รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง “การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก”

“Agricultural Land Preservation Which Related to Food Industry in Eastern Region”

โดย

โสภณ ชมชาญ

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

2566

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง “การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก”

“Agricultural Land Preservation Which Related to Food Industry in Eastern Region”

โดย

โสภณ ชมชาญ

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

2566

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ให้การอุดหนุนงบประมาณประจำปี 2565 มาดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

โสภณ ชมชาญ
ผู้วิจัย

มกราคม 2566

สรุปสำหรับผู้บริหาร

1. ชื่อเรื่อง “การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก”
“Agricultural Land Preservation Which Related to Food Industry in Eastern Region”

2. ผู้วิจัย : นาย โสภณ ชมชาญ
นักวิชาการอิสระ
โทร. 089 1125355
E-mail : Sopon_7@yahoo.com

3. งบประมาณและระยะเวลาทำวิจัย

- ได้รับงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2565 งบประมาณที่ได้รับ 977,000 บาท
- ระยะเวลาทำวิจัยตั้งแต่ 15 มกราคม 2565 ถึง 14 มกราคม 2566

4. สรุปโครงการวิจัย

4.1 หลักการและเหตุผลที่ต้องทำวิจัยเรื่องนี้

เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2561 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทรา เนื้อที่รวม 8.29 ล้านไร่ ในหลักการและเหตุผลบัญญัติไว้ว่าให้มีการพัฒนาที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและการเกษตรดั้งเดิม รวมทั้งการต่อยอดอุตสาหกรรมเดิมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร 2 ด้าน คือ (1) การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ และ(2) อุตสาหกรรมการแปรรูปอาหาร อย่างไรก็ตามแผนงานการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตพัฒนาพื้นที่พิเศษภาคตะวันออกได้นำพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตรมาใช้ในการขยายตัวของอุตสาหกรรมและชุมชนจำนวนมาก หากเกิดขึ้นต่อเนื่องจะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของเกษตรกร และระบบนิเวศในระยะยาว เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและเชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหาร ให้มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อมภาคตะวันออก จึงได้มีการศึกษาเรื่องนี้

4.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย ที่กำหนดไว้ 7 ประการนั้น ต้องการให้ได้คำตอบที่เป็นแนวทางในการเชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

4.3 ระเบียบวิธีวิจัย ได้มีการกำหนดขั้นตอนในการดำเนินการไว้รวม 12 ขั้นตอน ซึ่งมีทั้งการทบทวนวรรณกรรมความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของการดำเนินโครงการพัฒนาในภาคตะวันออกจากอดีตถึงปัจจุบัน การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และแนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย ประสบการณ์นานาชาติ ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley การสำรวจการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน การสำรวจความเห็นของเกษตรกรจำนวน 70 ตัวอย่าง และผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ 32 ตัวอย่าง รวมทั้งการประเมินศักยภาพพื้นที่การเกษตรในภาคตะวันออก ข้อมูลทั้งหมดได้นำมาสังเคราะห์เพื่อกำหนดแนวทางตามวัตถุประสงค์

4.4 ผลการวิจัย

ผลการวิจัยได้จัดทำเป็นรายงาน 13 บท ภาคผนวก 5 เรื่อง ซึ่งจะสรุปตามลักษณะงานได้ 7 ส่วน คือ (1) การทบทวนวรรณกรรม (2) การสำรวจการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน (3) การสำรวจความเห็นเกษตรกรและกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ (4) การประเมินศักยภาพพื้นที่การเกษตรในภาคตะวันออก (5) การถอดบทเรียนจากโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก (ESB) (6) การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก และ (7) แนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหาร ซึ่งสรุปได้ดังนี้

4.4.1 การทบทวนวรรณกรรมมี 5 เรื่อง คือ

(1) ทบทวนสถานภาพภาคตะวันออก ซึ่งครอบคลุมเนื้อที่ ประชากร การปกครอง ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิสัณฐานและลักษณะทางธรณีวิทยา ภูมิอากาศ การคมนาคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อุตสาหกรรมในภาคตะวันออก สภาวะเศรษฐกิจและสังคม ศักยภาพในการพัฒนาและปัญหา ที่ต้องมีการแก้ไข ผลจากการทบทวนพบว่าภาคตะวันออกมีความเหมาะสมในการเป็นแหล่งผลิตผลไม้ เกษตรกรมีความรู้ความชำนาญ มีทุนทางการเกษตร มีโครงสร้างพื้นฐานที่รองรับอุตสาหกรรมอาหาร ปัจจุบันมีโรงงานอุตสาหกรรมอาหารจำนวน 711 โรง (รายงานบทที่ 2)

(2) การทบทวนวรรณกรรมความเป็นมาและวัตถุประสงค์และการดำเนินงานโครงการของรัฐในพื้นที่ภาคตะวันออกจากอดีตถึงปัจจุบันรวม 3 โครงการ คือ (1) โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก (ESB) (2) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (SEZ) และ(3) แผนงานการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) รวมทั้งผลการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มโครงการจนถึงปัจจุบัน พบว่าได้มีการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งท่าเรืออุตสาหกรรม ท่าเรือพาณิชย์ รถไฟความเร็วสูง รถไฟเชื่อม 3 สนามบิน จัดหาน้ำเพื่อกิจกรรมต่างๆ พัฒนาสนามบินอู่ตะเภา รวมทั้งพัฒนาระบบสื่อสาร โทรคมนาคม และไฟฟ้า (รายงานบทที่ 3)

(3) การทบทวนแนวคิดและการดำเนินการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย พบว่าได้มีนโยบายที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ มติคณะรัฐมนตรี มติของคณะกรรมการคณะต่างๆ บทบาทของฝ่ายการเมือง ข้อจำกัดของกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งร่างพระราชบัญญัติการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ที่ดำเนินการในอดีตรวม 3 ฉบับ แต่ยังไม่มีผลในทางปฏิบัติเนื่องจากมีความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน แต่มีความจำเป็นต้องดำเนินการเพื่อรักษาระบบนิเวศในระยะยาว (รายงานบทที่ 6)

(4) การทบทวนเรื่องการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารและแนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย พบว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารมีนโยบายของรัฐที่เป็นทั้งกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรีจำนวนมาก มีความก้าวหน้าในการดำเนินการ ซึ่งเห็นได้จากมีการส่งออกสินค้าอาหารในปี 2564 มูลค่าสูงถึง 1.1 ล้านล้านบาท ส่วนการจัดตั้ง Food Valley นั้น มีทั้งนโยบายของรัฐมีการศึกษาโดยส่วนราชการและสถาบันต่างๆ แต่ยังไม่มีการจัดตั้งที่เป็นองค์กรระดับประเทศ มีเฉพาะ Food Innopolis ที่จังหวัดปทุมธานี ภายใต้สังกัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม และจัดตั้งโดยภาคเอกชนอีก 2 แห่ง ที่จังหวัดอ่างทองและจังหวัดนครปฐม (รายงานบทที่ 5)

(5) การทบทวนประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley พบว่าการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศต่างๆ เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น สาธารณรัฐเยอรมนี อินโดนีเซีย รวมทั้งประเทศในกลุ่ม OECD ได้ใช้กฎหมายเป็นหลัก ตัวอย่างของประเทศสหรัฐอเมริกาคือการใช้กฎหมาย “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” ในลักษณะ “ภารกิจจำยอม” การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมอีกวิธีหนึ่งคือ การใช้ Soft power ที่ใช้คุณภาพอาหารและตลาดอาหารในการคุ้มครองแหล่งผลิตอาหาร เช่น ประเทศสเปนและอิตาลี

กรณี Food Valley นั้น ได้ทบทวนการจัดตั้งและดำเนินการของประเทศเนเธอร์แลนด์ ที่ใช้หลักการ Golden Triangle of Innovation มีการตั้งศูนย์บ่มเพาะหรือ Bio-partner Centre ที่มหาวิทยาลัย Wageningen กรณี Food Valley ในประเทศอิตาลี ซึ่งมีแคว้นอุมเบรียและโรมิญญาเอมิเลีย ได้ใช้คุณภาพของอาหารและเครื่องปรุงรส รวมทั้งอาหารที่หายาก เช่น เห็ด Truffle โดยการคุ้มครอง 3 เรื่องไปพร้อมกัน คือ (1) คุ้มครองแหล่งกำเนิดวัตถุดิบ (2) คุ้มครองความรู้ดั้งเดิม และ (3) คุ้มครองเกษตรกร

ส่วนประเทศญี่ปุ่น ที่เมือง Tokashi บนเกาะฮอกไกโด ได้ใช้หลักการอาหารที่สะอาดและปลอดภัย และในประเทศเกาหลี ที่เมือง Iksan, Jeollabuk-do นั้น เริ่มต้นในลักษณะเขตเศรษฐกิจพิเศษ แล้วนำการวิจัยเข้ามาสร้างความเข้มแข็งในภายหลัง (รายงานบทที่ 7)

4.4.2 การสำรวจในสนาม

ดำเนินการ 2 เรื่อง คือ (1) การสำรวจการใช้ที่ดินของภาคตะวันออก ปี พ.ศ. 2564/2565 และ (2) การสำรวจทัศนคติของเกษตรกรและผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ ต่อแนวคิดการถือครองที่ดินในอนาคต ซึ่งสรุปได้ดังนี้

(1) การสำรวจการใช้ที่ดินของภาคตะวันออกที่จำแนกออกเป็น (1) พื้นที่เกษตรกรรม (2) พื้นที่ป่าไม้ (3) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง (4) พื้นที่อุตสาหกรรม (5) พื้นที่น้ำ และ(6) พื้นที่เบ็ดเตล็ดในปี 2564/2565 โดยใช้ภาพดาวเทียม เพื่อนำไปเปรียบเทียบกับการใช้ที่ดินปี 2549 และ2559 รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ พบว่าพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่เบ็ดเตล็ดลดลง ส่วนพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง พื้นที่อุตสาหกรรมและพื้นที่น้ำเพิ่มขึ้น พื้นที่ที่ได้มีการก่อสร้างอาคารประเภทต่างๆ ในช่วง พ.ศ. 2558-2563 มีจำนวนมากถึง 37,488 ไร่ (รายงานบทที่ 4)

(2) การสำรวจทัศนคติเกษตรกรจำนวน 70 ตัวอย่าง และผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ อีก 32 ตัวอย่าง ผลการสำรวจทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยต้องการให้ภาคตะวันออกคงความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งผลิตผลไม้ (Fruit Zone) และต้องการรักษาสภาพแวดล้อม รวมทั้งมีข้อเสนอให้มีการกำหนดเขตปลูกไม้ผลและมีการจัดทำพื้นที่กันชน (Buffer) (รายงานบทที่ 9)

4.4.3 การถอดบทเรียนผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Eastern Seaboard: ESB)

การถอดบทเรียนผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ที่มีการเริ่มจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และนิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบังนั้น ต่อมาได้มีนิคมอุตสาหกรรมของเอกชนที่ร่วมมือกับการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยจัดตั้งขึ้นจำนวนมาก ถึงปัจจุบันมีจำนวน 19 แห่ง พบว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมมีผลด้านเศรษฐกิจที่ทำให้จังหวัดระยองมีผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัวสูงที่สุดในประเทศไทย แต่มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากมลพิษทางอากาศ น้ำเสีย และฝนกรด ทั้งนี้บริเวณมาบตาพุดยังเป็นเขตควบคุมมลพิษจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งปัญหาทางด้านสุขภาพและด้านสังคม ซึ่งเป็นตัวอย่างให้ประชาชนในภาคใต้ได้นำไปคัดค้านโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมอยู่ในปัจจุบัน อนึ่งโครงการนี้ได้เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม ไม่ได้มีการนำโครงการพัฒนาการเกษตรมาดำเนินการควบคู่กันไปด้วยแต่อย่างใด (รายงานบทที่ 8)

4.4.4 การประเมินศักยภาพพื้นที่การเกษตรในภาคตะวันออก

โดยใช้ข้อมูลกลุ่มชุดดินของกรมพัฒนาที่ดินมาประเมินโดยระบบ FAO และได้จำแนกศักยภาพเป็นเขตเกษตรกรรม 3 ระดับ คือ (1) เขตเกษตรกรรมชั้นดี (2) เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง และ (3) เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพค่อนข้างต่ำ (รายงานบทที่ 10)

4.5 การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหาร

การวิเคราะห์ได้ใช้ 2 ระบบ คือ (1) ระบบปัจจัยการบริหารจัดการ 5 ประการ คือ การเมือง เงื่อนไขทางสังคม สถาบัน เศรษฐศาสตร์ และวิชาการ และ (2) ระบบ DPSIR ผลการวิเคราะห์พบว่าในด้านนโยบายของรัฐมีความเชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหาร แต่ขาดความเชื่อมโยงในด้านแผนปฏิบัติการ ความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมีโอกาสน้อย เพราะมีปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน ส่วนอุตสาหกรรมอาหารนั้นมีความเป็นไปได้สูง เนื่องจากมีทั้งนโยบายและแผนปฏิบัติ รวมทั้งงบประมาณของรัฐและการส่งเสริมการลงทุน การสร้างความเชื่อมโยงจึงต้องแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรมในการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นลำดับแรก อย่างไรก็ตามเนื่องจากมีการซื้อขายที่ดินเพื่อการเกษตรไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ จำนวนมาก จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (รายงานบทที่ 11)

4.6 แนวทางการเชื่อมโยงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหาร

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ได้จัดทำแนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก มี 8 ประการ คือ (1) การกำหนดเป้าหมายพื้นที่ที่จะคุ้มครอง (2) การแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยการตรากฎหมายขึ้นใหม่ คือ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” ในลักษณะ “ภาระจำยอม” (3) การจัดตั้งกองทุนเพื่อซื้อสิทธิในการพัฒนา (4) การจัดตั้ง Food Valley ในภาคตะวันออก (5) การใช้ Soft Power สนับสนุนพื้นที่ที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการแปรรูปสินค้า OTOP ในปัจจุบัน (6) จัดทำแผนปฏิบัติการที่เชื่อมโยงระหว่าง “การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร” (7) การศึกษาเพื่อหาสมดุลระหว่างพื้นที่การผลิตวัตถุดิบกับอุตสาหกรรมอาหาร และการศึกษาเรื่องความเป็นไปได้ในการนำมาตรการ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” ในลักษณะ “ภาระจำยอม” มาใช้ในประเทศไทย และ (8) การส่งเสริมให้เกษตรกรลงทุนร่วมกับสำนักงานนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (รายงานบทที่ 12)

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง “การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก” มีวัตถุประสงค์ 7 ประการ คือ (1) เพื่อทบทวนที่มาและวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาของรัฐในพื้นที่ภาคตะวันออกจากอดีตถึงปัจจุบัน (2) เพื่อประเมินศักยภาพพื้นที่การเกษตรในพื้นที่ภาคตะวันออก (3) เพื่อทบทวนการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย (4) เพื่อทบทวนการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย (5) เพื่อทบทวนประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่การเกษตรและการจัดตั้ง Food Valley (6) เพื่อถอดบทเรียนผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (7) จัดทำแนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหาร

กรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่องนี้มาจากได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทรา เนื้อที่รวม 8.29 ล้านไร่ ในหลักการและเหตุผลบัญญัติไว้ว่าให้มีการพัฒนาที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและการเกษตรดั้งเดิม รวมทั้งการต่อยอดอุตสาหกรรมเดิมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร 2 ด้าน คือ (1) การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ และ(2) อุตสาหกรรมการแปรรูปอาหาร ทำให้โรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนขยายตัวเข้าสู่พื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตร หากเกิดขึ้นต่อเนื่องจะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของเกษตรกร และระบบนิเวศในระยะยาว เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหาร ให้มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อมภาคตะวันออก จึงได้มีการศึกษาเรื่องนี้

วิธีการศึกษาได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรม ถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินโครงการพัฒนาภาคตะวันออกจากอดีตถึงปัจจุบัน การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม การพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร และแนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย ประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley ส่วนการสำรวจในสนามมี 2 กิจกรรม คือ การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและการสำรวจความเห็นของเกษตรกรและผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ รวมทั้งมีการประเมินศักยภาพพื้นที่การเกษตรในภาคตะวันออก

จากการวิเคราะห์โดยระบบปัจจัยการบริหารจัดการ 5 ประการ และระบบ DPSIR พบว่ามีความเชื่อมโยงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหารด้านนโยบายแต่ไม่มีความเชื่อมโยงด้านแผนปฏิบัติการ ความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมีโอกาสค่อนข้างน้อยเพราะมีปัญหาความไม่เป็นธรรม ในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดินส่วนการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารมีโอกาสสูงมาก การสร้างความเชื่อมโยงจึงต้องแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ที่ดินเสียก่อน

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ได้จัดทำแนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก มี 8 ประการ คือ (1) การกำหนดเป้าหมายพื้นที่ที่จะคุ้มครอง (2) การแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดินโดยการตรากฎหมายขึ้นใหม่ คือ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” ในลักษณะ “ภาระจำยอม” (3) การจัดตั้งกองทุนเพื่อซื้อสิทธิในการพัฒนา (4) การจัดตั้ง Food Valley ในภาคตะวันออก (5) การใช้ Soft Power สนับสนุนพื้นที่ที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการแปรรูปสินค้า OTOP ในปัจจุบัน (6) จัดทำแผนปฏิบัติการที่เชื่อมโยงระหว่าง “การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร” (7) การศึกษาเพื่อหาสมดุลระหว่างพื้นที่การผลิตวัตถุดิบกับอุตสาหกรรมอาหาร และการศึกษาเรื่องความเป็นไปได้ในการนำมาตรการ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” ในลักษณะ “ภาระจำยอม” มาใช้ในประเทศไทย และ (8) การส่งเสริมให้เกษตรกรลงทุนร่วมกับสำนักงานเขตนโยบายพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

Abstract

Research project “Agricultural Land Preservation which Related to Food Industry in Eastern Region” has seven objectives: (1) to review the background and objectives of government development projects in the eastern region from the past to the present (2) to assess the potential of agricultural areas in the eastern region (3) to review the preservation of agricultural lands in Thailand (4) to review the establishment of Food Valley in Thailand (5) to review international experience in the preservation of agricultural lands and the establishment of Food Valley (6) to take lessons from the impact of land use changes in coastal development projects in Eastern region (7) to establish guidelines for the preservation of agricultural areas in the eastern region that are linked to food industry.

The conceptual framework for this study comes from the promulgation of the Eastern Special Development Zone Act of 2018 that covers the areas of Rayong, Chonburi and Chachoengsao, total area of 8.29 million rai. The act stipulated that development should befriendly to the environment and traditional agriculture, including extending existing industries related to agriculture in 2 areas: (1) agriculture and biotechnology and (2) food processing industry. It led to Industrial factories and communities expanded into potential agricultural areas. If it occurs continuously, it will affect the traditional way of life of farmers and the ecosystem in the long run. These studies provide guidelines to establish a link between the protection of agricultural lands and the food industry, including maintaining the balance of the eastern environment.

The study method was conducted by reviewing literature, reviewing the objectives of the development projects in Eastern region from past to present, protection of agricultural land, food industry development, establishing Food Valley concepts in Thailand, international experience in agricultural land protection and food valley establishment. There are two activities in field surveys: land use change and opinion surveys of farmers and other stakeholders as well as assessing the potential of agricultural areas in the eastern region.

The analysis by the 5 managerial factor system and the DPSIR system has shown that the protection of agricultural land is linked to the food industry in terms of policy, but there is no link in action plan. The possibility of protecting agricultural lands is relatively low because of unfairness in enforcing land use, however, there are more chances of food industry development. Unfair land use enforcement must be the first priority to be looked at.

The 8 Guidelines for the protection of agricultural land linked to industry food in the eastern region are (1) targeting the area to be protected (2) instilling fairness in land use enforcement by enacting a new law, "purchasing of development rights" in the manner of “easement” (3) establishment of funds to purchase development rights (4) establishment of Food Valley In the East, (5) the use of soft power supports geographic indication registration and current OTOP production, (6) preparing action plans that connect between “Protection of agricultural lands and food industry development” (7) a study to find a balance between raw material production areas and the food industry and feasibility study on purchasing development rights in the manner of “easement” to be used in Thailand, (8) encouraging farmers to jointly invest with the Office of Eastern Special Development Zone Office.

คำสำคัญ (Key words)

การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (Agricultural Land Preservation)

การซื้อสิทธิในการพัฒนา (Purchasing Development Right)

ภาระจำยอม (Easement)

Food Valley

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1-1
1.1 ที่มาและความสำคัญ/ หลักการและเหตุผล	1-1
1.2 วัตถุประสงค์	1-2
1.3 ระเบียบวิธีวิจัย	1-3
1.4 คำจำกัดความ	1-6
1.5 โครงสร้างรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์	1-7
เอกสารอ้างอิง	1-12
บทที่ 2 สถานภาพของภาคตะวันออก	2-1
2.1 ลักษณะภูมิประเทศของภาคตะวันออก	2-1
2.2 ภูมิสัณฐานและลักษณะทางธรณีวิทยา	2-14
2.3 การปกครองและประชากร	2-17
2.4 ภูมิอากาศ	2-17
2.5 การคมนาคม	2-28
2.6 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	2-30
2.7 อุตสาหกรรมในภาคตะวันออก	2-62
2.8 สภาพเศรษฐกิจของภาคตะวันออก	2-71
2.9 ศักยภาพในการพัฒนา	2-74
2.10 ปัญหาที่ต้องมีการแก้ไข	2-75
2.11 สรุป	2-77
เอกสารอ้างอิง	2-79
บทที่ 3 การพัฒนาภาคตะวันออก	3-1
3.1 แนวคิดในการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ	3-1
3.2 การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard: ESB)	3-3
3.3 เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ)	3-15
3.4 เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor : EEC)	3-25
3.5 กรอบพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2566-2570	3-37
3.6 สรุป	3-43
เอกสารอ้างอิง	4-48

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในภาคตะวันออก	4-1
4.1 การประกาศใช้ผังเมืองของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออก	4-1
4.2 การซื้อขายที่ดินในภาคตะวันออก	4-3
4.3 การจัดที่ดินทำกินในพื้นที่ภาคตะวันออก	4-5
4.4 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในที่ดินของรัฐ	4-7
4.5 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากโครงการอสังหาริมทรัพย์และอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก	4-10
4.6 การสำรวจการใช้ที่ดินในภาคตะวันออก พ.ศ. 2564/2565	4-14
4.7 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินภาคตะวันออก	4-18
4.8 สรุป	4-40
เอกสารอ้างอิง	4-44
บทที่ 5 แนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย	5-1
5.1 อุตสาหกรรมเกษตร	5-1
5.2 อุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย	5-11
5.3 ศักยภาพอุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย	5-29
5.4 แนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย	5-36
5.5 สรุป	5-44
เอกสารอ้างอิง	5-45
บทที่ 6 การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย	6-1
6.1 นโยบายของรัฐด้านการเกษตรในปัจจุบัน	6-1
6.2 นโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย	6-17
6.3 ผลการดำเนินงานคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย	6-30
6.4 ปัญหาและอุปสรรคในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	6-31
6.5 ทางเลือกในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในอนาคต	6-32
6.6 ข้อเสนอเพื่อดำเนินการในอนาคต	6-33
6.7 ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	6-39
6.8 สรุป	6-68
เอกสารอ้างอิง	6-70

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 7 ประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley 7-1

7.1 การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม 7-1

7.2 ประสบการณ์นานาชาติเรื่อง Food Valley 7-31

7.3 การถอดบทเรียนนานาชาติเรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley มาใช้ในภาคตะวันออก 7-40

7.4 การสังเคราะห์การดำเนินการในประเทศไทยกับประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley 7-43

7.5 สรุป 7-48

เอกสารอ้างอิง 7-50

บทที่ 8 การถอดบทเรียนผลกระทบจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard : ESB) 8-1

8.1 ความเห็นภายหลังการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกของผู้มีส่วนได้เสียในปัจจุบัน 8-1

8.2 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ 8-16

8.3 ผลกระทบทางด้านสังคม 8-19

8.4 ผลกระทบด้านสุขภาพ 8-21

8.5 ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม 8-24

8.6 การคัดค้านของภาคประชาชน 8-31

8.7 การแก้ไขปัญหามลพิษในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด 8-33

8.8 สรุป 8-34

เอกสารอ้างอิง 8-37

บทที่ 9 สถานภาพและทัศนคติของเกษตรกรและผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ ในภาคตะวันออกต่อแนวคิดการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม 9-1

9.1 บทนำ 9-1

9.2 วัตถุประสงค์ 9-1

9.3 ระยะเวลาดำเนินการ 9-1

9.4 สถานที่ดำเนินการ 9-1

9.5 ระเบียบวิธีการประเมินผล 9-1

9.6 การวิเคราะห์ข้อมูล 9-2

9.7 ผลการศึกษา 9-2

9.8 สรุป 9-17

เอกสารอ้างอิง 9-19

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 10 การประเมินศักยภาพของพื้นที่การเกษตรในภาคตะวันออก 10-1

10.1 กลุ่มชุดดินในภาคตะวันออก 10-1

10.2 การจัดชั้นความเหมาะสมของที่ดินตามระบบ FAO 10-23

10.3 ศักยภาพของพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออก 10-24

10.4 การทับซ้อนของพื้นที่อุตสาหกรรมกับพื้นที่ที่มีศักยภาพของที่ดินเพื่อการเกษตรในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก 10-27

10.5 การแก้ไขปัญหาการทับซ้อน 10-29

10.6 สรุป 10-31

เอกสารอ้างอิง 10-32

บทที่ 11 การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก 11-1

11.1 ทุนทางการเกษตรและทุนทางอุตสาหกรรมอาหาร 11-1

11.2 การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม 11-3

11.3 การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก 11-11

11.4 สรุปความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก 11-16

11.5 สรุปความเป็นไปได้ในการเชื่อมโยงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก 11-18

11.6 สรุป 11-22

เอกสารอ้างอิง 11-23

บทที่ 12 แนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก 12-1

12.1 การกำหนดเป้าหมายพื้นที่การเกษตรที่จะคุ้มครอง 12-1

12.2 การแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน 12-2

12.3 การจัดตั้งกองทุนเพื่อซื้อสิทธิในการพัฒนา 12-4

12.4 การจัดตั้ง Food Valley ในภาคตะวันออก 12-4

12.5 การใช้ Soft Power สนับสนุนพื้นที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการแปรรูปสินค้า OTOP ในปัจจุบัน 12-5

12.6 ดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการที่เชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมอาหาร 12-5

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
12.7 การวิจัยที่ควรดำเนินการเพิ่มเติม	12-6
12.8 การส่งเสริมให้เกษตรกรลงทุนร่วมกับสำนักงานนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก	12-6
12.9 สรุป	12-6
เอกสารอ้างอิง	12-8
บทที่ 13 สรุป	13-1
ภาคผนวก	
ภาคผนวก 1 แนวคิดการใช้ Soft Power สนับสนุนการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	ผ1-1
ภาคผนวก 2 พื้นที่นาข้าวกับบทบาทที่หลากหลายในการให้บริการระบบนิเวศ	ผ2-1
ภาคผนวก 3 แบบสัมภาษณ์	
3.1 แบบสัมภาษณ์ สถานภาพและทัศนคติของเกษตรกรในภาคตะวันออกต่อแนวคิดการถือครองที่ดินในอนาคต	ผ3.1-1
3.2 แบบสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 2 ผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ	ผ3.2-1
ภาคผนวก 4 สรุปผลงานวิจัย	
4.1 สรุปผลงานวิจัย/โครงการวิจัย 1 หน้ากระดาษ A4 (สำหรับประชาสัมพันธ์)	ผ4.1-1
4.2 สรุปผลงานวิจัย / โครงการวิจัย 5 บรรทัด (สำหรับเผยแพร่ในระบบ Explore ผ่านทาง Website www.thai-explore.net)	ผ4.2-1
ภาคผนวก 5 รายชื่อผู้วิจัย	ผ5-1

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 2-1 พื้นที่จังหวัดต่างๆ ในเขตลุ่มน้ำ 2-4
ตารางที่ 2-2 รายละเอียดของลุ่มน้ำสาขาในลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก 2-13
ตารางที่ 2-3 พื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก 2-13
ตารางที่ 2-4 การแบ่งเขตการปกครองในภาคตะวันออก 2-18
ตารางที่ 2-5 ประชากรในภาคตะวันออก 2-20
ตารางที่ 2-6 ภูมิอากาศของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกค่าเฉลี่ย พ.ศ.2535-พ.ศ.2564 2-21
ตารางที่ 2-7 ภูมิอากาศจังหวัดตราด พ.ศ. 2535-2564 2-23
ตารางที่ 2-8 ภูมิอากาศจังหวัดจันทบุรี พ.ศ. 2535-2564 2-24
ตารางที่ 2-9 ภูมิอากาศจังหวัดระยอง พ.ศ. 2535-2564 2-24
ตารางที่ 2-10 ภูมิอากาศจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2535-2564 2-25
ตารางที่ 2-11 ภูมิอากาศจังหวัดฉะเชิงเทรา พ.ศ. 2535-2564 2-25
ตารางที่ 2-12 ภูมิอากาศจังหวัดปราจีนบุรี พ.ศ. 2535-2564 2-26
ตารางที่ 2-13 ภูมิอากาศจังหวัดสระแก้ว พ.ศ. 2535-2564 2-26
ตารางที่ 2-14 พื้นที่ป่าไม้ในภาคตะวันออก 2-30
ตารางที่ 2-15 อุทยานแห่งชาติในภาคตะวันออก 2-30
ตารางที่ 2-16 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในภาคตะวันออก 2-31
ตารางที่ 2-17 วนอุทยานในภาคตะวันออก 2-31
ตารางที่ 2-18 สวนรุกขชาติในภาคตะวันออก 2-31
ตารางที่ 2-19 สรุปพื้นที่อนุรักษ์ในภาคตะวันออก 2-32
ตารางที่ 2-20 สรุปพื้นที่ป่าชายเลนในภาคตะวันออก 2-32
ตารางที่ 2-21 พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ 2-32
ตารางที่ 2-22 พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับชาติ 2-33
ตารางที่ 2-23 พื้นที่ชุ่มน้ำในเขตพื้นที่อนุรักษ์ 2-33
ตารางที่ 2-24 พื้นที่ชุ่มน้ำนอกเขตพื้นที่อนุรักษ์ 2-34
ตารางที่ 2-25 อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ในภาคตะวันออก 2-37
ตารางที่ 2-26 ปริมาณน้ำบาดาลที่นำไปใช้ได้ และการใช้ในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก 2-37
ตารางที่ 2-27 แหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทานขนาด 1,260 ลูกบาศก์เมตรในภาคตะวันออก 2-38
ตารางที่ 2-28 สถิติข้อมูลภัยแล้งในพื้นที่จังหวัดชลบุรีระหว่างปี พ.ศ. 2555 – 2563 2-40
ตารางที่ 2-29 การประกาศเขตพื้นที่ประสบสาธารณภัย (ภัยแล้ง) ในพื้นที่จังหวัดชลบุรี ระหว่างปี พ.ศ. 2562–2563 2-40
ตารางที่ 2-30 การประกาศเขตพื้นที่ประสบสาธารณภัย (ภัยแล้ง) ในพื้นที่จังหวัด ระหว่างปี พ.ศ. 2555-2559 2-41
ตารางที่ 2-31 กำลังการผลิตของระบบผลิตประปาในพื้นที่จังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา 2-43

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 2-32 โครงการ/กิจกรรมในการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก 2-46
ตารางที่ 2-33 การเกิดอุทกภัยในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก 2-48
ตารางที่ 2-34 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก 2-63
ตารางที่ 2-35 จำนวนนิคมอุตสาหกรรม/เขตประกอบอุตสาหกรรม/ชุมชนอุตสาหกรรม/สวนอุตสาหกรรมในจังหวัดของภาคตะวันออก 2-66
ตารางที่ 2-36 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรในภาคตะวันออก พ.ศ.2563 2-69
ตารางที่ 2-37 อัตราขยายตัวของ GPP และโครงสร้างการกระจายรายได้จากการผลิตภาคตะวันออก 2-73
ตารางที่ 2-38 ผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัวต่อปี 2562 ในภาคตะวันออก 2-73
ตารางที่ 2-39 ผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัด (GPP) ของจังหวัดในภาคตะวันออก 2-74
ตารางที่ 3-1 มติและคำสั่งในการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (SEZ) 3-17
ตารางที่ 3-2 รายละเอียดที่ตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ 3-20
ตารางที่ 3-3 ความก้าวหน้าการพัฒนาที่สำคัญรายพื้นที่ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก 3-24
ตารางที่ 3-4 มติและคำสั่งในการจัดตั้งเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) 3-35
ตารางที่ 3-5 ปัญหาเรื่องการกำหนดเขตที่ดินเพื่อการพัฒนา EEC 3-36
ตารางที่ 4-1 ผังเมืองรวมเมือง/ชุมชน ในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำนวน 30 ผัง 4-2
ตารางที่ 4-2 กฎกระทรวงผังเมืองรวมจังหวัดที่มีผลบังคับใช้ในเขตภาคตะวันออก 4-2
ตารางที่ 4-3 การจัดที่ดินทำกินในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก 4-6
ตารางที่ 4-4 จำนวนใบอนุญาตจัดสรรที่ดินในภาคตะวันออก พ.ศ. 2558 - พ.ศ. 2563 4-10
ตารางที่ 4-5 จำนวนใบอนุญาตก่อสร้างอาคารเพื่ออยู่อาศัยแนวราบในภาคตะวันออก พ.ศ. 2558-พ.ศ. 2563 4-11
ตารางที่ 4-6 จำนวนใบอนุญาตก่อสร้างอาคารเพื่ออยู่อาศัยอาคารสูงในภาคตะวันออก พ.ศ.2558-พ.ศ.2563 4-11
ตารางที่ 4-7 จำนวนการโอนกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยประเภทแนวราบในภาคตะวันออก พ.ศ.2558-พ.ศ.2563 4-12
ตารางที่ 4-8 จำนวนโอนกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยประเภทอาคารชุดในภาคตะวันออก พ.ศ.2558-พ.ศ.2563 4-12
ตารางที่ 4-9 จำนวนแปลงและมูลค่าจากการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินเปล่า พ.ศ.2559-พ.ศ.2563 4-13
ตารางที่ 4-10 จำนวนสนามกอล์ฟและเนื้อที่ที่เปิดใหม่ในช่วง พ.ศ. 2558-พ.ศ. 2562 4-13
ตารางที่ 4-11 พื้นที่ก่อสร้างจากการออกใบอนุญาตการสร้างอาคารประเภทต่างๆ ในภาคตะวันออกในช่วง พ.ศ.2558-2563 4-14
ตารางที่ 4-12 การใช้ที่ดินของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออก พ.ศ. 2564/2565 4-16
ตารางที่ 4-13 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินภาคตะวันออก 4-19
ตารางที่ 4-14 พื้นที่ปลูกทุเรียนในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก 4-24
ตารางที่ 4-15 พื้นที่ปลูกมังคุดในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก 4-24

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 4-16 พื้นที่ปลูกเงาะในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก	4-25
ตารางที่ 4-17 พื้นที่ปลูกลองกองในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก	4-25
ตารางที่ 4-18 พื้นที่ปลูก ลำไย ในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก	4-28
ตารางที่ 4-19 พื้นที่ปลูกสับปะรดในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก	4-29
ตารางที่ 4-20 พื้นที่นาข้าวในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก	4-31
ตารางที่ 4-21 พื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก	4-32
ตารางที่ 4-22 พื้นที่ปลูกอ้อยในภาคตะวันออกช่วง พ.ศ. 2504-2520	4-33
ตารางที่ 4-23 พื้นที่ปลูกอ้อยและปริมาณอ้อยส่งเข้าหีบในภาคตะวันออก ในช่วง พ.ศ. 2559-2560 ถึงพ.ศ. 2562-2563	4-33
ตารางที่ 4-24 พื้นที่ปลูกมันสำปะหลังในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก	4-34
ตารางที่ 4-25 พื้นที่ยางพาราในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก	4-35
ตารางที่ 4-26 พื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก	4-36
ตารางที่ 4-27 พื้นที่ปลูกมะพร้าวในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก	4-37
ตารางที่ 4-28 พื้นที่ปลูกพริกไทยในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก	4-40
ตารางที่ 4-29 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในช่วง ESB และ EEC	4-42
ตารางที่ 5-1 ประเด็นการปฏิรูปประเทศที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร	5-6
ตารางที่ 5-2 นโยบายของรัฐเรื่องอุตสาหกรรมเกษตร	5-10
ตารางที่ 5-3 กลยุทธ์การพัฒนาการเกษตรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569)	5-11
ตารางที่ 5-4 ประเด็นการปฏิรูปประเทศด้านอุตสาหกรรม	5-18
ตารางที่ 5-5 สรุปนโยบายของรัฐเรื่องอุตสาหกรรมอาหาร	5-27
ตารางที่ 5-6 ผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปปาล์มน้ำมัน	5-34
ตารางที่ 5-7 สถิติโรงงานอุตสาหกรรม ที่จดทะเบียนไว้กับกระทรวงอุตสาหกรรมและได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการ (ตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535) จำแนกตามหมวดอุตสาหกรรมอาหาร ณ สิ้นปี พ.ศ.2563	5-35
ตารางที่ 5-8 โรงงานอุตสาหกรรมอาหารในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก พ.ศ.2563	5-36
ตารางที่ 6-1 ประเด็นยุทธศาสตร์ชาติที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร	6-6
ตารางที่ 6-2 ประเด็นการปฏิรูปประเทศที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร	6-8
ตารางที่ 6-3 กลยุทธ์การพัฒนาการเกษตรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569)	6-11
ตารางที่ 6-4 แผนย่อยที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580)	6-13
ตารางที่ 6-5 ประเด็นยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)	6-14
ตารางที่ 6-6 ประเด็นการใช้ที่ดินและทรัพยากรดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด	6-15
ตารางที่ 6-7 พระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	6-28

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 6-8 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	6-29
ตารางที่ 6-9 มติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	6-29
ตารางที่ 6-10 มติคณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์	6-29
ตารางที่ 6-11 ประชากร ความหนาแน่น และค่าเฉลี่ยต่อที่ดินของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2559-2564	6-35
ตารางที่ 6-12 นโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในปัจจุบัน	6-65
ตารางที่ 6-13 เปรียบเทียบมาตรการช่วยเหลือจาก (ร่าง) พระราชบัญญัติคุ้มครอง พื้นที่เกษตรกรรมฉบับต่างๆ	6-66
ตารางที่ 7-1 รายได้ของฟาร์มประเทศต่างๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกาใน ปี ค.ศ.2020 (พ.ศ.2563)	7-14
ตารางที่ 7-2 สรุปมาตรการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศสหรัฐอเมริกา	7-22
ตารางที่ 7-3 การนำบทเรียนนานาชาติเรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมาใช้ในภาคตะวันออก	7-44
ตารางที่ 7-4 การนำบทเรียนเรื่อง Food valley มาใช้ในภาคตะวันออก	7-45
ตารางที่ 8-1 ตัวชี้วัดผลการดำเนินงานรวม	8-4
ตารางที่ 8-2 อัตราขยายตัวของ GPP และโครงสร้างการกระจายรายได้จากการผลิตภาคตะวันออก	8-17
ตารางที่ 8-3 ผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัวต่อปี 2562 ในภาคตะวันออก	8-18
ตารางที่ 8-4 ผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัด (GPP) ของจังหวัดในภาคตะวันออก	8-18
ตารางที่ 8-5 อัตราการป่วยด้วยกลุ่มอาการทางระบบทางเดินหายใจที่อาจเกี่ยวข้องกับมลภาวะ ในประชากรทุกกลุ่มอายุในเขตควบคุมมลพิษ ปี พ.ศ. 2549-2552	8-23
ตารางที่ 8.6 อัตราการป่วยด้วยโรคเยื่อจมูกอักเสบ (Allergic Rhinitis) ในประชากรทุกกลุ่มอายุ ในเขตควบคุมมลพิษ ปี พ.ศ. 2549-2552	8-23
ตารางที่ 8-7 อัตราการป่วยด้วยโรคหืด (Asthma) ในประชากรทุกกลุ่มอายุในเขตควบคุมมลพิษ ปี พ.ศ. 2549-2552	8-23
ตารางที่ 8-8 การกัดเซาะชายฝั่งทะเลในภาคตะวันออกในปี พ.ศ.2549	8-27
ตารางที่ 8-9 ค่าเฉลี่ยคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำภาคตะวันออก ปี พ.ศ.2548	8-28
ตารางที่ 8-10 เหตุการณ์น้ำมันรั่วไหลในพื้นที่ EEC ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552-2556	8-29
ตารางที่ 9-1 เพศผู้ให้สัมภาษณ์	9-2
ตารางที่ 9-2 อายุของเกษตรกร	9-3
ตารางที่ 9-3 สมาชิกในครัวเรือน	9-3
ตารางที่ 9-4 การประกอบอาชีพของสมาชิกในครัวเรือน	9-3
ตารางที่ 9-5 สาขาของสมาชิกในครัวเรือนที่กำลังศึกษา	9-4
ตารางที่ 9-6 การจ้างลูกจ้างเพิ่มจากสมาชิกในครัวเรือนเพื่อทำการเกษตร	9-4
ตารางที่ 9-7 ประเภทลูกจ้าง	9-4
ตารางที่ 9-8 ที่ตั้งที่ดินทำกินกับที่อยู่อาศัย	9-5
ตารางที่ 9-9 ระยะทางระหว่างที่ตั้งที่ดินทำกินกับพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม	9-5
ตารางที่ 9-10 ระยะทางระหว่างที่ตั้งที่ดินทำกินกับถนนสายหลัก	9-5

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 9-11 การใช้ที่ดินในปัจจุบัน	9-6
ตารางที่ 9-12 การถือครองที่ดิน	9-6
ตารางที่ 9-13 ขนาดที่ดินที่ถือครอง	9-7
ตารางที่ 9-14 สถานภาพน้ำเพื่อการเกษตร	9-7
ตารางที่ 9-15 ที่ตั้งที่ดินในและนอกเขตชลประทาน	9-7
ตารางที่ 9-16 ที่มาของน้ำเพื่อการเกษตรนอกเขตชลประทาน	9-8
ตารางที่ 9-17 การติดต่อเพื่อซื้อขายที่ดิน	9-8
ตารางที่ 9-18 ราคาที่ดิน	9-8
ตารางที่ 9-19 การขายที่ดิน	9-9
ตารางที่ 9-20 เหตุผลที่ขายที่ดิน	9-9
ตารางที่ 9-21 เหตุผลที่ไม่ขายที่ดิน	9-9
ตารางที่ 9-22 การขายที่ดินเพื่อการเกษตรบริเวณที่ใกล้เคียง	9-10
ตารางที่ 9-23 การใช้ที่ดินที่ขายไปในบริเวณใกล้เคียง	9-10
ตารางที่ 9-24 ความเห็นต่อโครงการพัฒนาพื้นที่รองรับภาคอุตสาหกรรม	9-10
ตารางที่ 9-25 เหตุผลที่เห็นด้วยต่อโครงการพัฒนาพื้นที่รองรับภาคอุตสาหกรรม	9-11
ตารางที่ 9-26 ข้อเสนอแนะของผู้ที่เห็นด้วยกับโครงการพัฒนาพื้นที่รองรับภาคอุตสาหกรรม	9-11
ตารางที่ 9-27 เหตุผลที่ไม่เห็นด้วยต่อโครงการพัฒนาพื้นที่รองรับภาคอุตสาหกรรม	9-12
ตารางที่ 9-28 ความเห็นในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออก	9-12
ตารางที่ 9-29 เหตุผลที่เห็นด้วยในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออก	9-13
ตารางที่ 9-30 เหตุผลที่ไม่เห็นด้วยในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	9-13
ตารางที่ 9-31 ความเห็นในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	9-14
ตารางที่ 9-32 เหตุผลที่เห็นด้วยในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	9-15
ตารางที่ 9-33 มาตรการที่เสนอแนะในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	9-15
ตารางที่ 9-34 เหตุผลที่ไม่เห็นด้วยต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	9-16
ตารางที่ 9-35 ความเห็นในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก	9-16
ตารางที่ 9-36 เหตุผลที่เห็นด้วยในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร	9-17
ตารางที่ 9-37 เหตุผลที่ไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร	9-17
ตารางที่ 10-1 เนื้อที่กลุ่มชุดดินในภาคตะวันออก	10-16
ตารางที่ 10-2 ลักษณะเด่นประจำกลุ่มชุดดิน	10-18
ตารางที่ 10-3 ตัวชี้บ่งของปัจจัยที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืช	10-24
ตารางที่ 10-4 เขตเกษตรกรรมในภาคตะวันออก	10-25
ตารางที่ 10-5 พื้นที่อุตสาหกรรมที่กำหนดตามแผนผังการใช้ประโยชน์ของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกที่ทับซ้อนกับพื้นที่ที่มีศักยภาพของที่ดินเพื่อการเกษตร	10-27

สารบัญตาราง (ต่อ)

หน้า

ตารางที่ 11-1 เปรียบเทียบทุนทางการเกษตรและทุนทางอุตสาหกรรมอาหาร 11-2
ตารางที่ 11-2 นโยบายของรัฐด้านการเกษตร การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมอาหาร 11-4
ตารางที่ 11-3 เปรียบเทียบเหตุผลที่ทำให้เกิดความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร 11-19
ตารางที่ 11-4 แผนปฏิบัติการแปรรูปอาหารที่เกี่ยวข้องกับผลผลิตทางการเกษตร 11-20
ตารางที่ 11-5 นโยบายอุตสาหกรรมอาหารในภาพรวมของประเทศและนโยบายอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก 11-21
ตารางที่ 12-1 การทับซ้อนของพื้นที่อุตสาหกรรมในเขตเกษตรกรรม 12-3

สารบัญรูป

หน้า

รูปที่ 1-1 ขอบเขตการศึกษา 1-4
รูปที่ 1-2 ขั้นตอนและกิจกรรมในการวิจัย 1-5
รูปที่ 1-3 สรุปสาระสำคัญในบทที่ 1-8 1-11
รูปที่ 2-1 ลักษณะภูมิประเทศและทิวเขาในภาคตะวันออก 2-3
รูปที่ 2-2 ลุ่มน้ำในภาคตะวันออก 2-5
รูปที่ 2-3 ลุ่มน้ำบางปะกง 2-6
รูปที่ 2-4 ลุ่มน้ำโตนเลสาป 2-9
รูปที่ 2-5 ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก 2-12
รูปที่ 2-6 จังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออก 2-19
รูปที่ 2-7 เส้นชั้นน้ำฝน (Isohyte) ภาคตะวันออก 2-22
รูปที่ 2-8 สมดุลของน้ำเพื่อการเกษตรจังหวัดตราด 2-27
รูปที่ 2-9 สมดุลของน้ำเพื่อการเกษตรจังหวัดจันทบุรี 2-27
รูปที่ 2-10 สมดุลของน้ำเพื่อการเกษตรจังหวัดระยอง 2-27
รูปที่ 2-11 สมดุลของน้ำเพื่อการเกษตรจังหวัดชลบุรี 2-27
รูปที่ 2-12 สมดุลของน้ำเพื่อการเกษตรจังหวัดฉะเชิงเทรา 2-28
รูปที่ 2-13 สมดุลของน้ำเพื่อการเกษตรจังหวัดปราจีนบุรี 2-28
รูปที่ 2-14 สมดุลของน้ำเพื่อการเกษตรจังหวัดสระแก้ว 2-28
รูปที่ 2-15 แผ่นดินถล่มบริเวณเขาคิชฌกูฏ กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏจะเห็นร่องรอยแผ่นดินไหลเลื่อนถล่มลงมาเป็นทางแนวยาวลงสู่เบื้องล่าง วันที่ 11 สิงหาคม 2542 2-49
รูปที่ 2-16 ความเสียหายจากแผ่นดินถล่ม แผ่นดินถล่มพัดพาหิน ดิน และต้นไม้ลงมาทับถมในลำห้วยบริเวณบ้านคลองตะเคียน กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ วันที่ 11 สิงหาคม 2542 2-50
รูปที่ 2-17 ความเสียหายจากน้ำท่วม สวนผลไม้บริเวณบ้านคลองตะเคียน ภายหลังจากน้ำท่วมลดลงไปแล้วจะมีตะกอนดิน เศษหิน และกิ่งไม้ทับถมได้รับความเสียหาย วันที่ 12 สิงหาคม 2542 2-50
รูปที่ 2-18 ความเสียหายจากน้ำท่วม คลองตะเคียนซึ่งเกิดน้ำท่วมไหลบ่าริมตลิ่งระดับน้ำสูงประมาณ 2-3 เมตร ทำให้ไม้ผลได้รับความเสียหาย วันที่ 12 สิงหาคม 2542 2-51
รูปที่ 2-19 ที่ตั้งโรงงานน้ำตาลในภาคตะวันออก ปีการผลิต 2563/64 2-70
รูปที่ 3-1 การต่อยอดอุตสาหกรรมและการเติมอุตสาหกรรมใหม่ในแผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) 3-27
รูปที่ 4-1 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของรัฐ 4-9
รูปที่ 4-2 แผนที่การใช้ที่ดินภาคตะวันออก พ.ศ. 2564/2565 4-17
รูปที่ 4-3 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินภาคตะวันออก 4-20
รูปที่ 4-4 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมภาคตะวันออก 4-21
รูปที่ 4-5 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ภาคตะวันออก 4-21

สารบัญรูป

หน้า

รูปที่ 4-6 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างภาคตะวันออก 4-22
รูปที่ 4-7 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่อุตสาหกรรมภาคตะวันออก 4-22
รูปที่ 4-8 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เบ็ดเตล็ดภาคตะวันออก 4-23
รูปที่ 4-9 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่น้ำภาคตะวันออก 4-23
รูปที่ 4-10 แผนที่พื้นที่ปลูกไม้ผล (ทุเรียน เงาะ ลำไย มังคุด ลางสาด/ลองกอง) ภาคตะวันออก ปี พ.ศ. 2564/2565 4-27
รูปที่ 4-11 แผนที่พื้นที่นาข้าว พื้นที่ปลูกข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง และสับปะรด ภาคตะวันออก ปี พ.ศ. 2564/2565 4-38
รูปที่ 4-12 แผนที่พื้นที่ปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน มะพร้าวภาคตะวันออก ปี พ.ศ. 2564/2565 4-39
รูปที่ 5-1 รูปแบบการบริหารจัดการที่มีความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพมีความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรต่างๆ 5-43
รูปที่ 7-1 สามเหลี่ยมแห่งนวัตกรรม 7-33
รูปที่ 10-1 แผนที่แสดงกลุ่มชุดดินจังหวัดภาคตะวันออก 10-17
รูปที่ 10-2 ดินในพื้นที่ราบ บริเวณพื้นที่ภาคตะวันออก กลุ่มชุดดินที่ 3 มีเนื้อดินเป็นดินเหนียว (ก) และกลุ่มชุดดินที่ 16 มีเนื้อดินเป็นดินร่วน (ข) 10-21
รูปที่ 10-3 ดินในพื้นที่ดอนที่อยู่ในเขตดินแห้ง บริเวณภาคตะวันออก กลุ่มชุดดินที่ 35 มีเนื้อดินเป็นดินร่วน (ก) และกลุ่มชุดดินที่ 52 เป็นดินตื้น (ข) 10-22
รูปที่ 10-4 เขตเกษตรกรรมในภาคตะวันออก 10-26
รูปที่ 10-5 พื้นที่อุตสาหกรรมที่กำหนดตามแผนผังการใช้ประโยชน์ของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกที่ทับซ้อนกับพื้นที่ที่มีศักยภาพของที่ดินเพื่อการเกษตร 10-28
รูปที่ 11-1 การวิเคราะห์การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยระบบ DPSIR ในพื้นที่ภาคตะวันออก 11-10
รูปที่ 11-2 การวิเคราะห์อุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออกโดยระบบ DPSIR 11-15

สารบัญกรอบ

กรอบ 4-1 การใช้ประโยชน์เขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเพื่อพัฒนาโครงการศูนย์ธุรกิจ EEC และเมืองใหม่น่าอยู่อัจฉริยะ 4-8
กรอบ 13-1 สรุปผลวิจัยกับวัตถุประสงค์ 13-2

บทที่ 1

บทนำ

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ/ หลักการและเหตุผล

ภาคตะวันออกของประเทศไทยครอบคลุมพื้นที่ 7 จังหวัด คือ ตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว มีเนื้อที่ 21.48 ล้านไร่ เป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน 13.32 ล้านไร่ หรือร้อยละ 61.84 สืบเนื่องจากการดำเนินโครงการพัฒนาภาคตะวันออก (Eastern seaboard) ที่เริ่มต้นในปี 2524 ที่ถึงแม้จะกำหนดพื้นที่โครงการไว้เพียง 2 พื้นที่ คือ (1) มาบตาพุด และ (2) แหลมฉบัง แต่นิคมและโรงงานอุตสาหกรรมรวมทั้งโครงการบ้านจัดสรรได้ขยายตัวเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมที่เหมาะสมจำนวนมาก ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออกลดลงจากปี พ.ศ.2543/2544 ที่มีจำนวน 14.19 ล้านไร่ (กรมพัฒนาที่ดิน, 2545: 3) เหลือเพียง 13.32 ในปี พ.ศ.2560/2561 (กรมพัฒนาที่ดิน, 2562: 5) หรือลดลง 865,448 ไร่ และมีผลกระทบต่อภาคการเกษตรโดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร เป็นเพราะมิได้มีแผนคุ้มครองพื้นที่การเกษตรที่เหมาะสมควบคู่ไปกับแผนการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม

การสูญเสียพื้นที่ที่เหมาะสมเพื่อการเกษตรกรรมในภาคตะวันออกได้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งหลังจากมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2561 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการส่งเสริมการประกอบการพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ทันสมัย สร้างนวัตกรรม และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด คือ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง เนื้อที่ 8.29 ล้านไร่ และพื้นที่อื่นที่จะมีพระราชกฤษฎีกาประกาศในภายหลัง และต่อมาคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกได้ประกาศเรื่องแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดินและแผนผังการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ.2562 กำหนดพื้นที่ที่ใช้เพื่ออุตสาหกรรมประเภทต่างๆ เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2562 จากการประกาศแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดินดังกล่าวนี้ มีการกำหนดพื้นที่อุตสาหกรรมทับซ้อนกับพื้นที่เหมาะสมต่อการเกษตร และใช้อยู่ในปัจจุบันส่วนหนึ่ง จึงได้มีการร้องเรียนจากประชาชนให้มีการปรับปรุงผังการใช้ประโยชน์ที่ดินเสียใหม่ แต่ยังไม่มีข้อยุติจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ในผังการใช้ประโยชน์ในที่ดินที่ประกาศใช้เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2562 นั้นมีที่ดิน 2 ประเภท คือ พื้นที่ประเภทชุมชนชนบท (ชบ.) และ(2) พื้นที่ประเภทส่งเสริมเกษตรกรรม (สก.) ก็ได้มีข้อยกเว้นให้ใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างโรงงาน และที่อยู่อาศัยอีกด้วย ในกรณีโรงงานถึงแม้ว่าจะเป็นโรงงานที่ใช้วัตถุดิบจากผลิตผลการเกษตรก็ตามมิได้กำหนดสัดส่วนเอาไว้ว่าจะให้ใช้จำนวนมากน้อยเพียงใดที่ต่างกับกรณีที่อยู่อาศัยที่กำหนดไว้ว่าเป็น บ้านเดี่ยว บ้านแฝด ทาวเฮาส์ คอนโดมิเนียม อพาร์ทเม้นท์ ฯลฯ ได้ไม่เกินร้อยละ 5 ของพื้นที่โครงการที่ประกาศคือ 424,512 ไร่ จากพื้นที่โครงการทั้งหมด 8.29 ล้านไร่ การสูญเสียพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเกษตรก็จะสูญเสียไปอีกส่วนหนึ่งจากกรณีนี้

สืบเนื่องจากบทบัญญัติมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 ที่ให้อำนาจคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก สามารถกำหนดพื้นที่อื่นที่จะมีพระราชกฤษฎีกาประกาศในภายหลังเป็นเขตพัฒนาพิเศษได้ ซึ่งอาจจะมีการกำหนดเขตอุตสาหกรรมทับซ้อนพื้นที่เหมาะสมต่อการเกษตรเกิดขึ้นอีกในอนาคตในจังหวัดอื่นของภาคตะวันออก

จากข้อมูลดังกล่าวนี้จึงสรุปได้ว่าพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเกษตรในภาคตะวันออกมีแนวโน้มที่จะลดลงอีกจำนวนหนึ่งจากที่มีอยู่ในปัจจุบัน 13.32 ล้านไร่

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากพื้นที่การเกษตรไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ นอกการเกษตรนั้น มีผลกระทบ 2 ประการคือ (1) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และ(2) ผลกระทบต่อครัวเรือนเกษตรกรที่ทำการเกษตรอยู่ในปัจจุบัน

กรณีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่จะยกมาเป็นกรณีตัวอย่าง คือ พื้นที่นาข้าวที่มีเนื้อที่เพียง 2.71 ล้านไร่ หรือร้อยละ 12.61 ของพื้นที่ภาคตะวันออก ซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำและจัดไว้เป็น “ระบบนิเวศนาข้าว” ที่มีห่วงโซ่อาหารต่อแมลงหลายชนิด หากมีการเปลี่ยนแปลงไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นจะมีผลต่อแมลงที่อาศัย “ระบบนิเวศนาข้าว” เป็นแหล่งอาหารเมื่อแมลงขาดอาหารก็อาจจะไปทำลายพืชชนิดอื่นๆ

ผลกระทบอีกประการหนึ่งคือ ผลกระทบต่อครัวเรือนเกษตรที่มีจำนวน 302,225 ครัวเรือน และประกอบอาชีพอยู่ในปัจจุบัน ทั้งการผลิตพืชอาหาร พืชอุตสาหกรรม เลี้ยงสัตว์ และการประมง อาจจะถูกเวนคืนที่ดินที่ใช้อยู่เพื่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานรองรับโครงการ หรือมีผลกระทบจากโรงงานที่จะมาตั้งใกล้เคียง ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรบางส่วนต้องเลิกทำการเกษตร ซึ่งเป็นการเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตโดยสิ้นเชิง

เพื่อลดผลกระทบทั้งสองประการนี้ รวมทั้งแก้ไขปัญหาการร้องเรียนจากประชาชนให้ปรับปรุงผังการใช้ประโยชน์ในที่ดินที่คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพื้นที่พิเศษภาคตะวันออกประกาศไปแล้วนั้น มีความจำเป็นต้องสร้างเครื่องมือที่ยึดศักยภาพของดิน สิ่งแวดล้อมและทัศนคติของครัวเรือนเกษตรในพื้นที่เป็นหลัก โดยการจำแนกพื้นที่การเกษตรออกเป็น พื้นที่ที่มีศักยภาพสูง ศักยภาพปานกลางและศักยภาพต่ำ และนำข้อมูลนี้ส่งให้กับหน่วยงานที่มีอำนาจอนุญาตการก่อสร้างในพื้นที่ที่กำหนดไว้เป็นพื้นที่ประเภทชุมชนชนบท (ชบ.) และประเภทส่งเสริมเกษตรกรรม (สก.) ให้รักษาพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงและปานกลางไว้ให้มากที่สุด ขั้นตอนต่อมาคือการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพสูงและปานกลาง โดยมีการสนับสนุนจากภาครัฐโดยวิธีการต่างๆ เช่นการซื้อสิทธิในการพัฒนา (Purchase Development Right) หรือการสร้างภาระจำยอม (Easement) โดยความยินยอมของครัวเรือนเกษตร แล้วสนับสนุนให้ใช้พื้นที่ที่คุ้มครองไว้เพื่อการเกษตรเป็น Food Valley ในการผลิตวัตถุดิบส่งให้กับโรงงานอุตสาหกรรมอาหารไปแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าให้สูงขึ้น จะทำให้ครัวเรือนเกษตรที่ประสงค์จะทำการเกษตรต่อไปไม่เปลี่ยนวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ดำรงอยู่ แต่จะมีความมั่นคงมากขึ้น อย่างไรก็ตามการดำเนินการแก้ไขปัญหาดังที่กล่าวมานี้มีขอบเขตที่กว้างขวาง มีรายละเอียดการดำเนินงานจำนวนมาก มีความจำเป็นต้องมีการศึกษาเพื่อให้สามารถดำเนินการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหาร ในภาคตะวันออกได้

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อทบทวนที่มาและวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาของรัฐในพื้นที่ภาคตะวันออกจากอดีตถึงปัจจุบัน

1.2.2 เพื่อประเมินศักยภาพพื้นที่การเกษตรในพื้นที่ภาคตะวันออก

1.2.3 เพื่อทบทวนการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย

1.2.4 เพื่อทบทวนการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย

1.2.5 เพื่อทบทวนประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่การเกษตรและการจัดตั้ง Food Valley

1.2.6 เพื่อถอดบทเรียนผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินโครงการพัฒนาภาคตะวันออก (Eastern Seaboard)

1.2.7 จัดทำแนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหาร

1.3 ระเบียบวิธีวิจัย

(1.3.1) ขอบเขตการศึกษา

(1) จะเป็นการรวบรวมนโยบายและวัตถุประสงค์โครงการพัฒนาของรัฐพื้นที่ภาคตะวันออกจากอดีตถึงปัจจุบัน

(2) เป็นการรวบรวมแนวคิดและการดำเนินงานด้านการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย

(3) เป็นการทบทวนประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley

(4) เป็นการสำรวจการใช้ที่ดินและความเหมาะสมของดินในสนาม ในพื้นที่ภาคตะวันออก

(5) เป็นการสำรวจสถานภาพและทัศนคติของเกษตรกรในพื้นที่ภาคตะวันออกต่อแนวคิดการถือครองที่ดินในอนาคตว่าจะทำการเกษตรต่อไปหรือไม่ ด้วยเหตุผลใด

(6) เป็นการถอดบทเรียนจากโครงการพัฒนาภาคตะวันออก (Eastern Seaboard) ในด้านการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร

(7) จัดทำแนวทางการแก้ไขปัญหาการประกาศพื้นที่อุตสาหกรรมทับซ้อนพื้นที่การเกษตร

(8) ประเมินศักยภาพการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร ในพื้นที่ภาคตะวันออกโดยระบบการประเมินขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO)

(9) กำหนดแนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออก

ดังรายละเอียดในรูปที่ 1-1

1.3.2 วิธีการวิจัย

(1) กรอบแนวคิด

พื้นที่ภาคตะวันออกมีทรัพยากรที่สามารถพัฒนาได้ทั้งการเกษตร การท่องเที่ยว และอุตสาหกรรมไปพร้อมๆ กัน หากมีการกำหนดสัดส่วนการใช้ที่ดินที่เหมาะสมทางกายภาพแต่การพัฒนาในอดีตและปัจจุบัน ได้เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลัก รวมทั้งการประกาศแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดินของคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ได้กำหนดเขตอุตสาหกรรมทับซ้อนพื้นที่การเกษตรที่เหมาะสมและใช้อยู่ในปัจจุบัน ทำให้มีการร้องเรียนจากประชาชนให้มีการแก้ไข อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นมีผลกระทบทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและต่อครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิม สมควรที่จะได้มีการศึกษาเพื่อหาแนวทางแก้ไข โดยการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ที่มีศักยภาพในการเกษตรสูงและจัดตั้งเป็น Food Valley ให้เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหาร เพื่อลดผลกระทบสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่

(2) วิธีการศึกษา

(2.1) ทบทวนวรรณกรรมความเป็นมาและวัตถุประสงค์และการดำเนินงานโครงการของรัฐในพื้นที่ภาคตะวันออกในอดีตถึงปัจจุบัน

(2.2) ทบทวนแนวคิดและการดำเนินการการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย

(2.3) ทบทวนแนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย

(2.4) ทบทวนประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley

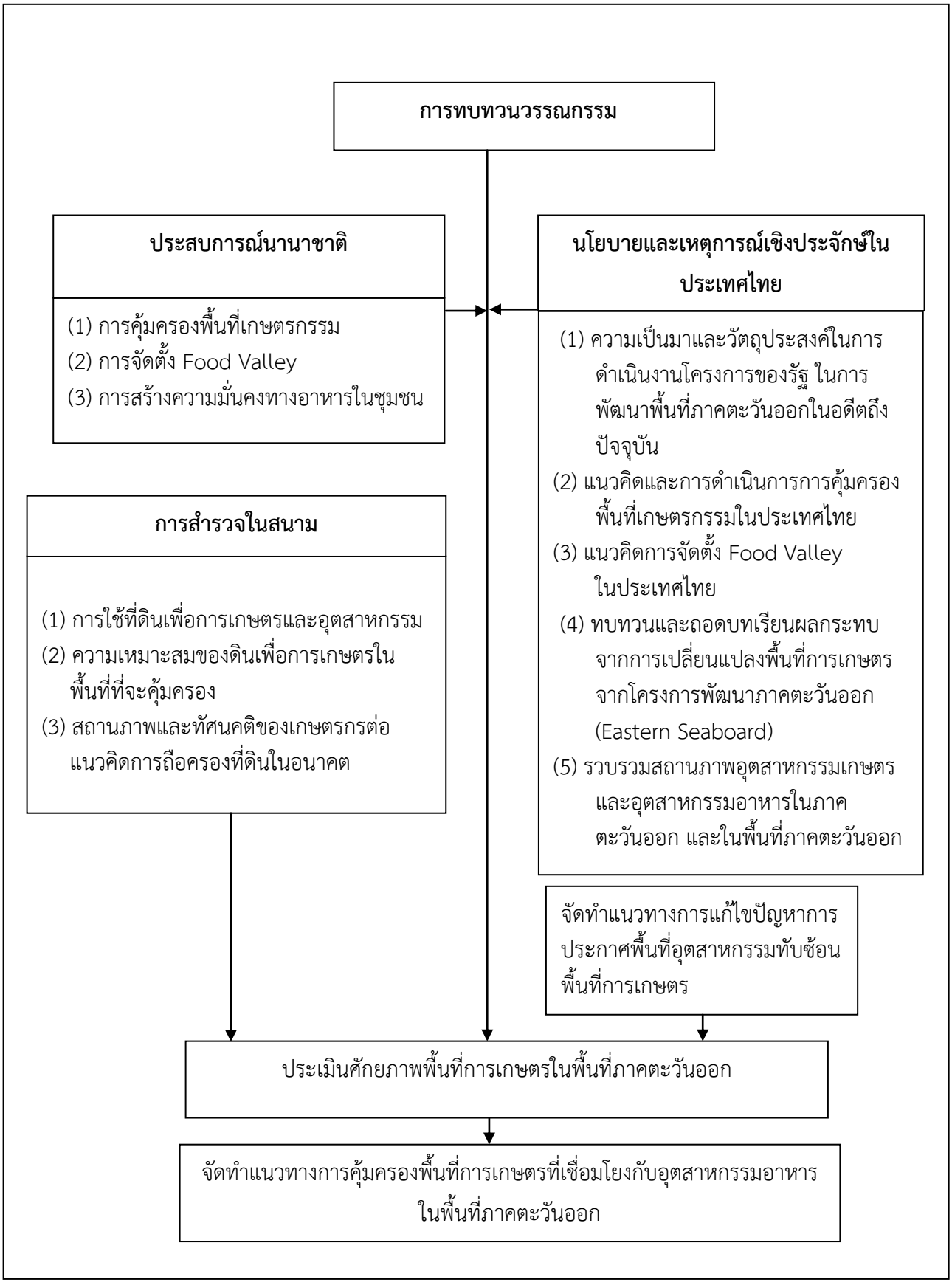

รูปที่ 1-1 ขอบเขตการศึกษา

(2.5) ถอดบทเรียนผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การเกษตรในการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออก (Eastern Seaboard)

(2.6) จัดทำแนวทางการแก้ไขปัญหาการประกาศพื้นที่อุตสาหกรรมทับซ้อนพื้นที่การเกษตร

(2.7) รวบรวมสถานภาพอุตสาหกรรมเกษตรและอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก และในเขตพัฒนาพื้นที่พิเศษภาคตะวันออก

(2.8) สำรวจการใช้ที่ดินภาคตะวันออก 7 จังหวัด โดยใช้แผนที่พื้นฐานจากภาพถ่ายออร์โธสีมาตราส่วน 1: 25,000 ทับซ้อนกับภาพดาวเทียมจาก Google แล้วตรวจสอบความถูกต้องในสนาม

(2.9) ประเมินศักยภาพของดินเพื่อการเกษตร โดยใช้ระบบ FAO ที่จำแนกความเหมาะสมของดินออกเป็น 4 ระดับ คือ (1) เหมาะสมมาก (S1) (2) เหมาะสมปานกลาง (S2) (3) เหมาะสมเล็กน้อย (S3) และ(4) ไม่เหมาะสม (N)

(2.10) สำรวจสถานภาพของเกษตรกรในปัจจุบัน ในพื้นที่ภาคตะวันออก 7 จังหวัด ต่อแนวคิดการถือครองที่ดินในอนาคตว่าจะทำการเกษตรต่อไปหรือไม่ด้วยเหตุผลใด โดยใช้หลักการ สุ่มตัวอย่างของ Roscoe (1975) จำนวน 70 ตัวอย่าง

(2.11) สังเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมในประเทศไทย การถอดบทเรียนจากต่างประเทศ และข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสำรวจในสนาม เพื่อกำหนดประเด็นในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

(2.12) จัดทำแนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารและรักษาระบบนิเวศในพื้นที่ภาคตะวันออก

โดยมีรายละเอียดในขั้นตอนการดำเนินงานในการวิจัย ในรูปที่ 1-2

ขั้นตอนที่	กิจกรรม
1	ทบทวนวรรณกรรมความเป็นมาและวัตถุประสงค์และการดำเนินงานโครงการของรัฐในการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออกในอดีตถึงปัจจุบัน
2	ทบทวนแนวคิดและการดำเนินการการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย
3	ส่งรายงานการศึกษาเบื้องต้น
4	ทบทวนแนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย
5	ทบทวนประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley
6	ถอดบทเรียนผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การเกษตรในการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออก (Eastern Seaboard)
7	จัดทำแนวทางการแก้ไขปัญหาการประกาศพื้นที่อุตสาหกรรมทับซ้อนพื้นที่การเกษตร
8	รวบรวมสถานภาพอุตสาหกรรมเกษตรและอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก
9	สำรวจสถานภาพและทัศนคติของเกษตรกรในพื้นที่ภาคตะวันออกต่อแนวคิดการถือครองที่ดินในอนาคต
10	ส่งรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1
11	สำรวจการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรในภาคตะวันออกและจัดทำแผนที่
12	ประเมินศักยภาพพื้นที่การเกษตรในพื้นที่ภาคตะวันออก
13	จัดทำแนวทางการคุ้มครองพื้นที่การเกษตรที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารและรักษาระบบนิเวศในพื้นที่ภาคตะวันออก
14	จัดทำ (ร่าง) รายงานฉบับสมบูรณ์
15	จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

รูปที่ 1-2 ขั้นตอนและกิจกรรมในการวิจัย

(3) ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

(3.1) ข้อมูลปฐมภูมิ

(1) จะมีการสำรวจด้านการใช้ที่ดินและด้านศักยกายภาพของดินในสนามของพื้นที่ที่ใช้เพื่อการเกษตรอยู่ในปัจจุบันในภาคตะวันออก รวม 7 จังหวัด ว่าจะมีพื้นที่ใดสมควรที่จะคุ้มครองไว้เป็นพื้นที่การเกษตรในอนาคต

(2) จะมีการสำรวจสถานภาพและทัศนคติของเกษตรกรในพื้นที่ภาคตะวันออกต่อแนวคิดการถือครองที่ดินในอนาคตว่าจะทำการเกษตรต่อไปหรือไม่ ด้วยเหตุผลใด

(3.2) ข้อมูลทุติยภูมิ

ที่มาของข้อมูลจะมาจาก กฎหมาย มติคณะรัฐมนตรี ประกาศ และระเบียบของส่วนราชการต่างๆ รายงานการวิจัยของสถาบัน นักวิชาการ รวมทั้งบทความที่มีการจัดพิมพ์เผยแพร่

1.4 คำจำกัดความ

เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) หมายถึง พื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรีและระยอง และพื้นที่อื่นใดที่อยู่ในภาคตะวันออก ที่กำหนดเพิ่มเติมโดยพระราชกฤษฎีกาเป็นเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (มาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก)

เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (SEZ) หมายถึง พื้นที่ที่คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษประกาศไว้ รวม 5 จังหวัด คือ ตราด สระแก้ว ตาก มุกดาหาร และสงขลา

นิคมอุตสาหกรรม หมายถึง เขตอุตสาหกรรมทั่วไปหรือเขตประกอบเสรี (มาตรา 4 พ.ร.บ.การนิคมอุตสาหกรรมในประเทศไทย พ.ศ. 2532)

เขตอุตสาหกรรมทั่วไป หมายถึง เขตพื้นที่ที่กำหนดไว้สำหรับการประกอบอุตสาหกรรม การบริการหรือกิจการอื่นที่เป็นประโยชน์หรือเกี่ยวเนื่องกับการประกอบอุตสาหกรรมหรือการบริการ (มาตรา 4 พ.ร.บ. การนิคมอุตสาหกรรมในประเทศไทย พ.ศ. 2532)

เขตประกอบการเสรี (I-EA-T-Free Zone) หมายถึง เขตพื้นที่ที่กำหนดไว้สำหรับการประกอบอุตสาหกรรมพาณิชยกรรม หรือกิจการอื่นที่เกี่ยวเนื่องกับการประกอบอุตสาหกรรมหรือพาณิชยกรรมเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจการรักษาความมั่นคงของรัฐ สวัสดิภาพของประชาชนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม หรือความจำเป็นอื่น ตามที่คณะกรรมการกำหนด โดยของที่นำเข้าไปในเขตดังกล่าวจะได้รับสิทธิประโยชน์ทางภาษีอากรและค่าธรรมเนียมเพิ่มขึ้นตามกฎหมายบัญญัติ (มาตรา 4 พ.ร.บ. การนิคมอุตสาหกรรมในประเทศไทย พ.ศ. 2532)

เขตประกอบการอุตสาหกรรม เป็นการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับอุตสาหกรรม ตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2535 การพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว ต้องได้รับการพิจารณาและประกาศกำหนดเขตประกอบการอุตสาหกรรมจากกระทรวงอุตสาหกรรม สิทธิประโยชน์ที่ได้รับคือได้รับการยกเว้นไม่ต้องขออนุญาตตามกฎหมายโรงงานเขตประกอบการอุตสาหกรรม (มาตรา 30 พ.ร.บ. โรงงาน พ.ศ. 2535)

เขตชุมชนอุตสาหกรรม เป็นพื้นที่ของเอกชน เพื่อรองรับอุตสาหกรรม ตามนโยบายของกระทรวงอุตสาหกรรมการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวต้องได้รับการพิจารณาและกำหนดพื้นที่จากกรมโรงงานอุตสาหกรรมกระทรวงอุตสาหกรรมโดยสิทธิประโยชน์ที่ได้รับคือ การพิจารณาอนุญาตตามกฎหมายโรงงานจะเป็นไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากได้มีการพิจารณาพื้นที่โดยรวม และประเภทอุตสาหกรรม ที่จะประกอบกิจการในพื้นที่ดังกล่าวแล้ว

สวนอุตสาหกรรม เป็นการพัฒนาพื้นที่ของภาคเอกชน และดำเนินการเองโดยไม่ได้ขอรับการสนับสนุนจากภาคราชการแต่อย่างใด โรงงานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่สวนอุตสาหกรรมต้องขออนุญาตตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 เหมือนตั้งอยู่ในพื้นที่ทั่วๆ ไป

ประเภทโรงงาน

โรงงานประเภทที่ 1 คือ โรงงานที่มีเครื่องจักรรวมกันทั้งสิ้นไม่เกิน 20 แรงม้า (HP) หรือเทียบเท่า และมีพนักงาน หรือคนงานไม่เกิน 20 คน ถูกถอดออกจากบัญชี ไม่เข้าข่ายการเป็นโรงงานตามกฎหมายอีกต่อไป

โรงงานประเภทที่ 2 คือ โรงงานที่ มีเครื่องจักรรวมกันทั้งสิ้น ไม่เกิน 75 แรงม้า (HP) และมีพนักงานหรือคนงานไม่เกิน 75 คน หากเป็นโรงงานประเภทนี้ จะสามารถประกอบกิจการได้ทันที ไม่จำเป็นต้องขออนุญาตประกอบกิจการโรงงาน แต่ต้องมีการชำระค่าธรรมเนียมในแต่ละปี แต่ต้องไม่เข้าข่ายโรงงานที่ส่งผลต่อมลพิษและสิ่งแวดล้อม

โรงงานประเภทที่ 3 คือโรงงานที่มีเครื่องจักรรวมกันทั้ง 75 แรงม้าขึ้นไปหรือเทียบเท่า และมีพนักงานหรือคนงานมากกว่า 75 คน ขึ้นไป โรงงานประเภทนี้จะต้องขออนุญาตตั้งโรงงานต่อกรมโรงงานกระทรวงอุตสาหกรรม (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2563: 1-2)

“เกษตรกรรม”

(1) **“เกษตรกรรม”** หมายถึง การใช้ที่ดินเพาะปลูกพืชต่างๆ รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ การประมง และการป่าไม้ (ราชบัณฑิตสถาน, 2546: 144)

(2) ตามความหมายในมาตรา 4 พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2558

“เกษตรกรรม” หมายความว่า การทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงสัตว์น้ำ เลี้ยงผึ้ง เลี้ยงไหม เลี้ยงครั่ง เพาะเห็ด และการอื่นตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา

(3) ตามความหมายในมาตรา 5 พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524

“เกษตรกรรม” หมายความว่า การทำนา ทำสวน ทำไร่ ทำนาเกลือ เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงสัตว์น้ำ และกิจการอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

(4) ตามความหมายในมาตรา 3 พระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร พ.ศ. 2517

“เกษตรกรรม” หมายความว่า การทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงสัตว์น้ำ เลี้ยงผึ้ง เลี้ยงไหม เลี้ยงครั่ง เพาะเห็ด การประมง และเกษตรกรรมอื่นตามที่รัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

ภาระจำยอม (Easement) หมายถึง การซื้อสิทธิในการพัฒนา (Purchasing Development Right: PDR) จากเกษตรกร โดยที่เกษตรกรยังคงทำการเกษตรต่อไป และตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมที่ประสงค์จะทำการเกษตร แต่นำไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ นอกการเกษตรไม่ได้ (USDA, 2021: 2)

1.5 โครงสร้างรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

รายงานการวิจัยมี 13 บท ภาคผนวก รวม 5 เรื่อง โดยมีสาระสำคัญสรุปได้ ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ ได้กล่าวถึงที่มา ความสำคัญ รวมทั้งหลักการและเหตุผลในการวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย กรอบแนวคิด คำจำกัดความและวัตถุประสงค์

บทที่ 2 สถานภาพของภาคตะวันออก สาระสำคัญในบทนี้จะทบทวนถึงสถานภาพของภาคตะวันออก รวม 10 เรื่อง คือ (1) ลักษณะภูมิประเทศ (2) ภูมิสัณฐานและลักษณะทางธรณีวิทยา (3) การปกครองและประชากร (4) ภูมิอากาศ (5) การคมนาคม (6) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (7) อุตสาหกรรมในภาคตะวันออก (8) สภาวะเศรษฐกิจและสังคม (9) ศักยภาพในการพัฒนา และ (10) ปัญหาที่ต้องมีการแก้ไข

บทที่ 3 การพัฒนาภาคตะวันออก สาระสำคัญของบทนี้จะเป็นการทบทวนการพัฒนาภาคตะวันออกที่ดำเนินการมาจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยจะครอบคลุมรวม 5 เรื่อง คือ (1) แนวคิดในการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ (2) การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard: ESB) (3) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ) (4) เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) และ (5) กรอบพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2566-2570

บทที่ 4 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในภาคตะวันออก

การพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Easters Seaboard ESB) การประกาศเขตพัฒนาเศรษฐกิจ (Special Economic Zone SEZ) และการประกาศเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก : Eastern Economic corridor : EEC) มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในภาคตะวันออกโดยพื้นที่ป่าไม้และป่าชายเลนบางส่วนลดลงเพื่อนำมาใช้เพื่อการเกษตร ซึ่งต่อมาพื้นที่การเกษตรที่ใช้อยู่ก่อนการพัฒนาเข้ามาดำเนินการก็มีการเปลี่ยนแปลงบางส่วนไปเป็นชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรมเช่นเดียวกัน เพื่อลำดับเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในบทนี้จะมีการทบทวนสาระสำคัญรวม 7 เรื่อง คือ (1) การประกาศใช้ผังเมืองของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออก (2) การซื้อขายที่ดินในภาคตะวันออก (3) การจัดที่ดินทำกินในพื้นที่ภาคตะวันออก (4) การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากโครงการพัฒนาของรัฐ (5) การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากโครงการอสังหาริมทรัพย์และอุตสาหกรรม (6) การสำรวจการใช้ที่ดินในภาคตะวันออก พ.ศ. 2564/2565 และ(7) การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินภาคตะวันออกในภาพรวม

บทที่ 5 แนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย

การส่งเสริมอุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย ได้มีนโยบายมาอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการครัวไทยสู่ครัวโลก รวมทั้งการจัดตั้ง Thailand Food Valley ที่มีความเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมการแปรรูป การทบทวนในบทนี้จึงมีสาระสำคัญรวม 4 เรื่อง คือ (1) อุตสาหกรรมเกษตร (2) อุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย (3) ศักยภาพอุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย และ(4) แนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย

บทที่ 6 การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย

การทบทวนวรรณกรรมในบทนี้จะมีสาระสำคัญ รวม 7 เรื่อง คือ (1) นโยบายของรัฐด้านการเกษตรในปัจจุบัน (2) นโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย (3) ผลการดำเนินการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (4) ปัญหาในการดำเนินการ (5) ทางเลือกในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในอนาคต (6) ข้อเสนอเพื่อดำเนินการในอนาคต และ (7) ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. ....

บทที่ 7 ประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley

ประสบการณ์นานาชาติที่จะทบทวนในบทนี้จะมีสาระสำคัญ 3 เรื่อง คือ (1) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (2) ประสบการณ์นานาชาติเรื่อง Food Valley (3) การถอดบทเรียนนานาชาติเรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley มาใช้ในภาคตะวันออก (4) การสังเคราะห์การดำเนินการในประเทศไทยกับประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley

บทที่ 8 การถอดบทเรียนผลกระทบจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard : ESB)

ในการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard : ESB) ได้ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่สามารถถอดเป็นบทเรียนได้ รวม 7 เรื่อง คือ (1) ความเห็นภายหลังการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกของผู้มีส่วนได้เสียในปัจจุบัน (2) ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ (3) ผลกระทบด้านสังคม (4) ผลกระทบด้านสุขภาพ (5) ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (6) การคัดค้านของประชาชน และ (7) การแก้ไขปัญหามลพิษในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด

บทที่ 9 สถานภาพและทัศนคติของเกษตรกรและผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ ในภาคตะวันออกต่อแนวคิดการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

สาระสำคัญ : เป็นการสำรวจสถานภาพและทัศนคติของเกษตรกรและผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ เช่น นักธุรกิจด้านการท่องเที่ยว ธุรกิจซื้อขายที่ดิน ธุรกิจการเกษตร นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

บทที่ 10 ศักยภาพของพื้นที่การเกษตรในภาคตะวันออก

สาระสำคัญ : เป็นการประเมินศักยภาพของพื้นที่การเกษตรในภาคตะวันออก โดยระบบ FAO โดยจำแนกเป็น (1) เขตเกษตรกรรมชั้นดี (2) เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง และ (3) เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตต่ำ

บทที่ 11 การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการเชื่อมโยงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

สาระสำคัญ : เป็นการวิเคราะห์โดยระบบการบริหารจัดการโดยปัจจัย 5 ประการ คือ (1) การเมือง (2) เงื่อนไขทางสังคม (3) สถาบัน (4) เศรษฐศาสตร์ และ(5) วิชาการ และโดยระบบ DPSIR

บทที่ 12 แนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

สาระสำคัญ : แนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก รวม 8 ประการ คือ (1) การกำหนดเป้าหมายพื้นที่ที่จะคุ้มครอง (2) การแก้ไขปัญหาความเป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยการตรากฎหมายขึ้นใหม่ คือ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” ในลักษณะ “ภาระจำยอม” (3) การจัดตั้งกองทุนเพื่อซื้อสิทธิในการพัฒนา (4) การจัดตั้ง Food Valley ในภาคตะวันออก (5) การใช้ Soft Power สนับสนุนพื้นที่ที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการแปรรูปสินค้า OTOP ในปัจจุบัน (6) จัดทำแผนปฏิบัติการที่เชื่อมโยงระหว่าง “การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร” (7) การศึกษาเพื่อหาสมดุลระหว่างพื้นที่การผลิตวัตถุดิบกับอุตสาหกรรมอาหาร และการศึกษาความเป็นไปได้ในการนำมาตรการ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” ในลักษณะ “ภาระจำยอม” และ (8) การส่งเสริมให้เกษตรกรลงทุนร่วมกับสำนักงานเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

บทที่ 13 สรุป

รายงานฉบับสมบูรณ์ได้ตอบวัตถุประสงค์ทั้ง 7 ข้อ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อทบทวนที่มาและวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาของรัฐในพื้นที่ภาคตะวันออกจากอดีตถึงปัจจุบัน

ผลการดำเนินงานอยู่ในรายงานบทที่ 3

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อประเมินศักยภาพพื้นที่การเกษตรในประเทศไทย

ผลการดำเนินงานอยู่ในรายงานบทที่ 10

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อทบทวนการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย

ผลการดำเนินงานอยู่ในรายงานบทที่ 6

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อทบทวนการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย

ผลการดำเนินงานอยู่ในรายงานบทที่ 5

วัตถุประสงค์ข้อที่ 5 เพื่อทบทวนประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่การเกษตรและการจัดตั้ง Food Valley

ผลการดำเนินงานอยู่ในรายงานบทที่ 7

วัตถุประสงค์ข้อที่ 6 เพื่อถอดบทเรียนผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินโครงการพัฒนาภาคตะวันออก (Eastern Seaboard)

ผลการดำเนินงานอยู่ในรายงานบทที่ 8

วัตถุประสงค์ข้อที่ 7 จัดทำแนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหาร

ผลการดำเนินงานอยู่ในรายงานบทที่ 11 และบทที่ 12

บทที่ 1 บทนำ ได้กล่าวถึงที่มา ความสำคัญ รวมทั้งหลักการและเหตุผลในการวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย กรอบแนวคิด คำจำกัดความและวัตถุประสงค์
บทที่ 2 สถานภาพของภาคตะวันออก สาระสำคัญในบทนี้จะทบทวนถึงสถานภาพของภาคตะวันออก รวม 10 เรื่อง คือ (1) ลักษณะภูมิประเทศ (2) ภูมิสัณฐานและลักษณะทางธรณีวิทยา (3) การปกครองและประชากร (4) ภูมิอากาศ (5) การคมนาคม (6) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (7) อุตสาหกรรมในภาคตะวันออก (8) สภาวะเศรษฐกิจและสังคม (9) ศักยภาพในการพัฒนา และ (10) ปัญหาที่ต้องมีการแก้ไข
บทที่ 3 การพัฒนาภาคตะวันออก สาระสำคัญของบทนี้จะเป็นการทบทวนการพัฒนาภาคตะวันออกที่ดำเนินการมาจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยจะครอบคลุมรวม 5 เรื่อง คือ (1) แนวคิดในการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ (2) การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard: ESB) (3) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ) (4) เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) และ (5) กรอบพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2566-2570
บทที่ 4 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในภาคตะวันออก การพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Easters Seaboard ESB) การประกาศเขตพัฒนาเศรษฐกิจ (Special Economic Zone SEZ) และการประกาศเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก : Eastern Economic corridor : EEC) มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในภาคตะวันออกโดยพื้นที่ป่าไม้และป่าชายเลนบางส่วนลดลงเพื่อนำมาใช้เพื่อการเกษตร ซึ่งต่อมาพื้นที่การเกษตรที่ใช้อยู่ก่อนการพัฒนาเข้ามาดำเนินการก็มีการเปลี่ยนแปลงบางส่วนไปเป็นชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรมเช่นเดียวกัน เพื่อลำดับเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในบทนี้จะมีการทบทวนสาระสำคัญรวม 7 เรื่อง คือ (1) การประกาศใช้ผังเมืองของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออก (2) การซื้อขายที่ดินในภาคตะวันออก (3) การจัดที่ดินทำกินในพื้นที่ภาคตะวันออก (4) การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากโครงการพัฒนาของรัฐ (5) การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากโครงการอสังหาริมทรัพย์และอุตสาหกรรม (6) การสำรวจการใช้ที่ดินในภาคตะวันออก พ.ศ. 2564/2565 และ(7) การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินภาคตะวันออกในภาพรวม
บทที่ 5 แนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย การส่งเสริมอุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย ได้มีนโยบายมาอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการครัวไทยสู่ครัวโลก รวมทั้งการจัดตั้ง Thailand Food Valley ที่มีความเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมการแปรรูป การทบทวนในบทนี้จึงมีสาระสำคัญรวม 4 เรื่อง คือ (1) อุตสาหกรรมเกษตร (2) อุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย (3) ศักยภาพอุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย และ(4) แนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย
บทที่ 6 การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย การทบทวนวรรณกรรมในบทนี้จะมีสาระสำคัญ รวม 7 เรื่อง คือ (1) นโยบายของรัฐด้านการเกษตรในปัจจุบัน (2) นโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย (3) ผลการดำเนินการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (4) ปัญหาในการดำเนินการ (5) ทางเลือกในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในอนาคต (6) ข้อเสนอเพื่อดำเนินการในอนาคต และ (7) ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. ....
บทที่ 7 ประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley ประสบการณ์นานาชาติที่จะทบทวนในบทนี้จะมีสาระสำคัญ 3 เรื่อง คือ (1) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (2) ประสบการณ์นานาชาติเรื่อง Food Valley (3) การถอดบทเรียนนานาชาติเรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley มาใช้ในภาคตะวันออก (4) การสังเคราะห์การดำเนินการในประเทศไทยกับประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley
บทที่ 8 การถอดบทเรียนผลกระทบจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard : ESB) ในการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard : ESB) ได้ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่สามารถถอดเป็นบทเรียนได้ รวม 7 เรื่อง คือ (1) ความเห็นภายหลังการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกของผู้มีส่วนได้เสียในปัจจุบัน (2) ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ (3) ผลกระทบด้านสังคม (4) ผลกระทบด้านสุขภาพ (5) ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (6) การคัดค้านของประชาชน และ (7) การแก้ไขปัญหามลพิษในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด
บทที่ 9 สถานภาพและทัศนคติของเกษตรกรและผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ ในภาคตะวันออกต่อแนวคิดการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม สาระสำคัญ : เป็นการสำรวจสถานภาพและทัศนคติของเกษตรกรและผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ เช่น นักธุรกิจด้านการท่องเที่ยว ธุรกิจซื้อขายที่ดิน ธุรกิจการเกษตร นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
บทที่ 10 ศักยภาพของพื้นที่การเกษตรในภาคตะวันออก สาระสำคัญ : เป็นการประเมินศักยภาพ ของพื้นที่การเกษตรในภาคตะวันออก โดยระบบ FAO โดยจำแนกเป็น (1) เขตเกษตรกรรมชั้นดี (2) เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง และ (3) เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตต่ำ
บทที่ 11 การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการเชื่อมโยงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก สาระสำคัญ : เป็นการวิเคราะห์โดยระบบการบริหารจัดการโดยปัจจัย 5 ประการ คือ (1) การเมือง (2) เงื่อนไขทางสังคม (3) สถาบัน (4) เศรษฐศาสตร์ และ(5) วิชาการ และโดยระบบ DPSIR
บทที่ 12 แนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก สาระสำคัญ : แนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก รวม 8 ประการ คือ (1) การกำหนดเป้าหมายพื้นที่ที่จะคุ้มครอง (2) การแก้ไขปัญหาความเป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยการตรากฎหมายขึ้นใหม่ คือ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” ในลักษณะ “ภาระจำยอม” (3) การจัดตั้งกองทุนเพื่อซื้อสิทธิในการพัฒนา (4) การจัดตั้ง Food Valley ในภาคตะวันออก (5) การใช้ Soft Power สนับสนุนพื้นที่ที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการแปรรูปสินค้า OTOP ในปัจจุบัน (6) จัดทำแผนปฏิบัติการที่เชื่อมโยงระหว่าง “การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร” (7) การศึกษาเพื่อหาสมดุลระหว่างพื้นที่การผลิตวัตถุดิบกับอุตสาหกรรมอาหาร และการศึกษาความเป็นไปได้ในการนำมาตรการ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” ในลักษณะ “ภาระจำยอม” (8) การส่งเสริมให้เกษตรกรลงทุนร่วมกับสำนักงานเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก
บทที่ 13 สรุป

รูปที่ 1-3 สรุปสาระสำคัญในบทที่ 1-13

เอกสารอ้างอิง

1. กรมพัฒนาที่ดิน. 2545. ***สรุปประเภทการใช้ที่ดินของประเทศไทย พ.ศ. 2543/2544.***

2. กรมพัฒนาที่ดิน. 2562. ***สรุปประเภทการใช้ที่ดินของประเทศไทย พ.ศ. 2560/2561.***

3. กระทรวงอุตสาหกรรม. 2563. ***กฎกระทรวงกำหนดประเภท ชนิด และขนาดของโรงงาน พ.ศ.2563 ลงวันที่ 5 สิงหาคม 2563 ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 137 ตอนที่ 62 ก.***

4. ราชบัณฑิตสถาน. 2546. ***พจนานุกรมราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542***. โรงพิมพ์นานมีพับลิเคชั่น จำกัด.

5. Roscoe, J. 1975. ***Fundamental Research Statistics for the Behavioral Sciences. Second Edition.*** Holt, Rinehart and Winston, Inc. New York. P.184.

6. United States Department of Agriculture. 2021. ***Agricultural Conservation Easement Program (ACEP).*** September, 2021.

กฎหมายและคำสั่ง

1. พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2558

2. พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524

3. พระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร พ.ศ. 2517

4. พระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2532

5. พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561

6. พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535

7. ประกาศคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เรื่อง แผนผังการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

8. คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 1/2558 เรื่องกำหนดพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

บทที่ 2

สถานภาพของภาคตะวันออก

บทที่ 2

สถานภาพของภาคตะวันออก

ภาคตะวันออกตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้ง (Latitude) ที่ 12^0 และ 14^0 เหนือ เส้นแวงที่ 101^0 และ 103^0 ตะวันออกมีเนื้อที่ทั้งหมด 21,487,812 ไร่ (กรมแผนที่ทหาร, 2521: 13) ครอบคลุมพื้นที่ 7 จังหวัด คือ ตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว สาระสำคัญที่จะทบทวนในบทนี้จะมี 10 เรื่อง คือ (1) ลักษณะภูมิประเทศ (2) ภูมิสัณฐานและลักษณะทางธรณีวิทยา (3) การปกครองและประชากร (4) ภูมิอากาศ (5) การคมนาคม (6) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (7) อุตสาหกรรมในภาคตะวันออก (8) สภาวะเศรษฐกิจและสังคม (9) ศักยภาพในการพัฒนา และ (10) ปัญหาที่ต้องมีการแก้ไข โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ลักษณะภูมิประเทศของภาคตะวันออก

หัวข้อนี้จะมีสาระสำคัญรวม 4 เรื่อง คือ (1) ลักษณะภูมิประเทศ (2) ทิวเขาในภาคตะวันออก (3) ลุ่มน้ำในภาคตะวันออก และ (4) พื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 ลักษณะภูมิประเทศ

กรมทรัพยากรธรณี (2565: 1) ได้รายงานถึงลักษณะภูมิประเทศและภูมิสัณฐานของภาคตะวันออกไว้ดังนี้

"บริเวณภาคตะวันออกครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่ตอนใต้ของเทือกเขาเพชรบูรณ์และขอบที่ราบสูงโคราชต่อเนื่องลงมาจนถึงขอบอ่าวไทยตอนบน บริเวณนี้อยู่ในเขตจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด รวมทั้งบางบริเวณของจังหวัดฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว โดยมีทิวเขาบรรทัด ทางตอนบนของภาคตะวันออกมีลักษณะเป็นที่ราบและพื้นที่ลอนลาดอยู่ระหว่างเทือกเขา ที่เป็นขอบที่ราบสูง โคราชกับเทือกเขาตอนกลางของภาคตะวันออก พื้นที่ลอนลาดในบริเวณนี้มีความสูงประมาณ 50-150 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง

ทางตอนกลางของภาคตะวันออกมีลักษณะเป็นเทือกเขาและภูเขาสูงสลับกับที่ราบและพื้นที่ลอนลาด วางตัวอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ เทือกเขาสูง ได้แก่ เทือกเขาจันทบุรี มียอดเขาสอยดาวเป็นยอดสูงสุด คือสูง 1,640 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่ราบบริเวณนี้ขนานเป็นแนวไปกับแม่น้ำลำธารสายหลัก ซึ่งประกอบด้วยที่ราบตะกอนน้ำพาและลานตะพักลำน้ำซึ่งมีระดับที่แตกต่างกัน ลานตะพักลำน้ำขั้นต่ำมีความสูงประมาณ 5-20 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ลานตะพักลำน้ำขั้นกลางมีความสูง 20-30 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง และลานตะพักลำน้ำขั้นสูงมีความสูงประมาณ 30-100 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง

ทางตอนล่างของภาคตะวันออกมีลักษณะเป็นพื้นที่ลอนลาดสลับกับที่ราบ ซึ่งต่อเนื่องมาจากบริเวณที่เป็นภูเขา ปรากฏเป็นแนวแคบๆ ขนานไปกับชายฝั่งทะเล ตั้งแต่จังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี จนถึงจังหวัดตราด พื้นที่โดยทั่วไปมีความสูงประมาณ 1-50 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง

บริเวณชายฝั่งทะเล เป็นที่ราบเรียบอยู่ระหว่างพื้นที่เชิงเขาหรือพื้นที่ลอนลาดขนานกับชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก เกิดจากการสะสมตัวของชั้นตะกอนจากน้ำทะเลที่รุกเข้ามาในแผ่นดินในบริเวณที่เป็นที่ราบเชิงเขาหรือพื้นที่ลอนลาดเดิม มีความกว้างประมาณ 5-10 กิโลเมตร จากขอบอ่าวไทยปัจจุบัน ประกอบด้วยพื้นที่สันทราย (sand ridge) ทั้งเก่าและใหม่ ซึ่งเกิดจากการกระทำของน้ำทะเลและลม พื้นที่ชะวากทะเล (estuary) พื้นที่ลากูน (lagoon) ดินดอนสามเหลี่ยมและลานตะพักทะเล พื้นที่เหล่านี้มีความสูงประมาณ 1-10 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง

พื้นที่ชะวากทะเลและดินดอนสามเหลี่ยม พบอยู่บริเวณปากแม่น้ำทางด้านตะวันออกของภาค ได้แก่ ปากแม่น้ำบางปะกง ปากแม่น้ำระยอง ปากแม่น้ำประแส ปากแม่น้ำจันทบุรี และปากแม่น้ำเวฬุ เป็นต้น บริเวณดังกล่าวมีความสูงประมาณ 1-5 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ส่วนใหญ่เป็นบริเวณที่น้ำทะเลท่วมถึงตลอดเวลาหรือในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งของทุกวัน บริเวณที่เป็นสันทรายทั้งเก่าและใหม่รวมทั้งพื้นที่ลากูนจะปรากฏให้เห็นเป็นแนวแคบๆ บริเวณชายฝั่งด้านตะวันตกในเขตจังหวัดชลบุรีและจังหวัดระยอง มีความสูงประมาณ 2-10 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ลานตะพักทะเล เป็นพื้นที่สูงถัดจากพื้นที่สันทรายและพื้นที่ลากูน ปรากฏให้เห็นเด่นชัดบริเวณจังหวัดชลบุรีและจังหวัดระยอ เป็นพื้นที่ราบเรียบจนถึงค่อนข้างราบเรียบ มีความสูงประมาณ 20-25 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง" (รูปที่ 2-1)

2.1.2 ทิวเขาในภาคตะวันออก

ราชบัณฑิตสถาน (2525: 22-23,36,58) ได้ให้รายละเอียดถึงทิวเขาในภาคตะวันออก ว่ามี 3 ทิวเขา คือ (1) ทิวเขาจันทบุรี (2) ทิวเขาบรรทัด และ (3) ทิวเขาสันกำแพง ไว้ดังนี้

(1) ทิวเขาจันทบุรี ทิวเขาเริ่มจากเชิงเขา ตะแบงใหญ่ ในทิวเขาบรรทัด ไปทางตะวันตก รวมยาว 281 กม. ด้านทิศเหนือของทิวเขา น้ำไหลแม่น้ำปราจีนบุรี แม่น้ำบางปะกง และทะเลสาบในประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ด้านทิศใต้ของทิวเขาน้ำไหลลงทะเลในอ่าวไทย

ทิวเขานี้ผ่านเขตปกครอง เป็นเส้นแบ่งเขตอำเภอ และจังหวัด ดังนี้

(1.1) เป็นเส้นแบ่งเขต อำเภอโป่งน้ำร้อน กับอำเภอขลุง อำเภอมะขาม ผ่านอำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี ยาว 81 กม.

(1.2) เป็นเส้นแบ่งเขตจังหวัดระหว่าง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี กับอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ยาว 65 กม.

(1.3) เป็นเส้นแบ่งเขตจังหวัดระหว่าง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา กับอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ยาว 25 กม.

(1.4) ผ่าน กิ่ง อำเภอบ่อทอง (อำเภอพนัสนิคม) อำเภอพนัสนิคม อำเภอหนองใหญ่ อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ยาว 56 กม.

(1.5) เป็นเส้นแบ่งเขตจังหวัดระหว่าง อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง กับอำเภอศรีราชา อำเภอเมืองฯ จังหวัดชลบุรี ยาว 54 กม.

(2) ทิวเขาบรรทัด ทิวเขาเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ยาว 144 กม. ซีกทิศตะวันออกของทิวเขา น้ำไหลลงคลองเกาะปอในเขตประทศกัมพูชาประชาธิปไตย ซีกทิศตะวันตกของทิวเขา น้ำไหลลงทะเลในอ่าวไทย

ทิวเขานี้เป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างประเทศกัมพูชาประชาธิปไตยกับอำเภอ คลองใหญ่ อำเภอเมืองตราด อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด

(3) ทิวเขาสันกำแพง ทิวเขาเริ่มจากเขา (1,297 ม.) ซึ่งเป็นทิวเขาต่อมาจากเขาเขียว (1,270 ม.) ใน อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครนายก ขึ้นไปจนถึงเขาแหลม ต่อจากนั้น ทิวเขาจะไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อเลยเขากำแพง ลงไปทางทิศใต้ประมาณ 6 กม. ทิวเขาจะหักขึ้นไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือครั้นผ่านถนนสาย นครราชสีมา-กบินทร์บุรี แล้วหักลงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ จนถึงเขาละมั่ง ต่อไปจึงหักไปทางทิศตะวันออกไปสุดทิวเขาที่ช่องตะโก ทิวเขานี้เป็นที่แบ่งน้ำ ซีกทิศเหนือ น้ำไหลลงลำตะคอง ลำพระเพลิง แม่น้ำมูล และลำปลายมาศ ซีกทิศใต้น้ำไหลลงคลอง น้ำใส คลองทราย แม่น้ำใสใหญ่ และแม่น้ำพระปรง ส่วนในเขต อำเภอตาพระยา น้ำไหลเข้าเขตประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย

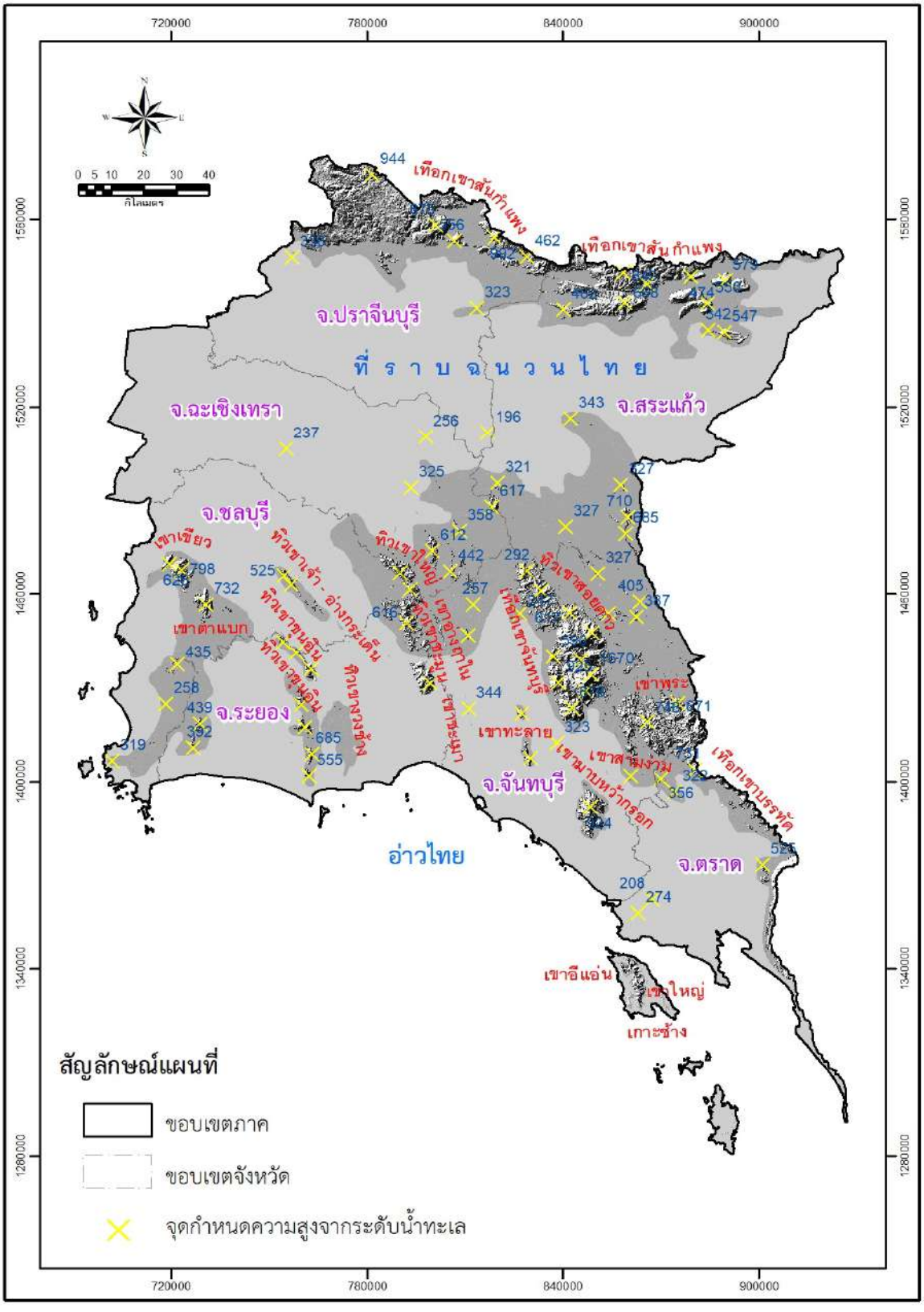

รูปที่ 2-1 ลักษณะภูมิประเทศและทิวเขาในภาคตะวันออก

ทิวเขานี้เป็นเส้นแบ่งเขตจังหวัดระหว่าง อำเภอปากช่อง อำเภอปักธงชัย อำเภอครบุรี จังหวัดนครราชสีมา อำเภอละหานทราย อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ กับ อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก อำเภอประจันตคาม อำเภอกบินทร์บุรี อำเภอสระแก้ว อำเภอวัฒนานคร อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี รวมยาว 185 กม.

2.1.3 ลุ่มน้ำในภาคตะวันออก

ลุ่มน้ำในภาคตะวันออกมี 3 ลุ่มน้ำ คือ (1) ลุ่มน้ำบางปะกง (2) ลุ่มน้ำโตนเลสาป (3) ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก (รูปที่ 2-2) อยู่ในพื้นที่จังหวัดต่างๆ ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-1

ตารางที่ 2-1 พื้นที่จังหวัดต่างๆ ในเขตลุ่มน้ำ

ที่	ลุ่มน้ำ	เนื้อที่ (ตร.กม.)	พื้นที่จังหวัดในเขตลุ่มน้ำ
1	ลุ่มน้ำบางปะกง	20,303.00	(1) กรุงเทพมหานคร (2) จังหวัดจันทบุรี (3) จังหวัดฉะเชิงเทรา (4) จังหวัดชลบุรี (5) จังหวัดนครนายก (6) จังหวัดนครราชสีมา (7) จังหวัดปทุมธานี (8) จังหวัดปราจีนบุรี (9) จังหวัดสมุทรปราการ (10) จังหวัดสะแก้ว (11) จังหวัดสระบุรี
2	ลุ่มน้ำโตนเลสาป	4,148.12	(1) จังหวัดจันทบุรี (2) จังหวัดตราด (3) จังหวัดสระแก้ว
3	ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก	13,524.29	(1) จังหวัดจันทบุรี (2) จังหวัดฉะเชิงเทรา (3) จังหวัดชลบุรี (4) จังหวัดตราด (5) จังหวัดระยอง

ที่มา : มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 8 กรกฎาคม 2563

(1) ลุ่มน้ำบางปะกง

ลุ่มน้ำบางปะกง เป็นลุ่มน้ำสำคัญในภาคตะวันออกของประเทศ มีพื้นที่ลุ่มน้ำรวมทั้งสิ้น 10,707.48 ตร.กม. มีพื้นที่ครอบคลุม 11 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร จันทบุรีฉะเชิงเทรา ชลบุรี นครนายก นครราชสีมา ปทุมธานีปราจีนบุรีสมุทรปราการ สระแก้ว และสระบุรีตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 13^{0} 09′เหนือ ถึง เส้นรุ้งที่ 14^{0}32′ เหนือ และระหว่างเส้นแวงที่ 100^{0} 52′ ตะวันออก ถึงเส้นแวงที่ 102^{0} 00′ ติดกับลุ่มน้ำป่าสักและลุ่มน้ำมูล ทิศใต้ติดกับลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออกทิศตะวันออกติดกับลุ่มน้ำปราจีนบุรี และทิศตะวันตกติดกับลุ่มน้ำเจ้าพระยาและอ่าวไทย (รูปที่ 2-3)

สภาพทั่วไปของลุ่มน้ำบางปะกงพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ ทางเหนือจะมีเทือกเขาสูงซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำนครนายก ส่วนทางตอนใต้และทางตะวันออกเฉียงใต้ของลุ่มน้ำ มีเทือกเขาซึ่งเป็นแนวแบ่งเขตระหว่างจังหวัดชลบุรีฉะเชิงเทรา และจังหวัดจันทบุรีซึ่งเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำสาขาสายต่างๆ ได้แก่คลองใหญ่คลองหลวง และคลองท่าลาด โดยแม่น้ำนครนายกมีทิศทางการไหลจากทิศเหนือลงมาทางทิศใต้และมาบรรจบกับแม่น้ำปราจีนบุรีซึ่งไหลเข้ามาทางฝั่งซ้ายที่บริเวณเหนืออำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา ก่อนจะไหลลงทางใต้ผ่านที่ราบต่ำในเขตอำเภอบางคล้า และอำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทราและไหลลงอ่าวไทยที่อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

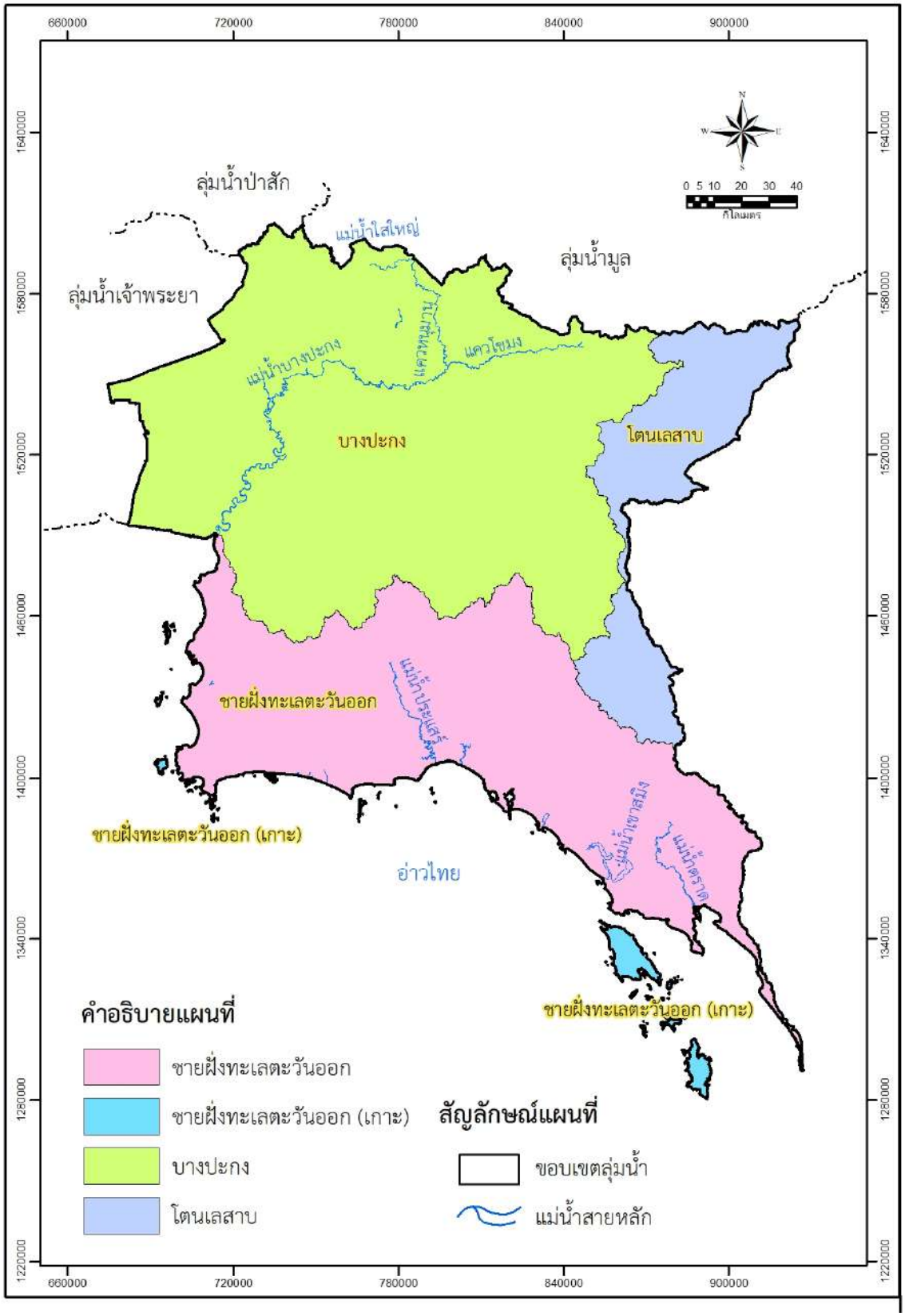

รูปที่ 2-2 ลุ่มน้ำในภาคตะวันออก

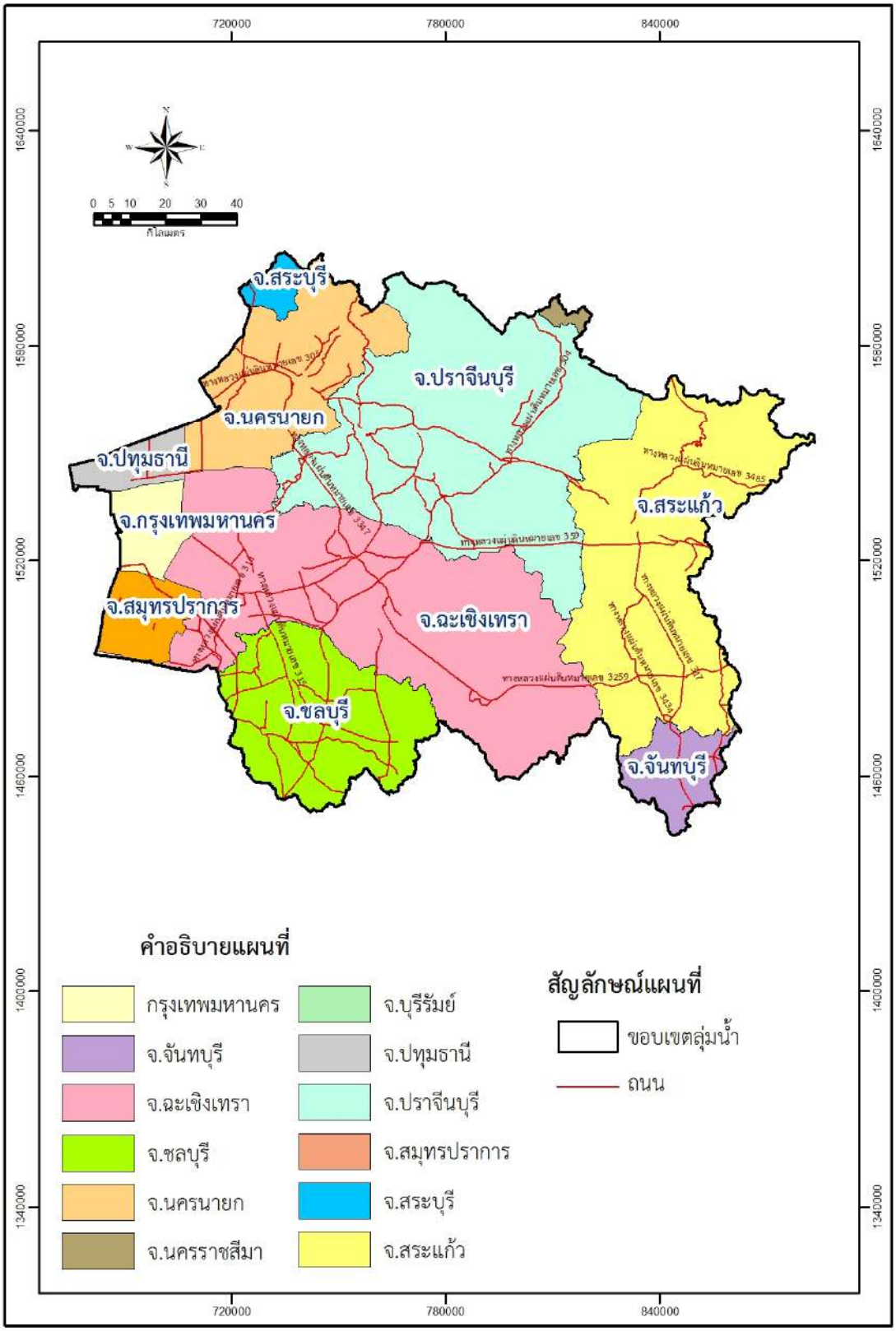

รูปที่ 2-3 ลุ่มน้ำบางปะกง

ลำน้ำสาขาของที่สำคัญของแม่น้ำบางปะกงประกอบด้วย แม่น้ำนครนายกที่อยู่ทางทิศเหนือ คลองใหญ่คลองหลวง และคลองท่าลาด (รวมคลองระบม และคลองสียัด) ซึ่งไหลลงมาจากเทือกเขาทางตอนใต้ของลุ่มน้ำ และยังมีแม่น้ำปราจีนบุรีซึ่งถูกจัดเป็นลุ่มน้ำประธานลุ่มน้ำหนึ่งก็เป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำบางปะกงด้วย โดย มีรายละเอียดดังนี้

1. แม่น้ำบางปะกง เกิดจากการรวมตัวกันของแม่น้ำนครนายกกับแม่น้ำปราจีนบุรีที่ไหลมาบรรจบกัน ที่บริเวณตำบลบางแตน อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดฉะเชิงเทรา ไหลผ่านมาจากทิศเหนือผ่านที่ราบต่ำ ตอนกลางและไหลผ่านตอนล่างลงสู่ทิศใต้และออกสู่อ่าวไทยที่ตำบลปากน้ำ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา ลำน้ำสาขาที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำนครนายกและคลองท่าลาด

2. แม่น้ำนครนายก มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ได้แก่ เขาสูง เขาแก้ว เขาสามยอด และเขาเขียว แม่น้ำนครนายก ไหลผ่านเขตอำเภอเมืองนครนายก เขตอำเภอบ้านนา และเขตอำเภอองครักษ์ไปบรรจบกับแม่น้ำบางปะกงที่อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรีเรียกว่า “ปากน้ำโยธกา” ความยาวประมาณ 130 กิโลเมตร ส่วนลำน้ำย่อยที่สำคัญ ได้แก่ คลองนางรอง คลองวังตะไคร้คลองแม่น้ำบางปลากด คลองโบด คลองจมูกกลวง คลองเหมือง คลองสาริกา คลองห้วยทราย และคลองบ้านนา

3. ลำน้ำสาขาคลองท่าลาด มีต้นกำเนิดจากการรวมตัวกันของคลองระบมและคลองสียัด และไหลออกสู่แม่น้ำบางปะกงที่บริเวณตำบลปากน้ำ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา มีฝายที่สำคัญ ได้แก่ ฝาย คลองท่าลาด

ระบบลุ่มน้ำ

1. ลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำนครนายก (1602) ประกอบด้วย 4 อำเภอ คือ อำเภอเมืองนครนายก อำเภอบ้านนา อำเภอปากพลีและอำเภอองครักษ์จังหวัดนครนายก อาณาเขตด้านทิศเหนือติดลุ่มน้ำหลักแม่น้ำป่าสัก และลุ่มน้ำหลักมูล ทิศตะวันออกติดลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำปราจีนบุรีสายหลักตอนบนและลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำปราจีนบุรี สายหลักตอนล่าง ทิศใต้ติดลุ่มน้ำสาขาคลองท่าลาดและลุ่มน้ำสาขาบางปะกงสายหลัก ทิศตะวันตกติดลุ่มน้ำหลัก เจ้าพระยา

2. ลุ่มน้ำสาขาคลองท่าลาด (1603) ประกอบด้วย 5 อำเภอ คือ อำเภอพนมสารคาม อำเภอสนามชัยเขต อำเภอราชสาส์น อำเภอแปลงยาว และอำเภอท่าตะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา อาณาเขตด้านทิศ เหนือติดลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำปราจีนบุรีสายหลักตอนล่าง และลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำปราจีนบุรีสายหลักตอนบน ทิศตะวันออกติดลุ่มน้ำสาขาคลองพระสทึง ทิศใต้ติดลุ่มน้ำหลักชายฝั่งทะเลตะวันออก ทิศตะวันตกติดลุ่มน้ำสาขา แม่น้ำบางปะกงสายหลัก

3. ลุ่มน้ำสาขาคลองหลวง (1604) ประกอบด้วยพื้นที่ 5 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอในจังหวัดชลบุรี ได้แก่ อำเภอพานทอง อำเภอพนัสนิคม อำเภอบ่อทอง อำเภอหนองใหญ่อำเภอบ้านบึงและกิ่งอำเภอเกาะจันทร์

4. ลุ่มน้ำสาขาที่ราบแม่น้ำบางปะกง (1605) ประกอบด้วย 5 อำเภอและ 1 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา อำเภอบางคล้า อำเภอบางปะกง อำเภอบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบ้านโพธิ์และกิ่งอำเภอคลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา อาณาเขตด้านทิศเหนือติดลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำนครนายก ทิศตะวันออกติดลุ่มน้ำ สาขาแม่ปราจีนบุรีสายหลักตอนล่างและลุ่มน้ำสาขาคลองท่าลาด ทิศใต้ติดลุ่มน้ำหลักชายฝั่งทะเลตะวันออกและอ่าวไทย ทิศตะวันตกติดลุ่มน้ำหลักเจ้าพระยา (สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร, 2555ก: 1,4)

(2) ลุ่มน้ำโตนเลสาป

ลุ่มน้ำโตนเลสาปเป็นลุ่มน้ำขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของประเทศไทย มีพื้นที่ลุ่มน้ำรวมประมาณ 4,093.47 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 2,558,421 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตจังหวัดสระแก้วและจันทบุรีลุ่มน้ำทอดตัวยาวจากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ $12^0$45′ เหนือ ถึงเส้นรุ้งที่ $14^0$10′ เหนือ และอยู่ระหว่างเส้นแวงที่ 102^0 10′ ตะวันออก ถึงเส้นแวงที่ 102^0 57′ ตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับลุ่มน้ำมูล
ทิศใต้ ติดกับลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก
ทิศตะวันตก ติดกับลุ่มน้ำปราจีนบุรี
ทิศตะวันออก ติดกับประเทศกัมพูชา

ลุ่มน้ำโตนเลสาปมีสภาพพื้นที่ตอนบนเป็นแนวเทือกเขาบรรทัดซึ่งกั้นเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดปราจีนบุรีเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำต่างๆ หลายสาย พื้นที่ในเขตอำเภอตาพระยาส่วนใหญ่เป็นภูเขาและมีที่ราบริมลำน้ำสำหรับพื้นที่ตอนกลางของลุ่มน้ำซึ่งอยู่ในเขตอำเภออรัญประเทศและอำเภอวัฒนานคร เป็นที่ราบ โดยลาดเทลงจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก ส่วนในเขตอำเภอวัฒนานครจะเป็นที่ราบสูงและมีภูเขาซึ่งเป็นต้นกำเนิดของคลองน้ำใส พื้นที่ทางตอนใต้ในเขตอำเภอโป่งน้ำร้อนมีสภาพเป็นภูเขาสูง มีเทือกเขาสอยดาวเป็นต้นกำเนิดของคลองพระพุทธและคลองโป่งน้ำร้อน เนื่องจากสภาพพื้นที่มีความลาดเทจากทิศตะวันตกไปสู่ทิศตะวันออก ลำน้ำสายต่างๆ จึงไหลออกไปทางประเทศกัมพูชาและลงทะเลสาปเขมร

ลุ่มน้ำโตนเลสาปไม่มีลำน้ำสายหลัก มีเพียงลำน้ำสายย่อยๆ ที่สำคัญ ได้แก่ ห้วยพรหมโหด คลองน้ำใส คลองด่าน ห้วยยาง คลองพระพุทธ ลำสะโตน ห้วยตะเคียน ห้วยนางามและคลองโป่งน้ำร้อน (รูปที่ 2-4)

ระบบลุ่มน้ำ

ลุ่มน้ำโตนเลสาป มีเป็นลำน้ำสาขาที่สำคัญ ได้แก่

1) ห้วยลำสะโตน มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาบรรทัด เขาวง เขาพรานนุช และเขาสะแกกรอง ในเขตอำเภอตาพระยา ไหลลงด้านทิศตะวันออก ผ่านเขตอำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ที่บ้านใหม่ไทยถาวร บ้านหนองติม บ้านกระสัง บ้านโคกจาน บ้านเจียงดำ และบ้านสะแง ไหลเข้าสู่ประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย บริเวณช่องแสง ลำน้ำย่อยที่ไหลลงสู่ห้วยลำสะโตน ได้แก่ ห้วยตะโก คลองขาม คลองสองพี่น้อง คลองตราด คลองแจง คลองลุงกราด และห้วยยาง

2) ห้วยยาง มีต้นกำเนิดจากเขาห้วยชัน เขาทะลาย เขาคันนา เขาตาพรหม ไหลผ่านเขตอำเภอวัฒนานคร และเขตกิ่งอำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว ลำน้ำย่อยที่ไหลลงสู่ห้วยยาง ได้แก่คลองโป่งประทุน ห้วยยางน้อย ห้วยทรายใน ห้วยทรายนอก และห้วยตะเคียน ไหลเข้าสู่ประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย บริเวณบ้าน หนองจาน

3) ห้วยพรมโหด มีต้นกำเนิดจากเขาห้วยชัน ไหลผ่านเขตอำเภอวัฒนานครและเขตอำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ลำน้ำย่อยที่ไหลลงสู่ห้วยพรมโหด ได้แก่ ห้วยกุดตาโป้ ห้วยหรมโหดน้อย ห้วยซัง ห้วยประพาน ห้วยอีพูด ห้วยพระไย ห้วยขี้ตุ่น ห้วยยาง ห้วยไผ่ ห้วยขุนปูน และห้วยกุดใต้ไหลเข้าสู่ประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย บริเวณบ้านท่าข้ามหลักเขตแดนที่ 49

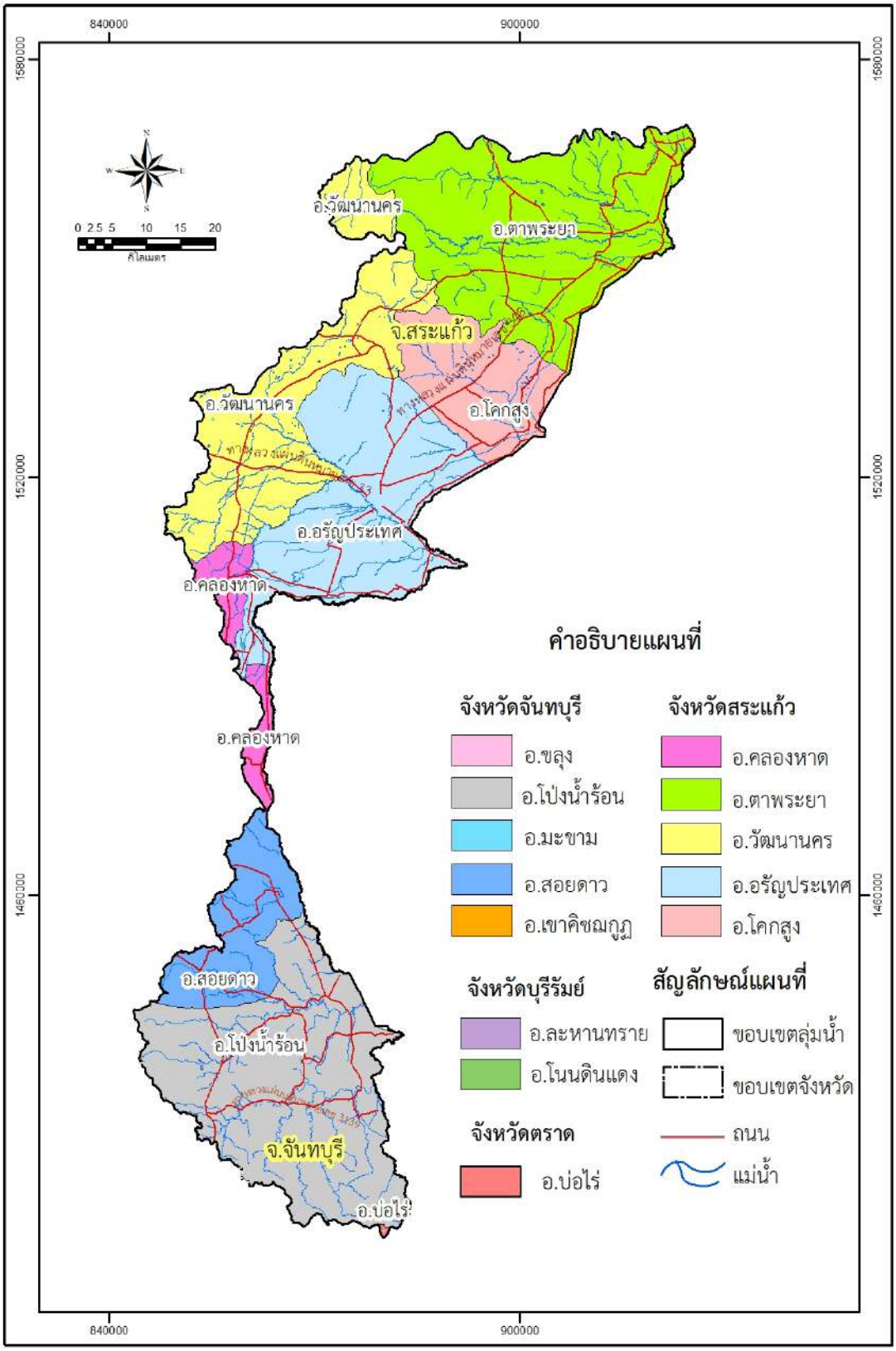

รูปที่ 2-4 ลุ่มน้ำโตนเลสาป

4) คลองแผง มีต้นกำเนิดจากเขาคันนา เขตอำเภอตาพระยา ไหลผ่านบ้านระเบิดขาม บ้านหนองไผ่ บ้านปางลาง และบ้านตาพระยา เข้าสู่ประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย

5) คลองทรายขาว เป็นลำคลองที่มีต้นน้ำไหลมาจากเทือกเขาสอยดาว ผ่านตำบลทรายขาว ตำบลสะตอน ไหลลงสู่เขตอำเภอโป่งน้ำร้อน

6) คลองโป่งน้ำร้อน ที่มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาเครือหวาย ลำคลองมีสภาพเป็นเกาะแก่ง โขด หินธรรมชาติไหลคดเคี้ยวไปตามร่องเนินเขา ผ่านหมู่บ้านในเขตอำเภอโป่งน้ำร้อน ลงสู่ประเทศกัมพูชา (สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร, 2555ข: 1-2)

(3) ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก

ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออกตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของประเทศไทย มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 13,095.80 ตร.กม. มีพื้นที่ครอบคลุม 6 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดชลบุรีระยอง จันทบุรีฉะเชิงเทรา สระแก้ว และตราด อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 11^{0} 21′เหนือ ถึงเส้นรุ้งที่ 13^{0} 55′ เหนือ และอยู่ระหว่างเส้นแวงที่ 100^{0}50′ ตะวันออกถึงเส้นแวงที่ 102^{0}55′ ตะวันออก มีทิศเหนือติดกับลุ่มน้ำบางปะกง ลุ่มน้ำปราจีนบุรีและลุ่มน้ำโตนเลสาป ทิศใต้และทิศตะวันตกติดกับอ่าวไทย และทิศตะวันออกติดกับประเทศกัมพูชา

ลักษณะภูมิประเทศของลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออกส่วนใหญ่เป็นแนวเทือกเขามักจะทอดตัวอยู่ตามแนวเหนือ–ใต้สลับกับที่ราบและมีแนวเขาทอดยาวตลอดแนวทางฝั่งตะวันออกของลุ่มน้ำ จากตอนบนของพื้นที่ลุ่มน้ำลงมาจะเป็นที่ราบชายฝั่งทะเลแคบๆ บางช่วงชายฝั่งทะเลจะมีลักษณะเว้าแหว่ง บางแห่งเป็นปาก แม่น้ำและมีป่าชายเลน บางแห่งเป็นหาดทรายสวยงาม ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น หาดบางแสน หาดจอมเทียน และหาดพัทยาในจังหวัดชลบุรีส่วนพื้นที่ด้านตะวันออกของจังหวัดชลบุรีและตอนบนของจังหวัด ระยองจะเป็นที่ราบลูกคลื่นและเนินเขา ก่อนจะเข้าเขตเทือกเขาทางด้านตะวันออกสุดของลุ่มน้ำ นอกจากนี้ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออกยังมีส่วนที่เป็นเกาะซึ่งประกอบด้วยหมู่เกาะต่างๆ มากกว่า 50 เกาะ อยู่ห่างจากชายฝั่ง ตั้งแต่ 2-40 กม. เกาะที่สำคัญๆ ได้แก่ เกาะเสม็ดในจังหวัดระยอง เกาะช้างและเกาะกูดในจังหวัดตราด เกาะสีชัง และเกาะล้านในจังหวัดชลบุรี เป็นต้น

พื้นที่ทางทิศเหนือส่วนใหญ่เป็นแนวเทือกเขา ที่ราบส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณริมฝั่งลำน้ำและที่ราบริมฝั่งทะเลอ่าวไทยทางทิศใต้และทิศตะวันตก โดยมีลำน้ำสายสำคัญในพื้นที่ลุ่มน้ำซึ่งมีทิศทางการไหลจากทิศเหนือ ลงมาออกทะเลอ่าวไทยทางทิศใต้ได้แก่คลองใหญ่แม่น้ำประแสร์คลองวังโตนดแม่น้ำจันทบุรีและแม่น้ำตราด จากลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของพื้นที่ลุ่มน้ำ สามารถแบ่งพื้นที่ได้เป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1) ที่ราบชายฝั่งทะเลและที่ราบลุ่มแม่น้ำ เริ่มต้นจากที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและบางปะกง ขนานไปกับฝั่งทะเลไปยังจังหวัดระยอง มีลักษณะเป็นที่ราบแคบๆ ชายฝั่งทะเลเกิดจากตะกอนน้ำเค็มและน้ำกร่อยและตะกอนจากแม่น้ำ มีภูเขาลูกเล็กๆ สลับอยู่บางตอน ชายฝั่งทะเลมีลักษณะเว้าแหว่ง บางแห่งเป็นปาก แม่น้ำหรือที่ลุ่มน้ำทะเลท่วมถึง มีป่าชายเลนหรือป่าโกงกางขึ้น เช่นที่บริเวณปากแม่น้ำระยองและแม่น้ำประแสร์ บางแห่งเป็นหาดทรายที่สวยงาม อาทิเช่น หาดบางแสน หาดพัทยาและหาดนาจอมเทียน ในจังหวัดชลบุรีหาด แม่รำพึง หาดบ้านเพ และหาดแม่พิมพ์ในจังหวัดระยอง

2) ที่ราบลูกคลื่นและเนินเขา เป็นส่วนที่อยู่สูงถัดจากที่ราบลุ่มแม่น้ำและที่ราบชายฝั่งทะเลขึ้นไปเป็นที่ราบลูกคลื่นและเนินเขาเตี้ยๆ สลับกัน ได้แก่ พื้นที่ด้านทิศตะวันออกของจังหวัดชลบุรีและตอนบนของจังหวัดระยอง ก่อนที่จะถึงบริเวณภูเขาสูงชัน

3) ที่สูงชันและภูเขา เป็นเขตที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 200 เมตรขึ้นไป ครอบคลุม อาณาบริเวณส่วนใหญ่ของพื้นที่ศึกษา มักจะทอดตัวในแนวเหนือใต้สลับกับที่ราบ ยอดเขาที่สูง ได้แก่ เขาสอย ดาวใต้มีความสูงประมาณ 1,600 เมตร ภูเขาส่วนใหญ่เป็นภูเขาหินแกรนิต หินดาดโซฟิลไลท์และหินปูน

4) เกาะต่างๆ ประกอบด้วยเกาะใหญ่น้อย อยู่ห่างจากชายฝั่งตั้งแต่ 2-40 กิโลเมตร มีมากกว่า50 เกาะ เกาะขนาดใหญ่และที่สำคัญมีจำนวนมากกว่า 15 เกาะ เช่น เกาะสีชังและเกาะล้าน ในจังหวัดชลบุรี เกาะเสม็ดในจังหวัดระยอง และหมู่เกาะช้างในจังหวัดตราด เป็นต้น (รูปที่ 2-5)

ระบบลุ่มน้ำ

ลักษณะของลำน้ำส่วนใหญ่ในพื้นที่ลุ่มน้ำเป็นลำน้ำสายสั้นๆ ไหลสู่ทะเล อ่าวไทย ลำน้ำสายสำคัญๆ ได้แก่ แม่น้ำประแสร์คลองใหญ่คลองวังโตนด แม่น้ำจันทบุรีและแม่น้ำตราด การแบ่งลุ่มน้ำสาขาในลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก ได้กำหนดตามผลการศึกษาของโครงการศึกษาสำรวจออกแบบสถานีอุทกวิทยา 25 ลุ่มน้ำหลักของประเทศไทย ของกรมทรัพยากรน้ำ (2554) โดยพิจารณาหลักเกณฑ์การแบ่งขอบเขตลุ่มน้ำสาขา การเรียกชื่อลุ่มน้ำ ลำน้ำ และการกำหนดรหัสลุ่มน้ำ โดยยึดถือ “มาตรฐานลุ่มน้ำและลุ่มน้ำสาขา” ของคณะอนุกรรมการศูนย์ข้อมูลสารสนเทศอุทกวิทยา (น้ำผิวดิน) ภายใต้คณะกรรมการอุทกวิทยาแห่งชาติ (ปัจจุบันได้รวมอยู่ในกรมทรัพยากรน้ำ) ซึ่งปรากฏอยู่ในรายงานผลการวิจัย เรื่อง ทะเบียนประวัติและแผนที่แสดงตำแหน่งสถานีอุทกวิทยาและอุตุนิยมวิทยาในประเทศไทย (กุมภาพันธ์ 2539) เป็นแนวทางในการดำเนินงาน และได้ทำการปรับเพิ่มเติมหลักเกณฑ์บางประการให้ชัดเจนและสมบูรณ์ขึ้น โดยมีการนำข้อมูลจากแหล่งต่างๆ มาพิจารณาร่วม ได้แก่ แผนที่การแบ่งขอบเขตลุ่มน้ำของหน่วยงานต่างๆใน ระบบ GIS รายงานการศึกษา แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่ชลประทาน แนวคันกั้นน้ำท่วม และการสำรวจสนาม ในบางพื้นที่ รวมทั้งได้ใช้แผนที่ภูมิประเทศมาตราส่วน 1:50,000 ชุดปัจจุบันจากกรมแผนที่ทหารมาใช้ในการกำหนดขอบเขตลุ่มน้ำ ซึ่งแบ่งพื้นที่ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออกออกเป็น 6 ลุ่มน้ำสาขา (สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร, 2555ค: 1-2)

(4) พื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

ภาคตะวันออกมีพื้นที่ชายฝั่งทะเลอยู่ใน 5 จังหวัด คือ ตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทรา มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 3,993,470 ไร่ มีพื้นที่มากที่สุดในจังหวัดฉะเชิงเทรา 1,203,173 ไร่ น้อยที่สุดในพื้นที่ระยอง จำนวน 480,872 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-3

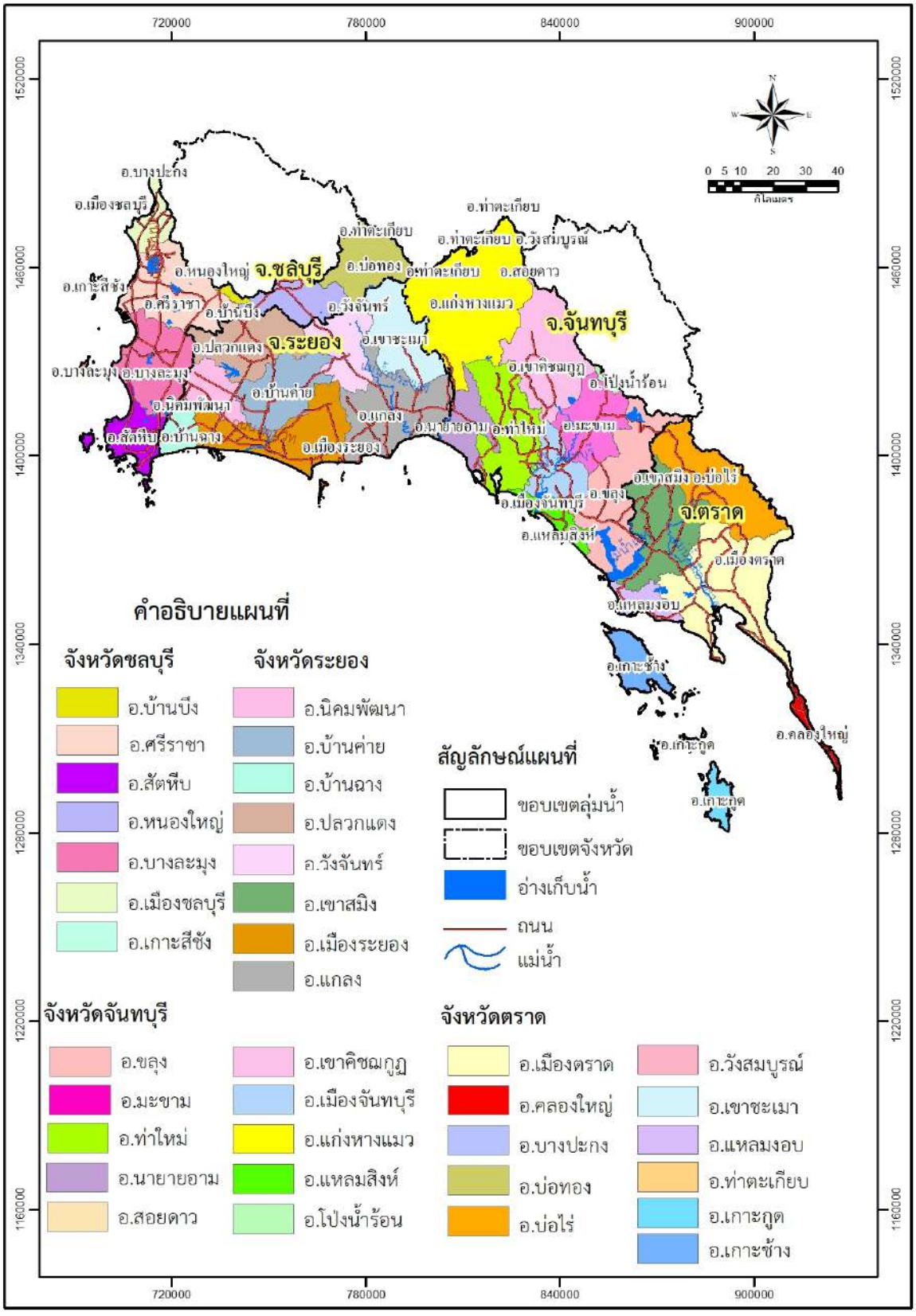

รูปที่ 2-5 ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก

ตารางที่ 2-2 รายละเอียดของลุ่มน้ำสาขาในลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก

ลำดับที่	รหัส	ลุ่มน้ำสาขา	พื้นที่ (ตร.กม.)	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละของพื้นที่ในลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก	ครอบคลุมพื้นที่บางส่วน จังหวัด	ครอบคลุมพื้นที่บางส่วน อำเภอ
1	1801	ชายฝั่งทะเลตะวันออก (ลุ่มน้ำสาขา)	4,529.69	2,831,054	34.59	- จันทบุรี- - ฉะเชิงเทรา - ชลบุรี - ตราด - ระยอง	- แก่งหางแมว ขลุง ท่าใหม่ นายายอาม มะขาม เมือง จันทบุรีและแหลมสิงห์ - บางปะกง - บางละมุง บ้านบึง เมืองชลบุรีศรีราชา และสัตหีบ - เขาสมิง คลองใหญ่ เมืองตราด และแหลมงอบ - กิ่งอำเภอเขาชะเมา กิ่ง อำเภอนิคมพัฒนา แกลง บ้านค่าย บ้านฉาง เมืองระยอง
2	1802	แม่น้ำเมืองตราด	1,557.30	973,313	11.89	- จันทบุรี - ตราด	- ขลุง โป่งน้ำร้อน และมะขาม - เขาสมิง บ่อไร่ เมืองตราด และแหลมงอบ
3	1803	แม่น้ำจันทบุรี	1,593.33	995,833	12.17	- จันทบุรี	- กิ่ง อำเภอเขาคิชฌกูฏ แก่งหางแมว ขลุง ท่าใหม่ โป่งน้ำร้อน มะขาม เมืองจันทบุรีสอยดาว และแหลมสิงห์
4	1804	คลองโตนด	1,662.88	1,039,303	12.70	- จันทบุรี - ฉะเชิงเทรา - ชลบุรี - ระยอง - สระแก้ว	- กิ่ง อำเภอเขาคิชฌกูฏ แก่งหางแมว ท่าใหม่ นายายอาม และสอยดาว - ท่าตะเกียบ - บ่อทอง - กิ่งอำเภอเขาชะเมา - กิ่งอำเภอวังสมบูรณ์
5	1805	แม่น้ำประแส	2,122.63	1,326,644	16.21	- จันทบุรี - ฉะเชิงเทรา - ชลบุรี - ระยอง	- แก่งหางแมว - ท่าตะเกียบ - บ่อทอง และหนองใหญ่ - กิ่งอำเภอเขาชะเมา แกลง บ้านค่าย ปลวกแดง เมือง ระยอง และวังจันทร์
6	1806	คลองใหญ่	1,629.97	1,018,730	12.45	- ชลบุรี - ระยอง	- บางละมุง บ้านบึง ศรีราชา และหนองใหญ่ - กิ่งอำเภอนิคมพัฒนา บ้านค่าย ปลวกแดง เมืองระยอง และวังจันทร์
รวม			**13,095.80**	**8,184,878**	**100.00**		

ที่มา : สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (2555ค: 4)

ตารางที่ 2-3 พื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

ลำดับที่	จังหวัด	พื้นที่ชายฝั่งทะเล อำเภอ	พื้นที่ชายฝั่งทะเล ตำบล	พื้นที่ชายฝั่งทะเล เนื้อที่ (ไร่)
1	ตราด	6	25	858,527
2	จันทบุรี	5	30	606,446
3	ระยอง	3	21	480,872
4	ชลบุรี	7	40	844,452
5	ฉะเชิงเทรา	8	77	1,203,173
รวม		**29**	**193**	**3,993,470**

ที่มา : กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (2565: 1)

2.2 ภูมิสัณฐานและลักษณะทางธรณีวิทยา

กรมทรัพยากรธรณี (2565: 1-4) ได้อธิบายลักษณะภูมิสัณฐานและลักษณะทางธรณีวิทยาของพื้นที่ภาคตะวันออกไว้ดังนี้

2.2.1 ภูมิสัณฐาน

บริเวณภาคตะวันออกครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่ตอนใต้ของเทือกเขาเพชรบูรณ์และขอบที่ราบสูงโคราชต่อเนื่องลงมาจนถึงขอบอ่าวไทยตอนบน บริเวณนี้อยู่ในเขตจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด รวมทั้งบางบริเวณของจังหวัดฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี นครนายก และสระแก้ว โดยมีทิวเขาบรรทัดทางตอนบนของภาคตะวันออกมีลักษณะเป็นที่ราบและพื้นที่ลอนลาดอยู่ระหว่างเทือกเขา ที่เป็นขอบที่ราบสูงโคราชกับเทือกเขาตอนกลางของภาคตะวันออก พื้นที่ลอนลาดในบริเวณนี้มีความสูงประมาณ 50-150 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง

ทางตอนกลางของภาคตะวันออกมีลักษณะเป็นเทือกเขาและภูเขาสูงสลับกับที่ราบและพื้นที่ลอนลาด วางตัวอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ เทือกเขาสูง ได้แก่ เทือกเขาจันทบุรี มียอดเขาสอยดาวเป็นยอดสูงสุด คือสูง 1,640 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่ราบบริเวณนี้ขนานเป็นแนวไปกับแม่น้ำลำธารสายหลัก ซึ่งประกอบด้วยที่ราบตะกอนน้ำพาและลานตะพักลำน้ำซึ่งมีระดับที่แตกต่างกัน ลานตะพักลำน้ำขั้นต่ำมีความสูงประมาณ 5-20 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ลานตะพักลำน้ำขั้นกลางมีความสูง 20-30 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง และลานตะพักลำน้ำขั้นสูงมีความสูงประมาณ 30-100 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง

ทางตอนล่างของภาคตะวันออกมีลักษณะเป็นพื้นที่ลอนลาดสลับกับที่ราบ ซึ่งต่อเนื่องมาจากบริเวณที่เป็นภูเขาปรากฏเป็นแนวแคบๆ ขนานไปกับชายฝั่งทะเล ตั้งแต่จังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี จนถึงจังหวัดตราด พื้นที่โดยทั่วไปมีความสูงประมาณ 1-50 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง

บริเวณชายฝั่งทะเลเป็นที่ราบเรียบอยู่ระหว่างพื้นที่เชิงเขาหรือพื้นที่ลอนลาดขนานกับชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก เกิดจากการสะสมตัวของชั้นตะกอนจากน้ำทะเลที่รุกเข้ามาในแผ่นดินในบริเวณที่เป็นที่ราบเชิงเขาหรือพื้นที่ลอนลาดเดิม มีความกว้างประมาณ 5-10 กิโลเมตร จากขอบอ่าวไทยปัจจุบัน ประกอบด้วยพื้นที่สันทราย (sand ridge) ทั้งเก่าและใหม่ ซึ่งเกิดจากการกระทำของน้ำทะเลและลม พื้นที่ชะวากทะเล (estuary) พื้นที่ลากูน (lagoon) ดินดอนสามเหลี่ยมและลานตะพักทะเล พื้นที่เหล่านี้มีความสูงประมาณ 1-10 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง

พื้นที่ชะวากทะเลและดินดอนสามเหลี่ยม พบอยู่บริเวณปากแม่น้ำทางด้านตะวันออกของภาค ได้แก่ ปากแม่น้ำบางปะกง ปากแม่น้ำระยอง ปากแม่น้ำประแส ปากแม่น้ำจันทบุรี และปากแม่น้ำเวฬุ เป็นต้น บริเวณดังกล่าวมีความสูงประมาณ 1-5 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ส่วนใหญ่เป็นบริเวณที่น้ำทะเลท่วมถึงตลอดเวลาหรือในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งของทุกวัน บริเวณที่เป็นสันทรายทั้งเก่าและใหม่รวมทั้งพื้นที่ลากูนจะปรากฏให้เห็นเป็นแนวแคบๆ บริเวณชายฝั่งด้านตะวันตกในเขตจังหวัดชลบุรีและจังหวัดระยอง มีความสูงประมาณ 2-10 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ลานตะพักทะเล เป็นพื้นที่สูงถัดจากพื้นที่สันทรายและพื้นที่ลากูน ปรากฏให้เห็นเด่นชัดบริเวณจังหวัดชลบุรีและจังหวัดระยอง เป็นพื้นที่ราบเรียบจนถึงค่อนข้างราบเรียบ มีความสูงประมาณ 20-25 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง

2.2.2 ธรณีวิทยาทั่วไป

ชั้นหินไม่มีความต่อเนื่องกัน โผล่ปรากฏไม่มากนัก อัตราการผุพังสูง และพบซากดึกดำบรรพ์น้อย ทำให้ความเห็นทางด้านการให้อายุหินโดยนักธรณีวิทยามีความแตกต่างกันโดยเฉพาะในช่วงตะวันตกสุด บริเวณจังหวัดชลบุรีและบริเวณใกล้ชายแดนประเทศกัมพูชาในช่วงอำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดสระแก้ว และจังหวัดจันทบุรี

ชั้นหินในบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกวางตัวในแนวตะวันตกเฉียงเหนือ-ตะวันออกเฉียงใต้ หินมีอายุตั้งแต่มหายุคพรีแคมเบรียนจนถึงตะกอนยุคควอเทอร์นารี โดยหินมหายุคพรีแคมเบรียนปรากฏให้เห็นบริเวณตอนกลางของภาค ทางด้านตะวันตกมีขอบเขตของหินมหายุคพาลีโอโซอิกโผล่บ้างเล็กน้อย ส่วนทางด้านตะวันออกปกคลุมด้วยชั้นหินมหายุคพาลีโอโซอิกเป็นบริเวณกว้าง หินยุคไทรแอสซิกพบทั้งพวกหินชั้นและหินอัคนี โผล่เป็นแนวจากบริเวณจังหวัดสระแก้วถึงจังหวัดจันทบุรี และคลุมอยู่บนแนวตะเข็บรอยต่อธรณีสระแก้วโอฟิโอไลต์ ส่วนหินมหายุคมีโซโซอิกที่เป็นหินภูเขาไฟและหินชั้นลักษณะเทียบเคียงได้กับกลุ่มหินโคราชนั้น ปรากฏอยู่ตามบริเวณชายฝั่งด้านทิศตะวันออกและเกาะทางด้านทิศใต้ของจังหวัดตราด หินอัคนีส่วนใหญ่เป็นมวลหินแกรนิตพบมากในเขตจังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง และจังหวัดจันทบุรี

ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกมีแนวรอยเลื่อนซึ่งมีทิศขนานกับแนวการคดโค้ง ในแนวตะวันตกเฉียงเหนือ-ตะวันออกเฉียงใต้ และมีแนวรอยเลื่อนที่ต่อแนวจากแนวรอยเลื่อนแม่ปิงในแนวตะวันออก-ตะวันตกบริเวณจังหวัดสระแก้ว

2.2.3 ลำดับชั้นหินทั่วไป

การจัดลำดับชั้นหินในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางค่อนข้างลำบาก เนื่องจากชั้นหินต่างๆ ขาดความต่อเนื่อง

หินมหายุคพรีแคมเบรียน หินที่เชื่อว่าเป็นหินยุคพรีแคมเบรียนหรือก่อนยุคคาร์บอนิเฟอรัส ได้แก่ หินไนส์ชลบุรี ในเขตจังหวัดชลบุรี ประกอบด้วยหินแปรพวกไบโอไทต์ไนส์ หินออร์โทไนส์ หินฮอร์นเบลนด์-ไบโอไทต์ไนส์ หินควอรตซ์ไมกาชีสต์ หินแอมฟิโบไลต์ชีสต์ หินควอรตซ์ไมกา ไคยาไนต์ชีสต์ และหินแคลก์ซิลิเกต ซึ่งจัดอยู่ในชั้นลักษณะปรากฏแอมฟิโบไลต์ วางตัวในแนวตะวันตกเฉียงเหนือ-ตะวันออกเฉียงใต้ มีแนวสัมผัสแบบรอยเลื่อนกับหินแปรเกรดต่ำยุคไซลูเรียน-ดีโวเนียน หินยุคนี้เทียบสัมพันธ์ได้กับหินไนส์ลานสาง ที่บริเวณภาคตะวันตกตอนบน

หินมหายุคพาลีโอโซอิกตอนล่าง หินยุคแคมเบรียน-ออร์โดวิเชียน พบอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลและเกาะนอกฝั่ง ในเขตอำเภอสัตหีบและอำเภอเมืองจังหวัดชลบุรี เช่นที่ เกาะล้าน เกาะสีชัง เกาะลอย และเกาะขามใหญ่ เป็นต้น หินยุคนี้ประกอบด้วยหินควอร์ตไซต์ หินทรายเนื้อควอรตซ์ หินชนวน หินควอรตซ์ชีสต์ และหินปูนเนื้อดิน หินยุคไซลูเรียน-ดีโวเนียน และอาจต่อเนื่องขึ้นไปถึงยุคคาร์บอนิเฟอรัส แบ่งได้เป็น 2 แนว แนวแรกอยู่ทางด้านตะวันตก และตอนกลางของพื้นที่ซึ่งคั่นอยู่ด้วยหินมหายุคพรีแคมเบรียนและหินแกรนิตชลบุรี-ระยอง หินตะกอนที่อยู่บนฝั่งทะเลด้านจังหวัดชลบุรีและบริเวณเกาะแก้ว อำเภอสัตหีบ ด้านตะวันตกของพื้นที่ ได้แก่ หินดินดานสัตหีบ ซึ่งประกอบด้วยหินดินดาน หินเชิร์ต หินควอร์ตไซต์ และมีหินปูนรูปเลนส์ หินถูกเปลี่ยนลักษณะและถูกแปรสภาพเป็นหินแปรเกรดต่ำ บางบริเวณพบการแปรสภาพแบบสัมผัสกับหินแกรนิต แนวที่สองอยู่ทางด้านตะวันออกของแนวหินมหายุคพรีแคมเบรียนและมีแนวหินแกรนิตคั่นอยู่เป็นบริเวณกว้าง ตั้งแต่เขตอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ลงมาในเขตอำเภอแกลง จังหวัดระยอง เช่น ที่บริเวณเขาใหญ่และเขาชะเมา ประกอบด้วยหินแปรเกรดต่ำขั้นกรีนชีสต์ จำพวกหินควอร์ตไซต์ หินชีสต์และหินฟิลไลต์ ซึ่งบางส่วนสัมผัสอยู่กับหินไนส์

ยุคพรีแคมเบรียนและหินปูนยุคเพอร์เมียนแบบรอยเลื่อนสัมผัส หินทั้งสองแนวนี้ไม่อาจระบุอายุที่แน่นอนได้ เนื่องจากพบว่ามีหินบางส่วนวางตัวอยู่ใต้ชั้นหินปูนยุคเพอร์เมียน เช่น ที่เขาเรวดี บริเวณอ่างเก็บน้ำบางพระ จังหวัดชลบุรี และที่บริเวณอำเภอแกลง จังหวัดระยอง ดังนั้นอายุของหินเหล่านี้อาจมีอายุลงไปถึงช่วงยุคคาร์บอนิเฟอรัส

หินมหายุคพาลีโอโซอิกตอนบน ในหินยุคคาร์บอนิเฟอรัส ไม่พบซากดึกดำบรรพ์ที่บอกอายุได้แน่นอน ดังนั้นอายุหินส่วนหนึ่งอาจจะคาบเกี่ยวลงไปถึงยุคดีโวเนียนตอนปลาย หรือขึ้นไปถึงยุคเพอร์เมียนตอนต้นก็ได้ หินยุคคาร์บอนิเฟอรัสมีอยู่ 3 แนวคือ (1) แนวชลบุรี -สัตหีบ (2) แนวพนัสนิคม-แกลง และ (3) แนวกบินทร์บุรี-สระแก้ว-จันทบุรี-ตราด

(1) แนวชลบุรี-สัตหีบ อยู่ทางตะวันตกของหินไนส์ชลบุรี วางตัวต่อเนื่องมาจากหินดินดานสัตหีบขึ้นไปจนถึงหินปูนและหินดินดานที่อ่างเก็บน้ำบางพระ ยุคเพอร์เมียนตอนกลาง

(2) แนวพนัสนิคม-แกลง แยกจากแนวชลบุรีโดยหินพื้นฐานซับซ้อน หรือกลุ่มหินไนส์หินไมกาชีสต์ คั่นระหว่างกลางของแนวที่สอง ที่บริเวณตอนเหนือของเขาใหญ่ หินดินดาน และหินทรายมีแนวเรียงตัวสีเทาดำ หินปูนเป็นรูปเลนส์และหินเชิร์ต มีแนววางตัวในทิศตะวันตกเฉียงเหนือ-ตะวันออกเฉียงใต้ พบซากดึกดำบรรพ์ไบรโอซัว (bryozoa) ชื่อ Penniretepora sp., Fenestella cf.F. triserialis, Fenestella sp., Polypora sp., และแบรคิโอพอด ชื่อ Cleiothyridina sp. รวมทั้งซากดึกดำบรรพ์ก้านไครนอยด์ (crinoid stem) ยุคคาร์บอนิเฟอรัสตอนต้น (สมัย Early Visean-Late Tournaisian)

(3) แนวจันทบุรี-ตราด บริเวณตะวันออกของฝั่งทะเลตะวันออกในเขตระหว่างจังหวัดสระแก้ว-โป่งน้ำร้อน-จันทบุรี ใกล้ชายแดนประเทศกัมพูชา มีแนวของหินแอมฟิโบไลต์ชีสต์ หินฮอร์นเบลนด์ชีสต์ หินควอรตซ์ชีสต์ และหินทัฟฟ์แปรสภาพ หินอ่อนรูปเลนส์ หินเมตาเชิร์ต (เรดิโอลาเรียน-เชิร์ต) และหินฟิลไลต์สีแดง พบซากดึกดำบรรพ์ยุคเพอร์เมียนในหินปูน บริเวณจังหวัดสระแก้ว หินยุคเพอร์เมียนแบ่งออกได้เป็น 3 แนว คล้ายกับหินยุคคาร์บอนิเฟอรัส ได้แก่ แนวชลบุรี-สัตหีบ ที่เขาเรวดีใกล้อ่างเก็บน้ำบางพระ ประกอบด้วยชั้นของหินทราย หินดินดาน หินปูนและมีหินเชิร์ตชั้นบางแทรกสลับ ในหินปูนมีซากดึกดำบรรพ์ Pseudoschwagerina cf. P. regularis ฟอแรมินิเฟอรา และสาหร่าย ยุคเพอร์เมียนตอนกลาง แนวพนัสนิคม-แกลง ในหินดินดานที่เขาอีพริ้ง มีซากดึกดำบรรพ์ Leptodus sp. ยุคเพอร์เมียนตอนปลาย สำหรับแนวชลบุรี-สัตหีบ และพนัสนิคม-แกลง ทั้งสองแนวนี้เรียกรวมกันว่า แนวศรีราชา-แกลง แนวจันทบุรี-สระแก้ว แบ่งได้เป็น 2 ตอน คือ ทางด้านจังหวัดสระแก้ว-อรัญประเทศและกบินทร์บุรี-โป่งน้ำร้อน-จันทบุรี-ตราด เป็นบริเวณที่ชั้นหินวางตัวกันซับซ้อนเพราะเป็นเขตธรณีวิทยาสัณฐานประกอบด้วย หินเชิร์ตที่มีซากดึกดำบรรพ์เรดิโอลาเรีย หินปูน หินทราย หินภูเขาไฟและหินบะซอลต์รูปหมอน วางตัวอยู่บนหินอัลตราเมฟิก กลุ่มหินทั้งหมดเรียกรวมกันว่า สระแก้วโอฟิโอไลต์

หินมหายุคมีโซโซอิก ประกอบไปด้วยหมวดหินเนินโพธิ์ยุคไทรแอสซิกและหมวดหินโป่งน้ำร้อนและหมวดหินเนินผู้ใหญ่เยื่อ ซึ่งเชื่อว่าสะสมตัวในสภาวะแวดล้อมตะกอนน้ำพารูปพัดใต้ทะเล (submarine fans) ของกระแสน้ำโบราณที่ไหลจาก ทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตก และในหมวดหินแหลมสิงห์ หมวดหินภูกระดึง และหมวดหินพระวิหาร ประกอบด้วยชั้นหินสีแดงซึ่งเชื่อว่ามีภาวะแวดล้อมการสะสมตะกอนแบบตะกอนแม่น้ำบนบก โดยมีทิศทางการไหลของกระแสน้ำโบราณจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก ทิศตะวันตกเฉียงใต้และทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ตามลำดับ

หินอัคนีบริเวณภาคตะวันออกแบ่งได้เป็น 3 แนว

แนวแรกอยู่ทางด้านตะวันตกของภาค ปกคลุมพื้นที่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัดชลบุรีลงมายังจังหวัดระยอง เป็นหินแกรนิตมวลไพศาล เนื้อหินหยาบปานกลางถึงเนื้อดอก

แนวที่สองอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอแกลง จังหวัดระยองเป็นหินแกรนิตเช่นกัน

สำหรับแนวที่สามส่วนใหญ่เป็นหินแกรนิตมวลไพศาล ปกคลุมพื้นที่ทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ของจังหวัดจันทบุรี นอกจากนั้นเป็นหินอัคนีพุพวกหินไรโอไลต์ ปรากฏอยู่ทางด้านตะวันออกของภาคห่างจากชายแดนกัมพูชาประมาณ 5-10 กิโลเมตร และหินโอลิวีนบะซอลต์เนื้อหินแสดงลักษณะรูฟองอากาศปรากฏเป็นแนวอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของอำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี และทางด้านทิศเหนือของจังหวัดตราด

2.3 การปกครองและประชากร

หัวข้อนี้จะมีสาระสำคัญ 2 เรื่อง คือ (1) การแบ่งเขตการปกครอง และ (2) ประชากร โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.3.1 การแบ่งเขตการปกครอง

ภาคตะวันออกครอบคลุมพื้นที่ 7 จังหวัด คือ ตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรีและสระแก้ว

ได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 63 อำเภอ 488 ตำบล 4,453 หมู่บ้าน ในด้านการปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น มีเขตปกครองพิเศษ 1 แห่ง คือ เมืองพัทยา เป็นเทศบาลนคร 3 แห่ง เทศบาลเมือง 22 แห่ง เทศบาลตำบล 174 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 335 แห่ง และองค์การบริหารส่วนจังหวัดจำนวน 7 แห่ง รวมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกรวม 542 แห่ง โดยมีรายละเอียดในตารางที่ 2-4 และรูปที่ 2-6

2.3.2 ประชากร

ประชากรในภาคตะวันออกในเดือนธันวาคม 2564 มีจำนวน 4,881,443 คน มากที่สุดในจังหวัดชลบุรี จำนวน 1,583,672 คน รองลงมาในจังหวัด ระยอง จำนวน 751,343 คน น้อยที่สุดในจังหวัดตราด จำนวน 228,376 คน ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-5

2.4 ภูมิอากาศ

หัวข้อนี้จะมีสาระสำคัญรวม 3 เรื่อง คือ (1) ฤดูกาล (2) ภูมิอากาศ และ(3) สมดุลของน้ำเพื่อการเกษตร โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.4.1 ฤดูกาล

ภาคตะวันออกมีลักษณะอากาศแบบมรสุมเขตร้อน ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้มีฝนตกชุกในช่วงเดือนสิงหาคม-ตุลาคม และได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้มีอากาศหนาวและแห้งแล้งในช่วงเดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์

2.4.2 ภูมิอากาศ

ปริมาณฝนในภาคตะวันออกมีความแตกต่างระหว่างพื้นที่ด้านตะวันตก คือจังหวัดชลบุรี ซึ่งมีปริมาณ 1,100-1,200 มิลลิเมตรต่อปี กับพื้นที่ด้านตะวันออกคือจังหวัดตราด ซึ่งมีปริมาณน้ำฝนระหว่าง 4,500-5,000 ลูกบาศก์เมตรต่อปี ดังรายละเอียดเส้นชั้นน้ำฝน (Isohyte) ในตารางที่ 2-6 ในรูปที่ 2-7 ได้สรุปข้อมูลภูมิอากาศของจังหวัดต่างๆ ในภาพรวม และเนื่องจากมีปริมาณน้ำฝนแตกต่างกันระหว่างจังหวัดต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น จึงได้จัดทำข้อมูลภูมิอากาศเป็นรายจังหวัด ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-7 ถึง 2-13

ตารางที่ 2-4 การแบ่งเขตการปกครองในภาคตะวันออก

ลำดับที่	จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (แห่ง)						
					เมือง	เทศบาลนคร	เทศบาลเมือง	เทศบาลตำบล	องค์การบริหารส่วนตำบล	องค์การบริหารส่วนจังหวัด	รวม
1	ตราด[1)]	7	38	261	-	-	1	13	29	1	44
2	จันทบุรี[2)]	10	84	768	-	-	4	41	40	1	86
3	ระยอง[3)]	8	58	439	-	1	2	27	37	1	68
4	ชลบุรี[4)]	11	92	687	1 (เมืองพัทยา)	2	10	35	50	1	98
5	ฉะเชิงเทรา[5)]	11	93	859	-	-	1	33	74	1	109
6	ปราจีนบุรี[6)]	7	64	708	-	-	1	12	56	1	70
7	สระแก้ว[7)]	9	59	731	-	-	3	13	49	1	66
รวม	**7**	**63**	**488**	**4,453**	**1**	**3**	**22**	**174**	**335**	**7**	**542**

ที่มา :

[1)] สำนักงานจังหวัดตราด (2565: 1)
[2)] สำนักงานจังหวัดจันทบุรี (2565: 1)
[3)] สำนักงานจังหวัดระยอง (2565: 1)
[4)] สำนักงานจังหวัดชลบุรี (2565: 1)
[5)] สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา (2565: 1)
[6)] สำนักงานจังหวัดปราจีนบุรี (2565: 1)
[7)] สำนักงานจังหวัดสระแก้ว (2565: 1)

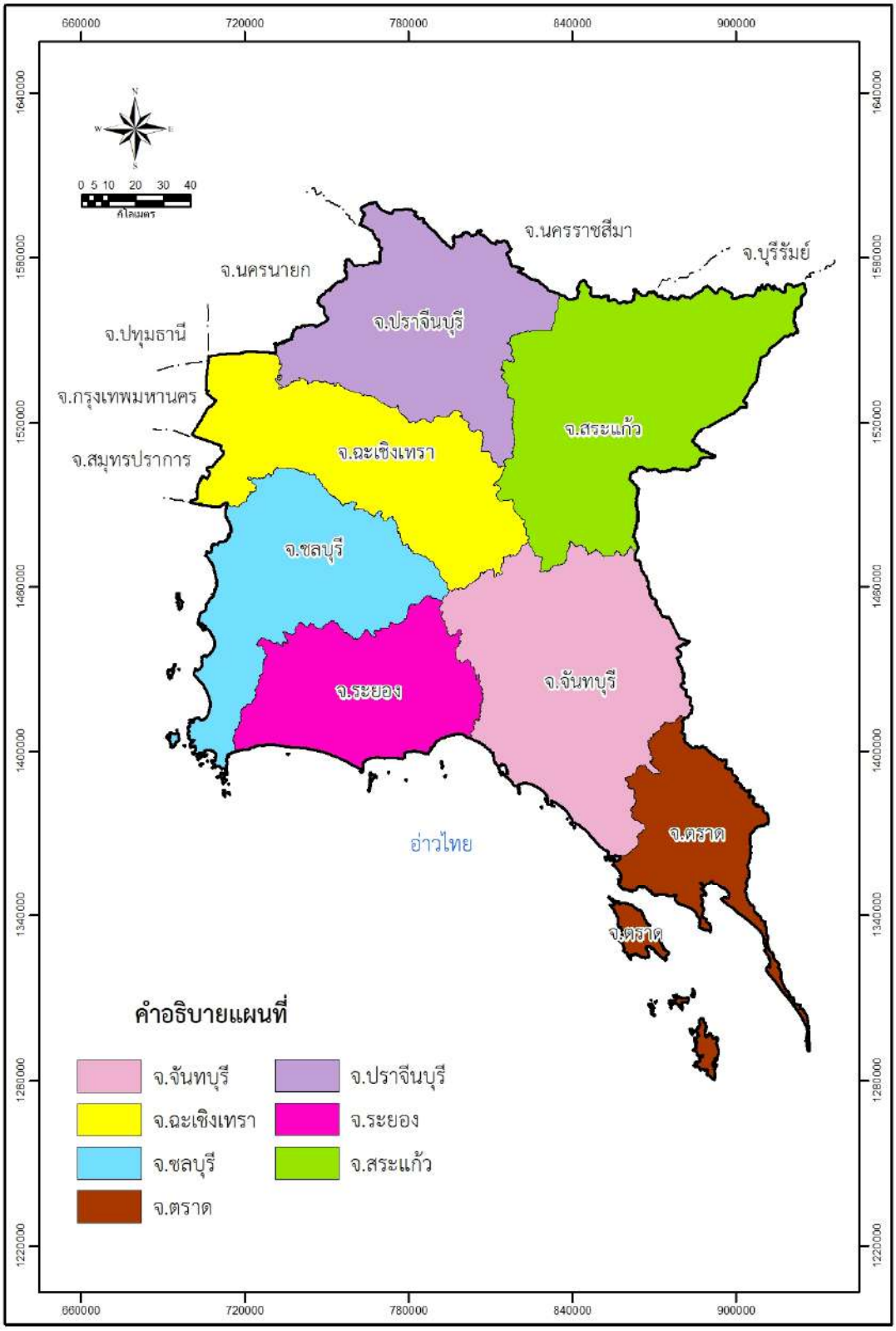

รูปที่ 2-6 จังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออก

ตารางที่ 2-5 ประชากรในภาคตะวันออก

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวนประชากร						รวมทั้งสิ้น
		สัญชาติไทย			ไม่ใช่สัญชาติไทย			
		ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	
1	ตราด	108,129	110,651	218,780	4,812	4,784	9,596	228,376
2	จันทบุรี	260,273	272,453	532,726	1,984	1,847	3,831	536,557
3	ระยอง	364,630	379,157	743,787	4,362	3,194	7,556	751,343
4	ชลบุรี	759,348	802,286	1,561,634	13,115	8,923	22,038	1,583,672
5	ฉะเชิงเทรา	352,756	367,403	720,159	2,078	1,941	4,019	724,178
6	ปราจีนบุรี	244,036	250,230	494,266	606	4453	1,059	495,325
7	สระแก้ว	278,752	278,851	557,603	1,921	2,468	4,389	561,992
รวม		**2,367,924**	**2,461,031**	**4,828,955**	**28,878**	**23,610**	**52,488**	**4,881,443**

ที่มา : กรมการปกครอง (2565: 10-12)

ตารางที่ 2-6 ภูมิอากาศของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกค่าเฉลี่ย พ.ศ.2535-พ.ศ.2564

จังหวัด	อุณหภูมิเฉลี่ย	ความชื้นสัมพัทธ์ %	ปริมาณฝน (มม.)	จำนวนวันที่ฝนตก (วัน)	การระเหยและคายน้ำ (มม.)	ปริมาณฝนใช้การได้ (มม.)
ตราด	27.5	81.0	4,853.4	199.6	859.0	1,637.1
จันทบุรี	27.7	78.3	2,992.2	171.6	1,372.8	1,317.6
ระยอง	28.4	77.9	1,429.2	126.0	1,466.1	1,031.2
ชลบุรี	28.9	72.5	1,293.5	119.8	908.6	948.8
ฉะเชิงเทรา	27.1	79.0	1,405.6	131.4	1,381.0	1,021.3
ปราจีนบุรี	28.6	73.8	1,758.7	132.6	876.3	1,051.6
สระแก้ว	27.7	78.8	1,484.4	137.1	820.3	1,022.6

ที่มา: กรมอุตุนิยมวิทยา (2565: 1-7)

(1) ภูมิอากาศจังหวัดตราด

ข้อมูลภูมิอากาศจากกรมอุตินิยมวิทยา (2565) ในช่วง พ.ศ. 2535-2564 สรุปได้ว่าอุณหภูมิมีค่าเฉลี่ย 27.5 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ 81.0 เปอร์เซ็นต์ ปริมาณฝน 4,853.4 มิลลิเมตรมีจำนวนวันที่ฝนตก 199.6 วัน มีการระเหยและคายน้ำ 859.0 มิลลิเมตร มีปริมาณฝนที่ใช้การได้ 1,637.1 มิลลิเมตร ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-7

(2) ภูมิอากาศจังหวัดจันทบุรี

ข้อมูลภูมิอากาศจากกรมอุตุนิยมวิทยา (2565) ในช่วง พ.ศ. 2535-2564 สรุปได้ว่าอุณหภูมิมีค่าเฉลี่ย 27.7 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ 78.3 เปอร์เซ็นต์ ปริมาณฝน 2,992.2 มิลลิเมตร จำนวนวันที่ฝนตก 171.6 มิลลิเมตร การระเหยและคายน้ำ 1,372.8 มิลลิเมตร มีปริมาณฝนที่ใช้การได้ 1,317.6 มิลลิเมตร ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-8

(3) ภูมิอากาศจังหวัดระยอง

ข้อมูลภูมิอากาศจากกรมอุตุนิยมวิทยา (2565) ในช่วง พ.ศ.2535-2564 สรุปได้ว่าอุณหภูมิมีค่าเฉลี่ย 28.4 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ 77.9 เปอร์เซ็นต์ ปริมาณฝน 1,429.2 มิลลิเมตร จำนวนวันที่ฝนตก 126.0 วัน การระเหยและคายน้ำ 1,466.1 มิลลิเมตร มีปริมาณฝนที่ใช้การได้ 1,031.2 มิลลิเมตร ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-9

(4) ภูมิอากาศจังหวัดชลบุรี

ข้อมูลภูมิอากาศจากกรมอุตุนิยมวิทยา (2565) ในช่วง พ.ศ.2535-2564 สรุปได้ว่าอุณหภูมิมีค่า 28.9 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ 72.5 เปอร์เซ็นต์ ปริมาณฝน 1,429.2 มิลลิเมตร จำนวนวันที่ฝนตก 119.8 วัน การระเหยและคายน้ำ 908.6 มิลลิเมตร มีปริมาณฝนที่ใช้การได้ 948.8 มิลลิเมตร ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-10

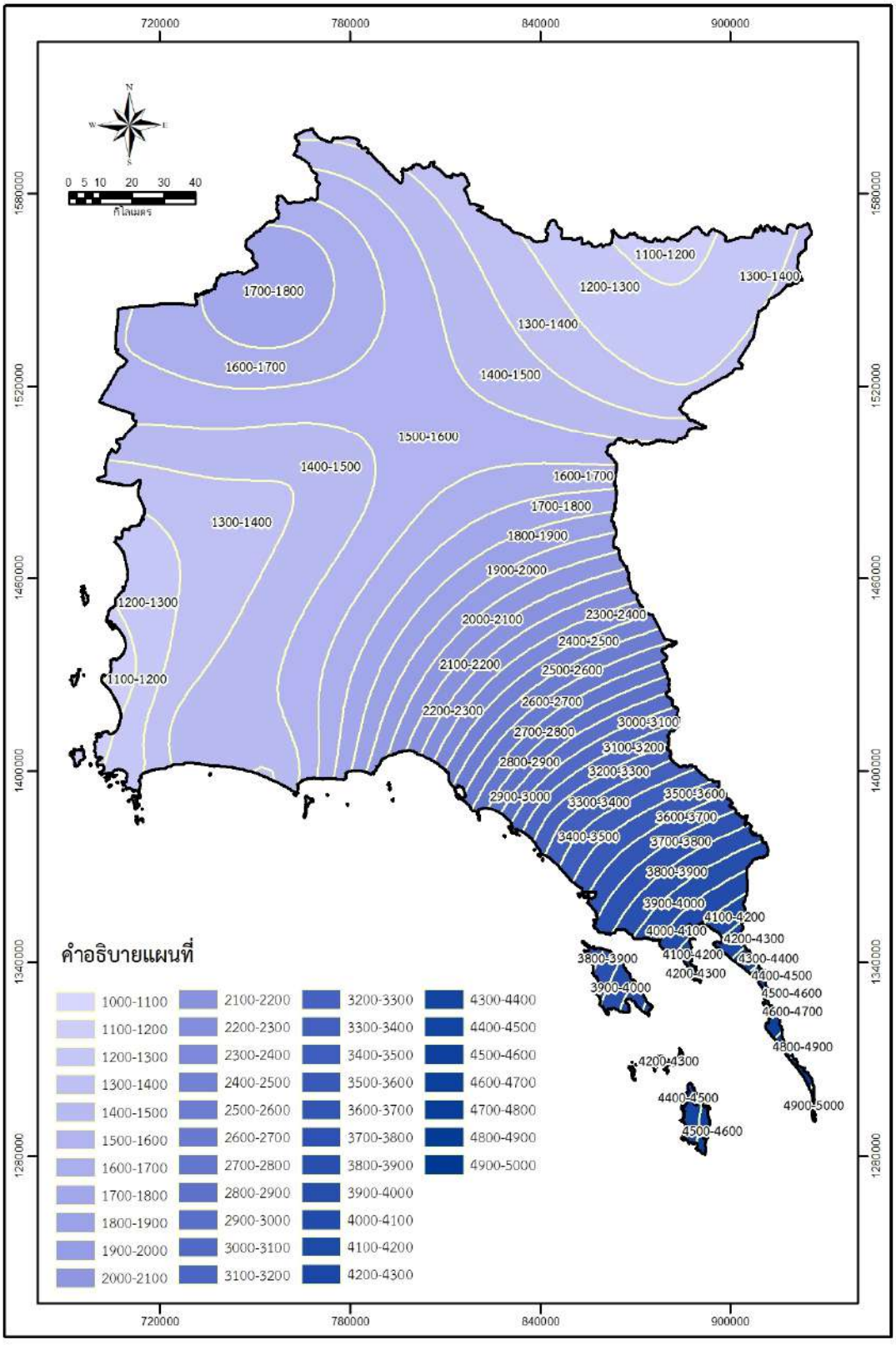

รูปที่ 2-7 เส้นชั้นน้ำฝน (Isohyte) ภาคตะวันออก

(5) ภูมิอากาศจังหวัดฉะเชิงเทรา

ข้อมูลภูมิอากาศจากกรมอุตุนิยมวิทยา (2565) ในช่วง พ.ศ. 2535-2564 สรุปได้ว่าอุณหภูมิมีค่าเฉลี่ย 27.1 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ 79.0 เปอร์เซ็นต์ ปริมาณฝน 1,758.7 มิลลิเมตร จำนวนวันที่ฝนตก 131.4 วัน การระเหยและคายน้ำ 1,381.0 มิลลิเมตร ปริมาณฝนที่ใช้การได้ 1,021.3 มิลลิเมตร ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-11

(6) ภูมิอากาศจังหวัดปราจีนบุรี

ข้อมูลภูมิอากาศจากกรมอุตุนิยมวิทยา (2565) ในช่วง พ.ศ. 2535-2564 สรุปได้ว่าอุณหภูมิมีค่าเฉลี่ย 28.6 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ 78.8 เปอร์เซ็นต์ ปริมาณฝน 1,484.4 มิลลิเมตร จำนวนวันที่ฝนตก 137.1 วัน การระเหยและคายน้ำ 820.3 มิลลิเมตร ปริมาณฝนที่ใช้การได้ 1,022.6 มิลลิเมตร ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-12

(7) ภูมิอากาศจังหวัดสระแก้ว

ข้อมูลภูมิอากาศจากกรมอุตุนิยมวิทยา (2565) ในช่วง พ.ศ.2535-2564 สรุปได้ว่า อุณหภูมิมีค่าเฉลี่ย 27.7 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ 78.8 เปอร์เซ็นต์ ปริมาณฝน 1,484 .4 มิลลิเมตร มีจำนวนวันที่ฝนตก 137.1 วัน การระเหยและคายน้ำ 820.3 มิลลิเมตร และปริมาณฝนที่ใช้การได้ 1,022.6 มิลลิเมตร ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-13

ตารางที่ 2-7 ภูมิอากาศจังหวัดตราด พ.ศ. 2535-2564

เดือน	อุณหภูมิ (°ซ)			ความชื้นสัมพัทธ์ (เปอร์เซ็นต์)	ปริมาณน้ำฝน (มม.)	จำนวนวันที่ฝนตก (วัน)	การระเหยและการคายน้ำ (มม.)	ปริมาณฝนใช้การได้ (มม.)
	ต่ำสุด	สูงสุด	เฉลี่ย					
ม.ค.	22.2	31.9	26.8	73.0	52.6	5.2	71.0	48.2
ก.พ.	22.9	32.0	27.3	77.0	75.8	7.3	64.7	66.6
มี.ค.	24.2	32.6	28.1	79.0	139.5	12.6	75.6	108.4
เม.ย.	24.7	33.3	28.6	80.0	193.9	15.2	77.4	133.7
พ.ค.	24.8	32.8	28.4	83.0	415.7	22.0	77.8	166.6
มิ.ย.	24.3	31.4	27.5	87.0	775.3	25.4	70.5	202.5
ก.ค.	24.0	30.7	27.1	87.0	1009.2	26.5	72.2	225.0
ส.ค.	24.1	30.7	27.2	88.0	936.1	26.8	71.9	218.6
ก.ย.	23.8	30.9	27.0	87.0	787.1	23.9	67.8	203.7
ต.ค.	23.6	31.8	27.1	85.0	350.7	21.5	67.9	160.1
พ.ย.	23.5	32.6	27.7	76.0	88.0	9.4	68.7	75.6
ธ.ค.	22.7	32.1	27.1	70.0	29.5	3.8	73.5	28.1
เฉลี่ย	**23.7**	**31.9**	**27.5**	**81.0**	-	-	-	-
รวม	-	-	-	-	**4,853.4**	**199.6**	**859.0**	**1,637.1**

ที่มา : กรมอุตุนิยมวิทยา (2565)

ตารางที่ 2-8 ภูมิอากาศจังหวัดจันทบุรี พ.ศ. 2535-2564

เดือน	อุณหภูมิ (°ซ)			ความชื้นสัมพัทธ์ (เปอร์เซ็นต์)	ปริมาณน้ำฝน (มม.)	จำนวนวันที่ฝนตก (วัน)	การระเหยและการคายน้ำ (มม.)	ปริมาณฝนใช้การได้ (มม.)
	ต่ำสุด	สูงสุด	เฉลี่ย					
ม.ค.	22.1	32.5	26.7	69.0	29.8	3.3	118.1	28.4
ก.พ.	23.1	32.9	27.4	74.0	37.3	4.2	115.6	35.1
มี.ค.	24.4	33.3	28.3	77.0	86.7	7.4	133.0	74.7
เม.ย.	25.0	34.1	28.9	79.0	132.5	10.9	137.7	104.4
พ.ค.	25.3	33.3	28.7	82.0	368.4	21.4	115.6	161.8
มิ.ย.	25.2	32.2	28.2	84.0	501.4	24.4	102.6	175.1
ก.ค.	25.0	31.7	27.9	84.0	517.4	24.8	102.9	176.7
ส.ค.	25.0	31.6	27.8	84.0	456.4	24.1	102.6	170.6
ก.ย.	24.6	31.6	27.4	86.0	510.6	24.2	93.3	176.1
ต.ค.	24.2	32.4	27.4	82.0	285.1	18.6	110.7	153.5
พ.ย.	23.5	32.6	27.4	73.0	57.8	6.4	118.2	52.5
ธ.ค.	22.2	32.1	26.5	66.0	8.8	1.9	122.5	8.7
เฉลี่ย	**24.1**	**32.5**	**27.7**	**78.3**	-	-	-	-
รวม	-	-	-	-	**2,992.2**	**171.6**	**1,372.8**	**1,317.6**

ที่มา : กรมอุตุนิยมวิทยา (2565)

ตารางที่ 2-9 ภูมิอากาศจังหวัดระยอง พ.ศ. 2535-2564

เดือน	อุณหภูมิ (°ซ)			ความชื้นสัมพัทธ์ (เปอร์เซ็นต์)	ปริมาณน้ำฝน (มม.)	จำนวนวันที่ฝนตก (วัน)	การระเหยและการคายน้ำ (มม.)	ปริมาณฝนใช้การได้ (มม.)
	ต่ำสุด	สูงสุด	เฉลี่ย					
ม.ค.	22.2	31.8	26.4	75.0	31.4	3.6	111.0	29.8
ก.พ.	24.5	32.3	27.8	77.0	32.3	4.1	117.9	30.6
มี.ค.	26.4	33.0	29.0	78.0	72.3	6.0	141.4	63.9
เม.ย.	27.2	34.0	29.9	77.0	88.5	8.0	146.7	76.0
พ.ค.	27.3	33.5	29.9	79.0	193.6	14.4	133.0	133.6
มิ.ย.	27.1	32.7	29.5	79.0	177.2	16.2	123.0	127.0
ก.ค.	26.8	32.2	29.0	80.0	180.4	15.8	122.5	128.3
ส.ค.	26.6	32.0	28.8	80.0	134.4	14.7	124.3	105.5
ก.ย.	25.7	31.8	28.3	82.0	267.7	17.7	110.4	151.8
ต.ค.	24.7	32.3	27.7	82.0	199.0	17.6	112.5	135.6
พ.ย.	23.8	32.8	27.5	75.0	44.7	5.9	113.4	41.5
ธ.ค.	22.1	32.1	26.4	71.0	7.7	2.0	110.1	7.6
เฉลี่ย	**25.4**	**32.5**	**28.4**	**77.9**	-	-	-	-
รวม	-	-	-	-	**1,429.2**	**126.0**	**1,466.1**	**1,031.2**

ที่มา : กรมอุตุนิยมวิทยา (2565)

ตารางที่ 2-10 ภูมิอากาศจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2535-2564

เดือน	อุณหภูมิ (°ซ)			ความชื้นสัมพัทธ์	ปริมาณน้ำฝน	จำนวนวันที่	การระเหยและการคายน้ำ	ปริมาณฝนใช้การได้
	ต่ำสุด	สูงสุด	เฉลี่ย	(เปอร์เซ็นต์)	(มม.)	ฝนตก (วัน)	(มม.)	(มม.)
ม.ค.	22.9	32.6	27.2	67.0	19.6	2.3	71.0	19.0
ก.พ.	24.4	33.2	28.3	70.0	14.8	2.3	67.2	14.4
มี.ค.	25.9	34.2	29.4	72.0	59.0	5.3	79.4	53.4
เม.ย.	26.9	35.1	30.3	72.0	82.7	7.9	80.4	71.8
พ.ค.	27.0	34.7	30.3	74.0	155.4	13.6	81.8	116.8
มิ.ย.	26.8	34.0	29.9	74.0	142.4	14.7	80.4	110.0
ก.ค.	26.5	33.4	29.5	75.0	147.3	15.4	80.0	112.6
ส.ค.	26.3	33.3	29.3	76.0	162.2	16.4	79.4	120.1
ก.ย.	25.6	32.8	28.7	79.0	265.9	19.3	71.4	151.6
ต.ค.	25.0	33.0	28.3	78.0	197.8	16.3	69.8	135.2
พ.ย.	24.2	33.2	28.2	69.0	38.5	4.8	72.3	36.1
ธ.ค.	22.7	32.6	27.2	64.0	7.9	1.5	75.6	7.8
เฉลี่ย	**25.4**	**33.5**	**28.9**	**72.5**	-	-	-	-
รวม	-	-	-	-	**1,293.5**	**119.8**	**908.6**	**948.8**

ที่มา : กรมอุตุนิยมวิทยา (2565)

ตารางที่ 2-11 ภูมิอากาศจังหวัดฉะเชิงเทรา พ.ศ. 2535-2564

เดือน	อุณหภูมิ (°ซ)			ความชื้นสัมพัทธ์	ปริมาณน้ำฝน	จำนวนวันที่	การระเหยและการคายน้ำ	ปริมาณฝนใช้การได้
	ต่ำสุด	สูงสุด	เฉลี่ย	(เปอร์เซ็นต์)	(มม.)	ฝนตก (วัน)	(มม.)	(มม.)
ม.ค.	19.7	32.8	25.4	69.0	20.9	2.3	107.6	20.2
ก.พ.	21.3	34.4	26.8	72.0	26.2	3.4	110.6	25.1
มี.ค.	23.2	35.3	27.9	76.0	84.7	7.4	130.8	73.2
เม.ย.	24.3	35.6	28.4	79.0	130.1	9.9	135.6	103.0
พ.ค.	25.0	34.7	28.4	82.0	163.7	15.1	128.0	120.8
มิ.ย.	24.9	33.8	28.1	82.0	146.4	16.3	115.8	112.1
ก.ค.	24.5	32.9	27.6	83.0	172.7	18.1	110.4	125.0
ส.ค.	24.5	32.9	27.6	83.0	167.1	18.2	112.5	122.4
ก.ย.	24.1	32.5	27.1	86.0	274.4	19.8	106.2	152.4
ต.ค.	23.6	32.4	26.9	85.0	176.9	14.6	109.7	126.8
พ.ย.	22.0	32.6	26.3	79.0	36.0	4.6	106.2	33.9
ธ.ค.	19.8	32.2	25.1	72.0	6.5	1.7	107.6	6.4
เฉลี่ย	**23.1**	**33.5**	**27.1**	**79.0**	-	-	-	-
รวม	-	-	-	-	**1,405.6**	**131.4**	**1,381.0**	**1,021.3**

ที่มา : กรมอุตุนิยมวิทยา (2565)

ตารางที่ 2-12 ภูมิอากาศจังหวัดปราจีนบุรี พ.ศ. 2535-2564

เดือน	อุณหภูมิ (°ซ)			ความชื้นสัมพัทธ์ (เปอร์เซ็นต์)	ปริมาณน้ำฝน (มม.)	จำนวนวันที่ฝนตก (วัน)	การระเหยและการคายน้ำ (มม.)	ปริมาณฝนใช้การได้ (มม.)
	ต่ำสุด	สูงสุด	เฉลี่ย					
ม.ค.	21.3	33.2	26.9	64.0	8.9	1.6	69.4	8.8
ก.พ.	23.0	34.9	28.4	67.0	15.1	2.0	63.0	14.7
มี.ค.	24.7	36.4	29.7	70.0	49.4	5.0	76.0	45.5
เม.ย.	25.6	36.9	30.3	73.0	108.6	8.7	77.1	89.7
พ.ค.	25.8	35.8	29.9	77.0	198.0	14.9	78.7	135.3
มิ.ย.	25.5	34.4	29.2	80.0	217.8	18.1	73.2	141.9
ก.ค.	25.2	33.6	28.6	82.0	266.9	20.0	73.5	151.7
ส.ค.	25.1	33.3	28.4	82.0	352.9	22.3	73.2	160.3
ก.ย.	25.0	33.1	28.3	83.0	360.6	21.4	67.8	161.1
ต.ค.	24.8	33.3	28.4	77.0	151.8	13.8	71.3	114.9
พ.ย.	23.6	33.3	28.0	68.0	24.8	3.8	74.4	23.8
ธ.ค.	21.6	32.6	26.8	62.0	3.9	1.0	78.7	3.9
เฉลี่ย	**24.3**	**34.2**	**28.6**	**73.8**	-	-	-	-
รวม	-	-	-	-	**1,758.7**	**132.6**	**876.3**	**1,051.6**

ที่มา : กรมอุตุนิยมวิทยา (2565)

ตารางที่ 2-13 ภูมิอากาศจังหวัดสระแก้ว พ.ศ. 2535-2564

เดือน	อุณหภูมิ (°ซ)			ความชื้นสัมพัทธ์ (เปอร์เซ็นต์)	ปริมาณน้ำฝน (มม.)	จำนวนวันที่ฝนตก (วัน)	การระเหยและการคายน้ำ (มม.)	ปริมาณฝนใช้การได้ (มม.)
	ต่ำสุด	สูงสุด	เฉลี่ย					
ม.ค.	20.1	32.6	25.8	70.0	16.7	2.6	63.2	16.3
ก.พ.	22.1	34.4	27.5	69.0	26.6	3.0	62.2	25.5
มี.ค.	24.2	35.8	29.0	72.0	49.5	6.6	75.6	45.6
เม.ย.	25.2	36.3	29.6	76.0	113.4	9.3	75.6	92.8
พ.ค.	25.6	35.1	29.0	81.0	155.3	16.3	76.6	116.7
มิ.ย.	25.3	33.7	28.4	84.0	178.3	18.0	71.7	127.4
ก.ค.	24.9	32.8	27.8	86.0	225.3	19.8	71.9	144.1
ส.ค.	24.8	32.6	27.7	86.0	215.4	20.2	71.3	141.2
ก.ย.	24.7	32.4	27.4	87.0	292.5	20.5	65.7	154.3
ต.ค.	24.3	32.4	27.4	85.0	179.6	14.8	64.5	128.0
พ.ย.	22.6	32.5	26.8	78.0	26.3	4.8	60.6	25.2
ธ.ค.	20.2	31.9	25.4	72.0	5.5	1.2	61.4	5.5
เฉลี่ย	**23.7**	**33.5**	**27.7**	**78.8**	-	-	-	-
รวม	-	-	-	-	**1,484.4**	**137.1**	**820.3**	**1,022.6**

ที่มา : กรมอุตุนิยมวิทยา (2565)

2.3.3 สมดุลย์ของน้ำของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออก

จากข้อมูลภูมิอากาศได้วิเคราะห์หาสมดุลของน้ำเพื่อการเกษตรในแต่ละจังหวัด พบว่าส่วนใหญ่มีช่วงขาดแคลนน้ำสรุปได้ดังนี้

(3.1) จังหวัดตราด ขาดแคลนน้ำเล็กน้อยในเดือนมกราคม และเดือนธันวาคม ดังรายละเอียดในรูปที่ 2-8

(3.2) จังหวัดจันทบุรี ขาดแคลนน้ำในเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ และเดือนพฤศจิกายน ถึง ธันวาคม ดังรายละเอียดในรูปที่ 2-9

(3.3) จังหวัดระยอง ขาดแคลนน้ำในเดือนมกราคม ถึงกลางเดือนมีนาคม และกลางเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม

(3.4) จังหวัดชลบุรี ขาดแคลนน้ำในเดือน มกราคม - กุมภาพันธ์ และกลางเดือน พฤศจิกายน - ธันวาคม ดังรายละเอียดในรูปที่ 2-11

(3.5) จังหวัดฉะเชิงเทรา ขาดแคลนน้ำในเดือนมกราคม - ต้นเดือนมีนาคม และตั้งแต่กลางเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ดังรายละเอียดในรูปที่ 2-12

(3.6) จังหวัดปราจีนบุรี ขาดแคลนน้ำในเดือน มกราคม ถึงต้นเดือนมีนาคม และกลางเดือนพฤศจิกายน ถึง ธันวาคม ดังรายละเอียดในรูปที่ 2-13

(3.7) จังหวัดสระแก้ว ขาดแคลนน้ำในเดือนมกราคม ถึงต้นเดือน กุมภาพันธ์ และกลางเดือนพฤศจิกายน ถึง ธันวาคม ดังรายละเอียดในรูปที่ 2-14

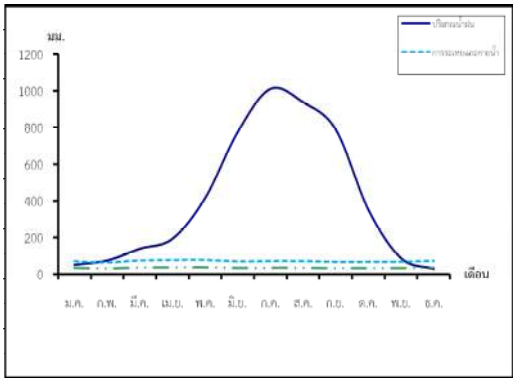

รูปที่ 2-8 สมดุลของน้ำเพื่อการเกษตร จังหวัดตราด

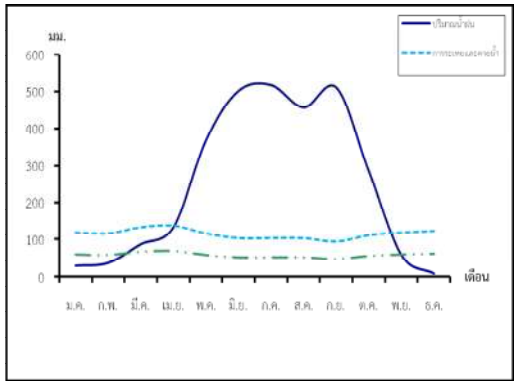

รูปที่ 2-9 สมดุลของน้ำเพื่อการเกษตร จังหวัดจันทบุรี

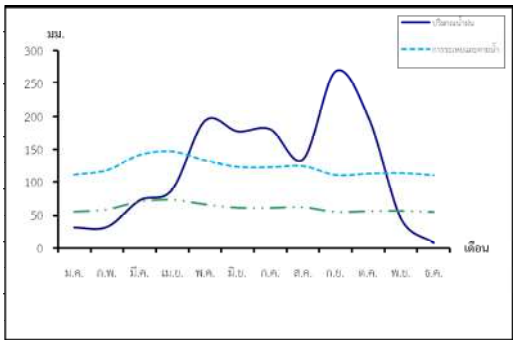

รูปที่ 2-10 สมดุลของน้ำเพื่อการเกษตร จังหวัดระยอง

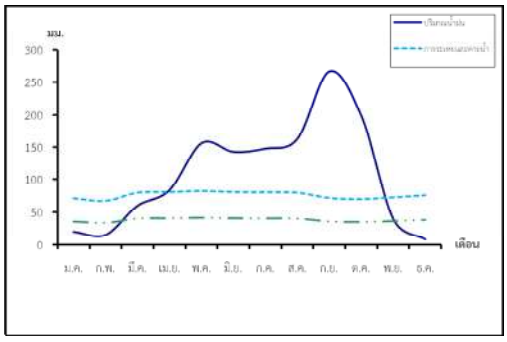

รูปที่ 2-11 สมดุลของน้ำเพื่อการเกษตร จังหวัดชลบุรี

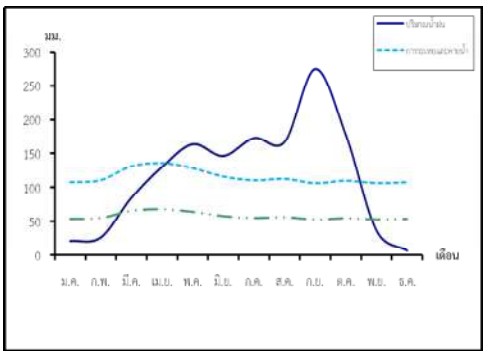

รูปที่ 2-12 สมดุลของน้ำเพื่อการเกษตร จังหวัดฉะเชิงเทรา

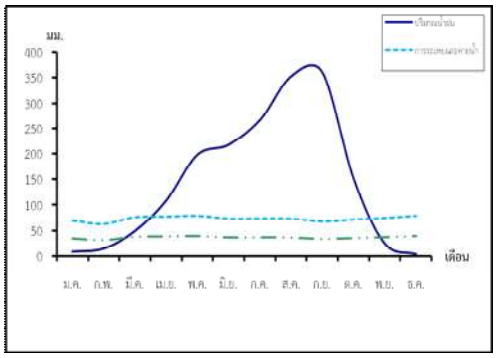

รูปที่ 2-13 สมดุลของน้ำเพื่อการเกษตร จังหวัดปราจีนบุรี

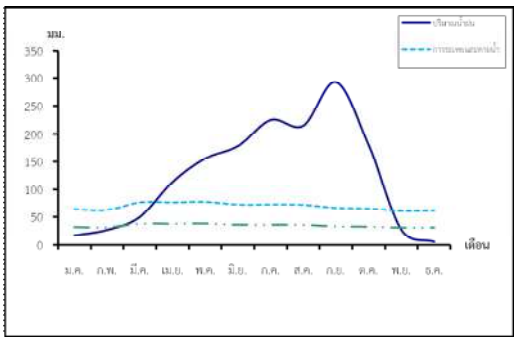

รูปที่ 2-14 สมดุลของน้ำเพื่อการเกษตร จังหวัดสระแก้ว

2.5 การคมนาคม

2.5.1 การคมนาคมขนส่งทางบก

(1) โครงข่ายถนน มีเส้นทางถนนสายหลักขนาดไม่ต่ำกว่า 4 ช่องจราจรเชื่อมโยงทุกจังหวัดและโครงข่ายหลักของประเทศที่เชื่อมสู่ภาคต่างๆ แต่พื้นที่เมืองยังมีปัญหาการจราจรแออัด

(1.1) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3 (ถนนสุขุมวิท) สายบางนา–หาดเล็ก เป็นหนึ่งในทางหลวงแผ่นดินสายประธานทั้งสี่ของประเทศไทยจุดเริ่มต้นเชื่อมต่อจากถนนเพลินจิตเขตปทุมวัน กรุงเทพมหานครไปตามชายทะเลภาคตะวันออกและสิ้นสุดที่อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด ติดต่อกับชายแดนจังหวัดเกาะกงประเทศกัมพูชา รวมระยะทางยาวทั้งสิ้นประมาณ 488 กิโลเมตร โดยผ่านจังหวัดสมุทรปราการ ฉะเชิงเทราชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด

(1.2) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 33 สายสุพรรณบุรี–อรัญประเทศ (เขตแดนไทย/กัมพูชา) เป็นทางหลวงแผ่นดินที่เชื่อมต่อระหว่างจังหวัดในภาคกลางและภาคตะวันออกของประเทศไทย สายทางเริ่มต้นในจังหวัดสุพรรณบุรีและสิ้นสุดที่ชายแดนประเทศกัมพูชา อำเภออรัญประเทศจังหวัดสระแก้ว มีระยะทางตลอดทั้งสายรวม 299.549 กิโลเมตร ในปัจจุบัน ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 33 เฉพาะช่วงหินกองถึงอรัญประเทศได้รับการกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงข่ายทางหลวงเอเชียสาย 1 โดยถนนตลอดสาย มีขนาดระหว่าง 2-6 ช่องจราจร

(1.3) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 34 (ถนนเทพรัตน) สายบางนา–หนองไม้แดง ทางหลวงสายนี้ได้รับการกำหนดให้เป็นทางหลวงเอเชียสาย 19 ขนาด 8-14 ช่องจราจร มีจุดเริ่มต้นที่แยกบางนากรุงเทพมหานคร ผ่านจังหวัดสมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา และไปบรรจบกับถนนสุขุมวิทที่ทางแยกต่างระดับหนองไม้แดง จังหวัดชลบุรี

(1.4) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 36 (ถนนบายพาสพัทยา–ระยอง) สายกะทิงลาย–ปลวกเกตุ เป็นถนนแอสฟัลต์คอนกรีตขนาด 4 ช่องจราจร ถนนสายนี้ได้รับการกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของทางหลวงเอเชียสาย 123 เริ่มต้นแยกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3 (ถนนสุขุมวิท) บริเวณทางแยกกะทิงลายอำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรีสิ้นสุดที่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3 บริเวณบ้านปลวกเกตุ ตำบลเชิงเนินอำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ระยะทางรวม 57 กิโลเมตร

(1.5) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 318 (ถนนตราด-บ้านหาดเล็ก) ทางไปสู่ตลาดชายแดนไทย-กัมพูชา บ้านหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่

(1.6) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 331 สายสัตหีบ–เขาหินซ้อน มีชื่อเรียกว่าถนนสายยุทธศาสตร์เส้นทางเริ่มจากถนนสุขุมวิท ที่ตำบลพลูตาหลวง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรีสิ้นสุดที่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 304 (ฉะเชิงเทรา-กบินทร์บุรี) ที่ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

(1.7) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 344 สายชลบุรี–แกลง เป็นถนนที่ก่อสร้างขึ้นเพื่อย่นระยะทางจากจังหวัดชลบุรีไปสู่จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราด โดยไม่ผ่านตัวเมืองระยอง เป็นถนนผิวจราจรแอสฟัลต์คอนกรีต ขนาด 4 ช่องจราจรตลอดสาย เริ่มต้นจากถนนสุขุมวิท อำเภอเมืองชลบุรีผ่านถนนเลี่ยงเมืองชลบุรี ถนนกรุงเทพฯ-ชลบุรี ทางแยกบ้านบึงพัฒนา (แยกเอ็ม 16) อำเภอบ้านบึง ทางแยกหนองปรือ และอำเภอหนองใหญ่ เข้าเขตจังหวัดระยอง ผ่านอำเภอวังจันทร์สิ้นสุดที่ถนนสุขุมวิท บริเวณทางแยกภิบาลพัฒนา (แยกแกลง) อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

(1.8) ทางหลวงพิเศษหมายเลข 7 สายกรุงเทพมหานคร–บ้านฉาง เป็นทางหลวงพิเศษระหว่างเมืองสายแรกของประเทศไทย ทางสายนี้เป็นโครงข่ายทางหลวงที่มีความสำคัญในการพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งกับพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก เป็นทางเชื่อมเข้าสู่ท่าอากาศยานสากลแห่งใหม่ คือท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ ถนนสายนี้ได้รับการกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของทางหลวงเอเชียสาย 19 และทางหลวงเอเชียสาย 123

2.5.2 รถไฟ มีเส้นทางรถไฟเชื่อมโยงจาก กทม.–อำเภออรัญประเทศ (กทม. ฉะเชิงเทรา นครนายกปราจีนบุรีสระแก้ว อำเภออรัญประเทศ) และกทม.–ระยอง และเส้นทางรถไฟเชื่อมสนามบินดอนเมือง-สุวรรณภูมิ-อู่ตะเภา

2.5.3 การคมนาคมขนส่งชายฝั่ง มีท่าเรือที่ดำเนินการให้บริการขนส่งทางทะเลระหว่างประเทศโดยภาครัฐและเอกชนที่สำคัญ คือ ท่าเรือแหลมฉบัง เป็นท่าเรือน้ำลึกในการขนส่งสินค้าระหว่างประเทศตั้งอยู่บริเวณอำเภอศรีราชา และบางละมุง จังหวัดชลบุรี ปัจจุบันมีอยู่ 2 แห่ง กำลังก่อสร้างแห่งที่ 3 ท่าเรือมาบตาพุด เป็นท่าเรืออุตสาหกรรมที่มีศักยภาพสูง ตั้งอยู่บริเวณตำบลมาบตาพุด อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยองและท่าเรือศรีราชา เป็นท่าเรือน้ำลึกเอกชนแห่งแรกที่ใหญ่ที่สุด ตั้งอยู่บริเวณอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ให้บริการประเภทสินค้าเทกองสินค้าทั่วไป และคอนเทนเนอร์รวมถึงมีท่าเรือ Ferry หัวหิน-พัทยา

2.5.4 การคมนาคมขนส่งทางอากาศ มีสนามบินที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่นานาชาติที่สำคัญ คือ ท่าอากาศยานอู่ตะเภา หรือสนามบินนานาชาติอู่ตะเภา ตั้งอยู่ตำบลพลา อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง ห่างจากจังหวัดประมาณ 30 กิโลเมตร และอยู่ห่างจาก กทม. ประมาณ 190 กิโลเมตร ซึ่งจะพัฒนาเป็นสนามบินพาณิชย์ระหว่างประเทศอีกแห่งหนึ่ง

(สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562: 2-3)

2.6 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

หัวข้อนี้จะมีสาระสำคัญรวม 11 เรื่อง คือ (1) ป่าไม้ในภาคตะวันออก (2) อุทยานแห่งชาติ (3) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (4) วนอุทยาน (5) สวนรุกขชาติ (6) ป่าชายเลน (7) พื้นที่ชุ่มน้ำ (8) การเกิดฝนกรด (Acid Rain) ในภาคตะวันออก (9) สถานการณ์น้ำในภาคตะวันออก (10) การกำหนดเขตพื้นที่และมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และ(11) เขตควบคุมมลพิษ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.6.1 ป่าไม้ในภาคตะวันออก

พื้นที่ป่าไม้ในภาคตะวันออกรวม 7 จังหวัด ในปี พ.ศ.2563 มีเนื้อที่รวม 4,724,548 ไร่ หรือร้อยละ 21.9 ของเนื้อที่ภาค จังหวัดที่มีเนื้อที่มากที่สุด คือ จันทบุรี จำนวน1,298,910 ไร่รองลงมาคือจังหวัดสระแก้ว จำนวน 940,734 ไร่ น้อยที่สุดคือจังหวัดระยอง จำนวน 181,323 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-14

ตารางที่ 2-14 พื้นที่ป่าไม้ในภาคตะวันออก

ลำดับที่	จังหวัด	พื้นที่ป่าไม้ (ไร่)
1	ตราด	561,557
2	จันทบุรี	1,298,911
3	ระยอง	181,323
4	ชลบุรี	343,786
5	ฉะเชิงเทรา	501,352
6	ปราจีนบุรี	896,884
7	สระแก้ว	940,734
รวม		**4,724,548**

ที่มา : กรมป่าไม้ (2564 : 1)

หมายเหตุ : ในปี 2563 เนื้อที่ป่าไม้ในประเทศไทยมีจำนวน 102,353,484 ไร่ ภาคตะวันออกมีพื้นที่ป่าไม้เป็นร้อยละ 4.61 ของพื้นที่ป่าไม้ทั้งประเทศ และเป็นร้อยละ 21.9 ของพื้นที่ภาคตะวันออก

2.6.2 อุทยานแห่งชาติในภาคตะวันออก

อุทยานแห่งชาติในภาคตะวันออกมีจำนวน 9 แห่ง คือ (1) น้ำตกพลิ้ว (2) เขาคิชฌกูฏ (3) เขาสิบห้าชั้น (4) หมู่เกาะช้าง (5) น้ำตกคลองแก้ว (6) เขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะช้าง (7) เขาชะเมา-เขาวง (8) ตาพระยา และ (9) ปางสีดา มีเนื้อที่รวม 1,757,110 ไร่ ครอบคลุมจังหวัดต่างๆ ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-15

ตารางที่ 2-15 อุทยานแห่งชาติในภาคตะวันออก

ลำดับที่	อุทยานแห่งชาติ	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)
1	น้ำตกพลิ้ว	จันทบุรี	84,062
2	เขาคิชฌกูฏ	จันทบุรี	36,444
3	เขาสิบห้าชั้น	จันทบุรี	73,729
4	หมู่เกาะช้าง	ตราด	406,250
5	น้ำตกคลองแก้ว	ตราด	123,700
6	เขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด	ระยอง	81,875
7	เขาชะเมา-เขาวง	ระยอง-จันทบุรี	52,300
8	ตาพระยา	สระแก้ว บุรีรัมย์	371,250
9	ปางสีดา	สระแก้ว ปราจีนบุรี	527,500
รวม			**1,757,110**

ที่มา : กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (2565: 1)

2.6.3 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในภาคตะวันออกมีจำนวน 4 แห่ง คือ (1) เขาสอยดาว (2) คลองเคลือหวาย (3) เขาอ่างฤาไน (4) เขาเขียว-เขาชมภู่ ดังมีรายละเอียดในตารางที่ 2-16

ตารางที่ 2-16 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในภาคตะวันออก

ลำดับที่	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)
1	เขาสอยดาว	จันทบุรี	465,602
2	คลองเครือหวาย	จันทบุรี	165,796
3	เขาอ่างฤาใน	ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี จันทบุรี ชลบุรี ระยอง	674,352
4	เขาเขียว-เขาชมภู่	ชลบุรี	90,437
รวม			**1,396,187**

ที่มา : กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช (2565 : 1)

2.6.4 วนอุทยาน

วนอุทยานในภาคตะวันออกมี 2 แห่ง คือ (1) เขาแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เนื้อที่ 9,681 ไร่ และ (2) น้ำตกเขาเจ้าบ่อทอง จังหวัดชลบุรี เนื้อที่ 23,254 ไร่ เนื้อที่รวม 32,935 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-17

ตารางที่ 2-17 วนอุทยานในภาคตะวันออก

ลำดับที่	วนอุทยาน	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)
1	เขาแหลมสิงห์	จันทบุรี	9,681.00
2	น้ำตกเขาเจ้าบ่อทอง	ชลบุรี	23,254.00
รวม			32,935.00

ที่มา : กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (2565 : 1)

2.6.5 สวนรุกขชาติ

สวนรุกขชาติในภาคตะวันออกมี 3 แห่ง คือ (1)สวนรุกขชาติสมเด็จพระปิ่นเกล้า (2) สวนรุกขชาติหนองตาอยู่ และ (3) สวนรุกขชาติเขาฉกรรจ์ เนื้อที่รวม 1,052 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-18

ตารางที่ 2-18 สวนรุกขชาติในภาคตะวันออก

ลำดับที่	สวนรุกขชาติ	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)
1	สวนรุกขชาติสมเด็จพระปิ่นเกล้า	ฉะเชิงเทรา	161.00
2	สวนรุกขชาติหนองตาอยู่	ชลบุรี	484.00
3	สวนรุกขชาติหนองตาอยู่	สระแก้ว	407.00
รวม			1,052.00

ที่มา : กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (2565: 1)

ตารางที่ 2-19 สรุปพื้นที่อนุรักษ์ในภาคตะวันออก

ลำดับที่	พื้นที่อนุรักษ์	แห่ง	เนื้อที่ (ไร่)
1	อุทยานแห่งชาติ	9	1,757,110
2	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	4	1,396,187
3	วนอุทยาน	2	32,935
4	สวนรุกขชาติ	3	1,052
รวม		**18**	**3,187,284**

ที่มา : กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (2565: 1)

2.6.6 ป่าชายเลน

ป่าชายเลนในภาคตะวันออกในปี พ.ศ. 2557 มีเนื้อที่ 164,650 ไร่ อยู่ในจังหวัดตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทรา โดยมีรายละเอียดในตารางที่ 2-20

ตารางที่ 2-20 สรุปพื้นที่ป่าชายเลนในภาคตะวันออก

ที่	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)
1	ตราด	59,727
2	จันทบุรี	82,595
3	ระยอง	10,191
4	ชลบุรี	4,552
5	ฉะเชิงเทรา	7,585
รวม		**164,650**

ที่มา : กรมทรัพยากรทางทะเลชายฝั่ง (2565: 1-2)
หมายเหตุ : ป่าชายเลนทั้งประเทศมีจำนวน 1,534,584 ไร่ อยู่ในภาคตะวันออก 164,650 ไร่ หรือร้อยละ 10.72

2.6.7 พื้นที่ชุ่มน้ำ

ภาคตะวันออกมีพื้นที่ชุ่มน้ำ 4 ประเภท คือ

(1) พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ ได้แก่

(1.1) เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำบางพระ

(1.2) ปากแม่น้ำเวฬุ

(1.3) อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะช้าง

(1.4) อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด

(ตารางที่ 2-21)

ตารางที่ 2-21 พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ

ลำดับที่	พื้นที่ชุ่มน้ำ	จังหวัด
1	เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำบางพระ	ชลบุรี
2	ปากแม่น้ำเวฬุ	จันทบุรี
3	อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะช้าง	ตราด
4	อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด	ระยอง

ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2561: 1)

(2) พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับชาติ

(2.1) อุทยานแห่งชาติทับลาน

(2.2) อุทยานแห่งชาติปางสีดา

(2.3) แม่น้ำบางปะกง

(2.4) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาเขียว-เขาชมภู่

(2.5) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว

(2.6) บึงสำนักใหญ่ (หนองจำรุง)

(2.7) อ่าวคุ้งกระเบน

(ตารางที่ 2-22)

ตารางที่ 2-22 พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับชาติ

ลำดับที่	พื้นที่ชุ่มน้ำ	จังหวัด
1	อุทยานแห่งชาติทับลาน	ปราจีนบุรี
2	อุทยานแห่งชาติปางสีดา	สระแก้ว
3	แม่น้ำบางปะกง	ปราจีนบุรี
4	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาเขียว-เขาชมภู่	ชลบุรี
5	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว	จันทบุรี
6	บึงสำนักใหญ่ (หนองจำรุง)	ระยอง
7	อ่าวคุ้งกระเบน	จันทบุรี

ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2561: 2)

(3) พื้นที่ชุ่มน้ำในเขตพื้นที่อนุรักษ์

(3.1) อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะช้าง

(3.2) อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด

(3.3) อุทยานแห่งชาติทับลาน

(3.4) อุทยานแห่งชาติปางสีดา

(3.5) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาเขียว-เขาชมภู่

(3.6) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤาไนย

(3.7) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำบางพระ

(ตารางที่ 2-23)

ตารางที่ 2-23 พื้นที่ชุ่มน้ำในเขตพื้นที่อนุรักษ์

ลำดับที่	พื้นที่ชุ่มน้ำ	จังหวัด
1	อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะช้าง	ตราด
2	อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด	ระยอง
3	อุทยานแห่งชาติทับลาน	ปราจีนบุรี
4	อุทยานแห่งชาติปางสีดา	สระแก้ว
5	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาเขียว-เขาชมภู่	ชลบุรี
6	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤาไนย	ฉะเชิงเทรา
7	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำบางพระ	ชลบุรี

ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2561: 3)

(4) พื้นที่ชุ่มน้ำนอกเขตอนุรักษ์

(4.1) บึงสำนักใหญ่ (หนองจำรุง)

(4.2) ปากแม่น้ำเวฬุ

(ตารางที่ 2-24)

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2561: 1-6)

ตารางที่ 2-24 พื้นที่ชุ่มน้ำนอกเขตพื้นที่อนุรักษ์

ลำดับที่	พื้นที่ชุ่มน้ำ	จังหวัด
1	บึงสำนักใหญ่ (หนองจำรุง)	ระยอง
2	ปากแม่น้ำเวฬุ	จันทบุรี

ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2561: 4)

2.6.8 การเกิดฝนกรด (Acid Rain) ในภาคตะวันออก

ฝนกรดเกิดขึ้นจากก๊าซออกไซด์ของซัลเฟอร์ (SO_2) และออกไซด์ของไนโตรเจน (NO_2) ทำปฏิกิริยาให้เกิดสารกรดในบรรยากาศ และตกลงสู่พื้นแผ่นดิน ซึ่งมีการใช้ที่ดินประเภทต่างๆ รวมทั้งพื้นที่การเกษตรที่สร้างความเสียหายแก่พืชผลที่ปลูกในพื้นที่ที่มีฝนกรดตกลงมา ซึ่งมีค่า pH* ต่ำกว่า 5.6

กรณีภาคตะวันออกนั้น โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัด ชลบุรี และระยอง ซึ่งมีโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก นั้นได้มีเหตุการณ์เกิดขึ้นกับสวนมะม่วง ในปี พ.ศ.2550 ในบริเวณใกล้เคียงมาบตาพุด โดยมีสารสีเหลืองที่มากับฝนที่ตกเกาะบนใบและช่อมะม่วง ต้องใช้น้ำล้างออกเพื่อลดความเสียหายกับสวนมะม่วง (ฐานเศรษฐกิจ, 2550: 1-2)

ในปี พ.ศ. 2556 กระทรวงสาธารณสุขได้ออกประกาศ เตือนประชาชน ห้ามดื่มน้ำฝน ย่านมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชาและนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด โดยมีรายงานว่า น้ำฝนที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชามีค่า pH 4.63 และที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมาบตาพุด จังหวัดระยองมีค่า pH 4.63 เช่นเดียวกัน (ไทยรัฐออนไลน์, 2556: 1-2)

กรมควบคุมมลพิษ (2554: 1-54) ได้รายงานสถานการณ์ฝนกรดไว้ในรายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทยปี 2553 ไว้ว่าค่า pH ของฝนในจังหวัดชลบุรีตั้งแต่ พ.ศ. 2546-2553 มีค่า pH ต่ำกว่า 5.6 ซึ่งเป็นค่า pH ของน้ำฝนตามธรรมชาติ จึงเป็นฝนกรด

ในช่วงปี 2547-2561 ข้อมูลจากกรมควบคุมมลพิษ รายงานไว้ว่า ในจังหวัดชลบุรี และระยอง น้ำฝนมีค่า pH ต่ำกว่า 5.6 เช่นเดียวกัน (เถลิงศักดิ์ เพชรสุวรรณ, 2562: 7)

จากข้อมูลดังกล่าวนี้จะสรุปได้ว่าในจังหวัด ชลบุรี และระยอง ได้ตรวจพบสถานภาพฝนกรดเกิดขึ้นซึ่งมีผลต่อพื้นที่การเกษตร

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (2563: 13) ได้รายงานไว้ว่า *“กรณีแหล่งกำเนิดสารมลพิษทางอากาศตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลที่มีลมบกและลมทะเล โดยในเวลากลางวันลมจะพัดจากทะเลเข้าสู่ฝั่ง และในเวลากลางคืนมีลมพัดจากฝั่งออกสู่ทะเล ซึ่งลมทะเลเข้าสู่ฝั่งมักแรงกว่าลมจากฝั่งไปสู่ทะเล จึงทำให้สารมลพิษกระจายจากฝั่งทะเลได้น้อยมีโอกาสเกิดการสะสมของสารมลพิษในพื้นที่*

---

* pH : หน่วยแสดงความเข้มข้นของไฮโดรเจนในวัตถุธาตุ ค่า pH น้อยกว่า 7 แสดงว่าเป็นกรด ค่า pH มากกว่า 7 แสดงว่าเป็นด่าง

โดยทั่วไปลักษณะภูมิประเทศไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้หรือมีโอกาสเปลี่ยนแปลงได้น้อย สิ่งสำคัญในการบริหารจัดการมลพิษทางอากาศ คือการลดและป้องกันมลพิษจากแหล่งกำเนิดโดยตรง”

ด้วยหลักการดังกล่าวอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ในพื้นที่มาบตาพุดมีมลพิษทางอากาศเกิดขึ้น จนมีปัญหาในอดีต

2.6.9 สถานการณ์น้ำในภาคตะวันออก

จากรายงานการศึกษาของสถาบันต่างๆ ที่กังวลถึงการขาดแคลนน้ำเพื่อกิจกรรมต่างๆ ในภาคตะวันออก ดังที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2524: 131) ได้ระบุไว้ในช่วงเวลาที่เริ่มต้นโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard : ESB) ในปี พ.ศ.2524 และเมื่อมีการจัดทำ “แผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560-2564) ก็ได้ระบุปัญหาการขาดแคลนน้ำไว้เช่นเดียวกัน การขาดแคลนน้ำได้เกิดขึ้นจนถึงขั้นวิกฤติในปี พ.ศ. 2548 รวมทั้งได้เกิดภัยพิบัติจากอุทกภัยในจังหวัดต่างๆ เช่น จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา และปราจีนบุรี ทั้งการเกิดภัยแล้งและอุทกภัย ได้สร้างความเสียหายให้แก่ภาคการเกษตรส่วนหนึ่ง จึงได้ทบทวนสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์น้ำในภาคตะวันออกรวม 5 เรื่อง คือ (1) แหล่งน้ำที่สำคัญในภาคตะวันออก (2) การขาดแคลนน้ำและการแก้ไขในภาคตะวันออก (3) อุทกภัยและดินถล่มในภาคตะวันออก (4) มติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในภาคตะวันออก และ (5) การบริหารทรัพยากรน้ำในภาคตะวันออกในปัจจุบัน

(1) แหล่งน้ำที่สำคัญในภาคตะวันออก

หัวข้อนี้จะมีสาระสำคัญรวม 2 เรื่อง คือ (1) แม่น้ำที่สำคัญในภาคตะวันออก และ(2) อ่างเก็บน้ำที่สำคัญในภาคตะวันออก (3) แหล่งน้ำบาดาล และ(4) แหล่งน้ำในไร่-นา นอกเขตชลประทาน

(1.1) แม่น้ำที่สำคัญในภาคตะวันออก

(1.1.1) แม่น้ำเกิดจากทิวเขาจันทบุรี

ด้านทิศเหนือ

ไม่มีแม่น้ำสำคัญ น้ำไหลลงห้วยและคลองต่างๆ ไปลงแม่น้ำพระปรง แม่น้ำปราจีนบุรี และแม่น้ำบางปะกง

ด้านทิศใต้ ดังนี้

(1) แม่น้ำจันทบุรี ในจังหวัดจันทบุรี ยอดน้ำเกิดจากเขาตะกวด ในอำเภอมะขาม ลำน้ำตอนต้นเรียกคลองตารอง ไหลลงทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ แล้วลงทางทิศใต้ เรียกคลองจันทบุรี ต่อไปลงทางทิศตะวันออกเฉียงใต้และตะวันตกเฉียงใต้ ก่อนจะเข้าอำเภอเมืองจันทบุรี เรียกแม่น้ำจันทบุรีผ่านที่ตั้งจังหวัด แล้วลงทางทิศใต้เข้าอำเภอแหลมสิงห์ ไหลลงอ่าวไทยระหว่างตำบลบางกะไชยกับตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ ยาว 100 กม.

(2) แม่น้ำประแส ยอดน้ำเกิดระหว่างเขาใหญ่ (ปลายลำกระย่าง) กับเขาอ่างฤาในอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ลำน้ำตอนต้นเรียก คลองกระแสไหลไปทางทิศใต้ เข้าเขตจังหวัดระยอง เรียกแม่น้ำประแส ผ่านอำเภอแกลง ไปลงทะเลที่อ่าวไทยในอำเภอเดียวกัน ยาว 80 กม.

(3) แม่น้ำระยอง ยอดน้ำเกิดจากเขาเลี้ยงควาย ทางตอนใต้ของ อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ไหลลงทางทิศใต้ ลำน้ำตอนต้นเรียก ห้วยท่าจาม เมื่อเข้าเขตจังหวัดระยอง เรียกคลองใหญ่ จากอำเภอปลวกแดง ต่อไปเป็นเส้นแบ่งเขตอำเภอปลวกแดงกับอำเภอบ้านค่าย จากนั้นผ่าน

อำเภอบ้านค่าย ลำน้ำตอนที่อยู่ในอำเภอนี้ บางคราวก็เรียกคลองบ้านค่าย เข้าอำเภอเมืองระยอง เรียกแม่น้ำระยอง ก่อนจะผ่านที่ตั้งจังหวัด เป็นทางน้ำโค้งตวัดไปทางทิศตะวันตก ตอนโค้งกลับมาทางทิศตะวันออกขนาบเลียบชายฝั่งทะเลแล้ววกลงทางทิศใต้ ไหลลงอ่าวระยองหรืออ่าวแม่รำพึงที่อ่าวไทย ในตำบลปากน้ำ ยาว 70 กม.

(1.1.2) แม่น้ำที่เกิดจากทิวเขาบรรทัด

(1) **ด้านทิศตะวันออก**

น้ำไหลลงห้วยและคลองต่างๆ ในประเทศกัมพูชาประชาธิปไตยทั้งสิ้น

(2) **ด้านทิศตะวันตก**

แม่น้ำเมืองตราด (คลองใหญ่) ในจังหวัดตราด รับน้ำจากคลองแอ่ง ซึ่งมียอดน้ำจากทิวเขาบรรทัดและทิวเขาจันทบุรีกับคลองสตอ จากทิวเขาจันทบุรี ไหลมาร่วมกันที่เขตติดต่อ อำเภอบ่อไร่กับอำเภอเขาสมิง ไหลทางทิศใต้ ผ่านอำเภอเขาสมิง แล้วลงทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เข้าอำเภอเมืองตราด ผ่านที่ตั้งจังหวัด ไปลงอ่าวเมืองตราดในอ่าวไทย ระหว่างตำบลหนองคันทรงกับตำบลท่าพริก ยาว 55 กม.

แม่น้ำนี้มีชื่อเรียกเป็นตอนๆ คือ ตอนต้นน้ำลงมาจนใกล้ถึงอำเภอเขาสมิง เรียกคลองใหญ่ เมื่อไหลผ่านอำเภอเขาสมิง จนเข้าเขตอำเภอเมืองตราด เรียกแม่น้ำเขาสมิงเมื่อผ่านเขตอำเภอเมืองตราด จนถึงอ่าวเมืองตราด เรียกแม่น้ำเมืองตราด

(1.1.3) แม่น้ำที่เกิดจากทิวเขาสันกำแพง

(1) แม่น้ำบางปะกง เกิดจากทิวเขาสันกำแพงด้านทิศใต้ เป็นที่รวมของแม่น้ำพระปรง กับแม่น้ำหนุมานที่อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี เรียกแม่น้ำปราจีนบุรี ไหลลงทางทิศตะวันตก ผ่านอำเภอศรีมหาโพธิ แล้วลงทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และทิศตะวันตก ผ่านอำเภอเมืองปราจีนบุรี แล้วเป็นเส้นแบ่งเขต อำเภอเมืองปราจีนบุรี กับอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา แล้วเรียกแม่น้ำบางปะกง ลงทางทิศใต้ เป็นเส้นแบ่งเขตอำเภอทั้ง 2 ต่อไปเข้าเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา แล้วเรียกแม่น้ำบางปะกง ลงทางทิศใต้ เป็นเส้นแบ่งเขตอำเภอทั้ง 2 ต่อไปเข้าเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา กับอำเภอบ้านโพธิ์ ต่อไปผ่านอำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอบางปะกง แล้วไหลลงอ่าวไทยระหว่างตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง กับตำบลคลองตำหรุ อำเภอเมืองฯ จังหวัดชลบุรี ยาว 230 กม.

(2) แม่น้ำหนุมาน เป็นที่รวมของห้วยใสน้อยกับห้วยใสใหญ่ที่เขาจอมเพิง ในอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ไหลลงทางทิศใต้ ไปรวมกับแม่น้ำพระปรง บริเวณที่ตั้งอำเภอกบินทร์บุรี เป็นแม่น้ำปราจีนบุรี ยาว 25 กม.

(3) แม่น้ำพระปรง ใน จังหวัดปราจีนบุรี ยอดน้ำเกิดจากเขาในอำเภอวัฒนานคร ไหลลงทางทิศใต้ เรียกห้วยพระปรงน้อย ห้วยพระปรงใหญ่ แล้วลงทางทิศตะวันตก เรียกคลองพระปรง เข้าอำเภอสระแก้ว เรียกแม่น้ำพระปรง เมื่อเข้าอำเภอกบินทร์บุรี ไปรวมกับแม่น้ำหนุมาน ซึ่งไหลลงทางทิศใต้ บริเวณที่ตั้งอำเภอกบินทร์บุรี เป็นแม่น้ำปราจีนบุรี ยาว 160 กม.

(ราชบัณฑิตสถาน, 2525 : 75,91,-92)

(1.2) อ่างเก็บน้ำที่สำคัญในภาคตะวันออก

(1) อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ในพื้นที่ภาคตะวันออกมีจำนวน 6 แห่ง คือ (1) คลองสียัด (2) บางพระ (3) หนองปลาไหล (4) ประแสร์ (5) นฤบดินทร์จินดา (6) คลองหลวงรัชชโลทร ดังรายละเอียด ในตารางที่ 2-25

(2) อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง

อ่างเก็บน้ำขนาดกลางมีจำนวน 44 แห่ง ความจุรวม 609.325 ล้านลูกบาศก์เมตร (กรมชลประทาน, 2565: 1-2)

ตารางที่ 2-25 อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ในภาคตะวันออก

ที่	อ่างเก็บน้ำ	ที่ตั้ง	ความจุ (ล.บ^3)
1	คลองสียัด	อำเภอ สนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา	450
2	บางพระ	อำเภอบางพระ จังหวัดชลบุรี	127
3	หนองปลาไหล	อำเภอบางละมุง จังหวัดระยอง	206
4	ประแสร์	จังหวัดระยอง	322
5	นฤบดินทร์จินดา	อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี	338
6	คลองหลวงรัชชโลทร	อำเภอเกาะจันทร์ จังหวัด ชลบุรี	98
รวม			**1,541**

ที่มา: กรมชลประทาน (2565: 1)

(1.3) แหล่งน้ำบาดาลในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

กรมทรัพยากรธรณี (2565: 1) ได้รายงานว่ามีน้ำบาดาลที่นำไปใช้ได้จำนวน 4,662 ล้านลูกบาศก์ก็เมตร นำไปใช้ได้ 336 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี ยังคงเหลืออีก 4,326 ล้านลูกบาศก์เมตร และมีปริมาณน้ำเพิ่มเติมปีละ 6,655 ล้านลูกบาศก์เมตร มีรายละเอียดในตารางที่ 2-26

น้ำบาดาลที่นำไปใช้จำนวน 336 ล้านลูกบาศก์เมตร นั้นใช้เพื่อการเกษตร จำนวน 243 ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ 72.34 สำหรับการอุปโภค-บริโภค จำนวน 59 ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ 17.41 และเพื่ออุตสาหกรรม จำนวน 34 ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ 10.25

นอกจากนี้ได้มีการสำรวจพบแหล่งน้ำบาดาลในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกโดยพบที่จังหวัดฉะเชิงเทรา 2 แห่ง คือ ที่อำเภอพนมสารคามและอำเภอบางน้ำเปรี้ยว ที่จังหวัดชลบุรีที่อำเภอสัตหีบ และที่จังหวัดระยอง ที่อำเภอบ้านค่าย รวมทั้งสิ้น 4 แห่ง มีปริมาณน้ำที่คาดว่าจะพัฒนาได้รวมทั้งสิ้น 180 ล้านลูกบาศก์เมตร (ทีเอ็นเอ็นออนไลน์, 2564: 2)

ตารางที่ 2-26 ปริมาณน้ำบาดาลที่นำไปใช้ได้ และการใช้ในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

หน่วย : ล้านลูกบาศก์เมตร

ลำดับที่	จังหวัด	น้ำบาดาลที่นำไปใช้ได้	ปริมาณการใช้	ยังคงเหลือ
1	ตราด	703	22	681
2	จันทบุรี	1,242	63	1179
3	ระยอง	374	37	337
4	ชลบุรี	423	52	371
5	ฉะเชิงเทรา	514	35	479
6	ปราจีนบุรี	613	53	560
7	สระแก้ว	794	75	719
รวม		**4,662**	**336**	**4,326**

ที่มา : กรมทรัพยากรธรณี (2565: 1)

(1.4) แหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน

วันที่ 14 ธันวาคม 2547 คณะรัฐมนตรีมีมติเกี่ยวกับการขออนุมัติทำสัญญาจ้างเหมาผูกพันงบประมาณเพื่อดำเนินการขุดสระน้ำ ขนาด 1,260 ลบ.ม. จำนวน 300,000 บ่อ เพื่อช่วยเหลือเกษตรกร ตามโครงการแหล่งน้ำไร่นานอกเขตชลประทาน ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยอนุมัติให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กรมพัฒนาที่ดิน) จ้างเหมาผูกพันงบประมาณเพื่อขุดสระน้ำดังกล่าวตามผลการประกวดราคาภายในวงเงิน 2,694,000,000 บาท จำแนกเป็นเงินงบประมาณ 1,944,000,000 บาท และเงินสมทบจากเกษตรกร 750,000,000 บาท โดยให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำกับดูแลการดำเนินโครงการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย โปร่งใสเป็นธรรม และตรวจสอบได้ โดยเฉพาะในเรื่องของสัญญาจัดซื้อจัดจ้างให้ครอบคลุมประเด็นที่ผู้รับจ้างจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในส่วนที่ต้องเรียกเก็บจากเกษตรกรเองให้ชัดเจน โดยทางราชการจะต้องไม่เป็นผู้รับผิดชอบในกรณีที่ผู้รับจ้างไม่สามารถจัดเก็บจากเกษตรกรได้ และจะต้องไม่เป็นข้ออ้างของผู้รับจ้างในการที่จะไม่ดำเนินโครงการต่อไป รวมทั้งให้คำนึงถึงศักยภาพของพื้นที่ การกระจายโครงการลงพื้นที่อย่างทั่วถึงและเป็นธรรมด้วย สำหรับงบประมาณเพื่อดำเนินโครงการในงบประมาณ พ.ศ. 2548 ให้กรมพัฒนาที่ดินเบิกจ่ายจากงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2548 ที่ได้รับจัดสรรแล้ว 599,107,200 บาท เพื่อดำเนินการขุดสระน้ำไร่นา จำนวน 92,454 บ่อ ส่วนที่เหลืออีกจำนวน 207,546 บ่อ วงเงิน 1,344,892,800 บาท ให้เสนอตั้งไว้ในงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2549-พ.ศ. 2550 ต่อไปตามความเห็นของสำนักงบประมาณ ทั้งนี้ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำกับติดตามประเมินผลการดำเนินโครงการอย่างใกล้ชิด และต่อเนื่องเป็นระยะๆ และให้นำข้อมูลที่ได้มาประกอบการพิจารณาปรับปรุงแนวทางการดำเนินโครงการให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป

แหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทานขนาด 1,260 ลูกบาศก์เมตรที่กรมพัฒนาที่ดินดำเนินการให้แก่เกษตรกรในภาคตะวันออกมาตั้งแต่ พ.ศ. 2548 ถึงเดือนกันยายน 2565 มีจำนวนทั้งสิ้น 22,442 บ่อโดยกระจายอยู่ในจังหวัดต่างๆ ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-27

มีปริมาณน้ำเก็บกักได้ทั้งสิ้นจำนวน 28,276,920 ล้านลูกบาศก์เมตร

ตารางที่ 2-27 แหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทานขนาด 1,260 ลูกบาศก์เมตรในภาคตะวันออก

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวนบ่อ
1	ตราด	1,359
2	จันทบุรี	3,498
3	ระยอง	786
4	ชลบุรี	997
5	ฉะเชิงเทรา	4,307
6	ปราจีนบุรี	3,030
7	สระแก้ว	8,465
รวม		**22,442**

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน (2565: 1)

(2) การขาดแคลนน้ำและการแก้ไขในภาคตะวันออก

ในการจัดทำโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard: ESB) ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2520-2524) นั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2524: 131) ได้สรุปประเด็นปัญหาไว้ 3 ประการ หนึ่งในนั้นคือการขาดแคลนน้ำ โดยระบุไว้ว่า *"การขาดแคลนน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคสำหรับแหล่งอุตสาหกรรมและชุมชน ใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้เนื่องจากแหล่งน้ำที่มีอยู่ในปัจจุบันมีจำนวนน้อย ประกอบกับพื้นที่ที่มีลักษณะเหมาะสมกับการพัฒนาให้เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่มีน้อยมาก"*

ถึงแม้ว่าหลังจากริเริ่มโครงการแล้ว ได้มีการก่อสร้างแหล่งน้ำขึ้นหลายแห่งก็ตาม แต่มีการขาดแคลนน้ำอย่างรุนแรงในช่วงกลางปี พ.ศ. 2548 ทำให้โครงการอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดหลายแห่งประสบปัญหาในการผลิต จึงได้มีการจัดทำโครงการแก้ไขแก้ไขวิกฤติน้ำขาดแคลนภาคตะวันออก จังหวัดชลบุรี จังหวัดระยองขึ้น เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2548 เพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤติภัยแล้งภาคตะวันออกอย่างเร่งด่วน โดยการขุดบ่อบาดาลและติดตั้งเครื่องสูบน้ำ จำนวนทั้งสิ้น 415 บ่อ ได้ปริมาณน้ำมากถึง 206,198 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2549: 51-56)

หลังจากนั้นรัฐบาลได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการน้ำทั้งระบบทั้งประเทศ 5 ปี (พ.ศ. 2547-2551) ซึ่งมีโครงการผันน้ำในภาคตะวันออก รวม 3 โครงการ คือ

(1) โครงการวางท่อน้ำดิบห้วยพระปรง ห้วยพรมโหดน้อย

เนื่องจากลักษณะลำน้ำในลุ่มน้ำโตนเลสาบในส่วนที่อยู่ในจังหวัดสระแก้ว เป็นลำน้ำค่อนข้างสั้นประกอบกับมีปริมาณฝนโดยเฉลี่ยค่อนข้างน้อย ปริมาณฝนในช่วงฤดูแล้งไม่เพียงพอกับความต้องการใช้น้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่บริเวณอำเภออรัญประเทศซึ่งเป็นเมืองชายแดนที่สำคัญ ดังนั้นจึงต้องมีโครงการวางท่อส่งน้ำดิบห้วยพระปรง-ห้วยพรมโหดน้อย เพื่อนำน้ำจากลุ่มน้ำพระปรงไปยังบริเวณอำเภออรัญประเทศ

ปริมาณน้ำที่ผันจากห้วยพระปรงเฉลี่ย ปีละ 5 ล้านลูกบาศก์เมตร (ช่วงเวลาผัน 5 เดือน ในฤดูแล้ง) ผันจากลุ่มน้ำสาขาคลองพระปรงไปลุ่มน้ำสาขาโตนเลสาบตอนบน

(2) โครงการวางท่อส่งน้ำดิบอ่างเก็บน้ำห้วยโสมง-กบินทร์บุรี-ศรีมหาโพธิ

เนื่องจากจังหวัดปราจีนบุรีเป็นเขตส่งเสริมการลงทุนเขต 3 อีกทั้งยังมีระยะห่างจากกรุงเทพฯ และท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบังไม่มากนัก ทำให้มีการเปิดพื้นที่ประกอบการที่มีลักษณะเป็นนิคม/สวนอุตสาหกรรมหลายแห่งในบริเวณอำเภอกบินทร์บุรี-ศรีมหาโพธิ ซึ่งเป็นผลให้มีความต้องการน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและอุปโภคบริโภคเป็นปริมาณมากทั้งในปัจจุบันและมีแนวโน้มมากขึ้นในอนาคต จึงต้องมีโครงการวางท่อส่งน้ำดิบอ่างเก็บน้ำห้วยโสมง-กบินทร์บุรี-ศรีมหาโพธิ

บริเวณน้ำที่ผันจากอ่างเก็บน้ำห้วยโสมง ช่วงเริ่มโครงการผันน้ำเฉลี่ยปีละ 14.11 ล้านลูกบาศก์เมตร/ปี และในปีที่ 9 เป็นต้นไป ผันน้ำเฉลี่ยปีละ 47.12 ล้านลูกบาศก์เมตร/ปี ช่วงเวลาผันน้ำ 12 เดือน ผันน้ำจากลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำหนุมานไปลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำปราจีนบุรีสายหลัก

(3) โครงการวางท่อส่งน้ำดิบเขื่อนทดน้ำ บางปะกง-อ่างเก็บน้ำบางพระ

จากการศึกษาระบบแหล่งน้ำของแผนพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก จะต้องมีการผันน้ำจากแม่น้ำบางปะกงไปยังอ่างเก็บน้ำบางพระในฤดูฝน ซึ่งโครงการที่เหมาะสม คือ โครงการท่องส่งน้ำดิบเขื่อนทดน้ำบางปะกง อ่างเก็บน้ำบางพระ

ปริมาณน้ำที่ผันจากเขื่อนทดน้ำบางปะกง มีดังนี้ ระยะที่ 1: 42.77 ล้านลูกบาศก์เมตร/ปี (เริ่มโครงการ) และระยะที่ 2 : 69.26 ล้านลูกบาศก์เมตร/ปี (ช่วง 6 เดือนในฤดูฝน) (ในปีที่ 10) (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2548: 57-58)

เมื่อมีการจัดทำแผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกนั้น ได้มีการศึกษาเรื่องภัยแล้งในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยสุทธิรัตน์ กิตติพงษ์วิเศษ และคณะ (2564: 3-5) ได้รายงานถึงการเกิดภัยแล้งที่ศึกษาโดยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกไว้ดังนี้

(1) จังหวัดชลบุรี

สำหรับสถิติข้อมูลภัยแล้งในพื้นที่จังหวัดชลบุรีตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2555–2563 พบการรายงานการเกิดภัยแล้งทั้งสิ้น 15 ครั้ง จำนวนครัวเรือนที่ประสบภัย 1,998–290,861 ครัวเรือน มูลค่าความเสียหายมีค่าประมาณ 2,574,000–36,509,140 บาท ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2563 นับเป็นปีที่จังหวัดชลบุรีประสบปัญหาภัยแล้งบ่อยมากกว่าข้อมูลสถิติฝนปีอื่น และมีมูลค่าความเสียหายทางเศรษฐกิจสูงถึง 25,338,000 บาท (ตารางที่ 2-28) ขณะเดียวกัน ในปี พ.ศ. 2562–2563 ยังได้มีการประกาศเขตพื้นที่ประสบสาธารณภัย (ภัยแล้ง) ในพื้นที่จังหวัดชลบุรี ตามแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2558 ทั้งสิ้น 10-11 ครั้งต่อปี โดยประมาณ โดยพื้นที่อำเภอเกาะสีชัง หนองใหญ่และพนัสนิคม เป็นพื้นที่ที่มีสถิติประสบปัญหาภัยแล้งมากกว่าพื้นที่อำเภออื่น (ตารางที่ 2-29)

ตารางที่ 2-28 สถิติข้อมูลภัยแล้งในพื้นที่จังหวัดชลบุรีระหว่างปี พ.ศ. 2555 – 2563

ปี	จำนวนครั้งที่เกิดภัยแล้ง (ครั้ง)	พื้นที่ประสบภัย (อำเภอ)	จำนวนครัวเรือน ที่ประสบภัย (ครัวเรือน)	มูลค่าความเสียหาย (บาท)
2555	1	9	290,861	36,509,140
2556	1	1	1,998	1,500,000
2557	1	1	1,998	4,000,000
2558	1	1	1,998	4,000,000
2559	1	1	2,029	4,000,000
2560	-	-	-	-
2561	-	-	-	-
2562	2	2	2,935	>2,574,000
2563	8	3	5,701	>25,338,000

ที่มา: สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดชลบุรี ข้อมูล ณ วันที่ 31 กรกฎาคม 2563

ตารางที่ 2-29 การประกาศเขตพื้นที่ประสบสาธารณภัย (ภัยแล้ง) ในพื้นที่จังหวัดชลบุรีระหว่างปี พ.ศ. 2562 – 2563

อำเภอ	จำนวน (ครั้ง)		
	2561	2562	2563
เกาะสีชัง	-	1	1
หนองใหญ่	-	-	1
พนัสนิคม	-	-	8
รวม	**-**	**1**	**10**

(2) จังหวัดฉะเชิงเทรา

สำหรับจังหวัดฉะเชิงเทรา ในช่วงปี พ.ศ. 2558 – 2561 ทางจังหวัดไม่มีการประกาศเขตให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยแล้ง เนื่องจากการพัฒนาด้านการประปาหมู่บ้านที่เข้าถึงในพื้นที่ชุมชนมากขึ้น และยังมีการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำบริเวณอ่างเก็บน้ำนฤบดินทรจินดาสืบเนื่องจากโครงการห้วยโสมงอันเนื่องจากพระราชดำริ ในพื้นที่จังหวัดปราจีนบุรีที่มีแผนปล่อยน้ำเพื่อการเกษตรและผลักดันน้ำเค็ม อย่างไรก็ดี ในปี พ.ศ. 2563 จังหวัดฉะเชิงเทราได้รับผลกระทบจากปัญหาภัยแล้งเนื่องจากฝนตกน้อยและฝนที่ตกลงมาไม่เข้าสู่ระบบกักเก็บน้ำ ส่งผลให้เกิดการขาดแคลนน้ำสำหรับการเกษตร อุปโภค บริโภคและการผลิตน้ำประปา ทั้งนี้ ช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2562 จังหวัดฉะเชิงเทราได้มีการประกาศพื้นที่ประสบภัยแล้งจำนวน 10 อำเภอ 58 ตำบล 483 หมู่บ้าน หรือคิดเป็นร้อยละ 54 ของจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด และยังมีการเบิกจ่ายเงินทดรองราชการเพื่อช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากภัยแล้งใน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอแปลงยาว อำเภอบ้านโพธิ์ และอำเภอบางปะกง ทั้งสิ้น 2,559,621.75 บาท โดยประมาณ

(3) จังหวัดระยอง

ในส่วนของจังหวัดระยอง ข้อมูลสถิติภัยแล้งรายงานย้อนหลังระหว่างปี พ.ศ. 2555 – 2559 พบว่า จำนวนภัยแล้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดระยองมีประมาณ 4–17 ครั้ง ในพื้นที่ 2–7 อำเภอ และมีมูลค่าเสียหายสูงถึง 22,931,000 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2557 (ตารางที่ 2-30) ขณะเดียวกัน ในปี พ.ศ. 2560 หน่วยงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดระยอง ได้ทำการวิเคราะห์พื้นที่เสี่ยงภัยแล้งไว้ 7 อำเภอ ดังนี้ อำเภอเขาชะเมา ได้แก่ ตำบลห้วยทับมอญและตำบลน้ำเป็น อำเภอแกลง ได้แก่ ตำบลสองสลึง อำเภอแกลง ได้แก่ ตำบลหนองตะพานและตำบลหนองบัว อำเภอวังจันทร์ ได้แก่ ตำบลวังจันทร์และตำบลพลงตาเอี่ยม อำเภอบ้านฉาง ได้แก่ ตำบลสำนักท้อน อำเภอปลวกแดง ได้แก่ ตำบลปลวกแดง ตำบลหนองไร่และตำบลมาบยางพร และอำเภอนิคมพัฒนา ได้แก่ ตำบลมาบข่า ตำบลนิคมพัฒนา ตำบลพนานิคมและตำบลมะขามคู่ เป็นต้น

ตารางที่ 2-30 การประกาศเขตพื้นที่ประสบสาธารณภัย (ภัยแล้ง) ในพื้นที่จังหวัดระหว่างปี พ.ศ. 2555-2559

ปี	จำนวนครั้งที่เกิดภัยแล้ง (ครั้ง)	พื้นที่ประสบภัย (อำเภอ)	จำนวนครัวเรือนที่ประสบภัย (ครัวเรือน)	มูลค่าความเสียหาย (บาท)
2555	17	7	16,357	12,683,000
2556	4	2	5,349	11,137,000
2557	10	5	18,349	22,931,000
2558	-	-	-	-
2559	-	-	-	-

ที่มา: สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดระยอง ข้อมูล ณ วันที่ 31 มกราคม 2560

ในปี พ.ศ. 2559 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2559: 11-13) ได้จัดทำ “แผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560-2564) รายงานหลัก ได้มีการวิเคราะห์เรื่องอ่างเก็บน้ำและท่อส่งน้ำ รวมทั้งระบบประปาไว้ดังนี้

(1) อ่างเก็บน้ำและท่อส่งน้ำ

(1.1) อ่างเก็บน้ำ ในพื้นที่จังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา มี 23 แห่ง ความจุรวมประมาณ 1,300 ล้าน ลบ.ม. อ่างเก็บน้ำสำคัญ เช่น อ่างฯ บางพระ อ่างฯ หนองค้อ อ่างฯ หนองปลาไหล อ่างฯ ดอกกราย อ่างฯ คลองใหญ่ อ่างฯ ประแสร์ และอ่างฯ คลองสียัด ปัจจุบันมีการจัดสรรน้ำรวม 1,188.20 ล้าน ลบ.ม. ต่อปี (ความต้องการน้ำเพื่ออุตสาหกรรม 31.4 ล้าน ลบ.ม. ต่อปี น้ำเพื่อการเกษตร 429.9 ล้าน ลบ.ม. ต่อปี น้ำเพื่ออุปโภค-บริโภค 76.4 ล้าน ลบ.ม. ต่อปี น้ำเพื่อการประปา 314 ล้าน ลบ.ม. ต่อปี น้ำเพื่อบริษัท East Water 352.4 ล้าน ลบ.ม. ต่อปี และน้ำเพื่อรักษาระบบนิเวศ 83.5 ล้าน ลบ.ม. ต่อปี) จึงมีน้ำใช้คงเหลือประมาณ 100 ล้าน ลบ.ม. ต่อปี รองรับได้ถึงปี 2565

(1.2) ท่อส่งน้ำและระบบผันน้ำ โครงการที่ดำเนินการแล้วเสร็จ ได้แก่ ท่อส่งน้ำดอกกราย-มาบตาพุด ท่อส่งน้ำหนองค้อ-แหลมฉบัง ท่อส่งน้ำแหลมฉบัง-พัทยา ท่อส่งน้ำมาบตาพุด-สัตหีบ ท่อส่งน้ำหนองปลาไหล-หนองค้อ ท่อส่งน้ำหนองค้อ-แหลมฉบัง (ระยะที่ 2) ท่อเชื่อมโยงอ่างฯ ประแสร์-อ่างเก็บน้ำคลองใหญ่ ท่อส่งน้ำหนองค้อ-แหลมฉบัง-บางพระ ท่อส่งน้ำหนองปลาไหล-มาบตาพุด ท่อส่งน้ำดิบในจังหวัดฉะเชิงเทรา ท่อส่งน้ำแม่น้ำระยอง-มาบข่า ท่อส่งน้ำหนองปลาไหล-มาบตาพุด เส้นที่ 3 ท่อผันน้ำจากคลองพระองค์ไชยานุชิต-อ่างฯ บางพระ ระบบผันน้ำอ่างฯ ดอกกราย-อ่างฯ หนองปลาไหล และโครงการผันน้ำจากคลองวังโตนด-อ่างฯ ประแสร์ ฯลฯ

(2) ระบบประปา

จังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทราอยู่ในพื้นที่ให้บริการของการประปาส่วนภูมิภาค (กปภ.) เขต 1 มีประชากรอาศัยอยู่ในพื้นที่ 2,844,940 คน 1,605,762 ครัวเรือน มีผู้ใช้น้ำรวม (ข้อมูลปี 2558) 541,327 ราย โดยการประปาส่วนภูมิภาคมีสาขาที่ให้บริการในพื้นที่จังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา14 สาขา ประกอบด้วย การประปาสาขาในจังหวัดชลบุรี 7 สาขา จังหวัดระยอง 3 สาขา และจังหวัดฉะเชิงเทรา 4 สาขา กาลังการผลิตรวม 28,930 ลบ.ม. ต่อชั่วโมง โดยมีแหล่งน้ำดิบสาหรับผลิตประปา 3 แหล่ง ได้แก่ น้ำดิบจากอ่างเก็บน้ำของกรมชลประทาน น้ำดิบจากอ่างเก็บน้ำของ กปภ. และน้ำดิบจากบริษัท จัดการและพัฒนาทรัพยากรน้ำภาคตะวันออก จากัด (มหาชน) หรือ East Water รองรับได้ถึงปี 2563

นอกจากนี้ได้สรุปวงเงินภายใต้แผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกของภาคเอกชน คือ บริษัท East Water ไว้จำนวน 8,570 ล้านบาท โดยเป็นงบในปี 2560 จำนวน 1,390 ล้านบาท ปี 2561 จำนวน 1,080 ล้านบาท และปี 2562 เป็นต้นไปอีก 6,100 ล้านบาท (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559: 18)

ในแผนงานที่ 3 แผนงานพัฒนาเมือง สาธารณูปโภค สาธารณูปการ การจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง ท่องเที่ยว และสาธารณสุข นั้น ได้กำหนดระบบน้ำไว้ 9 โครงการ มีวงเงินในปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 จำนวน 1,675.51 ล้านบาท และใช้ดำเนินการในช่วงปีงบประมาณ พ.ศ. 2560-2562 ดังนี้

ตารางที่ 2-31 กำลังการผลิตของระบบผลิตประปาในพื้นที่จังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา

สาขาการประปาส่วนภูมิภาค	กำลังการผลิตในปัจจุบัน (ลบ.ม./ ชม.)	แหล่งน้ำดิบ
จังหวัดชลบุรี	17,320	
1. ชลบุรี (ชั้นพิเศษ)	5,200	อ่างฯ บางพระ/ East Water
2. พนัสนิคม	290	ห้วยสาลิกา/ อ่างฯ บ้านทับสูง/ คลองหลวง/ คลองชลประทานท่าลาด/ แม่น้ำบางปะกง
3. บ้านบึง	430	อ่างฯ น้ำห้วยมะไฟ/ อ่างฯ บึงขยาย/ อ่างฯ หนองอิรุณ/ อ่างฯ ห้วยแก้ว/ อ่างฯ หนองผักหนาม/ อ่างฯ บึงขยาย
4. ศรีราชา	2,000	East Water
5. แหลมฉบัง	2,100	East Water
6. พัทยา (ชั้นพิเศษ)	6,000	อ่างฯ มาบประชัน/ อ่างฯ ห้วยชากนอก/ อ่างฯ หนองกลางดง/ อ่างฯ ห้วยขุนจิต/ East Water/ อ่างฯ ห้วยสะพาน
7. สัตหีบ	1,300	East Water
จังหวัดระยอง	6,100	
1. ระยอง	3,600	แม่น้ำระยอง/ บึงสาธารณะ
2. บ้านฉาง	2,100	East Water
3. ปากน้ำประแสร์	400	อ่างฯ คลองระโอก/ คลองโพล้
จังหวัดฉะเชิงเทรา	5,510	
1.ฉะเชิงเทรา	2,150	คลองท่าไข่
2. บางปะกง	1,800	คลองพระองค์ไชยานุชิต
3. บางคล้า	1,160	แม่น้ำบางปะกง/ คลองท่าลาด/ คลองชลประทาน
4. พนมสารคาม	400	คลองประเวชบุรีรมย์/ คลองพระองค์ไชยานุชิต

ที่มา : การประปาส่วนภูมิภาค เขต 1 (สิงหาคม 2559)

1. โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนหลักการพัฒนาและจัดการทรัพยากรน้ำภาคตะวันออก 25 ล้านบาท

2. โครงการปรับปรุงคลองชลประทานพานทอง 480 ล้านบาท

3. โครงการระบบสูบผันน้ำคลองสะพาน-อ่างฯ ประแสร์ 35 ล้านบาท

4. โครงการอาคารอัดน้ำท้ายอ่างฯ ประแสร์ 42 ล้านบาท

5. โครงการขุดลอกอ่างฯ ดอกกราย 50 ล้านบาท

6. โครงการอาคารบังคับน้ำในแม่น้ำระยอง 150 ล้านบาท

7. โครงการเพิ่มความจุอ่างฯ หนองปลาไหล 175 ล้านบาท

8. โครงการปรับปรุงระบบระบายน้ำหน้าพระธาตุ ระยะที่ 2 วงเงิน 70 ล้านบาท

9. โครงการก่อสร้างปรับปรุงขยายประปาสาขาชลบุรี-พนัสนิคม (พานทอง-ท่าบุญมี) ปีงบประมาณ 2560 (ระยะที่ 1) 648.51 ล้านบาท

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2562: 3-12) ได้รายงานสถานการณ์เรื่องน้ำในภาคตะวันออกไว้ว่า *"2.2) ปริมาณน้ำไม่เพียงพอตามความต้องการของผู้บริโภค จากการขยายตัวของเมืองและที่อยู่อาศัย แหล่งอุตสาหกรรม และแหล่งท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว ได้ส่งผลให้เกิดความต้องการใช้น้ำเพื่อนำมาใช้ในกระบวนการผลิต บริการ และอุปโภคบริโภคปริมาณมาก ประกอบกับสภาพภูมิประเทศของพื้นที่เป็นลูกระนาด และมีแม่น้ำสายสั้นๆ ลักษณะดินในหลายพื้นที่เป็นดินร่วนปนทรายและเป็นดินทราย จึงทำให้การกักเก็บน้ำของดินไม่ดีนัก ส่งผลให้ในฤดูฝน แม้จะมีปริมาณฝนตกมาก แต่แหล่งน้ำตามธรรมชาติและทรัพยากรดินไม่สามารถกักเก็บน้ำได้ จึงส่งผลให้เกิดความไม่เพียงพอต่อการใช้น้ำในฤดูแล้ง แหล่งน้ำสำหรับการพัฒนามีจำกัดในการรองรับการขยายตัวในอนาคต จนก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในการจัดการน้ำ ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร การที่พื้นที่เกษตรส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ปลูกไม้ผลซึ่งต้องการใช้น้ำในปริมาณสูง แต่น้ำที่มีอยู่ในปัจจุบันถูกดึงไปใช้ในส่วนของภาคอุตสาหกรรมปริมาณมาก ซึ่งแนวโน้มการขยายตัวของความต้องการใช้น้ำของภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ปริมาณน้ำที่มีในพื้นที่เริ่มไม่เพียงพอต่อความต้องการ ประกอบกับบางพื้นที่ขาดแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ เมื่อเกิดภาวะฝนทิ้งช่วงทำให้เกษตรกรได้รับความเดือดร้อนจำนวนมาก ความไม่เป็นธรรมในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์เป็นสาเหตุหนึ่งของความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำในสังคม"*

จากปัญหาดังกล่าวได้เสนอกลยุทธ์ในการพัฒนาไว้ ดังนี้

"3) บริหารจัดการทรัพยากรน้ำและพื้นที่ป่าต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยนำความได้เปรียบจากที่ตั้งตามสภาพภูมิศาสตร์มาช่วยในการวางแผน การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างเป็นระบบ ซึ่งการมีสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้น มีปริมาณน้ำฝนอยู่ในเกณฑ์ที่ดีเป็นสภาพที่เหมาะแก่การฟื้นฟูสภาพป่าและส่งเสริมให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ เน้นคุ้มครองและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ แหล่งน้ำที่สำคัญของพื้นที่ ซึ่งรวมถึงพื้นที่ชุ่มน้ำและพื้นที่ป่าชายเลนซึ่งถือเป็นป่าปลายน้ำ ให้ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์เชิงระบบนิเวศ นอกจากนี้จะต้องดำเนินการควบคู่กับการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมความรับผิดชอบโดยสร้างแรงจูงใจให้ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์เป็นผู้จ่ายค่าตอบแทนให้กับผู้ให้บริการด้านระบบนิเวศทั้งที่อยู่ต้นทางและปลายทาง รวมถึงสร้างความเป็นธรรมให้กับผู้เสียประโยชน์ เพื่อลดความขัดแย้งทางสังคมอันเกิดจากการนำทรัพยากรธรรมชาติไปใช้ประโยชน์ และทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์ร่วมกัน" (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2562: 3-13)

ในการจัดทำ "แผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561-2564" ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นั้นได้กำหนดยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำไว้ในยุทธศาสตร์ที่ 4 การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ มาตรการที่ 4.2 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อสร้างความมั่นคงของน้ำภาคการผลิต รวม 9 มาตรการ ดังนี้

"มาตรการที่ 4.2 บริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อสร้างความมั่นคงของน้ำภาคการผลิต

1) วางแผนการบริหารจัดการลุ่มน้ำและจัดการทรัพยากรน้ำและน้ำบาดาลในระดับพื้นที่

2) วางแผนจัดสรรน้ำร่วมกันเพื่อสร้างความสมดุลของน้ำภาคการผลิต โดยจัดการความต้องการจัดสรรและแบ่งปันการใช้น้ำที่เหมาะสมแต่ละภาคส่วน

3) จัดหาแหล่งน้ำต้นทุนสำรองและแหล่งเก็บน้ำ เสริมประสิทธิภาพการเก็บกักเดิมและปรับปรุงสิ่งก่อสร้างแหล่งน้ำที่เสื่อมโทรม

4) ส่งเสริมมาตรการด้านการลดความต้องการใช้น้ำหรือบริหารจัดการความต้องการน้ำ (Demand Management) การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำของโครงการ อาคาร เน้นแนวทาง LID (Low Impact Development) ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ จะลดปริมาณความต้องการในการจัดหาแหล่งน้ำใหม่ รวมทั้งลดปริมาณน้ำเสียที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมทรุดโทรม และทำให้การใช้ทรัพยากรน้ำเป็นไปอย่างคุ้มค่าและลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

5) ฟื้นฟูแม่น้ำลำคลองและปรับเขื่อนป้องกันตลิ่งและฝายชะลอน้ำ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การระบายน้ำ ป้องกันน้ำท่วม และรองรับน้ำในฤดูแล้ง โดยฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งน้ำธรรมชาติ ขุดลอกคูคลอง ลำรางสาธารณะ ปรับปรุงทางระบายน้ำที่ตื้นเขินและขจัดสิ่งกีดขวางทางน้ำ

6) อนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำธรรมชาติรวมทั้งพื้นที่ชุ่มน้ำระดับชาติและนานาชาติบนพื้นฐานของการรักษาสมดุลนิเวศที่ไม่กระทบต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นแหล่งกักเก็บน้ำได้เต็มศักยภาพ และส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์ในการรองรับปริมาณน้ำ ชะลอน้ำและลดปริมาณช่วงน้ำหลาก รวมถึงเป็นแหล่งน้ำของชุมชนไว้ใช้ประโยชน์ในฤดูแล้ง

7) ผลักดันการประกาศพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม 3 อ่างเก็บน้ำ สำคัญ จ.ระยอง

8) สนับสนุนระบบผันน้ำ ระบบเชื่อมโยงแหล่งน้ำภายในระหว่างลุ่มน้ำและระหว่างประเทศ

9) ส่งเสริมการผลิตน้ำจืด (ประปา) จากน้ำทะเลเพื่อใช้ในภาคอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวบนเกาะ

(กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2562: 4-14)

ทั้งนี้ได้กำหนดโครงการ/กิจกรรมในการดำเนินงานไว้ รวม 15 โครงการ ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-32

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564: 121-122) ในการจัดทำกรอบแผนพัฒนาภาค พ.ศ. 2566-2570 ได้รายงานสถานการณ์และผลการพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและภัยพิบัติ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำและคุณภาพน้ำชายฝั่งทะเล ไว้ดังนี้

"ปริมาณกักเก็บน้ำเพิ่มขึ้น*ปริมาณน้ำท่าของภาคตะวันออกในลุ่มน้ำหลัก 3 แห่ง ประกอบด้วย ลุ่มน้ำบางปะกง ลุ่มน้าโตนเลสาบ และลุ่มน้ำชายฝั่งอ่าวไทยตะวันออก ในช่วงปี 2557 – 2561 มีปริมาณกักเก็บน้ำเฉลี่ย 20,432.9 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี โดยปี 2561 มีปริมาณน้ำเพิ่มขึ้นจากปี 2557 จำนวน 4,237 ล้านลูกบาศก์เมตร หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 23.7 และเมื่อพิจารณาปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ทั้ง 6 แห่งของภาคตะวันออก ในช่วงปี 2560 – 2564 (ณ วันที่ 1 มกราคม) ภาคตะวันออกสามารถกักเก็บน้ำได้เพิ่มขึ้นจาก ช่วงปี 2555 – 2559 จานวน 1,987 ล้านลูกบาศก์เมตร คิดเป็นร้อยละ 61.6 ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากอ่างเก็บน้ำนฤบดินทรจินดาที่สามารถกักเก็บน้ำได้ ในปี 2560 ถึงแม้ว่าปริมาณน้ำท่าและปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่จะมีปริมาณเพิ่มขึ้น แต่ยังคงไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้น้ำที่เพิ่มสูงขึ้น จากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ โดยเฉพาะในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ความถี่ในการเพาะปลูกที่เพิ่มขึ้น และการขยายตัวของชุมชน ประกอบกับภัยแล้งและปัญหาด้านประสิทธิภาพในการกักเก็บน้ำฝนของภาคตะวันออก*

ตารางที่ 2-32 โครงการ/กิจกรรมในการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์โครงการ	พื้นที่เป้าหมาย
1. โครงการสำรวจออกแบบระบบระบายน้ำทับมา-ท่าบรรทุกเพิ่มประสิทธิภาพระบายน้ำคลองทับมา	จ้างสำรวจออกแบบระบบระบายน้ำคลองทับมา เพื่อป้องกันน้ำท่วมในเขตเศรษฐกิจพื้นที่ชุมชนเมือง	ตำบลเนินพระและตำบลทับมา
2. โครงการระบบผันน้ำอ่างเก็บน้ำคลองใหญ่มาอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล (ระยะ2)	ก่อสร้างระบบน้ำผันน้ำและคลองผันน้ำ เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายน้ำในพื้นที่ จังหวัดระยอง	อำเภอปลวกแดง
3. โครงการก่อสร้างประตูระบายน้ำห้วย ตาขัน	ก่อสร้างระบบกักเก็บน้ำเพื่อป้องกัน น้ำท่วม น้ำแล้งในพื้นที	ตำบลตาขัน อำเภอบ้านค่าย
4. โครงการอ่างเก็บน้ำเขาจอมแหเขานั่งยอง	เพื่อก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ สร้างความ มั่นคงให้กับระบบการบริหารจัดการ	ตำบลมะขามคู่ อำเภอนิคมพัฒนา
5. โครงการก่อสร้างระบบสูบผันน้ำคลองสะพาน-อ่างเก็บน้ำประแสร์	เพื่อก่อสร้างระบบสูบน้ำและวางระบบสูบน้ำกลับเพิ่มปริมาณกักเก็บน้ำในอ่างฯ	อำเภอแกลง
6. โครงการก่อสร้างสถานีสูบน้ำชลประทาน) ด้วยระบบไฟฟ้าพร้อมระบบส่งน้ำบ้านหนองกวาง	เพื่อก่อสร้างระบบสูบน้ำเพิ่มเติม เสริมความมั่นคงด้านน้ำ	ตำบลวังหว้า อำเภอแกลง
7.อนุรักษ์ฟื้นฟูคลองเขาคันทรง หมู่ที่ 7 ต.เขาคันทรง อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี	1. เพื่อช่วยเหลือราษฎรในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค 2. เพื่อเพิ่มแหล่งกักเก็บน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคของประชาชน 3. เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของคนในชุมชน 4. เพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำธรรมชาติให้เพิ่มประสิทธิภาพการเก็บกักน้ำและรักษาระบบนิเวศ	ต.เขาคันทรง อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี
8.อนุรักษ์ฟื้นฟูอ่างเก็บน้ำเกาะเสม็ด ต.เพ อ.เมือง จ.ระยอง		ต.เพ อ.เมือง จ.ระยอง
9. ปรับปรุงซ่อมแซมฝายน้ำล้นคลองประแสร์ หมู่ที่ 6 ต.วังจันทร์ อ.วังจันทร์ จ.ระยอง		หมู่ที่ 6 ต.วังจันทร์อ.วังจันทร์ จ.ระยอง
10. อนุรักษ์ฟื้นฟูคลองปะกะโทน ช่วง 2 หมู่ที่ 5,14,16 ต.ท่าตะเกียบ อ.ท่าตะเกียบ จ.ฉะเชิงเทรา		หมู่ที่5,14,16 ต.ท่าตะเกียบ อ.ท่าตะเกียบ จ.ฉะเชิงเทรา
11.อนุรักษ์ฟื้นฟูหนองพลง-หนองพลอง หมู่ที่ 7,8 ต.พังราด อ.แกลง จ.ระยอง		หมู่ที่ 7,8 ต.พังราด อ.แกลง จ.ระยอง
12.อนุรักษ์ฟื้นฟูบึงลาดปลาเค้า หมู่ที่ 7 ต.เมืองเก่า อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา		หมู่ที่ 7 ต.เมืองเก่า อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา
13.อนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำชุมชนจุกเสม็ด หมู่ที่ 2 ต.สัตหีบ อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี		หมู่ที่ 2 ต.สัตหีบ อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี
14.อนุรักษ์ฟื้นฟูคลองปลวกแก้ว หมู่ที่ 2 - 5 ต.มะขามคู่ อ.นิคมพัฒนา จ.ระยอง		หมู่ที่ 2 - 5 ต.มะขามคู่ อ.นิคมพัฒนา จ.ระยอง
15. ปรับปรุงซ่อมแซมฝายน้ำล้นคลองโพล้ บ้านสำนักกระเบา ต.น้ำเป็น อ.เขาชะเมา จ.ระยอง		บ้านสำนักกระเบา ต.น้ำเป็น อ.เขาชะเมา จ.ระยอง
16. อนุรักษ์ฟื้นฟูหนองนาซา หมู่ที่ 6 ต.คลองปูน อ.แกลง จ.ระยอง		หมู่ที่ 6 ต.คลองปูน อ.แกลง จ.ระยอง
17. อนุรักษ์ฟื้นฟูแก้มลิงชุมชนจุกเสม็ด หมู่ที่ 2 ต.สัตหีบ อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี		หมู่ที่ 2 ต.สัตหีบ อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี
18. อนุรักษ์ฟื้นฟูคลองชุมชนดงตาล หมู่ที่ 2 ต.สัตหีบ อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี		หมู่ที่ 2 ต.สัตหีบ อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี
19. อนุรักษ์ฟื้นฟูคลองเนินฆ้อ หมู่ ที่ 2,3 ต.เนินฆ้อ อ.แกลง จ.ระยอง		หมู่ที่ 2,3 ต.เนินฆ้อ อ.แกลง จ.ระยอง
20. อนุรักษ์ฟื้นฟูคลองห้วยนาหนองปรือ หมู่ที่ 20 ต.คลอง ตะเกรา อ.ท่าตะเกียบ จ.ฉะเชิงเทรา		หมู่ที่ 20 ต.คลองตะเกรา อ.ท่า ตะเกียบ จ.ฉะเชิงเทรา
21. อนุรักษ์ฟื้นฟูคลองสอง หมู่ที่ 14 ต.คลองตะเกรา อ.ท่าตะเกียบ จ.ฉะเชิงเทรา		หมู่ที่ 14 ต.คลองตะเกรา อ.ท่า ตะเกียบ จ.ฉะเชิงเทรา
22. อนุรักษ์ฟื้นฟูคลองพระสทึงน้อย บ้านนายาว ต.ท่ากระดาน อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา		บ้านนายาว ต.ท่ากระดาน อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา
23. อนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำเขาจอม แห-เขานั่งยอง หมู่ที่ 7 ต.มะขามคู่ อ.นิคมพัฒนา จ.ระยอง		หมู่ที่ 7 ต.มะขามคู่ อ.นิคมพัฒนา จ.ระยอง
24. โครงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย		ปี 2561 จำนวน 5 จังหวัด ปี 2562 จำนวน 8 จังหวัด ปี 2563 63 จำนวน 4 จังหวัด

ที่มา : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2562: 4-64, 65,66)

คุณภาพแหล่งน้ำผิวดินยังต้องมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง *ภาคตะวันออกมีแหล่งน้ำผิวดินที่สำคัญและได้รับการตรวจวัดคุณภาพจากกรมควบคุมมลพิษ จำนวน 57 จุด ของแม่น้ำ 9 สาย โดยช่วงปี 2558–2562 ดัชนีคุณภาพน้ำผิวดินในภาพรวมของภาคตะวันออกอยู่ในเกณฑ์พอใช้ ซึ่งปี 2562 คุณภาพของแม่น้ำส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์พอใช้ ยกเว้นแม่น้ำพังราดตอนบน แม่น้ำระยอง และแม่น้ำนครนายกที่อยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรม โดยมีสาเหตุจากการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม การใช้สารเคมีในภาคการเกษตร และการปล่อยของเสียจากฟาร์มสุกรและแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ รวมทั้งการขาดระบบบำบัดน้ำเสียรวมที่มีประสิทธิภาพ*

คุณภาพน้ำชายฝั่งทะเลอยู่ในสภาพที่ดี *ปี 2562 คุณภาพน้ำชายฝั่งทะเลของภาคตะวันออกอยู่ในเกณฑ์ดีมาก ได้แก่ เกาะล้าน จังหวัดชลบุรี และอ่าวพร้าว จังหวัดระยอง อย่างไรก็ตามยังมีบางพื้นที่ประสบปัญหาคุณภาพน้ำเสื่อมโทรม ได้แก่ บริเวณปากแม่น้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ท่าเรือแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี และหาดพยูน จังหวัดระยอง เนื่องจากเป็นพื้นที่รองรับน้ำเสียจากแหล่งชุมชน และอุตสาหกรรม รวมทั้งพื้นที่เกษตรกรรมและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ประกอบกับการปนเปื้อนของน้ำมัน จากการรั่วไหลของน้ำมันเชื้อเพลิงจากเรือท่องเที่ยวและเรือขนส่งสินค้า”*

ในการกำหนดกรอบทิศทางการพัฒนาภาค สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564: 147) ได้กำหนดการบริหารจัดการน้ำไว้ในแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนไว้ดังนี้

“ยกระดับการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ และสร้างความมั่นคง ด้านน้ำเพื่อแก้ไขปัญหาภัยแล้งและอุทกภัย ประชาชนสามารถเข้าถึงและมีน้ำใช้อย่างเพียงพอ และลดความขัดแย้งในการใช้น้ำระหว่างภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และประชาชน โดยเฉพาะจังหวัดระยอง ชลบุรี ปราจีนบุรี จันทบุรี ตราด และสระแก้ว โดยการวางแผนบริหารจัดการน้ำที่เป็นระบบและถูกต้องแม่นยำด้วยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ (Big Data) และการมีส่วนร่วมของประชาชน การจัดทำระบบป้องกันน้ำท่วมชุมชนเมือง การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กพร้อมทั้งระบบการกระจายน้ำในพื้นที่เกษตร การจัดหาแหล่งน้ำสำรองในพื้นที่ที่ขาดแคลนแหล่งน้ำต้นทุน และการขยายพื้นที่การผลิตน้ำประปา”

(3) อุทกภัยและดินถล่มในภาคตะวันออก

สาระสำคัญในการทบทวนในหัวข้อนี้จะมี 2 เรื่อง คือ (1) อุทกภัยในภาคตะวันออก และ (2) ดินถล่มในภาคตะวันออก โดยมีรายละเอียดดังนี้

(3.1) อุทกภัยในภาคตะวันออก

อุทกภัยได้เกิดขึ้นในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก ในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมาในช่วงฤดูฝนเดือนสิงหาคม-ตุลาคม ความรุนแรงขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนที่ตกในแต่ละปีและแต่ละพื้นที่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-33

ตารางที่ 2-33 การเกิดอุทกภัยในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

ลำดับที่	จังหวัด	วัน/เดือน/ปี	สถานที่	ที่มา
1	ตราด	16 กันยายน 2562	ตำบลท่ากุ่ม อำเภอเมือง	ข่าวสดออนไลน์ (2562: 1-2)
		24 กันยายน 2563	ตำบลแสนตุ้ง อำเภอเขาสมิง	GISDA (2563: 1)
		7 สิงหาคม 2565	อำเภอเขาสมิง	สยามรัฐออนไลน์ (2565: 1)
2	จันทบุรี	11 สิงหาคม 2542	กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ อำเภอมะขาม อำเภอเมือง	กรมพัฒนาที่ดิน (2542: 1)
		17 ธันวาคม 2564	อำเภอขลุง	ไทยรัฐออนไลน์ (2564ก: 1-2)
		9 กันยายน 2565	อำเภอเขาคิชฌกูฏ นายายอาม ท่าใหม่ มะขาม แก่งหางแมว	ฐานเศรษฐกิจ (2565: 1)
3	ระยอง	17 กันยายน 2558	เทศบาลเมืองระยอง (พายุหว่ามก๋อ)	โพสต์ทูเดย์ (2558ก: 1-2)
		30 มิถุนายน 2563	อำเภอแกลง	นิวส์มอนิเตอร์ (2563 : 1)
		11 พฤษภาคม 2564	อำเภอปลวกแดง	มติชน (2564: 1)
		15 กันยายน 2565	ตำบลทับมา อำเภอเมือง	กรุงเทพธุรกิจ (2565: 1)
4	ชลบุรี	7 ตุลาคม 2556	อำเภอพนัสนิคม บ่อทอง พานทอง เกาะจันทร์	ไอ เอ็น เอ็น (2556: 1-2)
		31 สิงหาคม 2565	ตำบลบ่อวิน อำเภอศรีราชา	ไทยรัฐ (2565: 1-2)
		12 กันยายน 2565	เทศบาลตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง	ไทยโพสต์ (2565: 2)
5	ฉะเชิงเทรา	4 ตุลาคม 2556	อำเภอราชสาสน์	ไทย พีบีเอส (2556: 1-2)
		24 กันยายน 2561	อำเภอบางปะกง	เวิร์คพอยท์นิวส์ (2561: 2)
6	ปราจีนบุรี	10 ตุลาคม 2558	อำเภอเมือง ศรีมหาโพธิ์ กบินทร์บุรี บ้านสร้าง	โพสต์ทูเดย์ (2558ข: 1-2)
		19 ตุลาคม 2564	อำเภอเมืองศรีมหาโพธิ์ กบินทร์บุรี	ไทยรัฐ (2564ข: 1)
		26 สิงหาคม 2565	เทศบาลเมืองปราจีนบุรี	ผู้จัดการออนไลน์ (2565: 1)
7	สระแก้ว	20 ตุลาคม 2563	อำเภออรัญประเทศ	ไทย พีบีเอส (2563: 1-2)
		27 กันยายน 2564	อำเภอตาพระยา โคกสูง	คมชัดลึก (2564: 2)
		16 สิงหาคม 2565	อำเภอวังน้ำเย็น	กรุงเทพธุรกิจ (2565: 1)

(3.2) ดินถล่มในภาคตะวันออก

ดินถล่มที่เกิดขึ้นในภาคตะวันออก เกิดขึ้นที่จังหวัดจันทบุรี ในปี พ.ศ. 2542 และที่เกาะช้าง จังหวัดตราด ในปี พ.ศ. 2553 และ พ.ศ. 2565 โดยมีรายละเอียดดังนี้

(3.2.1) ดินถล่มที่อำเภอเมือง อำเภอมะขามและกิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2542 อุทกภัยได้เกิดขึ้นในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำจันทบุรี ตั้งแต่พื้นที่ตอนบนบริเวณกิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ อำเภอมะขาม และบริเวณตอนล่างที่ อำเภอเมือง มีความเสียหายเกิดขึ้นซึ่ง กรมพัฒนาที่ดิน (2542: 4) ได้รายงานไว้ดังนี้

(3.2.1.1) พื้นที่ดินถล่ม มีเนื้อที่ประมาณ1,325 ไร่ เกิดในบริเวณพื้นที่ภูเขาสูงชันความลาดเทมากกว่า 35% บริเวณเขาสอยดาวและเขาคิชฌกูฏ ฝนได้ตกหนักต่อเนื่องมาหลายวันดินถล่มเป็นแนวยาว พัดพาดิน หิน และต้นไม้ลงสู่ที่ต่ำ สร้างความเสียหายในพื้นที่ดังต่อไปนี้

(1) กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ มีเนื้อที่ดินถล่มเนื้อที่ประมาณ 999 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมด

(2) อำเภอมะขาม มีพื้นที่ดินถล่มเนื้อที่ประมาณ 326 ไร่ ประกอบด้วยพื้นที่ป่าไม้ 288 และอ่างเก็บน้ำ 38 ไร่

(3.2.1.2) พื้นที่น้ำท่วมเสียหาย มีเนื้อที่ประมาณ 4,184 ไร่ กระแสน้ำไหลบ่าท่วมและพัดพาเอาตะกอนดินมาทับถม ต้นไม้ล้มระเนระนาด น้ำท่วมลึกประมาณ 2-3 เมตร นากุ้งไม้ผล และยางพาราได้รับความเสียหายดังต่อไปนี้

(1) กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ มีพื้นที่น้ำท่วมเสียหายเนื้อที่ประมาณ 1,133 ไร่ ประกอบด้วยพื้นที่ไม้ผล 1,108 ไร่ ยางพารา 25 ไร่

(2) อำเภอเมือง มีพื้นที่น้ำท่วมเสียหาย เนื้อที่ประมาณ 2,938 ไร่ เป็นพื้นที่นากุ้ง ทั้งหมด

(3) อำเภอมะขาม มีพื้นที่น้ำท่วมเสียหายเนื้อที่ประมาณ 113 ไร่ เป็นพื้นที่ไม้ผลทั้งหมด

(รูปที่ 2- 15 รูปที่ 2-16 รูปที่ 2-17 และรูปที่ 2-18)

(3.2.1.3) พื้นที่น้ำท่วมไม่เสียหาย มีเนื้อที่ประมาณ 70,213 ไร่ น้ำท่วมอยู่ประมาณ 2 วัน ระดับน้ำสูงประมาณ 1-2 เมตร บริเวณพื้นที่น้ำท่วมเป็นพื้นที่ไม้ผลทั้งหมด ได้แก่

(1) กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ เนื้อที่ 8,975 ไร่

(2) อำเภอเมือง เนื้อที่ 28,663 ไร่

(3) อำเภอมะขาม เนื้อที่ 32,575 ไร่



ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน (2542: 7)

รูปที่ 2-15 แผ่นดินถล่มบริเวณเขาคิชฌกูฏ กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏจะเห็นร่องรอยแผ่นดินไหลเลื่อนถล่มลงมาเป็นทางแนวยาวลงสู่เบื้องล่าง วันที่ 11 สิงหาคม 2542



ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน (2542: 7)

รูปที่ 2-16 ความเสียหายจากแผ่นดินถล่ม แผ่นดินถล่มพัดพาหิน ดิน และต้นไม้ ลงมาทับถมในลำห้วย บริเวณบ้านคลองตะเคียน กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ วันที่ 11 สิงหาคม 2542



ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน (2542: 8)

รูปที่ 2-17 ความเสียหายจากน้ำท่วม สวนผลไม้บริเวณบ้านคลองตะเคียน ภายหลังจากน้ำท่วมลดลงไปแล้วจะมีตะกอนดิน เศษหิน และกิ่งไม้ทับถมได้รับความเสียหาย วันที่ 12 สิงหาคม 2542



รูปที่ 2-18 ความเสียหายจากน้ำท่วม คลองตะเคียนซึ่งเกิดน้ำท่วมไหลบ่าริมตลิ่ง ระดับน้ำสูงประมาณ 2-3 เมตร ทำให้ไม้ผลได้รับความเสียหาย วันที่ 12 สิงหาคม 2542

3.2.2 ดินถล่มที่เกาะช้าง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด

ได้เกิดดินถล่มที่เกาะช้าง จำนวน 2 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2553 โดยเกิดน้ำไหลหลากและดินโคลนถล่มจากอุทยานแห่งชาติเกาะช้าง ได้ทับถมบ้านเรือนบริเวณหมู่ที่ 4 ตำบลเกาะช้าง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด บ้านหาดทรายขาว มีผู้เสียชีวิต 1 ราย (ไทยรัฐ, 2553: 1-2)

ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2565 ได้เกิดดินถล่มลงมาทับรีสอร์ท บริเวณคลองสนและหาดทรายขาวไม่มีผู้เสียชีวิต (ไทยโพสต์, 2565: 1)

(4) สรุปมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในภาคตะวันออก

คณะรัฐมนตรีได้มีมติเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในภาคตะวันออกมาตั้งแต่ พ.ศ. 2532 จนถึงปัจจุบัน ดังนี้

วันที่ 14 พฤศจิกายน 2532 คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบมติคณะอนุกรรมการกำกับดูแลการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ในการประชุม ครั้งที่ อพอ. 5/2532 วันที่ 30 ตุลาคม 2532 เกี่ยวกับมติการแก้ไขปัญหาขาดแคลนน้ำเมืองพัทยา กรมโยธาธิการดำเนินการโครงการวางท่อส่งน้ำเพื่อนำน้ำหนองค้อให้พัทยาใช้เป็นการชั่วคราว ให้ความเห็นชอบโครงการสร้างระบบผลิตน้ำประปาขนาด 700 ลบ.ม./ชม. ในบริเวณสำนักงานประปาพัทยาของการประปาส่วนภูมิภาค และมอบให้การประปาส่วนภูมิภาค เร่งรัดดำเนินการนำน้ำจากอ่างเก็บของกรมชลประทานมาใช้ชั่วคราว

วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2533 คณะรัฐมนตรีมีมติมอบให้คณะอนุกรรมการกำกับดูแลการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกไปพิจารณาปัญหาการขาดแคลนน้ำที่เมืองพัทยา และนำเสนอคณะรัฐมนตรีทราบโดยด่วนแล้วมอบให้กระทรวงมหาดไทย รับข้อเสนอของนายกรัฐมนตรี และรองนายกรัฐมนตรี (พลเอกเทียนชัย สิริสัมพันธ์) เกี่ยวกับปัญหาการขาดแคลนน้ำที่เมืองพัทยาว่าเมื่อมีการก่อสร้างอาคารขนาดใหญ่ ควรกำหนดเงื่อนไขให้ชัดเจนด้วยว่าจะใช้น้ำจากที่ใดไปพิจารณาดำเนินการต่อไป

วันที่ 11 มิถุนายน 2533 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบ ให้การประปาส่วนภูมิภาคดำเนินการขยายระบบประปาเมืองพัทยาตามแผนระยะกลางที่กระทรวงมหาดไทยเสนอ ในวงเงิน 363,968,000 บาท โดยใช้เงินรายได้ของการประปาส่วนภูมิภาคหรือเงินกู้ภายในประเทศดำเนินการครึ่งหนึ่งส่วนอีกครึ่งหนึ่งให้กระทรวงมหาดไทย (การประปาส่วนภูมิภาค) ขอแปรญัตติงบประมาณรายจ่ายปี พ.ศ.2534 ทั้งนี้ขอให้การประปาส่วนภูมิภาคพิจารณาปรับอัตราค่าน้ำให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ด้วย

วันที่ 7 พฤษภาคม 2534 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการการอนุญาตให้จังหวัดจันทบุรี (สำนักงานชลประทานที่ 9) เข้าทำประโยชน์ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติน้ำตกพลิ้วเนื้อที่ 30 ไร่ โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กรมป่าไม้) ดำเนินการร่างพระราชกฤษฎีกาถอนพื้นที่ที่จะเข้าทำประโยชน์ ออกจากอุทยานแห่งชาติก่อนและอนุมัติในหลักการให้ดำเนินการนำไม้ออกจากพื้นที่ดังกล่าว โดยให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ควบคุมดูแลให้ปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบกรมป่าไม้

วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2535 คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบการแต่งตั้งคณะกรรมการแก้ปัญหาเรื่องน้ำในพื้นที่จังหวัดตามโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกกับเห็นชอบตามข้อเสนอของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก และให้ดำเนินการต่อไปได้ และมอบให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรมและกระทรวงมหาดไทยรับข้อสังเกตของคณะรัฐมนตรีไปพิจารณาร่วมกัน เสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป

วันที่ 21 กรกฎาคม 2535 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำที่เมืองพัทยา เขตอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Eastern Sea Board) และพื้นที่อุตสาหกรรมอื่นๆ ตามข้อเสนอของนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องรับไปดำเนินการต่อไปได้

วันที่ 16 สิงหาคม 2537 คณะรัฐมนตรีอนุมัติหลักการสำรวจและศึกษาเบื้องต้นโครงการอ่างเก็บน้ำใต้ดิน จังหวัดระยอง ตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอ การสำรวจและศึกษาเบื้องต้นโครงการอ่างเก็บน้ำใต้ดิน จังหวัดระยอง เป็นโครงการนำร่องโครงการแรกของประเทศ ซึ่งเป็นลักษณะของการพัฒนาแหล่งน้ำอีกรูปแบบหนึ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องเวนคืนที่ดิน และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อย หากสามารถดำเนินการได้จะเป็นแหล่งน้ำเสริมให้กับอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล เพื่อตอบสนองความต้องการใช้น้ำบริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในขณะที่การพัฒนาแหล่งน้ำบนผิวดินมีข้อจำกัดต่างๆ มาก นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสที่จะได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีใหม่เกี่ยวกับการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำใต้ดินที่พัฒนาขึ้นในต่างประเทศเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทยที่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับการใช้ที่ดินในอนาคต

วันที่ 6 กันยายน 2537 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบหลักการโครงการปรับปรุงขยายการประปาชลบุรี ตามที่กระทรวงมหาดไทย เสนอ กับให้ปรับอัตราค่าน้ำในเขตจังหวัดชลบุรีเป็นเฉลี่ยลูกบาศก์เมตรละ 11.71 บาท ตามความเห็นของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยให้เริ่มใช้ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2537 เป็นต้นไป ทั้งนี้ เพื่อจะได้นำเงินรายได้มาใช้ในการลงทุนปรับปรุงขยายการประปาชลบุรี ในส่วนที่กำหนดให้ใช้เงินรายได้การประปาส่วนภูมิภาคดำเนินการหากไม่เพียงพอให้การประปาส่วนภูมิภาคประสานงานกับกระทรวงการคลังและสำนักงบประมาณเพื่อพิจารณาจัดหาแหล่งเงินทุนเพิ่มเติมให้ต่อไป และให้กระทรวงมหาดไทย (การประปาส่วนภูมิภาค) รับความเห็นของกระทรวงการคลังเกี่ยวกับเรื่องประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการและการลดปริมาณน้ำสูญเสียในระบบเส้นท่อไปดำเนินการด้วย

วันที่ 21 เมษายน 2541 คณะรัฐมนตรีอนุมัติเรื่องที่เกี่ยวกับนโยบายในภาคตะวันออก คือ

เรื่อง ขอปรับแผนงานและขยายเวลาก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำคลองสียัดและโครงการเขื่อนทดน้ำบางปะกงคณะรัฐมนตรีพิจารณาเรื่อง ขอปรับแผนงานและขยายเวลาก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำคลองสียัด และโครงการเขื่อนทดน้ำบางปะกง แล้วมีมติอนุมัติการขยายระยะเวลาการก่อสร้างตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอ ดังนี้

“1. แผนงานก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำคลองสียัด แผนงานล่าช้ากว่าที่กำหนดไว้ในแผน3 ปี ในปี พ.ศ. 2542 โครงการฯ เหลืองบประมาณที่จะต้องดำเนินการตามแผนงานอีก 3,343 ล้านบาท จึงมีความจำเป็นต้องขยายระยะเวลาก่อสร้างโครงการฯ ออกไปอีก 3 ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. 2543-2545

2. แผนงานก่อสร้างโครงการเขื่อนทดน้ำบางปะกง แผนงานล่าช้ากว่าที่กำหนดไว้ในแผน 2ปี พ.ศ.2542โครงการฯ เหลืองบประมาณที่ให้กรมชลประทานเสนอขอตั้งงบประมาณรายจ่ายประจำปีให้สอดคล้องกับแผนงานก่อสร้างต่อไป ภายในวงเงินงบประมาณค่าก่อสร้างเดิมของแต่ละโครงการสำหรับงบประมาณค่าใช้จ่ายตามแผนงานก่อสร้างที่ขยายเวลาออกไปของทั้ง2โครงการดังกล่าว ให้เป็นไปตามความเห็นของสำนักงบประมาณ ที่ให้กรมชลประทานเสนอขอตั้งงบประมาณรายจ่ายประจำปีให้สอดคล้องกับแผนงาน ก่อสร้างต่อไป ภายในวงเงินงบประมาณค่าก่อสร้างเดิมของแต่ละโครงการ

ทั้งนี้เนื่องจากโครงการดังกล่าวข้างต้นจะเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรซึ่งจะได้ใช้น้ำในทางด้านการเกษตร อุปโภคบริโภคเป็นแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและบรรเทาอุทกภัย อีกทั้งยังเป็นแหล่งน้ำดิบสำหรับภาคอุตสาหกรรม”

วันที่ 12 พฤษภาคม 2541 คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้เปิดโครงการประแสร์ จังหวัดระยองซึ่งเป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ และอนุมัติแผนปฏิบัติการป้องกันและติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการดังกล่าว โดยให้เริ่มตั้งแต่ปีงบประมาณ 2542 ตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอ โดยให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ปรับแผนการตั้งงบประมาณรายจ่ายประจำปีโดยชะลอ หรือยกเลิกโครงการอื่นๆ

ที่มีลำดับความสำคัญและความเร่งด่วนต่ำ เพื่อรองรับภาระรายจ่ายที่เพิ่มขึ้น ตามความเห็นของสำนักงบประมาณ นอกจากนี้ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กรมชลประทาน) และสำนักงบประมาณดำเนินการเรื่องการตรวจสอบและกำหนดค่าทดแทนที่ดินด้วยความรอบคอบตามข้อสังเกตของคณะรัฐมนตรีด้วย เพื่อมิให้เกิดปัญหาในอนาคต

วันที่ 31 สิงหาคม 2542 คณะรัฐมนตรีรับทราบมติคณะกรรมการรัฐมนตรีว่าด้วยนโยบายเศรษฐกิจที่รับทราบความก้าวหน้าและให้ความเห็นชอบแนวทางการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจเฉพาะตามที่คณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (กพอ.) เสนอ มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับแผนหลักการพัฒนาและจัดการทรัพยากรน้ำภาคตะวันออก ระยะเร่งด่วน 3 จังหวัด (ชลบุรี ระยองและฉะเชิงเทรา) ดังนี้

"เนื่องจากระบบแหล่งน้ำที่มีอยู่ในปัจจุบัน (ความจุรวม 450 ล้านลูกบาศก์เมตร) จะไม่เพียงพอสำหรับการอุปโภค บริโภค อุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวที่จะเพิ่มขึ้นเป็น 504 ล้านลูกบาศก์เมตร ในปี 2549 และ 680 ล้านลูกบาศก์เมตร ในปี 2559 จึงจำเป็นต้องพัฒนาและจัดการทรัพยากรน้ำโดยเร่งด่วนโดย

1. กรมชลประทาน จัดทำแผนลงทุน จัดลำดับความสำคัญ ศึกษาความเหมาะสม และออกแบบรายละเอียดโครงการตามแผนงานหลักการพัฒนาแหล่งน้ำต้นทุน

2. สำนักงานคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ กรมชลประทาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดให้มีการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับทุกฝ่ายทั้งในเชิงสมดุลของน้ำ องค์กร/สถาบันลุ่มน้ำ กฎหมายและข้อมูลสารสนเทศ ตามแผนงานหลักการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

3. กรมโยธาธิการ กรมชลประทาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประสานงาน จัดทำแผนลงทุนเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วม และบรรเทาอุทกภัย

4. กรมควบคุมมลพิษ กำหนดมาตรการและจัดทำแผนปฏิบัติการในการดูแลรักษาและป้องกันมลภาวะในแหล่งน้ำ

5. กรมป่าไม้ กรมชลประทาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กำหนดมาตรการการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารและพื้นที่รับน้ำของอ่างเก็บน้ำต่าง ๆ"

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2543 คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้บริษัทจัดการและพัฒนาทรัพยากรน้ำภาคตะวันออกจำกัด (มหาชน) เช่า/บริหารโครงการท่อส่งน้ำหนองปลาไหล - หนองค้อตามที่กระทรวงการคลังเสนอ และให้ดำเนินการต่อไปได้ ทั้งนี้ให้รับความเห็นของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เรื่องการปฏิบัติตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2535 โดยการกำหนดราคาอัตราค่าน้ำ ควรกำหนดในราคาที่เหมาะสม และไม่ควรมุ่งค้ากำไรเกินควรรวมทั้งข้อสังเกตของคณะรัฐมนตรี (เกี่ยวกับการให้กระทรวงการคลังพิจารณาตรวจสอบถึงการให้เอกชนดูแลและจัดการระบบท่อส่งน้ำโดยไม่มีมาตรการที่รัดกุมอาจไม่สอดคล้องกับนโยบายเกี่ยวกับรัฐวิสาหกิจ) ไปพิจารณาดำเนินการด้วย

วันที่ 28 มิถุนายน 2548 คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติในหลักการตามที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสนอให้จัดสรรงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณพ.ศ. 2548 งบกลางให้กรมทรัพยากรน้ำบาดาลดำเนินการแก้ไขปัญหาขาดแคลนน้ำที่ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรมและนิคมอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกตามโครงการพัฒนาแหล่งน้ำบาดาลขึ้นใช้เป็นแหล่งน้ำดิบเสริมเพื่อการอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกเป็นเงิน 428,000,000 บาทโดยให้ขอตกลงในรายละเอียดกับสำนักงบประมาณต่อไป ทั้งนี้การจัดซื้อจัดจ้างเพื่อการดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้ใช้วิธีตกลงราคาหรือวิธีพิเศษได้ตามความจำเป็น และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ จังหวัดชลบุรีระยอง กรมชลประทาน การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย การประปาส่วนภูมิภาคบริษัทจัดการและพัฒนาทรัพยากรน้ำภาคตะวันออกร่วมกันดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยเร่งด่วน

วันที่ 28 มิถุนายน 2548 คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบตามที่รองนายกรัฐมนตรี (นายพินิจ จารุสมบัติ) รายงานการแก้ไขสถานการณ์น้ำในภาคตะวันออก (พื้นที่จังหวัดชลบุรี และระยอง) โดยได้มอบนโยบายการแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นให้กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ดำเนินการผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำต่างๆ ไปยังอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล โดยมี 3โครงการที่จะดำเนินการ ได้แก่ผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำคลองใหญ่ไปยังอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหลและพร้อมจะดำเนินการได้ทันทีวงเงินงบประมาณ 151 ล้านบาท ระยะเวลาดำเนินการ 90 วัน ผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำดอกกรายไปยังอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล และผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำประแสร์ไปยังอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล โดยทั้ง 2โครงการ อยู่ระหว่างการขออนุมัติสำรวจออกแบบ และให้กรมทรัพยากรน้ำบาดาลขุดเจาะบ่อบาดาล มีเป้าหมายดำเนินการใน 3 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ใกล้โรงงานพื้นที่รอบบริเวณนิคมอุตสาหกรรม และพื้นที่รอบแนวท่อส่งน้ำโดยจะดำเนินการในทันทีตั้งแต่วันที่ 27 มิถุนายน 2548 นอกจากนี้ได้ให้ความเชื่อมั่นกับผู้ประกอบการ (บริษัท อิสต์ วอเตอร์) ว่าในห้วงระยะเวลา 2 เดือน จะมีปริมาณน้ำดิบเพียงพอที่จะใช้ในภาคอุตสาหกรรมต่างๆ ทั้งนี้ในส่วนของบริษัทอิสต์วอเตอร์ได้ให้ความร่วมมือดำเนินการรองรับการแก้ไขปัญหาโดยเป็นการวางท่อส่งน้ำเชื่อมกับแหล่งน้ำในพื้นที่ต่างๆ ได้แก่ วางท่อส่งน้ำจากแม่น้ำระยองมาเชื่อม ณ สี่แยกมาบข่า รวมระยะทาง 16 กม.ใช้เวลาดำเนินการแล้วเสร็จใน 3 เดือน วางท่อส่งน้ำจากฝายทับมาแม่น้ำระยองใช้เวลาดำเนินการแล้วเสร็จใน 2 เดือน และวางท่อส่งน้ำจากฝายบางพระระยะทาง 3 กม. เพื่อส่งน้ำให้ประปาจังหวัดชลบุรี ดำเนินการแล้วเสร็จใน 3 เดือน

วันที่ 12 กรกฎาคม 2548 คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์รายงานการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุตสาหกรรมและการอุปโภคบริโภคในพื้นที่จังหวัดชลบุรีและระยองโดยให้หน่วยราชการและเอกชนเร่งรัดร่วมกันดำเนินการแก้ไขปัญหาทั้งระยะเร่งด่วน ระยะสั้นและระยะยาว ในส่วนของจังหวัดชลบุรี ปริมาณน้ำที่มีอยู่ประมาณ 27.6 ล้านลบ.ม. จะสามารถใช้น้ำได้ถึงเดือนสิงหาคม 2548 โดยในระยะเร่งด่วนจะเพิ่มการจ่ายน้ำให้นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง การวางท่อขนาด 700 มม. จากอ่างเก็บน้ำบางพระไปให้การประปาชลบุรี และการประปาพัทยา เร่งรัดการจัดทำฝนหลวงและเร่งรัดการขุดลอกอ่างเก็บน้ำ แผนระยะสั้น บริษัทอีสต์วอเตอร์ฯจะดำเนินการวางท่อขนาด 1,400 มม. จากแม่น้ำบางประกงไปลง อ่างเก็บน้ำบางพระและให้เพิ่มปั๊มน้ำเพื่อที่จะสามารถสูบน้ำเพิ่มขึ้น ส่วนแผนระยะยาวให้เร่งศึกษาวางท่อเพิ่มอีก 1 ท่อ โดยวางคู่ขนานกับท่อเดิมและศึกษาการสร้างอ่างเก็บน้ำมาบหวายโสมที่ตำบลเขาไม้แก้วอำเภอบางละมุงสำหรับจังหวัดระยอง ปริมาณน้ำที่มีอยู่ที่ประมาณ 31 ล้านลบ.ม.จะสามารถได้ใช้น้ำได้ถึงเดือนสิงหาคม 2548 ในระยะเร่งด่วนจะดำเนินการวางท่อที่ 1ผันน้ำจากแม่น้ำระยองเข้าสู่ระบบท่อของบริษัทอิสต์วอเตอร์จำกัด (มหาชน)และวางท่อคู่ขนานกับท่อที่ 1 ตลอดจนการวางท่อผันน้ำจากคลองทับมา-น้ำหูเข้าสู่ระบบท่อของการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด การจัดทำฝนหลวงเพื่อเติมน้ำอ่างเก็บน้ำฯ รวมทั้งขุดเจาะบ่อน้ำบาดาล แผนระยะสั้นจะดำเนินการวางท่อจากอ่างเก็บน้ำ คลองใหญ่ลงสู่อ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล รวมทั้งศึกษาสำรวจและออกแบบรายละเอียดโครงการก่อสร้างวางท่อผันน้ำ โครงการเพิ่มระดับเก็บกักน้ำการก่อสร้างประตูระบายน้ำแม่น้ำระยอง ส่วนแผนระยะยาวการดำเนินการปรับปรุงระบบส่งน้ำโครงการอ่างเก็บน้ำประแสร์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการชลประทานเพื่อนำน้ำส่วนเกินภาคเกษตรลงมาสนับสนุนภาคอุตสาหกรรม

วันที่ 2 สิงหาคม 2548 คณะรัฐมนตรีมีมติดังนี้ เห็นชอบตามที่รองนายกรัฐมนตรี (นายพินิจ จารุสมบัติ) เสนอกรอบแนวทางการดำเนินงานเพื่อการบริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำภาคตะวันออก 4 ลุ่มน้ำ (ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออกลุ่มน้ำปราจีนบุรี ลุ่มน้ำบางปะกง และลุ่มน้ำโตนเลสาบ) ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ประกอบด้วย การแก้ไขปัญหาในระยะเร่งด่วน โดยเร่งรัดการดำเนินโครงการผันน้ำต่างๆ ให้แล้วเสร็จเพื่อให้สามารถนำน้ำท่าจากธรรมชาติมาใช้ประโยชน์โดยเร็วภายในระยะวิกฤตน้ำขาดแคลนครึ่งหลังของปี พ.ศ. 2548 และเติมน้ำต้นทุน โดยเพิ่มประสิทธิภาพการกักเก็บของแหล่งที่มีอยู่แล้วและแหล่งน้ำธรรมชาติให้มากขึ้น และการแก้ไขปัญหาในระยะสั้นและระยะปานกลาง

วันที่ 29 พฤศจิกายน 2548 คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รายงานสรุปการเตรียมรับปัญหาขาดแคลนน้ำในภาคตะวันออกในฤดูแล้งปี 2549 และสถานการณ์น้ำท่วมในภาคใต้ โดยในส่วนของจังหวัดชลบุรีได้มีการเตรียมรับปัญหาขาดแคลนน้ำปี 2549 โดยแต่งตั้งคณะกรรมการปรับเกณฑ์การใช้น้ำและจัดสรรน้ำจังหวัดชลบุรีเพื่อพิจารณาปรับปรุงเกณฑ์การใช้น้ำและการจัดสรรน้ำให้เหมาะสมกับสถานการณ์น้ำต้นทุนที่มีอยู่ และพิจารณาวางแนวท่อเพิ่มปริมาณน้ำให้กับโรงกรองน้ำมาบประชันและชากนอก รวมทั้งก่อสร้างแนวท่อผันน้ำจากแม่น้ำบางปะกง ส่วนจังหวัดระยอง ให้มีการแต่งตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจ เพื่อจัดทำแผนการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่จังหวัดระยอง คณะกรรมการปรับเกณฑ์การใช้น้ำและจัดสรรน้ำจังหวัดระยอง และคณะกรรมการประชาสัมพันธ์ รวมทั้งให้กรมชลประทานเร่งศึกษาแนวทางการจัดการน้ำอย่างเป็นระบบและเร่งประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบถึงแนวทางการดำเนินการวางท่อประแสร์ สำหรับสถานการณ์น้ำท่วมภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สงขลา พัทลุง ยะลา นครศรีธรรมราช ตรัง สุราษฎร์ธานี สตูล และนราธิวาส สถานการณ์น้ำท่วมได้ลดลงและเข้าสู่สภาวะปกติแล้ว

วันที่ 10 มกราคม 2549 สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเสนอข้อมูลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เกี่ยวกับแผนการบริหารจัดการน้ำปี2549 ในพื้นที่จังหวัดชลบุรีและจังหวัดระยอง ดังนี้ จังหวัดชลบุรีความต้องการใช้น้ำทุกกิจกรรม รวม 132.774 ล้านลูกบาศก์เมตร/ปีปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำทั้ง 7 แห่ง ณ วันที่ 1 ธันวาคม 2548 รวม 82.798ล้านลูกบาศก์เมตร ภายหลังจากส่งน้ำสนับสนุนการใช้น้ำทุกกิจกรรมกรณีไม่ได้ดำเนินการใดๆ แล้วปริมาณน้ำคาดการณ์รายเดือนคงเหลือในอ่างเก็บน้ำมีเพียงพอโดยไม่ก่อให้เกิดภาวะขาดแคลนจนสิ้นฤดูแล้งและกรณีดำเนินการผันน้ำจากแม่น้ำบางปะกงและจากคลองนครเนื่องเขต จังหวัดฉะเชิงเทราจะสามารถเพิ่มเติมปริมาณน้ำคงเหลือในอ่างเก็บน้ำได้มากขึ้น ในส่วนของจังหวัดระยองความต้องการใช้น้ำทุกกิจกรรม รวม 278.061 ล้านลูกบาศก์เมตร/ปี ซึ่งรวมปริมาณน้ำที่ต้องสนับสนุนช่วยเหลือพื้นที่จังหวัดชลบุรีปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำหลักทั้ง 4 แห่ง ณ วันที่ 1 ธันวาคม 2548 รวม 194.60 ล้านลูกบาศก์เมตรภายหลังจากส่งน้ำสนับสนุนการใช้น้ำในทุกกิจกรรมกรณีไม่ได้ดำเนินการใดๆ ปริมาณน้ำคาดการณ์คงเหลือน้อยที่สุดจะเกิดขึ้นในเดือนสิงหาคม 2549 คือมีปริมาณน้ำจำนวน 67.80 ล้านลูกบาศก์เมตร หรือคิดเป็นร้อยละ 25 ของความจุอ่างฯทั้งหมดที่ระดับเก็บกักปกติซึ่งมีปริมาณเพียงพอโดยไม่ก่อให้เกิดภาวะขาดแคลนกรณีดำเนินการตามมาตรการเร่งด่วน (2 สิงหาคม 2548) มาตรการเสริมและและการผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำประแสร์ จะสามารถเพิ่มเติมปริมาณน้ำคงเหลือในอ่างเก็บน้ำได้มากขึ้น

วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2549 คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบตามที่ คณะกรรมการบริหารโครงการลุ่มน้ำภาคตะวันออกรายงานผลการดำเนินโครงการแก้ไขวิกฤตขาดแคลนน้ำภาคตะวันออกปีพ.ศ.2549 ที่คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติจำนวน 28 โครงการ วงเงินลงทุนจำนวน 7,620.50ล้านบาท ซึ่งผลการดำเนินงานมีโครงการที่ได้ดำเนินการแล้วเสร็จจำนวน 11 โครงการวงเงิน 932.85 ล้านบาท เป็นโครงการเพิ่มน้ำต้นทุน ผันน้ำและกระจายน้ำในช่วงวิกฤตจำนวน 8 โครงการ สามารถเพิ่มน้ำต้นทุนในช่วงวิกฤตได้ 51.4 ล้าน ลบ.ม.หรือเป็นต้นทุนการจัดหาน้ำเพิ่มเติมเฉลี่ยประมาณ 18.15 บาท/ลบ.ม. จาก 3 โครงการ คือ (1) การขุดเจาะน้ำบาดาลเพื่อการอุปโภคบริโภคและอุตสาหกรรม จำนวน 415 บ่อ ปริมาณน้ำ 206,198 ลบ.ม./วัน (2) การวางท่อผันน้ำคลองทับมา-คลองน้ำหู-นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ผันน้ำได้ 100,000 ลบ.ม./วัน และ (3) การวางท่อผันน้ำแม่น้ำระยองเชื่อมต่อระบบท่อดอกกราย-มาบตาพุด ที่มาบข่า เทศบาลมาบข่าสามารถผันน้ำได้ 120,000 ลบ.ม./วัน ส่วนโครงการที่เหลือยังดำเนินการไม่แล้วเสร็จเนื่องจากความล่าช้าในการดำเนินงานและการคัดค้านของราษฎรในพื้นที่สำหรับสถานการณ์น้ำภาคตะวันออกปี พ.ศ. 2549 มีปริมาณน้ำต้นทุนในอ่างเก็บน้ำ 11 อ่างในพื้นที่จังหวัดระยองและชลบุรี ณ วันที่ 11 มกราคม 2549 มีปริมาณรวมกันเท่ากับ 245 ล้าน ลบ.ม. หรือคิดเป็นร้อยละ 60 ของความจุอ่างเก็บน้ำทั้งหมด และในปลายปี พ.ศ.2549 จะยังมีปริมาณน้ำต้นทุนเหลือในอ่างเก็บน้ำต่างๆ รวมกันเป็นปริมาณอย่างน้อย 247 ล้าน ลบ.ม. อย่างไรก็ตามจะได้ติดตามสถานการณ์น้ำอย่างต่อเนื่องรวมทั้งประมาณการปริมาณความต้องการน้ำและปริมาณน้ำที่สามารถจัดหาได้เพื่อใช้ในการวางแผนบริหารจัดการน้ำให้เกิดเสถียรภาพและสมดุลในระยะยาว นอกจากนี้คณะกรรมการฯ ได้มอบหมายให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการฯร่วมกันจัดทำประมาณการความต้องการน้ำ (Demand) แยกเป็นความต้องการน้ำแต่ละประเภทและศักยภาพน้ำต้นทุน (Supply) ที่จะพัฒนาได้ในลุ่มน้ำภาคตะวันออกโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อความสมดุลของระบบนิเวศโดยจะพิจารณาดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 90 วัน เพื่อใช้ในการจัดทำแผนแม่บทการบริหาร

วันที่ 19 มิถุนายน 2555 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบและอนุมัติ เรื่อง แผนการแก้ไขปัญหามาบตาพุดอย่างครบวงจร โดยมี 8 แนวทาง คือ

(1) ลดและขจัดมลพิษต่อเนื่อง มุ่งสู่สิ่งแวดล้อมสะอาด โดย (1) พัฒนาระบบข้อมูลและระบบติดตามเฝ้าระวังคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้มีประสิทธิภาพและโปร่งใส และเชื่อมโยงระหว่างภาครัฐและเอกชน (2) พัฒนาและปรับปรุงระบบจัดการน้ำเสียและขยะทั้งในและนอกพื้นที่เขตอุตสาหกรรมบริเวณมาบตาพุดและพื้นที่โดยรอบอย่างครบวงจร (3) วางระบบการจัดการกากของเสียอันตราย (4) สนับสนุนการลดและขจัดมลพิษจากแหล่งกำเนิดอุตสาหกรรมในพื้นที่ (5) เตรียมความพร้อมในการป้องกันและบรรเทาอุบัติภัยอย่างต่อเนื่อง และ (6) ฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ แนวทางนี้จะสอดคล้องกับแผนปฏิบัติการลดและขจัดมลพิษในเขตควบคุมมลพิษ จังหวัดระยอง พ.ศ. 2555-2559 ซึ่งจังหวัดระยองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่ระหว่างการนำเสนอคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

(2) ยกระดับบริการสาธารณสุขเฉพาะโรคและคุณภาพชีวิต ปรับปรุงและยกระดับบริการสาธารณสุขเชี่ยวชาญเฉพาะโรค และวางระบบข้อมูลเพื่อจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานรองรับจำนวนประชากรแฝงในพื้นที่ โดย (1) สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์อาชีวเวชศาสตร์และเวชศาสตร์สิ่งแวดล้อม จังหวัดระยอง (2) พัฒนาระบบบริการปกติให้สามารถรองรับความเจ็บป่วยจากสิ่งแวดล้อม (3) สนับสนุนการเฝ้าระวังสุขภาพของประชาชนในเขตควบคุมมลพิษและบริเวณใกล้เคียงอย่างต่อเนื่อง (4) ปรับฐานข้อมูลทะเบียนราษฎร์ให้ทันสมัยพร้อมสำหรับการเฝ้าระวังสุขภาพ

(5) สนับสนุนการศึกษาวิจัยเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างการสัมผัสมลพิษกับผลกระทบต่อสุขภาพ และ (6) สนับสนุนการป้องกันผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนเชิงรุก

(3) ยกระดับคุณภาพการศึกษา เพื่อผลิตบุคลากรเฉพาะทางให้สามารถรองรับกิจกรรมในพื้นที่ และปรับปรุงคุณภาพการศึกษาสำหรับเด็กที่ย้ายถิ่นกลางคันตามแรงงานอพยพ

(4) พัฒนาสู่อุตสาหกรรมนิเวศ โดยเร่งรัดผลักดันการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมนิเวศมาบตาพุด จังหวัดระยองให้เกิดผลในทางปฏิบัติ และส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมให้ดำเนินธุรกิจภายใต้ความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR)

(5) พัฒนากิจกรรมเศรษฐกิจในพื้นที่ให้มีความหลากหลาย โดยเฉพาะด้านการเกษตรและด้านการท่องเที่ยว

(6) พัฒนาขีดความสามารถด้านโครงสร้างพื้นฐานและจัดสรรการใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม โดยเฉพาะเรื่องถนน ระบบประปา ระบบขนส่งมวลชน การขนส่งสินค้าระบบราง การขนส่งทางเรือ และการจัดสรรทรัพยากรน้ำ เป็นต้น

(7) ส่งเสริมการใช้ผังเมืองรวมในการพัฒนาพื้นที่ จัดพื้นที่สำหรับกลุ่มอุตสาหกรรมให้ชัดเจน จัดระบบโลจิสติกส์ให้เหมาะสม และศึกษาความเป็นไปได้ในการเพิ่มพื้นที่กันชน (Buffer Zone) ซึ่งเป็นที่ยอมรับได้ของทุกฝ่ายและเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ

(8) การบริหารจัดการ สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์อำนวยการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุดและบริเวณใกล้เคียง จังหวัดระยอง พิจารณามาตรการจูงใจให้ภาคเอกชนผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเสียภาษีที่จังหวัดระยอง และศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพื้นที่มาบตาพุดและพื้นที่ใกล้เคียงเป็นเขตบริหารรูปแบบพิเศษ

วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2561 คณะรัฐมนตรีมีมติเรื่องการบริหารจัดการน้ำและแนวทางการพัฒนาเพื่อรองรับระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก

1. รับทราบมติคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ครั้งที่ 1/2561 เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2561 เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำและแนวทางการพัฒนาเพื่อรองรับระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก ตามที่รองนายกรัฐมนตรี (พลเอก ฉัตรชัย สาริกัลยะ) รองประธานกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติเสนอ ดังนี้

1.1 เห็นชอบในหลักการแผนการพัฒนาเพื่อรองรับ EEC ในระยะ 10 ปี ที่กรมชลประทานเสนอ และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเตรียมความพร้อมโครงการต่อไป

1.2 ให้สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการใช้น้ำและอื่นๆ จัดทำแผนปฏิบัติการและจัดลำดับความสำคัญให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาของ EEC รวมทั้งระบบโครงข่ายการส่งน้ำที่จำเป็น รวมทั้งพิจารณาในเรื่องการบรรเทาอุทกภัยด้วย

1.3 ให้สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติเป็นหน่วยงานหลักร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนหลักเพื่อรองรับการพัฒนาในระยะ 20 ปี รวมทั้งทบทวนความเพียงพอของการพัฒนาในระยะ 10 ปี โดยให้ครอบคลุมถึงการใช้น้ำระหว่างประเทศ เทคโนโลยีการพัฒนาน้ำบาดาลชั้นสูง และการผลิตน้ำจืดจากน้ำทะเล

2. ให้กระทรวงมหาดไทยกำชับผู้ว่าราชการจังหวัดนำแผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มาใช้ประกอบการพิจารณาในการจัดทำ/ดำเนินโครงการต่างๆ ในพื้นที่ที่รับผิดชอบด้วย

(5) การบริหารทรัพยากรน้ำในภาคตะวันออกในปัจจุบัน

คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ได้มีมติแต่งตั้ง “คณะอนุกรรมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำรายภาคในพื้นที่ภาคตะวันออก โดยมีองค์ประกอบ จำนวน 35 คน มีพลเรือเอกพิเชฐ ตานะเศรษฐ เป็นประธาน รองเลขาธิการสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติที่ได้รับมอบหมาย และรองเลขาธิการคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกที่ได้รับมอบหมาย เป็นรองประธาน ผู้แทนสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ จำนวน 2 คน และผู้แทนกรมชลประทาน จำนวน 2 คน เป็นอนุกรรมการและเลขานุการร่วม มีหน้าที่และอำนาจ ดังนี้

(1) วางแผน พัฒนาและบริหารการจัดสรรน้ำ ให้เพียงพอต่อทุกภาคส่วน ในพื้นที่ภาค ตะวันออก และให้เพียงพอต่อการดำเนินการตามนโยบาย ในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC)

(2) วางแผนการบริหารความเสี่ยงเพื่อรองรับสภาวะวิกฤติ

(3) กำหนดแผนเผชิญเหตุที่จะส่งผลกระทบต่อการจัดสรรน้ำ

(4) พิจารณาแนวทางการจัดเก็บค่าน้ำให้เหมาะสม

(5) ติดตาม เร่งรัด กำกับการปฏิบัติตามแผนและผลการปฏิบัติการบริหารจัดการน้ำ

(6) ติดตาม เร่งรัด ตรวจสอบและประเมินผลแผนงานโครงการด้านทรัพยากรน้ำที่ได้รับงบประมาณประจำปีรวมทั้งงบกลาง

(7) เสนอแนะแนวทาง มาตรการแก้ไขปัญหา และการปรับปรุงเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานตามงบกลาง

(8) ติดตาม เร่งรัด กำกับ พร้อมเสนอแนะการบริหารจัดการน้ำและการบริหารความเสี่ยง

(9) เชิญผู้แทนส่วนราชการ หรือหน่วยงานของรัฐ หรือเอกชนที่เกี่ยวข้องมาชี้แจง หรือให้ข้อมูลต่อคณะอนุกรรมการฯ ได้

(10) แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อสนับสนุนการดำเนินการได้ตามความจำเป็น

(11) รายงานผล ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะให้ กนช. ทราบ

(12) ปฏิบัติงานอื่นใดตามที่ กนช. หรือประธาน กนช. มอบหมาย

อย่างก็ตามก่อนหน้านั้น ในการประชุมคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนโครงการขนาดใหญ่และโครงการสำคัญ ครั้งที่ 2/2563 เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2563 ได้มีมติให้เร่งผลักดันโครงการพัฒนาแหล่งน้ำและการจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่ 3 จังหวัดของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) โดยให้พิจารณา 17 โครงการ ใน 7 กลุ่มโครงการ ได้แก่

(1) โครงการผลิตน้ำจืดจากน้ำทะเล ซึ่งรับผิดชอบโดย สทนช. และสำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.)

(2) โครงการพัฒนากลุ่มบ่อน้ำบาดาลสำหรับอุตสาหกรรม โดยกรมทรัพยากรน้ำบาดาล

(3) กลุ่มโครงการอ่างเก็บน้ำลุ่มน้ำบางปะกง 2 โครงการ โดยกรมชลประทาน ได้แก่ โครงการอ่างเก็บน้ำหนองกระทิง และโครงการอ่างเก็บน้ำคลองกะพง จ.ฉะเชิงเทรา

(4) กลุ่มโครงการอ่างเก็บน้ำคลองโพล้ 2 โครงการ โดยกรมชลประทาน ได้แก่ โครงการอ่างเก็บน้ำคลองโพล้ และโครงการเครือข่ายน้ำอ่างเก็บน้ำคลองโพล้-ประแสร์ จ.ระยอง

(5) กลุ่มโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บกักน้ำของแหล่งน้ำเดิม 4 โครงการของกรมชลประทาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บกักน้ำของอ่างเก็บน้ำเดิมในเขตพื้นที่ EEC

(6) กลุ่มโครงการอ่างเก็บน้ำคลองสียัด จ.ฉะเชิงเทรา 2 โครงการ โดยกรมชลประทาน ได้แก่ โครงการอุโมงค์ส่งน้ำอ่างเก็บน้ำพระสะทึง-คลองสียัด และโครงการระบบสูบกลับอ่างเก็บน้ำคลองสียัด

(7) กลุ่มโครงการเชื่อมโยงอ่างเก็บน้ำประแสร์ จ.ระยอง และปรับปรุงขยายเขตการประปาส่วนภูมิภาค จ.ชลบุรี 5 โครงการ

ความเห็นของนักวิชาการเรื่องการแก้ไขการขาดแคลนน้ำในภาคตะวันออก

ได้มีความเห็นจากนักวิชาการในการแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในภาคตะวันออก โดยมีความเห็นให้นำหลัก 3R มาใช้ ได้แก่

- Rethink: ภาครัฐต้องเลิกยึดติดกับกรอบความคิดเดิม และแสวงหาแนวทางใหม่ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่มีอยู่ให้สามารถนำมาใช้ได้อย่างพอเพียงและทั่วถึง
- Redesign: ภาครัฐควรเปิดให้ผู้ใช้น้ำทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบระบบระเบียบร่วมกันในการบริหารจัดการน้ำ เพื่อให้ทุกฝ่ายสามารถใช้น้ำอย่างเท่าเทียมและมีประสิทธิภาพสูงสุด
- Regulation: ภาครัฐต้องมีการบังคับใช้กฎระเบียบร่วมกันในการใช้น้ำอย่างเคร่งครัด (กรีนนิวส์, 2563: 2)

การส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนใช้น้ำอย่างประหยัด มีการบำบัดน้ำนำมาใช้ซ้ำอย่างจริงจังตามแนวทาง 3R เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาน้ำในพื้นที่ EEC ได้ดีที่สุด เพราะหลายโครงการพัฒนาแหล่งน้ำของภาครัฐ เช่น โครงการสร้างอ่างเก็บน้ำใหม่ หรือโครงการผันน้ำข้ามลุ่ม ต่างพบปัญหาต่างๆ มากมายในการดำเนินการ ทำให้โครงการเหล่านี้อาจช่วยบรรเทาปัญหาขาดแคลนน้ำได้ไม่มาก หรือโครงการสร้างโรงกลั่นน้ำจืดจากน้ำทะเลก็มีต้นทุนสูงมาก จนอาจไม่คุ้มค่า

จากปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานรัฐในการดำเนินโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแห่งใหม่และการผันน้ำข้ามลุ่ม กรมชลประทาน และหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องจำเป็นจะต้องทำหน้าที่ร่วมกับคนกลางเช่น นักวิชาการ ในการให้ข้อมูลกับชาวบ้าน และจัดกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างจริงใจ เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจตรงกันระหว่างภาครัฐและชุมชนในพื้นที่ ลดปัญหาความขัดแย้งจากการแก่งแย่งน้ำระหว่างภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรม (กรีนนิวส์, 2563: 2-3)

2.6.10 การกำหนดเขตพื้นที่และมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้มีประกาศกำหนดเขตพื้นที่และมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ภาคตะวันออกไว้ ดังนี้

(1) ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดเขตพื้นที่และมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในบริเวณพื้นที่เมืองพัทยาจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2546 ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 120 ตอนพิเศษ 113ง ลงวันที่ 30 กันยายน 2546

(2) ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดเขตพื้นที่และมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในบริเวณพื้นที่อำเภอบางละมุง และอำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2563 ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 137 ตอนพิเศษ 170ง ลงวันที่ 24 กรกฎาคม 2563

2.6.11 เขตควบคุมมลพิษ

เนื่องจากมีผลกระทบจากโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก (ESB) จนประชาชนได้ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองระยอง ต่อมาศาลปกครองระยองได้พิพากษา เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2552 (คดีดำที่ 192/2550 คดีหมายเลขแดง 32/2552) ให้มีการประกาศเขตควบคุมมลพิษ ดังนี้

"ซึ่งเอกสารต่างๆ ข้างต้นล้วนแต่ระบุว่าปัญหามลพิษในท้องที่มาบตาพุดกระทบกับสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนทั้งสิ้น ศาลจึงรับฟังว่าเขตเทศบาลเมืองมาบตาพุดเป็นพื้นที่ซึ่งมีปัญหามลพิษซึ่งมีแนวโน้มที่จะร้ายแรงถึงขนาดเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน หรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบเสียหายต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ต่อมาเมื่อได้มีการตั้งคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจขึ้นสองคณะทำหน้าที่แก้ไขปัญหามลพิษและกำหนดการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดระยองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 มีผลงานเพียงการจัดทำแผนปฏิบัติการลดและขจัดมลพิษ พิจารณากำหนดแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ด้านสุขภาพอนามัยของประชาชนกับปริมาณสารมลพิษ การกำหนดค่ามาตรฐานสาร VOCs 9 ชนิด และประกาศบังคับใช้ค่ามาตรฐาน การติดตาม ตรวจสอบ กำกับ ดูแลการดำเนินการของโรงงาน แต่เห็นได้ว่าปัญหามลพิษก็ยังไม่มีแนวโน้มลดน้อยลงกว่าเดิม ตรงกันข้ามกลับมากขึ้นกว่าเดิม จึงสมควรที่ผู้ถูกฟ้องคดีจะประกาศให้ท้องที่เขตเทศบาลเมืองมาบตาพุดเป็นเขตควบคุมมลพิษเพื่อดำเนินการควบคุมลดและขจัดมลพิษได้ ผู้ถูกฟ้องคดีไม่มีอำนาจใช้ดุลพินิจโดยอ้างเหตุว่าขณะนี้โรงงานอุตสาหกรรมเกือบทั้งหมดให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหามลพิษตามแผนปฏิบัติ การลดและขจัดมลพิษ เพราะเป็นเรื่องรีบด่วนที่จะต้องดำเนินการควบคุม ลด และขจัดมลพิษโดยเร็วที่สุด มิใช่อ้างว่ามีแผนกำหนดมาตรการ งบประมาณ เป้าหมาย ระยะเวลา และเฝ้าระวังในเรื่องมาตรการลดมลพิษ ลดปริมาณการปล่อยทิ้งอากาศเสีย น้ำ และปริมาณของเสีย เพราะการดำเนินการเหล่านั้นได้ดำเนินการมานานแล้วแต่ยังไม่สามารถควบคุมลดและขจัดมลพิษได้ การที่ผู้ถูกฟ้องคดีมิได้ประกาศให้ท้องที่เขตเทศบาลเมืองมาบตาพุดและพื้นที่ข้างเคียงเป็นเขตควบคุมมลพิษจึงเป็นการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร"

หลังจากนั้นกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ดำเนินการประกาศเป็นเขตควบคุมมลพิษ โดยมีรายละเอียดดังนี้

"ในกรณีเขตควบคุมมลพิษมาบตาพุดนั้น ได้มีประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ 32 (พ.ศ.2552) ลงวันที่ 30 เมษายน พ.ศ.2552 กำหนดให้ตำบลมาบตาพุด ตำบลห้วยโป่ง ตำบลเนินพระ ตำบลทับมา อำเภอเมือง ตำบลมาบข่า อำเภอนิคมพัฒนา และตำบลบ้านฉาง อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง ทั้งตำบล รวมทั้งพื้นที่ทะเลภายในแนวเขต เป็นเขตควบคุมมลพิษ อย่างไรก็ดียังคงมีปัญหามลพิษหลายด้านเกิดขึ้นอยู่ในพื้นที่ ทำให้ประชาชนมีความไม่เชื่อมั่นต่อการดำเนินงานของภาครัฐ และส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ในระยะต่อไปตามนโยบายและโครงการพัฒนาพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) ดังนั้น จึงควรเร่งรัดดำเนินการควบคุม ลด และขจัดมลพิษให้สำเร็จตามเป้าหมายและเจตนารมณ์ของการประกาศเขตควบคุมมลพิษ ทำให้สถานการณ์สิ่งแวดล้อมกลับสู่ภาวะปกติ สร้างความเชื่อถือยอมรับจากประชาชนในพื้นที่และเป็นผลงานปฏิรูปสำคัญด้านระบบการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามที่กำหนดไว้ในแผนการปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม"

2.7 อุตสาหกรรมในภาคตะวันออก

การทบทวนสาระสำคัญในบทนี้จะมี 3 เรื่องคือ (1) นิยามศัพท์ (2) โรงงานอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก (3) โรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.7.1 นิยามศัพท์

นิคมอุตสาหกรรม หมายถึง เขตอุตสาหกรรมทั่วไปหรือเขตประกอบเสรี (มาตรา 4 พ.ร.บ.การนิคมอุตสาหกรรมในประเทศไทย พ.ศ. 2532)

เขตอุตสาหกรรมทั่วไป หมายถึง เขตพื้นที่ที่กำหนดไว้สำหรับการประกอบอุตสาหกรรม การบริการหรือกิจการอื่นที่เป็นประโยชน์หรือเกี่ยวเนื่องกับการประกอบอุตสาหกรรมหรือการบริการ (มาตรา 4 พ.ร.บ. การนิคมอุตสาหกรรมในประเทศไทย พ.ศ. 2532)

เขตประกอบการเสรี (I-EA-T-Free Zone) หมายถึง เขตพื้นที่ที่กำหนดไว้สำหรับการประกอบอุตสาหกรรมพาณิชยกรรม หรือกิจการอื่นที่เกี่ยวเนื่องกับการประกอบอุตสาหกรรมหรือพาณิชยกรรม เพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจการรักษาความมั่นคงของรัฐ สวัสดิภาพของประชาชนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมหรือความจำเป็นอื่น ตามที่คณะกรรมการกำหนด โดยของที่นำเข้าไปในเขตดังกล่าวจะได้รับสิทธิประโยชน์ทางภาษีอากรและค่าธรรมเนียมเพิ่มขึ้นตามกฎหมายบัญญัติ (มาตรา 4 พ.ร.บ.การนิคมอุตสาหกรรมในประเทศไทย พ.ศ. 2532)

เขตประกอบการอุตสาหกรรม เป็นการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับอุตสาหกรรม ตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2535 การพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว ต้องได้รับการพิจารณาและประกาศกำหนดเขตประกอบการอุตสาหกรรมจากกระทรวงอุตสาหกรรม สิทธิประโยชน์ที่ได้รับคือได้รับการยกเว้นไม่ต้องขออนุญาตตามกฎหมายโรงงานเขตประกอบการอุตสาหกรรม (มาตรา 30 พ.ร.บ. โรงงาน พ.ศ. 2535)

เขตชุมชนอุตสาหกรรม เป็นพื้นที่ของเอกชน เพื่อรองรับอุตสาหกรรม ตามนโยบายของกระทรวงอุตสาหกรรมการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวต้องได้รับการพิจารณาและกำหนดพื้นที่จากกรมโรงงานอุตสาหกรรมกระทรวงอุตสาหกรรมโดยสิทธิประโยชน์ที่ได้รับคือ การพิจารณาอนุญาตตามกฎหมายโรงงานจะเป็นไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากได้มีการพิจารณาพื้นที่โดยรวม และประเภทอุตสาหกรรมที่จะประกอบกิจการในพื้นที่ดังกล่าวแล้ว

สวนอุตสาหกรรม เป็นการพัฒนาพื้นที่ของภาคเอกชน และดำเนินการเองโดยไม่ได้ขอรับการสนับสนุนจากภาคราชการแต่อย่างใด โรงงานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่สวนอุตสาหกรรมต้องขออนุญาตตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 เหมือนตั้งอยู่ในพื้นที่ทั่วๆ ไป

ประเภทโรงงาน

โรงงานประเภทที่ 1 คือ โรงงานที่มีเครื่องจักรรวมกันทั้งสิ้นไม่เกิน 20 แรงม้า (HP) หรือเทียบเท่า และมีพนักงาน หรือคนงานไม่เกิน 20 คน ถูกถอดออกจากบัญชี ไม่เข้าข่ายการเป็นโรงงานตามกฎหมายอีกต่อไป

โรงงานประเภทที่ 2 คือ โรงงานที่ มีเครื่องจักรรวมกันทั้งสิ้น ไม่เกิน 75 แรงม้า (HP) และมีพนักงานหรือคนงานไม่เกิน 75 คน หากเป็นโรงงานประเภทนี้ จะสามารถประกอบกิจการได้ทันที ไม่จำเป็นต้องขออนุญาตประกอบกิจการโรงงาน แต่ต้องมีการชำระค่าธรรมเนียมในแต่ละปี แต่ต้องไม่เข้าข่ายโรงงานที่ส่งผลต่อมลพิษและสิ่งแวดล้อม

โรงงานประเภทที่ 3 คือโรงงานที่มีเครื่องจักรรวมกันทั้ง 75 แรงม้าขึ้นไปหรือเทียบเท่า และมีพนักงานหรือคนงานมากกว่า 75 คน ขึ้นไป โรงงานประเภทนี้จะต้องขออนุญาตตั้งโรงงานต่อกรมโรงงานกระทรวงอุตสาหกรรม (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2563: 1-2)

2.7.2 โรงงานอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก

กระทรวงอุตสาหกรรม (2564: 5) ได้รายงานไว้ว่าในปี 2563 มีโรงงานอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกจำนวน 11,884 โรง เงินลงทุน 2,874,314 ล้านบาท คนงานรวม 727,119 คน ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-34

ตารางที่ 2-34 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก

ภาคตะวันออก	จำนวนโรงงาน	เงินทุน (ล้านบาท)	คนงานชาย	คนงานหญิง	คนงานรวม
รวมทั้งสิ้น	**11,884**	**2,874,314**	**458,615**	**268,504**	**727,119**
ผลิตภัณฑ์จากพืช	413	27,046	6,159	2,332	8,491
อุตสาหกรรมอาหาร	711	103,235	21,772	27,043	48,815
เครื่องดื่ม	66	13,341	2,412	973	3,385
สิ่งทอ	154	40,868	6,718	9,208	15,926
อุตสาหกรรมเครื่องแต่งกายยกเว้นรองเท้า	47	4,237	3,279	7,893	11,172
ผลิตหนังสัตว์และผลิตภัณฑ์จากหนังสัตว์	65	6,391	3,386	4,680	8,066
แปรรูปไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้	450	21,694	11,245	5,511	16,756
เครื่องเรือนหรือเครื่องตบแต่งในอาคาร จากไม้ แก้ว ยาง หรือโลหะอื่นๆ	189	7,868	10,745	10,573	21,318
ผลิตกระดาษและผลิตภัณฑ์กระดาษ	190	64,371	8,967	3,883	12,850
การพิมพ์ การเย็บเล่ม ทำปกหรือการทำแม่พิมพ์	204	18,093	6,066	3,014	9,080
เคมีภัณฑ์และผลิตภัณฑ์เคมี	562	462,123	17,600	6,111	23,711
ผลิตภัณฑ์จากปิโตรเลี่ยม	112	163,092	2,990	393	3,383
ยางและผลิตภัณฑ์ยาง	309	119,232	21,333	19,268	40,601
ผลิตภัณฑ์พลาสติก	1,132	144,982	33,071	25,575	58,646
ผลิตภัณฑ์อโลหะ	614	37,893	10,931	3,917	14,848
ผลิตโลหะข้อมูลฐาน	213	137,003	16,094	3,716	19,810
ผลิตภัณฑ์โลหะ	1,423	181,525	66,176	19,992	86,168
ผลิตเครื่องจักร และเครื่องกล	660	158,987	40,377	17,645	58,022
เครื่องใช้ไฟฟ้าและอุปกรณ์	602	200,491	45,130	43,951	89,081
ยานพาหนะและอุปกรณ์ รวมทั้งการซ่อมยานพาหนะและอุปกรณ์	1,319	459,502	79,639	31,244	110,883
การผลิตอื่นๆ	2,449	502,395	44,525	21,582	66,107

ที่มา : กระทรวงอุตสาหกรรม (2564: 5)

โรงงานดังกล่าวนี้ส่วนหนึ่งได้ตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรม เขตประกอบอุตสาหกรรม เขตชุมชนอุตสาหกรรมและสวนอุตสาหกรรมที่จัดตั้งในจังหวัดต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) นิคมอุตสาหกรรม

นิคมอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกมีจำนวน 37 แห่ง ในจังหวัดระยอง 14 แห่ง จังหวัดชลบุรี 12 แห่ง ในจังหวัดฉะเชิงเทรา 4 แห่ง จังหวัดปราจีนบุรี 6 แห่ง จังหวัดสระแก้ว 1 แห่ง โดยมีรายละเอียดในตารางที่ 2-35

(2) เขตประกอบการอุตสาหกรรม

เขตประกอบการอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกมีจำนวน 9 แห่ง อยู่ในจังหวัดระยอง 5 แห่ง จังหวัดชลบุรี 2 แห่ง จังหวัดฉะเชิงเทรา 2 แห่ง โดยมีรายละเอียดในตารางที่ 2-35

(3) เขตชุมชนอุตสาหกรรม

เขตชุมชนอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกมีจำนวน 6 แห่ง อยู่ในจังหวัดระยอง 4 แห่ง จังหวัดชลบุรี 1 แห่ง จังหวัดฉะเชิงเทรา 1 แห่ง โดยมีรายละเอียดในตารางที่ 2-35

(4) สวนอุตสาหกรรม

สวนอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกมีจำนวน 1 แห่ง อยู่ในจังหวัดระยอง โดยมีรายละเอียดในตารางที่ 2-35

2.7.3 โรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

ในภาคตะวันออกมีโรงงานที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรที่กระทรวงอุตสาหกรรม (2563: 63-69) ได้รายงานไว้คือ (1) ผลิตภัณฑ์จากพืช จำนวน 413 โรง อุตสาหกรรมอาหาร 711 โรง และ (2) ยางและผลิตภัณฑ์ยาง 309 โรง ดังมีรายละเอียดในตารางที่ 2-36

โรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรที่สำคัญของภาคตะวันออก ประเภทหนึ่งคือ โรงงานน้ำตาลในภาคตะวันออกและโรงงานยางและผลิตภัณฑ์ยาง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) โรงงานน้ำตาลในภาคตะวันออก

จากประวัติอุตสาหกรรมน้ำตาลในประเทศไทยนั้นได้มีการผลิตน้ำตาลทรายแดงมาเป็นช้านาน Ingram (1971: 31) ได้รายงานไว้ว่าประเทศไทยได้มีการส่งน้ำตาลเป็นสินค้าออกไปต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2392 โดยในปี 2489 มีโรงงานน้ำตาลทั้งประเทศจำนวน 11 โรง ซึ่งมีบางโรงอยู่ในจังหวัดชลบุรีด้วย (ชุ่มใจ อรรถจินดา, 2520: 13) ในช่วง พ.ศ. 2504-2523 สำนักงานอ้อยและน้ำตาล (2518: 270 ; 2522: 289) ได้รายงานถึงจำนวนโรงงานน้ำตาลในภาคตะวันออกที่ดำเนินการผลิตน้ำตาลมีจำนวน 9 โรง คือ

(1) โรงงานน้ำตาลชลบุรี จังหวัดชลบุรี
(2) โรงงานสหการน้ำตาลชลบุรี จังหวัดชลบุรี
(3) โรงงานน้ำตาลศรีราชา จังหวัดชลบุรี
(4) โรงงานน้ำตาลหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี
(5) โรงงานน้ำตาลอ่างเวียน จังหวัดชลบุรี
(6) โรงงานน้ำตาลนิวกว้างสุ้นหลี จังหวัดชลบุรี
(7) โรงงานน้ำตาลตะวันออก จังหวัดระยอง
(8) โรงงานน้ำตาลไทยร่วมเจริญ จังหวัดระยอง
(9) โรงงานน้ำตาลบ้านค่ายอุตสาหกรรมจังหวัดระยอง

ในปี พ.ศ. 2563 ได้มีรายงานว่าโรงงานน้ำตาลในภาคตะวันออกมีจำนวน 6 แห่ง ตั้งอยู่ในจังหวัด ชลบุรี 4 โรงงาน จังหวัดสระแก้ว 2 โรงงานดังนี้

(1) จังหวัดชลบุรี มี 4 โรงงานคือ

(1.1) โรงงานน้ำตาลนิวกว้างสุ้นหลี ตั้งอยู่ที่ ตำบลหมอนนาง อำเภอพนัสนิคม

(1.2) โรงงานน้ำตาลระยอง ตั้งอยู่ ตำบลธาตุทอง อำเภอบ่อทอง

(1.3) โรงงานน้ำตาลสหการน้ำตาลชลบุรี ตั้งอยู่ที่ ตำบลหนองไผ่แก้ว อำเภอบ้านบึง

(1.4) โรงงานน้ำตาลอุตสาหกรรมน้ำตาลชลบุรี ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองซาก อำเภอบ้านบึง

(2) จังหวัดสระแก้ว มี 2 โรงงาน คือ

(2.1) โรงงานน้ำตาลและอ้อยตะวันออก ตั้งอยู่ที่ตำบลห้วยโจด อำเภอวัฒนานคร

(2.2) โรงงานน้ำตาลและอ้อยตะวันออก ตั้งอยู่ที่ตำบลวังใหม่ อำเภอวังสมบูรณ์

(สำนักงานอ้อยและน้ำตาล, 2563: 2)

ตารางที่ 2-35 จำนวนนิคมอุตสาหกรรม/เขตประกอบอุตสาหกรรม/ชุมชนอุตสาหกรรม/สวนอุตสาหกรรมในจังหวัดของภาคตะวันออก

ลำดับที่	จังหวัด	นิคมอุตสาหกรรม/เขตประกอบอุตสาหกรรม/ชุมชนอุตสาหกรรม/สวนอุตสาหกรรม	ที่ตั้ง		จำนวน (แห่ง)
			ตำบล	อำเภอ	
1	ตราด	(1) มีโรงงานอุตสาหกรรม 393 โรง	-	-	-
		(2) มีเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (อยู่ในระหว่างดำเนินการ)	คลองใหญ่ไม้รูดและหาดเล็ก	คลองใหญ่	1
2	จันทบุรี	ไม่มีนิคมอุตสาหกรรม มีโรงงานอุตสาหกรรม 714 แห่ง	-	-	-
3	ระยอง	**นิคมอุตสาหกรรม**			14
		(1) นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด	มาบตาพุด	เมือง	
		(2) นิคมอุตสาหกรรมเหมราชตะวันออก	ห้วยโป่ง	เมือง	
		(3) นิคมอุตสาหกรรมผาแดง	มาบตาพุด	เมือง	
		(4) นิคมอุตสาหกรรม อิสเทิร์นซีบอร์ด ระยอง	ปลวกแดง	ปลวกแดง	
		(5) นิคมอุตสาหกรรมอมตะ ซิตี้	ปลวกแดง	ปลวกแดง	
		(6) นิคมอุตสาหกรรมเอเชีย	บ้านฉาง	บ้านฉาง	
		(7) นิคมอุตสาหกรรมเหม ราชอิสเทิร์นซีบอร์ด	ตาสิทธิ์	ปลวกแดง	
		(8) นิคมอุตสาหกรรมอาร์ ไอ แอล	มาบตาพุด	เมือง	
		(9) นิคมอุตสาหกรรมระยอง (บ้านค่าย)	หนองบัว	บ้านค่าย	
		(10) นิคมอุตสาหกรรมหลักชัย เมืองยาง			
		(11) นิคมอุตสาหกรรมเหมราชระยอง	ตาสิทธิ์	ปลวกแดง	
		(12) นิคมอุตสาหกรรมเหมราชอีสเทิร์นซีบอร์ด	ตาสิทธิ์	ปลวกแดง	
		(13) นิคมอุตสาหกรรม ซี พี			
		(14) นิคมอุตสาหกรรมสมาร์ท พาร์ค			
4	ระยอง	**เขตประกอบการอุตสาหกรรม**			5
		(1) เขตประกอบการอุตสาหกรรมสยามอิสเทิร์นอินดัสเตรียลพาร์ค	มาบตาพุด	ปลวกแดง	
		(2) เขตประกอบการอุตสาหกรรมไออาร์พีซี	บ้านแลง	เมือง	
		(3) เขตประกอบการอุตสาหกรรม จี.เค.แลนด์	ปลวกแดง	ปลวกแดง	
		(4) เขตประกอบการอุตสาหกรรมเครือซีเมนต์ไทย เหมราชระยอง	หนองละลอก	บ้านค่าย	
		(5) เขตประกอบการอุตสาหกรรมโรจนะระยอง	หนองบัว	บ้านค่าย	

ตารางที่ 2-35 จำนวนนิคมอุตสาหกรรม/เขตประกอบอุตสาหกรรม/ชุมชนอุตสาหกรรม/สวนอุตสาหกรรมในจังหวัดของภาคตะวันออก (ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด	นิคมอุตสาหกรรม/เขตประกอบอุตสาหกรรม/ชุมชนอุตสาหกรรม/สวนอุตสาหกรรม	ที่ตั้ง		จำนวน (แห่ง)
			ตำบล	อำเภอ	
		ชุมชนอุตสาหกรรม			4
		(1) นิคมอุตสาหกรรมนครินทร์อินดัสเตรียลพาร์ค	หนองบัว	บ้านค่าย	
		(2) ชุมชนอุตสาหกรรม เอสเอส พี อินดัสเตรียลพาร์ค	หนองละลอก	บ้านค่าย	
		(3) ชุมชนอุตสาหกรรม บ.ทุนแท๊กซ์ จก.	ปลวกแดง	นิคมพัฒนา	
		(4) ชุมชนอุตสาหกรรม ไอ.พี.พี.	มะขามคู่	นิคมพัฒนา	
		สวนอุตสาหกรรม			
		สวนอุตสาหกรรม ระยองอินดัสเตรียลปาร์ค (Rayong Industrial Park)			1
4	ชลบุรี	**นิคมอุตสาหกรรม**			12
		(1) นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร			
		(2) นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง	ทุ่งสุขลา	ศรีราชา	
		(3) นิคมอุตสาหกรรมปิ่นทอง	หนองขาม	ศรีราชา	
		(4) นิคมอุตสาหกรรมปิ่นทอง (แหลมฉบัง)	หนองขาม	ศรีราชา	
		(5) นิคมอุตสาหกรรมปิ่นทอง (โครงการ 3)	หนองขาม	ศรีราชา	
		(6) นิคมอุตสาหกรรมปิ่นทอง (โครงการ 5)	หนองขาม	ศรีราชา	
		(7) นิคมอุตสาหกรรมเหมราชชลบุรี (บ่อวิน)	บ่อวิน	ศรีราชา	
		(8) นิคมอุตสาหกรรมเหมราชชลบุรี (แห่งที่ 2)	บ่อวิน	ศรีราชา	
		(9) นิคมอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ด (ระยอง)			
		(10) นิคมอุตสาหกรรมอมตะซิตี้			
		(11) นิคมอุตสาหกรรมเหมราชอีสเทิร์นซีบอร์ด	บ่อวิน	ศรีราชา	
		(12) นิคมอุตสาหกรรมเหมราชอีสเทิร์นซีบอร์ดแห่งที่ 2	บ่อวิน	ศรีราชา	

ตารางที่ 2-35 จำนวนนิคมอุตสาหกรรม/เขตประกอบอุตสาหกรรม/ชุมชนอุตสาหกรรม/สวนอุตสาหกรรมในจังหวัดของภาคตะวันออก (ต่อ)

ลำดับ	จังหวัด	นิคมอุตสาหกรรม/เขตประกอบอุตสาหกรรม/ชุมชนอุตสาหกรรม/สวนอุตสาหกรรม	ที่ตั้ง		จำนวน (แห่ง)
			ตำบล	อำเภอ	
		เขตประกอบอุตสาหกรรม			
		(1) เขตประกอบการอุตสาหกรรมสวนหนองบอน	พานทอง	บ้านเก่า	2
		(2) เขตประกอบการอุตสาหกรรมสินรัตนสตีล	คลองตำหรุ	เมือง	
		เขตชุมชนอุตสาหกรรม			
		(1) เขตชุมชนอุตสาหกรรมพานทอง	มาบโป่ง	พานทอง	1
5	ฉะเชิงเทรา	**นิคมอุตสาหกรรม**			4
		(1) นิคมอุตสาหกรรม 304		บางปะกง	
		(2) นิคมอุตสาหกรรมเวลโกรว์		บางปะกง	
		(3) นิคมอุตสาหกรรมเกตเวย์ซิตี้	แปลงยาว	บางปะกง	
		(4) นิคมอุตสาหกรรม ที เอฟ ดี	ท่าสะอ้าน	บางปะกง	
		เขตประกอบการอุตสาหกรรม			2
		(1) ซันโยฉะเชิงเทรา	คลองอุดม	เมือง	
		(2) อัลฟาเทคโนโพลิศ	คลองนคร เมืองเขต	เมือง	
		ชุมชนอุตสาหกรรม			1
		(1) อินโคสท์อินดัสเตรียล พาร์ค จำกัด	ท่าข้าม	บางปะกง	
6	ปราจีนบุรี	**มีนิคมอุตสาหกรรม**			6
		(1) นิคมอุตสาหกรรม 304			
		(2) นิคมอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี			
		(3) นิคมอุตสาหกรรมเครือสหพัฒน์กบินทร์บุรี			
		(4) นิคมอุตสาหกรรมโรจนะ			
		(5) นิคมอุตสาหกรรมไฮเทค			
		(6) นิคมอุตสาหกรรมบ่อทอง 33			
7	สระแก้ว	นิคมอุตสาหกรรมสระแก้วในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (SEZ)			1

ที่มา : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2562: 1-18 ถึง 1-21)

ตารางที่ 2-36 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรในภาคตะวันออก พ.ศ.2563

จังหวัด	โรงงาน (โรง)		
	ผลิตภัณฑ์จากพืช	อุตสาหกรรมอาหาร	ยางและผลิตภัณฑ์ยาง
ตราด	-	64	12
จันทบุรี	41	62	12
ระยอง	28	139	116
ชลบุรี	73	238	131
ฉะเชิงเทรา	114	116	22
ปราจีนบุรี	42	55	12
สระแก้ว	115	37	11
รวม	**413**	**711**	**309**

ที่มา: กระทรวงอุตสาหกรรม (2564: 63-69)

ต่อมาในปีการผลิต 2564 สำนักงานอ้อยและน้ำตาลได้มีการรายงานจำนวนโรงงานที่ทำการผลิต มี 5 โรง คือ

1. โรงงานน้ำตาลนิวกว้างสุ้นหลี จังหวัดชลบุรี
2. โรงงานน้ำตาลระยอง จ.ชลบุรี
3. โรงงานสหการน้ำตาลชลบุรี จ.ชลบุรี
4. โรงงานน้ำตาลและอ้อยตะวันออก (วัฒนานคร) จ.สระแก้ว
5. โรงงานน้ำตาลและอ้อยตะวันออก (วังสมบูรณ์) จ.สระแก้ว

(รูปที่ 2-19)

(2) โรงงานยางและผลิตภัณฑ์ยาง

ภายหลังจากมีการนำยางพาราจากประเทศมาเลเซียมาปลูกในประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2442 ที่จังหวัดตรัง ได้มีการนำยางพาราไปปลูกที่จังหวัดจันทบุรี ในปี พ.ศ. 2454 (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2525: 43,56) ถึงปัจจุบันเป็นเวลานานกว่า 100 ปี

กระทรวงอุตสาหกรรม (2564ก: 63-69) ได้รายงานว่ามีโรงงานและผลิตภัณฑ์ยางในภาคตะวันออกจำนวน 309 โรง

2.7.4 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (2561ก: 2-3) ได้รายงานสถานการณ์ด้านนักท่องเที่ยวในภาพรวมไว้ดังนี้

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยในพื้นที่ EEC ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยมีอัตราการเติบโต เพิ่มขึ้นทั้งด้านจำนวนผู้มาเยี่ยมเยือน และรายได้จากการท่องเที่ยวในพื้นที่ EEC ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามจำนวนผู้มาเยี่ยมเยือน ส่วนใหญ่เป็นผลสืบเนื่องจากศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของเมืองพัทยา จากรายงานของกรมการท่องเที่ยว พบว่าในปี พ.ศ. 2555 มีผู้มาเยี่ยมเยือนในพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจ ภาคตะวันออก รวม 19,187,427 คน และเพิ่มขึ้นเป็น 26,229,503 คน ในปี พ.ศ. 2559 โดยมีอัตราการเติบโตเฉลี่ยของจำนวนผู้มาเยี่ยมเยือน ระหว่างปี พ.ศ. 2555–2559 อยู่ที่ร้อยละ 9.68 ต่อปี ทั้งนี้ จังหวัดชลบุรีมีผู้มาเยี่ยมเยือนมากที่สุด คิดเป็นสัดส่วน ร้อยละ 61.96 ของจำนวนผู้มาเยี่ยมเยือนพื้นที่ EEC ทั้งหมด รองลงมา คือ จังหวัดระยอง และฉะเชิงเทรา คิดเป็นร้อยละ 26.42 และ 11.62 ตามลำดับ

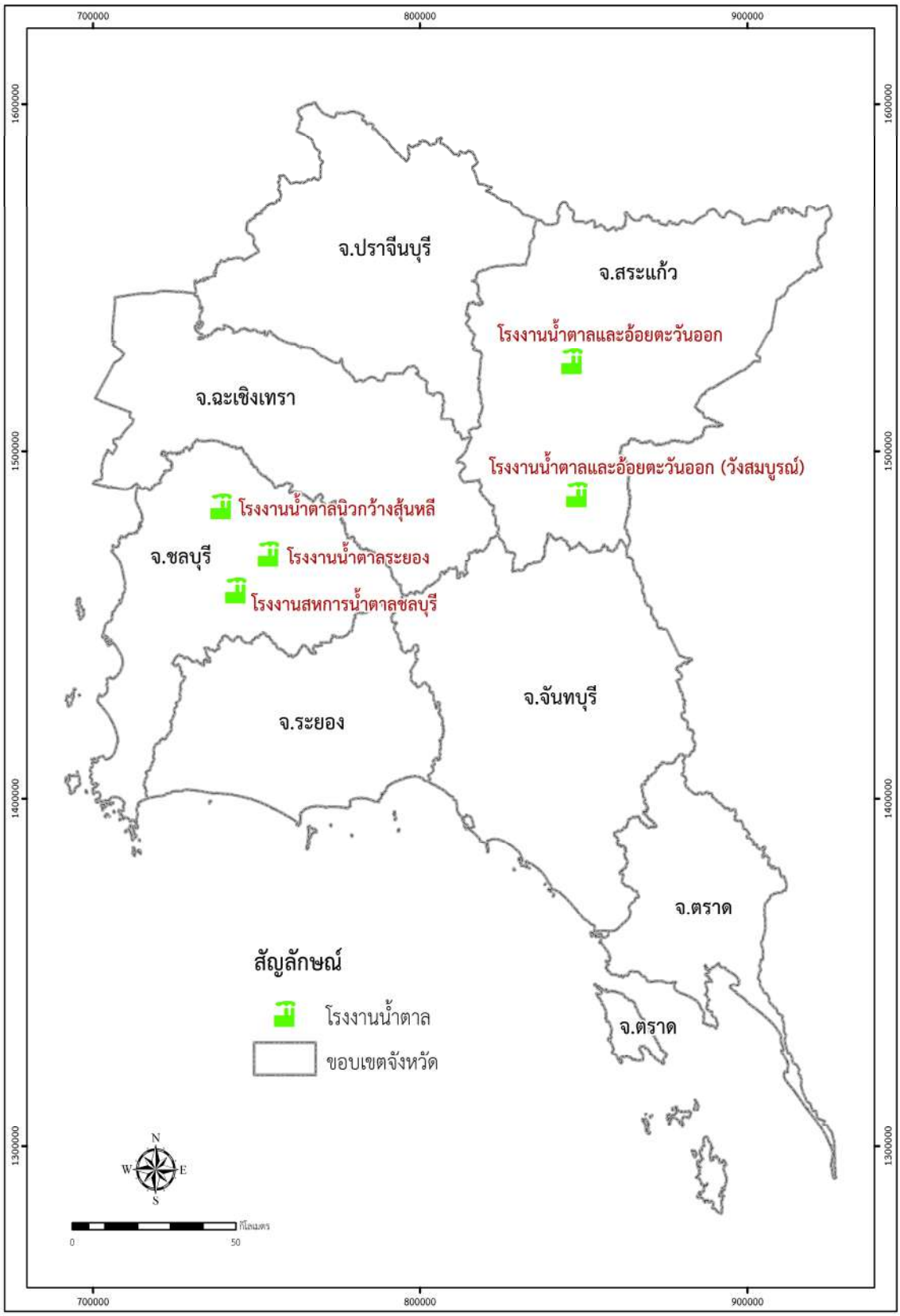

รูปที่ 2-19 ที่ตั้งโรงงานน้ำตาลในภาคตะวันออก ปีการผลิต 2563/64

ในขณะที่รายได้จากการท่องเที่ยวในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามจำนวนผู้มาเยี่ยมเยือน โดยในปี พ.ศ. 2555 เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกมีรายได้จากผู้มาเยี่ยมเยือนรวม 126,403.94 ล้านบาท และเพิ่มขึ้นเป็น 241,126.73 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2559 โดยมีอัตราการเติบโตเฉลี่ยของ รายได้จากผู้มาเยี่ยมเยือนระหว่างปีพ.ศ. 2555–2559อยู่ที่ร้อยละ 19.91 ต่อปี ทั้งนี้ในด้านสัดส่วนของรายได้จากผู้มาเยี่ยมเยือนในแต่จังหวัด พบว่า ในปี พ.ศ. 2559 จังหวัดชลบุรีมีรายได้จากผู้มาเยี่ยมเยือนมากที่สุด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 85.54 ของรายได้จากผู้มาเยี่ยมเยือนในพื้นที่ EEC ทั้งหมด รองลงมาคือ จังหวัด ระยอง และฉะเชิงเทรา มีรายได้ จากผู้มาเยี่ยมเยือนคิดเป็นร้อยละ 12.70 และ 1.76 ตามลำดับ จากการคาดการณ์แนวโน้มการ ท่องเที่ยวในพื้นที่ EEC พบว่า ผู้มาเยี่ยมเยือนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจาก 29.89 ล้านคน ในปีพ.ศ. 2560 เป็น 46.72 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2564 และคาดว่าจะมีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจาก 285,572 ล้านบาท ใน พ.ศ. 2560 เป็น 508,590 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2564

2.8 สภาพเศรษฐกิจของภาคตะวันออก

2.8.1 ภาพรวม

ผลิตภัณฑ์ภาค (GRP) ปี 2562 ขยายตัวร้อยละ 1.8 ชะลอตัวลงเมื่อเทียบกับการขยายตัวร้อยละ 2.8 ในปี 2561 เนื่องจากการผลิตภาคนอกเกษตร ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 93.9 ของผลิตภัณฑ์ภาคตะวันออก ขยายตัวร้อยละ 1.9 ชะลอตัวจากการขยายตัวร้อยละ 3.5 ในปีก่อนหน้า สำหรับการผลิตภาคเกษตร มีสัดส่วนร้อยละ 6.1 ของผลิตภัณฑ์ภาคตะวันออก ขยายตัวร้อยละ 0.5 เทียบกับที่ลดลงร้อยละ 6.5 ในปี 2561

การผลิตภาคเกษตร

ขยายตัวร้อยละ 0.5 จากที่ลดลงร้อยละ 6.5 ในปี 2561 เนื่องจากการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์และกิจกรรมบริการที่เกี่ยวข้อง ขยายตัวร้อยละ 0.7 เทียบกับการลดลงร้อยละ 7.1 ในปีก่อนหน้า โดยผลผลิตพืชสำคัญที่เพิ่มขึ้น ได้แก่ ผลไม้ และยางพารา ส่วนการเลี้ยงปศุสัตว์ลดลงจากผลผลิต ของการเลี้ยงสัตว์ปีกและสุกร ส่วนการประมงลดลงร้อยละ 0.6 ต่อเนื่องจากการลดลงร้อยละ 3.0 ในปี 2561 ตามผลผลิตประมงทะเล

การผลิตภาคนอกเกษตร

ขยายตัวร้อยละ 1.9 ชะลอลงจากที่ขยายตัว ร้อยละ 3.5 ในปี 2561 เป็นผลมาจากการผลิตในสาขาที่สำคัญ คือ สาขาอุตสาหกรรม ซึ่งมีสัดส่วนสูงสุดของผลิตภัณฑ์ภาคตะวันออก ขยายตัวร้อยละ 0.1 ชะลอลงจากที่ขยายตัวร้อยละ 3.8 ในปี2561 มีสาเหตุหลักมาจากการผลิตผลิตภัณฑ์คอมพิวเตอร์ อิเล็กทรอนิกส์ฯ ชะลอตัวลงเมื่อเทียบกับปีก่อนหน้า ขณะที่การผลิตยานยนต์และการผลิตผลิตภัณฑ์จากการกลั่น ปิโตรเลียมลดลง นอกจากนี้ สาขาการผลิตที่ขยายตัว ได้แก่ สาขาการทำเหมืองแร่และเหมืองหิน (ร้อยละ 0.9) สาขาไฟฟ้า ก๊าซฯ (ร้อยละ 2.0) สาขาที่พักแรมและบริการด้านอาหาร (ร้อยละ 10.5) สาขากิจกรรมทางการเงินและการประกันภัย (ร้อยละ 7.0) สาขาการก่อสร้าง (ร้อยละ 10.7) สาขากิจกรรมวิชาชีพฯ (ร้อยละ 9.0) และสาขาศิลปะ ความบันเทิงและนันทนาการ (ร้อยละ 14.0) สาขาการผลิตที่ชะลอลง ได้แก่ สาขาการขายส่ง และการขายปลีกฯ (ร้อยละ 5.2) สาขากรขนส่งและสถานที่เก็บสินค้า (ร้อยละ 4.5) สาขากิจกรรมเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ฯ (ร้อยละ 4.2) สาขาการบริหารราชการฯ (ร้อยละ 2.0) สาขากิจกรรมด้านสุขภาพฯ (ร้อยละ 6.5) สาขาข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร (ร้อยละ 7.5) สาขากิจกรรมการบริหารและบริการสนับสนุนอื่นๆ (ร้อยละ 0.6) สาขากิจกรรมการบริการด้านอื่นๆ (ร้อยละ 2.2) และสาขาการประปาและการจัดการของเสีย (ร้อยละ 3.3) ส่วนสาขาการผลิตที่ลดลง ได้แก่ สาขาการศึกษา ลดลงร้อยละ 2.7 เทียบกับที่ลดลงร้อยละ 0.6 ในปี 2561

2.8.2 ภาคเกษตร

(1) ภาคตะวันออกมีมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคเกษตร ณ ราคาประจำปี พ.ศ. 2561 ประมาณ 170,578 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจาก 159,452 ล้านบาท ในปี 2557 ในช่วง 5 ปี (2557 -2561) ที่ผ่านมา ภาคเกษตรของภาคตะวันออก มีอัตราการหดตัวเฉลี่ยร้อยละ 0.7 ในขณะที่ภาคเกษตรของประเทศมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 0.5 ภาคเกษตรของภาคตะวันออกมีปัญหาสำคัญที่ต้องเร่งแก้ไขหลายประการ เช่น ปัญหาคุณภาพดินเสื่อมจากการใช้สารเคมี และสารเคมีตกค้างในผลผลิต เป็นต้น ภาคเกษตรมีสัดส่วนมูลค่า ผลิตภัณฑ์คิดเป็นร้อยละ 5.6 ต่อมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคตะวันออก และร้อยละ 12.8 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคเกษตรของประเทศ

(2) แหล่งการทำเกษตรฯ ที่สำคัญของภาคตะวันออก คือ จังหวัดจันทบุรี มีสัดส่วนการผลิตร้อยละ 38.2 รองลงมา คือ ชลบุรี ร้อยละ 11.6 ระยอง ร้อยละ 11.1 และตราด ร้อยละ 11.0 ปัจจุบันพื้นที่เกษตรกรรมของภาคตะวันออกได้แปรเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและที่อยู่อาศัยมากขึ้น แต่ภาคตะวันออกก็ยังถือได้ว่าเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรที่สำคัญของประเทศแห่งหนึ่ง ทั้งทางด้านการเพาะปลูก การทำปศุสัตว์ และประมงโดยสินค้าเกษตรที่สำคัญของภาคตะวันออกมี ดังนี้

(2.1) ข้าวและพืชไร่ผลผลิตที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวและมันสำปะหลัง จังหวัดที่มีพื้นที่ปลูกข้าวนาปีมากของภาค คือ จังหวัดสระแก้ว ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และนครนายก ส่วนจังหวัดที่มีพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังมาก คือ จังหวัดสระแก้ว ฉะเชิงเทรา และชลบุรี

(2.2) ผลไม้ที่สำคัญได้แก่ ทุเรียน จังหวัดที่เป็นแหล่งปลูกทุเรียนในภาคที่สำคัญ คือ จังหวัดจันทบุรี ระยอง และตราด มังคุด แหล่งปลูกที่สำคัญ คือ จังหวัดจันทบุรี ตราด และระยอง ลำไยแหล่งปลูกลำไยที่สำคัญ คือ จังหวัดจันทบุรี เงาะ แหล่งปลูกที่สำคัญ คือ จังหวัดจันทบุรี และตราด ลองกองแหล่ปลูกลองกองที่สำคัญ คือ จังหวัดจันทบุรี

(2.3) ปศุสัตว์ได้แก่ ไก่เนื้อ แหล่งเลี้ยงที่สำคัญ คือ จังหวัดชลบุรี ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง ไก่ไข่ แหล่งเลี้ยงที่สำคัญ คือ จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และนครนายก เป็ดเนื้อ แหล่งเลี้ยงที่สำคัญ คือ จังหวัดฉะเชิงเทรา ระยอง และปราจีนบุรี เป็ดไข่ แหล่งเลี้ยงที่สำคัญ คือ จังหวัดฉะเชิงเทราและชลบุรี และสุกรแหล่งเลี้ยงที่สำคัญ คือ จังหวัดฉะเชิงเทรา และชลบุรี

(2.4) ประมงภาคตะวันออกมีศักยภาพในการทำการประมงและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยจังหวัดที่มีมูลค่าผลิตภัณฑ์ประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำสูงที่สุดของภาค คือ ชลบุรี รองลงมา คือ ตราด ระยอง และจันทบุรี

(2.5) พื้นที่ชลประทานต่อพื้นที่เกษตรของภาคตะวันออกต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศ โดยมีสัดส่วนร้อยละ 21.6 ซึ่งต่ำกว่าของประเทศที่มีสัดส่วนร้อยละ 22.5 พื้นที่ชลประทานของภาคตะวันออกในปี 2561 ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 2.78 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 8.3 ของพื้นที่ชลประทานทั้งประเทศ

(2.6) เกษตรปลอดภัยและเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ยังมีไม่มากนัก จากข้อมูลการตรวจรับรอง เกษตรปลอดภัยและเกษตรอินทรีย์ของกรมวิชาการเกษตร ณ วันที่ 5 พฤศจิกายน 2561 พบว่าภาคตะวันออกมีพื้นที่ได้รับการรับรองแหล่งผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยรวมทั้งสิ้น 242,688.44 ไร่ โดยจังหวัดในภาคตะวันออกที่มีพื้นที่ได้รับการรับรองแหล่งผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยมากที่สุด คือ จังหวัดจันทบุรี รองลงมา คือ จังหวัดตราดและระยอง และเกษตรอินทรีย์ 1,139.04 ไร่ โดยจังหวัดที่มีพื้นที่ได้รับการรับรองแหล่งผลิต สินค้าเกษตรอินทรีย์มากที่สุด คือ จังหวัดระยอง รองลงมา คือ จังหวัดจันทบุรี และตราด

(3) อัตราการขยายตัวของ GPP และโครงสร้างการกระจายรายได้จากการผลิตภาคตะวันออก

อัตราการขยายตัวที่แท้จริงในปี พ.ศ. 2562 รวมทั้งภาคร้อยละ 1.8 สูงสุดในจังหวัดปราจีนบุรีร้อยละ 9.3 และรองลงมาคือจันทบุรี ร้อยละ 5.0 ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-37

ตารางที่ 2-37 อัตราขยายตัวของ GPP และโครงสร้างการกระจายรายได้จากการผลิตภาคตะวันออก

(ร้อยละ)

จังหวัด	อัตราขยายตัวที่แท้จริง		โครงสร้าง ณ ราคาประจำปี	
	2561	2562	2561	2562
1 ชลบุรี	4.3	2.5	34.1	34.8
2. ฉะเชิงเทรา	11.2	-1.1	13.0	12.7
3. ระยอง	-1.5	-0.4	34.2	32.7
4. ตราด	-5.9	2.3	1.4	1.4
5. จันทบุรี	-9.5	5.0	4.0	4.4
6. นครนายก	9.4	1.5	1.0	1.0
7. ปราจีนบุรี	7.5	9.3	10.7	11.4
8. สระแก้ว	11.3	0.3	1.6	1.6
รวมทั้งภาค	**2.8**	**1.8**	**100.0**	**100.0**

ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2563: 15)

(4) ผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัวต่อปี พ.ศ. 2562 ในภาคตะวันออก

ผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัวต่อปี พ.ศ. 2562 สูงสุดของประเทศและภาคตะวันออก คือ จังหวัด ระยอง มีมูลค่า 988,748 บาทต่อปี รองลงมาคือจังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นลำดับที่ 3 ของประเทศ มีค่า 571,2234 บาท ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-38

ตารางที่ 2-38 ผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัวต่อปี 2562 ในภาคตะวันออก

อันดับที่ของประเทศ	จังหวัด	บาทต่อปี
1	ระยอง	988,748
3	ชลบุรี	571,234
4	ปราจีนบุรี	551,150
5	ฉะเชิงเทรา	459,005
15	จันทบุรี	239,453
22	ตราด	162,741
60	สระแก้ว	76,199

ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2563 : 22)

(5) ผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัด (GPP) ของภาคตะวันออก

ผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัด (GPP) จากสาขาการผลิต นอกภาคการเกษตรสูงกว่าภาคการเกษตรทุกจังหวัด โดยเฉพาะในจังหวัดชลบุรี สาขาการผลิตนอกภาคการเกษตรมีมูลค่าสูงถึง 604,832 ล้านบาท แต่ในภาคการเกษตรมีมูลค่าเพียง 12,181 ล้านบาท ดังรายละเอียดในตารางที่ 2-39

ตารางที่ 2-39 ผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัด (GPP) ของจังหวัดในภาคตะวันออก

จังหวัด	สาขาการผลิต	ปี				
		2558	2559	2560	2561	2562
ตราด	ภาคการเกษตร	11,384	9,250	11,399	9,963	10,390
	ภาคนอกการเกษตร	12,779	13,152	14,591	14,603	14,738
จันทบุรี	ภาคการเกษตร	24,708	21,638	26,123	22,264	22,883
	ภาคนอกการเกษตร	28,079	29,807	33,741	32,855	35,354
ระยอง	ภาคการเกษตร	10,442	10,347	12,101	11,119	11,305
	ภาคนอกการเกษตร	467,624	483,381	510,137	503,453	501,150
ชลบุรี	ภาคการเกษตร	10,204	11,077	12,541	13,290	12,181
	ภาคนอกการเกษตร	522,150	554,030	565,233	589,172	604,832
ฉะเชิงเทรา	ภาคการเกษตร	10,923	10,696	11,554	11,624	11,530
	ภาคนอกการเกษตร	230,901	245,118	240,726	269,166	266,170
ปราจีนบุรี	ภาคการเกษตร	4,509	4,724	4,441	4,551	4,609
	ภาคนอกการเกษตร	172,860	200,451	248,116	267,052	292,473
สระแก้ว	ภาคการเกษตร	5,472	5,527	6,150	7,322	7,046
	ภาคนอกการเกษตร	18,836	19,590	20,519	22,728	22,704

ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2563:61-68)

2.9 ศักยภาพในการพัฒนา

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2562: 16-18) ได้วิเคราะห์ถึงสภาวะแวดล้อมในการพัฒนาภาคตะวันออกในปี 2562 ไว้ดังนี้

2.9.1 เป็นศูนย์รวมที่ตั้งของอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศ และมีแนวโน้มที่จะเติบโตเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมสมัยใหม่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เนื่องจากได้มีการลงทุนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ และเป็นอุตสาหกรรมหลักที่สำคัญของประเทศและภูมิภาคอาเซียน ได้แก่อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรมกลั่นน้ำมัน อุตสาหกรรมยานยนต์ อุตสาหกรรมอิเล็คโทรนิกส์และเครื่องใช้ไฟฟ้า รวมถึงอุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตรในพื้นที่สืบเนื่องตอนในของจังหวัดระยอง

2.9.2 มีท่าเรือน้ำลึก และระบบโครงข่ายการขนส่งทางถนน และรถไฟที่สนับสนุนการเปิดประตูการขนส่งของประเทศเข้าสู่ระบบโครงข่ายการเดินเรือนานาชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากมีการเพิ่มประสิทธิภาพท่าเรือน้ำลึกที่มีอยู่ พร้อมทั้งประสานโครงข่ายการขนส่งหลักของพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกให้สอดคล้องและเชื่อมโยงกับระบบโครงข่ายการขนส่งหลักของกรุงเทพฯ และปริมณฑล ภาคกลางตอนบน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และต่างประเทศ จะช่วยยกระดับการพัฒนาจากการเป็นแค่ฐานการผลิตและประตูส่งออกทางทะเลผ่านท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบังและมาบตาพุดในปัจจุบัน เข้าสู่การเป็นประตูเศรษฐกิจนานาชาติ รองรับการพัฒนาอุตสาหกรรม และเปิดตลาดการค้าไปสู่ภูมิภาคต่างๆ ของโลก เช่น สหรัฐอเมริกาและยุโรป โดยอาศัยการขนส่งเชื่อมโยงกันในรูปแบบของการขนส่งต่อเนื่องระหว่างถนน รถไฟ และท่าเรือน้ำลึก

2.9.3 เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและเป็นที่รู้จักแพร่หลายในระดับชาติและนานาชาติ โดยเฉพาะพัทยา-บางแสน ซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวที่รู้จักกันในระดับนานาชาติอยู่แล้ว นอกจากนี้ ยังมีเกาะช้างแผนพัฒนาภาคตะวันออกและเกาะเสม็ด ที่กำลังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น รวมถึงมีการพัฒนาภาพลักษณ์ สภาพแวดล้อม และการตลาดของเมืองเพิ่มขึ้น ทำให้กระแสการเดินทางท่องเที่ยวจากทั่วโลกเดินทางมายังเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีอัตราการเติบโตสูง นอกจากนี้ภาค

ตะวันออกยังมีทรัพยากรธรรมชาติประเภทป่าเขาน้ำตก อุทยานแห่งชาติ และทะเล ที่จะดึงดูดและให้บริการนักท่องเที่ยวได้ โดยมีพื้นที่หลายแห่งที่มีสภาพภูมิอากาศและธรรมชาติที่เหมาะต่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่สามารถจัดกิจกรรมได้หลายอย่างทั้งการท่องเที่ยวแบบผจญภัย ทัวร์ป่าล่องแก่ง เช่น การท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ การล่องแก่งที่อำเภอโป่งน้ำร้อน จันทบุรี ตลอดจนในช่วงฤดูผลไม้จะเป็นช่วงที่จูงใจให้นักท่องเที่ยวได้เข้าเที่ยวชมสวน และบริโภคผลไม้

2.9.4 เป็นแหล่งเพาะปลูกผลไม้หลักของประเทศ โดยเฉพาะทุเรียน มังคุด และเงาะ ซึ่งมีปริมาณการผลิตมากพอสาหรับใช้บริโภคภายในประเทศ และส่งออกไปยังต่างประเทศ สามารถสร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่นจำนวนมาก นอกจากนี้ พื้นที่นี้ยังมีพื้นที่ชายฝั่งทะเลที่เหมาะแก่การทำประมงน้ำลึกและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง

2.9.5 เป็นแหล่งเจียระไนอัญมณีที่มีคุณภาพและมีชื่อเสียง โดยได้มีการฝึกฝนฝีมือด้านการเจียระไนจนเกิดความชำนาญ และมีการใช้วิทยาการต่างๆ เพื่อเพิ่มคุณค่าของอัญมณี ส่งผลให้ภาคตะวันออกโดยเฉพาะจันทบุรีเป็นแหล่งเจียระไน และย่านธุรกิจอัญมณีที่สำคัญของประเทศ ที่สามารถสนับสนุนเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่สามารถซื้อกลับไปเป็นของที่ระลึกได้

2.9.6 มีพรมแดนติดกับชายแดนกัมพูชา ซึ่งเป็นจุดการค้าชายแดนที่อยู่ใกล้กรุงเทพฯ ปริมณฑล และพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับจุดการค้าชายแดนอื่นๆ ของประเทศ ประกอบกับตั้งอยู่ในเส้นทางสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้สามารถเข้าถึงตลาดทั้งในกรุงเทพฯ และปริมณฑล พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ตลอดจนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกัมพูชา-เวียดนามได้

2.10 ปัญหาที่ต้องมีการแก้ไข

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2562: 17-18) ได้รายงานถึงจุดอ่อนในการพัฒนาภาคตะวันออกไว้ดังนี้

2.10.1 การพัฒนาอุตสาหกรรมต่างๆ ของภาครัฐและเอกชนบางแห่งเริ่มมีปัญหาเรื่องการบริหารจัดการด้านมลพิษที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิต ได้แก่ ปัญหามลพิษทางอากาศจากอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ปัญหาการจัดการกากของเสียอุตสาหกรรม และปัญหาการบำบัดน้ำเสียและสารโลหะหนักที่ลงไปในแหล่งน้ำต่างๆ โดยเฉพาะอ่างเก็บน้ำดอกกราย นอกจากนี้ เริ่มเกิดความขัดแย้ง เนื่องจากได้มีการปล่อยมลพิษลงสู่แหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและเกษตรกรรมของประชาชนอย่างกว้างขวาง

2.10.2 การขยายตัวของเมือง แหล่งอุตสาหกรรม และแหล่งท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว ได้ส่งผลให้เกิดความต้องการใช้น้ำเพื่อนำมาใช้ในกระบวนการผลิต บริการ และอุปโภคบริโภคปริมาณมาก ก่อให้เกิดความขัดแย้งเรื่องการใช้น้ำ เดิมแหล่งน้ำจะถูกใช้เพื่อกิจกรรมการเกษตรและชุมชนเกษตรขนาดเล็กเท่านั้น ปัจจุบันต้องแย่งกันใช้น้ำระหว่างภาคเกษตร อุตสาหกรรม เมืองและบริการแก่นักท่องเที่ยว แม้ว่าจะมีการพัฒนาแหล่งน้ำรองรับไว้แล้วบางส่วน แต่ด้วยข้อจำกัดของภูมิประเทศ ทำให้ไม่สามารถก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ได้ จึงต้องมีการวางท่อส่งน้ำเชื่อมโยงระหว่างอ่างเก็บน้าที่มีอยู่เพื่อนำน้ำมาทดแทนในบางพื้นที่ยามขาดแคลนปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการ ปริมาณน้ำท่าของภาคตะวันออกมาจากลุ่มน้ำหลัก 3 แห่ง คือ ลุ่มน้ำบางปะกง ลุ่มน้ำโตนเลสาบ และลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออกมีค่ารายปีเฉลี่ย 23,882 ล้านลูกบาศก์เมตร จากสถิติปริมาณการเก็บกักน้ำได้ของอ่างเก็บน้ำ

ขนาดใหญ่ของภาคตะวันออกจำนวน 6 แห่ง พบว่า ปริมาณน้ำที่กักเก็บได้ตั้งแต่ปี 2556–2561 มีปริมาณเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 4.52 ต่อปี โดยปริมาณน้ำที่เก็บกักได้ เมื่อเทียบกับความจุของอ่างเก็บน้ำสูงสุดร้อยละ 73.6ในปี 2561 และต่ำสุดที่ ร้อยละ 50.2 ปี 2559 สำหรับ ปี 2561 ปริมาณน้ำกักเก็บได้ของภาคตะวันออกเพิ่มขึ้นร้อยละ 12.4 จากปี 2560 โดยมีปริมาณเก็บกักได้ 1,187 ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ 73.6ของความจุอ่าง หรือร้อยละ 5.0 ของปริมาณน้ำท่า ถึงกระนั้น ปริมาณน้ำที่เก็บกักได้ก็ยังคงไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้น้ำที่เพิ่มขึ้น จากการเพิ่มขึ้นของการผลิตภาคเกษตรที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นมากตามราคาที่สูงขึ้นการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว และการเพิ่มขึ้นของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในหน้าแล้งยังคงอยู่

2.10.3 การพัฒนาเศรษฐกิจของภาคตะวันออกที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตมากขึ้นตามล้าดับ อาทิ การทำลายทรัพยากรป่าไม้ได้ส่งผลกระทบไปถึงปัญหาความแปรปรวนของลมฟ้าอากาศ ก่อให้เกิดภาวะฝนแล้งและน้ำท่วมอยู่เสมอโดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดจันทบุรี และตราด นอกจากนี้ยังมีการจับสัตว์น้ำโดยไม่ถูกวิธี ทำให้สัตว์น้ำตามธรรมชาติลดลงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งพื้นที่ป่าชายเลนในแต่ละจังหวัดลดลงไปจากเดิมมาก เนื่องจากการบุกรุกเพื่อทำนากุ้ง

2.10.4 แม้ว่าภาคตะวันออกจะเป็นแหล่งเพาะปลูกผลไม้หลักของประเทศ แต่ผลไม้เป็นผลิตผลที่มีช่วงระยะเวลาในการเก็บเกี่ยว ดูแล รักษาจำกัด เมื่อพ้นกำหนดจะเสียหาย และเป็นผลผลิตที่มีช่วงฤดูกาล ไม่สามารถผลิตออกได้ตลอดปี และหากเมื่อใดขาดน้ำก็จะทำความเสียหายให้แก่สวนผลไม้อย่างรุนแรง ทำให้ปริมาณผลผลิตไม่แน่นอน ไม่มีเสถียรภาพด้านราคา รวมทั้งยังขาดการบริหารจัดการในช่วงที่ผลไม้ออกมามากและกระจุกตัวอย่างเหมาะสมและทันเวลา ทำให้ผลไม้เน่าเสียง่าย นอกจากนี้ยังขาดการวิจัยและพัฒนาทั้งในด้านการผลิตให้ออกผลผลิตนอกฤดูการเก็บรักษา การลำเลียงถึงที่หมายก่อนการเน่าเสียและมีปัญหาเรื่องคุณภาพมาตรฐานไม่สม่ำเสมอ เช่น การคัดขนาด บรรจุหีบห่อ แปรรูป และเก็บรักษา

2.10.5 การขยายตัวอย่างรวดเร็วของภาคอุตสาหกรรมที่ผ่านมา ท้าให้เกิดภาวะขาดแคลนแรงงาน ประกอบด้วย แรงงานที่เคลื่อนย้ายเข้าไม่ได้ตอบสนองความต้องการที่แท้จริง เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นแรงงานระดับล่าง ทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะฝีมือสาหรับการผลิตภาคอุตสาหกรรมที่มีการปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีสูงขึ้น นอกจากนี้แรงงานที่มีฝีมือจะพยายามเข้าสู่อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ได้มาตรฐานและมีความมั่นคงต่ออนาคตในการทำงานมากกว่า จึงเกิดปัญหาการโยกย้ายการทำงานอยู่ในอัตราที่สูง ตลอดจนแรงงานในท้องถิ่นไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้เพียงพอ

2.10.6 การขยายตัวทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการส่งออกซึ่งกำลังได้รับแรงกดดันจากมาตรการกีดกันที่ไม่ใช้ภาษีเพิ่มขึ้น เช่น มาตรฐานการผลิตสินค้า มาตรฐานการด้านความสะอาดและสุขอนามัย มาตรฐานแรงงาน มาตรฐานสิ่งแวดล้อม และมาตรฐานด้านทรัพย์สินทางปัญญา เป็นต้น ซึ่งได้มีการตั้งกฎเกณฑ์ในการรับซื้อสินค้าจากผู้ผลิตค่อนข้างมาก และมีการตรวจสอบคุณภาพอย่างเข้มงวด ดังนั้นเศรษฐกิจของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกที่พึ่งพาการส่งออกอย่างมาก จึงมีแนวโน้มว่าการส่งออกจะมีอุปสรรคมากขึ้นในอนาคต หากผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับมาตรฐานเหล่านี้จะสูญเสียโอกาสทางการตลาดไป ส่งผลให้ผู้ประกอบการในกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกต้องเร่งปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตให้ได้มาตรฐานและคุณภาพสินค้าให้เป็นที่ยอมรับระหว่างประเทศ

2.11 สรุป

ได้ทบทวนสาระสำคัญด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของพื้นที่ภาคตะวันออกทั้ง 7 จังหวัด คือ ตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

ภาคตะวันออกมีเนื้อที่ 21,487,812 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 7 จังหวัด คือ ตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว

ภูมิประเทศภาคตะวันออกแบ่งออกเป็น 4 ส่วนคือ ตอนบนเป็นที่ราบและพื้นที่ลอนลาดอยู่ระหว่างเทือกเขาสูงสลับกับที่ราบและพื้นที่ลอนลาด ตอนล่างของภาคเป็นพื้นที่ลอนลาดสลับกับที่ราบและส่วนที่เป็นชายฝั่งทะเลหรือพื้นที่ชะวากทะเลดินดอนสามเหลี่ยม บริเวณปากแม่น้ำด้านตะวันออก

ทิวเขาที่สำคัญ คือ ทิวเขาจันทบุรี ทิวเขาบรรทัด และทิวเขาสันกำแพง

ลุ่มน้ำในภาคตะวันออกมี 3 ลุ่มน้ำ คือ ลุ่มน้ำบางปะกง ลุ่มน้ำโตนเลสาป และลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก

การแบ่งเขตการปกครองภาคตะวันออก มี 7 จังหวัด 63 อำเภอ 488 ตำบล 4,453 หมู่บ้าน และการปกครองพิเศษ 1 แห่ง คือ เมืองพัทยา ในการปกครองส่วนท้องถิ่น มีองค์การบริหารส่วนจังหวัด 7 แห่ง เทศบาลตำบล 174 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 335 แห่ง รวมทั้งสิ้น 542 แห่ง

ประชากรเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2564 มีจำนวน 4,881,443 คน

ฤดูกาลในภาคตะวันออกเป็นแบบมรสุมเขตร้อนได้รับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ในเดือนสิงหาคม-ตุลาคม และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในเดือน พฤศจิกายน-กุมภาพันธ์

ปริมาณน้ำฝน ด้านตะวันตกคือจังหวัดชลบุรีมีจำนวน 1,100-1,200 มิลลิเมตรต่อปี

ด้านตะวันออกคือ จังหวัดตราด มีปริมาณฝน 4,500,500 มิลลิเมตรต่อปี จังหวัดอื่นมีปริมาณฝนระหว่าง 1,500-2,000 มิลลิเมตรต่อปี

การวิเคราะห์สมดุลของน้ำ (Balance of Water) จังหวัดต่างๆ จะขาดน้ำเพื่อการเกษตรระหว่างเดือนธันวาคม-กุมภาพันธ์

การคมนาคม มีทั้งทางบก ทางอากาศ และทางน้ำ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ คือ ป่าไม้มีเนื้อที่ 4,724,548 ไร่ มีอุทยานแห่งชาติ 8 แห่ง เนื้อที่ 1,757,110 ไร่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 4 แห่ง เนื้อที่ 1,396,187 ไร่ วนอุทยาน 2 แห่ง เนื้อที่ 32,395 ไร่ สวนรุกขชาติ 3 แห่ง เนื้อที่ 1,052 ไร่ ป่าชายเลนมีเนื้อที่ 164,650 ไร่

ทรัพยากรดิน จากการจำแนกดินในระดับ ชุดดิน (Soil Series) พบว่ามีจำนวน 143 ชุดดิน

แหล่งน้ำ ที่เป็นลำน้ำธรรมชาติ มีแม่น้ำจันทบุรี แม่น้ำประแส แม่น้ำระยอง แม่น้ำเมืองตราด (คลองใหญ่) แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำหนุมาน และแม่น้ำพระปรง

อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ มีจำนวน 6 แห่ง เก็บกักน้ำได้ 1,541 ล้านลูกบาศก์เมตร

พื้นที่ชุ่มน้ำในภาคตะวันออกระดับนานาชาติมี 4 แห่ง ระดับชาติ 7 แห่ง พื้นที่ชุ่มน้ำในเขตอนุรักษ์ 7 แห่ง และพื้นที่ชุ่มน้ำนอกเขตพื้นที่อนุรักษ์ 2 แห่ง

การกำหนดเขตพื้นที่และมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมมี 2 พื้นที่ คือ (1) บริเวณเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี และ(2) พื้นที่อำเภอบางละมุงและ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

มีการประกาศเขตควบคุมมลพิษ ในท้องที่ตำบลมาบตาพุด ตำบลห้วยโป่ง ตำบลเนินพระ ตำบลทับมา อำเภอเมือง ตำบลมาบป่า อำเภอนิคมพัฒนา และตำบลบ้านฉาง อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง

โรงงานอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกมีจำนวน 11,884 โรง เงินลงทุน 2,874,314 ล้านบาท เป็นโรงงานผลิตภัณฑ์พืช จำนวน 413 โรง โรงงานอุตสาหกรรมอาหาร 711 โรง

มีนิคมอุตสาหกรรม 37 แห่ง เขตประกอบอุตสาหกรรม 9 แห่ง เขตชุมชนอุตสาหกรรม 6 แห่ง และสวนอุตสาหกรรม 1 แห่ง

โรงงานน้ำตาล มีจำนวน 6 โรง

โรงงานยางและผลิตภัณฑ์ยาง 309 โรง

การท่องเที่ยว ในปี 2560 มีจำนวน 46.72 ล้านคน

สภาพทางเศรษฐกิจ จังหวัดระยองมีรายได้ต่อหัวต่อปีสูงที่สุดในประเทศไทย 988,748 บาทต่อปี ในปี พ.ศ. 2562

ศักยภาพในการพัฒนา มีโครงสร้างพื้นฐานที่มีศักยภาพ แหล่งปลูกไม้ผลที่สำคัญ และแหล่งท่องเที่ยว แต่ยังคงมีปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัญหาที่ต้องแก้ไข คือ (1) ปัญหาสิ่งแวดล้อม (2) ปัญหาขาดแคลนน้ำ

เอกสารอ้างอิง

1. กรมการปกครอง. 2565. ***ประกาศสำนักทะเบียนกลาง เรื่องจำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร ตามหลักฐานทางทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2564.*** สำนักทะเบียนกลาง.

2. กรมควบคุมมลพิษ. 2554. ***รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี 2553***. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ISBN 978-974-286-919-9.

3. กรมชลประทาน. 2565. ***ตารางสรุปสภาพน้ำในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ทั้งประเทศ วันเสาร์ที่ 6 มีนาคม 2565.***

4. กรมทรัพยากรธรณี. 2565. ***ลักษณะภูมิประเทศและภูมิสัณฐานลักษณะทางธรณีวิทยาภาคตะวันออก.*** http://www.dmr.go.th/ewt_news.php?nid=6827&filename=index.

5. กรมทรัพยากรทางทะเลชายฝั่ง. 2565. ***ป่าชายเลนในภาคตะวันออก.***

6. กรมทรัพยากรน้ำ. 2554. ***ระเบียนข้อมูลระบบลุ่มน้ำและเขตการปกครองในประเทศไทย.*** กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

7. กรมป่าไม้. 2564. ***สถิติป่าไม้ พ.ศ. 2564.***

8. กรมแผนที่ทหาร. 2521. ***ตารางเปรียบเทียบแผนที่ 72 จังหวัดจากการคำนวณ กรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2521 อักขรานุกรมฉบับราชบัญฑิตสถาน พ.ศ.2509 และทำเนียบการปกครองพื้นที่กระทรวงมหาดไทย พ.ศ.2517***.

9. กรมพัฒนาที่ดิน. 2542. ***รายงานการสำรวจพื้นที่อุทกภัยจังหวัดจันทบุรี สิงหาคม 2542.*** กองวางแผนการใช้ที่ดิน.

10. กรมพัฒนาที่ดิน. 2565. ***ผลการดำเนินงานโครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน 2548-2565.***

11. กรมอุตุนิยมวิทยา. 2565. ***ภูมิอากาศจังหวัดตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี สระแก้ว.***

12. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. 2565. ***ข้อมูลสถิติอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช 2564.***

13. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2525. ***วิวัฒนาการด้านการเกษตรกรุงรัตนโกสินทร์.*** จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์. กรุงเทพมหานคร.

14. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2562. ***แผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561-2564.***

15. กระทรวงอุตสาหกรรม. 2563. ***กฎกระทรวงกำหนดประเภท ชนิด และขนาดของโรงงาน พ.ศ.2563 ลงวันที่ 5 สิงหาคม 2563 ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 137 ตอนที่ 62 ก.***

16. กระทรวงอุตสาหกรรม. 2564. ***สถิติโรงงานอุตสาหกรรม ที่จดทะเบียนไว้กับกระทรวงอุตสาหกรรมและได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการ (ตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535) จำแนกตามหมวดอุตสาหกรรมที่สำคัญระดับประเทศ ณ สิ้นปี พ.ศ. 2563.*** กรมโรงงานอุตสาหกรรม.

17. กรีนนิวส์. 2563. ***อ่างใหม่ไม่ช่วยแล้ว ชี้ทางออกปัญหาน้ำ EEC ต้องรีไซเคิลน้ำ-ปรับปรุงประสิทธิภาพชลประทาน.***

18. ชุ่มใจ อรรถจินดา. 2520. ***วิวัฒนาการอุตสาหกรรมน้ำตาลในประเทศไทย.*** ในรายงานการสัมมนาเรื่องปัญหาอ้อยและน้ำตาลในประเทศไทย วันที่ 11-12 ตุลาคม 2520 ณ สถาบันประมงน้ำจืดแห่งชาติ บางเขน.

19. ฐานเศรษฐกิจ. 2550. ***ฝนกรดถล่มมาบตาพุด.*** วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2550.

20. ฐานเศรษฐกิจ. 2565. ***น้ำท่วมใหญ่จันทบุรี 2565 ปภ. ยกธงเหลือง.*** วันที่ 9 กันยายน 2565.

21. เถลิงศักดิ์ เพชรสุวรรณ. 2562. ***มลพิษทางอากาศของประเทศไทย แหล่งกำเนิด และการจัดการ.*** กรมควบคุมมลพิษ.

22. ทีเอ็นเอ็นออนไลน์ .2564. พบ 4 ***แหล่งน้ำบาดาลใหญ่ใน อีอีซี.*** วันที่ 12 มกราคม 2564.

23. ไทยรัฐ. 2553. ***ดินโคลนถล่มรีสอร์ท เกาะช้างยับ ดับ 1 หนีตายวุ่น.*** วันที่ 12 ตุลาคม 2553.

24. ไทยรัฐออนไลน์. 2556***. เตือนอันตรายฝนกรด ห้ามดื่มน้ำฝน ม.เกษตร-มาบตาพุด.*** วันที่ 18 กันยายน 2556.

25. ไทยโพสต์. 2565. ***ดินโคลนถล่มทับรีสอร์ทริมทะเล (เกาะช้าง) พังเสียหาย 4 หลัง โชคดีไร้คนเจ็บ.*** วันที่ 8 กันยายน 2565.

26. ราชบัณฑิตสถาน. 2525. ***อักขรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย เล่ม 1.*** บพิธการพิมพ์. กรุงเทพมหานคร.

27. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2562. ***แผนพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2560-2565 ฉบับทบทวน.*** มิถุนายน 2562. www.nesde.go.th. สืบค้น 10 กุมภาพันธ์ 2565.

28. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2563***. ผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัดแบบปริมาณลูกโซ่ฉบับ พ.ศ. 2562.*** ISSN 1686-0799***.***

29. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2564. ***กรอบแผนพัฒนาภาค พ.ศ. 2566-2570. ภาคตะวันออก.*** กรกฎาคม 2564.

30. สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร. 2555ก. ***การดำเนินการด้านการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลโครงการพัฒนาระบบคลังข้อมูล 25 ลุ่มน้ำ และแบบจำลองน้ำท่วมขังลุ่มน้ำบางปะกง.***

31. สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร. 2555ข. ***การดำเนินการด้านการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลโครงการพัฒนาระบบคลังข้อมูล 25 ลุ่มน้ำ และแบบจำลองน้ำท่วมขังลุ่มน้ำโตนเลสาป.***

32. สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร. 2555ค. ***การดำเนินการด้านการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลโครงการพัฒนาระบบคลังข้อมูล 25 ลุ่มน้ำ และแบบจำลองน้ำท่วมขังลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก.***

33. สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. 2561ก. ***แผนปฏิบัติการการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก.*** กุมภาพันธ์ 2561.

34. สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. 2563. ***เอกสารเผยแพร่ความรู้อย่างง่ายเกี่ยวกับแบบจำลองอากาศ AERMOD ฉบับประชาชน.***

35. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2524. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529).*** โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร.

36. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2559. ***ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 -2564) เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2559 ของ สศช.*** วันศุกร์ ที่ 22 กรกฎาคม 2559 ณ. ศูนย์แสดงสินค้าและการประชุมอิมแพ็คเมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี.

37. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2549. ***รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2548.*** กรุงเทพฯ.

38. สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา.2561.***แผนพัฒนาจังหวัดฉะเชิงเทรา 4 ปี (พ.ศ.2561-2564).***

39. สำนักงานจังหวัดชลบุรี. 2561. ***แผนพัฒนาจังหวัดชลบุรี (พ.ศ. 2561-2565)***. ฉบับทบทวน 2564.

40. สำนักงานจังหวัดจันทบุรี. 2563. ***แผนพัฒนาจังหวัดจันทบุรี 4 ปี (พ.ศ. 2561-2564).***

41. สำนักงานจังหวัดตราด. 2563. ***แผนพัฒนาจังหวัดตราด 4 ปี (พ.ศ. 2561-2564).***

42. สำนักงานจังหวัดปราจีนบุรี. 2563. ***แผนพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรี 4 ปี (พ.ศ. 2561-2564).***

43. สำนักงานจังหวัดระยอง. 2562. ***สรุปข้อมูลจังหวัดระยอง***. กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด.

44. สำนักงานจังหวัดสระแก้ว. 2563. ***แผนพัฒนาจังหวัดสระแก้ว 4 ปี (พ.ศ. 2561-2564).***

45. สำนักงานนโยบายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2561. ***พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ ระดับชาติ พื้นที่ชุ่มน้ำในเขตอนุรักษ์และพื้นที่ชุ่มน้ำนอกเขตอนุรักษ์.*** www.wetland@onep.go.th.

46. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 256*2. **แผนพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2560-2564 ฉบับทบทวน.*** มิถุนายน 2562.

47. สำนักงานอ้อยและน้ำตาล. 2518. ***การจัดสรรปริมาณอ้อยและน้ำตาลให้โรงงานต่างๆ ทำการผลิตในปี 2518/19.*** กระทรวงอุตสาหกรรม.

48. สำนักงานอ้อยและน้ำตาล. 2522. ***การจัดสรรปริมาณอ้อยและน้ำตาลให้โรงงานต่างๆ ทำการผลิตในปี 2521/22.*** กระทรวงอุตสาหกรรม.

49. สำนักงานอ้อยและน้ำตาล. 2563. ***ทำเนียบรายชื่อโรงงานน้ำตาลในประเทศไทย.*** กระทรวงอุตสาหกรรม.

50. Ingram, J.C.1971. ***Economic Change in Thailand 1850-1970.*** Stanford University Press. California.

มติคณะรัฐมนตรี

ลำดับที่	วันที่	เรื่อง
1	14 พฤศจิกายน 2532	การแก้ไขปัญหาขาดแคลนน้ำเมืองพัทยา
2	27 กุมภาพันธ์ 2533	ปัญหาการขาดแคลนน้ำที่เมืองพัทยา
3	11 มิถุนายน 2533	การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำของการประปาพัทยาตามแผนระยะกลาง
4	7 พฤษภาคม 2534	จังหวัดจันทบุรีขออนุญาตเข้าทำประโยชน์พื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกพลิ้ว เพื่อก่อสร้างอ่างเก็บน้ำคลองคานรูด อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี
5	4 กุมภาพันธ์ 2535	แนวทางการจัดระบบบริหารการพัฒนาแหล่งน้ำ
6	21 กรกฎาคม 2535	การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำที่เมืองพัทยาเขตอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (EASTERN SEABOARD) และพื้นที่อุตสาหกรรมอื่นๆ
7	16 สิงหาคม 2537	การสำรวจและศึกษาเบื้องต้นโครงการอ่างเก็บน้ำใต้ดิน จังหวัดระยอง
8	6 กันยายน 2537	โครงการปรับปรุงขยายการประปาชลบุรี และอัตราค่าน้ำ
9	21 เมษายน 2541	ขอปรับแผนงานและขยายเวลาก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำคลองสียัด และโครงการเขื่อนทดน้ำบางปะกง
10	12 พฤษภาคม 2541	ขออนุมัติเปิดโครงการประแสร์ จังหวัดระยอง
11	31 สิงหาคม 2542	ความก้าวหน้าและแนวทางการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจเฉพาะ
12	22 กุมภาพันธ์ 2543	การให้เอกชน เช่า/บริหาร โครงการท่อส่งน้ำหนองปลาไหล - หนองค้อ
13	14 ธันวาคม 2547	โครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน
14	28 มิถุนายน 2548	การพัฒนาน้ำบาดาลขึ้นมาใช้แก้ไขวิกฤตน้ำขาดแคลนในภาคอุตสาหกรรมพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออก
15	28 มิถุนายน 2548	การแก้ไขสถานการณ์น้ำในภาคตะวันออก
16	12 กรกฎาคม 2548	รายงานการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในพื้นที่จังหวัดชลบุรี และจังหวัดระยอง
17	2 สิงหาคม 2548	การบริหารจัดการน้ำ การแก้วิกฤตน้ำภาคตะวันออก
18	29 พฤศจิกายน 2548	สรุปการเตรียมรับปัญหาขาดแคลนน้ำในภาคตะวันออกในฤดูแล้งปี 2549 และสถานการณ์น้ำท่วม
19	10 มกราคม 2549	แผนการบริหารจัดการน้ำปี 2549 ในพื้นที่จังหวัดชลบุรีและจังหวัดระยอง
20	21 กุมภาพันธ์ 2549	การบริหารจัดการน้ำลุ่มน้ำภาคตะวันออก
21	19 มิถุนายน 2555	แผนการแก้ไขปัญหามาบตาพุดอย่างครบวงจร
22	6 กุมภาพันธ์ 2561	การบริหารจัดการน้ำและแนวทางการพัฒนาเพื่อรองรับระเบียงเศรษฐกิจ

หมายเหตุ : มติคณะรัฐมนตรีในรายงานวิจัยฉบับนี้เป็นการทบทวนเอกสารจากฐานข้อมูลของสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (สลค.) จึงเป็นการอ้างอิงเรื่องตามมติคณะรัฐมนตรี

บทที่ 3

การพัฒนาภาคตะวันออก

บทที่ 3

การพัฒนาภาคตะวันออก

สาระสำคัญของบทนี้จะเป็นการทบทวนการพัฒนาภาคตะวันออกที่ดำเนินการมาจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยจะครอบคลุมรวม 5 เรื่อง คือ (1) แนวคิดในการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ (2) การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard: ESB) (3) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ) (4) เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor : EEC) และ (5) กรอบพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2566-2570 โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 แนวคิดในการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ

เนื่องจากการพัฒนาภาคตะวันออกนั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2524: 129) ได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ส่วนที่ 4 การพัฒนาพื้นที่เฉพาะและการพัฒนาเมือง โดยมีแนวคิดในบทที่ 1 ดังนี้

“ลักษณะการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำของฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างภาคและระหว่างพื้นที่ต่างๆ มีมากขึ้น กิจกรรมการผลิตส่วนใหญ่มารวมตัวกันอยู่ในภาคกลางโดยเฉพาะบริเวณกรุงเทพมหานคร ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือกลับมีบทบาทหรือสัดส่วนต่อการผลิตและรายได้ประชาชาติลดลง ขณะเดียวกันลักษณะการเติบโตของชุมชนระดับเมืองขาดความสมดุลกันมากขึ้น กล่าวคือ ขนาดของประชากรและอิทธิพลของกรุงเทพมหานครได้ขยายตัวในอัตราที่เร็วกว่าเมืองอื่นในภาคต่างๆ มาก ในปัจจุบันกรุงเทพมหานครมีขนาดประชากรในเมืองใหญ่กว่าเมืองที่สอง คือเชียงใหม่ถึง 50 เท่า ซึ่งนับว่าเป็นชุมชนระบบเมืองที่ไม่มีความสมดุลกันเป็นอย่างยิ่งทั้งหมดนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากปัญหาโครงสร้างหลักของระบบเศรษฐกิจและการตั้งถิ่นฐานของประชากรดังต่อไปนี้

ประการแรก โครงสร้างเศรษฐกิจและการผลิตของภาคต่างๆ ส่วนใหญ่ยังพึ่งการเกษตรอยู่มาก กิจการอุตสาหกรรมและบริการยังไม่กระจายไปสู่ส่วนภูมิภาคมากนัก และมากระจุกรวมตัวกันอยู่ ในภาคกลางและกรุงเทพมหานคร

ประการที่สอง ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของประชากรยังเป็น “ชุมชนแบบชนบท” อยู่กล่าวคือ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศกว่าร้อยละ 80 ยังอาศัยอยู่ในชนบท การอพยพเคลื่อนย้ายประชากรที่ผ่านมายังเป็นการโยกย้ายถิ่นฐานจากชนบทหนึ่งไปสู่อีกชนบทหนึ่งเพื่อแสวงหาพื้นที่เพาะปลูกหรือที่ทำกินใหม่ การอพยพของคนชนบทเข้าสู่เมืองยังมีไม่มากนัก

ประการที่สาม การขยายตัวเติบโตของเมืองใหญ่มีเฉพาะในบริเวณกรุงเทพมหานครเท่านั้น เมืองอื่นๆ ในส่วนภูมิภาคมีอัตราการเติบโตค่อนข้างช้ามาก ประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองทั้งประเทศมีสัดส่วนคงที่หรือประมาณร้อยละ 16–17 ของประชากรทั้งประเทศเท่านั้น การเติบโตเฉพาะ กทม. นั้นสาเหตุส่วนใหญ่มาจากการรวมตัวของกิจการอุตสาหกรรมที่กระจุกกันอยู่ในบริเวณ กทม. สร้างความแออัดคับคั่งให้แก่ กทม. ทวีมากขึ้นโดยลำดับ”

ฉะนั้น แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 จึงได้กำหนดแนวทางที่จะกระจายความเจริญและกิจกรรมเศรษฐกิจไปสู่ส่วนภูมิภาค โดยได้คัดเลือกพัฒนา “พื้นที่เฉพาะ 5 แห่ง” และ “พัฒนาระบบเมือง” ในส่วนภูมิภาคให้เข้ามามีส่วนเสริมในการปรับโครงสร้างการผลิตด้านการเกษตรและอุตสาหกรรมให้ได้ผลยิ่งขึ้นอีกทางหนึ่งกล่าวคือ ได้คัดเลือกพื้นที่เฉพาะแถบชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของอ่าวไทย ภาคตะวันตก บริเวณชายแดนของภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ เพื่อทำการเร่งพัฒนาเป็นกรณีพิเศษใน 5 ปีข้างหน้า ซึ่งจะมีส่วนในการแก้ปัญหาทางด้านความมั่นคงตามบริเวณชายแดนได้ด้วย ขณะเดียวกันได้กำหนดที่จะ “พัฒนาระบบเมืองหลักและเมืองรอง” ขึ้นในภาคต่างๆ ตลอดทั้งพัฒนากรุงเทพมหานครไปในลักษณะที่จะช่วยสร้างความสมดุล “ระบบเมือง” ได้ดีขึ้นในอนาคต ทั้งนี้เพราะประชากรในเมืองจะขยายตัวใน 10 ปีข้างหน้า ในอัตราที่สูงกว่าที่แล้วมามาก การวางแผนพัฒนาระบบชุมชนระดับเมืองนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่ง มิฉะนั้นแล้วจะมีการอพยพหลั่งไหลเข้ากรุงเทพมหานคร สร้างความแออัดและความเสื่อมโทรมทวีมากขึ้นกว่าปัจจุบันหลายเท่า

การพัฒนาพื้นที่เฉพาะ 5 แห่ง และการพัฒนาระบบเมืองหลักในส่วนภูมิภาคและกรุงเทพมหานคร มีดังนี้ คือ

(1) พื้นที่ 3 จังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก คือ ชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา จะได้รับการพัฒนาให้เป็น “แหล่งอุตสาหกรรมหลัก”ของประเทศในอนาคตตามแผนการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมใน 5 ปีข้างหน้า ซึ่งจะมีส่วนช่วยกระจายอุตสาหกรรมไม่ให้ไป รวมตัวกันตามบริเวณกรุงเทพมหานคร และจะเป็นการพัฒนาภาคตะวันออกให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ผลยิ่งขึ้น

(2) พื้นที่เฉพาะในภาคตะวันตก โดยเฉพาะในเขตจังหวัดที่มีการผลิตอ้อย น้ำตาล และสับปะรดกระป๋องตลอดทั้งตามบริเวณชายฝั่งภาคตะวันตกที่กิจการประมง และการท่องเที่ยวได้ทรุดตัวลงจะได้มีการพัฒนาบูรณะขึ้นเป็นพิเศษ

(3) พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างและพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จะได้มีการพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพการใช้และการบูรณะทรัพยากรที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ เป็นพิเศษเพื่อช่วยในการเพิ่มผลผลิตด้านการเกษตรและแก้ปัญหาความยากจนตามบริเวณชายแดนด้วย

(4) พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีจุดประสงค์ที่จะพัฒนาปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและการผลิตในบริเวณดังกล่าวให้กระจายมากขึ้น และจะพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนในลักษณะที่จะให้ “หันหน้า”เข้าสู่ระบบการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะมีส่วนในการแก้ปัญหาด้านสังคมและเสริมสร้างความมั่นคงในบริเวณชายแดนภาคใต้ให้มากขึ้น

(5) การพัฒนา “เมืองหลัก เมืองรองและชุมชนชนบท” และการชะลอการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร มีจุดประสงค์ที่จะพัฒนาชุมชนระดับเมืองของประเทศให้สามารถ รองรับการขยายตัวของประชากรในเมืองที่จะมีมากขึ้นในระยะ 10 ปีข้างหน้าให้มี “ระบบชุมชนระดับเมือง” ที่มีลักษณะสมดุลมากขึ้นและให้เมืองต่างๆ ในส่วนภูมิภาคได้มีบทบาทเป็นฐานเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของภาคนั้นๆ ได้ด้วย โดยพยายามจะลดบทบาทและอิทธิพลของกรุงเทพมหานครลงในขณะเดียวกัน

จากแนวคิดการพัฒนาพื้นที่เฉพาะดังที่กล่าวนี้ รัฐบาลได้เริ่มดำเนินการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard: ESB) ในปี พ.ศ. 2524 ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529)

ต่อมาเมื่อวันที่ 19 มกราคม 2558 รัฐบาลได้ประกาศเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ) ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ซึ่งมีพื้นที่ในภาคตะวันออกรวมอยู่ด้วย 2 จังหวัด คือ จังหวัดตราด และจังหวัดสระแก้ว และหลังจากนั้น รัฐบาลได้ประกาศแผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) ซึ่งภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น “เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก” เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก” พ.ศ. 2561 ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ต่อมาสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้จัดทำ “กรอบการพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2566-2570” ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569) ซึ่งมีสาระสำคัญและแผนงานในการภาคตะวันออกทั้งภาค

จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาภาคตะวันออกที่เริ่มจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก เมื่อพ.ศ. 2524 ถึงปัจจุบันจะมีโครงการหรือแผนงานพัฒนารวม 4 เรื่อง ดังนี้

(1) การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard : ESB)

(2) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ)

(3) เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC)

(4) กรอบการพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2566-2570

โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.2 การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard: ESB)

การทบทวนในหัวข้อนี้จะมีสาระสำคัญทั้งนโยบายและเหตุการณ์ต่างๆ ในแต่ละช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ถึงฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 นโยบายและเหตุการณ์ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529)

(1) ความเป็นมา

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2524: 131) ได้ให้เหตุผลในการกำหนดการพัฒนาพื้นที่ 3 จังหวัด ชายฝั่งทะเลตะวันออกไว้ ดังนี้

ภาคตะวันออกนับว่าเป็นภาคที่มีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่นๆ ของประเทศ ดังจะเห็นได้ว่าผลผลิตรวมของภาคในปี 2522 มีสัดส่วนถึงร้อยละ 13.4 ของผลผลิต รวมของประเทศ และมีอัตราการขยายตัวในช่วงปี 2519–2522 ร้อยละ 12.4 ต่อปี สูงกว่าของประเทศ และภาคอื่นๆ ทั้งหมด สาขาการผลิตที่มีสัดส่วนสูงสุดในการผลิตของภาค คือ สาขาอุตสาหกรรม สูงถึงร้อยละ 30.8 ของผลผลิตรวมของภาค ทั้งนี้เนื่องจากภาคตะวันออกมีข้อได้เปรียบเทียบในด้านแหล่งที่ตั้ง คืออยู่ไม่ห่างไกลจากกรุงเทพมหานครมากนั้น และมีพื้นที่ติดต่อเชื่อมโยงกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของแรงงานและวัตถุดิบหลายอย่างและติดกับอ่าวไทยอันเป็นช่องทางเข้าออกที่สำคัญของสินค้า นอกจากนั้น ภาคตะวันออกมีปัจจัยพื้นฐานค่อนข้างสมบูรณ์ คือมีโครงข่ายด้านคมนาคมและสื่อสารเชื่อมโยงที่ดี มีท่าเรือน้ำลึกและเป็นประตูที่จะนำก๊าซธรรมชาติขึ้นบก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้จูงใจให้เอกชนเข้ามาลงทุนพัฒนาอุตสาหกรรม ต่อเนื่องทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดใหญ่หลายประเภท จากสภาพภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาดังกล่าวข้างต้น รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายที่จะพัฒนาพื้นที่ 3 จังหวัด

ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกอัน ได้แก่ จังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา เนื้อที่ประมาณ 8.3 ล้านไร่ และประชากร 1.6 ล้านคน ให้เป็นศูนย์กลางความเจริญและแหล่งที่ตั้งของอุตสาหกรรมหลักของประเทศในอนาคตโดยพิจารณาจากข้อได้เปรียบที่พื้นที่ 3 จังหวัดนี้เป็นที่ตั้งท่าเรือน้ำลึก สนามบินอู่ตะเภา พลังงานจากก๊าซธรรมชาติและโครงข่ายกิจการขั้นพื้นฐานอื่นๆ ที่สมบูรณ์กว่าพื้นที่ในภาคอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนาพื้นที่ 3 จังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก จะมีปัญหาและข้อจำกัดในพื้นที่ที่จะต้องแก้ไข 3 ประการ คือ

“1.1 การขาดแคลนน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค สำหรับแหล่งอุตสาหกรรมและชุมชนใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้เนื่องจากแหล่งน้ำที่มีอยู่ในปัจจุบันมีจำนวนน้อย ประกอบกับพื้นที่ที่มีลักษณะเหมาะสมกับการพัฒนาให้เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่มีน้อยมาก

1.2 ปัญหาการเวนคืนที่ดิน เพื่อการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมในบริเวณพื้นที่ที่คณะรัฐมนตรีได้กำหนดให้เป็นแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมหลัก เนื่องจากระดับราคาที่ดินในบริเวณดังกล่าวได้เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วหลายเท่าตัว

1.3 การพัฒนาพื้นที่ 3 จังหวัดนี้ จะต้องคำนึงถึงความเชื่อมโยงของกิจกรรมการพัฒนาระหว่างพื้นที่กับภาคตะวันออกทั้งหมดและภาคตะวันออกเฉียงเหนือตลอดทั้งกรุงเทพมหานคร คือจะต้องให้มีส่วนสนับสนุนการพัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภาคที่มีขนาดใหญ่และฐานะเศรษฐกิจล้าหลังที่สุด ขณะเดียวกันการพัฒนาภาคตะวันออกจะต้องเป็นฐานรองรับความเจริญทางเศรษฐกิจที่จะกระจายออกจากกรุงเทพฯ ในอนาคตตามนโยบายการกระจายความเจริญออกจากกรุงเทพฯ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ด้วย”

(2) เป้าหมายการพัฒนา

ทั้งนี้ได้มีเป้าหมายการพัฒนาไว้ดังนี้

“พื้นที่เป้าหมายกำหนดให้พื้นที่บริเวณระหว่างสัตหีบ–เขตเทศบาลเมืองระยอง เนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ 123,750 ไร่ เป็นเมืองอุตสาหกรรมที่ทันสมัยและเป็นที่ตั้งของ “อุตสาหกรรมหลัก” เช่น อุตสาหกรรมแยกก๊าซ อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรมโซดาแอช อุตสาหกรรมเหล็กและเหล็กกล้า อุตสาหกรรมปุ๋ยเคมีเป็นต้น โดยยึดหลักว่าอุตสาหกรรมหลักที่มีการนำวัตถุดิบเข้าและส่งผลิตภัณฑ์ สำเร็จรูปออกไปเป็นจำนวนมากจะให้ตั้งอยู่ใกล้ท่าเรือสัตหีบมากที่สุด นอกจากนั้นได้กำหนดให้พื้นที่บริเวณแหลมฉบังเนื้อที่ประมาณ 2,800 ไร่ เป็นแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมด้วย”

(3) มาตรการการพัฒนา

ในด้านมาตรการการพัฒนาที่สำคัญด้านหนึ่ง คือ การจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก โดยมีกรอบการศึกษาดังนี้

“3.6 จัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก โดยศึกษาถึงผลสะท้อนและความเชื่อมโยงของการพัฒนาฯ ที่จะมีต่อระบบชุมชนภายในพื้นที่และภายในภาค ตลอดจนความสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเมืองในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 เพื่อให้เป็นกรอบหลักในการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ให้มีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐในอันที่จะพัฒนาพื้นที่นี้ให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักและเมืองใหม่นอกเหนือไปจากกรุงเทพฯ และเพื่อให้เป็นศูนย์กลางความเจริญในส่วนภูมิภาคที่สามารถรองรับและกระจายผลการพัฒนาไปสู่ชนบท

ในการจัดทำแผนแม่บทได้ว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษาเข้ามาดำเนินการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บท ซึ่งสาระสำคัญของการศึกษาจะให้ข้อเสนอแนะด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

(1) นโยบายและลู่ทางในการพัฒนาอุตสาหกรรมหลักและอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ซึ่งจะมีผลต่อการใช้วัตถุดิบและแรงงานที่มีอยู่ในภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พร้อมทั้งเสนอแนะมาตรการที่จะชักจูงเอกชนผู้ประกอบอุตสาหกรรมให้มาลงทุน

(2) แผนงานของการพัฒนากิจกรรมขั้นพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคมที่จำเป็นต่อการพัฒนาพื้นที่นี้ โดยคำนึงถึงการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างพื้นฐานฯ ที่มีอยู่แล้วให้มีประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ยังศึกษาถึงความเหมาะสมด้านวิศวกรรมและการลงทุนของโครงการใหม่ที่จำเป็นต่อการพัฒนาพื้นที่ด้วย

(3) รูปแบบการใช้ที่ดินของพื้นที่นี้เพื่อการเกษตร อุตสาหกรรม และการพัฒนาเมืองอย่างเป็นระบบที่มีความสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนากรุงเทพฯ

(4) ลู่ทางการแก้ปัญหาด้านสภาวะแวดล้อมของการพัฒนาอุตสาหกรรมที่จะมีผลกระทบต่อกิจกรรมท่องเที่ยวและประมง

(5) การจัดรูปองค์กรบริหารงานระดับภาคที่จำเป็นต่อการพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้

(4) แผนการและโครงการ

ทั้งนี้ได้มีการกำหนดแผนการและโครงการไว้ดังนี้

แผนการที่สำคัญมี 8 แผนการ รวมโครงการทั้งสิ้นจำนวน 30 โครงการด้วยกัน คือ

“4.1 แผนการส่งเสริมอุตสาหกรรม ได้แก่ โครงการส่งเสริมให้เอกชนลงทุนด้านอุตสาหกรรม ขนาดย่อมและขนาดกลางที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหามลพิษบริเวณแหลมฉบังและโครงการอุตสาหกรรมหลักต่างๆ บริเวณหนองแฟบ–มาบตาพุด เช่น โซดาแอช ปุ๋ยเคมีเหล็กและเหล็กกล้า เป็นต้น

4.2 แผนพัฒนาโครงข่ายบริการขั้นพื้นฐาน เช่น โครงการพัฒนาท่าเรือพาณิชย์สัตหีบและ โครงการวางท่อน้ำดิบจากอ่างเก็บน้ำดอกกรายไปยังมาบตาพุดและสัตหีบ เป็นต้น

4.3 แผนการพัฒนาแรงงาน ได้แก่ โครงการส่งเสริมการศึกษาเพื่อพัฒนาแรงงานฝีมือในกิจกรรมอุตสาหกรรม

4.4 แผนการสาธารณสุข ได้แก่ โครงการจัดตั้งศูนย์ หรือสถาบันอาชีวอนามัยในเมืองใหม่

4.5 แผนการพัฒนาเมือง ได้แก่ โครงการพัฒนาเมืองหลักชลบุรี เมืองรองระยอง ฉะเชิงเทรา และโครงการพัฒนาเมืองใหม่ที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรม

4.6 แผนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ โครงการฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรมบริเวณแหล่งต้นน้ำลำธาร และโครงการควบคุมสภาวะแวดล้อมเป็นพิษจากการประกอบกิจกรรมอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว

4.7 แผนการปรับปรุงความเสื่อมโทรมของดินและการผลิตทางการเกษตร ได้แก่ โครงการส่งเสริมการปลูกไม้ยืนต้น

4.8 แผนการศึกษาเพื่อวางแผนแม่บท ได้แก่ โครงการศึกษาเพื่อวางแผนแม่บทของพื้นที่ ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก และโครงการศึกษาออกแบบความเหมาะสมทางวิศวกรรมของโครงการที่ได้กำหนดไว้

(5) การเวนคืนที่ดินในท้องที่ตำบลห้วยโป่งและตำบลมาบตาพุด

วันที่ 10 สิงหาคม 2527 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ ในท้องที่ตำบลห้วยโป่งและตำบลมาบตาพุด อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง พ.ศ. 2527 ในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 101 ตอนที่ 105 โดยให้การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยเป็นผู้เวนคืน รวมทั้งกำหนดราคาของอสังหาริมทรัพย์ที่เวนคืนตามความเป็นธรรมที่เป็นอยู่ในวันใช้บังคับพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตที่ดิน โดยมีเนื้อที่จากการเวนคืน 8,013 ไร่ (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2562: 12)

ในการพัฒนาท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด ได้ดำเนินการ 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 : การพัฒนาท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531 ดำเนินการถมที่ในทะเลได้พื้นที่เพื่อการอุตสาหกรรม 1,400 ไร่ ก่อสร้างท่าเทียบเรือสำหรับสินค้าเหลว 2 ท่าและท่าเทียบเรือสำหรับสินค้าทั่วไป 1 ท่า ดำเนินก่อสร้างแล้วเสร็จในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535

ระยะที่ 2 : การพัฒนาท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2535 ดำเนินการขุดลอกร่องน้ำเดินเรือ และพื้นที่กลับเรือให้เหมาะสมกับขนาดและจำนวนเรือ ตลอดจนเพิ่มความปลอดภัยในการเดินเรือภายในท่า วัสดุที่ขุดได้นำไปถมให้เกิดพื้นที่ประกอบการอุตสาหกรรม ประมาณ 1,470 ไร่ ก่อสร้างแล้วเสร็จในเดือนเมษายน พ.ศ. 2542

3.2.2 การพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530: 2534)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2529: 326-328) ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ต่อเนื่องกับแผนพัฒนาฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ไว้ดังนี้

“3.1 พื้นที่บริเวณมาบตาพุด พัฒนาเป็นแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมหลัก มีท่าเรือน้ำลึกอยู่ติดกับเขตอุตสาหกรรมให้สามารถบริการขนถ่ายวัตถุดิบประเภทสินค้ากองได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมบริการโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นอื่นๆ เพื่อสร้างโอกาสการลงทุนให้เกิดขึ้นในลักษณะที่จะแข่งขันกับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคนี้ได้กล่าวคือ

(1) ท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด เป็นท่าเรือน้ำลึกสำหรับการขนถ่ายสินค้ากองเป็นหลักสามารถรับเรือขนาด 140,000 ตันได้ตลอดปี

การพัฒนาระยะแรก กำหนดก่อสร้างให้แล้วเสร็จ สามารถรับเรือขนาด 60,000 ตันได้ก่อนในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ประกอบด้วย

- *ท่าเทียบเรือสำหรับสินค้ากอง 2 ท่า และสำหรับสินค้าทั่วไป 1 ท่า*
- *เขื่อนกันคลื่น ความยาว 1,760 เมตร*
- *ความลึกร่องน้ำ 12.5 เมตร*

(2) นิคมอุตสาหกรรมและชุมชนมาบตาพุด การพัฒนาระยะแรกกำหนดก่อสร้างให้แล้วเสร็จ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 8,000 ไร่ ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6

(3) ทางรถไฟสายสัตหีบ-มาบตาพุด กำหนดก่อสร้างเพื่อเชื่อมเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด เข้ากับทางรถไฟสายฉะเชิงเทรา-สัตหีบ ความยาว 24 ก.ม. ให้แล้วเสร็จในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6

(4) ระบบสื่อสาร / โทรคมนาคม/ไฟฟ้า กำหนดเริ่มดำเนินการและใช้งานได้ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ให้สอดคล้องและเพียงพอกับความต้องการของอุตสาหกรรมหลักและชุมชนที่เกิดขึ้นในบริเวณพื้นที่เป้าหมายมาบตาพุด

(5) การพัฒนาเคหะชุมชน กำหนดนโยบายก่อสร้างในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาอุตสาหกรรมหลักในระยะแรก โดยรัฐจะดำเนินการก่อสร้างที่พักอาศัยสำหรับแรงงานที่จะอพยพเข้ามาอยู่อาศัยพร้อมครอบครัวบริเวณมาบตาพุด ในขณะเดียวกันก็จะสนับสนุนให้ภาคเอกชนลงทุนควบคู่ไปด้วย

(6) การพัฒนาการศึกษาและสังคม กำหนดเริ่มพัฒนาในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 6 เพื่อสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมหลักและชุมชนในบริเวณมาบตาพุด ซึ่งประกอบด้วย แผนงานพัฒนาการศึกษา แผนงานพัฒนาแหล่งชุมชน แผนงานพัฒนาสาธารณสุข แผนงานพัฒนาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินแผนงานการพัฒนาองค์กรการบริหารงานท้องถิ่น

3.2 พื้นที่บริเวณแหลมฉบัง พัฒนาท่าเรือพาณิชย์น้ำลึกเพื่อนำประเทศเข้าสู่วงจรระบบขนส่งทางทะเลของโลก และสอดคล้องกับเทคโนโลยีการขนส่งสินค้าประเภทบรรจุตู้ (สินค้าคอนเทนเนอร์) พร้อมเขตนิคมเพื่อการส่งออก ศูนย์พาณิชยกรรม และเขตนิคมอุตสาหกรรมสำหรับอุตสาหกรรมที่ไม่มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ

(1) ท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบัง เป็นท่าเรือน้ำลึกสำหรับการขนถ่ายสินค้าคอนเทนเนอร์เป็นหลัก สามารถรับเรือขนาด 140,000 ตันได้ตลอดปี

การพัฒนาระยะแรก กำหนดก่อสร้างให้แล้วเสร็จสามารถรับเรือสินค้าคอนเทนเนอร์ขนาด 2,000TEU (ประมาณ 30,000 ตัน) ได้ก่อน ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ประกอบด้วย

- ท่าเทียบเรือสำหรับสินค้าคอนเทนเนอร์ 3 ท่า ท่าสินค้าเกษตร 1 ท่า ท่าขนส่งน้ำตาล 1 ท่า และท่าสินค้าทั่วไป 1 ท่า

- เขื่อนกันคลื่นยาว 1,300 เมตร

- ความลึกร่องน้ำ 12.5 เมตร

(2) นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง การพัฒนาระยะแรกกำหนดก่อสร้างให้แล้วเสร็จครอบคลุมพื้นที่ 1,790 ไร่ ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ประกอบด้วย เขตนิคมอุตสาหกรรมทั่วไป 1,367 ไร่ และเขตนิคมอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก 423 ไร่

(3) ท่อส่งน้ำหนองค้อ-แหลมฉบัง กำหนดก่อสร้างให้แล้วเสร็จในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 เพื่อส่งน้ำแก่ท่าเรือแหลมฉบัง นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง และชุมชนบริเวณใกล้เคียง ประกอบด้วย

- ท่อส่งน้ำขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 0.90 เมตร ระยะทาง 14 กิโลเมตร

- สามารถส่งน้ำได้ปีละ 22 ล้านลูกบาศก์เมตร

(4) ทางรถไฟสายศรีราชา-แหลมฉบัง กำหนดสร้างให้แล้วเสร็จในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 เพื่อเชื่อมเขตนิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง และท่าเรือกับทางรถไฟสายฉะเชิงเทรา-สัตหีบ

(5) ระบบสื่อสาร/โทรคมนาคม/ไฟฟ้า กำหนดเริ่มพัฒนาในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ให้สอดคล้องและเพียงพอกับความต้องการอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม และชุมชนที่เกิดในบริเวณพื้นที่เป้าหมายแหลมฉบัง

(6) การพัฒนาเคหะชุมชน กำหนดนโยบายการพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 โดยส่งเสริมให้เอกชนมาลงทุนก่อสร้างที่พักอาศัยสำหรับแรงงาน และครอบครัวที่จะอพยพเข้ามาในบริเวณพื้นที่เป้าหมายแหลมฉบัง โดยรัฐจะเป็นผู้จัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นสำหรับแหล่งชุมชนให้

(7) การพัฒนาการศึกษาและสังคม กำหนดเริ่มพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 เพื่อสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมและท่าเรือในบริเวณพื้นที่เป้าหมายแหลมฉบัง ซึ่งประกอบด้วย แผนงานพัฒนาการศึกษา แผนงานพัฒนาแหล่งชุมชน แผนงานพัฒนาสาธารณสุข แผนงานพัฒนาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และแผนงานการพัฒนาองค์กรการบริหารงานท้องถิ่น"

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ได้มีมติคณะรัฐมนตรีหลายเรื่อง ดังนี้

วันที่ 25 สิงหาคม 2530 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบและอนุมัติตามมติคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ครั้งที่ กพอ. 2/2530 ในเรื่องสำคัญ 10 เรื่อง (โครงการท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบัง) โครงการนิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง โครงการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด โครงการท่าเรือมาบตามุด โครงการทางรถไฟสายสัตหีบ-มาบตาพุด ฯลฯ) ตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกเสนอ

วันที่ 27 ตุลาคม 2530 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบตามร่างพระราชบัญญัติโอนกรรมสิทธิ์ที่ธรณีสงฆ์ วัดอ่าวประดู่ ตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ให้แก่ การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. .... (จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด เพื่อส่งเสริมให้มีการลงทุนภายในประเทศมากขึ้น) ตามที่กระทรวงอุตสาหกรรมเสนอ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ตรวจพิจารณามีการแก้ไข 3 ข้อ โดยมีกระทรวงอุตสาหกรรม (การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย) และผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการ (กรมการศาสนาและกรมศิลปากร) เป็นผู้ชี้แจงรายละเอียดและเห็นชอบในการแก้ไขเพิ่มเติม

วันที่ 26 มกราคม 2531 คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบผลการประชุมคณะกรรมการรัฐมนตรีเศรษฐกิจ เมื่อวันจันทร์ที่ 25 มกราคม 2531 ได้แก่ เรื่องการพัฒนาอุตสาหกรรมในชนบทเป็นเรื่องเร่งด่วน โดยมอบให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติร่วมกับเอกชนและส่วนราชการเกี่ยวข้องจัดตั้งกองทุนพัฒนาอุตสาหกรรมในชนบทให้บรรลุผลสำเร็จโดยเร็ว และเรื่องการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก ได้แก่ เขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและแหลมฉบังมีความก้าวหน้ามากจะเริ่มดำเนินงานได้ในปี 2532 ตามมติคณะกรรมการรัฐมนตรีฝ่ายเศรษฐกิจ

วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2531 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบและอนุมัติให้ดำเนินการตามมติ กพอ. ในการประชุม กพอ. ครั้งที่ 1/2531 เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2531 ในส่วนที่เกี่ยวกับการกำหนดราคาที่ดินในเขตนิคมอุตสาหกรรมกำหนดค่าเช่าที่ดินเขตอุตสาหกรรม วางแผนแม่บทการลงทุนพัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ระยะต่อไปโครงการท่าเรือมาบตาพุด การจัดหาที่ดินสำหรับอุตสาหกรรมในบริเวณมาบตาพุดเพิ่มขึ้น และพัฒนาแหล่งน้ำ การจัดสาธารณูปโภค สาธารณูปการ โดยส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเขตนิคมอุตสาหกรรมการทำผังเมือง

วันที่ 19 กรกฎาคม 2531 คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติ ให้ขยายเวลาเบิกจ่ายเงินอุดหนุนสมทบโครงการเงินกู้ต่างประเทศ จำนวน 191 ล้านบาท ในโครงการก่อสร้างท่าเรือมาบตาพุด ไว้เบิกจ่ายต่อไปได้ถึงสิ้นปีงบประมาณ พ.ศ.2532 เป็นกรณีพิเศษและถ้าไม่สามารถเบิกจ่ายได้ทัน ก็ให้การนิคมอุตสาหกรรมฯ ขอจัดสรรงบประมาณปี 2533 ต่อไป ตามความเห็นของกระทรวงการคลัง

วันที่ 15 พฤศจิกายน 2531_คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบและอนุมัติให้ดำเนินการตามมติสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ในการประชุมครั้งที่ กพอ. 3/2531 เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2531 เรื่องภาพรวมของการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก และสถานะปัจจุบันของโครงการในพื้นที่เป้าหมายแหลมฉบังและมาบตาพุด รวมทั้งประเด็นที่จะต้องพิจารณาต่อไป 5 และ 10 โครงการตามลำดับ เช่น ผังเมืองรวมแหลมฉบัง โครงการเคหะชุมชนสำหรับผู้มีรายได้น้อย และแนวทางขยายเขตอุตสาหกรรมที่มาบตาพุด ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาในระยะต่อไป 5 เรื่อง คือ การพัฒนาแหล่งน้ำการคมนาคมทางบกและน้ำระบบการสื่อสารโทรคมนาคม ส่วนแนวทางการบริหารงานเรื่องแนวทางและขั้นตอนการจัดองค์กรถาวรเพื่อบริหารงานการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกและสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รับผิดชอบดำเนินการต่อไปภายในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก พ.ศ. 2528

วันที่ 9 พฤษภาคม 2532 คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติ ให้การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยทำสัญญาผูกพันข้ามปีงบประมาณในการจ้างเหมาทำการก่อสร้าง ท่าเรืออุตสาหกรรม มาบตาพุด ในวงเงิน 1,782.00 ล้านบาท ในปีงบประมาณ 2532-2535 ตามระยะเวลาก่อสร้าง 29 เดือน ก่อนลงนามในสัญญาจ้างตามความเห็นของสำนักงบประมาณ

วันที่ 31 ตุลาคม 2532 คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบการเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ว่ามีสารปรอทรั่วในท่อส่งก๊าซและโรงงานแยกก๊าซที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง จนส่งผลให้พนักงานและเจ้าหน้าที่ของการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยล้มป่วยลงบางส่วน ซึ่งเรื่องนี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมชี้แจงว่าไม่เป็นความจริง เมื่อโรงงานฯ ตรวจพบว่าท่อส่งก๊าซชำรุด ก็ได้ทำการหยุดซ่อมแล้ว และจากการตรวจร่างกายของพนักงานและเจ้าหน้าที่ก็ปรากฏว่าค่าเฉลี่ยของสารปรอทในเลือดอยู่ในระดับปกติต่ำกว่าระดับอันตราย

วันที่ 7 พฤศจิกายน 2532 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบตามมติของคณะอนุกรรมการกำกับดูแลการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ในการประชุม ครั้งที่ อพอ.4/2532 เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2532 คือ การบริหารและจัดการท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบังให้ท่าเรือกรุงเทพมหานคร ท่าเรือสัตหีบ และท่าเรือแหลมฉบังขึ้นอยู่กับคณะกรรมการการท่าเรือแห่งประเทศไทย และโครงการนิคมอุตสาหกรรมและชุมชนใหม่มาบตาพุดระยะที่ 2 และอนุมัติให้ดำเนินการต่อไปได้ เมื่อคณะกรรมการบริหารการท่าเรือแห่งชาติกำหนดนโยบายโดยส่วนรวมแล้ว ให้เสนอรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมด้วย

3.2.3 การพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2534: 119-120) ได้กำหนดการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไว้ในแผนพัฒนาฯ บทที่ 7 การพัฒนาภาคมหานครและเขตเศรษฐกิจใหม่ ดังนี้

“การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก เป็นฐานอุตสาหกรรมหลักและประตูเศรษฐกิจใหม่ของประเทศ ที่จะช่วยรองรับการขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรม และลดความแออัดของกรุงเทพมหานครและปริมณฑลประกอบด้วย (1) พื้นที่เป้าหมายแหลมฉบังจังหวัดชลบุรีซึ่งจะเป็นเมืองท่าสมัยใหม่ของประเทศ มีท่าเรือพาณิชย์ระดับมาตรฐานสากล สำหรับขนส่งสินค้าตู้คอนเทนเนอร์ เขตนิคมอุตสาหกรรมทั่วไป และเขตอุตสาหกรรมส่งออก (2) พื้นที่เป้าหมาย มาบตาพุด จังหวัดระยอง ซึ่งจะเป็นเมืองอุตสาหกรรมสมัยใหม่ของประเทศ มีท่าเรือ

อุตสาหกรรมสำหรับขนถ่ายวัตถุดิบสินค้าทั่วไป และสินค้าของเหลวทางเคมี พร้อมกับมีเขตนิคมอุตสาหกรรมสำหรับรองรับอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เช่น โรงงานปิโตรเคมี และโรงกลั่นน้ำมันรวมตลอดทั้ง (3) ชุมชนเมืองศูนย์กลางความเจริญของภาค ได้แก่ ชลบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา

ดังนั้น เพื่อให้การกระจายกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของเมืองออกจากเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลสู่เขตพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่จะให้พื้นที่ทั้งสองเขตเชื่อมโยงเป็นระบบโครงข่ายชุมชนเมืองเดียวกันตลอดจนเพื่อเชื่อมโยงประตูเศรษฐกิจใหม่ของประเทศเข้ากับพื้นที่ตอนในของประเทศ โดยเฉพาะภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้สามารถเปิดออกสู่การค้ากับนานาชาติได้โดยตรง จึงกำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นสำหรับขั้นตอนต่อไป ดังนี้

3.2.1 เร่งขยายโครงข่ายพื้นฐานหลัก โดยเฉพาะระบบถนน รถไฟ สื่อสารเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่เป้าหมายบริเวณแหลมฉบัง มาบตาพุด ตลอดจนชุมชนเมืองศูนย์กลางความเจริญ ของพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกเขตกับโครงข่ายของประเทศให้เป็นระบบ เพื่อให้พื้นที่ตอนในของประเทศสามารถใช้ประโยชน์จากฐานเศรษฐกิจใหม่นี้ ได้อย่างเต็มที่

3.2.2 เน้นการปฏิบัติงานตามแผนงานด้านชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อมและการปกครอง เพื่อจัดสร้างชุมชนเมืองใหม่แหลมฉบังและมาบตาพุด พร้อมบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจ บริการพื้นฐานทางสังคม ควบคู่ไปกับการวางระบบวิธีการบริหารชุมชน ให้สอดคล้องกับระดับของการพัฒนา

3.2.3 วางระบบบริหารและจัดการด้านบริการพื้นฐานหลักต่างๆ ให้มีการแข่งขันด้านการให้บริการ โดยให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้น เช่น การบริหารจัดการท่าเรือพาณิชย์ เป็นต้น”

3.2.4 การพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2539: 81) ได้กำหนด “การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ไว้ในส่วนที่ 5 บทที่ 2 การพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจของพื้นที่ไว้ดังนี้

“เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกให้สมบูรณ์ และพร้อมที่จะรองรับการกระจายกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการเคลื่อนย้ายประชากร โดยเฉพาะจากกรุงเทพมหานครและปริมณฑลไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้ได้เพิ่มขึ้น ควบคู่ไปกับการยกระดับให้เป็นประตูเศรษฐกิจของประเทศที่สามารถเชื่อมโยงทางอากาศกับนานาชาติ นอกเหนือจากทางทะเลโดย

(1) พัฒนาโครงข่ายระบบการขนส่งต่อเนื่องจากที่มีอยู่แล้ว ดังนี้

(1.1) พัฒนาโครงข่ายถนนสายใหม่เชื่อมโยงพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างและกลุ่มประเทศอินโดจีนและก่อสร้างถนนสายรอง เพื่อเปิดพื้นที่ใหม่ที่มีศักยภาพและพัฒนาเป็นเขตอุตสาหกรรมและชุมชนเชื่อมโยงกับท่าเรือแหลมฉบังและมาบตาพุด

(1.2) ลงทุนระบบรถไฟความเร็วสูงเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดีในการเดินทางของประชาชนเชื่อมโยง กรุงเทพมหานครกับท่าอากาศยานสากลกรุงเทพแห่งที่ 2 และแหล่งชุมชนชายฝั่งทะเลตะวันออก

(2) สนับสนุนให้มีการจัดตั้งนิคม/เขตอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดเล็กในพื้นที่ตอนในที่มีศักยภาพเพื่อส่งเสริมการลงทุนและจ้างงาน

(3) พัฒนาท่าเรือพาณิชย์ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกให้เป็นท่าเรือหลักของประเทศแทนท่าเรือคลองเตยภายในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และพัฒนาท่าเรือมาบตาพุดระยะที่ 3 และ 4 ให้แล้วเสร็จในช่วง 5 ปีต่อไป เพื่อเป็นฐานเศรษฐกิจหลักที่จะรองรับการจ้างงานของประชากรในพื้นที่ ควบคู่ไปกับการดูแลรักษาสภาวะแวดล้อมที่ดีให้คงไว้

(4) พัฒนาสนามบินอู่ตะเภาเพื่อประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ให้มากขึ้น และสนับสนุนภาคเอกชนให้เข้ามา มีส่วนร่วมพัฒนาการผลิตทางอุตสาหกรรมที่มีความเชื่อมโยงกับการขนส่งทางอากาศและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อกระตุ้นให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการบิน

(5) พัฒนาแหล่งน้ำระบบผลิตและจำหน่ายน้ำทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพให้เพียงพอและทั่วถึงสำหรับชุมชนและแหล่งอุตสาหกรรม โดยสนับสนุนให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

(6) จัดให้มีพื้นที่เพื่อการพัฒนาบริการโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมด้านการศึกษา สาธารณสุข การฝึกอบรมควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เพื่อรองรับประชาชนที่อพยพเคลื่อนย้ายจากที่ต่างๆ เข้ามาทำงานและอยู่อาศัยอย่างถาวรและให้ประชาชนได้รับผลจากการพัฒนาอย่างสมบูรณ์

(7) จัดระบบกลไกการบริหารจัดการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกให้เกิดความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และนำไปสู่การมีองค์กรถาวรที่มีเอกภาพ ทำหน้าที่กำกับดูแลการวางแผนการพัฒนาและการบริหารจัดการภายในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ

(8) พัฒนาระบบกลไกเพื่อสร้างกระบวนการให้ประชาชนและชุมชนในระดับพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงานการพัฒนาของรัฐและติดตามความก้าวหน้าของโครงการต่างๆ อย่างต่อเนื่อง”

3.2.5 เหตุการณ์ที่มีส่วนเชื่อมโยงกับนโยบายการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก

เหตุการณ์ที่เชื่อมโยงกับนโยบายการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก ที่ได้ทบทวนในหัวข้อนี้มี 3 เรื่อง คือ (1) โครงการผลิตเกลือหินและโซดาแอชของอาเซียน (ASEAN Rock Salt-Soda Project) (2) การสำรวจพบก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทย (3) การสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติ โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) โครงการผลิตเกลือหินและโซดาแอชของอาเซียน (ASEAN Rock Salt-Soda Project)

เนื่องจากการกำหนดเป้าหมายในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ได้ระบุถึงการกำหนดให้พื้นที่บริเวณระหว่างสัตหีบ-เขตเทศบาลเมืองระยอง เนื้อที่ทั้งสิ้น 123,750 ไร่ เป็นเมืองที่ตั้งอุตสาหกรรมหลัก โดยมี “อุตสาหกรรมโซดาแอช” รวมอยู่ด้วย จึงได้ทบทวนความเป็นมาไว้ดังนี้

เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2510 ได้มีการจัดตั้งสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations : ASEAN) ขึ้น (วิกิพีเดีย, 2565: 1)

ในการประชุมระดับประมุขของรัฐบาลอาเซียนครั้งที่ 1 เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2519 ที่เมืองบาหลี ประเทศอินโดนีเซีย ที่ประชุมได้ตกลงในหลักการว่าควรจะมีการร่วมมือทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านอุตสาหกรรม เนื่องจากอาเซียนมีทรัพยากรอยู่มากพอสมควรที่จะนำมาผลิตเป็นสินค้าทางอุตสาหกรรมซึ่งคุ้มค่าทางเศรษฐกิจและได้ราคาดีกว่าที่จะส่งออกในรูปวัตถุดิบ จึงตกลงกันให้ประเทศสมาชิกแต่ละประเทศไปเลือกสรรโครงการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ซึ่งใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในประเทศเป็นหลักมา เพื่อเสนอโครงการอุตสาหกรรมอาเซียนต่อไป ต่อมาในการประชุมรัฐมนตรีเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Ministers) ครั้งที่ 2 ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2519 ประเทศไทยได้รับการคัดเลือกให้ดำเนินการ “โครงการผลิตเกลือ

หินและโซดาแอช (ASEAN Rock Salt-Soda Project) ซึ่งต่อมาประเทศไทยได้เสนอโครงการผลิตเกลือหินและโซดาแอช ต่อที่ประชุมคณะกรรมการรัฐมนตรีเศรษฐกิจอาเซียน เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2528 ที่ประชุมมีมติว่าโครงการดังกล่าวยังไม่มีความเหมาะสมจึงขอระงับโครงการ (ปราณี จิตกรณ์กิจศิลป์, 2531: 1-5)

(2) การสำรวจพบก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทย

(2.1) แหล่งก๊าซธรรมชาติ “เอราวัณ”

การสำรวจปิโตรเลียมในประเทศไทย ได้เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2505 ได้มีการพบก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทยในปี พ.ศ. 2516 ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาแหล่งก๊าซธรรมชาติเชิงพาณิชย์ ในเวลาต่อมาในปี พ.ศ. 2521 ได้มีการลงนามซื้อขายก๊าซระหว่างบริษัทเชพรอนกับรัฐบาลไทย โดยการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยได้วางท่อจากแหล่งก๊าซที่มีชื่อว่า “เอราวัณ” ไปยังจังหวัดระยอง

การผลิตก๊าซธรรมชาติจากแหล่งเอราวัณได้เริ่มขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2524 ด้วยปริมาณ 35 ล้านลูกบาศก์ฟุตต่อวัน (เชพรอนประเทศไทย, 2565: 1-3)

(2.2) แหล่งก๊าซธรรมชาติ “บงกช”

การผลิตก๊าซธรรมชาติ “บงกช” ได้เริ่มมาตั้งแต่วันที่ 15 กรกฎาคม 2536 ในอัตรา 150 ล้านลูกบาศก์ฟุตต่อวัน ได้เพิ่มเป็น 900 ล้านลูกบาศก์ฟุตต่อวันในปัจจุบัน

การพบแหล่งก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทยได้ส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมต่อเนื่องหลายประเภท PTTEP (2013: 4) ได้รายงานว่าในช่วง 20 ปี (พ.ศ. 2536-2556) ก๊าซธรรมชาติจากแหล่งบงกชได้คืนรายได้จากค่าสัมปทานให้แก่รัฐบาลเป็นเงิน 2 แสนล้านบาท

(3) การสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติ

ก๊าซธรรมชาติจากอ่าวไทยประกอบด้วยสารไฮโดรคาร์บอนมากมายที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้มากกว่าการนำไปใช้เป็นเชื้อเพลิงทดแทนน้ำมันเตาอย่างเดียว การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยจึงมีโครงการพัฒนาก๊าซธรรมชาติไปอีกขั้นหนึ่ง ด้วยการก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติเพื่อแยกส่วนประกอบของสารไฮโดรคาร์บอนที่มีคุณค่าออกมาก่อนที่จะส่งไปใช้เป็นเชื้อเพลิง ซึ่งนับเป็นส่วนสำคัญของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรก๊าซธรรมชาติของประเทศให้ได้คุณค่าสูงสุด ทั้งเป็นก้าวแรกของการนำไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกและบริเวณ พื้นที่ซึ่งแนวท่อก๊าซธรรมชาติผ่าน โดยเฉพาะอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ปุ๋ยเคมี และอุตสาหกรรมต่อเนื่องอื่นๆ อีก ช่วยลดการนำเข้าพลังงานและวัตถุดิบในการประกอบอุตสาหกรรมดังกล่าว

เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2524 คณะรัฐมนตรีอนุมัติในหลักการให้การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยดำเนินการก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติขึ้น 2 หน่วย โดยก่อสร้างหน่วยที่ 1 ก่อน เพื่อผลิตก๊าซหุงต้มหรือแอลพีจีสำหรับสนองความต้องการภายในประเทศ แยกก๊าซอีเทนสำหรับใช้เป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ก๊าซมีเทนสำหรับใช้เป็นเชื้อเพลิงและเป็นวัตถุดิบสำหรับ อุตสาหกรรมปุ๋ยเคมีผลิตแอมโมเนีย และยูเรีย ตลอดจนใช้ผลิตเมธานอลด้วย นอกจากนี้ยังได้ก๊าซโซลีนธรรมชาติสำหรับส่งให้โรงกลั่นน้ำมันเพื่อผลิตเป็นผลิตภัณฑ์น้ำมันเชื้อเพลิงต่อไป

การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยใช้งบประมาณ 7,360 ล้านบาท เพื่อก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติ หน่วยที่ 1 มีขนาดแยกก๊าซธรรมชาติได้วันละ 350 ล้านลูกบาศก์ฟุต รวมทั้งได้วางท่อขนส่งผลิตภัณฑ์ต่างๆ ไปยังคลังสำรองผลิตภัณฑ์ และท่าเทียบเรือที่เขาบ่อยา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งได้จัดสร้างขึ้นพร้อมกัน การก่อสร้างได้เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2525 แล้วเสร็จในปี พ.ศ.2527 มีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2528

ต่อมาในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2530 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบที่จะให้การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ดำเนินโครงการก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติหน่วยที่ 2 ในบริเวณเดียวกับหน่วยที่ 1 ใช้งบประมาณ 2,057 ล้านบาท โดยมีขนาดแยกก๊าซธรรมชาติได้วันละ 250 ล้านลูกบาศก์ฟุต

โครงการโรงแยกก๊าซธรรมชาติ หน่วยที่ 2 มีขนาดแยกก๊าซได้วันละ 200-250 ล้านลูกบาศก์ฟุต และตั้งอยู่บริเวณเดียวกับหน่วยที่ 1 โดยลักษณะกระบวนการผลิตคล้ายกับหน่วยที่ 1 ด้วยวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อสนองตอบความต้องการใช้ก๊าซหุงต้มที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นมากจนต้องมีการนำเข้ามาทดแทน รวมทั้งแยกก๊าซโปรเพน ก๊าซอีเทน และก๊าซโซลีนธรรมชาติด้วย

โรงแยกก๊าซธรรมชาติ หน่วยที่ 2 เปิดดำเนินงานอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 21 มกราคม พ.ศ.2534 เป็นโครงการที่ให้ผลตอบแทนต่อการลงทุนอย่างคุ้มค่า สามารถประหยัดการนำเข้า แอลพีจี ก๊าซโปรเพน ก๊าซอีเทน และก๊าซโซลีนธรรมชาติ ได้ปีละกว่า 1,600 ล้านบาท อีกทั้งยังแยกก๊าซเพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงแทนน้ำมันเตาได้อีกปีละกว่า 600 ล้านบาท

โรงแยกก๊าซ 3 การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยจึงก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติ หน่วยที่ 3 ในบริเวณเดียวกับหน่วยที่ 1 และ 2 มีขนาดกำลังการผลิตวันละ 350 ล้านลูกบาศก์ฟุต โดยเริ่มดำเนินการผลิตในเดือนมกราคม พ.ศ.2540 โรงแยกก๊าซธรรมชาติ กระแสไฟฟ้าโดยมีกำลังการผลิตจากเครื่องกำเนิดไฟฟ้าชนิดกังหันก๊าซ Gas Turbine generator จำนวน 2 หน่วย สามารถผลิตกระแสไฟฟ้ารวมทั้งสิ้น 26.5 เมกะวัตต์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้แก่กระบวนการแยกก๊าซธรรมชาติด้วย

ประโยชน์ต่อส่วนรวมที่จะได้จากโรงแยกก๊าซธรรมชาติ

1. ช่วยประหยัดเงินตราต่างประเทศ โดย ประหยัดค่าเชื้อเพลิงที่เคยนำเข้า และลดการนำเข้าวัตถุดิบที่โรงแยกก๊าซฯ และอุตสาหกรรมต่อเนื่องผลิตได้ปีหนึ่งๆ กว่าพันล้านบาทขึ้นไป

2. ลดต้นทุนวัตถุดิบทางอุตสาหกรรม และทำให้อุตสาหกรรมขนาดเล็กเกิดขึ้นได้ และมีโอกาสเติบโตพัฒนาต่อไป ไปอนาคตอาจจะขยายกำลังผลิตจนสามารถส่งออกไปขายต่างประเทศนำรายได้เข้าประเทศเพิ่มขึ้นทางหนึ่งด้วย

3. ช่วยสงวนรักษาทรัพยากรของประเทศ และลดการตัดไม้ทำลายป่าลงได้อย่างมาก เมื่อประชาชนหันมาใช้ก๊าซหุงต้มหรือแอลพีจี แทนฟืนและถ่านไม้ และแทนที่จะนำก๊าซธรรมชาติไปเผาไหม้แต่อย่างเดียว การทำงานของโรงแยกก๊าซธรรมชาติยังสามารถแยกเอาก๊าซที่มีค่าออกมาใช้ประโยชน์อื่นๆ ได้อย่างเต็มที่

4. ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ด้วย การลดการพึ่งพาด้านพลังงานจากต่างประเทศ และสามารถผลิตวัตถุดิบพื้นฐานสำหรับอุตสาหกรรมย่อยหลายชนิดเป็นการประกันการเติบโตทางเศรษฐกิจของชาติ และส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางด้านอื่นๆ ตามมาด้วย การเสริมสร้างความมั่นคงทางพลังงานของประเทศ ด้วยการจัดหาก๊าซธรรมชาติจากประเทศเพื่อนบ้าน

ความสำเร็จของโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (ESB) ในอดีต

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (2561: 4-1) ได้วิเคราะห์ถึงความสำเร็จในอดีตไว้ดังนี้

“โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard: ESB) เมื่อปี พ.ศ. 2524 โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินการระยะแรกที่ประกอบด้วย (1) บริเวณมาบตาพุด จังหวัดระยอง ซึ่งมีเป้าหมายในการพัฒนาอุตสาหกรรมหลักที่ใช้ก๊าซธรรมชาติเป็นวัตถุดิบและอุตสาหกรรมต่อเนื่อง และ (2) บริเวณแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี สำหรับเป้าหมายในการพัฒนาอุตสาหกรรมเบาและ

อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกที่ไม่มีปัญหาสิ่งแวดล้อม และต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ได้มีการศึกษาขยายพื้นที่ในการพัฒนาให้ครอบคลุม 8 จังหวัด ของภาคตะวันออกโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกถือเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับเศรษฐกิจของภาคตะวันออกและเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาโดยเป็นตัวเร่งในการผลักดันการลงทุนให้ประเทศก้าวเข้าสู่การพัฒนาภาคอุตสาหกรรมอย่างแท้จริง ตั้งแต่อุตสาหกรรมผลิตแบบเบา เช่นอุตสาหกรรมเสื้อผ้าและสิ่งทอ จนถึงอุตสาหกรรมหนัก เช่น อุตสาหกรรมยานยนต์ อิเล็คทรอนิคส์ปิโตรเคมีที่มีการพัฒนามากขึ้นเป็นลำดับ

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ทางหลวงพิเศษ รถไฟ ท่าเรือ อ่างเก็บน้ำ ได้ถูกวางไว้ให้สอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนาอุตสาหกรรม เมือง และชุมชน อย่างเป็นระบบ และได้รับการปรับปรุงอย่างสม่ำเสมอ เป็นศูนย์กลางการขนส่งทางเรือของอาเซียน สามารถเชื่อมโยงกับท่าเรือน้ำลึกทวายของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ท่าเรือสีหนุวิลล์ของราชอาณาจักรกัมพูชา และท่าเรือวังเตาของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม รวมทั้งเป็นที่รู้จักของนักลงทุนทั่วโลก ทำให้พื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกถือได้ว่าเป็นจุดยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศทั้งในอดีตและปัจจุบันปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จการกำหนดขอบเขตพื้นที่โครงการที่ชัดเจน ซึ่งส่งผลให้การกำหนดนโยบายต่างๆ เป็นไปอย่างแม่นยำและตอบสนองความต้องการด้านการลงทุนได้ โดยกำหนดบริเวณพื้นที่เพื่อการพัฒนาว่าเป็นจังหวัดในบริเวณชายฝั่งภาคตะวันออกของไทยการลงทุนในโครงสร้างสาธารณูปโภค ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลและมีการวางแผนที่สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละกลุ่มอุตสาหกรรมต่างๆ อย่างชัดเจน ส่งผลให้เกิดความสะดวกในการเคลื่อนย้ายแรงงานและสินค้าได้อย่างรวดเร็ว เช่น รัฐบาลสร้างท่าเรือแหลมฉบังใหม่เพื่อสนับสนุนอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วนมีการลงทุนสถานีบรรจุและแยกสินค้ากล่อง (Inland Container Depot : ICD) ที่ลาดกระบัง และสร้างรถไฟรางคู่เชื่อมโยง ICD กับท่าเรือแหลมฉบัง เพื่อรองรับการขนส่งของธุรกิจที่ใช้แรงงานสูงให้ส่งออกที่ท่าเรือแหลมฉบัง มีการลงทุนท่าเรือมาบตาพุด ระบบการขนส่งทางท่อ นิคมมาบตาพุด โรงไฟฟ้าถ่านหิน และการเชื่อมต่อทางรถไฟเพื่อสนับสนุนการนำก๊าซธรรมชาติขึ้นจากอ่าวไทย และกลุ่มธุรกิจเกี่ยวกับปิโตรเคมี

โครงการก่อสร้างปัจจัยพื้นฐานในแต่ละเรื่อง มีแผนงาน-แผนเงิน-แผนคน ชัดเจน โดยมีหน่วยงานรับผิดชอบและมีการจัดงบประมาณผ่านหน่วยงานเหล่านั้นอย่างเพียงพอ เช่น

- การท่าเรือแห่งประเทศไทย รับผิดชอบก่อสร้างและบริหารท่าเรือแหลมฉบัง

- การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย รับผิดชอบการก่อสร้างและบริหารนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและท่าเรือมาบตาพุด

- กรมชลประทานรับผิดชอบการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ และจัดตั้งบริษัทจัดการน้ำภาคตะวันออก(East Water) ดูแลการบริหารน้ำในพื้นที่สิทธิประโยชน์ด้านการลงทุน ที่ได้รับการออกแบบและจัดทำให้สอดคล้องกับความต้องการของอุตสาหกรรมและสนับสนุนให้มีการลงทุนและนำเข้าเทคโนโลยีการผลิตต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่องสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ได้สำรวจความเห็นจากนักลงทุนทั้งไทยและต่างประเทศก่อนการปรับปรุงสิทธิประโยชน์และได้มีการแก้ไขให้สอดคล้องกับความต้องการของนักลงทุนสิทธิประโยชน์ส่งเสริมการลงทุนได้ถูกปรับใหม่ทั้งระบบตามประเภทของธุรกิจต่างๆ ตามความเหมาะสม ตัวอย่างเช่น สิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีที่แตกต่างกันการแก้ไขปรับปรุงเป็นไปตามข้อมูลข้อเท็จจริงในการคืนทุน และความยากง่ายของการทำธุรกิจของแต่ละอุตสาหกรรม ซึ่งถือได้ว่าประเทศไทยในขณะนั้นเป็นผู้นำในการปรับสิทธิประโยชน์ให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงทำให้นักลงทุนต่างชาติสามารถมาลงทุนในไทยได้อย่างสะดวกการมีหน่วยงานที่รับผิดชอบและกฎหมายสนับสนุนที่ชัดเจนและเข้มแข็งอีกทั้งได้รับความใส่ใจและการผลักดันจากนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีรวมถึงข้าราชการอย่างจริงจัง

- มีการตั้งคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายทะเลตะวันออก ให้เป็นคณะกรรมการระดับชาติโดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ทำหน้าที่กำหนดนโยบายและติดตามความก้าวหน้าในทุกเรื่องให้ประสานสอดคล้องกัน โดยให้รายงานตรงต่อคณะรัฐมนตรี ทั้งแผนงาน-แผนเงิน-แผนคน

- มีเลขานุการของคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นเลขานุการ) เป็นคณะทำงานขับเคลื่อนนโยบายและประสานหน่วยงานต่างๆ ให้ดำเนินการตามแผน

- มีสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก เป็นองค์กรเฉพาะเพื่อดูแลการพัฒนาในพื้นที่ โดยมีอัตราและกำลังคนที่มีความสามารถตรงกับภารกิจ และมีงบประมาณสนับสนุนอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง

หากด้วยปัจจัยและสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เปลี่ยนไป รวมถึงการขาดความต่อเนื่องและนโยบายที่ชัดเจนจากรัฐบาลที่ผ่านมาในอดีต ทำให้ขีดความสามารถของพื้นที่ดังกล่าวไม่ได้ถูกใช้ได้อย่างเต็มศักยภาพอย่างไรก็ดี เมื่อเปรียบเทียบถึงความเป็นไปได้ในการจุดประกายการลงทุนโครงการพัฒนาขนาดใหญ่อีกครั้งพื้นฐานที่แข็งแกร่งของโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายฝั่งทะเลตะวันออก ถือเป็นเขตพื้นที่เหมาะสมที่สุดในการนำร่องการพัฒนาอีกครั้งหนึ่ง”

3.3 เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ)

เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ คือ พื้นที่ที่รัฐจะสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สิทธิประโยชน์ด้านการส่งเสริมการลงทุน การบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวแบบ ไป-กลับ การให้บริการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จ และการอื่นที่จำเป็น ในหัวข้อนี้จะมีการทบทวนการดำเนินงาน รวม 7 เรื่อง คือ (1) กรอบแนวคิด (2) องค์ประกอบหลัก (3) ลำดับความเป็นมา (4) แผนย่อยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดน (5) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในภาคตะวันออก (6) ประกาศคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและผลิตผลจากการเกษตร (7) ความก้าวหน้าการดำเนินงาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 กรอบแนวคิด

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2559ก: 3) ได้ให้กรอบแนวคิดการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ไว้ดังนี้ “เพื่อกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคโดยใช้โอกาสจากอาเซียน ลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและแก้ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ชายแดน”

3.3.2 องค์ประกอบหลักของการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

(1) การกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมในการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

(2) การให้สิทธิประโยชน์ในการลงทุน

(3) การจัดตั้งศูนย์บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ (One Stop Service : OSS) ด้านการลงทุน

(4) การบริหารจัดการด้านแรงงานและการจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านแรงงานสาธารณสุขและความมั่นคง

(5) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและด่านศุลกากร

ทั้งนี้ได้มีหลักการในการพิจารณาเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่

1. เป็นพื้นที่แบ่งตามเขตการปกครอง คือ ตำบลและอำเภอ เพื่อจำกัดขอบเขตให้กระชับและเกิดการประหยัดต่อขนาด (economy of scale) ในการจัดโครงสร้างพื้นฐาน

2. เป็นพื้นที่ที่ไม่มีปัญหาความอ่อนไหวด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความมั่นคง เป็นตำบลที่ติดชายแดนและใกล้เคียง มีพื้นที่ป่าน้อยที่สุดเพื่อป้องกันการบุกรุกป่าหรือการสร้างโครงสร้างพื้นฐานในเขตป่าไม้

3. เป็นที่ตั้งจุดผ่านแดนถาวรที่มีปริมาณการค้าสูง 20 อันดับแรก หรืออยู่ในระเบียงเศรษฐกิจ GMS หรือ IMT-GT

3.3.3 ลำดับความเป็นมา

การจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ) ได้เริ่มมาตั้งแต่คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อ พ.ศ.2556 โดยมีรายละเอียดตามลำดับเวลาดังนี้

1. วันที่ 31 มีนาคม 2556 คณะรัฐมนตรีมีมติ ให้สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติดำเนินการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (SEZ) บริเวณชายแดนประเทศไทย

2. วันที่ 19 มิถุนายน 2557 คณะรักษาความสงบแห่งชาติมีคำสั่งที่ 72/2557 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 131 ตอนพิเศษ 120 ง ลงวันที่ 27 มิถุนายน 2557

3. วันที่ 19 มกราคม 2558 คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมี ประกาศที่ 1/2558 กำหนดพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยกำหนดพื้นที่ 36 ตำบล ในพื้นที่จังหวัด ตาก มุกดาหาร สระแก้ว ตราด และสงขลา ในจังหวัดสระแก้วมีตำบลท่าข้าม ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ และตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร รวม 4 ตำบล ในจังหวัดตราด ในตำบลคลองใหญ่ ตำบลไม้รูด และตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ รวม 3 ตำบล

4. วันที่ 15 พฤษภาคม 2558 หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติมีคำสั่งที่ 17/2558 เรื่อง การจัดหาที่ดินเพื่อใช้ประโยชน์ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษโดย เพิกถอนป่าสงวนแห่งชาติ และป่าไม้ถาวรในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว และเพิกถอนที่ดินสาธารณะสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตราดเป็นที่ราชพัสดุ

5. วันที่ 29 ธันวาคม 2558 ได้มีการประกาศใช้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารพัฒนาพื้นที่ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ พ.ศ.2558 ในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 132 ตอนพิเศษ 347 ง

6. วันที่ 20 มกราคม 2559 หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติมีคำสั่งที่ 3/2559 เรื่องการยกเว้นการใช้บังคับกฎหมายว่าด้วยการผังเมืองและกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคารในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เป็นการยกเว้นการบังคับใช้ตามกระบวนการผังเมืองตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายผังเมืองและการควบคุมอาคาร

7. วันที่ 20 มกราคม 2559 หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติมีคำสั่งที่ 4/ 2559 เรื่องการยกเว้นการใช้บังคับกฎหมายว่าด้วยการผังเมืองและกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคารในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษคำสั่งดังกล่าวนี้เป็นการยกเว้นการใช้บังคับใช้ผังเมืองรวมสำหรับการประกอบกิจการบางประเภทในธุรกิจกลุ่มพลังงานและอุตสาหกรรม

8. วันที่ 8 มีนาคม 2559 หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติมีคำสั่งที่ 9/2559 เรื่องการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติคำสั่งนี้ส่งผลให้สามารถดำเนินการประมูลโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “โครงการหรือกิจการด้านการคมนาคมขนส่ง การชลประทาน การป้องกันสาธารณภัย โรงพยาบาล และที่อยู่อาศัย” ก่อนที่จะได้รับผลการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมได้

9. วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2564 มีการประกาศใช้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ พ.ศ.2564 ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 138 ตอนพิเศษ 27 ง

ตารางที่ 3-1 มติและคำสั่งในการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (SEZ)

ลำดับที่	วัน/เดือน/ปี	รายละเอียด
1	31 มีนาคม 2556	คณะรัฐมนตรีมีมติ ให้สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติดำเนินการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (SEZ) บริเวณชายแดนประเทศไทย[1)]
2	19 มิถุนายน 2557	คณะรักษาความสงบแห่งชาติมีคำสั่งที่ 72/2557 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ [2)] โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 131 ตอนพิเศษ 120 ง ลงวันที่ 27 มิถุนายน 2557[2)]
3	19 มกราคม 2558	คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมี ประกาศที่ 1/2558 กำหนดพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยกำหนดพื้นที่ 36 ตำบล ในพื้นที่จังหวัด ตาก มุกดาหาร สระแก้ว ตราด และ สงขลา ในจังหวัดสระแก้วมีตำบลท่าข้าม ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ และตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร รวม 4 ตำบล ในจังหวัดตราด ในตำบลคลองใหญ่ ตำบลไม้รูด และตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ รวม 3 ตำบล [3)]
4	15 พฤษภาคม 2558	หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติมีคำสั่งที่ 17/2558 เรื่อง การจัดหาที่ดินเพื่อใช้ประโยชน์ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดย เพิกถอนป่าสงวนแห่งชาติ และป่าไม้ถาวรในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว และเพิกถอนที่ดินสาธารณะสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตราดเป็นที่ราชพัสดุ[4)]
5	29 ธันวาคม 2558	ได้มีการประกาศใช้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารพัฒนาพื้นที่ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ พ.ศ. 2558 ในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 132 ตอนพิเศษ 347 ง [5)]
6	20 มกราคม 2559	หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติมีคำสั่งที่ 3/2559 เรื่องการยกเว้นการใช้บังคับกฎหมายว่าด้วยการผังเมืองและกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคารในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เป็นการยกเว้นการบังคับใช้ตามกระบวนการผังเมืองตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายผังเมืองและการควบคุมอาคาร[6)]
7	20 มกราคม 2559	หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติมีคำสั่งที่ 4/ 2559 เรื่องการยกเว้นการใช้บังคับกฎหมายว่าด้วยการผังเมืองและกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคารในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษคำสั่งดังกล่าวนี้เป็นการยกเว้นการใช้บังคับใช้ผังเมืองรวมสำหรับการประกอบกิจการบางประเภทในธุรกิจกลุ่มพลังงานและอุตสาหกรรม[7)]
8	8 มีนาคม 2559	หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติมีคำสั่งที่ 9/2559 เรื่องการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติคำสั่งนี้ส่งผลให้สามารถดำเนินการประมูลโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “โครงการหรือกิจการด้านการคมนาคมขนส่ง การชลประทาน การป้องกันสาธารณภัย โรงพยาบาล และที่อยู่อาศัย” ก่อนที่จะได้รับผลการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมได้ [8)]
9	4 กุมภาพันธ์ 2564	มีการประกาศใช้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ พ.ศ.2564 ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 138 ตอนพิเศษ 27 ง [9)]

ที่มา :

1) มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 31 มีนาคม 2556
2) ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 131 ตอนพิเศษ 120 ง ลงวันที่ 27 มิถุนายน 2557
3) คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (2558 : 1-2)
4) ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 132 ตอนพิเศษ 112 ง ลงวันที่ 15 พฤษภาคม 2558
5) ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 132 ตอนพิเศษ 3472 ลงวันที่ 29 ธันวาคม 2558
6) ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 133 ตอนพิเศษ 15ง ลงวันที่ 20 มกราคม 2559
7) ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 133 ตอนพิเศษ 15ง ลงวันที่ 20 มกราคม 2559
8) ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 133 ตอนพิเศษ 59ง ลงวันที่ 8 มีนาคม 2559
9) ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 138 ตอนพิเศษ 27ง ลงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2564

3.3.4 นโยบายสนับสนุนการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ภายหลังการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษแล้วได้มีนโยบายสนับสนุน คือ (1) แผนย่อยภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) และ (2) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2569) โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) แผนย่อยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

ในแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) มีการกำหนดแผนย่อยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไว้ดังนี้

"แผนการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน มีวัตถุประสงค์สำคัญให้เกิดการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาคโดยใช้โอกาสจากศักยภาพของพื้นที่และการมีประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และเสริมสร้างความมั่นคงในพื้นที่บริเวณชายแดน รวมทั้งเพิ่มความสามารถในการแข่งขันและการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนใน 10 จังหวัด ได้แก่ ตาก เชียงราย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร สระแก้ว ตราด สงขลา นราธิวาส และกาญจนบุรี

(1) แนวทางการพัฒนา

(1.1) ส่งเสริมและอำนวยความสะดวกในการลงทุน เพื่อดึงดูดการลงทุนทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยให้สิทธิประโยชน์ทั้งทางด้านภาษีและมิใช่ภาษีเพื่อจูงใจให้เกิดการลงทุน เพิ่มประสิทธิภาพของศูนย์บริการเบ็ดเสร็จโดยเฉพาะการให้มีอำนาจในการอนุมัติอนุญาตแบบเบ็ดเสร็จในพื้นที่และพัฒนาด่าน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการอำนวยความสะดวกในการผ่านแดน

(1.2) ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนตามศักยภาพ โดยพัฒนาต่อยอดจากฐานทรัพยากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ที่มีอยู่เดิม รวมทั้งยกระดับความสามารถในการแข่งขันของพื้นที่ให้เอื้อต่อการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวและเป็นพื้นที่หลักในการขับเคลื่อนการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมในส่วนภูมิภาค ตลอดจนพัฒนาพื้นที่บริเวณชายแดนให้มีความพร้อมสำหรับรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งจะช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งส่งเสริมความสามารถในการแข่งขันของประเทศในภาพรวม

(1.3) ใช้ประโยชน์และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมอาทิ โครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคม พลังงาน ระบบน้ำประปา ที่อยู่อาศัย โรงพยาบาล และสถานศึกษาที่สอดรับกับความต้องการของพื้นที่ และมีกลไกที่สามารถรองรับภัยพิบัติทางธรรมชาติ การเฝ้าระวัง ป้องกันควบคุมโรคติดต่อในพื้นที่และเมือง รวมทั้งรองรับการพัฒนาพื้นที่และเมืองน่าอยู่

(1.4) เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการพื้นที่พิเศษ โดยศึกษากฎหมายและกฎระเบียบที่มีอยู่เพื่อปรับปรุงและจัดทำข้อเสนอกฎหมายและกฎระเบียบ และจัดทำระบบฐานข้อมูลเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาเชิงพื้นที่การพัฒนาธุรกิจรูปแบบใหม่ และการส่งเสริมการลงทุนร่วมระหว่างรัฐและเอกชน รวมทั้งส่งเสริมและอำนวยความสะดวกในการลงทุนในอุตสาหกรรมและบริการเป้าหมายและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ มาใช้ตลอดจนการจัดตั้งกลไกการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

(1.5) ส่งเสริมเศรษฐกิจและการสร้างงานที่สอดคล้องกับศักยภาพ โอกาสและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้เป็นฐานเศรษฐกิจใหม่ของพื้นที่

(1.6) พัฒนาระบบบริหารจัดการแรงงานที่มีประสิทธิภาพ มีระบบส่งเสริมสุขภาพ เฝ้าระวัง ป้องกันและควบคุมโรค ที่เชื่อมโยงกับระบบการจ้างแรงงานต่างด้าว การประกันสุขภาพและการเข้าเมือง โดยการจัดระบบบัตรผ่านแดนหรือบัตรประจำตัวของแรงงานต่างด้าวแบบอิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งกำหนดมาตรการ และระบบสื่อสารเพื่อดูแลความมั่นคงชายแดนและความปลอดภัยในพื้นที่

(1.7) พัฒนาเมืองในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนให้เป็นเมืองน่าอยู่ ที่สามารถรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการลงทุนทั้งจากในและต่างประเทศ ซึ่งจะสนับสนุนการขับเคลื่อนพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนให้เป็นฐานเศรษฐกิจใหม่ของประเทศ โดยเน้นการจัดทำแผนพัฒนาเมืองตามแนวคิด ด้านแผนผังภูมินิเวศและการพัฒนาเมืองรูปแบบต่างๆ อาทิ การเติบโตของเมืองแบบกระชับ เมืองที่ปรับตัวได้ตามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นเมืองที่ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภคและสาธารณูปการขั้นพื้นฐานที่สามารถส่งเสริมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนได้ โดยในช่วงปีที่ 1-5 เน้นการพัฒนาพื้นที่เมืองสงขลา ช่วงปีที่ 6-10 เน้นการพัฒนาพื้นที่เมืองตาก สระแก้ว เชียงราย กาญจนบุรี หนองคาย และมุกดาหาร และช่วงปีที่ 16-20 เน้นการพัฒนาพื้นที่เมืองนครพนม นราธิวาส และตราด

(1.8) พัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมและการรักษาพื้นที่สีเขียวที่มีประสิทธิภาพ เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาควบคู่กับการรักษาสภาพแวดล้อม และพื้นที่สีเขียวในเมือง

(1.9) เสริมสร้างความสามารถของวิสาหกิจชุมชน และภาคเอกชนในพื้นที่เพื่อผลักดันให้เกิดการเพิ่มขึ้นของขีดความสามารถในการผลิต

(1.10) สนับสนุนให้ประชาชนและภาคีการพัฒนามีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่"

(2) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2569)

สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ก: 94) ได้กำหนดไว้ในหมุดหมายที่ 8 ถึงการพัฒนาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยกำหนดไว้ใน *"เป้าหมายที่ 1 การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของภาคและการลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษขยายตัวเพิ่มขึ้น และตัวชี้วัดที่ 1.2 มูลค่าการลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพิ่มขึ้นตามเป้าหมายในแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติพ.ศ. 2561-2580 ประเด็น 9 เขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกมีมูลค่าการ ลงทุน 500,000 ล้านบาท พื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคใต้มีมูลค่าการลงทุน 100,000 ล้านบาท และเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนมีมูลค่า 10,000 ล้านบาท"*

3.3.5 เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในภาคตะวันออก

คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษได้มีประกาศที่ 1/2558 กำหนดพื้นที่ในภาคตะวันออกเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษไว้ 2 จังหวัด คือ จังหวัด สระแก้ว และจังหวัดตาก โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) จังหวัดสระแก้ว

(1.1) เนื้อที่

มีเนื้อรวม 207,500 ไร่ ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลบ้านด่าน ตำบลบ้านไร่ อำเภออรัญประเทศ และตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร ปัจจุบันได้จัดหาพื้นที่พัฒนาแล้วที่ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ รวม 1,186-3-23 ไร่ โดยราชการใช้ประโยชน์ 525-3-00 ไร่ และการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยเช่าจำนวน 660-2-23 ไร่

(1.2) กลุ่มกิจการเป้าหมาย

มีกลุ่มกิจการเป้าหมายรวม 12 กลุ่ม คือ

(1.2.1) อุตสาหกรรมการเกษตรประมงและกิจการที่เกี่ยวข้อง

(1.2.2) อุตสาหกรรมสิ่งทอเครื่องนุ่งห่มและเครื่องหนัง

(1.2.3) อุตสาหกรรมผลิตเครื่องเรือน

(1.2.4) อุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับ

(1.2.5) การผลิตเครื่องมือแพทย์

(1.2.6) อุตสาหกรรมยานยนต์เครื่องจักรและชิ้นส่วน

(1.2.7) อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์

(1.2.8) การผลิตพลาสติก

(1.2.9) การผลิตยา

(1.2.10) กิจการโลจิสติกส์

(1.2.11) กิจการเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว

และกิจการเป้าหมายในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (เพิ่มเติม) อีก 10 ประเภทกิจการ

ตารางที่ 3-2 รายละเอียดที่ตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

ที่	เขตเศรษฐกิจพิเศษ	พื้นที่ทั้งหมด	พื้นที่พัฒนา	ความเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน
1	จังหวัดสระแก้ว	• 4 ตำบลท่าข้าม บ้านด่าน ป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ และตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร • 207,500 ไร่ (332 ตร.กม.) • 4.6% ของพื้นที่จังหวัดทั้งหมด	• ประมาณ 1,186 ไร่ (1.9 ตร.กม.) • เดิมเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ป่าไม้ถาวร และที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดิน สำหรับประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน • ถูกแปรสภาพเป็นที่ราชพัสดุตามคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 17/2558	เขตเศรษฐกิจพิเศษปอยเปตโอเนียง ประเทศกัมพูชา
2	จังหวัดตราด	• 3 ตำบลคลองใหญ่ ไม้รูด และหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ • 31,375.00 ไร่ (50.2 ตร.กม.) • 1.7% ของพื้นที่จังหวัดทั้งหมด	• 888 ไร่ (1.4 ตร.กม.) • เดิมเป็นที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดิน สำหรับประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน • ถูกแปรสภาพเป็นที่ราชพัสดุ ตามคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ 17/2558	เขตเศรษฐกิจพิเศษเกาะกง ประเทศกัมพูชา

ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2559ข: 10, 43-44; 2565: 8)

(2) จังหวัดตราด

(2.1) เนื้อที่

มีเนื้อที่รวม 31,375 ไร่ ตั้งอยู่ในตำบลคลองใหญ่ ตำบลไม้รูด และตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด

ปัจจุบันได้จัดหาพื้นที่พัฒนาแล้วที่ตำบลไม้รูด อำเภอคลองใหญ่ จำนวน 888-2-72 ไร่ โดยให้เอกชนเช่าทั้งหมด (บริษัทพร๊อพเพอร์ตี้ เพอเฟ็ค จำกัด (มหาชน))

(2.2) กลุ่มกิจการเป้าหมาย

มีกลุ่มกิจการเป้าหมายรวม 4 กลุ่ม คือ

(2.2.1) อุตสาหกรรมการเกษตร ประมงและกิจการที่เกี่ยวข้อง

(2.2.2) กิจการโลจิสติกส์

(2.2.3) นิคมหรือเขตอุตสาหกรรม

(2.2.4) กิจการเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว

และกิจการเป้าหมายในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (เพิ่มเติม) อีก 8 ประเภทกิจการ

(2.3) ศักยภาพและโอกาส

(2.3.1) อยู่บนแนวระเบียงเศรษฐกิจตอนใต้ห่างจากท่าเรือแหลมฉบัง ประมาณ 340 กม. และท่าเรือสีหนุวิลล์ ประมาณ 250 กม.

(2.3.2) มีฐานการท่องเที่ยวในพื้นที่มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม

(2.3.3) ปัจจุบันมีมูลค่าการค้าชายแดนประมาณ 31,817 ลบ.

(2.3.4) สามารถเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจกับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเกาะกง (กัมพูชา)

(2.4) ศักยภาพและโอกาส

(2.4.1) ใกล้ท่าเรือแหลมฉบัง ประมาณ 250 กม. และกรุงเทพฯ ประมาณ 260 กม.

(2.4.2) สามารถเชื่อมโยงไปยังเมืองศรีโสภณ ซึ่งเป็นจุดกระจายสินค้าไปยังเมืองต่างๆ ในกัมพูชาเพียง 48 กม.

(2.4.3) เป็นช่องทางสำคัญในการขนส่งสินค้าไปยังกัมพูชา เวียดนามใต้ตอนบนแนวระเบียงเศรษฐกิจตอนใต้

(2.4.4) มีโอกาสในการผลิตร่วม (co-production) ร่วมกับเขตเศรษฐกิจพิเศษในบันเดียเมียนเจย (กัมพูชา)

ปัจจุบันมีมูลค่าการค้าชายแดนประมาณ 77,173 ลบ. สูงที่สุดของการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา

3.3.6 ประกาศคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและผลิตผลจากการเกษตร

(1) จังหวัดสระแก้ว

ได้มีประกาศคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ที่ 2/2557 ลงวันที่ 18 ธันวาคม 2557

เรื่อง นโยบายส่งเสริมการลงทุนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ได้กำหนดประเภทกิจการเป้าหมายและเงื่อนไขของกิจการที่ให้การส่งเสริมการลงทุนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้วไว้ดังต่อไปนี้

หมวด 1 เกษตรกรรมและผลิตผลจากการเกษตร

ประเภทกิจการ	เงื่อนไข
1.5.1 กิจการขยายพันธุ์ปศุสัตว์หรือสัตว์น้ำ	ต้องใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น ใช้โรงเรียนระบบปิด มีระบบระบายอากาศเพื่อทำให้อากาศในน้ำและอาหารอัตโนมัติมีมาตรการและระบบป้องกันพาหะนำโรคเข้าสู่ฟาร์ม มีระบบเซ็นเซอร์การตรวจนับจำนวนสัตว์ เป็นต้น
1.5.2 กิจการเลี้ยงปศุสัตว์หรือสัตว์น้ำ (ยกเว้นกุ้ง)	ต้องใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น ใช้โรงเรียนระบบปิด มีระบบระบายอากาศเพื่อทำให้อากาศในโรงเรือนอยู่ในสภาวะที่เหมาะสมตลอดเวลา มีระบบการให้น้ำและอาหารอัตโนมัติมีมาตรการและระบบป้องกันพาหะนำโรคเข้าสู่ฟาร์ม มีระบบเซ็นเซอร์การตรวจนับจำนวนสัตว์ และระบบป้องกันและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น
1.6 กิจการฆ่าและชำแหละสัตว์	ต้องมีกระบวนการผลิตที่ทันสมัย เช่น มีระบบทำให้สัตว์สลบ ราวแขวนสัตว์ ห้องเย็น ระบบลดอุณหภูมิ การตรวจสอบคุณภาพเนื้อสัตว์ และการตรวจสอบสิ่งปลอมปน เป็นต้น
1.8 กิจการคัดคุณภาพ บรรจุ และเก็บรักษา พืช ผัก ผลไม้ หรือดอกไม้	ต้องใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น การใช้เครื่องคัดแยกสี การอบไอน้ำฆ่าไข่แมลงวันผลไม้ การเคลือบผิว เป็นต้น
1.9 กิจการผลิตแป้งแปรรูป (โมดิไฟด์สตาร์ช) หรือแป้งจากพืชที่มีคุณสมบัติพิเศษ	-
1.10 กิจการผลิตน้ำมันหรือไขมันจากพืชหรือสัตว์ (ยกเว้นจากน้ำมันถั่วเหลือง)	1. ผลิตภัณฑ์น้ำมันดิบและน้ำมันกึ่งบริสุทธิ์จากพืช ต้องเริ่มต้นจากผลิตผลทางการเกษตร 2. ผลิตภัณฑ์น้ำมันบริสุทธิ์จากพืช ต้องเริ่มต้นจากผลิตผลทางการเกษตรหรือน้ำมันดิบ
1.5.1 กิจการขยายพันธุ์ปศุสัตว์หรือสัตว์น้ำ	ต้องใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น ใช้โรงเรียนระบบปิด มีระบบระบายอากาศเพื่อทำให้อากาศในน้ำและอาหารอัตโนมัติมีมาตรการและระบบป้องกันพาหะนำโรคเข้าสู่ฟาร์ม มีระบบเซ็นเซอร์การตรวจนับจำนวนสัตว์ เป็นต้น
1.11 กิจการผลิตสารสกัดจากวัตถุดิบทางธรรมชาติ หรือผลิตภัณฑ์จากสารสกัดจากวัตถุดิบทางธรรมชาติ (ยกเว้น ยา สบู่ ยาสระผม ยาสีฟัน และเครื่องสำอาง)	-
1.14.1 กิจการแปรรูปยางขั้นต้น	-
1.17 กิจการผลิตหรือถนอมอาหารเครื่องดื่มวัตถุเจือปนอาหาร (Food Additive) หรือสิ่งปรุงแต่งอาหาร (Food Ingredient) โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย (ยกเว้นเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์)	1. ไม่ให้การส่งเสริมโครงการที่มีเฉพาะกระบวนการผสม หรือทำให้เจือจางเท่านั้น 2. สำหรับโครงการที่มีกระบวนการหมัก ต้องใช้หัวเชื้อที่ผ่านการศึกษาวิจัยมาแล้ว
1.19 กิจการห้องเย็น หรือกิจการห้องเย็นและขนส่งห้องเย็น	-
1.20 กิจการศูนย์กลางการค้าสินค้าเกษตร	1. ต้องมีที่ดินไม่น้อยกว่า 50 ไร่ 2. ต้องมีพื้นที่สำหรับประกอบกิจการ และบริการเกี่ยวกับสินค้าเกษตร ไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยต้องจัดให้มีพื้นที่สำหรับแสดง หรือซื้อขายสินค้าเกษตร ศูนย์ประมูลสินค้า ห้องเย็น และคลังสินค้า 3. ต้องให้บริการตรวจสอบ คัดคุณภาพ และตรวจสารพิษตกค้าง

ที่มา: คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (2557: 2-3)

(2) จังหวัดตราด

ได้มีประกาศคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ที่ 2/2557 ลงวันที่ 18 ธันวาคม 2557 เรื่อง นโยบายส่งเสริมการลงทุนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตราดได้กำหนดประเภทกิจการเป้าหมายและเงื่อนไขของกิจการที่ให้การส่งเสริมการลงทุนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตราด ไว้ดังต่อไปนี้

หมวด 1 เกษตรกรรมและผลิตผลจากการเกษตร

ประเภทกิจการ	เงื่อนไข
1.5.1 กิจการขยายพันธุ์ปศุสัตว์หรือสัตว์น้ำ	ต้องใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น ใช้โรงเรียนระบบปิด มีระบบระบายอากาศ เพื่อทำให้อากาศในน้ำและอาหารอัตโนมัติมีมาตรการและระบบป้องกันพาหะนำโรคเข้าสู่ฟาร์ม มีระบบเซ็นเซอร์การตรวจนับจำนวนสัตว์ เป็นต้น
1.5.2 กิจการเลี้ยงปศุสัตว์หรือสัตว์น้ำ (ยกเว้นกุ้ง)	ต้องใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น ใช้โรงเรียนระบบปิด มีระบบระบายอากาศเพื่อทำให้อากาศในโรงเรือนอยู่ในสภาวะที่เหมาะสมตลอดเวลา มีระบบการให้น้ำและอาหารอัตโนมัติมีมาตรการและระบบป้องกันพาหะนำโรคเข้าสู่ฟาร์ม มีระบบเซ็นเซอร์การตรวจนับจำนวนสัตว์ และระบบป้องกันและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น
1.6 กิจการฆ่าและชำแหละสัตว์	ต้องมีกระบวนการผลิตที่ทันสมัย เช่น มีระบบทำให้สัตว์สลบ ราวแขวนสัตว์ ห้องเย็นระบบลดอุณหภูมิ การตรวจสอบคุณภาพเนื้อสัตว์ และการตรวจสอบสิ่งปลอมปน เป็นต้น
1.8 กิจการคัดคุณภาพ บรรจุ และเก็บรักษาพืช ผัก ผลไม้ หรือดอกไม้	ต้องใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น การใช้เครื่องคัดแยกสี การอบไอน้ำฆ่าไข่แมลงวันผลไม้การเคลือบผิว เป็นต้น
1.9 กิจการผลิตแป้งแปรรูป (โมดิไฟด์สตาร์ช) หรือแป้งจากพืช ที่มีคุณสมบัติพิเศษ	-
1.10 กิจการผลิตน้ำมันหรือไขมันจากพืชหรือสัตว์ (ยกเว้นจากน้ำมันถั่วเหลือง)	1. ผลิตภัณฑ์น้ำมันดิบและน้ำมันกึ่งบริสุทธิ์จากพืช ต้องเริ่มต้นจากผลิตผลทางการเกษตร 2. ผลิตภัณฑ์น้ำมันบริสุทธิ์จากพืช ต้องเริ่มต้นจากผลิตผลทางการเกษตร หรือน้ำมันดิบ
1.11 กิจการผลิตสารสกัดจากวัตถุดิบทางธรรมชาติหรือผลิตภัณฑ์จากสารสกัดจากวัตถุดิบทางธรรมชาติ (ยกเว้น ยา สบู่ ยาสระผม ยาสีฟัน และเครื่องสำอาง)	-
1.14.1 กิจการแปรรูปยางขั้นต้น	-
1.17 กิจการผลิตหรือถนอมอาหารเครื่องดื่มวัตถุเจือปนอาหาร (Food Additive) หรือสิ่งปรุงแต่งอาหาร (Food Ingredient) โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย (ยกเว้นเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์)	1. ไม่ให้การส่งเสริมโครงการที่มีเฉพาะกระบวนการผสม หรือทำให้เจือจางเท่านั้น 2. สำหรับโครงการที่มีกระบวนการหมัก ต้องใช้หัวเชื้อที่ผ่านการศึกษาวิจัยมาแล้ว
1.19 กิจการห้องเย็น หรือกิจการห้องเย็นและขนส่งห้องเย็น	-
1.20 กิจการศูนย์กลางการค้าสินค้าเกษตร	1. ต้องมีที่ดินไม่น้อยกว่า 50 ไร่ 2. ต้องมีพื้นที่สำหรับประกอบกิจการ และบริการเกี่ยวกับสินค้าเกษตร ไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยต้องจัดให้มีพื้นที่สำหรับแสดง หรือซื้อขายสินค้าเกษตร ศูนย์ประมูลสินค้า ห้องเย็น และคลังสินค้า 3. ต้องให้บริการตรวจสอบ คัดคุณภาพ และตรวจสารพิษตกค้าง

ที่มา: คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (2557: 3-4)

3.3.7 ความก้าวหน้าการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

ตารางที่ 3-3 ความก้าวหน้าการพัฒนาที่สำคัญรายพื้นที่ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก

เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ	การลงทุน	โครงสร้างพื้นฐาน	การพัฒนาในพื้นที่พัฒนา
สระแก้ว	▪ สกท. : ดำเนินการลงทุน แล้ว 6 โครงการ วงเงิน 1,881 ลบ. (จากโครงการที่ ขอรับการส่งเสริมฯ 10 โครงการ วงเงิน 7,973 ลบ.) ▪ ธุรกิจตั้งใหม่ :146 ราย วงเงิน 319.78 ลบ.	แล้วเสร็จ : ทางรถไฟช่วงชุมทางแก่งคอย – คลองสิบเก้า - สุดสะพานคลองลึก รวมสะพานข้ามคลองลึก/ นิคมอุตสาหกรรมสระแก้ว/ ทางหลวง อรัญประเทศ – ชายแดนไทย (บ.หนองเอี่ยน)/ การปรับปรุงด่านพรมแดนคลองลึก/ ด่านศุลกากรอรัญประเทศ (บ.ป่าไร่) เสร็จปี 2565 : ด่านศุลกากรอรัญ ประเทศ (บ.หนองเอี่ยน)	พื้นที่พัฒนามี 2 ส่วน ▪ ส่วนที่ 1 : กรมศุลกากร ก่อสร้างด่านศุลกากร อรัญประเทศแห่งใหม่ (บ.ป่าไร่) แล้วเสร็จเมื่อเดือน พ.ค. 2563 ▪ ส่วนที่ 2 : กนอ. ก่อสร้าง นิคมฯ แล้วเสร็จ เริ่มเปิด ดำเนินการ ก.ค. 2562 ปัจจุบัน มีนักลงทุนเข้าใช้พื้นที่ดำเนิน กิจการแล้ว 8 ราย
ตราด	▪ สกท. : ขอรับการส่งเสริมฯ 2 โครงการ วงเงิน 287 ลบ. ▪ ธุรกิจตั้งใหม่ :76 ราย วงเงิน 121.18 ลบ. ▪ พื้นที่พัฒนา : 1 โครงการ 3,001 ลบ	แล้วเสร็จ : ท่าเทียบเรือเนกประสงค์คลองใหญ่/ ถนนทางเข้าท่าเทียบเรือเนกประสงค์คลองใหญ่/ ทางหลวงหมายเลข 3 ตราด–หาดเล็ก (ตอน 2 - 3) เสร็จปี2565 : ทางหลวงหมายเลข 3 ตราด – หาดเล็ก ตอนแยก ต.ไม้รูด - บ.คลองจาก	บริษัท พร็อพเพอร์ตี้ เพอร์เฟค จำกัด (มหาชน) (ลงนามสัญญาเช่าจากกรมธนารักษ์เมื่อ 23 พ.ย. 2559) อยู่ระหว่างปรับแผนการดำเนินงานเพื่อเริ่มก่อสร้างตลาดการค้าชายแดน และในระยะต่อไปจะพัฒนาเป็นเมืองศูนย์กลางการท่องเที่ยวนานาชาติและบริการการค้าระหว่างประเทศครบวงจร

ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2565: 4-5)

3.3.8 ผลกระทบจากการประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษ

การประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษ 10 แห่งในจังหวัดต่างๆ มีผลกระทบหลายด้าน ได้แก่

(1) ผลกระทบด้านสังคม

(1.1) การดำรงชีวิตแบบพื้นบ้านลดลง

(1.2) เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน

(1.3) ปัญหาแรงงานข้ามชาติ หลบหนีเข้าเมือง

(2) ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม

(2.1) เกิดการแข่งขันการใช้น้ำสูง

(2.2) คุณภาพอากาศ

(2.3) ปัญหาขยะและสิ่งปฏิกูล

ปัจจุบันหลายพื้นที่มีปัญหากากของเสีย และการกำจัด

(3) ทรัพยากรป่าไม้ เช่น ป่าไม้ถาวร จ.ตราด ถูกเพิกถอน

(Open development Thailand, 2562 :1-3)

3.4 เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor : EEC)

คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2559 เห็นชอบหลักการ “โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก” ตามพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 การทบทวนหัวข้อนี้จะมี 5 เรื่อง คือ (1) ความเป็นมาแผนงานระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560-2564) (2) แผนย่อยของแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ (3) ลำดับเวลาของการดำเนินการในการจัดตั้งเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก และ (4) ความก้าวหน้าของการดำเนินการ (5) ปัญหาในการดำเนินการ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.4.1 ความเป็นมาแผนงานระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560-2564)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2559ข: I-III) ได้สรุปความเป็นมาและสาระสำคัญของแผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor : EEC) ไว้ดังนี้

“ภาคตะวันออกของประเทศไทยตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่ดีที่สุดของภูมิภาคอาเซียน สามารถเชื่อมโยงไปยังประเทศจีนและอินเดียที่มีประชากรจำนวนมากและมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจสูง โดยสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) ของภูมิภาคเอเชียและประเทศแถบแปซิฟิค คิดเป็น 1 ใน 3 ของมูลค่า GDP ของโลก นอกจากนี้ 3 จังหวัดภาคตะวันออก (จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง) ยังเป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศ ได้แก่อุตสาหกรรมปิโตรเคมี และอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วน และมีความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ ประกอบด้วย ท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบัง ท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุดทางหลวงพิเศษระหว่างเมือง (มอเตอร์เวย์) รถไฟทางคู่และสนามบินอู่ตะเภา มีเมืองพัทยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลก รวมทั้งยังมีพื้นที่เพียงพอสำหรับรองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม จึงสามารถพัฒนาต่อยอดสู่การเป็น “ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor : EEC)” เพื่อให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจชั้นนำของเอเชีย ที่จะสนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งการยกระดับคุณภาพชีวิตและรายได้ของประชาชน”

เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2558 คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษในรูปแบบคลัสเตอร์ โดย Super Cluster เป็นคลัสเตอร์สำหรับกิจการที่ใช้เทคโนโลยีชั้นสูงและอุตสาหกรรมแห่งอนาคต

ต่อมาเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2558 คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบข้อเสนอ 10 อุตสาหกรรมเป้าหมาย : กลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจ (New Engine of Growth) แบ่งเป็น (1) การต่อยอด 5 อุตสาหกรรมเดิมที่มีศักยภาพ (First S-curve) และ (2) การเติม 5 อุตสาหกรรมอนาคต (New-S-curve)

คณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2559 ได้มีมติเห็นชอบหลักการโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก และมอบหมายให้สานักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ประสานและบูรณาการข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำแผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560-2564) ในการนี้ สศช. ได้ดำเนินการแล้วเสร็จ สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. แผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560-2564)

1.1 วัตถุประสงค์ *เพื่อสนับสนุนการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เพิ่มการจ้างงาน ยกระดับคุณภาพชีวิตและรายได้ของประชาชน*

1.2 เป้าหมายการพัฒนา

(1) พื้นที่เป้าหมาย *จังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา รวมถึงพื้นที่อื่นใดที่จะมีการออกพระราชกฤษฎีกากำหนดเพิ่มเติม*

(2) อุตสาหกรรมเป้าหมาย *ซูเปอร์คลัสเตอร์ และ10 อุตสาหกรรมเป้าหมาย : กลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่ออนาคต (New Engine of Growth) เช่น คลัสเตอร์ยานยนต์และชิ้นส่วน คลัสเตอร์เครื่องใช้ไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ คลัสเตอร์ปิโตรเคมีและเคมีภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อุตสาหกรรมท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการบินและโลจิสติกส์ เป็นต้น*

1.3 สถานะปัจจุบันของพื้นที่ด้านเศรษฐกิจ *ภาคอุตสาหกรรมและบริการมีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของพื้นที่ EEC โดยในปี 2557 มีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมสาขาอุตสาหกรรมร้อยละ 65 (มูลค่า 1.2 ล้านล้านบาท คิดเป็นเกือบ 1 ใน 3 ของประเทศ) สาขาบริการร้อยละ 32 และสาขาเกษตรกรรมร้อยละ 3 การลงทุนสะสมภาคอุตสาหกรรมมูลค่า 1.6 ล้านล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 27.89 ของประเทศ รายได้เฉลี่ยต่อหัวเท่ากับ 624,185 บาทต่อปี สูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศนอกจากนี้เมืองพัทยายังมีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวทั้งแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่สวยงามและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงหลายแห่ง รวมทั้งมีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับการท่องเที่ยวครบครัน มีโรงแรมและร้านอาหาร ที่ได้มาตรฐานจำนวนมาก มีจำนวนนักท่องเที่ยวเฉลี่ย 10 ล้านคนต่อปี (ปี 2554-2558)*

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน *มีความพร้อมของระบบโครงสร้างพื้นฐานในระดับสูงสุดของประเทศ ทั้งด้านการคมนาคมขนส่ง (ถนน รถไฟ ท่าเรือ และสนามบิน) สาธารณูปโภค สาธารณูปการและนิคมอุตสาหกรรม โดยมีพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมพร้อมรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมอีกประมาณ 30,000 ไร่*

ด้านสิ่งแวดล้อม *ยังมีปัญหาการลักลอบทิ้งขยะตามที่สาธารณะ น้ำเสียและมลพิษทางอากาศ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง จำเป็นต้องมีการกำกับดูแลให้เป็นไปตามกฎหมาย*

1.4 แนวทางการพัฒนา *เพื่อยกระดับการพัฒนาพื้นที่ต่อยอดสู่การเป็นพื้นที่เศรษฐกิจชั้นนำของเอเชีย ประกอบด้วย 5 แนวทาง ดังนี้*

(1) พัฒนาอุตสาหกรรมเป้าหมายที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ พร้อมกับเร่งรัดการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ *โดยส่งเสริมให้อุตสาหกรรมใช้เทคโนโลยีระดับสูงร่วมกับการวิจัยและพัฒนา*

(2) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการขนส่งเชื่อมโยงพื้นที่เศรษฐกิจที่มีศักยภาพรองรับกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมายและเชื่อมโยงสู่ตลาดโลก *โดยขยายขีดความสามารถของโครงสร้างพื้นฐานด้านการขนส่งทุกรูปแบบให้มีประสิทธิภาพ ทันสมัย ได้มาตรฐานสากล*

(3) พัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ โครงสร้างพื้นฐานและบริการทางสังคม และสิ่งแวดล้อมที่ได้มาตรฐาน *เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชน สร้างสมดุลของการพัฒนา และกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชน*

(4) พัฒนาสภาพแวดล้อมเมืองสำคัญของจังหวัดให้เป็นเมืองน่าอยู่ *เอื้อต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมีสมดุล เมืองสำคัญในพื้นที่ EEC อาทิ*

ฉะเชิงเทรา : *พัฒนาเป็นเมืองที่อยู่อาศัยชั้นดีที่ทันสมัยรองรับการขยายตัวของกรุงเทพฯ และ EEC*

พัทยา : *พัฒนาเป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ สุขภาพและนันทนาการ ศูนย์ประชุมและศูนย์แสดงสินค้านานาชาติชั้นนำของอาเซียน และศูนย์การให้บริการด้านการแพทย์ระดับนำนานาชาติ (Medical Tourism)*

อู่ตะเภา : พัฒนาเป็นศูนย์ธุรกิจการบินและโลจิสติกส์อาเซียน

ระยอง : *พัฒนาเป็นเมืองแห่งการศึกษาและวิทยาศาสตร์ เมืองนานาชาติที่มีธุรกิจทันสมัย*

(5) ให้สิทธิประโยชน์และการอำนวยความสะดวกเพื่อดึงดูดอุตสาหกรรมเป้าหมาย *ทั้งในด้านภาษี การจัดตั้งกองทุนเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมเป้าหมาย การอำนวยความสะดวกในการอนุมัติ อนุญาต และการจัดตั้งเขตการค้าเสรี เป็นต้น”*

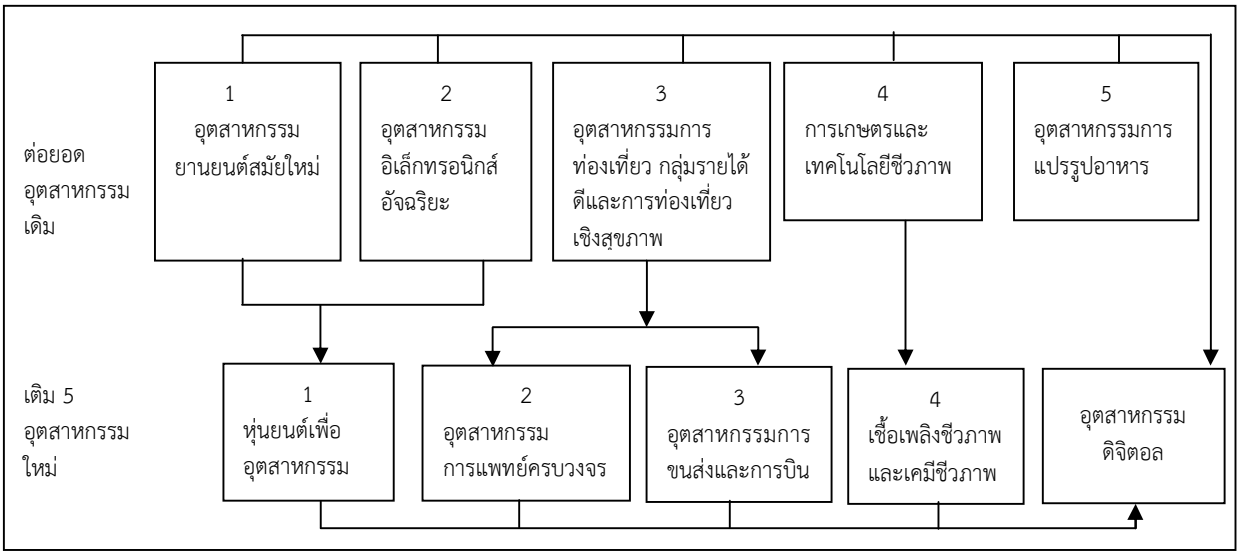

ที่มา : www.eec.vec.go.th

รูปที่ 3-1 การต่อยอดอุตสาหกรรมและการเติมอุตสาหกรรมใหม่ในแผนงาน พัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC)

1.5 ความสำคัญของการดำเนินการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกต่อการพัฒนาประเทศ

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (2561: จ-1) ได้วิเคราะห์ไว้ในภาคผนวก จ ว่าการดำเนินการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ ด้วยเหตุผลที่ว่า พื้นที่ภาคตะวันออกมีศักยภาพในการต่อยอดมีความพร้อมในหลากหลายมิติ ได้แก่

1.1 ภาคประชาชนและภาคธุรกิจมีความพร้อม

1.2 มีอุตสาหกรรมพร้อมต่อยอด

1.3 มีโครงสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่พร้อมเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน

1.4 มีระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานในระดับดี

ทั้งนี้ผลของการดำเนินการในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกต่อการพัฒนาประเทศจะสรุปสาระสำคัญได้ 4 ประการ ดังนี้

1. การเติบโตทางเศรษฐกิจ สรุปสาระสำคัญได้ 4 ประการ ดังนี้

(1.1) จะมีผลให้บรรลุเป้าหมายการหลุดพ้นจากประเทศกับดักรายได้ปานกลางได้เร็วกว่าปกติอย่างน้อย 5 ปี

(1.2) มูลค่าทางเศรษฐกิจเพิ่มเป็น 2 เท่าในระยะเวลา 10 ปี

(1.3) มีปัจจัยขับเคลื่อนการพัฒนาไปสู่เป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะยาว ทั้งการลงทุนของภาครัฐและของภาคเอกชน รวมทั้งการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยว

2. เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ

การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เติบโตอย่างยั่งยืนในระยะยาว ทั้งดุลการค้าและดุลบัญชีเดินสะพัดและดุลการคลัง

3. ศักยภาพของประเทศ

ขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศเพิ่มขึ้นจากการเพิ่มขึ้นของประสิทธิภาพทุน และประสิทธิภาพแรงงาน

4. การจัดสรรทรัพยากรทางเศรษฐกิจและการลดความเหลื่อมล้ำ ซึ่งรวมถึง การยกระดับรายได้ครัวเรือนรายได้ของรัฐบาล และการขยายตัวของความเป็นเมือง

3.4.2 นโยบายรัฐในการสนับสนุนเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก มี 5 เรื่อง คือ

(1) แผนย่อยของแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ประเด็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ

(2) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2569)

(3) แผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561-2564

(4) การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมไปเพื่อการพัฒนาโครงการศูนย์ธุรกิจ EEC และเมืองใหม่น่าอยู่อัจฉริยะ ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 22 มีนาคม 2565

(5) แผนปฏิบัติการพัฒนาการเกษตรใน EEC ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 9 สิงหาคม 2565

(1) แผนย่อยของแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ประเด็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ

เขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นการพัฒนาเขตเศรษฐกิจของประเทศไทย เพื่อดึงดูดการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศและยกระดับรายได้ของประชากรในประเทศ โดยพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานและเตรียมความพร้อมด้านต่างๆ เพื่อให้เศรษฐกิจ การค้าในพื้นที่มีความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น โดยมี 3 แผนย่อย ประกอบด้วย (1) การพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (2) การพัฒนาพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคใต้และ (3) การพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน โดยหัวข้อนี้จะทบทวนเฉพาะเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันโดยมีรายละเอียดดังนี้

“3.1 แผนย่อยการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก นโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เป็นการวางจุดยืนของประเทศไทยสำหรับการพัฒนาระยะยาว ตอบสนองต่อความท้าทายภายในประเทศและระดับโลก การพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่สมบูรณ์แบบช่วยผลักดันการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ให้ประเทศไทยก้าวขึ้นสู่ระดับประเทศพัฒนาโดยเร็วที่สุด ปรับโครงสร้างการผลิตของประเทศและกระจายความเจริญออกสู่พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก มีการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานขั้นสูงเป็นฐานการสะสมเทคโนโลยีและนวัตกรรม

ยกระดับอุตสาหกรรมสู่อุตสาหกรรมที่มีมูลค่าสูงและมีศักยภาพในการแข่งขันสูง ให้สอดรับกับบริบทโลก บนฐานกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทันสมัยและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นเมืองอัจฉริยะน่าอยู่และมีความทันสมัยระดับนานาชาติ และสามารถประกอบกิจการอย่างมีคุณภาพ ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยมีขีดความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น และยกระดับการพัฒนาแบบก้าวกระโดด เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับประเทศไทยในฐานะประตูของภูมิภาคเอเชีย

3.3.1 แนวทางการพัฒนา

1) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมขนส่ง และสาธารณูปโภคที่สำคัญ เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างรวดเร็ว และต่อยอดโครงสร้างพื้นฐานทุกระบบให้เชื่อมโยงเข้าสู่พื้นที่เศรษฐกิจ เพื่อรองรับความต้องการลงทุน กิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องจากการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกได้อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

2) พัฒนาสนามบินอู่ตะเภาเป็นสนามบินหลักของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก และเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับสินค้าและประสิทธิภาพการบริหารจัดการของท่าเรือแหลมฉบัง ท่าเรือมาบตาพุด และท่าเรือสัตหีบด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัย

3) ส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมเป้าหมายพิเศษ รวมทั้งเขตส่งเสริมเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อให้เกิดการลงทุนของภาคเอกชนในอุตสาหกรรมเป้าหมายที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงให้สามารถสร้างเทคโนโลยีได้ด้วยตนเอง และเกิดการสะสมทุนทางเทคโนโลยี ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกและประเทศไทยอย่างเป็นรูปธรรม

4) พัฒนาศักยภาพและคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทั้งเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เชิงนิเวศและอนุรักษ์ เชิงสุขภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวิทยาการ แหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวสร้างใหม่ พร้อมทั้งปรับปรุงภูมิทัศน์และพัฒนาเส้นทางกิจกรรมท่องเที่ยว จัดพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ จัดการพื้นที่และสิ่งแวดล้อมเพื่อการสร้างบรรยากาศที่ดีสำหรับการท่องเที่ยวในพื้นที่ 3 จังหวัด ของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

5) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม สำหรับการทำวิจัยต่อยอดเพื่อขยายผลงานวิจัยไปสู่เชิงพาณิชย์ และพัฒนาศูนย์การเรียนรู้และศูนย์บริการ รวมทั้งจัดทำหลักสูตร การเรียนการสอน และฝึกอบรมต่อยอดโครงสร้างพื้นฐานให้เป็นแหล่งสนับสนุนการถ่ายทอดเทคโนโลยีทั้งในและต่างประเทศ รวมถึงการให้บริการวิเคราะห์ทดสอบของภูมิภาคอาเซียน

6) พัฒนาเมืองในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกให้เป็นเมืองอัจฉริยะที่มีความน่าอยู่และทันสมัยระดับนานาชาติ เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการลงทุนและเศรษฐกิจสอดคล้องกับนโยบายขับเคลื่อนเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก" (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2562, 6-7)

(2) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569)

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ก: 93-96) ได้กำหนดการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษและเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกไว้ในหมุดหมายที่ 8 ไทยมีพื้นที่และเมืองอัจฉริยะที่น่าอยู่ ปลอดภัย เติบโตได้อย่างยั่งยืน โดยระบุถึงสถานการณ์ที่ผ่านมาไว้ว่า *"ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ แม้ว่าจะได้รับผลกระทบจากการชะลอตัวของการลงทุน แต่บางกิจการยังได้รับความสนใจจากนักลงทุนและมีการลงทุนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกิจการเป้าหมายในพื้นที่ดังนั้นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีความพร้อม และการทบทวนและปรับมาตรการให้พร้อมรองรับการลงทุน*

ซึ่งเมื่อสถานการณ์ การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 คลี่คลาย จะทำให้พื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นที่สนใจและสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักลงทุน ซึ่งจะกระตุ้นให้เกิดการลงทุนในพื้นที่มากขึ้น”

ในส่วนเป้าหมายการพัฒนานั้นได้กำหนดเป้าหมายที่ 1 การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของภาคการลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยมีตัวชี้วัดที่ 1.2 ดังนี้

“มูลค่าการลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพิ่มขึ้นตามเป้าหมายในแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติพ.ศ. 2561-2580 ประเด็น 9 เขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกมีมูลค่าการลงทุน 500,000 ล้านบาท พื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคใต้มีมูลค่าการลงทุน 100,000 ล้านบาทและเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนมีมูลค่า 10,000 ล้านบาท”

ทั้งนี้ได้กำหนดกลยุทธ์การพัฒนาในกลยุทธ์ที่ 1 การสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานรากไว้ดังนี้

“พัฒนาภาคให้เป็นฐานเศรษฐกิจสำคัญของประเทศ โดยใช้แนวทางการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาภาคและการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษ ได้แก่ ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคเหนือ (Northern Economic Corridor: NEC-Creative LANNA) ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Northeastern Economic Corridor: NeEC-Bio Economy) ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคกลาง–ตะวันตก (Central-Western Economic Corridor: CWEC) และระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคใต้ (Southern Economic Corridor: SEC) การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน และเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) เป็นเครื่องมือสำคัญในการกระจายความเจริญเติบโตไปสู่ภูมิภาคและการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานเชื่อมโยงทั้งในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียงและต่างประเทศกำหนดสาขากิจการเป้าหมายในพื้นที่ฐานเศรษฐกิจใหม่ที่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ รวมถึงเชื่อมโยงผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และวิสาหกิจชุมชนเข้ากับห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมเป้าหมาย ซึ่งจะเป็นการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ กระจายผลการพัฒนาสู่ประชาชน และสามารถพัฒนาเป็นฐานเศรษฐกิจหลักที่รองรับการลงทุนและการจ้างงานพัฒนาพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ให้เติบโตอย่างสมดุลและยั่งยืน เพื่อเป็นฐานอุตสาหกรรมและบริการที่ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมขั้นสูง โดยส่งเสริมการลงทุนและการจ้างงานในพื้นที่รวมทั้งการถ่ายทอดเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง”

(3) แผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561-2564

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2562: 1-28, 1-29) ได้รายงานไว้ว่า

“การประชุมคณะกรรมการนโยบายครั้งที่ 2/2560 เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2560 นายกรัฐมนตรีมีข้อสั่งการมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกโดยให้มีการปรับระบบการทำการเกษตรทั้งเรื่องการใช้พื้นที่และระบบการทำการเกษตรให้สอดคล้องกับการพัฒนาของระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกรวมทั้งมอบหมายกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความมั่นใจเรื่องสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

โดยแผนพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกและแผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกถือเป็นแผนแม่บทเฉพาะเรื่องที่ดำเนินการในพื้นที่ EEC ดังนั้นแผนสิ่งแวดล้อมฯ จึงถือเป็นกรอบแนวทางการดำเนินงานในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ EEC ในภาพรวมเมื่อกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดำเนินการจัดทำแผนแล้วเสร็จให้จัดส่ง สกรศ. เพื่อรวบรวมและนำเสนอ สกรศ. พิจารณาก่อน

นำเสนอคณะกรรมการนโยบายฯพิจารณาเป็นแผนการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก ในภาพรวมต่อไป

จากข้อสั่งการดังกล่าว กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2562: 3-16, 3-17) ได้จัดทำยุทธศาสตร์การลดวิกฤติ และภัยคุกคามที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรไว้รวม 3 เรื่อง คือ

1) กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องตามศักยภาพของพื้นที่โดยมุ่งการบริหารจัดการเชิงระบบนิเวศ (Ecosystem Approach) ที่คำนึงถึงความสัมพันธ์เชิงระบบหรือองค์รวม (Holistic Approach) ได้แก่ การจัดการลุ่มน้ำอย่างบูรณาการ และการบริหารจัดการกลุ่มป่า เพื่อการดำรงอยู่ของระบบนิเวศอย่างสมดุล และตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยมีการบูรณาการด้านการจัดการที่ดิน น้ำ และสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น ให้เกิดความสมดุล ทั้งการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม

2) กำหนดและจำแนกเขตการผลิตทางการเกษตร เพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและส่งเสริมความมั่นคงทางอาหาร โดยกำหนดเป็นเขตแหล่งผลิตอาหาร (Food Zone) หรือเขตการผลิตทางการเกษตรตามศักภาพของพื้นที่โดยเฉพาะสวนผลไม้ (Fruit Zone) ส่งเสริมมาตรการจูงใจทางการเงินแก่เกษตรกรที่ดูแลรักษาพื้นที่สีเขียวและฟื้นฟูป่าต้นน้ำ การพัฒนาระบบฐานข้อมูลการเตือนภัยทางการเกษตรที่มีการบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การส่งเสริมการทำเกษตรกรรมตามแนวทางการจัดการที่ดินและน้ำเพื่อเกษตรกรรมยั่งยืน ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

3) ส่งเสริมการพัฒนาการผลิตสินค้าทางการเกษตรให้มีคุณภาพและปลอดภัยตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และแนวทางการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี เพื่อสร้างมูลค่าการส่งออกที่แตกต่างจากการส่งออกสินค้าทางการเกษตรจากภูมิภาคเดียวกัน และมีการพัฒนาต่อยอดสินค้าให้มีความเป็นเอกลักษณ์ควบคู่กับการส่งเสริมแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานความรู้ โดยพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสมผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และเพิ่มผลิตภาพของการผลิต รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามแนวทางที่ระเบียบกำหนด รวมทั้งสร้างกลไกรองรับเพื่อให้มีการเตรียมการและดำเนินการแก้ไขในส่วนที่เป็นอุปสรรคได้อย่างเหมาะสม จากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกในองค์กรระหว่างประเทศ รวมถึงการเป็นสมาชิกภายใต้อนุสัญญาพันธกรณีและข้อตกลงระหว่างประเทศ

(4) การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมไปเพื่อการพัฒนาโครงการศูนย์ธุรกิจ EEC และเมืองใหม่น่าอยู่อัจฉริยะ ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 22 มีนาคม 2565

คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 22 มี.ค. 2565 อนุมัติให้สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.) เข้าใช้ประโยชน์ที่ดินของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) จำนวน 14,619 ไร่ ในท้องที่ ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี เพื่อดำเนินโครงการศูนย์ธุรกิจ EECและเมืองใหม่น่าอยู่อัจฉริยะ

ทั้งนี้ เป็นการดำเนินการตาม พ.ร.บ.เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 มาตรา 36 ที่บัญญัติให้คณะกรรมการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (กพอ.) โดยความเห็นชอบของ ครม. มีอำนาจให้ สกพอ. เข้าใช้ประโยชน์ของ ส.ป.ก. เพื่อดำเนินการอื่นใดนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้

พร้อมกันนี้ ครม. ได้รับทราบมติ กพอ. ที่ได้อนุมัติร่างระเบียบคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เรื่องหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการจ่ายค่าชดเชยให้แก่ผู้มีสิทธิใช้ประโยชน์ในที่ดินของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเข้าใช้ประโยชน์ พ.ศ. .... เพื่อให้ สกพอ. และ ส.ป.ก. ดำเนินจ่ายค่าชดเชยให้แก่เกษตรกรผู้มีสิทธิใช้ประโยชน์ในที่ดินของ ส.ป.ก. ต่อไป

รวมถึงรับทราบมติ กพอ. ที่เห็นชอบให้ สกพอ. ขอรับจัดสรรงบประมาณแผ่นดินในปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 จำนวน 15,000 ล้านบาท ในปีงบประมาณ 2567 จำนวน 4,000 ล้านบาท รวม 19,000 ล้านบาท จะแยกเป็น ค่าชดเชยที่ดิน 10,000 ล้านบาท โครงการจ้างที่ปรึกษาออกแบบขั้นรายละเอียดและจัดทำรายละเอียดการให้เอกชนร่วมลงทุน (พีพีพี) 1,000 ล้านบาท โครงการจ้างที่ปรึกษาเพื่อสนับสนุนการคัดเลือกเอกชนร่วมลงทุน (พีพีพี) 200 ล้านบาท และโครงการปรับพื้นที่และก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานส่วนกลาง 7,800 ล้านบาท

โครงการศูนย์ธุรกิจ EECและเมืองใหม่น่าอยู่อัจฉริยะ เกิดขึ้นจากนโยบายรัฐบาลในการพัฒนาศูนย์กลางธุรกิจและการเงินระดับภูมิภาคมาตรฐานเทียบเท่าสากลในพื้นที่อีอีซี และให้เป็นเมืองน่าอยู่อัจฉริยะ 1 ใน 10 เมืองของโลกในปี 2580 เป็นเมืองน่าอยู่อัจฉริยะต้นแบบสำหรับการพัฒนาเมืองใหม่ทั่วประเทศไทย

โครงการมีที่ตั้ง ที่อำเภอบางละมุง จ.ชลบุรี พื้นที่โครงการ 14,619 ไร่ โดยจะพัฒนาระยะแรกประมาณ 5,000 ไร่ โครงการมีที่ตั้งห่างจากท่าอากาศยานอู่ตะเภา 15 กม. และห่างจากกรุงเทพฯ 160 กม. มีระยะการพัฒนา 10 ปี ระหว่างปี 2565-2575

โดย สกพอ.ประเมินว่า โครงการนี้จะสร้างงาน 200,000 ตำแหน่ง ใช้เงินลงทุนประมาณ 1,340,468 ล้านบาท โดยเป็นสัดส่วนการลงทุนของรัฐ 2.8% หรือ 37,674 ล้านบาท เป็นส่วนของค่าที่ดินปรับพื้นที่เมืองโครงสร้างพื้นฐานในเมือง นอกเมือง ส่วนร่วมลงทุนระหว่างรัฐและเอกชน(พีพีพี) 9.7% หรือประมาณ 131,119 ล้านบาท เป็นค่าสาธารณูปโภคในระบบขนส่งธารณะ ระบบดิจิทัล และเอกชนลงทุน 87.5% หรือประมาณ 1,180,808 ล้านบาท สำหรับพื้นที่พาณิชย์

ตามแผนแม่บทพัฒนาโครงการ จะแบ่งโซนตามธุรกิจเป้าหมายเป็น 5 โซน ประกอบด้วย 1) ศูนย์กลางการเงิน ประกอบด้วยธุรกิจการเงินและตลาดทุน สนับสนุนการลงทุน Fintech และGreen Bond 2) สำนักงานภูมิภาค RHQ/ศูนย์ราชการ เช่น สำนักงานภูมิภาคของธุรกิจไทย ที่มีธุรกิจในอีอีซีและสถานที่ราชการที่สำคัญ 3) การแพทย์แม่นยำ/การแพทย์เพื่ออนาคต เพื่อเป็นที่ตั้งของธุรกิจที่เป็นการร่วมทุนกับโรงพยาบาลชั้นนำของโลก ธุรกิจยาและเวชภัณฑ์ อุปกรณ์การแพทย์ที่ทันสมัย 4) การศึกษา วิจัย และพัฒนาเป็นพื้นที่สำหรับมหาวิทยาลัยชั้นนำของโลกที่ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยไทยเพื่อการสนับสนุนธุรกิจเฉพาะด้านการวิจัยพัฒนาเพื่อธุรกิจเฉพาะด้าน และ 5) ธุรกิจเฉพาะด้าน เช่น พลังงานสะอาด ธุรกิจ Digitization และ 5G กลุ่มโลจิสติกส์และวิทยาศาสตร์การกีฬา เป็นต้น

(5) แผนปฏิบัติการพัฒนาการเกษตรใน EEC ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 9 สิงหาคม 2565

เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2565 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบร่างแผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาการเกษตรในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ.2566-2570 ซึ่งร่างแผนปฏิบัติการฉบับนี้ มีระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี ประกอบด้วย 101 โครงการ กรอบวงเงินรวม 2,845.55 ล้านบาท ซึ่งเป็นงบประมาณจากภาครัฐ 1,535.55 ล้านบาท และภาคเอกชน 1,310 ล้านบาท โดยมีเป้าหมายพัฒนาการเกษตร แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. เป้าหมายรวม เช่น ยกระดับรายได้เกษตรกรภายในปี 2580 และมูลค่าผลิตภัณฑ์มวล

รวมในสาขาเกษตรเพิ่มขึ้น 2. เป้าหมายระดับจังหวัด เช่น จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเชิงอุตสาหกรรม จังหวัดชลบุรี เป็นแหล่งพืชพลังงาน และ จังหวัดระยอง เป็นแหล่งรวบรวมผลไม้และอาหารทะเลสด และ 3. เป้าหมายคลัสเตอร์ที่มีศักยภาพและดำเนินการได้ทันที ซึ่งประกอบด้วย 5 คลัสเตอร์ ได้แก่

"1) ผลไม้ เน้นพัฒนาคุณภาพสินค้าสู่ตลาดสินค้ามูลค่าสูง เช่น ทุเรียน มังคุด มะม่วง ในพื้นที่จังหวัดระยองและฉะเชิงเทรา

2) ประมงเพาะเลี้ยง เน้นการเพิ่มมูลค่าในห่วงโซ่อุปทานด้วยเทคโนโลยีการผลิตและสร้างเศรษฐกิจใหม่ เช่น กุ้งก้ามกราม กุ้งขาว และปลานิล ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทราและระยอง

3) พืชสำหรับอุตสาหกรรมชีวภาพ เน้นยกระดับผลผลิตมันสำปะหลังให้มีคุณภาพและมีปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด ส่งเสริมการแปรรูปด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มมูลค่าสินค้า ในพื้นที่จังหวัดชลบุรี

4) พืชสมุนไพร เน้นการพัฒนาสมุนไพรอย่างครบวงจรในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) เช่น ฟ้าทะลายโจร กระชาย กัญชงและกัญชา ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทราและชลบุรี

5) เกษตรมูลค่าสูง เน้นพัฒนาคุณภาพสินค้าสู่ตลาดสินค้ามูลค่าสูง เช่น เนื้อโคพรีเมียมคุณภาพสูงและไข่ไก่อินทรีย์ ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง

สำหรับการขับเคลื่อนร่างแผนปฏิบัติการ จะดำเนินการภายใต้ 3 ยุทธศาสตร์สำคัญ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยกระดับผลิตภาพการผลิตโดยเทคโนโลยีการเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ จำนวน 34 โครงการ วงเงิน 596.21 ล้านบาท ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยกระดับผลิตภัณฑ์ให้มีมูลค่าเพิ่มด้วยนวัตกรรมและการตลาด จำนวน 24 โครงการ วงเงิน 845.54 ล้านบาท และยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาคเกษตรและสร้างบรรยากาศเข้าสู่ธุรกิจการเกษตรสมัยใหม่ จำนวน 43 โครงการ วงเงิน 1,403.8 ล้านบาท โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะแรก (พ.ศ.2566-2567) เน้นเตรียมการปรับโครงสร้างการพัฒนาการเกษตรด้วยเทคโนโลยีการเกษตรและดำเนินการพัฒนาคลัสเตอร์สินค้าเกษตรที่มีศักยภาพ ระยะกลาง (พ.ศ.2568-2570) เน้นการขับเคลื่อนการถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อสร้างมูลค่ากับภาคเกษตร พร้อมทั้งต่อยอดคลัสเตอร์การเกษตร เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมเป้าหมายสมัยใหม่ และระยะถัดไป (พ.ศ. 2571 เป็นต้นไป) มุ่งเน้นให้เกิดนวัตกรรมทั้งในการผลิตและการพัฒนาสินค้า ซึ่งต้องตอบโจทย์ความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของตลาดสินค้าเกษตรและตอบสนองต่อความต้องการอาหารรูปแบบใหม่ๆ

ประโยชน์ที่จะได้รับจากร่างแผนปฏิบัติการนี้ เป็นการปรับโครงสร้างการเกษตรในพื้นที่ EEC ให้เชื่อมโยงกับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ และเป็นต้นแบบการพัฒนาภาคการเกษตรในประเทศไทยที่เน้นการประยุกต์และพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตรที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดสินค้าเกษตรไทยและเกิดการกระจายรายได้ไปสู่เกษตรกร"

3.4.3 ลำดับเวลาของการดำเนินการในการจัดตั้งเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

การดำเนินการจัดตั้งเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor : EEC) มีลำดับเวลาในการจัดตั้งดังนี้

วันที่ 22 กันยายน 2558 คณะรัฐมนตรี มีมติเห็นชอบ เรื่องนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษในรูปคลัสเตอร์ โดยเป็น Super Cluster สำหรับกิจการที่ใช้เทคโนโลยีชั้นสูงและอุตสาหกรรมแห่งอนาคต

วันที่ 17 พฤศจิกายน 2558 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบข้อเสนอ 10 อุตสาหกรรมเป้าหมาย : กลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจ (New Engine of Growth) แบ่งเป็น (1) การต่อยอด 5 อุตสาหกรรมเดิมที่มีศักยภาพ (First S-curve) และ (2) การเติม 5 อุตสาหกรรมอนาคต (New S-curve)

วันที่ 28 มิถุนายน 2559 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบหลักการโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) (พ.ศ.2560-2564)

วันที่ 4 มกราคม 2560 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบแผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ.2560-2564)

วันที่ 17 มกราคม 2560 คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่ 2/2560 เรื่อง การพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก มีการแต่งตั้งคณะกรรมการ ได้แก่ คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก และสำนักงานเพื่อการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (สกรศ.)

วันที่ 26 พฤษภาคม 2560 คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่ 28/2560 เรื่อง มาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก มีการแต่งตั้งคณะกรรมการผู้ชำนาญการเพื่อพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการหรือกิจการเป็นการเฉพาะเพื่อให้คำปรึกษาหรือพิจารณาอนุมัติรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่ได้รับรายงานที่ถูกต้องครบถ้วน

วันที่ 25 ตุลาคม 2560 คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่47/2560 เรื่อง ข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ในที่ดินในพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกโดยกำหนดให้มีการจัดทำผังเมืองในพื้นที่ EEC และให้มีแผนดังกล่าวมีผลแทนที่กระบวนการผังเมืองตามกฎหมายปกติ โดยกำหนดให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำผังเมืองใหม่ (เรียกว่าแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดิน EEC) และมีผลเป็นการยกเลิกผังเมืองเดิมที่เคยได้รับความเห็นชอบไว้

วันที่ 14 พฤษภาคม 2561 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ.2561 ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 34 ก มีผลเป็นการยกเลิกคำสั่งหัวหน้า คสช.ที่ 2/2560, 28/2560 และ 47/2560 มีผลบังคับใช้วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 มีการเปลี่ยนชื่อระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกเป็น เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

วันที่ 9 ธันวาคม 2562 มีประกาศคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เรื่อง แผนผังการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 130 ตอน 301 มีผลบังคับใช้วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2562

ดังรายละเอียดในตารางที่ 3-4

3.4.4 ปัญหาในการดำเนินการ

จากการประกาศแผนผังการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2562 ได้มีประชาชนที่รวมตัวเป็นเครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก 3 จังหวัดได้แก่ ฉะเชิงเทรา ระยอง และชลบุรี ยื่นฟ้องคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกและคณะรัฐมนตรีต่อศาลปกครองสูงสุด เป็นคดีดำหมายเลข ฟ.ส/2563 เพื่อขอให้ศาลพิพากษาเพิกถอนประกาศคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เรื่อง แผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินและแผนผังการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภค เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ.2562 รวมทั้งขอให้ศาลกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ถูกฟ้องคดีทั้งสองดำเนินการประเมินกระทบสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (SEA) เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2563

การฟ้องศาลปกครองสูงสุดดังกล่าว มีกรณีที่พื้นที่อุตสาหกรรมตามประกาศดังกล่าวข้างต้นไปทับซ้อนกับพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเกษตร ดังรายละเอียด ซึ่งคณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล (2563: 113-115) ได้สรุปไว้ดังรายละเอียดในตารางที่ 3-5

ตารางที่ 3-4 มติและคำสั่งในการจัดตั้งเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC)

ลำดับที่	วันที่/เดือน/ปี	รายละเอียด
1	22 กันยายน 2558	คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบ เรื่องนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษในรูปคลัสเตอร์ โดยเป็น Super Cluster สำหรับกิจการที่ใช้เทคโนโลยีชั้นสูงและอุตสาหกรรมแห่งอนาคต[1)]
2	17 พฤศจิกายน 2558	คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบข้อเสนอ 10 อุตสาหกรรมเป้าหมาย : กลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจ (New Engine of Growth) แบ่งเป็น (1) การต่อยอด 5 อุตสาหกรรมเดิมที่มีศักยภาพ (First S-curve) และ (2) การเติม 5 อุตสาหกรรมอนาคต (New S-curve)[2)]
3	28 มิถุนายน 2559	คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบหลักการโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) (พ.ศ.2560-2564)[3)]
4	4 มกราคม 2560	คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบแผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ.2560-2564)[4)]
5	17 มกราคม 2560	คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่ 2/2560 เรื่อง การพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก มีการแต่งตั้งคณะกรรมการ ได้แก่ คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก และสำนักงานเพื่อการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (สกรศ.)[5)]
6	26 พฤษภาคม 2560	คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่ 28/2560 เรื่อง มาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก มีการแต่งตั้งคณะกรรมการผู้ชำนาญการเพื่อพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการหรือกิจการเป็นการเฉพาะเพื่อให้คำปรึกษาหรือพิจารณาอนุมัติรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่ได้รับรายงานที่ถูกต้องครบถ้วน[6)]
7	25 ตุลาคม 2560	คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่47/2560 เรื่อง ข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ในที่ดินในพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกโดยกำหนดให้มีการจัดทำผังเมืองในพื้นที่ EEC และให้มีแผนดังกล่าวมีผลแทนที่กระบวนการผังเมืองตามกฎหมายปกติ โดยกำหนดให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำผังเมืองใหม่ (เรียกว่าแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดิน EEC) และมีผลเป็นการยกเลิกผังเมืองเดิมที่เคยได้รับความเห็นชอบไว้[7)]
8	14 พฤษภาคม 2561	มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ.2561 ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 34 ก มีผลเป็นการยกเลิกคำสั่งหัวหน้า คสช.ที่ 2/2560, 28/2560 และ 47/2560 มีผลบังคับใช้วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 มีการเปลี่ยนชื่อระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกเป็น เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก[8)]
9	9 ธันวาคม 2562	มีประกาศคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เรื่อง แผนผังการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 130 ตอน 301 มีผลบังคับใช้วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2562[9)]

ที่มา :

[1)] มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 22 กันยายน 2558

[2)] มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 17 พฤศจิกายน 2558

[3)] มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 28 มิถุนายน 2559

[4)] มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 4 มกราคม 2560

[5)] ราชกิจจานุเบกษาเล่ม 134 ตอนพิเศษ 19 ง วันที่ 17 มกราคม 2560

[6)] ราชกิจจานุเบกษาเล่ม 134 ตอนที่ 142 หน้า 18 ง พิเศษ วันที่ 26 พฤษภาคม 2560

[7)] ราชกิจจานุเบกษาเล่ม 134 ตอนที่ 261 หน้า 18 ง พิเศษ ลงวันที่ 25 ตุลาคม 2560

[8)] ราชกิจจานุเบกษาเล่ม 135 ตอนที่ 34 ก ลงวันที่ 14 พฤษภาคม 2561

[9)] ราชกิจจานุเบกษาเล่ม 136 ตอนพิเศษ 301 ลงวันที่ 9 ธันวาคม 2561

ตารางที่ 3-5 ปัญหาเรื่องการกำหนดเขตที่ดินเพื่อการพัฒนา EEC

พื้นที่	ผลกระทบจากการแปรสภาพที่ดิน
พื้นที่ตำบลเขาดิน อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา	ตามแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดิน EEC พื้นที่ที่ปัจจุบันใช้ทำนาข้าวแบบดั้งเดิมได้ถูกแปรสภาพจากพื้นที่เขตชนบทและเกษตรกรรมไปเป็นพื้นที่เขตอุตสาหกรรม โดยมีการขายที่ดินให้กับบริษัท มีรายงานว่ามีครัวเรือนที่เช่าพื้นที่เพื่อทำการเพาะปลูกได้รับผลกระทบจากนโยบายอย่างน้อย 43 ครัวเรือน ผู้ได้รับผลกระทบรายหนึ่งอ้างว่าก่อนที่ที่ดินจะถูกขายให้แก่บริษัท เธอได้เช่าที่ดินประมาณ 74 ไร่ เพื่อใช้เพาะปลูกเป็นเวลาประมาณ 70 ปี ปัจจุบันเธอถูกบริษัทฟ้องร้องดำเนินคดีในข้อหาบุกรุกและคดียังคงค้างอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลชั้นต้น ทั้งนี้ ในพื้นที่ดังกล่าวยังคงมีผู้อยู่อาศัยที่ปฏิเสธที่จะออกจากพื้นที่และอยู่คงอยู่อาศัยต่อไป
พื้นที่ระหว่างจังหวัดฉะเชิงเทราและชลบุรี	มีข้อมูลปรากฏตามสื่อว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วมบ่อยครั้งแต่ถูกกำหนดให้เป็นเขตส่งเสริมฯ ปัจจุบันมีคนในท้องที่เช่าที่ดินจากบริษัทโดยตรงเพื่อทำฟาร์มปลา กลุ่ม EEC Watch Group ได้แสดงความกังวลเกี่ยวกับการขยายตัวของพื้นที่เขตอุตสาหกรรมว่าจะส่งผลให้พื้นที่เกษตรข้างเคียงถูกน้ำท่วมได้ง่ายขึ้น
พื้นที่บริเวณต้นน้ำบางปะกง ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา	มีการขยายพื้นที่อุตสาหกรรมกว่า 2000 ไร่ ในแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดิน EEC ปัจจุบันในพื้นที่ที่อยู่ติดกับนิคมอุตสาหกรรมถูกใช้เพื่อทำสวนมะม่วง ทั้งนี้ จากข้อมูลการประเมินผลกระทบสุขภาพโดยชุมชน(CHIA) ที่เผยแพร่เมื่อปี พ.ศ. 2554 พบว่ากิจกรรมด้านอุตสาหกรรมอาจส่งผลกระทบต่อผลผลิตของมะม่วงในพื้นที่อีกทั้งยังทำให้ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำแย่ลง
พื้นที่ริมแม่น้ำนครนายก ตำบลโยธะกา อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา	เป็นพื้นที่ที่กองทัพเรือถือกรรมสิทธิ์ตามแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดิน EEC โดยไม่ปรากฏว่ามีการกำหนดประเภทที่ดินให้เป็นประเภทใดโดยเฉพาะ การใช้สอยที่ดินดังกล่าวจึงเป็นไปตามการพิจารณาของฝ่ายทหารเจ้าของพื้นที่ องค์กร Land Watch ระบุว่ามีครอบครัว 166 ครัวเรือน ที่เช่าพื้นที่เพื่ออยู่อาศัยและทำนาจากรุ่นสู่รุ่นและกังวลว่าสัญญาเช่าของตนจะถูกบอกเลิกเพื่อนำพื้นที่ไปใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนา EEC
พื้นที่เขาดงยาง ระหว่างอำเภอแปลงยาวและอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา	พื้นที่ประเภทอนุรักษ์ป่าไม้ได้หายไปจากแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดิน EEC
พื้นที่ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี	แผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดิน EEC กำหนดให้เป็นพื้นที่อุตสาหกรรม อย่างไรก็ดี ได้ปรากฏข้อพิพาทในพื้นที่เกี่ยวกับการออกโฉนดโดยบริษัทที่ซื้อที่ดินมา โดยผู้ได้รับผลกระทบอ้างว่าที่ดินดังกล่าวเป็นที่ดินป่าสงวนแห่งชาติที่มีผู้อยู่อาศัยประมาณ 100 ครัวเรือนมานานกว่า 50 ปี ปัจจุบัน ผู้ได้รับผลกระทบจำนวน 10 คน ถูกบริษัทดำเนินคดีในข้อหาบุกรุก เจ้าหน้าที่ตำรวจได้ดำเนินการสืบสวนสอบสวนตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2562 ทั้งนี้ ยังไม่มีการรายงานความคืบหน้าของคดีให้สาธารณชนได้รับทราบ
พื้นที่ตำบลป่ายุบ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง	เป็นพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตส่งเสริมฯ แต่ทว่าข้อตกลงระหว่างชุมชน ภาคธุรกิจและหน่วยงานรัฐที่ห้ามไม่ให้มีธุรกิจบางประเภทที่อาจสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมดำเนินกิจการในพื้นที่ อาทิ ธุรกิจด้านพลังงาน ปิโตรเลียม และการผลิตนมัน การจัดการของเสียอันตราย กลับไม่ถูกระบุไว้ในแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดิน EEC นอกจากนี้ ผังเมืองรวมของจังหวัดระยองยังได้ถูกแก้ไขในเดือนสิงหาคม 2561 และเปิดช่องให้ธุรกิจตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นดำเนินการในพื้นที่ได้ ซึ่งไม่สอดรับกับข้อตกลงสามฝ่ายตามที่กล่าวถึงข้างต้น
โครงการพัฒนาท่าเรือในเขตอุตสาหกรรม	ชาวประมงท้องถิ่นได้ร้องเรียนว่าโครงการพัฒนาท่าเรือหลายโครงการอาจส่งผลกระทบต่อกระแสน้ำทะเลและเป็นอันตรายต่ออุตสาหกรรมประมงท้องถิ่น/แบบดั้งเดิม และร้องขอที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหา
จังหวัดชลบุรีและจังหวัดระยอง	นักวิชาการได้แสดงความกังวลว่าจังหวัดชลบุรีและระยองอาจไม่เหมาะสมที่จะทำให้เป็นเขตอุตสาหกรรมหากปราศจากแผนการดำเนินการที่เหมาะสมเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำ อันจะส่งผลกระทบต่อการเข้าถึงแหล่งน้ำสำหรับการใช้ในชีวิตประจำวันและการเกษตรในภูมิภาค แม้ว่าภาคตะวันออกของประเทศไทยจะมีฝนชุกในฤดูฝน แต่ทว่ายังมีอ่างเก็บน้ำหรือที่เก็บน้ำไม่เพียงพอ ทำให้ไม่มีน้ำเพียงพอในฤดูร้อนอีกทั้งยังได้รับผลกระทบจากการรุกล้ำของน้ำเค็ม โดยพื้นที่ EEC ในปีนี้ยังเผชิญกับวิกฤติการขาดแคลนน้ำทำให้บางบริษัทในพื้นที่ EEC คาดว่าภัยแล้งจะส่งผลกระทบต่อการผลิตสินค้าของตน ทั้งนี้ ในปี 2561 สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติพบว่ามีอุปสงค์ของการบริโภคของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในจังหวัดที่มีโครงการ EEC อยู่ที่ 1,984 พันล้านลูกบาศก์เมตร ในขณะที่พื้นที่ดังกล่าวสามารถจัดหาน้ำมาได้อยู่ที่ 1,682 พันล้านลูกบาศก์เมตร และประเมินว่าจะมีความต้องการน้ำในสามจังหวัดของ EEC เพิ่มขึ้นเป็น 2,242 พันล้านลูกบาศก์เมตรภายในปี 2570 ดังนั้น หากไม่มีมาตรการที่เหมาะสมหรือยั่งยืนในการแก้ปัญหาก็อาจส่งผลให้มีความขัดแย้งและการเผชิญหน้าระหว่างภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมขึ้นได้

ตารางที่ 3-5 ปัญหาเรื่องการกำหนดเขตที่ดินเพื่อการพัฒนา EEC (ต่อ)

พื้นที่	ผลกระทบจากการแปรสภาพที่ดิน
	สืบเนื่องจากข้อห่วงกังวลดังกล่าว สกพอ.ได้ออกมาตรการเพื่อแก้ไขสถานการณ์ภัยแล้ง รวมถึงมาตรการเร่งด่วน 3 มาตรการที่จะเพิ่มปริมาณน้ำในพื้นที่เพื่อตอบสนองต่อความต้องการใช้น้ำ โดยการผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำอย่างน้อยสามแห่ง และอนุมัติงบประมาณสำหรับโครงการจัดการน้ำในระยะยาว จำนวน 53 โครงการ มีการสร้างอ่างเก็บน้ำ ในจังหวัดจันทบุรีและสระแก้วซึ่งเป็นจังหวัดข้างเคียงกับจังหวัดใน EEC เพื่อจัดสรรน้ำให้แก่โครงการต่างๆ ใน EEC โดยมีการเวนคืนที่ดินในจังหวัดจันทบุรีอย่างน้อย 200,000 ไร่ เพื่อการนี้ อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาถึงระดับการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศในปัจจุบัน นักวิชาการในพื้นที่ได้แสดงความห่วงกังวลว่าโครงการดังกล่าวอาจไม่ช่วยให้สถานการณ์ดีขึ้น อีกทั้งเสนอว่าการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนอาจเป็นการที่รัฐบาลจัดการอุปสงค์เรื่องน้ำอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ เนื่องจากบริษัทต่างๆ ยังจำเป็นต้องแบ่งปันน้ำจากอ่างเก็บน้ำกับชาวไร่ชาวนาและครัวเรือนทั่วไป จึงนำไปสู่รายงานว่าผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ได้เริ่มประท้วงว่าแหล่งน้ำในพื้นที่ของตนถูกนำไปจัดสรรให้ภาคอุตสาหกรรมใช้เท่านั้น

ที่มา: คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล (2563: 113-115)

3.5 กรอบพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2566-2570

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ข: 141-152) ได้จัดทำกรอบแผนการพัฒนาภาคตะวันออกในช่วง พ.ศ. 2566-2570 ไว้ดังนี้

3.5.1 บทบาทของภาค ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหลายฉบับที่ผ่านมา ภาคตะวันออก เป็นภูมิภาคหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศมาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นที่ตั้งของอุตสาหกรรมเป้าหมายที่สำคัญของประเทศ พร้อมทั้งเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก และมีโครงข่ายคมนาคมขนส่งที่มีประสิทธิภาพและค่อนข้างครบครัน ทั้งทางถนน ทางราง ทางอากาศ ทางทะเล และเป็นแหล่งการค้าชายแดนกับประเทศกัมพูชาที่สามารถเชื่อมโยงการค้ากับประเทศในภูมิภาคอาเซียนและเอเชียแปซิฟิกได้อย่างสะดวก นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตร ที่สำคัญของประเทศ โดยเฉพาะผลไม้ สุกร ไก่ กุ้งทะเล รวมทั้งมีศักยภาพในการต่อยอดการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรต่อไป ขณะเดียวกันยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศทั้งในระดับชาติและนานาชาติ ทั้งการท่องเที่ยวชายทะเล การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการแพทย์ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย และการท่องเที่ยวเชิงอารยธรรม ดังนั้น ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 ภาคตะวันออกจะเป็นฟันเฟืองสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดการพลิกโฉมและขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ ให้สามารถเติบโตได้อย่างยั่งยืน และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้อยู่รอดอย่างมั่นคง ท่ามกลางสภาวะวิกฤติทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลักของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 “เศรษฐกิจสร้างคุณค่า สังคมเดินหน้าอย่างยั่งยืน” ตามบทบาทของภาคตะวันออกที่ยังคงมุ่งเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม การผลิตอาหารปลอดภัยได้มาตรฐาน การท่องเที่ยวคุณภาพ การค้าชายแดน และการเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงการค้า การท่องเที่ยวและโลจิสติกส์ ภายในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.5.2 ทิศทางการพัฒนาภาค การพัฒนาภาคตะวันออกในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 ตามบทบาทการพัฒนาของภาค มุ่งเน้นให้ภาคตะวันออกเป็น “ฐานเศรษฐกิจสีเขียวชั้นนำของอาเซียน ควบคู่กับคุณภาพการดำรงชีวิตของประชาชนที่ดี” โดยกำหนดทิศทางการพัฒนาภาคตะวันออก (E Direction) ที่ให้ความสำคัญกับการยกระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างความเข้มแข็งของครัวเรือน และพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองน่าอยู่ SHARE ได้แก่ การพัฒนาอุตสาหกรรมเป้าหมายในพื้นที่ EEC และปราจีนบุรี ยกระดับศักยภาพของ Start-up และ SMEs ตลอดห่วงโซ่อุปทานที่เข้มแข็ง และเสริมสร้าง

ศักยภาพฝีมือแรงงาน (S: S-curve Industrial Heartland) พัฒนาพื้นที่เมืองหลักและชนบทให้เป็นเมืองและพื้นที่น่าอยู่สำหรับทุกคนบนพื้นฐานความเข้มแข็งของครอบครัว ความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและความครบครันโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งตามอัตลักษณ์และวิถีชีวิตพื้นถิ่น (H: High-tech Living Cities) พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การผลิตอาหารและผลิตภัณฑ์สมุนไพรปลอดภัย มูลค่าสูง และการผลิตผลไม้คุณภาพมุ่งสู่การเป็นมหานครผลไม้เมืองร้อนแห่งเอเชีย (A: Agro-tourism and Food Safety) อนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ (น้ำ ป่า ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง) และสิ่งแวดล้อม (มลพิษทั้งขยะ น้ำเสีย ฝุ่นละอองขนาดเล็ก) ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน และเตรียมความพร้อมรับมือกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (R: Resilience of Natural Resources and Environment) และพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนและเมืองชายแดน เชื่อมโยงเศรษฐกิจและการค้าภายในประเทศและระหว่างประเทศ ในเอเชียแปซิฟิก (E: Economic Linkage)

3.5.3 เป้าหมายรวม ภาคตะวันออกมีเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจให้เกิดการขยายตัวอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน และเกิดการกระจายรายได้อย่างทั่วถึงทุกพื้นที่ ควบคู่กับคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ดี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(1) อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออกขยายตัวเพิ่มขึ้น

(2) สัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini Coefficient) ในการกระจายรายได้ของภาคตะวันออกลดลง

3.5.4 แนวทางการพัฒนา ประเด็นการพัฒนาและแนวทางการพัฒนาเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาภาคตะวันออกตามทิศทางพัฒนาภาคที่ได้กำหนดไว้ข้างต้น มีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกับแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ และกรอบแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 ที่มุ่งเน้นการยกระดับเศรษฐกิจ ทั้งภาคการผลิตและบริการให้มีมูลค่าสูง เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และเกิดการกระจายรายได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ทุกช่วงวัย เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความอุดมสมบูรณ์และมีคุณภาพที่ดีพร้อมทั้งเป็นมรดกตกทอดส่งต่อสู่คนรุ่นหลัง ตัวอย่างเช่น แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นที่ 4 (อุตสาหกรรมและบริการแห่งอนาคต) มุ่งเน้นพัฒนาต่อยอดอุตสาหกรรมเป้าหมายไปสู่อุตสาหกรรมแห่งอนาคต และเป็นผู้นำด้านอุตสาหกรรมและบริการในระดับภูมิภาคและระดับโลก และกรอบแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 อาทิ หมุดหมายที่ 3 (ไทยเป็นฐานการผลิตยานยนต์ไฟฟ้าของอาเซียน) โดยการปรับ ระบบนิเวศอุตสาหกรรมไทยสู่ยานยนต์ไฟฟ้า หมุดหมายที่ 4 (ไทยเป็นศูนย์กลางการแพทย์และสุขภาพมูลค่าสูง) โดยการเสริมสร้างคุณภาพของอุตสาหกรรมและบริการทางการแพทย์และสุขภาพครบวงจร และการสนับสนุนการลงทุนในงานวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการแพทย์ให้มีคุณภาพสูงและได้มาตรฐานสากล โดยประเด็นการพัฒนาและแนวทางการพัฒนาเพื่อให้บรรลุผลตามทิศทางการพัฒนาภาคตะวันออก มีดังนี้

(1) พัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและเป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของภาคตะวันออกอย่างยั่งยืน

(2) พัฒนาการเกษตรคุณภาพและผลตอบแทนสูง เชื่อมโยงสู่การผลิตอาหารปลอดภัย การผลิตพลังงานทดแทน และพืชสมุนไพรทางการแพทย์

(3) รักษาและยกระดับการท่องเที่ยวคุณภาพในแหล่งท่องเที่ยวหลักและแหล่งท่องเที่ยวทางเลือก รวมทั้งการพัฒนาธุรกิจเกี่ยวเนื่องที่เน้นคุณค่าอัตลักษณ์ ความยั่งยืน และเหมาะสมกับคนทุกช่วงวัย

(4) พัฒนาเมืองและพื้นที่ชนบทให้มีความทันสมัยและน่าอยู่ พร้อมทั้งยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกช่วงวัย

(5) รักษาและยกระดับพื้นที่เศรษฐกิจชายแดนประเทศกัมพูชา ให้มีมูลค่าสูง มีความมั่นคง และเป็นประตูเชื่อมโยงการค้า การลงทุนกับประเทศเพื่อนบ้าน

(6) เสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม และการเพิ่มประสิทธิภาพการรับมือภัยพิบัติทางธรรมชาติและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

3.5.5 ตัวอย่างแผนงานสำคัญ

(1) แผนงานพัฒนาอุตสาหกรรม First S-Curve สู่อุตสาหกรรมอนาคต (พื้นที่ EEC และจังหวัดปราจีนบุรี)

(1.1) สาระสำคัญ ภาคตะวันออกมีบทบาททางเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมซึ่งเป็นโครงสร้างทางเศรษฐกิจหลักที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของภาค ซึ่งส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ ในพื้นที่ EEC รวมทั้งจังหวัดปราจีนบุรี ประกอบกับนโยบายรัฐบาลในการเพิ่มศักยภาพเศรษฐกิจด้านอุตสาหกรรม ด้วยการส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ดังนั้นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมเป้าหมายในพื้นที่เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้เติบโตอย่างมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน โดยการปรับกระบวนการผลิตและจัดการการผลิตด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม จึงมีความสำคัญและจำเป็นที่ต้องเร่งดำเนินการ

(1.2) ห่วงโซ่แห่งคุณค่า (Value Chain) ของแผนงาน

ต้นทาง	กลางทาง	ปลายทาง
- พัฒนาการวิจัยด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และลดต้นทุนการผลิต โดยการมี ส่วนร่วมของผู้ประกอบการ - พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทั้งด้าน คมนาคม การสื่อสาร และ สาธารณูปโภคให้ครบถ้วน - พัฒนาศักยภาพบุคลากรผ่านการ ส่งเสริมความรู้ทั้งในระบบและ นอกระบบการศึกษา	- พัฒนาระบบการกำหนดและการรับรองมาตรฐานสำหรับ อุตสาหกรรมเป้าหมาย (First SCurve) ที่มีมาตรฐานในระดับสากล - ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการผลิต ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม - ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรการผลิตให้คุ้มค่าสูงสุด ส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมค้าระหว่างผู้ประกอบการเพื่อลดต้นทุน การผลิต	- พัฒนาระบบการติดตามผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและประชาชนที่มีประสิทธิภาพ - ส่งเสริมและสร้างความเชื่อมั่นในการใช้สินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตภายในประเทศ - พัฒนาระบบ Logistics ตลอดห่วงโซ่อุปทานให้มีประสิทธิภาพ - การบริหารจัดการกากอุตสาหกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ - พัฒนาพื้นที่สีเขียวในพื้นที่ อุตสาหกรรม - ประชาสัมพันธ์เพื่อดึงดูดการลงทุนในอุตสาหกรรมเป้าหมายจากต่างชาติ

(2) แผนงานเมืองผลไม้ภาคตะวันออก (จังหวัดจันทบุรี ระยอง ตราด ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และนครนายก)

(2.1) สาระสำคัญ ภาคตะวันออกมีศักยภาพในการพัฒนาการเกษตร ทั้งทางด้านการผลิตพืช ปศุสัตว์ และประมง โดยเฉพาะผลไม้ และเป็นแหล่งผลิตผลไม้หลักของประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นทุเรียน ลำไย และมังคุด โดยเฉพาะจังหวัดจันทบุรี ระยอง และตราด ซึ่งมีตลาดส่งออกหลัก 2 แห่ง คือ ประเทศจีน และเวียดนาม ประกอบกับนโยบายรัฐบาลที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคตะวันออกให้เป็น

แหล่งผลิต อาหารที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล ดังนั้นการพัฒนาภาคตะวันออกให้เป็นแหล่งผลิตผลไม้เมืองร้อน ที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และได้มาตรฐาน จะสามารถช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้านการเกษตรของประเทศ ได้อย่างชัดเจน และสนับสนุนการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง

(2.2) ห่วงโซ่แห่งคุณค่า (Value Chain) ของแผนงาน

ต้นทาง	กลางทาง	ปลายทาง
- พัฒนาเทคโนโลยี นวัตกรรม และงานวิจัย ควบคู่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเพิ่มประสิทธิภาพและลด ต้นทุนการผลิต - พัฒนาความมั่นคงด้านน้ำ ด้วยการจัดหาแหล่งน้ำและพัฒนาระบบการกระจายน้ำที่มีประสิทธิภาพ - พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านดินและด้านคมนาคม ให้เหมาะสม - พัฒนาระบบบริหารจัดการการผลิต อย่างมีประสิทธิภาพ	- ส่งเสริมการแปรรูปและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ตามศักยภาพการผลิตของเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนของแต่ ละพื้นที่ - พัฒนาและรักษามาตรฐานคุณภาพการผลิตและการแปรรูปผลไม้และอาหาร ในระดับสากล - ส่งเสริมการประกันภัยการเกษตร	- พัฒนาระบบฐานข้อมูลการเกษตร ทั้งข้อมูลด้านการผลิต (Supply Side) และความต้องการผลผลิต (Demand Side) - เสริมสร้างความเชื่อมั่นให้กับคู่ค้าหรือผู้บริโภคในเรื่องมาตรฐานความปลอดภัย โดยการใช้เทคโนโลยีการ สื่อสารสมัยใหม่ - พัฒนาระบบการเก็บรักษาและการขนส่งสินค้าให้มีประสิทธิภาพ - ขยายช่องทางการตลาดสู่ตลาด นานาชาติใหม่ๆ โดยไม่มุ่งเน้นตลาด ใดตลาดหนึ่ง

(3) แผนงานเมืองสมุนไพรภาคตะวันออก (จังหวัดปราจีนบุรี จันทบุรี และสระแก้ว)

(1) สาระสำคัญ ประเทศไทยมีโครงสร้างของประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมผู้สูงวัยอย่างสมบูรณ์ ในปี พ.ศ. 2571 ประกอบกับกระแสความใส่ใจด้านสุขภาพ ส่งผลให้ธุรกิจด้านสุขภาพเพื่อป้องกันและรักษาโรคภัยต่างๆ มีการเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง อีกทั้งรัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางสุขภาพของเอเชีย (Medical Hub of Asia) ซึ่งสมุนไพรและผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรเป็นทางเลือกหนึ่งในการตอบสนองความต้องการ และสนับสนุนการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ดังกล่าว ภาคตะวันออกโดยเฉพาะจังหวัดปราจีนบุรี จันทบุรี และสระแก้ว เป็นแหล่งปลูกพืชสมุนไพร และแหล่งแปรรูปสมุนไพรที่มีชื่อเสียง อีกทั้งมีความพร้อมทางด้านการแพทย์แผนไทยในการนำสมุนไพรมาเสริมสร้าง รักษา และฟื้นฟูสุขภาพของประชาชน ส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี เกิดการขยายตัวด้านเศรษฐกิจ และเกิดการกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนอย่างทั่วถึง ดังนั้นการเพิ่มขีดความสามารถในการปลูกพืชสมุนไพรและการให้บริการด้านสุขภาพด้วยสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยจึงมีความสำคัญ

(2) ห่วงโซ่แห่งคุณค่า (Value Chain) ของแผนงาน

ต้นทาง	กลางทาง	ปลายทาง
- ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ ในการผลิตพืชสมุนไพรเพื่อการพาณิชย์ให้ได้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ - ส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อผลิตพืชสมุนไพรที่มีคุณภาพและมีปริมาณเพียงพอ - ส่งเสริมการทำ Zoning การผลิตพืชสมุนไพร วิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร เชื่อมโยงสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรแปรรูป อุตสาหกรรมอาหาร และอุตสาหกรรมเวชภัณฑ์และเวชสำอาง	- ส่งเสริมการแปรรูปพืชสมุนไพรให้ได้มาตรฐานด้วยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ - ส่งเสริมการเสริมสร้างสุขภาพและรักษาโรคด้วยสมุนไพรและแพทย์แผนไทย - พัฒนาระบบการตรวจรับรอง มาตรฐานการผลิตพืชสมุนไพรให้มีประสิทธิภาพและได้มาตรฐาน - รักษาและยกระดับมาตรฐานการให้บริการสมุนไพรและแพทย์แผนไทยของผู้ประกอบการและกลุ่ม วิสาหกิจชุมชน	- ประชาสัมพันธ์และเพิ่มช่องทาง การตลาดทั้งตลาดภายในประเทศ และต่างประเทศ - สร้างความเชื่อมั่นในความปลอดภัยในผลิตภัณฑ์สมุนไพร รวมทั้งการ รักษาโรคด้วยแพทย์แผนไทย - พัฒนาระบบฐานข้อมูลพืชสมุนไพร ทั้งข้อมูลด้านการผลิต (Supply Side) และความต้องการผลผลิต (Demand Side) ซึ่งสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ - เชื่อมโยงผลิตภัณฑ์และการให้บริการสมุนไพรและแพทย์แผน ไทย สู่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

(4) แผนงานการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด

(4.1) สาระสำคัญการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ และภาคตะวันออกมาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม จากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยส่งผลให้รายได้จากการท่องเที่ยวของภาคตะวันออกลดลงอย่างมาก โดยเฉพาะรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติ ขณะที่ภาคตะวันออกเป็นพื้นที่เกษตรทั้งด้านพืช ประมง และปศุสัตว์ซึ่งสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ดังนั้นการท่องเที่ยวทางเลือก โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นทางออกหนึ่งในการรักษารายได้จากการท่องเที่ยวของภาคตะวันออกในสถานการณ์ปัจจุบัน รวมทั้งสามารถเพิ่มพูนรายได้จากท่องเที่ยว เมื่อสถานการณ์การณ์การแพร่ระบาดฯ ดีขึ้น รวมทั้งสามารถสร้างรายได้ให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและเกษตรกร และสนับสนุนการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง

(4.2) ห่วงโซ่แห่งคุณค่า (Value Chain) ของแผนงาน

ต้นทาง	กลางทาง	ปลายทาง
- พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ - พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกให้เหมาะสม พัฒนาที่พักในพื้นที่เกษตร (Home Stay) ให้ได้มาตรฐาน - พัฒนาระบบขนส่งสาธารณะเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว	- พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยว และความต้องการของนักท่องเที่ยว ผ่านความร่วมมือของเครือข่ายการ ท่องเที่ยว - เชื่อมโยงการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ อย่างมีประสิทธิภาพ - สร้างและยกระดับความปลอดภัยในการท่องเที่ยว - พัฒนาเกษตรกรหรือประชาชนในชุมชน ให้เป็นผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวมือ อาชีพ และเสริมสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายธุรกิจการท่องเที่ยวโดยชุมชน - พัฒนาสินค้าเกษตร สินค้าเกษตรแปรรูป และผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของพื้นที่ได้มาตรฐานและสอดคล้องกับความต้องการของ นักท่องเที่ยว - พัฒนาระบบการให้บริการการท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานและเข้าถึงได้ สะดวก อาทิ การพัฒนา Platform ด้านการท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยง การเดินทาง การจองที่พัก การจองสินค้า รวมทั้งสามารถตรวจสอบ ย้อนกลับนักท่องเที่ยวเมื่อเดินทางกลับ	- พัฒนาช่องทางการตลาดการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลาย และมุ่งเน้นนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะ - ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความมั่นใจความปลอดภัย และการจดจำที่ดีในการท่องเที่ยว รวมทั้งสินค้าชุมชนต่างๆ ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพ - ขยายช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์และบริการด้านการ ท่องเที่ยว

3.5.6 แผนงานยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวภาคตะวันออก

(1) สาระสำคัญ ทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในทุกมิติอย่างไรก็ตาม ภาคตะวันออกได้เข้าสู่สังคมผู้สูงวัย ประกอบกับความเสี่ยงในการป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (NCDs) มีอัตราเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่กระทบต่อศักยภาพการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในระยะยาว นอกจากความท้าทายดังกล่าวข้างต้น ภาคตะวันออกยังคงเผชิญกับปัญหา

3.5.7 พัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและเป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของภาคตะวันออกอย่างยั่งยืน โดยเน้นการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่สีเขียว ผลิตกำลังคนให้มีศักยภาพ และเพิ่มขีดความสามารถของผู้ประกอบการรายย่อย โดยมีแนวทางการพัฒนา ได้แก่

(1) พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของอุตสาหกรรมเป้าหมาย ในจังหวัดชลบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา และปราจีนบุรีโดยการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เฉพาะ และการส่งเสริมการใช้องค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีขั้นสูง และนวัตกรรมเพื่อให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีด้วยตัวเองและพัฒนาการ

ผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมการใช้ทรัพยากรการผลิตให้คุ้มค่าสูงสุดและพัฒนาพื้นที่อุตสาหกรรมให้เอื้อต่อการใช้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม ในการผลิตที่มีประสิทธิภาพ อาทิ การพัฒนาศูนย์วิจัยและทดสอบกลางสำหรับกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมายในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก การพัฒนาศูนย์ฝึกอบรมเกี่ยวกับอุตสาหกรรมเป้าหมาย การพัฒนาอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วนสู่ยานยนต์ในอนาคต (ยานยนต์ไฟฟ้า) การพัฒนาอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ที่ผลิตวงจรไฟฟ้าที่มีความซับซ้อนมากขึ้น (อาทิ ระบบอิเล็กทรอนิกส์ที่ใช้ในยานยนต์และเครื่องใช้ไฟฟ้าอัจฉริยะ)

(2) พัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจใหม่ด้านอุตสาหกรรม ในพื้นที่ที่มีศักยภาพ อาทิ จังหวัดปราจีนบุรี โดยการส่งเสริมให้เกิดการลงทุนในกลุ่มอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงและอุตสาหกรรมแห่งอนาคต รวมทั้งใช้การพัฒนาอุตสาหกรรมเป้าหมายในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเป็นต้นแบบ

(3) ยกระดับศักยภาพของวิสาหกิจเริ่มต้น (Start-up) และวิสาหกิจ SMEs ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก รวมทั้งจังหวัดปราจีนบุรีในการผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณภาพและปริมาณ เพียงพอ โดยการถ่ายทอดเทคโนโลยีสมัยใหม่และสนับสนุนการพัฒนาให้กับ Start-up และ SMEs เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรม อาทิ การพัฒนาชิ้นส่วนอุปกรณ์ และเป็นส่วนสำคัญในการ ขับเคลื่อนอุตสาหกรรมเป้าหมาย

(4) พัฒนากำลังแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง โดยการส่งเสริมความรู้ทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษาและการวิจัยและพัฒนา อาทิ การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาและการยกระดับทักษะฝีมือแรงงาน (Upskill/Reskill/New skill) เพื่อยกระดับขีดความสามารถการแข่งขันของ อุตสาหกรรมเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม

3.5.8 พัฒนาการเกษตรคุณภาพและผลตอบแทนสูง เชื่อมโยงสู่การผลิตอาหารปลอดภัย การผลิตพลังงานทดแทน และพืชสมุนไพรทางการแพทย์ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาด้านการตลาด ควบคู่กับการพัฒนาระบบบริหารจัดการการผลิตที่มีประสิทธิภาพ ด้วยการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการพัฒนาพื้นที่ที่มีศักยภาพให้เป็นศูนย์กลางการผลิตและการกระจายสินค้าเกษตร โดยมีแนวทางการพัฒนา ได้แก่

(1) เสริมสร้างผลิตภาพการผลิตผลไม้ของภาคตะวันออกให้มีประสิทธิภาพและ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับความต้องการของตลาด นำไปสู่การพัฒนาให้ภาคตะวันออกเป็นมหานครผลไม้เมืองร้อนแห่งเอเชีย ด้วยการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรมและงานวิจัย ควบคู่กับภูมิปัญญาท้องถิ่นและระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ทั้งการเพาะปลูกและการแปรรูปตามศักยภาพการผลิตของเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนของแต่ละพื้นที่ สนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกร ส่งเสริมการประกันภัยการเกษตร พัฒนาตลาดให้เข้าสู่ระบบธุรกิจพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-commerce) และตามความต้องการเฉพาะของลูกค้า (Customized Marketing) พัฒนาระบบการเก็บรักษาและการขนส่งสินค้า เพื่อลดต้นทุนและการสูญเสียและเสริมสร้างศักยภาพของโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตรและระบบฐานข้อมูลการเกษตรทั้งข้อมูลด้านการผลิต (Supply Side) และความต้องการผลผลิต (Demand Side) และผลิตภัณฑ์เกษตรทั้งในประเทศและต่างประเทศให้เหมาะสม รวมทั้งพัฒนาจังหวัดจันทบุรีให้เป็นศูนย์กลางการรวบรวมผลผลิตและการกระจาย สินค้าผลไม้คุณภาพได้มาตรฐาน

(2) พัฒนาประสิทธิภาพการเพาะเลี้ยงและแปรรูปสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่สำคัญของภาคตะวันออก อาทิ กุ้งทะเล ปูทะเล ปลากะพงขาว จระเข้ และกุ้งก้ามกราม เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนอย่างทั่วถึง โดยการใช้เทคโนโลยีในการจัดการฟาร์ม การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมในการเพาะพันธุ์และการเลี้ยงสัตว์น้ำ รวมทั้งการแปรรูปสัตว์น้ำที่มีคุณภาพและลดต้นทุนการผลิต สนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกร ส่งเสริมการประกันภัยการเกษตร และส่งเสริมการทำประมงชายฝั่งและทะเลอย่างรับผิดชอบบริเวณจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด โดยเสริมสร้างสวัสดิภาพแรงงานประมง ส่งเสริมและควบคุมการจับสัตว์น้ำตามศักยภาพการผลิต และอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

(3) ยกระดับพืชสมุนไพรให้เป็นธุรกิจสมุนไพรสู่ตลาดสากล (จังหวัดปราจีนบุรี จันทบุรี และสระแก้ว) และพัฒนาพืชพลังงานเพื่อสนับสนุนการใช้พลังงานทดแทนของประเทศ (จังหวัดสระแก้ว ชลบุรี ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา จันทบุรี และระยอง) โดยการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ในการผลิตพืชสมุนไพร เพื่อการพาณิชย์ให้ได้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปสมุนไพรให้มีคุณภาพตามมาตรฐานสากลตรงตามความต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ และเร่งเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายพืชสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพร รวมทั้งส่งเสริมให้จังหวัดปราจีนบุรี เป็นต้นแบบธุรกิจสมุนไพร ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ นอกจากนี้ส่งเสริมการผลิตมันสำปะหลังและอ้อยโรงงานที่มีคุณภาพ เสริมสร้างประสิทธิภาพการผลิตไบโอเอทานอล และส่งเสริมให้จังหวัดสระแก้วและชลบุรีเป็นศูนย์กลางการผลิตพืชพลังงานของภาคตะวันออก

(4) เสริมสร้างศักยภาพการผลิตและพัฒนาคุณภาพมาตรฐานสินค้าปศุสัตว์ สำคัญของภาคตะวันออก ได้แก่ สุกร ไก่ และโค ในจังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา และสระแก้วให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ โดยการส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถใช้เทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยและมีพันธุ์สัตว์ที่มีคุณภาพได้มาตรฐานปลอดภัย การสนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกร การส่งเสริมการประกันภัยการเกษตร และการส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเลี้ยงปศุสัตว์ที่มีพันธสัญญากับผู้แปรรูปรวมทั้งการพัฒนาระบบบริหารจัดการตลาดให้มีประสิทธิภาพ

3.7 สรุป

บทนี้เป็นการทบทวนการพัฒนาภาคตะวันออกที่ดำเนินการมาจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยจะครอบคลุมรวม 5 เรื่อง คือ (1) แนวคิดในการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ (2) การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard: ESB) (3) เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ) (4) แผนงานเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor : EEC) และ(5) กรอบพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2566-2570 โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.7.1 แนวคิดในการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ

แนวคิดในการพัฒนาพื้นที่เฉพาะเกิดขึ้นเนื่องจากกิจกรรมการผลิตส่วนใหญ่รวมตัวอยู่ในภาคกลาง โดยเฉพาะบริเวณกรุงเทพมหานคร ไม่ได้กระจายไปสู่ภูมิภาค มีผลให้เมืองอื่นในภูมิภาคมีอัตราการเติบโตค่อนข้างช้ามาก ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ รัฐบาลได้มีแนวคิดในการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ รวม 5 แห่ง ภาคตะวันออกเป็นหนึ่งในพื้นที่ดังกล่าว จึงได้จัดทำโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard: ESB) ขึ้นในปี พ.ศ. 2524

3.7.2 การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard: ESB)

ได้มีการกำหนดพื้นที่เป้าหมายไว้ 2 พื้นที่ คือ (1) พื้นที่เป้าหมายกำหนดให้พื้นที่บริเวณระหว่างสัตหีบ–เขตเทศบาลเมืองระยอง หรือบริเวณมาบตาพุด เนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ 123,750 ไร่ เป็นเมืองอุตสาหกรรมที่ทันสมัยและเป็นที่ตั้งของ “อุตสาหกรรมหลัก” และ (2) พื้นที่บริเวณแหลมฉบัง เนื้อที่ประมาณ 2,800 ไร่ เป็นแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมด้วย

ในพื้นที่มาบตาพุดได้มีการเวนคืนที่ดินในท้องที่ตำบลห้วยโป่งและตำบลมาบตาพุด อำเภอระยอง จังหวัดระยอง เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2527 เนื้อที่ 8,013 ไร่ มีการดำเนินการก่อสร้างท่าเรืออุตสาหกรรม รวม 2 ท่า เริ่มดำเนินการในปี 2535 และนิคมอุตสาหกรรมและชุมชนมาบตาพุด ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 8,000 ไร่ อีกพื้นที่หนึ่งคือพื้นที่บริเวณแหลมฉบัง ได้พัฒนาเป็นท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบัง และนิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง ครอบคลุมพื้นที่ 1,790 ไร่

เหตุการณ์ที่สนับสนุนการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก คือการสำรวจพบก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทย คือ แหล่งก๊าซธรรมชาติ “เอราวัณ” และแหล่งก๊าซธรรมชาติ “บงกช” ในอ่าวไทย

การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ได้ก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติ โรงที่ 1 ในปี 2525 แล้วเสร็จในปี 2527 และโรงที่ 2 ในปี 2530 แล้วเสร็จในปี 2534 ถึงปัจจุบันพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard: ESB) มีโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมจะปรับปรุงให้มีความพร้อมสำหรับการลงทุนด้านอุตสาหกรรมในอนาคต ผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ทำให้ประชากรจังหวัดระยองมีรายได้ต่อหัวสูงที่สุดในประเทศไทย (พ.ศ. 2562) อย่างไรก็ตามได้มีผลกระทบทางลบด้านสังคม ด้านสุขภาพ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลายประการ ที่รอรับการแก้ไขอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งได้ปรากฏแนวทางการแก้ไขในแผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ได้ระบุให้มีการลงทุนในภาคตะวันออกด้วยวงเงิน 500,000 ล้านบาท

3.7.3 เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ)

การจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ) ได้เริ่มต้นเมื่อ วันที่ 15 พฤษภาคม 2558 โดยหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติมีคำสั่งที่ 17/2558 เรื่อง การจัดหาที่ดินเพื่อใช้ประโยชน์ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษโดย เพิกถอนป่าสงวนแห่งชาติ และป่าไม้ถาวรในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว และเพิกถอนที่ดินสาธารณะสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตราดซึ่งเป็นที่ราชพัสดุ

คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษได้มีประกาศที่ 1/2558 กำหนดพื้นที่ในภาคตะวันออกเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษไว้ 2 จังหวัด คือ จังหวัด สระแก้ว และจังหวัดตาก โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) จังหวัดสระแก้ว

มีเนื้อรวม 207,500 ไร่ ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลบ้านด่าน ตำบลบ้านไร่ อำเภออรัญประเทศ และตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร ปัจจุบันได้จัดหาพื้นที่พัฒนาแล้วที่ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ รวม 1186-3-23 ไร่ โดยราชการใช้ประโยชน์ 525-3-00 ไร่ และการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยเช่าจำนวน 660-2-23 ไร่

(2) จังหวัดตราด

มีเนื้อที่รวม 31,375 ไร่ ตั้งอยู่ในตำบลคลองใหญ่ ตำบลไม้รูด และตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด

ปัจจุบันได้จัดหาพื้นที่พัฒนาแล้วที่ตำบลไม้รูด อำเภอคลองใหญ่ จำนวน 888-2-72 ไร่ โดยให้เอกชนเช่าทั้งหมด (บริษัทพร๊อพเพอร์ตี้ เพอเฟ็ค จำกัด (มหาชน))

3.7.4 เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor : EEC)

คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2559 เห็นชอบหลักการ “โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก” ตามพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561

โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสนับสนุนการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เพิ่มการจ้างงาน ยกระดับคุณภาพชีวิตและรายได้ของประชาชน

พื้นที่เป้าหมาย คือ จังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา เนื้อที่ 8.9 ล้านไร่ รวมถึงพื้นที่อื่นใดที่จะมีการออกพระราชกฤษฎีกากำหนดเพิ่มเติม

อุตสาหกรรมเป้าหมาย คือ ซูเปอร์คลัสเตอร์ และ10 อุตสาหกรรมเป้าหมาย : กลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่ออนาคต (New Engine of Growth) เช่น คลัสเตอร์ยานยนต์และชิ้นส่วน คลัสเตอร์เครื่องใช้ไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ คลัสเตอร์ปิโตรเคมีและเคมีภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อุตสาหกรรมท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการบินและโลจิสติกส์ เป็นต้น

ต่อมาเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2562 มีประกาศคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เรื่อง แผนผังการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 130 ตอน 301 มีผลบังคับใช้วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2562

นโยบายรัฐในการสนับสนุนเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก มี 5 เรื่อง คือ

(1) แผนย่อยของแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ประเด็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ (2) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2569) (3) แผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561-2564 (4) การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมไปเพื่อการพัฒนาโครงการศูนย์ธุรกิจ EEC และเมืองใหม่น่าอยู่อัจฉริยะ ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 22 มีนาคม 2565 และ (5) แผนปฏิบัติการพัฒนาการเกษตรใน EEC ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 9 สิงหาคม 2565

3.7.5 กรอบพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2566-2570

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้จัดทำกรอบแผนการพัฒนาภาคตะวันออกในช่วง พ.ศ. 2566-2570 โดยมีแผนงานที่สำคัญ ดังนี้ (1) แผนงานพัฒนาอุตสาหกรรม First S-Curve สู่อุตสาหกรรมอนาคต (2) แผนงานเมืองผลไม้ภาคตะวันออก (3) แผนงานเมืองสมุนไพรภาคตะวันออก และ (4) แผนงานการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ในด้านการพัฒนาการเกษตรคุณภาพและผลตอบแทนสูงนั้น มีแผนงานดังนี้

(1) เสริมสร้างผลิตภาพการผลิตผลไม้ของภาคตะวันออกให้มีประสิทธิภาพและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับความต้องการของตลาด นำไปสู่การพัฒนาให้ภาคตะวันออกเป็นมหานครผลไม้เมืองร้อนแห่งเอเชีย

(2) พัฒนาประสิทธิภาพการเพาะเลี้ยงและแปรรูปสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่สำคัญของภาคตะวันออก อาทิ กุ้งทะเล ปูทะเล ปลากะพงขาว จระเข้ และกุ้งก้ามกราม

(3) ยกระดับพืชสมุนไพรให้เป็นธุรกิจสมุนไพรสู่ตลาดสากล และพัฒนาพืชพลังงานเพื่อสนับสนุนการใช้พลังงานทดแทนของประเทศ

(4) เสริมสร้างศักยภาพการผลิตและพัฒนาคุณภาพมาตรฐานสินค้าปศุสัตว์ สำคัญของภาคตะวันออก เช่น ไก่ และโค ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ

3.7.6 ความก้าวหน้าการดำเนินงานของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

จากการประชุมคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (กพอ.) ครั้งที่ 4/2565 เมื่อวันจันทร์ที่ 15 สิงหาคม 2565 ได้มีการรายงานความสำเร็จ 4 ปี อีอีซี เกิดการเติบโตที่ดีครบทุกมิติ ผลประโยชน์ตรงถึงประชาชน

1. เกิดการอนุมัติงบลงทุนสูงถึง 1.8 ล้านล้านบาท เกินเป้าหมาย 1.7 ล้านล้านบาทใน 5 ปี ที่เป็นแผนแรกของอีอีซี

2. สามารถดึงเทคโนโลยีใหม่ผ่านการลงทุน โดย 4 ปีที่ผ่านมา การอนุมัติการลงทุนอุตสาหกรรมเป้าหมาย 10 S-curve มีสัดส่วน 70% ของการส่งเสริมการลงทุนทั้งหมด และ 5 New S-Curve มีสัดส่วนการลงทุน 36% และเพิ่มขึ้นเป็น 49% ในช่วงไตรมาสแรกของปี 2565 นี้

3. สร้างระบบการพัฒนาบุคลากรตามความต้องการของตลาด (Demand Driven) แก้ปัญหาขาดแคลนบุคลากรที่ทำงานกับนวัตกรรมใหม่ อบรมไปได้แล้ว 16,114 คน สิ้นปี 66 จะดำเนินการได้ 100,000 คน

4. ผลประโยชน์ตกถึงประชาชน และมีระบบดูแลอย่างยั่งยืน

- ผลประโยชน์ทางตรง โครงสร้างพื้นฐานระดับโลก ระบบสาธารณสุขทันสมัย สาธารณูปโภค (น้ำ ไฟฟ้า ขยะ) ทันสมัยเพียงพอ มีโอกาสมีงานทำ รายได้ดี
- การพัฒนาตรงถึงประชาชน พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ยกระดับคุณภาพชีวิต บูรณาการการลงทุนในชุมชน ผ่านแผนเกษตร แผนพัฒนาเชิงพื้นที่ Neo Pattaya-บ้านฉาง-มาบตาพุด-ระยอง
- โครงการลงถึงระดับชุมชน เกิดการมีส่วนร่วมทั้ง พลังสตรีดูแลสิ่งแวดล้อม อีอีซี สแควร์ บัณฑิตอาสา เยาวชนต้นแบบ โครงการต้นแบบสวนภาษาอังกฤษ และจีน หลักสูตรอีอีซีกับการบริหาร อปท.
- โครงการสินเชื่อพ่อค้า-แม่ขาย และ SMEs หลังสถานการณ์โควิดกับ 9 สถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐ (ปล่อยไปแล้ว 51,420 ราย เป็นสินเชื่อ 34,548 ล้านบาท)

พื้นฐาน ก้าวกระโดดใน 5 ปีข้างหน้า (2566-70)

1. 5G ของไทยเร็วที่สุด ครอบคลุมมากที่สุดใน อาเซียน นำหน้าประเทศอื่นๆ ประมาณ 2 ปี ทำให้บริษัทชั้นนำด้านดิจิตัล หันมาลงทุนใน EEC อนาคตจะเป็นธุรกิจไม่น้อยกว่า 100,000 ล้านบาทต่อปี

2. EV นโยบาย EV ของรัฐบาลไทยนำหน้าประเทศอื่นๆ ในอาเซียน แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยตั้งใจจะเป็น Hub การผลิตของอาเซียนต่อไป ทำให้บริษัทรถยนต์ที่ตั้งใจจะผลิต EV เข้ามาลงทุนใน EEC รวมทั้งธุรกิจแบตเตอรี่ ระบบไฟฟ้าและชิ้นส่วนรถ EV

3. เทคโนโลยีการแพทย์และ Wellness การที่ EEC ได้จัดระบบสาธารณสุขและการแพทย์ลงตัวโดยแบ่งงานกันทำทั้งในภาครัฐและเอกชน รวมทั้งการเปิดฉากการพัฒนาการแพทย์สมัยใหม่ทั้งจีโนมิกส์และ Digital Hospital ทำให้มีความสนใจการลงทุนทางการรักษาพยาบาลระดับสูง ระบบที่เชื่อมโยงดังกล่าวจะนำไปสู่เครือข่ายธุรกิจ Wellness ทั้ง รพ.ชั้นนำ เวชสำอาง ศูนย์พักฟื้น ธุรกิจโรงแรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการแพทย์ อุตสาหกรรมยา อุปกรณ์การแพทย์

4. ศูนย์นวัตกรรมสำคัญ เริ่มดำเนินการ

- EECi เสร็จระยะแรก กำลังทำหน้าที่เป็นศูนย์วิจัย พัฒนา และถ่ายทอดความรู้ เกษตรดิจิทัล หุ่นยนต์ โดรน EV แบตเตอรี

- EECd ส่วน Digital Valley เปิดดำเนินการแล้ว และจะรับการลงทุน DATA Center แรกปลายปี 65

5. โครงสร้างพื้นฐาน 4 โครงการหลัก เข้าสู่ช่วงการก่อสร้างปลายปีนี้ และจะแล้วเสร็จในปี 2568-2569 ซึ่งจะทำให้ EEC ก้าวเข้าสู่ระยะการขยายตัวที่สำคัญในปี 2569 เป็นต้นไป

ทั้งนี้ **เป้าหมายของอีอีซี ในช่วง 5 ปีต่อไป (2566-70)**

- เป้าหมายการลงทุน 2.2 ล้านล้านบาท (2566-70) โดยจะมีเงินลงทุนประมาณปีละ 400,000-500,000 ล้านบาท

- EEC น่าจะขยายตัวได้ 7-9% ต่อปี ทำให้ประเทศไทยขยายตัวได้ประมาณ 5% ตั้งแต่ปี 2567 เป็นต้นไป

(https://eeco.or.th/th/news/509)

เอกสารอ้างอิง

1. การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. 2562. ***รายงานการศึกษาความเหมาะสม (Feasibility Study) การจัดตั้งเขตส่งเสริมเศรษฐกิจพิเศษเพื่อกิจการอุตสาหกรรมภายในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด.***www.ecco.or.th.

2. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2562. ***แผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561-2564.***

3. คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ. 2557. ***คำสั่งที่ 72/2557 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ.*** สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

4. คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ. 2558. ***ประกาศที่ 1/2558 เรื่องกำหนดพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ.***

5. คณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล. 2563. ***ข้อห่วงกังวลทางด้านสิทธิมนุษยชนจากเขตเศรษฐกิจพิเศษ (SEZ) และเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ของประเทศไทย บทวิเคราะห์กรอบกฎหมายในปัจจุบัน.*** เจนีวา.

6. คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน. 2557. ***นโยบายและหลักเกณฑ์การให้การส่งเสริมการลงทุน.***

7. เชพรอนประเทศไทย. 2565. ***ประวัติการดำเนินงานเส้นทางสู่ความสำเร็จของเราตั้งแต่วันเริ่มต้นบุกเบิกจนถึงปัจจุบันและมุ่งสู่อนาคต.*** www.thailand.chevron.com.

8. ปราณี จิตกรณ์กิจศิลป์. 2531. ***ความร่วมมือทางเศรษฐกิจการค้าและอุตสาหกรรมภายในอาเซียนและระหว่างไทยกับอาเซียน.*** สถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์.

9. วิกิพีเดีย. 2565. ***การประชุมสุดยอดอาเซียน.*** www.wikipedid.or.th. สืบค้น 12 กุมภาพันธ์ 2565.

10. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2524. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529).***

11. สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. 2561. ***แผนภาพรวมเพื่อการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560-2565).***

12. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2529. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534).***

13. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2534. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539).***

14. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2539. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544).***

15. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2559ก. ***แผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560-2564) รายงานหลัก.***

16. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2559ข. ***เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน.*** สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่.

17. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2564ก. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569).***

18. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2564ข. ***กรอบการพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2566-2570.***

19. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2562. ***แผนย่อยของแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ประเด็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ.***

20. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2565. ***รายงานความก้าวหน้าการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ.***

21. Open Development Thailand. 2562. ***ผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมจากการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ.*** www.opendevelopment Thailand. วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2562.

22. PTTEP.2013. ***Bongkot Gas Field. Celebrating 20 years Energising Thailand.***

23. www.eec.vec.go.th สืบค้นวันที่ 21 พฤษภาคม 2565.

มติคณะรัฐมนตรี

ลำดับที่	วันที่	เรื่อง
1	25 สิงหาคม 2530	มติคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ครั้งที่ กพอ. 2/2530
2	27 ตุลาคม 2530	ร่างพระราชบัญญัติโอนกรรมสิทธิ์ ที่ธรณีสงฆ์ วัดอ่าวประดู่ ตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง
3	26 มกราคม 2531	การพัฒนาอุตสาหกรรมในชนบทเป็นเรื่องเร่งด่วน
4	16 กุมภาพันธ์ 2531	การกำหนดราคาที่ดินในเขตนิคมอุตสาหกรรมกำหนดค่าเช่าที่ดินเขตอุตสาหกรรม
5	19 กรกฎาคม 2531	ขยายเวลาเบิกจ่ายเงินอุดหนุนสมทบโครงการเงินกู้ต่างประเทศ จำนวน 191 ล้านบาท ในโครงการก่อสร้างท่าเรือมาบตาพุด
6	15 พฤศจิกายน 2531	อนุมัติให้ดำเนินการตามมติสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกในการประชุมครั้งที่ กพอ. 3/2531
7	9 พฤษภาคม 2532	การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยทำสัญญาผูกพันข้ามปีงบประมาณในการจ้างเหมา ทำการก่อสร้างท่าเรืออุตสาหกรรม มาบตาพุด
8	31 ตุลาคม 2532	การเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ว่ามีสารปรอทรั่วในท่อส่งก๊าซและโรงงานแยกก๊าซที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง
9	7 พฤศจิกายน 2532	คณะอนุกรรมการกำกับดูแลการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ในการประชุม ครั้งที่ อพอ.4/2532
10	24 กุมภาพันธ์ 2524	อนุมัติในหลักการให้การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยดำเนินการก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติขึ้น 2 หน่วย โดยก่อสร้างหน่วยที่ 1 ก่อน เพื่อผลิตก๊าซ หุงต้มหรือแอลพีจีสำหรับสนองความต้องการภายในประเทศ
11	17 กุมภาพันธ์ 2530	เห็นชอบที่จะให้การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ดำเนินโครงการก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติหน่วยที่ 2

ลำดับที่	วันที่	เรื่อง
12	31 มีนาคม 2556	แนวทางการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ
13	22 กันยายน 2558	นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษในรูปแบบคลัสเตอร์โดย Super Clusterเป็นคลัสเตอร์สำหรับกิจการที่ใช้เทคโนโลยีชั้นสูงและอุตสาหกรรมแห่งอนาคต
14	17 พฤศจิกายน 2558	ข้อเสนอ 10 อุตสาหกรรมเป้าหมาย : กลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจ (New Engine of Growth)
15	28 มิถุนายน 2559	โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก
16	22 มีนาคม 2565	ให้สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.) เข้าใช้ประโยชน์ที่ดินของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม
17	9 สิงหาคม 2565	แผนปฏิบัติการพัฒนาการเกษตรใน EEC
18	22 กันยายน 2558	นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษในรูปคลัสเตอร์ โดยเป็น Super Cluster สำหรับกิจการที่ใช้เทคโนโลยีชั้นสูงและอุตสาหกรรมแห่งอนาคต[1)]
19	17 พฤศจิกายน 2558	คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบข้อเสนอ 10 อุตสาหกรรมเป้าหมาย : กลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจ (New Engine of Growth)
20	28 มิถุนายน 2559	โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) (พ.ศ.2560-2564)
21	4 มกราคม 2560	แผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ.2560-2564)

หมายเหตุ

มติคณะรัฐมนตรีในรายงานวิจัยฉบับนี้เป็นการทบทวนเอกสารจากฐานข้อมูลของสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (สลค.) จึงเป็นการอ้างอิงเรื่องตามมติคณะรัฐมนตรี

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในภาคตะวันออก

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในภาคตะวันออก

การพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Eastern Seaboard: ESB) การประกาศเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone SEZ) และการประกาศเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก : Eastern Economic Corridor: EEC) มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในภาคตะวันออกโดยพื้นที่ป่าไม้ และป่าชายเลนบางส่วนลดลงเพื่อนำมาใช้เพื่อการเกษตร ซึ่งต่อมาพื้นที่การเกษตรที่ใช้อยู่ก่อนการพัฒนาเข้ามาดำเนินการก็มีการเปลี่ยนแปลงบางส่วนไปเป็นชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรมเช่นเดียวกัน เพื่อลำดับเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในบทนี้จะมีการทบทวนสาระสำคัญรวม 7 เรื่อง คือ (1) การประกาศใช้ผังเมืองของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออก (2) การซื้อขายที่ดินในภาคตะวันออก (3) การจัดที่ดินทำกินในพื้นที่ภาคตะวันออก (4) การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากโครงการพัฒนาของรัฐ (5) การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากโครงการอสังหาริมทรัพย์และอุตสาหกรรม (6) การสำรวจการใช้ที่ดินในภาคตะวันออก พ.ศ. 2564/2565 และ(7) การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินภาคตะวันออกในภาพรวม โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 การประกาศใช้ผังเมืองของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออก

พระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ. 2562 ได้ประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 71ก เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2562 โดยยกเลิกพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 รวมทั้งฉบับที่ 12 พ.ศ. 2525 ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2535 และฉบับที่ 4 พ.ศ. 2558

ในปี 2562 ได้มีการประกาศคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เรื่องแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินและแผนผังการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2562 ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 301ง ลงวันที่ 9 ธันวาคม 2562

จากประกาศดังกล่าวนี้ ทำให้ผังเมืองรวมจังหวัด ระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทรา สิ้นสุดลงเป็นผังเมืองเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำนวน 1 ผัง และมีผังเมืองรวม/ชุมชน ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำนวน 30 ผัง ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-1 (สำนักผังเมืองรวม, 2563: 82-83)

จังหวัดอื่นๆ ในภาคตะวันออกที่ยังคงมีผังเมืองรวมบังคับใช้อยู่อีก 4 จังหวัด คือ (1) จังหวัดตราด (2) จังหวัดจันทบุรี (3) จังหวัดปราจีนบุรี และ(4) จังหวัดสระแก้ว โดยมีรายละเอียดในตารางที่ 4-2 (สำนักผังเมืองรวม, 2563: 86-88)

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตันออก (2563: 3) ได้เสนอแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ซึ่งมีเนื้อที่ 8,291,250 ไร่ ไว้ดังนี้

1. พื้นที่คงเดิมร้อยละ 91.71 หรือ 7,603,905 ไร่
2. พื้นที่นำไปปรับใช้ประโยชน์ใหม่ร้อยละ 8.29 หรือ 687,345 ไร่

พื้นที่ดังกล่าวแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

2.1 พื้นที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร้อยละ 2.93 หรือ 242,934 ไร่
2.2 พื้นที่พัฒนาเมือง ร้อยละ 3.37 หรือ 279,415 ไร่
2.3 พื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรมเดิม ร้อยละ 1.99 หรือ 164,996 ไร่

ตารางที่ 4-1 ผังเมืองรวมเมือง/ชุมชน ในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จำนวน 30 ผัง

ลำดับที่	จังหวัด	ชื่อผังเมืองรวม	ขั้นตอนล่าสุด
1	ฉะเชิงเทรา	ชุมชนบางปะกง	4
2		ชุมชนบ้านโพธิ์	4
3		ชุมชนพนมสารคาม-เกาะขนุน	3
4		เมืองบางคล้า	1
5		เมืองฉะเชิงเทรา	1
6		ชุมชนบางน้ำเปรี้ยว	1
7		ชุมชนคลองเขื่อน	1
8		ชุมชนราชสาส์น	1
9		ชุมชนท่าตะเกียบ	1
10		ชุมชนสนามชัยเขต	1
11		ชุมชนแปลงยาว	1
12	ชลบุรี	เมืองชลบุรี	4
13		เมืองพัทยา	2
14		ชุมชนพานทอง-หนองตำลึง	3
15		บริเวณอุตสาหกรรมและชุมชนแหลมฉบัง	2
16		ชุมชนหัวกุญแจ-หนองไผ่แก้ว	2
17		เมืองพนัสนิคม	1
18		ชุมชนเกาะสีชัง	1
19		ชุมชนห้วยใหญ่	4
20		ชุมชนหนองใหญ่	2
21		ชุมชนบ่อทอง	1
22		ชุมชนเกาะจันทร์	1
23	ระยอง	ชุมชนบ้านค่าย-มาบข่า	4
24		ชุมชนทุ่งควายกิน-กองดิน	2
25		ชุมชนบ้านเพ	3
26		ชุมชนบ้านปลวกแดง	5
27		ชุมชนวังจันทร์	2
28		ชุมชนนิคมพัฒนา	2
29		ชุมชนเขาชะเมา	2
30		ชุมชนบ้านฉาง	1

ที่มา : สำนักผังเมืองรวม (2563: 82-83)

ตารางที่ 4-2 กฎกระทรวงผังเมืองรวมจังหวัดที่มีผลบังคับใช้ในเขตภาคตะวันออก

ลำดับที่	จังหวัด	กฎกระทรวงผังเมืองรวม	ประกาศเมื่อ
(1)	ตราด	(1.1) กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวม จังหวัดตราด พ.ศ. 2556	10 ก.ย.56
		(1.2) กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวม จังหวัดตราด (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2562	5 มี.ค. 62
(2)	จันทบุรี	(2.1) กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวม จังหวัดจันทบุรี พ.ศ. 2555	29 พ.ค.56
		(2.2) กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวม จังหวัดจันทบุรี (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2561	15 มิ.ย. 61
(3)	ปราจีนบุรี	(3.1) กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวม จังหวัดปราจีนบุรี พ.ศ. 2555	2 พ.ย.55
		(3.2) กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวม จังหวัดปราจีนบุรี (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558	23 ก.ย. 58
(4)	สระแก้ว	กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวม จังหวัดสระแก้ว พ.ศ. 2558	30 มิ.ย. 58

ที่มา : สำนักผังเมืองรวม (2563: 86-88)

ในแผนผังดังกล่าว EEC ได้กำหนดสัดส่วนที่ดิน การใช้ที่ดินในปี พ.ศ. 2580 ในพื้นที่จังหวัดระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทรา ซึ่งมีเนื้อที่รวม 8,291,250 ไร่ ออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ไว้ดังนี้

(1) พื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรม 5.12% หรือ 424,854 ไร่

(2) พื้นที่พัฒนาเมือง 13.23% หรือ 1,096,979 ไร่

(3) พื้นที่พัฒนาเกษตรกรรม 58.50% หรือ 4,850,831 ไร่

(4) พื้นที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 20.24% หรือ 1,678,753 ไร่

(5) พื้นที่อื่นๆ (ถนน, แหล่งน้ำ) 2.91% หรือ 241,275 ไร่

4.2 การซื้อขายที่ดินในภาคตะวันออก

การทบทวนเรื่องการซื้อขายที่ดินในภาคตะวันออกได้แบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลา คือ (1) ในช่วงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (ESB) (2) ในช่วงโครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.2.1 การซื้อขายที่ดินในช่วงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

ประชาชาติธุรกิจฉบับพิเศษ (2532: 74-77) ได้รายงานสถานการณ์ซื้อขายที่ดินในภาคตะวันออกตั้งแต่เริ่มโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (ESB) โดยเฉพาะในจังหวัดระยองไว้ดังนี้

“ขบวนทัพนักค้าที่ดินจากกรุงเทพฯและใกล้เคียงหลั่งไหลกันเข้ามากว้านซื้อที่ดินอย่างไม่ขาดสาย ปรากฏการณ์นี้ทำให้ชาวภาคตะวันออกไม่อาจนั่งนิ่งดูกิจกรรมทางธุรกิจที่คึกคักเช่นนี้ได้ ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจเลยที่ผู้คนทุกอาชีพทุกวงการของภาคตะวันออกต่างหันมาจับงานอดิเรกเป็นนายหน้านักค้าที่ดินกันอย่างเอาจริงเอาจังจนแทนไม่มีเวลาให้กับงานอาชีพหรือธุรกิจหลักของตนกันเลย

โดยที่ก่อนหน้านี้กระแสของการกว้านซื้อที่ดินเริ่มปรากฏในเขตบริเวณแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ เช่น พัทยา หาดนาจอมเทียน หาดแม่รำพึง บ้านเพ อันเนื่องมาแต่การส่งเสริมการท่องเที่ยวในปีท่องเที่ยวไทย 2530 กับพื้นที่ที่เป็นป่าชายเลนตลอดแนวตั้งแต่ระยอง จันทบุรี และตราด อันเนื่องมาแต่กุ้งกุลาดำฟีเวอร์ที่ฮิตกันทั่วประเทศ

ส่วนพฤติกรรมของการซื้อที่ดินอันเนื่องมาแต่โครงการอีสเทิร์นบอร์ด ส่งผลกระทบต่อพื้นที่เป็นวงกว้างมหาศาลทั่วทั้งภาค ตั้งแต่เขตอำเภอบางปะกงริมถนนสายบางนา-ตราด ไหลหลากมาตามย่านถนนสุขุมวิทผ่านอำเภอเมืองชลบุรี อำเภอศรีราชา เมืองพัทยา สัตหีบเข้าสู่เขตอำเภอบ้านฉาง เขตอำเภอเมืองระยอง นับแต่ช่วงปี 2529 เป็นต้นมา

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจุดเป้าหมายละแวกท่าเรือแหลมฉบังศรีราชา ย่านนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด บ้านฉาง ชายหาดแม่รำพึง บ้านเพ

จากนั้นก็ไหลขึ้นสู่ทั่วภูมิภาคไปตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 331 จากสัตหีบขึ้นสู่ศรีราชา บ่อทอง บ้านบึง พนัสนิคมเลยขึ้นอำเภอแปลงยาว บางคล้าและทั่วจังหวัดฉะเชิงเทราแล้วเลี้ยวขวาเข้าสู่เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 304 เข้าอำเภอพนมสารคาม ไปทะลุอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรีขึ้นสู่กิ่งอำเภอนาดีออกมาที่อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา อันเนื่องมาจากกระแสข่าวการเชื่อมโยงอีสเทิร์น ซีบอร์ดกับภาคอีสานด้วยเส้นทางถนน 2 สายนี้”

อุบัติการณ์ดังกล่าวสร้างความเร้าใจและพลิกโฉมชีวิตของชาวภาคตะวันออกไปทั่วทั้งหมด ทั้งชาวบ้านและนักธุรกิจในชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด ฉะเชิงเทรา และปราจีนบุรี กลายเป็นนักค้าที่ดิน

ผลกระทบอย่างหนึ่งจากการที่ที่ดินราคาพุ่งลิ่ว ผู้คนมีรายได้จากการค้าที่ดินหรือการขายที่ดินก็คือการลดจำนวนผู้มีรายได้น้อยลง ซึ่งหากมองในแง่หนึ่งก็นับว่าในเรื่องของการปั่นราคาที่ดินมีประโยชน์ต่อชาวนาชาวไร่ยากจนที่ช่วยยกระดับฐานะของพวกเขาให้สูงขึ้น ***จนปัจจุบันมีคำเปรียบเปรยกันว่า "จะหาคนรับจ้างถางหญ้าในเขตภาคตะวันออกไม่ได้แล้ว"***

ขณะเดียวกัน ก็มีผลกระทบทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของประชากร โดยเกษตรกรเจ้าของที่ดินในรายที่บุกป่าถางดงจับจองที่ดินจำนวนมากๆ อาจจะขายที่ดินแต่เพียงบางส่วน และเหลือไว้อีกบางส่วนเพื่อเป็นที่ทำมาหากินหรืออยู่อาศัยต่อไป แต่ก็มีเจ้าของที่ดินอีกไม่น้อยที่ขายที่ดินไปคราวเดียวหมดไปหรือถูกเวนคืนโดยทางการจำเป็นต้องเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่เข้าไปปักหลักเขตด้านในๆของภาค

ปรากฏการณ์การซื้อขายที่ดินที่อยู่ระหว่างกลางแนวคู่ขนานของถนนหมายเลข 3245 (พนมสารคาม-ปลวกแดง) หรือที่เรียกกันว่าสายเกษตรกับถนนหมายเลข 317 (สระแก้ว-จันทบุรี) ในช่วงเขตอำเภอหนองใหญ่ อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี เขตอำเภอสนามชัยเขต อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา และอำเภอกบินทร์บุรี อำเภอสระแก้ว อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดปราจีนบุรี นอกเหนือไปจากนักค้าที่ดินและนักลงทุนทั้งหลายที่เข้าไปกว้านซื้อที่ดินไว้แล้ว อีกส่วนหนึ่งเป็นการเคลื่อนย้ายครั้งใหญ่ของเกษตรกรในเขตชลบุรีและระยองที่ขายที่ดินเดิมของตนแล้วเข้าไปซื้อที่ดินในละแวกดังกล่าวนี้ประกอบอาชีพต่อไป"

4.2.2 การซื้อขายที่ดินในช่วงโครงการพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC)

การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ได้รายงานเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2565 ว่าในช่วง 6 เดือนแรกของปี พ.ศ. 2565 สามารถขายที่ดิน/เช่าพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมจำนวน 785.33 ไร่

การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย มีพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมจำนวน 180,082 ไร่ เป็นพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมดำเนินเอง 37,724 ไร่ ที่เหลือเป็นพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมรวมดำเนินงาน 142,358 ไร่ มีนิคมอุตสาหกรรมจำนวน 66 แห่ง มีพื้นที่ขายและให้เช่า 118,667 ไร่ โดยเป็นพื้นที่ขาย/ให้เช่าแล้ว 92,174 ไร่ ยังเหลืออีก 26,493 ไร่ (M report, 2565: 1-2)

อรวรรณ จารุวัฒนะถาวร (2561: 1) ได้รายงานถึงราคาที่ดินในเขตพัฒนาพื้นที่พิเศษไว้ว่า ราคาที่ดินปรับสูงขึ้นถึง 100% และคาดว่าอีก 2-3 ปี ข้างหน้าจะขยับเพิ่มสูง 200-300% ซึ่งเป็นผลมาจากการลงทุนของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมและผู้ประกอบการอสังหาริมทรัพย์ รวมทั้งการพัฒนาไฮสปีดเทรนเชื่อมต่อ 3 สนามบิน จากดอนเมือง-สุวรรณภูมิ และอู่ตะเภา ทำให้มีการซื้อขายที่ดินอย่างต่อเนื่อง

ราคาที่ดินในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกนั้น ฐานเศรษฐกิจดิจิทัล (2565: 1-3) ได้รายงานไว้เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2565 ว่า "ที่ดินทำเลทอง 29 ถนนสายสำคัญในเขต EEC ราคาซื้อขายที่ดินยกแผงเฉลี่ย 7.6% แพงสุดเลียบชายหาดพัทยาแชมป์ที่ 6.1 แสนบาทต่อตารางวา ขณะที่ดินเคลื่อนไหวมากที่สุดอยู่ที่ถนนสุขุมวิท ระยอง ส่วน Windmill (2564: 1-2) ได้รายงานว่าราคาที่ดินในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ยังคงปรับตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยปัจจัยที่ทำให้ราคาที่ดินสูงขึ้นคือ การเข้าซื้อที่ดินสะสมของกลุ่มผู้มีเงินทุนและกลุ่มผู้ประสบความสำเร็จในธุรกิจที่ซื้อที่ดินไว้ทำกำไรขายต่อ

4.3 การจัดที่ดินทำกินในพื้นที่ภาคตะวันออก

ได้มีโครงการจัดที่ดินทำกินดำเนินการในพื้นที่ภาคตะวันออกมาตั้งแต่ พ.ศ.2500 ซึ่งที่มาของที่ดินที่นำมาจัดให้แก่ประชาชนมีทั้งพื้นที่สงวนหวงห้ามประเภทต่างๆ มีการจัดที่ดินโดยหน่วยงานต่างๆ การทบทวนในหัวข้อนี้จะครอบคลุมสาระสำคัญรวม 5 เรื่อง คือ (1) การจัดที่ดินทำกินของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (2) การจัดที่ดินทำกินของกรมส่งเสริมสหกรณ์ (3) การจัดที่ดินเพื่อการเกษตรของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (4) การจัดที่ดินทำกินขององค์การทหารผ่านศึก และ (5) การจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนภายใต้คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 การจัดที่ดินทำกินของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (กรมประชาสงเคราะห์) ได้จัดตั้งนิคมสร้างตนเองในภาคตะวันออก รวม 2 แห่ง คือ (1) นิคมสร้างตนเองระยอง เนื้อที่ 247,625 ไร่ (2) นิคมสร้างตนเองคลองน้ำใส จังหวัดสระแก้ว เนื้อที่ 117,286 ไร่ รวมเนื้อที่ 364,913 ไร่ (กรมประชาสงเคราะห์, 2531: 17) ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-3

4.3.2 การจัดที่ดินทำกินของกรมส่งเสริมสหกรณ์

กรมส่งเสริมสหกรณ์ได้จัดตั้งนิคมสหกรณ์ในภาคตะวันออก รวม 5 แห่ง คือ (1) นิคมสหกรณ์กบินทร์บุรี ในจังหวัดปราจีนบุรี มีเนื้อที่ 169,952 ไร่ (2) นิคมสหกรณ์สระแก้ว ในจังหวัดสระแก้วมีเนื้อที่ 85,578 ไร่ (3) นิคมสหกรณ์วังน้ำเย็นในจังหวัดสระแก้ว เนื้อที่ 107,320 ไร่ (4) นิคมสหกรณ์โป่งน้ำร้อน ในจังหวัดจันทบุรี เนื้อที่ 108,342 ไร่ และ (5) นิคมสหกรณ์ชะแวะ ในจังหวัดระยองเนื้อที่ 334,671 ไร่ เนื้อที่รวมทั้งหมด 805,863 ไร่ (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2558: 4) ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-3

4.3.3 การจัดการที่ดินทำกินขององค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์

องค์การทหารผ่านศึกมีการจัดตั้ง “นิคมเกษตรกรรมทหารผ่านศึก” ในภาคตะวันออกรวม 2 แห่ง คือ (1) นิคมเกษตรกรรมทหารคลองน้ำใส ในจังหวัดสระแก้ว เนื้อที่ 6,000 ไร่ (2) นิคมเกษตรกรรมทหารทรายขาว ในจังหวัดจันทบุรี เนื้อที่ 1,036 ไร่ รวม 2 เนื้อที่รวมทั้งหมด 7,036 ไร่ (องค์การทหารผ่านศึก, 2558: 1) ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-3

4.3.4 การจัดที่ดินทำกินของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ได้ดำเนินการจัดที่ดินทำกินให้เกษตรกรรมในภาคตะวันออก ดังนี้ (1) จังหวัดตราด เนื้อที่ 310,654 ไร่ (2) จังหวัดจันทบุรี เนื้อที่ 242,759 ไร่ (3) จังหวัดระยอง เนื้อที่ 81,424 ไร่ (4) จังหวัดชลบุรี เนื้อที่ 451,219 ไร่ (5) จังหวัดฉะเชิงเทรา เนื้อที่ 696,239 ไร่ (6) จังหวัดปราจีนบุรี เนื้อที่ 206,018 ไร่ และ (7) จังหวัดสระแก้ว เนื้อที่ 1,325,559 ไร่ รวมเนื้อที่ทั้งหมด 3,316,882 ไร่ (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2565: 1) ดังมีรายละเอียดในตารางที่ 4-3

4.3.5 การจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนภายใต้คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.)

ดำเนินการในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เนื้อที่ 129,097 ไร่ เขตปฏิรูปที่ดิน 36,384 ไร่ ที่สาธารณประโยชน์ 47 ไร่ ที่ราชพัสดุ 41 ไร่ และป่าชายเลน 992 ไร่ รวมเนื้อที่ 166,561 ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-3

ตารางที่ 4-3 การจัดที่ดินทำกินในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

หน่วยงาน	การจัดที่ดินทำกิน	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)	เนื้อที่รวม (ไร่)
(1) กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ	(1.1) นิคมสร้างตนเองระยอง	ระยอง	247,625	
	(1.2) นิคมสร้างตนเอง คลองน้ำใส	สระแก้ว	117,288	364,913
(2) กรมส่งเสริมสหกรณ์	(2.1) นิคมสหกรณ์ กบินทร์บุรี	ปราจีนบุรี	169,952	
	(2.2) นิคมสหกรณ์ สระแก้ว	สระแก้ว	85,578	
	(2.3) นิคมสหกรณ์ วังน้ำเย็น	สระแก้ว	107,320	
	(2.4) นิคมสหกรณ์โป่งน้ำร้อน	จันทบุรี	108,342	
	(2.5) นิคมสหกรณ์ชะแวะ	ระยอง	334,671	805,863
(3) องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์ (อสท.)	(3.1) นิคมเกษตรกรรมทหารผ่านศึกคลองน้ำใส	สระแก้ว	6,000	
	(3.2) นิคมเกษตรกรรมทหารผ่านศึกทรายขาว	จันทบุรี	1,036	7,036
(4) สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.)	(4.1) ดำเนินการในเขตปฏิรูปที่ดินรวม 12 พื้นที่	ตราด	310,654	
	(4.2) ดำเนินการในเขตปฏิรูปที่ดินรวม 10 พื้นที่	จันทบุรี	242,769	
	(4.3) ดำเนินการในเขตปฏิรูปที่ดินรวม 9 พื้นที่	ระยอง	81,424	
	(4.4) ดำเนินการในเขตปฏิรูปที่ดินรวม 7 พื้นที่	ชลบุรี	451,219	
	(4.5) ดำเนินการในเขตปฏิรูปที่ดินรวม 9 พื้นที่	ฉะเชิงเทรา	696,239	
	(4.6) ดำเนินการในเขตปฏิรูปที่ดินรวม 5 พื้นที่	ปราจีนบุรี	206,018	
	(4.7) ดำเนินการในเขตปฏิรูปที่ดินรวม 16 พื้นที่	สระแก้ว	1,328,559	3,316,882
(5) คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช)	โครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนภายใต้คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (5.1) พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ (5.1.1) ดำเนินการ 2 พื้นที่	ตราด	937	
	(5.1.2) ดำเนินการ 3 พื้นที่	จันทบุรี	36,454	
	(5.1.3) ดำเนินการ 3 พื้นที่	ระยอง	61,349	
	(5.1.4) ดำเนินการ 1 พื้นที่	ชลบุรี	1,746	
	(5.1.5) ดำเนินการ 2 พื้นที่	ฉะเชิงเทรา	28,524	
	(5.1.6) ดำเนินการ 1 พื้นที่	ปราจีนบุรี	82	129,097
	(5.2) พื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน			
	(5.2.1) ดำเนินการ 1 พื้นที่	ตราด	367	
	(5.2.2) ดำเนินการ 4 พื้นที่	ชลบุรี	4,010	
	(5.2.3) ดำเนินการ 34 พื้นที่	สระแก้ว	32,322	36,384
	(5.3) พื้นที่สาธารณประโยชน์			
	(5.3.1) ดำเนินการ 2 พื้นที่	ตราด	43	
	(5.3.2) ดำเนินการ 1 พื้นที่	ปราจีนบุรี	4	47
	(5.4) พื้นที่ราชพัสดุ			
	(5.4.1) ดำเนินการ 1 พื้นที่	ระยอง	7	
	(5.4.2) ดำเนินการ 1 พื้นที่	ปราจีนบุรี	34	41
	(5.5) พื้นที่ป่าชายเลน			
	(5.5.1) ดำเนินการ 31 พื้นที่	ตราด	377	
	(5.5.2) ดำเนินการ 29 พื้นที่	จันทบุรี	444	
	(5.5.3) ดำเนินการ 4 พื้นที่	ระยอง	15	
	(5.5.4) ดำเนินการ 1 พื้นที่	ชลบุรี	7	
	(5.5.5) ดำเนินการ 11 พื้นที่	ฉะเชิงเทรา	149	992
รวมพื้นที่จัดที่ดินทำกินให้ชุมชนภายใต้ คทช.				**166,561**
รวมทุกหน่วยงาน				**4,661,255**

ที่มา : [1)] กรมประชาสงเคราะห์ (2531: 17) [2)] กรมส่งเสริมสหกรณ์ (2565: 1) [3)] องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก (2565: 1)
[4)] สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (2565: 4) [5)] สำนักงานคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (2564: 5)

4.4 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในที่ดินของรัฐ

ได้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในที่ดินของรัฐ 3 กรณี ดังนี้

(1) การเปลี่ยนแปลงที่ดินของรัฐเป็นพื้นที่โครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ)

(2) การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมไปเพื่อพัฒนาโครงการศูนย์ธุรกิจ EEC และเมืองใหม่น่าอยู่อัจฉริยะ

(3) การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่สาธารณประโยชน์ พื้นที่ราชพัสดุ พื้นที่ป่าชายเลน เพื่อโครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนภายใต้คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช)

โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) การเปลี่ยนแปลงที่ดินของรัฐเป็นพื้นที่โครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ)

ได้มีคำสั่ง คสช. ที่17/2558 ลงวันที่ 15 พฤษภาคม 2558 กำหนดเขตพัฒนาพิเศษไว้ 2 จังหวัด ในภาคตะวันออก คือ จังหวัดสระแก้ว และจังหวัดตราด

พื้นที่ที่กำหนดเป็นเขตพัฒนาพิเศษสระแก้ว เดิมเป็นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าไม้ถาวรและที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดิน เนื้อที่รวม 207,500 ไร่ ปัจจุบันได้ให้มีการพัฒนาแล้วประมาณ 1,186 ไร่ โดยราชการใช้ประโยชน์ 526 ไร่ ให้การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยเช่าจำนวน 660 ไร่ ดังรายละเอียดที่ทบทวนไว้ในบทที่ 3 หัวข้อ 3.3.5 หน้า 3-19 ถึงหน้า 3-22

ส่วนเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่จังหวัดตราดได้เปลี่ยนที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ให้เป็นที่ราชพัสดุ เนื้อที่ 31,375 ไร่ ปัจจุบันพัฒนาแล้ว 888 ไร่ โดยบริษัทเอกชน ดังรายละเอียดที่ทบทวนไว้ในบทที่ 3 หัวข้อ 3.3.5 หน้า 3-23 ถึงหน้า 3-24

(2) การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมไปเพื่อพัฒนาโครงการศูนย์ธุรกิจ EEC และเมืองใหม่น่าอยู่อัจฉริยะ

คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 22 มี.ค. 2565 อนุมัติให้สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.) เข้าใช้ประโยชน์ที่ดินของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) จำนวน 14,619 ไร่ ในท้องที่ ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี เพื่อดำเนินโครงการศูนย์ธุรกิจ EEC และเมืองใหม่น่าอยู่อัจฉริยะ ซึ่งมีรายละเอียดบทที่ 3 หัวข้อ 3.4.2 (4) หน้า 3-28

(3) การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติพื้นที่สาธารณประโยชน์ ที่ราชพัสดุ พื้นที่ป่าชายเลน เพื่อโครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนภายใต้คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.)

ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่ดินของรัฐในภาคตะวันออกไปเป็นที่ดินทำกินให้ชุมชนดังนี้ (1) ป่าสงวนแห่งชาติเนื้อที่ 129,097 ไร่ (2) ที่สาธารณประโยชน์ 47 ไร่ (3) ที่ราชพัสดุ 41 ไร่ และ (4) ป่าชายเลน เนื้อที่ 992 ไร่ ดังรายละเอียดที่ได้ทบทวนไว้ในหัวข้อ 4.3 หน้า 4-4 ถึงหน้า 4-6

การเปลี่ยนแปลงที่ดินของรัฐในกรณีที่ 1 เป็นการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้และพื้นที่การเกษตรเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม และกรณีที่ 2 ใช้เพื่อการเกษตรเพราะเป็นที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ป่าไม้และพื้นที่เกษตรกรรมไปเป็นพื้นที่เมืองและอุตสาหกรรม ส่วนกรณีที่ 3 เป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของรัฐจากพื้นที่ป่าไม้ ที่สาธารณประโยชน์ ที่ราชพัสดุ และป่าชายเลน เป็นพื้นที่เกษตรกรรม (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ, 2564: 5)

กรอบที่ 4-1

การใช้ประโยชน์เขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเพื่อพัฒนาโครงการศูนย์ธุรกิจ EEC และเมืองใหม่น่าอยู่อัจฉริยะ

เมื่อวันที่ 22 มี.ค. 2565 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.) เข้าใช้ประโยชน์ที่ดินของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) จำนวน 14,619 ไร่ ในท้องที่ ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี เพื่อดำเนินโครงการศูนย์ธุรกิจ EEC และเมืองใหม่น่าอยู่อัจฉริยะ โดยจะพัฒนาระยะแรกประมาณ 5,000 ไร่ โครงการมีที่ตั้งห่างจากท่าอากาศยานอู่ตะเภา 15 กม. และห่างจากกรุงเทพฯ 160 กม. มีระยะการพัฒนา 10 ปี ระหว่าง ปี 2565-2575

โครงการศูนย์ธุรกิจ EECและเมืองใหม่น่าอยู่อัจฉริยะ เกิดขึ้นจากนโยบายรัฐบาลในการพัฒนาศูนย์กลางธุรกิจและการเงินระดับภูมิภาคมาตรฐานเทียบเท่าสากลในพื้นที่อีอีซี และให้เป็นเมืองน่าอยู่อัจฉริยะ 1 ใน 10 เมืองของโลกในปี 2580 เป็นเมืองน่าอยู่อัจฉริยะต้นแบบสำหรับการพัฒนาเมืองใหม่ทั่วประเทศไทยตามแผนแม่บทพัฒนาโครงการ จะแบ่งโซนตามธุรกิจเป้าหมายเป็น 5 โซน ประกอบด้วย 1) ศูนย์กลางการเงิน ประกอบด้วยธุรกิจการเงินและตลาดทุน สนับสนุนการลงทุน Fintech และGreen Bond 2) สำนักงานภูมิภาค RHQ/ศูนย์ราชการ เช่น สำนักงานภูมิภาคของธุรกิจไทย ที่มีธุรกิจในอีอีซีและสถานที่ราชการที่สำคัญ 3) การแพทย์แม่นยำ/การแพทย์เพื่ออนาคต เพื่อเป็นที่ตั้งของธุรกิจที่เป็นการร่วมทุนกับโรงพยาบาลชั้นนำของโลก ธุรกิจยาและเวชภัณฑ์ อุปกรณ์การแพทย์ที่ทันสมัย 4) การศึกษา วิจัย และพัฒนา เป็นพื้นที่สำหรับมหาวิทยาลัยชั้นนำของโลกที่ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยไทยเพื่อการสนับสนุนธุรกิจเฉพาะด้าน การวิจัยพัฒนาเพื่อธุรกิจเฉพาะด้าน และ 5) ธุรกิจเฉพาะด้าน เช่น พลังงานสะอาด ธุรกิจ Digitization และ 5G กลุ่มโลจิสติกส์และวิทยาศาสตร์การกีฬา เป็นต้น

ที่มา : มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 22 มีนาคม 2565

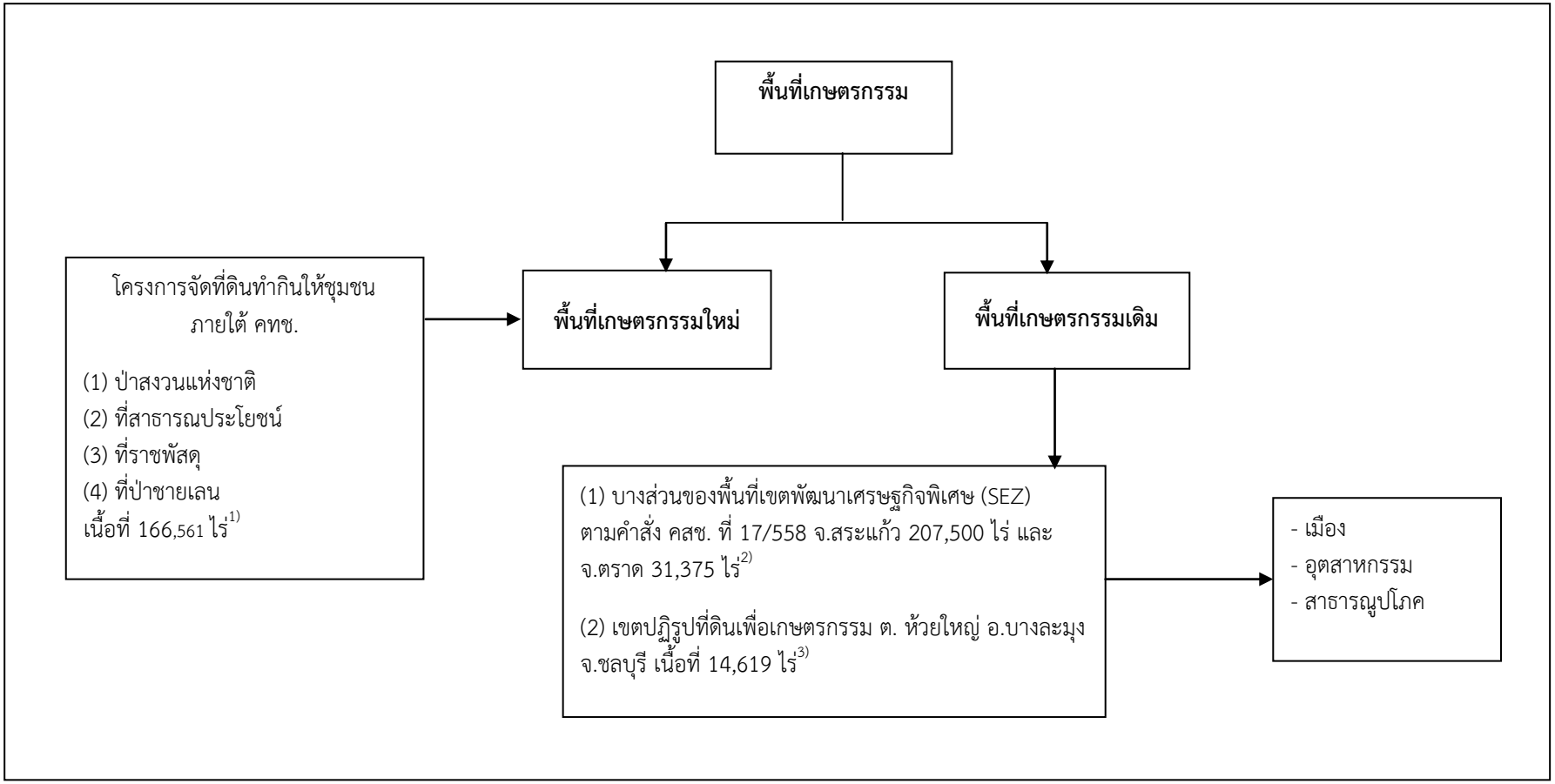

ที่มา : 1) สำนักงานคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (2564: 5)
2) คำสั่ง คสช. ที่ 17/2556 ลงวันที่ 15 พฤษภาคม 2558
3) มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 22 มีนาคม 2565

รูปที่ 4-1 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของรัฐ

4.5 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากโครงการอสังหาริมทรัพย์และอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก

หลังจากที่รัฐบาลได้มีแนวคิดเริ่มโครงการพัฒนาระเบียงภาคตะวันออกในปี 2558 และเปลี่ยนชื่อเป็นเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เมื่อมีการประกาศใช้ “พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก” พ.ศ. 2562 ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ได้มีการขยายตัวเพื่อรองรับประชากรที่คาดว่าจะมีจำนวน 6 ล้านคนในปี พ.ศ.2580 เนื่องจากการขยายตัวของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์มีผลให้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมส่วนหนึ่งเพื่อให้ทราบแนวโน้มการขยายตัวของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ในพื้นที่ภาคตะวันออก การทบทวนในหัวข้อนี้จะมีสาระสำคัญ รวม 6 เรื่อง คือ (1) การออกใบอนุญาตจัดสรรที่ดินในพื้นที่ภาคตะวันออก (2) การออกใบอนุญาตก่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัยในพื้นที่ (3) การโอนกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ภาคตะวันออก (4) การโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินเปล่าและมูลค่า (5) สนามกอล์ฟที่เปิดใหม่ในภาคตะวันออก และ (6) พื้นที่ก่อสร้างจากการออกใบอนุญาตการสร้างอาคารประเภทต่างๆ ในภาคตะวันออก โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.5.1 การออกใบอนุญาตจัดสรรที่ดินในพื้นที่ภาคตะวันออก

ได้มีการออกใบอนุญาตจัดสรรที่ดินในภาคตะวันออกในช่วง พ.ศ.2558 - พ.ศ.2563 รวมทั้งสิ้น 1,281 ฉบับ มีการออกใบอนุญาตมากที่สุดในจังหวัดชลบุรีจำนวน 677 ฉบับ รองลงมาคือ จังหวัดระยองจำนวน 420 ฉบับ น้อยที่สุดในจังหวัดสระแก้ว จำนวน 2 ฉบับ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-4

ตารางที่ 4-4 จำนวนใบอนุญาตจัดสรรที่ดินในภาคตะวันออก พ.ศ. 2558 - พ.ศ. 2563

หน่วย : ฉบับ

จังหวัด	2558[1)]	2559[2)]	2560[2)]	2561[2)]	2562[2)]	2563[2)]	รวม
ตราด	1	1	1	-	-	-	3
จันทบุรี	4	14	9	5	9	2	43
ระยอง	87	63	45	65	77	83	420
ชลบุรี	189	150	100	88	88	62	677
ฉะเชิงเทรา	19	20	19	17	28	30	133
ปราจีนบุรี	-	-	-	-	-	3	3
สระแก้ว	-	-	-	-	-	2	2
รวม	**300**	**248**	**174**	**175**	**202**	**182**	**1,281**

ที่มา : [1)] REIC (2018: 66)
[2)] REIC (2020: 64)

4.5.2 การออกใบอนุญาตก่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัยในภาคตะวันออก

การออกใบอนุญาตก่อสร้างที่อยู่อาศัยมี 2 ประเภทคือ (1) อาคารเพื่ออยู่อาศัยในแนวราบ และ (2) อาคารเพื่ออยู่อาศัยอาคารสูง โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) การออกใบอนุญาตก่อสร้างที่อยู่อาศัยในแนวราบในช่วง พ.ศ.2558 - พ.ศ.2563 มีจำนวน 205,319 ฉบับ มีการออกใบอนุญาตก่อสร้างมากที่สุด ในจังหวัด ชลบุรี จำนวน 114,618 ฉบับ รองลงมาคือ จังหวัดระยองจำนวน 34,425 ฉบับ น้อยที่สุด คือจังหวัดปราจีนบุรีจำนวน 2,479 ฉบับ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-5

ตารางที่ 4-5 จำนวนใบอนุญาตก่อสร้างอาคารเพื่ออยู่อาศัยแนวราบในภาคตะวันออก พ.ศ. 2558-พ.ศ. 2563

หน่วย : ฉบับ

จังหวัด	2558[1)]	2559 [2)]	2560[2)]	2561[2)]	2562[2)]	2563[2)]	รวม
ตราด	768	824	813	942	1,078	1,210	5,635
จันทบุรี	2,192	2,270	2,551	2,644	2,512	2,802	14,971
ระยอง	4,992	4,725	4,471	4,686	7,480	8,071	34,425
ชลบุรี	23,547	21,607	20,808	16,294	18,747	13,615	114,618
ฉะเชิงเทรา	4,593	4,443	4,770	5,126	4,632	5,516	29,080
ปราจีนบุรี	421	304	450	380	378	546	2,479
สระแก้ว	640	677	589	702	641	862	4,111
รวม	**37,153**	**34,850**	**34,452**	**30,774**	**35,468**	**32,622**	**205,319**

ที่มา : [1)] REIC (2018: 80)
[2)] REIC (2020: 82)

(2) การออกใบอนุญาตก่อสร้างอาคารเพื่ออยู่อาศัยอาคารสูงในช่วง พ.ศ.2558-พ.ศ.2563 มีจำนวน 1,975 ฉบับ มีการออกใบอนุญาตมากที่สุดในจังหวัดชลบุรีจำนวน 1,475 ฉบับ รองลงมาคือจังหวัดระยอง จำนวน 215 ฉบับ น้อยที่สุดในจังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 5 ฉบับ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-6

ตารางที่ 4-6 จำนวนใบอนุญาตก่อสร้างอาคารเพื่ออยู่อาศัยอาคารสูงในภาคตะวันออก พ.ศ.2558- พ.ศ.2563

หน่วย : ฉบับ

จังหวัด	2558[1)]	2559[2)]	2560[2)]	2561[2)]	2562[2)]	2563[2)]	รวม
ตราด	1	3	1	-	1	1	7
จันทบุรี	21	11	1	9	9	9	60
ระยอง	20	55	36	37	22	45	215
ชลบุรี	468	419	189	102	182	115	1,475
ฉะเชิงเทรา	48	16	25	26	18	28	161
ปราจีนบุรี	-	2	-	1	-	2	5
สระแก้ว	4	8	1	1	-	3	17
รวม	**562**	**514**	**253**	**176**	**232**	**203**	**1,940**

ที่มา : [1)] REIC (2018: 72)
[2)] REIC (2020: 74)

4.5.3 การโอนกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัย

การโอนกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยมีทั้งประเภทที่อยู่อาศัยในแนวราบ และประเภทอาคารสูง ดังนี้

(1) การโอนกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยประเภทแนวราบ

ได้มีการโอนกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยประเภทแนวราบ ในช่วง พ.ศ.2558 - พ.ศ.2563 จำนวน 243,026 ราย มีการโอนกรรมสิทธิ์มากที่สุดในจังหวัดชลบุรี จำนวน 128,225 ราย รองลงมาคือจังหวัดระยอง 58,424 ราย น้อยที่สุดในจังหวัด สระแก้วจำนวน 3,784 ราย ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-7

ตารางที่ 4-7 จำนวนการโอนกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยประเภทแนวราบในภาคตะวันออก พ.ศ.2558- พ.ศ.2563

หน่วย : ราย

จังหวัด	2558[1)]	2559[2)]	2560[2)]	2561[2)]	2562[2)]	2563[2)]	รวม
ตราด	429	348	420	431	435	346	2,409
จันทบุรี	2,014	1,422	1,547	1,763	1,796	1,684	10,226
ระยอง	10,018	7,377	8,146	10,527	11,148	11,208	58,424
ชลบุรี	30,852	17,846	14,684	23,050	22,509	19,284	128,225
ฉะเชิงเทรา	3,744	3,125	3,522	4,000	3,969	3,517	21,877
ปราจีนบุรี	2,411	2,661	3,047	3,752	3,507	2,703	18,081
สระแก้ว	726	537	568	767	588	598	3,784
รวม	**50,194**	**33,316**	**31,934**	**44,290**	**43,952**	**39,340**	**243,026**

ที่มา : [1)] REIC (2018: 80)
[2)] REIC (2020: 82)

(2) การโอนกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยประเภทอาคารชุด

ได้มีการโอนกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยประเภทอาคารชุดในช่วง พ.ศ.2558 - พ.ศ.2563 รวม 85,725 ราย มีการโอนกรรมสิทธิ์มากที่สุดในจังหวัดชลบุรีจำนวน 76,364 ราย รองลงมาคือจังหวัดระยอง จำนวน 6,374 ราย น้อยที่สุดในจังหวัดปราจีนบุรีจำนวน 455 ราย ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-8

ตารางที่ 4-8 จำนวนโอนกรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยประเภทอาคารชุดในภาคตะวันออก พ.ศ.2558-พ.ศ.2563

หน่วย : ราย

จังหวัด	2558[1)]	2559[2)]	2560[2)]	2561[2)]	2562[2)]	2563[2)]	รวม
ตราด	2	4	1	-	-	4	11
จันทบุรี	-	-	47	79	62	17	205
ระยอง	1,175	1,147	1,113	1,397	723	819	6,374
ชลบุรี	11,794	14,961	12,922	13,975	12,725	9,987	76,364
ฉะเชิงเทรา	77	216	666	280	541	536	2,316
ปราจีนบุรี	79	34	136	128	17	61	455
รวม	**13,127**	**16,362**	**14,885**	**15,859**	**14,068**	**11,424**	**85,725**

ที่มา : [1)] REIC (2018: 80)
[2)] REIC (2020: 86)

4.5.4 การโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินเปล่าและมูลค่า

ในช่วง พ.ศ.2559-พ.ศ.2563 ได้มีการโอนที่ดินเปล่าจำนวน 211,303 แปลง มีมูลค่าสูงถึง 449,481 ล้านบาท มีการโอนสูงสุดในจังหวัดชลบุรี จำนวน 58,759 แปลงมูลค่า 178,825 ล้านบาท รองลงมาคือจังหวัดระยอง จำนวน 47,536 แปลง มูลค่า 111,472 ล้านบาท น้อยที่สุดในจังหวัดตราด จำนวน 8,534 แปลง มูลค่า 10,926 ล้านบาท ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-9

4.5.5 สนามกอล์ฟที่เปิดใหม่

ในช่วง พ.ศ. 2558 - พ.ศ.2562 ได้มีสนามกอล์ฟเปิดใหม่ รวม 4 สนาม เนื้อที่ 2,225 ไร่ ซึ่งอยู่ในจังหวัดชลบุรี จำนวน 3 สนาม เนื้อที่ 1,625 ไร่ จังหวัดฉะเชิงเทราจำนวน 1 สนาม เนื้อที่ 600 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-10

ตารางที่ 4-9 จำนวนแปลงและมูลค่าจากการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินเปล่า พ.ศ.2559 - พ.ศ.2563

มูลค่า : ล้านบาท

จังหวัด	2559		2560		2561		2562		2563		รวม	
	จำนวนแปลง	มูลค่า	จำนวนแปลง	มูลค่า	จำนวนแปลง	มูลค่า	จำนวนแปลง	มูลค่า	จำนวนแปลง	มูลค่า	จำนวนแปลง	มูลค่า
ตราด	1,431	1,623	1,677	1,942	1,758	3,501	1,770	1,882	1,898	1,978	8,534	10,926
จันทบุรี	3,901	3,970	4,004	3,940	4,591	5,299	4,801	5,491	4,279	4,195	21,576	22,895
ระยอง	9,185	18,837	9,194	16,977	10,221	32,314	9,762	23,951	9,174	19,393	47,536	111,472
ชลบุรี	12,030	32,596	10,436	26,932	13,208	48,079	12,109	42,367	10,976	28,851	58,759	178,825
ฉะเชิงเทรา	6,165	14,592	6,627	13,758	7,488	22,652	7,115	16,465	6,183	12,628	33,578	80,095
ปราจีนบุรี	4,767	6,844	5,339	5,740	5,154	6,575	5,946	6,877	7,038	5,761	28,244	31,797
สระแก้ว	2,504	3,323	2,524	2,349	2,792	3,181	2,660	2,648	2,596	1,970	13,076	13,471
รวม	**39,983**	**81,785**	**39,801**	**71,638**	**45,212**	**121,601**	**44,163**	**99,681**	**42,144**	**74,776**	**211,303**	**449,481**

ที่มา : REIC (2020 : 114)

ตารางที่ 4-10 จำนวนสนามกอล์ฟและเนื้อที่ที่เปิดใหม่ในช่วง พ.ศ. 2558 - พ.ศ. 2562

จังหวัด	2558		2559		2560		2561		2562		รวม	
	จำนวนสนาม	เนื้อที่ (ไร่)	จำนวนแปลง	มูลค่า	จำนวนแปลง	มูลค่า	จำนวนแปลง	มูลค่า	จำนวนแปลง	มูลค่า	จำนวนสนาม	เนื้อที่ (ไร่)
ชลบุรี	1	400	-	-	-	-	1	550	1	675	3	1,625
ฉะเชิงเทรา	-	-	1	600	-	-	-	-	-	-	1	600
รวม	**1**	**400**	**1**	**600**	**-**	**-**	**1**	**550**	**-**	**675**	**4**	**2,225**

ที่มา : REIC (2020 : 109)

4.5.6 พื้นที่ก่อสร้างจากการออกใบอนุญาตการสร้างอาคารประเภทต่างๆ ในภาคตะวันออก

ในช่วง พ.ศ.2558 – 2563 ได้มีการออกใบอนุญาตการสร้างอาคารประเภทต่าง ๆ ในภาคตะวันออก รวมทั้งสิ้น 37,488.2 ไร่ ซึ่งมีประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. อาคารเพื่ออยู่อาศัยในแนวรวม 13,981.7 ไร่
2. อาคารเพื่อที่อยู่อาศัยในแนวสูง 8,119.1 ไร่
3. อาคารสำนักงาน 328.9 ไร่
4. อาคารเพื่อการพาณิชย์ 3,745.2 ไร่
5. อาคารเพื่ออุตสาหกรรมและโรงงาน 10,172.2 ไร่
6. อาคารเพื่อการโรงแรม 1,140.9 ไร่

จังหวัดที่มีพื้นที่ก่อสร้างจากการออกใบอนุญาตมากที่สุด คือ จังหวัดชลบุรี จำนวน 21,726.50 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดระยอง จำนวน 6,978.20 ไร่ จังหวัดฉะเชิงเทราจำนวน 5,210.00 ไร่ น้อยที่สุดคือจังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 387.19 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-11

ตารางที่ 4-11 พื้นที่ก่อสร้างจากการออกใบอนุญาตการสร้างอาคารประเภทต่างๆ ในภาคตะวันออกในช่วง พ.ศ.2558-2563

หน่วย : ไร่

ประเภทอาหาร	พื้นที่ก่อสร้างอาคารประเภทต่างๆ ในจังหวัด							พื้นที่รวม (ไร่)
	ตราด	จันทบุรี	ระยอง	ชลบุรี	ฉะเชิงเทรา	ปราจีนบุรี	สระแก้ว	
1.อาคารเพื่ออยู่อาศัยในแนวราบ	453.9	1,334.0	2,558.9	6,694.7	2,344.7	284.9	310.6	13,981.7
2.อาคารเพื่ออยู่อาศัยในแนวสูง	8.4	65.8	354.7	7,455.3	205.3	4.99	24.65	8,119.1
3.อาคารสำนักงาน	2.2	7.3	47.6	203.1	63.5	0.4	4.8	328.9
4.อาคารเพื่อการพาณิชย์	89.6	277.0	362.1	2,375.2	383.5	25.7	232.3	3,745.4
5.อาคารเพื่ออุตสาหกรรมและโรงงาน	50.3	19.8	3,574.2	4,144.9	2,201.3	69.7	112.0	10,172.2
6.อาคารเพื่อการโรงแรม	90.9	87.3	81.4	853.3	11.7	1.5	14.8	1,140.9
รวม	**695.3**	**1,791.20**	**6,978.90**	**21,726.50**	**5,210.00**	**387.19**	**699.15**	**37,488.2**

ที่มา : [1] REIC (2019: 74, 78,)
[2] REIC (2020: 72, 76)
* คำนวณจากเนื้อที่ที่อนุญาตเป็นตารางเมตร

4.6 การสำรวจการใช้ที่ดินในภาคตะวันออก พ.ศ. 2564/2565

การสำรวจการใช้ที่ดินในภาคตะวันออก ได้ใช้ข้อมูลภาพออร์โธสีเชิงเลขของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นแผนที่ฐานร่วมกับข้อมูลจากดาวเทียม คือ Google Earth และข้อมูลจากดาวเทียม Sentinel มาวิเคราะห์เป็นการใช้ที่ดินประเภทต่างๆ ที่กำหนด แล้วทำการตรวจสอบในสนาม

ได้มีการสำรวจการใช้ที่ดินในภาคตะวันออกโดยจำแนกการใช้ที่ดินออกเป็น 6 ประเภท คือ

(1) พื้นที่เกษตรกรรม
(2) พื้นที่ป่าไม้
(3) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง

(4) พื้นที่อุตสาหกรรม
(5) พื้นที่เบ็ดเตล็ด
(6) พื้นที่น้ำ

ผลการสำรวจสรุปได้ดังนี้

(1) พื้นที่เกษตรกรรมมีเนื้อที่รวม 13,237,681 ไร่ จังหวัดที่มีพื้นที่เกษตรกรรมมากที่สุดคือจังหวัดสระแก้ว เนื้อที่ 3,040,207 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดฉะเชิงเทรา เนื้อที่ 2,316,913 น้อยที่สุดคือจังหวัดตราด เนื้อที่ 978,243 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-12

(2) พื้นที่ป่าไม้ มีเนื้อที่ 4,818,123 ไร่ จังหวัดที่มีเนื้อที่ป่าไม้มากที่สุด คือจังหวัดจันทบุรี เนื้อที่ 1,293,738 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดสระแก้วมีเนื้อที่ 1,050,272 ไร่ จังหวัดที่มีพื้นที่ป่าไม้น้อยที่สุด คือจังหวัดชลบุรี เนื้อที่ 303,903 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-12

(3) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง มีเนื้อที่ 1,630,643 ไร่ จังหวัดที่มีเนื้อที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างมากที่สุด คือจังหวัด ชลบุรี มีเนื้อที่ 489,640 ไร่ รองลงมา คือ จังหวัดฉะเชิงเทรามีเนื้อที่ 242,860 ไร่ จังหวัดที่มีพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างน้อยที่สุด คือจังหวัดตราด เนื้อที่ 62,124 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-12

(4) พื้นที่อุตสาหกรรม มีเนื้อที่ 362,712 ไร่ จังหวัดที่มีพื้นที่อุตสาหกรรมมากที่สุดคือจังหวัดชลบุรี เนื้อที่ 121,402 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดระยอง เนื้อที่ 107,079 ไร่ จังหวัดที่มีพื้นที่อุตสาหกรรมน้อยที่สุดคือจังหวัดตราด เนื้อที่ 3,513 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-12

(5) พื้นที่เบ็ดเตล็ด (ซึ่งเป็นพื้นที่บ่อขุด หาดทราย ที่ลุ่ม พื้นที่ถมดิน พื้นที่หินโผล่ หาดทรายที่ทิ้งขยะ ไผ่ป่า ไผ่หนาม) มีเนื้อที่รวม 766,724 ไร่ จังหวัดที่มีพื้นที่เบ็ดเตล็ดมากที่สุดคือจังหวัดชลบุรี เนื้อที่ 199,797 ไร่ รองลงมาคือ จังหวัดปราจีนบุรี เนื้อที่ 134,300 ไร่ จังหวัดที่มีพื้นที่เบ็ดเตล็ดน้อยที่สุดคือ สระแก้ว เนื้อที่ 56,727 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-12

(6) พื้นที่น้ำ มีเนื้อที่ทั้งหมด 671,929 ไร่ จังหวัดที่มีพื้นที่น้ำมากที่สุดคือ จันทบุรี เนื้อที่ 138,958 ไร่ รองลงมาคือฉะเชิงเทรา เนื้อที่ 103,390 ไร่ จังหวัดที่มีพื้นที่น้ำน้อยที่สุดคือจังหวัด ตราด เนื้อที่ 77,700 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-12

ตารางที่ 4-12 การใช้ที่ดินของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออก พ.ศ. 2564/2565

จังหวัด	พื้นที่เกษตรกรรม	พื้นที่ป่าไม้	พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	พื้นที่อุตสาหกรรม	พื้นที่เบ็ดเตล็ด	พื้นที่น้ำ	รวม
ตราด	978,243	576,210	62,124	3,513	64,085	77,700	1,761,875
จันทบุรี	2,265,768	1,293,738	138,467	12,115	112,204	138,958	3,961,250
ระยอง	1,488,625	176,818	240,318	107,079	115,572	91,588	2,220,000
ชลบุรี	1,525,825	303,903	489,640	121,402	199,797	86,308	2,726,875
ฉะเชิงเทรา	2,316,913	541,425	242,860	55,748	84,039	103,390	3,344,375
ปราจีนบุรี	1,622,100	875,757	222,109	39,200	134,300	83,010	2,976,476
สระแก้ว	3,040,207	1,050,272	235,125	23,655	56,727	90,975	4,496,961
รวม	**13,237,681**	**4,818,123**	**1,630,643**	**362,712**	**766,724**	**671,929**	**21,487,812**

ที่มา : จากการสำรวจของคณะวิจัยในปี พ.ศ. 2564/2565

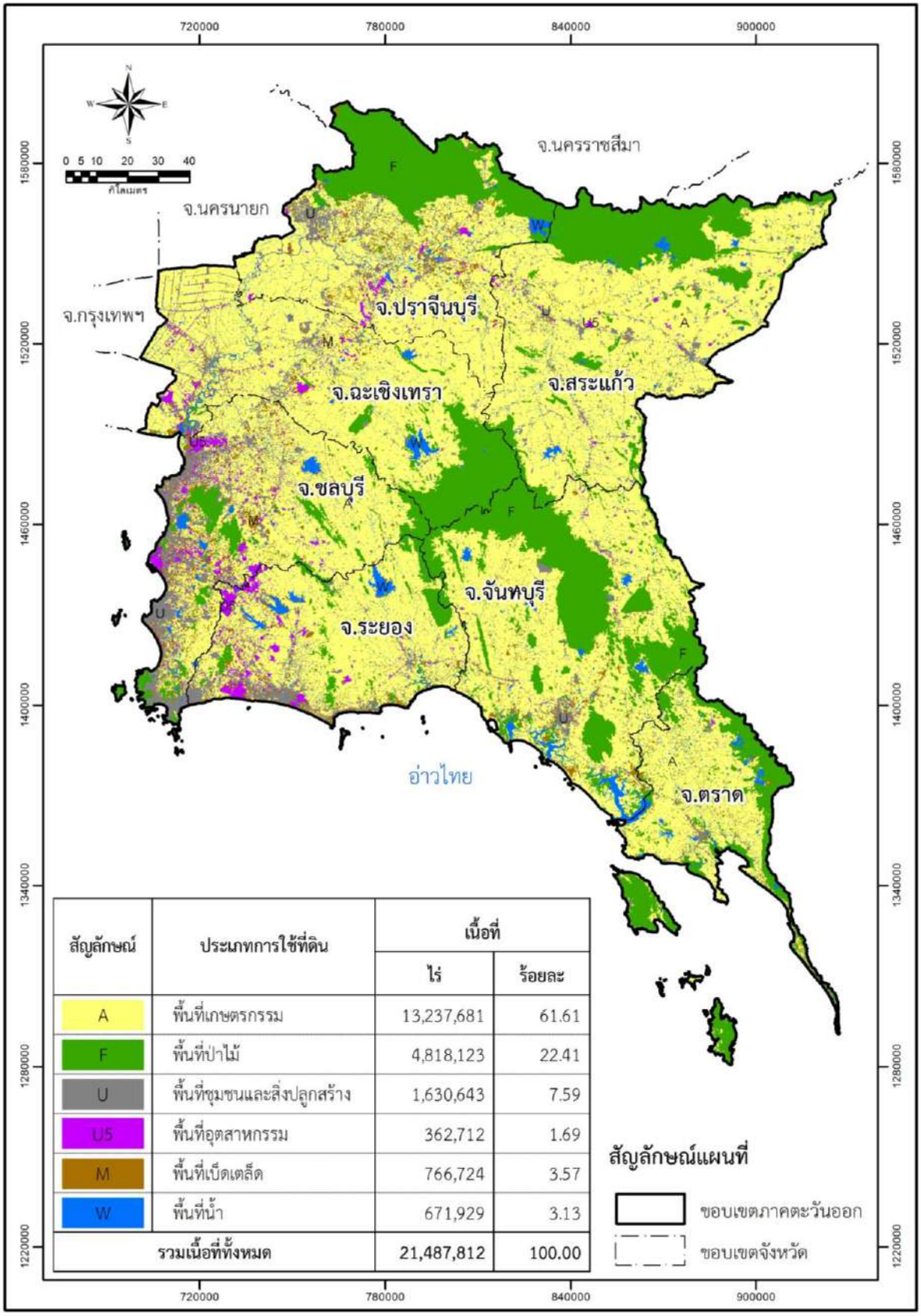

สัญลักษณ์	ประเภทการใช้ที่ดิน	เนื้อที่	
		ไร่	ร้อยละ
A	พื้นที่เกษตรกรรม	13,237,681	61.61
F	พื้นที่ป่าไม้	4,818,123	22.41
U	พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	1,630,643	7.59
U5	พื้นที่อุตสาหกรรม	362,712	1.69
M	พื้นที่เบ็ดเตล็ด	766,724	3.57
W	พื้นที่น้ำ	671,929	3.13
รวมเนื้อที่ทั้งหมด		21,487,812	100.00

รูปที่ 4-2 แผนที่การใช้ที่ดินภาคตะวันออก พ.ศ. 2564/2565

4.7 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินภาคตะวันออก

การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินภาคตะวันออก ดำเนินการ 2 กรณี คือ

(1) เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในภาพรวม ปี พ.ศ.2549 พ.ศ.2559 และพ.ศ. 2564/2565

(2) เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจระหว่างข้อมูลทุติยภูมิกับผลการสำรวจการใช้ที่ดินในปี พ.ศ.2564/2565

โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.7.1 การเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในภาพรวมปี พ.ศ. 2549 พ.ศ. 2559 และพ.ศ. 2564/2565

จากการสำรวจในพื้นที่ภาคตะวันออกในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2564 ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2565 โดยใช้ภาพดาวเทียมนั้น ได้นำไปเปรียบเทียบกับข้อมูลของกรมพัฒนาที่ดิน ที่ดำเนินการไว้ในปี พ.ศ. 2549 และปี พ.ศ. 2559 ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงดังนี้

(1) พื้นที่เกษตรกรรม

พื้นที่เกษตรกรรมในปี พ.ศ. 2549 มีจำนวน 13,636,621 ไร่ ในปี พ.ศ. 2559 มีจำนวน 13,350,126 ไร่ ลดลงจำนวน 286,495 ไร่ และลดลงเหลือในปี พ.ศ.2564/2565 จำนวน 13,237,681ไร่ รวมลดลงในช่วง 15 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2549 จำนวน 398,940 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-13

(2) พื้นที่ป่าไม้

พื้นที่ป่าไม้ในปี พ.ศ.2549 มีจำนวน 4,926,514 ไร่ ในปี พ.ศ.2559 มีจำนวน 4,878,496 ไร่ ลดลงจำนวน 48,018 ไร่ และลดลงเหลือในปี พ.ศ.2564/2565 จำนวน 4,818,123 ไร่ รวมลดลงในช่วง 15 ปี ตั้งแต่ พ.ศ.2549 จำนวน 108,391 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-13

(3) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง

พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างในปี พ.ศ.2549 มีจำนวน 1,144,072 ไร่ ในปี พ.ศ. 2559 มีจำนวน 1,542,153 ไร่ เพิ่มขึ้นจำนวน 398,081 ไร่ และเพิ่มขึ้นในปี พ.ศ.2564-2565 เป็น 1,630,641 ไร่ รวมเพิ่มขึ้นในช่วง 15 ปี ตั้งแต่ พ.ศ.2549 จำนวน 486,571 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-13

(4) พื้นที่อุตสาหกรรม

พื้นที่อุตสาหกรรมในปี พ.ศ.2549 มีจำนวน 203,543 ไร่ ในปี พ.ศ. 2559 มีจำนวน 317,963 ไร่ เพิ่มขึ้น จำนวน 114,420 ไร่ และเพิ่มขึ้นในปี พ.ศ.2564/2565 เป็น 362,712 ไร่ รวมเพิ่มขึ้นในช่วง 15 ปี ตั้งแต่ พ.ศ.2549 จำนวน 159,167 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-13

(5) พื้นที่เบ็ดเตล็ด

พื้นที่เบ็ดเตล็ดในปี พ.ศ.2549 มีจำนวน 1,097,844 ไร่ ในปี พ.ศ.2559 มีจำนวน 814,291 ไร่ ลดลง 263,553 ไร่ และลดลงเหลือ ในปี พ.ศ.2564/2565 จำนวน 766,724 ไร่ รวมลดลงในช่วง 15 ปี ตั้งแต่ พ.ศ.2549 จำนวน 331,120 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-13

(6) พื้นที่น้ำ

พื้นที่น้ำในปี พ.ศ.2549 มีจำนวน 479,218 ไร่ ในปี พ.ศ.2559 มีจำนวน 614,783 ไร่ เพิ่มขึ้น 135,565 ไร่ และเพิ่มเป็น 671,929 ไร่ ในปี 2564/2565 รวมเพิ่มขึ้นใน 15 ปี ตั้งแต่ พ.ศ.2549 จำนวน 192,711 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-13

ตารางที่ 4-13 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินภาคตะวันออก

ประเภทการใช้ที่ดิน	พ.ศ. 2549[1/]	พ.ศ. 2559[2/]	พ.ศ. 2564/2565[3/]
พื้นที่เกษตรกรรม	13,636,621	13,350,126	13,237,681
พื้นที่ป่าไม้	4,926,514	4,848,496	4,818,123
พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	1,144,072	1,542,153	1,630,643
พื้นที่อุตสาหกรรม	203,543	317,963	362,712
พื้นที่เบ็ดเตล็ด	1,097,844	814,291	766,724
พื้นที่น้ำ	479,218	614,783	671,929
รวม	**21,487,812**	**21,457,812**	**21,487,812**

ที่มา: [1)] กรมพัฒนาที่ดิน (2550: 1)
[2)] กรมพัฒนาที่ดิน (2560: 1)
[3)] จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

4.7.2 การเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจในภาคตะวันออก

คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2561 เรื่องโครงการจัดตั้งระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (Eastern Fruit Corridor) ต่อมาในการจัดทำกรอบพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ.2566-2570 ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564: 139) ได้ให้ความสำคัญกับการจัดระบบและเพิ่มประสิทธิภาพตลอดห่วงโซ่อุปทาน รวมทั้งการแปรรูปผลไม้ชนิดต่างๆ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ หัวข้อนี้จะทบทวนสาระสำคัญรวม 2 เรื่อง คือ (1) พื้นที่ปลูกผลไม้ (2)พื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) พื้นที่ปลูกผลไม้

ผลไม้ที่สำคัญในภาคตะวันออกมีหลายชนิด เช่น ทุเรียน มังคุด เงาะ ลองกอง ลำไย และสับปะรด โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1.1) ทุเรียน

ได้มีการนำทุเรียนมาปลูกในจังหวัดจันทบุรีมานานกว่า 100 ปี โดยพบว่ามีต้นทุเรียนอายุยืนยาวถึง 150 ปี คือ ทุเรียนหัวบ่อ ในตำบลเขาบายศรี อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี (กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 2564: 1)

ในปี พ.ศ.2564 มีรายงานจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2564: 89) ว่ามีการปลูกทุเรียนในภาคตะวันออก รวม 408,193 ไร่ เพิ่มขึ้นจาก พ.ศ.2554 ซึ่งมีพื้นที่ปลูก 288,350 ไร่ จำนวน 119,843 ไร่ ในปี พ.ศ.2564 ปลูกมากที่สุดในจังหวัดจันทบุรีจำนวน 265,014 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดระยอง จำนวน 80,436 ไร่ น้อยที่สุดในจังหวัดชลบุรี จำนวน 999 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-7

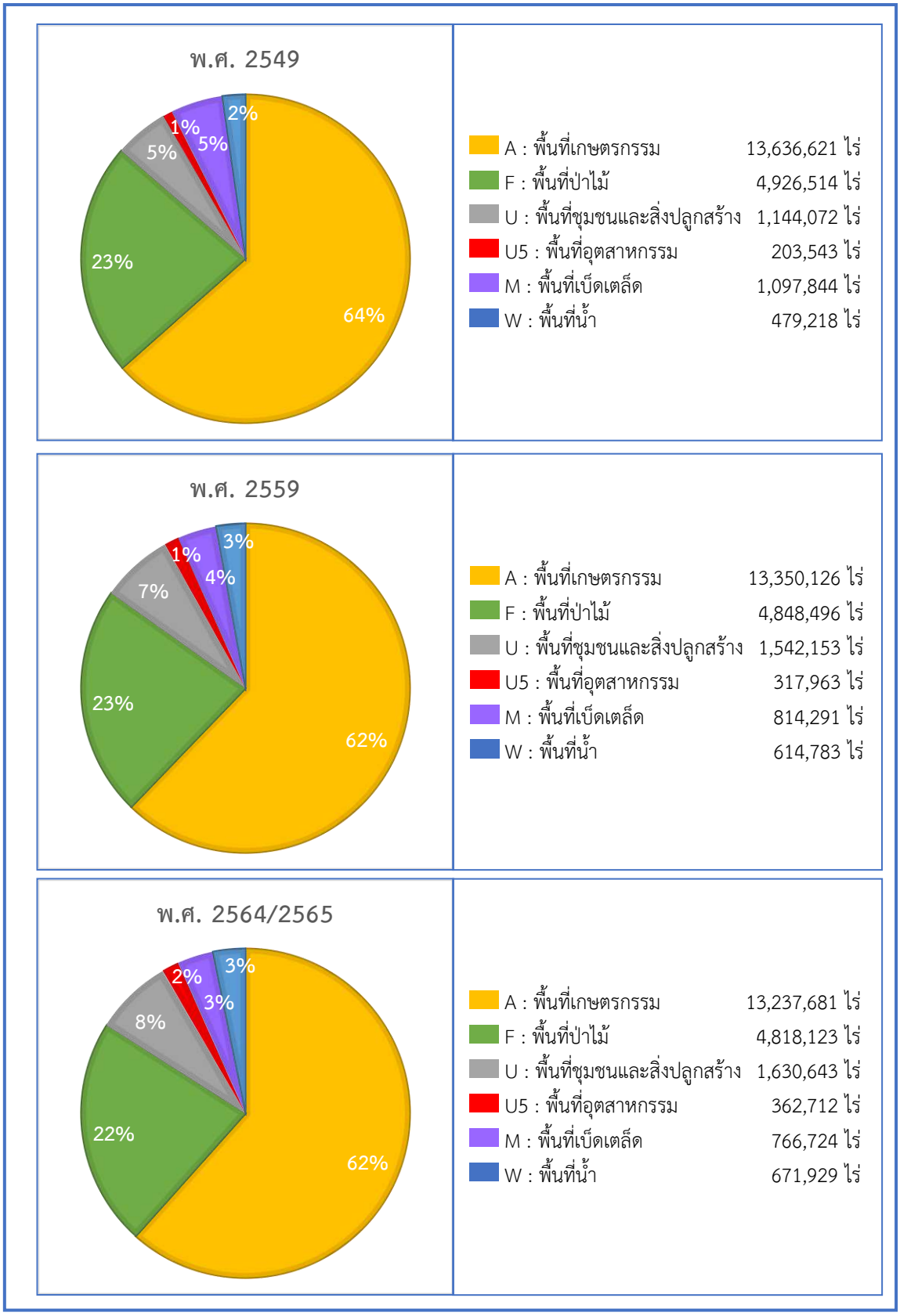

ที่มา : จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

รูปที่ 4-3 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินภาคตะวันออก

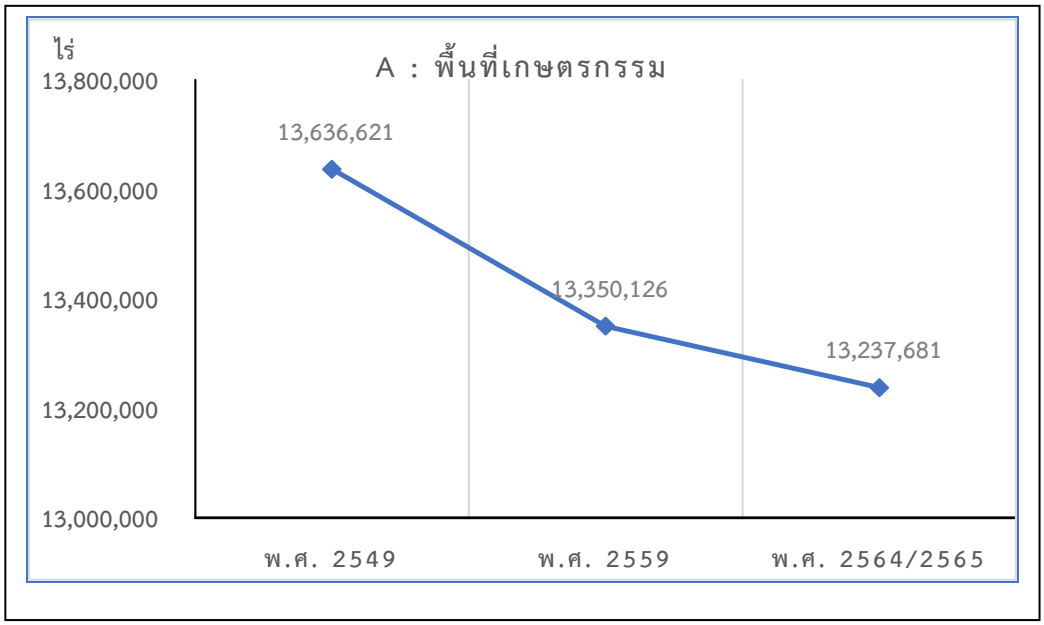

ที่มา : จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

รูปที่ 4-4 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมภาคตะวันออก

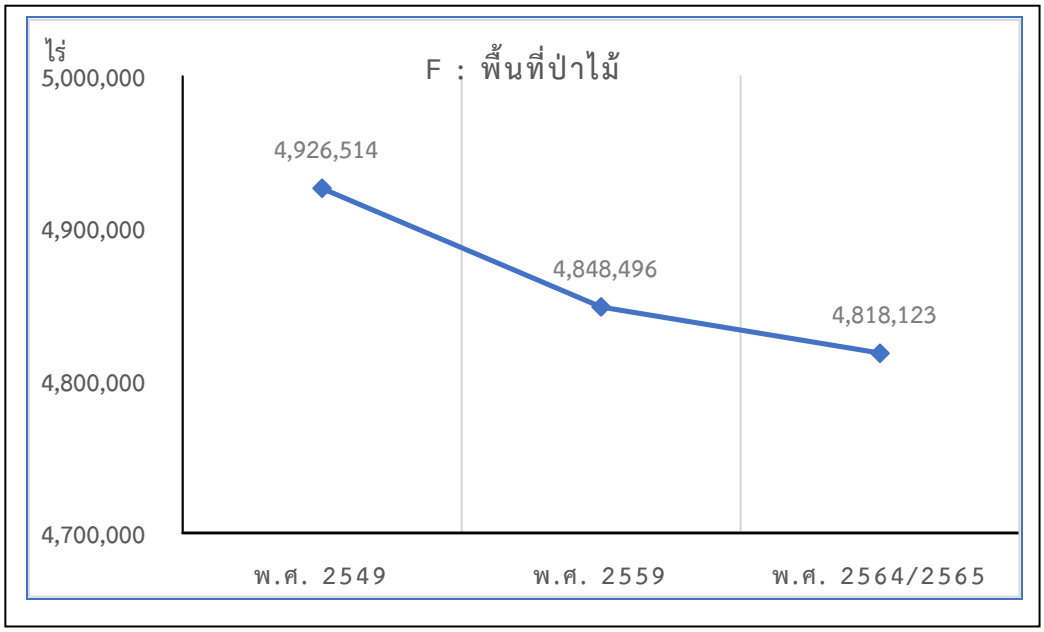

ที่มา : จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

รูปที่ 4-5 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ภาคตะวันออก

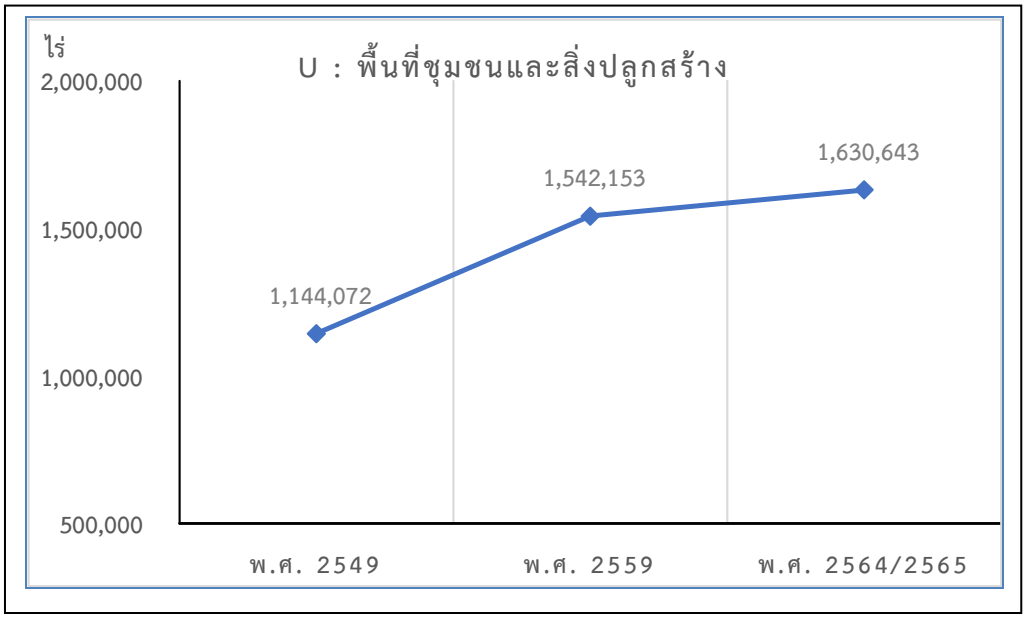

ที่มา : จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

รูปที่ 4-6 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างภาคตะวันออก

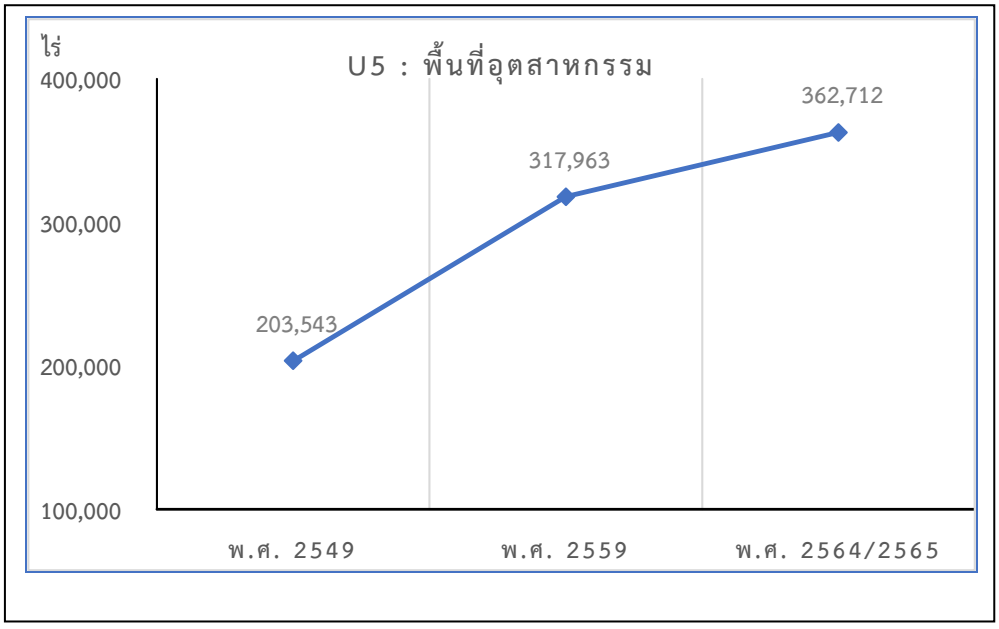

ที่มา : จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

รูปที่ 4-7 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่อุตสาหกรรมภาคตะวันออก

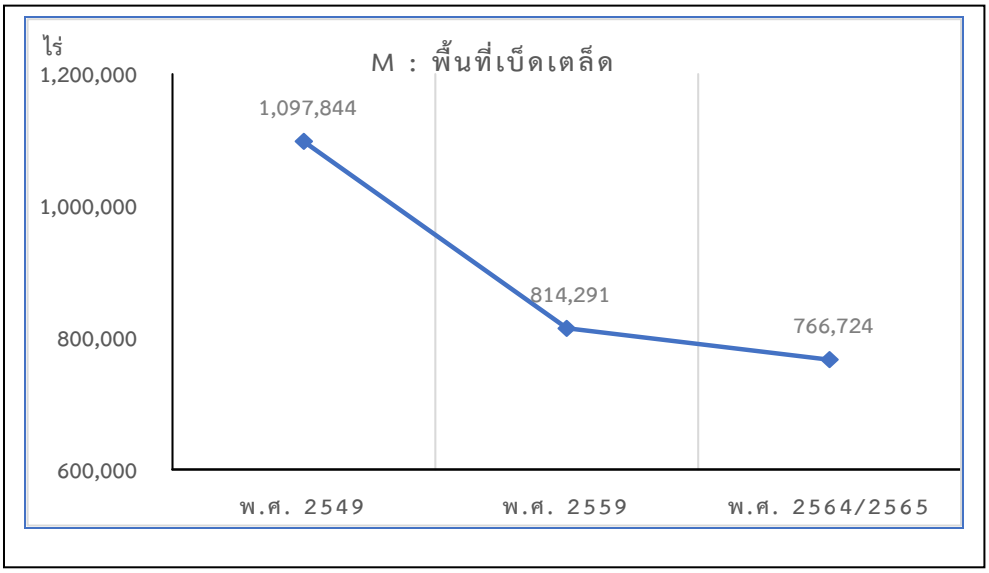

ที่มา : จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

รูปที่ 4-8 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เบ็ดเตล็ดภาคตะวันออก

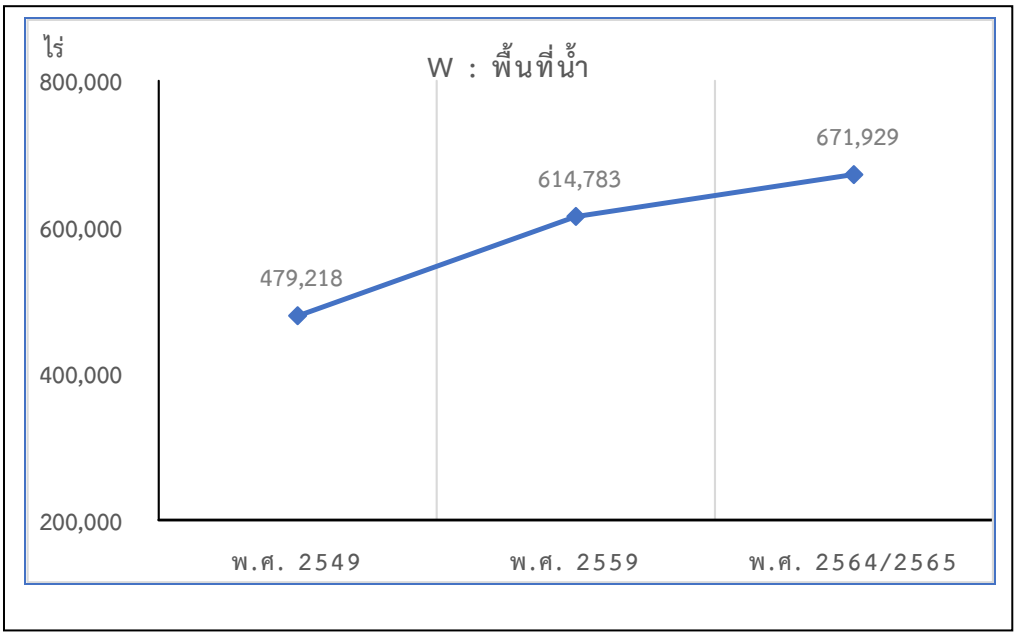

ที่มา : จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

รูปที่ 4-9 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่น้ำภาคตะวันออก

จากการสำรวจในปี พ.ศ.2564/2565 พบว่ามีการปลูกทุเรียนในภาคตะวันออก รวม 378,914 ไร่ เพิ่มขึ้นจาก พ.ศ.2554 ซึ่งมีพื้นที่ปลูก 288,350 ไร่ จำนวน 90,564 ไร่ ในปี พ.ศ.2564/2565 ปลูกมากที่สุดในจังหวัดจันทบุรีจำนวน 247,622 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดระยอง จำนวน 79,611 ไร่ น้อยที่สุดในจังหวัดชลบุรี จำนวน 780 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-7

ตารางที่ 4-14 พื้นที่ปลูกทุเรียนในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

พ.ศ.	จังหวัด					รวม
	ตราด	จันทบุรี	ระยอง	ชลบุรี	ปราจีนบุรี	
2554[1)]	26,491	184,412	75,341	253	1,853	288,350
2555[2)]	25,992	184,199	65,588	275	2,380	278,434
2556[2)]	26,148	185,682	67,521	239	2,512	282,102
2557[2)]	26,988	192,591	63,095	179	2,420	285,273
2558[3)]	28,925	197,143	64,998	232	3,203	294,501
2559[3)]	30,798	203,170	66,761	232	3,496	304,457
2560[4)]	34,911	207,483	69,187	263	2,219	314,063
2561[4)]	36,893	212,213	70,441	431	2,534	322,512
2562[5)]	40,439	225,273	73,650	608	2,770	342,740
2563[5)]	45,239	243,594	75,556	766	3,027	368,182
2564/2565[6)]	47,632	247,622	79,611	780	3,269	378,914

ที่มา : [1)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2556: 60) [4)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2562: 7)
[2)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558: 73) [5)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2565: 89)
[3)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2560: 73) [6)] จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

(1.2) มังคุด

พื้นที่ปลูกมังคุดในภาคตะวันออกจากการสำรวจในปี พ.ศ.2564/2565 มีจำนวน 196,858 ไร่ ลดลงจาก พ.ศ.2554 ซึ่งมีพื้นที่ปลูก 210,412 จำนวน 13,554 ไร่ ในปี 2564/2565 ปลูกมากที่สุดในจังหวัดจันทบุรี จำนวน 129,276 ไร่ รองลงมาคือ จังหวัดตราด จำนวน 29,243 ไร่ น้อยที่สุดในจังหวัดชลบุรีจำนวน 821 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-15

ตารางที่ 4-15 พื้นที่ปลูกมังคุดในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

พ.ศ.	จังหวัด					รวม
	ตราด	จันทบุรี	ระยอง	ชลบุรี	ปราจีนบุรี	
2554[1)]	36,843	140,124	29,985	135	2,525	210,415
2555[2)]	38,571	139,073	30,441	867	2,343	211,295
2556[2)]	38,302	137,259	30,201	777	2,320	208,859
2557[2)]	38,293	136,209	28,564	701	2,101	205,868
2558[3)]	38,268	134,500	28,445	687	2,073	203,973
2559[3)]	38,437	133,522	28,219	687	2,073	202,051
2560[4)]	38,790	132,961	28,076	616	1,400	201,843
2561[4)]	38,863	132,361	28,163	620	1,463	201,431
2562[5)]	38,923	131,784	28,126	618	1,463	200,914
2563[5)]	39,547	129,907	27,895	682	1,463	199,494
2564/2565[6)]	39,243	129,276	26,017	821	1,501	196,858

ที่มา : [1)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2556: 62) [4)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2563: 70)
[2)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558: 76) [5)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2565: 92)
[3)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2560: 76) [6)] จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

(1.3) เงาะ

พื้นที่ปลูกเงาะในภาคตะวันออกในปี พ.ศ.2564/2565 มีจำนวน 106,092 ไร่ ลดลงจาก พ.ศ.2554 ซึ่งมีพื้นที่ปลูก 174,560 ไร่ จำนวน 68,468 ไร่ ในปี พ.ศ.2564/2565 ปลูกมากที่สุดในจังหวัดตราด จำนวน 51,688 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดจันทบุรี จำนวน 49,832 ไร่ น้อยที่สุดในจังหวัดปราจีนบุรี 366 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-16

ตารางที่ 4-16 พื้นที่ปลูกเงาะในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

พ.ศ.	จังหวัด					รวม
	ตราด	จันทบุรี	ระยอง	ชลบุรี	ปราจีนบุรี	
2554[1)]	58,581	103,413	11,582	113	879	174,560
2555[2)]	54,153	98,444	10,761	115	969	164,442
2556[2)]	53,074	89,571	10,235	131	901	153,912
2557[2)]	49,932	84,629	9,631	106	699	144,997
2558[3)]	51,429	80,107	9,558	106	653	141,899
2559[3)]	50,865	76,127	8,907	106	653	136,658
2560[4)]	51,763	57,089	8,489	-	358	117,699
2561[4)]	51,904	55,964	7,561	-	358	115,787
2562[5)]	52,590	55,211	5,211	-	362	113,374
2563[5)]	53,526	54,130	5,120	-	369	113,145
2564/2565[6)]	51,688	49,832	4,206	-	366	106,092

ที่มา : [1)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2556: 57-58) [4)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2564: 86)
[2)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558: 70) [5)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2565: 86)
[3)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2560: 70) [6)] จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

(1.4) ลองกอง

พื้นที่ปลูกลองกองในภาคตะวันออกในปี พ.ศ.2564/2565 มีจำนวน 33,090 ไร่ ลดลงจากปี พ.ศ.2554 ซึ่งมีพื้นที่ปลูก 90,223 ไร่ จำนวน 87,666 ไร่ ในปี พ.ศ.2564/2565 จังหวัดที่มีพื้นที่ปลูกมากที่สุดคือจังหวัดจันทบุรี จำนวน 24,635 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดตราด จำนวน 5,217 ไร่ พื้นที่ปลูกน้อยที่สุดคือ จังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 402 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-17

ตารางที่ 4-17 พื้นที่ปลูกลองกองในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

พ.ศ.	จังหวัด					รวม
	ตราด	จันทบุรี	ระยอง	ชลบุรี	ปราจีนบุรี	
2554[1)]	17,165	97,705	7,292	199	952	123,313
2555[2)]	16,625	92,734	6,939	195	968	117,461
2556[2)]	15,868	89,621	7,160	172	971	113,792
2557[2)]	14,911	84,788	6,944	117	870	107,630
2558[3)]	13,475	80,096	6,370	116	840	100,897
2559[3)]	11,986	77,504	5,744	116	840	96,190
2560[4)]	11,263	34,536	4,363	-	394	50,556
2561[4)]	8,937	32,400	4,171	-	394	45,930
2562[5)]	8,297	30,463	3,863	-	394	43,017
2563[5)]	7,530	30,188	3,722	-	393	41,833
2564/2565[5)]	5,217	24,635	2,836	-	402	33,090

ที่มา : [1)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2556: 69) [4)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2563: 79)
[2)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558: 84) [5)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2565: 86)
[3)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2560: 84) [6)] จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

(1.5) ลำไย

พื้นที่ปลูกลำไยในภาคตะวันออกในปี พ.ศ.2564/2565 มีจำนวน 391,989 ไร่ เพิ่มขึ้นจากพื้นที่ปลูก 142,269 ไร่ ในปี พ.ศ. 2554 จำนวน 249,720 ไร่ ในปี พ.ศ.2564/2565 ปลูกมากที่สุดในจังหวัดจันทบุรี จำนวน 296,072 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดสระแก้วจำนวน 82,107 ไร่ พื้นที่ปลูกน้อยที่สุดในจังหวัดชลบุรีจำนวน 1,014 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-18

(1.6) สับปะรด

พื้นที่ปลูกสับปะรดในภาคตะวันออกในปี พ.ศ.2564/2565 มีจำนวน 56,182 ไร่ ลดลงจากปี พ.ศ. 2554 ที่มีพื้นที่ปลูก 109,018 จำนวน 53,836 ไร่ ในปี พ.ศ.2564/2565 พื้นที่ปลูกมากที่สุดในจังหวัดระยองจำนวน 21,932 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดชลบุรี จำนวน 19,102 ปลูกน้อยที่สุดในจังหวัด จันทบุรีจำนวน 832 ไร่ ตารางที่ 4-19

อนึ่ง สับปะรดในจังหวัดชลบุรีและจังหวัดระยองได้รับการขึ้นทะเบียน สิ่งบ่งชี้ภูมิศาสตร์ (GI) ในชื่อ “สับปะรดสีทองศรีราชา” และสับปะรดทองระยอง

(2) พืชเศรษฐกิจที่สำคัญอื่นๆ

นอกจากไม้ผลแล้วในภาคตะวันออก ยังมีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอื่นๆ อีกหลายชนิด เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ อ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา ปาล์มน้ำมัน มะพร้าว และพริกไทย โดยมีพื้นที่ปลูกของพืชแต่ละชนิดดังต่อไปนี้

(2.1) นาข้าว

พื้นที่ทำนาในภาคตะวันออกปี พ.ศ. 2564/2565 มีจำนวน 2,222,854 ไร่ ลดลงจากปี พ.ศ. 2549 จำนวน 1,019,599 ไร่ มีการทำนามากที่สุดในปี พ.ศ. 2564/2565 ในจังหวัดสระแก้ว เนื้อที่ 816,713 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดฉะเชิงเทรา เนื้อที่ 721,818 ไร่ มีการทำนาน้อยที่สุดในจังหวัดระยอง เนื้อที่ 40,652 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-20

(2.2) ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

พื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในภาคตะวันออกปี พ.ศ. 2564/2565 มีจำนวน 161,114 ไร่ เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2555 ที่ปลูก 14,757 ไร่ จำนวน 127,688 ไร่ ปลูกมากที่สุดในจังหวัดสระแก้ว จำนวน 125,983 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 23,633 ไร่ พื้นที่ปลูกน้อยที่สุดในจังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 2,106 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-21

(2.3) อ้อย

ได้มีการปลูกอ้อยในภาคตะวันออกมาเป็นเวลานาน โดยในปี พ.ศ. 2504 มีพื้นที่ปลูกจำนวน 166,712 ไร่ และเพิ่มมาเป็น 436,815 ไร่ ในปี พ.ศ. 2520 ชุ่มใจ อรรถจินดา (2520: 17) ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-22 ในปี พ.ศ. 2564/2565 มีพื้นที่ปลูกอ้อยในภาคตะวันออกรวม 663,343 ไร่ เพิ่มจากพื้นที่ปลูกในปี 2559 จำนวน 58,057 ไร่ พื้นที่ปลูกมากที่สุดในจังหวัดสระแก้ว จำนวน 449,613 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดชลบุรี จำนวน 139,820 ไร่ น้อยที่สุดในจังหวัดระยองจำนวน 561 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-23

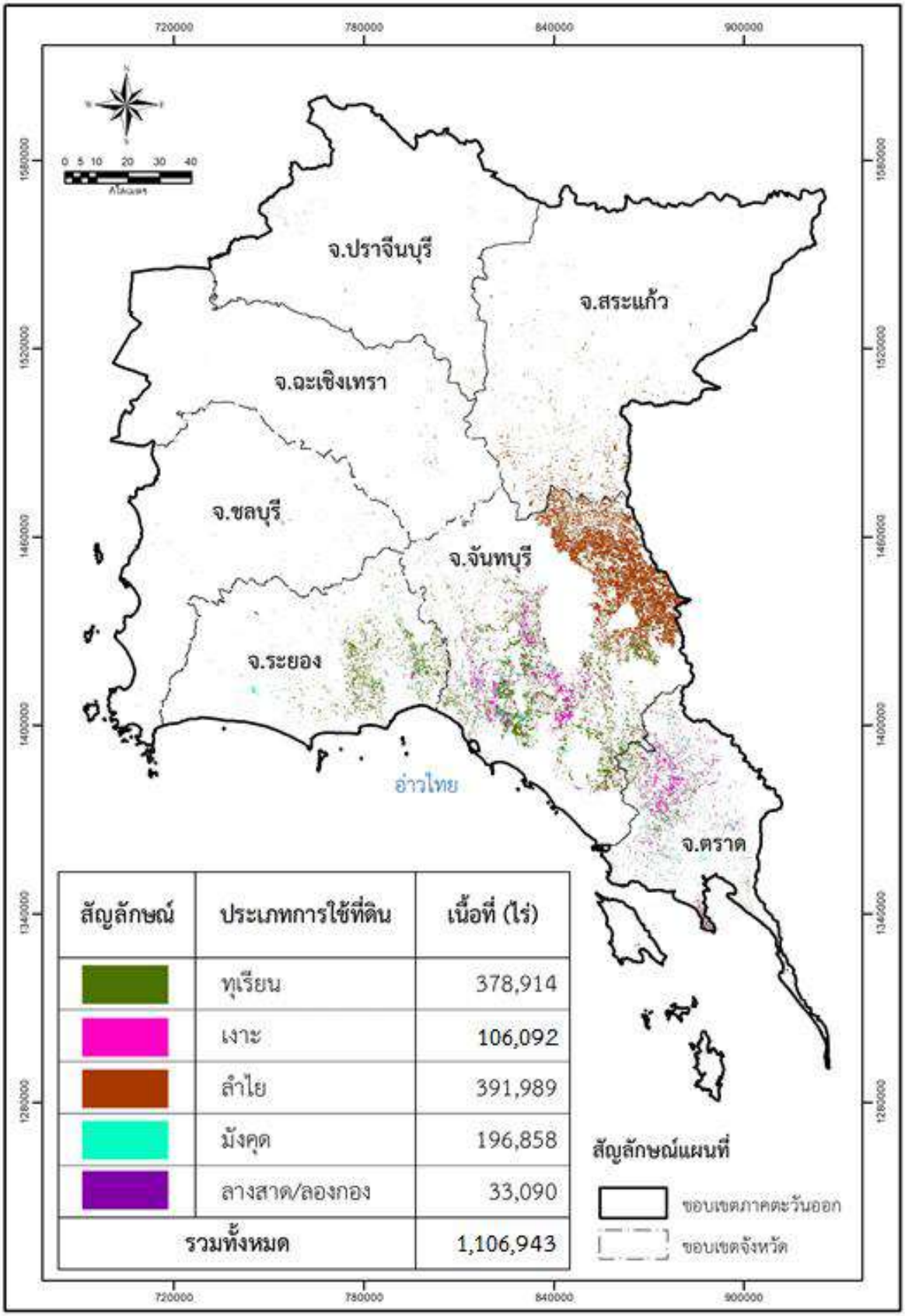

รูปที่ 4-10 แผนที่พื้นที่ปลูกไม้ผล (ทุเรียน เงาะ ลำไย มังคุด ลางสาด/ลองกอง) ภาคตะวันออก ปี พ.ศ. 2564/2565

ตารางที่ 4-18 พื้นที่ปลูก ลำไย ในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

หน่วย (ไร่)

ลำดับที่	จังหวัด	พ.ศ.									
		2555[1)]	2556[1)]	2557[2)]	2558[2)]	2559[2)]	2560[3)]	2561[3)]	2562[4)]	2563[4)]	2564/2565[5)]
1	ตราด	2,199	2,274	2,401	3,083	3,657	3,773	3,805	3,637	3,077	3,639
2	จันทบุรี	127,849	140,468	142,424	142,940	148,917	209,242	296,366	297,054	296,640	296,072
3	ระยอง	-	-	-	-	1,887	1,965	2,766	2,946	2,947	3,082
4	ชลบุรี	464	448	421	460	387	384	653	799	804	1,014
5	ฉะเชิงเทรา	461	538	826	1,584	1,514	1,687	3,571	3,753	3,742	3,521
6	ปราจีนบุรี	-	-	-	-	-	-	1,606	2,121	2,116	2,554
7	สระแก้ว	11,296	13,663	15,192	42,941	51,552	55,559	79,087	82,918	82,256	82,107
รวม		**142,269**	**157,391**	**161,264**	**191,008**	**207,914**	**272,610**	**387,854**	**393,228**	**391,582**	**391,989**

ที่มา : [1)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2556: 55)
[2)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558: 68)
[3)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2561: 68)
[4)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2564: 84)
[5)] จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

ตารางที่ 4-19 พื้นที่ปลูกสับปะรดในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

หน่วย (ไร่)

ลำดับที่	จังหวัด	พ.ศ.									
		2555[1)]	2556[1)]	2557[2)]	2558[2)]	2559[2)]	2560[3)]	2561[4)]	2562[4)]	2563[4)]	2564/2565[5)]
1	ตราด	12,489	10,524	7,540	4,626	4,249	4,919	6,686	5,178	4,712	6,812
2	จันทบุรี	2,091	1,394	957	1,104	1,329	1,018	673	797	538	832
3	ระยอง	54,964	42,037	39,602	32,257	34,731	37,700	38,369	34,295	31,281	21,932
4	ชลบุรี	30,099	24,765	19,995	19,441	20,385	21,855	22,336	18,663	17,029	19,102
5	ฉะเชิงเทรา	9,375	9,196	8,102	9,488	9,599	9,582	8,651	7,889	6,864	7,504
รวม		**109,018**	**87,916**	**76,196**	**66,916**	**72,852**	**75,074**	**76,715.**	**66,822**	**60,424**	**56,182**

ที่มา :
[1)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558: 66)
[2)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2560: 66)
[3)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2563: 58)
[4)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2565: 80)
[5)] จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

(2.4) มันสำปะหลัง

พื้นที่ปลูกมันสำปะหลังในภาคตะวันออกในปี พ.ศ. 2564/2565 มีจำนวน 972,413 ไร่ ลดลงจากพื้นที่ปลูกในปี 2555 ที่ปลูก 1,518,401 ไร่ จำนวน 545,988 ไร่ มีพื้นที่ปลูกมากที่สุดในจังหวัดสระแก้ว จำนวน 437,788 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 206,833 ไร่ น้อยที่สุดในจังหวัดจันทบุรี จำนวน 9,224 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-24

(2.5) ยางพารา

พื้นที่ปลูกยางพาราในภาคตะวันออก ในปี พ.ศ. 2564/2565 มีจำนวน 2,067,115 ลดลงจากปี พ.ศ. 2555 ซึ่งมีพื้นที่ปลูก 2,238,399 ไร่ จำนวน 171,284 ไร่ ในปี พ.ศ. 2564/2565 พื้นที่ปลูกยางพารามากที่สุดในจังหวัดระยอง จำนวน 619,645 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดจันทบุรี จำนวน 546,722 ไร่ น้อยที่สุดในจังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 38,049 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-25

(2.6) ปาล์มน้ำมัน

พื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันในภาคตะวันออก ในปี พ.ศ. 2564/2565 มีจำนวน 366,240 ไร่ เพิ่มขึ้นจากพื้นที่ปลูก ในปี พ.ศ. 2555 ที่ปลูก 252,154 ไร่ จำนวน 114,086 ไร่ ในปี พ.ศ. 2564 มีพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันมากที่สุดในจังหวัดชลบุรี จำนวน 117,007 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดตราด จำนวน 73,276 ไร่ พื้นที่ปลูกน้อยที่สุดในจังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 21,163 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-26

(2.7) มะพร้าว

พื้นที่ปลูกมะพร้าวในภาคตะวันออก ในปี พ.ศ. 2564/2565 มีจำนวน 48,385 ไร่ ลดลงจากพื้นที่ปลูกในปี พ.ศ. 2555 ที่ปลูก 90,596 ไร่ จำนวน 42,211 ไร่ ในปี พ.ศ. 2564/2565 มีพื้นที่ปลูกมะพร้าวมากที่สุด ในจังหวัดชลบุรี จำนวน 24,983 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดตราด จำนวน 9,408 ไร่ พื้นที่ปลูกน้อยที่สุดในจังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 420 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-27

ตารางที่ 4-20 พื้นที่นาข้าวในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

หน่วย : ไร่

ลำดับที่	จังหวัด	ปี พ.ศ.							
		2549[1)]	2551[2)]	2553[3)]	2556[4)]	2559[5)]	2561[6)]	2563[7)]	2564/2565[8)]
1	ตราด	94,708	87,006	82,345	61,889	47,226	45,028	42,850	28,663
2	จันทบุรี	84,237	77,028	77,171	-	61,453	52,270	49,474	37,023
3	ระยอง	89,068	83,640	79,822	68,410	54,781	43,160	40,652	29,334
4	ชลบุรี	200,842	182,440	181,346	165,499	140,386	130,969	126,360	108,665
5	ฉะเชิงเทรา	929,443	904,863	821,512	815,400	794,800	777,031	721,818	659,851
6	ปราจีนบุรี	673,601	668,589	660,931	664,391	630,947	624,411	585,215	580,026
7	สระแก้ว	1,170,554	1,093,214	1,144,876	1,121,229	1,009,719	887,526	816,713	779,292
รวม		**3,242,453**	**3,096,780**	**3,048,003**	**2,896,818**	**2,739,312**	**2,560,395**	**2,383,082**	**2,222,854**

ที่มา : [1)] กรมพัฒนาที่ดิน (2550 : 1-2)
[2)] กรมพัฒนาที่ดิน (2552 : 1-2)
[3)] กรมพัฒนาที่ดิน (2554 : 1-2)
[4)] กรมพัฒนาที่ดิน (2557 : 1-2)
[5)] กรมพัฒนาที่ดิน (2560 : 1-2)
[6)] กรมพัฒนาที่ดิน (2562 : 1-2)
[7)] กรมพัฒนาที่ดิน (2564 : 1-2)
[8)] จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

ตารางที่ 4-21 พื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

หน่วย (ไร่)

ลำดับที่	จังหวัด	พ.ศ.									
		2555[1)]	2556[1)]	2557[2)]	2558[2)]	2559[2)]	2560[3)]	2561[3)]	2562[4)]	2563[4)]	2564/2565[5)]
1	จันทบุรี	38,399	39,718	21,950	22,735	23,591	11,667	9,246	9,137	8,937	7,687
2	ชลบุรี	962	358	168	40	38	-	-	-	-	-
3	ฉะเชิงเทรา	1,363	3,386	3,067	3,123	3,239	1,784	1,365	1,987	2,742	2,106
4	ปราจีนบุรี	11,390	21,430	17,980	19,260	19,989	20,153	19,541	19,962	22,319	23,633
5	สระแก้ว	94,243	110,666	102,710	114,260	115,846	105,410	114,875	121,459	125,556	127,688
	รวม	**146,357**	**175,498**	**145,875**	**159,876**	**162,703**	**139,014**	**145,027**	**152,545**	**159,604**	**161,114**

ที่มา : [1)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558: 19)
[2)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2560: 19)
[3)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2563: 15)
[4)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2565: 30)
[5)] จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

ตารางที่ 4-22 พื้นที่ปลูกอ้อยในภาคตะวันออกช่วง พ.ศ. 2504-2520

ปีการผลิต	พื้นที่ปลูก (ไร่)
2504-05	166,712
2505-06	128,914
2506-07	171,800
2507-08	222,000
2508-09	207,500
2509-10	126,731
2510-11	163,181
2511-12	235,076
2512-13	244,599
2513-14	223,529
2514-15	208,377
2515-16	290,609
2516-17	352,214
2517-18	390,000
2518-19	455,101
2519-20	436,815

ที่มา : ชุ่มใจ อรรถจินดา (2520: 17)

ตารางที่ 4-23 พื้นที่ปลูกอ้อยและปริมาณอ้อยส่งเข้าหีบในภาคตะวันออก ในช่วง พ.ศ. 2559-2560 ถึงพ.ศ. 2562-2563

จังหวัด	ปีเพาะปลูก					
	2559-2560[1]	2560-2561[2)]	2561-2562[3)]	2562-2563[4)]	2563-2564[5)]	2564-2565[6)]
	พื้นที่ปลูก (ไร่)	พื้นที่ปลูก (ไร่)	พื้นที่ปลูก (ไร่)	พื้นที่ปลูก (ไร่)	พื้นที่ปลูก (ไร่)	พื้นที่ปลูก (ไร่)
จันทบุรี	5,550	6,119	6,139	5,813	1,856	1,880
ระยอง	1,957	1,997	1,997	1,683	562	561
ชลบุรี	128,846	144,916	145,269	142,910	139,478	139,820
ฉะเชิงเทรา	32,694	33,594	33,628	32,911	29,924	30,342
ปราจีนบุรี	29,590	42,658	45,469	43,260	40,826	41,127
สระแก้ว	406,649	429,996	453,878	451,897	448,065	449,613
รวม	**605,286**	**659,249**	**686,407**	**678,474**	**660,711**	**663,343**

ที่มา :
[1)] สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาล (2560: 9)
[2)] สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาล (2561: 2-6)
[3)] สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาล (2562: 9)
[4)] สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาล (2563: 11)
[5)] สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาล (2564: 11)
[6)] จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

ตารางที่ 4-24 พื้นที่ปลูกมันสำปะหลังในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

หน่วย (ไร่)

ลำดับที่	จังหวัด	พ.ศ.									
		2555[1)]	2556[2)]	2557[2)]	2558[3)]	2559[3)]	2560[3)]	2561[4)]	2562[4)]	2563[5)]	2564/2565[6)]
1	จันทบุรี	259,916	260,398	239,688	217,621	160,828	162,841	50,705	19,275	17,236	9,224
2	ระยอง	94,725	59,598	52,869	45,163	41,249	41,681	32,690	31,328	36,984	36,281
3	ชลบุรี	288,630	284,714	279,476	274,826	254,223	256,851	149,324	144,629	153,018	152,626
4	ฉะเชิงเทรา	285,281	305,787	294,273	283,848	273,093	273,967	213,994	215,430	219,664	206,833
5	ปราจีนบุรี	188,895	159,069	156,780	154,689	149,121	150,598	117,347	113,986	117,019	129,661
6	สระแก้ว	400,954	430,019	452,652	446,238	448,730	452,492	356,997	385,906	354,850	437,788
รวม		**1,518,401**	**1,499,585**	**1,475,738**	**1,422,385**	**1,327,244**	**1,338,430**	**921,057**	**910,554**	**898,771**	**972,413**

ที่มา : [1)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2556: 18)
[2)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558: 25)
[3)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2560: 25)
[4)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2564: 19)
[5)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2565: 38)
[6)] จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

ตารางที่ 4-25 พื้นที่ยางพาราในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

หน่วย (ไร่)

ลำดับที่	จังหวัด	พ.ศ.									
		2555[1)]	2556[2)]	2557[2)]	2558[3)]	2559[3)]	2560[3)]	2561[4)]	2562[4)]	2563[5)]	2564/2565[6)]
1	ตราด	318,705	323,463	343,025	341,799	339,461	338,597	339,905	331,193	326,635	318,553
2	จันทบุรี	733,705	739,951	622,336	615,217	611,281	590,340	579,784	567,143	550,992	546,722
3	ระยอง	695,531	698,122	753,938	753,330	746,170	613,220	616,068	630,076	621,711	619,645
4	ชลบุรี	223,979	225,691	229,394	229,357	228,665	215,491	216,902	237,348	236,347	232,877
5	ฉะเชิงเทรา	189,026	191,608	203,439	203,556	204,019	201,516	201,699	237,356	237,339	234,632
6	ปราจีนบุรี	22,674	24,236	28,883	28,907	28,732	27,566	27,426	38,963	38,854	38,049
7	สระแก้ว	55,196	59,648	65,290	66,126	65,866	65,334	67,724	72,958	72,665	76,637
รวม		**2,238,399**	**2,262,719**	**2,246,305**	**2,238,292**	**2,224,194**	**2,052,064**	**2,049,508**	**2,115,037**	**2,084,543**	**2,067,115**

ที่มา : [1)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558: 99)
[2)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2560: 99)
[3)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2563: 93)
[4)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2564: 118)
[5)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2565: 114)
[6)] จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

ตารางที่ 4-26 พื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

หน่วย (ไร่)

ลำดับที่	จังหวัด	พ.ศ.									
		2555[1)]	2556[2)]	2557[2)]	2558[3)]	2559[3)]	2560[3)]	2561[4)]	2562[4)]	2563[4)]	2564/2565[5)]
1	ตราด	58,705	59,601	61,131	61,480	62,369	63,107	63,141	64,882	64,917	73,276
2	จันทบุรี	20,117	21,013	21,906	22,755	22,913	28,843	24,735	25,911	25,917	33,338
3	ระยอง	23,095	21,074	21,755	29,900	30,979	32,249	32,194	33,088	25,415	40,750
4	ชลบุรี	98,442	101,294	102,087	102,667	103,104	109,727	109,559	109,833	33,068	117,007
5	ฉะเชิงเทรา	16,085	19,900	22,563	23,797	23,892	27,628	28,969	36,854	109,902	30,503
6	ปราจีนบุรี	11,407	15,148	15,446	15,808	15,808	16,369	16,304	18,086	37,487	21,163
7	สระแก้ว	24,303	29,739	36,641	42,634	42,915	39,856	41316	41,065	18,552	50,203
รวม		**252,154**	**268,039**	**281,529**	**299,041**	**301,980**	**317,779**	**316,218**	**329,719**	**315,258**	**366,240**

ที่มา : [1)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558: 39)
[2)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2560: 39)
[3)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2563: 29)
[4)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2565: 49)
[5)] จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

ตารางที่ 4-27 พื้นที่ปลูกมะพร้าวในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

หน่วย (ไร่)

ลำดับที่	จังหวัด	พ.ศ.									
		2555[1)]	2556[2)]	2557[2)]	2558[3)]	2559[3)]	2560[3)]	2561[4)]	2562[4)]	2563[4)]	2564/2565[5)]
1	ตราด	5,797	5,430	5,195	5,035	5,032	5,002	4,978	9,408	9,741	9,408
2	จันทบุรี	1,597	1,259	1,240	1,573	1,686	1,666	1,666	2,150	1,952	3,377
3	ระยอง	7,960	6,882	5,966	4,898	3,901	3,376	3,376	2,440	2,364	2,619
4	ชลบุรี	64,301	62,363	59,628	56,852	50,362	48,523	48,609	28,326	28,300	24,983
5	ฉะเชิงเทรา	10,126	9,104	8,570	8,576	7,342	8,728	8,944	6,661	6,596	7,578
6	ปราจีนบุรี	815	728	619	537	337	254	254	124	102	420
รวม		**90,596**	**85,766**	**81,218**	**77,471**	**68,660**	**67,549**	**67,827**	**49,109**	**49,055**	**48,385**

ที่มา : [1)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558: 46)
[2)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2560: 46)
[3)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2563: 37)
[4)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2565: 58)
[5)] จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

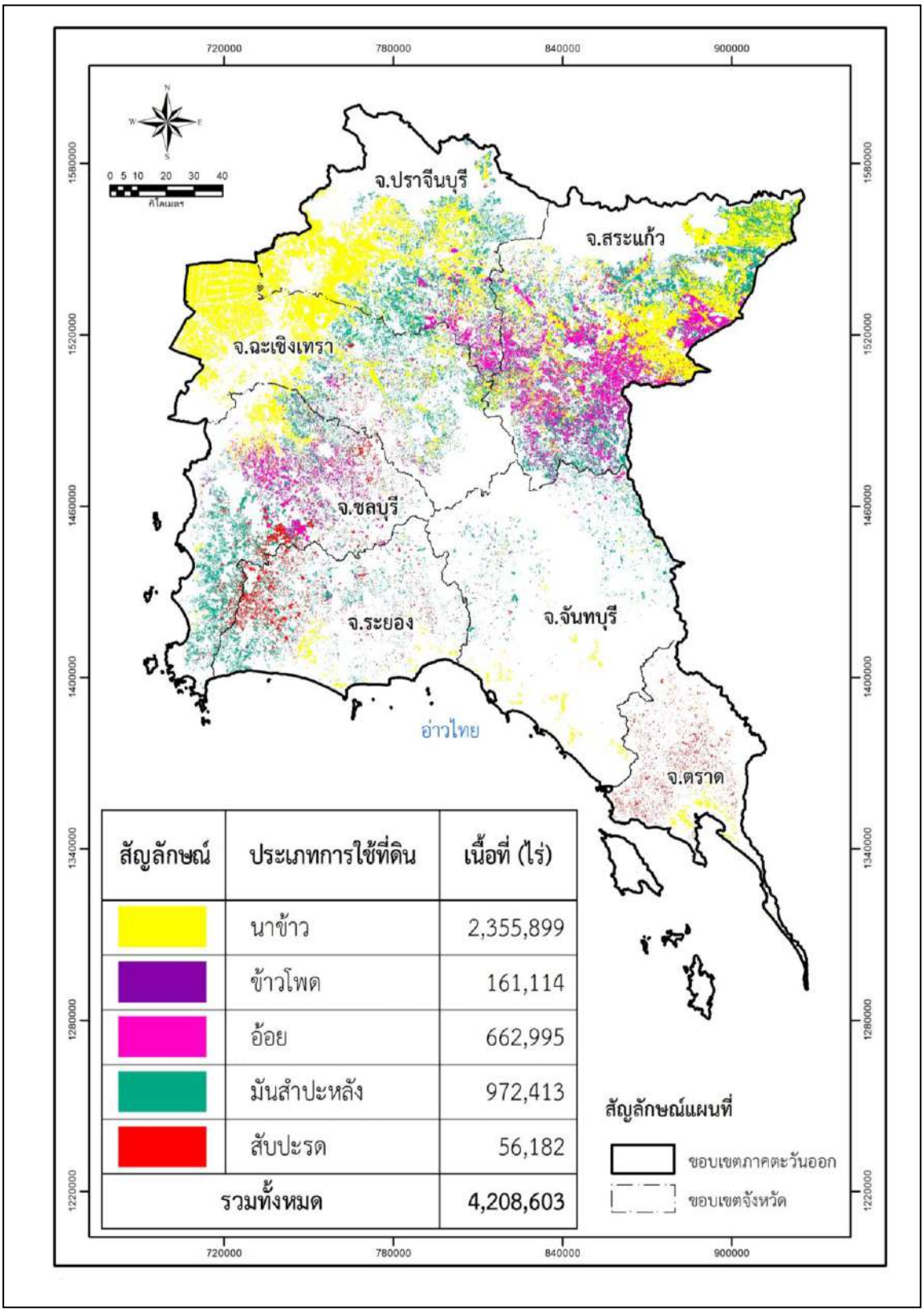

รูปที่ 4-11 แผนที่พื้นที่นาข้าว พื้นที่ปลูกข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง และสับปะรด ภาคตะวันออก ปี พ.ศ. 2564/2565

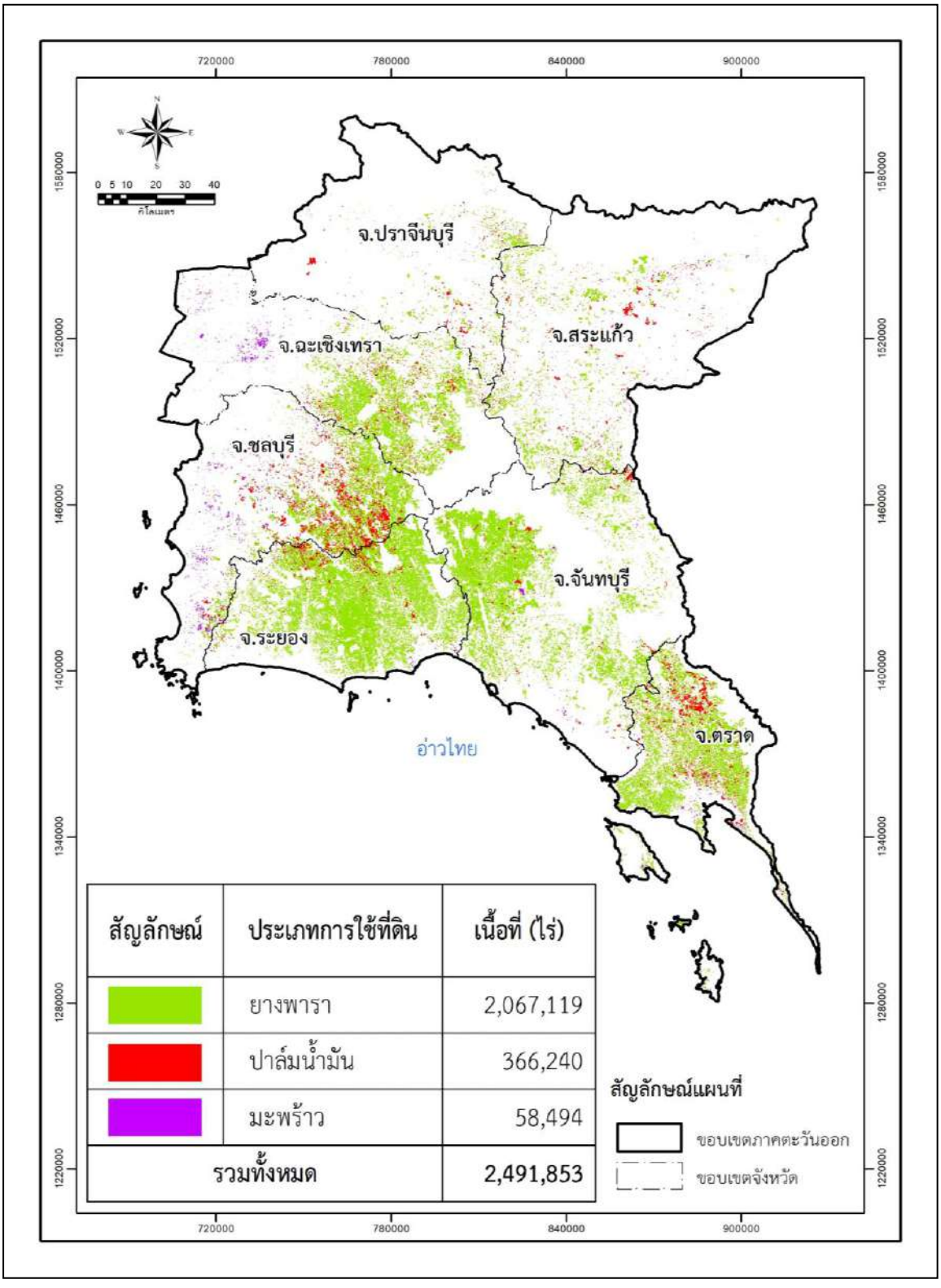

รูปที่ 4-12 แผนที่พื้นที่ปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน มะพร้าว
ภาคตะวันออก ปี พ.ศ. 2564/2565

(2.8) พริกไทย

พื้นที่ปลูกพริกไทยในภาคตะวันออก ในปี พ.ศ. 2564/2565 มีจำนวน 2,542 ไร่ ลดลงจากพื้นที่ปลูก ในปี พ.ศ. 2555 ที่ปลูก 4,749 ไร่ จำนวน 2,207 ไร่ พื้นที่ปลูกพริกไทย ในปี พ.ศ. 2564/2565 มากที่สุดในจังหวัดจันทบุรี จำนวน 2,304 ไร่ รองลงมาคือจังหวัดตราด จำนวน 163 ไร่ และมีพื้นที่ปลูกน้อยที่สุดคือจังหวัดระยองจำนวน 75 ไร่ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-28

ตารางที่ 4-28 พื้นที่ปลูกพริกไทยในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

หน่วย (ไร่)

ลำดับที่	จังหวัด	พ.ศ.									
		2555[1)]	2556[2)]	2557[2)]	2558[3)]	2559[3)]	2560[3)]	2561[4)]	2562[4)]	2563[5)]	2564/2565[6)]
1	ตราด	109	93	91	127	119	109	107	105	103	163
2	จันทบุรี	4,571	2,545	2,662	3,080	3,583	3,724	3,853	3,724	1,911	2,304
3	ระยอง	69	49	44	52	48	40	47	51	50	75
รวม		**4,749**	**2,687**	**2,797**	**3,259**	**3,750**	**3,871**	**4,007**	**3,880**	**2,064**	**2,542**

ที่มา : [1)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558: 102)
[2)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2560: 102)
[3)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2561: 102)
[4)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2564: 121)
[5)] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2565: 117)
[6)] จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/2565

4.8 สรุป

จากการทบทวนวรรณกรรมและสำรวจในสนามถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในบทนี้จะสรุปได้ 7 เรื่อง คือ (1) การประกาศใช้ผังเมืองของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออก (2) การซื้อขายที่ดินในภาคตะวันออก (3) การจัดที่ดินทำกินในพื้นที่ภาคตะวันออก (4) การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากโครงการพัฒนาของรัฐ (5) การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากโครงการอสังหาริมทรัพย์และอุตสาหกรรม (6) การสำรวจการใช้ที่ดินในภาคตะวันออก พ.ศ. 2564/2565 และ(7) การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินภาคตะวันออกในภาพรวม โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.8.1 การประกาศใช้ผังเมืองของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออก

การประกาศแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินและแผนผังการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ได้ยกเลิกผังเมืองรวมจังหวัด ระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทรา โดยแผนผังดังกล่าวมีเนื้อที่ 8,291,250 ไร่ ซึ่งกำหนดการใช้ที่ดินไว้ดังนี้

(1) พื้นที่คงเดิม ร้อยละ 91.71 หรือ 7,603,905 ไร่

(2) พื้นที่นำไปปรับใช้ประโยชน์ ร้อยละ 8.29 หรือ 687,345 ไร่

ทั้งนี้ได้มีการจัดทำผังเมืองใหม่ของจังหวัดระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทรา เพื่อรองรับแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดินดังกล่าวข้างต้น

ส่วนพื้นที่อีก 7 จังหวัดในภาคตะวันออก คือ (1) ตราด (2) จันทบุรี (3) ปราจีนบุรี และ(4) สระแก้ว ได้ใช้ผังเมืองรวมที่ประกาศไว้เดิม

4.8.2 การซื้อขายที่ดินในภาคตะวันออก

ได้มีการทบทวนการซื้อขายที่ดิน พบว่าหลังจากมีโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (ESB) มีการขายที่ดินในภาคตะวันออกจำนวนมาก และหลังจากคณะรัฐมนตรีมีมติเริ่มแผนงานเขตพัฒนาพิเศษภาคตันออก ได้มีการซื้อขายที่ดินจำนวนมาก รวมทั้งราคาที่ดินบางพื้นที่ได้ปรับสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

4.8.3 การจัดที่ดินทำกินในพื้นที่ภาคตะวันออก

โครงการจัดที่ดินทำกินของรัฐในภาคตะวันออกของรัฐ จัดโดยหน่วยงานต่างๆ เหล่านี้ (1) กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ เนื้อที่ 364,913 ไร่ (2) กรมส่งเสริมสหกรณ์ เนื้อที่ 805,863 ไร่ (3) กรมการทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์ เนื้อที่ 7,036 ไร่ (4) สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เนื้อที่ 3,316,882 ไร่ และ (5) การจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนภายใต้คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) เนื้อที่รวม 166,561 ไร่ รวม 5 หน่วยงาน เนื้อที่ 4,661,255 ไร่

4.8.4 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของรัฐ

มีการเปลี่ยนแปลง 3 กรณี คือ (1) การเปลี่ยนแปลงที่ดินของรัฐเป็นพื้นที่โครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ) (2) การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมไปเพื่อพัฒนาโครงการศูนย์ธุรกิจ EEC และเมืองใหม่น่าอยู่อัจฉริยะ (3) การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่สาธารณประโยชน์ พื้นที่ราชพัสดุ พื้นที่ป่าชายเลน เพื่อโครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนภายใต้คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช)

4.8.5 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากโครงการอสังหาริมทรัพย์และอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก

ในช่วงปี พ.ศ. 2559-2563 ได้มีการโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินเปล่าในภาคตะวันออก จำนวน 211,303 แปลง มูลค่า 449,481 ไร่ และมีข้อมูลการก่อสร้างอาคารประเภทต่างๆ จากการออกใบอนุญาตในช่วงปี พ.ศ. 2558-2563 มีเนื้อที่ 37,488.2 ไร่

4.8.6 การสำรวจการใช้ที่ดินในภาคตะวันออก พ.ศ. 2564/2565

ได้มีการสำรวจการใช้ที่ดินแล้วจำแนกออกเป็นการใช้ที่ดิน 6 ประเภท คือ (1) พื้นที่เกษตรกรรม มีเนื้อที่ 13,237,681 ไร่ (2) พื้นที่ป่าไม้เนื้อที่ 4,818,123 ไร่ (3) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างมี เนื้อที่ 1,630,643 ไร่ (4) พื้นที่อุตสาหกรรมเนื้อที่ 362,712 ไร่ (5) พื้นที่เบ็ดเตล็ด เนื้อที่ 766,724 ไร่ และ (6) พื้นที่น้ำ เนื้อที่ 671,929 ไร่

4.8.7 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินภาคตะวันออก

จากการเปรียบเทียบผลการสำรวจการใช้ที่ดินในปี 2564-2565 กับข้อมูลการสำรวจของกรมพัฒนาที่ดินในปี 2549 และปี 2559 พบว่า พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่เบ็ดเตล็ดมีเนื้อที่ลดลง ส่วนพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง พื้นที่อุตสาหกรรม และพื้นที่น้ำ มีเนื้อที่เพิ่มขึ้น ส่วนพื้นที่ปลูกไม้ผลนั้น พบว่าพื้นที่ปลูกทุเรียนและลำไยไม่เพิ่มขึ้น ส่วนพื้นที่ปลูกมังคุด เงาะ และลางสาด/ลองกอง ลดลง

4.8.8 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ในช่วงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก (ESB) และแผนงานพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC)

ได้มีการเปรียบเทียบปัจจัยขับเคลื่อน 7 ประการ คือ (1) ความเป็นมา (2) ที่มาของอำนาจในการดำเนินการ (3) องค์กรประสานงาน (4) แรงผลักดัน (Driver) (5) ประเภทอุตสาหกรรม (6) โครงสร้างพื้นฐาน (7) โครงการพิเศษ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4-29

ตารางที่ 4-29 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในช่วงESB และ EEC

ปัจจัยขับเคลื่อน	การพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก (ESB)	เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC)
1. ความเป็นมา	เริ่มต้นในปี พ.ศ.2525 กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525 – 2529)	(1) เริ่มต้นด้วยมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 28 มิถุนายน 2559 เห็นชอบหลักการโครงการระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก ต่อมาเปลี่ยนเป็น “เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก” เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ.2561
2. ที่มาของอำนาจในการดำเนินการ	1.กฎหมาย : บังคับใช้ตามกฎหมายที่ใช้โดยทั่วไป เช่น พระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ. 2518 พระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.2524 2.มติคณะรัฐมนตรี	1) บังคับใช้โดยกฎหมายพิเศษ คือ พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ.2561 มีการยกเว้นไม่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่บังคับใช้โดยทั่วไปรวม 9 ฉบับ 2) มติคณะรัฐมนตรี
3. องค์กรประสานงาน	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (สพอ.) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)	สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.) ตามบทบัญญัติมาตราแห่งพระนคร บัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ.2561
4. แรงผลักดัน (Driver)	กิจการอุตสาหกรรมและบริการกระจุกตั้งอยู่ในภาคกลางและกรุงเทพมหานครสร้างความแออัดและคับคั่งมากขึ้น จึงมีนโยบายกระจายความเจริญและกิจกรรมเศรษฐกิจไปสู่ส่วนภูมิภาคจึงได้เริ่มโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก รวม 3 จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา	เพื่อสนับสนุนการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เพิ่มการจ้างงาน ยกระดับคุณภาพชีวิตและรายได้ของประชาชน มีความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานในระดับสูงสุด ของประเทศ สมควรยกระดับการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจชั้นนำของเอเชีย
5.ประเภทอุตสาหกรรม	อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรมยานยนต์-	ซูเปอร์คลัสเตอร์ โดยต่อยอด 5 อุตสาหกรรมเดิมที่มีศักยภาพ (First S-Curve) และ เติมอุตสาหกรรมอนาคต (New – S – Curve)
6.โครงสร้างพื้นฐาน	1.การคมนาคม 1.1 ทางรถไฟสายสัตหีบ-มาบตาพุด 1.2 ทางรถไฟสายศรีราชา-แหลมฉบัง 2.ท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด 3.ท่าเรือพาณิชย์ (แหลมฉบัง) 4. การจัดหาน้ำ 4.1ท่อส่งน้ำหนองค้อ – แหลมฉบัง 4.2 การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำคลองสียัด 4.3 การก่อสร้างเขื่อนทดน้ำบางปะกง 4.4 ท่อส่งน้ำอ่างเก็บน้ำประแสร์ – คลองใหญ่ 4.5 ท่อส่งน้ำหนองปลาไหล - หนองค้อ 4.6 มีการจัดตั้งบริษัทจัดการน้ำภาคตะวันออก (East Water) ในปี 2535	1. การคมนาคม 1.1 รถไฟความเร็วสูงเชื่อม 3 สนามบิน คือ ดอนเมือง – สุวรรณภูมิ – อู่ตะเภา 1.2 พัฒนาสนามบินอู่ตะเภา 1.3 มีการก่อสร้างเส้นทางใหม่ 384 สาย 2. ก่อสร้างท่าเรือแหลมฉบังแห่งที่ 3 3. ก่อสร้างท่าเรือมาบตาพุดแห่งที่ 3 4. มีโครงการจัดหาน้ำรวม 24 โครงการ

ตารางที่ 4-29 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในช่วง ESB และ EEC (ต่อ)

ปัจจัยขับเคลื่อน	การพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก (ESB)	เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC)
7. โครงการพิเศษ	1.การพบก๊าซธรรมชาติในปี 2516 นำไปสู่การพัฒนาแหล่งก๊าซธรรมชาติเชิงพาณิชย์ในปี พ.ศ.2521 จากแหล่งก๊าซธรรมชาติ “เอราวัณ” ได้เริ่มผลิตในปี พ.ศ. 2524 และแหล่ง “บงกช” ได้เริ่มผลิตในปี พ.ศ.2536 มีการก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติโรงที่ 1เริ่มดำเนินการในปี 2528 โรงที่ 2 ดำเนินการในปี 2534 และโรงที่ 3 ดำเนินการในปี 2540	1.โครงการศูนย์ธุรกิจ EEC และเมืองใหม่น่าอยู่อัจฉริยะ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมท้องที่ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี จำนวน 14,619 ไร่ ตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 22 มีนาคม 2565 2.โครงการนำร่องแผน NEO PATTAYA พัฒนาตลาดลานโพธิ์ นาเกลือ ให้เป็นตลาดอาหารทะเลชั้นนำในพื้นที่อีอีซี ตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 9 สิงหาคม 2565

เอกสารอ้างอิง

1. กรมทรัพย์สินทางปัญญา. 2564. ***ประกาศโฆษณาการรับขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ภูมิศาสตร์.*** เล่มที่ 58 ประกาศ 175 ลงวันที่ 25 มิถุนายน 2564.

2. กรมประชาสงเคราะห์. 2531. ***ข้อมูลและสถิติผลการดำเนินงานนิคมสร้างตนเอง.*** กองนิคมสร้างตนเอง.

3. กรมพัฒนาที่ดิน. 2550. ***สรุปประเภทการใช้ที่ดินของประเทศไทย พ.ศ. 2549/2550.***

4. กรมพัฒนาที่ดิน. 2552. ***สรุปประเภทการใช้ที่ดินของประเทศไทย พ.ศ. 2551/2552.***

5. กรมพัฒนาที่ดิน. 2554. ***สรุปประเภทการใช้ที่ดินของประเทศไทย พ.ศ. 2553/2554.***

6. กรมพัฒนาที่ดิน. 2557. ***สรุปประเภทการใช้ที่ดินของประเทศไทย พ.ศ. 2556/2557.***

7. กรมพัฒนาที่ดิน. 2560. ***สรุปประเภทการใช้ที่ดินของประเทศไทย พ.ศ. 2559.***

8. กรมพัฒนาที่ดิน. 2562. ***สรุปประเภทการใช้ที่ดินของประเทศไทย พ.ศ. 2560/2561.***

9. กรมพัฒนาที่ดิน. 2564. ***สรุปประเภทการใช้ที่ดินของประเทศไทย พ.ศ. 2563/2564.***

10. กรมส่งเสริมสหกรณ์. 2558. ***ข้อมูลพื้นฐานการจัดที่ดินของกรมส่งเสริมสหกรณ์.*** กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

11. กรมส่งเสริมสหกรณ์. 2565. ***พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมสหกรณ์.*** คลีนิกกฎหมาย.

12. ชุ่มใจ อรรถจินดา. 2520. ***วิวัฒนาการอุตสาหกรรมน้ำตาลในประเทศไทย.*** ในรายงานการสัมมนาเรื่องปัญหาอ้อยและน้ำตาลในประเทศไทย วันที่ 11-12 ตุลาคม 2520 ณ สถาบันประมงน้ำจืดแห่งชาติ บางเขน.

13. ฐานเศรษฐกิจดิจิทัล. 2565. ปภ. ***จันทบุรียกธงเหลือง พื้นที่ริมแม่น้ำยกของขึ้นที่สูง หลังมวลน้ำจาก อ.คิชฌกูฏ ไหลลงสู่ 5 อำเภอ ในจังหวัดจันทบุรี.*** วันที่ 9 กันยายน 2565.

14. ประชาชาติธุรกิจฉบับพิเศษ. 2532. ***อีสเทิร์นซีบอร์ด ปิโตรเคมี บันไดทองอาณาจักร นิกส์.***

15. สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. 2565. ***รายงานสรุปการจัดพื้นที่ทั้งประเทศของที่ดิน 3 ประเภท (เกษตรกรรม ชุมชน เอกชน) ภาคกลาง.*** ศทส. 1 เมษายน 2565.

16. สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. 2563. ***ผังการใช้ประโยชน์ อีอีซี.***

17. สำนักงานคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ. 2564. ***ระเบียบวาระการประชุมคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ ครั้งที่ 2/2564 วันที่ 13 กันยายน 2564 วาระที่ 3.2***.

18. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2556. ***สถิติการเกษตร ปี 2555.*** กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

19. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2558. ***สถิติการเกษตร ปี 2557.*** กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

20. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2560. ***สถิติการเกษตร ปี 2559.*** กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

21. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2561. ***สถิติการเกษตร ปี 2560.*** กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

22. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2562. ***สถิติการเกษตร ปี 2561.*** กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

23. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2563. ***สถิติการเกษตร ปี 2562.*** กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

24. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2564. ***สถิติการเกษตร ปี 2563.*** กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

25. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2565. ***สถิติการเกษตร ปี 2564.*** กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

26. สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2564. ***กรอบแผนพัฒนาภาคตันออก พ.ศ. 2560-2566.***

27. สำนักผังเมืองรวม. 2563. ***ระบบฐานข้อมูลการผังเมืองแห่งชาติ (ผังเมืองรวม).*** กรมโยธาธิการและผังเมือง.

28. สำนักงานอ้อยและน้ำตาล. 2560. ***การจัดสรรปริมาณอ้อยและน้ำตาลทรายให้โรงงานต่างๆ ทำการผลิตในปี 2559-2560.*** กระทรวงอุตสาหกรรม.

29. สำนักงานอ้อยและน้ำตาล. 2561. ***การจัดสรรปริมาณอ้อยและน้ำตาลทรายให้โรงงานต่างๆ ทำการผลิตในปี 2560-2561.*** กระทรวงอุตสาหกรรม.

30. สำนักงานอ้อยและน้ำตาล. 2562. ***การจัดสรรปริมาณอ้อยและน้ำตาลทรายให้โรงงานต่างๆ ทำการผลิตในปี 2561-2562.*** กระทรวงอุตสาหกรรม.

31. สำนักงานอ้อยและน้ำตาล. 2563. ***การจัดสรรปริมาณอ้อยและน้ำตาลทรายให้โรงงานต่างๆ ทำการผลิตในปี 2562-2563.*** กระทรวงอุตสาหกรรม.

32. สำนักงานอ้อยและน้ำตาล. 2564. ***การจัดสรรปริมาณอ้อยและน้ำตาลทรายให้โรงงานต่างๆ ทำการผลิตในปี 2563-2564.*** กระทรวงอุตสาหกรรม.

33. องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์. 2565. ***นิคมเกษตรกรรมทหารผ่านศึก.*** กองนิคมเกษตรกรรม. www.khongnikkom.blogspot.com.

34. อรวรรณ จารุวัฒนะถาวร. 2561. ***ที่ดินปรับราคาพรึบ รับอีอีซี-ไฮสปีดเทรน.*** หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์ วันที่ 12 พฤศจิกายน 2561.

35. M report. 2565. ***เปิดยอดขาย-เช่าที่ดิน 6 เดือนแรก ปี 65 โต 31% ชี้ EEC ทำเลทองดึงดูดลงทุน.*** www.mrport.co.th. 3 พฤษภาคม 2565.

36. REIC. 2018. ***Real Estate Information.*** Annual Report 2018.

37. REIC. 2020. ***Surviving Stabilizing Sustaining Real Estate Industry.*** Annual Report 2020.

38. Windmill. 2564. ***เจาะลึกธุรกิจอสังหาฯ รอย EEC ยังมีอนาคตอยู่หรือไม่? เมื่อดีมานด์ไม่ได้มาจากคนทำงาน.*** วันที่ 28 กันยายน 2564.

บทที่ 5

แนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย

บทที่ 5

แนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย

การส่งเสริมอุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย ได้มีนโยบายมาอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการครัวไทยสู่ครัวโลก รวมทั้งการจัดตั้ง Thailand Food Valley ที่มีความเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมการแปรรูป การทบทวนในบทนี้จึงมีสาระสำคัญรวม 4 เรื่อง คือ (1) อุตสาหกรรมเกษตร (2) อุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย (3) ศักยภาพอุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย และ(4) แนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 อุตสาหกรรมเกษตร

หัวข้อนี้จะมีสาระสำคัญรวม 4 เรื่อง คือ (1) ความหมาย ประโยชน์และปัจจัยในอุตสาหกรรมเกษตร (2) ความสัมพันธ์ระหว่างการเกษตร อุตสาหกรรมเกษตรและอุตสาหกรรมอาหาร (3) บทบาทอุตสาหกรรมเกษตรไทยบนเวทีโลก และ (4) นโยบายของรัฐด้านอุตสาหกรรมเกษตร

5.1.1 ความหมาย ประโยชน์และปัจจัยในอุตสาหกรรมเกษตร

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2565: 2-3) ได้ให้ความหมาย ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องและปัจจัยที่ช่วยให้เกิดอุตสาหกรรมทางการเกษตรไว้ดังนี้

(1) ความหมายของอุตสาหกรรมการเกษตร

“อุตสาหกรรมการเกษตรจัดได้ว่าเป็นธุรกิจทางการเกษตรประเภทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการผลิตการแปรรูป เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ออกมาใช้เป็นผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นจากการนำวัตถุดิบโดยตรงมาใช้เองเลย หรือการนำผลพลอยได้ของวัตถุดิบบางประเภทมาใช้ก็ไม่ใช่เรื่องผิดแต่อย่างใด ซึ่งวัตถุดิบดังกล่าวที่ว่ามานี้จะต้องมาผ่านระบบการผลิตด้วยเครื่องจักรเพื่อให้เป็นกระบวนการทางด้านอุตสาหกรรม นอกจากนี้เมื่อได้เป็นผลิตภัณฑ์ออกมาก็จะมีการนำออกมาแจกจ่ายหรือออกมาจำหน่ายให้คนทั่วไปได้เห็นและนำไปใช้งานด้วย”

(2) ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการเกษตร

(2.1) ทำให้วัตถุดิบต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการเกษตรสามารถที่จะเก็บเอาไว้ได้นานขึ้น รวมถึงยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่างๆ ได้ยาวนานขึ้น และหากเป็นวัตถุดิบที่ออกมาเฉพาะฤดูกาลช่วงนอกฤดูกาล ก็สามารถหาได้จากการนำมาผ่านกระบวนการอุตสาหกรรมทางการเกษตร

(2.2) เป็นวิธีการหนึ่งในการกระจายผลผลิตทางการเกษตรไม่ให้เกิดการล้นตลาดมากจนเกินไป เพราะผลผลิตประเภทใดที่ออกมาล้นตลาดจะทำให้ราคาของผลผลิตนั้นตกต่ำ จึงจำเป็นต้องนำเอาอุตสาหกรรมการเกษตรเข้ามาช่วย

(2.3) ผลผลิตทางการเกษตรมีราคาที่สูงมากขึ้นและสามารถขายได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น

(2.4) ช่วยในการส่งเสริมอาชีพของคนในบริเวณใกล้เคียง เพาะอุตสาหกรรมการเกษตรนั้นไม่ใช่แต่เพียงว่าใช้เครื่องจักรอย่างเดียวเท่านั้น แรงงานคนในส่วนต่างๆ ก็ยังจำเป็นที่จะต้องใช้อยู่

(2.5) ช่วยสร้างตลาดให้กับประเทศได้มากยิ่งขึ้น เพราะสินค้าที่ผ่านกระบวนการอุตสาหกรรมการเกษตรนี้จะมีอายุที่ยืนยาวทำให้สามารถเปิดตลาดกับต่างประเทศได้

(3) ปัจจัยที่ช่วยให้เกิดอุตสาหกรรมทางการเกษตร

(3.1) วัตถุดิบ (3.2) ตลาด (3.3) เงินทุน (3.4) แรงงาน (3.5) การจัดการ (3.6) เครื่องจักร

5.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างการเกษตรอุตสาหกรรมเกษตรและอุตสาหกรรมอาหาร

สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน) (2565: 1-3) ได้ให้ความหมายของการเกษตรและอุตสาหกรรมการเกษตร รวมทั้งประโยชน์ ไว้ 5 ประการดังนี้

(1) เกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร เป็นคำที่มีความเกี่ยวข้องกันอยู่มาก เพราะในอุตสาหกรรมเกษตรนั้น ต้องนำผลผลิตจากการเกษตร มาเพิ่มมูลค่าโดยการนำมาแปรรูปเพื่อให้เกิดประโยชน์ในหลากหลายด้าน เช่น การนำผลผลิตทางด้านการเกษตรมาแปรรูปเป็น ยา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม หรือของใช้ต่างๆ หรือถ้าจะกล่าวเป็นทางการก็คือ อุตสาหกรรมเกษตร เป็นวิธีการหลักในการแปรสภาพวัตถุดิบจากการเกษตรเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่ม ที่สร้างรายได้และเกิดการจ้างงานและมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

อุตสาหกรรมการเกษตร ใช้เทคโนโลยีที่หลากหลาย เริ่มตั้งแต่เทคโนโลยีพื้นบ้าน เช่น การอบแห้ง ไปจนถึงเทคโนโลยีเกษตรที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น เช่น การฉายรังสี เป็นต้น ดังนั้น **เกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร** จึงเป็นเรื่องที่มักจะต้องถูกนำมาใช้ควบคู่กันเสมอ เพราะลำพังเฉพาะเกษตรอย่างเดียวอาจจะไม่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้เท่าที่ควร

เกษตรและอุตสาหกรรมอาหาร มีความเกี่ยวเนื่องกันจนแยกออกจากกันไม่ได้เลย ในแง่ของอุตสาหกรรมอาหารนั้น อาจจะถูกแบ่งออกเป็นเรื่องของอุตสาหกรรมการผลิตอาหารและอุตสาหกรรมร้านอาหารก็ได้ ซึ่งทั้งสองส่วนต่างต้องการผลผลิตจากการเกษตรมาเป็นวัตถุดิบในการทำอาหาร จึงสามารถกล่าวได้ว่า เกษตรกรรมคือต้นน้ำหลักในการส่งผลผลิตให้แก่อุตสาหกรรมอาหาร และอุตสาหกรรมอาหาร ก็คือแหล่งแปรสภาพผลผลิตการเกษตรให้มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้นและตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภคในตลาดได้ดีขึ้น

(2) เกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมอาหาร รวมเป็นระบบอาหาร

ระบบอาหาร หรือ Food System คือการศึกษาและควบคุมกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในห่วงโซ่อุปทานอาหาร เริ่มตั้งแต่การผลิตผลผลติทางการเกษตร และการประมง รวมถึงปศุสัตว์และระบบในกระบวนการผลิตแปรรูปอาหาร และจัดจำหน่ายไปยังผู้บริโภค ซึ่งหมายรวมไปถึงการเก็บเกี่ยวการเก็บรักษา การแปรรูป การบรรจุสินค้า ขนส่ง จัดจำหน่าย บริโภคและการกำจัดขยะ ทำให้เกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมอาหารมีเกี่ยวเนื่องกันตลอดเวลา

(3) อุตสาหกรรมเกษตรทำให้เกิดการเกษตรยั่งยืน

อุตสาหกรรมเกษตรนั้น มีการนำเอาเทคโนโลยีเกษตรเข้ามาใช้มากมายอย่างที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น นอกจากนี้ยังมีการนำการบริหารจัดการ การนำอุปกรณ์เครื่องจักรมาใช้ รวมทั้งการตรวจสอบย้อนกลับในผลิตผลได้ และยังมีการนำระบบดิจิตอลและข้อมูลสารสนเทศมาใช้ประโยชน์ เพื่อจะทำให้เกิดผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น ในราคาที่ประหยัดลง และสามารถพยากรณ์ปริมาณผลผลิตได้อย่างแม่นยำ ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า **อุตสาหกรรมเกษตรและเกษตรแปรรูป** คือประเด็นเดียวกัน โดยที่กระบวนการเหล่านี้จะเกิดความยั่งยืนได้นั้น ขึ้นอยู่กับคุณภาพและปริมาณวัตถุดิบที่เกิดจากการเกษตร หากภาคการเกษตรผลิตผลผลิตได้น้อย การแปรรูปก็ย่อมจะลดน้อยลงไปด้วย รวมไปถึงระบบการทำตลาดที่รองรับผลิตภัณฑ์จาก **อุตสาหกรรมเกษตรและเกษตรแปรรูป** ว่ามีตลาดรองรับมากน้อยเพียงไร โดยส่วนใหญ่เราจะให้ความสำคัญกับการสร้างระบบที่เหมาะสม เริ่มตั้งแต่การเปิดการเรียนการสอนภาควิชา **เกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร**

เพื่อสร้าง Smart Farmers หรือเกษตรกรปราดเปรื่อง เพื่อก้าวเข้ามาสู่การทำ **อุตสาหกรรมเกษตรและเกษตรแปรรูป** รวมไปถึงการปรับปรุงกระบวนการการทำเกษตร ให้เกษตรกรหันมาทำ เกษตรอินทรีย์ และนำนวัตกรรมเกษตรใหม่ๆ เข้ามาใช้ สมกับการทำการเกษตรสมัยใหม่

(4) เป้าหมายของอุตสาหกรรมเกษตร

หนึ่งในวัตถุประสงค์ของการทำอุตสาหกรรมเกษตรคือ ลดการสูญเสียหลังการเก็บเกี่ยวโดยการแปรรูปสินค้าเกษตร ซึ่งเทคโนโลยีเกษตรยุคใหม่ ได้มีการนำการการฉายรังสีอาหารที่ทรงประสิทธิภาพเพื่อทำการฆ่าเชื้อการยับยั้งการแพร่กระจายของแบคทีเรียหรือโรค ซึ่งเป็นการยืดอายุผลผลิต ทำให้ผลผลิตคงความสดได้ยาวนานยิ่งขึ้น ในบางประเทศยังมีนวัตกรรมเกษตรที่ประยุกต์ใช้เทคนิคนิวเคลียร์เพื่อการถนอมอาหารอีกด้วย

การใช้ประโยชน์จากเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร ว่าเป็นอีกหนึ่งเป้าหมายของอุตสาหกรรมเกษตร เป็นการใช้ประโยชน์จากผลพลอยได้ทางการเกษตร และกากของเหลือจากภาคการเกษตรมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์และมูลค่าเพิ่ม เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์ของผลผลิตให้มากที่สุด เพราะเราต่างตระหนักถึงคุณค่าของอาหาร

(5) เกษตรและอุตสาหกรรมอาหาร

หากในอีก 30 ปีข้างหน้า ประชากรโลกมีจำนวนมากกว่า 9 พันล้านคน เราสามารถผลิตผลผลิตทางการเกษตรเพื่อเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมอาหารให้กับทุกคน อุตสาหกรรมอาหารและเกษตรจึงมีความสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหารของโลก ทำให้ทุกประเทศต่างหันมาให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิผลทางการเกษตร หันมาใส่ใจกับสิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิอากาศ ที่จะส่งผลกระทบต่อความเจริญเติบโตของผลผลิตทางการเกษตร เพื่อนำไปปรุงและแปรสภาพเป็นอาหาร

5.1.3 บทบาทอุตสาหกรรมเกษตรไทยบนเวทีเศรษฐกิจโลก

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (2555: 10) ได้วิเคราะห์ไว้ว่าอุตสาหกรรมเกษตรไทย ได้มีบทบาทบนเวทีเศรษฐกิจโลกไว้ดังนี้

“อุตสาหกรรมเกษตร ฐานธงชัยของไทยบนเวทีเศรษฐกิจโลก ประเทศไทย ถือว่ามีพื้นฐานการเกษตรที่ดี สินค้า เกษตรของไทยเป็นที่นิยมทั่วโลกและอุตสาหกรรมเกษตร โดยเฉพาะอาหารแปรรูปเชื่อว่าจะมีมูลค่าการส่งออกกว่า 5.8 แสนล้านบาทในปี 2555 โดยมีแนวโน้มเติบโตเพิ่มขึ้น อย่างต่อเนื่อง และคาดว่าจะมีมูลค่าการส่งออกถึง 1 ล้าน ล้านบาทภายในปี 2556 นอกจากนี้อุตสาหกรรมอาหาร แปรรูปยังมีการจ้างงานมากเป็นอันดับหนึ่งของอุตสาหกรรมทั้งหมด โดยในปี 2554 มีการจ้างงานกว่า 870,000 คน ทั่วประเทศ อย่างไรก็ดีวัตถุดิบทางการเกษตรจำนวนมากมีปริมาณและราคาไม่แน่นอนส่วนใหญ่มีมูลค่าต่ำ เมื่อเทียบกับต้นทุนที่ใช้ในการผลิต และเมื่อผลิตเป็นจำนวนมากกลับ ไม่สามารถจำหน่ายหรือแปรรูปได้ ทำให้เกิดการเน่าเสีย ประเด็นดังกล่าวส่งผลให้รัฐบาลต้องเข้ามาแทรกแซงและให้ความช่วยเหลือเกษตรกรในรูปแบบต่างๆ เป็นประจำทุกปี และใช้งบประมาณมหาศาลไปกับการชดเชยราคาและการรับจำนำ ยิ่งไปกว่านั้น พื้นที่การเกษตรของไทยเริ่มน้อย ลงเนื่องจากถูกพัฒนาไปเป็นที่อยู่อาศัยและการใช้ประโยชน์อย่างอื่น แม้ว่าภาคอุตสาหกรรมจะเป็นผู้ทำหน้าที่ดูดซับ ผลผลิตทางการเกษตรขั้นต้น ทว่าประสิทธิภาพและ ผลิตภาพ (Productivity) ในการแปรรูปอาหารยังอยู่ในระดับที่ไม่สูงนัก ทั้งนี้ก็เพราะขาดการเชื่อมโยงระหว่างภาคการเกษตรอุตสาหกรรม และหน่วยงานด้านการวิจัยพัฒนาตัวสินค้ายังไม่สามารถดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคได้เท่าที่ควร อีกทั้งอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดเล็ก ส่วนใหญ่ยังแปรรูปอาหารได้ในระดับขั้นต้น เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่ององค์ความรู้ การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ประกอบกับผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับเกษตร

และวิทยาศาสตร์ ด้านอาหารของสถาบันวิจัยและสถาบันการศึกษาต่างๆ กลับไม่ค่อยเป็นที่เปิดเผยและเผยแพร่เพื่อผลักดันให้ออกสู่เชิงพาณิชย์ ทำให้มูลค่าของอาหารแปรรูปต่อหน่วยอยู่ ในระดับต่ำ นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐยังไม่สามารถ บูรณาการความร่วมมือเพื่อพัฒนาโซ่อุปทานตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลให้ภาคเกษตรและอุตสาหกรรมอาหาร แปรรูปของประเทศไทย เสียเปรียบในเชิงแข่งขันกับนานาประเทศ"

5.1.4 นโยบายของรัฐด้านอุตสาหกรรมเกษตร

สาระสำคัญของการทบทวนในหัวข้อนี้จะมี 4 เรื่อง เรียงตามลำดับเวลา คือ (1) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2) แผนการปฏิรูปประเทศ (3) การส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมการเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ และ (4) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9-13

(1) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580)

ได้มีการกำหนดเรื่องอุตสาหกรรมไว้ในยุทธศาสตร์ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน หัวข้อการเกษตรสร้างมูลค่าจากอุตสาหกรรมอาหารโดยการแปรรูป

ในการแปรรูปได้กำหนดไว้ว่า ***"ปรับใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งนวัตกรรมจากภูมิปัญญาในการแปรรูป"*** (สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561: 9)

(2) แผนการปฏิรูปประเทศ

ประเด็นการปฏิรูปประเทศด้านเศรษฐกิจ หัวข้อที่ 1 การปฏิรูปด้านความสามารถในการแข่งขัน หัวข้อย่อย 1.1 ผลิตภาพ (Productivity) หน้า 17-18 ได้วิเคราะห์ถึงสถานการณ์และปัญหาของอุตสาหกรรมเกษตรไว้ดังนี้

"ภาคการเกษตรเป็นภาคที่สำคัญมากต่อประเทศ โดยคิดเป็นร้อยละ 10 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ และในภาคแรงงานคิดเป็นร้อยละ 30 ของแรงงานทั้งหมด ในขณะที่อุตสาหกรรมเกษตรได้ขยายตัวในเชิงของมูลค่าเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 8.7 ต่อปี (ปี2553-2556) และแรงงานในภาคการเกษตรได้หดตัวลงร้อยละ 3.6 ในช่วงเดียวกันซึ่งแสดงถึงผลิตภาพที่เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ดีแนวโน้มดังกล่าวกลับไปทางตรงกันข้ามในช่วงปี 2556-2560 อุตสาหกรรมเกษตรได้หดตัวในเชิงของมูลค่าเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 3.4 ต่อปี (ปี 2556-2559) และมีมูลค่า 1.7 แสนล้านบาทในปี 2559 ซึ่งแสดงถึงผลิตภาพที่ลดลงร้อยละ 16 (ปี 2556-2559)

อุตสาหกรรมเกษตรในประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะหดตัวลง ทั้งในเชิงของการสร้างมูลค่าเพิ่ม การจ้างงานและผลิตภาพ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาหลักเหล่านี้

- ขาดแหล่งข้อมูลที่ครบถ้วนและเชื่อถือได้ของปริมาณความต้องการ ปริมาณการผลิต และราคาของสินค้าเกษตร ซึ่งทำให้เกษตรกรรายย่อยเสียเปรียบเนื่องจากขาดข้อมูล

- ผลผลิตการเกษตรต่ำ เนื่องจากเทคโนโลยี เครื่องจักร และวิธีการเพาะปลูกที่ไม่ทันสมัยการเพาะปลูกในแปลงขนาดเล็ก และการขาดระบบชลประทานและการพัฒนาคุณภาพดินและพันธุ์พืชที่ดี"

เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ในแผนการปฏิรูปประเทศได้กำหนดประเด็นการปฏิรูปอุตสาหกรรมเกษตรไว้ดังนี้

(1) ปฏิรูปบทบาทงานพัฒนาการเกษตร โดยการปรับโครงสร้างงานพัฒนาการเกษตร การขับเคลื่อนงานพัฒนาด้านอุตสาหกรรมเกษตร รวมทั้งการขับเคลื่อนงานวิจัยและพัฒนา

(2) ปฏิรูปข้อมูลของตลาด โซนนิ่ง และเครื่องมือสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งรวมถึงข้อมูลของตลาด การสนับสนุนการเกษตรแบบโซนนิ่ง ข้อมูลการใช้น้ำภาคเกษตร พื้นที่การชลประทาน การปรับปรุงคุณภาพดิน บริการสร้างมูลค่าเพิ่มของกระบวนการผลิต และส่งเสริมการลงทุนเครื่องจักรและเทคโนโลยีเก็บเกี่ยว (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561: 36-41)

ต่อมาได้มีการประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง แผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) ที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 138 ตอนพิเศษ 44 ง ลงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2564 ได้ระบุไว้ว่า

“ภาคเกษตรเป็นภาคเศรษฐกิจสำคัญของไทย โดยมีประชากรจำนวนมาก 27 ล้านคน อยู่ในภาคเกษตร อีกทั้งไทยยังมีความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นประเทศผู้ผลิตอาหารอันดับที่ 11 ของโลก อย่างไรก็ตาม ภาคเกษตรขาดการพัฒนาที่เหมาะสมมาเป็นเวลานาน เกษตรกรส่วนใหญ่ยังทำการเกษตรแบบดั้งเดิมที่มีผลิตภาพ และประสิทธิภาพ (Productivity and Efficiency) อยู่ในระดับต่ำ ซึ่งสะท้อนจากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติและสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี 2562 ที่พบว่าการจ้างงานในภาคเกษตร 11 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 30 ของการจ้างงานทั้งหมด แต่กลับมีสัดส่วนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product : GDP) เพียงร้อยละ 8 เท่านั้นเกษตรกรจึงมีรายได้น้อยและมีปัญหาหนี้สิน ทำให้ขาดความมั่นคงในชีวิต และเป็นภาระที่รัฐบาลต้องจัดสรรงบประมาณในการอุดหนุนอย่างต่อเนื่องทุกปี

ทั้งนี้ สอดคล้องกับข้อมูลของธนาคารโลก ที่ได้จัดทำข้อมูลเปรียบเทียบผลิตภาพการผลิต (Productivity) โดยวัดจากมูลค่าเพิ่มต่อแรงงาน ในช่วงปี 2553-2558 ที่ชี้ว่าการเติบโตของมูลค่าเพิ่มต่อแรงงานของไทยคิดเป็นเพียงร้อยละ 1.9 ต่อปี ซึ่งค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับต่างประเทศ โดยเฉพาะผลิตภาพภาคเกษตรที่วัดจากอัตราการผลิตต่อพื้นที่ของไทยที่มีค่าค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ซึ่งมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย เช่น การที่ไร่นามีขนาดเล็ก ขาดเทคนิคในการทำไร่นาและเครื่องมือที่ทันสมัย ทั้งนี้มีเพียงร้อยละ 30 ของพื้นที่การเกษตรที่อยู่ในเขตชลประทาน นอกจากนี้ยังขาดความสมดุลของการผลิตซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการอุดหนุนของภาครัฐ เกษตรกรขาดการศึกษาและการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะที่จำเป็นและพื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่ถูกใช้ในการปลูกพืชที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจต่ำ”

ซึ่งต่อมาได้กำหนดประเด็นการปฏิรูปอุตสาหกรรมอาหารไทยโดยมีเป้าหมาย 3 ประการ คือ

(1) เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกระบวนการวางแผนและการดำเนินการของอุตสาหกรรมอาหาร

(2) เพิ่มศักยภาพในการแข่งขันของอุตสาหกรรมอาหารของประเทศไทย

(3) เพิ่มผลประโยชน์จากการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมอาหารของภูมิภาค CLMV

โดยมีประเด็นปฏิรูปไว้ 3 ประการ คือ

(1) ปฏิรูปบทบาทงานพัฒนาการเกษตร

(2) ข้อมูลของตลาด โซนนิ่งและเครื่องมือสร้างมูลค่าเพิ่ม

(3) ประชาสัมพันธ์กลุ่มอาหารไทยเป้าหมาย

ดังรายละเอียดในตารางที่ 5-1

ตารางที่ 5-1 ประเด็นการปฏิรูปประเทศที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

ประเด็นปฏิรูป	สาระสำคัญ
1. อุตสาหกรรมเกษตร 1.1 ปฏิรูปบทบาทงานพัฒนาการเกษตร	 1.1.1 ปรับโครงสร้างหน่วยงานพัฒนาการเกษตร 1.1.2 กำหนดบทบาทและความรับผิดชอบในการขับเคลื่อนงานพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม
1.2 ข้อมูลของตลาด โซนนิ่งและเครื่องมือสร้างมูลค่าเพิ่ม	1.2.1 ข้อมูลของตลาด 1.2.2 การสนับสนุนการเกษตรแบบโซนนิ่ง 1.2.3 จัดระบบการเก็บข้อมูลการใช้น้ำภาคเกษตร 1.2.4 ขยายพื้นที่ชลประทาน 1.2.5 ปรับปรุงคุณภาพดิน 1.2.6 บริการสร้างมูลค่าเพิ่มของกระบวนการผลิต หลังการเก็บเกี่ยว 1.2.7 ส่งเสริมการลงทุน เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีการเก็บเกี่ยว

ที่มา : ราชกิจจานุเบกษาเล่ม 135 ตอนพิเศษ 24ก ลงวันที่ 6 เมษายน 2561

(3) การส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมการเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (2561: 36) ได้เสนอโครงการการส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมการเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ (ในแผนงานพัฒนาในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ไว้ 2 ด้าน คือ ด้านสนับสนุนอุปทาน (Supply) และด้านสนับสนุนให้เกิดความต้องการสินค้า (Demand Driven) ซึ่งมีทั้งหมด 6 โครงการ โดยมีรายละเอียดดังนี้

"1. โครงการหลัก

1.1 ด้านการสนับสนุนอุปทาน (Supply)

1.1.1 โครงการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี โดยการสนับสนุนองค์ความรู้ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ อาทิ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์ และคณิตศาสตร์ (Science, Technology, Engineering, Mathematics: STEM) โดยเน้นศักยภาพด้านการวิจัยและพัฒนามากขึ้น เพื่อให้บุคลากรมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาและปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิต

1.1.2 โครงการสร้างห้องสมุด Bio (LIBRARY BIO)

1.1.3 โครงการพัฒนาห้องแล็ป อุปกรณ์ และเครื่องมือในการวิจัยด้านอุตสาหกรรมเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ

1.1.4 โครงการกำหนดมาตรฐานสำหรับการผลิตผลิตภัณฑ์ฐานชีวภาพเพื่อให้ผู้บริโภคเกิดความเชื่อมั่นในสินค้า ยอมรับในผลิตภัณฑ์และปรับเปลี่ยนมาบริโภคสินค้าในอุตสาหกรรมเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพมากขึ้น

1.2 ด้านการสนับสนุนให้เกิดคดวามต้องการสินค้า (Demand Driven)

1.2.1 โครงการ "Bio-Preferred Program" (โครงการจัดซื้อพิเศษสำหรับ สินค้า BioBasedโดยกำหนดให้หน่วยงานราชการของภาครัฐต้อง จัดซื้อสินค้าที่รัฐบาลรับรองว่าเป็นสินค้า Bio-based ซึ่งจะช่วยสร้างตลาดใหม่ให้กับสินค้าเกษตร

1.2.2 โครงการพัฒนาตลาดต่างประเทศและเศรษฐกิจในภูมิภาค CLMVT สำหรับอุตสาหกรรมเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ

2. วัตถุประสงค์

- เพื่อเพิ่มศักยภาพของอุตสาหกรรมเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ให้มีขีดความสามารถเพิ่มสูงขึ้นและสามารถแข่งขันได้ในระยะยาว

- เพื่อกระตุ้นให้ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพทั้งในประเทศและต่างประเทศมาลงทุนในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

3. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ผู้ประกอบการ เกษตรกร นักศึกษา และนักวิจัย ได้รับการพัฒนาความรู้ด้านการเกษตรอย่างครบวงจร และเกิดการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่มีอยู่ในเชิงพาณิชย์ (Technology Transformation) ในอุตสาหกรรมเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพมากขึ้น

- ผู้ประกอบการ เกษตรกร นักศึกษา และนักวิจัย สามารถพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อใช้ในเชิงพาณิชย์ได้รวดเร็วมากยิ่งขึ้น จากหน่วยงานเฉพาะที่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้บริการห้องแล็บอุปกรณ์ และเครื่องมือในการวิจัยในราคาที่ไม่สูงเกินไป และเป็นตัวกลางในการประสานงานกับนักลงทุนชาวต่างชาติในลักษณะของการเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาทางด้านเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ

- ประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรสูงขึ้น จากการต่อยอดให้เกิดเทคโนโลยีและนวัตกรรมเชิงธุรกิจ สร้างความได้เปรียบและส่งเสริมศักยภาพในการแข่งขัน และลดการพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ โดยได้รับการสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเชิงพาณิชย์

- ผู้ประกอบการและเกษตรกรสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีแหล่งเงินทุนที่พอเพียง และสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนด้วยต้นทุนที่เหมาะสม

- ผู้บริโภคเกิดความเชื่อมั่นในสินค้า ยอมรับในผลิตภัณฑ์และปรับเปลี่ยนมาบริโภคสินค้าในอุตสาหกรรมเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพมากขึ้น จากการกำหนดมาตรฐานสำหรับการผลิตผลิตภัณฑ์ฐานชีวภาพ (Standards for Biotechnology)

- มีความต้องการสินค้าเกษตรมากขึ้น ในตลาดใหม่ของสินค้าเกษตรจากโครงการจัดซื้อพิเศษสำหรับสินค้า Bio-Based โดยบังคับให้หน่วยงานราชการของภาครัฐต้องจัดซื้อสินค้าที่รัฐบาลรับรองว่าเป็นสินค้า Bio-Based

(4) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

นโยบายเรื่องการอุตสาหกรรมเกษตรและอาหารได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหลายฉบับ ซึ่งในหัวข้อนี้ได้ทบทวนตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ถึงฉบับที่ 13 (พ.ศ.2565-2569) โดยสรุปได้ดังนี้

(4.1) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)

ได้มีการกำหนดนโยบายเรื่องอุตสาหกรรมเกษตรและอาหารไว้ในบทที่ 7 ยุทธศาสตร์การเพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยกำหนดแนวทางการพัฒนาไว้ในข้อ 3.1 ดังนี้

“3.1 การปรับโครงสร้างการผลิตและการค้าให้ดำเนินไปในทิศทางเดียวกันเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองและสร้างภูมิคุ้มกันของระบบเศรษฐกิจ โดยรวม

(1) ปรับกระบวนการผลิตและวิธีการผลิตใหม่ประสิทธิภาพและคุณภาพ โดยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาและยกระดับคุณภาพคน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและการบริหารจัดการ โดย

(1.1) สร้างมูลค่าเพิ่มของวัตถุดิบการเกษตร โดยส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตการเกษตร การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี การเกษตรในรูปแบบต่างๆ ที่สอดคลองกับภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาระบบงานวิจัยและบุคลากรวิจัยทางการเกษตรและเกษตรแปรรูป พร้อมทั้งสนับสนุนการผลิตเครื่องมือและเครื่องจักรกลทางการเกษตรที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ การผลิต ลดต้นทุนการผลิตและยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของสินคาเกษตรและผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของตลาดผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ

(1.2) เร่งรัดการพัฒนาการแปรรูปสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรม การเกษตรในรูปอาหารและไม่ใช่อาหารที่มีศักยภาพในการขยายสัดส่วนการตลาดและการส่งออก โดยนำเอาเทคโนโลยีผลการวิจัยและพัฒนามาใช้ในเชิงพาณิชย์เพื่อการเพิ่มมูลค่า ของปัจจัยและกระบวนการผลิตสินคาเกษตรเพื่อการส่งออกอย่างต่อเนื่อง" (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544: 87)

(4.2) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่10 (พ.ศ.2550-2554)

ได้มีการกำหนดนโยบายเรื่องอุตสาหกรรมเกษตรและการแปรรูปอาหารไว้ในบทที่ 4 ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน โดยกำหนดแนวทางการพัฒนาไว้ในหัวข้อ 3.1 ดังนี้

"3.1 แนวทางการปรับโครงสร้างการผลิตเพื่อเพิ่มผลิตภาพและคุณค่าของสินค้าและบริการบนฐานความรู้และความเป็นไทย โดยใช้กระบวนการพัฒนาคลัสเตอร์และห่วงโซ่อุปทาน รวมทั้งเครือข่ายชุมชนบนรากฐานของความรู้สมัยใหม่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย และความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อสร้างสินค้าที่มีคุณภาพและมูลค่าสูง มีตราสินค้าเป็นที่ยอมรับของตลาด รวมทั้งสร้างบรรยากาศการลงทุนที่ดีเพื่อดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ เพื่อสนับสนุนการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะการถ่ายทอดและต่อยอดเทคโนโลยีและส่งเสริมการลงทุน ไทยในต่างประเทศเพื่อผลักดันยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศ

(1) การปรับโครงสร้างภาคเกษตรให้ประเทศไทยมีความมั่นคงและความปลอดภัยด้านอาหารเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของโลก เป็นแหล่งผลิตไฟเบอร์และวัสดุเพื่อสนับสนุนสาขา อื่นนอกจากเป็นแหล่งผลิตอาหาร และสนับสนุนการผลิตสินค้าเกษตรที่มีโอกาสใหม่ เช่น พลังงานทดแทน สินค้าที่มาจากฐานการผลิตบนความหลากหลายทางชีวภาพ และสินค้าที่สอดคล้องกับรสนิยมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนไป รวมทั้งเป็นฐานรายได้ที่มั่นคงของเกษตรกร โดย

(1.1) ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาสินค้าอาหารเพื่อให้เป็นแหล่งการผลิตอาหารแปรรูปที่สำคัญของโลกที่มีคุณภาพมาตรฐาน และความปลอดภัยของอาหารเพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภคสินค้าในระยะยาว โดยมีสินค้าเป้าหมายที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว กุ้ง ไก่เนื้อ ผัก และผลไม้" (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549: 81)

(4.3) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559)

ได้มีการกำหนดนโยบายเรื่องอุตสาหกรรมเกษตรและการแปรรูปอาหารไว้ในบทที่ 5 ยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน โดยมีแนวทางการพัฒนาในหัวข้อ 5.4.7 ดังนี้

“5.4.7 ส่งเสริมให้ไทยเป็นศูนย์กลางในการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรและอาหาร จากการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยการปรับปรุงกระบวนการนำเข้าวัตถุดิบมาแปรรูปให้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรรายย่อยที่ได้รับผลกระทบจากการนำเข้าสินค้าเกษตรและอาหารที่มีต้นทุนต่ำ อันเป็นผลจากข้อตกลงการเปิดการค้าเสรี โดยสนับสนุนการปรับตัวและเพิ่มขีดความสามารถให้เกษตรกรไทย สามารถผลิตสินค้าเกษตรและอาหารให้ได้ตามมาตรฐาน พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับการตรวจสอบคุณภาพมาตรฐานและความปลอดภัยอาหารของสินค้าเกษตรและอาหารนำเข้า เพื่อปองกันสินค้านำเข้าที่มีคุณภาพไม่ได้ตามมาตรฐานที่กำหนดไว้” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554: 63)

(4.4) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)

ได้มีการกำหนดนโยบายเรื่องอุตสาหกรรมเกษตรและการแปรรูปอาหารไว้ในส่วนที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน โดยกำหนด แนวทางการพัฒนาที่มีความสำคัญสูงและสามารถผลักดันสู่การปฏิบัติในหัวข้อ 3.2.2 ดังนี้

“3.2.2 การพัฒนาภาคอุตสาหกรรมเพื่อให้ประเทศไทยสามารถก้าวไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง จำเป็นต้องมีการกำหนดอุตสาหกรรมเป้าหมายที่มีศักยภาพในปัจจุบันเพื่อเป็นแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยในระยะต่อไปได้ รวมทั้งกำหนดอุตสาหกรรมอนาคตที่สามารถใช้โอกาสของการเปลี่ยนแปลงบริบทใหม่ๆ ในโลก เช่น การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การปรับตัวเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม 4.0 ที่ขับเคลื่อนโดยเทคโนโลยีเข้มข้น ดิจิทัล และนวัตกรรมเพื่อยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยการกำหนดอุตสาหกรรมเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 นั้น พิจารณาจาก 2 มิติ คือ โอกาสของประเทศไทยจากเปลี่ยนแปลงในบริบทต่างๆ ในโลกและศักยภาพในการแข่งขันที่แท้จริงของประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งแบ่งกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมายได้เป็น 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มอุตสาหกรรมที่ปัจจุบันประเทศไทยมีพื้นฐานที่เข้มแข็งที่จะต่อยอดไปสู่อุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นก้าวหน้ามากขึ้น และ(2) กลุ่มอุตสาหกรรมอนาคตที่ใช้โอกาสจากบริบทใหม่ๆ ของโลกซึ่งอุตสาหกรรมทั้งสองกลุ่มมีแนวทางการพัฒนาหลักที่แตกต่างกัน ดังนี้

1) พัฒนาต่อยอดความเข้มแข็งของอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพปัจจุบันเพื่อยกระดับไปสู่อุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง โดยการพัฒนานวัตกรรม เทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานของการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยมีอุตสาหกรรมเป้าหมาย ได้แก่ (1) อุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วนที่พัฒนาไปสู่ยานยนต์ในอนาคต อาทิยานยนต์ไฟฟ้า (2) อุตสาหกรรมไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถพัฒนาไปสู่อิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะ (3) อุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์ที่สามารถต่อยอดการพัฒนาไปสู่อุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์ชีวภาพและพลาสติกชีวภาพ (4) อุตสาหกรรมเกษตรและอาหารที่พัฒนาเป็นอาหารสุขภาพ อาหารสร้างสรรค์และอาหารสำหรับกลุ่มเฉพาะ อาทิ ฮาลาล อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานต่อยอดสู่อุตสาหกรรมชีวภาพต่างๆ (5) อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยางและพลาสติกซึ่งมีการต่อยอดสู่ผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น อาทิผลิตภัณฑ์ยางล้อ ผลิตภัณฑ์พลาสติกชีวภาพ และ (6) อุตสาหกรรมที่ใช้ศักยภาพของทุนมนุษย์ อาทิอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ต่างๆ

(4.5) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569)

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ก: 51) ได้กำหนดกลยุทธ์การพัฒนาเกษตรที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมอาหารไว้ในกลยุทธ์ที่ 1 และกลยุทธ์ที่ 2 ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมแบบมุ่งเป้า เพื่อให้เกิดการยกระดับกระบวนการผลิต และสร้างมูลค่าเพิ่ม

โดยมีกลยุทธ์ย่อย ดังนี้

1.1 สนับสนุนการวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมการผลิตและแปรรูปแบบมุ่งเป้า

1.2 ส่งเสริมและขยายผลงานวิจัยจากหน่วยงานวิจัย มหาวิทยาลัยและสถาบันอาชีวศึกษา ภาคเอกชน และองค์กรเกษตรกรที่มีส่วนในการพัฒนาเทคโนโลยีนวัตกรรม

กลยุทธ์ที่ 2 การส่งเสริมการผลิตและการขยายตัวของตลาด ของสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปที่มีมูลค่าเพิ่มสูง

โดยมีกลยุทธ์ย่อย ดังนี้

2.1 ส่งเสริมให้มีการพัฒนาและทำธุรกิจผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปมูลค่าเพิ่มสูงที่มีศักยภาพทางการตลาดในอนาคต

2.2 กำหนดแผนที่นำทางในการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตและใช้ผลิตภัณฑ์ชีวภาพที่ผลิตจากวัตถุดิบทางการเกษตร ของเหลือทิ้งจากกระบวนการผลิตภาคเกษตร และผลพลอยได้อื่น

2.3 ส่งเสริมให้เกษตรกรประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรมกระบวนการผลิตที่หลากหลาย รวมทั้งการใช้คลังข้อมูลที่เกี่ยวกับการเกษตร

2.4 ส่งเสริมให้มีการปรับเปลี่ยนการเพาะปลูกพืชในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม ไปสู่การผลิตสินค้าเกษตรที่มีมูลค่าเพิ่มสูง

2.5 รณรงค์ และส่งเสริมให้ผู้บริโภคมีการตระหนัก เลือกใช้และบริโภคสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปที่ปลอดภัย มีคุณภาพสูงและได้มาตรฐาน

2.6 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ส่วนราชการมีการใช้สินค้าเกษตรและสินค้าเกษตรแปรรูปที่ได้คุณภาพ

โดยมีรายละเอียดในตารางที่ 5-2 และ5-3

ตารางที่ 5-2 นโยบายของรัฐเรื่องอุตสาหกรรมเกษตร

ลำดับ	ปี	นโยบายของรัฐเรื่องอุตสาหกรรมเกษตร	หน่วยงาน
1	2545	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ[1)]
2	2549	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ[2)]
3	2554	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ[3)]
4	2559	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ[4)]
5	2561	ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ได้กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์การสร้างความสามารถในการแข่งขัน ด้านอุตสาหกรรมเกษตร	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ[5)]
6	2561	แผนการปฏิรูปประเทศด้านเศรษฐกิจ หัวข้อที่ 1 การปฏิรูปด้านความสามารถในการแข่งขัน หัวข้อย่อย 1.1 ผลิตภาพ	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ[6)]
7	2561	แผนการส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก	สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก[7)]
8	2564	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569)	สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ[8)]

ที่มา: [1)]สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544: 87)
[2)]สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549: 81)
[3)]สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2554: 63)
[4)]สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2559: 90)
[5)]สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2561ก: 9)
[6)]สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2561ข: 14)
[7)]สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (2561: 6-38)
[8)]สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ข: 51)

ตารางที่ 5-3 กลยุทธ์การพัฒนาการเกษตรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569)

กลยุทธ์	กลยุทธ์ย่อย
1.การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมแบบมุ่งเป้า เพื่อให้เกิดการยกระดับกระบวนการผลิต และสร้างมูลค่าเพิ่ม	1.1สนับสนุนการวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมการผลิตและแปรรูปแบบมุ่งเป้า 1.2 ส่งเสริมและขยายผลงานวิจัยจากหน่วยงานวิจัย มหาวิทยาลัยและสถาบันอาชีวศึกษา ภาคเอกชน และองค์กรเกษตรกรที่มีส่วนในการพัฒนาเทคโนโลยีนวัตกรรม
2.การส่งเสริมการผลิตและการขยายตัวของตลาด ของสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปที่มีมูลค่าเพิ่มสูง	2.1 ส่งเสริมให้มีการพัฒนาและทำธุรกิจผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปมูลค่าเพิ่มสูงที่มีศักยภาพทางการตลาดในอนาคต 2.2 กำหนดแผนที่นำทางในการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตและใช้ผลิตภัณฑ์ชีวภาพที่ผลิตจากวัตถุดิบทางการเกษตร ของเหลือทิ้งจากกระบวนการผลิตภาคเกษตร และผลพลอยได้อื่น 2.3 ส่งเสริมให้เกษตรกรประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรมกระบวนการผลิต ที่หลากหลาย รวมทั้งการใช้คลังข้อมูลที่เกี่ยวกับการเกษตร 2.4 ส่งเสริมให้มีการปรับเปลี่ยนการเพาะปลูกพืชในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม ไปสู่การผลิตสินค้าเกษตรที่มีมูลค่าเพิ่มสูง 2.5 รณรงค์ และส่งเสริมให้ผู้บริโภคมีการตระหนัก เลือกใช้และบริโภคสินค้าเกษตรและ เกษตรแปรรูปที่ปลอดภัย มีคุณภาพสูง และได้มาตรฐาน 2.6 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ส่วนราชการมีการใช้สินค้าเกษตรและสินค้าเกษตรแปรรูปที่ได้คุณภาพ

ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ข: 51)

5.2 อุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย

ภาครัฐได้กำหนดนโยบายอุตสาหกรรมอาหารมาอย่างต่อเนื่อง การทบทวนวรรณกรรมในบทนี้จึงมีสาระสำคัญ 2 เรื่อง คือ (1) นโยบายอุตสาหกรรมอาหาร (2) โครงสร้างอุตสาหกรรมอาหาร โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.2.1 นโยบายอุตสาหกรรมอาหาร

เนื่องจากมีการกำหนดนโยบายอุตสาหกรรมอาหารมาตั้งแต่ พ.ศ. 2545 การทบทวนในหัวข้อนี้จะมีสาระสำคัญของนโยบายรวม 12 เรื่อง คือ (1) แผนแม่บทอุตสาหกรรมรายสาขา (สาขาอาหาร) พ.ศ. 2545 (2) การประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. 2551 (3) แผนแม่บทอุตสาหกรรมอาหาร พ.ศ.2553-2557 (4) กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย (5) ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) (6) ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) (7) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) (8) แผนการปฏิรูปประเทศ (9) แผนงานส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (10) มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 29 เมษายน 2563 (11) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ.2565-2569) (12) กรอบพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2566-2570 โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) แผนแม่บทอุตสาหกรรมรายสาขา (สาขาอาหาร)

สถาบันอาหาร (2545: 8-11) ได้มีโครงการจัดทำแผนแม่บท อุตสาหกรรมรายสาขา (สาขาอาหาร) โดยมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และยุทธศาสตร์ดังนี้

“วัตถุประสงค์ของโครงการ

(1) เพื่อกำหนดทิศทาง เป้าหมาย และกลยุทธ์ของอุตสาหกรรมอาหาร สำหรับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารของประเทศ

(2) เพื่อเสนอแนะมาตรการในเชิงรุกและมาตรการแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับอุตสาหกรรมอาหารของประเทศอันเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกประเทศ

(3) เพื่อให้ประเทศไทยคงความเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของโลก โดยเพิ่มส่วนแบ่งการตลาดสินค้าอาหารส่งออก รวมทั้งเป็นแหล่งแปรรูปสินค้าอาหาร-เกษตรที่มีคุณภาพสูง

(4) เพื่อศึกษาสภาวการณ์ทางเศรษฐกิจที่มีต่ออุตสาหกรรมอาหารและจัดทำรายละเอียด เพื่อประกอบการจัดทำ แผนแม่บทการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารของประเทศ

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ดังกล่าว ได้กำหนดยุทธศาสตร์ขึ้น 2 ด้านคือ (1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันและ (2) ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายความเชื่อมโยงภายในกลุ่มอุตสาหกรรมและระหว่างกลุ่มอุตสาหกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันประกอบด้วย

(1.1) ด้านการกำหนดแนวทางนโยบายและแผน (Policy Agenda)

(1.2) ด้านการบริหารอุตสาหกรรมและต้นทุน (Industrial and Cost Management)

(1.3) ด้านการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Science and Technology Development)

(1.4) ด้านการตลาด (Marketing)

(1.5) ด้านความปลอดภัยของอาหาร (Food Safety)

(2) ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายความเชื่อมโยงภายในกลุ่มอุตสาหกรรมและระหว่างกลุ่มอุตสาหกรรม ประกอบด้วย

(2.1) ด้านสารสนเทศข้อมูลอุตสาหกรรม (Food Industry Information)

(2.2) ด้านความร่วมมือระหว่างกลุ่มอุตสาหกรรมและการเชื่อมโยงระหว่างประเทศ (Networking)"

(2) การประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. 2551

เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2551 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. 2551 ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 125 ตอนที่ 31ก โดยมีเหตุผลในการประกาศดังนี้

"เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอาหารอยู่หลายฉบับ และอยู่ในอำนาจหน้าที่ของหลายหน่วยงานในกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ แต่มีลักษณะของการปฏิบัติงานเกี่ยวกับอาหารในมิติที่แตกต่างกันในขอบเขตจำกัดขาดการบูรณาการ ขาดความเป็นเอกภาพ และประสิทธิภาพในการกำกับดูแล การดำเนินงานในห่วงโซ่อาหารทั้งด้านคุณภาพและความปลอดภัยของอาหารเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภค การส่งเสริมและสนับสนุนการค้าและอุตสาหกรรมเกี่ยวกับอาหารทั้งภายในและระหว่างประเทศประกอบกับยังขาดนโยบายและยุทธศาสตร์เกี่ยวกับความมั่นคงด้านอาหารทั้งในยามปกติและยามฉุกเฉิน ตลอดจนการป้องกันการใช้อาหารในการก่อการร้าย รวมทั้งการให้การศึกษาด้านอาหารให้ทันต่อสถานการณ์ของสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สมควรให้มีกฎหมายว่าด้วยคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ เพื่อเป็นองค์กรหลักและกลไกของประเทศในการกำหนดนโยบายและ

ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวกับอาหารทุกมิติดังกล่าวเบื้องต้น โดยครอบคลุมห่วงโซ่อาหารอย่างมีเอกภาพและประสิทธิภาพในลักษณะบูรณาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้"

"มาตรา 10 ให้คณะกรรมการ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (1) เสนอนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านคุณภาพอาหาร ความปลอดภัยด้านอาหาร ความมั่นคงด้านอาหาร และอาหารศึกษา รวมทั้งจัดทำแผนเผชิญเหตุและระบบเตือนภัยด้านอาหารต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบและมอบหมายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ (2) จัดให้มีหรือส่งเสริม สนับสนุนให้มีกระบวนการในการพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ ด้านคุณภาพอาหาร ความปลอดภัยด้านอาหารความมั่นคงด้านอาหารและอาหารศึกษา เพื่อให้เกิดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย (3) ให้คำแนะนำในการออกประกาศตามมาตรา 12 (4) ให้ความเห็นและข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพอาหาร ความปลอดภัยด้านอาหาร ความมั่นคงด้านอาหารและอาหารศึกษา (5) กำกับดูแล ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติตามนโยบายและยุทธศาสตร์ (1) อำนวยการแก้ไขปัญหา รวมทั้งเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาปัญหาจากการปฏิบัติงานของส่วนราชการต่างๆ ซึ่งปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎระเบียบของแต่ละหน่วยงาน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพอาหาร ความปลอดภัยด้านอาหาร ความมั่นคงด้านอาหารและอาหารศึกษา (6) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น หรือตามที่นายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย"

(3) แผนแม่บทอุตสาหกรรมอาหาร พ.ศ. 2553-2557

กระทรวงอุตสาหกรรม (2552: 1-11) ได้จัดทำแผนแม่บทอุตสาหกรรมอาหาร พ.ศ. 2553-2557 โดยมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และยุทธศาสตร์ดังนี้

"(3.1) วัตถุประสงค์

เพื่อให้การพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารของไทย มีทิศทาง เป้าหมายที่ชัดเจน และมีแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารอย่างเป็นระบบและเป็นองค์รวม ที่สามารถปรับเปลี่ยนให้สอดรับกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกและการพัฒนาประเทศที่เปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งจะช่วยให้ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถกำหนดแนวนโยบายด้านอุตสาหกรรมอาหารเชิงบูรณาการร่วมกัน เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต และเพิ่มขีดความสามารถในการส่งออกสินค้าอาหารของไทย รวมถึงผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศจะมีความเชื่อมั่นในคุณภาพและความปลอดภัยของสินค้าอาหารไทย ซึ่งจะเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มและขยายส่วนแบ่งการตลาดของไทยในทุกกลุ่มสินค้าอาหารได้อย่างเป็นรูปธรรม

(3.2) เป้าหมาย

(1) มูลค่าการส่งออกผลิตภัณฑ์อาหารของไทยเพิ่มขึ้น ไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ต่อปี

(2) สัดส่วนมูลค่าการส่งออกผลผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูปเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ของยอดมูลค่าการส่งออกสินค้าอาหารรวม

(3) โรงงานผลิตอาหารของไทยได้รับการรับรองมาตรฐานการผลิตในระดับสากล จำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของโรงงานทั้งหมด

(4) สินค้าอาหารของไทยมีภาพลักษณ์ที่ชัดเจนด้านคุณภาพและดีต่อสุขภาพ

(5) ประเทศไทยมีมาตรฐานอาหารภายในประเทศที่ทัดเทียมมาตรฐานสากล

(3.3) ยุทธศาสตร์

(1) การพัฒนาและยกระดับมาตรฐานการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารของประเทศทั้งระบบโดยเน้นการพัฒนาคุณภาพและความปลอดภัยอาหาร (Quality & Food Safety) และการอบรมมาตรฐานการผลิตสากล

(2) การสร้างการรับรู้ (Consumer Awareness) และการยกระดับภาพลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์อาหารของไทยโดยเน้นเรื่องความปลอดภัย คุณภาพ และมาตรฐานการผลิต

(3) การสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันให้กับอุตสาหกรรมอาหาร

ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในระดับกลุ่มสินค้าแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

(1) กลุ่มอุตสาหกรรมอาหารแปรรูปขั้นต้น มี 4 ยุทธศาสตร์ คือ

(1.1) การพัฒนามาตรฐานวัตถุดิบและระบบการผลิต

(1.2) การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี/องค์ความรู้เพื่อสร้างความสามารถทางการแข่งขันให้กับอุตสาหกรรมแปรรูปขั้นต้น

(1.3) การปรับปรุงและพัฒนาระบบการขนส่งสินค้า

(1.4) การสร้างภาพลักษณ์สำหรับสินค้า อาหารแปรรูปขั้นต้นของประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับในตลาดโลก

(2) กลุ่มอุตสาหกรรมอาหารแปรรูป มี 3 ยุทธศาสตร์ คือ

(2.1) การสร้างนวัตกรรมและนำเทคโนโลยีมาเพิ่มประสิทธิภาพในกระบวนการผลิต

(2.2) การส่งเสริม พัฒนาคุณภาพและความปลอดภัยของอาหารแปรรูปของไทย

(2.3) การพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดให้กับผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูปของไทย

แผนแม่บทอุตสาหกรรมอาหาร พ.ศ. 2553-2557 ฉบับนี้ คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2553

(4) กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย

คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ (2553: 8-11) ได้จัดทำกรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทยไว้ โดยมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ประเด็นยุทธศาสตร์และผลที่คาดว่าจะได้รับดังนี้

(4.1) วัตถุประสงค์

1. เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการฐานทรัพยากรในการผลิตอาหารของประเทศให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน

2. เพื่อให้อาหารที่ผลิตได้ในทุกระดับนับตั้งแต่ในระดับครัวเรือน ระดับชุมชนและในระดับอุตสาหกรรมเชิงพาณิชย์มีความพอเพียง มีคุณภาพ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการที่ดี

3. เพื่อสร้างกระบวนการศึกษา ค้นคว้า วิจัยที่เกี่ยวข้องกับอาหาร เพื่อให้ได้องค์ความรู้ตลอดห่วงโซ่อาหาร รวมถึงการนำไปเผยแพร่ เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ

4. เพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการด้านอาหารให้มีประสิทธิภาพ ทั้งด้านโครงสร้างกฎหมายสารสนเทศและอื่น ๆ

5. เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารในระดับครัวเรือน ระดับชุมชน และระดับชาติ ทั้งในภาวะปกติและภาวะวิกฤต

(4.2) ประเด็นยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ด้านความมั่นคงอาหาร

โดยมีหลักการคือ เพื่อให้ประเทศไทยมีความมั่นคงด้านอาหารอย่างยั่งยืน บริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการผลิตอาหารอย่างมีประสิทธิภาพโดยการ มีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

ในยุทธศาสตร์นี้ได้มีกลยุทธ์ที่สำคัญคือ เร่งรัดปฏิรูปการถือครองที่ดินและการคุ้มครองพื้นที่การเกษตร

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านคุณภาพและความปลอดภัยอาหาร

โดยมีหลักการคือ ดูแลคุณภาพและความปลอดภัยอาหารในห่วงโซ่อาหาร เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคและการค้าทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรและผู้ที่เกี่ยวข้อง

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านอาหารศึกษา

โดยมีหลักการคือ เน้นกระบวนการส่งเสริมพัฒนา และวิจัยเพื่อให้เกิดความรู้ ความตระหนักในการใช้ทรัพยากรเพื่อผลิต และกระจายอาหารในห่วงโซ่อาหาร ตลอดจนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในการบริโภคอาหาร

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการบริหารจัดการ

โดยมีหลักการคือ พัฒนาการจัดการด้านอาหารของประเทศตลอดทั้งห่วงโซ่อาหารอย่างเป็นระบบให้มีความเหมาะสม สร้างความเข้มแข็งของการดำเนินงานทุกภาคส่วน ให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ รองรับภัยคุกคามต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และสอดคล้องกับกติกาการค้าสากล

(4.3) ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ประเทศไทยมีฐานทรัพยากรในการผลิตอาหารที่สมบูรณ์และ ยั่งยืน

2. ชุมชนเกษตรกรมีการผลิตอาหารที่เข้มแข็ง มีระบบเศรษฐกิจและการจัดการอาหารที่เป็นธรรมสร้างรายได้ให้แก่เศรษฐกิจของ ประเทศและท้องถิ่น

3. ผู้บริโภคเข้าถึงอาหารที่มีคุณภาพ และปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการ ทั้งอาหารที่ผลิตในประเทศ และอาหารนำเข้า

4. มีกลไกและระบบการจัดการด้านอาหารที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล สามารถตอบสนองได้ทันต่อสถานการณ์ต่างๆ ทั้งภาวะปกติและภาวะวิกฤติ

5. สร้างความเชื่อมั่นให้กับอาหารส่งออก เพิ่มศักยภาพและขยายโอกาสด้านการตลาดให้กับอาหารไทยผ่านทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางโภชนาการ

(5) ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)

กระทรวงอุตสาหกรรม (2559: 4-14) ได้จัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 โดยวิเคราะห์ไว้ว่าเข้าสู่โมเดล 4.0 จะต้องเปลี่ยนโครงสร้างอุตสาหกรรมในปัจจุบัน โดยองค์ประกอบที่สำคัญด้านหนึ่งคือ ระบบการเกษตร ที่ระบุไว้ว่า

"เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิม (Traditional Farming) ในปัจจุบันไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยเกษตรกรต้องมีรายได้มากขึ้น และเป็นเกษตรกรแบบเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur)"

ในการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมของประเทศนั้น ด้านการแปรรูปอาหารนั้นอยู่ในกลุ่ม S-Curve เดิมที่จะต้องมีการต่อยอดด้านศักยภาพ ทั้งนี้ได้เสนอไว้ใน "อุตสาหกรรมการแปรรูปอาหาร" ดังนี้

"อุตสาหกรรมการแปรรูปอาหาร ได้แก่ อาหารและเครื่องดื่มเสริมสุขภาพ (Functional Foods) อาหารทางการแพทย์ (Medical Food) ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร (Food Supplement) นวัตกรรม อาหาร (Food Innovation) เป็นต้น"

ทั้งนี้ควรต้องนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยขับเคลื่อนอุตสาหกรรมโดย

"1. กลุ่มอาหารเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ (Food, Agriculture & Bio-Tech) เป็นการ ใช้เทคโนโลยีทางด้านการเกษตร (Agritech) เทคโนโลยีอาหาร (Foodtech) เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ใช้ วัตถุดิบจากชีวภาพ หรือมีการแปรรูปวัสดุชีวภาพ ได้แก่อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม การเกษตรแปรรูป ซึ่งมีการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร ซึ่งตัวอย่างแนวโน้มของเทคโนโลยี ในกลุ่มคลัสเตอร์นี้ ได้แก่ การใช้เทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology) ในการปรับปรุงพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหาร การพัฒนาอาหารเพื่อสุขภาพ และการใช้ชีววิทยาสังเคราะห์"

กลุ่มอุตสาหกรรมแปรรูป อาหาร และเทคโนโลยีชีวภาพ เช่น อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มนั้น กระทรวงอุตสาหกรรมได้กำหนดเป็นกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมายกลุ่มหนึ่งใน Model อุตสาหกรรม 4.0

(6) ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2559: 67-68) ได้กำหนดยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการแปรรูปอาหารไว้ในยุทธศาสตร์ที่ 3 เพิ่มความสามารถในการแข่งขันทางการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม โดยมีแนวทางการพัฒนาที่ 1 ดังนี้

***"1) ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมด้านการเกษตร** ด้วยการ*

1.1) ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมการเกษตรตั้งแต่ระดับการผลิต การแปรรูป และการตลาดในเชิงบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันเกษตรกร หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน หรือสถาบันการศึกษา โดยใช้ศาสตร์ด้านต่างๆ มาสนับสนุนการวิจัยและพัฒนา อาทิ กระบวนการทางชีวภาพ ชีวโมเลกุลเทคโนโลยีสมัยใหม่ การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ (solar cell) การวิจัยจุลชีววิทยา รวมถึงกระบวนการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร และการสร้างคุณค่าสินค้าที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้งาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการนาไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ได้อย่างแท้จริงและสามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการศึกษาวิจัยด้านเศรษฐกิจการเกษตร เพื่อนาผลการวิจัยมาแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้า

1.2) สนับสนุนงบประมาณเพื่อการวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมการเกษตรทั้งในด้านการผลิต การแปรรูปและการตลาด โดยให้ความสำคัญกับงานวิจัยเชิงนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ เทคโนโลยีสมัยใหม่และเทคโนโลยีชีวภาพ เพื่อช่วยในการผลิตสินค้าเกษตร พัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารและผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหารตามความต้องการของตลาด เช่น การวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อทดแทนแรงงานภาคเกษตร นวัตกรรมเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุทาการเกษตร เทคโนโลยีและเครื่องจักรกลการเกษตรเพื่อจัดการผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยว (Post-harvest Management) การผลิตยาสมุนไพรรักษาโรค เป็นต้น"

(7) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580)

ได้มีการกำหนดเรื่องอุตสาหกรรมอาหารไว้ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน หัวข้อการเกษตรสร้างมูลค่าจากอุตสาหกรรมอาหารโดยการแปรรูป ในการแปรรูปได้กำหนดไว้ว่า

"ปรับใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งนวัตกรรมจากภูมิปัญญาในการแปรรูป"

(8) แผนการปฏิรูปประเทศ

ในแผนการปฏิรูปประเทศด้านเศรษฐกิจหัวข้อที่ 1 การปฏิรูปด้านการแข่งขัน ได้มีการกำหนดด้านอุตสาหกรรมอาหารอาหารไว้ดังนี้

"อุตสาหกรรมอาหารของประเทศไทยได้ขยายตัวในเชิงของมูลค่าเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 3.5 ต่อปี (ปี 2554-2558) และมีมูลค่า 0.6 แสนล้านบาทในปี 2558 และได้ขยายตัวในเชิงของการจ้างงานร้อยละ 6.6 ต่อปีในช่วงเวลาเดียวกัน และได้ก่อให้เกิดการจ้างงาน 1.5 ล้านงาน ในปี 2558 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการลดลงของผลิตภาพที่ร้อยละ 8 ระหว่างปี 2554-2558

ถึงแม้อุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทยจะเติบโตอย่างต่อเนื่องในช่วงหลายปีที่ผ่านมาแต่การเจริญเติบโตนั้นยังต่ำกว่าการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมอาหารของตลาดในทวีปเอเชียและผลผลิตของอาหารไทยได้ลดลง ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาหลักเหล่านี้

(1) ขาดหน่วยงานรัฐที่ทำหน้าที่โดยตรงในการวางแผนและยุทธศาสตร์การผลิตอาหารและการจัดส่งเสริมการขายสำหรับลูกค้าเฉพาะกลุ่ม

(2) ขาดการวิจัยและพัฒนา ทั้งนี้การลงทุนในด้านการวิจัยพัฒนาในประเทศไทยนั้นยังต่ำกว่ามาตรฐานของภูมิภาคและนานาชาติ โดยประเทศไทยมีการลงทุนในด้านการวิจัยพัฒนารวมอยู่ที่ร้อยละ 0.6 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ในขณะที่ประเทศเกาหลีได้มีการลงทุนในด้านการวิจัยพัฒนาที่ร้อยละ 4.1 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ในขณะที่ประเทศไทยมีจำนวนนักวิจัย 0.3 ราย ต่อจำนวนพนักงาน 1,000 ราย ในขณะที่ประเทศจีนมีนักวิจัย 5.3 ราย ต่อจำนวนพนักงาน 1,000 ราย

(3) ขาดกิจกรรมส่งเสริมอาหารที่ผลิตในประเทศไทย "Made in Thailand" ในตลาดเป้าหมายต่างๆ และการค้าที่ลดต่ำลงกับประเทศคู่ค้าหลักเดิม เช่น ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และสหภาพยุโรป ในขณะที่การค้าที่กำลังเติบโตกับประเทศคู่ค้า เช่น จีน เมียนมา เวียดนาม และกัมพูชา ยังไม่สามารถทดแทนการส่งออกที่หายไปได้

เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวจึงได้กำหนดประเด็นปฏิรูปไว้ 3 ประเด็น คือ

(1) ยุทธศาสตร์กลุ่มอาหารเป้าหมาย เป็นการพัฒนากระบวนการทำงานตามกลุ่มประเภทอาหาร (Segmented) แบบบูรณาการ ซึ่งรวมถึง การกำหนดกลุ่มอาหารเป้าหมายการขับเคลื่อนองค์ประกอบของแผนงาน

(2) ยกระดับสู่ผลิตภัณฑ์อาหารมูลค่าสูง ซึ่งรวมกิจการสร้างมาตรการจูงใจผลิตภัณฑ์อาหารมูลค่าสูง (Incentivized schemes)

(3) ประชาสัมพันธ์กลุ่มอาหารไทยเป้าหมาย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ"

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561ข: 43-47)

ตารางที่ 5-4 ประเด็นการปฏิรูปประเทศด้านอุตสาหกรรม

ประเด็นปฏิรูป	สาระสำคัญ
2. อุตสาหกรรมอาหาร 2.1 ยุทธศาสตร์กลุ่มอาหาร	2.1.1 พัฒนาแผนงาน ยุทธศาสตร์ มุ่งเน้นการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย เช่น อาหารแปรรูปอาหารทางการแพทย์ 2.1.2 ขับเคลื่อนองค์ประกอบของแผนตามกลุ่มประเภทอาหาร
2.2 ยกระดับสู่อาหารมูลค่าสูง	มาตรการจูงใจผลิตภัณฑ์อาหารมูลค่าสูง
2.3 ประชาสัมพันธ์กลุ่มอาหารไทยเป้าหมาย	เพิ่มบทบาทการประชาสัมพันธ์กลุ่มอุตสาหกรรมอาหารไทยเป้าหมายให้แก่นักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ

ที่มา : ราชกิจจานุเบกษาเล่ม 135 ตอนพิเศษ 24ก ลงวันที่ 6 เมษายน 2561

(9) แผนงานส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (2561: 6-38) ได้เสนอโครงการการส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารไว้ในแผนงาน 2.5 ซึ่งมี 2 ด้าน คือ ด้านสนับสนุนอุปทาน (Supply) และ (2) ด้านการสนับสนุนให้เกิดความต้องการสินค้า (Demand Driven) โดยมีรายละเอียดดังนี้

"1. โครงการหลัก

1.1 ด้านการสนับสนุนอุปทาน (Supply)

1.1.1 เมืองนวัตกรรมอาหาร (Food Innopolis) ในอุทยานวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย

1.1.2 การพัฒนาศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มศักยภาพด้านอาหารและการเกษตรด้วยเทคโนโลยีแสงซินโครตรอน

1.1.3 ศูนย์วิจัยเกี่ยวกับอุตสาหกรรมอาหารแปรรูป

1.1.4 การจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมหรือสถาบันพัฒนาบุคลากร

1.1.5 โครงการส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจนวัตกรรมอาหาร

1.2 ด้านการสนับสนุนให้เกิดความต้องการสินค้า (Demand Driven)

1.2.1 การสร้างความร่วมมือสร้างความร่วมมือเชื่อมโยงเครือข่ายร่วมกับต่างประเทศ เพื่อสร้างช่องทางด้านการตลาดใหม่ๆ ตลอดจนก่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการ และส่งเสริมการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เทคโนโลยีและนวัตกรรม

1.2.2 การจัดซื้อพิเศษสำหรับสินค้าผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูปสมัยใหม่ที่ผลิตในประเทศไทย อันได้แก่ นวัตกรรมอาหารเชิงสุขภาพ อาหารสำหรับ ผู้คนสูงอายุ อาหารสำหรับนักกีฬา ผลิตภัณฑ์อาหารทางการแพทย์ (Medical Food) และอาหารทางการแพทย์ โดยกำหนดให้หน่วยงาน ราชการของภาครัฐต้องจัดซื้อสินค้าผลิตภัณฑ์ดังกล่าวที่ผลิตขึ้น ภายในประเทศที่ได้รับการรับรองด้านคุณภาพและมาตรฐาน เพื่อสร้างตลาดให้กับสินค้าดังกล่าว

2. วัตถุประสงค์

- เพื่อให้เกิดการลงทุนในอุตสาหกรรมอาหารแปรรูป (Food for the future) ในเขตพัฒนาพิเศษ ภาคตะวันออก

- เพื่อนำนวัตกรรมเข้ามาขับเคลื่อนอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารและสร้างสภาพแวดล้อม ที่เพียบพร้อมสู่การผลิตอาหารด้วยเทคโนโลยีขั้นสูง

3. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารมีแรงงานที่มีความรู้และทักษะตรงกับความต้องการ และเพียงพอ

- ผู้ประกอบการสามารถยกระดับการพัฒนาผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร ให้มีคุณภาพ มาตรฐานและมีความทันสมัย สามารถแข่งขันกับประเทศคู่แข่งได้

- มีงานวิจัย เทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ ตรงตามความต้องการของอุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร

- เศรษฐกิจของประเทศเจริญเติบโต โดยอาศัยเทคโนโลยีและนวัตกรรมในสัดส่วนที่เพิ่มมากขึ้น”

(10) มติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปอาหาร

นโยบายในการแปรรูปอาหารนั้น คณะรัฐมนตรีได้มีมติในช่วง พ.ศ. 2547-2563 ดังนี้

(1) วันที่ 6 กรกฎาคม 2547 คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติตามที่สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีเสนอขอยกเว้นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ. 2535 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ข้อ 44-56 กรณีการจัดซื้อจัดจ้างเกี่ยวกับโครงการจัดตั้งโรงงานแปรรูปสินค้าเกษตรโดยร่นระยะเวลาการดำเนินการเกี่ยวกับการประกวดราคาจัดซื้อจัดจ้างจากเดิม เป็น 2ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 ประกาศรับเอกสาร ยื่นซองประกวดราคา ดำเนินการภายใน 10 วัน ขั้นตอนที่ 2 พิจารณาพร้อมกับประกาศรายชื่อผู้รับจ้างหรือผู้จำหน่ายดำเนินการภายใน 3 วัน

(2) วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2548 คณะรัฐมนตรีมีมติเกี่ยวกับเรื่องการจัดตั้งตลาดกลางสินค้าเกษตรของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก ตามที่กระทรวงพาณิชย์เสนอโดยเห็นชอบในหลักการให้จังหวัดจันทบุรีเป็นตลาดกลางสินค้าเกษตรภาคตะวันออกเพื่อสนับสนุนการค้าภายในประเทศโดยให้กระทรวงพาณิชย์พิจารณาร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทยและหน่วยงานอื่นที่

เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดจุดที่ตั้งตลาดกลางให้สามารถเชื่อมโยงการขนส่งสินค้าเกษตรจากจังหวัดตราดและระยองได้อย่างเหมาะสมด้วยและเห็นชอบในหลักการให้จังหวัดตราดเป็นศูนย์กลางการค้า (hub) เพื่อส่งออกไปยังภูมิภาคอินโดจีนพร้อมทั้งให้กระทรวงพาณิชย์ศึกษารายละเอียดร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงคมนาคมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมทั้งพิจารณาถึงระบบโลจิสติกส์ (logistics) และเส้นทางการขนส่งสินค้าทางเรือจากจังหวัดตราดไปยังเกาะฮ่องกง ซึ่งมีผู้เสนอแนะว่าจะใช้เวลาเพียงประมาณ 1 วันด้วย และให้รับความเห็นของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องอาทิ ความเห็นของสำนักงบประมาณที่เห็นควรให้มีการจัดทำแผนงานและโครงการจัดตั้งตลาดกลางสินค้าเกษตรทั้งที่เป็นตลาดเพื่อการส่งออก และตลาดที่ตอบสนองความต้องการภายในโดยให้มีรายละเอียดและกรอบระยะเวลาดำเนินการที่ชัดเจนและเรียงลำดับความสำคัญของการจัดหาเครื่องมืออุปกรณ์และระบบสนับสนุนและแผนการใช้จ่ายงบประมาณตามโครงการโดยเฉพาะในส่วนของข้อเสนอโครงการจัดตั้งตลาดกลางสินค้าเกษตรจังหวัดตราดซึ่งยังขาดรายละเอียดและความชัดเจนในแบบแผนและแนวทางในการดำเนินธุรกิจ (Business Model)

(3) วันที่ 2 สิงหาคม 2548 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอยุทธศาสตร์ปรับโครงสร้างผลไม้ภาคตะวันออก โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดการ ดังนี้เพื่อจัดการผลผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด สร้างเสถียรภาพราคาและผลักดันการส่งออกให้ได้ 20% ของผลผลิต วิจัยและใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพผลผลิต พัฒนาวิทยาการหลังการเก็บเกี่ยว (Post Harvest)และสร้างมูลค่าผลไม้ให้สูงขึ้น (Value Creation) โดยประมาณการงบประมาณในเบื้องต้น 1,400 ล้านบาท ทั้งนี้ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดทำรายละเอียดแนวทางการดำเนินการ และงบประมาณค่าใช้จ่ายให้ครบถ้วนชัดเจน และประสานเลขาธิการนายกรัฐมนตรีเพื่อจัดการประชุมพิจารณาเรื่องนี้ โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และให้เชิญผู้เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงอุตสาหกรรม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กระทรวงคมนาคม และสำนักงบประมาณ เป็นต้น เข้าร่วมการประชุมด้วย

(4) วันที่ 31 มกราคม 2549 คณะรัฐมนตรีมีมติตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอดังนี้เห็นชอบแผนปรับโครงสร้างการผลิตลำไย ปีพ.ศ. 2549 โดยเน้นการผลิตนอกฤดู ปรับปรุงคุณภาพการผลิต และสร้างมูลค่าเพิ่มลำไยและอนุมัติในหลักการงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 งบกลางรายการค่าใช้จ่ายเพื่อปรับกลยุทธ์และรองรับการเปลี่ยนแปลง (ในวงเงิน 27,200 ล้านบาท) จำนวน 273.56 ล้านบาท ทั้งนี้ให้กระทรวงเกษตรและ สหกรณ์พิจารณาปรับแผนการใช้จ่ายจากงบประมาณรายจ่ายประจำปี พ.ศ.2549 ก่อนหากไม่เพียงพอให้ขอทำความตกลงกับสำนักงบประมาณตามความจำเป็นและเหมาะสมต่อไปตามความเห็นของสำนักงบประมาณและให้รับความเห็นของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องรวมทั้งข้อสังเกตของคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการดำเนินการตามแผนปรับโครงสร้างผลไม้ภาคตะวันออกและปรับโครงสร้างการผลิตลำไยดังกล่าวถือเป็นโครงการนำร่องเพื่อศึกษาวิจัยและพัฒนาแนวทางการแปรรูปปรับปรุงคุณภาพ การยืดอายุ การเก็บรักษาและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ผลไม้ของไทยให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดจึงต้องมีการจัดทำแผนการบริหารจัดการที่ชัดเจน และติดตามประเมินผลเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่องและเนื่องจากการดำเนินการดังกล่าวเป็นการที่ภาครัฐได้ลงทุนร่วมกับภาคเอกชนโดยการสร้างโรงงานในที่ดินของเอกชนจึงต้องจัดทำข้อตกลงและรายละเอียดของความรับผิดชอบและภาระผูกพันต่างๆ ที่มีระหว่างกันให้ชัดเจนครบถ้วนถูกต้องตามระเบียบและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องและเกิดความเป็นธรรม อาทิเช่น การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจการ แผนการดำเนินการการบริหารจัดการทรัพย์สิน การบำรุงรักษาและการแบ่งปันผลประโยชน์ เป็นต้นไปพิจารณาดำเนินการด้วย

(5) วันที่ 23 พฤษภาคม 2549 คณะรัฐมนตรีมีมติให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์รับเรื่องขอทบทวนมติคณะรัฐมนตรีในเรื่องแผนการปรับโครงสร้างผลไม้ภาคตะวันออกและปรับโครงสร้างการผลิตลำไยปี พ.ศ. 2549 ไปพิจารณาแนวทางการดำเนินการที่เหมาะสมร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักงบประมาณ และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องให้ได้ข้อยุติโดยให้รับความเห็นของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง อาทิความเห็นของกระทรวงอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการสนับสนุนและสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่สถาบันเกษตรกรเพื่อให้สถาบันฯเข้มแข็งและสามารถแก้ไขปัญหาราคาผลไม้ตกต่ำได้อย่างถาวรควรเป็นสถาบันที่จดทะเบียนตามกฎหมายไว้กับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เพื่อเป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของสินทรัพย์และเกิดการรวมกลุ่มที่แท้จริงและควรพิจารณาความถูกต้องและสอดคล้องกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องด้วยว่าจะสามารถดำเนินการได้มากน้อยเพียงไรและความเห็นของสำนักงบประมาณที่เห็นว่า การขอทบทวนมติคณะรัฐมนตรีโดยเปลี่ยนหลักการจากการที่ภาครัฐได้ลงทุนร่วมกับภาคเอกชนเป็นภาครัฐสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่สถาบันฯ ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของสถาบันฯ ที่ได้รับการสนับสนุนซึ่งจะต้องจัดทำรายละเอียด แผนการดำเนินการ แผนการบริหารจัดการทรัพย์สินและการบำรุงรักษารวมทั้งแนวทางการรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรในราคายุติธรรมให้มีความชัดเจนและสามารถปฏิบัติได้จริงนอกจากนี้ สถาบันฯจะต้องมีขีดความสามารในการบริหารจัดการโรงงานได้โดยไม่เป็นภาระค่างบประมาณในอนาคตโดยมอบให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์รับไปพิจารณาร่วมกับสถาบันฯในการดำเนินการเพื่อให้เกิดความพร้อมในการบริหารจัดการก่อนที่จะดำเนินการต่อไปเป็นต้น ไปพิจารณาด้วย แล้วนำเสนอคณะรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง

(6) วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2561 คณะรัฐมนตรีมีมติเรื่องโครงการจัดตั้งระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (Eastern Fruit Corridor) ดังนี้

1. อนุมัติในหลักการโครงการจัดตั้งระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (Eastern Fruit Corridor) มีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับภาคตะวันออกเป็นมหานครผลไม้ของโลก รวมทั้งมีส่วนในการเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการเกษตร แก้ไขปัญหาราคาสินค้าเกษตรผันผวนตามปริมาณการผลิต สนับสนุนเทคโนโลยีการเก็บรักษาผลไม้และการขนส่งให้เกิดการสูญเสียน้อยที่สุด โดยลดความเสี่ยงด้านการผลิต และส่งเสริมให้เกิดการตลาดที่มีประสิทธิภาพ ตามที่กระทรวงอุตสาหกรรมเสนอ และให้กระทรวงอุตสาหกรรมบูรณาการการดำเนินโครงการฯ นี้ร่วมกับกระทรวงพาณิชย์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้โครงการฯ มีความสอดคล้องเชื่อมโยงกับแผนยุทธศาสตร์การค้าผลไม้ครบวงจร ของกระทรวงพาณิชย์ แล้วให้นำเสนอต่อคณะกรรมการนโยบายการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกพิจารณาก่อนดำเนินการต่อไป สำหรับงบประมาณเพื่อดำเนินโครงการฯ ให้กระทรวงอุตสาหกรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามความเห็นของสำนักงบประมาณ โดยการดำเนินโครงการฯ ระยะที่ 1 ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ (Detail Design) และประกาศการทดสอบความในของนักลงทุน (Market Sounding) มอบหมายหน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวกับการเสริมสร้างประสิทธิภาพการค้าเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานและการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน โดยจัดทำแผนการปฏิบัติงานและแผนการใช้จ่ายงบประมาณ พร้อมทั้งรายละเอียดเพื่อเสนอขอรับการจัดสรรตามความจำเป็นและเหมาะสมตามขั้นตอนต่อไป ทั้งนี้ ให้กระทรวงพาณิชย์นำโครงการฯ บรรจุในแผนยุทธศาสตร์การค้าผลไม้ครบวงจร เพื่อให้ภาพรวมการขับเคลื่อนการค้าผลไม้ไทยมีความครบถ้วนยิ่งขึ้น ส่วนในปีต่อๆ ไป ให้นำผลการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการฯ มากำหนดรูปแบบการร่วมทุนระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน (PPP) ซึ่งหากมีความจำเป็นที่จะต้องขอรับจัดสรรงบประมาณเพื่อการก่อสร้างและติดตั้งระบบ ให้หน่วยงานที่มี

ภารกิจเกี่ยวข้องเสนอขอตั้งงบประมาณรายจ่ายประจำปีรวมถึงการพิจารณาจากแหล่งเงินอื่นตามความจำเป็นและเหมาะสมตามขั้นตอนต่อไป ตามความเห็นของสำนักงบประมาณ

2. ให้กระทรวงอุตสาหกรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับความเห็นของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เห็นควรมีการศึกษาปัญหาอุปสรรคในการดำเนินโครงการในอดีต เช่น โครงการจัดตั้งตลาดกลางสินค้าเกษตรจังหวัดตราด และโครงการสร้างห้องเย็นแช่เยือกแข็งผลไม้เพื่อเป็นศูนย์กลางการกระจายสินค้าและส่งออกผลไม้ภาคตะวันออก เป็นต้น เพื่อให้การออกแบบโครงการฯ ได้โครงการที่เป็นประโยชน์และคุ้มค่าในการลงทุน ควรมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายสินค้าให้ชัดเจน อาทิ ผลไม้สด ผลไม้แปรรูป สารสกัดจากผลไม้ โดยพิจารณาความสอดคล้องกับพฤติกรรมและความสามารถในการผลิตผลไม้สดในพื้นที่ รวมถึงประเภทและรูปแบบของการลงทุนในอุตสาหกรรมเป้าหมายที่ได้รับสิทธิประโยชน์จากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนในพื้นที่โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (East Economic Corridor : EEC) ร่วมด้วย ควรพิจารณาแนวทางการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับชาวสวนผลไม้และผู้ประกอบการในพื้นที่ร่วมด้วย รวมทั้งควรพิจารณาทางเลือกในการใช้ประโยชน์จากเครือข่ายความร่วมมือของกลุ่มคลัสเตอร์ผลไม้ภาคตะวันออกที่มีอยู่ในปัจจุบันในการสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรผู้ปลูกผลไม้และผู้ประกอบการในพื้นที่ และภายหลังจากการศึกษาและออกแบบโครงการฯ ที่มีความครบถ้วนของข้อมูลต่างๆ แล้ว ควรนำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณารายละเอียดโครงการฯ และกรอบวงเงินงบประมาณอีกครั้งหนึ่ง ไปพิจารณาดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไปด้วย

(7) มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 29 เมษายน 2563 เรื่องแผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2570)

เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2563 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบแผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2570) ซึ่งมีวิสัยทัศน์ คือ “ไทยเป็นศูนย์กลางการผลิตอาหารแห่งอนาคตแห่งอาเซียนควบคู่การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก” และมีสินค้าเป้าหมาย เช่น ข้าว ผักและผลไม้ อาหารพร้อมรับประทาน เครื่องปรุงรส เกษตรอินทรีย์ เครื่องดื่มสุขภาพ ผลิตภัณฑ์อาหารจากเทคโนโลยีชีวภาพ และอาหารเพื่อสุขภาพ รวมถึงธุรกิจเกี่ยวเนื่อง เช่น บรรจุภัณฑ์อาหาร และเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนนวัตกรรมอาหาร ทั้งนี้ แผนปฏิบัติการฯ ดังกล่าวจะใช้งบประมาณ 6,671 ล้านบาท และการสนับสนุนจากภาคเอกชน 2,224 ล้านบาท โดยมีคณะกรรมการพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารแห่งชาติเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน หากดำเนินการได้ตามเป้าประสงค์ ประเทศไทยจะเป็นศูนย์กลางการผลิตอาหารอนาคตในอาเซียนในปี 2570 และเป็น 1 ใน 10 ของประเทศผู้ส่งออกอาหารของโลก อีกทั้งคาดว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศจากกลุ่มอาหารจะเติบโตขึ้นเป็น 1.42 ล้านล้านบาท รายได้ธุรกิจเกี่ยวเนื่องกับอุตสาหกรรมอาหารเพิ่มขึ้น 4.5 ล้านล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นปีละ 7%

โดยมีสาระสำคัญดังนี้

“กระทรวงอุตสาหกรรม โดยสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรมได้จัดทำแผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562–2570) เพื่อวางกรอบแนวทางการพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการผลิตอาหารอนาคตแห่งอาเซียนควบคู่กับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก โดยการจัดทำแผนดังกล่าวได้มีการสอบถามความคิดเห็นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนำความเห็นมาปรับปรุงเพิ่มเติมในแผนปฏิบัติการฯ และนำเสนอคณะกรรมการขับเคลื่อนการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพของประเทศพิจารณาเห็นชอบแล้ว รวมทั้งนำเสนอสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและ

สังคมแห่งชาติพิจารณาเห็นชอบด้วยแล้ว ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2560 โดยแผนปฏิบัติการฯ มีรายละเอียด ดังนี้

<u>วิสัยทัศน์</u> : ไทยเป็นศูนย์กลางการผลิตอาหารอนาคตแห่งอาเซียนควบคู่การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก

<u>ผลิตภัณฑ์เป้าหมาย</u> :

(1) สินค้า Commodity เช่น กลุ่มข้าวและธัญพืช กลุ่มปศุสัตว์ ประมง กลุ่มผักผลไม้ กลุ่มเครื่องปรุงรส อาหารพร้อมรับประทาน/เกษตรอินทรีย์/เครื่องดื่มสุขภาพ (Healthy drinks) รวมถึงสินค้าที่มีบรรจุภัณฑ์ทันสมัย/บรรจุภัณฑ์ฉลาด รวมถึงอาหารที่ยกระดับด้วยการคัดแยกเกรด

(2) สินค้าอนาคต Future Food เช่น อาหารสุขภาพและอาหารฟังก์ชัน (Healthy and Functional Food) ผลิตภัณฑ์อาหารจากเทคโนโลยีชีวภาพ อาหารใหม่ (Novel Food) อาหารและวัตถุดิบเพื่อผลิตอาหารคุณภาพสูง และธุรกิจเกี่ยวเนื่องเพื่อสนับสนุนนวัตกรรมอาหาร เช่น บรรจุภัณฑ์อาหาร และเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อสนับสนุนนวัตกรรมอาหาร เป็นต้น

มาตรการภายใต้แผนปฏิบัติการ 4 มาตรการ :

(1) มาตรการสร้างนักรบอุตสาหกรรมอาหารพันธุ์ใหม่ (Food Warrios) เป็นมาตรการสร้างผู้ประกอบอาหารรุ่นใหม่ให้มีนวัตกรรมอาหารโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประกอบการที่ใช้ฐานความรู้และทักษะเพื่อให้เป็นพลังขับเคลื่อนหลักในการสร้างมูลค่าเพิ่ม สร้างงาน สร้างรายได้ และสร้างการเติบโตให้เศรษฐกิจไทย โดยให้ความสำคัญกับการผลิตอาหารอนาคต (Future Food) เช่น อาหารสุขภาพ (Healthy Foods) ผลิตภัณฑ์อาหารจากเทคโนโลยีชีวภาพ (Food Biotechnology Products) และอาหารใหม่ (Novel Food)

(2) มาตรการสร้างนวัตกรรมอาหารอนาคต (Future Food Innovation) เป็นมาตรการยกระดับนวัตกรรมอาหารอนาคตสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ โดยสร้างโครงสร้างพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารของไทย

(3) มาตรการสร้างโอกาสทางธุรกิจ (New Marketing Platform) เป็นมาตรการเพื่อสร้างโอกาสทางธุรกิจทั้งในและต่างประเทศผ่านแพลตฟอร์ม (Platform) ที่เหมาะสมกับผู้ผลิตทุกระดับให้อุตสาหกรรมอาหารไทยมีบทบาทในตลาดโลก โดยการเชื่อมโยงสู่ภาคการผลิต การค้าสู่สากล รวมถึงการสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งด้วยวัฒนธรรมและความคิดสร้างสรรค์และเชื่อมโยงผลิตภัณฑ์อาหารกับการท่องเที่ยว

(4) มาตรการสร้างปัจจัยพื้นฐานเพื่อเร่งการพัฒนาอุตสาหกรรม (Enabling) เป็นมาตรการสร้างปัจจัยเอื้อสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารของไทยและลดอุปสรรคในการประกอบธุรกิจ (Ease of Doing Business) ที่จะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรม 4.0 ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างความโปร่งใส สุจริต ยุติธรรม รับผิดชอบต่อสาธารณะ และการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ในการพัฒนาประเทศ"

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

(1) ภาพรวมของประเทศ

- ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการผลิตอาหารอนาคตในอาเซียน ในปี พ.ศ. 2570
- ประเทศไทยเป็น 1 ใน 10 ของประเทศผู้ส่งออกอาหารของโลก

(2) เศรษฐกิจของประเทศ

- ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (Gross Domestic Product : GDP) อาหารของไทยเพิ่มขึ้นเป็น 1.42 ล้านล้านบาท

- รายได้ในธุรกิจเกี่ยวเนื่องกับอุตสาหกรรมอาหารเพิ่มขึ้น 4.5 ล้านล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 7 ต่อปี

- เกิดการลงทุนใหม่ในอุตสาหกรรมอาหารภายในประเทศ 0.48 ล้านล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 7 ต่อปี

กลไกการดำเนินการ : ใช้กลไกความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนเป็นตัวขับเคลื่อนโดยผ่านคณะกรรมการพัฒนาอุตสาหกรรมแห่งชาติ (กอช.) ในการกำกับการดำเนินการตามมาตรการต่างๆ ภายหลังจากที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบ รวมถึงการติดตามผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายใต้มาตรการดังกล่าว เพื่อให้มีการบูรณาการที่สอดคล้องกับแนวนโยบายและยุทธศาสตร์ของประเทศ

(11) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569)

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ข: 47,51-52) ได้กำหนดการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารไว้ในหมุดหมายที่ 1 ไทยเป็นประเทศชั้นนำด้านสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปมูลค่าสูง โดยมีกลยุทธ์การพัฒนาในกลยุทธ์ที่ 2 ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 2 การส่งเสริมการผลิตและการขยายตัวของตลาด ของสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูป ที่มีมูลค่าเพิ่มสูง อาทิ ผลผลิตเกษตรปลอดภัย สมุนไพรแปรรูปอาหารทางการแพทย์ อาหารทางเลือก อาหาร ฟังก์ชัน พลังงาน วัสดุและเคมีชีวภาพ โปรตีนจากพืชและแมลง

กลยุทธ์ย่อยที่ 2.1 ส่งเสริมให้มีการพัฒนาและทำธุรกิจผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปมูลค่าเพิ่มสูงที่มีศักยภาพทางการตลาดในอนาคต โดยให้มีการจัดทำแผนที่นำทางสำหรับการพัฒนาและส่งเสริมผลิตภัณฑ์ เกษตรแปรรูปมูลค่าเพิ่มสูงรายผลิตภัณฑ์อย่างครบวงจร เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมอย่างเป็นระบบต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

(12) กรอบพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออก พ.ศ. 2566-2570

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ก: 139) ได้ระบุข้อจำกัดและท้าทายในเรื่องอุตสาหกรรมอาหารไว้ในกรอบการพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2566-2570 ดังนี้

“(3) ภาคตะวันออกเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรที่สำคัญของประเทศ โดยเฉพาะผลไม้ อย่างไรก็ตาม ประสิทธิภาพในการเก็บเกี่ยวและการรักษาผลผลิตให้ได้คุณภาพและมาตรฐานยังคงต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สินค้าเกษตร โดยเฉพาะผลไม้เป็นผลิตผลที่ออกตามฤดูกาล ผลผลิตออกมาพร้อมๆ กัน เป็นจำนวนมากและเน่าเสียได้ง่าย (Perishable Agriculture Commodities) จึงมีความจำเป็นในการ บริหารจัดการอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพตลอดห่วงโซ่อุปทาน การพัฒนาระบบการเก็บรักษาผลผลิต เพื่อรักษาคุณภาพผลผลิตให้ยาวนาน รวมทั้งการพัฒนาการแปรรูปสินค้าเกษตรที่หลากหลายและวิสาหกิจ ชุมชนหรือ SMEs ให้สามารถเข้าถึงและดำเนินการได้อย่างสะดวกและเหมาะสม”

เพื่อแก้ไขข้อจำกัดและท้าทายดังกล่าว สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ก: 143-144) ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาในช่วง พ.ศ. 2566-2570 ไว้ในข้อ 3.4.2 ดังนี้

“3.4.2 พัฒนาการเกษตรคุณภาพและผลตอบแทนสูง เชื่อมโยงสู่การผลิตอาหารปลอดภัย การผลิตพลังงานทดแทน และพืชสมุนไพรทางการแพทย์ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาด้านการตลาดควบคู่กับการพัฒนาระบบบริหารจัดการการผลิตที่มีประสิทธิภาพ ด้วยการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการพัฒนาพื้นที่ที่มีศักยภาพให้เป็นศูนย์กลางการผลิตและการกระจายสินค้าเกษตร โดยมีแนวทางการพัฒนา ได้แก่ (1) เสริมสร้างผลิตภาพการผลิตผลไม้ของภาคตะวันออกให้มีประสิทธิภาพและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับความต้องการของตลาด นำไปสู่การพัฒนาให้ภาคตะวันออกเป็นมหานคร ผลไม้เมืองร้อนแห่งเอเชีย ด้วยการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม และงานวิจัย ควบคู่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น และระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ทั้งการเพาะปลูกและการแปรรูปตามศักยภาพการผลิตของเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนของแต่ละพื้นที่สนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกร ส่งเสริมการประกันภัยการเกษตร พัฒนา ตลาดให้เข้าสู่ระบบธุรกิจพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-commerce) และตามความต้องการเฉพาะของลูกค้า (Customized Marketing) พัฒนาระบบการเก็บรักษาและการขนส่งสินค้า เพื่อลดต้นทุนและการสูญเสีย และเสริมสร้างศักยภาพของโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตรและระบบฐานข้อมูลการเกษตรทั้งข้อมูลด้านการผลิต (Supply Side) และความต้องการผลผลิต (Demand Side) และผลิตภัณฑ์เกษตรทั้งในประเทศและต่างประเทศให้เหมาะสม รวมทั้งพัฒนาจังหวัดจันทบุรีให้เป็นศูนย์กลางการรวบรวมผลผลิตและการกระจายสินค้าผลไม้คุณภาพได้มาตรฐาน (2) พัฒนาประสิทธิภาพการเพาะเลี้ยงและแปรรูปสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่สำคัญของภาคตะวันออก อาทิ กุ้งทะเล ปูทะเล ปลากะพงขาว จระเข้ และกุ้งก้ามกราม เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนอย่างทั่วถึง โดยการใช้เทคโนโลยีในการจัดการฟาร์ม การวิจัยและพัฒนานวัตกรรม ในการเพาะพันธุ์และการเลี้ยงสัตว์น้ำ รวมทั้งการแปรรูปสัตว์น้ำที่มีคุณภาพและลดต้นทุนการผลิต สนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกร ส่งเสริมการประกันภัยการเกษตร และส่งเสริมการทำประมงชายฝั่งและทะเลอย่างรับผิดชอบบริเวณจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด โดยเสริมสร้างสวัสดิภาพแรงงานประมง ส่งเสริมและควบคุมการจับสัตว์น้ำตามศักยภาพการผลิต และอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (3) ยกระดับพืชสมุนไพรให้เป็นธุรกิจสมุนไพรสู่ตลาดสากล (จังหวัดปราจีนบุรี จันทบุรี และสระแก้ว) และพัฒนาพืชพลังงานเพื่อสนับสนุนการใช้พลังงานทดแทนของประเทศ (จังหวัดสระแก้ว ชลบุรี ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา จันทบุรี และระยอง) โดยการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ในการผลิตพืชสมุนไพร เพื่อการพาณิชย์ให้ได้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปสมุนไพรให้มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล ตรงตามความต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ และเร่งเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายพืชสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพร รวมทั้งส่งเสริมให้จังหวัดปราจีนบุรีเป็นต้นแบบธุรกิจสมุนไพร ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ นอกจากนี้ส่งเสริมการผลิตมันสำปะหลังและอ้อยโรงงานที่มีคุณภาพ เสริมสร้างประสิทธิภาพการผลิตไบโอเอทานอล และส่งเสริมให้จังหวัดสระแก้วและชลบุรีเป็นศูนย์กลางการผลิตพืชพลังงานของภาคตะวันออก (4) เสริมสร้างศักยภาพการผลิตและพัฒนาคุณภาพมาตรฐานสินค้าปศุสัตว์สำคัญของภาคตะวันออก ได้แก่ สุกร ไก่ และโค ในจังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา และสระแก้ว ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ โดยการส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถใช้เทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยและมีพันธุ์สัตว์ที่มีคุณภาพได้มาตรฐานปลอดภัย การสนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกร การส่งเสริมการประกันภัยการเกษตร และการส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเลี้ยงปศุสัตว์ที่มีพันธสัญญากับผู้แปรรูป รวมทั้งการพัฒนาระบบบริหารจัดการตลาดให้มีประสิทธิภาพ”

อนึ่งในแผนพัฒนาภาคตะวันออก (ฉบับทบทวน) ที่สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดำเนินการในปี พ.ศ. 2562 นั้น ได้เสนอโครงการจัดตั้งเมืองนวัตกรรมอาหารขึ้นในภาคตะวันออก โดยมีรายละเอียดดังนี้

โครงการจัดตั้งเมืองนวัตกรรมอาหาร

"สาระสำคัญ เมืองนวัตกรรมอาหาร เป็นการบูรณาการการวิจัย โดยนำองค์ความรู้และนวัตกรรมจากศูนย์กลางการวิจัยพัฒนาเชิงประยุกต์และนวัตกรรมทางชีวภาพวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีชีวภาพมาเชื่อมโยงและต่อยอด ในด้านสารปรุงแต่งอาหารและเชื่อมต่อผลงานวิจัยจากศูนย์กลางการวิจัย พัฒนา และนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีระบบอัตโนมัติ หุ่นยนต์ และระบบอัจฉริยะ ด้วยการใช้ Internet of Thing ในอุตสาหกรรมอาหารจากต้นทางถึงปลายทาง เพื่อนำไปสู่ Internet of Food เพื่อช่วยเพิ่มมูลค่าสินค้าภาคเกษตรกรรม โดยการพัฒนา ส่งเสริม และยกระดับการผลิตอาหารของประเทศด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

โครงการเมืองนวัตกรรมอาหาร (Food Innopolis)

"สาระสำคัญ เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารของประเทศไทยให้เป็น "ศูนย์กลางการวิจัยพัฒนาและนวัตกรรมสำหรับอุตสาหกรรมอาหารของโลกภายในปี 2572" โดยจัดสรรโครงสร้างพื้นฐานเฉพาะทาง สิทธิประโยชน์ แรงจูงใจมาตรการการสนับสนุน และการบริการแบบ One-Stop-Service Platforms เพื่ออำนวยความสะดวกด้านการวิจัยและนวัตกรรมของบริษัทที่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดการสร้างรายได้แก่ประเทศเป็นสัดส่วนไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) และเพิ่มมูลค่าการส่งออกเป็น 2 เท่า ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) และเพิ่มมูลค่าการส่งออกเป็น 2 เท่า ของผลิตภัณฑ์มูลค่าปัจจุบัน มีผู้ประกอบการรุ่นใหม่มีศักยภาพและขีดความสามารถด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่จะก่อให้เกิดการเติบโตเป็นบริษัทที่มียอดขาย 500 ล้านบาทต่อปี ไม่น้อยกว่า 100 ราย เกิดบริษัท Startup ด้านเทคโนโลยีอาหารที่เติบโตอย่างก้าวกระโดดไม่น้อยกว่า 100 ราย และยกระดับความพร้อมทางเทคโนโลยีสู่อุตสาหกรรม (Technology Readiness Levels) ของงานวิจัยให้มีระดับที่สูงขึ้นเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่เชิงพาณิชย์ และมีโครงสร้างพื้นฐานด้านการวิจัยและนวัตกรรมอาหารที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมอาหารเพื่ออนาคต" ดังรายละเอียดในตารางที่ 5-5

5.2.2 โครงสร้างอุตสาหกรรมอาหาร

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (2552:1-2) ได้รายงานเรื่อง โครงสร้างของอุตสาหกรรมอาหารไว้ดังนี้

"อุตสาหกรรมอาหาร" หมายถึงอุตสาหกรรมที่นำผลผลิตจากภาคเกษตร ซึ่งได้แก่ ผลผลิตจากพืช ปศุสัตว์ และประมง มาใช้เป็นวัตถุดิบหลักในการผลิต โดยอาศัยเทคโนโลยีต่างๆ ในกระบวนการผลิตเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่สะดวกต่อการบริโภค หรือการนำไปใช้ในขั้นต่อไป และเป็นการยืดอายุการเก็บรักษาผลผลิตจากพืช ปศุสัตว์ และประมง โดยผ่านกระบวนการแปรรูปขั้นต้น หรือขั้นกลางเป็นสินค้ากึ่งสำเร็จรูปหรือขั้นปลายที่เป็นผลผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป"

ตารางที่ 5-5 สรุปนโยบายของรัฐเรื่องอุตสาหกรรมอาหาร

ลำดับ	ปี	นโยบายของรัฐเรื่องอุตสาหกรรมอาหาร	หน่วยงาน
1	2545	โครงการจัดทำแผนแม่บทอุตสาหกรรมรายสาขา (สาขาอาหาร)	สถาบันอาหารกระทรวงอุตสาหกรรม[1)]
2	2551	ประกาศใช้ “พระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. 2551)”	กระทรวงสาธารณสุข[2)]
3	2552	จัดทำ “แผนแม่บทอุตสาหกรรมอาหาร พ.ศ. 2553-2557”	กระทรวงอุตสาหกรรม[3)]
4	2553	วันที่ 13 มกราคม 2553 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบ “แผนแม่บทอุตสาหกรรมอาหาร พ.ศ. 2553-2557”	กระทรวงอุตสาหกรรม[4)]
5	2553	จัดทำ “กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย”	คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ[5)]
6	2559	จัดทำ “ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)	กระทรวงอุตสาหกรรม[6)]
7	2559	จัดทำ “ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (2560-2579)	กระทรวงเกษตรและสหกรณ์[7)]
8	2561	แผนการปฏิรูปประเทศด้านเศรษฐกิจ หัวข้อที่ 1 การปฏิรูปด้านความสามารถในการแข่งขัน หัวข้อย่อย 1.1 ผลิตภาพของอุตสาหกรรมอาหาร	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ[8)]
9	2561	ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ได้กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ด้านการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับอาหาร คือเกษตรแปรรูป	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ[9)]
10	2561	แผนงานส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารพัฒนาเขตพื้นที่พิเศษภาคตะวันออก (EEC)	สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพื้นที่พิเศษภาคตะวันออก[10)]
11	2563	มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 29 เมษายน 2563 เรื่องแผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูป	กระทรวงอุตสาหกรรม[11)]
12	2564	กรอบแผนพัฒนาภาคตะวันออก	สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ[12)]
13	2564	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569) ได้กำหนดไว้ในหมุดหมายที่ 1 กลยุทธ์ที่ 10 “การพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร”	สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ[13)]

ที่มา :

[1)] สถาบันอาหาร (2545: 8)
[2)] ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 125 ตอนที่ 31ก ลงวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2551
[3)] กระทรวงอุตสาหกรรม(2552: 1-11)
[4)] มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 13 มกราคม 2553 เรื่อง “แผนแม่บทอุตสาหกรรมอาหาร พ.ศ.2553-2557”
[5)] คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ (2553: 8-11)
[6)] กระทรวงอุตสาหกรรม (2559: 4-14)
[7)] กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2559: 67-68)
[8)] ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 24ก ลงวันที่ 6 เมษายน2561
[9)] ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 82ก ลงวันที่ 13 ตุลาคม2561
[10)] สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพื้นที่พิเศษภาคตะวันออก (2561: 6-38)
[11)] มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 29 เมษายน 2563
[12)] สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ก: 119)
[13)] สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ข: 47,51-52)

โครงสร้างของอุตสาหกรรมอาหารภายใต้การจัดแบ่งของสินค้าและผลิตภัณฑ์แบ่งแบบ ISIC ตามสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดย ISIC (International Standard Industrial Classification of All Economic Activies) ระดับ 2 หลัก ISIC 15 มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) การผลิตเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์จากเนื้อสัตว์ (ISIC 1511) ประกอบด้วยการดำเนินการเกี่ยวกับโรงฆ่าสัตว์ การตกแต่งและบรรจุ การผลิตเนื้อสัตว์และสัตว์ปีกที่สด แช่เย็นหรือแช่เย็นจนแข็ง การเก็บถนอมและการปรุงแต่งเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์เนื้อสัตว์

(2) การแปรรูปและการเก็บถนอมสัตว์น้ำและผลิตภัณฑ์จากสัตว์น้ำ (ISIC 1512) ประกอบด้วย การเก็บถนอมอาหารจำพวกปลาและผลิตภัณฑ์จากปลา การผลิตปลาที่ทำให้สุกแล้วการผลิตปลาป่นที่เหมาะสมสำหรับมนุษย์บริโภค หรือใช้เป็นอาหารสัตว์

(3) การแปรรูปผลไม้และผัก (ISIC 1513) ประกอบด้วย การผลิตอาหารที่มีส่วนประกอบของผลไม้หรือผักเป็นหลัก การเก็บถนอมผลไม้หรือผัก

(4) การผลิตน้ำมันจากพืช น้ำมันจากสัตว์และไขมันจากสัตว์ (ISIC 1514) ประกอบด้วย การผลิตน้ำมันและไขมันจากพืชหรือสัตว์ ยกเว้นการเจียวและการกลั่นน้ำมันจากไขมันหมู และไขมันจากสัตว์อื่นๆ ที่บริโภคได้ การสกัดน้ำมันจากปลาหรือตับปลา การผลิตน้ำมันพืช

(5) การผลิตผลิตภัณฑ์ที่ได้จากนม (ISIC 1520) ประกอบด้วย การแปรรูปนม รวมทั้งการกรอง การทดสอบ หรือการทำให้นมสดด้วยการแช่เย็น ของเหลวของนมหรือครีม การผลิตเนยธรรมชาติหรือเนยที่สกัดน้ำออกแล้ว การผลิตน้ำมันเนย

(6) การผลิตผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการโม่-สีธัญพืช (ISIC 1531) ประกอบด้วย การโม่-สีเมล็ดพืช เช่น แป้งเมล็ดหัก แป้งหยาบ ข้าวโพด เป็นต้นโรงสีข้าว การผลิตแป้งจากข้าว การโม่-สี พืช ผัก

(7) การผลิตสตาร์ชและผลิตภัณฑ์จากสตาร์ช (ISIC 1532) ประกอบด้วย การผลิตสตาร์ช ได้แก่ สตาร์ชจากข้าวโพด ข้าว ธัญพืชอื่นๆ การโม่-สีเวทคอร์น การผลิตกลูโคส และน้ำเชื่อมกลูโคส รวมทั้งการผลิตกลูเทน

(8) การผลิตอาหารสัตว์สำเร็จรูป (ISIC 1533) ประกอบด้วย การผลิตอาหารสัตว์เลี้ยงสำเร็จรูป การเตรียมส่วนผสมวัตถุดิบ หรือส่วนผสมที่ใช้สำหรับเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะ การผลิตอาหารสำเร็จรูปสำหรับฟาร์มเลี้ยงสัตว์

(9) การผลิตผลิตภัณฑ์ประเภทอบ (ISIC 1541) ประกอบด้วย การผลิตขนมประเภทอบชนิดกรอบ แช่แข็ง หรือสด ขนมปังกรอบและขนมประเภทอบชนิดอื่นๆ

(10) การผลิตน้ำตาล (ISIC 1542) ประกอบด้วย การผลิตน้ำตาลจากอ้อยหรือหัวบีท น้ำตาล ทรายดิบ น้ำตาลบริสุทธิ์ การผลิตกากน้ำตาล

(11) การผลิตโกโก้ ช็อกโกแลต และขนมที่ทำจากน้ำตาล (ISIC 1543) ประกอบด้วยการผลิตโกโก้เป็นเพสต์ เป็นผง หรือเป็นแท่ง การผลิตโกโก้บัตเตอร์ ไขมันหรือน้ำมันจากโกโก้ การผลิตช็อกโกแลต การผลิตขนมที่ทำจากน้ำตาล

(12) การผลิตมะกะโรนี เส้นบะหมี่ เส้นก๋วยเตี๋ยว เส้นหมี่ วุ้นเส้น และผลิตภัณฑ์อาหารประเภทแป้งที่คล้ายกัน (ISIC 1544) ประกอบด้วย การผลิตผลิตภัณฑ์ที่มีส่วนผสมของแป้ง เช่น สปาเกตตี มะกะโรนี เส้นบะหมี่ เส้นก๋วยเตี๋ยว การผลิตคัสคัส การผลิตพาสต้าแบบมีไส้หรือที่ปรุงให้สุกแล้ว

(13) การผลิตผลิตภัณฑ์อาหารอื่นๆ ซึ่งมิได้จัดประเภทไว้ในที่อื่น (ISIC 1549) ประกอบด้วย กาแฟคั่ว บด การผลิตกาแฟเทียม การผลิตสิ่งสกัดหัวเชื้อที่เข้มข้นของกาแฟ การผลิตสิ่งสกัดหรือหัวเชื้อที่เข้มข้นของชาหรือชามาเต้ การผลิตไข่ที่มีสภาพเป็นของเหลว ผง หรือแช่เย็นจนแข็ง การผลิตน้ำผึ้งเทียม การผลิตเครื่องเทศ ผงชูรส

5.3 ศักยภาพอุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย

หัวข้อนี้จะมีสาระสำคัญรวม 6 เรื่อง คือ (1) ข้อเสนอแนะจากสถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ้งภากรณ์ (2) อาหารฟังก์ชั่น (3) ผลิตภัณฑ์อาหารจากพืชในประเทศไทย (4) ตัวอย่างการใช้เทคโนโลยีในการแปรรูปน้ำมันปาล์ม (5) การส่งออกสินค้าอาหารไทย และ(6) โรงงานอุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะจากสถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ้งภากรณ์

สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ้งภากรณ์ (2563: 2-4) ได้สรุปผลการเสวนาเรื่องอุตสาหกรรมอาหารแปรรูปไว้ดังนี้

(1) โอกาส อุปสรรค และความท้าทายในระยะต่อไปสำหรับอุตสาหกรรมอาหารแปรรูป

(1.1) มองไปข้างหน้า อุตสาหกรรมมีแนวโน้มเติบโตต่อไปได้ดี โดยเฉพาะอาหารแปรรูปมูลค่าสูง (high value-added) อาทิ อาหารเสริมเพื่อสุขภาพ (functional food) อาหารที่ผ่านการผลิตแบบธรรมชาติ (organic food) และอาหารที่ได้โปรตีนจากพืช (plant-based food) โดยอาหารแปรรูปของไทยโดยรวมได้รับความเชื่อถือจากต่างชาติในด้านคุณภาพที่อยู่ในเกณฑ์ดี

(1.2) อย่างไรก็ตาม ผลิตภัณฑ์ของไทยยังได้รับการรับรู้จากต่างชาติในวงจำกัด โดยอยู่ในประเภทวัตถุดิบที่นำไปผลิตต่อ (wholesale) เพราะผู้ประกอบการส่วนใหญ่ยังทำธุรกิจแบบรับจ้างผลิต (OEM: original equipment manufacturer) ซึ่งผู้ประกอบการไทยสามารถยกระดับผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่รู้จักและเชื่อถือในรูปแบบอาหารสำเร็จรูปที่จำหน่ายตามร้านค้าปลีก (retail) ในต่างประเทศได้มากขึ้น ผ่านการเป็นธุรกิจที่ผลิตภายใต้แบรนด์สินค้าของตนเอง

(1.3) นอกจากนี้ ผู้ประกอบการไทยอาจต้องเผชิญกับความท้าทายต่าง ๆ อาทิ

(1.3.1) ราคาของวัตถุดิบที่ผันผวนจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่รุนแรงขึ้น

(1.3.2) ค่าแรงขั้นต่ำที่อาจเพิ่มขึ้นและส่งผลต่อธุรกิจที่ยังใช้แรงงานอย่างเข้มข้น

(1.3.3) ปัญหาของแรงงานไทย โดยเฉพาะการหลีกเลี่ยงงาน 3D (Dirty, Dangerous, Demanding) ทำให้ธุรกิจต้องพึ่งพิงแรงงานต่างชาติ โดยผลกระทบจากมาตรการจำกัดการเดินทาง ทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนแรงงานอยู่บ้างในช่วงที่วิกฤตคลี่คลายแล้ว (อย่างไรก็ดี วิกฤตโควิด-19 มีส่วนช่วยให้แรงงานไทยลดการหลีกเลี่ยงงาน 3D ได้มากขึ้น)

(1.3.4) มาตรฐานการผลิตจะได้รับความสำคัญมากขึ้นในการส่งออกระหว่างประเทศ อาทิ ด้านสุขอนามัย สิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล (ESG)

(1.3.5) ความสามารถในการแข่งขันด้านราคาจากค่าเงินบาทที่แข็งกว่าประเทศคู่ค้าต่างๆ โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับบราซิลที่มีค่าเงินอ่อนมาก

(1.3.6) พฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เช่น เน้นอาหารเพื่อสุขภาพ (ลดโซเดียม) และอาหารที่มีมาตรฐานสุขอนามัยเพิ่มขึ้น

(1.4) ดังนั้น ผู้ประกอบการไทยจึงต้องปรับตัวอย่างต่อเนื่องเพื่อรองรับความท้าทายดังกล่าว อาทิ

(1.4.1) เป็นผู้นำในการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลิตภาพและรักษามาตรฐานการผลิต เนื่องจากผลิตภัณฑ์ที่ต้องใช้ความประณีตยังเป็นจุดแข็งของผู้ประกอบการไทย

(1.4.2) สำหรับกระบวนการผลิตที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยแรงงานฝีมือ ควรนำเครื่องจักรมาใช้ทดแทนแรงงานให้มากขึ้น (automation) เพื่อการผลิตที่มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

(1.4.3) ลดความเสี่ยงของธุรกิจ โดยการกระจายตลาดและผลิตภัณฑ์ (diversification) เพื่อสร้างโอกาสและกลุ่มลูกค้าใหม่ๆ โดยผู้ประกอบการไทยไม่จำเป็นต้องทำแต่อาหารไทยเพื่อส่งออกแต่เพียงอย่างเดียว

(2) ข้อเสนอแนะจากการเสวนาต่อภาครัฐ

(2.1) ภาครัฐควรขยายและเน้นรูปแบบของการสนับสนุนส่งเสริมอุตสาหกรรมอาหารแปรรูป โดยบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ และทำงานร่วมกับภาคเอกชนมาขึ้น โดยเฉพาะการวิจัยและพัฒนากระบวนการผลิตและนวัตกรรมร่วมกับภาคเอกชน สำหรับตลาดทุกระดับ เพื่อสร้างโอกาสใหม่ ๆ และรองรับอุปสงค์ที่ยังไม่ได้รับการเติมเต็ม

(2.1.1) ภาครัฐควรให้ความสำคัญกับงาน R&D ในผลิตภัณฑ์ทุกระดับ ตั้งแต่ผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าสูง (high-end research) เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน รวมทั้งผลิตภัณฑ์ระดับกลางและระดับล่างด้วย ซึ่งเป็นการผลิตในปริมาณมาก (mass production) เพื่อตอบโจทย์ให้กับธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก (SMEs)

(2.1.2) นอกจากการวิจัยด้านผลิตภัณฑ์แล้ว ภาครัฐควรเพิ่มการวิจัยเพื่อพัฒนาในเชิงกระบวนการผลิต (process) ให้มากขึ้นด้วย

(2.1.3) หน่วยงานวิจัยของรัฐควรมีกระบวนการให้ทุนวิจัยและการเบิกจ่ายทุนวิจัยที่ทันการณ์และคล่องตัว เพื่อรองรับต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วได้ดีขึ้น

(2.1.4) ควรส่งเสริมความร่วมมือกับภาคเอกชนที่มีศักยภาพในการนำผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการวิจัยนั้นไปจำหน่ายและทำการตลาดอย่างมีประสิทธิผล

(2.2) ลดกฎระเบียบที่ไม่จำเป็น ซึ่งเป็นอุปสรรคและต้นทุนต่อผู้ประกอบการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในกระบวนการทำงาน/บริหารจัดการต้นทุน

(2.3) ประเด็นเพิ่มเติม: อาหารที่ได้รับการรับรองมาตรฐานฮาลาล (HALAL)

(2.3.1) อาหารที่ได้รับการรับรองมาตรฐานฮาลาลมีแนวโน้มเติบโตได้ดีตามการเติบโตของเศรษฐกิจและประชากรของประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม โดยผู้ประกอบการขนาดใหญ่ของไทยมีศักยภาพในการผลิตและปรับตัวได้ดี แต่ผู้ประกอบการขนาดเล็กต้องเร่งพัฒนาศักยภาพเพื่อรองรับอุปสงค์ที่เพิ่มขึ้น

(2.3.2) ปัญหาอุปสรรคสำคัญของธุรกิจอาหารที่ได้รับการรับรองมาตรฐานฮาลาล ซึ่งต้องเร่งแก้ไข มีดังนี้

(1) ข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนสำหรับผู้ประกอบการโดยเฉพาะผู้ประกอบการขนาดเล็ก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิม เนื่องจากมีเพียงธนาคารอิสลามเท่านั้นที่ดำเนินการได้ถูกต้องตามหลักศาสนา ซึ่งควรส่งเสริมให้ผู้ประกอบการมีช่องทางการเข้าถึงเงินทุนได้มากขึ้น

(2) กระบวนการการออกใบรับรองที่มีขั้นตอนยุ่งยาก ทั้งความไม่เพียงพอของหน่วยงานที่ออกใบรับรอง การต่ออายุใบรับรองหลายครั้งโดยไม่จำเป็นและสร้างอุปสรรคในกระบวนการการส่งออก ทำให้บางครั้งสินค้าถูกตีกลับ รวมถึงห้องตรวจปฏิบัติการที่มีอุปกรณ์และบุคลากรครบวงจรยังมีอยู่จำกัด ทำให้บางประเทศคู่ค้ายังไม่ยอมรับมาตรฐานฮาลาลของไทยและต้องตรวจมาตรฐานซ้ำทำให้เกิดค่าใช้จ่ายในการส่งออกเพิ่มเติมสำหรับผู้ประกอบการ

5.3.2 อาหารฟังก์ชั่น

ประชาคมวิจัยด้านเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียนและเศรษฐกิจสีเขียว (2561: 20-21) ได้วิเคราะห์ถึงอาหารฟังก์ชั่นไว้ 3 เรื่อง ดังนี้

(1) ตลาดและการแข่งขัน

ที่ผ่านมาสินค้าสำคัญที่สร้างรายได้หลักให้กับอุตสาหกรรมอาหารของไทย ได้แก่ ไก่และกุ้งแช่แข็ง สับปะรดกระป๋อง ทูน่ากระป๋อง ซึ่งเป็นอาหารแปรรูปขั้นต้นและเป็นการส่งออกโดยผู้ประกอบการรายใหญ่ไม่กี่รายที่มีศักยภาพในระดับโลก อย่างไรก็ตามในระยะหลังสินค้าอาหารสำเร็จรูปพร้อมรับประทาน (ready meal) มีสัดส่วนการส่งออกที่เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก จนมีสัดส่วนเทียบเท่ากับกลุ่มสินค้าอาหารสด/วัตถุดิบ/แปรรูปขั้นต้น คือร้อยละ 50 หรือประมาณ 500,000 ล้านบาท เนื่องจากแนวโน้มความเป็นเมืองที่ผู้คนใช้ชีวิตอย่างเร่งรีบมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะตลาดที่ขยายตัวในประเทศคู่ค้าที่สำคัญของไทย ได้แก่ ตะวันออกกลางและจีน ประกอบกับปัจจัยภายในอุตสาหกรรม ได้แก่ ค่าแรงที่ปรับตัวสูงขึ้น ยิ่งทำให้ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมอาหารจำเป็นต้องมุ่งสู่การแปรรูปอาหารที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น และทำให้กลุ่มผู้ประกอบการในสาขาดังกล่าวลงทุนวิจัยและพัฒนาสูงที่สุดในภาคการผลิต ในอนาคตผู้บริโภคมีแนวโน้มดูแลสุขภาพและนิยมรับประทานอาหารที่คงความสดใหม่ คุณภาพสูง และมีคุณค่าทางโภชนาการเพิ่มมากขึ้น และอาจมองหา Clean Label ซึ่งใช้วัตถุดิบและเครื่องปรุงจากธรรมชาติ ผ่านการแปรรูปน้อยที่สุด กระบวนการผลิตต้องเป็นมิตรต่อแรงงาน สัตว์และสิ่งแวดล้อม ปลอดสารปรุงแต่ง จากมูลค่าตลาดผลิตภัณฑ์อาหารพร้อมทาน ของโลก พบว่า ผลิตภัณฑ์อาหารพร้อมทานแบบแช่เย็นและสลัดพร้อมทานมีมูลค่าและอัตราการเติบโตของตลาดเฉลี่ยสูง ขณะที่อาหารพร้อมทานแบบแช่แข็งและแบบที่เก็บได้ที่อุณหภูมิห้อง (Shelf stable) ตลาดเริ่มชะลอตัว หากไม่มีนวัตกรรมใหม่ๆ มาแก้ไขภาพลักษณ์ของความไม่สดใหม่ ไม่มีเส้นใยหรือคุณค่าทางอาหาร นอกจากนี้ยังมีผลิตภัณฑ์อาหารพร้อมทานที่ได้รับความสนใจจากผู้บริโภคเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ คือ กลุ่มผลิตภัณฑ์อาหารพร้อมทานเพื่อสุขภาพโดยเฉพาะและเป็นผลิตภัณฑ์ที่ถูกจัดในกลุ่มพรีเมี่ยม ซึ่งจะคำนึงถึงปัจจัย 5 ประการ คือ มีปริมาณน้ำตาลน้อย ไขมันต่ำ มีใยอาหารและมีโปรตีนที่เพียงพอ ในขณะที่ผู้บริโภคที่เป็นคนรุ่นใหม่วัยทำงานจะสนใจอาหารพร้อมทานที่เป็นรูปแบบอาหารทานเล่นที่มีสารอาหารครบถ้วน โปรตีนสูง พกพาสะดวกและรับประทานขณะเดินทางได้ ตลอดจนสนใจที่จะลองอาหารใหม่ๆ หรืออาหารพื้นเมืองชาติอื่นๆ ในขณะที่ร้านสะดวกซื้อและโมเดิร์นเทรดจะเริ่มมองหาสินค้าเพื่อสุขภาพมาบริการให้กับผู้บริโภคด้วยเช่นกัน นอกจากนี้กฎระเบียบต่างๆ ยังเป็นสิ่งสำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อตลาดส่งออกของไทย เช่น องค์การอาหารและยาของสหรัฐอเมริกาได้มีประกาศห้ามใช้ ไขมันทรานส์ในการผลิตสินค้าโดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่มิถุนายน 2561 เป็นต้นมา อุตสาหกรรมอาหารและอาหารพร้อมทานมีการแข่งขันสูง มีผู้เล่นจำนวนมาก ส่วนแบ่งตลาดสำหรับผู้ผลิตแต่ละรายจึงไม่สูงมากนัก โดยผู้ครองตลาดรายใหญ่ล้วนแข่งขันด้วยการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ เข้าสู่ตลาด โดยแนวทางการพัฒนานวัตกรรมของผู้ผลิตในระดับโลกมุ่งสู่ความร่วมมือนวัตกรรมแบบเปิด (open innovation) ด้วยการสร้างความร่วมมือ วิจัยกับศูนย์วิจัยหรือมหาวิทยาลัยทั่วโลก รวมถึงการจัดโปรแกรมบ่มเพาะเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อค้นหาสตาร์ทอัพที่มีศักยภาพ นอกจากการพัฒนานวัตกรรมในผลิตภัณฑ์แล้วผู้ประกอบการระดับโลกยังพัฒนาช่องทางการเข้าถึงผู้บริโภคในรูปแบบใหม่ๆ รวมถึงริเริ่มใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบใหม่ที่เน้นการใช้ความร้อนต่ำผ่านการแปรรูปน้อย (minimal processing)

(2) ช่องว่างการพัฒนาที่สำคัญ

ผู้ผลิตในอุตสาหกรรมอาหารของไทยมีศักยภาพที่แตกต่างกันมากระหว่างรายใหญ่และรายเล็ก และมีช่องว่างการพัฒนาที่แตกต่างกันผู้ประกอบการรายใหญ่แม้มีความพร้อมทั้งด้านการบริหารจัดการ ซัพพลายเชน และการลงทุนเทคโนโลยี สายการผลิตแบบอัตโนมัติแต่ปัจจุบันยังคงใช้เทคโนโลยีการแปรรูป

และถนอมอาหารแบบดั้งเดิมซึ่งไม่เอื้อต่อการถนอมอาหารแบบไม่ใส่สารปรุงแต่ง หรือใส่สารปรุงแต่งจากธรรมชาติ ทำให้ยังคงต้องใส่สารปรุงแต่งในผลิตภัณฑ์ที่เป็นเมนูสุขภาพ มีบริษัทบางรายเท่านั้นที่เริ่มนำเข้าเทคโนโลยีการผลิตรูปแบบใหม่ เช่น การผลิตแบบปลอดเชื้อด้วยแรงดันสูง (High Pressure Processing) แต่ก็ยังขาดความเชี่ยวชาญและความเข้าใจในระบบและต้องพึ่งพาผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศในการซ่อมบำรุง

ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมอาหารของไทยร้อยละ 99.5 เป็นผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อมที่มีเงินลงทุนน้อยกว่า 10 ล้านบาท ที่ไม่สามารถลงทุนเครื่องมือทดสอบหรืออุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการพัฒนานวัตกรรมอาหารฟังก์ชันออกสู่ตลาดได้ตลอดจนยังขาดความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลตลาดและผู้บริโภค รวมทั้งขาดความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการถนอมอาหารใหม่ๆ และเทคโนโลยีการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานที่สามารถนำมาปรับใช้ในสายการผลิตของตนเองได้ นอกจากนี้การเข้าถึงห้องปฏิบัติทดสอบและหน่วยงานรับรองมาตรฐานได้จำกัดเนื่องจากมีจำนวนน้อยและค่าใช้จ่ายสูง

ในภาพรวมอุตสาหกรรมสนับสนุนอาหารฟังก์ชันบางอุตสาหกรรมยังไม่มีในประเทศไทย เช่น อุตสาหกรรมกลิ่นรสและสารเติมแต่ง ซึ่งผู้ผลิตไทยจำเป็นต้องนำเข้าปีละ 5,000 ล้านบาท อีกทั้งยังขาดการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับคุณค่าทางโภชนาการหรือผลพิสูจน์ต่อสุขภาพ ซึ่งจะเป็นรากฐานองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร ฟังก์ชันในอนาคต

(3) กลยุทธ์การพัฒนาตามกรอบ BCG Model

ยกระดับผู้ประกอบการสู่ผู้ผลิตสินค้ามูลค่าเพิ่มสูง ด้วยแพลตฟอร์มสนับสนุนการทำนวัตกรรม

สนับสนุนให้ผู้ประกอบการรายใหญ่ทำนวัตกรรมแบบเปิด เช่น การจัดประกวดนวัตกรรม การสร้างความร่วมมือกับสถาบันวิจัยทั้งในและต่างประเทศ สนับสนุนการสร้างโปรแกรมบ่มเพาะนวัตกรรม ตลอดจนสนับสนุนให้เกิดการใช้กลไก ทางธุรกิจเพื่อเข้าถึงช่องทางการตลาดและเทคโนโลยีในต่างประเทศ เช่น การเข้าซื้อธุรกิจหรือร้านค้าปลีก หรือสนับสนุนการเข้าสู่ซัพพลายเชนระดับโลก หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกับบริษัทระดับโลกที่มีแนวโน้มของการทำนวัตกรรมแบบเปิด

สนับสนุนผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดเล็กให้สามารถเข้าถึงเครื่องมือ อุปกรณ์ หน่วยงานทดสอบมาตรฐาน หรือผู้เชี่ยวชาญควบคู่ไปกับการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อพัฒนานวัตกรรมอาหาร โดยพัฒนากลไกที่เชื่อมโยงผู้เล่นในระบบนวัตกรรมเข้าด้วยกันได้อย่างครบวงจร ได้แก่ สถาบันเฉพาะทางอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยด้านวิศวกรรมและอาชีวศึกษามหาวิทยาลัยวิจัย ตลอดจนริเริ่มจัดทำระบบประเมินระดับความสามารถของอุตสาหกรรมเพื่อให้อุตสาหกรรมสามารถ ประเมินความสามารถของตนเองเพื่อนำไปสู่การจูงใจให้ยกระดับการพัฒนาศักยภาพทางเทคโนโลยี”

5.3.3 ผลิตภัณฑ์อาหารจากพืชในประเทศไทย

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (2564: 6) ได้อธิบายถึงผลิตภัณฑ์อาหารจากพืชหรือ Plant-based Food ไว้ดังนี้

“Plant-based Food หรือ ผลิตภัณฑ์ อาหารจากพืช เป็นอาหารกลุ่มโปรตีน ทางเลือก (Alternative Protein) ที่ใช้ วัตถุดิบจากพืชที่ให้โปรตีนสูง เช่น ถั่ว เห็ด สาหร่าย ข้าวโอ๊ต อัลมอนด์ โดยมีการพัฒนารสชาติ กลิ่น และสีสัน ให้เหมือนผลิตภัณฑ์จากสัตว์ เพื่อเป็นทางเลือกให้กับผู้บริโภคที่ไม่อยากรับประทานเนื้อ เรียกได้ว่า ด้วยนวัตกรรมด้านวิทยาศาสตร์การอาหารที่ก้าวหน้าไปอย่างมาก จึงทำให้รูปแบบของ Plant based Food ในปัจจุบันมีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งนี้หากจะให้แบ่งประเภทของ Plant-based Food จะพบว่า Plant-based Food ที่ได้รับความนิยมและมีโอกาสทางการตลาดนั้น มีอยู่ 4 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่

Plant-based Meat เนื้อสัตว์จากพืชทำมาจากพืชประมาณ 95 เปอร์เซ็นต์ และมีส่วนผสมอื่นที่ไม่ใช่พืชประมาณ 5 เปอร์เซ็นต์ โดยมีผลิตออกมาในรูปแบบต่างๆ เช่น เนื้อเบอร์เกอร์ ไส้กรอก หรือจะเป็นเนื้อหมูจากพืช รวมถึงอาหารทะเลก็มีด้วย

Plant-based Milk & Dairy นมและผลิตภัณฑ์จากนม ทำจากถั่ว หรือธัญพืชต่างๆ เช่น นมมะพร้าว นมถั่วเหลือง นมอัลมอนด์ นมข้าวโพด รวมถึง โยเกิร์ตนม จากพืช ชีสจากพืช และไอศกรีมจากพืช เป็นต้น

Plant-based Meal อาหารปรุงสำเร็จจากพืช ทั้งในรูปแบบ อาหารแช่เย็น อาหารแช่แข็ง รวมถึงอาหาร ที่เก็บได้ที่อุณหภูมิห้องโดยไม่ต้องแช่เย็น

Plant-based Egg ไข่จากพืช ทำจากถั่วเขียวเป็นส่วนประกอบหลักเพื่อสร้าง Texture ก่อนผ่านกระบวนการต่างๆ รวมถึงการแต่งสีและกลิ่นให้เหมือนไข่ ตอบโจทย์กลุ่มคนดูแลสุขภาพและผู้บริโภคที่แพ้ผลิตภัณฑ์จากไข่

มูลค่าการตลาดของผลิตภัณฑ์จากอาหารจากพืช พบว่า Plant-based Food ในปี 2562 มีมูลค่า 28,000 ล้านบาท และคาดว่าในปี 2567 จะมีมูลค่าสูงถึง 45,000 ล้านบาท (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2564: 10)

ผู้บริโภคผลิตภัณฑ์อาหารจากพืชนั้นปัจจุบันมีใช้เพียงแต่กลุ่มผู้บริโภคมังสวิรัติ (Vegan) เท่านั้น แต่ได้มีผู้บริโภคผลิตภัณฑ์จากพืช (Plant-based) บางครั้งบริโภคเนื้อสัตว์บ้าง โดย (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2564: 10) ประมาณว่าในประเทศไทยมีผู้บริโภคกลุ่มนี้ประมาณ 17-18 ล้านคน หรือ 1 ใน 4 ของประชากรไทย"

5.3.4 ตัวอย่างการใช้เทคโนโลยีในการแปรรูปน้ำมันปาล์ม

Rosner (2018: 76-101) ได้รายงานถึงการแปรรูปน้ำมันปาล์ม โดยใช้เทคโนโลยีในการสกัดและแปรรูปปาล์มน้ำมัน (Processing Palm) ไว้ดังนี้

เนื้อปาล์มและเนื้อในเมล็ดปาล์ม เมื่อนำไปหีบจะให้น้ำมันทั้งสองส่วน หลังการกลั่น น้ำมันต่างชนิดกันจะนำไปปรุงแต่งจนได้ผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย มีการดำเนินการ 2 ขั้นตอน คือ (1) ดำเนินการด้วยเครื่องจักร และ(2) ดำเนินการโดยกระบวนการทางเคมี โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) ดำเนินการด้วยเครื่องจักร คือ การหีบและสกัด

การหีบ (Crushing)

ทุบเปลือกหุ้มเมล็ดออก แล้วนำเนื้อในเมล็ดไปหีบน้ำมัน

การสกัด (Milling)

นำผลปาล์มน้ำมันไปอบไอน้ำและหีบเพื่อแยกน้ำมันออกจากเนื้อในเมล็ดและเส้นใยต่างๆ

(2) ดำเนินการโดยกระบวนการทางเคมี

กระบวนการกลีเซอโรไลซิส(Glycerolysis)

พันธะเคมีคลายตัวด้วยกลีเซอรอลเพื่อไม่ให้น้ำมันแยกตัวจากน้ำ

ปฏิกิริยาอินเทอร์เอสเทอริฟิเคชัน (Interesterification : IE)

กรดไขมันเรียงตัวใหม่ เพื่อเปลี่ยนจุดหลอมเหลว

การกลั่น (Distillation)

ให้ความร้อนและความเย็นแก่น้ำมัน เพื่อสกัดกรดไขมัน

การแยกส่วน (Fractionation)

แยกน้ำมันออกเป็นของเหลว (โอเลอิน) กับของแข็ง (สเตียริน)

การกลั่นน้ำมันปาล์มดิบ (Refining)

ขจัดสารเจือปนออกจากน้ำมัน

ผลจากการสกัดเป็นผลิตภัณฑ์และการใช้ประโยชน์มีรายละเอียดในตารางที่ 5-6

ตารางที่ 5-6 ผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปปาล์มน้ำมัน

ที่	ผลิตภัณฑ์	การใช้ประโยชน์
1	ซูเปอร์โอเลอิน	น้ำมันสำหรับทอดในอุตสาหกรรม
2	น้ำมันปาล์มโอเลอินไออี	ขนมหวาน ไส้คุกกี้
3	ตัวกระทำอิมัลชั่น	เนยเทียม สเปรดไขมันต่ำ คุกกี้ เค้ก ไอศกรีม ขนมปัง
4	น้ำมันปาล์มไออี	ส่วนผสมแห้ง
5	โทโคไตรอีนอล	ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร
6	กากปาล์ม	เชื้อเพลิงชีวภาพ
7	น้ำมันปาล์มแดง น้ำมันปาล์มอาร์บีดี	ไขมันในเบเกอรี่ น้ำมันสำหรับทอดในร้านอาหาร
8	ดับเบิลสเตียริน	ส่วนผสมเค้ก และซุปกึ่งสำเร็จรูป
9	น้ำมันปาล์มส่วนกลาง	ไส้ขนมหวาน น้ำมันสำหรับทอด
10	น้ำมันปาล์มโอเลอินอาร์บีดี	ขนมคบเคี้ยว น้ำมันปรุงอาหาร
11	น้ำมันปาล์มสเตียรินอาร์บีดี	ไขมันในขนมอบเพสตรี เนยเทียม สบู่ สิ่งทดแทนน้ำมันเนย
12	น้ำมันเนื้อในเมล็ดปาล์มอาร์บีดี	ขนมหวาน ไอศกรีม สบู่ ครีมคุกกี้ เนยเทียม
13	น้ำมันสเตียรินส่วนกลาง	เนยเทียม
14	น้ำมันปาล์มสเตียรินไออี	แป้งพิซซ่าและไขมันที่แบ่งเป็นชั้นอื่นๆ
15	กรดไขมัน	นมผงสูตรสำหรับทารก
16	โอลิโอเคมิคอล	สารซักฟอก เครื่องสำอาง เชื้อเพลิงชีวภาพ
17	กรดไขมันปาล์ม	อาหารสัตว์ สารซักฟอก
18	กรดไขมันเนื้อในเมล็ดปาล์ม	อาหารสัตว์ สารซักฟอก
19	น้ำมันโอเลอินเนื้อในเมล็ดปาล์มอาร์บีดี	ครีมเทียม เนยเทียม
20	น้ำมันสเตียรินเนื้อในเมล็ดปาล์มอาร์บีดี	ไขมันในขนมหวาน ครีมคุกกี้ ไอศกรีม ช็อกโกแลตเคลือบ
21	กลีเซอรอล	ตัวกระทำอิมัลชั่น สารคงความชื้นระเบิด
22	กรดไขมัน	แอลกอฮอล์ เอมีน เอไมด์
23	กากจากเนื้อในเมล็ดปาล์ม	อาหารสัตว์

ที่มา: Rosner (2018: 76-101)

หมายเหตุ : อาร์บีดี (RBD) คือน้ำมันปาล์มที่ผ่านการกลั่น ฟอกสี และแต่งกลิ่น

นอกจากนี้ได้มีการรายงานว่าจะมีการสกัดเมล็ดปาล์มเป็นกรด DDDA (dodecanedioic) ซึ่งใช้ในการผลิตไนลอนและเรซิน โดยจะดำเนินการโดยบริษัท Verdezyne/Zyme Derby (Verdezyne, 2017: 1)

5.3.5 การส่งออกสินค้าอาหารไทย

สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย สถาบันอาหารและกลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ได้ร่วมกันแถลงข้อมูลอุตสาหกรรมของไทย ปี พ.ศ.2564 และแนวโน้มปี พ.ศ. 2565 เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2564 สรุปได้ว่า

ในปี พ.ศ. 2564 มีจำนวนสถานประกอบการ 1.36 แสนราย คิดเป็น 4.3% ของกิจการอุตสาหกรรมของประเทศมีรายได้ 9.2 แสนล้านบาท คิดเป็น 5.8% ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (Gross Domestic Production : GDP) มีการจ้างงานจำนวน 9.73 แสนคน คิดเป็น 7.6% ของการจ้างงานทั้งประเทศ

ส่วนการส่งออกสินค้าอาหารไทย ในปี พ.ศ.2564 มีมูลค่า 1,107,450 ล้านบาท ขยายตัวเพิ่มขึ้น 11.8% จากปี พ.ศ.2563 โดยเป็นกลุ่มสินค้าเกษตรวัตถุดิบอาหารมีมูลค่า 506,970 ล้านบาท และสินค้าอาหารแปรรูปมีมูลค่า 600,480 ล้านบาท

อันดับประเทศผู้ส่งออกอาหารของไทยอยู่ในอันดับที่ 13 ของโลก โดยมีส่วนแบ่งการตลาดโลกที่ 2.30%

แนวโน้มการส่งออกในปี พ.ศ. 2565 คาดว่าจะขยายตัวเพิ่มขึ้น 8.4% เป็นมูลค่า 1.2 ล้านล้านบาท โดยมีปัจจัยสนับสนุน 2 ประการ คือ 1. ความต้องการสินค้าในตลาดโลกมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นตามภาวะเศรษฐกิจหลังจากประชากรโลกได้รับวัคซีนโควิด-19 ครอบคลุมมากขึ้น ความอันตรายของโรคลดต่ำลง *“2. ธุรกิจท่องเที่ยวและบริการที่เกี่ยวข้อง ทั้งร้านอาหารและโรงแรมค่อยๆ ฟื้นตัวหลังความกังวลโควิด-19 เริ่มลดลง ประเทศต่างๆ มีมาตรการผ่อนคลายมากขึ้น และ 3.เงินบาทอ่อนค่า ส่งผลดีความสามารถการแข่งขันด้านราคา โดยเฉพาะอาหารเป็นสินค้าที่พึ่งพิงปัจจัยการผลิตในประเทศเป็นหลักจะได้รับประโยชน์จากสถานการณ์ดังกล่าว”* (สถาบันอาหาร, 2565: 1-3)

5.3.6 โรงงานอุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย

กระทรวงอุตสาหกรรม (2564: 1-3) ได้รายงานสถิติโรงงานอุตสาหกรรมที่จดทะเบียนไว้กับกระทรวงอุตสาหกรรม และได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการ (ตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2535) จำแนกตามหมวดอุตสาหกรรมอาหาร ณ สิ้นปี พ.ศ.2563 ไว้ดังนี้

(1) โรงงานอุตสาหกรรมจำแนกตามหมวดอุตสาหกรรมอาหาร มีจำนวน 6,701 โรงงานตั้งอยู่ในภาคเหนือ 818 โรง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1,011 โรง ในภาคกลาง 3,288 โรง ในภาคตะวันออก 711 โรง ในภาคใต้ 873 โรง (ตารางที่ 5-7)

(2) ในภาคตะวันออกจำนวน 711 โรง นั้น ตั้งอยู่ใน (1) จังหวัดตราด 64 โรง (2) จังหวัดจันทบุรี 62 โรง (3) จังหวัดระยอง 139 โรง (4) จังหวัดชลบุรี 238 โรง (5) ฉะเชิงเทรา 116 โรง (6) จังหวัดปราจีนบุรี 55 โรง และ 7 จังหวัดสระแก้ว 37 โรง (ตารางที่ 5-8)

ตารางที่ 5-7 สถิติโรงงานอุตสาหกรรม ที่จดทะเบียนไว้กับกระทรวงอุตสาหกรรมและได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการ (ตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535) จำแนกตามหมวดอุตสาหกรรมอาหาร ณ สิ้นปี พ.ศ.2563

ภาค/จังหวัด	จำนวนโรงงาน	เงินทุน (ล้านบาท)	คนงานชาย	คนงานหญิง	คนงานรวม
รวมทั้งประเทศ	**6,701**	**720,157**	**243,380**	**259,071**	**502,451**
เหนือ	818	68,700	23,422	15,451	38,873
ตะวันออกเฉียงเหนือ	1,011	118,338	25,983	13,383	39,366
กลาง	3,288	375,761	147,223	173,395	320,618
ตะวันออก	711	103,235	21,772	27,043	48,815
ใต้	873	54,123	24,980	29,799	54,779

ตารางที่ 5-8 โรงงานอุตสาหกรรมอาหารในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก พ.ศ.2563

ลำดับ	จังหวัด	จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมอาหาร (โรง)
1	ตราด	64
2	จันทบุรี	62
3	ระยอง	139
4	ชลบุรี	238
5	ฉะเชิงเทรา	116
6	ปราจีนบุรี	55
7	สระแก้ว	37
รวม		**711**

ที่มา: กระทรวงอุตสาหกรรม (2564: 2-3)

5.4 แนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย

แนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทยได้มีการศึกษาและข้อเสนอของส่วนราชการและสถาบันต่างๆ ที่ต่างก็สนับสนุนให้มีการจัดตั้ง Food Valley ขึ้นในประเทศไทย การทบทวนในหัวข้อนี้จะมีการทบทวนรวม 6 เรื่อง คือ (1) แนวคิดของกระทรวงอุตสาหกรรม (2) แนวคิดของสำนักงานนโยบายวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรม (สวทน) (3) แนวคิดของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว) (4) มติคณะรัฐมนตรี เรื่อง (ร่าง) ยุทธศาสตร์ครัวไทยสู่โลก พ.ศ. 2559-2564 (5) แนวคิดของกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ และ(6) การจัดตั้ง Food Valley โดยภาคเอกชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.4.1 แนวคิดของกระทรวงอุตสาหกรรม

กระทรวงอุตสาหกรรม (2555: II) ได้เสนอแนวคิด การจัดตั้ง Thailand Food Valley ไว้ว่า

“เหตุผลที่จัดตั้งเป็น Food Valley ก็เพื่อสร้างเครือข่ายความเชื่อมโยงระหว่างนวัตกรรมและธุรกิจ เป็นการผลักดันให้ผลงานวิจัยออกสู่ตลาดได้อย่าง รวดเร็วตามการเปลี่ยนแปลงของพลวัตรตลาด ซ้ำยังเป็นสถานที่ทดสอบผลิตภัณฑ์และตลาดใหม่ๆ และที่สำคัญคือเป็นแหล่งจ้างงานขนาดใหญ่ในพื้นที่อีกด้วย โดยภาครัฐรับผิดชอบการสร้างและพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและระบบขนส่ง ตลอดจนให้ความช่วยเหลือด้านการเงินสำหรับวิจัยและพัฒนาของสถาบันการศึกษา ส่วนสถาบันการศึกษาและสถาบันวิจัย จัดทำระบบความร่วมมือในการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์กับองค์กรธุรกิจ ผลักดันแนวความคิด “จากหิ้งสู่ห้าง” และประเทศต่างๆ ในเอเชียก็เริ่มจัดทำโครงการในลักษณะ ดังกล่าวข้างต้นแล้วเช่นกัน อาทิเช่น การจัดทำโครงการ Food Polis ของประเทศเกาหลีใต้ เป็นต้น คิกออฟโครงการ Thailand Food Valley สำหรับประเทศไทย ซึ่งเป็นแหล่งวัตถุดิบทางการเกษตรจำนวนมากกระจายอยู่ในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ อีกทั้งมีหน่วยงานรัฐและสถาบันการศึกษาหลายแห่งที่ทำการวิจัยผลิตภัณฑ์อาหาร หากสามารถประยุกต์ แนวคิด Food Valley ของเนเธอร์แลนด์ ไปสู่การเป็น Food Valley ของไทย โดยกำหนดพื้นที่ซึ่งมีความพร้อม เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารแปรรูปอย่างเป็นระบบ พร้อมเชิญชวนองค์กร ธุรกิจเข้ามาลงทุนและมีส่วนร่วมในการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีนวัตกรรม โดยการสนับสนุนงบวิจัยและสิ่งอำนวยความสะดวกจากภาครัฐ ก็จะแก้ไขปัญหาภาคเกษตรได้ อีกทั้งยังเพิ่มมูลค่าแก่ผลิตภัณฑ์อาหารของประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักกันทั่วโลกในนาม Thailand Food Valley”

ในปีงบประมาณ 2555 กระทรวงอุตสาหกรรม โดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ได้จัดทำโครงการพัฒนา Thailand Food Valley เป็นโครงการต่อเนื่อง 4 ปี (พ.ศ. 2555–2558) เพื่อดำเนินการส่งเสริมอุตสาหกรรมอาหารแปรรูป ให้มีความเข้มแข็งและเติบโตภายใต้แนวคิดดังกล่าว ข้างต้น ซึ่งในปี พ.ศ. 2555 ได้เริ่มดำเนินการเบื้องต้น ได้แก่

(1) การศึกษาพื้นที่ที่เหมาะสมในการพัฒนาห่วงโซ่ อุปทานอุตสาหกรรมอาหาร รวมทั้งแนวทางการจัดตั้ง Thailand Food Valley ของประเทศไทย

(2) การพัฒนาเครือข่ายผู้ประกอบการอุตสาหกรรมอาหาร เพื่อเพิ่มผลิตภาพโดยรวมและเชื่อมโยงการผลิตในอาเซียน

(3) การพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจให้มีระบบการผลิต ที่ได้มาตรฐานและสามารถแข่งขันได้ในระดับสากล

(4) เสริมสร้างเครือข่ายการวิจัยและพัฒนา ระหว่างวิสาหกิจและสถาบันการ ศึกษาวิจัย เพื่อให้เกิดการเพิ่ม มูลค่าผลิตภัณฑ์ในระดับสูงขึ้น

(5) สนับสนุนปัจจัยที่เอื้อต่อการประกอบธุรกิจ อาทิ เช่น ฐานข้อมูลงานวิจัย และการวิเคราะห์ศักยภาพการประกอบการของกลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร และการพัฒนาบุคลากรในอุตสาหกรรมอาหาร ทั้งบุคลากรในขบวนการผลิตและบุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นไปอย่างรวดเร็วและทิศทางเดียวกัน

5.4.2 แนวคิดสำนักงานนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม (สวทน)

เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2555 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบ “นโยบายและแผนวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2555-2564) ในนโยบายดังกล่าวมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรในยุทธศาสตร์ที่ 2 การเพิ่มขีดความสามารถ ความยืดหยุ่น และ นวัตกรรมในภาคเกษตรและบริการด้วยวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และนวัตกรรม” ต่อมาสำนักงานคณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ (สวทน) ได้จัดทำเอกสารเรื่อง **“ระบบวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม (วทน) สำหรับธุรกิจเกษตรและอาหารไทย จากนโยบายและแผน วทน. แห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2555-2564) สู่แนวทางการขับเคลื่อน สาขาอาหารแปรรูป”** โดยกำหนดระยะเวลาในการขับเคลื่อนเป็น 4 ระยะ โดย ระยะที่ 1 พ.ศ. 2555 ระยะที่ 2 ในช่วง พ.ศ.2556-2558 ระยะที่ 3 ในช่วง พ.ศ.2559-2561 และระยะที่ 4 ในช่วง พ.ศ.2562-2564 โดยมีรายละเอียดดังนี้

ระยะที่ 1 พ.ศ.2555 วิเคราะห์แผนงาน โครงการ ตามภารกิจประจำของหน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐในสาขาแปรรูปอาหาร พบว่าภาครัฐมี 83 โครงการ วงเงินงบประมาณในช่วงแผนปฏิบัติการ พ.ศ.2555-2559 รวม 42,482.83 ล้านบาท ร้อยละ 70% เป็นงบที่ดำเนินการในด้านการจัดการมาตรฐานและความปลอดภัยของอาหาร

ระยะที่ 2 พ.ศ.2556-2558 สร้างเครือข่ายนวัตกรรมอาหารและการขับเคลื่อน

พ.ศ. 2556 วิเคราะห์ความพร้อมด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรและอาหารแปรรูป โดยใช้เครื่องมือในการประเมินความพร้อม (STI Readyness Level STIRL)”

พ.ศ. 2557 ดำเนินการสร้าง (1) เครือข่ายนวัตกรรมอาหารส่วนกลาง (2) เครือข่ายนวัตกรรมเกษตรและอาหาร ขับเคลื่อนโดยภาครัฐและเอกชน (PPP) (3) สร้างเครือข่ายนวัตกรรมอาหารส่วนพื้นที่ ทั้งเครือข่ายนวัตกรรมอาหารในประเทศ และเครือข่ายที่เชื่อมโยงกับต่างประเทศ

พ.ศ. 2558 ขับเคลื่อนเครือข่ายนวัตกรรมโดยมี 6 แผนงานหลัก คือ

1. พัฒนาเครือข่ายนวัตกรรมแห่งชาติ (Thailand Innovaton Synergy Network)

2. ศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาศูนย์อำนวยความสะดวกด้าน วทน. ในสาขาธุรกิจเกษตรและอาหาร (STI Facilitation Platform for Agrifood Business)

3. จัดทำยุทธศาสตร์การทูตวิทยาศาสตร์ เพื่อยกระดับความสามารถของประเทศ กลุ่มเกษตรและอาหาร (Science Diplomacy Strategic Plan for Agrifood Business)

4. จัดทำยุทธศาสตร์ และขับเคลื่อนนโยบาย ครัวไทยสู่โลก (Kitchen of the World)

5. ขับเคลื่อนเครือข่ายนวัตกรรมอาหารแห่งชาติ (Thailand Food Innovation Network)

6. ขับเคลื่อนเครือข่ายนวัตกรรมเพื่อการพัฒนานมและผลิตภัณฑ์นมแห่งชาติ (National Innovation Network for Dairy Development)

ระยะที่ 3 พ.ศ.2559-2561 การพัฒนาแผนลงทุนและมาตรการด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อยกระดับธุรกิจเกษตรและอาหาร

แผนการลงทุนมี 3 แผน คือ

1. แผนลงทุนการสร้างความเข้มแข็งธุรกิจเกษตรและอาหารแปรรูปด้วยนวัตกรรมแบบ Public Private Partnership

2. แผนการลงทุนยกระดับโครงสร้างพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อสนับสนุนการวิจัยด้านการเกษตรและอาหารของประเทศ

3. แผนลงทุนและการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมเกษตรและอาหารพร้อมบริโภคเพื่อการส่งออกภาคกลางและภาคตะวันตก

จากแผนการลงทุนมีมาตรการ 2 ด้าน คือ

1. มาตรการกระตุ้นการลงทุนวิจัยพัฒนาและนวัตกรรมโดยใช้แรงจูงใจทางภาษี 300%

2. มาตรการด้านกำลังคนเพื่อเพิ่มความเข้มแข็งในการแข่งขันและเพิ่มการลงทุนและการพัฒนาของภาคเอกชน

ระยะที่ 4 พ.ศ. 2562-2564 จากวิสัยทัศน์ของโครงการสู่การจัดตั้ง โดยผลักดันให้เกิดการจัดตั้งศูนย์อำนวยความสะดวกด้าน วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม สำหรับกลุ่มการเกษตรและอาหารแปรรูปแก่เอกชน หรือ STI Facilitation Platform for Business โดยมีองค์ประกอบดังนี้

1. HRD Services
2. University-Industry- Government Linkage for R & D
3. Technology Transfer
4. IP Management Service
5. Incentive One Stop Service

5.4.3 แนวคิดของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.)

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (2559: 10-13) ได้จัดทำยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม กลุ่มผู้ประกอบการในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในรูปคลัสเตอร์ กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่และปทุมธานี โดยกำหนดคลัสเตอร์อุตสาหกรรมอาหาร (Food Innopolis) เป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ 9 จังหวัด ได้แก่ พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี ชลบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี นครราชสีมา เชียงใหม่ และภูเก็ต

ผลการศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ มีข้อเสนอดังนี้

1. ยุทธศาสตร์

มียุทธศาสตร์ 4 ด้าน คือ

1.1 การสร้างความร่วมมือภายในคลัสเตอร์จังหวัดเชียงใหม่โดยโครงการ Food Innopolis

1.2 การพัฒนา Cluster Map สำหรับคลัสเตอร์อาหารจังหวัดเชียงใหม่

1.3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพที่ขึ้นทะเบียนสินค้าท้องถิ่น (Geographical Indications)

1.4 การสร้างช่องทางการสื่อสารภายในและภายนอกคลัสเตอร์

2. ข้อเสนอแนะ

จากภาพรวมยุทธศาสตร์ในการพัฒนา Cluster-Based SEZ ของจังหวัดเชียงใหม่โดยอาศัยโอกาสจากโครงการ Food Innopolis ในระยะที่ 2 และระยะที่ 3 จะเน้นการสร้างและระบุตัวตนของคลัสเตอร์อาหารในจังหวัดให้เกิดขึ้นได้ก่อน และเมื่อ SME รู้สถานการณ์ของตัวเองในฐานะสมาชิกคลัสเตอร์แล้วก็จะเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินการเพื่อสร้างความเข้มแข็งภายในคลัสเตอร์ กล่าวคือให้กลไกการดำเนินการของคลัสเตอร์เกิดขึ้นส่งผลทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มที่เกิดจากการรวมกลุ่มกัน (Synergistic Effects) จนสามารถยกระดับความสามารถในการแข่งขันร่วมกันภายในคลัสเตอร์ เพื่อนำเสนอผลิตภัณฑ์อาหารของคลัสเตอร์ ที่มีความแตกต่างและมีมูลค่าเพิ่มอันเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค หลังจากนั้นภาครัฐควรเน้นการยกระดับความสามารถในการผลิตและการใช้วัตถุดิบท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ของจังหวัด ซึ่งมีความหลากหลายที่แตกต่างกัน ส่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์มีลักษณะเฉพาะและยากที่จะลอกเลียนแบบได้จากผู้ประกอบการในท้องที่อื่นๆ ซึ่งในส่วนนี้จะทำให้ข้อกังวลในส่วนของการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาสำหรับ SME ลดลงด้วย พร้อมกันนี้ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวเนื่องกับการสื่อสารโดยสร้างชุมชนและช่องทางออนไลน์จะช่วยเสริมศักยภาพของคลัสเตอร์ในการเข้าถึงกลุ่มลูกค้าที่มีความต้องการและมีอำนาจการซื้อสูงจากทั้งในและต่างประเทศ และสร้างความยั่งยืนและมีการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ผู้ประกอบการในคลัสเตอร์ต่อไป

ส่วนผลการศึกษาในจังหวัดปทุมธานี มียุทธศาสตร์และข้อเสนอแนะดังนี้

1. ยุทธศาสตร์

มียุทธศาสตร์ 5 ด้าน คือ

1.1 การสนับสนุน SMEs ในคลัสเตอร์ปทุมฯ ให้ร่วมโครงการ Food Innopolis

1.2 ปทุมธานี Cluster Mappings สำหรับอุตสาหกรรมอาหาร

1.3 การยกระดับการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญา

1.4 ยกระดับความเชื่อมโยงกับผู้ซื้อภายนอกคลัสเตอร์

1.5 การส่งเสริมศักยภาพในการสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่มและใช้ตราสินค้า

2. ข้อเสนอแนะ

จากภาพรวมยุทธศาสตร์ในการพัฒนา Cluster-Based SEZ ในจังหวัดปทุมธานีโดยอาศัยโอกาสจาก

โครงการ Food Innopolis ในระยะที่ 1 เป็นการวางยุทธศาสตร์เพื่อให้วิสาหกิจขนาดกลางและย่อมสามารถ

รวมตัวกันเพื่อใช้สิทธิประโยชน์จากโครงการ Food Innopolis ที่จะเกิดขึ้นที่จังหวัดปทุมธานี ดังนั้นยุทธศาสตร์ในส่วนนี้เช่นเดียวกับยุทธศาสตร์ระดับประเทศจะเน้นที่การสร้างและระบุตัวตนของคลัสเตอร์อาหารในจังหวัดให้เกิดขึ้นได้ก่อน จากนั้นจะอาศัยโอกาสในการพัฒนาคลัสเตอร์กับสมาชิกที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความเข้มแข็งภายในคลัสเตอร์ กล่าวคือให้กลไกการดำเนินการของคลัสเตอร์เกิดขึ้น ส่งผลทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มที่เกิดจากการรวมกลุ่มกัน (Synergistic Effects) จนสามารถยกระดับความสามารถในการแข่งขันร่วมกันภายในคลัสเตอร์นอกจากนี้ การดำเนินงานเฉพาะเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและการมีส่วนร่วมของ SME ผ่านกระบวนการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญา และการช่วยกลุ่มสมาชิกคลัสเตอร์ปทุมธานีให้สามารถมีศักยภาพในการเข้าถึงกลุ่มผู้ซื้อหรือลูกค้าที่มีความต้องการและมีอำนาจการซื้อสูงจากทั้งในและต่างประเทศ โดยผ่านการทำกิจกรรมทางการตลาดไม่ว่าจะผ่านการทำ Content Marketing หรือการสนับสนุนให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในหีบห่อหรือบรรจุภัณฑ์ก็ถือว่าเป็นบทบาทสำคัญที่หน่วยงานท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องดำเนินการตาม

5.4.4 มติคณะรัฐมนตรี เรื่อง (ร่าง) ยุทธศาสตร์ครัวไทยสู่โลก

วันที่ 3 มีนาคม 2558 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบ (ร่าง) ยุทธศาสตร์ครัวไทยสู่โลก พ.ศ.2559-2564 ตามที่สำนักงานคณะกรรมพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เสนอรวม 3 ข้อ คือ

(1) เห็นชอบร่างทิศทางการพัฒนาและ (ร่าง) ยุทธศาสตร์ครัวไทยสู่โลก พ.ศ.2559-2564

(2) เห็นชอบข้อเสนอการปรับปรุงโครงสร้างองค์ประกอบคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ

(3) เห็นชอบให้มีการบูรณาการงบประมาณ เพื่อสนับสนุนการดำเนินการตาม (ร่าง) ยุทธศาสตร์ครัวไทยสู่โลก (พ.ศ.2559-2564)

ทั้งนี้ให้มีการจัดตั้งสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการอาหารแห่งชาติอย่างเป็นทางการในการขับเคลื่อน ได้แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะแรก (ปีงบประมาณ 2559) เป็นระยะเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการ โดยมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาเร่งด่วน และการวางพื้นฐานและปรับโครงสร้างกลไกที่ชัดเจนและเป็นเอกภาพ

ระยะสอง (ปีงบประมาณ 2560-2562) เป็นการดำเนินการต่อเนื่องจากระยะแรก โดยเน้นการดำเนินการตามกลยุทธ์ต่างๆ ที่ได้กำหนดแล้วเสร็จในระยะแรก

ระยะสาม (ปีงบประมาณ 2563-2564) เป็นการดำเนินการต่อเนื่องจากระยะที่สอง โดยมุ่งเน้นการปรับปรุงระบบมาตรฐานและการพัฒนาปัจจัยสนับสนุนต่างๆ

5.4.5 กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2560 กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ (2561: 2-3) ได้เสนอความเห็นในการจัดตั้ง World Food Valley Thailand ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยมีหลักการและรายละเอียดดังนี้

“ที่ผ่านมา ประเทศไทยมีนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมอาหารอย่างต่อเนื่อง อาทิ โครงการครัวไทยสู่ครัวโลก และ 10 อุตสาหกรรมเป้าหมายที่รวมถึงอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารด้วย ทั้งนี้ World Food Valley Thailand เป็นอีกหนึ่งโครงการที่จะมาช่วยต่อยอดนโยบายด้านอุตสาหกรรมอาหารของไทย โดยจะ

ช่วยพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารตลอดห่วงโซ่อุปทานให้มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น ด้วยการกำหนดพื้นที่ไว้โดยเฉพาะเพื่อพัฒนาห่วงโซ่ มูลค่า (value chain) สำหรับสินค้าเกษตรประเภทใดประเภทหนึ่ง ผ่านความร่วมมือร่วมกันระหว่าง 3 ส่วน คือ ภาครัฐ ภาคธุรกิจ และสถาบันวิจัย/สถาบันศึกษา ซึ่งจะช่วยผลักดันให้เกิดการวิจัยและพัฒนา (R&D) ที่ตรงกับความต้องการของเอกชน นำไปสู่การจ้างงาน นวัตกรรม และผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ 11 โดยภายใน World Food Valley Thailand จะมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วนต่างๆ ได้แก่

(1) Industrial Estate เป็นเขตอุตสาหกรรมที่ให้ผู้ประกอบการเข้ามาตั้งโรงงานและห้องทดลอง

(2) One Stop Service เป็นศูนย์บริการครบวงจรด้านสินค้าและบริการสำหรับผู้ประกอบการ ซึ่งรวมถึงบริการทดสอบและสอบเทียบ (Testing and Calibration) การขนส่งสินค้าการส่งออก การขอใบอนุญาตจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา การจดสิทธิบัตร การวิเคราะห์ตลาด การให้คำปรึกษา การร่วมวิจัยและพัฒนา และการออกแบบบรรจุภัณฑ์

(3) Future Food เป็นพื้นที่สำหรับส่งเสริมการแปรรูปอาหารจากวัตถุดิบทางการเกษตรโดยร้อยละ 50 ของวัตถุดิบต้องนำไปใช้เพื่อผลิต/พัฒนาอาหารฟังก์ชัน (Functional Food) อาหารเพื่อสุขภาพ (Wellness Food) อาหารใหม่ (Novel Food) และอาหารทางการแพทย์ (Medical Food)

(4) SMEs Zone สำหรับทำโรงงานนำร่อง (Pilot Plant) เพื่อทดลองผลิตสินค้าที่คิดค้นขึ้นใหม่ ซึ่งจะช่วยลดความเสี่ยงก่อนการลงทุนสำหรับ SMEs เนื่องจากส่วนประกอบบางอย่าง SMEs ไม่สามารถจ้าง OEM (Original Equipment Manufacturer) ผลิตได้เพราะปริมาณ (Volume) ไม่มากพอ

(5) พื้นที่สำหรับพัฒนาทรัพยากรมนุษย์(Human Resource Development) เพื่อรองรับสินค้าและบริการใหม่ๆ ของอุตสาหกรรมอาหาร ทั้งนี้ ในส่วนของการวิจัยและพัฒนาคิดค้นเทคโนโลยี/นวัตกรรมอาหารที่เหมาะสำหรับ ผู้ประกอบการโดยสถาบันวิจัย/สถานศึกษานั้น World Food Valley Thailand จะมีการเชื่อมโยงกับ Food Innopolis ของกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งมีภารกิจให้บริการด้านการวิจัยโดยตรง”

ทั้งนี้ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ (2561: 3-4) ได้วิเคราะห์ผลการจัดตั้ง “World Food Valley Thailand” ไว้ดังนี้

(1) อุตสาหกรรมการแปรรูปอาหาร และอุตสาหกรรมการเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพเป็นอุตสาหกรรมใน 10 อุตสาหกรรมเป้าหมายภายใต้โครงการระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) เขตเศรษฐกิจพิเศษซึ่งต่อยอดมาจากโครงการ Eastern Seaboard ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรีและระยอง โดยไทยกำลังพัฒนาให้เป็นเขตเศรษฐกิจที่ทันสมัยที่สุดในอาเซียน ประกอบด้วยศูนย์กลางการคมนาคม โลจิสติกส์ อุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่เน้นนวัตกรรมและเทคโนโลยีขั้นสูง) จึงเป็นโอกาสที่โครงการ “World Food Valley Thailand” จะได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมภายในพื้นที่ EEC ซึ่งจะได้รับสิทธิประโยชน์การลงทุนเพิ่มเติม และยังสามารถใช้ประโยชน์ด้านการคมนาคมขนส่งทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ที่กำลังมีการพัฒนาภายในเขตพื้นที่ EEC ได้อีกด้วย ทั้งนี้หากจะมีการจัดตั้งโครงการ “World Food Valley Thailand” ในบริเวณพื้นที่ EEC อาจพิจารณาการทำ value-chain ผลไม้ ซึ่งปลูกได้มากในภาคตะวันออกของไทย

(2) โครงการ “World Food Valley Thailand” จะช่วยสนับสนุนและสามารถเติมเต็มโครงการ Food Innopolis (เมืองนวัตกรรมอาหารภายใต้การดูแลของกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเน้นการให้บริการด้านการทำวิจัยเพียงด้านเดียว โดยมีส่วนหลักๆ 2 ส่วน คือ (1) Infrastructure และ Facility ให้เอกชนเข้ามาลงทุนทำวิจัย (2) Service Platform สำหรับช่วยอำนวยความสะดวกในด้านการวิจัยให้กับบริษัทวิจัยอาหารต่างๆ อาทิ ช่วยเชื่อมโยงความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยหรือกับ Solution Providers) ผ่าน One Stop Services โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ และการทำการตลาดให้กับสินค้าอาหารนวัตกรรมของโครงการเติมเต็มอุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร (Food for the Future สาขาอุตสาหกรรมหนึ่งในกลุ่มอุตสาหกรรม S-Curve)

ทั้งนี้เมืองนวัตกรรมอาหาร (Food Innopolis) จัดตั้งขึ้นเป็นแห่งแรก ณ อุทยานวิทยาศาสตร์ประเทศไทย จังหวัดปทุมธานีเพื่อสนับสนุนการวิจัยพัฒนาและนวัตกรรมด้านอาหารแบบครบวงจร โดยเป็นการทำงานร่วมกับหน่วยงานเครือข่ายภาครัฐ ภาคเอกชนและมหาวิทยาลัย เพื่อให้เกิดระบบนิเวศการวิจัยที่เหมาะสมต่อการทำวิจัย พัฒนาและนวัตกรรม นอกจากนี้เมืองนวัตกรรมอาหารยังให้บริการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จ (one stop service) เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้แก่ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมอาหารและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรการวิจัย และบริการต่างๆ ของมหาวิทยาลัยและหน่วยงานภาครัฐได้สะดวก รวดเร็วมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

5.4.6 การจัดตั้ง Food Valley โดยภาคเอกชน

หัวข้อนี้จะทบทวนการจัดตั้ง Food Valley โดยภาคเอกชน 2 แห่ง คือ (1) สวนสามพราน (2) บริษัท สิงห์ คอร์เปอเรชั่น จำกัด จังหวัดอ่างทอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) สวนสามพราน

สวนสามพรานได้จัดตั้ง “สามพรานโมเดล” ดำเนินการในลักษณะที่เป็น Food Valley หรือคลัสเตอร์ ด้านเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดนครปฐม โดยการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานของสินค้าเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ไปพร้อมกัน เริ่มต้นโดยการจัดตั้ง “ตลาดสุขใจ” ในปี พ.ศ. 2553 เพื่อเป็นตลาดทางเลือกให้ผู้บริโภคที่ดูแลสุขภาพ พร้อมกับให้เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์มีตลาดจำหน่ายสินค้าโดยตรง ไม่ผ่านคนกลาง ในลักษณะ “การค้าที่เป็นธรรม” ต่อมาได้มีการพัฒนาทั้งด้านวิชาการในการจัดทำโครงการขับเคลื่อนงานเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดนครปฐม และสำนักงานส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้ให้ทุนสนับสนุนเปิดศูนย์พัฒนาเกษตรอินทรีย์สุขใจ เพื่อสนับสนุนเกษตรกรในพื้นที่ให้ทำเกษตรอินทรีย์ วางแผนการผลิต การบำรุงรักษาผักผลไม้ และการตลาด ต่อมาในปี 2557 ได้มีการก่อตั้งมูลนิธิสังคมสุขใจ เพื่อขับเคลื่อนสามพรานโมเดล ต่อมาวันที่ 20 สิงหาคม 2557 ได้มีการเซ็นข้อตกลงร่วม (MOU) ระหว่าง 40 หน่วยงานจากภาคเอกชน ภาครัฐ ท้องถิ่น และสถาบันการศึกษาในจังหวัดนครปฐม โดยสวนสามพรานทำหน้าที่เป็นผู้ประสานคลัสเตอร์ รูปแบบการบริหารจัดการจึงมีความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ มีความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรต่างๆ ดังรูปที่ 5-1 (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว), 2559: 6-1,6-2)



รูปที่ 5-1 รูปแบบการบริหารจัดการที่มีความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ มีความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรต่างๆ

(2) บริษัท สิงห์ คอร์เปอเรชั่น จำกัด จังหวัดอ่างทอง

เมื่อปี พ.ศ. 2559 บริษัท สิงห์ คอร์เปอเรชั่น จำกัด ได้ลงนาม MOU ร่วมกับ 3 หน่วยงาน ได้แก่ กระทรวงอุตสาหกรรม โดยสถาบันอาหาร ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย และสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม เพื่อพัฒนาพื้นที่ในจังหวัดอ่างทอง จำนวน 2,000 ไร่ เป็น World Food Valley Thailand เพื่อทำ value-chain ของข้าว ซึ่งเบื้องต้นจะแบ่งพื้นที่ 2,000 ไร่ ออกเป็น 2 ส่วน คือ (1) พื้นที่สำหรับพัฒนาประมาณ 1,300 ไร่ และ (2) พื้นที่สำหรับทำโครงสร้างพื้นฐานของระบบบำบัด น้ำเสียอีกประมาณ 800 ไร่ และจะให้บริการพื้นที่อุตสาหกรรมและบริการงานด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม แบบครบวงจรตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ เช่น การกำกับดูแลการผลิต การนำเข้าวัตถุดิบ บริการวิเคราะห์ทดสอบ และการรับรองมาตรฐานของอาหารไทย การเชื่อมโยงบริการทางการเงินที่ปรึกษาด้านต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้ ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมอาหารของไทยมีความแข็งแกร่งยิ่งขึ้น โดยมีบริษัทในเครือของ สิงห์คอร์เปอเรชั่น 8 บริษัท มาร่วมลงทุนด้วย และเบื้องต้นมีผู้สนใจจะเช่าพื้นที่ลงทุนแล้วกว่า 100 ราย โดยเฉพาะนักลงทุนจากประเทศญี่ปุ่น นอกจากนี้ บริษัท สิงห์ คอร์เปอเรชั่น ยังมองว่าโครงการนี้จะช่วยลดต้นทุนให้บริษัทได้ถึงร้อยละ 10-15 เนื่องจากได้รวมสิ่งจำเป็นสำหรับการประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมอาหารและบริการต่างๆ ไว้ในจุดเดียว

5.5 สรุป

การส่งเสริมอุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย ได้มีนโยบายอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการครัวไทยสู่ครัวโลก รวมทั้งการจัดตั้ง Thailand Food Valley ที่มีความเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมการแปรรูป การทบทวนในบทนี้จึงมีสาระสำคัญรวม 4 เรื่อง คือ (1) ความสัมพันธ์ระหว่างการเกษตร อุตสาหกรรมเกษตรและอุตสาหกรรมอาหาร (2) อุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย (3) ศักยภาพอุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทยและ (4) แนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย โดยมีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

5.5.1 ความสัมพันธ์ระหว่างการเกษตร อุตสาหกรรมเกษตร และอุตสาหกรรมอาหาร ได้ทบทวนสาระสำคัญถึงความหมายของอุตสาหกรรมเกษตรที่เชื่อมโยงกับการเกษตรและอุตสาหกรรมอาหาร รวมทั้งนโยบายของรัฐ ด้านอุตสาหกรรมเกษตร ที่กำหนดไว้ใน (1) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2)แผนการปฏิรูปประเทศ (3) การส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมการเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ (4) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9-13

5.5.2 อุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย ได้ทบทวนสาระสำคัญ ด้านนโยบายอุตสาหกรรมอาหาร และโครงสร้างอุตสาหกรรมอาหาร นโยบายอุตสาหกรรมที่ได้จัดทำโดยส่วนราชการต่างๆ รวม 12 เรื่อง คือ (1) แผนแม่บทอุตสาหกรรมรายสาขา (สาขาอาหาร) พ.ศ. 2545 (2) การประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ.2551 (3) แผนแม่บทอุตสาหกรรมอาหาร พ.ศ.2553-2557 (4) กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย (5) ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) (6) ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) (7) ยุทธศาสตร์ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) (8) แผนการปฏิรูปประเทศ (9) แผนงานส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (10) มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 29 เมษายน 2563 (11) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ.2565-2569) (12) กรอบพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ.2566-2570)

5.5.3 ศักยภาพอุตสาหกรรม ได้ทบทวนสาระสำคัญจากการศึกษาของสถาบันต่างๆ เช่น (1) สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป่วยอิ้งภากรณ์ ที่มีข้อเสนอแนะต่อภาครัฐในด้านอุตสาหกรรมอาหาร (2) ประชาคมวิจัยด้านเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียนและเศรษฐกิจสีเขียว ได้วิเคราะห์ถึงอาหารฟังก์ชัน (3) กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม เรื่อง วิเคราะห์เรื่องผลิตภัณฑ์อาหารจากพืชในประเทศไทย (4) ตัวอย่างการแปรรูปปาล์มน้ำมัน (5) การส่งออกสินค้าอาหารไทย ที่แถลงโดยสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย สถาบันอาหาร สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ที่มีมูลค่าสูงถึง 1.1 ล้านล้านบาทในปี 2564 เป็นผู้ส่งออกสินค้าอาหารอันดับ 13 ของโลก และ (6) โรงงานอุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทยมีจำนวน 6,701 โรง ในภาคตะวันออกมีจำนวน 711 โรง

5.5.4 แนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย ได้ทบทวนสาระสำคัญจากการศึกษาและข้อเสนอของส่วนราชการและสถาบันต่างๆ ซึ่งทุกองค์กรต่างก็ให้การสนับสนุนการจัดตั้ง Food Valley ขึ้นในประเทศไทย เช่น (1) กระทรวงอุตสาหกรรม (2) สำนักงานนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม (สวทน) (3) สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว) (4) มติคณะรัฐมนตรีเรื่อง (ร่าง) ยุทธศาสตร์ครัวไทยสู่โลก (5) กรมเจรจาการการค้าระหว่างประเทศ และ (6) การจัดตั้ง Food Valley โดยภาคเอกชน ในส่วนของภาครัฐ องค์กรที่มีการจัดตั้งแล้วก็คือเมืองนวัตกรรมอาหาร (Food Innopolis) ที่อุทยานวิทยาศาสตร์ประเทศไทย จังหวัดปทุมธานี ส่วนภาคเอกชนคือ สวนสามพรานจังหวัดนครปฐม และสิงห์ คอร์เปอร์เรชั่น จำกัด ที่จังหวัดอ่างทอง

สรุปสาระสำคัญในบทนี้ คือ รัฐมีนโยบายในการแปรรูปอาหาร และการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จในระดับประเทศรวมทั้งขาดแนวทาง Start-up ที่แท้จริง

เอกสารอ้างอิง

1. กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. 2561. ***Food Valley.*** สำนักเจรจาการค้าบริการและการลงทุน. http//:api.dtu.go.th.

2. กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. 2555. ***อนาคตประเทศไทย สู่หุบเขาแห่งอาหาร.*** อุตสาหกรรมสาร ปีที่ 54 กันยายน-ตุลาคม 2555.

3. กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. 2564. ***Plant-based Food อาหารแห่งโลกอนาคต.*** อุตสาหกรรมสารปีที่ 63 มีนาคม เมษายน 2564 หน้า 6-12.

4. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2559. ***ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (2560-2579).*** สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.

5. กระทรวงอุตสาหกรรม. 2552. ***แผนแม่บทอุตสาหกรรมอาหาร พ.ศ. 2553-2557.***

6. กระทรวงอุตสาหกรรม**.** 2559. ***ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579).***

7. กระทรวงอุตสาหกรรม. 2564. ***สถิติโรงงานอุตสาหกรรม ที่จดทะเบียนไว้กับกระทรวงอุตสาหกรรมและได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการ (ตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535) จำแนกตามหมวดอุตสาหกรรมที่สำคัญระดับประเทศ ณ สิ้นปี พ.ศ. 2563.*** กรมโรงงานอุตสาหกรรม.

8. คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ. 2553. ***กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย.***

9. ประชาคมวิจัยด้านเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียนและเศรษฐกิจสีเขียว. 2561. ส***มุดปกขาว BCG In Action. การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมของประเทศไทยเพื่อเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียนและเศรษฐกิจสีเขียว Bio circular-Green Economy.***

10. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2565 ค***วามรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการเกษตร.*** คณะอุตสาหกรรมเกษตร.

11. สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ้งภากรณ์. 2563. ***อุตสาหกรรมอาหารแปรรูป.*** เวทีเสวนาวันที่ 5 พฤศจิกายน 2563 ห้องประชุมสมานสโมสรธนาคารแห่งประเทศไทย.

12. สถาบันอาหาร. 2545. ***รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการจัดทำแผนแม่บท อุตสาหกรรมรายสาขา (สาขาอาหาร)***. กระทรวงอุตสาหกรรม.

13. สถาบันอาหาร. 2565. ***แถลงข่าว 3 องค์กร ครั้งที่ 30 สถานการณ์ธุรกิจเกษตรและอาหารในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต.*** วันที่ 24 มกราคม 2565.

14. สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก.2561. ***การส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมการเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ แผน 2.4 (กลุ่ม2-แผนงานพัฒนาอุตสาหกรรมเป้าหมายรายสาขา).***

15. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2544. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549)***.

16. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554)***. โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี เจ พริ้นติ้ง กรุงเทพฯ.

17. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559).*** โรงพิมพ์ สหมิตรพริ้นติ้ง แอนด์พับลิสชิ่ง จำกัด กรุงเทพฯ.

18. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2559. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564).***

18. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2561ก. ***ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ได้กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์การสร้างความสามารถในการแข่งขัน ด้านอุตสาหกรรมเกษตร.***

18. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2561ข. ***แผนการปฏิรูปประเทศด้านเศรษฐกิจ หัวข้อที่ 1 การปฏิรูปด้านความสามารถในการแข่งขัน หัวข้อย่อย 1.1 ผลิตภาพ.***

19. สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน). 2565. ***เกษตรและอุตสาหกรรมเกษตรต่างกันอย่างไร ใครรู้บ้าง***. www.arda.go.th สืบค้นวันที่ 23 ธันวาคม 2564.

20. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2564ก. ***กลยุทธ์การพัฒนาการเกษตรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569).***

21. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2564ข. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569).***

22. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2564ข. ***กรอบแผนพัฒนาภาค พ.ศ. 2566-2570***.

23. สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. 2552. ร***ายงานวาระเศรษฐกิจวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม สาขาอาหาร.*** เมษายน 2552.

24. สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.). 2559. ***ยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม กลุ่มผู้ประกอบการในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในรูปแบบคลัสเตอร์ กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่และปทุมธานี.***

25. Rosner,H. 2018. ***The Other Oil Crisis.*** National Geographic Magazine,December, 2018 Washington ,D.C.

26. Verdezyme Inc. 2017. ***Verdezyme Breaks Ground On Biobased DDDA Plant.*** Biomassmagazine.com.

ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี

ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง การประกาศแผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) ในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 138 ตอนพิเศษ 44 ง ลงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2564

มติคณะรัฐมนตรี

ลำดับที่	วันที่	เรื่อง
1	6 กรกฎาคม 2547	ขออนุมัติยกเว้นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ. 2535 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติมกรณีการจัดซื้อจัดจ้างเกี่ยวกับโครงการจัดตั้งโรงงานแปรรูปสินค้าเกษตร
2	22 กุมภาพันธ์ 2548	การจัดตั้งตลาดกลางสินค้าเกษตร ของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก
3	2 สิงหาคม 2548	ยุทธศาสตร์ปรับโครงสร้างผลไม้ภาคตะวันออก
4	31 มกราคม 2549	แผนการปรับโครงสร้างผลไม้ภาคตะวันออกและปรับโครงสร้างการผลิตลำไย
5	23 พฤษภาคม 2549	ขอทบทวนมติคณะรัฐมนตรีในเรื่องแผนการปรับโครงสร้างผลไม้ภาคตะวันออกและปรับโครงสร้างการผลิตลำไย ปี 2549
6	6 กุมภาพันธ์ 2561	โครงการจัดตั้งระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (Eastern Fruit Corridor)
7	29 เมษายน 2563	แผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารระยะที่ 1 (พ.ศ. 2562-2570)

หมายเหตุ

มติคณะรัฐมนตรีในรายงานวิจัยฉบับนี้เป็นการทบทวนเอกสารจากฐานข้อมูลของสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (สลค.) จึงเป็นการอ้างอิงเรื่องตามมติคณะรัฐมนตรี

บทที่ 6

การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย

บทที่ 6

การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย

ในช่วงหกทศวรรษที่ผ่านมานี้ บทบาทของภาคเกษตรกรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้ลดลงตามลำดับ โดยมีภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการเข้ามาแทน อย่างไรก็ตามภาคการเกษตรยังคงมีความสำคัญในระบบเศรษฐกิจไทย มีกิจการที่ต่อเนื่องทั้งอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร การขนส่ง การขายส่ง การขายปลีก การส่งออก ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ทั่วทั้งประเทศ มีการใช้ที่ดินมากกว่าครึ่งหนึ่งของประเทศ รวมทั้งโอบอุ้มแรงงานไว้มากกว่า 11 ล้านคน หรือร้อยละ 30 ของแรงงานทั้งประเทศ หากรวมกับการจ้างงานที่ต่อเนื่องจากภาคเกษตร ทั้งอุตสาหกรรมเกษตร การขนส่งดังกล่าวข้างต้น ก็จะมีแรงงานรวมกันจำนวนมาก ซึ่งจะคงความสำคัญในการเป็นแหล่งจ้างงานที่สำคัญ

ภาคเกษตรยังคงเป็นที่มาของเงินตราต่างประเทศ ถึงแม้ว่าจะลดลงจากที่เคยสูงถึงร้อยละ 80 ในอดีตและลดลงมาเหลือร้อยละ 8 ก็ตาม นอกจากนี้ภาคการเกษตรยังเชื่อมโยงกับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น ภาคอุตสาหกรรมและบริการ เพราะเป็นภาคเศรษฐกิจที่เป็นตลาดให้กับผลผลิตของภาคเศรษฐกิจอื่นๆ ในช่วงที่ผลผลิตทางการเกษตรมีราคาสูงขึ้นก็จะส่งผลต่อภาคเศรษฐกิจอื่นๆ ขยายตัวตามไปด้วย หรือจะกล่าวได้ว่าการพัฒนาภาคเศรษฐกิจอื่นจะเป็นไปไม่ได้ถ้าภาคเกษตรไม่ได้รับการพัฒนาควบคู่กันไป

ความสำคัญอีกประการหนึ่งคือความเชื่อมโยงกับการกระจายรายได้และปัญหาความยากจนของประเทศที่จะมีผลต่อปัญหาทางการเมืองและปัญหาสังคมโดยรวมของประเทศ ซึ่งจะเห็นได้จากนโยบายของรัฐในอดีตที่แก้ปัญหาความยากจนและปัญหาการเมืองโดยเน้นการแก้ไขไปที่ภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก

จากความสำคัญของภาคการเกษตรดังกล่าวนี้ จึงมีประเด็นสำคัญว่าจะคุ้มครองปัจจัยหลักในการผลิต คือที่ดินเพื่อการเกษตรไว้ได้อย่างไร เพื่อให้ได้คำตอบดังกล่าว การทบทวนวรรณกรรมในบทนี้จะมีสาระสำคัญ รวม 7 เรื่อง คือ (1) นโยบายของรัฐด้านการเกษตรในปัจจุบัน (2) นโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย (3) ผลการดำเนินการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (4) ปัญหาในการดำเนินการ (5) ทางเลือกในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในอนาคต (6) ข้อเสนอเพื่อดำเนินการในอนาคต และ (7) ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... โดยมีรายละเอียดดังนี้

6.1 นโยบายของรัฐด้านการเกษตรในปัจจุบัน

หัวข้อนี้จะเป็นการทบทวนสาระสำคัญนโยบายของรัฐด้านการเกษตรในปัจจุบัน รวม 9 เรื่อง คือ

(1) นโยบายของคณะรัฐมนตรีที่แถลงต่อรัฐสภา

(2) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580)

(3) แผนการปฏิรูปประเทศ

(4) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569)

(5) แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการเกษตร

(6) ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)

(7) นโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ (พ.ศ. 2566-2580)

(8) กรอบการพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2566-25670

(9) แผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

6.1.1 นโยบายของคณะรัฐมนตรีที่แถลงต่อรัฐสภา

คณะรัฐมนตรีได้แถลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2562 มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรไว้ดังนี้

1. การพัฒนาเศรษฐกิจและความสามารถในการแข่งขันของไทย

1.1 การพัฒนาภาคอุตสาหกรรม พัฒนาอุตสาหกรรมเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียนและเศรษฐกิจสีเขียว (Bio-Circular-Green (BCG) Economy) โดยนำความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาพัฒนาต่อยอด และสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมในการผลิตสินค้าเกษตร อุตสาหกรรม และบริการของท้องถิ่น ปรับระบบการบริหารจัดการการผลิตและระบบโลจิสติกส์ ส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทนการใช้ประโยชน์จากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรมาเพิ่มมูลค่า การบริหารจัดการของเสียอุตสาหกรรมและขยะแบบคลัสเตอร์ระหว่างอุตสาหกรรมและชุมชนในแต่ละพื้นที่ของจังหวัด กลุ่มจังหวัด เพื่อลดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับกฎระเบียบทางด้านสิ่งแวดล้อมในระดับประเทศและระหว่างประเทศ

1.2 พัฒนาภาคเกษตร

1) รักษาเสถียรภาพราคาสินค้าเกษตรและรายได้ให้กับเกษตรกรในสินค้าเกษตรสำคัญ อาทิ ข้าว ยางพารา มันสำปะหลัง ปาล์ม อ้อย และข้าวโพด โดยผ่านเครื่องมือและมาตรการที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพไม่เป็นภาระกับงบประมาณแผ่นดินเกินสมควร จัดให้มีระบบประกันภัยสินค้าเกษตร การพัฒนาระบบตลาดที่เชื่อมโยงผลผลิตของเกษตรกรถึงผู้ประกอบการแปรรูปและผู้บริโภคอย่างเป็นธรรม การใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือในการขยายและเข้าถึงตลาดในรูปแบบต่างๆ การอำนวยความสะดวกทางการค้า และการพัฒนาระบบโลจิสติกส์การเกษตรที่มีประสิทธิภาพ

2) ลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตที่เหมาะสมและไม่ก่อให้เกิดภาระทางการเงินการคลังของภาครัฐ โดยจัดให้มีมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มรายได้และลดต้นทุนการเกษตรครบวงจรตั้งแต่การปรับโครงสร้างต้นทุนการผลิต อาทิ เมล็ดพันธุ์ พื้นที่เพาะปลูก ปุ๋ย เครื่องจักรกลและอุปกรณ์การเกษตร แหล่งน้ำ และระบบไฟฟ้าเพื่อการเกษตร การลดภาระหนี้สินโดยให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบที่มีต้นทุนต่ำ การลดความเสี่ยงจากราคาพืชผลทางการเกษตร การพัฒนาทักษะอาชีพเสริมรายได้ รวมทั้งการวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิต และการปรับเปลี่ยนการผลิตให้เหมาะสมกับฐานทรัพยากรในพื้นที่และความต้องการของตลาด นำระบบข้อมูลสารสนเทศการเกษตร ระบบแผนที่เกษตรเพื่อการจัดเขตพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning) และส่งเสริมกลไกอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน รวมทั้งระบบการบริหารจัดการเชิงรุกมาใช้ในการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรให้เหมาะสมกับพื้นที่

3) พัฒนาองค์กรเกษตรกรและเกษตรรุ่นใหม่ โดยเพิ่มทักษะการประกอบการและพัฒนาความเชื่อมโยงของกลุ่มเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน และสหกรณ์ในทุกระดับ โดยเฉพาะด้านการตลาด การค้าออนไลน์ ระบบบัญชี เพื่อขยายฐานการผลิตและฐานการตลาดของสถาบันเกษตรให้เข้มแข็ง มีความสามารถในการแข่งขัน รวมทั้งการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ไปสู่เกษตรกรอัจฉริยะ เพื่อการพัฒนาภาคเกษตรได้อย่างมั่นคงต่อไปในอนาคต

4) ส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าเกษตร เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตให้กับเกษตรกร โดยใช้ประโยชน์จากฐานความหลากหลายทางชีวภาพ การลด ละ เลิกใช้ยาปราบศัตรูพืชโดยเร็ว โดยต้องจัดหาสารทดแทนที่มีประสิทธิภาพเพียงพอและเป็นที่ยอมรับของเกษตรกร การส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรที่มีมูลค่าเพิ่มและโอกาสทางเศรษฐกิจ อาทิ เกษตรอินทรีย์ เกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น เกษตรปลอดภัย เกษตรชีวภาพและเกษตรแปรรูป เพื่อต่อยอดไปสู่เกษตรอุตสาหกรรม ส่งเสริมการ

วิจัยพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีในการพัฒนาสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ รวมทั้งส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรให้ได้คุณภาพมาตรฐานและความปลอดภัย

5) ดูแลเกษตรกรผู้มีรายได้น้อยให้สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ในที่ดินทำกิน แหล่งเงินทุน โครงสร้างพื้นฐาน และปัจจัยการผลิตต่างๆ รวมทั้งดูแลและลดความเสียหายจากการทำการเกษตรในพื้นที่ประสบภัยทางธรรมชาติซ้ำซาก โดยกำหนดเขตพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning)

6) ส่งเสริมการปลูกไม้มีค่าเป็นพืชเศรษฐกิจ โดยการสนับสนุนพันธุ์กล้าไม้และให้ความรู้ในการบริหารจัดการเชิงพาณิชย์อย่างเหมาะสม ทั้งในด้านการปลูก บำรุงรักษา ดูแล และการแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มซึ่งจะช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรอีกทางหนึ่ง

7) ส่งเสริมการทำปศุสัตว์ให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยส่งเสริมการตลาด วิจัยและพัฒนาพันธุ์สัตว์เศรษฐกิจและสัตว์พื้นบ้าน อาทิ โคเนื้อ แพะ และแกะ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม พัฒนามาตรฐานการผลิตและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากลและสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งสนับสนุนการส่งออกผลิตภัณฑ์ดังกล่าวไปสู่ตลาดโลก

8) ฟื้นฟูและสนับสนุนอาชีพการทำประมงให้เกิดความยั่งยืนบนพื้นฐานของการรักษาทรัพยากรทางการประมงและทรัพยากรทางทะเลให้มีความสมบูรณ์อย่างต่อเนื่อง โดยเพิ่มขีดความสามารถการทำประมงอย่างถูกต้องในกลุ่มประมงพื้นบ้านและเชิงพาณิชย์ การเข้าถึงแหล่งทุนเพื่อเพิ่มศักยภาพในการสร้างรายได้และลดต้นทุนการทำประมง ลดอุปสรรคในการประกอบอาชีพ ส่งเสริมการรวมกลุ่มประมงชายฝั่งและประมงพื้นบ้าน เพื่อสร้างพลังในการประกอบอาชีพควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ในพื้นที่ และเร่งพัฒนาการเพาะเลี้ยงในทะเลที่สอดคล้องกับแผนการใช้ประโยชน์เชิงพื้นที่ รวมถึงการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมจากภูมิปัญญาในการแปรรูปมาเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์และสินค้าประมง

2. การพัฒนาสร้างความเข้มแข็งจากฐานราก

ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนและผลิตภัณฑ์ชุมชน สร้างมูลค่าเพิ่มธุรกิจชุมชนผ่านอัตลักษณ์ของพื้นที่โดยส่งเสริมให้ผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อมยุคใหม่ของไทย ผู้ประกอบการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์และสหกรณ์ในชุมชนให้สามารถใช้ประโยชน์และต่อยอดจากสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาตร์ ภูมิปัญญาวัฒนธรรมและทรัพยากรในพื้นที่ รวมทั้งเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อสร้างสรรค์คุณค่าผลิตภัณฑ์และบริการของชุมชนที่มีอัตลักษณ์และมีมาตรฐานการผลิตตามหลักสากล ซึ่งจะช่วยสร้างรายได้สู่ชุมชนอย่างทั่วถึง นำไปสู่การสร้างเศรษฐกิจชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและมีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจของจังหวัดมากขึ้น

3. การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืน

3.1 ปรับปรุงระบบที่ดินทำกินและลดความเหลื่อมล้ำด้านการถือครองที่ดิน โดยจัดสรรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยให้แก่ราษฎรที่ยากไร้และเกษตรกรตามหลักการของคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ การกระจายสิทธิการถือครองให้แก่ผู้ที่อยู่ในพื้นที่ที่ไม่ได้รุกล้ำ และมีมาตรการป้องกันการเปลี่ยนมือไปอยู่ในครอบครองของผู้ที่มิใช่เกษตรกรและผู้ยากจน จัดทำระบบฐานข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการที่ดิน จัดทำหลักฐานการถือครองที่ดินของรัฐทุกประเภท จัดทำแผนที่แสดงแนวเขตที่ดินของรัฐให้ชัดเจน และเร่งแก้ไขปัญหาเขตที่ดินทับซ้อนและแนวเขตพื้นที่ป่าที่ไม่ชัดเจน เพื่อลดข้อขัดแย้งระหว่างประชาชนกับ เจ้าหน้าที่รัฐ

3.2 ส่งเสริมการบริหารจัดการน้ำทั้งระบบ แหล่งน้ำชุมชนและทะเล โดยเชื่อมโยงกับแผนบริหารจัดการน้ำ 20 ปี ของประเทศ เพิ่มผลิตผลในการจัดการและการใช้น้ำทุกภาคส่วน จัดให้มีน้ำสะอาดใช้ทุกครัวเรือนในชุมชนชนบท ในปริมาณ คุณภาพ และราคาที่เข้าถึงได้ มีระบบการจัดการน้ำชุมชนที่เหมาะสมพร้อมทั้งส่งเสริม ฟื้นฟู อนุรักษ์ พื้นที่ต้นน้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำ พื้นที่พักน้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติ แอ่งน้ำบาดาล การระบายน้ำชายฝั่ง เพิ่มผลิตภาพของน้ำทั้งระบบ และสร้างมูลค่าเพิ่มจากการใช้น้ำให้ทัดเทียมระดับสากล ดูแลภัยพิบัติจากน้ำพัฒนาการจัดการน้ำเชิงลุ่มน้ำทั้งระบบ และเพิ่มพื้นที่ชลประทานเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างระบบจัดสรรน้ำที่เป็นธรรม รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมบริหารจัดการน้ำในชุมชนตามแนวพระราชดำริ

3.3 แก้ไขปัญหาก๊าซเรือนกระจกและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยมุ่งเน้นการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก สร้างสังคมคาร์บอนต่ำและปลอดฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 2.5 ไมครอน กำหนดมาตรการควบคุมการเผาพื้นที่เพื่อทำการเพาะปลูก ปรับปรุงการบริหารจัดการภัยพิบัติทั้งระบบ และการสร้างความรู้ความเข้าใจของประชาชนในการรับมือและปรับตัว เพื่อลดความเสียหายจากภัยธรรมชาติและผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สนับสนุนการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานของภาครัฐและภาคเอกชนที่เป็นมิตรต่อสภาพภูมิอากาศ ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาปรับปรุงระบบบริหารจัดการต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ไทยเข้าร่วมและให้สัตยาบันไว้

3.4 พัฒนากลไกแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้ความสำคัญกับการจัดทำระบบการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์มาใช้เป็นเครื่องมือเชิงนโยบาย ในการเพิ่มขีดความสามารถในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกันของภาคส่วนต่างๆ ในสังคม และบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐทั้งระดับประเทศรายสาขาและเชิงพื้นที่เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ลดความขัดแย้งระหว่างยุทธศาสตร์ต่างๆ โดยเฉพาะระหว่างยุทธศาสตร์รายสาขากับยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่

2.5.2 นโยบายเร่งด่วน 12 เรื่อง

1. การแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิตของประชาชน โดยลดข้อจำกัดในการประกอบอาชีพของคนไทย การจัดการระบบการขนส่งสาธารณะผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล ทบทวนรูปแบบและมาตรฐานหาบเร่แผงลองในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เพื่อยังคงเอกลักษณ์ของเมืองหลวงแห่งร้านอาหารริมถนน ทำให้บ้านเมืองเป็นระเบียบเรียบร้อยและสวยงาม แก้ไขปัญหาหนี้สินและลดภาระหนี้สินของประชาชนในกองทุนหมู่บ้าน กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา หนี้สินนอกระบบ การฉ้อโกงหลอกลวงประชาชนโดยครอบคลุมไปถึงการฉ้อโกงหลอกลวงผ่านระบบออนไลน์ ปรับปรุงระบบภาษีและการให้สินเชื่อที่เอื้อให้ประชาชนสามารถมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองได้ตามความพร้อม ปรับปรุงระบบที่ดินทำกินให้เกษตรสามารถเข้าถึงได้ จัดทำแนวทางการกำหนดสิทธิและการจัดการสิทธิในที่ดินของเกษตรกรที่เหมาะสม ลดอุปสรรคในธุรกิจประมงพาณิชย์และประมงชายฝั่ง รวมทั้งช่วยเหลือดูแลประมงพื้นที่ โดยยังต้องสอดคล้องกับมาตรฐานด้านการประมงขององค์กรระหว่างประเทศ

2. การให้ความช่วยเหลือเกษตรกรและพัฒนานวัตกรรม โดยจัดพื้นที่การเกษตรให้สอดคล้องกับระบบบริหารจัดการน้ำและคุณภาพของดินตาม Agri-Map กำหนดเป้าหมายรายได้เกษตรกรให้สามารถมีรายได้จากผลผลิตทางการเกษตรที่มีคุณภาพในสินค้าเกษตรสำคัญ อาทิ ข้าว ยางพารา มันสำปะหลังปาล์ม อ้อย และข้าวโพด ด้วยการชดเชยการประกันรายได้ ส่งเสริมระบบประกันภัยสินค้าเกษตร หรือเครื่องมือทางการเงินสมัยใหม่ที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางวินัยการเงินการคลังของภาครัฐ

ในระยะยาว ส่งเสริมเกษตรพันธสัญญา และศึกษารูปแบบระบบแบ่งปันผลกำไรสินค้าเกษตรที่เป็นธรรมให้แก่เกษตรกร แก้ไขปัญหาข้าวครบวงจร ส่งเสริมการใช้ยางพาราในภาคอุตสาหกรรมและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ ส่งเสริมการใช้ผลผลิตทางการเกษตรในอุตสาหกรรมพลังงาน สร้างนวัตกรรมและเครื่องมือทางการเกษตรในราคาที่เข้าถึงได้เพื่อลดต้นทุนการผลิต ควบคุมมาตรฐานการใช้สารเคมีหรือปุ๋ยเคมีในการเกษตรเพื่อนำไปสู่การ ลด ละ เลิก การใช้สารเคมีหรือปุ๋ยเคมี โดยจัดหาสิ่งทดแทนที่มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับของเกษตรกร ต่อยอดภูมิปัญญาและความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในการสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูป รวมทั้งเร่งศึกษาวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการใช้กัญชา กัญชง และพืชสมุนไพรในทางการแพทย์ อุตสาหกรรมทางการแพทย์ และผลิตภัณฑ์อื่นๆ เพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและการสร้างรายได้ของประชาชน โดยกำหนดกลไกการดำเนินงานที่รัดกุม เพื่อมิให้เกิดผลกระทบทางสังคมตามที่กฎหมายบัญญัติไว้อย่างเคร่งครัด

3. การวางรากฐานระบบเศรษฐกิจของประเทศสู่อนาคต โดยต่อยอดอุตสาหกรรมเป้าหมายและวางรากฐานการพัฒนาภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว ดึงดูดการลงทุนของภาคเอกชนในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเขตเศรษฐกิจพิเศษ เมืองอัจฉริยะและการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานที่ทันสมัย รวมทั้งวางรากฐานการพัฒนาเทคโนโลยีสื่อสารไร้สายในระบบ 5G ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะของผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อม และชุมชน ในการเข้าถึงตลาดในประเทศและตลาดโลกผ่านแพลตฟอร์มพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ และการใช้ประโยชน์ของเทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่ในการให้บริการสาธารณสุขและการศึกษาทางไกล การสร้างผู้ประกอบการอัจฉริยะทั้งในส่วนผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อม เกษตรกร รวมถึงผู้ประกอบการยุคใหม่ พร้อมทั้งส่งเสริมการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อเป็นฐานในการขับเคลื่อนประเทศด้วยปัญญาประดิษฐ์ในอนาคต

4. การจัดเตรียมมาตรการรองรับภัยแล้งและอุทกภัย ตั้งแต่การป้องกันก่อนเกิดภัย การให้ความช่วยเหลือระหว่างเกิดภัย และการแก้ไขปัญหาในระยะยาว โดยจัดระบบติดตามสถานการณ์อย่างต่อเนื่องและกำหนดมาตรการที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนให้ได้มากที่สุดและทันท่วงที รวมทั้งพัฒนาการปฏิบัติการฝนหลวงให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

6.1.2 ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580)

ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ได้มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรไว้ในยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างความสามารถในการแข่งขันไว้โดยมีประเด็นยุทธศาสตร์ 3 ด้าน คือ (1) การเกษตรสร้างมูลค่า (2) อุตสาหกรรมและบริการแห่งอนาคต และ (3) พัฒนาความมั่นคง น้ำ พลังงาน และเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) การเกษตรสร้างมูลค่า ประกอบด้วยกิจกรรม 5 ด้าน คือ

(1.1) เกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น

(1.2) เกษตรปลอดภัย

(1.3) เกษตรชีวภาพ

(1.4) เกษตรแปรรูป

(1.5) เกษตรอัจฉริยะ

(2) อุตสาหกรรมและบริการแห่งอนาคต

มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรโดยตรง 2 ด้าน คือ

(2.1) อุตสาหกรรมชีวภาพ

(2.2) พัฒนาพื้นที่เมือง ชนบท เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ มุ่งเน้นความเป็นเมืองที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง

(3) พัฒนาความมั่นคง น้ำ พลังงาน และเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรโดยตรง คือ การพัฒนาความมั่นคงด้านการเกษตรและอาหารของประเทศและชุมชนในมิติปริมาณ คุณภาพ ราคาและการเข้าถึงอาหาร

ดังรายละเอียดในตารางที่ 6-1

ตารางที่ 6-1 ประเด็นยุทธศาสตร์ชาติที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

ประเด็นยุทธศาสตร์	รายละเอียด
1. การเกษตรสร้างมูลค่า 1.1 เกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น	ส่งเสริมการนำอัตลักษณ์พื้นถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยมาเป็นผลิตภัณฑ์การเกษตร รวมทั้งสินค้าที่ได้รับการรับรองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์
1.2 เกษตรปลอดภัย	สร้างความตระหนักแก่ผู้ผลิตและผู้บริโภคทั่วโลกเรื่องความสำคัญของมาตรฐานระบบการจัดการความปลอดภัยของอาหาร
1.3 เกษตรชีวภาพ	ส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศในการสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคการผลิต
1.4 เกษตรแปรรูป	ปรับใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งนวัตกรรมจากภูมิปัญญาในการแปรรูป
1.5 เกษตรอัจฉริยะ	นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเป็นฟาร์มอัจฉริยะ
2. อุตสาหกรรมและบริการแห่งอนาคต 2.1 อุตสาหกรรมชีวภาพ	สร้างประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อต่อยอดจากภาคเกษตรไทย และมุ่งสู่อุตสาหกรรมบนฐานชีวภาพที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
2.2 พัฒนาพื้นที่เมือง ชนบท เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ มุ่งเน้นความเป็นเมืองที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง	มีข้อกำหนด รูปแบบ และกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวเนื่องกับลักษณะการใช้พื้นที่ตามศักยภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
3. พัฒนาความมั่นคงน้ำ พลังงาน และเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม	
3.1 พัฒนาความมั่นคงด้านการเกษตรและอาหารของประเทศและชุมชนในมิติปริมาณ คุณภาพ ราคาและการเข้าถึงอาหาร	การโดยบริหารจัดการทรัพยากรทางการเกษตรและเพิ่มผลผลิตภาพการเกษตรแบบบูรณาการ

ที่มา : ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนที่ 82ก ลงวันที่ 13 ตุลาคม 2561

6.1.3 แผนการปฏิรูปประเทศ

เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2561 ได้มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง การประกาศแผนการปฏิรูปประเทศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 135 ตอนที่ 24ก โดยกำหนดเป็น 9 ด้าน มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรอยู่ในด้านเศรษฐกิจหัวข้อที่ 1 การปฏิรูปด้านความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งมีสาระสำคัญใน 2 หัวข้อย่อยคือ

(1) อุตสาหกรรมการเกษตร

(2) อุตสาหกรรมอาหาร

โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(1) อุตสาหกรรมเกษตร

ในกรณีอุตสาหกรรมเกษตร ได้กล่าวถึงสถานการณ์และปัญหาไว้ ดังนี้

ภาคการเกษตรเป็นภาคที่สำคัญมากต่อประเทศ โดยคิดเป็นร้อยละ 10 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ และในภาคแรงงานคิดเป็นร้อยละ 30 ของแรงงานทั้งหมด ในขณะที่อุตสาหกรรมเกษตรได้ขยายตัวในเชิงของมูลค่าเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 8.7 ต่อปี (ปี2553-2556) และแรงงานในภาคการเกษตรได้หดตัวลงร้อยละ 3.6 ในช่วงเดียวกันซึ่งแสดงถึงผลิตภาพที่เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ดี แนวโน้มดังกล่าวกลับไปทางตรงกันข้ามในช่วงปี 2556-2560 อุตสาหกรรมเกษตรได้หดตัวในเชิงของมูลค่าเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 3.4 ต่อปี (ปี 2556-2559) และมีมูลค่า 1.7 แสนล้านบาทในปี 2559 ซึ่งแสดงถึงผลิตภาพที่ลดลงร้อยละ 16 (ปี 2556-2559)

อุตสาหกรรมเกษตรในประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะหดตัวลง ทั้งในเชิงของการสร้างมูลค่าเพิ่ม การจ้างงานและผลิตภาพ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาหลักเหล่านี้

- ขาดแหล่งข้อมูลที่ครบถ้วนและเชื่อถือได้ของปริมาณความต้องการ ปริมาณการผลิต และราคาของสินค้าเกษตร ซึ่งทำให้เกษตรกรรายย่อยเสียเปรียบเนื่องจากขาดข้อมูล

- ผลผลิตการเกษตรต่ำ เนื่องจากเทคโนโลยี เครื่องจักร และวิธีการเพาะปลูกที่ไม่ทันสมัยการเพาะปลูกในแปลงขนาดเล็ก และการขาดระบบชลประทานและการพัฒนาคุณภาพดินและพันธุ์พืชที่ดี

เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ในแผนการปฏิรูปประเทศได้กำหนดประเด็นการปฏิรูปอุตสาหกรรมเกษตรไว้ดังนี้

1. ปฏิรูปบทบาทงานพัฒนาการเกษตร โดยการปรับโครงสร้างงานพัฒนาการเกษตร การขับเคลื่อนงานพัฒนาด้านอุตสาหกรรมเกษตร รวมทั้งการขับเคลื่อนงานวิจัยและพัฒนา

2. ปฏิรูปข้อมูลของตลาด โซนนิ่ง และเครื่องมือสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งรวมถึง ข้อมูลของตลาด การสนับสนุนการเกษตรแบบโซนนิ่ง ข้อมูลการใช้น้ำภาคเกษตร พื้นที่การชลประทาน การปรับปรุงคุณภาพดิน บริการสร้างมูลค่าเพิ่มของกระบวนการผลิต และส่งเสริมการลงทุนเครื่องจักรและเทคโนโลยีเก็บเกี่ยว (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561: 36-41)

(2) อุตสาหกรรมอาหาร

ในส่วนอุตสาหกรรมอาหารนั้น ในแผนการปฏิรูปประเทศได้กล่าวถึงสถานการณ์และปัญหาไว้ดังนี้

“อุตสาหกรรมอาหารของประเทศไทยได้ขยายตัวในเชิงของมูลค่าเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 3.5 ต่อปี (ปี 2554-2558) และมีมูลค่า 0.6 แสนล้านบาทในปี 2558 และได้ขยายตัวในเชิงของการจ้างงานร้อยละ 6.6 ต่อปีในช่วงเวลาเดียวกัน และได้ก่อให้เกิดการจ้างงาน 1.5 ล้านงาน ในปี 2558 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการลดลงของผลิตภาพที่ร้อยละ 8 ระหว่างปี 2554-2558

ถึงแม้อุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทยจะเติบโตอย่างต่อเนื่องในช่วงหลายปีที่ผ่านมาแต่การเจริญเติบโตนั้นยังต่ำกว่าการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมอาหารของตลาดในทวีปเอเชียและผลผลิตของอาหารไทยได้ลดลง ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาหลักเหล่านี้

- ขาดหน่วยงานรัฐที่ทำหน้าที่โดยตรงในการวางแผนและยุทธศาสตร์การผลิตอาหารและการจัดส่งเสริมการขายสำหรับลูกค้าเฉพาะกลุ่ม

- ขาดการวิจัยและพัฒนา ทั้งนี้การลงทุนในด้านการวิจัยพัฒนาในประเทศไทยนั้นยังต่ำกว่ามาตรฐานของภูมิภาคและนานาชาติ โดยประเทศไทยมีการลงทุนในด้านการวิจัยพัฒนารวมอยู่ที่ร้อยละ 0.6 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ในขณะที่ประเทศเกาหลีได้มีการลงทุนในด้านการวิจัยพัฒนาที่ร้อยละ 4.1 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ในขณะที่ประเทศไทยมีจำนวนนักวิจัย 0.3 ราย ต่อจำนวนพนักงาน 1,000 ราย ในขณะที่ประเทศจีนมีนักวิจัย 5.3 ราย ต่อจำนวนพนักงาน 1,000 ราย

- ขาดกิจกรรมส่งเสริมอาหารที่ผลิตในประเทศไทย "Made in Thailand" ในตลาดเป้าหมายต่างๆ และการค้าที่ลดต่ำลงกับประเทศคู่ค้าหลักเดิม เช่น ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และสหภาพยุโรป ในขณะที่การค้าที่กำลังเติบโตกับประเทศคู่ค้า เช่น จีน เมียนมา เวียดนาม และกัมพูชา ยังไม่สามารถทดแทนการส่งออกที่หายไปได้"

เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวจึงได้กำหนดประเด็นปฏิรูปไว้ 3 ประเด็น คือ

(1) ยุทธศาสตร์กลุ่มอาหารเป้าหมาย เป็นการพัฒนากระบวนการทำงานตามกลุ่มประเภทอาหาร (Segmented) แบบบูรณาการ ซึ่งรวมถึง การกำหนดกลุ่มอาหารเป้าหมายการขับเคลื่อนองค์ประกอบของแผนงาน

(2) ยกระดับสู่ผลิตภัณฑ์อาหารมูลค่าสูง ซึ่งรวมกิจการสร้างมาตรการจูงใจผลิตภัณฑ์อาหารมูลค่าสูง (Incentivized schemes)

(3) ประชาสัมพันธ์กลุ่มอาหารไทยเป้าหมาย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

(สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561: 43-47)

โดยมีสาระสำคัญในตารางที่ 6-2

ตารางที่ 6-2 ประเด็นการปฏิรูปประเทศที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

ประเด็นปฏิรูป	สาระสำคัญ
1. อุตสาหกรรมเกษตร 1.1 ปฏิรูปบทบาทงานพัฒนาการเกษตร	 1.1.1 ปรับโครงสร้างหน่วยงานพัฒนาการเกษตร 1.1.2 กำหนดบทบาทและความรับผิดชอบในการขับเคลื่อนงานพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม
1.2 ข้อมูลของตลาด โซนนิ่งและเครื่องมือสร้างมูลค่าเพิ่ม	1.2.1 ข้อมูลของตลาด 1.2.2 การสนับสนุนการเกษตรแบบโซนนิ่ง 1.2.3 จัดระบบการเก็บข้อมูลการใช้น้ำภาคเกษตร 1.2.4 ขยายพื้นที่ชลประทาน 1.2.5 ปรับปรุงคุณภาพดิน 1.2.6 บริการสร้างมูลค่าเพิ่มของกระบวนการผลิต หลังการเก็บเกี่ยว 1.2.7 ส่งเสริมการลงทุน เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีการเก็บเกี่ยว
2. อุตสาหกรรมอาหาร 2.1 ยุทธศาสตร์กลุ่มอาหาร	 2.1.1 พัฒนาแผนงาน ยุทธศาสตร์ มุ่งเน้นการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย เช่น อาหารแปรรูป อาหารทางการแพทย์ 2.1.2 ขับเคลื่อนองค์ประกอบของแผนตามกลุ่มประเภทอาหาร
2.2 ยกระดับสู่อาหารมูลค่าสูง	มาตรการจูงใจผลิตภัณฑ์อาหารมูลค่าสูง
2.3 ประชาสัมพันธ์กลุ่มอาหารไทยเป้าหมาย	เพิ่มบทบาทการประชาสัมพันธ์กลุ่มอุตสาหกรรมอาหารไทยเป้าหมายให้แก่นักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ

ที่มา : ราชกิจจานุเบกษาเล่ม 135 ตอนที่ 24ก ลงวันที่ 6 เมษายน 2561

ต่อมาได้มีการประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง **แผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง)** ที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 138 ตอนพิเศษ 44 ง ลงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2564 ได้ระบุไว้ว่า

"ภาคเกษตรเป็นภาคเศรษฐกิจสำคัญของไทย โดยมีประชากรจำนวนมาก 27 ล้านคน อยู่ในภาคเกษตร อีกทั้งไทยยังมีความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นประเทศผู้ผลิตอาหารอันดับที่ 11 ของโลก อย่างไรก็ตาม ภาคเกษตรขาดการพัฒนาที่เหมาะสมมาเป็นเวลานาน เกษตรกรส่วนใหญ่ยังทำการเกษตรแบบดั้งเดิมที่มีผลิตภาพ และประสิทธิภาพ (Productivity and Efficiency) อยู่ในระดับต่ำ ซึ่งสะท้อนจากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติและสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี 2562 ที่พบว่าการจ้างงานในภาคเกษตร 11 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 30 ของการจ้างงานทั้งหมด แต่กลับมีสัดส่วนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product : GDP) เพียงร้อยละ 8 เท่านั้นเกษตรกรจึงมีรายได้น้อยและมีปัญหาหนี้สิน ทำให้ขาดความมั่นคงในชีวิต และเป็นภาระที่รัฐบาลต้องจัดสรรงบประมาณในการอุดหนุนอย่างต่อเนื่องทุกปี

ทั้งนี้ สอดคล้องกับข้อมูลของธนาคารโลก ที่ได้จัดทำข้อมูลเปรียบเทียบผลิตภาพการผลิต (Productivity) โดยวัดจากมูลค่าเพิ่มต่อแรงงาน ในช่วงปี 2553-2558 ที่ชี้ว่าการเติบโตของมูลค่าเพิ่มต่อแรงงานของไทยคิดเป็นเพียงร้อยละ 1.9 ต่อปี ซึ่งค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับต่างประเทศ โดยเฉพาะผลิตภาพภาคเกษตรที่วัดจากอัตราการผลิตต่อพื้นที่ของไทยที่มีค่าค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ซึ่งมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย เช่น การที่ไร่นามีขนาดเล็ก ขาดเทคนิคในการทำไร่นาและเครื่องมือที่ทันสมัย ทั้งนี้มีเพียงร้อยละ 30 ของพื้นที่การเกษตรที่อยู่ในเขตชลประทาน นอกจากนี้ ยังขาดความสมดุลของการผลิต ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการอุดหนุนของภาครัฐ เกษตรกรขาดการศึกษาและการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะที่จำเป็น และพื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่ถูกใช้ในการปลูกพืชที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจต่ำ"

6.1.4 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569)

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564: 23) ได้กำหนดให้ปรับทิศทางของภาคการผลิตทางการเกษตรเดิมให้ไทยเป็นประเทศชั้นนำด้านสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปมูลค่าสูงโดย

(1) มีการปรับโครงสร้างให้มีผลิตภาพและผลตอบแทนสูง

(2) เกษตรกรเข้าถึงช่องทางการตลาดที่หลากหลาย

(3) มีโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม อาทิ แหล่งน้ำ และระบบโลจิสติกส์

(4) เทคโนโลยีชีวภาพได้รับการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การปรับทิศทางดังกล่าวเกิดจากในปัจจุบันประเทศไทยมีปัญหาหลักๆ คือ

(1) ผลิตภาพแรงงานต่ำ

(2) มีแรงงานสูงอายุในสัดส่วนสูง

(3) ความเสี่ยงจาก Climate Change และมาตรฐานความปลอดภัยที่เข้มงวด

ได้มีการบรรจุการพัฒนาการเกษตรไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 โดยมีเป้าหมาย 3 ประการ คือ

1. มูลค่าเพิ่มของสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปสูงขึ้น

2. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบบริหารจัดการเพื่อคุณภาพและความยั่งยืนของภาคเกษตร

3. เพิ่มศักยภาพและบทบาทของผู้ประกอบการเกษตรในฐานะหุ้นส่วนเศรษฐกิจและห่วงโซ่อุปทานที่ได้รับส่วนแบ่งประโยชน์อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทั้ง 3 ประการนี้ ได้กำหนดกลยุทธ์การพัฒนาไว้รวม 11 กลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมแบบมุ่งเป้า เพื่อให้เกิดการยกระดับกระบวนการผลิต และสร้างมูลค่าเพิ่ม

กลยุทธ์ที่ 2 การส่งเสริมการผลิตและการขยายตัวของตลาด ของสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปที่มีมูลค่าเพิ่มสูง

กลยุทธ์ที่ 3 การขยายผลรูปแบบเกษตรยั่งยืนที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและมีมูลค่าเพิ่มสูงจากแบบอย่าง ความสำเร็จในประเทศ

กลยุทธ์ที่ 4 การพัฒนาระบบบริหารจัดการน้ำ เพื่อการเกษตรให้มีความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน รวมทั้งการใช้น้ำซ้ำ

กลยุทธ์ที่ 5 การส่งเสริมให้เอกชนลงทุนพัฒนาตลาดกลางและตลาดออนไลน์สินค้าเกษตร รวมถึงสินค้า กลุ่มปศุสัตว์และประมง

กลยุทธ์ที่ 6 การสนับสนุนระบบประกันภัยและรับรองคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตรและสินค้าเกษตร แปรรูปที่เกษตรกรเข้าถึงได้

กลยุทธ์ที่ 7 การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการฟาร์มและกิจกรรมหลังการเก็บเกี่ยวเพื่อลดต้นทุนและเพิ่มมูลค่าผลผลิตของเกษตรกร

กลยุทธ์ที่ 8 การส่งเสริมให้เกษตรกรมีที่ทำกินและรักษาพื้นที่เกษตรกรรมที่เหมาะสมไว้เป็นฐานการผลิตการเกษตร

กลยุทธ์ที่ 9 การพัฒนาฐานข้อมูลและคลังข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร รวมทั้งผลักดันให้มีการใช้ข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ

กลยุทธ์ที่ 10 การพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร

กลยุทธ์ที่ 11 การยกระดับขีดความสามารถของเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร

กลยุทธ์ที่ 12 การพัฒนากลไกเพื่อเชื่อมโยงภาคีต่างๆ ทั้งภาคเอกชน ส่วนราชการ กลุ่มเกษตรกร และนักวิชาการในพื้นที่ ในการเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจในการพัฒนาภาคเกษตรตลอดห่วงโซ่อุปทาน

“ในกรณีกลยุทธ์ที่ 8 นั้นได้มีกลยุทธ์ย่อยที่ 8.2 กำหนดให้คุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพและขยายโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่ทำกินของเกษตรกรให้มากขึ้น รวมถึงการกำหนดเขตการใช้พื้นที่ทำการเกษตรที่เหมาะสม”

กลยุทธ์ดังกล่าวนี้มีรายละเอียดในตารางที่ 6-3

ตารางที่ 6-3 กลยุทธ์การพัฒนาการเกษตรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569)

กลยุทธ์	กลยุทธ์ย่อย
1.การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมแบบมุ่งเป้า เพื่อให้เกิดการยกระดับกระบวนการผลิต และสร้างมูลค่าเพิ่ม	1.1สนับสนุนการวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมการผลิตและแปรรูปแบบมุ่งเป้า 1.2 ส่งเสริมและขยายผลงานวิจัยจากหน่วยงานวิจัย มหาวิทยาลัยและสถาบัน อาชีวศึกษา ภาคเอกชน และองค์กรเกษตรกรที่มีส่วนในการพัฒนาเทคโนโลยีนวัตกรรม
2.การส่งเสริมการผลิตและการขยายตัวของตลาด ของสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปที่มีมูลค่าเพิ่มสูง	2.1 ส่งเสริมให้มีการพัฒนาและทำธุรกิจผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปมูลค่าเพิ่มสูงที่มี ศักยภาพทางการตลาดในอนาคต 2.2 กำหนดแผนที่นำทางในการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตและใช้ผลิตภัณฑ์ชีวภาพ ที่ผลิตจากวัตถุดิบทางการเกษตร ของเหลือทิ้งจากกระบวนการผลิตภาคเกษตร และผลพลอยได้อื่น 2.3 ส่งเสริมให้เกษตรกรประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรมกระบวนการผลิต ที่หลากหลาย รวมทั้งการใช้คลังข้อมูลที่เกี่ยวกับการเกษตร 2.4 ส่งเสริมให้มีการปรับเปลี่ยนการเพาะปลูกพืชในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม ไปสู่การผลิต สินค้าเกษตรที่มีมูลค่าเพิ่มสูง 2.5 รณรงค์ และส่งเสริมให้ผู้บริโภคมีการตระหนัก เลือกใช้และบริโภคสินค้าเกษตรและ เกษตรแปรรูปที่ปลอดภัย มีคุณภาพสูง และได้มาตรฐาน 2.6 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ส่วนราชการมีการใช้สินค้าเกษตรและสินค้าเกษตรแปรรูปที่ได้คุณภาพ
3. การขยายผลรูปแบบเกษตรยั่งยืนที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและมีมูลค่าเพิ่มสูงจากแบบอย่าง ความสำเร็จในประเทศ	3.1 ส่งเสริมการทำเกษตรยั่งยืนที่ตระหนักถึงผลกระทบกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ที่อาศัยธรรมชาติเป็นพื้นฐาน 3.2 สนับสนุนปัจจัยการผลิตที่จำเป็น เพื่อให้เกิดการขยายผลรูปแบบเกษตรกรรม เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและมีมูลค่าเพิ่มสูง 3.3 จัดให้มีการบริหาร อนุรักษ์ เพาะพันธุ์ เพาะเลี้ยง พื้นที่ป่าชายเลน ชายฝั่ง น้ำตื้น น้ำลึก และประมงพื้นบ้าน 3.4 ขยายผลแบบอย่างความสำเร็จในการบริหารจัดการเพื่อผลิตสินค้าเกษตร ให้สอดคล้องกับทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพ
4.การพัฒนาระบบบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรให้มีความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน รวมทั้งการใช้น้ำซ้ำ	4.1 ส่งเสริมและผลักดันการเพิ่มพื้นที่ป่าต้นน้ำ/ป่าเศรษฐกิจที่สามารถสร้างรายได้ ในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมสำหรับการปลูกพืช 4.2 เร่งพัฒนาและฟื้นฟูระบบชลประทานและการกระจายน้ำในพื้นที่เขตชลประทาน และพัฒนาและบริหารจัดการแหล่งน้ำนอกเขตชลประทานโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึง การจัดการตะกอนที่เหมาะสม 4.3 ดำเนินการให้มีการจัดการตะกอนอย่างเหมาะสม 4.4 บริหารจัดการและวางแผนการใช้น้ำอย่างเป็นระบบและสมดุล ตลอดจนพัฒนาและ ถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้น้ำที่มีประสิทธิภาพ
5. การส่งเสริมให้เอกชนลงทุนพัฒนาตลาดกลางและตลาดออนไลน์สินค้าเกษตร รวมถึงสินค้า กลุ่มปศุสัตว์และประมง	5.1 พัฒนาปัจจัยสนับสนุนที่เอื้อและจูงใจให้เอกชนลงทุนและพัฒนาตลาดกลางภูมิภาค/ ตลาดในชุมชน 5.2 ผลักดันให้มีการจัดเก็บข้อมูลราคาสินค้าเกษตรเปรียบเทียบระหว่างตลาดภูมิภาค และตลาดส่วนกลางอย่างเนื่อง 5.3 พัฒนาความรู้และทักษะให้เกษตรกรสามารถซื้อขายผลผลิตผ่านตลาดออนไลน์ สินค้าเกษตร
6. การสนับสนุนระบบประกันภัยและรับรองคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตรและสินค้าเกษตร แปรรูปที่เกษตรกรเข้าถึงได้	6.1 เพิ่มประสิทธิภาพของระบบประกันภัยสินค้าเกษตรให้มีความหลากหลายและเหมาะสมกับรูปแบบการผลิตสินค้าเกษตรตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทาน 6.2 ดำเนินการให้มีการปรับลดต้นทุนการทำธุรกรรมของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับ การขอรับรองมาตรฐานต่าง ๆ ตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทาน 6.3 สนับสนุนบทบาทของเอกชนในการเชื่อมโยงผลผลิตของเกษตรกรที่ได้มาตรฐาน 6.4 เจรจาหรือทำข้อตกลงให้มาตรฐานสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ของไทย เป็นที่ยอมรับในต่างประเทศ 6.5 เร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางคุณภาพของประเทศ รวมถึงกระบวนการทดสอบคุณภาพที่จำเป็น
7.การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการฟาร์มและกิจกรรมหลังการเก็บเกี่ยว เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มมูลค่าผลผลิตของเกษตรกร	7.1 สนับสนุนบทบาทสถาบันเกษตรกร (สหกรณ์/กลุ่มเกษตรกร/วิสาหกิจชุมชน) ในฐานะหน่วยธุรกิจของเกษตรกร 7.2 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกในการรวบรวมและขนส่งสินค้าเกษตร 7.3 พัฒนาให้มีการจัดเก็บข้อมูลความสูญเสียในกระบวนการผลิตของภาคเกษตร (Farm Loss) สาหรับใช้เป็นฐานในการวัดในอนาคต

ตารางที่ 6-3 กลยุทธ์การพัฒนาการเกษตรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569) (ต่อ)

กลยุทธ์	กลยุทธ์ย่อย
8. การส่งเสริมให้เกษตรกรมีที่ทำกินและรักษาพื้นที่เกษตรกรรมที่เหมาะสมไว้เป็นฐานการผลิตการเกษตร	8.1 สนับสนุนและส่งเสริมการจัดสรรที่ดินทากินให้กับเกษตรกรอย่างเป็นระบบ ***8.2 คุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพและขยายโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่ทำกิน***
9. การพัฒนาฐานข้อมูลและคลังข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร รวมทั้งผลักดันให้มีการใช้ข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ	9.1 พัฒนาระบบคลังข้อมูลด้านเกษตรให้เชื่อมโยงกัน และเป็นข้อมูลเปิด 9.2 พัฒนาแพลตฟอร์มและแอพพลิเคชั่นสำหรับการเข้าถึงคลังข้อมูลต่าง ๆ
10. การพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร	10.1 ส่งเสริมให้ชุมชนสามารถเข้าถึงความมั่นคงอาหารทั้งด้านปริมาณและโภชนาการครบถ้วน รวมถึงระบบสำรองอาหาร 10.2 เตรียมการบริหารจัดการการกระจายสินค้าเกษตรและอาหารในภาวะวิกฤต
11. การยกระดับขีดความสามารถของเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร	11.1 พัฒนาต่อยอดองค์ความรู้และทักษะในการบริหารจัดการฟาร์ม และการดำเนินธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัล 11.2 ยกระดับความความเข้มแข็งและความสามารถในการดำเนินธุรกิจเพิ่มมูลค่าของสหกรณ์การเกษตร กลุ่มเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งสนับสนุนบทบาทภาคเอกชนและสถาบันการศึกษาทั้งระดับอาชีวศึกษา และอุดมศึกษาในพื้นที่ 11.3 ปรับปรุงกฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับการพัฒนาสหกรณ์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและเอื้อกับการสร้างความเข้มแข็งของสหกรณ์
12.การพัฒนากลไกเพื่อเชื่อมโยงภาคีต่างๆ ทั้งภาคเอกชน ส่วนราชการ กลุ่มเกษตรกร และนักวิชาการในพื้นที่ ในการเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจในการพัฒนาภาคเกษตรตลอดห่วงโซ่อุปทาน	12.1 สนับสนุนบทบาทองค์กรหรือสภาเกษตรกรในกลไกความร่วมมือภาครัฐ ภาคเอกชน และภาควิชาการในแต่ละจังหวัด 12.2 ส่งเสริมบทบาทภาคเอกชนในการเป็นหุ้นส่วนเศรษฐกิจกับสถาบันเกษตรกร และเกษตรกรในรูปแบบธุรกิจต่างๆ

ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564: 23)

6.1.5 แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (2561-2580)

เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2562 ได้มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ประกาศแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ.2561-2580) ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 51ก มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรรวม 6 แผนย่อย คือ

(1) แผนย่อยเกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น

(2) แผนย่อยเกษตรปลอดภัย

(3) แผนย่อยเกษตรชีวภาพ

(4) แผนย่อยเกษตรแปรรูป

(5) แผนย่อยเกษตรอัจฉริยะ

(6) แผนย่อยการพัฒนาระบบนิเวศการเกษตร

โดยมีรายละเอียดในตารางที่ 6-4

ตารางที่ 6-4 แผนย่อยที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580)

แผนย่อย	รายละเอียดแนวทางการพัฒนา
1. เกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น	1) ส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์เกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น ด้วยการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา นวัตกรรมและเทคโนโลยีการพัฒนากระบวนการผลิตและบรรจุภัณฑ์ 2) ส่งเสริมการพัฒนาและยกระดับความสามารถของเกษตรกรและชุมชนในการพัฒนา สินค้าเกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น 3) สร้างอัตลักษณ์หรือนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดให้กับสินค้า รวมทั้งการสร้าง ความแตกต่างและโดดเด่นของสินค้าในแต่ละท้องถิ่น และสร้างตราสินค้าของเกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น
2. เกษตรปลอดภัย	1) สนับสนุนการบริหารจัดการฐานทรัพยากรทางเกษตรและระบบการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม 2) พัฒนาระบบคุณภาพมาตรฐานความปลอดภัยและระบบการตรวจรับรองคุณภาพจากสถาบันที่มีความน่าเชื่อถือในระดับต่างๆ 3) ส่งเสริมและสนับสนุนเกษตรกร ชุมชน ท้องถิ่น รวมถึงผู้ประกอบการ ให้สามารถผลิตสินค้าเกษตรและอาหารที่มีคุณภาพมาตรฐาน 4) สร้างความตระหนักรู้ของผู้ผลิตและผู้บริโภคถึงความสำคัญของความปลอดภัย 5) สนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์วิถีชาวบ้าน
3. เกษตรชีวภาพ	1) สนับสนุนการใช้ประโยชน์จากการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และเชื้อจุลินทรีย์เพื่อนำไปสู่การผลิตและขยายผลเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม 2) ส่งเสริมและสนับสนุนการผลิต การแปรรูป และการพัฒนาสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ จากฐานเกษตรกรรม และฐานทรัพยากรชีวภาพ 3) ส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรให้เป็นพืชเศรษฐกิจตามความเหมาะสมของสภาพแวดล้อม ในแต่ละพื้นที่มุ่งแปรรูปเพื่อป้อนในตลาดอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร 4) ส่งเสริมการทำการตลาดผ่านการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์จากเกษตรชีวภาพ
4. เกษตรแปรรูป	1) ส่งเสริมการพัฒนาและใช้วัตถุดิบและผลิตผลทางการเกษตรที่เชื่อมโยงไปสู่กระบวนการ แปรรูปในอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่เกี่ยวข้อง 2) ส่งเสริมการแปรรูปโดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม รวมถึงองค์ความรู้และ ภูมิปัญญาที่ทันสมัยมีประสิทธิภาพในการแปรรูป 3) สนับสนุนการนำเทคโนโลยี นวัตกรรมสมัยใหม่มาใช้ในกระบวนการผลิตหลังการเก็บเกี่ยวและการแปรรูป 4) ส่งเสริมการสร้างตราสินค้า และขยายช่องทางการตลาดด้วยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ
5. เกษตรอัจฉริยะ	1) ส่งเสริมการพัฒนาพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ปัจจัยการผลิต เครื่องจักรกลและอุปกรณ์ การเกษตร รวมทั้งเทคโนโลยีและนวัตกรรมการเกษตรแห่งอนาคต 2) พัฒนาศักยภาพเกษตรกรในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตร 3) สนับสนุนและส่งเสริมการทำระบบฟาร์มอัจฉริยะ
6. การพัฒนาระบบนิเวศการเกษตร	1) เพิ่มประสิทธิภาพและการจัดการฐานทรัพยากรทางการเกษตร อนุรักษ์และรักษาฐานทรัพยากรทางการเกษตรที่สำคัญ 2) สร้างความมั่นคงอาหารให้กับครัวเรือนเกษตรกรและชุมชน 3) พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ และการเฝ้าระวังและเตือนภัยสินค้าเกษตร 4) ส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกร 5) วิจัยพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมสนับสนุนภาคเกษตร 6) พัฒนาคุณภาพมาตรฐานสินค้าและผลิตภัณฑ์ 7) ส่งเสริมด้านการตลาดสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์การเกษตร 8) อำนวยความสะดวกทางการค้าและพัฒนาระบบโลจิสติกส์การเกษตร

ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564: 7-17)

6.1.6 ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2559: 10) ได้กำหนดยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ไว้รวม 5 ยุทธศาสตร์ คือ

1. การสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร
2. การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตร
3. การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันภาคการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม
4. การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน
5. การพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ

ในยุทธศาสตร์ที่ 4 การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ได้กำหนดไว้ให้มีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ดังนี้

" สนับสนุนการออกกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อแก้ปัญหาและ ลดการสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดินของเกษตรกร โดยสนับสนุนแนวคิดเรื่องธนาคารที่ดิน โฉนดชุมชนให้เป็น หนึ่งในเครื่องมือปฏิรูปที่ดินและกระจายการถือครองที่ดิน เพื่อช่วยให้เกษตรกรมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง และให้ชุมชนเป็นกลไกหลักในการดูแลรักษาและพัฒนาที่ดินร่วมกับรัฐ"

โดยมีรายละเอียดในตารางที่ 6-5

ตารางที่ 6-5 ประเด็นยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)

ประเด็นยุทธศาสตร์	รายละเอียด
ยุทธศาสตร์ที่ 1 การสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร	1) สร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร Smart Farmer Smart Group , Smart Enterprise 2) เสริมสร้างความภาคภูมิใจและความมั่นคงในอาชีพเกษตรกรรม 3) บริหารจัดการแรงงานภาคเกษตรโดยนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้
ยุทธศาสตร์ที่ 2 การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตร	1) พัฒนาประสิทธิภาพการผลิตและคุณภาพมาตรฐานสินค้า 2) ส่งเสริมการเกษตรตลอดโซ่อุปทานสอดคล้องกับความต้องการของตลาด
ยุทธศาสตร์ที่ 3 การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันภาคการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม	1) พัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อการขับเคลื่อนเกษตรให้สอดคล้องกับไทยแลนด์ 4.0 2) บริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเกษตร 3) พัฒนาผลงานวิจัยด้านการเกษตรนำไปสู่การผลิตนวัตกรรมเชิงพาณิชย์
ยุทธศาสตร์ที่ 4 การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน	1) บริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรอย่างยั่งยืน 2) ฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรการเกษตรให้สมดุลและยั่งยืน
ยุทธศาสตร์ที่ 5 การพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ	1) พัฒนาบุคลากรเป็น Smart Officer และ Smart Researcher 2) เชื่อมโยงระบบการทำงานของทุกหน่วยงานในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 3) ปรับปรุงและพัฒนากฎหมายด้านการเกษตร

ที่มา : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2559: 10)

6.1.7 นโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ (พ.ศ. 2566-2580)

คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (2564: 97) ได้กำหนดประเด็นนโยบายไว้ 4 ประเด็น คือ

(1) การสงวนหวงห้ามที่ดินของรัฐอย่างมีประสิทธิภาพ และการรักษาความสมดุลทางธรรมชาติ

(2) การใช้ที่ดินและทรัพยากรดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด

(3) การกระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

(4) การบูรณาการและเสริมสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินอย่างมีเอกภาพ

ในนโยบายประเด็นที่ 2 คือประเด็นการใช้ที่ดินและทรัพยากรดินให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้น มีส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรรมดังนี้

“1. การเพิ่มประสิทธิภาพฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร

1.1 การกำหนดพื้นที่เกษตรกรรม (โซนนิ่งภาคเกษตร) ที่มีการวางผังและระบบโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อกระบวนการผลิต

1.2 การพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ในการเพิ่มผลิตภาพการผลิตภาคการเกษตรให้มีผลผลิตต่อหน่วยเพิ่มมากขึ้น และใช้ต้นทุนลดลง โดยการใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม

1.3 การปรับกระบวนการผลิตจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวสู่การทำเกษตรกรรมยั่งยืนสอดคล้องกับการอนุรักษ์ดินและน้ำ

1.4 การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพ และขยายโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่ทำกินของเกษตรกรให้มากขึ้น เพื่อเป็นฐานการผลิตภาคเกษตรที่ยั่งยืน

1.5 การสร้างกลไกป้องกันและแก้ไขปัญหาการสูญเสียสิทธิในที่ดินเกษตรกรรม เพื่อรักษาฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน

1.6 การส่งเสริมการทำเกษตรมูลค่าอย่างยั่งยืน เช่น เกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น เกษตรปลอดภัย เกษตรชีวภาพ เกษตรแปรรูปและเกษตรอัจฉริยะ เป็นต้น”

โดยมีรายละเอียดในตารางที่ 6-6

ตารางที่ 6-6 ประเด็นการใช้ที่ดินและทรัพยากรดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ประเด็น	รายละเอียด
ประเด็นที่ 2 การใช้ที่ดินและทรัพยากรดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด 1. การเพิ่มประสิทธิภาพฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร	1.1 การกำหนดพื้นที่เกษตรกรรม (โซนนิ่งภาคเกษตร) ที่มีการวางผังและระบบโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อกระบวนการผลิต 1.2 การพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ในการเพิ่มผลิตภาพการผลิตภาคการเกษตรให้มีผลผลิตต่อหน่วยเพิ่มมากขึ้น และใช้ต้นทุนลดลง โดยการใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม 1.3 การปรับกระบวนการผลิตจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวสู่การทำเกษตรกรรมยั่งยืนสอดคล้องกับการอนุรักษ์ดินและน้ำ ***1.4 การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพ และขยายโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่ทำกินของเกษตรกรให้มากขึ้น เพื่อเป็นฐานการผลิตภาคเกษตรที่ยั่งยืน*** ***1.5 การสร้างกลไกป้องกันและแก้ไขปัญหาการสูญเสียสิทธิในที่ดินเกษตรกรรม เพื่อรักษาฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน*** 1.6 การส่งเสริมการทำเกษตรมูลค่าอย่างยั่งยืน เช่น เกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น เกษตรปลอดภัย เกษตรชีวภาพ เกษตรแปรรูปและเกษตรอัจฉริยะ เป็นต้น

ที่มา : คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (2564: 97)

6.1.8 กรอบการพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2566-2570

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564: 143-144) ได้กำหนดการพัฒนาการเกษตรไว้ในแนวทางการพัฒนาภาคตะวันออก หัวข้อที่ 3.4.2 ดังนี้

พัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและเป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของภาคตะวันออกอย่างยั่งยืน

"3.4.2 พัฒนาการเกษตรคุณภาพและผลตอบแทนสูง เชื่อมโยงสู่การผลิตอาหารปลอดภัย การผลิตพลังงานทดแทน และพืชสมุนไพรทางการแพทย์ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาด้านการตลาดควบคู่กับการพัฒนาระบบบริหารจัดการการผลิตที่มีประสิทธิภาพ ด้วยการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการพัฒนาพื้นที่ที่มีศักยภาพให้เป็นศูนย์กลางการผลิตและการกระจายสินค้าเกษตร โดยมีแนวทางการพัฒนา ได้แก่

(1) เสริมสร้างผลิตภาพการผลิตผลไม้ของภาคตะวันออกให้มีประสิทธิภาพและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับความต้องการของตลาด นำไปสู่การพัฒนาให้ภาคตะวันออกเป็นมหานครผลไม้เมืองร้อนแห่งเอเชีย ด้วยการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม และงานวิจัย ควบคู่กับภูมิปัญญาท้องถิ่นและระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ทั้งการเพาะปลูกและการแปรรูปตามศักยภาพการผลิตของเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนของแต่ละพื้นที่ สนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกร ส่งเสริมการประกันภัยการเกษตร พัฒนาตลาดให้เข้าสู่ระบบธุรกิจพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-commerce) และตามความต้องการเฉพาะของลูกค้า (Customized Marketing) พัฒนาระบบการเก็บรักษาและการขนส่งสินค้า เพื่อลดต้นทุนและการสูญเสีย และเสริมสร้างศักยภาพของโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตรและระบบฐานข้อมูลการเกษตรทั้งข้อมูลด้านการผลิต (Supply Side) และความต้องการผลผลิต (Demand Side) และผลิตภัณฑ์เกษตรทั้งในประเทศและต่างประเทศให้เหมาะสม รวมทั้งพัฒนาจังหวัดจันทบุรีให้เป็นศูนย์กลางการรวบรวมผลผลิตและการกระจายสินค้าผลไม้คุณภาพได้มาตรฐาน

(2) พัฒนาประสิทธิภาพการเพาะเลี้ยงและแปรรูปสัตว์น้ำเศรษฐกิจสำคัญของภาคตะวันออก อาทิ กุ้งทะเล ปูทะเล ปลากะพงขาว จระเข้ และกุ้งก้ามกราม เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนอย่างทั่วถึง โดยการใช้เทคโนโลยีในการจัดการฟาร์ม การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมในการเพาะพันธุ์และการเลี้ยงสัตว์น้ำ รวมทั้งการแปรรูปสัตว์น้ำที่มีคุณภาพและลดต้นทุนการผลิต สนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกร ส่งเสริมการประกันภัยการเกษตร และส่งเสริมการทำประมงชายฝั่งและทะเลอย่างรับผิดชอบ บริเวณจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด โดยเสริมสร้างสวัสดิภาพแรงงานประมง ส่งเสริมและควบคุมการจับสัตว์น้ำตามศักยภาพการผลิต และอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

(3) ยกระดับพืชสมุนไพรให้เป็นธุรกิจสมุนไพรสู่ตลาดสากล (จังหวัดปราจีนบุรี จันทบุรี และสระแก้ว) **และพัฒนาพืชพลังงานเพื่อสนับสนุนการใช้พลังงานทดแทนของประเทศ** (จังหวัดสระแก้ว ชลบุรี ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา จันทบุรี และระยอง) โดยการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ในการผลิตพืชสมุนไพร เพื่อการพาณิชย์ให้ได้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปสมุนไพรให้มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล ตรงตามความต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ และเร่งเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายพืชสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพร รวมทั้งส่งเสริมให้จังหวัดปราจีนบุรี เป็นต้น แบบธุรกิจสมุนไพร ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ นอกจากนี้ส่งเสริมการผลิตมันสำปะหลังและอ้อยโรงงานที่มีคุณภาพ เสริมสร้างประสิทธิภาพการผลิตไบโอเอทานอล และส่งเสริมให้จังหวัดสระแก้วและชลบุรีเป็นศูนย์กลางการผลิตพืชพลังงานของภาคตะวันออก

(4) เสริมสร้างศักยภาพการผลิตและพัฒนาคุณภาพมาตรฐานสินค้าปศุสัตว์สำคัญของภาคตะวันออก ได้แก่ สุกร ไก่ และโค ในจังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา และสระแก้ว ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ โดยการส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถใช้เทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยและมีพันธุ์สัตว์ที่มีคุณภาพได้มาตรฐานปลอดภัย การสนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกร การส่งเสริมการประกันภัยการเกษตร และการส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเลี้ยงปศุสัตว์ที่มีพันธสัญญากับผู้แปรรูป รวมทั้งการพัฒนาระบบบริหารจัดการตลาดให้มีประสิทธิภาพ

6.1.9 แผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2562 :9) ได้เสนอกลยุทธการลดวิกฤติและภัยคุกคามไว้ในแผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพิเศษภาคตะวันออก (พ.ศ.2561-2564) ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการเกษตรไว้ ดังนี้

“1.กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องตามศักยภาพของพื้นที่ โดยมุ่งการบริหารจัดการเชิงระบบนิเวศ ที่คำนึงถึงความสัมพันธ์เชิงระบบหรือองค์รวม เกิดการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม

2. กำหนดและจำแนกเขตการผลิตทางการเกษตร เพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารโดยกำหนดเป็นเขตแหล่งผลิตอาหาร (Food Zone) หรือเขตการผลิตทางการเกษตรตามศักยภาพของพื้นที่โดยเฉพาะสวนผลไม้ (Fruit Zone)

3. ส่งเสริมการพัฒนาการผลิตสินค้าทางการเกษตรให้มีคุณภาพและปลอดภัยตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และแนวทางการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี เพื่อสร้างมูลค่าการส่งออกที่แตกต่างจากการส่งออกสินค้าทางการเกษตรจากภูมิภาคทางการเกษตรจากภูมิภาคเดียวกันและมีการพัฒนาต่อยอดสินค้าให้มีความเป็นเอกลักษณ์”

6.2 นโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย

ถึงแม้ว่ารัฐจะได้มีนโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมาเป็นเวลาช้านาน แต่ยังคงมีปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติ

สาระสำคัญในบทนี้จึงได้ทบทวนรวม 3 เรื่อง คือ (1) นโยบายและเหตุการณ์ในอดีต (2) ผลการดำเนินงาน และ (3) ปัญหาและอุปสรรคในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

6.2.1 นโยบายและเหตุการณ์ในอดีต

จากการสำรวจดินของกรมพัฒนาที่ดินพบว่า ที่ดินที่เหมาะสมต่อการเกษตรกรรม มีจำนวน 168.6 ล้านไร่ หรือร้อยละ 52.6 ของเนื้อที่ประเทศ (กรมพัฒนาที่ดิน, 2531: 6) แต่พื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเกษตรดังกล่าวได้มีการเปลี่ยนแปลงไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ จำนวนมาก เช่น ในช่วง พ.ศ. 2530-2532 โสภณ ชมชาญ (2538: 19) ได้รายงานว่ามีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการเกษตร ในเขตปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร เฉลี่ยปีละ 20,000 ไร่ ด้วยสาเหตุที่ว่าที่ดินที่เหมาะสมต่อการเกษตรมีจำกัดแต่ประชากรเพิ่มขึ้นและจะส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศในอนาคต จึงได้มีนโยบายและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมปรากฏตามลำดับเวลาดังนี้

วันที่ 19 มิถุนายน 2511 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2511 มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ดังนี้

“มาตรา 8 ให้อธิบดีมีอำนาจอนุญาตให้สมาชิกนิคมเข้าทำประโยชน์ในที่ดินของนิคมตามกำลังแห่งครอบครัวของสมาชิกนิคมนั้น แต่ไม่เกินครอบครัวละห้าสิบไร่

มาตรา 9 สมาชิกนิคมจะต้องใช้ที่ดินที่ได้รับอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ตามมาตรา 8 เฉพาะเพื่อทำการเกษตรตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดยอนุมัติรัฐมนตรี ถ้าจะทำการอย่างอื่นด้วยต้องได้รับอนุญาตจากอธิบดี”

วันที่ 18 กันยายน 2517 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2517 มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ดังนี้

“มาตรา 45 ห้ามมิให้เจ้าของที่ดินหรือผู้ได้รับสิทธิในที่ดินในเขตโครงการจัดรูปที่ดินใช้ที่ดินนั้นเพื่อประโยชน์อย่างอื่นที่มิใช่เกษตรกรรม หรือทำการปลูกสร้างสิ่งใดๆ หรือทำการใดๆ แก่ที่ดินนั้นอันอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่การจัดรูปที่ดิน เว้นแต่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากคณะกรรมการจัดรูปที่ดินจังหวัด

ในกรณีที่มีผู้ฝ่าฝืนความในวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการจัดรูปที่ดินจังหวัดมีอำนาจสั่งให้ผู้ฝ่าฝืนรื้อถอน ทำให้คืนสู่สภาพเดิม หรืองดเว้นการกระทำนั้นภายในระยะเวลาที่กำหนด ถ้าผู้ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม ให้คณะกรรมการจัดรูปที่ดินจังหวัดดำเนินการรื้อถอน หรือทำให้คืนสู่สภาพเดิม โดยผู้ฝ่าฝืนจะเรียกร้องค่าเสียหายมิได้ และต้องเป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายในการรื้อถอนหรือทำให้คืนสู่สภาพเดิมนั้นด้วย

มาตรา 52 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 45 วรรคหนึ่ง ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองพันบาท”

วันที่ 5 มีนาคม 2518 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ดังนี้

“มาตรา 39 ที่ดินที่บุคคลได้รับสิทธิโดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจะทำการแบ่งแยก หรือโอนสิทธิในที่ดินนั้นไปยังผู้อื่นมิได้ เว้นแต่เป็นการตกทอดทางมรดกแก่ทายาทโดยธรรม หรือโอนไปยังสถาบันเกษตรกร หรือ ส.ป.ก. เพื่อประโยชน์ในการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ทั้งนี้ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง”

วันที่ 5 มีนาคม 2518 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการการผังเมือง พ.ศ. 2518 มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ดังนี้

“ได้กำหนดให้มีการใช้ที่ดินประเภทชนบท และเกษตรกรรมอยู่ด้วยในการประกาศผังเมืองรวม”

วันที่ 5 มีนาคม 2518 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ดังนี้

“มาตรา 21 ห้ามมิให้ผู้ใดก่อสร้างอาคาร เว้นแต่เจ้าอาคารจะได้รับใบอนุญาตจากพนักงานท้องถิ่น”

วันที่ 6 พฤษภาคม 2523 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และกระทรวงอุตสาหกรรม รับไปพิจารณาดำเนินการในเรื่องการกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสม ให้เป็นเขตทำเกษตรกรรม ตามที่นายกรัฐมนตรีเสนอ

วันที่ 6 มกราคม 2524 คณะรัฐมนตรีมีมติรับหลักการการคุ้มครองพื้นที่ถือครองทำการเกษตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอสำหรับรายละเอียดการดำเนินการมอบให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมและรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (นายมีชัย ฤชุพันธุ์) ร่วมกันพิจารณาเสนอคณะรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง

วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2524 คณะรัฐมนตรีมีมติรับหลักการร่างพระราชกฤษฎีกา และร่างประกาศกระทรวงมหาดไทย ตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอ และให้ดำเนินการต่อไปได้ สำหรับในส่วนที่เกี่ยวกับประกาศกระทรวงมหาดไทย ให้กระทรวงมหาดไทยรับไปดำเนินการให้ถูกขั้นตอนตามกฎหมายโดยเร็วที่สุด และเห็นชอบด้วยตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอในข้อ 2 และข้อ 3 และมอบให้กระทรวงมหาดไทยรับไปดำเนินการต่อไปได้

วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2524 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบนโยบายและมาตรการการพัฒนาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ นโยบายดังกล่าวได้ระบุถึงปัญหาการใช้ที่ดินและการขยายตัวของกรุงเทพมหานครไว้ดังนี้

“ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน

ปัญหาการบุกรุกที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร และการใช้ที่ดินบริเวณชานเมืองที่ขาดแบบแผน และไม่มีประสิทธิภาพ

ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงได้กำหนดนโยบายและมาตรการด้านการตั้งถิ่นฐานในเมืองไว้ในข้อที่ 3 ว่า

ถือว่าที่ดินในเมืองและโดยรอบเป็นทรัพยากรของส่วนรวมที่จะต้องมีการใช้ที่ดินบริเวณชานเมือง เพื่อเป็นกรอบหรือแนวทางในการวางผังเมือง หรือการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในขั้นรายละเอียดต่อไป”

เดือนตุลาคม 2524 ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ในบทที่ 2 เรื่องแผนปรับโครงสร้างการเกษตร การเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หน้า 61 ได้กล่าวถึงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมไว้ ดังนี้

“ข. ที่ดินและป่าไม้ จำเป็นต้องกำหนดมาตรการพัฒนา ดังนี้

(1) เร่งรัดสำรวจการใช้ที่ดินเพื่อกำหนดนโยบายการใช้ที่ดิน มิให้เขตเมืองขยายตัวออกไปยังพื้นที่เกษตรที่รัฐได้ลงทุนระบบชลประทานไว้แล้ว หรือพื้นที่ที่ดินมีคุณภาพซึ่งสามารถให้ผลผลิตได้สูง และส่งเสริมการใช้ที่ดินสำหรับการเพาะปลูกให้ถูกประเภท (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2524: 61)

ในเดือนกรกฎาคมและกันยายน 2525 กรุงเทพมหานครได้ใช้อำนาจตามมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ร่วมกับ มาตรา 67 แห่งพระราชบัญญัติบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2518 กำหนดเป็นข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเพื่อควบคุมการก่อสร้าง รวม 3 แห่ง คือ

(1) ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างดัดแปลงใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิด หรือบางประเภทในท้องที่เขตมีนบุรี แขวงคลองสิบ แขวงคู้ฝั่งเหนือ เขตหนองจอกและแขวงคลองสามประเวศ แขวงลำปลาทิว แขวงลาดกระบัง เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร พ.ศ.2525 ประกาศเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2525

(2) ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างดัดแปลงใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิด หรือบางประเภทในท้องที่แขวงฉิมพลี แขวงบางระมาด แขวงบางเชือกหนัง และแขวงบางพรม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร พ.ศ.2525 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 99 ตอนที่ 127 เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2525

(3) ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างดัดแปลงใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิด หรือบางประเภทในท้องที่แขวงบางไผ่ แขวงบางแคเหนือ และแขวงคลองขวาง เขตภาษีเจริญ พ.ศ.2525 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 99 ตอน 27 เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2525

เดือนพฤศจิกายน 2526 สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชียได้ทำการวิเคราะห์นโยบายการพัฒนาการเกษตรและกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ตามความต้องการของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผลจากการศึกษาดังกล่าว ทางสถาบันฯได้เสนอแนวนโยบายการใช้ที่ดินเกี่ยวกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมไว้ ดังนี้

“1. กำหนดแนวทางและมาตรการควบคุมการใช้ที่ดินต่างๆ ให้เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไม่ให้มีการใช้ที่ดินผิดประเภทในพื้นที่ที่รัฐได้ลงทุนในด้านวิสาหกิจพื้นฐานไปแล้วจำนวนมาก เช่น ในเขตพื้นที่ชลประทาน หรือพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการเกษตร เร่งรัดการจัดทำแผนการใช้ที่ดินระดับจังหวัดให้แล้วเสร็จทั้งประเทศ (AIT, 1983: 15)”

ข้อเสนอดังกล่าวนี้ไม่มีผลในทางปฏิบัติแต่อย่างใด

วันที่ 20 สิงหาคม 2527 กระทรวงมหาดไทยได้อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ได้ออกประกาศเรื่องกำหนดบริเวณห้ามการก่อสร้างดัดแปลงหรือเปลี่ยนการใช้อาคารชนิดใดหรือประเภทใด ในท้องที่บางแห่งในอำเภอบางไทร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 101 ตอนที่ 139 เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2527 เจตนารมณ์ของประกาศกระทรวงมหาดไทยฉบับนี้ เพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

เดือนตุลาคม 2529 ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ในส่วนของแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้กล่าวถึงปัญหาการใช้ที่ดินไม่มีประสิทธิภาพในสภาพปัญหา ข้อ 6.2 ซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ การใช้ที่ดินไม่ตรงกับสมรรถนะของที่ดิน และการนำที่ดินเหมาะสมแก่การเกษตรมาใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ เช่น ที่อยู่อาศัยและโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น และสถานการณ์ดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการแก้ไข (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2529: 117)

วันที่ 1 กันยายน 2530 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบในหลักการเรื่องนโยบายที่ดินตามที่คณะอนุกรรมการที่ดิน คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาตินำเสนอ นโยบายที่ดินดังกล่าวได้แบ่งออกเป็น 4 ด้าน นโยบายที่ดินเพื่อเศรษฐกิจ นโยบายที่ดินเพื่อสังคม นโยบายที่ดินเพื่อการอนุรักษ์ และนโยบายที่ดินเพื่อความมั่นคง

ในส่วนของนโยบายที่ดินเพื่อเศรษฐกิจ ได้กล่าวถึงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมีความว่า *“ออกกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อสงวนพื้นที่ทำการเกษตรที่มีความอุดมสมบูรณ์ไว้มิให้เปลี่ยนสภาพการใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมอื่นๆ”*

เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารที่ดินของประเทศ ได้ยึดนโยบายที่ดินดังกล่าวเป็นหลักในการดำเนินงาน คณะรัฐมนตรีได้มอบหมายให้กระทรวงมหาดไทย พิจารณานำนโยบายที่ดินรวมทั้งกลยุทธ์และมาตรการ เสนอคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติดำเนินการเพื่อให้เป็นนโยบายที่ดินของชาติ

ในปี 2531 กรมพัฒนาที่ดินได้มีการศึกษาเพื่อแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ.2526 ให้คณะกรรมการพัฒนาที่ดินมีอำนาจกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 3 มาตรา 5 มาตรา 5 ทวิ มาตรา 5 ตรี มาตรา 16 และมาตรา 16 ทวิ แต่ไม่ผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์แต่งตั้ง (โสภณ ชมชาญ, 2531: 12)

วันที่ 19 ธันวาคม 2532 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบเรื่องดำเนินการลดการเก็งกำไรจากการซื้อขายที่ดิน ดังนี้

" 1.อนุมัติในหลักการมาตรการการเก็งกำไรจากการซื้อขายที่ดิน และมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยเป็นเจ้าของเรื่องร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รับไปดำเนินการ ดังนี้

(1) กำหนดรูปแบบการใช้ที่ดินให้ชัดเจน โดยอาศัยกฎหมายที่มีอยู่ เช่น การกำหนดเขตที่ดินเพื่ออยู่อาศัย เขตที่ดินเพื่อการพาณิชย์ เขตที่ดินเพื่อการเกษตรและเขตที่ดินเพื่ออุตสาหกรรม

(2) พิจารณากำหนดอัตราค่าเช่าของที่ดิน ตามประเภทต่างๆ ในข้อ (1)

(3) พิจารณาแก้ไขเทศบัญญัติก่อสร้าง โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ให้สอดคล้องกับสภาพของเมืองในปัจจุบันที่ราคาที่ดินสูงขึ้นมาก

(4) ปรับราคาประเมินที่ดินให้สอดคล้องกับราคาที่มีการซื้อขายจริง โดยเฉพาะในบริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงของราคาตลาดอย่างรวดเร็วอันเป็นผลมาจากโครงการลงทุนของรัฐ และเร่งดำเนินการจัดตั้งสำนักงานกลางที่มีอิสระในการกำหนดราคาที่ดินและโรงเรือน

(5) พิจารณาเพิ่มอัตราภาษีบำรุงท้องที่สำหรับที่ดินที่มิได้มีการใช้ประโยชน์ หรือใช้ประโยชน์ผิดรูปแบบ ตามที่จะกำหนดในข้อ (1) "

วันที่ 25 ตุลาคม 2533 คณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ ได้มีมติในการประชุม ครั้งที่ 4/2533 ในเรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ดังนี้

" ในปัจจุบันได้มีการใช้พื้นที่ดินทางการเกษตรไปประกอบอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมากทำให้พื้นที่ทำการเกษตรลดน้อยลง เพื่อสงวนพื้นดินไว้ทำการเกษตร การกำหนดเขตทำการเกษตรจึงเป็นสิ่งจำเป็น แต่ในช่วงที่ผ่านมาไม่ว่าการกำหนดเขตอุตสาหกรรม การกำหนดพื้นที่สีเขียวมีการโต้แย้งเป็นปัญหาในทางปฏิบัติ เพื่อให้การกำหนดเขตทำการเกษตรประสบผลสำเร็จ มาตรการที่ใช้ควรยึดหลักการให้สิ่งจูงใจแก่ภาคเกษตร กล่าวคือ ให้สิ่งสนับสนุนต่างๆ เช่น ปัจจัยการผลิต สินเชื่อ เป็นต้น น่าจะเหมาะสมกว่าการใช้หลักการบังคับซึ่งจะเป็นการไม่เป็นธรรมสำหรับเกษตรกร รวมทั้งใช้มาตรการที่เป็นการสกัดกั้นไม่ให้ผู้ประกอบการด้านอื่นเข้าไปในพื้นที่ เช่น สกัดกั้นอุตสาหกรรมด้วยมาตรการด้านการเก็บค่าน้ำ เป็นต้น"

ในปี พ.ศ. 2533-2534 คณะกรรมาธิการการเกษตรและสหกรณ์ วุฒิสภาตระหนักถึงปัญหาการสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรม จึงได้จัดสัมมนาเรื่อง แนวคิดการกำหนดเขตเกษตรกรรมแห่งชาติขึ้นรวม 2 ครั้ง ดังนี้

(1) สรุปการสัมมนา ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2533 ที่ห้องประชุมรัฐสภา กรุงเทพมหานคร มีดังนี้

"1. ทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันว่าควรมีการกำหนดเขตเกษตรกรรมแห่งชาติขึ้น ทั้งนี้ควรดำเนินการโดยกำหนดของเขตการใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมต่างๆ ให้ชัดเจนทั่วประเทศ

2. จำเป็นจะต้องมีการปรับปรุงกฎหมายที่มีอยู่ให้เอื้ออำนวยต่อการกำหนดเขตเกษตรกรรมแห่งชาติในอนาคต ตลอดจนองค์กรกลางที่จะทำหน้าที่บริหารที่ดินของประเทศ

3. การกำหนดเขตเกษตรกรรมแห่งชาติจะต้องยึดความเหมาะสมของดินเป็นหลักเพื่อให้มีผลตอบแทนที่คุ้มต่อการลงทุน

4. การกำหนดเขตการเกษตรกรรมแห่งชาตินั้น ควรจะต้องยืดหยุ่นควรจะมีการทบทวนการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินตามช่วงระยะเวลา ตามสภาพการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

5. ในการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่กำหนดไว้แล้วจะต้องนำมาตรการด้านภาษีเข้ามาเรียกจากผู้ที่กระทำให้การใช้ที่ดินเปลี่ยนแปลงไป เพื่อรัฐจะได้นำเงินที่เก็บได้ไปพัฒนาพื้นที่อื่นๆ

6. ในการกำหนดเขตเกษตรกรรมแห่งชาติ ควรทำความเข้าใจกับเกษตรกรโดยผ่านทางสถาบันเกษตรกรที่มีอยู่หลายสถาบันในปัจจุบันนี้

7. ควรนำแนวความคิดเรื่อง " ธนาคารที่ดิน" พิจารณาเป็นมาตรการรองรับที่สำคัญอันหนึ่งในการกำหนดเขตเกษตรกรรมแห่งชาติ

8. มีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการกำหนดเขตเกษตรกรรมแห่งชาติเร่งรีบ"

(วุฒิสภา, 2533: 1-2)

(2) สรุปการสัมมนา ครั้ง ที่ 2 เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2534 ที่จังหวัดพิษณุโลก มีดังนี้

"1. ทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันว่าควรมีการกำหนดเขตเกษตรกรรมแห่งชาติขึ้นโดยกำหนดขอบเขตการใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมต่างๆ ให้ชัดเจนทั่วประเทศ และให้รีบเร่งดำเนินการโดยเร็วจะต้องมีความกล้าหาญในการดำเนินการ

2. ในระยะสั้นให้ใช้มติคณะรัฐมนตรีและกฎหมายที่มีอยู่มาช่วยในการกำหนดเขตเกษตรกรรมไปก่อน และพิจารณาร่างเป็นกฎหมายเฉพาะขึ้นในระยะยาว

3. ในการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่กำหนดไว้แล้ว จะต้องนำมาตรการภาษีเข้ามาใช้กับผู้นำพื้นที่เกษตรกรรมไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ

4. ให้ใช้ความเหมาะสมของดินเป็นข้อมูลพื้นฐาน ในการกำหนดเขตเกษตรกรรม รวมทั้งพิจารณาถึงความเป็นธรรมในสังคมด้วย

5. จะต้องดำเนินการให้เกษตรกรรมรวมตัวกันในรูปของสหกรณ์ และจะต้องปรับปรุงระบบสหกรณ์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

6. จะต้องป้องกันการบุกรุกทำลายป่า โดยเฉพาะในเขตต้นน้ำลำธารอย่างเคร่งครัด เพื่ออำนวยน้ำให้พอเพียงต่อการทำเกษตรในพื้นที่ตอนล่าง" (วุฒิสภา, 2534: 3-4)

วันที่ 6 มิถุนายน 2534 กระทรวงมหาดไทยได้อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 ได้ออกประกาศเรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างดัดแปลงใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภทภายในบริเวณฝั่งธนบุรีตรงข้ามบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ ในท้องที่แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ แขวงวัดกัลยาณี เขตธนบุรี และแขวงสมเด็จเจ้าพระยา เขตคลองสาม กรุงเทพมหานคร ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 108 ตอนที่ 100

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ประกาศใช้เมื่อเดือนตุลาคม 2534 ได้มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ดังนี้

ในบทที่ 2 การพัฒนาการเกษตร หัวข้อ 3 แนวทางการพัฒนาการเกษตร หน้า 42 ได้กล่าวถึงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมไว้ ดังนี้

"3. แนวทางการพัฒนาการเกษตร

การพัฒนาการเกษตรเพื่อสนับสนุนการขยายตัวทางเศรษฐกิจจะเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและเพิ่มมูลค่าของผลผลิต ดังนี้

3.1 การใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพให้เป็นฐานการผลิตทางเกษตรและทรัพยากรไว้สำหรับอนาคตโดยจะเน้น

3.1.1 การคุ้มครองเขตเกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์เป็นพิเศษโดยเฉพาะพื้นที่เกษตรที่รัฐบาลได้ลงทุนระบบชลประทานและบริการขั้นพื้นฐานไปแล้วเป็นจำนวนมาก ให้สามารถทำการเกษตรต่อไปตามศักยภาพของพื้นที่ เพื่อป้องกันการรุกล้ำและการเก็งกำไรนำที่ดินไปใช้ในกิจกรรมอื่นๆ โดยมีมาตรการ ดังนี้

(1) พิจารณาเก็บภาษีในอัตราก้าวหน้ากับผู้ที่ถือครองที่ดินในเขตการเกษตรไว้ โดยมิได้ใช้ประโยชน์หรือนำไปใช้กิจกรรมอื่น ตลอดจนพิจารณานำระบบการเก็บภาษีจากผู้ที่ได้ประโยชน์จากราคาทรัพย์สินที่สูงขึ้น เนื่องจากอยู่ใกล้โครงสร้างพื้นฐานการเกษตรที่รัฐพัฒนาขึ้นเพื่อกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาให้เท่าเทียมกัน

(2) ศึกษาความเป็นไปได้ในการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้มีผลในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในเขตชลประทาน เพื่อสงวนพื้นที่ดังกล่าวมิให้เปลี่ยนสภาพการใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมอื่น

3.1.2 สนับสนุนการใช้ที่ดินอย่างเป็นระบบ เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการเกษตรด้วยกันและผู้ประกอบอาชีพอื่น เช่น ชาวนากับผู้เลี้ยงกุ้งและชาวนากับผู้ทำนาเกลือ เป็นต้น โดยใช้มาตรการจูงใจต่างๆ เช่น การใช้สินเชื่อที่มีเงื่อนไขผ่อนปรน

3.1.3 วางแผนการใช้ที่ดินเพื่อกำหนดเขตการใช้ที่ดินนั้นอย่างชัดเจน โดยสนับสนุนให้มีกฎหมายรองรับเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ของที่ดิน" (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2534: 42)

วันที่ 21 ตุลาคม 2535 นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีได้แถลงนโยบายของรัฐบาลคณะที่ 50 ต่อรัฐสภา โดยมีนโยบายด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ข้อ 4.8.1 ว่าจะกำหนดเขตการใช้ที่ดินให้เหมาะสมโดยคำนึงถึงสมรรถนะของดิน และศักยภาพของพื้นที่เช่นเขตพื้นที่เกษตรกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม ชุมชน และพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2540: 400)

วันที่ 4 เมษายน 2535 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ดังนี้

"มาตรา 43 ในกรณีที่ปรากฏว่าพื้นที่ใดมีลักษณะเป็นพื้นที่ต้นน้ำ ลำธาร หรือมีระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นโดยทั่วไป หรือมีระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติที่อาจถูกทำลายหรืออาจได้รับผลกระทบกระเทือนจากกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ได้โดยง่าย หรือเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางธรรมชาติหรือศิลปกรรมอันควรแก่การอนุรักษ์ และพื้นที่นั้นยังมิได้ถูกประกาศกำหนดให้เป็นเขตอนุรักษ์ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีอำนาจออกกฎกระทรวงกำหนดให้พื้นที่นั้นเป็นเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม

มาตรา 44 ในการออกกฎกระทรวงตามมาตรา 43 ให้กำหนดมาตราคุ้มครองอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างดังต่อไปนี้ไว้ในกฎกระทรวงด้วย

(1) กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อรักษาธรรมชาติหรือมิให้กระทบกระเทือนต่อระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติ หรือคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

(2) ห้ามการกระทำ หรือกิจกรรมใดๆ ที่อาจเป็นอันตราย หรือก่อให้เกิดผลกระทบในทางเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศน์ของพื้นที่นั้นจากลักษณะตามธรรมชาติ หรืออาจเกิดผลกระทบต่อคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม"

ในปี 2538 สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ได้มอบหมายให้ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ศึกษาถึงแนวทางให้มีกฎหมายเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม แต่ไม่ได้มีผลในทางปฏิบัติ (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2538)

เดือนตุลาคม 2539 ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544)

ในบทที่ 4 การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หัวข้อ 2.1 หน้า 145 ได้กล่าวถึงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมไว้ดังนี้

"จัดทำและกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ นอกเขตป่าอนุรักษ์ให้ชัดเจนเหมาะสมกับสภาพทรัพยากรดิน เขตการใช้ประโยชน์ที่ดินชายฝั่งทะเลให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชายฝั่ง รักษาพื้นที่ชลประทานไว้เพื่อการผลิตทางด้านการเกษตร รวมทั้งพิจารณาด้านกฎหมาย กฎระเบียบ และมาตรการจูงใจ เพื่อให้การกำหนดเขตบรรลุผลในทางปฏิบัติ" (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539: 140)

วันที่ 26 พฤศจิกายน 2539 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2540-2559 ซึ่งเสนอโดยสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ได้มีนโยบายอนุรักษ์และคุ้มครองพื้นที่ที่เหมาะสมอย่างน้อยร้อยละ 35 ของพื้นที่ประเทศไว้เพื่อการเกษตรกรรม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ และพื้นที่เขตชลประทาน โดยใช้มาตรการด้านกฎหมายและด้านการเงินการคลัง เข้ามาช่วยในการคุ้มครองพื้นที่ทำการเกษตรที่มีความอุดมสมบูรณ์ไว้มิให้เปลี่ยนสภาพ (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2540)

นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีก็ได้แถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีคณะที่ 53 เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2540 ในข้อ 2.7.1 เรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีนโยบายในการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสมและมีการกำหนดเขตพื้นที่เกษตรกรรมด้วย (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2540: 491)

วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2540 สำนักนายกรัฐมนตรีได้มีคำสั่งที่ 92/2540 แต่งตั้งคณะกรรมการศึกษานโยบายการศึกษากระจายการถือครองที่ดิน

ผลการศึกษาได้มีข้อเสนอให้ใช้ระบบภาษีมากระจายการถือครองที่ดินและให้มีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ต่อมาได้มีการนำผลการศึกษาดังกล่าวนี้ไปจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นที่ จ.เชียงใหม่ ขอนแก่น สงขลา และที่กรุงเทพมหานคร มีผลสรุปดังนี้

"ควรมีการกำหนดเขตการใช้ที่ดิน (Zoning) โดยการนำกฎหมายที่เกี่ยวข้องมาบังคับใช้อย่างเข้มงวดและกำหนดเขตการใช้ที่ดินให้เหมาะสมและชัดเจน เช่น พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่อุตสาหกรรม พื้นที่ที่อยู่อาศัยร่วมกับนโยบายด้านผังเมืองโดยให้ อบต. มีส่วนร่วมการพิจารณาเพื่อแก้ปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่ตรงกับศักยภาพ และเก็บภาษีในอัตราที่สูงกับผู้ที่ใช้ประโยชน์ที่ดินไม่ถูกกับศักยภาพหรือมีการเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตที่รัฐบาลได้ลงทุนไปแล้ว เพื่อเป็นการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่อุตสาหกรรม เช่น เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม จะไม่สามารถเข้าไปกว้านซื้อที่นาในเขตชลประทาน ซึ่งมีราคาถูกเพื่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรมได้ เนื่องจากได้ถูกกำหนดให้ใช้ประโยชน์ด้านการเกษตร

เท่านั้นจำเป็นต้องไปตั้งในเขตนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งมีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว ที่ดินเกษตรกรรมก็จะไม่ถูกเปลี่ยนแปลง ในทำนองเดียวกันที่ดินไม่เหมาะสมกับการทำเกษตร แต่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเหมาะสำหรับกิจการอุตสาหกรรมก็ควรมีการคุ้มครองเพื่อกิจการอุตสาหกรรมนั้น" (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2542: 1-6)

ในปี 2541 สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ได้มอบหมายให้บริษัทเทสโก จำกัด ศึกษาเรื่องการวางแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมและการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยกำหนดชั้นคุณภาพการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมและกำหนดมาตรการการจัดการสิ่งแวดล้อมจนแล้วเสร็จ แต่ไม่มีผลในทางปฏิบัติ (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2541)

วันที่ 7 ตุลาคม 2540 ได้มีการประกาศใช้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)

ในบทที่ 5 ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หัวข้อ (4.1) หน้า 67 ได้กล่าวถึงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมไว้ดังนี้

"กำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ที่สมควรอนุรักษ์เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ควบคู่ไปกับการสร้างแรงจูงใจผ่านมาตรการด้านสินเชื่อ ภาษี และระบบตลาด เพื่อกระจายสิทธิการถือครองที่ดินในพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเกษตรแต่มิได้ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร พร้อมทั้งให้มีกลไกสนับสนุนด้านการเงิน เพื่อรับซื้อที่ดินซึ่งเจ้าของประสงค์จะจำหน่ายจ่ายโอนและนำมาให้เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินเช่าทำการเกษตร" (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544: 67)

ในปี 2541 คณะกรรมาธิการการปกครอง สภาผู้แทนราษฎรได้เสนอญัตติต่อสภาผู้แทนราษฎรให้มีการศึกษากรณีให้มีการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินในที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

ได้มีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... แล้วเสร็จในปี 2542 ต่อมาได้นำเข้าพิจารณาในสภาผู้แทนราษฎรเมื่อเดือน กุมภาพันธ์ 2543 สภาผู้แทนได้มีมติเห็นชอบและเสนอให้รัฐบาลดำเนินการแต่ไม่มีการดำเนินการ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2542)

วันที่ 14 มีนาคม 2543 คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบตามที่สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรรายงานการพิจารณาศึกษาญัตติให้มีการควบคุมการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พร้อมทั้งข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ สรุปได้ว่าพื้นที่ที่จะนำมาพัฒนาเป็นพื้นที่ชลประทานมีน้อยเพราะไม่สามารถหาพื้นที่ที่เหมาะสมได้ ประกอบกับได้มีการคัดค้านจากบุคคลกลุ่มต่างๆ ในขณะที่พื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเกษตรซึ่งไม่สามารถสร้างขึ้นทดแทนได้เปลี่ยนสภาพไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่น สำหรับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมนั้น จำแนกเป็น พื้นที่ที่ควรดำเนินการคุ้มครอง และพื้นที่เร่งด่วนที่ควรคุ้มครอง โดยการตรากฎหมายขึ้นใหม่เป็นการเฉพาะ และมาตรการช่วยเหลือที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่เจ้าของที่ดิน พร้อมทั้งได้เสนอร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... ที่กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยรักษาการตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ และมอบให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมรับไปพิจารณาดำเนินการ แล้วแจ้งให้สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรีทราบ เพื่อนำเสนอคณะรัฐมนตรีต่อไป

วันที่ 3 มิถุนายน 2546 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบเรื่อง ผลการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินของชาติ ที่กำหนดแผนงานเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินรวม 7 แผนงาน แผนงานหนึ่งคือ แผนงานการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยมอบหมายให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์รับผิดชอบ

วันที่ 19 ตุลาคม 2549 ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)

ในบทที่ 4 การเสริมสร้างทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวทางการพัฒนา หน้า 82 ได้กล่าวถึงการคุ้มครองพื้นที่การเกษตรไว้ดังนี้

“จัดระบบการใช้ที่ดินการเกษตร และแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ เพื่อเพิ่มผลิตภาพการผลิต และควบคุมพื้นที่ชลประทานให้ใช้เป็นพื้นที่สำหรับการผลิตในภาคเกษตรตลอดไป”

นอกจากนี้ในเป้าหมายของแผนพัฒนาฉบับที่ 10 ให้มีการรักษาพื้นที่เกษตรในเขตชลประทานไว้ไม่น้อยกว่า 31 ล้านไร่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549: 40, 82)

วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2551 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2551

“มาตรา 9 คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) พิจารณาการวางแผนการใช้ที่ดิน การพัฒนาที่ดิน และการกำหนดบริเวณการใช้ที่ดิน เสนอขอรับความเห็นชอบต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อให้หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องรับไปปฏิบัติ.....”

วันที่ 1 ธันวาคม 2551 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีคำสั่งที่ 786/2551 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดแนวทางและยกร่างกฎหมายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

1. กำหนดกรอบแนวทางและมาตรการการปฏิบัติเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม
2.พิจารณายกร่างกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม
3. แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น
4. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มอบหมาย

คณะกรรมการได้ยกร่างพระราชบัญญัติการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... แล้วเสร็จแต่ไม่มีผลในทางปฏิบัติ

วันที่ 3 มิถุนายน 2551 สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเสนอข้อมูลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เกี่ยวกับกรณีที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดที่จะให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนทำนาปลูกข้าวในประเทศไทย โดยสื่อมวลชนได้เสนอข่าวว่ามีกลุ่มนักธุรกิจซาอุดิอาระเบียสนใจที่จะมาร่วมลงทุนทำนาในประเทศไทย และส่งผลผลิตออกไปยังประเทศของตนเอง และเนื้อหาในข่าวระบุว่าขณะนี้ได้มีการตั้งบริษัท รวมใจชาวนา ขึ้นโดยมีนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านการปลูกข้าว และเกษตรกรร่วมเป็นกรรมการ มีจุดประสงค์เพื่อรับจ้างทำนาทั่วประเทศในฐานะผู้มีประสบการณ์ คิดค่าจ้าง 1 ไร่ 5,000 บาท โดยบริษัทดังกล่าวจะทำงานรองรับการเข้ามาลงทุนของนักธุรกิจชาวซาอุดิอาระเบีย ซึ่งการให้คนต่างชาติเข้ามาลงทุนเพื่อทำนาปลูกข้าวและส่งผลผลิตออกไปยังประเทศของตนเองนั้นเป็นนโยบายที่เป็นอันตรายต่อชาติและกระทบต่อวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพทำนาของชาวนาไทย อีกทั้งเป็นการต้องห้ามตามกฎหมาย

วันที่ 26 ตุลาคม 2554 มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ในบทที่ 5 ยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน หน้า 58 ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนา ใน ข้อ 5.1 ไว้ดังนี้

“5.1 การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน โดยมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

5.1.1 รักษา ป้องกัน และคุ้มครองพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตรและสนับสนุนให้เกษตรกรรายย่อยมีที่ดินเป็นของตนเองหรือมีสิทธิทำกินในที่ดิน โดยการปรับปรุงกฎ ระเบียบที่มีอยู่ให้เอื้อต่อการนำที่ดินมาใช้เพื่อการเกษตร เช่น พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524

เป็นต้นรวมถึงการเร่งรัดการออกกฎหมายเกี่ยวกับการรักษาและควบคุมการใช้พื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพสูงที่รัฐบาลได้มีการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานไว้แล้ว เช่น ระบบชลประทาน ระบบคมนาคมและขนส่ง เป็นต้น และบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจังโดยเฉพาะพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 เพื่อคุ้มครองพื้นที่สีเขียวและพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อการผลิตทางการเกษตรที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนของประเทศ" (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม, 2554: 58)

วันที่ 9 กรกฎาคม 2556 คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบความเห็นและข้อเสนอแนะของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เรื่อง "ร่างพระราชบัญญัติการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. ...." และรับทราบความเห็นและผลการพิจารณาของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ร่วมกับกระทรวงการคลัง กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงคมนาคม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงมหาดไทย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยในส่วนของสภาที่ปรึกษาฯ มีความเห็นและข้อเสนอแนะในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทย และสาระสำคัญที่ควรกำหนดไว้ใน (ร่าง) พระราชบัญญัติการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... สรุปได้ ดังนี้

1. รัฐต้องกำชับและสั่งการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องถือปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ที่ดินที่มีอยู่อย่างเข้มงวดและเคร่งครัด เพื่อสงวนและรักษาที่ดินไว้เป็นสมบัติของไทยอย่างยั่งยืน

2. รัฐต้องเร่งดำเนินการให้มีการตรากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อเป็นการสงวนพื้นที่ของประเทศไทย ที่มีคุณลักษณะของสภาพพื้นที่เหมาะสม หรือมีการจัดสร้างโครงสร้างพื้นฐานและการจัดการชลประทานที่เหมาะสมไว้สำหรับการทำการเกษตรและเพื่อการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร

3. ตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย เห็นควรกำหนดเหตุผลในการออกกฎหมาย ดังนี้ "เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่ดินจึงเป็นปัจจัยสำคัญและเป็นรากฐานของการผลิตทางการเกษตร ซึ่งจำเป็นต้องบำรุงรักษาและฟื้นฟูดิน รวมทั้งพัฒนาให้เหมาะสมแก่การประกอบการเกษตรได้อย่างยั่งยืนและนำไปสู่การเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของโลก และจากผลของการขยายตัวทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน ทำให้มีการนำที่ดินที่เหมาะสมกับการเกษตรไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ หรือเป็นเจ้าของที่ดินแทนคนต่างด้าวด้วยประการใดๆ ซึ่งอาจเกิดผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศและความเป็นอยู่ของเกษตรกร ประกอบกับยังไม่มีกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในลักษณะที่เป็นองค์รวม ดังนั้นเพื่อป้องกันมิให้เกษตรกรสูญเสียที่ดิน และเพื่อควบคุมการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางด้านเกษตรกรรม อันจะมีผลกระทบต่อศักยภาพการผลิตด้านการเกษตรและต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศ ตลอดจนเพื่อควบคุมการใช้ที่ดิน ให้เกิดประโยชน์ด้านเกษตรกรรมอย่างเต็มที่ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ขึ้น"

4. ในคำจำกัดความคำว่า "พื้นที่เกษตรกรรม" ใน (ร่าง) พระราชบัญญัติฯ ควรมีการพิจารณาให้ความหมายครอบคลุมกิจกรรมการเกษตรทุกประเภท และควรหมายรวมถึงภารกิจที่เป็นการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรกรรมที่เหมาะสมกับประเภทกิจกรรมการเกษตรในพื้นที่นั้นด้วย และสามารถสื่อความหมายให้ชัดเจนว่าเป็นกิจการประเภทใด ขนาดของกิจการ ความสามารถในการสร้างสิ่งปลูกสร้าง

5. ควรเพิ่มสัดส่วนกรรมการที่เป็นผู้แทนมาจากองค์กรเกษตรกรโดยตำแหน่งในองค์ประกอบคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และลดสัดส่วนกรรมการที่เป็นผู้แทนมาจากภาครัฐที่มีสังกัดหน่วยงานเดียวกันให้เหลือเพียงผู้แทนหน่วยงานระดับสูงเพื่อสั่งการให้หน่วยงานตามสายบังคับบัญชาสามารถนำเสนอข้อมูลมาปฏิบัติได้

6. ในการประกาศเป็นเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในแต่ละพื้นที่ควรเริ่มต้นมาจากพื้นที่ทำการเกษตรที่ได้กำหนดไว้ตามพระราชบัญญัติการผังเมืองเป็นสำคัญ

7. ควรนำมาตรการทางภาษีอัตราก้าวหน้ามาใช้บังคับ กับกรณีที่ปล่อยให้ที่ดินซึ่งมีความเหมาะสมกับการทำการเกษตรกรรมในเขตชลประทานให้ทิ้งร้างว่างเปล่า

วันที่ 2 มีนาคม 2558 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2558 ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 132 ตอนที่ 14ก โดยยกเลิกพระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2517 ทั้งนี้มีบทบัญญัติมาตรา 56 ห้ามมิให้ใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์อย่างอื่นที่มิใช่เกษตรกรรม หรือทำการปลูกสร้างสิ่งใดๆ

เดือนกันยายน 2559 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ประกาศใช้ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ในยุทธศาสตร์ที่ 4 การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน มีการกำหนดให้ตรากฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559: 10)

เดือนกันยายน 2564 สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้บรรจุเรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 ในกลยุทธ์ที่ 8 การส่งเสริมให้เกษตรกรมีที่ทำกินและรักษาพื้นที่เกษตรกรรมที่เหมาะสมไว้เป็นฐานการผลิตการเกษตร ทั้งนี้ในกลยุทธ์ย่อยที่ 8.2 ได้กำหนดไว้ดังนี้ *“8.2 คุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพและขยายโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่ทำกิน”* (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564: 23)

พ.ศ. 2564 สำนักงานคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ได้กำหนดประเด็นนโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดิน รวม 4 ประเด็น ในประเด็นที่ 2 การใช้ที่ดินและทรัพยากรดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด ข้อ 1 การเพิ่มประสิทธิภาพฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารนั้น ได้ระบุไว้ในข้อ 1.4 ว่า *“การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพและขยายโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่ทำกินของเกษตรกรให้มากขึ้น เพื่อเป็นฐานการผลิตภาคเกษตรที่ยั่งยืน"* สำนักงาน (คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ, 2564: 97)

จากนโยบายและเหตุการณ์ที่ได้ทบทวนมานี้จะสรุปสาระสำคัญได้ในตารางที่ 6-7 ถึง 6-10

ตารางที่ 6-7 พระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

พระราชบัญญัติ	มาตรา	สาระสำคัญ	ข้อจำกัด
จัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ.2511	มาตรา 8 มาตรา 9	ใช้เพื่อการเกษตร	ใช้เฉพาะในเขตนิคมฯ สร้างตนเองและนิคมสหกรณ์
จัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.2558	มาตรา 56	ใช้เพื่อการเกษตร	ใช้เฉพาะในเขตจัดรูปที่ดิน
การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518	มาตรา 39	ใช้เพื่อการเกษตร	ใช้ในเขตปฏิรูปที่ดินฯ
การผังเมือง พ.ศ.2562	มาตรา 18 มาตรา 22	มีการกำหนดเขตเกษตรกรรมเป็นเขตหนึ่งในผังเมืองจังหวัดและผังเมืองรวม	สามารถปรับปรุง แนวเขตได้ (มาตรา 34)
ควบคุมอาคาร พ.ศ.2522	มาตรา 9	ควบคุมการก่อสร้างอาคาร	ใช้เฉพาะในเขตควบคุม
พัฒนาที่ดิน พ.ศ.2551	มาตรา 43	การวางแผนการใช้ที่ดิน	ยังไม่ได้ดำเนินการตามกฎหมาย
ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535	มาตรา 44	กำหนดเขตอนุรักษ์	ต้องกำหนดว่าพื้นที่เกษตรบางแห่งอยู่ในระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติ

ตารางที่ 6-8 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	สาระสำคัญ
ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529)[1]	กำหนดนโยบายการใช้ที่ดินมิให้เมืองขยายตัวออกไปยังพื้นที่เกษตร
ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534)[2]	แก้ไขการนำที่ดินที่เหมาะสมแก่การเกษตรมาใช้ประโยชน์อย่างอื่น
ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539)[3]	คุ้มครองเขตเกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์เป็นพิเศษ
ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544)[4]	รักษาพื้นที่ชลประทานไว้เพื่อการผลิตทางด้านเกษตร
ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)[5]	กำหนดพื้นที่เกษตรกรรมเป็นเขตอนุรักษ์
ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)[6]	รักษาพื้นที่เกษตรในเขตชลประทานไว้ไม่น้อยกว่า 31 ล้านไร่
ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)[7]	เพื่อคุ้มครองพื้นที่สีเขียวและพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อการผลิตทางการเกษตรที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน
ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569)[8]	คุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพและขยายโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่ทำกิน

ที่มา.

[1] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2524: 61)

[2] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2529: 117)

[3] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2534: 42)

[4] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2539: 140)

[5] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544: 67)

[6] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549: 82)

[7] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2554: 58)

[8] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564: 23)

ตารางที่ 6-9 มติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

มติคณะรัฐมนตรี	เรื่อง	สาระสำคัญ
วันที่ 6 พฤษภาคม 2523	การกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมให้เป็นเขตทำเกษตรกรรม	กำหนดเขตเกษตรกรรม
วันที่ 6 มกราคม 2524	การคุ้มครองพื้นที่ถือครองทำการเกษตร	คุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม
วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2524	การคุ้มครองพื้นที่ถือครองทำการเกษตร	คุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม
วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2524	นโยบายและมาตรการการพัฒนาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ	ที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร ถูกบุกรุก จำเป็นจะต้องมีบริเวณที่ควรสงวนไว้เพื่อการเกษตร
วันที่ 1 กันยายน 2530	นโยบายที่ดิน	ให้ออกกฎหมายคุ้มครองที่เกษตรกรรม
วันที่ 19 กันยายน 2532	การลดการเก็งกำไรจากการซื้อขายที่ดิน	กำหนดเขตการใช้ที่ดินให้ชัดเจนเพิ่มอัตราภาษีบำรุงท้องที่สำหรับที่ดินที่ไม่ได้ใช้หรือใช้ประโยชน์ผิดรูปแบบ
วันที่ 14 มีนาคม 2543	รายงานการพิจารณาศึกษาญัตติให้มีการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม	คุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม
วันที่ 3 มิถุนายน 2546	ผลการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินของชาติ	ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ดำเนินการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม
วันที่ 9 กรกฎาคม 2556	ความเห็นและข้อเสนอแนะของสภาที่ปรึกษาสภาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	รัฐต้องเร่งรัดให้มีการตรากฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ตารางที่ 6-10 มติคณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์

มติคณะกรรมการ	วันที่	สาระสำคัญ
นโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ ครั้งที่ 4/2533	25 ตุลาคม 2533	การกำหนดเขตการเกษตรกรรมมีปัญหาในทางปฏิบัติ ควรยึดหลักให้สิ่งจูงใจแก่ภาคเกษตร และใช้มาตรการสกัดกั้นไม่ให้ผู้ประกอบการด้านอื่นเข้าไปในพื้นที่ เช่น เก็บค่าน้ำในราคาแพง

6.3 ผลการดำเนินงานคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย

การดำเนินงานคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่ชัดเจนของรัฐในอดีตนั้นดำเนินการในพื้นที่ต่างๆ โดยกฎหมายและข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครดังนี้

6.3.1 เขตจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

มีอยู่จำนวน 2.06 ล้านไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ของเอกชนการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการจัดรูปที่ดินกลาง ผ่านคณะกรรมการจัดรูปที่ดินจังหวัด (กรมชลประทาน, 2565: 1)

6.3.2 เขตโครงการจัดที่ดินทำกินของรัฐ

(1) ตามพระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2511 จำนวน 9.25 ล้านไร่

(2) เขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมตามพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 จำนวน 36.19 ล้านไร่ (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2565: 1)

6.3.3. ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองอาคาร

(1) ท้องที่บางแห่ง อำเภอบางไทร อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย วันที่ 5 ตุลาคม 2527

(2) ท้องที่บางแห่ง เขตบางพลัด บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ ธนบุรี กรุงเทพมหานคร ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย วันที่ 6 มิถุนายน 2534

6.3.4 พื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานครที่กำหนดโดยข้อบัญญัติของกรุงเทพมหานคร ดังนี้

(1) ข้อบัญญัติกรุงเทพฯ วันที่ 22 กรกฎาคม 2525 กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างฯ บางแห่งในเขตมีนบุรี หนองจอก ประเวศ ลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร

(2) ข้อบัญญัติกรุงเทพฯ วันที่ 9 กันยายน 2525 กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร

(3) ข้อบัญญัติกรุงเทพฯ วันที่ 9 กันยายน 2525 กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างฯ บางแห่งในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

6.3.5 ในเขตผังเมืองรวมที่ประกาศและกำหนดให้มีเขตชนบทรวมอยู่ด้วยถึงเดือนมกราคม 2564 มีการดำเนินการดังนี้

ผังเมืองรวม 587 ผัง
ประกาศใช้บังคับ 285 ผัง
สิ้นสุดการบังคับใช้ 41 ผัง
ผังเมืองรวมเปิดพื้นที่ใหม่ 231 ผัง
ผังเมืองรวม ผังเมืองรวมชุมชน (EEC) 30 ผัง

(กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2564: 3-45)

6.4 ปัญหาและอุปสรรคในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ประเด็นปัญหาที่ไม่สามารถคุ้มครองพื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่ซึ่งเป็นของภาคเอกชนไว้ได้เนื่องจากความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ที่ดิน การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในพื้นที่เอกชน จึงดำเนินการได้เฉพาะในเขตจัดรูปที่ดินจำนวน 1.98 ล้านไร่เท่านั้น นอกจากนั้นเป็นการคุ้มครองในที่ดินของรัฐ โดยเฉพาะโครงการจัดที่ดินทำกิน อุปสรรคที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ไม่สามารถดำเนินการตามเจตนารมณ์ของนโยบายและแนวคิดได้ก็คือความไม่เป็นธรรมในสังคม

6.4.1 ความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ที่ดิน

ปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ที่ดินในกรณีของการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม อาจจะเกิดขึ้นได้ 2 กรณี คือ

(1) ราคาที่ดิน

เมื่อมีการกำหนดเขตการใช้ที่ดิน ผลกระทบที่ตามมาก็คือ ราคาที่ดินที่อยู่ในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจะมีราคาต่ำเจ้าของที่ดินในเขตคุ้มครองนี้จะเป็นผู้เสียประโยชน์ (Wipe out) ในขณะที่พื้นที่นอกเขตคุ้มครองจะสามารถใช้เพื่อการพาณิชย์ และอุตสาหกรรม ราคาจะสูงขึ้น ทำให้เจ้าของที่ดินได้รับผลประโยชน์ที่สูงหรือลาภลอย (Windfalls gain)เกิดความไม่เป็นธรรมกับเจ้าของที่ดินในเขตคุ้มครอง

(2) การเสียโอกาสในการเปลี่ยนอาชีพ

เจ้าของที่ดินส่วนหนึ่งที่เป็นเกษตรกรมีปัญหาในการประกอบอาชีพการเกษตรเนื่องจากความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตทางการเกษตร มีปัญหาน้ำท่วมพืชผลเสียหาย ก่อให้เกิดหนี้สิน จึงต้องการขายที่ดินเพื่อเปลี่ยนอาชีพ เมื่อมีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยขาดมาตรการช่วยเหลือที่เป็นธรรมแล้วที่ดินก็จะต้องมีราคาต่ำดังที่กล่าวแล้ว โอกาสที่จะล้างหนี้สินโดยการขายที่ดินเพื่อนำเงินที่เหลือไปลงทุนประกอบอาชีพอื่นก็จะลดน้อยลง เป็นการเสียโอกาสในการเปลี่ยนอาชีพ

ปัญหาความไม่เป็นธรรมนี้ได้มีผลยืนยันมาจากความเห็นของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่ไม่เห็นด้วยกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม หากจะให้สามารถคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมได้ จำเป็นจะต้องมีมาตรการในการสร้างความเป็นธรรมในการบังคับใช้ที่ดินเสียก่อน

6.4.2 ข้อจำกัดของกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมอยู่จำนวน 7 ฉบับ ดังตารางที่ 6-7 แต่เนื่องจากเจตนารมย์ในการตราพระราชบัญญัติดังกล่าวมิได้มุ่งคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยตรง บทบังคับในกฎหมายแต่ละฉบับจึงมีข้อจำกัดต่อการนำมาใช้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม สรุปได้ 5 ประการ คือ

(1) ใช้ควบคุมเฉพาะในพื้นที่ที่ประกาศเขตตามกฎหมาย เช่น เขตจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เขตนิคมสร้างตนเอง เขตนิคมสหกรณ์ เขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ฯลฯ พื้นที่นอกจากเขตที่ประกาศแล้วไม่อยู่ในเกณฑ์บังคับตามกฎหมาย

(2) มีขั้นตอนในการดำเนินงานหลายขั้นตอนจึงใช้เวลามากไม่สามารถดำเนินการได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน เช่น การวางและจัดทำผังเมืองตาม พ.ร.บ. การผังเมือง พ.ศ. 2518

(3) มีการลงทุนค่อนข้างสูง เช่น การจัดรูปที่ดินซึ่งในปัจจุบัน (พ.ศ. 2565) ค่าลงทุนพัฒนาเฉลี่ยไร่ละ 15,565-21,618 บาท ขึ้นอยู่กับขนาดของโครงการ

(4) เมื่อสิ้นสุดโครงการ การควบคุมการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจะสิ้นสุดลงด้วย เช่น พื้นที่ในเขตนิคมสร้างตนเอง และนิคมสหกรณ์ตาม พ.ร.บ. จัดที่ดินทำกิน พ.ศ. 2511

(5) พื้นที่ในโครงการจัดที่ดินทำกินบางแห่งที่อยู่ในบังคับของกฎหมายให้ใช้เฉพาะการเกษตรนั้น พื้นที่บางส่วนไม่เหมาะสมต่อการเกษตรสมควรนำไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นแต่ไม่สามารถดำเนินการได้

6.5 ทางเลือกในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในอนาคต

จากข้อจำกัดที่มีอยู่ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทยนั้น ได้ศึกษาการดำเนินงานในต่างประเทศเพื่อพิจารณาเป็นแนวทางสำหรับประเทศไทย แนวคิดในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมีหลายแนวคิด ดังนี้

(1) ใช้แรงจูงใจในทางการเงิน ซึ่งมีทางเลือก 3 ทาง คือ

(1.1) การซื้อที่ดินโดยรัฐ ซึ่งรวมถึงการซื้อขายโดยความสมัครใจของเกษตรกรหรือบังคับซื้อในพื้นที่การเกษตรที่เหมาะสมและคุ้มครองไว้

(1.2) การซื้อสิทธิในการพัฒนา (Purchasing Development Right: PDR) เป็นการซื้อสิทธิในการพัฒนา หรือภาระจำยอม (Easement) โดยรัฐจ่ายเงินให้เท่ากับส่วนต่างของราคาที่ดินและมูลค่าผลผลิตที่ได้จากที่ดิน ซึ่งเจ้าของที่ดินจะนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นที่จะมีผลเสียต่อการเกษตรไม่ได้ เจ้าของที่ดินยังมีสิทธิในที่ดิน รัฐสามารถเลือกซื้อเฉพาะพื้นที่ที่เหมาะสมที่จะคุ้มครองไว้เพื่อการเกษตร

(1.3) การโอนสิทธิในการพัฒนา (Transter Development Right: TDR) เป็นการซื้อขายหรือการโอนสิทธิในการพัฒนาจากพัฒนาจากที่ดินแปลงหนึ่งไปใช้กับที่ดินอีกแปลงหนึ่ง ในกรณีที่เป็นการซื้อขายระหว่างเอกชนสองกลุ่มตามวิธีการในตลาดโดยทั่วไป ส่วนการโอนสิทธินั้นจะเป็นการโอนจากที่ดินแปลงหนึ่งไปอีกแปลงหนึ่ง โดยที่ที่ดินทั้งสองแปลงนั้นเป็นเจ้าของรายเดียว

ทั้งสองรูปแบบนี้เป็นการนำสิทธิการพัฒนาที่ถูกจำกัดในที่ดินแปลงใดๆ ของเขตที่กำหนดไว้ไม่ให้มีการพัฒนาไปใช้ในพื้นที่ที่ต้องการให้มีการพัฒนา โดยเน้นการพัฒนาในชุมชนเมืองบริเวณเมืองและชานเมือง

(2) ใช้ระบบภาษี มีทางเลือก 3 ทาง คือ

(2.1) ลดภาษีที่ดินพื้นที่เกษตรกรรม

เป็นการเก็บภาษีที่ดินพื้นที่เกษตรกรรมต่ำกว่าพื้นที่อื่น

(2.2) เก็บภาษีทรัพย์สินและภาษีผลกระทบสิ่งแวดล้อม

เป็นการเก็บภาษีทรัพย์สินและภาษีผลกระทบสิ่งแวดล้อม นอกเหนือจากภาษีตามปกติ หากไม่ดำเนินการก่อสร้างในพื้นที่คุ้มครองการเกษตร เป็นการใช้หลัก Polluter Pay Principle

(2.3) เก็บภาษีในอัตราที่สูงเป็นพิเศษถ้าใช้ที่ดินที่เหมาะสมต่อการเกษตรเพื่อกิจการอื่นหรือทิ้งรกร้างว่างเปล่า

(3) คุ้มครองการใช้ที่ดินโดยการออกกฎหมายกำหนดเขตการใช้ที่ดิน ซึ่งกระทำได้ 3 วิธี คือ

(3.1) คุ้มครองพื้นที่เกษตรโดยทั่วไป

(3.2) คุ้มครองพื้นที่เกษตรที่เหมะสมเป็นบางส่วน

(3.3) กำหนดพื้นที่ที่จะใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ นอกการเกษตรให้ชัดเจน คือ เขตชุมชน เขตอุตสาหกรรม

(4) ควบคุมการก่อสร้างวิสาหกิจพื้นฐานในเขตที่ต้องการจะคุ้มครองมี 2 วิธี คือ

(4.1) ไม่สร้างถนน หรือใช้ระบบถนนที่สองข้างทางไม่มีทางแยกออกและเข้า

(4.2) ไม่ให้บริการน้ำประปาและไฟฟ้า

จากแนวคิดการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมดังกล่าวนี้ เมื่อได้นำมาพิจารณาเป็นทางเลือกและวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียของแต่ละวิธีจะนำมาใช้ในประเทศไทย ดังรายละเอียดในตารางที่ 6-11 แล้ว พบว่ามีข้อจำกัดหลายประการที่สำคัญที่สุด คือ “ความเป็นธรรมในการใช้กฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม”

6.6 ข้อเสนอเพื่อดำเนินการในอนาคต

เพื่อให้การพัฒนาการเกษตรเป็นไปในลักษณะที่ยั่งยืนและมีผลต่อการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งรีบดำเนินการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม หัวข้อนี้จะมีสาระสำคัญรวม 5 เรื่อง คือ (1) ความจำเป็นที่จะต้องคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (2) ประเภทของพื้นที่เกษตรกรรมที่จะคุ้มครอง (3) วิธีดำเนินการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (4) มาตรการสนับสนุน และ(5) พื้นที่เกษตรกรรมที่ควรคุ้มครองอย่างเร่งด่วน

6.6.1 ความจำเป็นที่จะต้องคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

จากการวิเคราะห์ถึงการสูญเสียที่ดินเพื่อการเกษตรและแนวทางแก้ไขแล้ว จะเห็นได้ว่าหากจะให้การพัฒนาเกษตรกรไทยเป็นไปอย่างยั่งยืน จำเป็นจะต้องมีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เหมาะสมไว้ด้วยเหตุผลที่สรุปได้ ดังนี้

(1) พื้นที่เกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์และเหมาะสมนั้นมีจำนวนจำกัด ไม่สามารถหามาทดแทนได้ ที่มีอยู่ในปัจจุบันก็ได้นำมาใช้จนหมดสิ้นแล้ว ในขณะที่พื้นที่จะสร้างโรงงาน ชุมชน หรือแหล่งพักผ่อนหย่อนใจนั้นสามารถพัฒนาพื้นที่ประเภทต่างๆ เหล่านี้ขึ้นมาได้ พื้นที่ชลประทานซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่มีดินและน้ำ ที่อุดมสมบูรณ์นั้น จากการพัฒนามาตั้งแต่ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลา 34 ปี ได้เพิ่มขึ้นจาก 9,796,500 ไร่ ใน พ.ศ.2504 เป็น 28,356,144 ไร่ ใน พ.ศ.2564 ซึ่งเพิ่มขึ้นเฉลี่ย ปีละ 545,871 ไร่ เท่านั้น และโอกาสที่จะสร้างเพิ่มขึ้นอีกก็มีจำนวนจำกัด จึงสมควรที่จะรักษาและคุ้มครองพื้นที่ชลประทานซึ่งมีดินและน้ำอุดมสมบูรณ์ไว้สำหรับการเกษตรกรรมต่อไป

(2) พื้นที่เกษตรกรรมในเขตชลประทานภาคกลาง โดยเฉพาะในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีความผูกพันกับประวัติศาสตร์การพัฒนาการเกษตรของชาติไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาโดยเฉพาะ “ทุ่งรังสิต” ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตโครงการชลประทานรังสิตเหนือและรังสิตใต้ เป็นการพัฒนาที่ดินในลักษณะของ “ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน” โดยให้สัมปทานในการขุดคลองรังสิตรวมทั้งมีการพัฒนาที่ดินในลักษณะ “การจัดรูปที่ดิน” ที่มีทั้งคลองส่งน้ำและคลองระบายน้ำในพื้นที่นามาตั้งแต่ พ.ศ. 2453 สมควรที่จะคุ้มครองให้อยู่ในลักษณะเดิม

(3) ถึงแม้ว่าการขยายตัวของอุตสาหกรรมทำให้มีการลงทุนและการจ้างงานเพิ่มขึ้นจำนวนมากและส่งผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศก็ตาม การเกษตรยังคงมีความสำคัญในการผลิตอาหารเพื่อสนองความต้องการของคนในประเทศที่จะเพิ่มขึ้น ทั้งจากประชากรที่เพิ่มขึ้นและจากการเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคของประชากรที่มีรายได้สูงขึ้น ซึ่งต้องการอาหารโปรตีนจากสัตว์มากขึ้น ทำให้ความต้องการธัญพืชเพื่อเป็นอาหารสัตว์มากขึ้นด้วย ในขณะเดียวกันประเทศกำลังพัฒนาทั่วโลกได้มุ่งพัฒนาประเทศโดยสาขาอุตสาหกรรม โอกาสของประเทศไทยที่จะเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรส่งออกสู่ตลาดโลกให้กว้างขวางกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ยังมีอีกมาก หากสามารถทำการผลิตในพื้นที่ที่ดินและน้ำอุดมสมบูรณ์ต้นทุนการผลิตต่ำ พื้นที่ดังกล่าวนี้จะอยู่ในเขตเกษตรกรรมก้าวหน้า ซึ่งอยู่ในเขตชลประทานในปัจจุบัน

รวมทั้งอยู่ใกล้เมือง มีการคมนาคมสะดวก หากได้ปรับโครงสร้างการผลิตเป็นพืชที่มีราคาแพง เช่น ไม้ผล ผัก ไม้ดอก ควบคู่ไปกับการผลิตธัญพืชแล้ว จะทำให้เกษตรกรมีรายได้สูงขึ้น

(4) เมื่อพิจารณาถึงประชากรกับที่ดินแล้ว ค่าเฉลี่ยขอประชากรต่อที่ดินได้ลดลงจาก 8.37 ไร่ต่อคนในปี พ.ศ.2515 เหลือเพียง 5.50 ไร่ ต่อคนในปี พ.ศ.2536 ในขณะที่ที่ดินที่เหมาะสมต่อการเกษตรนั้นลดจาก 4.4 ไร่ต่อคน ในปี 2515 เหลือเพียง 2.55 ไร่ต่อคน ในปี พ.ศ.2564 (ตารางที่ 6-11) จากการที่ประชากรเพิ่มขึ้น นอกจากความต้องการที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกินและเพื่อกิจกรรมต่างๆ ที่รองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นแล้ว ที่ดินเพื่อการผลิตอาหารก็จะเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน จากการวิเคราะห์ที่ผ่านมา โอกาสที่จะขยายที่ดินเพื่อการผลิตในอนาคตจะเป็นไปได้ยาก จะมีผลต่อปริมาณอาหารที่ผลิตได้ ซึ่งอาจจะไม่เพียงพอต่อการบริโภคของประชากรที่เพิ่มขึ้นตลอดเวลา ประเด็นปัญหาของการลดลงของพื้นที่และผลผลิตการเกษตรนั้นมีความเชื่อมโยงของสาเหตุหลายประการ ได้แก่ การเพิ่มของประชากร ระดับโภชนาการดีขึ้น พื้นที่เกษตรกรลดลงเพราะนำไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่น ที่ใช้อยู่ก็มีความอุดมสมบูรณ์ลดลง รวมทั้งประสิทธิภาพการผลิต

(5) ในด้านการใช้ที่ดินและสิ่งแวดล้อมนั้น การเกษตรใช้พลังงานน้อยกว่าอุตสาหกรรม พื้นที่เกษตรนั้นจัดเป็นพื้นที่สีเขียวที่มีผลให้เกิดสิ่งแวดล้อมที่ดี สามารถใช้พื้นที่เกษตรเป็นแนวเขตป้องกันการขยายตัวของเมืองโดยกำหนดเป็นแนวสีเขียว (green belt) ได้หากมีการคุ้มครองและป้องกัน ในขณะเดียวกัน มลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในประเทศไทยขณะนี้มีทั้งน้ำเสีย อากาศเสีย สารพิษ ในบางพื้นที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้ การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมในอนาคตจึงไม่ควรปะปนกับพื้นที่เกษตรกรรม โดยเฉพาะในเขตชลประทานซึ่งมีระบบส่งน้ำและระบายน้ำ เพื่อมิให้เกิดผลกระทบจากน้ำเสียโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่การเกษตร

(6) ในขณะพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเกษตรซึ่งไม่สามารถสร้างขึ้นทดแทนได้เปลี่ยนสภาพไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่น แต่ไปทำการเกษตรในพื้นที่ที่ดินมีปัญหาและไม่ค่อยจะเหมาะสมต่อการเกษตรรวมทั้งเสื่อมโทรมเพราะใช้ปลูกพืชมานาน ต้นทุนการผลิตจะสูงขึ้นจนไม่สามารถแข่งขันกับตลาดต่างประเทศได้ จากการที่ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกขององค์การค้าโลก (World Trade Organization : WTO) มาตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2538 มีผลให้ประเทศไทยต้องเปิดตลาดนำเข้าสินค้าเกษตรที่เคยควบคุมการนำเข้ามาก่อน 22 รายการ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อราคาผลิตในประเทศไทย นอกจากนี้ประเทศไทยจะต้องลดการอุดหนุนการผลิตและอุดหนุนการส่งออกสินค้า เกษตรอีกด้วย ซึ่งจะส่งผลให้ประเทศต่างๆ มีการแข่งขันด้านราคาสินค้าเกษตรอย่างรุนแรงในตลาดโลก นอกจากนี้เมื่อมีการเปิดตลาดเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area : AFTA) ผลผลิตการเกษตรในประเทศไทยจะมีผลกระทบหลายชนิด เช่น ปาล์มน้ำมัน ถั่วเหลือง กาแฟ เป็นต้น ทุกประเทศจึงมีความจำเป็นต้องลดต้นทุนการผลิตลง วิธีหนึ่งก็คือ ทำการผลิตในพื้นที่ที่ดินดีและมีน้ำอุดมสมบูรณ์

(7) เมื่อพิจารณาถึงประชากรในภาคการเกษตรแล้ว ในช่วง 10 ปีข้างหน้านี้ ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการจะรับแรงงานภาคเกษตรไม่ได้ทั้งหมด เพราะยังคงมีอยู่จำนวนมาก โดยเฉพาะแรงงานที่ไร้ฝีมือ และผู้สูงอายุ ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ยังคงมีแรงงานในภาคเกษตรอยู่ถึง 11 ล้านคน จากการที่ภาคเกษตรอุ้มแรงงานไว้ถึงร้อยละ 30 ดังกล่าวนี้ ภาคเกษตรจึงยังคงมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยอีกระยะหนึ่ง ที่ดินในภาคเกษตรจึงยังคงเป็นปัจจัยหลักที่จะต้องคุ้มครองไว้

(8) แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะในเขตชลประทานในพื้นที่ภาคกลางจากข้อมูลที่ได้วิเคราะห์ในบทที่ 3 นั้นจะเห็นว่ารุนแรงยิ่งขึ้น และจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ พ.ศ.2530 เป็นต้นมา ถึง พ.ศ.2536 พื้นที่เกษตรกรรมในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลได้เปลี่ยนแปลงสภาพไปเพื่อกิจการอื่นประมาณปีละ 60,000 ไร่ ในขณะที่พื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเกษตรลดลง ได้มีการนำพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมต่อการเกษตรมาใช้ทดแทนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่สูงชัน ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงเนื่องจากการชะล้างพังทลายของดินที่นอกจากจะสูญเสียหน้าดินและธาตุอาหารแล้ว ตะกอนดินที่ถูกชะล้างลงมาจะไปทับถมแหล่งน้ำตอนล่าง เมื่อเกิดการชะล้างพังทลายของดินติดต่อกัน พื้นที่ดังกล่าวจะเสื่อมโทรมจนใช้ประโยชน์ไม่ได้

ตารางที่ 6-11 ประชากร ความหนาแน่น และค่าเฉลี่ยต่อที่ดินของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2559-2564

ปี พ.ศ.	ประชากร (ล้านคน)	ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)	เฉลี่ยที่ดินทั้งประเทศ [8)] (ไร่/คน)	เฉลี่ยเฉพาะที่เหมาะสมการเกษตร[9)] (ไร่/คน)
2497 [1)]	20.153	39.20	15.91	8.36
2503 [2)]	26.257	51.10	12.21	6.42
2510 [3)]	32.468	63.28	9.87	5.19
2515 [3)]	38.359	74.76	8.36	4.39
2520 [4)]	44.272	86.28	7.24	3.80
2525 [4)]	48.846	95.20	6.56	3.45
2530 [4)]	53.873	104.99	5.95	3.12
2535 [4)]	57.788	112.62	5.54	2.91
2540 [4)]	60.816	118.52	5.27	2.77
2545 [4)]	62.799	122.39	5.11	2.68
2550 [4)]	63.038	122.85	5.08	2.67
2555 [5)]	64.45	125.61	4.97	2.61
2557 [6)]	65.12	126.92	4.92	2.58
2559 [7)]	65.93	128.49	4.86	2.55
2560 [8)]	66.19	128.99	4.84	2.54
2561 [9)]	66.41	129.43	4.82	2.53
2562 [10)]	66.59	129.71	4.81	2.53
2563 [11)]	66.19	128.99	4.84	2.54
2564 [12)]	66.17	128.96	4.84	2.55

ที่มา :
[1)] กองเศรษฐกิจการเกษตร (2499: 129)
[2)] สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2514: 40)
[3)] สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2534: 23)
[4)] กรมการปกครอง (2551: 1)
[5)] กรมการปกครอง (2556: 1)
[6)] กรมการปกครอง (2557: 1)
[7)] กรมการปกครอง (2560: 1)
[8)] กรมการปกครอง (2561: 1)
[9)] กรมการปกครอง (2562: 1)
[10)] กรมการปกครอง (2553: 1)
[11)] กรมการปกครอง (2564: 1)
[12)] กรมการปกครอง (2565: 1)
[13)] เนื้อที่ประเทศไทย 320,696,950 ไร่ (513,115 ตารางกิโลเมตร)
[14)] ที่ดินที่เหมาะสมต่อการเกษตร 168,512,635 ไร่

6.6.2 ประเภทของพื้นที่เกษตรกรรมที่จะคุ้มครอง

ที่ดินที่เหมาะสมต่อการเกษตรซึ่งกรมพัฒนาที่ดินได้รายงานว่า มีจำนวน 168.6 ล้านไร่ นั้น เนื่องจากกระจายอยู่ในภาคต่างๆ ทั่วประเทศ จึงมีขอบเขตและปัญหาหลากหลาย แตกต่างกันออกไปทั้งในเขตชลประทานและเขตเกษตรอาศัยน้ำฝน ซึ่งอาจจะไม่สามารถคุ้มครองไว้ได้ทั้งหมด สมควรดำเนินการในพื้นที่เกษตรกรรมตามลำดับความสำคัญ คือ พื้นที่เกษตรกรรมในเขตชลประทานเป็นอันดับแรก และพื้นที่ในเขตเกษตรน้ำฝนเป็นอันดับสอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) พื้นที่เกษตรกรรมในเขตชลประทาน

จากการแบ่งพื้นที่ชลประทานออกเป็น 4 ระดับของ A.I.T(1983 : 39-40) คือ

ระดับที่ 1 เป็นพื้นที่ชลประทานสมบูรณ์แบบ ซึ่งมีการจัดรูปที่ดินแล้ว โดยในเขตพื้นที่จะมีทั้งระบบส่งน้ำ ระบบระบายน้ำ และทางลำเลียงในฟาร์ม

ระดับที่ 2 เป็นพื้นที่ชลประทานที่ยังไม่มีการจัดรูปที่ดิน แต่มีระบบคันนา คูน้ำแล้ว

ระดับที่ 3 เป็นพื้นที่ชลประทานที่ยังไม่มีระบบคันนา คูน้ำ และไม่มีการจัดรูปที่ดิน แต่มีคลองส่งน้ำสายใหญ่ (สายประธาน) และคลองซอย

ระดับที่ 4 เป็นพื้นที่ชลประทานที่ยังไม่มีระบบคลองส่งน้ำ เนื่องจากภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวย

ในพื้นที่ชลประทานระดับที่ 1 นั้นเป็นพื้นที่ในเขตโครงการจัดรูปที่ดินซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการคุ้มครองเพื่อเกษตรกรรมอยู่แล้วตามมาตรา 56 แห่งพระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.2558 มีเนื้อที่ 2.076 ล้านไร่

ดังนั้น พื้นที่ที่ควรดำเนินการคุ้มครอง คือพื้นที่ชลประทานในระดับที่ 2 และในระดับที่ 3 และ 4 ตามลำดับ พื้นที่ชลประทานในระดับ 2-3-4 นั้นมีเนื้อที่ประมาณ 26,638,948 ไร่

(2) พื้นที่เกษตรน้ำฝน (Rainfed)

(2.1) ที่ดินของเอกชน

(2.1.1) ที่ดินโดยทั่วไป

ที่ดินของเอกชนที่ควรจะคุ้มครองไว้นั้นควรจะเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการเกษตรกรรม โดยยึดผลการสำรวจดินของกรมพัฒนาที่ดินและการจำแนกชั้นคุณภาพการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมและการจัดการสิ่งแวดล้อม (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2541) เป็นหลัก นอกจากนี้ควรมีพื้นที่ติดต่อกันเป็นแปลงใหญ่ สามารถกำหนดขอบเขตที่ชัดเจนได้

(2.1.2) พื้นที่เฉพาะ

พื้นที่เฉพาะอาจจะเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมเป็นพิเศษต่อการปลูกพืช หรือทำการเกษตรบางชนิด เช่น สวนทุเรียนที่จังหวัดนนทบุรี พื้นที่เลี้ยงปลาสลิดที่อำเภอบางบ่อ ฯลฯ พื้นที่ดังกล่าวอาจจะดำเนินการกำหนดโดยองค์กรในท้องถิ่น หรือส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

(2.1.3) ที่ดินของรัฐ

พื้นที่เกษตรกรรมในเขตที่ดินของรัฐ คือ พื้นที่ในโครงการจัดที่ดินทำกินที่ดำเนินการโดยส่วนราชการต่างๆ ได้แก่ กรมประชาสงเคราะห์ กรมส่งเสริมสหกรณ์ และสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ถึงปัจจุบันดำเนินการไปแล้วทั้ง 3 หน่วยงาน รวม 4.3 ล้านไร่

พื้นที่ในนิคมสร้างตนเองของกรมประชาสงเคราะห์และนิคมสหกรณ์กรมส่งเสริมสหกรณ์นั้นมีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมอยู่แล้วตามมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2511 อย่างไรก็ตาม เมื่อสิ้นสุดสภาพนิคมแล้ว พื้นที่ดังกล่าวนี้ก็จะตกเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมก็ควรใช้วิธีเดียวกันกับที่ดินของเอกชนในข้อ (1)

6.6.3 วิธีดำเนินการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมีทางเลือก 2 ประการ คือ

(1) กำหนดเขตโดยมติคณะรัฐมนตรี

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถกำหนดพื้นที่เกษตรกรรมที่ควรจะคุ้มครองและมาตรการในการดำเนินการแล้วนำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อของความเห็นชอบ ทางเลือกนี้เป็นการดำเนินงานตามระเบียบที่ส่วนราชการต่างๆ ปฏิบัติในการเสนอเรื่องขอความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี

ข้อดี ของทางเลือกนี้ คือ ดำเนินการได้รวดเร็วหากสามารถกำหนดพื้นที่เกษตรกรรมและมาตรการดำเนินการได้ชัดเจน

ข้อเสีย คือ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายตามนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล

ตัวอย่างการกำหนดเขตโดยมติคณะรัฐมนตรีในอดีต เช่น การจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ การกำหนดพื้นที่อนุรักษ์แหล่งน้ำดิบเพื่อการประปา การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เป็นต้น

(2) กำหนดเขตโดยใช้กฎหมาย

กำหนดเขตโดยใช้กฎหมาย 3 ประการคือ

(2.1) การใช้กฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบัน

(2.2) การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบัน

(2.3) การตรากฎหมายขึ้นใหม่

รายละเอียดของแต่ละวิธีมี ดังนี้

(2.1) การใช้กฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบัน

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีอยู่ในปัจจุบันมี 7 ฉบับ ข้อดีก็คือ กฎหมายแต่ละฉบับมีข้อจำกัดซึ่งแตกต่างกันไปตามเจตนารมย์ของกฎหมายดังที่ได้วิเคราะห์ไว้ในตารางที่ 6-7

(2.2) การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบัน

เนื่องจากกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันมีข้อจำกัดดังกล่าวแล้ว การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ควรจะดำเนินการ เช่น การแก้ไข พ.ร.บ.พัฒนาที่ดิน พ.ศ.2551 การแก้ไข พ.ร.บ. การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.2518 เป็นต้น ข้อดีก็คือมีกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยตรง ข้อเสียก็คือ ต้องใช้เวลาเนื่องจากขั้นตอนหลายขั้นตอน

(2.3) การตรากฎหมายขึ้นใหม่

อีกวิธีหนึ่งก็คือ การตรากฎหมายขึ้นใหม่เป็นกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยเฉพาะ โดยให้ส่วนราชการใดส่วนราชการหนึ่งรับผิดชอบ ข้อดีก็คือมีกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยเฉพาะ ข้อเสียก็คือ ต้องใช้เวลาเนื่องจากขั้นตอนหลายขั้นตอน ทั้งนี้ได้มี (ร่าง) พระราชบัญญัติการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... ที่สถาบันต่างๆ ได้ดำเนินการไว้แล้วรวม 3 ฉบับ

“จากการวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียแล้ว มีความเห็นว่า สมควรตรากฎหมายขึ้นใหม่เป็นการเฉพาะในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม” โดยมีมาตรการช่วยเหลือที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่เจ้าของที่ดิน

6.6.4 มาตรการสนับสนุน

(1) มาตรการช่วยเหลือเกษตรกร

เมื่อมีการดำเนินการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยมติคณะรัฐมนตรี หรือโดยกฎหมายก็ ตามเนื่องจากมีผลกระทบต่อเจ้าของที่ดินทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ดังที่ได้วิเคราะห์ไว้ในข้อ 4.1.6 นั้น สมควรมีมาตรการสนับสนุนเจ้าของที่ดินในเขตคุ้มครองโดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยซึ่งอาจจะมีดังต่อไปนี้

(1.1) การลดภาษีเงินได้

ควรลดภาษีเงินได้ให้แก่เจ้าของที่ดินในเขตคุ้มครองในระดับหนึ่ง ถ้าเป็นเกษตรกรรมรายย่อยอาจจะพิจารณายกเว้นการจ่ายภาษีเงินได้ทั้งหมด

(1.2) ค่ารักษาพยาบาล

ควรยกเว้นค่ารักษาพยาบาลให้แก่เจ้าของที่ดินในเขตคุ้มครองหากเข้ารับการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลของรัฐ

(1.3) ค่าเล่าเรียนและสิทธิการเรียนต่อ

ควรยกเว้นค่าเล่าเรียนให้บุตรของเจ้าของที่ดินในเขตคุ้มครอง ตลอดมีสิทธิพิเศษในการเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาของรัฐ

(1.4) การช่วยเหลือการลงทุนพัฒนาที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

รัฐสมควรช่วยเหลือในการลงทุนพัฒนาที่ดินเพื่อเกษตรในเขตคุ้มครอง เช่น การก่อสร้างแหล่งน้ำ การปรับปรุงแปลงนา การจัดรูปที่ดิน ฯลฯ

(1.5) เทคโนโลยีการเกษตร

ช่วยเหลือและสนับสนุนเทคโนโลยีการเกษตรเป็นกรณีพิเศษในเขตคุ้มครอง

(1.6) ช่วยเหลือเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ

ควรช่วยเหลือเจ้าของที่ดินโดยการให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำในการลงทุน เพื่อจัดหาปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาการเกษตร

(2) มาตรการทางด้านผังเมือง

เพื่อป้องกันมิให้ขาดแคลนที่ดินเพื่อการขยายตัวของชุมชน และอุตสาหกรรมซึ่งจะมีผลกระทบต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศและป้องกันมิให้ที่ดินมีราคาแพงมากเกินไป จำเป็นจะต้องมีการใช้มาตรการทางด้านผังเมืองเข้ามาสนับสนุน โดยการกำหนดพื้นที่ชุมชนและอุตสาหกรรมไว้สำหรับการขยายตัวในอนาคตเป็นเวลา 10-20 ปี หรือการพัฒนาพื้นที่เมืองเดิมให้มีการใช้ที่ดินที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยการจัดรูปที่ดินในเขตเมือง (Land Readjustment) หรือการสร้างเมืองใหม่ในพื้นที่ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับแผนแม่บทการใช้ที่ดินของประเทศ

(3) มาตรการด้านจัดทำแผนแม่บทการใช้ที่ดินของประเทศไทย

เพื่อให้สามารถกำหนดภาพรวมการใช้ที่ดินของประเทศสำหรับกิจกรรมต่างๆ ในอนาคตตลอดจนมีความสามารถในการปรับการใช้ที่ดินให้ตรงกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศจึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดทำแผนแม่บทการใช้ที่ดินของประเทศให้หน่วยงานต่างๆ ยึดเป็นหลักในการปฏิบัติตลอดจนให้ประชาชนได้รับทราบว่าพื้นที่ส่วนใดควรจะใช้เพื่อกิจกรรมใด เพื่อมิให้เกิดปัญหาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมในอนาคต

(4) มาตรการทางด้านภาษี

เพื่อป้องกันมิให้มีการละทิ้งที่ดินให้รกร้างว่างเปล่าไม่ได้ใช้ประโยชน์หรือละทิ้งให้รกร้างรอการพัฒนาวิสาหกิจพื้นฐานของรัฐเมื่อราคาสูงขึ้นแล้วจึงขาย หรือใช้ไม่ตรงกับแผนการใช้ที่ดินสมควรกำหนดมาตรการทางด้านภาษีขึ้นสนับสนุน ทั้งนี้ ให้ใช้แผนแม่บทการใช้ที่ดินของประเทศเป็นหลักในการคำนวณภาษีว่าพื้นที่นั้นใช้ตรงกับกิจกรรมที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทหรือไม่ หากไม่ตรงกับกิจกรรมที่กำหนดไว้หรือไม่ใช้ประโยชน์ จะต้องจ่ายภาษีที่ดินในอัตราที่สูง

(5) มาตรการด้านที่อยู่อาศัย

ผลกระทบที่สำคัญด้านหนึ่งคือ ที่ดินเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยซึ่งจะมีราคาแพงขึ้นนั้นมาตรการการก่อสร้างที่อยู่อาศัยราคาปานกลางและราคาค่อนข้างต่ำสำหรับผู้ที่มีรายได้ปานกลางและรายได้น้อยโดยการเคหะแห่งชาติ หรือมาตรการส่งเสริมการลงทุนโดยให้ผู้ลงทุนสร้างที่อยู่อาศัยกู้เงินดอกเบี้ยต่ำไปดำเนินการ ดังที่สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนปฏิบัติอยู่ในขณะนี้ สมควรสนับสนุนให้ดำเนินการต่อไปในอนาคต

6.6.5 พื้นที่เกษตรกรรมที่ควรคุ้มครองอย่างเร่งด่วน

เมื่อได้พิจารณาถึงสถานการณ์ที่ดินในปัจจุบัน ความจำเป็นในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตลอดจนประเภทของที่ดินและวิธีการคุ้มครองแล้ว มีความเห็นว่าเพื่อให้สามารถรักษาพื้นที่เกษตรกรรมที่เหมาะสมที่สุดไว้ได้ ควรดำเนินการอย่างเร่งด่วนในพื้นที่ชลประทานที่ยังมิได้ทำการจัดรูปที่ดินซึ่งมีอยู่จำนวน 28 ล้านไร่

6.7 ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

หัวข้อนี้มีสาระสำคัญ 2 เรื่อง คือ(1) ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และ (2) มาตรการส่งเสริมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

6.7.1 ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ตั้งแต่ พ.ศ. 2538 ได้มีการยกร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม รวม 3 ฉบับ คือ

(1) ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... ซึ่งดำเนินการโดยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2538 ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นประธานกรรมการ อธิบดีกรมพัฒนาที่ดินเป็นกรรมการและเลขานุการ

ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้มี 5 หมวด รวม 38 มาตรา

หมวดที่ 1 คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (มาตรา 5- มาตรา 17)

หมวดที่ 2 การกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (มาตรา 18-มาตรา 28)

หมวดที่ 3 มาตรการส่งเสริม (มาตรา 29-มาตรา 33)

หมวดที่ 4 พนักงานเจ้าหน้าที่ (มาตรา 34-มาตรา 35)

หมวดที่ 5 บทกำหนดโทษ (มาตรา 36-มาตรา 38)

(2) ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... ซึ่งดำเนินการโดยคณะกรรมาธิการการปกครอง สภาผู้แทนราษฎร ในปี พ.ศ. 2543 ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธานกรรมการ อธิบดีกรมพัฒนาที่ดินเป็นกรรมการและเลขานุการ ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นบัญญัติเสนอโดยคณะกรรมาธิการการปกครองสภาผู้แทนราษฎร ได้ผ่านการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2553 ซึ่งมติที่ประชุมให้เสนอรัฐบาลเพื่อดำเนินการ

ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้มี 4 หมวด รวม 28 มาตรา

หมวดที่ 1 คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (มาตรา 6- มาตรา 14)

หมวดที่ 2 การคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (มาตรา 15-มาตรา 22)

หมวดที่ 3 การส่งเสริมการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (มาตรา 23-มาตรา 26)

หมวดที่ 4 บทกำหนดโทษ (มาตรา 27-มาตรา 28)

(3) ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... ซึ่งดำเนินการโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในปี พ.ศ. 2552 ซึ่งมีรองนายกรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมายเป็นประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นกรรมการและเลขานุการ

ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้มี 4 หมวด รวม 30 มาตรา

หมวดที่ 1 คณะกรรมการ (มาตรา 5- มาตรา 14)

หมวดที่ 2 การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (มาตรา 15-มาตรา 24)

หมวดที่ 3 การส่งเสริมและควบคุมการใช้พื้นที่เกษตรกรรม (มาตรา 25-มาตรา 26)

หมวดที่ 4 บทกำหนดโทษ (มาตรา 27-มาตรา 30)

โดยมีรายละเอียดร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... ทั้ง 3 ฉบับ ดังต่อไปนี้

(1) ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. ....[1)]

โดยที่เป็นการสมควรให้มีกฎหมายว่าด้วยคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. ....”

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา 3 ในพระราชบัญญัตินี้

“พื้นที่เกษตรกรรม” หมายความว่า ที่ดินที่มีความสมบูรณ์และมีสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการประกอบเกษตรกรรมที่ให้ผลผลิตสูง ไม่ว่าจะเป็นไปโดยสภาพธรรมชาติ หรือเพราะเหตุที่ได้มีการพัฒนาที่ดิน หรือมีการจัดให้มีระบบชลประทาน การสาธารณูปโภค หรือสิ่งใดๆ เพื่อเป็นการสนับสนุนต่อการประกอบเกษตรกรรมแล้ว

“เกษตรกรรม” หมายความรวมถึง การประกอบอุตสาหกรรมหรือธุรกิจที่เกี่ยวเนื่องหรือเอื้ออำนวยต่อการเกษตรกรรมด้วย

“เขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม” หมายความว่า แนวเขตที่ดินที่จะใช้ประโยชน์ที่ดินได้เฉพาะการประกอบเกษตรกรรมตามที่ได้มีการตราพระราชกฤษฎีกากำหนดให้เป็นเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตามพระราชบัญญัตินี้

“เขตพื้นที่ควบคุมการใช้ประโยชน์”หมายความว่า แนวเขตโดยรอบเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตามที่ได้มีการตราพระรากฤษฎีกากำหนดให้เป็นเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตามพระราชบัญญัตินี้

“พนักงานเจ้าหน้าที่” หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 4 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

หมวด 1
คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

มาตรา 5 ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม” ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นรองประธาน ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงพาณิชย์ ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม อธิบดีกรมที่ดิน อธิบดีกรมพัฒนาชุมชน อธิบดีกรมชลประทาน อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร อธิบดีกรมวิชาการเกษตร เลขาธิการสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เลขาธิการสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร หัวหน้าสำนักงานจัดรูปที่ดินกลาง ผู้จัดการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรและผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจำนวนเจ็ดคน เป็นกรรมการ และอธิบดีกรมพัฒนาที่ดินเป็นกรรมการและเลขานุการ

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งตามวรรคหนึ่งต้องเป็นผู้มีความรู้หรือมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับที่ดินหรือการเกษตรกรรม และให้แต่งตั้งผู้แทนจากภาคเอกชนร่วมอยู่ด้วย

มาตรา 6 ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(1) เสนอนโยบายต่อคณะในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรม

(2) เสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีในการกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

(3) เสนอแนะ กลั่นกรอง และประสานแผนการพัฒนาตามโครงการของหน่วยงานของรัฐต่างๆ ในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

[1)] ยกร่างโดย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ พ.ศ. 2538

(4) กำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติงานของคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่

(5) บริหารเงินกองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

(6) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้หรือที่กฎหมายอื่นกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ

(7) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย

มาตรา 7 ให้กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งมีวาระอยู่ในตำแหน่งคราวละสามปี

ในกรณีที่มีการแต่งตั้งกรรมการขึ้นอีกในระหว่างที่กรรมการซึ่งแต่งตั้งไว้แล้วยังมีวาระอยู่ในตำแหน่ง ไม่ว่าจะเป็นการแต่งตั้งเพิ่มขึ้นหรือแต่งตั้งซ่อม ให้ผู้ได้รับแต่งตั้งนั้นอยู่ในตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของกรรมการซึ่งได้แต่งตั้งไว้แล้วนั้น

กรรมการซึ่งพ้นจากตำแหน่งอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้

มาตรา 8 นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระตามมาตร 9 กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

(1) ตาย

(2) ลาออก

(3) คณะรัฐมนตรีให้ออกเพราะบกพร่องไม่สุจริตต่อหน้าที่ มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือหย่อนความสามารถเป็นบุคคลล้มละลาย

(4) เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ

(5) ได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

มาตรา 9 ในการประชุมกรรมการ ถ้าประธานกรรมการ ถ้าประธานกรรมการไม่มาประชุม หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองประธานกรรมการเป็นประธานในที่ประชุม ถ้าประธานกรรมการและรองประธานกรรมการไม่มาประชุมหรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้กรรมการที่มาประชุมเลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นประธานในที่ประชุม

การประชุมคณะกรรมการต้องมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมดจึงจะเป็นองค์ประชุม

การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมให้ถือเสียงข้างมาก กรรมการคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา 10 คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมอาจแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาหรือปฏิบัติการอย่างนึ่งอย่างใดตามที่คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมอบหมายก็ได้

ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกำหนดองค์ประชุมและวิธีดำเนินงานของคณะอนุกรรมการได้ตามความเหมาะสม

มาตรา 11 ในการปฏิบัติหน้าที่ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมีอำนาจออกคำสั่งเป็นหนังสือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำหรือให้ส่งเอกสารหรือวัตถุใดๆ มาเพื่อประกอบการพิจารณาได้ตามความจำเป็น

มาตรา 12 เมื่อได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตามมาตรา 19 แล้วให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมแต่งตั้งคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่ขึ้น เพื่อปฏิบัติหน้าที่ในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่กำหนดในการนี้ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกำหนดเขตอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่โดยยึดถือเขตจังหวัดเป็นหลัก

การแต่งตั้งคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่ให้คัดเลือกจากบุคคลผู้ที่ปฏิบัติงานหรืออยู่อาศัยในเขตพื้นที่ที่กำหนดเป็นเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมไม่เกินยี่สิบสี่คน โดยเป็นผู้แทนส่วนราชการและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้หรือความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับที่ดินหรือการเกษตรกรรม และในจำนวนนี้ต้องมีผู้แทนจากผู้ประกอบเกษตรกรรมตามจำนวนที่เห็นสมควรด้วย

ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานกรรมการและให้พัฒนาที่ดินจังหวัด เป็นกรรมการและเลขานุการ

มาตรา 13 ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกำหนดองค์ประกอบและวิธีดำเนินงานของคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่ได้ตามความเหมาะสม

ให้นำความในมาตรา 7 มาตรา 8 มาตรา 9 มาตรา 10 และมาตรา 11 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา 14 ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่ที่มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) เสนอความเห็นต่อคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

(2) เสนอแนะต่อคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในการกำหนดมาตรการเพื่อให้การสนับสนุนการประกอบเกษตรกรรมในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

(3) เสนอแนะต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อวางแผนหรือโครงการใดๆ เกี่ยวกับพื้นที่ในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

(4) เสนอแนะการใช้เงินกองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมต่อคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

(5) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่

(6) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมอบหมาย

มาตรา 15 ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐดำเนินการขัดแย้งกันหรือไม่สอดคล้องกบแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่มีอำนาจหน้าที่เสนอแนะแนวทางการดำเนินการ เพื่อประโยชน์แก่การประกอบเกษตรกรรมในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมต่อหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องนั้นได้ ถ้าไม่มีการปฏิบัติตามข้อเสนอแนะดังกล่าวคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจะเสนอให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมพิจารณาและมีมติต่อไปก็ได้ และเมื่อคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมีมติเป็นเช่นใดแล้ว ให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องปฏิบัติไปตามนั้น ถ้าหน่วยงานของรัฐใดไม่เห็นชอบกับมติของคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมดังกล่าว หน่วยงานของรัฐอาจเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อชี้ขาดได้ แต่ทั้งนี้ต้องนำเสนอคณะรัฐมนตรีภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งมติของคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม หากมิได้มีการดำเนินการเสนอคณะรัฐมนตรีภายในกำหนดเวลาดังกล่าวให้เป็นอันยุติตามมติของคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

มาตรา 16 ในกรณีที่มีการตราพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมคาบเกี่ยวกันระหว่างจังหวัดหนึ่งกับอีกจังหวัดหนึ่ง และคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเห็นสมควรจะแต่งตั้งคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่พิเศษขึ้นดำเนินการในส่วนที่คาบเกี่ยวกันภายในแนวเขตที่คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกำหนดก็ได้

คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำท้องที่พิเศษประกอบด้วยประธานกรรมการคนหนึ่งซึ่งคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมแต่งตั้งจากกรรมการในคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำท้องที่แต่ละแห่งในจำนวนเท่ากัน

ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำท้องที่พิเศษมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำท้องที่ตามมาตรา ในส่วนนี้ต้องมีการดำเนินการคาบเกี่ยวกันและตามที่คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกำหนด ทั้งนี้ ในการปฏิบัติหน้าที่ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่พิเศษมีอำนาจกำหนดให้หน่วยงานที่ทำหน้าที่ธุรการของคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่แห่งใดเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ธุรการให้กับคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่พิเศษได้

มาตรา 17 ให้กรมพัฒนาที่ดินในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นหน่วยงานธุรการของคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม มีอำนาจหน้าที่เสนอข้อมูลและให้ข้อคิดเห็นต่อคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และปฏิบัติหน้าที่คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมอบหมาย

เมื่อได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่ขึ้นในเขตจังหวัดใด ให้หน่วยงานภูมิภาคของกรมพัฒนาที่ดินเป็นหน่วยงานธุรการของคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำท้องที่

หมวด 2
การกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

มาตรา 18 ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมพิจารณาเสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมกับการประกอบเกษตรกรรมเป็นเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ในการดำเนินการตามวรรคหนึ่งให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกำหนดแนวเขตที่สมควรกำหนดให้เป็นเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยพิจารณาจากพื้นที่ดังต่อไปนี้

(1) พื้นที่ในเขตชลประทานตามกฎหมายว่าด้วยการชลประทานหลวง

(2) พื้นที่ที่มีการประกอบเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่และมีความเหมาะสมกับการเกษตรกรรมโดยคำนึงถึงขนาดและคุณภาพของดิน สภาพภูมิอากาศ และความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติที่เหมาะสมแก่การเกษตร ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกำหนด

(3) พื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการประกอบเกษตรกรรมประเภทใดประเภทหนึ่งเป็นพิเศษโดยเฉพาะ

เพื่อประโยชน์ในการรักษาสภาพพื้นที่ที่จะกำหนดเป็นเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมอาจพิจารณากำหนดให้พื้นที่โดยรอบเขตที่จะกำหนดให้เป็นพื้นที่คุ้มครองเกษตรกรรมตามแนวเขตที่กำหนดแต่ไม่เกินหนึ่งกิโลเมตรเป็นเขตพื้นที่ควบคุมการใช้ประโยชน์ด้วยก็ได้

ให้กรมพัฒนาที่ดินใช้อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยพัฒนาที่ดินสำรวจและเสนอแนะข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ที่สมควรจะคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเสนอต่อคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ทั้งนี้ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับคณะกรรมการพัฒนาที่ดินในส่วนที่เกี่ยวกับการสำรวจที่ดินตามกฎหมายว่าด้วยพัฒนาที่ดิน

มาตรา 19 ในกรณีที่เกษตรกรในพื้นที่หรือผู้ว่าราชการจังหวัด เห็นว่าพื้นที่ใดในเขตจังหวัดมีความเหมาะสมแก่การประกอบเกษตรกรรมและอยู่ในเกณฑ์เป็นพื้นที่คุ้มครองเกษตรกรรมที่คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกำหนด อาจร้องขอต่อคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อพิจารณากำหนดให้เป็นเขตพื้นที่คุ้มครองเกษตรกรรมก็ได้

มาตรา 20 ในกรณีที่คณะรัฐมนตรีเห็นชอบตามข้อเสนอของคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตามมาตรา 18 ให้ตราพระราชกฤษฎีกากำหนดคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมให้ระบุท้องที่ที่จะกำหนดเป็นเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และให้มีแผนที่แสดงแนวเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมแนบท้ายพระราชกฤษฎีกานั้นด้วย แผนที่ดังกล่าวให้ถือเป็นส่วนหนึ่งแห่งพระราชกฤษฎีกา

พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมให้ใช้บังคับได้ไม่เกินสิบปี เมื่อระยะเวลาตามพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวจะสิ้นสุดลง ถ้าคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเห็นสมควรหรือเห็นชอบตามข้อเสนอของคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่ให้ขยายระยะเวลาการใช้บังคับพระราชกฤษฎีกา ให้เสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาดำเนินการตราเป็นพระราชกฤษฎีกาขยายระยะเวลาการใช้บังคับเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมต่อไป พระราชกฤษฎีกาขยายระยะเวลาจะกำหนดการแก้ไขปรับปรุงเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเสียใหม่ให้เหมาะสมแก่สภาพการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปก็ได้

ในระหว่างที่ใช้บังคับพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ถ้าคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเห็นสมควรหรือเห็นชอบตามข้อเสนอของคณะกรรมการการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่ว่าสภาพการณ์และสิ่งแวดล้อมในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเปลี่ยนแปลงไป ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อตราพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ในกรณีที่คณะรัฐมนตรีเห็นสมควรกำหนดเขตพื้นที่ควบคุมการใช้ประโยชน์โดยรอบเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมไว้ด้วยให้นำความในวรรคหนึ่ง วรรคสอง วรรคสามและวรรคสี่มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา 21 ให้คณะกรราการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่แจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดินที่อยู่ในบริเวณพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมทราบว่าที่ดินนั้นตกอยู่ในบังคับแห่งพระราชบัญญัตินี้ และจัดให้มีการปิดประกาศแสดงเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมไว้ในที่เปิดเผย ณ ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ สำนักงานที่ดินแห่งท้องที่นั้น และบริเวณเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พร้อมทั้งแจ้งให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องทราบ

มาตรา 22 ภายในระยะเวลาหนึ่งปีนับแต่วันที่พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมใช้บังคับ ห้ามมิให้เจ้าของที่ดินหรือผู้มีสิทธิในที่ดินจำหน่ายด้วยประการใดๆ ซึ่งที่ดินในแนวเขตพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเว้นแต่เป็นการตกทอดโดยทางมรดกหรือเมื่อได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำท้องที่

เจ้าของที่ดินหรือผู้มีสิทธิในที่ดินผู้ใดประสงค์จะจำหน่ายที่ดินในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมให้แสดงความประสงค์เป็นหนังสือต่อคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำท้องที่เพื่อพิจารณา ถ้าคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมให้ความเห็นชอบจึงจะดำเนินการจำหน่ายที่ดินนั้นต่อไปได้ ในกรณีที่คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำท้องที่ปฏิเสธให้เจ้าของที่ดินหรือผู้มีสิทธิในที่ดินอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

การอนุญาตของคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำท้องที่ให้กระทำได้เฉพาะกรณีการจำหน่ายที่ดินนั้นไม่มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติตามมาตรานี้ ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกำหนดหลักเกณฑ์การจำหน่ายที่ดินที่ไม่มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินขึ้นไว้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำท้องที่

การจำหน่ายที่ดินโดยฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งมาตรานี้ให้ตกเป็นโมฆะ

มาตรา 23 ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่จัดทำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินตามพระราชกฤษฎีกาการกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อเสนอความเห็นชอบต่อคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

แผนการใช้ประโยชน์ที่ดินตามวรรคหนึ่งประกอบด้วย

(1) รายละเอียดแสดงการจำแนกที่ดินและลักษณะหรือประเภทของการประกอบเกษตรกรรมในที่ดินแต่ละแห่งให้สอดคล้องกับนโยบายการวางแผนพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมที่คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกำหนด

(2) การจัดวางระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็นเพื่อประโยชน์ในการประกอบเกษตรกรรม

(3) การส่งเสริมการผลิตและการช่วยเหลือเกษตรกรรม

(4) หลักเกณฑ์การใช้ประโยชน์ที่ดิน

ในการจัดทำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและเจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดินในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตามความเหมาะสมเพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณากำหนดแผนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมอาจมีคำสั่งให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่แก้ไขปรับปรุงตามที่เห็นเหมาะสมได้ และในกรณีที่คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเห็นชอบกับแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินนั้นแล้วถ้าการดำเนินการตามแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินดังกล่าวมีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินการของหน่วยงานของรัฐใดให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมแจ้งให้หน่วยงานของรัฐนั้นปฏิบัติตามแผนงานใช้ประโยชน์ที่ดินดังกล่าว ถ้าหน่วยงานของรัฐนั้นมีข้อขัดข้องในการดำเนินการให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเสนอเรื่องต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อชี้ขาด

มาตรา 24 เพื่อประโยชน์ในการใช้ที่ดินในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและเขตพื้นที่ควบคุมการใช้ประโยชน์ตามพระรากฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำท้องที่โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมีอำนาจประกาศกำหนดในเรื่องดังต่อไปนี้

(1) ห้ามการประกอบเกษตรกรรมบางประเภทหรือบางลักษณะ

(2) ห้ามการประกอบอุตสาหกรรมหรือการประกอบกิจการอื่นในทางพาณิชย์บางประเภทหรือบางลักษณะ

ในกรณีที่มีการฝ่าฝืนประกาศตามวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่มีอำนาจสั่งให้ผู้ฝ่าฝืนรื้อถอนหรือทำให้คืนสู่สภาพเดิม ถ้าผู้ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมดำเนินการรื้อถอนหรือทำให้คืนสู่สภาพเดิมโดยผู้ฝ่าฝืนจะเรียกร้องค่าเสียหายมิได้ และต้องเป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายในการรื้อถอนหรือทำให้คืนสู่สภาพเดิมด้วย

ในกรณีที่ผู้ฝ่าฝืนประกาศตามวรรคหนึ่ง (1) โดยมิได้จงใจและคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำท้องที่เห็นสมควร คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำท้องที่เห็นสมควร คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำท้องที่อาจจัดหาเงินทุนเพื่อให้เกษตรกรผู้นั้นกู้ยืมก็ได้โดยมีการกำหนดการชำระหนี้ตามหลักเกณฑ์และระยะเวลาตามที่คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกำหนด

ความในมาตรานี้มิให้ใช้บังคับแก่กรณีที่เจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดินได้ใช้ประโยชน์ที่ดินมาก่อนที่จะมีประกาศตามวรรคหนึ่งใช้บังคับ และจะใช้ประโยชน์ที่ดินเช่นนั้นต่อไป แต่ถ้ารัฐมนตรีเห็นว่าการใช้ประโยชน์ที่ดินเช่นนั้นต่อไปอาจจะมีผลกระทบกระเทือนต่อการประกอบเกษตรกรรมรัฐมนตรีมีอำนาจออกคำสั่งเป็นหนังสือหรือเจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดินให้แก้ไข เปลี่ยนแปลง หรือระงับการใช้ประโยชน์ที่ดินตามหลักเกณฑ์วิธีการ เงื่อนไขและภายในระยะเวลาที่เห็นสมควรได้ แต่ถ้าการปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าวทำให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดินนั้นต้องเสียหายหรือขาดประโยชน์ที่เคยได้รับเกินสมควร ให้ผู้นั้นมีสิทธิได้รับค่าทดแทนตามความเป็นธรรมด้วย

มาตรา 25 ภายในแนวเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ห้ามมิให้บุคคลใดใช้ประโยชน์ในที่ดินเป็นอย่างอื่นที่มิใช่การประกอบเกษตรกรรม หรือทำการปลูกสร้างสิ่งใดๆ หรือทำการใดๆ แก่ที่ดินนั้นอันอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่การประกอบเกษตรกรรม เว้นแต่จะได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่

การขออนุญาตตามวรรคหนึ่งให้ผู้ประสงค์จะขออนุญาตแจ้งความประสงค์พร้อมทั้งระบุวัตถุประสงค์หรือโครงการ หรือการดำเนินการที่จะกระทำต่อคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่ให้คำนึงถึงผลกระทบต่อการประกอบเกษตรกรรมและสภาพแวดล้อมในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ผู้ได้รับอนุญาตต้องจ่าค่าทดแทนตามที่คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่กำหนดโดยคำนึงถึงค่าเฉลี่ยจากผลิตผลที่ได้รับจากการประกอบเกษตรกรรมให้พื้นที่นั้น และประโยชน์ที่ผู้ได้รับอนุญาตจะได้รับจากการดำเนินการตามที่ขออนุญาต

ให้นำความในมาตรา 24 วรรคสองและวรรคสี่มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา 26 ภายใต้บังคับมาตรา 22 การโอนที่ดินในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจะกระทำได้ต่อเมื่อได้รับค่ารับรองจากคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่ให้โอนที่ดินได้ ทั้งนี้ เว้นแต่เป็นการโอนโดยทางมรดก

มาตรา 27 การโอนที่ดินโดยฝ่าฝืนบทบัญญัติมาตรานี้ให้ตกเป็นโมฆะในกรณีที่เห็นสมควรเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาที่ดินในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมได้อย่างสมบูรณ์และเป็นการเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุนการผลิต คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่อาจเสนอความเห็นต่อคณะกรรมคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อให้มีการดำเนินการจัดรูปที่ดินตามกฎหมายว่าด้วยการจัดรูปที่ดินในบริเวณใดบริเวณหนึ่งในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรก็ได้ ถ้าคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเห็นชอบให้เสนอเรื่องต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อมีมติให้หน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการจัดรูปที่ดินตามอำนาจหน้าที่โดยเร่งด่วน

มาตรา 28 ถ้าที่ดินแปลงใดในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมิได้มีการประกอบเกษตรกรรมหรือประกอบเกษตรกรรมแต่ไม่คุ้มค่าของการใช้ประโยชน์ในที่ดินนั้นอย่างสมบูรณ์คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำท้องที่อาจทำความตกลงกับเจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินเพื่อนำที่ดินแปลงนั้นให้บุคคลอื่นเช่าเพื่อประกอบเกษตรกรรมในเวลาที่กำหนดต่อไปได้ ในกรณีเช่นว่านี้ให้เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินได้รับผลประโยชน์จากค่าเช่าตลอดระยะเวลาการเช่า แต่จะเลิกข้อตกลงดังกล่าวก่อนครบกำหนดระยะเวลา ที่ตกลงกันไว้มิได้

หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการทำความตกลงตามวรรคหนึ่ง และการนำที่ดินให้บุคคลอื่นเช่าให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกำหนด

ในกรณีที่เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินไม่ยินยอมทำความตกลงตามวรรคหนึ่ง และคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำพื้นที่เห็นว่ามีความจำเป็นต้องนำที่ดินนั้นไปใช้ประโยชน์เพื่อการประกอบเกษตรกรรม คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมอาจเสนอความเห็นต่อคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อให้มีการดำเนินการปฏิรูปที่ดินตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม สำหรับที่ดินแปลงนั้นก็ได้ ถ้าคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเห็นชอบให้เสนอเรื่องต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อมีมติให้หน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการปฏิรูปที่ดินตามอำนาจหน้าที่โดยเร็วต่อไป

หมวด 3
มาตรการส่งเสริม

มาตรา 29 เพื่อประโยชน์ในการช่วยเหลือเกษตรกรในเขตคุ้มครองที่เกษตรกรรมให้ถือว่าเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเป็นเขตเกษตรเศรษฐกิจตามกฎหมายว่าด้วยเศรษฐกิจการเกษตร ในการนี้ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเสนอความเห็นเกี่ยวกับมาตรการเพื่อส่งเสริมการเกษตรต่อรัฐรัฐมนตรีผู้รักษาการตามกฎหมายว่าด้วยเศรษฐกิจการเกษตรเพื่อดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ต่อไป โดยให้พยายามให้การส่งเสริมและช่วยเหลือการประกอบเกษตรกรรมในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเป็นลำดับแรกก่อนการส่งเสริมและช่วยเหลือการประกอบเกษตรกรรมบริเวณอื่น

มาตรา 30 ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมดำเนินการหรือประสานงานกับหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบเกี่ยวกับกิจการสาธารณูปโภค เพื่อจัดให้มีระบบการชลประทาน ระบบขนส่งและสาธารณูปโภคที่จำเป็นในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมให้เพียงพอแก่ความจำเป็นในการประกอบเกษตรกรรม ในกรณีที่มีปัญหาในการดำเนินการให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเสนอเรื่องต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อให้มีมติสนับสนุนการดำเนินการ เมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติแล้วให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องดำเนินการโดยเร็ว

มาตรา 31 ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมพิจารณาช่วยเหลือเกษตรกรที่ประกอบเกษตรกรรมในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในด้านเงินทุนเพื่อประกอบเกษตรกรรมหรือการปลดเปลื้องหนี้สินที่เกิดจากการประกอบเกษตรกรรม ตามควรแก่กรณีโดยใช้เงินกองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมหรือประสานงานกับเหล่าเงินทุนต่างๆ หรือเสนอโครงการต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อมีมติสนับสนุนด้านเงินทุน

มาตรา 32 ให้จัดตั้งกองทุนขึ้นกองทุนหนึ่งเรียกว่า “กองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม” ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ประกอบด้วยเงินและทรัพย์สินตามมาตรา33 เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตามพระราชบัญญัตินี้

รายได้ของกองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ให้นำส่งเข้าบัญชีกองทุนคุ้มครองคณะกรรมการเกษตรกรรมโดยไม่ต้องนำส่งเป็นรายได้แผ่นดิน

การใช้จ่ายเงินของกองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมให้กระทำได้เฉพาะเพื่อการดำเนินการเพื่อประโยชนะเกี่ยวกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตามพระราชบัญญัตินี้ รวมทั้งการช่วยเหลือทางการเงินหรือให้สินเชื่อแก่บรรดาเกษตรกรในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมทั้งนี้ตามระเบียบที่คณะกรรมการการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกำหนด

รายงานการรับจ่ายเงิน เมื่อสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินได้ตรวจสอบแล้วให้ทำรายงานผลการตรวจสอบเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อเสนอรัฐสภาทราบ

ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เก็บรักษาเงินกองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและเงินจ่ายจากกองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 33 กองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประกอบด้วย

(1) เงินที่ได้รับจากงบประมาณแผ่นดิน

(2) เงินที่ได้รับจากกองทุนสงเคราะห์เกษตรกรตามกฎหมายว่าด้วยกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร

(3) เงินหรือทรัพย์สินอื่นที่ได้รับจากรัฐบาล หรือแหล่งต่างๆ ภายในประเทศหรือต่างประเทศ หรือองค์การระหว่างประเทศหรือบุคคลอื่น

(4) เงินทดแทนการใช้ประโยชน์ในที่ดินตามมาตรา 25

(5) เงินดอกผลหรือผลประโยชน์ใดๆ เกิดจากกองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ในกรณีที่มีกฎหมายกำหนดให้เรียกเก็บเงินจากบรรดาเจ้าของที่ดินโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างความเป็นธรรมในการใช้ประโยชน์ที่ดิน คณะรัฐมนตรีอาจมีมติให้นำเงินที่ได้รับดังกล่าวเข้าสมทบเป็นกองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมได้

หมวด 4
พนักงานเจ้าหน้าที่

มาตรา 34 เพื่อประโยชน์ในการสำรวจ ตรวจสอบและดำเนินการใดๆ เกี่ยวกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตามพระราชบัญญัตินี้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจดังต่อไปนี้

(1) เข้าไปในที่ดินหรือสถานที่ใดๆ ในเขตที่ดินตามพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตที่ดินคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ในระหว่างพระอาทิตย์ขึ้นถึงพระอาทิตย์ตก

(2) มีหนังสือเรียกบุคคลใดๆ มาให้ถ้อยคำ หรือให้ส่งเอกสารหรือสิ่งใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมได้ตามความจำเป็น

มาตรา 35 ในการปฏิบัติการตามมาตรา 34 ให้ผู้ซึ่งเกี่ยวข้องอำนวยความสะดวกตามสมควร และให้พนักงานเจ้าหน้าที่แสดงบัตรประจำตัวเมื่อผู้ซึ่งเกี่ยวข้องร้องขอ

บัตรประจำตัวให้เป็นไปตามแบบที่รัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

หมวดที่ 5
บทกำหนดโทษ

มาตรา 36 ผู้ใดฝ่าฝืนประกาศของคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตามมาตรา 24 วรรคหนึ่ง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามเดือนหรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 37 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 25 วรรคหนึ่งต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนหรือปรับไม่เกินสองพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 38 ผู้ใดไม่มาให้ถ้อยคำหรือไม่ส่งเอกสารหรือวัตถุใดๆ ตามที่คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำท้องที่หรือคณะกรรมการที่คณะกรรมการดังกล่าวแต่งตั้ง หรือตามคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือขัดขวางหรือไม่อำนวยความสะดวกตามสมควรแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 34 (1) ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองพันบาท

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

นายกรัฐมนตรี

(2) ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. ....[2)]

บันทึกหลักการและเหตุผล
ประกอบร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ....

.....

หลักการ

ให้มีการบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

เหตุผล

เนื่องจากประเทศเกษตรกรรม ที่ดินจึงเป็นปัจจัยสำคัญและเป็นรากฐานของการผลิตทางการเกษตร ดังนั้น การใช้ที่ดินจึงต้องใช้ให้เกิดประโยชน์และนานที่สุด ในอดีตประเทศไทยเคยมีที่ดินอุดมสมบูรณ์ แต่ปัจจุบันกลับประสบปัญหาเกี่ยวกับที่ดินอย่างรุนแรง เพราะได้ใช้ที่ดินเพื่อเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาทั้งในด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และกิจกรรมบริการอื่นๆ อย่างฟุ่มเฟือย ขาดการวางแผน การจัดการที่เหมาะสม และขาดการบำรุงรักษาฟื้นฟูมาโดยตลอด อีกทั้งยังมีการใช้ที่ดินในลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับสมรรถนะของดิน มีการนำที่ดินที่เหมาะสมกับการเกษตรไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ ตามภาวการณ์ขยายตัวทางเศรษฐกิจ จนทำให้เกิดการขาดแคลนพื้นที่เกษตรกรรมที่สมบูรณ์เกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น และมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงทั้งปัจจุบันและอนาคต สมควรให้มีกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมขึ้นโดยเฉพาะ เพื่อให้มีการควบคุมและส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมแก่การเกษตรกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ขึ้น

[2)] ยกร่างโดยคณะกรรมาธิการการปกครอง สภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2543

ร่าง พระราชบัญญัติคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. .....

.....

.....

โดยที่เป็นการสมควรมีกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

.....

.....

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. .....”

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่.....

มาตรา 3 บรรดาบทกฎหมาย กฎ หรือ ข้อบังคับอื่นในส่วนที่มีบัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้แทน

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

“เกษตรกรรม” หมายความว่า การทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงสัตว์น้ำ และกิจการอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง (และกิจการอื่นตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา)

“เขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม” หมายความว่า เขตที่ดินที่พระราชกฤษฎีกากำหนดเป็นเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

“เจ้าของที่ดิน” หมายความว่า ผู้มีสิทธิในที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดิน

“พนักงานเจ้าหน้าที่” หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 5 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงและสหกรณ์ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่กับออกกฎกระทรวงเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัติตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวดที่ 1
คณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

มาตรา 16 ให้มีกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม” ประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นประธานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปลัดกระทรวงมหาดไทย เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ เลขาธิการและคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อธิบดีกรมการปกครอง อธิบดีกรมที่ดิน อธิบดีกรมโยธาธิการ อธิบดีกรมผังเมือง เลขาธิการสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร อธิบดีกรมป่าไม้ อธิบดีกรมประมง อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ หัวหน้าสำนักงานจัดรูปที่ดินกลาง เลขาธิการสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม อธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ อธิบดีกรมธนารักษ์ อธิบดีกรมโรงงานอุตสาหกรรม และผู้จัดการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นกรรมการ อธิบดีกรมพัฒนาที่ดินเป็นกรรมการและเลขานุการและ

กรรมการอื่นอีกเจ็ดคน ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิสามคนและผู้แทนเกษตรกรหรือผู้แทนสถาบันองค์กรอิสระที่มีความเกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรมสี่คน

มาตรา 7 ให้มีคณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมประจำจังหวัดขึ้นคณะหนึ่ง เรียกว่า “คณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัด” ประกอบด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ปลัดจังหวัด อัยการจังหวัด เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดโยธาธิการ ผังเมืองจังหวัด ประชาสงเคราะห์จังหวัด ปฏิรูปที่ดินจังหวัด ป่าไม้จังหวัด สหกรณ์จังหวัด เกษตรจังหวัด ผู้แทนกรมชลประทาน ผู้แทนสำนักงานจัดรูปที่ดินกลาง ผู้แทนการพัฒนาที่ดิน ผู้แทนธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร นายอำเภอและปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอท้องที่ เป็นกรรมการและกรรมการอื่นอีกไม่เกินห้าคน ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งจากเจ้าของที่ดินในท้องที่จังหวัดนั้นๆ และให้หัวหน้าสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัด เป็นกรรมการและเลขานุการ

ในท้องที่กรุงเทพมหานคร ให้คณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมทำหน้าที่คณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัด สำหรับกรุงเทพมหานครด้วย

มาตรา 8 ให้กรรมการซึ่งได้รับแต่งตั้งตามมาตรา 6 มาตรา 7 มีวาระอยู่ในตำแหน่งคราวละสองปี

ในกรณีที่มีการแต่งตั้งกรรมการในระหว่างที่กรรมการซึ่งแต่งตั้งไว้แล้วยังมีวาระอยู่ในตำแหน่งไม่ว่าจะเป็นการแต่งตั้งเพิ่มขึ้นหรือแต่งตั้งซ่อม ให้ผู้ได้รับแต่งตั้งนั้นอยู่ในตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของกรรมการซึ่งได้รับแต่งตั้งไว้แล้วนั้น

กรรมการซึ่งพ้นจากตำแหน่งอาจได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการอีกได้

มาตรา 9 นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระตามมาตรา 8 วรรคหนึ่งกรรมการซึ่งได้รับแต่งตั้งพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

(1) ตาย

(2) ลาออก

(3) คณะรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีให้ออกแล้วแต่กรณี

(4) เป็นคนล้มละลาย

(5) เป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ

(6) ได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกเว้นแต่ความผิดลหุโทษหรือความผิดอันได้กระทำโดยประมาท

มาตรา 10 การประชุมของคณะกรรมการต้องมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งจำนวนของกรรมการทั้งหมดจึงเป็นองค์ประชุม

ถ้าประธานกรรมการไม่อยู่ในที่ประชุม ให้คณะกรรมการคนหนึ่งเป็นประธานในที่ประชุม

มาตรา 11 การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมให้ถือเสียงข้างมาก

กรรมการคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา 12 ให้คณะกรรมการหรือคณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัด มีอำนาจแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อช่วยเหลือในการดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วรายงานคณะกรรมการหรือคณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัด

ให้นำความในมาตรา 10 และมาตรา 11 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา 13 ให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) พิจารณากำหนดเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เพื่อเสนอให้รัฐมนตรีออกประกาศตามมาตรา 17

(2) ให้ความเห็นชอบในการกำหนดเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมและการขยายหรือการเพิกถอนเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

(3) พิจารณากำหนดนโยบายและแผนการส่งเสริมและบำรุงเกษตรกรรมในเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เพื่อของความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี

(4) วินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดินตามคำร้องหรือคำอุทธรณ์ของเจ้าของที่ดินหรือบุคคลผู้ครอบครองที่ดินในเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

(5) วางระเบียบหรือข้อบังคับกำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์หรือการคุ้มครองที่ดินในเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

ระเบียบหรือข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา 14 ให้คณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) จัดให้มีการสำรวจบริเวณที่เห็นสมควรกำหนดเป็นเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมตามประกาศของรัฐมนตรี

(2) จัดให้มีการประชุมเพื่อชี้แจงให้เจ้าของที่ดินและประชาชนในท้องที่เข้าใจความมุ่งหมายการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมและประโยชน์ที่จะพึงได้รับรวมทั้งรับฟังความคิดเห็น

(3) พิจารณาวางแผนการส่งเสริมและบำรุงเกษตรกรรมเพื่อเสนอคณะกรรมการ

(4) ดำเนินการสอบสวนและวินิจฉัยคำร้องของเจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินในเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

(5) ดำเนินการเกี่ยวกับการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมตามระเบียบหรือข้อบังคับหรือมติของคณะกรรมการมอบหมาย

(6) วางระเบียบหรือข้อบังคับกำหนดหลักเกณฑ์ และเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์หรือการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับระเบียบหรือข้อบังคับหรือมติของคณะกรรมการ

หมวด 2
การคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

มาตรา 15 การกำหนดเขตที่ดินในท้องที่ใดให้เป็นเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกา

ในพระราชกฤษฎีกาตามวรรคหนึ่ง ให้มีแผนที่แสดงเขตและระบุท้องที่ที่อยู่ในเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมแนบท้ายพระราชกฤษฎีกานั้นด้วย แผนที่ดังกล่าวให้ถือเป็นส่วนหนึ่งแห่งพระราชกฤษฎีกา

การกำหนดเขตที่ดินให้เป็นเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมตามวรรคหนึ่งให้ถือเขตของหมู่บ้านหรือตำบลเป็นหลัก โดยให้ดำเนินการในท้องที่ที่มีที่ดินเหมาะสมต่อการเกษตร หรือที่รัฐได้ลงทุนทางด้านโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรไว้แล้ว

มาตรา 16 การขยายหรือการเพิกถอนเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วนให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา และในกรณีที่มิใช่เป็นการเพิกถอนเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมทั้งหมดให้มีแผนที่แสดงเขตที่เปลี่ยนแปลงไปแนบท้ายพระราชกฤษฎีกาด้วย

มาตรา 17 เพื่อประโยชน์ในการตราพระราชกฤษฎีกาตามมาตรา 15 ให้รัฐมนตรีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษากำหนดท้องที่ที่จะสำรวจเป็นเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ประกาศดังกล่าวให้มีแผนที่สังเขปแสดงเขตท้องที่ที่จะสำรวจเพื่อกำหนดเป็นเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมแนบท้ายประกาศนั้นด้วย แผนที่ดังกล่าวให้ถือเป็นส่วนหนึ่งแห่งประกาศ

มาตรา 18 ให้คณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัด ปิดประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมไว้ในที่เปิดเผย ณ ที่ว่าการเขตที่ทำการแขวงของกรุงเทพมหานคร หรือที่ว่าการอำเภอ หรือกิ่งอำเภอ ที่ทำการขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและสาธารณสถานภายในเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และมีหนังสือแจ้งให้เจ้าของที่ดินทราบ

มาตรา 19 เมื่อได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมใช้บังคับในท้องที่ใดแล้ว ห้ามมิให้เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินในเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมใช้ที่ดินนั้น เพื่อประโยชน์อย่างอื่นที่มิใช่เกษตรกรรม หรือทำการปลูกสร้างสิ่งใดๆ หรือทำการใดๆ แก่ที่ดินนั้น อันอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เว้นแต่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากคณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัด

ความในวรรคหนึ่งมิให้ใช้บังคับแก่กรณีที่เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินได้ใช้ประโยชน์ที่ดินมาก่อนที่จะมีพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และจะใช้ประโยชน์ที่ดินเช่นนั้นต่อไป เมื่อมีพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมแล้ว แต่ถ้าคณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดเห็นว่าการใช้ประโยชน์ที่ดินเช่นนั้นต่อไปจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม คณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดมีอำนาจกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินจะต้องแก้ไข เปลี่ยนแปลงหรือระงับการใช้ประโยชน์ที่ดินเช่นนั้นต่อไป การกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขดังกล่าว ให้คำนึงถึงกิจการที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดิน สภาพของที่ดินและทรัพย์สินอื่นที่เกี่ยวกับที่ดิน การลงทุน ประโยชน์หรือผลกระทบที่ได้รับจากกิจการนั้น ทั้งนี้ให้คณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดเชิญเจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินมาแสดงข้อเท็จจริงและความคิดเห็นประกอบด้วย

เมื่อได้กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขดังกล่าวในวรรคสองแล้ว ให้คณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดมีหนังสือแจ้งให้เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินทราบ และเจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินมีสิทธิคัดค้านได้

มาตรา 20 ให้เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินที่ประสงค์จะคัดค้านยื่นคำร้องคัดค้านต่อคณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัด ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับหนังสือแจ้ง

ในกรณีที่มีผู้ร้องคัดค้านตามวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดมีอำนาจสอบสวนและเรียกบุคคลใดๆ มาให้ถ้อยคำ หรือส่งเอกสารที่เกี่ยวข้องได้ตามความจำเป็นและวินิจฉัยสั่งการไปตามที่เห็นสมควร และแจ้งคำวินิจนั้นเป็นหนังสือไปยังบุคคลที่เกี่ยวข้องภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับคำคัดค้าน

เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินผู้ใดไม่พอใจคำวินิจฉัยสั่งการตามวรรคสองมีสิทธิยื่นอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการภายในสามสิบวันนับแต่วันได้รับแจ้งคำวินิจฉัยให้คณะกรรมการวินิจฉัยคำอุทธรณ์นั้นให้แล้วเสร็จภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับอุทธรณ์ ถ้ามีเหตุจำเป็นไม่อาจพิจารณาให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาดังกล่าว ให้กรรมการและเลขานุการมีหนังสือแจ้งให้ผู้อุทธรณ์ทราบก่อนครบกำหนดเวลาดังกล่าว ในการนี้ให้ขยายเวลาการพิจารณาอุทธรณ์ออกไปได้ไม่เกินสามสิบวันนับแต่วันที่ครบกำหนดเวลาดังกล่าว

ในระหว่างคัดค้านหรืออุทธรณ์ ห้ามมิให้ผู้คัดค้านหรืออุทธรณ์กระทำการใดๆ อันเป็นมูลกรณีแห่งการคัดค้านหรือการอุทธรณ์

มาตรา 21 เพื่อประโยชน์ในการสำรวจและดำเนินการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมให้กรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม กรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดและพนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจดังต่อไปนี้

(1) เข้าไปในที่ดินในเขตท้องที่ที่จะกำหนดเป็นเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

(2) มีหนังสือเรียกบุคคลใดๆ มาให้ถ้อยคำหรือให้คำส่งเอกสารหรือสิ่งใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้ตามความจำเป็น

มาตรา 22 ในการปฏิบัติการตามมาตรา 21 ให้กรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัด หรือพนักงานเจ้าหน้าที่กระทำในระหว่างเวลาพระอาทิตย์ขึ้นถึงพระอาทิตย์ตก โดยให้เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินอำนวยความสะดวกตามสมควร และในการนี้ให้พนักงานเจ้าหน้าที่แสดงบัตรประจำตัวต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง

บัตรประจำตัวให้เป็นไปตามแบบที่รัฐมนตรีกำหนด โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

หมวด3
การส่งเสริมการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

มาตรา 23 ภายใต้บังคับกฎหมายว่าด้วยภาษีบำรุงท้องที่ ให้คณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดมีอำนาจพิจารณาลดหย่อนหรือยกเว้นการจัดเก็บภาษีสำหรับที่ดินที่ใช้ประโยชน์เพื่อเกษตรกรรมซึ่งอยู่ในเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้ตามความจำเป็น โดยคำนึงถึงสภาพของที่ดินหรือประโยชน์ที่เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินได้รับ

มาตรา 24 เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินในเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมย่อมได้รับการสนับสนุนในด้านการผลิตและการาจำหน่ายผลิตผลเกษตรกรรม

มาตรา 25 ที่ดินแปลงใดถ้าเจ้าของไม่ต้องการประกอบเกษตรกรรมต่อไปให้รัฐมีอำนาจจัดซื้อที่ดินนั้นเพื่อดำเนินการจำหน่ายให้กับผู้ที่มีความประสงค์ใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมต่อไป ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง และให้ได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมในการจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมและการเสียภาษีอากรเฉพาะกรณีที่รัฐจะต้องเป็นฝ่ายชำระ

การจัดซื้อหรือจำหน่ายที่ดินดังกล่าว ให้กำหนดเงินค่าทดแทนโดยคำนึงถึงการได้มา สภาพความอุดมสมบูรณ์ และทำเลที่ตั้งของที่ดิน ประกอบกับมูลค่าของผลิตผลเกษตรกรรมที่สามารถผลิตได้จากที่ดินในท้องถิ่นนั้น

มาตรา 26 ให้มีกองทุนขึ้นกองทุนหนึ่ง เรียกว่า “กองทุนคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม”เพื่อใช้ในการซื้อที่ดินในเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมซึ่งเจ้าของที่ดินไม่ต้องการประกอบเกษตรกรรมต่อไป และเพื่อให้เจ้าของที่ดินกู้ยืมไปใช้ในการลงทุนพัฒนาที่ดินและประกอบอาชีพเกษตรกรรมกองทุนคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมประกอบด้วยเงินที่ได้รับการจัดสรร จากงบประมาณแผ่นดินและเงินจากแหล่งอื่นๆ เงินจากกองทุนคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมให้ใช้จ่ายเพื่อวัตถุประสงค์ ตามวรรคหนึ่งและเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารงานกองทุนคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ทั้งนี้ให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับ หรือมติที่คณะกรรมการกำหนด

หมวด 4
บทกำหนดโทษ

มาตรา 27 ผู้ใด

(1) ไม่อำนวยความสะดวกแก่กรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม กรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัด หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติการตามมาตรา 21 (1)

(2) ไม่มาให้ถ้อยคำหรือไม่ส่งเอกสารหรือสิ่งใดๆ ที่เรียกให้มาหรือให้ส่งตามมาตรา 21 (2) ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน .....บาท

มาตรา 28 ผู้ใดฝ่าฝืน มาตรา 19 วรรคหนึ่ง ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน ..... บาท

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

(3) (ร่าง) พระราชบัญญัติการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. ....[3)]

ร่างพระราชบัญญัติการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. ....

โดยที่เป็นการสมควรมีกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

พระราชบัญญัตินี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลซึ่งมาตรา 29 ประกอบมาตรา 41 มาตรา 42 และมาตรา 43 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา 1 พระราชบัญญัติที่เรียกว่า พระราชบัญญัติการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. ....

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป

มาตรา 3 ในพระราชบัญญัตินี้

ที่ดิน หมายความว่า ที่ดินของรัฐและเอกชนที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม

พื้นที่เกษตรกรรม หมายความว่า พื้นที่ที่มีพระราชกฤษฎีกากำหนดเป็นพื้นที่เกษตรกรรม

เจ้าของที่ดิน หมายความว่า ผู้มีสิทธิในที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดินหรือกฎหมายอื่น

สิทธิในที่ดิน หมายความว่า กรรมสิทธิ์ สิทธิครอบครอง และสิทธิการเช่าในพื้นที่เกษตรกรรม

คนต่างด้าว หมายความว่า บุคคลที่มิได้มีสัญชาติไทย และให้หมายความรวมถึงนิติบุคคลซึ่งมีคนต่างด้าวถือหุ้นในนิติบุคคลนั้นเกินกว่าร้อยละห้าสิบ หรือนิติบุคคลอื่นๆ ตามกฎหมายของแต่ละประเทศ

เจ้าของที่ดินแทนคนต่างด้าว หมายความว่า คนต่างด้าวซื้อที่ดินโดยให้คนไทยเป็นผู้ถือครองที่ดินแทน หรือรับโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดินแทนคนต่างด้าว และให้หมายความรวมถึงที่ดินบุคคลหรือสถาบัน ผู้ได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับมอบหมายเป็นตัวแทนในการถือและดูแลที่ดิน แทนเจ้าของซึ่งเป็นคนต่างด้าว

เขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม หมายความว่า เขตที่ดินที่มีพระราชกฤษฎีกากำหนดให้เป็นเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

พนักงานเจ้าหน้าที่ หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

คณะกรรมการ หมายความว่า คณะกรรมการการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

มาตรา 4 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยรักษาการตามพระราชพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่กับออกกฎหมายกระทรวงและประกาศ เพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของแต่ละกระทรวง กฎกระทรวงและประกาศนั้น เมื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

[3)] ยกร่างโดย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2552

หมวด 1
คณะกรรมการ

มาตรา 5 ให้มีคณะกรรมการการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ประกอบด้วย รองนายกรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมาย เป็นประธาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นรองประธาน ปลัดกระทรวงมหาดไทย อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร อธิบดีกรมชลประธาน อธิบดีกรมอุทยาน สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ อธิบดีกรมพัฒนาที่ดิน อธิบดีกรมการข้าว เลขาธิการสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร เลขาธิการสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม อธิบดีกรมที่ดิน อธิบดีกรมโยธาธิการและผังเมือง อธิบดีกรมพัฒนาธุรกิจการค้า อธิบดีกรมสอบสวนคดีพิเศษ ผู้บัญชาการสำนักงานตำรวจแห่งชาติเป็นกรรมการ กรรมการอื่นจำนวนไม่เกินเก้าคน ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนสามคน ภาคเอกชนาจำนวนสามคน และผู้แทนเกษตรกรจำนวนสามคนให้ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นกรรมการและเลขานุการ ทั้งนี้ เลขานุการได้ตามความเหมาะสม ในกรณีที่มีพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตพื้นที่เกษตรกรรมตามมาตรา 15 ใช้บังคับในท้องที่กรุงเทพมหานครแล้ว ให้คณะกรรมการทำหน้าที่คณะกรรมการการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจังหวัดสำหรับกรุงเทพมหานครด้วย

มาตรา 6 เมื่อได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตพื้นที่เกษตรกรรมตามมาตรา 15 ใช้บังคับในเขตท้องที่ใดในจังหวัดใดแล้ว ให้มีคณะกรรมการการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประจำจังหวัดขึ้นคณะหนึ่งในจังหวัดนั้น เรียกว่า คณะกรรมการการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจังหวัด ประกอบด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัด เกษตรจังหวัด ผู้อำนวยการโครงการชลประทาน (จังหวัด) สหกรณ์จังหวัด พัฒนาที่ดินจังหวัด ปฏิรูปที่ดินจังหวัด ผู้แทนกรมการข้าว ผู้แทนกรมอุทยาน สัตว์ป่า และพันธุ์พืช โยธาธิการและผังเมืองจังหวัด ผู้แทนกรมพัฒนาธุรกิจการค้า ผู้บัญชาการตำรวจภูธรจังหวัด ปลัดจังหวัดเป็นกรรมการ กรรมการอื่นจำนวนไม่เกินเจ็ดคน ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนสองคน ภาคเอกชนจำนวนสองคน และผู้แทนเกษตรกรจำนวนสามคนให้เกษตรและสหกรณ์จังหวัด เป็นกรรมการและเลขานุการ ทั้งนี้ เลขานุการอาจแต่งตั้งผู้ช่วยเลขานุการได้ตามความเหมาะสม

มาตรา 7 ให้กรรมการซึ่งได้รับแต่งตั้งตามมาตรา 5 มีวาระอยู่ในตำแหน่งคราวละสี่ปี ในกรณีที่มีการแต่งตั้งกรรมการซึ่งแต่งตั้งไว้แล้วยังมีวาระอยู่ให้ผู้ได้รับแต่งตั้งนั้นอยู่ในตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของกรรมการซึ่งได้รับแต่งตั้งไว้แล้วนั้น กรรมการซึ่งพ้นจากตำแหน่งอาจได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการอีกได้

มาตรา 8 นอกจากพ้นจากตำแหน่งตามวาระตามมาตรา 7 วรรคหนึ่ง กรรมการซึ่งได้รับแต่งตั้งพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

(1) ตาย

(2) ลาออก

(3) คณะรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีให้ออกแล้วแต่กรณี

(4) เป็นคนล้มละลาย

(5) เป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ

(6) ได้รับโทษ จำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่ความผิดลหุโทษหรือความผิดอันได้กระทำโดยประมาท

มาตรา 9 การประชุมคณะกรรมการต้องมีกรรมการประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งจำนวนของกรรมการทั้งหมดจึงเป็นองค์ประชุมถ้าประธานกรรมการไม่อยู่ในที่ประชุม ให้รองประธานทำหน้าที่ประธานในที่ประชุม และถ้าประธานและรองประธานไม่อยู่ในที่ประชุม คณะกรรมการเลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นประธานในที่ประชุม

มาตรา 10 การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมให้ถือเสียงข้างมาก

กรรมการคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงเป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา 11 ให้คณะกรรมการหรือคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจังหวัด มีอำนาจแต่งตั้งคณะอนุกรรมการ คณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งได้ตามความจำเป็น ให้นำความในมาตรา 9 และมาตรา 10 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา 12 ให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) พิจารณาให้ความเห็นชอบการกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

(2) พิจารณากำหนดนโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริม การฟื้นฟู และบำรุงรักษาดินและที่ดินในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรี

(3) พิจารณาให้ความเห็นชอบการขยายหรือการเพิกถอนเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

(4) พิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดินตามคำร้องหรือคำอุทธรณ์ของเจ้าของที่ดินในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

(5) ส่งเสริมและสนับสนุนยุวเกษตรกรและเกษตรกรในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมให้เข้มแข็ง

(6) กำหนดระเบียบ หรือข้อบังคับ รวมตลอดถึงหลักเกณฑ์และเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์หรือการคุ้มครองที่ดินในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

มาตรา 13 ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) จัดให้มีการสำรวจบริเวณที่ดินที่เห็นสมควรจะกำหนดเป็นเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตามประกาศของรัฐมนตรี

(2) จัดให้มีการประชุมเพื่อชี้แจงให้เจ้าของที่ดินและประชาชนในท้องที่เข้าใจความมุ่งหมายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและประโยชน์ที่จะพึงได้รับ รวมทั้งรับฟังความคิดเห็น

(3) ดำเนินการสอบสวนและวินิจฉัยคำร้องของเจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

(4) เสนอความเห็นต่อคณะกรรมการเพื่อประกอบการพิจารณาอนุญาตการจำหน่ายที่ดิน การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

(5) ดำเนินการเกี่ยวกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตามระเบียบหรือข้อบังคับหรือมติของคณะกรรมการหรือตามที่คณะกรรมการมอบหมาย

(6) พิจารณาวางแผนการส่งเสริมและบำรุงเกษตรกรรมเพื่อเสนอคณะกรรมการ

(7) วางระเบียบหรือข้อบังคับกำหนดหลักเกณฑ์ และเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์หรือการคุ้มครองที่ดินในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับระเบียบ ข้อบังคับ หรือมติของคณะกรรมการ

มาตรา 14 ให้สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานธุรการของคณะกรรมการ และให้สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานธุรการของคณะกรรมการการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจังหวัด

หมวด 2 การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

มาตรา 15 การกำหนดเขตที่ดินในท้องที่ใดให้เป็นเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมให้ ตราเป็นพระราชกฤษฎีกาในพระราชกฤษฎีตามวรรคหนึ่ง ให้มีแผนที่แสดงเขตและระบุท้องที่ที่อยู่ในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมแนบท้ายพระราชกฤษฎีกานั้นด้วย แผนที่ดังกล่าวให้ถือเป็นส่วนหนึ่งแห่งพระราชกฤษฎีกา การกำหนดเขตที่ดินให้เป็นเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตามวรรคหนึ่ง โดยให้ดำเนินการในท้องที่ที่มีที่ดินเหมาะสมต่อการเกษตร หรือท้องที่ที่รัฐได้ลงทุนจัดทำโครงสร้างพื้นฐานด้านการชลประทานไว้แล้ว

มาตรา 16 การขยายหรือเพิกถอนเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วนให้กระทำได้โดยตรงเป็นพระราชกฤษฎีกาพื้นที่ใดที่ได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดให้เป็นพื้นที่เกษตรกรรมแล้ว หากประชาชนในเขตพื้นที่ดังกล่าว จำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละหกสิบ เข้าชื่อกันร้องขอให้เพิกถอน ให้คณะกรรมการรับพิจารณา คำร้องขอนั้น

มาตรา 17 ผู้ใดกระทำการใดๆ ให้ได้มาซึ่งที่ดินเพื่อคนต่างด้าว หรือเป็นเจ้าของที่ดินแทนคนต่างด้าว โดยกรณีมิได้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ตามที่กฎหมายอื่นหรือพระราชบัญญัตินี้กำหนด ให้ถือว่าการได้มาซึ่งที่ดินเป็นโมฆะ เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ตรวจสอบและทำการสอบสวนได้ความปรากฏว่า ผู้ใดได้มาซึ่งที่ดินแห่งใดในฐานะเป็นคนต่างด้าว หรือเป็นเจ้าของที่ดินแทนคนต่างด้าว ให้คณะกรรมการมีอำนาจสั่งให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจัดซื้อที่ดินแปลงนั้นได้ในทันที และสำหรับการกำหนดราคาที่ดินที่จัดซื้อต้องเป็นราคาไม่เกินราคาประเมินของกรมธนารักษ์กำหนด ให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมดำเนินการให้เป็นไปตามคำสั่งนั้น โดยให้ถือว่าเป็นที่ดินแปลงเล็กแปลงน้อย ตามมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.2518 และที่แก้ไขเพิ่มเติม

เมื่อคณะกรรมการมีมติให้จัดซื้อที่ดินแปลงนั้นแล้ว ผู้นั้นหรือเจ้าของที่ดินจะต้องปฏิบัติตามมติของคณะกรรมการ และมติคณะกรรมการให้ถือเป็นที่สุด

มาตรา 18 การเช่าที่ดินทั้งที่มีลายลักษณ์อักษร หรือเช่าซื้อที่ดินของคนต่างด้าวในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมให้ถือว่าเป็นโมฆะ

มาตรา 19 เพื่อประโยชน์ในการตราพระราชกฤษฎีกาตามมาตรา 15 ให้รัฐมนตรีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษากำหนดท้องที่ที่จะสำรวจเป็นเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ประกาศดังกล่าวให้มีแผนที่สังเขปแสดงเขตท้องที่ที่จะสำรวจเพื่อกำหนดเป็นเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมแนบท้ายประกาศนั้นด้วย แผนที่ดังกล่าวให้ถือเป็นส่วนหนึ่งแห่งประกาศ

ภายในเขตแผนที่ท้ายประกาศของรัฐมนตรีตามวรรคหนึ่ง ให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือผู้ซึ่งปฏิบัติงานร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจดังต่อไปนี้

(1) เข้าไปทำการอันจำเป็นเพื่อการสำรวจได้ แต่ต้องแจ้งให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดินทราบเสียก่อน

(2) ทำเครื่องหมายระดับ ขอบเขต หรือแนวเขต โดยปักหลักหรือขุดร่องแนว ในกรณีที่ต้องสร้างหมุดหลักฐานการแผนที่ในที่ดินของผู้ใด ก็ให้มีอำนาจสร้างหมุดหลักฐานลงได้ตามความจำเป็น

เมื่อมีความจำเป็นและโดยสมควร พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจขุดดิน ตีตรากิ่งไม้ และกระทำการอย่างอื่นแก่สิ่งที่กีดขวางการสำรวจได้เท่าที่จำเป็น ทั้งนี้ ให้คำนึงถึงการที่จะให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเสียหายบ่อยที่สุด

มาตรา 20 ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ปิดประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมไว้ในที่เปิดเผย ณ สำนักงานเขตกรุงเทพมหานคร หรือที่ว่าการอำเภอ หรือกิ่งอำเภอ ที่ทำการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่ง ในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

มาตรา 21 เมื่อได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมใช้บังคับในท้องที่ได้แล้ว ห้ามมิให้เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมใช้ที่ดินนั้นเพื่อประโยชน์อย่างอื่นที่มิใช่เกษตรกรรม หรือทำการปลูกสร้างสิ่งใดๆ หรือทำการปลูกสร้างสิ่งใดๆ หรือทำการใดๆ หรือทำการใดๆ แก่ที่ดินนั้นอันอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่การใช้ประโยชน์พื้นที่เกษตรกรรม เว้นแต่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากคณะกรรมการการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจังหวัด ความในวรรคหนึ่งมิให้ใช้บังคับแก่กรณีที่เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินได้ใช้ประโยชน์ที่ดินมาก่อนที่จะมีพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและจะใช้ประโยชน์ที่ดินเช่นนั้นต่อไปเมื่อมีพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และจะใช้ประโยชน์ที่ดินเช่นนั้นต่อไปเมื่อมีพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมแล้ว แต่ถ้าคณะกรรมการการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจังหวัดเห็นว่าการใช้ประโยชน์ที่ดินเช่นนั้นต่อไปจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่การใช้ประโยชน์พื้นที่เกษตรกรรม คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจังหวัดมีอำนาจกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินจะต้องแก้ไข เปลี่ยนแปลงหรือระงับการใช้ประโยชน์ที่ดินเช่นนั้นต่อไป การกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขดังกล่าวให้คำนึงถึงกิจการที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดิน สภาพของที่ดิน และทรัพย์สินอื่นที่เกี่ยวกับที่ดิน การลงทุน ประโยชน์ หรือผลกระทบที่ได้รับจากกิจการนั้น ทั้งนี้ ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจังหวัดเชิญเจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินมาแสดงข้อเท็จจริงและความคิดเห็นประกอบด้วย

เมื่อได้กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขดังกล่าวในวรรคสองแล้ว ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจังหวัดมีหนังสือแจ้งให้เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินทราย และเจ้าของที่ดินมีสิทธิคัดค้านได้

มาตรา 22 ให้เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินที่ประสงค์จะคัดค้าน ยื่นคำร้องคัดค้านต่อคณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจังหวัด ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้ง

ในกรณีที่มีผู้ร้องคัดค้านตามวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจังหวัดมีอำนาจสอบสวนและเรียกบุคคลใดๆ มาให้ถ้อยคำ หรือส่งเอกสารที่เกี่ยวข้องได้ตามความจำเป็นและวินิจฉัยสั่งการไปตามที่เห็นสมควร และแจ้งคำวินิจฉัยนั้นเป็นหนังสือไปยังบุคคลที่เกี่ยวข้องภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับคำคัดค้าน เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินผู้ใดไม่พอใจคำวินิจฉัยสั่งการตามวรรคสอง มีสิทธิยื่นอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการภายในสามสิบวันได้รับแจ้งคำวินิจฉัยเพื่อคณะกรรมการวินิจฉัยคำอุทธรณ์นั้นให้แล้วเสร็จภายในหกสิบวันนับแต่วันที่ได้รับอุทธรณ์ ถ้ามีเหตุจำเป็นไม่อาจพิจารณาให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด ให้คณะกรรมการมีหนังสือแจ้งให้ผู้อุทธรณ์ทราบก่อนครบกำหนดเวลาดังกล่าว ในการนี้ให้ขยายระยะเวลาการพิจารณาอุทธรณ์ออกไปได้ไม่เกินหกสิบวันนับแต่วันที่ครบกำหนด

ในระหว่างคัดค้านหรืออุทธรณ์ ห้ามมิให้ผู้คัดค้านหรือผู้อุทธรณ์กระทำการใดๆ อันเป็นมูลกรณีแห่งการคัดค้านหรือการอุทธรณ์

มาตรา 23 ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ตามประมวลกฎหมายอาญา และให้มีอำนาจดังต่อไปนี้

(1) เข้าไปสำรวจ ตรวจสอบ รังวัดที่ดินในเขตท้องที่ที่จะกำหนดเป็นเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการขออนุญาตขายที่ดินหรือเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

(2) มีหนังสือเรียกบุคคลใดๆ มาให้ถ้อยคำ หรือให้ส่งเอกสารหรือสิ่งใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมได้ตามความจำเป็น เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 24 ในการปฏิบัติการของพนักงานเจ้าหน้าที่ตามหมวดนี้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่กระทำในระหว่างเวลาพระอาทิตย์ตก โดยให้เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินอำนวยตามสมควรและในการนี้ให้พนักงานเจ้าหน้าที่แสดงบัตรประจำตัวต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง บัตรประจำตัวให้เป็นไปตามแบบที่รัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศให้ราชกิจจานุเบกษา

หมวด 3
การส่งเสริมและควบคุมการใช้พื้นที่เกษตรกรรม

มาตรา 25 เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมย่อมได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนในด้านการผลิตและจำหน่ายผลิตผลเกษตรกรรม

มาตรา 26 ที่ดินแปลงใดถ้าเจ้าของที่ดินไม่ต้องการประกอบเกษตรกรรมต่อไป ให้คณะกรรมการมีมติมอบหมายให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เป็นผู้จัดซื้อที่ดินแปลงนั้นจากเงินกองทุนตามกฎหมายของส่วนราชการนั้น และให้นำไปดำเนินการจำหน่าย หรือให้เช่า หรือให้เช่าซื้อแก่เกษตรกร ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายของส่วนราชการนั้นกำหนด

การจัดซื้อ ให้เช่า หรือเช่าที่ดินตามวรรคหนึ่ง ให้กำหนดราคาที่ดินโดยคำนึงถึงการได้มา สภาพความอุดมสมบูรณ์ และทำเลที่ตั้งของที่ดิน ประกอบกับมูลค่าของผลิตผลเกษตรกรรมที่สามารถผลิตได้จากที่ดินในท้องที่นั้น

การจัดซื้อที่ดิน หรือการโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินตามสัญญาเช่าตามวรรคหนึ่ง ให้ได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมในการจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมและการเสียภาษีอากรเฉพาะกรณีที่รัฐจะต้องเป็นฝ่ายชำระ

หมวด 4
บทกำหนดโทษ

มาตรา 27 ผู้ใดฝ่าฝืนไม่มาให้ถ้อยคำหรือไปส่งเอกสารหรือสิ่งใดๆ ที่พนักงานเจ้าหน้าที่เรียกให้มาหรือให้ส่งให้ หรือไปปฏิบัติตามคำสั่งคณะกรรมการตามมาตรา 17 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ผู้ใดสนับสนุนการกระทำความผิดตามมาตรา 17 และมาตรา 18 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสองแสนสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 28 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 20 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 29 ผู้ใดไม่อำนวยความสะดวกแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติหรือไม่มาให้ถ้อยคำหรือไม่ส่งเอกสารหรือสิ่งใดๆ ที่เรียกให้มาหรือให้ส่งตามมาตรา 22 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 30 เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินรายใดๆ ในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมไม่ปฏิบัติตามระเบียบ ข้อบังคับที่คณะกรรมการกำหนด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน หรือปรับไม่เกินสามหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

6.7.2 มาตรการส่งเสริมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

นโยบายของรัฐที่ให้มีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในปัจจุบัน สรุปได้ว่ามี 3 ฉบับ คือ (1) ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) (2) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569) และ (3) นโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศไทย (พ.ศ. 2566-2580) ดังรายละเอียดในตารางที่ 6-12

ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม จากการศึกษาของสถาบันต่างๆ คือ ความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ที่ดิน ซึ่งใน (ร่าง) พระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... ทั้ง 3 ร่าง ที่สถาบันต่างๆ ได้ร่างมานั้น ต่างก็มีมาตรการส่งเสริมทั้ง 3 ร่าง ซึ่งเปรียบเทียบรายละเอียดไว้ในตารางที่ 6-13

นอกจากนี้คณะกรรมาธิการการเกษตรและสหกรณ์ วุฒิสภา ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติม เรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยมีข้อเสนอแนวทาง ดังนี้

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ควรพิจารณานำ “ร่างพระราชบัญญัติการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. ....”กลับมาทบทวนปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม และเสนอต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อพิจารณาตราเป็นพระราชบัญญัติให้มีผลบังคับใช้เพื่อประโยชน์การใช้พื้นที่เกษตรของประเทศไทยอีกครั้งหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาการนำพื้นที่ดินที่เหมาะสมกับการทำเกษตรไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นไม่ให้ประเทศต้องสูญเสียพื้นที่เกษตรชั้นดี พื้นที่การเพาะปลูกพืชอัตลักษณ์ซึ่งมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูง เป็นการควบคุมการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางด้านเกษตรกรรม อันจะมีผลต่อศักยภาพการผลิตด้านการเกษตรของประเทศ

นอกจากนี้ได้มีประเด็นการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่มีข้อเสนอแนะแนวทางในการดำเนินงาน ดังนี้

(1) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ควรจัดทำแผนการเพาะปลูกในภาพรวมของประเทศโดยกำหนดโซนนิ่งการเพาะปลูก (Zoning) จากการวิเคราะห์อุปสงค์ (Demand) และอุปทาน (Supply) ตลอดจนการเพาะปลูกของเกษตรกรของพืชเศรษฐกิจแต่ละชนิดในปัจจุบัน เพื่อให้ผลผลิตของพืชสอดคล้องกับความต้องการของตลาดทั้งการบริโภคในประเทศและการส่งออก จะเป็นการลดภาระของรัฐบาลในการประกันราคาผลผลิต ตลอดจนการส่งเสริมด้านการตลาด โดยวิธีการสร้างแรงจูงใจเกษตรกรให้เข้าร่วมโครงการมิใช่การบังคับ ด้วยการนำ “ระบบสวัสดิการของรัฐ” มาใช้ในการดำเนินการดังกล่าว ได้แก่

(1.1) การประกันภัยพืชผลและความเสี่ยงทางการเกษตร โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ควรจะสนับสนุนเบี้ยประกันภัยบางส่วนให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ สำหรับเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่การเพาะปลูกที่กำหนดจะได้รับการประกันภัยพืชผลและความเสี่ยงทางการเกษตรตามปกติ

(1.2) การได้รับค่าตอบแทนการรักษาพื้นที่เกษตร โดยเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการจะได้รับสิทธิค่าตอบแทนการรักษาพื้นที่ที่เหมาะสมไว้สำหรับการทำเกษตรตามโซนนิ่งการเพาะปลูก

(1.3) การได้รับความช่วยเหลือจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรณีเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น เกิดเหตุอุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย หรือเกิดโรคระบาดส่งผลให้ผลผลิตการเกษตรเสียหาย เป็นต้น เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการจะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐเพิ่มจากอัตรามาตรฐานที่รัฐกำหนด

(1.4) เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับสิทธิความช่วยเหลือจากกรมส่งเสริมการเกษตรด้านปัจจัยการผลิต อาทิ เมล็ดพันธุ์พืช ปุ๋ย เครื่องมือการเกษตร การเข้ารับการอบรมให้ความรู้ด้านการเกษตร เป็นต้น

ตารางที่ 6-12 นโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในปัจจุบัน

ลำดับที่	นโยบาย	รายละเอียด
1	ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)[1)]	ยุทธศาสตร์ที่ 4 การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน *“4.4) สนับสนุนการออกกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อแก้ปัญหาและ ลดการสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดินของเกษตรกร โดยสนับสนุนแนวคิดเรื่องธนาคารที่ดิน โฉนดชุมชนให้เป็น หนึ่งในเครื่องมือปฏิรูปที่ดินและกระจายการถือครองที่ดิน เพื่อช่วยให้เกษตรกรมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง และให้ชุมชนเป็นกลไกหลักในการดูแลรักษาและพัฒนาที่ดินร่วมกับรัฐ”*
2	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569) [2)]	กลยุทธ์ที่ 8 การส่งเสริมให้เกษตรกรมีที่ทำกินและรักษาพื้นที่เกษตรกรรมที่เหมาะสมไว้เป็นฐานการผลิตการเกษตร กลยุทธ์ย่อยที่ 8.2 “คุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพและขยายโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่ทำกิน”
3	นโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศไทย (พ.ศ. 2566-2580) [3)]	**ประเด็นนโยบายที่ 2** การใช้ที่ดินและทรัพยากรดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด 1. การเพิ่มประสิทธิภาพฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร *“1.4 การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพและขยายโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่ทำกินของเกษตรกรให้มากขึ้น เพื่อเป็นฐานการผลิตภาคเกษตรที่ยั่งยืน”*

ที่มา : [1)] กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2559: 10)
[2)] สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564: 23)
[3)] สำนักงานคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (2564: 97)

ตารางที่ 6-13 เปรียบเทียบมาตรการช่วยเหลือจาก (ร่าง) พระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมฉบับต่างๆ

(ร่าง) พระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... ร่างโดยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2538)	(ร่าง) พระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... ร่างโดยคณะกรรมาธิการการปกครอง สภาผู้แทนราษฎร (2543)	(ร่าง) พระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... ร่างโดย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2552)
หมวด 3 มาตรการส่งเสริม มาตรา 29 เพื่อประโยชน์ในการช่วยเหลือเกษตรกรในเขตคุ้มครองที่เกษตรกรรมให้ถือว่าเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเป็นเขตเกษตรเศรษฐกิจตามกฎหมายว่าด้วยเศรษฐกิจการเกษตร ในการนี้ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเสนอความเห็นเกี่ยวกับมาตรการเพื่อส่งเสริมการเกษตรต่อรัฐรัฐมนตรีผู้รักษาการตามกฎหมายว่าด้วยเศรษฐกิจการเกษตรเพื่อดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ต่อไป โดยให้พยายามให้การส่งเสริมและช่วยเหลือการประกอบเกษตรกรรมในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเป็นลำดับแรกก่อนการส่งเสริมและช่วยเหลือการประกอบเกษตรกรรมบริเวณอื่น มาตรา 30 ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมดำเนินการหรือประสานงานกับหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบเกี่ยวกับกิจการสาธารณูปโภคเพื่อจัดให้มีระบบการชลประทาน ระบบขนส่ง และสาธารณูปโภคที่จำเป็นในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมให้เพียงพอแก่ความจำเป็นในการประกอบเกษตรกรรม ในกรณีที่มีปัญหาในการดำเนินการให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเสนอเรื่องต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อให้มีมติสนับสนุนการดำเนินการเมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติแล้วให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องดำเนินการโดยเร็ว มาตรา 31 ให้คณะกรรมการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมพิจารณาช่วยเหลือเกษตรกรที่ประกอบเกษตรกรรมในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในด้านเงินทุนเพื่อประกอบเกษตรกรรมหรือการปลดเปลื้องหนี้สินที่เกิดจากการประกอบเกษตรกรรม ตามควรแก่กรณีโดยใช้เงินกองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม หรือประสานงานกับเหล่าเงินทุนต่างๆ หรือเสนอโครงการต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อมีมติสนับสนุนด้านเงินทุน มาตรา 32 ให้จัดตั้งกองทุนขึ้นกองทุนหนึ่งเรียกว่า “กองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม” ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ประกอบด้วยเงินและทรัพย์สินตามมาตรา33 เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตามพระราชบัญญัตินี้	**หมวด3 การส่งเสริมการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม** มาตรา 23 ภายใต้บังคับกฎหมายว่าด้วยภาษีบำรุงท้องที่ ให้คณะกรรมการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดมีอำนาจพิจารณาลดหย่อนหรือยกเว้นการจัดเก็บภาษีสำหรับที่ดินที่ใช้ประโยชน์เพื่อเกษตรกรรมซึ่งอยู่ในเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้ตามความจำเป็น โดยคำนึงถึงสภาพของที่ดินหรือประโยชน์ที่เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินได้รับ มาตรา 24 เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินในเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมย่อมได้รับการสนับสนุนในด้านการผลิตและการาจำหน่ายผลิตผลเกษตรกรรม มาตรา 25 ที่ดินแปลงใดถ้าเจ้าของไม่ต้องการประกอบเกษตรกรรมต่อไปให้รัฐมีอำนาจจัดซื้อที่ดินนั้นเพื่อดำเนินการจำหน่ายให้กับผู้ที่มีความประสงค์ใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมต่อไป ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง และให้ได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมในการจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมและการเสียภาษีอากรเฉพาะกรณีที่รัฐจะต้องเป็นฝ่ายชำระ การจัดซื้อหรือจำหน่ายที่ดินดังกล่าว ให้กำหนดเงินค่าทดแทนโดยคำนึงถึงการได้มา สภาพความอุดมสมบูรณ์ และทำเลที่ตั้งของที่ดิน ประกอบกับมูลค่าของผลิตผลเกษตรกรรมที่สามารถผลิตได้จากที่ดินในท้องถิ่นนั้น มาตรา 26 ให้มีกองทุนขึ้นกองทุนหนึ่ง เรียกว่า “กองทุนคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม”เพื่อใช้ในการซื้อที่ดินในเขตคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมซึ่งเจ้าของที่ดินไม่ต้องการประกอบเกษตรกรรมต่อไป และเพื่อให้เจ้าของที่ดินกู้ยืมไปใช้ในการลงทุนพัฒนาที่ดินและประกอบอาชีพเกษตรกรรมกองทุนคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมประกอบด้วยเงินที่ได้รับการจัดสรร จากงบประมาณแผ่นดินและเงินจากแหล่งอื่นๆ เงินจากกองทุนคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมให้ใช้จ่ายเพื่อวัตถุประสงค์ตามวรรคหนึ่งและเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารงานกองทุนคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ทั้งนี้ให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับ หรือมติที่คณะกรรมการกำหนด	**หมวด 3 การส่งเสริมและควบคุมการใช้พื้นที่เกษตรกรรม** มาตรา 25 เจ้าของที่ดินหรือผู้ครอบครองที่ดินในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมย่อมได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนในด้านการผลิตและจำหน่ายผลิตผลเกษตรกรรม มาตรา 26 ที่ดินแปลงใดถ้าเจ้าของที่ดินไม่ต้องการประกอบเกษตรกรรมต่อไป ให้คณะกรรมการมีมติมอบหมายให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เป็นผู้จัดซื้อที่ดินแปลงนั้นจากเงินกองทุนตามกฎหมายของส่วนราชการนั้น และให้นำไปดำเนินการจำหน่ายหรือให้เช่า หรือให้เช่าซื้อแก่เกษตรกร ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายของส่วนราชการนั้นกำหนด การจัดซื้อ ให้เช่า หรือเช่าที่ดินตามวรรคหนึ่ง ให้กำหนดราคาที่ดินโดยคำนึงถึงการได้มา สภาพความอุดมสมบูรณ์ และทำเลที่ตั้งของที่ดิน ประกอบกับมูลค่าของผลิตผลเกษตรกรรมที่สามารถผลิตได้จากที่ดินในท้องที่นั้น การจัดซื้อที่ดิน หรือการโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินตามสัญญาเช่าตามวรรคหนึ่ง ให้ได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมในการจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมและการเสียภาษีอากรเฉพาะกรณีที่รัฐจะต้องเป็นฝ่ายชำระ

ตารางที่ 6-13 เปรียบเทียบมาตรการช่วยเหลือจาก (ร่าง) พระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมฉบับต่างๆ (ต่อ)

(ร่าง) พระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... ร่างโดย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2538)	(ร่าง) พระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... ร่างโดยคณะกรรมาธิการการปกครอง สภาผู้แทนราษฎร (2543)	(ร่าง) พระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... ร่างโดย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2552)
รายได้ของกองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ให้นำส่งเข้าบัญชีกองทุนคุ้มครองคณะกรรมการเกษตรกรรมโดยไม่ต้องนำส่งเป็นรายได้แผ่นดิน การใช้จ่ายเงินของกองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมให้กระทำได้เฉพาะเพื่อการดำเนินการเพื่อประโยชนะเกี่ยวกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตามพระราชบัญญัตินี้ รวมทั้งการช่วยเหลือทางการเงินหรือให้สินเชื่อแก่บรรดาเกษตรกรในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมทั้งนี้ตามระเบียบที่คณะกรรมการการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกำหนด รายงานการรับจ่ายเงิน เมื่อสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินได้ตรวจสอบแล้วให้ทำรายงานผลการตรวจสอบเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อเสนอรัฐสภาทราบ ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เก็บรักษาเงินกองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและเงินจ่ายจากกองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ มาตรา 33 กองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประกอบด้วย (1) เงินที่ได้รับจากงบประมาณแผ่นดิน (2) เงินที่ได้รับจากกองทุนสงเคราะห์เกษตรกรตามกฎหมายว่าด้วยกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร (3) เงินหรือทรัพย์สินอื่นที่ได้รับจากรัฐบาล หรือแหล่งต่างๆ ภายในประเทศหรือต่างประเทศ หรือองค์การระหว่างประเทศหรือ บุคคลอื่น (4) เงินทดแทนการใช้ประโยชน์ในที่ดินตามมาตรา 25 (5) เงินดอกผลหรือผลประโยชน์ใดๆ เกิดจากกองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ในกรณีที่มีกฎหมายกำหนดให้เรียกเก็บเงินจากบรรดาเจ้าของที่ดินโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างความเป็นธรรมในการใช้ประโยชน์ที่ดิน คณะรัฐมนตรีอาจมีมติให้นำเงินที่ได้รับดังกล่าวเข้าสมทบเป็นกองทุนคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมได้		

6.8 สรุป

การทบทวนวรรณกรรมในบทนี้จะมีสาระสำคัญ รวม 6 เรื่อง คือ (1) นโยบายของรัฐด้านการเกษตรในปัจจุบัน (2) นโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย (3) ผลการดำเนินการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (4) ปัญหาในการดำเนินการ (5) ข้อเสนอเพื่อดำเนินการในอนาคต และ (6) ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. ....

6.8.1 นโยบายของรัฐด้านการเกษตรในปัจจุบัน

เป็นการทบทวนสาระสำคัญนโยบายของรัฐด้านการเกษตรในปัจจุบัน รวม 9 เรื่อง คือ (1) นโยบายของคณะรัฐมนตรีที่แถลงต่อรัฐสภา (2) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) (3) แผนปฏิรูปประเทศ (4) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569) (5) แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการเกษตร (6) ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) (7) นโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ (พ.ศ. 2566-2580) (8) กรอบการพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2566-25670 และ (9) แผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

6.8.2 นโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย

ได้ทบทวนนโยบายและเหตุการณ์ในอดีตตั้งแต่ พ.ศ. 2511 จนถึงปัจจุบันในลักษณะจดหมายเหตุ (Chronicle) ซึ่งมีสาระสำคัญที่เป็นกฎหมาย มติคณะรัฐมนตรี มติคณะกรรมการตามกฎหมายคณะต่างๆ โดยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องรวม 7 ฉบับ คือ (1) พระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ.2511 (2) พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.2558 (3) พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.2518 (4) พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ.2562 (5) พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 (6) พระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ.2551 และ (7) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535

มีการกำหนดนโยบายไว้ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5-13 (พ.ศ. 2524-พ.ศ. 25690)

มีมติคณะรัฐมนตรี รวม 9 ครั้ง คือ (1) วันที่ 6 พฤษภาคม 2523 เรื่อง การกำหนดพื้นที่ที่เหมะสมให้เป็นเขตทำเกษตรกรรม (2) วันที่ 6 มกราคม 2524 เรื่อง การคุ้มครองพื้นที่ถือครองทำการเกษตร (3) วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2524 เรื่อง การคุ้มครองพื้นที่ถือครองทำการเกษตร (4) วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2524 เรื่องนโยบายและมาตรการการพัฒนาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (5) วันที่ 1 กันยายน 2530 เรื่อง นโยบายที่ดิน (6) วันที่ 19 กันยายน 2532 เรื่อง การลดการเก็งกำไรจากการซื้อขายที่ดิน (7) วันที่ 14 มีนาคม 2543 เรื่อง รายงานการพิจารณาศึกษาญัตติให้มีการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (8) วันที่ 3 มิถุนายน 2546 เรื่อง ผลการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินของชาติ และ (9) วันที่ 9 กรกฎาคม 2556 เรื่อง ความเห็นและข้อเสนอแนะของสภาที่ปรึกษาสภาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

6.8.3 ผลการดำเนินงานคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย

(1) เขตจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จำนวน 1.98 ล้านไร่

(2) เขตโครงการจัดที่ดินทำกินของรัฐ รวม 45.44 ไร่

(3) ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองอาคาร รวม 2 แห่ง

(4) พื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานครที่กำหนดโดยข้อบัญญัติของกรุงเทพมหานคร รวม 3 พื้นที่

(5) ในเขตผังเมืองรวมที่ประกาศและกำหนดให้มีเขตชนบทรวมอยู่ด้วยถึงเดือนมกราคม 2564 มีการดำเนินการดังนี้ ผังเมืองรวม 587 ผัง/ ประกาศใช้บังคับ 285 ผัง/ สิ้นสุดการบังคับใช้ 41 ผัง/ ผังเมืองรวมเปิดพื้นที่ใหม่ 231 ผัง/ผังเมืองรวม ผังเมืองรวมชุมชน (EEC) 30 ผัง

6.8.4 ปัญหาในการดำเนินการ คือความไม่เป็นธรรมในการกำหนดเขตคุ้มครอง ทำให้พื้นที่บางส่วนมีสภาพ Winfall Gain และพื้นที่บางส่วนมีสภาพ Wipe Out

6.8.5 ข้อเสนอเพื่อดำเนินการในอนาคต มี 2 วิธี คือ (1) กำหนดเขตโดยมติคณะรัฐมนตรี (2) กำหนดเขตโดยใช้กฎหมาย

6.8.6 ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... มี 3 ฉบับ ฉบับที่ 1 ดำเนินการโดยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ฉบับที่ 2 ดำเนินการโดยสภาผู้แทนราษฎร และฉบับที่ 3 ดำเนินการโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

เอกสารอ้างอิง

1. กรมการปกครอง. 2551. ***จำนวนประชากรแยกรายอายุทั้งประเทศ เดือนธันวาคม 2550.***

2. กรมการปกครอง. 2553. ***จำนวนประชากรแยกรายอายุทั้งประเทศ เดือนธันวาคม 2552.***

3. กรมการปกครอง. 2556. ***จำนวนประชากรแยกรายอายุทั้งประเทศ เดือนธันวาคม 2555.***

4. กรมการปกครอง. 2557. ***จำนวนประชากรแยกรายอายุทั้งประเทศ เดือนธันวาคม 2556.***

5. กรมการปกครอง. 2560. ***จำนวนประชากรแยกรายอายุทั้งประเทศ เดือนธันวาคม 2559.***

6. กรมการปกครอง. 2561. ***จำนวนประชากรแยกรายอายุทั้งประเทศ เดือนธันวาคม 2560.***

7. กรมการปกครอง. 2562. ***จำนวนประชากรแยกรายอายุทั้งประเทศ เดือนธันวาคม 2561.***

8. กรมการปกครอง. 2564. ***จำนวนประชากรแยกรายอายุทั้งประเทศ เดือนธันวาคม 2563.***

9. กรมการปกครอง. 2565. ***จำนวนประชากรแยกรายอายุทั้งประเทศ เดือนธันวาคม 2564.***

10. กรมชลประทาน. 2565. ***พื้นที่การจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.*** สำนักจัดรูปที่ดินกลาง.

11. กรมพัฒนาที่ดิน. 2531. ***ทรัพยากรที่ดิน: การพัฒนาและนโยบาย***. เอกสารจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ 25 ปี กรมพัฒนาทีดิน 23 พฤษภาคม 2531. กรุงเทพฯ.

12. กรมโยธาธิการและผังเมือง. 2564. ***รายงานประจำปีเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2562 (ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563).*** กระทรวงมหาดไทย.

13. กองเศรษฐกิจการเกษตร. 2499. ***สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2497***. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ.

14. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2559. ***ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (2560-2579).*** สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.

15. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.2562. ***แผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561-2564.*** พฤษภาคม 2562.

16. คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ. 2564. ***นโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ (พ.ศ. 2566-2580).*** เอกสารประกอบวาระที่ 4.1 ในการประชุมคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ ครั้งที่ 1/2565 วันที่ 12 มกราคม 2565.

17. วุฒิสภา. 2533. ***เขตเกษตรกรรมแห่งชาติ.*** เอกสารประกอบการสัมมนา ในเอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง แนวคิดในการกำหนดเขตเกษตรกรรมแห่งชาติ คณะกรรมาธิการเกษตรและสหกรณ์. วันที่ 28 พฤศจิกายน 2533.

18. วุฒิสภา. 2534. ***เขตเกษตรกรรมแห่งชาติ.*** เอกสารประกอบการสัมมนา ในเอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง แนวคิดในการกำหนดเขตเกษตรกรรมแห่งชาติ คณะกรรมาธิการเกษตรและสหกรณ์. วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2534.

19. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2538. ***รายงานการศึกษาเรื่องแนวทางการให้มีกฎหมายเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (ฉบับร่าง).***

20. สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. 2565. ***ผลการดำเนินงาน.***

21. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2524. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529).***

22. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2529. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534)***.

23. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2534. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (2535-2540).***

24. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2539. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544).***

25. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2542. ***สรุปผลการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นเรื่องนโยบายการกระจายการถือครองที่ดิน ครั้งที่ 1 ถึงครั้งที่ 4***. กรุงเทพฯ.

26. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2544. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549)***.

27. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554)***. โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี เจ พริ้นติ้ง กรุงเทพฯ.

28. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559).*** โรงพิมพ์ สหมิตรพริ้นติ้ง แอนด์พับลิสชิ่ง จำกัด กรุงเทพฯ.

29. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2564. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570).***

30. สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2540. ***นโยบายและแผนการส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2540-2559.*** กรุงเทพฯ.

31. สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2541. ***โครงการวางแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมและการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.*** กรุงเทพฯ.

32. สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2514. ***สมุดสถิติรายปีประเทศไทย (2513-2514).*** โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี กรุงเทพฯ.

33. สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2534. ***สมุดสถิติรายปีประเทศไทย 2534.*** โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ.

34. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2540. ***รวมคำแถลงนโยบายของรัฐบาลตั้งแต่คณะแรกจนถึงคณะปัจจุบัน.*** ฝ่ายบริหารค้นคว้าหอสมุดรัฐสภา.

35. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2542. ***รายงานของคณะกรรมาธิการการปกครองสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาศึกษากรณีให้มีการควบคุมการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.***

36. สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. 2562. ***คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อรัฐสภา วันที่ 25 กรกฎาคม 2562.***

37. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2561. ***แผนการปฏิรูปประเทศ***

38. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2564ก. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569).***

39. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2564ข. ***กรอบแผนพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ. 2560-2566.***

40. โสภณ ชมชาญ. 2531. ***การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม: ประเด็นปัญหาและนโยบาย.*** กรมพัฒนาที่ดิน.

41. โสภณ ชมชาญ. 2538. ***การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม.*** กรมพัฒนาที่ดิน.

42. Asian Institute of Technology (AIT). 1983. ***Policy Study on Agricultural Development and Related Activities. Volume III.*** Policy on Land, Water and Forest Resources, Bangkok. Thailand, P.56-163.

ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี

เรื่อง การประกาศแผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) ในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 138 ตอนพิเศษ 44 ง ลงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2564

บทที่ 7

ประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และการจัดตั้ง Food Valley

บทที่ 7

ประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และการจัดตั้ง Food Valley

ประสบการณ์นานาชาติที่จะทบทวนในบทนี้จะมีสาระสำคัญ 4 เรื่อง คือ (1) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และ (2) การจัดตั้ง Food Valley (3) การถอดบทเรียนนานาชาติเรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley มาใช้ในภาคตะวันออก และ (4) การสังเคราะห์การดำเนินการในประเทศไทยกับประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley โดยมีรายละเอียดดังนี้

7.1 การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

การทบทวนประสบการณ์นานาชาติเรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม มีสาระสำคัญรวม 3 เรื่อง คือ (1) กรอบแนวคิดการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (2) การกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เฉพาะที่มีผลต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และ(3) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศต่างๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

7.1.1 กรอบแนวคิดการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

เนื่องจากในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่ดำเนินการในต่างประเทศ ก็มีผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ได้มีผู้แสดงความคิดเห็นคือ Bentley (1984: 294) นักปฐพีชาวแคนาดา ได้ให้แนวคิดในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมไว้ดังนี้

(1) การเปลี่ยนแปลงพื้นที่การเกษตรที่เหมาะสมไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ นั้นคงจะก่อให้เกิดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่สูงในปัจจุบัน แต่อาจจะมีผลเสียเกิดขึ้นในอนาคตดูเหมือนว่าจะมองแต่ผลตอบแทนในระยะสั้น จนกลายเป็นคำถามว่าเราเห็นแก่ตัวหรือเปล่า

(2) ความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เกษตรกรรมนี้พบว่าบ่อยครั้งที่เกิดขึ้นจากความต้องการในทันทีทันใด เราได้ลงทุนน้อยมากในด้านบุคลากรและวิชาการที่จำเป็นต่อการจะเรียนรู้ว่าจะจัดการดินอย่างไรเพื่อให้ทำการเกษตรได้ยาวนาน

(3) ถ้าหากใช้ที่ดินถูกบังคับให้เป็นไปตามกลไกการตลาดตามที่นักเศรษฐศาสตร์ยืนยันแล้ว การเกษตรจะไม่สามารถแข่งขันกับการใช้ที่ดินประเภทอื่นๆ ได้ ถึงแม้ว่าที่ดินนั้นจะเหมาะสมต่อการเกษตรก็ตาม

(4) เหตุผลที่สำคัญต่อการโต้แย้งและไม่เห็นด้วยกับกฎหมายควบคุมการใช้ที่ดินก็คือผลตอบแทนสูงสุดต่อสังคมทางด้านเศรษฐกิจจากการใช้ที่ดินที่ยึดราคาตามกลไกตลาด การโต้แย้งดังกล่าวจะมีผลจริงจังตามที่กล่าวในระยะสั้น แต่จะมีผลเสียต่อคนรุ่นต่อไปในอนาคต

(5) ค่าใช้จ่ายในการผลิตอาหารในดินที่ไม่ค่อยจะเหมาะสมต่อการเกษตร สูงกว่าในดินที่เหมาะสมต่อการเกษตรในท้องที่เดียวกัน นอกจากนี้ยังมีคำถามอีก 2 ประการ คือคนรุ่นต่อไปจะต้องซื้ออาหารที่ต้องนำเข้า เพราะการผลิตภายในประเทศไม่พอเพียงต่อการบริโภค และอีกประการหนึ่งคือราคาเป็นอย่างไร

(6) นักเศรษฐศาสตร์หลายคนย้ำว่า ที่ดินคือทรัพยากรที่มีผลทางเศรษฐกิจ หากที่ทำการเกษตรในปัจจุบันไม่เพียงพอต่อการผลิตอาหารและพืชเส้นใย กลไกการตลาดจะให้มีการนำที่ดินที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ มาทำการเกษตรเพิ่มขึ้นอีก

(7) การที่นักเศรษฐศาสตร์โต้แย้งและย้ำให้กลไกการตลาดตัดสินใจว่าที่ดินแปลงใดจะใช้เพื่อกิจกรรมใดจะมีจุดอ่อนอยู่ 2 ประการ คือ

ประการแรก ได้มีการสมมติว่าเทคโนโลยีใหม่ๆ จะทำให้มีระบบการผลิตที่ยั่งยืนในที่ดินที่ปัจจุบันยังไม่ได้ทำการเกษตร และต้นทุนการผลิตจะไม่สูงเกินไปจนผู้บริโภคมีปัญหา

ประการที่สอง ถึงแม้ว่าที่ดินที่เหมาะสมต่อการเกษตรจะหมดไป แต่ก็มีความรู้หรือเทคโนโลยีในการผลิต ซึ่งในอนาคตอาจจะนำไปผลิตในทะเลทรายซาฮารา เทือกเขาร็อกกี้ หรือในทวีปแอนตาร์คติก เราต้องการเห็นบุตรหลานของเรากระทำอย่างนั้นหรือ

(8) นักเศรษฐศาสตร์อาจจะมีการโต้แย้งว่า เทคโนโลยีที่เปลี่ยนไปจะสามารถเพิ่มผลผลิตในพื้นที่อยู่ในปัจจุบันจนไม่สามารถคาดคะเนได้ ทางเลือกที่จะไปใช้พื้นที่อื่นๆ จึงไม่จำเป็น

(9) อย่างไรก็ตาม Bentley ยังได้ย้ำอีกว่า ยังมีข้อเท็จจริง 2 ประการ ที่เป็นปัญหาสำคัญในอนาคต คือ

การชะล้างพังทลายของดิน ถ้าหากควบคุมไม่ได้จะทำลายพื้นที่การเกษตรในปัจจุบันจนกระทั่งไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ ดังที่เกิดขึ้นมาแล้วในหลายๆ พื้นที่

อีกประการหนึ่งก็คือ มีขีดจำกัดทางด้านผลผลิตชีวภาพของที่ดินแต่ละหน่วยซึ่งความก้าวหน้าทางวิชาการอาจจะไปปรับปรุงให้สูงขึ้นอีกไม่ได้

ด้วยเหตุผลต่างๆ ดังกล่าวนี้ Bentley จึงได้เสนอให้มีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ในกรณีการสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมนั้น Brown (2004: 90) ได้รายงานไว้ว่า ทุกๆ 1 ล้านคนของประชากรโลกที่เพิ่มขึ้น จะต้องการที่ดินนอกการเกษตรประมาณ 40,000 เฮกแตร์ (250,000 ไร่) ถ้าหากประชากรเพิ่มขึ้นอีก 70 ล้านคน ในแต่ละปีก็จะมีที่ดินเพื่อการเกษตรสูญหายไป ปีละประมาณ 3 ล้านเฮกแตร์ (18,750,000 ไร่) และเป็นที่สังเกตว่าที่ตั้งของเมืองต่างๆ ในอดีตนั้นตั้งอยู่ในพื้นที่การเกษตรที่เหมาะสม เพราะฉะนั้นการขยายตัวของเมืองรองรับประชากร ที่เพิ่มขึ้นดังกล่าวนี้ น่าจะเข้าสู่พื้นที่การเกษตรที่เหมาะสมในทวีปเดียวกัน ส่วน Pimentel and Giampietro (1994: 1) ได้ประมาณไว้ว่าการเพิ่มประชากรเพียง 1 คน ในประเทศสหรัฐอเมริกาจะสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมไปเพื่อกิจกรรมอื่นๆ ในการขยายตัวรองรับชุมชนประมาณ 1 เอเคอร์ (2.25 ไร่)

7.1.2 การกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เฉพาะที่มีผลต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

สาระสำคัญในหัวข้อนี้จะมี 5 เรื่อง คือ (1) พื้นที่มรดกทางการเกษตรกรรมโลก (2) การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (3) กระบวนการ Slow Food Presidia (4) การปกป้องแหล่งกำเนิดผลิตภัณฑ์ (5) แนวคิดพื้นที่เกษตรเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีมูลค่าสูง (High Nature Value: HNV) และ (6) ผลต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) พื้นที่มรดกทางการเกษตรกรรมโลก

ใน ปี ค.ศ. 2002 (พ.ศ.2545) องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ กองทุนสิ่งแวดล้อมโลก และโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ได้เริ่มจัดทำโครงการ “มรดกโลกด้านระบบการเกษตรที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น”(Globally Important Indigenous Agricultural Heritage systems (GIAHS) โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีการใช้มาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน บางพื้นที่มีอายุหลายพันปีให้มีการอนุรักษ์เป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่เป็นมรดกโลก (FAO, 2002A: 1)

จากข้อมูลที่ปรากฏในปัจจุบันว่า ระบบการเกษตรที่ดำเนินการในสภาพพื้นที่ที่ต่างกันในประเทศต่างๆ ได้ใช้มาหลายชั่วอายุคนโดยยึดปัจจัยพื้นฐานของแต่ละพื้นที่ประกอบกับความรู้ดั้งเดิมของเกษตรกรและเทคโนโลยีที่ปรับใช้ให้เหมาะสมจึงมีผลให้ ระบบการเกษตรในพื้นที่นั้นดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นมรดกทางการเกษตร จากการดำเนินการดังกล่าวจะสรุปได้ว่า “มรดกโลกทางการเกษตร คือ ระบบการทำการเกษตรที่สืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน มีความสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และภูมิทัศน์ที่มีการพัฒนาขึ้นมาอย่างค่อยเป็นค่อยไปอย่างต่อเนื่องตามลำดับ”

ตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ระบบมรดกโลกทางการเกษตร เป็นระบบที่มีชีวิตเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นมรดกแห่งอนาคตที่สามารถพัฒนาให้ดีขึ้นได้เป็นลำดับ

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ได้รายงานไว้ว่าในปัจจุบันมี ระบบการเกษตรที่เป็นมรดกโลก(GIAHS) รวม 62 ระบบ ใน 22 ประเทศ และอยู่ในระหว่างการเสนอเพิ่มเติมอีก 15 ระบบใน 8 ประเทศ (FAO, 2022: 1-2)

การกำหนดพื้นที่เป็นมรดกโลกทางการเกษตรมีหลักเกณฑ์ที่สำคัญ 4 ประการคือ

(1) เป็นพื้นที่ที่มีความมั่นคงทางอาหารและชีวิตความเป็นอยู่ โดยระบบมรดกทางการเกษตรโลกควรสนับสนุนความมั่นคงทางด้านอาหารและการหาเลี้ยงชีพของชุมชนในท้องถิ่น แสดงถึงการทำมาหากินหลัก ซึ่งรวมถึงการจัดหาและการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนในท้องถิ่นเพื่อสร้างระบบการหาเลี้ยงชีพและอาหารแบบยั่งยืน

(2) มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทางการเกษตรและทรัพยากรพันธุกรรมเพื่อหารและการเกษตร (พรรณ/ความหลากหลาย/สายพันธุ์ของพืชหรือสัตว์เฉพาะถิ่น/หายาก/ใกล้สูญพันธุ์

(3) มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในท้องถิ่นในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ

(4) มีระบบวัฒนธรรมทางการเกษตร ที่เป็นค่านิยม ประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ พิธีกรรม เทศการและปฏิทินทางการเกษตรและโครงสร้างทางสังคม (FAO,GEF and UNDP, 2002)

พื้นที่มรดกโลกทางการเกษตรมีความหลากหลายในการประกอบอาชีพ ดังตัวอย่างในประเทศต่างๆ ดังนี้

(1.1) ประเทศอิตาลี

(1.1.1) Soave Traditional Vineyard อยู่ในเมือง Verona มีการปลูกองุ่นมาแล้วมากกว่า 200 ปี เพื่อผลิตไวน์ขาว ในปี ค.ศ.1968 ได้รับการประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครองของสหภาพยุโรป หรือ European Protected Designation of Origin (PDO) (GIAHS, 2018A: 1)

(1.1.2) Olive Groves of the Slope between Assisi and Spoleto เป็นพื้นที่ที่อยู่ระหว่างเมือง Assisi และ Sopleto มีการปลูกโอลีฟมาตั้งแต่สมัยโรมันได้รับการประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครองจากสหภาพยุโรป หรือ European Protected Designation of Origin (PDO) (GIAHS, 2018B: 1)

(1.2) ประเทศสเปน

(1.2.1) Centuries-old raisin techiques เป็นการผลิตองุ่นแห้งที่เมือง La Axarquia ในมะละกา (Malaga) มีพื้นที่ปลูกองุ่นมากกว่า 300 เฮคแตร์ (1,875,000) ที่ตั้งอยู่สองข้างถนนที่ชื่อว่า “Raisin Route” ซึ่งมีความยาว 62 กิโลเมตร มีการผลิตต่อเนื่องมามากกว่า 100 ปี (Kamenecka, 2020: 2)

(1.2.2) Millenary Olive Trees in Tarragona เป็นพื้นที่ปลูกโอลีฟมานานประมาณ 5,000 ปี อยู่ในเมือง Senia ใน Terragona มีการผลิตน้ำมันโอลีฟเป็นผลผลิตหลัก รวมทั้งอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Kamanecka, 2020: 2)

(1.2.3) A Sustainable Irrigation Systems for crops เป็นระบบชลประทานที่สร้างมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 8 มีการดูแล บำรุงรักษามาจนถึงปัจจุบันครอบคลุมพื้นที่ 28 ตารางกิโลเมตร (17,500 ไร่) ครอบคลุม 12 เทศบาล และเกษตรกรผู้ใช้น้ำ 6,000 ราย โดยใช้น้ำจากแม่น้ำ Turia ด้วยระบบโน้มถ่วง (Grivity) มีการปลูกพืชผัก ไม้ผล และเลี้ยงปลา (Kamanecka, 2020: 2)

(1.2.4) An Ingenious Salt Production System เป็นพื้นที่ผลิตเกลือ ตั้งอยู่ในแคว้นบาสถ์ จังหวัด Alava มีน้ำพุที่เป็นน้ำเดิม มีแม่น้ำสองสายบรรจบกันในพื้นที่ การผลิตเกลือเป็นการทำให้เกลือระเหยโดยขังน้ำไว้ตามเชิงเขาที่ทำเป็นขั้นบันได (Terrace) ที่ดำเนินการมานานกว่า 6,500 ปี ปัจจุบันมีการผลิตเกลือบนขั้นบันไดดินประมาณ 500 แห่ง (Kamenecka, 2020: 1)

(1.3) สาธารณรัฐประชาชนจีน

ได้มีการรับรองพื้นที่มรดกโลกทางการเกษตร ใน 9 สาธารณะรัฐประชาชนจีน รวม 14 แห่ง ในปี 2560 ในการประชุม GIAHS ในปี 2560 ที่เมืองมิลาน ประเทศอิตาลี ได้มีการประกาศรับรองให้

“นาขั้นบันไดหลงเซิ่ง”ของกว่างซีเป็นพื้นที่มรดกโลกทางการเกษตรอีกแห่งหนึ่ง

“นาขั้นบันไดหลงเซิ่ง” (Long Sheng Various Nationalities Autonomous County) เขตกว่างซีจ้าง

มีพื้นที่นารวม 93,327 ไร่ มีความสูงชันมากกว่า 13% เกือบทั้งแผ่นดิน สูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 200-1,450 เมตร เป็นอู่ข้าวที่ปลูกบนพื้นที่สูงของมนุษย์ยุคแรกๆ ของโลก ซึ่งมีมานานกว่า 2,300 ปี พื้นที่นาขั้นบันไดได้มีความสูงขึ้นไปมากกว่า 1,100 ชั้น ระดับความสูงแตกต่างกันถึง 860 เมตร ได้รับการขนานนามว่า “ที่สุดแห่งนาขั้นบันไดโลก”(กฤษณะ สุกันตพงษ์, 2060: 1)

(2) การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications หรือ GI) เป็นทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่ง ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีความเชื่อมโยง (Links) ระหว่างปัจจัยสำคัญสองประการ คือ ธรรมชาติและมนุษย์ กล่าวคือ ชุมชนได้อาศัยลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ในแหล่งภูมิศาสตร์ตามธรรมชาติ เช่น สภาพดินฟ้าอากาศ หรือวัตถุดิบเฉพาะในพื้นที่ มาใช้ประโยชน์ในการผลิตสินค้าในท้องถิ่นของตนขึ้นมา ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณลักษณะพิเศษที่มาจากพื้นที่ดังกล่าว คุณลักษณะพิเศษนี้อาจหมายถึง คุณภาพ ชื่อเสียงหรือคุณลักษณะเฉพาะอื่นๆที่มาจากแหล่งภูมิศาสตร์นั้นๆ

สินค้าที่ใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มักจะเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยม เนื่องจากมีคุณสมบัติพิเศษหรือมีลักษณะเฉพาะที่เกิดจากอิทธิพลสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น สภาพแวดล้อม ดิน ฟ้าอากาศ ของแหล่งภูมิศาสตร์นั้นๆ ตลอดจนทักษะความชำนาญและภูมิปัญญาของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในแหล่งภูมิศาสตร์นั้นๆ ประกอบด้วย

สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มีความแตกต่างจากทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่น กล่าวคือ ผู้เป็นเจ้าของไม่ใช่บุคคลหนึ่งบุคคลใดแต่เป็นกลุ่มชุมชนที่เป็นผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์นั้นๆ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ผลิตที่อาศัยอยู่ในสถานที่หรือแหล่งภูมิศาสตร์ และผู้ประกอบการเกี่ยวกับสินค้าที่ใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์นั้นเท่านั้น ที่มีสิทธิผลิตสินค้าดังกล่าวโดยใช้ชื่อทางภูมิศาสตร์นั้นได้ ผู้ผลิตคนอื่นที่อยู่นอกแหล่งภูมิศาสตร์จะไม่สามารถผลิต สินค้าโดยใช้ชื่อแหล่งภูมิศาสตร์เดียวกันมาแข่งขันได้ สิทธิในลักษณะดังกล่าวนี้นักวิชาการบางท่านเรียกว่า “สิทธิชุมชน” ซึ่งไม่สามารถนำสิทธิที่ได้รับไปอนุญาตให้บุคคลอื่นใช้ต่อได้ ผู้ที่อยู่ในพื้นที่แหล่งภูมิศาสตร์เท่านั้นที่มีสิทธิใช้

ประโยชน์จากการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มีประโยชน์หลายประการ เช่น

(1) การเพิ่มมูลค่าของสินค้าเกษตร

(2) สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ซื้อหรือผู้บริโภคว่าสินค้ามีคุณภาพ

(3) สนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชน

(4) สนับสนุนให้มีการผลิตอย่างยั่งยืน

(5) สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เป็นการเพิ่มความสามัคคีเพื่อพัฒนาท้องถิ่น

(6) ยกระดับสินค้าเข้าสู่สากล

(3) กระบวนการ Slow Food Presidia

แนวคิด Slow Food เกิดขึ้นในประเทศอิตาลี โดย Carlo Petrini ได้ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1986 โดยองค์กรที่ตั้งขึ้น เรียกว่า Arcigola หลักการ 3 ประการของ Slow Food คือ (1) คุณภาพดี (2) สะอาด และ (3) มีค่าตอบแทนที่เป็นธรรม หรือราคายุติธรรม (Ronca, 2021: 1-2)

ขบวนการ Slow Food มีเป้าหมายที่จะรักษาอาหารที่ชุมชนท้องถิ่นมีอยู่มาเป็นเวลานานและหลากหลาย ประกอบด้วยพืชและสัตว์ที่นำมาทำอาหารและเหล้าองุ่น ซึ่งเป็นการป้องกันการสูญพันธ์ของพันธ์พืชและพันธุ์สัตว์ชนิดต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศและดำรงไว้ซึ่งวิธีปรุงอาหาร

ผู้ที่เข้าร่วมขบวนการ Slow Food นั้นมิได้ถือว่าเป็นผู้บริโภคแต่จัดเป็นผู้ผลิตร่วม เพราะมีข้อมูลว่าอาหารที่บริโภคนั้นมีการผลิตอย่างไร

ในปี ค.ศ.1999 (พ.ศ.2542) Slow Food Foundation for Biodiversity ได้เริ่มโครงการคือ “The Slow Food Presidia” เพื่อสนับสนุนสินค้าท้องถิ่นแบบดั้งเดิมที่เสี่ยงต่อการสูญหายไป ควบคู่ไปกับความหลากหลายทางการเกษตรที่มีลักษณะพิเศษ ตลอดจนความรู้ของเกษตรกรและผู้ผลิตอาหาร การออกแบบโครงการจะเน้นไปที่ความยั่งยืนของสังคมและสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับความภาคภูมิใจของเกษตรกรและผู้ผลิตที่มีในผลผลิตของตนตลอดจนมูลค่าเพิ่มที่ผู้บริโภคมองเห็น จนถึงพ.ศ.2563 โครงการ Slow Food มีจำนวน 586 โครงการทั่วโลก ซึ่งรวมถึงผลผลิตทางการเกษตรที่หลากหลายเช่น พืชผัก น้ำผึ้ง และการแปรรูปผลผลิต เป็นต้น (Marino, 2021: 1)

เมื่อโครงการ Slow Food ได้กำหนดขึ้น จะช่วยให้ผู้ผลิตรายย่อยได้มีโอกาสพบปะกันและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นว่าจะปรับปรุงการผลิตและส่งเสริมการขายผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูงได้อย่างไร โดยไม่มีผลกระทบต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โครงการ Slow Food จึงเป็นรวมกลุ่มเกษตรกรและผู้ผลิตให้มีพลังของท้องถิ่นที่ตนเองอยู่อาศัย และเข้าร่วมโครงการสากลกลุ่มต่างๆ เหล่านี้อาจจะมีการประชุมในท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับโลก เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และสร้างเสริมประสบการณ์ในเรื่องต่างๆ ร่วมกัน

จากการร้องขอของผู้ผลิต สำนักงาน Slow Food ได้จัดทำฉลากของ Slow food Presidia ขึ้นในปี พ.ศ.2551 เพื่อที่จะแสดงบทบาทการเข้าร่วม การจำแนกผลิตภัณฑ์ การป้องกันและการส่งเสริมผลผลิตจากโครงการ Slow Food ซึ่งได้จดทะเบียนและมีตราเป็นหอยทาก ในประเทศ เดนมาร์ก อิตาลี เม็กซิโก เนเธอร์แลนด์ และสวิตเซอร์แลนด์ (FAO and GIAH, 2020: 9)

(4) การปกป้องแหล่งกำเนิดผลิตภัณฑ์ (Protected Designation of Origin (PDO)

แนวคิดของการกำหนดแหล่งกำเนิดที่มีการปกป้องได้เริ่ม ในปี ค.ศ. 1905 เพื่อปกป้องแหล่งผลิตไวน์และเหล้าองุ่น ต่อมาได้ขยายไปยังผลผลิตทางการเกษตรทุกชนิดในปี ค.ศ.1990 (Casalonga, 2022: 2)

การกำหนดแหล่งกำเนิดผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรเป็นการกำหนดสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของสหภาพยุโรปและสหราชอาณาจักร เพื่อที่จะปกป้องแหล่งกำเนิดผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรเอาไว้ รวมทั้งความรู้ของผู้ผลิตและวัตถุดิบในท้องถิ่นนั้นๆ

ในปี ค.ศ. 2006 สหภาพยุโรป (EU) ได้ออก European Regulation no 510/2006 ให้ใช้ฉลาก PDO ในสินค้าเกษตรที่ผลิตาจากแหล่งกำเนิดที่ได้กำหนดไว้เช่น ไวน์ ชีส แฮม ไส้กรอก น้ำมันโอลีฟ เบียร์ ผลไม้ ผลไม้ พืชผัก หรือขนมปัง เป็นต้น (Wikipedia, 2022: 1)

(5) แนวคิดพื้นที่เกษตรเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีมูลค่าสูง (High Nature Value: HNV)

แนวคิดเรื่องพื้นที่เกษตรกรรมมีค่าทางธรรมชาติสูงได้เกิดขึ้นมามากกว่า 15 ปี ในทวีปยุโรป โดยเฉพาะในสหภาพยุโรปนั้นได้ มีความเชื่อมโยงที่ใกล้ชิดกับวัตถุประสงค์ของการบูรณาการเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้ากับ ***"นโยบายเกษตรร่วม (Common Agricultural Policy : CAP)"*** แนวความคิดถึงคุณค่าของธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมได้มีส่วนเชื่อมโยงกับผู้คนที่ประกอบอาชีพหรือพึ่งพาทางการเกษตร

นอกจากนี้ยังเน้นและสนับสนุนแนวคิดของพหุภารกิจของ ***"ต้นแบบการทำการเกษตรของยุโรป"*** ซึ่งจะส่งผลต่อผลตอบแทนด้านอื่นมากกว่าอาหาร ***"ดังนั้นการเกษตรที่มีมูลค่าสูง"*** จะผูกกันไปกับคุณค่าของการอนุรักษ์ความหลากหลายทางธรรมชาติและสัตว์ป่าในพื้นที่ชนบทเพื่อตอบสนองต่อการทำการเกษตรอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่ยังคงไว้ซึ่งระบบการทำฟาร์มโดยเฉพาะควบคู่ไปกับการจัดการในระยะยาวของพื้นที่เหล่านี้

พื้นที่การเกษตรที่มีมูลค่าสูงหมายความถึง ***"พื้นที่ในยุโรปซึ่งใช้เพื่อการเกษตรเป็นหลักและเป็นพื้นที่การเกษตรที่ประคับประคองหรือเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ที่หลากหลาย หรือเป็นที่ที่พบชนิดพืชและสัตว์ที่สงวนของยุโรป หรือทั้งสองประการ"***

จากการประมาณเบื้องต้น ระบุว่า พื้นที่ในชนบทของสหภาพยุโรปประมาณ 15-25% มีลักษณะที่ควรกำหนดเป็น ***"พื้นที่เกษตรที่มีมูลค่าสูง"***

การจำแนกพื้นที่เกษตรที่มีมูลค่าสูงได้กำหนดเป็น 3 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 พื้นที่เกษตรที่มีสัดส่วนของพืชพันธ์ตามธรรมชาติในสัดส่วนที่สูง

ประเภทที่ 2 การเรียงตัวของพื้นที่สลับกันระหว่างการเกษตรที่ไม่ได้ทำอย่างเข้มข้น (Intensive) และมีโครงสร้างอื่นๆ เช่น ต้นไม้ แนวรั้ว กำแพงหิน ไม้พุ่ม และลำธาร

ประเภทที่ 3 พื้นที่เกษตรที่เป็นที่อยู่ของพืชและสัตว์ที่หายาก

พื้นที่การเกษตรที่มีมูลค่าสูงจะประกอบด้วยสถานที่ที่ล่อแหลมต่อความหลากหลายทางชีวภาพในชนบทที่มีการทำการเกษตรแบบทั่วไปไม่เข้มข้น คุณค่าในการอนุรักษ์ได้กำหนดไว้ในเอกสารด้านนโยบายของ EU หลายฉบับ เช่น มติคณะมนตรีด้านสิ่งแวดล้อมของสหภาพยุโรปได้มีข้อตกลงให้มีการสำรวจและระบุพื้นที่การเกษตรที่มีมูลค่าสูงในสหภาพยุโรปให้แล้วเสร็จภายในปี ค.ศ.2006 (พ.ศ.2549) และในปี ค.ศ.2008 (พ.ศ.2551) ได้มีการสนับสนุนด้านงบประมาณในการจัดการโดยกลไกที่เหมาะสมในพื้นที่แต่ละแห่ง เช่น การพัฒนาชนบท โครงการพัฒนาการเกษตรที่อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและคงสภาพภูมิทัศน์ของพื้นที่เอาไว้ รวมทั้งการทำเกษตรอินทรีย์ ที่สำคัญที่สุดคือ การสนับสนุนทั้งทางด้านเศรษฐกิจและรักษาความเปราะบางของระบบนิเวศเอาไว้ควบคู่กันไป

ทั้งนี้ได้มีการกำหนดตัวชี้วัดว่าพื้นที่ใดจึงเป็น ***"พื้นที่การเกษตรที่มีมูลค่าสูง"*** ในแต่ละพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาล

ในปี ค.ศ. 2000 (พ.ศ.2543) ได้มีรายงานว่าพื้นที่การเกษตรที่มีมูลค่าสูง (HNV) ในประเทศฝรั่งเศส มีเนื้อที่ 6,976,000 เฮคแตร์ (43,725,000 ไร่) ที่บริหารโดยเทศบาล และบริหารโดยเกษตรกรในทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์สาธารณะอีก 1,076,000 เฮคแตร์ (6,725,000 ไร่) ที่ใช้ร่วมกันของครัวเรือนเกษตรจำนวน 171,000 ครัวเรือน ทั้งนี้ “พื้นที่การเกษตรที่มีมูลค่าสูง” ดังกล่าวนี้ จำแนกเป็นพื้นที่ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ร้อยละ 63 ที่เหลือเป็นการใช้ที่ดินหลายอย่างควบคู่กันไป (Pointereau, et.al 2007: 1-3)

(6) ผลต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

การเปรียบเทียบระหว่าง มรดกโลกทางการเกษตร (GIAHS) การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) และ Slow Food Presidia จะมีรายละเอียดดังนี้

ในขณะที่การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) เป็นการอนุรักษ์ทางกฎหมาย พื้นที่ที่ใช้ในการผลิต

ส่วน Slow Food Presidia เน้นการป้องกัน ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งปกป้องกลุ่มเกษตรกรรายย่อยและผู้ผลิตที่มีฝีมือดั้งเดิมที่เชื่อมโยงกับการแปรรูปอาหาร

กรณีของมรดกโลกทางการเกษตร (GIAHS)ได้ออกแบบเพื่อครอบคลุมพื้นที่ทำการเกษตรและระบบการเกษตร รวมทั้งมิติทางสังคม เศรษฐกิจและระบบนิเวศ

ในขณะที่การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ภูมิทัศน์ และความยั่งยืน เป็นปัจจัยหลักของกรอบแนวคิด มรดกโลกทางการเกษตร (GIAHS) และ Slow Food Presidia แต่การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) เป็นการเน้นพื้นที่ที่มีลักษณะในการผลิตสินค้าเกษตร

อย่างไรก็ตามทั้งการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) และ Slow Food Presidia ให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์ แต่มีทางเลือกให้หลายแนวทาง Slow Food Presidia ให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์ที่เสี่ยงต่อการสูญหาย รวมทั้งปกป้องเกษตรกรรายย่อยที่จะถูกครอบงำและกลืนโดยผู้ผลิตรายใหญ่ ทุกขั้นตอนของ Slow Food Presidia จึงเน้นเพื่อให้ความรู้แก่ผู้บริโภคเรื่องระบบการผลิตอาหารในการตัดสินใจสนับสนุนถึงแม้ว่า GI จะยังมิได้เน้นการผลิตที่ยั่งยืน เหมือน Slow Food Presidia แต่มีแนวโน้มว่าจะมีการดำเนินงานด้านนี้ในอนาคต (FAO and GIAHS, 2020: 10)

แหล่งอาหารที่สำคัญใน Romagna ได้เข้าร่วมในโครงการ Slow Food Presidia เพื่อที่จะรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบนิเวศที่มีอยู่ในพื้นที่ที่ผลิตพืช ผลทางการเกษตร รวมทั้งการปกป้องความรู้และอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของ Slow Food Presidia (Marino, 2021: 1)

กรณีของการคุ้มครองพื้นที่เกษตรทั้งทางตรงและทางอ้อม นั้น FAO (2020B: 12) ได้วิเคราะห์ไว้ว่าทั้ง “โครงการมรดกโลกทางการเกษตร (Globally Important Agricultural Heritage Systems : GIAHS) การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications: GI) และโครงการ Slow Food Presidia: SEP) นั้นมีวัตถุประสงค์ร่วม (common goal) ที่จะส่งเสริมการเกษตรและกระบวนการผลิตในลักษณะพิเศษเป็นการเฉพาะให้มีความยั่งยืนโดยใช้การอนุรักษ์ควบคู่ไปกับความหลากหลายทางชีวภาพ ความรู้ และลักษณะภูมิประเทศ ดังนั้น การทำการเกษตรที่อาจจะแตกต่างกันทั้งประเภทการผลิตและขนาดของพื้นที่ แต่มีศักยภาพสูงที่จะรวมกันทั้ง 3 แนวคิด เมื่อรวมกันในลักษณะประสานที่เหมาะสม เช่น แนวคิดหนึ่งหรือเครื่องมือหนึ่งอาจจะชี้ให้เห็นช่องว่างที่แนวคิดอื่นหรือเครื่องมืออื่นมาเติมหรือต่อยอดให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ตัวอย่างเช่น โครงการมรดกโลกทางการเกษตร (GIAHS) เน้นระบบผลิตทั้งระบบที่ควบคู่ในกับสภาพภูมิประเทศและความหลากหลายทางชีวภาพ แต่ขาดโครงสร้างด้านการจัดการคุณภาพและฉลากผลิตภัณฑ์ ซึ่งโครงการ Slow Food Presidia มีฉลากรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ รวมทั้งสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ไปเสริมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้”

นอกจากโครงการมรดกโลกทางการเกษตร (GIAHS) แล้ว การคุ้มครองพื้นที่เกษตร ยังมีส่วนมาจากการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications : GI) และ Slow Food Presidia

7.1.3 ประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

การทบทวนประสบการณ์นานาชาติ ในหัวข้อนี้จะเป็นการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม 5 ประเทศ คือ (1) สาธารณรัฐประชาชนจีน (2) ประเทศสหรัฐอเมริกา (3) ประเทศญี่ปุ่น (4) ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน (5) ประเทศอินโดนีเซีย และ (6) บทวิเคราะห์ของประเทศในกลุ่ม OECD ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในสาธารณรัฐประชาชนจีน

(1.1) สถานภาพที่ดินในสาธารณรัฐประชาชนจีน

Ding (2004: 1-2) ได้รายงานถึงสถานภาพของที่ดินในสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ว่า “ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนมีเนื้อที่ 9.4 ล้านตารางกิโลเมตร หรือ 5,875 ล้านไร่ แต่เนื้อที่หนึ่งในห้าเป็น ทะเลทรายและภูเขา พื้นที่ที่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 2,000 เมตร มีมากถึงหนึ่งในสามของเนื้อที่ประเทศ จากการที่ประชากรและที่ดินในแต่ละภูมิภาคแตกต่างกัน เช่นในภาคตะวันออกครอบคลุมเนื้อที่ร้อยละ 98 ของประเทศแต่มีที่ดินเพื่อการเกษตรร้อยละ 86 และประชากรมากถึงร้อยละ 94 ในทางตรงกันข้ามด้านตะวันตกของประเทศมีที่ดินไม่ได้ใช้ประโยชน์จำนวนมาก

ความแตกต่างของพื้นที่เกษตรของภาคตะวันออกและตะวันตกทำให้ผลผลิตทางการเกษตรแตกต่างกันมาก ในภาคตะวันตกผลผลิตค่อนข้างต่ำ การลงทุนปรับปรุงให้ผลผลิตสูงขึ้นต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก นอกจากนี้มากกว่าร้อยละ 60 ของพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไม่มีระบบชลประทาน และส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันตก ประมาณร้อยละ 30 ของพื้นที่การเกษตรมีความเสื่อมโทรมจากการชะล้างพังทลายของดิน ในเขตแห้งแล้ง และกึ่งแห้งแล้งที่มีโอกาสจะแปรสภาพเป็นทะเลทราย

(1.2) สถานการณ์ในช่วง พ.ศ. 2521-2536

นับตั้งแต่ปี 2521 ที่จีนเริ่มเปิดประเทศจนกระทั่งปัจจุบัน มีพื้นที่เพาะปลูกถูกใช้ไปในลักษณะอื่น ทำให้พื้นที่เพาะปลูกของจีนลดลงไปถึงร้อยละ 20

ระหว่างปี 2529-2538 จีนสูญเสียเนื้อที่เพาะปลูกพืชอาหารไป 4.7 ล้านเฮกตาร์ สาเหตุสำคัญคือ (1) ที่ดินถูกรัฐบาลท้องถิ่นเปลี่ยนเป็นบ่อเลี้ยงปลาและสวนผลไม้ (2) ถูกทำลายโดยภัยธรรมชาติ และ(3) ถูกโครงการที่ไม่ใช่การลงทุนด้านการเกษตรรุกรานพื้นที่ไปกว่า 1.9 ล้านเฮกตาร์

เมื่อสิ้นปี 2536 รัฐบาลท้องถิ่นได้เสนอโครงการ “เขตเศรษฐกิจพิเศษ” กว่า 2,800 แห่ง ซึ่งต้องใช้เนื้อที่เพาะปลูกเบื้องต้นกว่า 730,000 เฮกตาร์ แต่ข้อเท็จจริงโครงการเหล่านี้ได้รับอนุมัติจากรัฐบาลกลางหรือรัฐบาลท้องถิ่นที่มีอำนาจไม่ถึงร้อยละ 30 ของโครงการทั้งหมด (กระทรวงการต่างประเทศ, 2540)

จากการสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมดังกล่าวนี้ ทางรัฐบาลจีนจึงได้กำหนดนโยบาย มาตรการ และแนวทางปฏิบัติการ ดังนี้

(1.3) นโยบาย

รัฐบาลจีนเห็นว่า การควบคุมการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรเป็นเรื่องสำคัญเร่งด่วนที่รัฐบาลกลางจะรับผิดชอบโดยตรง จึงได้ออกประกาศเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2540 สรุปได้ดังนี้

(1.3.1) ให้หน่วยงานท้องถิ่นปฏิบัติตามนโยบายจัดการพื้นที่เพาะปลูกด้านเกษตรอย่างเคร่งครัด เพื่อเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกที่จะให้ผลผลิตสูงสุด

(1.3.2) เข้มงวดในการอนุมัติการใช้ที่ดิน โดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องระงับการอนุมัติโครงการที่บุกรุกพื้นที่เพาะปลูกเป็นเวลา 1 ปี เว้นแต่คณะรัฐมนตรีจะอนุมัติเป็นกรณีพิเศษ

(1.3.3) ควบคุมการใช้พื้นที่เพาะปลูกรองรับการขยายเมือง โดยเฉพาะเมืองขนาดกลางและเล็ก และจะไม่มีการอนุมัติโครงการเมืองใหม่หรือขยายตัวเมืองต่อไปนับจากวันประกาศจนถึงปี 2543 สำหรับเมืองใหญ่ให้ดำเนินการเฉพาะโครงการที่อนุมัติไปแล้ว

(1.3.4) เพิ่มพื้นที่เพาะปลูก และปรับปรุงสภาพดินให้เหมาะแก่การเพาะปลูกโดยใช้วิทยาการสมัยใหม่สนับสนุน

(1.3.5) ห้ามหน่วยงานรัฐโอนพื้นที่ที่มีอยู่ไปทำสนามกอล์ฟ เมืองโบราณ สวนสนุก หมู่บ้านจัดสรร โบสถ์ หรือวัดวาอาราม และหากหน่วยงานใดประสงค์ให้คนต่างชาติเช่าพื้นที่ว่างที่มีผลต่อความมั่นคง หรือเป็นพื้นที่ทหาร หรือเขตอนุรักษ์ จะต้องนำเสนอคณะรัฐมนตรีอนุมัติทุกโครงการ

(1.4) มาตรการ ที่สำคัญคือ

(1.4.1) ให้ระงับโครงการก่อสร้างเขตเศรษฐกิจพิเศษที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาขณะนี้ทั้งหมด และยกเลิกโครงการที่ได้อนุมัติไปแล้วแต่ยังไม่ได้ดำเนินการ

(1.4.2) ให้ทบทวนโครงการด้านอสังหาริมทรัพย์ใหม่ทั้งหมด และตรวจสอบโครงการที่อนุมัติไปแล้วแต่ยังไม่ได้ดำเนินการ หรือได้รับอนุมัติอย่างไม่ถูกต้อง ส่วนโครงการที่มีการบุกรุกพื้นที่เพาะปลูกอยู่ก่อนจะต้องคืนพื้นที่ให้เหมือนสภาพเดิม

(1.4.3) ให้ตรวจสอบราคาการซื้อขาย การมีกรรมสิทธิ์ที่ดิน การเช่าหรือจำนองที่ดินโดยจะลงโทษอย่างหนักกับผู้ปั่นราคาหรือค้าที่ดินอย่างผิดกฎหมาย

(1.4.4) ให้ปรับสภาวะการใช้ที่ดินของชุมชนให้ถูกต้อง และให้ระบุเขตที่อยู่อาศัยและเขตการเพาะปลูกให้ชัดเจน

(1.5) การปฏิบัติการ

(1.5.1) ทางการจีนได้ประกาศเมื่อต้นเดือนกรกฎาคม 2540 ว่า ตั้งแต่เดือนสิงหาคม ศกนี้ เป็นต้นไป สำนักงานบริหารที่ดิน กระทรวงตรวจสอบ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะส่งเจ้าหน้าที่ 7 คณะ ไปทำการตรวจสอบการใช้ที่ดินในช่วง 7 ปีที่ผ่านมา ทั้งในเขตเมือง ชานเมือง และชนบททั่วประเทศ โดยเฉพาะที่ดินที่ได้รับอนุมัติระหว่างเดือนมกราคม-เมษายน 2540 กล่าวคือ (1) เขตเมืองจะตรวจสอบการใช้ที่ดินเขตพัฒนาเศรษฐกิจ โครงการพาณิชย์และอุตสาหกรรม โครงการอสังหาริมทรัพย์ (2) เขตชนบทจะตรวจสอบการใช้ที่ดินเพิ่มเพื่อขยายตัวเมือง เมืองใหม่ หรือการใช้ที่ดินของวิสาหกิจท้องถิ่น

(1.5.2) เป้าหมายคือตรวจสอบความถูกต้องการใช้ที่ดิน การโอนกรรมสิทธิ์ การให้เช่า และการให้เงินกู้ ฯลฯ

(1.5.3) ที่ดินทุกแปลงจะถูกยกเลิกใบอนุญาตหากพบว่ามีการอนุมัติเกินขอบเขตอำนาจในระดับท้องถิ่น ซึ่งผู้เกี่ยวข้องจะถูกลงโทษหากกระทำไปโดยพละการ

(1.6) ข้อสังเกต

(1.6.1) ประกาศดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า รัฐบาลให้ความสำคัญต่อเรื่องการสำรองอาหารโดยเฉพาะธัญญาหาร โดยจีนมีเป้าหมายผลิตธัญญาหารให้ถึง 500 ล้านตันต่อปีในปี 2543 หรือเฉลี่ยประมาณ 388 กิโลกรัมต่อคนต่อปี ซึ่งจะทำให้จีนอยู่ในภาวะที่พึ่งตนเองได้ ในปี 2539 จีนผลิตธัญญาหารได้ประมาณ 486 ล้านตัน ซึ่งหมายความว่า จีนต้องเพิ่มผลผลิตให้ได้อีกอย่างน้อยปีละ 5 ล้านตันขึ้นไป

(1.6.2) นโยบายการผลิตธัญญาหารให้เพียงพอต่อการบริโภคของประชากรมีความสำคัญต่อความมั่นคงภายในของจีน ซึ่งรัฐบาลจีนพยายามดำเนินการด้วยความระมัดระวังและรอบคอบ เพราะเกี่ยวพันกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน หากไม่มีการควบคุมที่ดีพอ จีนอาจประสบปัญหาขาดแคลนอาหารและต้องนำเข้าธัญญาหารภายในไม่เกิน 5 ปีข้างหน้า

(1.6.3) การประกันผลผลิตธัญญาหารให้เพียงพอถือเป็นนโยบายหลักและพื้นฐานของพรรคคอมมิวนิสต์จีน เนื่องจากเกี่ยวข้องกับความอยู่รอดและอนาคตของพรรค หากประชาชนรู้สึกขาดแคลนอาหารอาจทำให้สังคมวุ่นวายสับสนจนพรรคไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้

(1.6.4) นโยบายการจัดการที่ดินเพื่อเพาะปลูกของจีนอาจมีผลกระทบต่อไทยในระยะยาว กล่าวคือ หากประสบความสำเร็จในการเพิ่มผลผลิตการเกษตรจนเพียงพอต่อการบริโภคในประเทศแล้ว นอกจากจีนจะไม่นำเข้าสินค้าเกษตรจากต่างประเทศรวมทั้งไทย จีนยังมีศักยภาพที่จะเป็นคู่แข่งกับไทยในการส่งสินค้าเกษตรที่เหลือบริโภคไปขายในประเทศที่สาม เว้นแต่คุณภาพสินค้าเกษตรที่แตกต่างกัน เช่น ข้าวหอมมะลิ เป็นต้น

(1.7) กฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในสาธารณประชาชนจีน

สาธารณะประชาชนจีนได้ออกกฎหมายคุ้มครองพื้นที่การเกษตรจำนวน 2 ฉบับ คือ (1) Basic Farmland Protection Regulation 1994 และ (2) New Land Administration Law 1999 โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1.7.1) Basic Farmland Protection Regulation 1994

พื้นที่เกษตรที่จะคุ้มครองตามกฎหมายฉบับนี้ประกอบด้วย

(1) พื้นที่เกษตรกรรมที่ใช้ในการปลูกพืช และมีคุณภาพของดินสูง ซึ่งรับรองโดยรัฐบาล

(2) พื้นที่เกษตรกรรมที่มีคุณภาพของดินสูงและได้ก่อสร้างระบบชลประทานไปแล้ว

(3) เป็นพื้นที่ผลิตพืชอาหารสำหรับเมืองขนาดใหญ่และขนาดกลาง

(4) เป็นแปลงทดลองและการศึกษาด้านเกษตรกรรม

(1.7.2) New Land Administration Law 1999

กฎหมายฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันพื้นที่ที่เปราะบางต่อสิ่งแวดล้อมและพื้นที่เกษตรกรรม ส่งเสริมการพัฒนาการเกษตร กระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการต่างๆ ตามกฎหมาย และเชื่อมโยงกับการวางแผนและพัฒนาพื้นที่ชุมชนโดยมีบทบัญญัติที่สำคัญตามมาตราดังต่อไปนี้

มาตรา 33 ได้ระบุว่าองค์กรบริหารในระดับต่างๆ จะต้องจัดทำแผนการบริหารจัดการในการใช้ที่ดินโดยมีมาตรการที่ป้องกันอย่างเข้มงวดมิให้ พื้นที่การเกษตรที่กำหนดไว้ลดลง

มาตรา 34 ได้ระบุว่า basic farmland จะต้องมีไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของพื้นที่จังหวัดที่ปกครองโดยรัฐบาลกลาง

Meng (2016: 1) ได้รายงานว่าในช่วง ค.ศ.1989-2003 (พ.ศ.2532-2546) พื้นที่การเกษตรในสาธารณประชาชนจีนได้เปลี่ยนไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นนอกภาคการเกษตรจำนวนมาก โดยเฉพาะการขยายตัวของเมืองและชุมชน จึงได้เสนอให้ใช้ Basic Farmland Protection Regulation 1994 และ New Land Administration Law 1994 อย่างจริงจังเพื่อความมั่นคงทางอาหาร

(1.8) สถานการณ์ในปัจจุบัน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2551 Hayes et.al. (2018: 1) ได้รายงานสถานการณ์เรื่องพื้นที่เกษตรกรรมไว้ว่า “การขาดแคลนที่ดินเพื่อการเกษตรในประเทศสาธารณะประชาชนจีนได้ปรากฏอย่างชัดเจน ในปี ค.ศ.2015 (พ.ศ.2558) จะต้องมีอาหารเลี้ยงประชากรร้อยละ 18.9 ของโลก แต่มีที่ดินเพื่อการเกษตรเพียงร้อยละ 8.5 ของโลกเท่านั้น ที่ดินเพื่อการเกษตรในสาธารณะประชาชนจีนได้กระจายไปยังครัวเรือนเกษตรกรจำนวน 231 ล้านครัวเรือน ส่งผลให้การถือครองที่ดินเฉลี่ยรายละ 0.96 เอเคอร์ (5.625 ไร่) ด้วยเหตุดังกล่าวนี้สาธารณะประชาชนจีนจึงมีความท้าทาย 2 ประการคือ (1) จะรักษาทั้งปริมาณและคุณภาพของที่ดินเพื่อการเกษตรภายใต้การขยายตัวของชุมชน และ (2) เพิ่มผลผลิตในพื้นที่การเกษตรที่มีอยู่

เพื่อรักษาความมั่นคงทางอาหาร รัฐบาลสาธารณะประชาชนจีนได้นำที่ดินที่ก่อสร้างบ้านเรือนอยู่ในปัจจุบันมาปรับปรุงเป็นที่ทำการเกษตร โดยจ่ายเงินที่ชดเชยในพื้นที่ชนบทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ก่อสร้างคอนโดมิเนียมให้เกษตรกรเป็นที่พักใหม่นำพื้นที่บ้านเรือนในชนบทมาปรับปรุงเป็นพื้นที่เกษตร เกษตรกรจะยังคงมีสิทธิทำกินบนที่ดินในพื้นที่ไร่นาเดิม รวมทั้งได้ที่พักในคอนโดมิเนียมไปพร้อมกัน พื้นที่เกษตรกรรมบางส่วนใกล้เมืองใหญ่ที่เพิ่มขึ้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำไปก่อสร้างเป็นชุมชนได้โดยขายสิทธิในการพัฒนาให้กับภาคเอกชน

ในกรณีไร่นาขนาดเล็กและผลผลิตต่ำสามารถเยียวยาโดยให้เกษตรกรโอนสิทธิในการใช้ที่ดินแก่เกษตรกรรายอื่นได้ การโอนสิทธิในการใช้ที่ดินให้แก่เกษตรกรรายอื่นนั้นได้เป็นนโยบายของรัฐบาลมาตั้งแต่เริ่มทศวรรษ 1980 และได้รับการสนับสนุนโดยภาครัฐมาโดยตลอด

ในปี ค.ศ. 2002 (พ.ศ.2545) ได้มีการประกาศใช้กฎหมายการโอนสิทธิในการใช้ที่ดินหรือ Land Contract Law of China 2002 ส่งผลให้มีการโอนสิทธิในการใช้ที่ดินเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 5 ของพื้นที่การเกษตรในปี ค.ศ. 2007 (พ.ศ.2550) เป็นร้อยละ 36.5 ในปี ค.ศ.2017 (พ.ศ.2560) เนื่องจากเกษตรกรรายเล็กจำนวนมากได้อพยพไปทำงานในเมืองแต่ที่ดินทำกินยังคงมีสิทธิถือครองอยู่ ส่งผลให้เกษตรกรรายเล็กอื่นๆ สามารถขยายที่ดินเพื่อการเกษตรได้ ทั้งนี้การโอนสิทธิในการใช้ที่ดินนั้นเกษตรกรสามารถให้เกษตรกรอื่นเช่า หรือให้ญาติใช้ที่ดินโดยไม่ต้องเก็บค่าเช่า

ที่ดินในสาธารณะประชาชนจีนนั้นเป็นของรัฐ ประชาชนไม่สามารถถือครองได้ ภายใต้ Household Responsibility System (HRS) ที่เริ่มมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1980 นั้น ที่ดินในชนบททั้งหมดเป็นของ “สหกรณ์” ที่ทำสัญญาให้สิทธิในที่ดินเพื่อการเกษตรแก่ครัวเรือนเกษตรใช้ประโยชน์มีกำหนด 15 ปี ในปี ค.ศ.1983 (พ.ศ.2526) ได้ปรับปรุงแก้ไขใหม่ครั้งที่ 1 เมื่อ ค.ศ.1997 (พ.ศ.2540) เป็น 30 ปี และมีมติของ China’s 19th Party Congress ที่เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ.2027 (พ.ศ.2570) ให้สิทธิการถือครองเป็น 30 ปี เช่นเดียวกัน

ภายใต้กฎและระเบียบต่างๆ เกษตรกรในสาธารณะประชาชนจีนมีสิทธิใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร ได้ 3 ประการ คือ

(1) เลือกพืชที่ปลูกได้

(2) ผลผลิตที่ได้เป็นของครัวเรือน

(3) ให้เช่าที่ดินที่ทำสัญญาไว้กับสหกรณ์ให้กับเกษตรกรรายอื่นๆ ได้

อย่างไรก็ตามเกษตรกรในสาธารณะประชาชนจีนไม่สามารถดำเนินการในที่ดินที่ได้รับมอบมาทำกินได้ คือ

(1) ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรไปใช้ประโยชน์นอกการเกษตรได้

(2) ไม่ใช้ประโยชน์ในที่ดินเกิน 2 ปี

(3) ต่อต้านการจัดการที่ดินของรัฐ

ความเชื่อมโยงของนโยบายการคุ้มครองที่ดินเพื่อการเกษตรมีผลต่อความมั่นคงทางอาหาร เพราะประชาชนเมืองได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 19 ในปี ค.ศ. 1980 (พ.ศ.2523) เป็นร้อยละ 57 ในปี ค.ศ.2016 (พ.ศ.2559) และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นอีก

นอกจากความต้องการเปลี่ยนพื้นที่การเกษตรเป็นพื้นที่เมืองแล้ว สาธารณะประชาชนจีนยังประสบความสำเร็จในการรักษาพื้นที่การเกษตรเอาไว้ได้ เนื่องจากมีนโยบายในการหาพื้นที่การเกษตรมาเพิ่มเติมโดยวิธีต่างๆ แทนพื้นที่การเกษตรที่เสียไปจากการขยายตัวเป็นที่อยู่อาศัยและโรงงานอุตสาหกรรม เช่นการรื้อบ้านเรือน โรงเลี้ยงสัตว์ในไร่นาเดิม ปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ปลูกพืชแทนดังกล่าวข้างต้น โดยเกษตรกรได้รับค่าชดเชยหรือทดแทน

นโยบายหลักในการควบคุมและการใช้ที่ดินและการแปลงการใช้ที่ดินในประเทศสาธารณะประชาชนจีนสรุปได้ ดังนี้

(1) ได้มีการกำหนดพื้นการเกษตรขั้นต่ำ (Redline) โดยรัฐบาลในปี ค.ศ.2006 (พ.ศ.2549) ไว้จำนวน 300 ล้านเอเคอร์ (679 ล้านไร่) ในปี ค.ศ.2020 (พ.ศ.2563)

(2) พื้นที่เกษตรที่มีคุณภาพสูง จำนวน 255 ล้านเอเคอร์ (573 ล้านไร่) จะเปลี่ยนไปใช้ประโยชน์นอกการเกษตรไม่ได้

(3) ความเชื่อมโยงในการ “เพิ่ม-ลด” พื้นที่การเกษตรได้อนุญาตให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการปรับเปลี่ยนการใช้ที่ดินเป็นชุมชนหรือขยายชุมชน จากที่ดินเพื่อการเกษตรในอดีต โดยไม่ให้ที่ดินเพื่อการเกษตรลดลง

(4) โครงการ Grain for Green ที่เริ่มในปี ค.ศ.1999 (พ.ศ.2542) โดยเปลี่ยนพื้นที่เกษตรที่เสื่อมโทรมมากไปปลูกป่า เพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมของประเทศ ได้มีการประเมินว่าการโอนสิทธิการใช้ที่ดินทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้น”

(2) การคุ้มครองพื้นที่การเกษตรในประเทศสหรัฐอเมริกา

การคุ้มครองพื้นที่การเกษตรในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ดำเนินการโดยวิธีต่างๆ มาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน เนื่องจากมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและการรักษาระบบนิเวศของประเทศ ในหัวข้อนี้จะทบทวนสาระสำคัญรวม 4 เรื่อง คือ (1) การพัฒนาการเกษตรในประเทศสหรัฐอเมริกา (2) การสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรม (3) มาตรการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และ(4) การขับเคลื่อน โดยมีรายละเอียดดังนี้

(2.1) การพัฒนาการเกษตรในประเทศสหรัฐอเมริกา

สำนักข่าวสารอเมริกา (2504: 56) ได้รายงานถึงสถานภาพของการเกษตรในอดีตไว้ว่า *“ตั้งแต่เดิมมาจนกระทั่งล่วงหน้าเข้าคริสต์ศตวรรษนี้ชาวนาส่วนใหญ่ ในที่ลุ่มภาคกลางทำการเพาะปลูกอย่างที่ชาวอเมริกันเรียกว่า “การทำนาทั่วไป”ทั้งนี้หมายถึงการผลิตสำหรับกินเอง และหาอุปกรณ์ใช้ตามแต่จะทำได้ก่อน แล้วขายสิ่งที่เหลือกินเหลือใช้เพื่อให้ได้เงินมาซื้อหาสิ่งที่ปลูกหรือทำเองไม่ได้ในภายหลัง*

แต่ในปัจจุบัน ครอบครัวกสิกรเกือบทั้งหมดในที่ลุ่มภาคกลางทำนาอย่างที่ชาวอเมริกันเรียกว่า "ทำนาค้าขาย" ซึ่งหมายถึงการที่ครอบครัวชาวนาใช้แรงงานที่ดิน และอุปกรณ์ส่วนใหญ่ในการผลิตเพื่อนำผลิตผลไปขายเป็นสำคัญ ในการนี้ เขาเพ่งเล็งถึงพืชชนิดที่จะงอกงามดีที่สุดในแต่ละฤดูเพาะปลูก โดยกสิกรแต่ละรายย่อมคิดคำนวณค่าใช้จ่ายต่างๆ เช่น การใช้ปุ๋ย การพ่นยาฆ่าแมลง การใช้เมล็ดพันธุ์และอุปกรณ์ ผลอันจะพึงบังเกิดแก่เนื้อดิน ตลอดจนแรงงานที่เปลืองไปในการผลิต แล้วเอาตัวเลขที่คำนวณได้เทียบเคียงกับราคาที่จะได้จากผลผลิตนั้นดู ชาวนาและครอบครัวของเขาจะไม่ปลูกพืชผลขึ้นสำหรับการบริโภคภายในครอบครัว ถ้าหากการทำดังนั้นไม่ใช่เป็นการประหยัดในการใช้ที่ดิน รวมทั้งแรงงานและเครื่องอุปกรณ์ด้วย ทั้งนี้ก็แสดงให้เห็นการปฏิวัติในด้านเกษตรกรรมอันแท้จริงอย่างหนึ่งเหมือนกัน

ในค.ศ.1920 ที่นาในสหรัฐเมื่อคิดโดยเฉลี่ยแล้วมีขนาดตกแปลงละ 148 เอเคอร์ แต่ในปัจจุบันนี้ขนาดของที่นาได้ขยายขึ้นถึงเกณฑ์ 240 เอเคอร์ขึ้นไปแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลสำคัญว่า เมื่อเครื่องจักรกลใช้และพืชที่ปลูกหรือสัตว์ที่เลี้ยง ก็เลือกปลูกหรือเลี้ยงแต่น้อยชนิด ช่วยตัดกังวลลงไปได้มากชาวนาก็สามารถขยายบริเวณเพาะปลูกของตนเองออกไปได้อีกมาก เมื่อประมาณหนึ่งร้อยปีมาแล้วประชากรของสหรัฐสองในสามมีอาชีพในการเพาะปลูก แต่ในปัจจุบัน กสิกรแต่ละคนผลิตอาหารโดยเฉลี่ยพอสำหรับเลี้ยงตัวเองและชาวอเมริกันอื่นๆ อีก 21 คน รวมทั้งจำนวนที่ส่งออกไปขายต่างประเทศอีกส่วนหนึ่งด้วย"

ต่อมาในปี 2539 สำนักข่าวสารอเมริกัน ในประเทศไทย รายงานถึงการเกษตรกรรมในประเทศสหรัฐอเมริกาไว้ว่า *"สหรัฐมีธรรมชาติช่วยในการเกษตร โดยที่มีพื้นดินอุดมสมบูรณ์เป็นส่วนมากมีสภาวะอากาศเหมาะพอดีเป็นส่วนใหญ่ ที่ดิน 47 เปอร์เซ็นต์ของประเทศ จึงใช้ในทำการกสิกรรมใน พ.ศ.2530 เนื้อที่ 422.4 ล้านเอเคอร์ ใช้เพาะปลูกพืชผล อีกราว 129 ล้านเอเคอร์ เป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ ผืนดินเกือบ 46.4 ล้านเอเคอร์ ที่ใช้ทำการเกษตรมีระบบการชลประทานอย่างดี"* (สำนักข่าวสารอเมริกา, 2539:)

ในปี พ.ศ.2533 สหรัฐมีไร่นาประมาณ 2,143,000 แห่ง ขนาดเฉลี่ยแล้วประมาณแห่งละ 461 เอเคอร์ แต่ที่นาจำนวนมากทางตะวันออกมักจะเล็กกว่า และสมาชิกในครอบครัวจะช่วยกันทำระยะ 50 ปีที่ผ่านมา กสิกรลดจำนวนลงมาก ปัจจุบันประชากรที่ทำไร่ทำนามีเพียง 4.3 ล้านคนเท่านั้น ถึงกระนั้นก็ตามผลิตผลจากการเกษตรก็เพิ่มปริมาณขึ้นมากมาย นอกจากจะผลิตอาหารเลี้ยงประชาชนของตนได้เพียงพอแล้ว สหรัฐยังได้ส่งอาหารไปยังประเทศอื่นๆ อีกเป็นล้านๆ กิโลกรัมอาหารหลักได้แก่ ข้าวโพด ข้าวสาลี ฝ้าย ยาสูบ และผลไม้ต่างๆ

Daniels (2004: 2-3) ได้รายงานไว้ว่าเกษตรกรในประเทศสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่ครอบครองที่ดินเป็นของตนเองประมาณ 939 ล้านเอเคอร์ ในปี 2002 อายุของเกษตรกรเฉลี่ย 55 ปี ซึ่งหมายความว่าในปี 2020 พื้นที่หลายล้านเอเคอร์จะเปลี่ยนไปสู่ทายาทหรือผู้ซื้อที่จะตัดสินใจใช้ประโยชน์ทำการเกษตรต่อไปหรือไม่

ในปี 2002 มีฟาร์ม จำนวน 2.1 ล้านแห่ง มากกว่าครึ่งหนึ่ง มีผลผลิตมากกว่า 10,000 เหรียญสหรัฐต่อปี ในขณะที่ครัวเรือนที่ดำเนินการโดยฟาร์มขนาดกลางลดลง แต่ฟาร์มที่เป็นธุรกิจเพิ่มขึ้น ข้อเท็จจริงปรากฏว่าฟาร์มขนาดใหญ่ที่มีรายได้มากกว่า 200,000 นั้น ทำการผลิตผลส่วนใหญ่ของประเทศ (Daniels, 2004: 2-3)

ในปี ค.ศ. 2021 (พ.ศ. 2564) Economic Research Service ของ USDA ได้รายงานว่า มีการทำการเกษตรโดยระบบครอบครัวร้อยละ 98 และเป็นบริษัทร้อยละ 2

ฟาร์มที่ดำเนินการในลักษณะครอบครัวจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

(1) ฟาร์มครอบครัวขนาดเล็ก ที่มีรายได้น้อยกว่า 350,000 เหรียญสหรัฐ ที่มี 3 ลักษณะของฟาร์มครอบครัวเกษตร คือ

(1.1) ผู้ประกอบการหลักหยุดทำงานแล้วแต่ครอบครัวยังทำการเกษตรอยู่ในลักษณะฟาร์มครอบครัวขนาดเล็ก มีจำนวน 219,283 ฟาร์ม หรือร้อยละ 10.9

(1.2) ผู้ประกอบการมีอาชีพหลักนอกการเกษตร แต่ยังคงทำการเกษตรอยู่ในลักษณะฟาร์มครอบครัวขนาดเล็กมีจำนวน 779,767 ฟาร์มหรือร้อยละ 38.8

(1.3) ประกอบการเกษตรเป็นหลักแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

(1.3.1) จำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรน้อยกว่า 150,000 เหรียญสหรัฐมีจำนวน 683,514 ฟาร์ม หรือร้อยละ 34.0

(1.3.2) จำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรระหว่าง 150,000-349,999 เหรียญสหรัฐ มีจำนวน 110,865 ฟาร์ม หรือร้อยละ 5.5

(2) ฟาร์มครอบครัวขนาดกลาง

เป็นฟาร์มครอบครัวที่มีรายได้ระหว่าง 350,000-999,999 เหรียญสหรัฐ มีจำนวน 112,122 ฟาร์ม หรือร้อยละ 5.6

(3) ฟาร์มครอบครัวขนาดใหญ่

ฟาร์มครอบครัวขนาดใหญ่ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

(3.1) ฟาร์มครอบครัวที่มีรายได้ ระหว่าง 1,000,000-4,999,999 เหรียญสหรัฐ มีจำนวน 51,708 ฟาร์มหรือร้อยละ 2.6

(3.2) ฟาร์มครอบครัวที่มีรายได้มากกว่า 5,000,000 เหรียญสหรัฐ มีจำนวน 6,124 ฟาร์มหรือร้อยละ 0.3

(4) ฟาร์มที่ไม่ใช่ครอบครัวเกษตร เป็นบริษัทที่ดำเนินการเอง หรือจ้างผู้ประกอบการ มีจำนวน 47,275 ฟาร์มหรือร้อยละ 2.4

รวมทั้งสิ้นมีจำนวน 2,010,658 ฟาร์ม

ตารางที่ 7-1 รายได้ของฟาร์มประเทศต่างๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกาใน ปี ค.ศ.2020 (พ.ศ.2563)

ประเภทของฟาร์ม	รายได้สุทธิ ($)	ลักษณะของครอบครัวเกษตรกร	จำนวนฟาร์ม	ร้อยละ
ฟาร์มขนาดเล็ก	350,000	(1) ผู้ประกอบการหลักหยุดทำงานแล้วแต่ครอบครัวยังทำการเกษตรอยู่ในลักษณะฟาร์มครอบครัวขนาดเล็ก	219,283	10.9
		(2) ผู้ประกอบการมีอาชีพหลักนอกการเกษตร แต่ยังคงทำการเกษตรอยู่ในลักษณะฟาร์มครอบครัวขนาดเล็ก	779,767	38.3
		(3) ประกอบการเกษตรเป็นหลักแบ่งออกได้ 2 กลุ่ม คือ		
		(3.1) จำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรน้อยกว่า $150,000	683,514	340
		(3.2) จำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรระหว่าง $150,000-349,999	110,865	5.5
ฟาร์มขนาดกลาง	350,000-999,999	ฟาร์มที่มีรายได้สุทธิ $350,000-999,999	112,122	5.6
ฟาร์มขนาดใหญ่	1,000,000 หรือมากกว่า	(1) ฟาร์มขนาดใหญ่มีรายได้สุทธิระหว่าง $1,000,000-4,999,999	51,708	2.6
		(2) ฟาร์มขนาดใหญ่มากมีรายได้สุทธิ 5,000,000 หรือมากกว่า	6,124	0.3
ฟาร์มที่ไม่ใช่ครอบครัวเกษตร	-	ฟาร์มที่ผู้ประกอบการหลักและบุคคลที่เกี่ยวข้องมิได้เป็นเจ้าของฟาร์ม เช่นเป็นบริษัทที่ดำเนินการเองหรือจ้างผู้ประกอบการ	47,275	2.4
รวม			**2,010,658**	**100**

ที่มา : Economic Research Service (2021: 3)

จำนวนฟาร์ม ผลผลิต และ ที่ดินเพื่อการเกษตร ในปี ค.ศ.2020 (พ.ศ.2563) สรุปได้ดังนี้

(1) ฟาร์มในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นฟาร์มของครอบครัวขนาดเล็ก ทำการเกษตรในที่ดินประมาณครึ่งหนึ่งของที่ดินเพื่อการเกษตรของประเทศ และมีผลผลิตประมาณร้อยละ 20 ของประเทศ

(2) ในปี ค.ศ. 2020 (พ.ศ.2563) ประมาณร้อยละ 89 เป็นฟาร์มครอบครัวขนาดเล็ก ที่ดินที่ให้ทำการเกษตรร้อยละ 48 ของที่ดินเพื่อการเกษตรทั้งหมดมูลค่าของผลผลิต ประมาณร้อยละ 20

(3) ฟาร์มครอบครัวขนาดใหญ่ มีมูลค่าของผลผลิตประมาณร้อยละ 46 ของผลผลิตทั้งหมดใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรประมาณร้อยละ 24

(4) ในภาพรวมฟาร์มครอบครัวเกษตรทั้งหมดมีประมาณร้อยละ 98 ของ ฟาร์มทั้งหมด ผลผลิตร้อยละ 87 ของผลผลิตจากการเกษตรทั่วประเทศ

(5) ฟาร์มที่มิใช่ครอบครัวเกษตรมีประมาณร้อยละ 2 และ มีผลผลิตร้อยละ 13 มีรายได้มากกว่า 1 ล้านเหรียญสหรัฐ ร้อยละ 18 ของฟาร์มประเภทนี้ ฟาร์มประเภทนี้เป็นบริษัทที่เข้ามาประกอบการเองหรือจ้างดำเนินการ

(2.2) การสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมในสหรัฐอเมริกา

Mitchell (2001: 54-71) ได้รายงานสถานการณ์การสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมไปเป็นที่อยู่อาศัย และศูนย์การค้าต่างๆ ไว้ดังนี้

ในปี ค.ศ.1950 (พ.ศ.2493) ประชากรอเมริกัน 70 ล้านคนอาศัยอยู่ในเขตเมือง ซึ่งครอบคลุมเนื้อที่ 13,000 ตารางไมล์ ต่อมาในปี 2533 ประชากรในเขตเมืองและเขตชานเมืองเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า แต่เนื้อที่เมืองได้ขยายตัวขึ้นเป็น 5 เท่าตัว หรือประมาณ 60,000 ตารางไมล์

ในฟินิกซ์มลรัฐอริโซนา หนึ่งในพื้นที่ที่มีอากาศอบอุ่นในสหรัฐอเมริกา ได้มีการขยายตัวของชุมชนในอัตรา 1 เอเคอร์ (2.5 ไร่) ต่อชั่วโมง

การขยายตัวของเมืองเข้าสู่พื้นที่การเกษตรในอัตรา 1.2 ล้านเอเคอร์ (3 ล้านไร่) ต่อปี

การขยายตัวของเมืองทำให้คนใช้เวลาในรถยนต์มากขึ้นถ้าใช้เวลาเดินทาง 1 ชั่วโมงในเวลา 1 ปี จะเสียเวลาทำงานไปถึง 12 สัปดาห์ หรือ 500 ชั่วโมง ที่อยู่ในรถยนต์และสร้างความติดขัดของจราจร สูญเสียเงินมากถึง 72,000 ล้านเหรียญต่อปีเป็นค่าเชื้อเพลิง และผลิตผลจากแรงงาน

ในปี ค.ศ.2025 (พ.ศ.2568) สหรัฐอเมริกาจะมีประชากรเพิ่มขึ้นอีก 63 ล้านคน หาก “แนวโน้ม”ความต้องการบ้านอยู่อาศัยเกิดขึ้นในระดับนี้ จะต้องการบ้านอยู่อาศัยใหม่อีก 30 ล้านหลัง บ้านที่เพิ่มขึ้นดังกล่าวจะเป็นบ้านของครอบครัวเดี่ยวที่ขยายตัวออกไปในพื้นที่ชานเมืองและครอบครัวเหล่านี้จะต้องใช้รถยนต์เป็นพาหนะในการเดินทาง

เหตุผลที่สำคัญของการขยายตัวของชุมชนในพื้นที่ชานเมือง เกิดจากประชากร และธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ กล่าวคือ ประชากรต้องการที่อยู่อาศัยที่มีพื้นที่มากกว่าเดิมให้พ้นจากความแออัดของเมืองเก่า มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น มีสิ่งแวดล้อมที่ดี เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิต หรือเป็นการตอบต่อความหวังที่เป็น “American Dream” ของประชาชนอเมริกัน ในขณะที่นักธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ก็ได้อำนวยความสะดวกในการซื้อที่อยู่อาศัย โดยการผ่อนส่งในระยะยาว รวมทั้งสร้างศูนย์การค้า ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกโดยเฉพาะลานจอดรถที่สะดวก มีธุรกิจทุกประเภทอยู่ในสถานที่เดียวกัน

อย่างไรก็ตามในบางพื้นที่ของมลรัฐนิวยอร์ค ได้มีการต่อต้านการขยายตัวของชุมชนเข้าสู่พื้นที่ชานเมืองเพื่อรักษาพื้นที่การเกษตรเอาไว้

American Farmland Trust (2017: 1) รายงานว่าในช่วงปี ค.ศ. 2001-2016 มีพื้นที่เกษตรกรรมจำนวน 11 ล้านเอเคอร์ ได้เปลี่ยนสภาพไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ โดยเฉพาะเปลี่ยนไปเป็นที่อยู่อาศัยความหนาแน่นต่ำ (Low Density Residential) ซึ่งใช้พื้นที่บ้านแต่ละหลังจำนวนมาก

(2.3) มาตรการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

มาตรการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศสหรัฐอเมริกามีหลายวิธี ทั้งที่ดำเนินการโดยภาคเอกชนและภาครัฐ โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) บทบาทขององค์กรภาคเอกชน

(1.1) ภาระจำยอมเพื่อการอนุรักษ์ (Conservation Easements)

<u>วัตถุประสงค์</u>

เพื่อรักษาและป้องกันมิให้ที่ดินเพื่อการเกษตรที่เหมาะสมเปลี่ยนแปลงไปในระยะยาวหรือรักษาไว้เป็นการถาวร ในขณะเดียวกันก็คงสภาพการถือครองไว้อย่างเดิมตลอดจนมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ

<u>ผู้ดำเนินการ</u>

เจ้าของที่ดินบริจาคหรือขายที่ดินโดยสมัครใจ หรือขายภาระจำยอมให้แก่องค์กรอนุรักษ์หรือหน่วยราชการ

<u>วิธีการดำเนินการ</u>

ภาระจำยอมเพื่อการอนุรักษ์เป็นการจำกัดหรือห้ามการสร้างอาคารในพื้นที่เกษตรภาระจำยอมอาจจะดำเนินการในที่ดินทั้งแปลงหรือบางส่วนของที่ดินและอาจจะมีภาระจำยอมตลอดไปหรือจำกัดระยะเวลาภาระจำยอมเพื่อการอนุรักษ์จะผูกมัดเจ้าของที่ดินในอนาคตหากมีการเปลี่ยนมือภาระจำยอมจะมีผลต่อการลดภาษีตลอดไป

ภาระจำยอมเพื่อการอนุรักษ์ที่ดินสำหรับการเกษตรเป็นข้อตกลงที่เกิดจากความสมัครใจ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการรักษาพื้นที่การเกษตร ภาระจำยอมดังกล่าวมีความยืดหยุ่นเพื่อให้เหมาะสมต่อความต้องการของเจ้าของที่ดินและองค์กรที่สนับสนุนจะต้องมีสิทธิบังคับการใช้ที่ดินเพื่อมิให้ผิดวัตถุประสงค์ด้วยเหตุผลนี้การจัดหาเงินจึงเป็นเรื่องสำคัญของการดำเนินงาน

<u>ข้อดี</u>

เจ้าของที่ดินที่เต็มใจรับภาระจำยอมในการอนุรักษ์จะได้รับการลดหย่อนภาษีรายได้ทั้งภาษีที่ดินและภาษีทรัพย์สิน

เจ้าของที่ดินยังได้รับผลตอบแทนจากการขายภาระจำยอมในการอนุรักษ์

รัฐได้ผลตอบแทนจากภาระจำยอมในการอนุรักษ์นี้โดยเป็นที่แน่ใจได้ว่าที่ดินที่เหมาะสมต่อการเกษตรจะยังคงอยู่เพื่อการผลิต เพื่อความสมดุลของการใช้ที่ดินและมีผลทางเศรษฐกิจต่อท้องถิ่น

(1.2) การเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ

<u>วัตถุประสงค์</u>

เพื่อถ่ายทอดความรู้และกระตุ้นเจ้าของที่ดินซึ่งสมัครใจที่จะเข้าร่วมโครงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมให้มีการพัฒนาที่ดินของตนเองหรือกระตุ้นให้สนใจต่อสิ่งแวดล้อมโดยการจัดการที่ดินที่ถูกต้อง

ผู้ดำเนินการ

องค์กรเอกชนหรือหน่วยงานอนุรักษ์ดินและน้ำของรัฐจัดทำโครงการ แล้วชักชวนเจ้าของที่ดินเข้าร่วมโดยความสมัครใจ

วิธีดำเนินการ

เมื่อเจ้าของที่ดินแสดงความจำนงเข้าร่วมโครงการเมื่อองค์กรเอกชนหรือหน่วยอนุรักษ์ดินและน้ำของรัฐคัดเลือกแล้ว ก็จะทำโล่หรือประกาศนียบัตรมอบให้เป็นเกียรติ ในทางตรงกันข้ามเจ้าของที่ดินจะลงนามยืนยันโดยไม่มีข้อผูกมัดว่าจะอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรมตามวัตถุประสงค์

(1.3) การขายที่ดินราคาต่ำกว่าราคาประเมิน (Bargain Sale)

วัตถุประสงค์

เพื่อลดการจ่ายภาษีรายได้ในการขายที่ดินของเกษตรกรที่ขายให้แก่ผู้ซื้อที่จะต้องการอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรม

ผู้ดำเนินการ

เจ้าของที่ดินที่เต็มใจขายโดยความร่วมมือกับองค์กรอนุรักษ์หรือหน่วยงานของรัฐ

วิธีดำเนินการ

เจ้าของที่ดินขายที่ดินในราคาที่ต่ำกว่าราคาประเมินให้แก่หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรอนุรักษ์ที่ไม่แสวงหากำไรเพื่อลดจำนวนภาษีที่ต้องจ่ายให้กับรัฐลง

องค์กรอนุรักษ์หรือหน่วยงานของรัฐอาจเก็บที่ดินนั้นไว้เองหรือขายต่อไปยังผู้อื่นแต่ผู้ที่ซื้อจะต้องตกลงรับภาระจำยอมในการเก็บพื้นที่นั้นไว้เพื่อการเกษตร (Conservation Easement)

ข้อดี

ความแตกต่างระหว่างราคาประเมินกับราคาขายที่กำหนดให้นั้นถือว่าเป็นของขวัญจากรัฐบาลที่ยกให้กับเจ้าของที่ดิน

ในขณะเดียวกันหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรอนุรักษ์ก็จ่ายเงินน้อยลง

(1.4) การยกที่ดินให้เมื่อถึงแก่กรรม (Gifts of Land by Bequest : Will)

วัตถุประสงค์

เพื่อรักษาที่ดินเพื่อการเกษตรไว้เมื่อเจ้าของที่ดินถึงแก่กรรมโดยการบริจาคให้แก่องค์กรอนุรักษ์ที่ไม่แสวงหากำไร

ผู้ดำเนินการ

เจ้าของที่ดินร่วมกับที่ปรึกษาด้านกฎหมายจัดทำพินัยกรรมหรือเอกสารแนบท้ายพินัยกรรม

วิธีดำเนินการ

เมื่อเจ้าของที่ดินมีความประสงค์จะยกที่ดินให้กับองค์กรอนุรักษ์แห่งใด จะต้องตกลงกันให้ชัดเจนถึงวัตถุประสงค์

บางครั้งเจ้าของที่ดินอาจจะยกที่ดินให้เลยหรืออาจจะเพียงแต่ยกภาระจำยอมในการอนุรักษ์ให้เท่านั้น หรือบางครั้งอาจจะยกให้ไปขายต่อแต่ผู้ซื้อต้องขายสิทธิในการพัฒนาให้กับรัฐ (PDR)

ข้อดี

เจ้าของที่ดินที่ทำพินัยกรรมยกให้กับหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรอนุรักษ์ได้รับการลดหย่อนภาษีทรัพย์สิน

(1.5) ทรัพย์สินที่สำรองไว้ในขณะที่มีชีวิต (Reserved Life Estate)

วัตถุประสงค์

เพื่อกำหนดให้เจ้าของที่ดินโอนทรัพย์สินตามลำดับให้แก่องค์กรอนุรักษ์หลังถึงแก่กรรม

ผู้ดำเนินการ

เจ้าของที่ดินตกลงด้วยความสมัครใจที่จะโอนโฉนดให้แก่องค์กรอนุรักษ์ โดยยังเป็นเจ้าของและรับผิดชอบทรัพย์สินนั้นขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

วิธีดำเนินการ

เจ้าของที่ดินขณะที่ยังมีชีวิตอยู่นำทรัพย์สินไปมอบให้แก่องค์กรอนุรักษ์ โดยมีเงื่อนไขว่าจะยังคงใช้ประโยชน์จนกระทั่งถึงแก่กรรม โดยเจ้าของที่ดินจะรับผิดชอบเรื่องภาษีค่าประกันภัย ค่าซ่อมแซม ค่าเช่า ฯลฯ

เมื่อเจ้าของที่ดินคนสุดท้ายถึงแก่กรรม องค์กรอนุรักษ์อาจขายทรัพย์สินนั้นบางครั้งอาจกำหนดให้อยู่ภายใต้ภาระจำยอมในการอนุรักษ์ องค์กรอนุรักษ์อาจจะเก็บและดูแลไว้ขึ้นอยู่กับข้อตกลงที่กระทำไว้กับผู้ยกที่ดินให้

ข้อดี

เจ้าของที่ดินในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ได้รับการลดหย่อนภาษีเงินได้ รวมทั้งลดหย่อนภาษีทรัพย์สิน รัฐได้ประโยชน์จากการเก็บพื้นที่การเกษตรไว้และองค์กรอนุรักษ์มีทรัพย์สินเพิ่มขึ้น

(2) บทบาทของภาครัฐ

(2.1) หมู่บ้านเกษตรกรรม (Agricultural Districts)

วัตถุประสงค์

เพื่อช่วยเหลือมิให้เกษตรกรถูกร้องเรียนจากกลิ่นและเสียงที่เกิดจากการเกษตรภาษีทรัพย์สิน และผลประโยชน์อื่นๆ หากเกษตรกรตกลงที่จะรักษาพื้นที่การเกษตรไว้ระยะหนึ่งตั้งแต่ 5-20 ปี

ผู้ดำเนินการ

ดำเนินการโดยรัฐหรือได้รับการร้องขอจากเจ้าของที่ดินให้ดำเนินการ

วิธีดำเนินการ

เจ้าของที่ดินยื่นเรื่องราวด้วยความสมัครใจเพื่อเข้าร่วมโครงการ หน่วยงานของรัฐ พิจารณาทั้งการกำหนดเขตและความช่วยเหลือตามกำหนดเวลา

นอกจากความช่วยเหลือด้านภาษีทรัพย์สิน การร้องเรียนจากกลิ่นและเสียงจากการเกษตรแล้ว เจ้าของที่ดินที่เป็นเกษตรกรยังอาจได้รับความช่วยเหลือด้านต่างๆ จากรัฐ

- การลงทุนร่วมระหว่างรัฐและเจ้าของที่ดินเพื่อปฏิบัติตามข้อกำหนดด้านสิ่งแวดล้อม
- การอนุรักษ์ดินและน้ำ
- ยกเว้นภาษีมรดก
- การตลาด
- เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำเพื่อการพัฒนาการเกษตร
- ป้องกันการสั่งย้ายฟาร์มจากหน่วยงานอื่นๆของรัฐ

ข้อดี

เขตเกษตรกรรมจะระบุให้เห็นถึงพื้นที่เกษตรกรรมที่ใช้มาก่อนและจะรักษาไว้ในอนาคตเป็นระยะเวลาหนึ่งทำให้มีเป้าหมายการผลิตที่ชัดเจน

การวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรและเพื่อกิจกรรมอื่นๆ จะดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยเน้นการจัดทำปัจจัยพื้นฐานสำหรับการเกษตร ส่วนการพัฒนาด้านอื่นที่มีผลกระทบต่อการเกษตรจะไม่สมารถดำเนินการได้

(2.2) ภาษีทรัพย์สิน (Use Value Assesment or Circuit Breaker)

วัตถุประสงค์

เพื่อปรับโครงสร้างภาษีทรัพย์สินให้สะท้อนถึงมูลค่าที่ดินจากการให้ที่ดินในปัจจุบัน

ผู้ดำเนินการ

หน่วยงานของรัฐ

วิธีดำเนินการ

เนื่องจากภาษีที่ดินที่จัดเก็บในปัจจุบันประเมินจากฐานของผลประโยชน์สูงสุดที่จะได้รับจากการใช้ที่ดิน ซึ่งบ่อยครั้งที่ประเมินจากการใช้ที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและการค้า เนื่องจากผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรต่ำกว่าการใช้ที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและการค้า ภาษีที่ดินจึงสมควรที่จะต้องทบทวนให้มีความแตกต่างกันด้วย

โดยทั่วไปการประเมินภาษีที่ดินใช้เพื่อการเกษตรคำนวณจากฐานของมูลค่าการใช้ที่ดินมิใช่มาจากศักยภาพในการพัฒนา บางโครงการผลกำไรทางการเงินที่เกิดแก่เจ้าของที่ดินมาจากระบบที่เรียกว่า Circuit breaker คือการผ่อนผันให้เกษตรกรไม่ต้องจ่ายภาษีทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นจนกว่าตนเองจะมีรายได้เพิ่มขึ้น

ข้อดี

มีผลประโยชน์ทั้งเกษตรกรและสังคม โดยการลดความไม่เป็นธรรมในระบบภาษีที่ใช้อยู่ในปัจจุบันจะช่วยให้รักษาพื้นที่เกษตรไว้ได้ โดยเกษตรกรยังสามารถทำการเกษตรต่อไปได้ไม่ขายที่ดินเพื่อกิจกรรมอื่น

ถึงแม้ว่าพื้นที่การเกษตรจะไม่สามารถทำรายได้ให้กับรัฐจากภาษีแต่รัฐก็ลงทุนน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับรัฐวิสาหกิจพื้นฐานที่ลงทุนในพื้นที่เมือง

(2.3) สิทธิในการทำฟาร์ม (Right to Farm)

วัตถุประสงค์

เพื่อป้องกันมิให้เกษตรกรถูกฟ้องร้องเรื่องกลิ่นและเสียงที่เกิดจากการเกษตรซึ่งเกิดขึ้นเมื่อชุมชนขยายตัวเข้าไปสู่พื้นที่การเกษตรเดิม

ผู้รับผิดชอบ

หน่วยงานของรัฐซึ่งในสหรัฐก็มีกฎหมายดังกล่าวนี้อยู่ใน 50 มลรัฐ ซึ่งลักษณะและขอบเขตของการให้การคุ้มครองแตกต่างกันบ้างในแต่ละมลรัฐ

วิธีดำเนินการ

หน่วยงานของรัฐออกกฎหมายเพื่อที่จะป้องกันเกษตรกรมิให้มีการร้องเรียนจากเสียงดังของเครื่องมือการเกษตรและกลิ่นจากมูลสัตว์ ส่วนสังคมก็จะมีผลจากการสามารถรักษาพื้นที่การเกษตรไว้ได้

ข้อดี

กฎหมายสิทธิในการทำฟาร์มจะปกป้องเกษตรกรมิให้มีการร้องเรียนจากเสียงดังของเครื่องมือการเกษตรและกลิ่นจากมูลสัตว์ส่วนสังคมก็จะมีผลจากการสามารถรักษาพื้นที่การเกษตรไว้ได้

(2.4) การซื้อสิทธิในการพัฒนา (Purchase of Development Right PDR or Purchase of Agriculture Conservation Easements : PACE)

วัตถุประสงค์

เพื่อช่วยให้ชุมชนสามารถรักษาพื้นที่เกษตรไว้ได้และป้องกันการเปลี่ยนสภาพไปใช้นอกการเกษตรโดยชดเชยเจ้าของที่ดินด้วยผลประโยชน์ที่ควรจะได้จาการพัฒนาที่ดินของตน

ผู้ดำเนินการ

หน่วยงานของรัฐระดับต่างๆ และองค์ประกอบอนุรักษ์ที่ไม่แสวงหาผลกำไร

วิธีดำเนินการ

เจ้าของที่ดินขายภาระจำยอมในการอนุรักษ์หรือสิทธิในการพัฒนาให้แก่หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรเอกชน ข้อตกลงนั้นจะกำหนดถึงข้อจำกัดในการใช้ที่ดินและประเภทของการพัฒนาที่สามารถกระทำได้ จำนวนเงินที่อาจจะขึ้นอยู่กับผลต่างของมูลค่าที่ดินเพื่อการเกษตรและมูลค่าของศักยภาพของที่ดินหลังการพัฒนา เงินสำหรับโครงการนี้อาจจัดหาโดยการขยายพันธบัตรของรัฐบาล เงินจากภาษี หรือเงินจากค่าธรรมเนียมโอนที่ดิน

ข้อดี

การซื้อสิทธิในการพัฒนาจะช่วยให้เศรษฐกิจของฟาร์มดียิ่งขึ้นเพราะเกษตรกรได้รับเงินสดมาพัฒนาแทนการกู้ยืม

(2.5) การโอนสิทธิในการพัฒนา (Transfer of Development Right : TDR)

วัตถุประสงค์

เพื่อชะลอการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมให้ช้าลงโดยเจ้าของที่ดินได้รับผลตอบแทน

ผู้ดำเนินการ

หน่วยงานของรัฐด้านผังเมือง เจ้าของที่ดิน และผู้ลงทุนพัฒนาที่ดิน

วิธีดำเนินการ

1.รัฐกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ (พื้นที่ส่ง) และพื้นที่การพัฒนา (พื้นที่รับ)

2. เจ้าของที่ดินในพื้นที่อนุรักษ์ (พื้นที่ส่ง) สามารถขายสิทธิในการพัฒนาให้แก่เจ้าของทีดินในพื้นที่พัฒนา (พื้นที่รับ) ได้

3. รับอนุญาตให้พื้นที่รับสามารถใช้ที่ดินได้หนาแน่นขึ้น

4. เมื่อเจ้าของที่ดินในพื้นที่ส่งขายสิทธิในการพัฒนาไปแล้วที่ดินส่วนนี้จะต้องตกอยู่ในภาระจำยอมแห่งการอนุรักษ์

ข้อดี

สามารถคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมไว้ได้โดยที่เจ้าของพื้นที่ได้รับผลตอบแทน

(2.6) การกำหนดเขตเกษตรกรรม (Agricultural Zoning)

วัตถุประสงค์

เพื่อกำหนดเขตการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรในระดับท้องถิ่น

ผู้ดำเนินการ

หน่วยงานของรัฐระดับท้องถิ่นกำหนดเขตการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร ออกระเบียบกำหนดความหนาแน่นของอาคารที่มิใช่เพื่อการเกษตรและการใช้ประโยชน์ที่เกี่ยวข้อง การกำหนดเขตเกษตรกรรมอย่างเป็นผลจะส่งเสริมให้มีการทำการเกษตรในพื้นที่นั้น

ข้อดี

การกำหนดเขตการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรจะสามารถป้องกันการบุกรุกที่ดินที่เหมาะสมต่อการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามหากมีการปรับปรุงการใช้ที่ดินอาจจะมีโอกาสเปลี่ยนสภาพการใช้ที่ดินได้บ้าง

(2.7) จำกัดการพัฒนา (Limited Development)

วัตถุประสงค์

เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่ดีที่สุดเอาไว้เพื่อการเกษตรที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

ผู้รับผิดชอบ

เจ้าของที่ดินจัดทำแผนว่าพื้นที่บริเวณใดควรเก็บรักษาไว้และพื้นที่ส่วนใดควรพัฒนาอย่างยิ่ง

วิธีดำเนินการ

เจ้าของที่ดินกำหนดจำนวนอาคารและขนาดของพื้นที่ที่จะพัฒนาเพื่อให้กระทบกับพื้นที่เกษตรและทรัพยากรธรรมชาติน้อยที่สุด พื้นที่ที่เหลือจะต้องใช้วิธีซื้อสิทธิในการพัฒนาเพื่อป้องกันการขยายตัวของอาคารและสิ่งก่อสร้างในอาคาร

วิธีนี้จะต้องอาศัยการกำหนดเขตที่ที่ยืดหยุ่นจากหน่วยงานท้องถิ่นของรัฐ

ข้อดี

สามารถสร้างชุมชนและรักษาพื้นที่เกษตรไว้ได้ในบริเวณเดียวกัน

ตารางที่ 7-2 สรุปมาตรการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศสหรัฐอเมริกา

ทางเลือก	วิธีการหลัก
1.บทบาทของภาคเอกชน 1.1 ภาระจำยอมเพื่อการอนุรักษ์ (Conservation Easements)	1.รัฐหรือองค์กรอนุรักษ์รับบริจาคภาระจำยอม 2.รัฐหรือองค์กรอนุรักษ์ซื้อภาระจำยอม 3.เจ้าของที่ดินยังครอบครองที่ดินและทำการเกษตรต่อไป 4.เจ้าของที่ดินได้รับการลดหย่อนภาษีที่ดิน ภาษี ทรัพย์สิน และภาษีรายได้
1.2 การเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ (Voluntary Registry Programs)	1.ถ่ายทอดความรู้ กระตุ้นให้เจ้าของที่ดินมองเห็นความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมโดยการรักษาพื้นที่เกษตรกรรม 2.ให้ความสำคัญกับเจ้าของที่ดินโดยการมอบโล่ห์หรือประกาศนียบัตรว่าเป็นผู้ที่มีส่วนในการรักษาพื้นที่เกษตรกรรม
1.3 การขายที่ดินราคาต่ำกว่าราคาประเมิน (Bargain Sale)	เป็นการลดภาษีรายได้ในการขายที่ดินให้แก่เจ้าของที่ดินเมื่อขายให้กับองค์กรที่จะนำไปคุ้มครองไว้เพื่อการเกษตร
1.4 การยกที่ดินให้เมื่อถึงแก่กรรม (Gifts of Land Bequest : Will)	1.ยกที่ดินให้แก่องค์กรอนุรักษ์เพื่อคุ้มครองสำหรับการเกษตร โดยอาจจะยกให้เฉพาะภาระจำยอมหรือยกให้ขาย 2.เจ้าของที่ดินในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ได้ลดหย่อนภาษีทรัพย์สิน
1.5 พินัยกรรมที่มีเงื่อนไข (Reserved Life Estate)	1.เจ้าของที่ดินโอนที่ดินให้แก่องค์กรอนุรักษ์โดยมีเงื่อนไขขอใช้ประโยชน์จนถึงแก่กรรม 2.องค์กรอนุรักษ์อาจจะขายที่ดินนั้นโดยผู้ซื้อต้องอนุรักษ์เพื่อการเกษตร 3.เจ้าของที่ดินได้รับการลดหย่อนภาษีเงินได้ภาษีทรัพย์สิน
2. บทบาทของภาครัฐ 2.1 หมู่บ้านเกษตรกรรม (Agricultural Districts)	1.กำหนดเขตเกษตรกรรมโดยรัฐหรือเกษตรกรขอร้อง 2.รัฐช่วยเหลือด้านเงินทุนและปัจจัยการผลิต
2.2 ปรับโครงสร้างระบบภาษี (Use Value Assessment or Circuit Breaker) (1) ลดภาษีที่ดินที่ใช้เพื่อการเกษตร	1.เป็นการปรับโครงสร้างภาษีทรัพย์สินโดยเฉพาะที่ดินที่ใช้เพื่อการเกษตรให้มีอัตราต่ำลง 2.ผ่อนผันให้เกษตรกรไม่ต้องจ่ายภาษีทรัพย์สินในทันทีทันใด อนุญาตให้จ่ายเมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้น
(2) เก็บภาษีทรัพย์สินและภาษีผลกระทบสิ่งแวดล้อม	1.กำหนดอัตราภาษีตามสภาพการพัฒนาในแต่ละพื้นที่ 2.กำหนดอัตราภาษีตามความรุนแรงของผลกระทบสิ่งแวดล้อม
(3) เก็บภาษีในอัตราที่สูงเป็นพิเศษ ถ้าใช้ที่ดินที่เหมาะสมต่อการเกษตรเพื่อกิจการอื่นหรือทิ้งรกร้างว่างเปล่า	1.กำหนดเขตการใช้ที่ดิน 2.กำหนดอัตราภาษี
2.3 สิทธิในการทำฟาร์ม	1.กำหนดเขตเกษตรกรรม 2.ปกป้องเกษตรกรที่อยู่ในเขตเกษตรกรรมไม่ให้ถูกฟ้องร้องจากกลิ่นและเสียงที่เกิดจากการเกษตรเมื่อชุมชนขยายตัวเข้าไปใกล้เขตเกษตรกรรม
2.4 การซื้อที่ดินโดยรัฐ (Purchase of Land)	รัฐซื้อที่ดินการเกษตรที่จะคุ้มครองตามความสมัครใจของเจ้าของที่ดิน
2.5 การเวนคืน (Expropriation)	รัฐซื้อที่ดินการเกษตรที่จะคุ้มครองโดยการเวนคืน
2.6 การซื้อสิทธิในการพัฒนา (Purchase of Development Right : PDR	รัฐจัดซื้อสิทธิในการพัฒนาจากเจ้าของที่ดิน โดยเจ้าของที่ดินยังคงมีสิทธิทำการเกษตรต่อไป
2.7 การโอนสิทธิในการพัฒนา (Transfer of Development Right : TDR)	1. รัฐกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ (พื้นที่ส่ง) และพื้นที่การพัฒนา (พื้นที่รับ) 2.เจ้าของที่ดินในพื้นที่อนุรักษ์ (พื้นที่ส่ง) สามารถขายสิทธิในการพัฒนาให้แก่เจ้าของที่ดินในพื้นที่การพัฒนา (พื้นที่รับ) ได้ 3.รัฐอนุญาตให้พื้นที่รับสามารถใช้ที่ดินได้หนาแน่นขึ้น 4.เมื่อเจ้าของที่ดินในพื้นที่ส่งขายสิทธิในการพัฒนาไปแล้วที่ดินส่วนนี้จะต้องตกอยู่ในภาระจำยอมแห่งการอนุรักษ์
2.8 การกำหนดเขตเกษตรกรรม (Agricultural Zoning) (1) กำหนดเขตเฉพาะพื้นที่การเกษตรที่เหมาะสม	รัฐกำหนดเขตการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร กำหนดเขตเฉพาะพื้นที่ที่ได้รับการคัดเลือกว่าเหมาะสมเพื่อการเกษตร เช่น เขตจัดรูปที่ดินเขตชลประทาน
(2) กำหนดเขตพื้นที่การเกษตรโดยทั่วไป	กำหนดเขตการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรโดยทั่วไป

ตารางที่ 7-2 สรุปมาตรการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศสหรัฐอเมริกา (ต่อ)

ทางเลือก	วิธีการหลัก
2.9 จำกัดเขตการพัฒนา (Limited Development) (1) กำหนดเขตชุมชน (2) กำหนดเขตอุตสาหกรรม	 กำหนดเขตชุมชนให้อยู่ในเขตที่กำหนดให้โดยวิธีการจัดทำผังเมืองหรือผังภาค 1. กำหนดเขตอุตสาหกรรมโดยวิธีการจัดทำผังเมืองหรือผังภาค 2. อนุญาตให้ก่อสร้างได้เฉพาะในพื้นที่ที่กำหนดไว้
2.10 ควบคุมการก่อสร้างวิสาหกิจพื้นฐานในเขตที่ต้องการจะคุ้มครองเพื่อเกษตรกรรม (1) ไม่สร้างถนนหรือใช้ระบบถนนที่สองข้างทางไม่มีทางแยกออกและเข้า (2) ไม่ให้บริการน้ำประปาและไฟฟ้า	 ไม่สร้างถนน ไม่ให้บริการน้ำประปาและไฟฟ้า

ที่มา : American Farmland Trust (1984)

(2.4) การขับเคลื่อน

เพื่อตอบคำถามว่าจะรักษาและเสริมความเข้มแข็งภาคเกษตรกรรมของสหรัฐอเมริกาได้อย่างไร

Wright (1983: 508-509) ได้รายงานถึงวิธีการประเมินคุณภาพที่ดินและประเมินที่ตั้งของพื้นที่ที่เรียกว่า Land Evaluation and Site Assessment (LESA) เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดพื้นที่เกษตรที่จะคุ้มครอง

ระบบ LESA เป็นส่วนหนึ่งของโครงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา และได้นำมาเป็นหลักเกณฑ์เพิ่มเติมกับ “National Farmland and Protection Policy Act (FPPA) 1981”

วัตถุประสงค์หลักของ National Farmland Protection Policy Act 1981 นั้นคือลดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมไปใช้กับกิจกรรมอื่นๆ นอกภาคเกษตรกรรม โดย USDA ร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ

ระบบ LESA นั้นมีการประเมิน 2 ส่วน คือ (1) ประเมินคุณภาพที่ดิน (Land Evaluation) และ (2) ประเมินที่ตั้งของที่ดิน (Site Assessment)

ในส่วนของการประเมินคุณภาพที่ดิน (Land Evaluation) นั้นมีการสร้างดัชนี (Index) ที่เรียกว่า SPI โดยมีสมการดังนี้

SPI = P- (CM+CL)

ในเมื่อ P = ดรรชนีผลผลิตของท้องถิ่น

CM = ดรรชนีการลงทุนในการแก้ไขข้อจำกัด เช่น การทำระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ

CL = ดรรชนีการบำรุงรักษามาตรการแก้ไขข้อจำกัด

ในส่วนของ Site Assessment ได้พิจารณาถึงที่ตั้งและโครงสร้างพื้นฐานตลอดจนโอกาสการขยายตัวของชุมชนและเมืองตามผังเมืองที่ได้กำหนดไว้เดิม

จากมาตรการการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่กล่าวถึงในหัวข้อ (2.3) นั้น ได้มีการใช้วิธี *“ซื้อสิทธิในการพัฒนา (Purchasing Development Right: PDR) หรือ “ภาระจำยอม (Easement) มากกว่ามาตรการอื่นๆ*

Daniels (2004: 6) ได้รายงานไว้ว่า ในปี ค.ศ. 1977 มลรัฐแมรี่แลนด์ได้เริ่มจัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อสิทธิในการพัฒนา (Purchasing Development Right : PDR) หรือ “การอนุรักษ์โดยภาระจำยอม (Conservation Easement” พื้นที่เกษตรเพื่อคุ้มครองไว้ ต่อมาได้มีรัฐบาลท้องถิ่นในหลายมลรัฐดำเนินการตาม ในปี 2004 รายงานว่าได้มีโครงการคุ้มครองพื้นที่การเกษตรใน 25 มลรัฐ ดำเนินการโดยรัฐบาลท้องถิ่น 150 แห่ง เนื้อที่รวมกันมากกว่า 2 ล้านเอเคอร์ ทั้งมลรัฐและรัฐบาลท้องถิ่นใช้งบประมาณมากกว่า 1,500 ล้านเหรียญสหรัฐ เพื่อใช้วิธีซื้อสิทธิในการพัฒนาโดย 3 วิธี ภาระจำยอมในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม รวมทั้งภาคเอกชนได้เข้ามาร่วมดำเนินการด้วย

ภาระจำยอม

Congressional Research Service (2019: 18) ได้รายงานไว้ว่าได้มีการแก้ไขเพิ่มเติม “แผนงานจำยอมเพื่ออนุรักษ์การเกษตร (The Agricultural Conservation Easement Program : ACEP) ใน Farm Bill 2018 (P.L. 115-334)” จากที่ดำเนินการอยู่เดิม

ทั้งนี้ ACEP ได้สนับสนุนทั้งการเงินและวิธีการดำเนินการภาระจำยอมในที่ดิน 2 ประเภท คือ

(1) ภาระจำยอมบนพื้นที่เกษตรที่จำกัดมิให้มีการใช้ที่ดินนอกภาคการเกษตรที่เหมาะสมรวมทั้งทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ และ

(2) ภาระจำยอมในพื้นที่ชุ่มน้ำ เพื่อป้องกันและฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำ

“ใน Farm Bill 2018 ได้เพิ่มวงเงินในการดำเนินการเรื่องภาระจำยอมจาก 250 ล้านเหรียญสหรัฐ ในปี ค.ศ.2018 (พ.ศ. 2561) ไปเป็นปีละ 450 ล้านเหรียญสหรัฐ ในช่วง ค.ศ. 2019-2023 (พ.ศ.2562- พ.ศ.2565)”

แผนงานภาระจำยอมเพื่ออนุรักษ์การเกษตร (Agricultural conservation Easement Program : ACEP) มีวิธีการและประโยชน์ดังนี้

1. วิธีการ

การอนุรักษ์การเกษตรโดยภาระจำยอมนั้นเป็นการซื้อสิทธิการพัฒนา (Purchasing Development Right : PDR) จากเกษตรกรเจ้าของที่ดิน โดยที่ดินนั้นยังเป็นของเกษตรกรแต่ไม่สามารถใช้ประโยชน์นอกการเกษตรได้และสามารถตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมได้ ในกรณีที่ที่ดินมีความเหมาะสมสูง กระทรวงเกษตรแห่งสหรัฐอเมริกา (USDA) จะจ่ายเงินค่าซื้อสิทธิในการพัฒนาประมาณ 50% ของมูลค่าตลาดที่ดิน หรือหากเป็นทุ่งหญ้าที่มีสิ่งแวดล้อมที่ดีมาก เงินค่าซื้อสิทธิในการพัฒนาอาจจะสูงถึง 75% ของมูลค่าตลาดที่ดิน (USDA, 2021: 1)

2. ประโยชน์ของแผนงานจำยอมเพื่อการอนุรักษ์การเกษตร

USDA (2021: 2) ได้สรุปถึงประโยชน์ของแผนงานไว้ ดังนี้

(1) รักษาที่ดินเพื่อการเกษตรไว้ในเรือนครัวของเกษตรกร

(2) สร้างรายได้เพิ่มขึ้น

(3) ปกป้องที่ดินที่เหมาะสมเพื่อการเกษตรของชาติเอาไว้

(4) ดูดซับก๊าซคาร์บอนและลดก๊าซเรือนกระจก

อย่างไรก็ตาม “แผนงานภาระจำยอมเพื่อการอนุรักษ์พืชที่เกษตรกรรม” จะไม่มีการบังคับ เป็นการดำเนินการโดยความสมัครใจของเกษตรกรเจ้าของที่ดิน

ทั้งนี้ USDA อาจจะมีการช่วยเหลือทางวิชาการในการประกอบการเกษตรด้วย โดยมีการกำกับและติดตามการดำเนินงานทุกปี

(3) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศญี่ปุ่น

Hiroyuki et.al.(2002:1) ได้รายงานว่าหลัง ค.ศ.1965 พื้นที่การเกษตร ได้ลดลงประมาณ 1 ล้านเฮคแตร์ หรือ ประมาณ 17% ของพื้นที่การเกษตร ซึ่งมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศญี่ปุ่น

ต่อมาในปี ค.ศ.2009 OECD ได้รายงานว่าในระหว่าง ค.ศ.19660-2005 พื้นที่การเกษตรได้ลดลงประมาณ 23% อีกส่วนหนึ่งได้ทิ้งร้าง (abandoned) ทั้งนี้ OECD ได้รายงานว่าพื้นที่การเกษตรของประเทศญี่ปุ่นมีประมาณร้อยละ 30 ของพื้นที่ประเทศ หรือ 11.3 ล้านเฮคแตร์ (70.625 ล้านไร่) ทั้งนี้พื้นที่การเกษตร ร้อยละ 34 อยู่ในพื้นที่เชิงเขา ร้อยละ 29 เป็นพื้นที่ราบร้อยละ 27 อยู่ในบริเวณที่กำหนดเป็นเขตชุมชน และร้อยละ 9 เป็นภูเขา

การคุ้มครองพื้นที่การเกษตรจึงมีความสำคัญมาก

Godo (2013: 1) ได้วิเคราะห์ถึงความสำคัญ ของการเกษตรในประเทศญี่ปุ่นไว้ 3 ประการ คือ (1) พื้นที่การเกษตรทำหน้าที่เก็บกักน้ำ (2) เป็นถิ่นที่อยู่ของพืชพันธ์ที่กำลังจะสูญพันธ์ (3) เป็นฐานแห่งชีวิตของคนในชนบททั้งอาหารและที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนแปลงพื้นที่การเกษตรจึงเกิดขึ้นได้ยาก ดังนั้นรัฐบาลจึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดกฎเกณฑ์ในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การเกษตรหรือจะต้องมีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศญี่ปุ่นมี 5 ฉบับ คือ

(1) City Planning Law (CPL).

(2) The Agricultural Land Law (ALL) 1952.

(3) The Law Concerning Construction of Agricultural Promotions Areas (LCAPA) 1969.

(4) The Productive Green Land Act 1991.

(5) The Urban Farming Promotion Basic Act 2015.

ภายใต้กฎหมาย 5 ฉบับ ดังกล่าวนี้ มีหน่วยงานที่กำกับดูแลดังนี้

1. กระทรวงที่ดิน โครงสร้างพื้นฐาน และคมนาคม (MLIT) กำกับดูแลกฎหมายผังเมือง (City Planning Law : CPL)

2. กระทรวงเกษตรป่าไม้และประมง (MAFF) กำกับดูแลกฎหมายการเกษตร (Agricultural Law: ALL) และกฎหมายการก่อสร้างในเขตส่งเสริมการเกษตร (LCAPA) The Productive Green Land Act และ The Urban Farming Promotion Basic Act 2015

วัตถุประสงค์ของการควบคุมการใช้ที่ดินมีความแตกต่างระหว่างกระทรวงที่ดิน โครงสร้างพื้นฐานและคมนาคม (MLIT)กับกระทรวงเกษตร ป่าไม้และประมง โดยที่วัตถุประสงค์ของกระทรวงเกษตร ป่าไม้และประมง เน้นการคุ้มครองพื้นที่เกษตรที่มีคุณภาพสูงมิให้เปลี่ยนแปลงไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ ส่วนกระทรวงที่ดิน โครงสร้างพื้นฐานและคมนาคม มุ่งที่จะให้มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตสำหรับผู้อยู่อาศัย ภายหลังที่มีการเปลี่ยนแปลงจากที่ดินเพื่อการเกษตรไปเป็นที่อยู่อาศัย สำหรับก่อสร้างใน

พื้นที่การเกษตรที่เปลี่ยนไปนั้น จะต้องได้รับความเห็นชอบจากสองกระทรวงคือ กระทรวงเกษตร ป่าไม้และประมง (MAFF) และกระทรวงที่ดินโครงสร้างพื้นฐาน และคมนาคม (MLIT)

กฎหมายผังเมือง (City Planning Law: CPL) ได้กำหนดเขตการใช้ที่ดินทั้งเพื่อการเกษตรและนอกการเกษตร โดยมี “เขตกำหนดเพื่อขยายตัวของชุมชน (Area Designated for Urbanization : ADU)” และ เขตควบคุมการขยายตัวของชุมชน (Urbanization Control Area: UCA) ในทางทฤษฎีแล้ว ภายใต้ เขตกำหนดเพื่อการขยายตัวของชุมชน : ADU) มีโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงที่ดินเพื่อการเกษตรไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ ภายใน 10 ปี หลังจากวันที่ได้กำหนดเขต

กรณี Productive Green Land Act นั้น ได้ออกมาตั้งแต่ปี 1974 และได้ยกเลิกมาใช้ฉบับปี 1991 แทนนั้นเป็นการคุ้มครองที่ดินเพื่อการเกษตรที่อยู่ในเขตที่กำหนดไว้เป็น ชุมชน ซึ่งพื้นที่การเกษตรส่วนนี้ได้จ่ายภาษีที่ดินสูงมากก่อน ค.ศ.1991 หลังจากที่ประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้รัฐบาลได้กำหนดเขตพื้นที่เกษตรประเภทนี้ไว้ทั้งประเทศรวม 13,000 เฮคแตร์ (81,250 ไร่) และบริเวณรอบๆ กรุงโตเกียวอีก 3,200 เฮคแตร์ (20,000 ไร่) และบริเวณรอบๆ กรุงโตเกียว อีก 3,200 เฮคแตร์ (20,000 ไร่) เป็นเขต Productive Green Space (FGR) โดยกำหนดภาษีที่ดินที่ต่ำกว่าเดิมเป็นเวลา 30 ปี หากเจ้าของที่ดินยังคงต้องการใช้ที่ดินไว้เป็นพื้นที่การเกษตร (The Tokyo Foundation for Policy Research, 2009)

ในกรณีของ Urban Farming Promotion Basic Act 2015 นั้น รัฐบาลได้ใช้ภาษีที่ดินเป็นเครื่องมือในการดำเนินการเช่นเดียวกัน (Satake, 2021: 1) Urban Farm คือพื้นที่การเกษตรที่อยู่บริเวณรอบๆ เมืองใหญ่ ที่ยังคงทำการเกษตรอยู่ ประโยชน์ของ Urban Farming มี 6 ประการ คือ (1) มีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่สด (fresh) (2) เป็นพื้นที่กันชนในการเกิดภัยพิบัติรวมทั้งเป็นที่พักผู้อพยพ (3) เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ทางการเกษตรของชุมชน (4) คุ้มครองพื้นที่เกษตรและสิ่งแวดล้อม (5) มีพื้นที่สีเขียวและ (6) สร้างความเข้าใจในคุณค่าของการเกษตรระหว่างประชากรกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน ซึ่ง Satake (2021: 2) ได้รายงานว่าจากการสำรวจความเห็นของคนที่อยู่ในชุมชน ส่วนใหญ่เห็นด้วย

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่การเกษตรภายใต้ Exclusively Agricultural Area (EDU) เพื่อกิจกรรมนอกการเกษตรมีความเป็นไปได้ หากเจ้าของที่ดินได้รับอนุญาตตามหลักเกณฑ์ของ Agricultural Law (ALL) หากเจ้าของที่ดินต้องการเปลี่ยนแปลงที่ดินเกษตรจำนวนมากกว่า 2 เฮคแตร์ 12.5 ไร่) กระทรวงเกษตร ป่าไม้ และประมง (MAFF) จะเป็นหน่วยงานที่อนุมัติการเปลี่ยนแปลง ภายใต้กฎหมายการเกษตร (Agricultural Land Law) ได้มีการแบ่งที่ดินเพื่อการเกษตรออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) มีคุณภาพสูงต่อการเกษตร (2) มีคุณภาพปานกลางต่อการเกษตรและ (3) มีคุณภาพต่ำต่อการเกษตร พื้นที่การเกษตรประเภทที่ 3 มีโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นยกเว้นมีความจำเป็นอื่นๆ ที่ดินเพื่อการเกษตรประเภทที่ 1 และประเภทที่ 2 จะต้องคุ้มครองไว้เพื่อการเกษตร อย่างไรก็ตามหากรัฐบาลพิจารณาแล้วว่าการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การเกษตรมีศักยภาพในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและไม่มีพื้นที่ที่อยู่ในประเภทที่ 3 และประเภทที่ 2 อาจจะอนุญาตให้ที่ดินเพื่อการเกษตรประเภทที่ 1 มีการเปลี่ยนแปลงได้

(4) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

สาระสำคัญในหัวข้อนี้มี 4 เรื่อง คือ (1) มาตรการในการควบคุมการใช้ที่ดิน (2) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (3) การวางแผนรวม (Comprehensive plan) และ (4) ตัวอย่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

กระทรวงอาหารและเกษตรรัฐบาลกลางแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (2015: 1-2) ได้สรุปถึง บทบาทของการเกษตรในการป้องกันพื้นที่ปลูกพืชดั้งเดิมเพื่อรักษาสภาพภูมิประเทศไว้ดังนี้

"ไร่นาของเกษตรกรมีเนื้อที่เกือบครึ่งหนึ่งของประเทศหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา เกษตรกรได้สร้างพื้นที่ในชนบทซึ่งเราเรียกกันว่า "พื้นที่ปลูกพืช (Cultivated Lanscape)" ซึ่งประกอบไปด้วย ทุ่งหญ้า พื้นที่ปลูกพืชไร่และป่าไม้ที่มีการเปลี่ยนแปลงระหว่างองค์ประกอบเหล่านี้ตลอดเวลาแต่พื้นที่ปลูกพืช ดังกล่าวได้มีแรงกดดันจากการพัฒนาที่อยู่อาศัยและการคมนาคม ในอัตรา 69 เฮคแตร์ต่อวัน และรัฐบาลกลาง ได้พยายามที่จะลดลงให้เหลือในอัตรา 30 เฮคแตร์ (187.5 ไร่) ต่อวันในปี ค.ศ.2020 (พ.ศ.2563)

อาหารที่ผลิตได้ภายในประเทศ บางส่วนได้ส่งออก เช่น นม และเนื้อสัตว์ และนำเข้า ผัก และผลไม้ แต่ปริมาณผลิตภัณฑ์การเกษตรเป็นการนำเข้ามากกว่าการส่งออก

อย่างไรก็ตามภาคการเกษตรยังมีบทบาทในด้านพลังงานโดยการผลิต "มวลชีวภาพ (Biomass) เพื่อเป็นวัตถุดิบในการผลิตพลังงาน ที่ดินเพื่อการเกษตรบางส่วนจะนำมาใช้เพื่อเป็น Solar Farm และ Wind farm การปลูก Rapeseed และข้าวโพด จะให้มวลชีวภาพ รวมทั้งผลผลิตจากป่าไม้ ก็จะเป็นเชื้อเพลิงที่ผลิตกระแสไฟฟ้าในอนาคต"

ในขณะเดียวกัน Umwelt Buddesamt (2019: 1-4) ได้รายงานไว้ว่า "ในช่วงหกทศวรรษที่ผ่านมาที่ดินในประเทศได้นำมาใช้เป็นที่อยู่อาศัย และเส้นทางคมนาคมรวมทั้งศูนย์การค้าต่างๆ จำนวนมาก ในปี ค.ศ. 2011 (พ.ศ.2554) พื้นที่เกษตรที่เหมาะสมส่วนหนึ่งได้นำไปรองรับผลเสียจากการพัฒนาและส่งผลกระทบจากสิ่งแวดล้อม เช่น ระบบกำจัดน้ำเสีย เป็นต้น

จากสถานการณ์ดังกล่าว ถึงแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินไปเป็นที่อยู่อาศัยและการคมนาคม ในช่วงปี 1993 ถึงปี 2003 จะสูงถึง 120 เฮคแตร์ต่อวัน แต่ลดลงและเฉลี่ยวันละ 74 เฮคแตร์ ในปี ค.ศ. 2011 ก็ตาม แต่ได้มีการกำหนดเป้าหมายให้ลดลงเหลือ 30 เฮคแตร์ต่อวันในปี ค.ศ. 2020 และให้ลดลงเหลือศูนย์ในปี ค.ศ.2050

(4.1) มาตรการควบคุมการใช้ที่ดิน

มาตรการที่สำคัญได้แก่

4.1.1 เสริมสร้างการวางแผนการใช้ที่ดินทั้งระดับรัฐและภูมิภาค โดยยึดแต่ละพื้นที่เพื่อจำกัดการนำพื้นที่สีเขียวมาพัฒนา

4.1.2 ลดการสนับสนุนด้านการเงินในการนำพื้นที่สีเขียวมาพัฒนาเป็นนิคมอุตสาหกรรม หรือสนับสนุนการจ่ายค่าเดินทางจากนอกเมือง

4.1.3 กำหนดเครื่องมือในการแก้ไขพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร และสนับสนุนด้านการเงินในการปรับปรุงพื้นที่เมืองชั้นใน

4.1.4 จัดตั้งสำนักงานประสานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในการบริหารจัดการที่ดิน

4.1.5 กำหนดกรอบการใช้ที่ดินที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่เมืองชั้นใน

4.1.6 ปรับปรุงระบบภาษีอสังหาริมทรัพย์

4.1.7 ลดการก่อสร้างอาคาร โครงสร้างพื้นฐานการคมนาคมโดยปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่ในปัจจุบัน

4.1.8 สร้างความตระหนักต่อผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่มให้ช่วยกันรักษาที่ดินเพื่อการเกษตรเอาไว้

(4.2) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้ใช้วิธีกำหนดแผนการใช้ที่ดินซึ่งมี 2 ประเภท คือ

(4.2.1) แผนรวม (Comprehensive plan) ที่มีอำนาจในการควบคุมความต้องการประเภทต่างๆ

(4.2.2) แผนเฉพาะพื้นที่ (Specific activities) ที่เกี่ยวข้องในการใช้ที่ดินโดยเฉพาะ เช่น การจัดรูปที่ดินคุ้มครองธรรมชาติและภูมิทัศน์หรือเพื่อการคมนาคม

(4.3) การวางแผนรวม (Comprehensive plan)

กฎหมายของรัฐบาลที่เกี่ยวกับการวางแผนการใช้ที่ดิน ได้กำหนดหลักการที่มีผลผูกพันกับแผนการใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมต่างๆ ของ Lander หรือรัฐ ซึ่งมีความรับผิดชอบตามกฎหมายที่ตรงโดยรัฐบาลกลางในรายละเอียด หลักการที่สำคัญที่สุดของรัฐบาลกลางที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม คือการรักษาการเกษตรในพื้นที่ชนบท ซึ่งมีลักษณะเป็นฟาร์ม ครอบครัวที่ปลูกพืช มีสัตว์เลี้ยงจำนวนไม่มากและเป็นหน่วยผลิตที่สำคัญของเศรษฐกิจประเทศ นอกจากกฎหมายแล้วยังมีนโยบายในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นๆ นอกภาคเกษตรอีกหลายด้าน

ในกรณีของ “รัฐ (Lander)” สามารถที่จะกำหนดแผนการใช้ที่ดินของตนเองได้ เพื่อที่จะเป็นแผนปฏิบัติรองรับกฎหมายที่ออกโดยรัฐบาลกลาง ซึ่งรวมถึงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมไว้ด้วย

หลักการที่สำคัญของ “แผนรวม” ที่กำหนดโดยรัฐบาลกลาง ที่ต้องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมได้ปรากฏในแผนการใช้ที่ดินของท้องถิ่น (municipal) เป็น “เขตการเกษตร (Agricultural Area)” ซึ่งมีข้อกำหนดให้รักษาไว้เป็นพื้นที่การเกษตร โดยมีรายงานว่าในปี ค.ศ. 1983 (พ.ศ. 2526) มีแผนการใช้ที่ดินที่กำหนดโดยท้องถิ่นจำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่งของท้องถิ่น (municipal) ที่มีจำนวน 8,500 แห่ง

(4.4) ตัวอย่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ตัวอย่างการคุ้มครองพื้นที่การเกษตรในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีที่ไม่ใช้กฎหมายแห่งหนึ่งคือ Black Forest ที่คงสภาพการเกษตรไว้มานานหลายศตวรรษ เป็นแหล่งผลิตอาหารเพื่อรองรับประชากรในพื้นที่และนักท่องเที่ยวจำนวนมากมาหลายชั่วอายุคน (Brandl, H. 2006: 145)

Black Forest ตั้งอยู่ด้านตะวันตกเฉียงใต้ของสาธารณรัฐเยอรมนีในรัฐ Baden-Wurttemberg มีเนื้อที่ประมาณ 6,009 ตารางกิโลเมตร 3,755,625 ไร่ (Encyclopedia Britannica, 2022: 1) หรือมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศสวิตเซอร์แลนด์และฝรั่งเศส ภูมิประเทศด้านตะวันตกเป็นภูเขา และหุบเขาที่มีลำน้ำไหลผ่าน ด้านตะวันออกเป็นพื้นที่ลูกคลื่นลอนลึกและลอนตื้นมีสาขาลำน้ำของแม่น้ำดานูบไหลผ่าน พื้นที่ Black Forest มีพื้นที่ป่าสน ทุ่งหญ้า พื้นที่การเกษตรและที่อยู่อาศัย เนื่องจากมีสภาพที่มีทิวทัศน์สวยงาม และประชากรตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานานกว่า 1,000 ปี (Brandl, H. 2006: 145) คณะกรรมการการศึกษาและวิทยาศาสตร์แห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศให้พื้นที่ส่วนหนึ่งของ Black Forest เป็นพื้นที่สงวนชีวมณฑล (Biosphere Reserve)” ซึ่งครอบคลุมป่าสนบนภูเขาและทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์สาธารณะ หรือพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษของวัฒนธรรมในพื้นที่พิเศษ (UNESCO, 2017: 1)

ด้วยลักษณะพิเศษดังกล่าวนี้ Black forest จึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ในปี 2559 มีจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาพักใน Black Forest จำนวนมากถึง 38.8 ล้านคน (The Federal Statistic Office, 2020: 1)

จากจำนวนนักท่องเที่ยวและประชากรที่อาศัยอยู่ใน Black Forest ทำให้มีความต้องการอาหารจำนวนมาก การเกษตรจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

การเกษตรใน Black Forest มีมาอย่างต่อเนื่องหลายศตวรรษ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของพื้นที่ทำให้มีการเกษตรที่เรียกว่า “Griends” คือการทำทุ่งหญ้าบนภูเขาในพื้นที่ตอนเหนือและการปลูกไม้ผลและปลูกองุ่นสำหรับผลิตไวน์ในพื้นที่เชิงเขา และปลูกพืชผักในพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา

วิธีการผลิต คุณภาพและความประณีตเป็นคุณค่าที่สำคัญของการเกษตรใน Black Forest ฟาร์มจำนวนมากได้ดำเนินการมาหลายชั่วอายุคน คุณค่าของผลผลิตทางการเกษตรหลายชนิดมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของบุคคลโดยทั่วไป ได้มีการติดฉลาก “Fair Label” บนผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้ซื้อโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์นม (Adler, 2022: 1)

ถึงแม้ว่าในพื้นที่ Black Forest จะไม่มีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยกฎหมาย แต่พื้นที่การเกษตรที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันมีการครอบครองมาหลายชั่วอายุคน(generation) มีการบำรุงรักษา เพราะเป็นทั้งที่อยู่อาศัยของเกษตรกรและเป็นที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรที่มั่นคง

(5) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศอินโดนีเซีย

Rondhi et.al. (2017: 2-5) รายงานถึงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศอินโดนีเซียไว้ว่า “ในปี ค.ศ.2009 (พ.ศ.2552) รัฐบาลได้ออกกฎหมายเพื่อป้องกันและควบคุมการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรม คือ UU No.41 Tahun 2009” โดยมีกลไกที่สำคัญ 2 ประการ คือ

วิธีที่ 1 ห้ามการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินโดยกำหนดพื้นที่เกษตรที่ยั่งยืน (Sustainable Agricultural Land) หรือ LP2B ซึ่งเป็นคำย่อของ Lahan Pertanian Pangan Berkelanjutan LP 2 B คือพื้นที่การเกษตรที่ห้ามโดยกฎหมายซึ่งไม่สามารถเปลี่ยนไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้เป็นเวลา 20 ปี การกำหนดพื้นที่ดำเนินการโดย รัฐบาลท้องถิ่นระดับตำบลใช้กฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมระดับภูมิภาค (PERDA)

วิธีที่ 2 ใช้วิธีจูงใจให้เกษตรกรรักษาพื้นที่เกษตรเอาไว้ โดยวิธีต่างๆ เช่น ลดภาษีที่ดิน ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร มีการวิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิต เปลี่ยนพันธุ์พืชที่ให้ผลผลิตสูง นำเทคโนโลยีมาสู่เกษตรกร สนับสนุนปัจจัยการผลิต สร้างความมั่นคงในการถือครองที่ดิน วัตถุประสงค์ของวิธีนี้คือการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้ดีขึ้นและมีรายได้จากการเกษตรที่พอเพียง

Rondhi et.al. (2017: 5)ได้พบว่าในชนบทของจังหวัดชะวาตะวันออก พื้นที่การเกษตรบริเวณใกล้เมืองหรือชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงเร็วกว่าพื้นที่การเกษตรในชนบทที่ห่างจากเมือง การขายที่ดินของเกษตรกรในเขตชานเมืองเป็นเพราะผลตอบแทนในระยะสั้นสูงกว่าการทำการเกษตร

บทเรียนจากการศึกษาของ Rondhi et. al. (2017: 5) ชี้ให้เห็นว่าอาจจะมีความจำเป็นต้องใช้วิธีแรก คือการประกาศเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในพื้นที่ชานเมือง หรือชุมชนมากกว่าการใช้วิธีจูงใจ โดยการจูงใจนั้น ควรนำไปใช้ในชนบท

(6) รายงานของ OECD เรื่อง นโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

OECD (1996: 29-34) ได้วิเคราะห์ถึงเครื่องมือในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศต่างๆ โดยยึดแผนการใช้ทีดินที่กำหนดไว้ ดังนี้

(1) ประเทศเนเธอร์แลนด์ ได้กำหนดเขตการเกษตรไว้บนแผนที่โดย “เทศบาล” ทุกแห่งซึ่งสอดคล้องกับ แผนการใช้ที่ดินที่กำหนดโดยรัฐบาลกลาง การพัฒนาบนพื้นที่การเกษตรจะอนุญาตให้เฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เช่น โรงเรือนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร และสอดคล้อง

กับแผนการใช้ที่ดินที่รัฐกำหนดไว้ แผนการใช้ที่ดินของรัฐ เป็นข้อผูกมัดระหว่างประชาชนและหน่วยงานที่มีจำนวนภาครัฐถึงแม้ว่าจะจำกัดสิทธิของประชาชนก็ตาม

(2) ประเทศเบลเยี่ยม ดำเนินการคล้ายคลึงกับประเทศเนเธอร์แลนด์ ในเขตที่กำหนดไว้เป็นพื้นที่เกษตร เช่น Flanders และ Wallonia จะอนุญาตให้เปลี่ยนพื้นที่ได้เฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและเป็นของเกษตรกรเท่านั้น

(3) ประเทศเดนมาร์ค มีข้อกฎหมายกำหนดเขตขนบทที่ประกาศในแผนการใช้ที่ดินขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งห้ามมิให้มีการก่อสร้างที่อยู่อาศัยและโรงงานอุตสาหกรรมในเขตชนบทดังกล่าวแล้ว

(4) ประเทศฝรั่งเศส ได้มีการกำหนดเขตที่เรียกว่า POS (Plan d'occupation des sols) ในcommune 18,000 แห่งจากที่มี 36,000 แห่ง ซึ่งมีการห้ามมิให้เปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตร ยกเว้นการก่อสร้างโรงเรือนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรเท่านั้น ที่เหลืออีก 18,000 communal ถึงแม้ว่าจะไม่อยู่ภายใต้ POS แต่ยังมีกฎหมายของรัฐบาลกลางที่ห้ามมิให้มีการก่อสร้างในพื้นที่การเกษตรเหล่านี้ กฎหมาย ดังกล่าว กำหนดเพื่อมิให้มีการตั้งชุมชนที่กระจัดกระจาย รวมทั้งในพื้นที่การเกษตรจำนวน 94 แห่งนั้น ห้ามมิให้การปลูกไม้ยืนต้นและปลูกสร้างสวนป่าเพื่อให้มีพืชอาหารโดยเฉพาะธัญพืชเพียงพอต่อการบริโภคของประชากร

(5) ประเทศนิวซีแลนด์ ได้มีการจัดทำแผนการใช้ที่ดินระดับ District โดยมีวัตถุประสงค์มิให้มีการตั้งชุมชนกระจัดกระจายในชนบท และส่งผลกระทบต่อการคุ้มครองพื้นที่ที่มีศักยภาพในการเกษตร รวมทั้งห้ามมิให้มีการแบ่งแยกที่ดินเพื่อการเกษตรมิให้มีขนาดเล็กกว่า 100 เอเคอร์ (250 ไร่)

(6) ประเทศอังกฤษ มีกฎหมายที่กำหนดว่าเมื่อมีการพัฒนาพื้นที่ใด ต้องขออนุญาตจากรัฐ โดยปกติแล้วจะไม่อนุญาตให้มีการพัฒนาพื้นที่การเกษตรไปใช้ในการพัฒนาเป็นชุมชนหรือโรงงานอุตสาหกรรม

(7) ประเทศแคนาดา ได้มีการประกาศกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในจังหวัดบริติชโคลัมเบีย ควีเบค และนิวฟาวแลนด์ ส่วนจังหวัดอื่นๆ ได้ใช้กฎหมายผังเมืองเป็นหลัก

(8) ประเทศอิตาลี ไม่มีกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยตรงในระดับประเทศ แต่มีกฎหมายในระดับท้องถิ่นห้ามมิให้มีการขยายตัวของชุมชน ซึ่งเป็นการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมทางอ้อม

(9) ประเทศญี่ปุ่น มีกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (ดูรายละเอียดในหัวข้อ 8.1.3 (1)

(10) ประเทศสหรัฐอเมริกา มีกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (ดูรายละเอียดในหัวข้อ 8.1.3 (2)

(11) สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (ดูรายละเอียดในหัวข้อ 8.1.3 (3)

7.2 ประสบการณ์นานาชาติเรื่อง Food Valley

การทบทวนประสบการณ์นานาชาติ เรื่อง Food Valley จะมีสาระสำคัญที่ดำเนินการในประเทศเนเธอร์แลนด์ อิตาลี ญี่ปุ่น และเกาหลี โดยมีสาระสำคัญดังนี้

7.2.1 Food Valley ในประเทศเนเธอร์แลนด์

(1) ความเป็นมา

ประเทศเนเธอร์แลนด์เป็นประเทศที่มีความก้าวหน้าด้านการเกษตร ในปี 2016 มีการส่งออกผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรเป็นอันดับ 2 ของโลกรองจากประเทศสหรัฐอเมริกา (Viviano, 2017: 94) ทั้งๆ ที่มีเนื้อที่ของประเทศเพียง 25,937,500 ไร่เท่านั้น ได้มีการจัดตั้ง Food Valley ขึ้นเป็น Cluster ในเมืองวาเกนนิงเก้น (Wageningen) ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างเมืองอัมส์เตอร์ดัม (Amsterdam) และรอตเตอร์ดัม (Rotterdam) จังหวัด Gelderland ซึ่งประกอบไปด้วยมหาวิทยาลัยวาเกนนิงเก้น ห้องปฏิบัติการกลาง ศูนย์วิจัยของบริษัทต่างๆ ที่เกี่ยวกับอาหาร ที่ปฏิบัติงานร่วมกับมหาวิทยาลัย รวมทั้งมีส่วนสำคัญของ Food Valley คือ กลุ่ม Start-up (Udayasankar,2019: 1)โดยมีความเป็นมา ดังนี้

เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2544 กระทรวงเศรษฐกิจของประเทศเนเธอร์แลนด์ได้เชิญ ศาสตราจารย์ ไมเคิล พอร์ตเตอร์ (Professor Michael Porter) จาก Economics and Management Harvard Business School ไปบรรยายเรื่องนวัตกรรม (Innovation) ที่กรุงเฮก ซึ่งศาสตราจารย์ ไมเคิล พอร์ตเตอร์ ได้วิเคราะห์ถึงศักยภาพในการแข่งขันและผลผลิตของประเทศเนเธอร์แลนด์ โดยเน้นว่า agri-food cluster เป็นหนึ่งในเรื่องที่สำคัญ และมีความเห็นว่า มหาวิทยาลัยวาเกนนิงเก้น เป็นมหาวิทยาลัยที่เหมาะสมที่จะร่วมมือกับภาคธุรกิจ บทสรุปดังกล่าวนี้เป็นพื้นฐานของแนวคิด Food Valley ในเวลาต่อมา ทั้งนี้ศาสตราจารย์ ไมเคิล พอร์ตเตอร์ ได้วิเคราะห์ให้เห็นว่า ***"อุตสาหกรรมอาหารเป็น cluster ที่มีศักยภาพที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ"*** จึงมีเหตุผลที่สำคัญที่จะลงทุนในการพัฒนาเทคโนโลยีระดับสูงและนวัตกรรมอุตสาหกรรมอาหารเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม

ในเดือนตุลาคม 2547 นิตยสาร Nature ได้มีการเผยแพร่บทความถึงปรากฏการณ์เรื่องอุตสาหกรรมอาหาร

ต่อมาในเดือนมกราคม 2548 นิตยสารนานาชาติชื่อ New Food ได้เผยแพร่บทความชื่อ "Food Valley :Where Good Ideas Grow"(Lloyd,T.2005:1)

หลังจากนั้น Crombach (2008: 301)ได้รายงานว่ามีเอกสารที่สนับสนุนแนวคิดนี้อีกหลายฉบับ รวมทั้ง Het Financieele Dagblad วันที่ 11 กุมภาพันธ์ ที่ตีพิมพ์บทความ ชื่อ ***"The Dream of Wageningen"*** มีบางตอนที่กล่าวถึงเรื่องอุตสาหกรรมอาหารไว้ว่า

"In the Gelderse Vallee scientist and the food industry work together on innovation. However, as far as recognition at a national level, let alone at a global level, is concerned, enthusiasm and good will not enough"

ซึ่งหมายความว่านวัตกรรมอุตสาหกรรมอาหารในประเทศเป็นที่ยอมรับแล้ว แต่ในระดับโลกยังไม่เพียงพอ

เหตุการณ์ที่สนับสนุน Food Valley อีกเรื่องหนึ่ง คือ เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2547 Phillippe Busquin กรรมาธิการของสหภาพยุโรป ซึ่งรับผิดชอบเรื่องวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของสหภาพยุโรป ได้มาเยี่ยมเมืองวาเกนนิงเก้น ได้ตอบคำถามสื่อมวลชนที่ถามว่า *"คิดถึงเรื่องอะไรในประเทศเนเธอร์แลนด์"* คำตอบคือ *"วาเกนนิงเก้นและการเกษตร"*

ถึงแม้ว่าประเทศเนเธอร์แลนด์จะเป็นแหล่งผลิตอาหารเพื่อการส่งออกที่สำคัญ ได้แก่ เนื้อสัตว์ นม และชีส ในขณะนั้นก็ตาม แต่ยังคงมีปัญหาด้านอุตสาหกรรมบางประการ ที่จะต้องสร้างนวัตกรรมด้านอาหาร เช่น (1) ขาดความรู้ ขาดบุคลากรและขาดเครื่องมือสนับสนุนด้านนวัตกรรม (2) ขาดการจัดการด้านนวัตกรรมอาหาร (3) ขาดความรู้ ความเข้าใจ ในการทำธุรกิจอาหาร (4) มีข้อจำกัดในการเสนอผลิตภัณฑ์สู่ตลาดโลก

ปัญหาเหล่านี้ได้นำมาวิเคราะห์และจัดทำแนวทางแก้ไขโดยใช้องค์กรและทรัพยากรที่มีอยู่ในเมืองวาเกนนิงเก้น โดยการจัดตั้ง Foundation City of Life Science ในปี ค.ศ. 1997 (พ.ศ. 2540) จึงกล่าวได้ว่า ***"การกำเนิด Food Valley ในวาเกนนิงเก้น นั้นเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งจากองค์กรและทรัพยากรที่มีอยู่เดิมของ Wageningen Foundation City of Life Science"***

Foundation City of Life Science เป็นหน่วยงานที่ก่อตั้งพื้นฐานของ Food Valley กรรมการของมูลนิธิเป็นบุคคลที่อยู่ในเมืองวาเกนนิงเก้น โดยมีความร่วมมือกันระหว่าง บริษัทที่ทำธุรกิจในชุมชน สถาบันทางวิชาการและรัฐบาลในเมืองวาเกนนิงเก้นและบริเวณใกล้เคียง ได้มีการตั้งชื่อเมืองวาเกนนิงเก้นเป็น "City of Life Science ในปี ค.ศ.1997 (พ.ศ.2540) หลังจากนั้นได้มีความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย วาเกนนิงเก้น สถาบันวิจัยทางการเกษตร หน่วยงานพัฒนาของรัฐ เทศบาลเมืองวาเกนนิงเก้น ธนาคารและองค์การที่เกี่ยวข้องกับศึกษาต่างๆ ได้ร่วมมือกันเป็น cluster และต่อมาได้มีบริษัทจำนวนมากได้เข้าร่วมโครงการและย้ายบริษัทเข้ามาในพื้นที่วาเกนนิงเก้น

Foundation City of Life Science ได้จัดทำโครงการโดยการสนับสนุนทางการเงินจากภาครัฐ เช่น Ministry of Economic Affair, จังหวัด Gelderland เป็นต้น ต่อมา Foundation City of Life Science ได้เปลี่ยนเป็น Biopartner Centre Wageningen และในปี ค.ศ.2001 (พ.ศ.2544) ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากจังหวัด Gelderland ให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

การจัดตั้ง Biopartner Centre Wageningen ซึ่งช่วยอำนวยความสะดวกในการบ่มเพาะสำหรับบุคคลหรือบริษัทที่จะเริ่มต้นทำธุรกิจ เป็นขั้นตอนที่สำคัญในการพัฒนา Food Valley การบ่มเพาะของ Biopartner ทำให้บริษัทต่างๆ เห็นประโยชน์จึงได้ย้ายที่ตั้งบริษัทมาทำวิจัยร่วมกัน Bio partnerในวาเกนนิงเก้น และเข้าเป็นสมาชิกในเวลาต่อมา

(2) หลักการในการดำเนินการ

หลักการที่สำคัญ คือ Public-Private Partnership (PPP) โดยเชื่อมโยงระหว่างสถาบันการศึกษา (Academia) ภาคอุตสาหกรรม (Industry) และภาครัฐ (Government) ที่ Wouters (2014) เรียกว่า Golden Triangle of Innovation ดังรูปที่ 8-1 โดยที่ด้านบนของสามเหลี่ยมดังกล่าวนี้ คือ สถาบันการศึกษาที่ดำเนินการวิจัย ถ่ายทอดความรู้ฝึกอบรมให้แก่บุคลากรที่ใช้ความรู้เป็นตัวขับเคลื่อนการผลิตอีกองค์ประกอบหนึ่งคือ ภาคอุตสาหกรรมที่การลงทุนสร้างสินค้า สร้างงาน และบริการต่างๆ ซึ่งเป็นที่มาของรายได้เข้ารัฐ ด้านล่างคือ ภาครัฐที่มีส่วนสำคัญในการออกกฎระเบียบในการดำเนินงานและสนับสนุนงบประมาณแก่สถาบันการศึกษาในการวิจัย

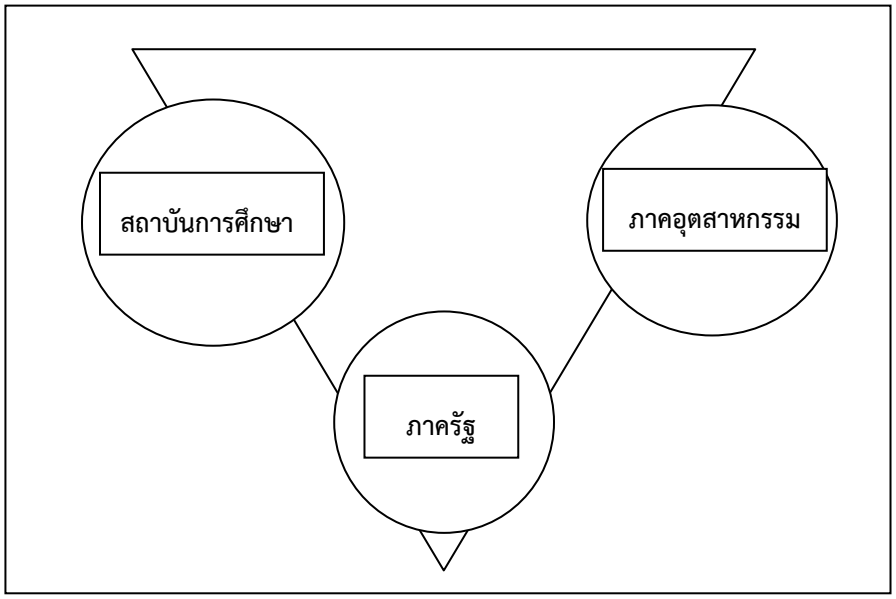

ที่มา : Wouters (2014)

รูปที่ 7-1 สามเหลี่ยมแห่งนวัตกรรม

จากหลักการดังกล่าวได้มีขั้นตอนการสร้างนวัตกรรม ดังนี้

1. Ideas Generation
2. Feasibility Study
3. Matching /Question and Answer
4. Product Development
5. Production & Launch

โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การสร้าง Ideas Generation จะเป็นการจัดกิจกรรมที่กระตุ้นองค์กรที่เป็นสมาชิกในการค้นหาหรือประดิษฐนวัตกรรมที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรมอาหารหรือประดิษฐนวัตกรรมที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรมอาหาร เช่น การใช้รางวัลแก่ผู้คิดค้น หรือจัดการประชุมวิชาการให้ผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ รวมทั้งผู้ที่ประสบความสำเร็จด้านต่างๆมาบรรยายให้องค์กรที่เป็นสมาชิกเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน

2. ขั้นตอนต่อมาก็คือ Feasibility Study เมื่อมีความคิดใหม่เกิดขึ้นจากผลของการประชุมแลกเปลี่ยนความเห็นแล้ว จะมีการศึกษาและจัดทำรายงานความเหมาะสมของโครงการโดยความช่วยเหลือของ Food Valley ซึ่งครอบคลุมทั้งการตลาด วิธีวิจัย เครื่องมือ และบุคลากร

3. ภายหลังการศึกษาความเหมาะสมของโครงการแล้ว หากมีความเหมาะสมทาง Food Valley จะทำการ Matching ระหว่างนักวิจัย ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลหรือบริษัทที่เริ่มต้น (Start – up) กับแหล่งเงินทุน และสถาบันการศึกษาคือ Wageningen ในการศึกษาตามโครงการที่กำหนดขึ้น

4. ขั้นตอนต่อมาก็คือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามที่ศึกษาความเหมาะสมไว้ในขั้นตอนที่ 3

5. เมื่อได้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นนวัตกรรมแล้วจะส่งผ่านไปที่ Consortia ซึ่งเป็นองค์กรสมาชิกของ Food valley ในการผลิตเชิงพาณิชย์ออกสู่ตลาดต่อไปโดยบริษัทที่มีทุนและสนใจในผลิตภัณฑ์นั้น

นอกจากหลักการและขั้นตอนดังกล่าวแล้ว เหตุผลที่สำคัญในการจัดตั้ง Food Valley นั้น (Jongen, 2006: 126) ได้รายงานไว้ว่า มีวัตถุประสงค์ดังนี้

(1) เพื่อสร้างเครือข่ายทางธุรกิจและนวัตกรรม

(2) เพื่อให้แนวทาง และองค์ความรู้

(3) เพื่อสร้างความยืดหยุดต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาด

(4) เพื่อสร้างตลาดใหม่จากการประยุกต์ให้องค์ความรู้ และ

(5) เพื่อเป็นการสร้างงานให้กับประชากร

(3) การสร้างนวัตกรรมของ Food Valley

ได้มีความเห็นจากองค์กรต่างๆ ในการสร้างนวัตกรรมของ Food Valley ดังนี้

(3.1) บทวิเคราะห์ของคณะกรรมาธิการสหภาพยุโรป (European Commission)

คณะกรรมาธิการสหภาพยุโรปได้วิเคราะห์ถึง Food Valley ในประเทศเนเธอร์แลนด์ไว้ดังนี้

(3.1.1) ภารกิจ (Mission)

Food Valley มุ่งสู่การกระตุ้นพลัง ในด้านอุตสาหกรรมอาหารของประเทศเนเธอร์แลนด์ โดยกระบวนการเชื่อมโยงและร่วมมือระหว่างภาคธุรกิจ สถาบันทางวิชาการ และภาครัฐที่ใช้โครงสร้างพื้นฐานในการใช้ความรู้ที่เป็นเลิศอย่างเหมาะสม Food Valley สร้างความมั่นใจว่าความรู้ของผู้เชี่ยวชาญด้านอุตสาหกรรมอาหารที่มีจำนวนมากในประเทศเนเธอร์แลนด์จะมีการนำมาใช้อย่างเหมาะสม

(3.1.2) กิจกรรม (Activities)

(1) จัดทำโครงการที่มีกรอบแนวคิดด้านนวัตกรรมในการลดการสูญเสียอาหาร ลดการใช้พลังงานและน้ำในการผลิต หาแหล่งโปรตีนแห่งใหม่ เพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ร่วมกับภาคอุตสาหกรรมและบริษัทผู้จัดจำหน่าย

(2) กระตุ้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ในด้านอาหารเพื่อสุขภาพสำหรับผู้บริโภค เฉพาะกลุ่ม โดยร่วมมือกับภาคธุรกิจ และสถาบันทางวิชาการ

(3) ริเริ่มให้การเกิดการค้านานาชาติ ด้านผลิตภัณฑ์อาหาร โดยการนำท่องเที่ยวมาศึกษาและดูการผลิตอาหารในลักษณะ Food Tour จัดเทศกาลอาหาร จัดหลักสูตรฝึกอบรมระดับนานาชาติ และสร้างความมั่นใจถึงความพร้อมในการวิจัย ที่จะนำผลิตภัณฑ์เข้าสู่ตลาดในเชิงธุรกิจให้แก่นักธุรกิจด้านอุตสาหกรรมอาหาร

(4) จัดงานนิทรรศการอาหารระดับนานาชาติ (International Food Exposition) ให้นักธุรกิจและผู้ที่สนใจจากต่างประเทศเข้ามาเยี่ยมชมนวัตกรรมด้านอุตสาหกรรมอาหารของประเทศเนเธอร์แลนด์

(5) พัฒนากรอบแนวคิดของโครงการวิจัยนวัตกรรมที่มีความร่วมมือและสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ ในลักษณะบูรณาการ Food Valley เป็นองค์กรที่สนับสนุนธุรกิจของประเทศเนเธอร์แลนด์ รวมทั้งพัฒนาโครงการนวัตกรรมร่วมกับนานาชาติ

(6) Food Valley เป็นองค์กรที่เป็นแหล่งข้อมูลเครือข่ายธุรกิจ เผยแพร่ความรู้ และสมาชิกที่เกี่ยวข้อง โดยวิธีนี้จะเป็นการเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกและองค์กรต่างๆ เข้ามาตอบปัญหาในการสร้างนวัตกรรม (European Commission, 2020: 1-2)

(3.2) ความเห็นของบริษัทอุตสาหกรรม

Wellness ซึ่งเป็นบริษัทอุตสาหกรรม ได้วิเคราะห์ไว้ว่า Food Valley ได้สร้างนวัตกรรมในอุตสาหกรรมอาหารโดย

(3.2.1) นำกลุ่มธุรกิจและสถาบันวิจัยมาปฏิบัติงานร่วมกัน

(3.2.2) ช่วยเหลือผู้ประกอบการในการจัดทำข้อเสนอโครงการและช่วยจัดหาเงินลงทุน

(3.2.3) นำบริษัทต่างชาติมาเจรจาเพื่อเป็นหุ้นส่วนหรือสนับสนุนความรู้เฉพาะด้าน

(3.2.4) ช่วยเหลือบริษัทอาหารที่ต้องคำตอบในบางเรื่องที่เป็นนวัตกรรมโดยการติดต่อกับสถาบันวิจัยที่เชื่อมโยงโดย “Innovation Link”

(3.2.5) ส่งเสริมให้มีการพัฒนาการจัดตั้งบริษัทย่อยจากบริษัทเดิม (Spin-offs) และบุคคลหรือบริษัทที่เพิ่มเริ่มต้น (Start-ups) เช่นนำมาเข้าสมาคม Food Valley

(3.2.6) สนับสนุนการจัดตั้งบริษัทอาหารขึ้นใหม่

(Wellfood, 2014: 3)

(4) ปัจจัยความสำเร็จบนเส้นทางสู่ Food Valley

Crombach et.al (2008: 308-309) ได้สรุปถึงความสำเร็จของ Food Valley เกิดขึ้นจากการตัดสินใจและปัจจัยที่เป็นกระบวนการดังนี้

(4.1) การเริ่มดำเนินการ

เป็นการเริ่มโดยสถาบันที่มีขนาดเล็กแต่ยืดหยุ่นรวมทั้งเครือข่ายของผู้ก่อตั้งและสมาชิก *“มูลนิธิเมืองแห่งวิทยาศาสตร์เพื่อชีวิต”* มีความสำคัญที่เป็นทั้งเวทีรวม (platform) และสถานที่ดำเนินการหลักในการกำหนดและพัฒนาเป้าหมายของ Food Valley คณะกรรมการของมูลนิธิได้สนับสนุนปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาให้เป็นไปตามเป้าหมาย

(4.2) มีการยอมรับและสนับสนุนในเวลาอันรวดเร็ว

Food Valley มีศักยภาพในการเรียกความสนใจจากบุคคลทั่วไปและองค์การต่างๆ ในกรอบแนวคิดอย่างรวดเร็วก่อนที่แนวคิดจะดำเนินการตามแผนปกติในเวลาต่อมา มีเครือข่ายของผู้เชี่ยวชาญ และตัวแทนที่ทรงอิทธิพลจากองค์การต่างๆ จำนวนมากได้แสดงความประสงค์จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา Food Valley

(4.3) จากการดำเนินงานระดับภูมิภาคสู่การดำเนินงานระดับประเทศ

ถึงแม้ว่าแนวคิดเรื่อง Food Valley ได้เริ่มต้นในภูมิภาคหนึ่งของประเทศโดยเน้นในพื้นที่ เมืองวาเก็นนิงเก้น และเทศบาลใกล้เคียงรวม 3 แห่งก็ตาม ในเวลาต่อมาได้พัฒนาแนวคิดให้เข้าสู่ระดับประเทศ และนานาชาติ ถึงแม้ว่าความรู้ในเรื่องอุตสาหกรรมอาหารจะเน้นอยู่ในเมืองวาเก็นนิงเก้นและพื้นที่รอบๆ ก็ตามแต่ตามข้อเท็จจริงแล้วการจัดตั้ง Food Valley ได้มีส่วนเชื่อมโยงและสร้างความตื่นตัวให้กับอุตสาหกรรมอาหารของประเทศเนเธอร์แลนด์โดยรวม รวมทั้งได้ยืนยันถึงขีดความสามารถในการขยายตัวและสร้างนวัตกรรมในสาขาอุตสาหกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหาร ได้แก่อาหารเพื่อสุขภาพและวิทยาศาสตร์เพื่อชีวิต

(4.4) ดำเนินการในเวลาที่เหมาะสม

แนวคิดเรื่องอุตสาหกรรมอาหารของ Food Valley ได้ตรงกับช่วงเวลาที่มีนโยบายของจังหวัด Gelderland และนโยบายการพัฒนาภาคตะวันออกของประเทศเนเธอร์แลนด์ในการพัฒนา “คลัสเตอร์ความรู้” ที่เรียกว่า *“Knowledge Cluster Policy of the Province of Gelderland and the Regional Development Agency East Netherlands. NV.”* ซึ่งการประกาศนโยบายดังกล่าวได้มีผลต่อการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากจังหวัด Gelderland ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือในระดับประเทศนั้นฝ่ายการเมืองได้เน้นถึงความรู้ในด้านเศรษฐกิจและนวัตกรรมว่าเป็นเรื่องที่สำคัญในการพัฒนา Food Valley

(4.5) สหภาพยุโรปสนับสนุนโครงการนวัตกรรม

โครงการปฏิบัติการสร้างนวัตกรรมของสหภาพยุโรป (The European Innovative Action Programme : IAP) ซึ่งจัดทำโดยจังหวัด Gelderland ทำให้สามารถที่จะเริ่มโครงการที่สำคัญที่อำนวยความสะดวกให้กับสถาบันทางวิทยาศาสตร์ และภาคธุรกิจสามารถปฏิบัติงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจาก IAP จะสนับสนุนด้านการเงินเป็นแรงจูงใจให้กลุ่มต่างๆ ที่จะสร้างนวัตกรรมมาปฏิบัติงานร่วมกัน

(4.6) กระตุ้นความสนใจโดยสื่อ

เป้าหมายของ Food Valley ได้ก่อให้เกิดความสงสัยขึ้น การวิพากษ์วิจารณ์ที่บางครั้งไม่เห็นด้วยกับแนวคิด มีความสนใจจากภาคการเมือง ซึ่งนำไปสู่การเดินทางมาเยี่ยมชมสถานที่ใน Food Valley โดยผู้แทนจากองค์กรต่างๆ ในประเทศและต่างประเทศ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ได้ปรากฏในสื่อประเภทต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นระดับประเทศและนานาชาติ กระตุ้นให้เกิดการขยายตัวของแนวคิดใน Food Valley ให้รวดเร็วยิ่งขึ้น

(4.7) การมีส่วนร่วมของภาคธุรกิจ

การยอมรับและสนับสนุนของบริษัทต่างๆ ในภาคธุรกิจต่อแนวคิดนวัตกรรมของ Food Valley นั้นมีมากกว่าการต้อนรับและการทดสอบความเป็นไปได้ในการดำเนินการแต่บริษัทต่างๆ ได้เข้ามาร่วมมืออย่างจริงจังโดยเข้าร่วมกับสมาคม Food Valley ทั้งนี้สมาคมได้จัดกิจกรรมเพื่อดึงดูดให้บริษัทอุตสาหกรรมอาหารภายในประเทศ รวมทั้งจากต่างประเทศเข้ามาดำเนินการ โดยการสนับสนุนจากรัฐบาลท้องถิ่นและรัฐบาลกลาง

(4.8) อำนวยความสะดวกในการบ่มเพาะธุรกิจใหม่

การจัดตั้ง Bio-partner Centre Wageningen ขึ้นนั้น เป็นขั้นตอนที่สำคัญของ Food Valley เพราะเป็นแหล่งบ่มเพาะสำหรับบริษัทที่เริ่มต้นใหม่ ศูนย์การบ่มเพาะได้กลายเป็นสถานที่ที่ดึงดูดให้บริษัทในปัจจุบัน เช่น Campina หรือ Start–ups ได้เข้ามาตั้งบริษัทใน Food Valley เพื่อทำวิจัยและพัฒนาด้านอุตสาหกรรมอาหาร

(4.9) การประชุมสัมมนา

Food Valley ได้จัดการประชุมสัมมนาครั้งแรก ในปี ค.ศ. 2003 (พ.ศ.2556) และครั้งที่สองในปี ค.ศ. 2004 (พ.ศ. 2557) การประชุมดังกล่าวได้สร้างความกระตือรือร้น แก่กลุ่มธุรกิจอาหารกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มที่ต้องการเริ่มต้น การบรรยายจากผู้ที่มีชื่อเสียงจำนวนมากในการประชุมสัมมนาได้สร้างความมั่นใจให้กับผู้ที่สนใจและเข้าร่วมการประชุมสัมมนา

(5) สรุปการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศเนเธอร์แลนด์

Food Valley ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมให้เกิด คลัสเตอร์ด้านนวัตกรรมในประเทศเนเธอร์แลนด์ จากการที่คลัสเตอร์อาหาร-เกษตร ได้รวมตัวกันรอบเมืองวาเก็นนิงเก้น ในปี พ.ศ. 2540 ความสำเร็จได้ปรากฏขึ้นในปี พ.ศ. 2544 และได้มีการยอมรับเกิดขึ้นโดยการสนับสนุนจากสถาบันทางวิชาการ ภาคธุรกิจเอกชนและภาครัฐ เนื่องจากเป็นกรอบแนวคิดที่อิสระที่ไม่มีเจ้าของรวมทั้งเป็นการเข้าใจร่วมกันว่าทุกๆ องค์กรมีพื้นที่ในการปฏิบัติงานและความรับผิดชอบที่ตระหนักถึงเป้าหมายของ Food Valley ในช่วง พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา กรอบแนวคิดพื้นฐานดังกล่าวนี้ได้มีการเสริมสร้างให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยการสร้างเครือข่ายขึ้นที่มีชื่อว่า ***"เครือข่ายนวัตกรรมอาหารแห่งยุโรป (Food Innovation Network Europe Project)"*** หรือ FINE คลัสเตอร์ของ Food Valley กำลังทำงานในลักษณะเป็นศูนย์กลางของนานาชาติ โดยความช่วยเหลือของโครงการ "อาหารเพื่อชีวิต" ซึ่งเป็นเวทีของสหภาพยุโรป (European Technology Platform "Food for Life" พร้อมทั้งเครือข่ายอาหารอื่นๆ ในเวลาอันใกล้นี้ Food Valley จะพัฒนาเข้าไปสู่จุดสูงสุดของโครงการ **"อาหารเพื่อชีวิต"** ของสหภาพยุโรป

(5.1) ในช่วงห้าปีที่ผ่านมา นวัตกรรมของ Food Valley ได้เป็นที่ยอมรับจากสาธารณะ ภาคธุรกิจอาหาร สถาบันทางวิทยาศาสตร์ และรัฐบาลท้องถิ่น ได้ร่วมมือกันสร้างแรงผลักดันในการพัฒนาที่ไม่เคยมีมาก่อน

(5.2) ความร่วมมือของภาครัฐและภาคธุรกิจในการวิจัยและพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารและสาขาที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการอย่างจริงจัง โครงสร้างพื้นฐานที่ก้าวหน้าต่อการธุรกิจใหม่และผู้ประกอบการที่กำลังเริ่มต้นด้านอุตสาหกรรมอาหาร และอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องได้มีการจัดทำแล้ว

(5.3) Food Valley ได้ประสบความสำเร็จในการบรรจุเรื่องอาหารและโภชนาการในวาระแห่งชาติเรื่องนวัตกรรม รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงโอกาสของอาหาร สุขภาพ และวิทยาศาสตร์เพื่อชีวิตในการมูลค่าของผลิตภัณฑ์และการเติบโตทางเศรษฐกิจ

(5.4) Food Valley เป็นคลัสเตอร์ในระดับภาคแต่มีผลต่อประเทศโดยรวม ภาคตะวันออกของประเทศเนเธอร์แลนด์เป็นพื้นที่สำคัญของอุตสาหกรรมอาหาร ซึ่งเน้นผลิตภัณฑ์ที่มาจากกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และนวัตกรรม

(5.5) Food Valley เป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างอาหารของประเทศเนเธอร์แลนด์ตามกรอบแนวคิดของสหภาพยุโรป

7.2.2 Food Valley ในประเทศอิตาลี

Food Valley ที่สำคัญในประเทศอิตาลีมีจำนวนมาก ในหัวข้อนี้จะมีการทบทวน 3 พื้นที่ คือ (1) แคว้นอุมเบรีย (Umbria) (2) Emilia-Romagna ในแคว้นทอสคานี (Toscana) และ (3) Parma โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) แคว้นอุมเบรีย (Umbria)

แคว้นอุมเบรียตั้งอยู่ตอนกลางของประเทศอิตาลี พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ไม่มีทางออกทะเล มีปริมาณน้ำที่เพียงพอต่อการเกษตร จากลำน้ำไทเบอร์ (Tiber) ไหลผ่าน

ความสำคัญที่จัดให้ Umbria เป็น Food Valley ของประเทศอิตาลี คือ Umbria เป็นแหล่งผลิตเห็ด Truffles ทั้ง Black Truffles และ White Truffles ที่มีราคาแพง (Paolini, 2003: 191)

ผลิตภัณฑ์ที่สำคัญต่อมาคือน้ำมันโอลีฟ ที่มีคุณภาพสูงมาก ได้รับการขึ้นทะเบียนคุ้มครองตามแหล่งกำเนิด (Protected Designation Origin: PDO) จากสหภาพยุโรป

ผลิตภัณฑ์พืชที่สำคัญชนิดอื่นๆ ได้แก่ เครื่องเทศ แป้งสเป็ลท์ (Spelt) และ Black Celery มีการปลูกองุ่นเพื่อผลิตไวน์ รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ทั้งสุกรและโคนมเพื่อผลิต Salami และไส้กรอก รวมทั้งชีสที่มีคุณภาพ

Umbria จะเป็นแหล่งอาหารทุกประเภทของประเทศอิตาลีที่ผลิตติดต่อกันมานานหลายศตวรรษ ปัจจุบันมีการจัดทำฉลากรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์อาหารที่ผลิตใน Umbria

ในเมือง Spello ที่ตั้งอยู่ในแคว้น Umbria ได้จัดเทศกาลอาหารขึ้นทุกปีในเดือนกุมภาพันธ์ และในเมือง San Martino จะจัดเทศกาลอาหารในเดือนพฤศจิกายน

(Carbone, 2003: 188-198)

(2) Emilia-Romagna

ตั้งอยู่ตอนเหนือของแคว้นทัสคานี หรือทอสคานา เป็นแหล่งผลิตอาหารและเครื่องปรุงรสอาหารที่ต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน

ปัจจุบัน Emilia-Romagna มีเครื่องปรุงรสที่ได้รับการจดทะเบียนคุ้มครองตามแหล่งกำเนิด (Protected designation of Origin: PDO) จากสหภาพยุโรปและขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ Geographical Indication: GI) รวม 44 ผลิตภัณฑ์ เช่น ชีส น้ำส้มสายชู ไวน์ น้ำมันพืชและเครื่องปรุงรส เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีผลิตภัณฑ์อีกมากกว่า 200 ชนิด ที่มีการจดทะเบียนตามกฎกระทรวงที่อนุญาตให้ดำเนินการ

แหล่งอาหาร หรือ Food Valley Emilia-Romagna มีโรงเรียนสอนการทำอาหาร มีการจัดพิมพ์คู่มือการทำอาหารมาตั้งแต่ ค.ศ.1891 (พ.ศ.2434) จนถึงปัจจุบัน

มี Street food ใน Emilia – Romagna มากกว่า 2,000 ร้าน

มีพิพิธภัณฑ์ที่แสดงผลิตภัณฑ์อาหาร กระบวนการผลิต จำนวนมากถึง 19 แห่ง

ปัจจุบัน Emilia-Romagna ได้เข้าร่วมกระบวน Slow Food Presidia.

(Italiana kitchen, 2015: 2-5)

(3) Parma

เมืองพาร์มา (Parma) ตั้งอยู่ในแคว้น โรมัญญา เอมิเลีย (Romangna Emilia) บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโป (Po) มีดินและน้ำที่อุดมสมบูรณ์ จากทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ ผสมผสานกับประเพณีการผลิตอาหารของประชากรในพื้นทั้งการผลิตวัตถุดิบและการแปรรูปอาหารโดยความรู้ดั้งเดิม ทำให้ผลิตภัณฑ์หลายชนิดมีชื่อเสียงและคุณภาพที่พื้นที่อื่นไม่สามารถผลิตได้เหมือน เมืองพาร์มาจึงเป็น Food Valley ที่ UNESCO ขึ้นทะเบียนชื่อว่า “Creative City of Gastronomy”

มีผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นทะเบียนเป็น “พื้นที่คุ้มครองแหล่งกำเนิด (Protected Designation of Origin : PDO) และขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Protected Geographical Indicator : PGI)” หลายชนิดได้แก่

(3.1) PDO Parma ham

(3.2) PDO Parmigiano Reggiano

(3.3) PDO Culatello di zibello

(3.4) PGI Porcini Mushroom di Borgotaro

(3.5) PGI Coppa di Parma

การคุ้มครองโดยสหภาพยุโรป เป็นทั้งการคุ้มครองแหล่งกำเนิด และคุ้มครองผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะพิเศษ

พาร์มาเป็นที่ตั้งของ “สำนักงานอาหารปลอดภัยแห่งสหภาพยุโรป (European Food Safety Authority : EFSA)”

ทุกปีมีการจัดงาน International Cibus

ในปี 2565 ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 3-6 พฤษภาคม 2565 เป็นการแสดงสินค้าอาหารของประเทศอิตาลี ที่จัดติดต่อกันมาเป็นเวลานาน (Neventum, 2022: 1)

ผลิตภัณฑ์อาหารที่มีคุณสมบัติพิเศษของพาร์มา คือ ชีสพาเมซาน แฮมโพรชุดเต้ เส้นปาสต้า ซาลามิ เป็นต้น (Boeconifood, 2007: 2)

ชีสพาเมซาน หรือ Parmigiano Reggiano เป็นผลิตภัณฑ์ที่ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 9 ศตวรรษ ได้รักษารสชาดและคุณภาพไว้อย่างคงที่

จากการทบทวน Food Valley ในประเทศอิตาลี ทั้งใน แคว้นอุมเบรีย (Umbria) และแคว้นโรมัญญาเอมิเลีย เป็น Food Valley ที่เกิดขึ้นมาแล้วเป็นเวลานาน และรักษาคุณภาพไว้อย่างยั่งยืน จนมีการยอมรับจากสหภาพยุโรป คุณภาพของผลิตภัณฑ์เหล่านี้เกิดจากความรู้ในท้องถิ่นดั้งเดิมที่สามารถรักษาไว้ได้ เป็นการคุ้มครองครอบครัวเกษตรกรในพื้นที่ผู้ผลิตวัตถุดิบ Food Valley ในประเทศอิตาลี จึงเป็นการคุ้มครอง 3 เรื่อง ไปพร้อมกันคือ (1) คุ้มครองแหล่งกำเนิดวัตถุดิบ (2) คุ้มครองความรู้ดั้งเดิม (3) คุ้มครองเกษตรกรผู้ผลิตวัตถุดิบ

7.2.3 ประเทศญี่ปุ่น

Food Valley ที่มีชื่อเสียงในประเทศญี่ปุ่น คือ Tokachi

โทคาชิ (Tokashi) เป็นแคว้นหนึ่งที่ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะฮอกไกโด มีอาณาเขตครอบคลุม เมืองและหมู่บ้าน 19 แห่ง รวมทั้งเมือง Obihiro ตั้งอยู่บนที่ราบโทคาชิ (Tokashi Plain) เป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญ มีทั้งอากาศและน้ำที่ปราศจากมลพิษ มีแสงแดดมากกว่า 200 ชั่วโมงต่อปี พื้นที่การเกษตรเฉลี่ยครอบครัวละ 39.4 เฮคแตร์ (246.25 ไร่) ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยการถือครองที่ดินการเกษตรระดับประเทศ 18 เท่าตัว มีฟาร์มขนาดใหญ่ที่ผลิต ข้าวสาลี ถั่ว และมันฝรั่ง เป็นที่ตั้งของสถาบันวิจัย มหาวิทยาลัย และบริษัทที่ทำธุรกิจการเกษตรจำนวนมาก

กรอบแนวคิดที่สำคัญในทางส่งเสริม Food Valley ของ Tokashi มี 3 ประการ คือ

(1) ผลิตอาหารที่ปลอดภัย

(2) เพิ่มมูลค่าวัตถุดิบที่ผลิตโดยการแปรรูปใน โทคาชิ (Tokashi)

(3) ขยายการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศที่ใช้ ***“ตราโทคาชิ (Tokashi)”***

การส่งออกผลิตภัณฑ์การเกษตรได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นทุกปี โดยเฉพาะ Yam ที่ส่งออกไปยัง ไต้หวัน ซึ่งชาวไต้หวันจัดเป็นยาจากภูเขา ต่อมาได้ส่งไปยังประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. 2008 (พ.ศ.2551) ได้รับประกาศนียบัตรเป็นพืชหัว (root-vegetable ชนิดแรกโดย Hazard Analysis and Critical Control Points: HACCD) ซึ่งเป็นไปตามมาตรฐานคุณภาพอาหารสากล

ปัจจุบันเกษตรกรทั้งภูมิภาครวมทั้งสถาบันต่างๆ ได้ดำเนินการเรื่องควบคุมคุณภาพอย่างเคร่งครัด มีการนำระบบ “การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agriculture Practice) มาดำเนินการด้วย โดยยึดหลักว่าหากจะคงสภาพ Food Valley ไว้ได้นั้น ***“ผลิตภัณฑ์จะต้องมีคุณภาพ”*** มากกว่าการผลิตในพื้นที่อื่น (Wakamiya, 2014: 1-2)

7.2.4 Foodpolis ในประเทศเกาหลี

Foodpolis ในประเทศเกาหลี ตั้งอยู่ที่ Iksan, Jeollabuk-do เป็นโครงการที่ริเริ่มโดยภาครัฐในปี ค.ศ. 2008 (พ.ศ. 2551) โดยอาศัยความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจและอุปสงค์ทางการตลาดทางด้านอาหารในการจัดตั้งคลัสเตอร์อาหารซึ่งมีเป้าหมายผู้ประกอบการทั้งในและต่างประเทศเข้าร่วมทั้งในด้านการลงทุนและความร่วมมือทางด้านต่างๆ Foodpolis ใช้แนวคิดด้านเขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone) ในการดำเนินงานเพื่อสร้างแรงจูงใจ ที่นอกเหนือไปจากด้านการเงิน หรือการยกเว้นภาษีเงินได้ประเภทต่างๆ แล้วยังเป็นเรื่องของการให้การสนับสนุนทางด้านการวิจัยและพัฒนา ตลอดจนการอำนวยความสะดวกในด้านการผลิตที่พักอาศัย และการสร้างพื้นที่ Food City ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการสามารถจัดการแสดงสินค้าต่างๆ รวมทั้งเข้าร่วมเปิดร้านค้า และนำเสนอวัฒนธรรมด้านอาหารที่มีความแตกต่างกันได้อย่างเป็นรูปธรรม ที่ตั้งมีโครงการพื้นฐานที่พร้อมอยู่ห่างจากสนามบินนานาชาติอินชอนเดินทางประมาณ 3 ชั่วโมง สนามบินกุนซาน 40 นาที มีท่าเรือในบริเวณอินชอน 4 ท่าเรือ เนื้อที่รวม 1,450 ไร่ (Korea National Food Cluster, 2022: 1-4)

การวิจัยและพัฒนานั้นเริ่มต้นโดยมีสถาบันวิจัย 2 แห่ง ต่อมาได้เพิ่มเป็น 10 แห่ง ในปี 2020 รวมทั้งได้มีการจัดตั้ง “Daedock Science Town” มีสถาบันวิจัยที่สำคัญ คือ “Korean Advanced Institute of Science and Technology” (KIST) เข้ามาสนับสนุน (Hyun-woo, 2002: 1-2)

ปัจจุบันมีบริษัทวิจัยด้านอุตสาหกรรมอาหารนานาชาติ เข้ามาดำเนินการใน Foodpolis เช่น Campden BRI จากประเทศอังกฤษ และ Frauhofers IVV จากสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

การบริหารในปัจจุบันอยู่ภายใต้การบริหารของกระทรวงเกษตรอาหารและกิจการชนบท (MAFRA)

7.3 การถอดบทเรียนนานาชาติเรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley มาใช้ในภาคตะวันออก

จากการทบทวนประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและ Food Valley ได้มีการถอดบทเรียนมาใช้ในภาคตะวันออกรวม 2 เรื่อง คือ (1) การนำบทเรียนนานาชาติเรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมาใช้ในภาคตะวันออก และ(2) การนำบทเรียนนานาชาติเรื่อง Food Valley มาใช้ในภาคตะวันออก โดยมีรายละเอียดดังนี้

7.3.1 การนำบทเรียนนานาชาติเรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมาใช้ในภาคตะวันออก

(1) บทเรียนนานาชาติ

(1.1) การกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เฉพาะที่มีผลต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

- กระบวนการ Slow Food Presidia
- การปกป้องแหล่งกำเนิดผลิตภัณฑ์ (Protected Designation of Origin PDO)
- พื้นที่เกษตรเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีมูลค่าสูง (High Nature Value : HNV)

(1.2) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยกฎหมาย

- การกำหนดเขตเกษตรกรรมโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์คือ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา : Purchasing Development Right (PDR) โดยวิธีภาระจำยอม (Easement)”

7.3.2 การนำบทเรียนมาใช้ในภาคตะวันออก

(1) ภาคตะวันออกมีการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ของพืชชนิดต่างๆ อยู่แล้ว 11 ชนิด ควรส่งเสริมความสำคัญให้มากขึ้นในด้านการตลาด

(2) ภาคตะวันออกมี OTOP ด้านการแปรรูปอาหารจำนวนมาก ควรนำแนวคิดมาใช้ในพื้นที่ที่มีผลิตสินค้า OTOP อยู่ในปัจจุบันและส่งเสริมความสำคัญให้เป็น *"เมืองสร้างสรรค์ทางอาหาร (City of Gastronomy) เหมือนจังหวัดภูเก็ตและ เพชรบุรี ที่รับรองและขึ้นทะเบียนโดย UNESCO"*

(3) ควรกำหนดพื้นที่ที่ผลิตอาหารแปรรูป OTOP ในปัจจุบันให้เป็นแหล่งกำเนิดผลิตภัณฑ์ (PDO) รวมทั้งส่งเสริมด้านการตลาด ส่งเสริมให้จังหวัดในจังหวัดหนึ่งเป็น City of Gastronomy และดำเนินการจัดทำ "มิชลินไกด์ไทยแลนด์" ในพื้นที่ภาคตะวันออก

(4) พื้นที่การเกษตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันและมีศักยภาพต่ำนั้นควรกำหนดให้เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีมูลค่าสูง (HNV) เพราะมีความหลากหลายในระบบนิเวศ นอกเหนือจากเขตเกษตรกรรมชั้นดีและเขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพสูงที่ต้องคุ้มครองเป็นพื้นที่เกษตรกรรม

นำวิธีภาระจำยอม (Easement) มาใช้โดยสิทธิในการพัฒนาที่เกษตรกรยังคงมีสิทธิทำการเกษตรต่อไปรวมถึงตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมได้ แต่เปลี่ยนไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นไม่ได้

การดำเนินการรองรับในเรื่องนี้จะมี 2 ประการ คือ (1) ตรากฎหมาย และ (2) จัดหาเงินทุน

กรณีในการตรากฎหมาย ควรเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ส่วนกรณีเงินทุนนั้น มาตรา 36 แห่งพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2562 บัญญัติให้มี "กองทุนพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นทุนสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่ ชุมชน และประชาชนที่อยู่ภายในหรือที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก สมควรจะมีการแก้ไขเพิ่มเติมให้ครอบคลุมในกรณีใช้เพื่อซื้อสิทธิในการพัฒนา

7.3.3 การนำบทเรียนเรื่อง Food valley มาใช้ในภาคตะวันออก

(1) บทเรียนนานาชาติ

(1.1) บทเรียนจาก Food Valley ในประเทศเนเธอร์แลนด์

(1.1.1) วัตถุประสงค์ มี 5 ประการคือ

(1) เพื่อสร้างเครือข่ายทางธุรกิจและนวัตกรรม

(2) เพื่อให้แนวทาง และองค์ความรู้

(3) เพื่อสร้างความยืดหยุดต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาด

(4) เพื่อสร้างตลาดใหม่จากการประยุกต์ให้องค์ความรู้และ

(5) เพื่อเป็นการสร้างงานให้กับประชากร

(1.1.2) หลักการในการดำเนินการ ใช้หลักการ Public-Private Partnership (PPP) โดยเชื่อมโยงระหว่าง สถาบันการศึกษา (Academia) ภาคอุตสาหกรรม (Industry) และภาครัฐ (Government) ที่เรียกว่า Golden Triangle of Innovation หรือ "สามเหลี่ยมแห่งนวัตกรรม"

จากหลักการได้มีขั้นตอนการสร้างนวัตกรรม 5 ขั้นตอนคือ

(1) Ideas Generation

(2) Feasibility Study

(3) Matching/Question and Answer

(4) Production and Launch

(1.1.3) ปัจจัยความสำเร็จของ Food Valley

(1) มีการจัดตั้งศูนย์บ่มเพาะ หรือ Bio–partner Centre Wageningen สำหรับบริษัทที่เริ่มต้นใหม่ (Start-ups) หรือนักศึกษา

(2) มีงบประมาณสนับสนุนที่ดำเนินการจัดหาโดยคณะกรรมการ 3 ฝ่าย ดังกล่าวข้างต้น ทั้งจากรัฐหรือบริษัท

(1.2) บทเรียนจาก Food Valley ในประเทศอิตาลี

Food Valley ในประเทศอิตาลีเป็นแหล่งการผลิตอาหารที่มีราคาแพง เช่น เห็ด Truffles เครื่องปรุงรส อาหารจากเนื้อสัตว์ นม และไวน์คุณภาพดี

ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนคุ้มครองตามแหล่งกำเนิด (Protected Designation Origin : PDO) จากสหภาพยุโรป เช่น น้ำมันโอลีนในแคว้นอุมเบรีย และเครื่องปรุงรสในแคว้น Emilia-Romagna ส่วนการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication : GI) มีผลิตภัณฑ์ 44 ชนิด ในแคว้น Emilia-Romagna รวมทั้งมีโรงเรียนสอนการทำอาหาร พิพิธภัณฑ์อาหาร และ Street Food มากกว่า 2,000 ร้าน

ในเมืองพาร์มาของแคว้นนี้เป็นที่ตั้ง ***"สำนักงานอาหารปลอดภัยแห่งสหภาพยุโรป (European Food Safety Authority : EFSA)***

นอกจากนี้เมืองพาร์มานั้น UNESCO ยังขึ้นทะเบียนเป็น ***"Creative City of Gastronomy "***

(1.3) บทเรียนจาก Food Valley ในประเทศญี่ปุ่น

Food Valley ที่สำคัญในประเทศญี่ปุ่น คือ Tokashi บนเกาะฮอกไกโด มีอากาศและน้ำที่ปราศจากมลพิษ ดำเนินการโดยมีหลักการ 3 ประการคือ

(1) ผลิตอาหารที่ปลอดภัย.

(2) แปรรูปใน Tokashi

(3) ใช้ตรา Tokashi

ผลิต Yam ที่ได้รับประกาศนียบัตรเป็นพืชหัวชนิดแรกโดย HACCD มีคุณภาพเป็นยาจากภูเขาหลักสำคัญ คือ "ผลิตภัณฑ์จะต้องมีคุณภาพ มากกว่าการผลิตในพื้นที่อื่นๆ

Foodpolis ในเกาหลี

เริ่มต้นในลักษณะเขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ) แล้วนำการวิจัยเข้ามาสร้างความเข้มแข็ง (Strengten) ในภายหลัง มีโครงสร้างพื้นฐานที่ดีทั้งสนามบิน และท่าเรือ ปัจจุบันมีบริษัทวิจัยจากต่างประเทศเข้ามาดำเนินการ

(2) การนำบทเรียนมาใช้ในภาคตะวันออก

การดำเนินการของประเทศเนเธอร์แลนด์ในการจัดตั้ง Food Valley นั้น ควรนำมาใช้ทั้งวัตถุประสงค์ หลักการ และขั้นตอน

ที่ควรนำมาใช้มากที่สุดคือ ***"การจัดตั้งศูนย์บ่มเพาะหรือ Bio–Partner Centre"*** ซึ่งในประเทศเนเธอร์แลนด์ใช้มหาวิทยาลัย Wageningen กรณีของภาคตะวันออกนั้นมีมหาวิทยาลัยอยู่ 5 แห่ง สมควรที่จะเสริมสร้างขีดความสามารถ (Capacity Building) มหาวิทยาลัยแห่งใดแห่งหนึ่ง ให้เป็นศูนย์บ่มเพาะ เพื่อเปิดโอกาสให้ Start –ups เข้ามาทำการวิจัยและสร้างผลิตภัณฑ์

Food Valley ในประเทศอิตาลีใช้หลักการกำหนดพื้นที่ผลิตอาหารที่สำคัญมาช่วยในการทำตลาด โดยขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่คุ้มครองตามแหล่งกำเนิด (Protected Designation Origin : PDO) และการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographic Indication : GI) ให้สามารถรักษาพื้นที่การผลิตทางการเกษตรดั้งเดิมไว้

รัฐให้การสนับสนุนให้คงสภาพดั้งเดิมไว้ มีการจัดเทศกาลอาหารและมีพิพิธภัณฑ์

การดำเนินการเหล่านี้สามารถนำมาใช้ในภาคตะวันออกได้ เพราะปัจจุบันมีการกำหนด GI รวม 11 ชนิดพืช และมีสินค้า OTOP จำนวนมาก

ควรนำการดำเนินการของประเทศญี่ปุ่นมาใช้ คือ หลักการ 3 ประการ รวมทั้งรักษาพื้นที่ผลิตให้มีอากาศและน้ำที่สะอาดและผลิตภัณฑ์มีคุณภาพที่ดี

กรณีของ Foodpolis ในประเทศเกาหลี นั้นคล้ายคลึงกับการดำเนินงานในภาคตะวันออกของประเทศไทย ในปัจจุบัน ที่มีทั้งโครงสร้างพื้นฐานทั้งสนามบิน ท่าเรือ และรถไฟ เชื่อมสามสนามบินในอนาคต มีเขตเศรษฐกิจพิเศษ (SEZ) 2 แห่ง เพียงแต่ต้องเสริมงานวิจัยด้านอุตสาหกรรมอาหาร ให้กับสถาบันวิจัยต่างๆ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัย ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมอาหารที่มีอยู่ในภาคตะวันออก

7.4 การสังเคราะห์การดำเนินการในประเทศไทยกับประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley

การสังเคราะห์จะดำเนินการเป็น 2 เรื่องคือ

(1) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และ (2) การจัดตั้ง Food Valley โดยมีรายละเอียดดังนี้

7.4.1 การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรม เรื่อง การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทยในบทที่ 6 และประสบการณ์นานาชาติในบทที่ 7 พบว่ามีทั้งแนวคิดและการกำหนดนโยบายที่จะคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย เช่นเดียวกับที่ดำเนินการในประเทศต่างๆ แต่มีผลในทางปฏิบัติน้อยกว่าในต่างประเทศ

มาตรการที่ใช้ในต่างประเทศมีหลายมาตรการที่สำคัญ คือ กฎหมายที่มีทั้งกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยตรง และกฎหมายผังเมือง รวมทั้งมาตรการภาษีที่ดิน ที่มีอัตราแตกต่างกันระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ โดยพื้นที่เกษตรกรรมมีอัตราต่ำกว่ามาก แต่ในประเทศไทยนั้นไม่มีกฎหมายที่คุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยตรง มีกฎหมายผังเมืองที่กำหนดเขตเกษตรกรรม และกฎหมายอื่น ๆ เช่นกฎหมายจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เป็นต้น แต่เนื่องจากกฎหมายผังเมืองในอดีตมีกำหนดการบังคับใช้เป็นเวลา 5 ปี จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อรองรับการเติบโตของประชากรและชุมชนโดยขยายตัวเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรม ส่วนพื้นที่จัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมก็มีการดำเนินการเฉพาะที่มีเนื้อที่ไม่มากนักจึงสรุปได้ว่าการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทยมีผลในการปฏิบัติไม่มากนัก ต่างจากที่มีการดำเนินการในต่างประเทศ

ตารางที่ 7-3 การนำบทเรียนนานาชาติเรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมาใช้ในภาคตะวันออก

บทเรียนนานาชาติ	การนำบทเรียนมาใช้ในภาคตะวันออก
(1) การกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เฉพาะที่มีผลต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (1.1) การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication : GI)	ภาคตะวันออกมีการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ของพืชชนิดต่างๆ อยู่แล้ว 11 ชนิด ควรส่งเสริมความสำคัญให้มากขึ้นในด้านการตลาด
(1.2) กระบวนการ Slow Food Presidia	ภาคตะวันออกมี OTOP ด้านการแปรรูปอาหารจำนวนมาก ควรนำแนวคิดมาใช้ในพื้นที่ที่มีผลิตสินค้า OTOP อยู่ในปัจจุบันและส่งเสริมความสำคัญให้เป็น *“เมืองสร้างสรรค์ทางอาหาร (City of Gastronomy) เหมือนจังหวัดภูเก็ตและ เพชรบุรี ที่รับรองและขึ้นทะเบียนโดย UNESCO”*
(1.3) การปกป้องแหล่งกำเนิดผลิตภัณฑ์ (Protected Designation of Origin PDO)	ควรกำหนดพื้นที่ที่ผลิตอาหารแปรรูป OTOP ในปัจจุบันให้เป็นแหล่งกำเนิดผลิตภัณฑ์ (PDO) รวมทั้งส่งเสริมด้านการตลาด ส่งเสริมให้จังหวัดในจังหวัดหนึ่งเป็น City of Gastronomy และดำเนินการจัดทำ “มิชลินไกด์ไทยแลนด์” ในพื้นที่ภาคตะวันออก
(1.4) พื้นที่เกษตรเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีมูลค่าสูง (High Nature Value : HNV)	พื้นที่การเกษตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันและมีศักยภาพต่ำนั้นควรกำหนดให้เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีมูลค่าสูง (HNV) เพราะมีความหลากหลายในระบบนิเวศ นอกเหนือจากเขตเกษตรกรรมชั้นดีและเขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพสูงที่ต้องคุ้มครองเป็นพื้นที่เกษตรกรรม
2. การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยกฎหมาย 2.1 ใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์คือ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา : Purchasing Development Right (PDR) โดยวิธีภาระจำยอม (Easement)”	นำวิธีภาระจำยอม (Easement) มาใช้โดยสิทธิในการพัฒนาที่เกษตรกรยังคงมีสิทธิทำการเกษตรต่อไปรวมถึงตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมได้ แต่เปลี่ยนไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นไม่ได้ การดำเนินการรองรับในเรื่องนี้จะมี 2 ประการ คือ (1) ตรากฎหมาย และ (2) จัดหาเงินทุน *กรณีในการตรากฎหมาย ควรเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์* *ส่วนกรณีเงินทุนนั้น มาตรา 36 แห่งพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2562 บัญญัติให้มี “กองทุนพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นทุนสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่ ชุมชน และประชาชนที่อยู่ภายในหรือที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก สมควรจะมีการแก้ไขเพิ่มเติมให้ครอบคลุมในกรณีใช้เพื่อซื้อสิทธิในการพัฒนา*

ตารางที่ 7-4 การนำบทเรียนเรื่อง Food valley มาใช้ในภาคตะวันออก

บทเรียนนานาชาติ	การนำบทเรียนมาใช้ในภาคตะวันออก
1. บทเรียนจาก Food Valley ในประเทศเนเธอร์แลนด์ 1.1 วัตถุประสงค์ มี 5 ประการคือ 1.1.1 เพื่อสร้างเครือข่ายทางธุรกิจและนวัตกรรม 1.1.2 เพื่อให้แนวทาง และองค์ความรู้ 1.1.3 เพื่อสร้างความยืดหยุดต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาด 1.1.4 เพื่อสร้างตลาดใหม่จากการประยุกต์ให้องค์ความรู้และ 1.1.5 เพื่อเป็นการสร้างงานให้กับประชากร 1.2 หลักการในการดำเนินการ ใช้หลักการ Public-Private Partnership (PPP) โดยเชื่อมโยงระหว่างสถาบันการศึกษา (Academia) ภาคอุตสาหกรรม (Industry) และภาครัฐ (Government) ที่เรียกว่า Golden Triangle of Innovation หรือ “สามเหลี่ยมแห่งนวัตกรรม” 1.3 จากหลักการได้มีขั้นตอนการสร้างนวัตกรรม 5 ขั้นตอนคือ 1.3.1 Ideas Generation 1.3.2 Feasibility Study 1.3.3 Matching/Question and Answer 1.3.4 Production and Launch 1.4 ปัจจัยความสำเร็จของ Food Valley 1.4.1 มีการจัดตั้งศูนย์บ่มเพาะ หรือ Bio – partner Centre Wageningen สำหรับบริษัทที่เริ่มต้นใหม่ (Start-ups) หรือนักศึกษา 1.4.2 มีงบประมาณสนับสนุนที่ดำเนินการจัดหาโดยคณะกรรมการ 3 ฝ่าย ดังกล่าวข้างต้น ทั้งจากรัฐหรือบริษัท	การดำเนินการของประเทศเนเธอร์แลนด์ในการจัดตั้ง Food Valley นั้น ควรนำมาใช้ทั้งวัตถุประสงค์ หลักการ และขั้นตอน ที่ควรนำมาใช้มากที่สุดคือ ***“การจัดตั้งศูนย์บ่มเพาะหรือ Bio–Partner Centre”*** ซึ่งในประเทศเนเธอร์แลนด์ใช้มหาวิทยาลัย Wageningen กรณีของภาคตะวันออกนั้นมีมหาวิทยาลัยอยู่ 5 แห่ง สมควรที่จะเสริมสร้างขีดความสามารถ (Capacity Building) มหาวิทยาลัยแห่งใดแห่งหนึ่ง ให้เป็นศูนย์บ่มเพาะ เพื่อเปิดโอกาสให้ Start –ups เข้ามาทำการวิจัยและสร้างผลิตภัณฑ์
2. บทเรียนจาก Food Valley ในประเทศอิตาลี Food Valley ในประเทศอิตาลีเป็นแหล่งการผลิตอาหารที่มีราคาแพง เช่น เห็ด Truffles เครื่องปรุงรส อาหารจากเนื้อสัตว์ นม และไวน์คุณภาพดี ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนคุ้มครองตามแหล่งกำเนิด (Protected Designation Origin : PDO) จากสหภาพยุโรป เช่น น้ำมันโอลีนในแคว้นอุมเบรีย และเครื่องปรุงรสในแคว้น Emilia-Romagna ส่วนการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication : GI) มีผลิตภัณฑ์ 44 ชนิด ในแคว้น Emilia-Romagna รวมทั้งมีโรงเรียนสอนการทำอาหาร พิพิธภัณฑ์อาหาร และ Street Food มากกว่า 2,000 ร้าน ในเมืองพาร์มาของแคว้นนี้เป็นที่ตั้ง “สำนักงานอาหารปลอดภัยแห่งสหภาพยุโรป (European Food Safety Authority : EFSA) นอกจากนี้เมืองพาร์มานั้น UNESCO ยังขึ้นทะเบียนเป็น “Creative City of Gastronomy ”	Food Valley ในประเทศอิตาลีใช้หลักการกำหนดพื้นที่ผลิตอาหารที่สำคัญมาช่วยในการทำตลาด โดยขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่คุ้มครองตามแหล่งกำเนิด (Protected Designation Origin : PDO) และการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographic Indication : GI) ให้สามารถรักษาพื้นที่การผลิตทางการเกษตรดั้งเดิมไว้ รัฐให้การสนับสนุนให้คงสภาพดั้งเดิมไว้ มีการจัดเทศกาลอาหารและมีพิพิธภัณฑ์ การดำเนินการเหล่านี้สามารถนำมาใช้ในภาคตะวันออกได้ เพราะปัจจุบันมีการกำหนด GI รวม 11 ชนิดพืช และมีสินค้า OTOP จำนวนมาก

ตารางที่ 7-4 การนำบทเรียนเรื่อง Food valley มาใช้ในภาคตะวันออก (ต่อ)

บทเรียนนานาชาติ	การนำบทเรียนมาใช้ในภาคตะวันออก
3.บทเรียนจาก Food Valley ในประเทศญี่ปุ่น Food Valley ที่สำคัญในประเทศญี่ปุ่น คือ Tokashi บนเกาะฮอกไกโด มีอากาศและน้ำที่ปราศจากมลพิษ ดำเนินการโดยมีหลักการ 3 ประการคือ (1) ผลิตอาหารที่ปลอดภัย. (2) แปรรูปใน Tokashi (3) ใช้ตรา Tokashi ผลิต Yam ที่ได้รับประกาศนียบัตรเป็นพืชหัวชนิดแรกโดย HACCD มีคุณภาพเป็นยาจากภูเขาหลักสำคัญ คือ “ผลิตภัณฑ์จะต้องมีคุณภาพ มากกว่าการผลิตในพื้นที่อื่นๆ	ควรนำการดำเนินการของประเทศญี่ปุ่นมาใช้ คือ หลักการ 3 ประการ รวมทั้งรักษาพื้นที่ผลิตให้มีอากาศและน้ำที่สะอาดและผลิตภัณฑ์มีคุณภาพที่ดี
4. Foodpolis ในเกาหลี เริ่มต้นในลักษณะเขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ) แล้วนำการวิจัยเข้ามาสร้างความเข้มแข็ง (Strengten) ในภายหลัง มีโครงสร้างพื้นฐานที่ดีทั้งสนามบิน และท่าเรือ ปัจจุบันมีบริษัทวิจัยจากต่างประเทศเข้ามาดำเนินการ	กรณีของ Foodpolis ในประเทศเกาหลี นั้นคล้ายคลึงกับการดำเนินงานในภาคตะวันออกของประเทศไทยในปัจจุบัน ที่มีทั้งโครงสร้างพื้นฐานทั้งสนามบิน ท่าเรือ และรถไฟ เชื่อมสามสนามบินในอนาคต มีเขตเศรษฐกิจพิเศษ (SEZ) 2 แห่ง เพียงแต่ต้องเสริมงานวิจัยด้านอุตสาหกรรมอาหาร ให้กับสถาบันวิจัยต่างๆ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัย ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมอาหารที่มีอยู่ในภาคตะวันออก

อย่างไรก็ตามมีปัญหาการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศคือ “ปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน” กล่าวคือเมื่อมีการประกาศเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ก็จะมีเจ้าของที่ดินกลุ่มหนึ่งได้รับผลประโยชน์ (Windfall gain) อีกกลุ่มหนึ่งเสียผลประโยชน์ (Wipe out) ปัญหานี้ได้มีการแก้ไขปัญหาในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยการใช้มาตรการซื้อสิทธิในการพัฒนา (Purchasing Development Right : PDR) ในลักษณะ “ภาระจำยอม” (Easement) โดยเกษตรกรเจ้าของที่ดินยังคงครอบครองที่ดินที่ขอรับเงินค่าซื้อสิทธิในการพัฒนา แต่จะเปลี่ยนไปใช้ประโยชน์เพื่อกิจกรรมอื่นๆ นอกการเกษตรไม่ได้ ใน Farm Bill 2018 ของประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการจัดสรรเงินปีละ 450 ล้านเหรียญสหรัฐ ให้ดำเนินการซื้อสิทธิในการพัฒนาในช่วง พ.ศ.2561-2565

“มาตรการนี้ควรนำมาศึกษาเพื่อใช้ในประเทศไทยเพราะปัจจุบันมี (ร่าง) พระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่ดำเนินการโดยหน่วยงานและสถาบันต่าง ๆ อยู่ 3 ฉบับ ที่ไม่มีบทบัญญัติที่แก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ ซึ่งอาจจะนำร่างฉบับใดฉบับหนึ่งมาแก้ไขเพิ่มเติมเรื่องการซื้อสิทธิในการพัฒนา ในลักษณะภาระจำยอม เพื่อแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรมดังกล่าวข้างต้น จะส่งผลให้สามารถผ่านการพิจารณาของรัฐสภาและมีผลบังคับใช้ได้ในอนาคต”

นอกจากมาตรการทางกฎหมายและมาตรการทางภาษีแล้วการใช้ Soft Power ของหลายประเทศเช่น (1) การกำหนดพื้นที่เป็นมรดกโลกทางการเกษตรในประเทศอิตาลีและสเปน (2) การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) (3) กระบวนการ Slow Food Presidia (4) การปกป้องแหล่งกำเนิดผลิตภัณฑ์ (PDO) ซึ่งเป็นการใช้มาตรการทางการตลาดมารักษาพื้นที่การผลิตที่สำคัญเอาไว้ มาตรการนี้ในประเทศไทยได้มีการดำเนินการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) อยู่แล้ว รวมทั้งมีสินค้า OTOP และเมืองสร้างสรรค์ทางอาหารขององค์การ UNESCO สมควรที่รัฐบาลจะยกระดับการสนับสนุนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ในกรณีของประเทศไทยนั้นประเด็นที่สำคัญที่สุดคือภายใต้นโยบายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีอยู่ในปัจจุบันนั้น รัฐบาลจะต้องมอบหมายให้หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งรับผิดชอบในการจัดทำแผนปฏิบัติ รวมทั้งการศึกษาการนำมาตรการ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” มาใช้ในประเทศไทย

7.4.2 การจัดตั้ง Food Valley

จากการทบทวนวรรณกรรมเรื่องแนวคิดและนโยบายการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย พบว่าเป็นนโยบายของรัฐที่เป็นทั้งมติคณะรัฐมนตรี นโยบายระดับกระทรวงและนโยบายระดับกรมหรือสำนักงานซึ่งมีแนวความคิดที่คล้ายคลึงกัน แต่แนวคิดดังกล่าวไม่ได้มีการปฏิบัติอย่างจริงจัง ทั้งเนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลและมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารระดับกระทรวง ทำให้ขาดความต่อเนื่องและขาดเอกภาพ บางหน่วยงานได้นำแนวคิด หลักเกณฑ์ และวิธีดำเนินการการจัดตั้ง Food Valley ของประเทศเนเธอร์แลนด์ที่ประสบความสำเร็จมาใช้ในประเทศไทย แต่ไม่สามารถดำเนินการได้เพราะขาดความต่อเนื่องและเอกภาพดังกล่าวข้างต้น

ในกรณีของ Food Valley ในประเทศเนเธอร์แลนด์ ประเทศเกาหลี และประเทศญี่ปุ่นที่ประสบความสำเร็จนั้น นอกจากรัฐบาลจะสนับสนุนงบประมาณด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแล้วได้นำงานวิจัยเข้ามาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ซึ่งได้มีสถาบันการศึกษาแห่งใดแห่งหนึ่ง เป็นองค์กรหลักในการทำวิจัยเพื่อสร้าง Start-up ต่างกับประเทศไทยที่ไม่มีการกำหนดให้มหาวิทยาลัย ซึ่งมีความพร้อมจำนวนมากแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นองค์กรหลัก นอกจากนี้บางหน่วยงานได้กำหนดพื้นที่จัดตั้ง Food Valley กระจัดกระจายไปในพื้นที่ภาคต่างๆ ซึ่งเป็นไปในลักษณะนิคมอุตสาหกรรมอาหารมากกว่า Food Valley ที่ควรจะเน้นที่ใดที่

หนึ่งเป็นพื้นที่หลักในการพัฒนา เช่น ที่ประเทศเนเธอร์แลนด์ที่วาเก็นนิงเก้น หรือประเทศเกาหลีที่ Iksan,Jeollabuk-do

กรณีการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย นั้นควรนำหลักการ PPP (Public-Private-Partnership) ซึ่งมีขั้นตอนต่าง ๆ ของประเทศเนเธอร์แลนด์มาใช้ คือ (1) Ideas Generation (2) Feasibility Study (3) Matching/Question and Answer (4) Product Development และ (5) Production Launch

ประเด็นสำคัญของการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย ที่ต้องดำเนินการ คือการกำหนดหน่วยงานรับผิดชอบเป็นองค์กรหลัก รวมทั้งมอบหมายมหาวิทยาลัยแห่งใดแห่งหนึ่งรับผิดชอบเรื่องงานวิจัยใน Food Valley ที่จัดตั้งขึ้น

7.5 สรุป

ประสบการณ์นานาชาติที่ทบทวนในบทนี้จะมีสาระสำคัญ 2 เรื่อง คือ (1) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และ (2) การจัดตั้ง Food Valley โดยมีรายละเอียดดังนี้

7.5.1 การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

การทบทวนประสบการณ์นานาชาติเรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม มีสาระสำคัญรวม 3 เรื่อง คือ (1) กรอบแนวคิดการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (2) การกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เฉพาะที่มีผลต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และ(3) ประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

(1) กรอบแนวคิดการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในต่างประเทศ

แนวคิดในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้เริ่มมาเป็นเวลานาน โดยมีแนวคิดในปี ค.ศ. 1984 หรือ พ.ศ. 2536 ที่เตือนว่า ไม่ควรนำพื้นที่ที่เหมาะสมเพื่อการเกษตรไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่น โดยมีการคาดการณ์ไว้ใน ค.ศ. 2547 ว่าทุกๆ 1 ล้านคนของประชากร ที่เพิ่มขึ้นจะต้องการที่ดินเพื่อกิจกรรมอื่นๆ นอกการเกษตรประมาณ 250,000 ไร่

(2) การกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เฉพาะที่มีผลต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

สาระสำคัญในหัวข้อนี้จะมีการทบทวนรวม 5 เรื่อง คือ (1) พื้นที่มรดกทางการเกษตรกรรมโลก (2) การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication: GI) (3) กระบวนการ Slow Food Presidia (4) การปกป้องแหล่งกำเนิดผลิตภัณฑ์ (Protected Designation of Origin: PDO) และ (5) ผลต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ของวิธีการทั้ง 4 ประการนี้

(3) ประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ประสบการณ์นานาชาติในหัวข้อนี้จะเป็นทบทวนการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่ดำเนินการใน 6 ประเทศ คือ (1) สาธารณรัฐประชาชนจีน (2) ประเทศสหรัฐอเมริกา (3) ประเทศญี่ปุ่น (4) ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (5) ประเทศอินโดนีเซีย (6) ประเทศฝรั่งเศส และ (7) บทวิเคราะห์ของประเทศในกลุ่ม OECD ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม วิธีการคุ้มครองในแต่ละประเทศนั้น OECD ได้วิเคราะห์ไว้อย่างละเอียด จะสรุปได้ว่าวิธีหลัก คือ (1) การใช้กฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยตรง และ (2) ใช้กฎหมายผังเมืองกำหนดเขตเมืองหรือชุมชนมิให้ขยายตัวเข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรม

7.5.2 การจัดตั้ง Food Valley

ได้ทบทวนประสบการณ์ในการจัดตั้ง Food Valley ของ 4 ประเทศ คือ (1) เนเธอร์แลนด์ (2) อิตาลี (3) ญี่ปุ่น และ (4) เกาหลี ที่มีวิธีดำเนินการทั้งที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน ทั้งแนวคิดและการบริหาร เช่น ประเทศเนเธอร์แลนด์ใช้หลักการ PPP (Public-Private-Partnership) มีขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน คือ (1) Ideas Generation (2) Feasibility Study (3) Matching (4) Product Development (5) Production/Marketing ประเทศอิตาลีเน้นพื้นที่ผลิตดั้งเดิมที่ต่อเนื่องมาเป็นศตวรรษ ประเทศญี่ปุ่นเน้นคุณภาพเป็นหลัก ส่วนประเทศเกาหลีเริ่มต้นเป็นนิคมอุตสาหกรรมอาหารและปรับตัวโดยนำงานวิจัยเข้ามาเสริมในภายหลัง

7.5.3 การถอดบทเรียนนานาชาติเรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley มาใช้ในภาคตะวันออก

บทเรียนนานาชาติที่สมควรนำมาใช้ในภาคตะวันออกมี 2 เรื่อง คือ (1) ใช้ Soft Power โดยใช้การตลาดรักษาพื้นที่ผลิตอาหารที่สำคัญ เช่น พื้นที่ที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication: GI) และ (2) ใช้กฎหมายการซื้อสิทธิในการพัฒนา (Purchasing Development Right: PDR) ในลักษณะ “ภารกิจจำยอม (Easement)” ที่เสนอให้ตราขึ้นใหม่

ในกรณีการจัดตั้ง Food Valley นั้น สามารถนำรูปแบบของประเทศเนเธอร์แลนด์มาใช้ โดยยึดหลักการ PPP และขั้นตอนการดำเนินงาน 5 ขั้นตอน

7.5.4 การสังเคราะห์การดำเนินการในประเทศไทยกับประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดตั้ง Food Valley

(1) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ได้มีแนวคิดและนโยบายในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย เช่นเดียวกับนานาชาติ แต่ประสบปัญหาเรื่องความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน ทำให้ไม่สามารถตรากฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมออกมาบังคับใช้ได้ แต่ในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ใช้มาตรการซื้อสิทธิในการพัฒนา (Purchasing Development Right : PDR) มาใช้ ทำให้สามารถดำเนินการได้ ประเทศไทยควรศึกษาความเป็นไปได้ในเรื่องนี้เพื่อนำมาใช้ในประเทศไทย อีกมาตรการหนึ่งที่ควรนำประสบการนานาชาติมาใช้ในประเทศไทย คือการใช้ Soft Power ที่สนับสนุนให้คงสภาพพื้นที่แหล่งผลิตอาหารที่สำคัญ เช่น การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) หรือการขึ้นทะเบียนเมืองสร้างสรรค์ทางอาหารของ UNESCO เป็นต้น

(2) การจัดตั้ง Food Valley

ได้มีแนวคิดและนโยบายการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย เช่นเดียวกับที่ดำเนินการในต่างประเทศ แต่ขาดความเป็นเอกภาพในนโยบาย ทั้งการกำหนดหน่วยงานที่รับผิดชอบเป็นการเฉพาะจึงมีหลายหน่วยงานเสนอความประสงค์จะรับผิดชอบในการจัดตั้ง Food Valley แต่จากสาเหตุที่มีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารประเทศหรือผู้บริหารระดับกระทรวงจึงขาดความต่อเนื่องทำให้ไม่สามารถจัดตั้ง Food Valley ได้ ต่างจากประเทศที่กำหนดหน่วยงานและวิธีการดำเนินงานที่ชัดเจนในการสร้างงานวิจัยและ Start-ups รวมทั้งสนับสนุนด้านการลงทุนกรณีประเทศไทยจึงควรกำหนดหน่วยงานหลักเพียงหน่วยงานเดียวขึ้นรับผิดชอบ และนำหลักการ PPP (Private-Public Partnership และขั้นตอนการดำเนินงานของประเทศเนเธอร์แลนด์มาใช้ รวมทั้งมอบหมายให้มหาวิทยาลัยแห่งใดแห่งหนึ่งรับผิดชอบในด้านการวิจัยใน Food Valley ที่จัดตั้งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

1. กฤษณะ สุกันตพงษ์. 2560. ***UN รับรอง “นาขั้นบันไดหลงเซิ่ง” เป็นมรดกโลกทางการเกษตร.*** ศูนย์ข้อมูลเพื่อธุรกิจไทยในจีน ณ นครหนานหนิง.

2. กระทรวงการต่างประเทศ. 2540. ***รายงานเกี่ยวกับนโยบายการจัดการและอนุรักษ์ที่ดินสำหรับการเพาะปลูกของทางการจีน หนังสือ ก.ต. 1104/ว 1996 ลงวันที่ 15 กรกฎาคม 2540***.

3. สำนักข่าวอเมริกัน. 2504. ***สหรัฐอเมริกาว่าด้วยภูมิศาสตร์และความเจริญ***.กรุงเทพฯ

4. สำนักข่าวสารอเมริกัน. 2539. ***นี่คือสหรัฐอเมริกา***. กรุงเทพฯ.

5. Adler. 2022. ***Agriculture In the Black Forest***. www.adlerblackforestham .wordpress.com

6. American Farmland Trust, 1984. ***The Farmland Protection Toolbox.*** Washington, D.C.

7. American Farmland Trust. 2017. ***Farms Under Treat : The State of States.***

8. Bentley. 1984. ***Why Protect Agricultural Land***. J.S.W.C. Vol.39 No.5 P.295.

9. Boeconifood. 2007. ***Parma, Capital of the Food Valley.*** Bocconi Food Blog. woldpress.com.

10. Brandl, H. 2002. ***Farms In the Black Forest of Bader – Wurttemberg : A Historical Review.*** Small-scale Forestry 5 (1) : 145-149.

11. Brown L.R.2004. ***Out Growing the Earth : The Food Security in an Age of Falling Water Tables and Rising Temperatures***. Earth Policy Institute. Rutgers University.

12. Carbone, F.2003. ***Special Umbria.*** In Alitalia Ulisse, August, 2003. Rome.

13. Casalonga.2022. ***Protected Designation of Origin***.Paris.

14. Congressional Research Service. 2019. ***The 2018 Farm Bill (P.L.115-334) : Summary and Side-by-Side Comparison.*** February 22, 2019. R.45525.

15. Crombach, C.; Koene, J. Heijmen, W. 2008. ***From “Weganingen City of Life Science to Food Valley.”***In Pathway to High-tech Valleys and Research Triangles: Innovative Entrepreneurship, Knowledge Transfer and Cluster Formation in Europe and the United States, W. Helsink and H Dons (eds.).

16. Daniels, T. 2004. ***Farmland Preservation Policies In the United States: Sucesses and Short comings.*** University of Pennsy/vania. USA.

17. Ding, E. 2004. ***Farmland Preservation in China.*** www.lincoluinst.edu.

18. Economic Research Service. 2021. ***America's Diverse Family Farms. 2021 Edition.*** USDA Washington, D.C.

19. Encyclopedia Britannica. 2022. ***Black Forest.*** London.

20. European Commission. 2020. ***Internet Market Industry, Enterpreneurship and SMEs.***

21. FAO. 2002A. ***Agricultural Heritage Around the World.*** Rome.

22. FAO. 2020B. ***A Comparative of GIAHS, GI and Slow Food Presidia.*** Rome.

23. FAO, GEF and UNDP. 2002. ***Globally Important Ingeneous Agricultural Heritage Systems (GIAHS) Project Summary.*** Management Service, FAO. Rome.

24. FAO and GIAHS. 2020. ***Globally Important Agricultural Heritage Systems, Geographical Indications and Slow Food Preside. Technical Note***. Rome.

25. Federal Ministry of Food and Agriculture. 2015. ***Understanding Farming. Facts and Figures about German Farming.*** Bonn.

26. GIAHS. 2018A. ***Soave Traditional Vineyards, Italy.*** Rome.

27. GIAHS. 2018B. ***Olive Groves of the Slopes Between Assisi and Spoleto, Italy.*** Rome.

28. Godo, Y.2013. ***Regulation of Farmland Convertion in Japan***. Meiji Gakuin University. Tokyo.

29. Hayes, D.; Li, M. and Zhang, W. 2018. ***Can China's Rural Land Policy Reforms Solve Its Farmland Dilemma?.*** Agricultural Policy Review, Winter 2018. Center for Agricultural and Rural Development, Iowa State University.

30. Hiroyuki, A; Tatsumi, T.; Hidesato, K.202. ***Conservation of Agricultural Land Resources through Extensive Management***. In Rural and Environmental Engineering. No.42 (2002.2).Tokyo.

31. Hyun-woo, N. 2002. ***Foodpolis Offers One-Stop Support for Food Firms.*** The Korean Times. 5 Feb. 2020.

32. Italiana kitchen. 2015. ***Emilia-Romagna : The Food Valley.*** Mar 4,2015.

33. Jongen. 2006. ***Food for Innovation The Food Valley Experience.*** North American Agricultural Biotechnology Council,06.

34. Kamenecka,S. 2020. ***Spain Globally Important Agricultural Heritage Systems: An Ode to Sustainability.*** ICEX. Madrid.

35. Korea National Food Cluster. 2022. ***Foodpolis. Where Innovation Meets Taste.*** Korea. www.foodpolis.kr.

36. Lloyd, T.2005. ***Food Valley: Where Good Ideas Grow.*** New Food(1).

37. Marino, D.2021. ***Slow Food Presidia in Emilia Romagna.*** The Official Emilia Romagna Tourist Blog.

38. Meng,Q. 2016. ***Study On the Conservation of Chinese Agricultural Land Resources.*** Sichuan Agricultural University.

39. Mitchell, J.2001. ***Urban Sprawl.*** National Geographic Magazine. July 2001 P. 48-72 Washington, D.C.

40. Neventum. 2022. ***CIBUS International Food Exhibition 2020.*** www.neventum.com.

41. OECD.1996. ***Policies Affecting Farmland Mobility.*** OECD/GO (96)125. Paris.

42. OECD.2009. ***Evaluation of Agricultural Policy Reforms In Japan.***

43. Paolini,D. 2003. ***Hiqhliqhts of Umbrian Cuisine.*** In Alitalia Ulisse. Umbria Terra Universal Land. Rome.

44. Pimentel,D. and Giampietro, M. 1994***. Food, Land, Population and the U.S Economy.*** Carrying Capacity Network. Washington, D.C.

45. Pointerau, P.; Parachini M.; Terres, J.M.; Jiguet, F.; Bas, Y. and Biala, K. 2007. ***Identification of High Nature Value Farmland in France Through Statistical Informationand Farm Practice Surveys.*** JRC Scientific and Technical Reports. European Commission. Brussel.

46. Ronca, D.2021. ***Everything to Know About the Slow Food.*** Recipes.com.

47. Rondhi, M.; Pratiwi, P.;Handini, V.; Suhartomo, A.andBudiman, S. 2017. ***Agricultural Land Conversion, Land Economic Value and Sustainable Agricultural : A Case Study in East Java, Indonesia.***

48. Satake, A.2021. ***Urban Farming Trends in Japan Present Limited Opportunities and Challenges for US Agriculture***. Report No: JA 2021-0157. Global Agricultural Information Network. Washington,D.C.

49. The Federal Statistic Office.2020. ***Press Release No.065.***14 Oct 2020.

50. The Tokyo Foundation For Policy Research. 2009***. Issues In Farmland System***. Tokyo.

51. Udayasankar, K. 2019. ***The Silicon Valley of Food***. In Urban Solutions. Issue. 14 Jan 2012.

52. Umwelt Bundesamt. 2019. ***Land Use and Land Use Reduction Strategies in Germany.*** www.umweltbundestamt.de.

53. UNESCO. 2017. ***Traditional Common Land Pastures and Near-Natural Mixed Mountain Forests***. Paris.

54. USDA. 2021. ***Agricultural Conservation Easement Program (ACEP).*** Natural Resources Conservation Service. Washington, D.C.

55. Viviano, F.2017. ***A Tiny Country Feeds the World. Agriculture Giant Holland Is Changing the Way We Farm.*** In National Geographic, September, 2017.pp 83-109. Washington, D.C.

56. Wakamiya, K.2014. ***Hokkaido Brand Finds International Success.*** Washoku. Japan.

57. Wellfood. 2014. ***WP 5.2 Study Visit to Food Valley (Holland).*** Adriatic IPA.

58. Wikipedia. 2022. ***European Regulation no510/2006.On Protected Designation of Origin.***

59. Wouters.2014. ***Food Valley and the Golden Triangle of Innovation.*** Wageningen.

60. Wright, L. 1983. ***LESA Shows Which Lands Should Stay In Farms.*** In Using Our Natural Resources, 1983 Yearbook of Agriculture. USDA. Washing D.C.

บทที่ 8

การถอดบทเรียนผลกระทบจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard : ESB)

บทที่ 8
การถอดบทเรียนผลกระทบจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard : ESB)

การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard : ESB) ซึ่งได้เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2524 ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) นั้น มีเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ในการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard : ESB) ไว้ดังนี้

"พื้นที่เป้าหมายกำหนดให้พื้นที่บริเวณระหว่างสัตหีบ–เขตเทศบาลเมืองระยอง เนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ 123,750 ไร่ เป็นเมืองอุตสาหกรรมที่ทันสมัยและเป็นที่ตั้งของ "อุตสาหกรรมหลัก" เช่น อุตสาหกรรมแยกก๊าซ อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรมโซดาแอช อุตสาหกรรมเหล็กและเหล็กกล้า อุตสาหกรรมปุ๋ยเคมีเป็นต้น โดยยึดหลักว่าอุตสาหกรรมหลักที่มีการนำวัตถุดิบเข้าและส่งผลิตภัณฑ์ สำเร็จรูปออกไปเป็นจำนวนมากจะให้ตั้งอยู่ใกล้ท่าเรือสัตหีบมากที่สุด นอกจากนั้นได้กำหนดให้พื้นที่บริเวณแหลมฉบังเนื้อที่ประมาณ 2,800 ไร่ เป็นแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมด้วย" (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2524: 131)

จากการกำหนดเป้าหมายดังกล่าว ในการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard : ESB) ได้ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่สามารถถอดเป็นบทเรียนได้รวม 7 เรื่อง คือ (1) ความเห็นภายหลังการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกของผู้มีส่วนได้เสียในปัจจุบัน (2) ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ (3) ผลกระทบด้านสังคม (4) ผลกระทบด้านสุขภาพ (5) ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (6) การคัดค้านของประชาชน และ (7) การแก้ไขปัญหา โดยมีรายละเอียดดังนี้

8.1 ความเห็นภายหลังการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกของผู้มีส่วนได้เสียในปัจจุบัน

เนื่องจากการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (ESB) ได้มีผลกระทบหลายด้านทั้งทางบวกและทางลบ หัวข้อนี้จะเป็นการทบทวนความเห็นของผู้มีส่วนได้เสียหลังจากมีการพัฒนาแล้วจากผู้มีส่วนได้เสียรวม 2 กลุ่ม คือ (1) หน่วยงานของรัฐ (2) ผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

8.1.1 หน่วยงานของรัฐ

ความเห็นจากหน่วยงานของรัฐต่อการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (ESB) ที่ทบทวนจะมีรวม 4 หน่วยงานคือ (1) สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (2) สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (3) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (4) กรมควบคุมมลพิษ โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (2561: 4-1) ได้รายงานถึงความสำเร็จของโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (ESB) ในอดีตไว้ในแผนภาพรวม เพื่อการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560-2565) บทที่ 4 เขตเศรษฐกิจพิเศษ : จุดประกายการเติบโตของประเทศไทยในทศวรรษหน้า ไว้ดังนี้

"โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard: ESB) เมื่อปี พ.ศ. 2524 โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินการระยะแรกที่ประกอบด้วย (1) บริเวณมาบตาพุด จังหวัดระยอง ซึ่งมีเป้าหมายในการพัฒนาอุตสาหกรรมหลักที่ใช้ก๊าซธรรมชาติเป็นวัตถุดิบและอุตสาหกรรม

ต่อเนื่อง และ (2) บริเวณแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี สำหรับเป้าหมายในการพัฒนาอุตสาหกรรมเบาและอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกที่ไม่มีปัญหาสิ่งแวดล้อม และต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ได้มีการศึกษาขยายพื้นที่ในการพัฒนาให้ครอบคลุม 8 จังหวัด ของภาคตะวันออก โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ถือเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับเศรษฐกิจของภาคตะวันออกและเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา โดยเป็นตัวเร่งในการผลักดันการลงทุนให้ประเทศก้าวเข้าสู่การพัฒนาภาคอุตสาหกรรมอย่างแท้จริง ตั้งแต่อุตสาหกรรมผลิตแบบเบา เช่น อุตสาหกรรมเสื้อผ้าและสิ่งทอ จนถึงอุตสาหกรรมหนัก เช่น อุตสาหกรรมยานยนต์ อิเล็คทรอนิคส์ ปิโตรเคมี ที่มีการพัฒนามากขึ้นเป็นลำดับ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ทางหลวงพิเศษ รถไฟ ท่าเรือ อ่างเก็บน้ำ ได้ถูกวางไว้ ให้สอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนาอุตสาหกรรม เมือง และชุมชน อย่างเป็นระบบ และได้รับการปรับปรุงอย่างสม่ำเสมอ เป็นศูนย์กลางการขนส่งทางเรือของอาเซียน สามารถเชื่อมโยงกับท่าเรือน้ำลึกทวาย ของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ท่าเรือสีหนุวิลล์ของราชอาณาจักรกัมพูชา และท่าเรือวังเตาของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม รวมทั้งเป็นที่รู้จักของนักลงทุนทั่วโลก ทำให้พื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ถือได้ว่าเป็นจุดยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จ

การกำหนดขอบเขตพื้นที่โครงการที่ชัดเจน ซึ่งส่งผลให้การกำหนดนโยบายต่างๆ เป็นไปอย่างแม่นยำและตอบสนองความต้องการด้านการลงทุนได้ โดยกำหนดบริเวณพื้นที่เพื่อการพัฒนาว่าเป็นจังหวัดในบริเวณชายฝั่งภาคตะวันออกของไทย การลงทุนในโครงสร้างสาธารณูปโภค ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลและมีการวางแผนที่สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละกลุ่มอุตสาหกรรมต่างๆ อย่างชัดเจน ส่งผลให้เกิดความสะดวกในการเคลื่อนย้ายแรงงานและสินค้าได้อย่างรวดเร็ว เช่น รัฐบาลสร้างท่าเรือแหลมฉบังใหม่ เพื่อสนับสนุนอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วน มีการลงทุนสถานีบรรจุและแยกสินค้ากล่อง (Inland Container Depot : ICD) ที่ลาดกระบัง และสร้างรถไฟรางคู่เชื่อมโยง ICD กับท่าเรือแหลมฉบัง เพื่อรองรับการขนส่งของธุรกิจที่ใช้แรงงานสูงให้ส่งออกที่ท่าเรือแหลมฉบัง มีการลงทุนท่าเรือมาบตาพุด ระบบการขนส่งทางท่อ นิคมมาบตาพุด โรงไฟฟ้าถ่านหิน และการเชื่อมต่อ ทางรถไฟ เพื่อสนับสนุนการนำก๊าซธรรมชาติขึ้นจากอ่าวไทย และกลุ่มธุรกิจเกี่ยวกับปิโตรเคมี

โครงการก่อสร้างปัจจัยพื้นฐานในแต่ละเรื่อง มีแผนงาน-แผนเงิน-แผนคน ชัดเจน โดยมีหน่วยงานรับผิดชอบ และมีการจัดงบประมาณผ่านหน่วยงานเหล่านั้นอย่างเพียงพอเช่น

- การท่าเรือแห่งประเทศไทย รับผิดชอบก่อสร้างและบริหารท่าเรือแหลมฉบัง

- การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย รับผิดชอบการก่อสร้างและบริหารนิคมอุตสาหกรรม มาบตาพุดและท่าเรือมาบตาพุด

- กรมชลประทานรับผิดชอบการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ และจัดตั้งบริษัทจัดการน้ำภาคตะวันออก (East Water) ดูแลการบริหารน้ำในพื้นที่

สิทธิประโยชน์ด้านการลงทุน ที่ได้รับการออกแบบและจัดทำให้สอดคล้องกับความต้องการของอุตสาหกรรม และสนับสนุนให้มีการลงทุนและนำเข้าเทคโนโลยีการผลิตต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่อง

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ได้สำรวจความเห็นจากนักลงทุนทั้งไทยและต่างประเทศก่อนการปรับปรุงสิทธิประโยชน์และได้มีการแก้ไขให้สอดคล้องกับความต้องการของนักลงทุน สิทธิประโยชน์ส่งเสริมการลงทุนได้ถูกปรับใหม่ทั้งระบบตามประเภทของธุรกิจต่างๆ ตามความเหมาะสม ตัวอย่างเช่น สิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีที่แตกต่างกัน

การแก้ไขปรับปรุงเป็นไปตามข้อมูล ข้อเท็จจริงในการคืนทุน และความยากง่ายของการทำธุรกิจของแต่ละอุตสาหกรรม ซึ่งถือได้ว่าประเทศไทยในขณะนั้นเป็นผู้นำในการปรับสิทธิประโยชน์ให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริง ทำให้นักลงทุนต่างชาติสามารถมาลงทุนในไทยได้อย่างสะดวก

การมีหน่วยงานที่รับผิดชอบและกฎหมายสนับสนุนที่ชัดเจนและเข้มแข็ง อีกทั้งได้รับความใส่ใจและการ ผลักดันจากนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีรวมถึงข้าราชการอย่างจริงจัง

- มีการตั้งคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายทะเลตะวันออก ให้เป็นคณะกรรมการระดับชาติ โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ทำหน้าที่กำหนดนโยบายและติดตามความก้าวหน้าในทุกเรื่องให้ประสานสอดคล้องกัน โดยให้รายงานตรงต่อคณะรัฐมนตรี ทั้งแผนงาน-แผนเงิน-แผนคน

- มีเลขานุการของคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (เลขาธิการ คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นเลขานุการ) เป็นคณะทำงานขับเคลื่อนนโยบายและประสานหน่วยงานต่างๆ ให้ดำเนินการตามแผน

- มีสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก เป็นองค์กรเฉพาะเพื่อดูแล การพัฒนาในพื้นที่ โดยมีอัตราและกำลังคนที่มีความสามารถตรงกับภารกิจ และมีงบประมาณ สนับสนุนอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง

หากด้วยปัจจัยและสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เปลี่ยนไป รวมถึงการขาดความต่อเนื่องและนโยบายที่ชัดเจน จากรัฐบาลที่ผ่านมาในอดีต ทำให้ขีดความสามารถของพื้นที่ดังกล่าวไม่ได้ถูกใช้ได้อย่างเต็มศักยภาพ อย่างไรก็ดีเมื่อเปรียบเทียบถึงความเป็นไปได้ในการจุดประกายการลงทุนโครงการพัฒนาขนาดใหญ่อีกครั้ง พื้นฐานที่แข็งแกร่งของโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายฝั่งทะเลตะวันออก ถือเป็นเขตพื้นที่เหมาะสมที่สุด ในการนำร่องการพัฒนาอีกครั้งหนึ่ง"

(2) สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ได้มีการวิเคราะห์สถานการณ์ภาคตะวันออกและจัดทำแผนการปฏิรูปประเทศรวมไว้ในเอกสารรวม 3 เรื่อง คือ (1) แผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ.2560-2564) รายงานหลัก (2) แผนการปฏิรูปประเทศ(ฉบับปรับปรุง) และ (3) กรอบแผนพัฒนาภาค พ.ศ.2566-2570 โดยมีรายละเอียดดังนี้

(2.1) แผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ.2560-2564) รายงานหลัก

ในการวิเคราะห์ถึงสถานะปัจจุบันของพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกนั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2559: II) ได้รายงานว่า *"ด้านสิ่งแวดล้อมยังมีปัญหาการลักลอบทิ้งขยะตามที่สาธารณะ น้ำเสีย และมลพิษทางอากาศ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง จำเป็นต้องมีการกำกับดูแลให้เป็นไปตามกฎหมาย"*

(2.2) แผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง)

การประกาศใช้แผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 138 ตอนพิเศษ 44ง เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2564 นั้นในส่วนที่ 2 เป็นกิจกรรมปฏิรูปที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างมีนัยสำคัญนั้น ในหัวข้อ 2.4 กิจกรรมปฏิรูปที่ 4 ปฏิรูประบบการบริหารจัดการเขตควบคุมมลพิษ กรณีเขตควบคุมมลพิษมาบตาพุด ซึ่งกำหนดไว้ว่า *"ในกรณีเขตควบคุมมลพิษมาบตาพุดนั้น ได้มีประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ 32 (พ.ศ.2552) ลงวันที่ 30 เมษายน พ.ศ.2552 กำหนดให้ตำบลมาบตาพุด ตำบลห้วยโป่ง ตำบลเนินพระ ตำบลทับมา อำเภอเมือง ตำบลมาบข่า อำเภอนิคมพัฒนา และตำบลบ้านฉาง อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง ทั้งตำบล รวมทั้งพื้นที่ทะเลภายในแนวเขต เป็นเขต*

ควบคุมมลพิษ อย่างไรก็ดียังคงมีปัญหามลพิษหลายด้านเกิดขึ้นอยู่ในพื้นที่ ทำให้ประชาชนมีความไม่เชื่อมั่นต่อการดำเนินงานของภาครัฐ และส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ในระยะต่อไปตามนโยบายและโครงการพัฒนาพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) ดังนั้น จึงควรเร่งรัดดำเนินการควบคุม ลด และขจัดมลพิษให้สำเร็จตามเป้าหมายและเจตนารมณ์ของการประกาศเขตควบคุมมลพิษ ทำให้สถานการณ์สิ่งแวดล้อมกลับสู่ภาวะปกติ สร้างความเชื่อถือยอมรับจากประชาชนในพื้นที่และเป็นผลงานปฏิรูปสำคัญด้านระบบการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามที่กำหนดไว้ในแผนการปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม"

โดยมีเป้าหมาย 2 ประการ คือ

(1) ควบคุม ลด และขจัดมลพิษที่เกินค่ามาตรฐาน

(2) การยกเลิกประกาศเขตควบคุมมลพิษมาบตาพุด

ทั้งนี้ได้มอบหมายให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำเนินการเป็นเวลา 2 ปี คือ ปีงบประมาณ 2564-2565 โดยมีขั้นตอนต่างๆ รวม 8 ขั้นตอน ซึ่งขั้นตอนสุดท้ายคือการ ***"กำหนดมาตรการพิเศษทางกฎหมายด้านป้องกันและควบคุมมลพิษคงไว้ในพื้นที่ แทนประกาศเขตควบคุมมลพิษ"*** (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564ก: 135)

(2.3) กรอบแผนพัฒนาภาค พ.ศ. 2566-2570

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ข: 126) ได้จัดทำกรอบแผนพัฒนาภาค พ.ศ. 2566-2570 โดยรายงานถึงผลกระทบการพัฒนาภาคในช่วงที่ผ่านมาไว้ดังนี้

"การขับเคลื่อนการพัฒนาภาคตะวันออกในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ได้มุ่งพัฒนาภาคตะวันออก ให้เป็นฐานเศรษฐกิจชั้นนำของอาเซียน โดยรักษาฐานเศรษฐกิจเดิมที่มีอยู่ให้เติบโตอย่างยั่งยืนและสร้างฐานเศรษฐกิจใหม่ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและสนับสนุนให้ประเทศเติบโตอย่างมีเสถียรภาพและขับเคลื่อนการพัฒนาในทุกมิติการพัฒนา ร่วมกับภาคีการพัฒนาต่างๆ อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินการในภาพรวมในช่วง 3 ปีแรกของแผนพัฒนาภาคตะวันออก (ปี 2560 -2562) ***ไม่สามารถดำเนินการได้ครอบคลุมทุกเป้าหมายการพัฒนาที่กำหนดไว้*** *ทั้ง 2 ตัวชี้วัด ทั้งอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของ ภาคตะวันออกและสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini Coefficient) ในการกระจายรายได้ภาคตะวันออก"*

ตารางที่ 8-1 ตัวชี้วัดผลการดำเนินงานรวม

ตัวชี้วัด	ค่าเป้าหมายและผลการดำเนินงาน	2562
อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ของภาคตะวันออก	ค่าเป้าหมาย	ขยายตัวไม่น้อยกว่า ร้อยละ 6.5
	ผลการดำเนินงาน	ร้อยละ 1.8
สัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini Coefficient) ในการกระจายรายได้ภาคตะวันออก	ค่าเป้าหมาย	ลดลงต่ำกว่า 0.379
	ผลการดำเนินงาน	0.392

โครงการพัฒนาส่วนใหญ่มุ่งดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้าน "การพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจใหม่ให้สนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและการพัฒนาในพื้นที่อย่างยั่งยืน" และมุ่งเน้นพัฒนา ในยุทธศาสตร์ที่ 1 *"พัฒนาพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีความทันสมัยที่สุดในภูมิภาคอาเซียน" และดำเนินโครงการประเภทการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการบริหารจัดการน้ำ การพัฒนาการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาด้านการเกษตร*

ขณะที่โครงการเกี่ยวกับการพัฒนาเมืองและชุมชนยังมีการดำเนินงานไม่มากเท่าที่ควร รวมทั้งยังมีผลการดำเนินงานต่ำกว่าค่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยสรุปผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์”

(3) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในการจัดทำแผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ.2561-2564 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2562: 9) ได้สรุปสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมของภาคตะวันออกไว้ดังนี้

(3.1) ด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม

(3.1.1) การเกิดมลพิษสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ พบสารมลพิษทางอากาศมีค่าเกินมาตรฐาน ประกอบด้วย ก๊าซโอโซน (O_3) ฝุ่นขนาดเล็ก (PM10) และสารอินทรีย์ระเหยง่าย (VOCs) คุณภาพน้ำในแม่น้ำสายหลักและคลองสาขาที่สำคัญเสื่อมโทรมมาอย่างต่อเนื่อง และคุณภาพน้ำทะเลชายฝั่งเสื่อมโทรมจากการปล่อย ทิ้งน้ำเสียชุมชนลงสู่ทะเลโดยไม่ผ่านการบำบัด รวมทั้งพบสารพิษในกลุ่ม สารหนู ตะกั่ว และปรอทในแหล่งน้ำใต้ดิน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน

(3.1.2) การลักลอบทิ้งของเสียจากอุตสาหกรรมและชุมชนสู่สาธารณะมีอย่างต่อเนื่อง และเกิดกรณีฉุกเฉินด้านมลพิษบ่อยครั้ง ในพื้นที่มีโรงงานอุตสาหกรรม รวม 9,900 โรงงาน ผลิตของเสียอุตสาหกรรม ปีละ 5.1 ล้านตัน ส่งไปกำจัด ร้อยละ 49 ของปริมาณทั้งหมด แต่มีโรงงานรับกำจัดกากของเสียอันตรายในพื้นที่เพียง 1 แห่ง จึงเกิดปัญหาการลักลอบทิ้งของเสียตามสถานที่สาธารณะต่างๆ และมีแนวโน้มปริมาณกากของเสียที่เพิ่มมากขึ้นจากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม และส่งผลต่อการลักลอบทิ้งที่รุนแรงขึ้นด้วย

(3.1.3) ขาดประสิทธิภาพการกำกับ ตรวจสอบ และจัดการมลพิษสิ่งแวดล้อม รวมทั้งข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และเครื่องมือที่เหมาะสม ประสิทธิภาพในการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนและน้ำ เสียชุมชนต่ำ มีตกค้างสะสมจากการกองทิ้งประมาณ 2 ล้านตัน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถกำจัดได้ เพียงร้อยละ 34 จากปริมาณที่เกิดขึ้นรวมวันละ 4,300 ตัน หากไม่เพิ่มประสิทธิภาพการกำจัดด้วยวิธีที่ถูกต้อง ในปีพ.ศ. 2580 จะเกิดขยะมูลฝอย เพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า จากปัจจุบัน และจะเกิดการตกค้างจากการกำจัดและสะสมตามสถานที่ต่างๆ ประมาณ 80 ล้านตัน

(3.1.4) การเพิ่มขึ้นของโครงการที่ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ทั้งนี้ รวมถึงการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น และรายงานวิเคราะห์ผลกระทบต่อสุขภาพ (IEE, E-HIA) โดยมีเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัวจากข้อมูลในช่วง 5 และ 10 ปีที่ผ่านมา ทำให้เห็นได้ชัดว่าพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก มีการเพิ่มขึ้นในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านบริการชุมชนและที่พักอาศัย อุตสาหกรรม พลังงาน เป็นต้น จึงทำให้การปรับปรุงกลไกและเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมทั้ง IEE EIA EHIA ให้มีประสิทธิภาพทุกขั้นตอนยังคงต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการนำแนวทางการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ เพื่อใช้กับการพัฒนาในพื้นที่ที่มีระบบนิเวศที่เปราะบางและพื้นที่เสี่ยง

(3.2) ด้านสิ่งแวดล้อมเมืองและชุมชน

(3.2.1) การใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย เกิดความเสียหายต่อแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและศิลปกรรม การเกิดของเสียภาคชุมชนเพิ่มมากขึ้น (น้ำเสีย ขยะมูลฝอย มูลฝอยติดเชื้อ) และขาดการส่งเสริมพื้นที่สีเขียวในเขตเมือง จากการเพิ่มขึ้นของประชากร ประชากรแฝง แรงงาน และจำนวนนักท่องเที่ยว โดยในการพัฒนาพื้นที่ EEC ทั้งการคมนาคมขนส่ง รวมทั้งการส่งเสริมการท่องเที่ยว

และการลงทุนของภาคอุตสาหกรรม ซึ่งได้คาดการณ์จำนวนประชากร ประชากรแฝง รวมทั้งแรงงาน ที่จะเข้ามาในพื้นที่ ซึ่งจะเพิ่มขึ้นถึง 4.38 ล้านคนในปี พ.ศ. 2565 และสูงถึง 6.06 ล้านคนในปี พ.ศ. 2580 ซึ่งย่อมส่งผลให้เกิดการใช้พลังงานและทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย และก่อให้เกิดของเสียจากชุมชนและกิจกรรมต่างๆ ตามมา ทั้งปริมาณขยะ น้ำเสีย ที่จะเพิ่มมากขึ้น จึงจำเป็นต้องวางแผนและเตรียมความพร้อมรองรับกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ พื้นที่เมืองในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกหลายพื้นที่ ยังขาดการส่งเสริมพื้นที่สีเขียวในเขตเมืองที่จะช่วยเสริมสร้างภูมิทัศน์ให้เอื้ออำนวยต่อการพักผ่อนหย่อนใจและเพื่อเสริมสร้าง สภาพแวดล้อมของเมือง เช่น เทศบาลเมืองอ่างศิลา ที่มีพื้นที่สีเขียวต่อประชากรเพียง 2.50 ตร.ม./คน ซึ่งน้อยกว่าเกณฑ์ที่ราชการกำหนดไว้ที่ให้มีพื้นที่สีเขียวต่อประชากรมากกว่า 10 ตร.ม./คน

(3.2.2) ขาดการควบคุมและวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินได้อย่างเหมาะสมตามศักยภาพของพื้นที่ จากการขยายตัวของเมือง บ้านจัดสรร โรงงานอุตสาหกรรม และแหล่งท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว จนเกินขีดความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ โดยมีอัตราการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นพื้นที่ชุมชนและ สิ่งปลูกสร้างเพิ่มมากขึ้น แต่มีพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม ป่าไม้ และพื้นที่เบ็ดเตล็ดลดน้อยลง จนส่งผลกระทบการระบายน้ำในช่วงฤดูฝน เกิดน้ำท่วมขังในพื้นที่เขตเมืองและชุมชน บ่อยครั้งและรุนแรงมากขึ้น

(3.2.3) ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ภัยแล้งและภาวะน้ำท่วมเกิดบ่อยครั้งและรุนแรงขึ้น ระดับน้ำทะเลสูงขึ้น การกัดเซาะชายฝั่งมีความรุนแรงยิ่งขึ้น และอุณหภูมิน้ำทะเลสูงขึ้น ส่งผลต่อพืช สัตว์ทะเล และปะการังถูกทำลายซึ่งเป็นสถานการณ์ ที่ต้องเน้นการปรับตัว รู้เท่าทัน ยืดหยุ่น จากคนในสังคมและทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาคการพัฒนาเมือง จะต้องตระหนักและให้ความสำคัญ เพื่อลดความเสียหายทั้งทรัพย์สิน กิจการ และชีวิตของประชาชน

(3.3) ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วม

(3.3.1) ชุมชนและภาคประชาชนยังขาดการสื่อสารที่ชัดเจนและการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการติดตามตรวจสอบ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่สำคัญ เช่น จังหวัดระยอง ยังประสบปัญหาที่สะสมมาอย่างยาวนานจากการเป็นฐานการผลิตที่สำคัญของประเทศ ทั้งด้าน ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม มลพิษที่เพิ่มขึ้น และปัญหาสุขภาพอนามัย รวมถึงพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ เฉพาะในการควบคุม กำกับดูแล เช่น พื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม หรือเขตควบคุมมลพิษ ซึ่งภาครัฐยังขาดการ สื่อสารกับชุมชนที่ชัดเจน รวมทั้งการขับเคลื่อนและติดตามตรวจสอบ การเปิดโอกาสให้ชุมชน ประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วมอย่างจริงจังในการตรวจสอบโรงงาน รวมทั้ง ขาดมาตรการที่ชุมชนหรือท้องถิ่นควรจะได้รับประโยชน์จาก การที่ภาคอุตสาหกรรมเข้าไปอยู่ในพื้นที่

(3.3.2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความตระหนักและตื่นตัว แต่ยังขาดการวางแผนรองรับการพัฒนาและการบริหารจัดการอย่างเหมาะสม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะที่เป็นหน่วยงานของรัฐที่ใกล้ชิดกับประชาชน มีบทบาทสำคัญในการวางแผนการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการวางแผน การพัฒนาเมืองและการบังคับใช้กฎหมายหรือข้อบัญญัติท้องถิ่นที่กำหนด ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก มีการรับรู้และตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อพื้นที่ แต่ยังขาดการวางแผนรองรับที่เหมาะสม รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคีเครือข่ายและชุมชนในการบูรณาการร่วมกัน

(3.3.3) ตามร่างกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ที่กำหนดเป้าหมายอนาคตประเทศไทยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปี พ.ศ. 2579 คือ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เป็นประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจสีเขียว ระดับการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ต่ำ มีพื้นที่สีเขียวใหญ่ขึ้น ประชาชนมีพฤติกรรมการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ตัวชี้วัดที่ 12 สร้างหลักประกันให้มีรูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน ซึ่งในการพัฒนาพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก ควรมีการกำหนดทิศทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับร่างกรอบยุทธศาสตร์ชาติและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนทั้งทางด้านนโยบายและการปฏิบัติในพื้นที่

(3.3.4) จากสถานการณ์ด้านมลพิษ โดยเฉพาะจังหวัดระยอง ที่เป็นเป้าหมายหลักในการส่งเสริมด้านอุตสาหกรรมในพื้นที่ EEC ทั้งมลพิษทางอากาศที่ค่า VOCs ยังเกินมาตรฐาน การรั่วไหลของสารเคมี และการลักลอบทิ้งกากของเสียรวม 6 ครั้ง รวมถึงการจัดการขยะมูลฝอยและน้ำเสีย ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับผิดชอบดูแลการกำจัด ซึ่งต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในการจัดการและยังคงเกิดปริมาณขยะตกค้าง ซึ่งควรนำกลไกและเครื่องมือในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ EEC เช่น มาตรการด้านการเงิน/การลงทุน มาตรการด้านเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม รวมถึงการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม

(3.4) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

(3.4.1) ความเสื่อมโทรมและการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยสรุปพบว่า (1) พื้นที่ป่าไม้มีแนวโน้มลดลง โดยจากข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน (2556 และ 2559) พบว่าพื้นที่ป่าไม้และพื้นที่เกษตรกรรมลดลง ในขณะที่พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัว (2) ทรัพยากรดินเสื่อมคุณภาพ เนื่องจากในพื้นที่มีการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวและใช้สารเคมี ยากำจัดศัตรูพืชมาเป็นระยะเวลายาวนาน จนทำให้ดินมีการสะสมสารเคมี เกิดสภาพดินมีฤทธิ์เป็นกรดสูงหรือดินเปรี้ยว จุลชีพในดินน้อยลง (3) แหล่งน้ำบาดาลมีปริมาณลดลงและมีแนวโน้มไปในทางที่เสื่อมโทรมลง เนื่องจากการทิ้งของเสียลงในแหล่งน้ำและพื้นดิน (4) ปะการังบริเวณชายฝั่งอ่าวไทยมีสถานภาพโดยรวมอยู่ในระดับสมบูรณ์ปานกลางถึงเสียหายมาก

(3.4.2) ข้อมูลของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พบว่าชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเป็นพื้นที่ประสบปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลอยู่ในระดับปานกลาง รวมระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร โดยเฉพาะบริเวณปากแม่น้ำบางปะกง ในจังหวัดฉะเชิงเทราและชลบุรี ทั้งนี้ การกัดเซาะชายฝั่งทะเลทางภาคตะวันออกมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ทั้งจากปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาวะภูมิอากาศและสภาพแวดล้อม รวมถึงการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างลงในทะเลมากขึ้น เช่น ท่าเรือ อาคาร และการถมทะเล

(3.4.3) ปริมาณน้ำไม่เพียงพอตามความต้องการของทั้งภาคชุมชน เกษตรกรรมและอุตสาหกรรม จากการคาดการณ์ความต้องการน้ำในพื้นที่ภาคตะวันออก ในปัจจุบันมีมากกว่า 5,200 ล้านลูกบาศก์เมตร โดยเป็นความต้องการน้ำภาคการเกษตร มากกว่าร้อยละ 80 ขณะที่มีปริมาณน้ำท่าทั้งหมด 26,081 ล้านลูกบาศก์เมตร แต่สามารถกักเก็บเพื่อจัดสรรให้ได้เพียงร้อยละ 9 หรือประมาณ 2,337 ล้านลูกบาศก์เมตร จึงจำเป็นต้องพึ่งพาแหล่งน้ำอื่นๆจากแม่น้ำลำธารและแหล่งน้ำใต้ดิน รวมถึงการผันน้ำจากแหล่งอื่นอีกที่มีปริมาณสำรองเหลือจากภายนอก

(4) กรมควบคุมมลพิษ

สถานการณ์มลพิษทางอากาศในจังหวัดระยอง ในปี 2563 ยังคงมีปัญหาโดยกรมควบคุมมลพิษ ได้รายงานไว้ดังนี้

“สารอินทรีย์ระเหยง่าย (VOCs)พื้นที่มาบตาพุดและบริเวณใกล้เคียง จังหวัดระยอง

การติดตามตรวจสอบสถานการณ์สารอินทรีย์ระเหยง่ายในบรรยากาศโดยทั่วไปในพื้นที่มาบตาพุดและบริเวณใกล้เคียง จังหวัดระยอง จำนวน 11 สถานีในปี 2563 ดังนี้

สารเบนซีน_พบเกินค่าเฝ้าระวังสำหรับสารอินทรีย์ระเหยง่ายในเวลา 24 ชั่วโมง ณ สถานีบ้านพลง จำนวน 3 ครั้ง และสถานีค่ายสุรสิงหนาท 1 ครั้ง สำหรับค่าเฉลี่ย 12 เดือน เกินค่ามาตรฐานเป็นจำนวน 8 สถานี ค่าเฉลี่ยทั้งพื้นที่เพิ่มสูงขึ้นจากปี 2562

สาร 1.3-บิวทาไดอีน_พบเกินค่าเฝ้าระวังสำหรับสารอินทรีย์ระเหยในเวลา 24 ชั่วโมง ณ สถานีบ้านพลง จำนวน 1 ครั้ง และสถานีบริเวณค่ายมหาสุรสิงหนาท จำนวน 1 ครั้ง ค่าเฉลี่ย 12 เดือน มีค่าเกินมาตรฐาน จำนวน 4 สถานี ค่าเฉลี่ยทั้งพื้นที่เพิ่มสูงขึ้นจากปี 2562

สาร 1,2-ไดคลอโรอีเทน_ไม่พบเกินค่าเฝ้าระวังสำหรับสารอินทรีย์ระเหยง่ายในเวลา 24 ชั่วโมง และไม่พบค่าตรวจวัดสูงผิดปกติ ค่าเฉลี่ย 12 เดือน เกินค่าเกินมาตรฐาน จำนวน 3 สถานี และค่าเฉลี่ยในพื้นที่ลดลงจากปี 2562”

(กรมควบคุมมลพิษ, 2563: 90)

8.1.2 ความเห็นของผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ

ผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ ได้ใช้ผลกระทบด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก รวมถึงด้านสิ่งแวดล้อมที่กระทบต่อสุขภาพ ด้านสังคม และการแก้ไขปัญหาของส่วนราชการที่ล่าช้านำไปสู่ความขัดแย้งได้มีความเห็นที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์ที่จะนำมาเป็นตัวอย่างรวม 7 เรื่อง คือ (1) บทความเรื่อง “โศกนาฏกรรม มาบตาพุด ซ้ำซาก ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ (2) บทความเรื่อง มาบตาพิษ ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ (3) บทความเรื่อง “บาดแผล.....ของภาคตะวันออก”โดย บรรจง นะแส ในผู้จัดการออนไลน์ (4) บทความเรื่อง “บทสรุป 10 ปี คดีมาบตาพุด เขตควบคุมมลพิษกับต้นทุนราคาสูงลิ่วที่สังคมต้องจ่ายกันเอง” โดย เอกพล บันลือ ในเดอะสแตนดาร์ดออนไลน์ (5) การคัดค้านของภาคประชาชน (6) “น้ำมันรั่วลงทะเลซ้ำซาก บทเรียนที่ไม่เคยแก้ไขในหนังสือพิมพ์ไทยโพสต์” (7) การคัดค้านอุตสาหกรรมภาคใต้พื้นที่สงขลาและสตูล (8) การคัดค้านการพัฒนาอุตสาหกรรมในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา และ(9) เขตควบคุมมลพิษ โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) บทความเรื่อง “โศกนาฏกรรม มาบตาพุด ซ้ำซาก”

สยามรัฐ (2555ก: 1) ได้เผยแพร่บทความเรื่อง “โศกนาฏกรรม มาบตาพุด ซ้ำซาก” เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2555 ไว้ดังนี้

“นี่ไม่ใช่ครั้งแรก...และไม่ใช่ครั้งสุดท้ายแน่นอนที่เกิดขึ้นที่มาบตาพุด ตราบใดที่ระบบและมาตรการการป้องกันปัญหาอุบัติภัยในพื้นที่มาบตาพุดยังย่อหย่อนและไร้ประสิทธิภาพเช่นทุกวันนี้

เราต้องสังเวยชีวิตเพื่อนมนุษย์คนขายแรงงานในนิคมฯ ดังกล่าว และชาวบ้านในชุมชนโดยรอบกว่า 40 ชุมชน (ชุมชนมาบตาพุดและบ้านฉาง) มาอย่างต่อเนื่องเพียงเพื่อแลกเศษเงินจากนายทุนอุตสาหกรรม เพียงเพื่อคำสวยหรู "เพื่อการพัฒนาประเทศ"เพราะเป็นแหล่งอุตสาหกรรมต้นน้ำของอุตสาหกรรมทั้งหลายที่สร้างจีดีพี สร้างความเจริญให้กับคนทั้งประเทศ

แต่คนงานในโรงงานในนิคมฯ ต่างๆ ล้วนมีความเสี่ยง ไม่รู้ว่าวันใดจะเอาชีวิตไปทิ้งในโรงงานที่เต็มไปด้วยการโฆษณาชวนเชื่อว่ามีมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม มาตรฐานด้านความปลอดภัยถึงขั้นสูงสุด แม้มลพิษก็แทบจะเป็นศูนย์ แต่ชาวบ้านในชุมชนต่างๆ กลับป่วยตายก่อนวัยอันสมควร และมีสถิติของผู้ป่วยเป็นโรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจ และโรคมะเร็งในลำดับต้นๆ ของประเทศ

แต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบกลับออกมาให้ข้อมูลข่าวสารในทิศทางตรงกันข้ามว่า ไม่มีสารก่อมะเร็งในพื้นที่ดังกล่าว ถ้ามีก็ไม่เกินมาตรฐาน ล่าสุดเหตุการณ์โรงงานบีเอสทีฯ ระเบิด เมื่อวันที่ 5 พ.ค. 2555 ทำให้คนงานตายไปกว่า 12 คน บาดเจ็บกว่าร้อยคนเกิดมลพิษจากควันไฟของสารเคมีชนิดโทลูอีน (Toluene : สารเคมีนี้จัดเป็นสารเคมีอันตรายตาม พ.ร.บ.วัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 ชนิดที่ 3) คลุ้งกระจายไปทั่วนิคมฯ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกลับออกมาให้ข่าวหน้าตาเฉยว่า "ไม่มีสารก่อมะเร็ง" ทั้งๆ ที่โทลูอีนเป็นสารอินทรีย์ระเหยง่าย (VOCs) อยู่ในกลุ่มที่ต้องเฝ้าระวัง 19 ชนิด ตามประกาศของกรมควบคุมมลพิษ

สารดังกล่าวเมื่อเกิดการไหม้ไฟจะก่อและแพร่กระจายมลพิษออกมามากมาย ประกอบไปด้วย 1) ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO2) 2) ฝุ่นละอองรวม (TSP) 3) สาร Non Methane Hydrocarbon (NMHC) 4) สาร Methyl Tertiary Butyl Ether (MTBE) 5) สาร Total Hydrocarbon (THC) 6) สาร 1,3 บิวทาไดอีนซึ่งเป็นสารก่อมะเร็ง แต่ทำไมผู้แทนกรมควบคุมมลพิษ ผู้บริหารกระทรวงอุตสาหกรรม ให้ข่าวว่าไม่ใช่สารก่อมะเร็ง หรือไม่ทำให้ผู้สัมผัสหรือได้รับสารนี้เป็นมะเร็ง ซึ่งไม่แน่ใจว่าผู้ให้ข้อมูลจบการศึกษามาจากสถาบันใด เขาสอนมาเช่นนั้นหรือ หรือว่ารู้แต่แสร้งให้ข่าวอันเป็นเท็จเพราะมีนัยอื่นแฝงเร้นอยู่

ปกติอุบัติเหตุที่มาบตาพุด พอจบเรื่องก็เงียบหายไป ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบเข้าโรงพยาบาลก็ใช้สิทธิบัตรทอง คนงานก็ใช้บัตรประกันสังคม เจ้าของโรงงานก็เลยลอยตัว ชาวบ้านอาจเข้าพักในโรงพยาบาลได้ไม่นาน เพราะเตียงไม่ค่อยพอ หมอมักให้รีบกลับบ้าน เมื่อฟ้องร้องเป็นคดีในศาล หลักฐานก็เหมือนอาการไม่หนัก แต่กลับมาอาจมีผลข้างเคียงอีกนานส่วนพวกผู้รับผิดชอบที่รีบแจ้นออกมาบอกสื่อว่าควบคุมได้ปลอดภัยแล้ว และยังอ้างว่าตรวจสารพิษ ตรวจ VOCs แล้วไม่เกินค่ามาตรฐาน คำถามคือ ตรวจสารพิษ ตรวจ VOCs ตัวใดจึงสรุปว่าไม่เกิน หรือ VOCs รวม เพราะค่ามาตรฐานที่กำหนดเป็นแบบรายตัวหรือการตรวจกระทำ ณ ที่ใด ถ้าตรวจเหนือลมก็ไม่ต้องเอามาพูด แต่ควรตรวจ ณ ชุมชนที่สั่งอพยพคนการสั่งให้ชาวบ้านกลับบ้านได้ น่าจะมีมาตรฐานมากกว่านี้ เพราะไม่ทราบจริงๆ ว่าใช้มาตรฐานใดมีข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งว่า มาบตาพุดน่าจะมีศูนย์พักพิงถาวรแล้วหรือยัง เมื่อเกิดเหตุจะได้ให้อพยพไปที่นั่นและกำหนดเส้นทางว่าอยู่ชุมชนไหน ให้ใช้เส้นไหน จราจรจะได้ไม่ติดขัด ทีภัยสึนามิเขายังทำกันได้และเป็นระบบดีแต่ที่มาบตาพุดเป็นนาทีชีวิต เสี่ยงเป็นเสี่ยงตายทุกวินาที เพราะสารพิษเข้าทางลมหายใจสูดเข้าร่างกายนิดเดียวก็สามารถทำให้หมดสติได้แล้ว แต่ทว่าเรื่องเหล่านี้ข้าราชการและนักการเมืองไม่น่าที่จะสนใจมากนัก

แบบนี้นี่เล่า การป้องกันและแก้ไขปัญหาในระยะสั้นและระยะยาวในการจัดการอุบัติภัยจากโรงงานอุตสาหกรรมจึงย่อหย่อนและไร้ประสิทธิภาพเช่นทุกวันนี้ โดยเฉพาะหน่วยงานรัฐที่มีอำนาจหน้าที่โดยตรงที่จะต้องจัดการและให้ความจริงกับประชาชน มาบิดเบือนข้อมูลที่แท้จริงอันควรแจ้งให้ประชาชนทราบเยี่ยงนี้แล้วสังคมไทยจะหันหน้าไปพึ่งพาใครได้

การที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และอีก 5-6 นิคมฯ ที่อยู่โดยรอบพื้นที่ดังกล่าวจะอ้างว่ามีแผนความปลอดภัย แผนฉุกเฉิน แผนอพยพครบถ้วนสมบูรณ์อยู่แล้ว ซึ่งคงไม่มีใครเถียงว่าไม่มี แต่ไอ้ที่มีอยู่นั่นนะมันใช้การได้จริงหรือไม่ภาคปฏิบัติสามารถบริหารจัดการในเชิงป้องกัน

(Precautionary Approach) ได้จริงหรือไม่ ที่สำคัญระบบการสื่อสารสู่ชุมชนที่อาศัยอยู่โดยรอบมีประสิทธิผลเพียงใด คำตอบก็คือเหตุการณ์เมื่อวันที่ 5 พ.ค.ที่ผ่านมานั่นไง กว่าชาวบ้านจะรู้ กว่าจะมีการสั่งอพยพ กว่าจะรู้ว่าโรงงานดังกล่าวมีสารเคมีอะไร ก็ล่วงระยะเวลาไปกว่าชั่วโมงแล้ว นี่คือคำตอบของคำถามข้างต้น

โรงงานต่างๆ ในมาบตาพุดและใกล้เคียงส่วนใหญ่จะได้รับมาตรฐานสิ่งแวดล้อมมาตรฐานแรงงาน มาตรฐานการผลิตที่มีคุณภาพ (ISO 14001, ISO/OHSAS 18001 และ ISO 9001) กันแทบทั้งสิ้น แต่ตั้งแต่จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและใกล้เคียงมากว่า 30 ปี เราก็มักจะเห็นปัญหาแก๊สรั่ว สารเคมีระเบิด ไฟไหม้โรงงาน รถบรรทุกสารเคมีคว่ำ ฯลฯ อยู่เนืองๆ ในพื้นที่นิคมฯ ต่างๆดังกล่าว จึงอาจกล่าวได้ว่ามาตรฐานหรือใบรับรองคุณภาพต่างๆ ดังกล่าวถูกฝรั่งมันหลอกให้เสียเงินมาจัดวางระบบไปโดยเปล่าประโยชน์แต่ก็อาจจะพอมีประโยชน์อยู่บ้าง เพราะสามารถใช้หลอกชาวบ้าน คนงานบ้านนอกและเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ชอบทำงานเช้าชามเย็นชามได้

เมื่อปี 2552 สมาคมต่อต้านสภาวะโลกร้อนได้ร่วมกับชาวมาบตาพุด 43 ราย ทำการฟ้องร้องหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงานให้เข้มงวดต่อการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อดูแลปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ จนศาลปกครองมีคำสั่งหรือคำพิพากษาตามฟ้อง จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เข้มงวดกันมาระยะหนึ่งแล้ว แต่พอเหตุการณ์ได้ทุเลาเบาบางลงปัญหาเดิมๆ ก็กลับมาอีกครั้งและดูเหมือนจะรุนแรงมากขึ้นกว่าเดิม ทั้งๆ ที่ทุกหน่วยงานต่างยืนยันว่ามีความพร้อมมีแผน มีมาตรการที่เข้มงวดในการตรวจสอบและบังคับใช้ชัดเจนแล้ว

แต่ผลลัพธ์ที่ออกมาคือ คนงานตายไปกว่า12 คน บาดเจ็บไปกว่าอีก 140 คน และชาวบ้านในชุมชนโดยรอบต้องนอนหวาดผวาไปอีกนาน นั่นหรือคือคำตอบของ กนอ. และกระทรวงอุตสาหกรรม

อันที่จริงโรงงานเหล่านี้ควรมีมาตรการที่เข้มงวด หากก่อให้เกิดอุบัติภัยทำให้คนงานหรือชาวบ้านเสียชีวิตแม้เพียงคนเดียว ต้องสั่งปิดโรงงานนั้นๆ เลย และไม่ให้มาประกอบกิจการประเภทนั้นขึ้นมาอีก เป็นการให้แบล็กลิสต์ไปเลย เพราะถือว่าไม่มีความสามารถ ย่อหย่อนต่อการบังคับใช้ให้เป็นไปตามมาตรการหรือแผนที่เขียนไว้ กำหนดไว้โดยชัดแจ้งแล้ว เพื่อไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่างต่อผู้ประกอบการโรงงานอื่นๆ ได้ใช้เรียนแบบได้อีกต่อไป

เรื่องนี้สมาคมต่อต้านสภาวะโลกร้อนได้มีจดหมายนำเรียนไปยังผู้บริหาร กนอ. รัฐมนตรีกระทรวงอุตสาหกรรม ให้ดำเนินการแล้ว แต่หาก 2 หน่วยงาน ดังกล่าวยังเพิกเฉย ก็เห็นทีต้องใช้มาตรการทางศาลเพื่อหาข้อยุติที่ชัดเจนว่าระหว่างทุนนิยมอุตสาหกรรมที่ย่อหย่อนต่อการป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้นกับความเดือดร้อนและเสียหายของชาวบ้าน สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ศาลจะให้คำตอบว่าอย่างไร อย่างน้อยจะได้เป็นบรรทัดฐานให้กับสังคมได้เรียนรู้กันต่อไปในอนาคต

มาบตาพุดในวันนี้บอบช้ำมามากและเป็นเวลานานแสนนานแล้ว กลายเป็นเมืองที่แวดล้อมไปด้วยมลพิษจากนิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรมหนักขนาดใหญ่อันดับหนึ่งของประเทศ อันเกิดจากวิสัยทัศน์ของรัฐบาลในกาลอดีต ทำให้ประเทศชาติได้รับอานิสงส์สร้างความเจริญ และความอิ่มหมีพีมันในกลุ่มข้าราชการและนักการเมืองที่เกี่ยวข้องมานับครั้งไม่ถ้วน สร้างความร่ำรวยให้กับผู้ประกอบการนักลงทุนในตลาดหลักทรัพย์กันทั่วหน้า

แต่อนิจจาคนมาบตาพุดดั้งเดิม ณ วันนี้แทบจะสูญหายน้อยลงไปทุกทีกลายเป็นเมืองที่มีแต่คนต่างถิ่น และเท่าที่มีอยู่ก็ยากจนลงไปทุกวัน เงินทองที่เคยได้จากการเวนคืนที่ดินโดยไม่เต็มใจ หรือต้องขายที่ขายทางให้โรงงานก็พลอยร่อยหรอลงไปทุกวัน เพราะเศรษฐกิจในมาบตาพุดแม้จะดูคึกคัก แต่ทุกอย่างราคาก็แพงไปหมดทุกอย่าง เพราะต้องคอยแย่งกันกินแย่งกันใช้กับมนุษย์เงินเดือน

แต่สำหรับชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน ที่ไม่มีรายได้ประจำ ไม่ได้เป็นคนงานขายแรงงานในโรงงาน แต่ก็ต้องมาอยู่ในสังคมที่มีสภาพค่าครองชีพที่สูงร่วมกับกลุ่มมนุษย์เงินเดือนด้วย แถมซ้ำร้ายต้องคอยเงี่ยหูฟังว่าวันนี้จะถูกสั่งให้อพยพหนีแก๊สพิษ...หนีโรงงานระเบิด...อีกหรือไม่... แต่นักการเมือง-ข้าราชการกลับบอกว่า "เอาอยู่ค่ะ" ทุกอย่างไม่เกินมาตรฐานครับ...”

(2) บทความเรื่อง มาบตาพิษ

สยามรัฐ (2555ข: 1) ได้เผยแพร่บทความเรื่อง “มาบตาพิษ” เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2555 ไว้ดังนี้

“มาบตาพิษ”

กรณีเหตุระเบิดโรงงานบีเอสที เครือบริษัทกรุงเทพชินธิติกส์ จำกัด และเหตุสารเคมีรั่วไหลจากบริษัท อติคยา เคมิคัลส์ (ประเทศไทย) จำกัด เมื่อวันที่ 5-6 พฤษภาคม ที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นถึงความผิดพลาดล้มเหลวโดยสิ้นเชิง ในการบริหารจัดการพิบัติภัยและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดคอมเพล็กซ์ ที่ล้วนแล้วแต่นิยมสร้างภาพในรูปของแผนงานต่างๆ แต่เวลาถึงสถานการณ์ที่ต้องปฏิบัติจริงกลับล้มเหลวไม่เป็นท่า สะท้อนให้เห็นถึงความไร้ประสิทธิภาพของระบบทั้งหมดเลยทีเดียว ซึ่งสามารถยกตัวอย่างได้หลายประการ ดังนี้

ประการแรก *ความล้มเหลวในการส่งสัญญาณเตือนภัยชาวบ้านในชุมชนต่างๆ โดยรอบนิคมฯ อันเนื่องมาจากระบบไซเรน หรือเครื่องส่งสัญญาณเสียไปหลายตัว ใช้การไม่ได้ไปหลายจุด ทำให้การเตือนประชาชนให้รู้และหนีภัยเกิดขึ้นช้ามาก กว่าชาวบ้านจะรู้ว่าอะไรเป็นอะไรก็ล่าช้าไปเป็นชั่วโมง*

ประการที่สอง *ความล้มเหลวในการชี้แจงหรือบอกข้อมูลข่าวสารต่อชาวบ้านไม่เป็นระบบ ไม่มีผู้ใดที่จะให้ข้อมูล ข้อเท็จจริงได้ว่าเหตุการณ์สารเคมีระเบิด หรือก๊าซรั่วไหลเป็นสารเคมีชนิดใด มีความเป็นพิษมากน้อยเพียงใด และจะมีมาตรการป้องกันตัวเองให้ปลอดภัยได้อย่างไร ที่สำคัญความพยายามปกปิดข้อมูลข่าวสารดังกล่าว ที่ควรที่จะต้องแจ้งให้ชาวบ้านหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบจากผู้ประกอบการไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยฉับพลัน กว่าที่จะแคะความจริงออกมาได้ก็เลยระยะเวลาไปกว่าชั่วโมงแล้ว*

ประการที่สาม *ระบบการสั่งการเพื่อสั่งอพยพชาวบ้าน คนงาน และผู้ที่เกี่ยวข้องออกจากพื้นที่ในรัศมีที่ปลอดภัย ไม่มีใครสามารถสั่งการได้ ทำให้ชาวบ้านต้องหนีตายกันไปตามมีตามเกิดแล้วแต่ว่าใครจะตัดสินใจหนีหรืออพยพหนีภัยอย่างไรหรือไม่ ทั้ง ๆ ที่อำนาจภายใต้พระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ.2550 เป็นอำนาจหน้าที่ของนายกเทศมนตรีในท้องที่ ในฐานะผู้อำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยท้องถิ่น แต่ทว่าในเมื่อข้อมูลข่าวสารที่จะเป็นฐานข้อมูลให้นายกเทศมนตรีใช้อำนาจในการตัดสินใจอพยพไม่มี ก็คงไม่มีใครกล้าสั่งอพยพ เพราะถ้าสั่งไปแล้วเหตุไม่ร้ายแรงถึงขนาดผู้สั่งการก็อาจถูกฟ้องร้องได้*

ประการที่สี่ *ความล้มเหลวในการที่ไม่มีศูนย์อพยพหนีภัยถาวรในพื้นที่เลย แม้จะอ้างว่ามีศูนย์ราชการจังหวัดระยองเป็นพื้นที่หนีภัยได้ แต่ก็หาใช่เป็นศูนย์อพยพหนีภัยได้ เพราะการเป็นศูนย์อพยพหนีภัยนั้นในมาตรฐานสากล ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ครบครัน อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ที่หลับที่นอน ยารักษาโรค ฯลฯ ซึ่งการจัดทำศูนย์ดังกล่าว แม้ต้องใช้งบประมาณที่สูง แต่ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงอย่างมาบตาพุดคอมเพล็กซ์ ที่มีอุตสาหกรรมมลพิษจำนวนมาก อุตสาหกรรมเคมี อุตสาหกรรมเหล็ก อุตสาหกรรมไฟฟ้า อุตสาหกรรมปิโตรเคมี ฯลฯ การมีศูนย์รองรับการอพยพขึ้นมาสักพื้นที่ไม่น่าจะคิดว่าเป็นต้นทุนที่สูง เพื่อแลกกับความเชื่อมั่นของชาวบ้านและหรือความปลอดภัยของประชาชนหรือคนงานในนิคมอุตสาหกรรมและไม่จำเป็นต้องใช้เงินงบประมาณของรัฐที่มาจากภาษีของคนทั้งประเทศ แต่ควรมาจากระบบชี*

เอสอาร์ (Corporate Social Responsibility) ของอุตสาหกรรมต่างๆ ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดคอมเพล็กซ์ ทั้ง 6 นิคมฯ กว่า 140 โรงงาน ช่วยกันลงขันโรงงานและ 1 ล้านบาท ก็สามารถทำได้อย่างเลิศหรูอลังการได้แล้ว

ประการที่ห้า *ความล้มเหลวในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสารอันตรายและก่อมะเร็งในมลพิษที่เกิดจากการเผาไหม้ของสารทูโลอิน ของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง การที่นักวิชาการจากกรมควบคุมมลพิษ ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงต่อการควบคุมมลพิษ กลับออกมาให้ข้อมูลข่าวสารต่อประชาชนว่าสารทูโลอิน ไม่ใช่สารก่อมะเร็ง จนทำให้ผู้บริหารกรมดังกล่าว ผู้ประกอบการและรัฐมนตรีในกระทรวงอุตสาหกรรมได้ใจ รีบออกมาสนับสนุนคำพูดดังกล่าวกันหน้าสลอน ทั้งๆ ที่ในทางวิชาการใครๆ ก็รู้เด็กอมมือที่เพิ่งเรียนวิทยาศาสตร์ก็รู้ว่าสารเคมีต่างๆ รวมทั้งสารทูโลอิน หากถูกเผาไหม้ แล้วย่อมเกิดปฏิกิริยาลูกโซ่ ก่อให้เกิดสารพิษใหม่ๆ ขึ้นมาในกระบวนการเผาไหม้มากมาย และสารใหม่ๆ เหล่านั้นคือ "สารก่อมะเร็ง" ทั้งสิ้น และที่สำคัญในการทดลองปัจจัยการเกิดมะเร็ง ไม่มีประเทศสารขัณฑ์ใดๆ ในโลกนี้เขาเอามนุษย์มาเป็นหนูทดลองยาการเกิดมะเร็งของสารแต่ละชนิดได้หรอก ส่วนใหญ่เขาก็มักเอาหนูเอาสัตว์ทดลองมาทดสอบกันทั้งนั้น ถ้าประเทศใดทำนอกจากผิดกฎหมายแล้ว ยังผิดจรรยาบรรณ ถูกสาปส่งสาปแช่งจากแวดวงวิชาการนานาชาติจนมิดแผ่นดินเป็นแน่ แต่นักวิชาการคนดังกล่าวกลับออกมาให้ข้อมูลต่อสาธารณะหน้าตาเฉยว่า ไม่พบการเกิดมะเร็งในมนุษย์ นอกจากจะมีบ้างในหนูทดลอง...โถ...ฟังแล้วน่าสมเพชใจนัก*

ประการที่หก *การสร้างระบบความรับผิดชอบที่ไม่เป็นธรรม เข้าข่ายเป็นการเลือกปฏิบัติโดยชัดแจ้ง กรณีการให้เงินช่วยเหลือผู้ที่เสียชีวิตจากเหตุการณ์สารเคมีระเบิดจากโรงงานเดียวกัน แต่แยกเป็น 2 มาตรฐาน คือ ถ้าเป็นคนงานของบริษัทผู้ก่อเหตุได้ค่าเยียวยาไป 1 ล้านบาท แต่ถ้าเป็นคนงานของบริษัทผู้รับเหมาที่มารับจ้างบริษัทผู้ก่อเหตุได้ค่าเยียวยาไป 5 แสนบาท น่าสงสัยไหมว่า เหตุแห่งความตายก็มาจากเหตุเดียวกัน โรงงานเดียวกัน แต่เวลาจ่ายค่าเยียวยากลับจ่ายแบบ 2 มาตรฐาน นี้ถ้าเป็นหน่วยงานรัฐบาลเขาคงฟ้องร้องกันจนธรณีเป็นแน่ แต่เผอิญเป็นเรื่องของเอกชนที่มีสิทธิจะให้ใครเท่าใดก็ได้ แต่ก็แสดงให้เห็นถึงพฤติการณ์ของบริษัทหรือโรงงานเหล่านี้ว่ามีซีเอสอาร์เพียงใด (แต่มีตัดสิทธิญาติของคนงานทั้ง 11 ศพ ที่จะฟ้องร้องทางแพ่งเรียกร้องค่าเสียหายเพิ่มเติมได้อีกเนื่องจากความสูญเสียทางด้านครอบครัวและจิตใจ ฯลฯ)*

ประการที่เจ็ด *ความล้มเหลวในการป้องกันการแพร่กระจายมลพิษจากการใช้น้ำและสารเคมีในการดับเพลิงโรงงานที่ระเบิด ซึ่งรถดับเพลิงหลายสิบคันบรรทุกน้ำหลายหมื่นลิตรหมุนเวียนกันเข้าออกโรงงานที่เกิดเหตุเพื่อดับไฟให้ได้ตลอดเวลาตั้งแต่เวลาบ่าย 3 โมงไปจนถึงตี 4 ของอีกวัน ลองคำนวณดูซิว่าจะใช้น้ำมาดับเพลิงมหาศาลขนาดไหน และน้ำหรือสารเคมีที่ใช้ฉีดพ่นดับเพลิงไปแล้วหายไปไหน ที่จริงมิได้หายไปไหนเลยแต่ได้ไหลลงท่อแล้วก็ไหลลงทะเลไปเต็มอ่าวตากวน-อ่าวประดู่ จนทำให้น้ำทะเลหน้าอ่าวทั้งหมดดำสนิท มีแต่คราบของสารเคมีที่ผสมปนแปออกมาจากกระบวนการของการดับเพลิงดังกล่าว โดยไม่มีกระบวนการบำบัดหรือป้องกันการแพร่กระจายของสารพิษจากการดับเพลิงเลยไม่ทำให้อ่าวทั้งอ่าวกลายเป็นพื้นที่มลพิษ ทำให้ปลา หอยแมลงภู่ในกระชังของชาวบ้านและประมงชายฝั่งตายหมดทั้งอ่าว เกิดผลกระทบเป็นลูกโซ่ แบบนี้ใครควรจะรับผิดชอบ*

กรณีทั้งสองเหตุที่เกิดขึ้นยังพบความผิดพลาดล้มเหลวอีกมากมายเกินกว่าที่จะสาธยายได้หมดในที่นี้ เอาเป็นว่าคอยติดตามกันต่อไปก็แล้วกัน โดยเฉพาะในศาลปกครองซึ่งจะต้องมีการฟ้องร้องตามมาอีกหลายคดีแน่นอน หากหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องและผู้ประกอบการไม่เร่งรีบจัดการแก้ไขปัญหาให้ลุล่วง เป็นที่พอใจของสาธารณชน เช่น การต้องรีบเปิดเผยข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ทั้งหมดอย่างโปร่งใสต่อสาธารณชน ทั้งมูลเหตุ การจัดการสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ผู้เสียชีวิต และผู้บาดเจ็บ การที่ต้องเร่งนำ

แผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติมาบังคับใช้ให้เกิดการปฏิบัติอย่างจริงจัง การฟื้นฟูและบำบัดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบในด้านต่างๆ เช่น สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ สุขภาพ และสังคม การสร้างระบบการชดเชยเยียวยาอย่างเป็นระบบ เป็นธรรม และยั่งยืน ต่อผู้ได้รับผลกระทบทุกกลุ่ม เช่น สวัสดิการแก่ผู้เสียหายโดยตรง ผู้ได้รับผลกระทบทางอ้อม กลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น ประมงพื้นบ้าน การประกาศและบังคับใช้ผังเมืองรวมอย่างมีประสิทธิภาพ การทำบัญชีการถือครองวัตถุอันตราย บัญชีการระบายมลพิษและแจ้งข้อมูลให้ประชาชน หน่วยงานสาธารณสุขรับทราบ และที่สำคัญต้องระงับการลงทุนอุตสาหกรรมหนักทั้งในนิคมและนอกนิคมในพื้นที่ระยอง และชลบุรีโดยทันทีเพราะพื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่มลพิษที่กำลังมีตัวแบบที่เรียกว่า "มาบตาพิษ"กันนักแล้ว"

(3) บทความเรื่อง "บาดแผล....ของภาคตะวันออก"

บรรจง นะแส (2555: 1-2) ได้แสดงความเห็นไว้ในบทความเรื่อง *"บาดแผล...ของภาคตะวันออก"* ในผู้จัดการออนไลน์ วันที่ 5 มีนาคม 2555 ไว้ว่า *"ผลจากการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งตะวันออกเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันเป็นฐานอาชีพหลักของชุมชน ซึ่งเสมือนการสร้างบาดแผลที่ไร้คนรับผิดชอบและเยียวยารักษาและเป็นบาดแผลที่เรื้อรังและยังมองไม่เห็นวิธีรักษา"*

(4) บทความเรื่อง *"บทสรุป 10 ปี คดีมาบตาพุด เขตควบคุมมลพิษกับต้นทุนราคาสูงลิ่วที่สังคมต้องจ่ายกันเอง"*

เอกพล บันลือ (2560: 1-5) ได้ทบทวนและรายงานไว้ในบทความเรื่อง "บทสรุป 10 ปี คดีมาบตาพุด เขตควบคุมมลพิษกับต้นทุนราคาสูงที่สังคมต้องจ่ายกันเอง" ไว้ว่า

"คดีมาบตาพุดเป็นการตั้งคำถามถึงภาครัฐว่าสรุปแล้วรัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศควบคู่ไปกับการจัดสมดุลด้านสิ่งแวดล้อมได้ดีแค่ไหน เพราะถึงแม้จะประกาศเป็นเขตควบคุมมลพิษไปแล้ว แต่สุดท้ายมันมีประสิทธิภาพในการลดมลพิษได้จริงไหม ขณะที่รัฐเองกำลังพยายามผลักดันอีกหลายๆ โครงการ โดยเฉพาะ EEC ที่เป็นส่วนขยายของมาบตาพุด คำถามคือแล้วประชาชนจะมั่นใจได้อย่างไรว่าภาครัฐจะควบคุมผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมได้จริงๆ ในเมื่อแค่พื้นที่มาบตาพุดแก้ปัญหาไม่ได้เลย ทำไม"

นอกจากนี้คดีมาบตาพุดยังเป็นตัวอย่างสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่าการใช้สิทธิ์ของประชาชนมีต้นทุนที่สูงลิ่ว ทั้งในส่วนของการแสวงหาข้อมูลมาสนับสนุนการเรียกร้องซึ่งถือว่าทำได้ยากลำบากในยุคนั้น เนื่องจากต้องใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ ทำให้จำเป็นต้องระดมนักวิทยาศาสตร์ และนักวิชาการจากสาขาต่างๆ มาช่วยกัน ในภาวะที่การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของภาครัฐเมื่อ 10 ปีที่แล้วทำได้อย่างยากลำบากเมื่อเทียบกับในปัจจุบัน ยังไม่นับรวมถึงต้นทุนเวลาที่ยืดยาวนับสิบปี "บทเรียนที่ได้จากคดีนี้คือ ภาครัฐควรทบทวนเรื่องการขยาย หรือส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรม ว่ารัฐเองมีความพร้อมที่จะจัดการกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมามากน้อยแค่ไหน ป้องกันปัญหาได้จริงไหม หรือของเดิมยังจัดการไม่ได้แล้วจะไม่ส่งเสริมให้เกิดพื้นที่อุตสาหกรรมใหม่ๆ ซึ่งถ้าที่ผ่านมายังทำได้ไม่ดี การที่ชุมชนแต่ละพื้นที่จะออกมาคัดค้าน เป็นกังวล หรือไม่ไว้วางใจการพัฒนาของภาครัฐก็จะมีมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะเขาเห็นปรากฏการณ์นำมาแล้วจากมาบตาพุด"

เขตควบคุมมลพิษ กับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ยังพอกพูนในมาบตาพุด

การประกาศให้มาบตาพุดเป็นเขตควบคุมมลพิษ ถือเป็นความหวังครั้งใหญ่ของชาวมาบตาพุดเมื่อ 10 ปีที่แล้ว เพราะนั่นหมายถึงภาครัฐยอมรับว่าพื้นที่แห่งนี้มีปัญหาจริงในด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะต้องตามมาด้วยแผนฟื้นฟู ลด และขจัดมลพิษที่จะมีหลักเกณฑ์การปฏิบัติที่เข้มข้นกว่าพื้นที่ทั่วๆ ไป รวมทั้งยังมีผลต่อการอนุญาตโครงการอื่นๆ เพิ่มเติมในอนาคต

ซึ่งในความเป็นจริง แม้มาบตาพุดจะมีสถานะเป็นเขตควบคุมมลพิษมานานถึง 8 ปีแล้ว แต่ดูเหมือนว่าความฝันของชาวบ้านจะยังคงไม่เป็นจริง เพราะจากข้อมูลสถานการณ์มลพิษอุตสาหกรรมปี 2558-2559 ที่จัดทำโดยมูลนิธิบูรณะนิเวศ ที่สนับสนุนการจัดพิมพ์โดยสหภาพยุโรปและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) พื้นที่เขตควบคุมมลพิษมาบตาพุด จ.ระยองและใกล้เคียง ยังคงมีปัญหาอยู่ในขั้น "วิกฤต" และยังไม่มีแนวโน้มว่าจะดีขึ้นแต่อย่างใด

ปัญหาใหญ่ของเขตควบคุมมลพิษมาบตาพุดและพื้นที่ใกล้เคียง คือการตรวจพบสารเคมีอันตรายที่เป็นสารอินทรีย์ระเหยง่าย หรือ VOCs และสารประกอบกำมะถันในอากาศรวมทั้งหมด 20 ชนิด ซึ่งในจำนวนนี้มีสารที่รับรู้กันว่าเป็นสารก่อมะเร็ง 4 ชนิด ซึ่งจากการตรวจวัดปริมาณ VOCs ในบรรยากาศพื้นที่มาบตาพุด โดยการควบคุมมลพิษ ระหว่างปี 2558-2559 พบว่ามีสารมลพิษที่เกินมาตรฐานอยู่ 4 ชนิด ทั้งสารเบนซิน สาร 1,3 บิวทาไดอีน สารคลอโรฟอร์ม และสาร 1,2 ไดคลอโรอีเทน

เช่นเดียวกับการตรวจวัดคุณภาพน้ำที่พบว่ามีการปนเปื้อนสาร VOCs และโลหะหนักในน้ำใต้ดินและน้ำบ่อตื้นหลายแห่ง ส่วนน้ำผิวดิน พบว่าผิวดิน พบว่าแหล่งน้ำต่างๆ มีคุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรม 10 คลอง ส่วนเกณฑ์เสื่อมโทรมมากมี 5 คลอง เช่นเดียวกับการตรวจวัดโลหะหนักในแหล่งน้ำที่พบว่ามีสารหนูเกินค่ามาตรฐานปล่อยครั้งที่สุดใน 7 คลอง โดยคลองที่พบโลหะหนักหลายชนิดที่สุดมีการพบทั้งสารหนู โครเมียม แมงกานีส ตะกั่ว และสังกะสี ยังไม่รวมการตรวจตะกอนดินชายฝั่งทะเลที่พบว่ามีการปนเปื้อนของสารโลหะหนักหลายชนิด"

(5) การคัดค้านอุตสาหกรรมในภาคใต้พื้นที่สงขลา-สตูล

สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ (2554: 64–67) ได้ถอดบทเรียนจากมาบตาพุด ไว้ในเอกสารเรื่อง "สงขลา-สตูล ก้าวสู่จังหวัดอุตสาหกรรมหนัก" ไว้ดังนี้

"การพัฒนานิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและพื้นที่อุตสาหกรรมในภาคตะวันออก *เริ่มก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดในปี 2524 จุดประกายความหวัง ความโชติช่วงชัชวาล ความสุข ความมั่นคงสำหรับคนระยอง หลายสิบปีผ่านไปอุตสาหกรรมดำเนินไปอย่างต่อเนื่องแต่ภาพฝันที่คนระยองวาดไว้กลับกลายเป็นตรงกันข้าม ดังเสียงสะท้อนส่วนหนึ่งของชาวบ้านที่กำลังทุกข์ทรมานจากผลกระทบในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดที่ว่า "โรงงานผุดทยอยเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนเราไม่สามารถอยู่กับมันได้" ชายฝั่งทะเลสกปรกเต็มไปด้วยคราบน้ำมัน ปู ปลา หอยที่นี่ไม่ค่อยมีกิน ถึงมีก็ไม่กล้ากิน""พืชผลการเกษตรล้มตายหมด คนเริ่มล้มป่วย เด็กนักเรียนอยู่ไม่ได้" ผลตรวจเลือดพบสารเบนซินในเลือด*

การขยายอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วจาก 4,000 ไร่ เป็น 20,000 ไร่ภายในเวลาแค่ 20 ปี จำนวนโรงงานเพิ่มขึ้นถึงปีละ 68 แห่งโดยขาดระบบการจัดการมลพิษที่ดี ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและผู้คนจนมีหลักฐานทางวิชาการที่ไม่อาจปฏิเสธได้ชี้ชัดว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ใกล้โรงงานนิคมมาบตาพุดกว่า 13,000 รายป่วยเป็นโรคระบบทางเดินหายใจและโรคผิวหนัง กระทั่งจังหวัดระยองมีผู้ป่วยเป็นโรคมะเร็งสูงเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ

การขยายพื้นที่อุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่องส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับผลกระทบจากมลพิษอย่างกว้างขวาง คนที่มีที่ไปก็ย้ายออกไป คนที่เหลืออยู่ส่วนใหญ่ที่มีฐานชีวิตที่นี่ก็จำเป็นต้องอยู่เผชิญหน้าทนกับมลพิษต่อไปอย่างไม่มีทางเลือก ในปัจจุบันก็ยังมีการขยายโรงงานอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่องแม้ว่าอุตสาหกรรมที่มีอยู่ได้สร้างมลพิษเกินกว่าศักยภาพของพื้นที่ในการรองรับแล้วก็ตาม

จากบทเรียนที่เกิดขึ้นพื้นที่มาบตาพุด จังหวัดระยอง ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่จนเต็มพื้นที่ และจำเป็นต้องมีการย้ายฐานการผลิตบางส่วนออกนอกพื้นที่มาบตาพุด ซึ่งพื้นที่อุตสาหกรรมหนักแห่งใหม่ที่มีความเหมาะสมก็มีเพียง 2 พื้นที่ในประเทศไทย กล่าวคือ พื้นที่อำเภอสิชล อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากมีโรงแยกก๊าซขนอมตั้งอยู่ และพื้นที่อำเภอจะนะ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เนื่องจากมีโรงแยกก๊าซไทย-มาเลเซียตั้งอยู่ ซึ่งปัจจุบันมีกระแสการทำประชาสัมพันธ์ในพื้นที่อย่างต่อเนื่องทั้ง 2 จังหวัด

การพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก อุตสาหกรรมปิโตรเคมี และอุตสาหกรรมต้นน้ำต่างๆ ต้องการพื้นที่ชายฝั่งทะเลในการสร้างโรงงาน เพราะการระบายมลพิษต่างๆ จะมีต้นทุนที่ต่ำที่สุด มาบตาพุด 2 กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ เชื่อว่าด้วยความโลภของกลุ่มทุน และการหวัง ผลกำไรและความร่ำรวยของบริษัท จะทำให้ทั้งพื้นที่สงขลา-สตูล และจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมหนักอย่างแน่นอน

สงขลาเป็นจังหวัดสำคัญที่มีเศรษฐกิจสามขามาตลอด คือมีการเติบโตทั้งภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการและพาณิชยกรรม ทำให้จังหวัดสงขลาค่อนข้างมีสมดุลของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่สูงกว่าหลายจังหวัด โดยการพัฒนาที่ผ่านมาเป็นผลมาจากความมานะอุตสาหะของคนสงขลาเอง ที่สร้างเมืองสร้างชุมชนด้วยความเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกัน จนเกิดการพัฒนาเป็นเมืองเศรษฐกิจที่สำคัญของภาคใต้ตอนล่าง

แต่เดิมจังหวัดระยองก็เป็นจังหวัดที่ประชากรพึ่งพาเศรษฐกิจสามขา ประชาชนแม้จะไม่ได้มีตัวเลขผลผลิตมวลรวมประชาชาติที่สูงแต่ก็มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข แต่เมื่ออุตสาหกรรมเข้ามาตัวเลขผลผลิตมวลรวมของจังหวัดสูงขึ้นคิดเป็น 7 เท่าของค่าเฉลี่ยประเทศแต่ผู้ป่วยมะเร็งก็เพิ่มขึ้นกว่าจังหวัดอื่นมากเป็น 4 เท่าตัวด้วย ปัญหามลพิษเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางรุนแรงเกือบทุกวัน ซึ่งในอนาคตสงขลาและสตูลจะเป็นเช่นจังหวัดระยอง”

(6) การคัดค้านการพัฒนาอุตสาหกรรมในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ (2550: 86-89) ได้ยกตัวอย่างผลกระทบจากอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง เพื่อมิให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ไว้ในเอกสาร “เสียงใต้ ..... ในเสียงประเทศ”ดังนี้

“จะนะพื้นที่ถูกเลือกเพื่อการพัฒนา ปัจจุบันอำเภอจะนะ มีโรงงานอุตสาหกรรมเล็กๆ ในพื้นที่จำนวน 4 โรงงาน ระยะเวลาเพียงไม่กี่ปีก็ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนที่นี่เปลี่ยนแปลงนั่นคือ น้ำทิ้งจากโรงงานส่งผลให้ต้นข้าวที่เจริญงอกงามกลับออกรวงเป็นเมล็ดลีบไม่สามารถให้ผลผลิตต่อชาวนาได้ต่อไป น้ำบ่อที่ใช้อุปโภค บริโภคเหม็นสกปรก สัตว์น้ำในแหล่งน้ำใกล้เคียงลำตัวเป็นเมือกมีกลิ่นเหม็นและรสชาติเปลี่ยนไป

นอกจากนั้นอากาศที่บริสุทธิ์กลับกลายเป็นพิษ กลิ่นเหม็นจากโรงงานฟุ้งกระจายไปทั่วโดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักเรียนและครูโรงเรียนจะนะวิทยาซึ่งอยู่ในทิศทางลม ไม่สามารถทำการเรียนการสอนได้อย่างปกติสุข นอกจากนี้ยังมีสารพิษสะสมอยู่ในร่างกาย กระทั่งบางรายมีอาการของโรคภูมิแพ้แสดงออกมาอย่างชัดเจน

บทเรียนจากอุตสาหกรรมเล็กๆ ที่มีอยู่ยังผลให้ชาวจะนะตระหนักถึงความสำคัญที่จะไปเรียนรู้การพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่อื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกมาบตาพุด จังหวัดระยอง ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมในลักษณะเดียวกันกับโครงการท่อส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซธรรมชาติไทย-มาเลเซียที่ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา นั่นเอง จากการศึกษาดูงานหลายครั้งหลายคราทำให้ทราบว่ารัฐบาลเคยมีโครงการลักษณะเดียวกันนี้ในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคตะวันออกคือ ชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา ตามโครงการอีสเทอร์น ซีบอร์ด มีการก่อสร้างท่อส่งก๊าซมาขึ้นที่มาบตาพุด สร้างโรงแยกก๊าซ 3 โรง และพัฒนาพื้นที่ให้เป็นเขตอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ มีโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ทั้งสิ้น 59 โรง

10 ปีต่อมาปัญหามลพิษในเขตอุตสาหกรรมดังกล่าว จึงถูกเปิดเผยต่อสาธารณชน ในขณะที่คนมาบตาพุดต้องทนต่อสภาพมลภาวะเป็นพิษอย่างทรมาน คนในพื้นที่นับพันถูกหามส่งโรงพยาบาล ป่วยด้วยโรคทางเดินหายใจ น้ำดื่มปนเปื้อนโลหะหนัก ชายฝั่งทะเลพังกว่า 30 กม. สูญเสียอาชีพประมง พืชผลเกษตรเสียหาย วิถีชีวิตชุมชนที่เรียบง่ายถูกทำลาย ตามมาด้วยปัญหาสังคมนานัปการ สถิติอาชญากรรมสูงขึ้น ปัญหายาเสพติด โรคเอดส์ และอื่นๆ ตามมามากมาย

นี่เป็นความจริงที่ชายจะนะประจักษ์ด้วยสายตาตนเองมาแล้วจากการไปศึกษาดูงานรุ่นแล้วรุ่นเล่า การคัดค้านครั้งนี้จึงถือเป็นการคัดค้านอย่างมีข้อมูลและเปรียบเทียบกับประสบการณ์อุตสาหกรรมที่มีอยู่จริงในเขตอำเภอจะนะปัจจุบันนี้ พี่น้องชาวจะนะถือว่านาข้าวเปรียบเสมือนหม้อข้าว ความสูญเสียที่เกิดจากโรงงานเพียง 7 โรงงาน ถือว่าเป็นการ “ทุบหม้อข้าว” ไปเสียแล้ว ส่วนหายนะที่จะตามมาจากโครงการท่อส่งก๊าซฯ อันเป็นการตัดช่องทางทำมาหากินโดยสิ้นเชิงนั้นก็คงไม่แตกต่างจากการ “ทุบหม้อข้าว” ของพี่น้องที่นี่นั่นเอง

การคัดค้านโครงการท่อส่งก๊าซ ของคนจะนะและคนสงขลาเริ่มต้นในปี 2541 อย่างต่อเนื่อง เริ่มจากการศึกษาข้อมูล โดยสอบถามตัวแทนจากภาครัฐแล้วนำมาเปรียบเทียบกับเอกสารซึ่งเป็นของรัฐเองรวมทั้งประสานงาน ขอข้อมูลจากนักวิชาการ จนกระทั่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่าข้อมูลจากการชี้แจงของเจ้าหน้าที่รัฐเชื่อถือได้น้อยมากจึงเริ่มให้ความสำคัญกับการค้นหาความจริงด้วยตนเองโดยการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่มาบตาพุด จังหวัดระยองรวมทั้งศึกษาเปรียบเทียบเอกสารหลายแหล่งข้อมูล นอกจากนั้นยังมีการจัดเวทีแสดงความคิดเห็นของหลายฝ่ายซึ่งมีทั้งตัวแทนภาครัฐ และกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ของรัฐที่ผ่านมา”

8.2 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สรุปไว้ในการจัดทำกรอบแผนพัฒนาภาค พ.ศ.2566-2570 ไว้ว่า “ภาคตะวันออกเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ รองลงมาจากกรุงเทพมหานครและภาคกลาง โดยภาคตะวันออกมีมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาค ณ ราคาประจำปี 2562 เท่ากับ 3,042,916 ล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 18 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประเทศ เมื่อเทียบขนาดเศรษฐกิจของภาคตะวันออก ปี 2559 กับปี 2562 พบว่า ภาคตะวันออกมีสัดส่วนการผลิตเพิ่มขึ้น จากร้อยละ 17.5 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประเทศ ในปี 2559 เป็นร้อยละ 18 ในปี 2562” โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) ภาพรวม

ผลิตภัณฑ์ภาค (GRP) ปี 2562 ขยายตัวร้อยละ 1.8 ชะลอตัวลงเมื่อเทียบกับการขยายตัวร้อยละ 2.8 ในปี 2561 เนื่องจากการผลิตภาคนอกเกษตร ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 93.9 ของผลิตภัณฑ์ภาคตะวันออก ขยายตัวร้อยละ 1.9 ชะลอตัวจากการขยายตัวร้อยละ 3.5 ในปีก่อนหน้า สำหรับการผลิตภาค

เกษตร มีสัดส่วนร้อยละ 6.1 ของผลิตภัณฑ์ภาคตะวันออก ขยายตัวร้อยละ 0.5 เทียบกับที่ลดลงร้อยละ 6.5 ในปี 2561

การผลิตภาคเกษตร

ขยายตัวร้อยละ 0.5 จากที่ลดลงร้อยละ 6.5 ในปี 2561 เนื่องจากการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์และกิจกรรมบริการที่เกี่ยวข้อง ขยายตัวร้อยละ 0.7 เทียบกับการลดลงร้อยละ 7.1 ในปีก่อนหน้า โดยผลผลิตพืชสำคัญที่เพิ่มขึ้น ได้แก่ ผลไม้ และยางพารา ส่วนการเลี้ยงปศุสัตว์ลดลงจากผลผลิต ของการเลี้ยงสัตว์ปีกและสุกร ส่วนการประมงลดลงร้อยละ 0.6 ต่อเนื่องจากการลดลงร้อยละ 3.0 ในปี 2561 ตามผลผลิตประมงทะเล

การผลิตภาคนอกเกษตร

ขยายตัวร้อยละ 1.9 ชะลอลงจากที่ขยายตัว ร้อยละ 3.5 ในปี 2561 เป็นผลมาจากการผลิตในสาขาที่สำคัญ คือ สาขาอุตสาหกรรม ซึ่งมีสัดส่วนสูงสุดของผลิตภัณฑ์ภาคตะวันออก ขยายตัวร้อยละ 0.1 ชะลอลงจากที่ขยายตัวร้อยละ 3.8 ในปี2561 มีสาเหตุหลักมาจากการผลิตผลิตภัณฑ์คอมพิวเตอร์ อิเล็กทรอนิกส์ฯชะลอตัวลงเมื่อเทียบกับปีก่อนหน้า ขณะที่การผลิตยานยนต์และการผลิตผลิตภัณฑ์จากการกลั่นปิโตรเลียมลดลง นอกจากนี้ สาขาการผลิตที่ขยายตัว ได้แก่ สาขาการทำเหมืองแร่และเหมืองหิน (ร้อยละ 0.9) สาขาไฟฟ้า ก๊าซฯ (ร้อยละ 2.0) สาขาที่พักแรมและบริการด้านอาหาร (ร้อยละ 10.5) สาขากิจกรรมทางการเงินและการประกันภัย (ร้อยละ 7.0) สาขาการก่อสร้าง (ร้อยละ 10.7) สาขากิจกรรมวิชาชีพฯ (ร้อยละ 9.0) และสาขาศิลปะ ความบันเทิงและนันทนาการ (ร้อยละ 14.0) สาขาการผลิตที่ชะลอลง ได้แก่ สาขาการขายส่ง และการขายปลีกฯ (ร้อยละ 5.2) สาขากรขนส่งและสถานที่เก็บสินค้า (ร้อยละ 4.5) สาขากิจกรรมเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ฯ (ร้อยละ 4.2) สาขาการบริหารราชการฯ (ร้อยละ 2.0) สาขากิจกรรมด้านสุขภาพฯ (ร้อยละ 6.5) สาขาข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร (ร้อยละ 7.5) สาขากิจกรรมการบริหารและบริการสนับสนุนอื่นๆ (ร้อยละ 0.6) สาขากิจกรรมการบริการด้านอื่นๆ (ร้อยละ 2.2) และสาขาการประปาและการจัดการของเสีย (ร้อยละ 3.3) ส่วนสาขาการผลิตที่ลดลง ได้แก่ สาขาการศึกษา ลดลงร้อยละ 2.7 เทียบกับที่ลดลงร้อยละ 0.6 ในปี 2561

(2) อัตราการขยายตัวของ GPP และโครงสร้างการกระจายรายได้จากการผลิตภาคตะวันออก

อัตราการขยายตัวที่แท้จริงในปี พ.ศ. 2562 รวมทั้งภาคร้อยละ 1.8 สูงสุดในจังหวัดปราจีนบุรีร้อยละ 9.3 และรองลงมาคือจันทบุรี ร้อยละ 5.0 ดังรายละเอียดในตารางที่ 8-2

ตารางที่ 8-2 อัตราขยายตัวของ GPP และโครงสร้างการกระจายรายได้จากการผลิต ภาคตะวันออก

(ร้อยละ)

จังหวัด	อัตราขยายตัวที่แท้จริง		โครงสร้าง ณ ราคาประจำปี	
	2561	2562	2561	2562
1 ชลบุรี	4.3	2.5	34.1	34.8
2. ฉะเชิงเทรา	11.2	-1.1	13.0	12.7
3. ระยอง	-1.5	-0.4	34.2	32.7
4. ตราด	-5.9	2.3	1.4	1.4
5. จันทบุรี	-9.5	5.0	4.0	4.4
6. นครนายก	9.4	1.5	1.0	1.0
7. ปราจีนบุรี	7.5	9.3	10.7	11.4
8. สระแก้ว	11.3	0.3	1.6	1.6
รวมทั้งภาค	**2.8**	**1.8**	**100.0**	**100.0**

ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2563: 15)

(3) ผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัวต่อปี พ.ศ. 2562 ในภาคตะวันออก

ผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัวต่อปี พ.ศ. 2562 สูงสุดของประเทศและภาคตะวันออก คือจังหวัดระยอง มีมูลค่า 988,748 บาทต่อปี รองลงมาคือจังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นลำดับที่ 3 ของประเทศ มีค่า 571,2234 บาท ดังรายละเอียดในตารางที่ 8-3

ตารางที่ 8-3 ผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัวต่อปี 2562 ในภาคตะวันออก

อันดับที่ของประเทศ	จังหวัด	บาทต่อปี
1	ระยอง	988,748
3	ชลบุรี	571,234
4	ปราจีนบุรี	551,150
5	ฉะเชิงเทรา	459,005
15	จันทบุรี	239,453
22	ตราด	162,741
60	สระแก้ว	76,199

ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2563 : 22)

(4) ผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัด (GPP) ของภาคตะวันออก

ผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัด (GPP) จากสาขาการผลิต นอกภาคการเกษตรสูงกว่าภาคการเกษตรทุกจังหวัด โดยเฉพาะในจังหวัดชลบุรี สาขาการผลิตนอกภาคการเกษตรมีมูลค่าสูงถึง 604,832 ล้านบาท แต่ในภาคการเกษตรมีมูลค่าเพียง 12,181 ล้านบาท ดังรายละเอียดในตารางที่ 8-4

ตารางที่ 8-4 ผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัด (GPP) ของจังหวัดในภาคตะวันออก

จังหวัด	สาขาการผลิต	ปี				
		2558	2559	2560	2561	2562
ตราด	ภาคการเกษตร	11,384	9,250	11,399	9,963	10,390
	ภาคนอกการเกษตร	12,779	13,152	14,591	14,603	14,738
จันทบุรี	ภาคการเกษตร	24,708	21,638	26,123	22,264	22,883
	ภาคนอกการเกษตร	28,079	29,807	33,741	32,855	35,354
ระยอง	ภาคการเกษตร	10,442	10,347	12,101	11,119	11,305
	ภาคนอกการเกษตร	467,624	483,381	510,137	503,453	501,150
ชลบุรี	ภาคการเกษตร	10,204	11,077	12,541	13,290	12,181
	ภาคนอกการเกษตร	522,150	554,030	565,233	589,172	604,832
ฉะเชิงเทรา	ภาคการเกษตร	10,923	10,696	11,554	11,624	11,530
	ภาคนอกการเกษตร	230,901	245,118	240,726	269,166	266,170
ปราจีนบุรี	ภาคการเกษตร	4,509	4,724	4,441	4,551	4,609
	ภาคนอกการเกษตร	172,860	200,451	248,116	267,052	292,473
สระแก้ว	ภาคการเกษตร	5,472	5,527	6,150	7,322	7,046
	ภาคนอกการเกษตร	18,836	19,590	20,519	22,728	22,704

ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2563:61-68)

นอกจากนี้ยังมีความเห็นจากนักวิชาการที่ศึกษาผลกระทบจากการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก เช่น ศรีศักดิ์ แสงงาม (2556: 59-61) ได้ประเมินยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ค.ศ.2000-2015 ถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจไว้ 4 ประการ คือ

"1. ผลกระทบต่อโครงสร้างการผลิตทำให้โครงสร้างการผลิตในภาคตะวันออกเปลี่ยนแปลงไป จากภาคเกษตรกรรมเปลี่ยนแปลงเป็นภาคอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว

2. ผลกระทบต่อการใช้ที่ดิน ราคาที่ดินในจังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยองขยับตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการกว้านซื้อที่ดินโดยกลุ่มนายทุนทั้งภายนอกและภายในภาคตะวันออกเพื่อการเก็งกำไร ทำให้ที่ดินที่เหมาะสมในการเพาะปลูก และที่ดินเขตโครงการชลประทาน ถูกเปลี่ยนสภาพจากการเกษตรไปเป็นเขตเศรษฐกิจนอกการเกษตรเป็นจำนวนมาก

3. ผลกระทบต่อการจ้างงานเกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพของ กลุ่มเกษตรกร ซึ่งเดิมประกอบอาชีพการเกษตร ได้เปลี่ยนอาชีพไปเป็นกรรมกรโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้นเฉพาะจังหวัดระยองจังหวัดเดียวในปี พ.ศ.2553 มีโรงงานที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการ 2,161 โรงงาน มีคนงาน 127,109 คน แสดงให้เห็นว่า ผลกระทบของโครงการต่อการจ้างงานในภูมิภาคนี้เกิดขึ้นอย่างเด่นชัด

4. ผลกระทบต่อรายได้ จะทำให้มีความแตกต่างในการกระจายรายได้ระหว่างภูมิภาคมากขึ้น แรงงานในวัยทำงานจะอพยพเข้ามาอยู่ในเมือง คนในชนบทจะมีแต่พวกที่ไม่ได้อยู่ในวัยทำงาน ซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจลดลง อำนาจการซื้อลดลงด้วย"

8.3 ผลกระทบทางด้านสังคม

ในปี พ.ศ. 2545 เดชรัต สุขกำเนิด และคณะ (2545: 118) ได้ประเมินผลกระทบด้านสังคม ในพื้นที่อุตสาหกรรมมาบตาพุด ไว้ดังนี้

"ในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และพื้นที่ใกล้เคียงพบว่า การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกได้พลิกโฉมหน้าและโครงสร้างของเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดระยองไปมากพอสมควร เช่น ก่อนหน้านี้วิถีชีวิตชุมชนโดยรอบยังอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมกึ่งยังชีพกึ่งขาย ทั้งในส่วนการเพาะปลูกและการประมง โดยอาศัยปัจจัยทางธรรมชาติเป็นหลัก แต่ภายหลังจากที่มีการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ซึ่งทำให้ราคาที่ดินสูงขึ้นหลายเท่าตัว ประชาชนหลายครัวเรือนตัดสินใจขายที่ดินของตนเพื่อนำเงินไปใช้หนี้และนำส่วนที่เหลือไปลงทุนอย่างอื่นทั้งในและนอกภาคเกษตรกรรม

นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของนิคมอุตสาหกรรมได้ดึงแรงงานอพยพจากต่างถิ่นเข้าไปสู่ชุมชนจำนวนมาก และได้ก่อให้เกิดความหลากหลาย ทั้งในด้านวัฒนธรรมและการดำเนินวิถีชีวิตภายในชุมชน ส่งผลให้ปัญหาทางสังคมหลายประการได้เกิดขึ้น เนื่องจากแรงงานอพยพเหล่านี้ เช่น เกิดชุมชนแออัด อาชญากรรม และยาเสพติด การลักเล็กขโมยน้อย การแพร่ระบาดของโรคติดต่อที่มากับแรงงานต่างถิ่น เป็นต้น"

ต่อมาในปี พ.ศ. 2556 เนตรทราย นิสสัยสุข (2556: 116) ได้ศึกษาถึงผลกระทบด้านสังคมจากโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก (ESB) ในตำบลมาบยางพร อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง ไว้ดังนี้

(1) จากการขาดแคลนของด้านโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งกระทบต่อการดำเนินชีวิต

(1.1) ด้านคมนาคม การจราจรติดขัด เป็นปัญหามากที่สุด

(1.2) ประปา แหล่งน้ำ เกิดการขาดแคลนน้ำไม่เพียงพอ

(2) เกิดการขาดแคลนที่อยู่อาศัยไม่เพียงพอสำหรับ แรงงานที่ย้ายเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งมีการย้ายเข้ามาอย่างต่อเนื่อง

(3) เกิดการขาดแคลน สถานศึกษาโดยเฉพาะโรงเรียนมัธยม ซึ่งทำให้ต้องไปเรียนในในตัวเมืองหรือจังหวัดอื่นใกล้เคียง เช่น ชลบุรี

(4) เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เกิดปัญหาโจรผู้ร้าย การลักขโมย และปัญหายาเสพติดแพร่กระจายในโรงงานอุตสาหกรรม

ในช่วงเวลาเดียวกัน ศรีศักดิ์ แสงงาม (2556: 60-61) ได้ศึกษาผลกระทบด้านการศึกษาในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก พบว่าการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการทำงานในภาคอุตสาหกรรม ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาหลายประการ มหาวิทยาลัยต่างๆ ได้เริ่มให้ความสำคัญแก่การผลิตบุคลากรให้สอดคล้องกับความต้องการของโครงการฯ มากขึ้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2558 มณฑาทิพย์ กลิ่นสุกหอม (2558: 19) ได้ศึกษาผลกระทบด้านสังคมของการจัดตั้งสวนอุตสาหกรรม เครือสหพัฒน์ กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองขาม เทศบาลนครแหลมฉบัง และสรุปไว้ว่าผลกระทบและความขัดแย้งทางสังคมมีเพิ่มขึ้น ตั้งแต่เรื่องปัญหายาเสพติด อุบัติเหตุ การจราจร การแย่งใช้บริการทางสังคม โดยความขัดแย้งเกิดขึ้น 3 ประเภท คือ (1) ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับโรงงาน (2) ชุมชนขัดแย้งกับหน่วยงาน ส่วนราชการและ (3) ชุมชนขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ซึ่งเกิดจากกลุ่มที่ต่อต้านโรงงาน กับกลุ่มที่ต้องการเจรจากับโรงงานถึงปัญหาต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาที่ ปาริชาติ ศิวรักษ์ และคณะ (2545: 11-12) ได้รายงานถึงพื้นที่มาบตาพุดเรื่องปัญหาสังคมไว้ดังนี้

“การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม เกิดขึ้นเมื่อวิถีชีวิตของชุมชนอาศัยการเกษตร การท่องเที่ยวและการประมงถูกกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม บ้างขายที่ดิน บ้างกลายเป็นคนงานอุตสาหกรรม แต่ส่วนใหญ่อาศัยค้าขายเล็กๆ น้อยๆ กับแรงงานต่างถิ่น รายได้และรายจ่ายเพิ่มขึ้นแต่รายได้ไม่แน่นอน ผลก็คือมีความสามารถในการพึ่งตัวเองลดลง รูปแบบการทำงานและวิถีชีวิตแบบใหม่ทำให้ความผูกพันในครอบครัวและชุมชนลดลง กัดกร่อนภูมิคุ้มกันต่อปัญหาสังคมนานับประเภท

ปัญหายิ่งทวีความซับซ้อนรุนแรงขึ้นเมื่อคำนึงถึงแรงงานต่างถิ่นที่เข้ามาอยู่ชั่วคราวและถาวรในพื้นที่ซึ่งมีสัดส่วนถึงร้อยละ 60 ในชุมชนบางแห่งเมื่อไม่มีการจัดการอย่างเหมะสมก็ทำให้เกิดปัญหาสาธารณสุข สิ่งแวดล้อมความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การมีส่วนร่วมความขัดแย้ง ฯลฯ เป็นภาระเกินกว่าที่ชุมชนและองค์กรชุมชนจะรับมือและเยียวยาให้เกิดความสมานฉันท์และสุขภาวะทางจิตวิญญาณได้”

จากการศึกษาที่มีเวลาต่างกันถึง 13 ปี จะสะท้อนให้เห็นว่าปัญหาได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้ที่ ชาตรี บุนนาก (2560: 513) ได้วิเคราะห์ไว้ว่าเกิดจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ดังนี้

“1. ภาครัฐ การดำเนินการของภาครัฐที่ละเลยบทบาทและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างในอดีต สามารถสร้างความสำเร็จได้ในระยะสั้นๆ แต่ในระยะยาวแล้วจะพบกับอุปสรรค เพราะประชาชนจะมีประสบการณ์และมีการเรียนรู้ โดยเฉพาะหากโครงการสร้างผลกระทบและรัฐละเลยในการที่จะคุ้มครองหรือดูแล ดังนั้นภาครัฐจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการในการมีส่วนร่วมของประชาชน

2. ภาคเอกชนหรือผู้ประกอบการ การดำเนินธุรกิจที่มุ่งหวังผลกำไรมากเกินไปโดยละเลยการควบคุมและรักษาคุณภาพหรือมาตรฐานการดำเนินการจนส่งผลกระทบต่อชุมชนและสังคมจะทำให้ธุรกิจถูกการต่อต้านจากชุมชนท้องถิ่น การประกอบกิจการจะประสบกับปัญหา ดังนั้น ผู้ประกอบการต้องให้ความสนใจและดำเนินธุรกิจที่เป็นมิตรกับชุมชนและสังคม ดูแลชุมชนช่วยเหลือสังคมเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้”

การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด นั้น มีผลกระทบที่เกิดขึ้นหลายประการดังที่ได้ทบทวนมาเบื้องต้น สอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริโชค ประทุมพิทักษ์ (2561: 83) ที่สรุปไว้ดังนี้

“จากการตั้งนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดทำให้สภาพวิถีชีวิตของชุมชนได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปจากอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกัน มีน้ำใจคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นแบบต่างคนต่างอยู่ มีความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณี ธรรมชาติที่สวยงาม สิ่งแวดล้อมที่บริสุทธิ์ที่ถูกแทรกแซงทำลายลง ซึ่งในปัจจุบันมีคนอพยพเข้ามาทำงานเป็นจำนวนมาก เข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดผลกระทบในด้านต่างๆ ตามมา เช่น มลพิษทางอากาศ การจราจร การลักขโมย ปัญหาอาชญากรรม และปัญหายาเสพติด”

8.4 ผลกระทบด้านสุขภาพ

เดชรัต สุขกำเนิดและคณะ (2545: 119-120) ได้ประเมินผลกระทบทางสุขภาพของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและรายงานไว้ดังนี้

“การเกิดขึ้นของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเงื่อนไขทางเศรษฐกิจของชุมชนในเบื้องต้น และได้ส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงในเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในระยะต่อมา ซึ่งมาเปลี่ยนแปลงในเงื่อนไขดังกล่าว คือ การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรม (กึ่งยังชีพกึ่งขาย) ไปเป็นระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม ทำให้แต่ละคนมีภาระทางเศรษฐกิจแบบปัจเจกชนจนไม่สามารถใส่ใจต่อชุมชนและบุคคลรอบข้างได้ดังเดิม ซึ่งนำไปสู่ปัญหาทางสังคมแบบใหม่และปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม ในขณะเดียวกันการแก้ปัญหาในระดับชุมชนก็เป็นไปได้ยากกว่าแต่ก่อน เนื่องจากความอ่อนแอของสถาบันหรือองค์กรชุมชนที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในเงื่อนไขดังกล่าว

สำหรับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมและโครงสร้างพื้นฐานการประเมินผลกระทบทางสุขภาพพบว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมและโครงสร้างพื้นฐานในบริเวณนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ได้สร้างผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมซึ่งนำมาสู่ผลกระทบทางสุขภาพหลายประการ โดยผลกระทบที่ทราบกันทั่วไป คือมลพิษทางอากาศและอุบัติเหตุจากสารเคมีต่างๆ นอกจากนั้น ยังมีผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับมลพิษทางน้ำทั้งการเกิดฝนกรด การปนเปื้อนโลหะหนักในบ่อน้ำตื้น การเน่าเสียของน้ำในคลองต่างๆ และการปนเปื้อนของโลหะหนักในน้ำทะเล ตะกอนดินในทะเล การสะสมของโลหะหนักในสัตว์น้ำทะเล การกัดเซาะของชายฝั่งเป็นแนวยาวถึง 30 กิโลเมตร และการลักลอบทิ้งกากของเสียอุตสาหกรรมอีกด้วย ซึ่งผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ มีส่วนสัมพันธ์โดยตรงและโดยอ้อมกับผลกระทบทางสุขภาพของประชาชน

ทั้งนี้ ผลกระทบทางสุขภาพของชุมชนรอบนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดที่ทราบกันโดยทั่วไป คือ ผลกระทบทางสุขภาพจากมลพิษทางอากาศ ซึ่งเป็นปัญหาที่เริ่มมีการร้องเรียนของประชาชนในพื้นที่มากขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 และมีปัญหาสืบเนื่องนับแต่นั้นเป็นต้นมา ในปี 2542 พบว่าประชาชนและนักเรียนในตำบลมาบตาพุดมีอาการเจ็บป่วยมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบในตำบลกระเฉดในอาการต่อไปนี้คือ คอแห้ง แสบคอ หายใจลำบาก แน่นหน้าอก ซึ่งเป็นอาการของระบบทางเดินหายใจ ปวดศีรษะ เวียนศีรษะ คลื่นไส้ ซึ่งเป็นอาการของระบบประสาทส่วนกลาง นอกจากนี้ยังมีอาการแสบตา น้ำตาไหล และอาการเพลีย ไม่มีแรง

จริงอยู่ แม้ว่าการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพอันเนื่องมาจากมลพิษทางอากาศในสิ่งแวดล้อมไม่อาจระบุได้อย่างชัดเจนโดยไม่มีข้อโต้แย้ง เพราะขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยแต่จากผลการศึกษาของกลุ่มบุคคลคณะต่างๆ ที่ผ่านมาสามารถชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าประชาชนที่ได้รับสัมผัสมีอาการปวดศีรษะ

เวียนศีรษะ คอแห้ง แสบคอ หายใจไม่สะดวก ฯลฯ ก็น่าจะสามารถเป็นตัวบ่งบอกได้ว่า มีผลกระทบทางสุขภาพเกิดขึ้นแล้วกับประชาชนโดยเฉพาะผลต่อระบบทางเดินหายใจ ระบบประสาทส่วนกลางและตา"

นอกจากนี้ การประเมินผลกระทบทางสุขภาพยังชี้ให้เห็นภาพรวมเบื้องต้นของสุขภาพประชาชนในจังหวัดระยอง ยังพบว่า กลุ่มโรคทางสุขภาพกาย มีแนวโน้มน่าเป็นห่วงมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มโรคระบบประสาทและอวัยวะสัมผัส กลุ่มโรคระบบหายใจ กลุ่มโรคผิวหนังและเนื้อเยื่อใต้ผิวหนัง กลุ่มภาวการณ์ตั้งครรภ์ การคลอด และระยะหลังคลอด โรคระบบกล้ามเนื้อและโครงร่างยึดเสริม รวมถึงกลุ่มอาการและสิ่งผิดปกติที่พบได้จากการตรวจทางคลินิกและทางห้องปฏิบัติการที่ไม่สามารถจำแนกโรคในกลุ่มอื่นได้เนื่องจากการศึกษาเปรียบเทียบแนวโน้มอัตราผู้ป่วยนอกของกลุ่มโรคเหล่านี้พบว่าในช่วงแรก (ปี พ.ศ.2527-2531) อัตราผู้ป่วยนอกของจังหวัดระยองมีอัตราต่ำกว่าภาคกลาง แต่ในช่วงหลัง (ปี พ.ศ.2537-2541) กลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นรวดเร็วมาก"

ต่อมาในปี 2546 เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง และวลัยพร มุขสุวรรณ (2546: 1) ได้ใช้กรอบการวิเคราะห์ขององค์การอนามัยโลก ที่เรียกว่า DPSEEA Model และได้สรุปไว้ว่า *"การดำเนินนโยบายสาธารณะของรัฐบาลในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่เริ่มขึ้นเมื่อต้นทศวรรษ 2520 โครงการนี้ได้กำหนดให้พื้นที่มาบตาพุดเป็นเขตพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก สำหรับการลงทุนอุตสาหกรรมปิโตรเคมี การกลั่นน้ำมันและการแยกก๊าซธรรมชาติ อุตสาหกรรมเหล็ก และอื่นๆ โดยมีการวางแผนพัฒนาพื้นที่ระยะยาวเป็น 50 ปี การพัฒนาอุตสาหกรรมที่นี่เริ่มต้นด้วยความหวังและความฝันที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้รุ่งเรืองเพื่อพลิกเปลี่ยนประเทศไทยให้กลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ โดยเฉพาะหลังจากที่มีการค้นพบก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทยและมีการวางท่อก๊าซครั้งแรกขึ้นที่นี่ จากนั้นมาบตาพุดก็กลายเป็นที่กล่าวขานภายใต้การสร้างภาพของรัฐบาลว่าที่นี่คือเขตอุตสาหกรรมที่ทันสมัยที่สุดแห่งหนึ่ง ประชาชนได้รับการบอกเล่าพร้อมคำมั่นว่านิคมอุตสาหกรรมแห่งนี้จะมีระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมและการควบคุมมลพิษที่ดีเยี่ยม ไม่ต้องห่วงกังวลกับปัญหามลพิษ ทว่าเพียงสองทศวรรษของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การสะสมตัวของมลพิษและปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่นๆ รวมถึงโรคแปลกใหม่ได้ทยอยสำแดงตนออกมาอย่างไม่หยุดยั้ง ซ้ำร้ายยังมีความเชื่อมโยงไปถึงผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นอย่างแยกจากกันไม่ออก โดยมีประชาชนผู้ไร้เสียงกลายเป็นผู้รับผลกระทบเหล่านี้อย่างเต็มที่ ปัจจุบันชาวมาบตาพุดเป็นทุกข์สาหัสกับมลพิษอากาศ โดยเฉพาะจากปัญหากลิ่นเหม็นรุนแรง ขณะที่จังหวัดระยองได้ชื่อว่ามีอัตราผู้ป่วยโรคทางเดินระบบหายใจสูงสุด และเป็นที่รู้กันว่าจังหวัดนี้มีอัตราผู้ติดเชื้อเอชไอวีและผู้เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์มากที่สุด รวมทั้งมีผู้เจ็บป่วยด้านสุขภาพจิตและอัตราการฆ่าตัวตายสูงอย่างไม่น่าเชื่อเช่นเดียวกับที่มีจำนวนอุบัติภัยด้านอุตสาหกรรมและอุบัติเหตุบนท้องถนนพุ่งสูงขึ้นมากเนื่องจากการใช้สารเคมี จำนวนมหาศาลและการขนส่งภาคอุตสาหกรรมที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ทรัพยากรธรรมชาติและการผลิตภาคชนบท โดยเฉพาะด้านเกษตรกรรมและประมง ก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งในแง่ของการใช้ประโยชน์และคุณภาพ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ล้วนมีผลเกี่ยวโยงไปถึงความพลิกผันที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตและความผาสุกของปัจเจกบุคคล ครอบครัว และชุมชนในพื้นที่นี้"*

ในปี พ.ศ. 2553 สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2553: 203-204) ได้รายงานผลกระทบต่อสุขภาพในตำบลต่างๆ ของจังหวัดระยองไว้ดังนี้

ผลกระทบต่อสุขภาพ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดระยอง และโรงพยาบาลภาครัฐร่วมกันศึกษาถึงผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนจากปัญหามลพิษอากาศ พบว่าอัตราป่วยด้วยกลุ่มอาการทางระบบทางเดินหายใจที่อาจเกี่ยวข้องกับมลภาวะ ในประชากรทุกกลุ่มอายุส่วนใหญ่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะ ประชากรในพื้นที่ตำบลมาบตาพุด เพิ่มขึ้นจาก 80 ต่อพันประชากร ในปีพ.ศ. 2549-2550

เป็นมากกว่า 130 ต่อพันประชากร ในปี พ.ศ. 2551-2552 (ตารางที่ 8-5) อัตราการป่วยด้วยโรคเยื่อจมูกอักเสบ (Allergic Rhinitis) ในประชากรทุกกลุ่มอายุอัตราการป่วยด้วยโรคเยื่อจมูกอักเสบในตำบลต่างๆ ในเขตอำเภอ เมืองค่อนข้างใกล้เคียงกัน แต่ในตำบลบ้านฉางและตำบลมาบข่ามีอัตราผู้ป่วยค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับตำบลอื่นๆ ซึ่งในตำบลมาบข่ามีแนวโน้มผู้ป่วย โรคเยื่อจมูกอักเสบเพิ่มขึ้น (ตารางที่ 8-6) ตำบลห้วยโป่ง ตำบลมาบตาพุด และตำบลบ้านฉาง พบอัตราการป่วยด้วยโรคหืดมากที่สุดตามลำดับ โดยในอำเภอห้วยโป่งมีแนวโน้มจำนวนผู้ป่วยลดลง ในขณะที่พื้นที่อื่นๆ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงยังไม่ชัดเจน (ตารางที่ 8-7)

ตารางที่ 8-5 อัตราการป่วยด้วยกลุ่มอาการทางระบบทางเดินหายใจที่อาจเกี่ยวข้องกับมลภาวะในประชากรทุกกลุ่มอายุในเขตควบคุมมลพิษ ปี พ.ศ. 2549-2552

ตำบล	อัตราป่วยต่อพันประชากร			
	ปี พ.ศ. 2549	ปี พ.ศ. 2550	ปี พ.ศ. 2551	ปี พ.ศ. 2552
เนินพระ	39.18	41.07	52.13	64.09
ทับมา	29.43	31.44	40.69	55.73
ห้วยโป่ง	139.49	146.17	213.57	171.79
มาบตาพุด	85.63	87.74	133.94	139.71
บ้านฉาง	13.31	11.51	13.81	16.47
มาบข่า	4.41	4.58	4.47	2.76

ที่มา : สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2553: 203)

ตารางที่ 8.6 อัตราการป่วยด้วยโรคเยื่อจมูกอักเสบ (Allergic Rhinitis) ในประชากรทุกกลุ่มอายุในเขตควบคุมมลพิษ ปี พ.ศ. 2549-2552

ตำบล	อัตราป่วยต่อพันประชากร			
	ปี พ.ศ. 2549	ปี พ.ศ. 2550	ปี พ.ศ. 2551	ปี พ.ศ. 2552
เนินพระ	7.82	8.21	7.71	6.86
ทับมา	4.71	5.79	6.97	6.43
ห้วยโป่ง	6.00	7.12	8.28	7.39
มาบตาพุด	6.60	7.88	8.44	7.68
บ้านฉาง	2.93	2.76	2.70	3.81
มาบข่า	0.49	0.94	0.92	1.32

ที่มา : สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2553: 204)

ตารางที่ 8-7 อัตราการป่วยด้วยโรคหืด (Asthma) ในประชากรทุกกลุ่มอายุในเขตควบคุมมลพิษ ปี พ.ศ. 2549-2552

ตำบล	อัตราป่วยต่อพันประชากร			
	ปี พ.ศ. 2549	ปี พ.ศ. 2550	ปี พ.ศ. 2551	ปี พ.ศ. 2552
เนินพระ	12.43	13.34	11.52	12.96
ทับมา	11.25	12.79	9.35	10.34
ห้วยโป่ง	65.71	75.78	48.60	44.28
มาบตาพุด	42.68	38.67	37.99	39.64
บ้านฉาง	19.78	19.40	20.92	18.05
มาบข่า	9.20	8.46	9.28	3.75

ที่มา : สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2553: 204)

ต่อมาในปี 2556 เนตรทราย นิสสัยสุข (2556: 118) ได้ศึกษาถึงผลกระทบต่อสุขภาพจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ตำบลมาบยางพร อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง และรายงานไว้ดังนี้

(1) ประเด็นสิ่งคุกคามต่อสุขภาพ เรียงลำดับความสำคัญที่ต้องการแก้ไขมากที่สุดถึงน้อยที่สุดตามลำดับดังนี้คือ

(1.1) ปัญหาหลุมฝังกลบขยะ ส่งกลิ่นเหม็นรบกวนสุขภาพ และอาจทำให้มีปัญหาต่อระบบทางเดินหายใจ

(1.2) ปัญหาการรั่วไหลของสารเคมีจากหลุมฝังกลบขยะ ลงสู่อ่างเก็บน้ำซึ่งเป็นแหล่งผลิตน้ำประปา ทำให้เกิดความกังวลใจและความเครียด และอาจทำให้มีปัญหาต่อระบบทางเดินอาหาร

(1.3) ความหนาแน่นของประชากร ก่อให้เกิดความรำคาญและความเครียด

(1.4) อากาศมีควันพิษและเสียงดัง ก่อให้เกิดความกังวลใจในสุขภาพของตนเอง

(2) ปัญหาการร้องเรียนเหตุมลพิษสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรม มีขั้นตอนที่ยุ่งยากต้องใช้หลักฐานมาก และเกิดความไม่ปลอดภัยสำหรับผู้ร้องเรียน

ในปี 2563 กรมควบคุมโรค (2563: 62) ได้สรุปสถานการณ์ด้านสุขภาพในพื้นที่ EEC ไว้ดังนี้

“จังหวัดฉะเชิงเทรา จากเหตุการณ์ลักลอบทิ้งกากของเสียอุตสาหกรรมลงสู่ธรรมชาติและพื้นที่รกร้างว่างเปล่านั้น ตัวบ่งชี้ที่ชัดเจนว่ามีการปนเปื้อน คือ ผลการตรวจสิ่งแวดล้อม เช่น ผลการตรวจวัดระดับโลหะหนัก ในแหล่งน้ำ ซึ่งส่วนใหญ่มีผลการตรวจวัดสูงเกินค่ามาตรฐาน ส่วนผลการเฝ้าระวังสุขภาพประชาชนยังไม่พบว่ามีการสัมผัสโลหะหนักจากแหล่งที่ปนเปื้อนดังกล่าว

จังหวัดชลบุรี จากการเฝ้าระวังโรคซิลิโคสิส ในพื้นที่โรงโม่หินของจังหวัดชลบุรีพบโรคซิลิโคสิสทั้งในกลุ่มผู้ประกอบอาชีพในสถานประกอบการโรงโม่หิน และประชาชนที่พักอาศัยโดยรอบโรงโม่หิน

จังหวัดระยองสถิติโรคที่อาจเกี่ยวข้องกับมลพิษในพื้นที่จังหวัดระยอง.คือ.สาร VOCs ซึ่งอาจเป็นสาเหตุ ให้เกิดมะเร็งเม็ดเลือดขาว โดยข้อมูลสถิติผู้ป่วยด้วยมะเร็งเม็ดเลือดขาวตั้งแต่ปี 2541 ถึง 2555 พบว่าอัตราการเกิด มะเร็งเม็ดเลือดขาวของจังหวัดระยองสูงกว่าระดับประเทศ ทั้งนี้จังหวัดระยองเป็นที่ตั้งของแหล่งอุตสาหกรรมต่างๆ และเป็นพื้นที่ที่พบปริมาณ VOCs สูงเกินค่ามาตรฐานคุณภาพอากาศดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยข้อมูลนี้มีข้อจำกัด คือยังขาดการศึกษาทางระบาดวิทยาว่ามีความสัมพันธ์กับมลพิษในพื้นที่หรือไม่”

8.5 ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

หัวข้อนี้จะมีการทบทวนสาระสำคัญรวม 5 เรื่อง คือ (1) ภาพรวม (2) การกัดเซาะชายฝั่งทะเล (3) คุณภาพน้ำในภาคตะวันออก (4) น้ำมันรั่วลงทะเล และ (5) สรุปสถานการณ์สิ่งแวดล้อมภาคตะวันออก โดยมีรายละเอียด ดังนี้

8.5.1 ภาพรวม

เอกวิทย์ มณีธร และคณะ (2559: 77) ได้ศึกษาถึงผลกระทบของการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมภาคตะวันออก ในช่วงเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และสรุปไว้ดังนี้

1. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาอุตสาหกรรมจะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. การจ้างงานและเคลื่อนย้ายแรงงาน เกิดผลกระทบด้านการใช้ทรัพยากรของเสียข้ามแดน ปัญหาสุขภาพ และปัญหาสังคม

3. ภาคการเกษตร เกิดผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพสินค้าเกษตร การครอบครองที่ดิน

4. ภาคบริการและการค้า เกิดผลกระทบต่อการบุกรุกพื้นที่ ของเสียที่เกิดขึ้น การพัฒนาและคุณภาพสิ่งแวดล้อม

5. ภาคอุตสาหกรรม เกิดผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติและผลกระทบสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้เอกวิทย์ มณีธร และคณะ (2559: 78-79) ยังได้สรุปถึงปัญหาอุปสรรคของการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ในช่วงเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ประชาคมอาเซียน มีดังนี้

1. ปัญหาในการบังคับใช้กฎหมาย การไม่ปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

2. ชุมชนไม่มีการบริหารจัดการขยะ มีถังขยะรองรับ แต่ไม่คัดแยกขยะและมีปัญหาขยะปริมาณมาก จัดเก็บขยะไม่ทัน

3. มีโรงงานอุตสาหกรรมจำพวกที่ 1, 2 (โรงงานขนาดเล็ก) อยู่นอกระบบจำนวนมาก และมีโรงงานที่ไม่ได้ขออนุญาต/ โรงงานที่ไม่ได้รับอนุญาตอยู่อีกมาก

4. กระทรวงอุตสาหกรรมไม่สามารถติดตามกำกับดูแลโรงงานทุกขนาด ทุกโรงได้เพราะข้อจำกัดด้านบุคลากรและงบประมาณ

5. ปัญหาจากการไม่กำกับดูแล ปล่อยปละละเลย เช่น ปัญหาน้ำเสีย การกำจัดขยะ

6. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่มีกฎหมาย โดยเฉพาะที่ชัดเจนและ เป็นรูปธรรมสำหรับบังคับใช้กรณีโรงงานอุตสาหกรรมไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดในกฎหมายสิ่งแวดล้อม

7. ชุมชนชายฝั่งทะเลส่วนใหญ่จะยึดติดกับผู้นำชุมชนเดิม กรณีโรงงานประสบอุบัติเหตุ เช่น สารเคมีรั่วไหล โรงงานจะดำเนินการเอง ไม่แจ้งมูลนิธิ หรือศูนย์วิทยุหลายเรื่องจึงไม่ปรากฏเป็นข่าว

8. ประชาชนที่อาศัยไม่ใช่คนในพื้นที่บางบริษัทจะสร้างอาณาจักรเป็นโล่มนุษย์ ขยายบริษัทลูกออกมาเพื่อความมั่นคงในการทำงานของลูกจ้าง ให้ลูกหลานมาทำงานปลูกฝังรักโรงงาน ถ้าย้ายโรงงานไปที่อื่นลูกหลานก็จะไม่มีงานทำ

9. กรณีป่าชายเลน ต้นไม้ตายไปเรื่อยๆ จากน้ำเสีย หน่วยงานต่างๆ ที่ปลูกป่าชายเลนปลูกแล้วได้ผลน้อย บางแห่งจัดปลูกป่าชายเลนเป็นกิจกรรมเชิงทางพาณิชย์

10. ปัญหาของการตั้งนิคมอุตสาหกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ เพื่อนำมาใช้ในการเกษตรปัญหาการทำประมงชายฝั่งในพื้นที่ป่าชายเลน การปล่อยมลพิษของภาคอุตสาหกรรม

11. ปัญหาสิ่งแวดล้อมแพร่กระจายข้ามแดน เช่น ของเสียข้ามแดน หมอกควันข้ามแดน

12. การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจะมีผลกระทบเช่น เรื่องแรงงาน ซึ่งในปัจจุบันมีแรงงานต่างด้าวทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก เกิดผลกระทบด้านสาธารณสุข เช่น โรคติดต่อ เกิดผลกระทบด้านอาชญากรรม

ต่อมาในปี พ.ศ. 2556 เนตรทราย นิสสัยสุข (2556: 115) ได้ศึกษาถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก (ESB) ไว้ดังนี้

1. ปัญหาเรื่องกากขยะอุตสาหกรรมหรือหลุมฝังกลบขยะก่อให้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นอย่างมากโดยเฉพาะในกรณีหลุมฝังกลบขยะของบริษัทเอกชน ซึ่งมีการจัดการไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการซึ่งยังคงเป็นปัญหาในระยะยาว

2. ปัญหาความกังวลใจการรั่วไหลของสารเคมีที่เกิดจากหลุมฝังกลบขยะลงสู่อ่างเก็บน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งผลิตน้ำประปา ซึ่งเป็นผลพวงมาจากประเด็นในข้อ 1

3. ปัญหาเรื่องเสียง ขยะ ฝุ่นละออง เป็นประเด็นที่เกิดขึ้นจริงแต่สามารถแก้ปัญหาให้หมดไปได้ในระยะเวลาอันสั้น

ในปี พ.ศ. 2563 กรมควบคุมโรค (2563: 61-62) ได้สรุปสถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่สำคัญในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกไว้ดังนี้

"จังหวัดฉะเชิงเทรามีปัญหาเรื่องการลักลอบทิ้งกากของเสียอุตสาหกรรมลงสู่ธรรมชาติและพื้นที่รกร้างว่างเปล่าอย่างต่อเนื่อง เป็นการเปลี่ยนสถานที่ทิ้งไปเรื่อยๆ ตั้งแต่การลักลอบทิ้งกากของเสียอุตสาหกรรม ที่ตำบลหนองแหน อำเภอพนมสารคาม ในปี 2555 และในปี 2562 มีการลักลอบทิ้งกากของเสียอุตสาหกรรมขึ้นอีกในพื้นที่อ่างเก็บน้ำเขื่อนยายแจ่ว อำเภอพนมสารคาม

จังหวัดชลบุรีมีปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ คือ ปัญหาฝุ่นละอองจากเหมืองหินและโรงโม่หินที่ขาดความเข้มงวดในการควบคุมฝุ่นละอองจนส่งผลกระทบต่อประชาชนทำให้เป็นโรคซิลิโคสิส

จังหวัดระยองมีปัญหาการปนเปื้อนสารอินทรีย์ระเหยง่าย (VOCs) ในเขตควบคุมมลพิษ เนื่องจากเป็นแหล่งอุตสาหกรรมประเภทปิโตรเคมีและเคมีภัณฑ์ ทำให้ผลการตรวจวัดระดับ VOCs บางชนิด ได้แก่สารเบนซีน 1,3-บิวทาไดอีน 1,2-ไดคลอโรอีเทน ในบรรยากาศอยู่ในระดับเกินค่ามาตรฐานคุณภาพอากาศอย่างต่อเนื่อง การตรวจพบสารเบนซีน เกินค่ามาตรฐานคุณภาพอากาศอาจสามารถเกิดขึ้นในพื้นที่อื่นๆ ที่มีการจราจรหนาแน่น เช่น กรุงเทพมหานคร แต่การตรวจพบสาร 1,3-บิวทาไดอีน และ 1,2-ไดคลอโรอีเทน เกินค่ามาตรฐานคุณภาพอากาศพบเฉพาะพื้นที่ที่เป็นที่ตั้ง ของอุตสาหกรรมประเภทปิโตรเคมีและเคมีภัณฑ์คือพื้นที่มาบตาพุด อย่างไรก็ตามระดับของการปนเปื้อนมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องแต่ยังอยู่ในระดับที่เกินค่ามาตรฐานคุณภาพอากาศ ซึ่งนับเป็นสิ่งคุกคามสุขภาพที่ประชาชนในพื้นที่จะต้องสัมผัสอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ ผลการศึกษาของสถาบันวิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อมพบสาร VOCs ปนเปื้อนในน้ำใต้ดินจากการเก็บตัวอย่างน้ำจากบ่อชาวบ้านและบ่อสังเกตการณ์พบว่ามีปริมาณสาร VOCs บางชนิด สูงเกินค่ามาตรฐานคุณภาพน้ำใต้ดิน และจากการศึกษาวิจัยของมหาวิทยาลัยบูรพาตรวจพบสาร VOCs ในตัวอย่างผักผลไม้ในพื้นที่มาบตาพุดเมื่อเปรียบเทียบกับพืชผักที่ปลูกในพื้นที่อื่น ซึ่งไม่พบ VOCs และพบว่าตะกอนดินในแหล่งน้ำ ผิวดินบริเวณคลองสาธารณะในพื้นที่มาบตาพุดและพื้นที่ใกล้เคียง มีปริมาณโลหะหนักปนเปื้อนเกินค่ามาตรฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสารหนูและโครเมียม พบว่าร้อยละ 92 ของจำนวนตัวอย่าง ตรวจพบสารหนูและโครเมียมเกินค่ามาตรฐาน

สถิติการเกิดอัคคีภัย/อุบัติภัยสารเคมี เกิดขึ้นในจังหวัดระยองมากที่สุด รองลงมา คือ จังหวัดชลบุรี และจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมในพื้นที่ปัญหาที่เกิดขึ้นเมื่อเกิดเหตุการณ์อุบัติภัยต่างๆ คือ หน่วยงานด้านสาธารณสุขมีข้อมูลของสารเคมีไม่ครอบคลุมสารเคมีที่โรงงานใช้ทั้งหมด การเตือนภัยมีความล่าช้า ไม่มีการแจ้งประชาชนให้ทราบถึงประเภทและอันตรายของสารเคมี"

8.5.2 การกัดเซาะชายฝั่งทะเล

การเปลี่ยนแปลงชายฝั่งทะเลบริเวณมาบตาพุด เริ่มต้นจากการถมทะเลเพื่อเพิ่มพื้นที่สำหรับสร้างงานขนถ่ายสินค้าในช่วง พ.ศ. 2530-2533 ต่อมาได้มีรายงานการศึกษาหลายฉบับถึงการกัดเซาะชายฝั่งทะเลในภาคตะวันออก

ในปี พ.ศ. 2545 สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม (2545: 23-24) ได้รายงานผลกระทบจากการกัดเซาะชายฝั่งไว้ดังนี้ “จังหวัดระยองที่ชายฝั่งทะเลยาวประมาณ 100 กิโลเมตร ในจำนวนนี้มีส่วนที่เกิดปัญหาการกัดเซาะรุนแรงยาวถึง 30 กิโลเมตร การกัดเซาะที่เกิดขึ้นมิได้หมายถึงเฉพาะแผ่นดินเท่านั้น หากแต่ในหลายๆจุดยังรวมถึงสิ่งปลูกสร้าง ถนน ต้นไม้ ฯลฯ ชายหาดหลายแห่งถึงการสูญหายหรือพังทลายไปเลย เช่น หาดทรายทอง หาดมาบตาพุด หาดตากวน หาดแสงจันทร์ เป็นต้น อันเป็นการทำลายแหล่งพักผ่อนสำหรับคนท้องถิ่น

การพังทลายของชายฝั่งยังส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงธุรกิจการท่องเที่ยว การประมงชายฝั่ง โดยเฉพาะประมงขนาดเล็ก ตลอดจนสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวที่ในระยะหลังประสบเหตุจมน้ำทะเลตายไปแล้วหลายราย ทั้งนี้ชาวบ้านในพื้นที่ให้ข้อมูลว่าเหตุดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะกระแสน้ำเปลี่ยนแปลงไปประกอบกับพื้นทรายใต้น้ำของชายหาดบางแห่งนั้นมีลักษณะเป็นแอ่งลึกจากการกัดเซาะ

การถมทะเลเพื่อเพิ่มพื้นที่สร้างโรงงานอุตสาหกรรม และการดูดทรายเพื่อขุดร่องน้ำให้ลึกสำหรับการขยายท่าเรือน้ำลึกขนาดใหญ่ รวมถึงการดูดทรายอย่างผิดกฎหมายคือสิ่งที่ชาวบ้านระบุว่าเป็นต้นเหตุของปัญหานี้แต่ทางการยังคงไม่มีคำตอบใดๆ

ปัจจุบันกรมเจ้าท่าและนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการทำเขื่อนคอนกรีตกั้นแนวชายฝั่ง แต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งความเสียหายได้”

ต่อมาในปี 2549 สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2549: 235) ได้รายงานบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลที่กัดเซาะในภาคตะวันออกไว้ ดังนี้

ตารางที่ 8-8 การกัดเซาะชายฝั่งทะเลในภาคตะวันออกในปี พ.ศ.2549

จังหวัด	ชายฝั่ง	ชนิดของชายฝั่ง	ระยะทางที่ถูกกัดเซาะ	อัตราการกัดเซาะ
จันทบุรี	1.เกาะแมว-แหลมหญ้า	ที่ราบน้ำขึ้นถึง	16 กิโลเมตร	>5 เมตร/ปี
ระยอง	2.มาบตาพุด อำเภอเมืองระยอง	หาดทรายปัจจุบัน	4.7 กิโลเมตร	5-10 เมตร/ปี
ฉะเชิงเทรา	3.บ้านคลองเจริญไว-บ้าน คลองสีล้ง อำเภอบางปะกง	ที่ราบน้ำขึ้นถึง	9 กิโลเมตร	12 เมตร/ปี หายไป 300-400 เมตร ใน 28 ปี

ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2549: 235)

หลังจากนั้นสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2553: 102-103) ได้สรุปปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลในภาคตะวันออกไว้ดังนี้

“การกัดเซาะชายฝั่งทะเลจากการสำรวจของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เมื่อปี พ.ศ. 2550 พบว่าการกัดเซาะชายฝั่งทะเลเกิดขึ้นในทุกจังหวัดชายฝั่งทะเล และมีพื้นที่ที่สูญเสียจากการกัดเซาะชายฝั่งประมาณ 11,300 ไร่ โดยในพื้นที่อ่าวไทยตอนบนมีอัตราการกัดเซาะรุนแรงระดับวิกฤติ โดยบางแห่งมีอัตราการกัดเซาะมากกว่า 10-20 เมตรต่อปี แนวชายฝั่งทะเลอ่าวไทยในภาคตะวันออกมีพื้นที่วิกฤติที่มีอัตราการกัดเซาะมากกว่า 5 เมตรต่อปี มีทั้งสิ้น 3 จังหวัด คือ จันทบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา”

8.5.3 คุณภาพน้ำในภาคตะวันออก

คุณภาพน้ำในภาพรวมในแหล่งน้ำภาคตะวันออก แหล่งน้ำที่มีคุณภาพดี ได้แก่ แม่น้ำเวฬุ แหล่งน้ำที่มีคุณภาพพอใช้ ได้แก่ แม่น้ำตราด พังราด และจันทบุรี แหล่งน้ำที่มีคุณภาพเสื่อมโทรม ได้แก่แม่น้ำนครนายก ระยอง บางปะกง ปราจีนบุรี และประแสร์ (ตารางที่ 8.9) แหล่งน้ำที่มีคุณภาพเปลี่ยนแปลงจากปี พ.ศ.2547

มีเพียงแม่น้ำปราจีนบุรีที่มีคุณภาพน้ำลดลงจากระดับพอใช้เป็นเสื่อมโทรม เนื่องจากความสกปรกในรูปสารอินทรีย์สูงขึ้น บริเวณสะพานบ้านสร้าง อำเภอบ้านสร้าง และบริเวณสะพานใกล้แขวงการทางปราจีนบุรี อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี ปัญหาคุณภาพน้ำที่สำคัญ คือ การปนเปื้อนของแบคทีเรียกลุ่มโคลิฟอร์มทั้งหมดและกลุ่มฟีคอลโคลิฟอร์มสูง และค่าแอมโมเนียสูงในพื้นที่ชุมชนหนาแน่น นอกจากนี้ ยังมีการรุกล้ำของน้ำทะเลช่วงเดือนมกราคมถึงมิถุนายนในแม่น้ำบางปะกง เวฬุ ตราด และพังราด

ตารางที่ 8-9 ค่าเฉลี่ยคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำภาคตะวันออก ปี พ.ศ.2548

แม่น้ำ	ค่าคุณภาพน้ำที่สำคัญ				เกณฑ์คุณภาพน้ำ
	Do (มก./ล)	BOD (มก./ล)	TCB (หน่วย)	FCB (หน่วย)	
บางปะกง	3.5	1.6	13,000	2,400	เสื่อมโทรม
ปราจีนบุรี	6.1	2.3	8,000	5,000	เสื่อมโทรม
นครนายก	6.5	2.6	38,000	7,000	เสื่อมโทรม
ระยองตอนบน	3.9	1.6	97,300	49,000	เสื่อมโทรม
ระยองตอนล่าง	3.7	2.6	52,000	18,000	เสื่อมโทรม
ประแสร์	3.4	1.5	15,000	6,400	เสื่อมโทรม
พังราด	4.1	1.6	23,000	13,800	พอใช้
จันทบุรีตอนบน	4.2	1.0	2,600	150	พอใช้
จันทบุรีตอนกลาง	4.2	1.3	13,300	1,500	พอใช้
จันทบุรีตอนล่าง	4.2	0.8	70	40	พอใช้
เวฬุ	5.1	1.1	200	100	ดี
ตราด	4.2	1.7	15,000	400	พอใช้

ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2553: 105)

หมายเหตุ : DO = ออกซิเจนละลาย (Dissolved Oxygen)
BOD = ปริมาณความสกปรกในรูปสารอินทรีย์ (Biochemical Oxygen Demand)
FCB = แบคทีเรียกลุ่มฟีคอลโคลิฟอร์ม (Fecal Coliform Bacteria)
TCB = แบคทีเรียกลุ่มโคลิฟอร์มทั้งหมด(Total Coliform Bacteria) มก./ลิตร = มิลลิกรัมต่อลิตร
หน่วย = MPN (Most Probable Number) ต่อ 100 มิลลิลิตร

8.5.4 น้ำมันรั่วลงทะเล

เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2565 ได้เกิดภัยพิบัติในพื้นที่ทะเลในภาคตะวันออก จากท่อน้ำมันดิบใต้ทะเลบริเวณมาบตาพุด จังหวัดระยอง ได้รั่วไหลบริเวณทุ่นผูกเรือน้ำลึกแบบทุ่นเดี่ยวกลางทะเลหรือจุดขนด้วยน้ำมันในทะเลของบริษัท สตาร์ ปิโตรเลียม รีไฟน์นิ่งจำกัด (มหาชน) ซึ่งอยู่ห่างจากชายฝั่งท่าเรือมาบตาพุดไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 20 กิโลเมตร ส่งผลให้มีคราบน้ำมันกระจายกลางทะเล ทำให้จังหวัดระยองประกาศเป็นพื้นที่ภัยพิบัติในเวลาต่อมา (ไทยโพสต์, 2565: 1-2) ดังรายละเอียดในตารางที่ 8-10

เหตุการณ์น้ำมันรั่วลงทะเลได้เคยเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2549 และพ.ศ. 2556 ในจังหวัดระยองมาแล้ว กรณีน้ำมันรั่วไหลลงทะเลเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2556 นั้น สมาคมประมงพื้นบ้านเรือเล็กระยอง ได้ร่วมกันยื่นฟ้องบริษัท พีทีที โกลบอล เคมมิคอล จำกัด (มหาชน) ให้ชดใช้ค่าเสียหาย และฟื้นฟูระบบนิเวศให้คืนสู่สภาพเดิม เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2557 ต่อศาลปกครองระยอง ซึ่งศาลปกครองระยองได้มีคำพิพากษาให้บริษัท พีทีที โกลบอล เคมีคอล จำกัด (มหาชน) จ่ายค่าชดใช้ให้กับชาวประมงและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในปี 2561 (สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดระยอง, (2563: 1-3)

ตารางที่ 8-10 เหตุการณ์น้ำมันรั่วไหลในพื้นที่ EEC ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552-2556

วัน เดือน ปี	ชนิดน้ำมัน	ปริมาณ	สถานที่เกิดเหตุ	สาเหตุ
13 มีนาคม 2552 [1)]	คราบน้ำมันสีดำ	ไม่ทราบ (ลักษณะเป็นทางยาวประมาณ 600 เมตร	บริเวณหน้าท่าเรือบริษัท ศรีราชาฮาร์เบอร์ จำกัด (มหาชน)และท่าเทียบเรือ บริษัทสยามคอมเมอร์เชียลพอร์ท จำกัด (ศรีราชา ไซโล) ในพื้นที่อ่าวอุดม จังหวัดชลบุรี	ไม่ทราบ
27 กรกฎาคม 2553[1)]	น้ำมันเตา	ไม่ทราบ (ปนเปื้อนกับขยะบนชายหาด ระยะทาง ยาวประมาณ 300 เมตร และปนเปื้อนบนหาดหินกินพื้นที่ประมาณ 200 ตารางเมตร)	บริเวณชายหาด “บ้านพักเรือนน้ำ” ของโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา สภากาชาดไทย อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี	ไม่ทราบ
2 สิงหาคม 2554[1)]	คราบน้ำมันสีดำและสีรุ้ง	79 ตัน (โดยได้รับแจ้งว่าเป็นน้ำมันเชื้อเพลิงเรือ และดีเซล 67 และ 12 ตัน ตามลำดับ)	บริเวณหน้าท่าเทียบเรือเคอร์รี่ สยามซีพอร์ต ต.ทุ่งสุขลา อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี	รั่วไหลจากเรือบรรทุกเหล็กสัญชาติปานามา ชื่อ Unison Vigor ที่จมกรณีเรือชื่อ Unison Vigor โดนกับเรือชื่อ Ocean Flavor
1 มกราคม 2555[1)]	น้ำมันเตา	ไม่ทราบ	บริเวณหน้าท่าเทียบเรือเคอร์รี่ สยามซี พอร์ต ต.ทุ่งสุขลา อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี	รั่วไหลจากเรือบรรทุกเหล็กสัญชาติปานามา ชื่อ Unison Vigor ที่จมกรณีเรือชื่อ Unison Vigor ชนกับเรือชื่อ Ocean Flavor เมื่อ 2 สิงหาคม 2554 และใช้ทุ่นกักน้ำมันล้อม เรือที่จมอยู่ไว้เพื่อจำกัดการเคลื่อนตัวของ คราบน้ำมันที่ยังคงค้างในเรือให้อยู่ภายในวงล้อมของทุ่น และรอการกู้ขึ้นมาบนผิวน้ำใน โอกาสต่อไป
12 มกราคม 2556[1)]	คราบน้ำมันสีดำ	ไม่ทราบ (กว้างประมาณ 30 เมตร ยาวประมาณ 80 เมตร)	บริเวณท่าเรือ B5 ท่าเรือแหลมฉบัง	ปล่อยทิ้งจากเรือ M.V. SITC Inchon สัญชาติฮ่องกง
29 มกราคม 2556[1)]	คราบน้ำมันสีน้ำตาล (ลักษณะเป็นแผ่นและหยดน้ำมันขนาดเล็ก	ประมาณ 700 ลิตร	บริเวณหน้าท่าเรือศรีราชาฮาร์เบอร์ เขต อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี	ไม่ทราบ
22 กุมภาพันธ์ 2556[1)]	น้ำมันเตา (คราบน้ำมันสีดำ)	ไม่ทราบ	บริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศตะวันตกของ ท่าเรือศรีราชาฮาร์เบอร์ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี	ไม่ทราบ
27 กรกฎาคม 2556[1)]	คราบน้ำมันสีดำ	หาดทรายกลายเป็นสีดำ ตลอดเกือบ 1 กิโลเมตร โดยถูกคลุมด้วยคราบ น้ำมันหนาถึง 20-30 เซนติเมตรและลงทะเลไปถึง 200 เมตร	บริเวณท่าเทียบเรือนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ 20 กิโลเมตร แต่น้ำมันที่รั่ว ออกมาสกัดไว้ไม่อยู่ คลื่นลมทะเลพัดแรงจนคราบน้ำมันเข้ามาถึงชายฝั่งอ่าวพร้าว เกาะเสม็ด	ท่อน้ำมันในเรือบรรทุกน้ำมันดิบ 50,000 ลิตร ของบริษัทพีทีที โกลบอล เคมิคอล จำกัด (มหาชน) แตก
25 มกราคม 2565[1)]	คราบน้ำมันกระจายกลางทะเล		ห่างจากท่าเรือมาบตาพุดไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 20 กิโลเมตร	ท่อน้ำมันดิบใต้ทะเลของบริษัท สตาร์ ปิโตรเลียม รีไฟน์นิ่ง จำกัด มหาชน รั่วไหล

ที่มา : [1)] กรมเจ้าท่า (2556: 4)

[2)] ไทยโพสต์ (2565: 1-2)

8.5.5 สถานการณ์สิ่งแวดล้อมภาคตะวันออก

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2562: 3-11,12) ได้รายงานถึงสถานการณ์สิ่งแวดล้อมชายฝั่งทะเลตะวันออกไว้ดังนี้

(1) ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและมลพิษสิ่งแวดล้อม ผลจากการขยายตัวเมือง ภาคการผลิตทั้งทางด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการท่องเที่ยวละการบริการทำให้มีการใช้และทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าไม้ แหล่งน้ำ ดิน และทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งไปเป็นจำนวนมาก และเกินกว่าศักยภาพของธรรมชาติจะสามารถฟื้นฟูสภาพให้เกิดทดแทนกลับคืนดังเดิมได้โดยเร็ว

การขยายพื้นที่ทำการเกษตรไปในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม ปลูกพืชเชิงเดียวเป็นเวลานานและใช้สารเคมีจำนวนมากได้ก่อให้เกิดปัญหามลภาวะ ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดต่ำลงและมีการชะล้างพังทลายสูง นอกจากนี้ยังมีการจับสัตว์น้ำโดยไม่ถูกวิธีทำให้สัตว์น้ำตามธรรมชาติลดลงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งพื้นที่ป่าชายเลนในแต่ละจังหวัดลดลงไปจากเดิมมาก เนื่องจากการบุกรุกเพื่อทำนากุ้ง ซึ่งถึงแม้ว่าจะได้พยายามหาทางแก้ไขอย่างต่อเนื่องตลอดมา แต่ปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อมยังเป็นปัญหาที่รุนแรงและเรื้อรัง ซึ่งหากมิได้รับการแก้ไขจัดการอย่างถูกวิธีและมีประสิทธิภาพ ก็จะเป็นข้อจำกัดที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด

การขยายตัวด้านอุตสาหกรรม กิจการอสังหาริมทรัพย์ ทำให้ขาดการควบคุมและบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม การพัฒนาอุตสาหกรรมต่างๆ ของภาครัฐและเอกชนบางแห่งเริ่มมีปัญหาเรื่องการบริหารจัดการด้านมลพิษที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิต ได้แก่ ปัญหามลพิษทางอากาศจากอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ปัญหาการจัดการกากของเสียอุตสาหกรรม ปัญหามลพิษทางน้ำและสารโลหะหนักที่ลงไปในแหล่งน้ำต่างๆ เป็นต้น การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยังไม่มีการติดตาม ตรวจสอบผลการดำเนินการอย่างเป็นระบบ รวมทั้ง ยังขาดความโปร่งใส การใช้หลักธรรมาภิบาล และการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนยังไม่มีการดำเนินการอย่างจริงจัง

การพัฒนาในพื้นที่ทั้งภาคอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว และที่อยู่อาศัยของชุมชนที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้สูญเสียทรัพยากรสำคัญไปมาก โดยเฉพาะป่าไม้ ที่ดิน และแหล่งน้ำ นำผืนป่าไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย เพราะพื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัยเดิมก็ถูกนำไปใช้เพื่ออุตสาหกรรม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการสูญเสียการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบเดิม ทรัพยากรเสื่อมโทรม เช่น ป่าชายเลนบริเวณอ่าวชลบุรี และการกัดเซาะชายฝั่งบริเวณบางแสน พัทยา บางเสร่ คลองตำหรุ เป็นต้น เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมพังทลายของชายฝั่งทะเล เนื่องจากขาดมาตรการควบคุมและจัดการที่เหมาะสม ปริมาณน้ำเสียชุมชนและขยะมูลฝอยชุมชน มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเนื่องเป็นเมืองอุตสาหกรรม/ท่องเที่ยว

(2) ปริมาณน้ำไม่เพียงพอตามความต้องการของผู้บริโภค จากการขยายตัวของเมืองและที่อยู่อาศัย แหล่งอุตสาหกรรม และแหล่งท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว ได้ส่งผลให้เกิดความต้องการใช้น้ำเพื่อนำมาใช้ในกระบวนการผลิต บริการและอุปโภคบริโภคปริมาณมาก ประกอบกับสภาพภูมิประเทศของพื้นที่เป็นลูกระนาด และมีแม่น้ำสายสั้นๆ ลักษณะดินในหลายพื้นที่เป็นดินร่วนปนทรายและเป็นดินทราย จึงทำให้การกักเก็บน้ำของดินไม่ดีนัก ส่งผลให้ในฤดูฝน แม้จะมีปริมาณฝนตกมาก แต่แหล่งน้ำตามธรรมชาติและทรัพยากรดินไม่สามารถกักเก็บน้ำได้ จึงส่งผลให้เกิดความไม่เพียงพอต่อการใช้น้ำในฤดูแล้ง แหล่งน้ำสำหรับการพัฒนามีจำกัดในการรองรับการขยายตัวในอนาคต จนก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในการจัดการน้ำขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร การที่พื้นที่เกษตรส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ปลูกไม้ผล ซึ่งต้องการใช้น้ำในปริมาณสูง แต่น้ำที่มีอยู่ในปัจจุบันถูกดึงไปใช้ในส่วนของภาคอุตสาหกรรมปริมาณมาก ซึ่งแนวโน้มการขยายตัวของความต้องการใช้น้ำของภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ปริมาณน้ำที่มีในพื้นที่เริ่มไม่เพียงพอต่อความต้องการ ประกอบกับ

บางพื้นที่ขาดแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ เมื่อเกิดภาวะฝนทิ้งช่วงทำให้เกษตรกรได้รับความเดือดร้อนจำนวนมาก ความไม่เป็นธรรมในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์เป็นสาเหตุหนึ่งของความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำในสังคม

(3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่สามารถดำเนินการด้านการจัดการมลพิษจากการพัฒนาอุตสาหกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขาดบุคลากร เครื่องมือ และความรู้ความเข้าใจในการจัดการและแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ รวมทั้งผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้ให้ความสนใจต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง

(4) การบริหารจัดการระบบฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมยังไม่มีประสิทธิภาพ และเป็นมาตรฐานเดียวกัน รวมถึงไม่มีความครอบคลุม และไม่มีการบูรณาการร่วมกันกับฐานข้อมูลอื่น ทำให้ไม่มีการพัฒนาและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

(5) การควบคุมการเติบโตของเมืองยังไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานอย่างไม่เป็นระเบียบ เนื่องจากการเติบโตของเมืองและการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ผ่านมาเป็นไปตามแรงผลักดันทางเศรษฐกิจที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้มีการขยายตัวของที่พักอาศัย โรงงานอุตสาหกรรม และศูนย์ธุรกิจการค้าไปตามถนนสายหลัก และขยายตัวออกไปอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ส่งผลให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินปะปนกัน ระหว่างที่อยู่อาศัย อาคารพาณิชย์ โรงงานอุตสาหกรรม และพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้มีผลต่อการวางระบบโครงข่าย บริการขั้นพื้นฐาน และก่อให้เกิดปัญหาในพื้นที่ตามมามากมาย

8.6 การคัดค้านของภาคประชาชน

จากการเกิดปัญหากระทบต่อประชาชนทั้งด้านมลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำและการกำจัดขยะและของเสียอันตราย ในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดมาตั้งแต่ พ.ศ. 2540 อย่างต่อเนื่องนั้นได้มีการเรียกร้องจากประชาชนให้มีการแก้ไข แต่มีความล่าช้าในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ประชาชนจึงได้รวมตัวกันฟ้องต่อศาลปกครองในเวลาต่อมา สาระสำคัญในหัวข้อนี้จะมี 3 เรื่องคือ (1) การคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน (2) การคัดค้านการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเหล็ก และ (3) การฟ้องร้องของประชาชนต่อศาลปกครอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

8.6.1 การคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน

ในปี พ.ศ.2550 ได้มีการคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินแห่งที่สองที่จะก่อสร้างในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ในวันที่ 3-5 กันยายน 2550 โดยการปิดถนนสุขุมวิท 3 วันผู้เข้าชุมนุมกว่า 20,000 คน จนสามารถหยุดยั้งการสร้างโรงงานได้ (เครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก, 2553: 88-93)

8.6.2 การคัดค้านการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเหล็ก

เนื่องจากมีผลจากการศึกษาของสถาบันเหล็กและเหล็กกล้าแห่งประเทศไทย ได้มีความเห็นว่าพื้นที่ที่เหมาะสมแห่งหนึ่งที่จะจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเหล็กได้คือ ที่อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ในปี พ.ศ.2554 แต่ประชาชนคัดค้าน เพราะเกรงว่าโรงงานเหล็กจะนำถ่านหินมาเป็นเชื้อเพลิงที่จะปล่อยซัลเฟอร์ไดออกไซด์เมื่อลมตะวันตกพัดเข้ามา ก็จะนำฝนกรดเข้ามาที่อำเภอแหลมสิงห์ อำเภอเมือง อำเภอขลุง และเขาสระบาป ส่งผลกระทบโดยตรงต่อประชาชนที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร รวมทั้งพื้นที่ชุ่มน้ำ คือ ลุ่มน้ำเวฬุด้วย (ผู้จัดการออนไลน์, 2554: 1-2)

8.6.3 การยื่นฟ้องของประชาชนต่อศาลปกครอง

(1) ผลจากการพิพากษาของศาลปกครองระยอง

ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ซึ่งได้รับผลกระทบจากมลพิษจากโรงงานต่างๆ ได้ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองระยอง เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2550 เรื่อง คดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควรในกรณีที่ประชาชนร้องขอให้มีการประกาศเขตควบคุมมลพิษบริเวณนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด

ศาลปกครองระยองได้พิพากษาคดีหมายเลขดำที่ 192/2550 และหมายเลขแดงที่ 32/2552 ตามคำฟ้องของภาคประชาชน เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2552 ไว้ดังนี้

“พิพากษาให้ผู้ถูกฟ้องคดีประกาศให้เขตเทศบาลเมืองมาบตาพุดทั้งหมด รวมทั้งตำบลเนินพระ ตำบลมาบข่า และตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง ทั้งตำบล ตลอดจนท้องที่ตำบลบ้านฉาง อำเภอบ้านฉาง ทั้งตำบล เป็นเขตควบคุมมลพิษ เพื่อดำเนินการควบคุม ลด และขจัดมลพิษ ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายต่อไป ทั้งนี้ให้ดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในกำหนดหกสิบวันนับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษา”
(ศาลปกครองระยอง, 2552: 71)

(2) คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด

ศาลปกครองระยองได้พิพากษาคดีหมายเลขดำที่ อ.326/2552 คดีหมายเลขแดงที่ อ.921/2560 เรื่องคดีพิพาทเกี่ยวกับการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยต่อหน้าที่ตามกฎหมายให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร (อุทธรณ์คำพิพากษา) เนื่องจากหลังจากที่ศาลปกครองระยองได้พิพากษาให้ คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติประกาศเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและบริเวณใกล้เคียงเป็น “เขตควบคุมมลพิษ”เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2552 ดังกล่าวข้างต้นแล้ว คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้ยื่นอุทธรณ์ต่อศาลปกครองสูงสุดและต่อมาศาลปกครองสูงสุดได้มีคำพิพากษาเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2560 ไว้ดังนี้

“ในระหว่างการพิจารณาของศาลปกครองสูงสุด ผู้ถูกฟ้องคดีได้มีประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ 32 (พ.ศ.2552) เรื่องกำหนดให้ท้องที่เขตตำบลมาบตาพุด ตำบลห้วยโป่ง ตำบลเนินพระ และตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ทั้งตำบล ตำบลมาบข่า อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยองทั้งตำบล และตำบลบ้านฉาง อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยองทั้งตำบล รวมทั้งพื้นที่ทะเลภายในแนวเขต เป็นเขตควบคุมมลพิษ ฉบับลงวันที่ 30 เมษายน 2552 แล้ว อันเป็นการปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้น กรณีทำให้เหตุการณ์ฟ้องคดีนี้ หมดสิ้นไป โดยผู้ถูกฟ้องคดีได้ปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้นแล้วศาลจึงไม่จำต้องออกคำบังคับให้ผู้ถูกฟ้องคดีประกาศให้ท้องที่เขตเทศบาลเมืองมาบตาพุดและพื้นที่ข้างเคียงดังกล่าวเป็นเขตควบคุมมลพิษอีกต่อไป จึงมีคำสั่งให้จำหน่ายคดีออกจากสารบบความ” (ศาลปกครองสูงสุด, 2560: 90-91)

8.7 การแก้ไขปัญหามลพิษในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด

8.7.1 แผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง)

จากการที่ศาลปกครองสูงสุด ได้พิพากษาให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติดำเนินการตามคำพิพากษาของศาลปกครองระยอง เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2560 กรณีการประกาศเขตควบคุมมลพิษมาบตาพุดนั้น ในการประกาศแผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) ที่ประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 138 ตอนพิเศษ 44 ง ลงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2564 นั้น ได้มีการกำหนดการแก้ไขปัญหาไว้ใน กิจกรรมปฏิรูปที่ 4 ปฏิรูประบบการบริหารจัดการเขตควบคุมมลพิษ กรณีเขตควบคุมมลพิษมาบตาพุด ไว้ดังนี้

“การประกาศเขตควบคุมมลพิษเป็นกลไกและเครื่องมือตามมาตรา 59 ของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 เพื่อการแก้ไขจัดการปัญหาในพื้นที่ที่มีปัญหามลพิษซึ่งมีแนวโน้มจะร้ายแรงถึงขนาดเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน หรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบเสียหายต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษากำหนดให้ท้องที่นั้นเป็นเขตควบคุมมลพิษ เพื่อดำเนินการควบคุม ลด และขจัดมลพิษได้ จนถึงปัจจุบันคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้มีการออกประกาศเขตควบคุมมลพิษแล้ว รวม 18 พื้นที่อยู่ใน 13 จังหวัด ทั้งนี้ ยังไม่มีการดำเนินการลดและขจัดมลพิษในพื้นที่เขตควบคุมมลพิษที่ประกาศไว้จนสถานการณ์และคุณภาพสิ่งแวดล้อมกลับสู่ภาวะปกติ และสามารถยกเลิกประกาศเขตควบคุมมลพิษได้

ในกรณีเขตควบคุมมลพิษมาบตาพุดนั้น ได้มีประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ 32 (พ.ศ.2552) ลงวันที่ 30 เมษายน พ.ศ.2552 กำหนดให้ตำบลมาบตาพุด ตำบลห้วยโป่ง ตำบลเนินพระ ตำบลทับมา อำเภอเมือง ตำบลมาบข่า อำเภอนิคมพัฒนา และตำบลบ้านฉาง อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง ทั้งตำบล รวมทั้งพื้นที่ทะเลภายในแนวเขต เป็นเขตควบคุมมลพิษ อย่างไรก็ดี ยังคงมีปัญหามลพิษหลายด้านเกิดขึ้นอยู่ในพื้นที่ ทำให้ประชาชนมีความไม่เชื่อมั่นต่อการดำเนินงานของภาครัฐ และส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ในระยะต่อไปตามนโยบายและโครงการพัฒนาพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) ดังนั้นจึงควรเร่งรัดดำเนินการควบคุม ลด และขจัดมลพิษให้สำเร็จตามเป้าหมายและเจตนารมณ์ของการประกาศเขตควบคุมมลพิษ ทำให้สถานการณ์สิ่งแวดล้อมกลับสู่ภาวะปกติ สร้างความเชื่อถือยอมรับจากประชาชนในพื้นที่และเป็นผลงานปฏิรูปสำคัญด้านระบบการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามที่กำหนดไว้ในแผนการปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”

โดยมีการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดดังนี้

(1) เป้าหมาย

(1.1) ควบคุม ลด และขจัดมลพิษที่เกินค่ามาตรฐาน

(1.2) การยกเลิกประกาศเขตควบคุมมลพิษมาบตาพุด

(2) ตัวชี้วัด

(2.1) คุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตควบคุมมลพิษมาบตาพุดเป็นไปตามค่าเกณฑ์มาตรฐานและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

(2.2) ออกประกาศยกเลิกเขตควบคุมพิษมาบตาพุด

ทั้งนี้ได้กำหนดให้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติดำเนินการให้เสร็จภายใน 2 ปี (พ.ศ.2564-2565) โดยมีขั้นตอน 8 ขั้นตอนดังนี้

(1) ขั้นตอนที่ 1 ทบทวนผลจากการปฏิบัติตามมาตรการของเขตควบคุมมลพิษ และจัดลำดับความสำคัญของผลกระทบสิ่งแวดล้อมในเขตควบคุมมลพิษโดยให้มีการทบทวน ปัจจัยอ่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ความสามารถในการรองรับด้านสิ่งแวดล้อม และผลกระทบด้านสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่

(2) ขั้นตอนที่ 2 เพิ่มกลไกในการดำเนินงานของผู้ว่าราชการจังหวัดในการเป็นผู้กำกับดูแลการดำเนินการของเจ้าพนักงานท้องถิ่นตามมาตรา 60 ตามแผนปฏิบัติการเพื่อลดและขจัดมลพิษโดยการเพิ่มรูปแบบและวิธีการของการสั่งการต่อเจ้าหน้าที่รัฐในส่วนภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินแผนงานเพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างบูรณาการและเป็นเอกภาพ

(3) ขั้นตอนที่ 3 เสนอของบประมาณที่เพียงพอสำหรับการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการลดและขจัดมลพิษ รวมทั้ง การใช้งบประมาณจากกองทุนสิ่งแวดล้อม (มาตรา 61 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535)

(4) ขั้นตอนที่ 4 ออกกฎระเบียบในการลงโทษ/เก็บค่าใช้จ่ายเพื่อการป้องกันและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมจากผู้ที่ก่อมลพิษสิ่งแวดล้อมในเขตควบคุมมลพิษ และกำหนดวิธีการใช้งบประมาณที่สามารถกลับมาดำเนินการเพื่อลดและขจัดมลพิษในพื้นที่เขตควบคุมมลพิษนั้น

(5) ขั้นตอนที่ 5 ประสานติดตาม และเร่งรัดการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการและมาตรการที่ได้รับการปรับปรุงแล้วในเขตควบคุมมลพิษ

(6) ขั้นตอนที่ 6 เสนอร่างประกาศยกเลิกเขตควบคุมมลพิษ ต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติพิจารณาให้ความเห็นชอบ

(7) ขั้นตอนที่ 7 ประกาศยกเลิกเขตควบคุมมลพิษมาบตาพุด เมื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาได้สำเร็จตามเกณฑ์ชี้วัดที่กำหนด

(8) ขั้นตอนที่ 8 กำหนดมาตรการพิเศษทางกฎหมายด้านป้องกันและควบคุมมลพิษคงไว้ในพื้นที่แทนประกาศเขตควบคุมมลพิษ

8.7.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13

หมุดหมายเลขที่ 8 ไทยมีพื้นที่และเมืองอัจฉริยะที่น่าอยู่ ปลอดภัย เติบโตได้อย่างยั่งยืน โดยระบุว่า “มูลค่าการลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพิ่มขึ้นตามเป้าหมายในแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 ประเด็น 9 เขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกมีมูลค่าการลงทุน 500,000 ล้านบาท พื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคใต้มีมูลค่าการลงทุน 100,000 ล้านบาท และเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนมีมูลค่า 10,000 ล้านบาท” (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ก: 97)

8.8 สรุป

การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard : ESB) ได้ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่สามารถถอดเป็นบทเรียนได้ รวม 7 เรื่อง คือ (1) ความเห็นภายหลังการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกของผู้มีส่วนได้เสียในปัจจุบัน (2) ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ (3) ผลกระทบด้านสังคม (4) ผลกระทบด้านสุขภาพ (5) ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (6) การคัดค้านของประชาชน และ (7) การแก้ไขปัญหา

8.8.1 ความเห็นภายหลังการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกของผู้มีส่วนได้เสียในปัจจุบัน

เนื่องจากการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (ESB) ได้มีผลกระทบหลายด้านทั้งทางบวกและทางลบ หัวข้อนี้จะเป็นการทบทวนความเห็นของผู้มีส่วนได้เสียหลังจากมีการพัฒนาแล้วจากผู้มีส่วนได้เสีย รวม 2 กลุ่ม คือ (1) หน่วยงานของรัฐ (2) ผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ

ความเห็นจากหน่วยงานรัฐมีดังนี้

(1) สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) มีความเห็นว่า ESB ประสบความสำเร็จ มีโครงสร้างพื้นฐานที่แข็งแกร่ง สามารถลงทุนโครงการพัฒนาอีกครั้งหนึ่ง

(2) สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) มีความเห็นดังนี้ (2.1) ระบุในแผนงานระเบียงเศรษฐกิจ ในปี 2559 ว่าในพื้นที่ ESB ด้านสิ่งแวดล้อมยังมีปัญหาลักลอบทิ้งขยะ ตามที่สาธารณะ น้ำเสีย และมลพิษทางอากาศ (2.2) ระบุในเป้าหมายในแผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) พ.ศ. 2564 ได้มีความเห็นว่าใน พื้นที่จังหวัดระยอง ต้องควบคุม ลดและขจัดมลพิษที่เกินค่ามาตรฐาน และยกเลิกประกาศเขตควบคุมมาบตาพุด ภายในปี 2565 และ (2.3) ระบุในกรอบแผนพัฒนาภาคในปี 2564 ว่าการขับเคลื่อนในแผน ฉบับที่ 12 (ปี 2560-2562) สศช. ระบุว่าไม่สามารถดำเนินการได้ครอบคลุมทุกเป้าหมายการพัฒนาที่กำหนดไว้

(3) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ทส.) สรุปในปี 2562 ว่าในพื้นที่มาบตาพุด เกิดมลพิษสิ่งแวดล้อม ขาดประสิทธิภาพการกำกับ ตรวจสอบ และจัดการมลพิษ

(4) กรมควบคุมมลพิษ (คพ.) รายงานในปี 2564 ว่ายังคงมีสารอินทรีย์ระเหยง่าย (VOC) ในพื้นที่มาบตาพุด เกินค่าเฝ้าระวัง

ตัวอย่างความเห็นสื่อสิ่งพิมพ์และนักวิชาการ มีดังนี้ (1) โศกนาฏกรรม มาบตาพุด บทความจากในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ (2555) (2) มาบตาพิษ บทความจากในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ (2555) (3) บาดแผล.... ของภาคตะวันออก โดย บรรจง นะแส (2555) และ (4) บทสรุป 10 ปี คดีมาบตาพุด เขตควบคุมมลพิษกับต้นทุนราคาสูงลิ่วที่สังคมต้องจ่ายกันเอง โดย เอกพล บันลือ (2560) นอกจากนี้ยังมีบทความที่เป็นผลจากมาบตาพุดเป็นบทเรียนสู่พื้นที่อื่นๆ คือ

(1) สงขลา-สตูล ก้าวสู่จังหวัดอุตสาหกรรมหนัก : สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ (2554)

(2) การคัดค้านการพัฒนาอุตสาหกรรม อ.จะนะ จ.สงขลา โดย กป.อพช ใต้ (2550)

นอกจากนี้ได้ทบทวนผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (ESB) รวม 5 ด้าน คือ (1) เศรษฐกิจ (2) สังคม (3) สุขภาพ (4) สิ่งแวดล้อม และ(5) การคัดค้านของประชาชน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

8.8.2 ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

มีผลให้ผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัวต่อปีของจังหวัดระยอง ในปี 2562 สูงที่สุด ของประเทศไทย คือ 988,748 บาทต่อปี จังหวัดชลบุรีอันดับที่ 3 และจังหวัดปราจีนบุรี อันดับที่ 4

8.8.3 ผลกระทบด้านสังคม มี 4 เรื่อง คือ (1) ขาดโครงสร้างพื้นฐาน จราจร/น้ำประปา (2) ที่อยู่อาศัยแออัด (3) ความปลอดภัย/อาชญากรรม และ(4) ยาเสพติด

8.8.4 ผลกระทบด้านสุขภาพ มี 2 เรื่อง คือ (1) การเจ็บป่วยจากมลพิษทางอากาศ และ(2) ระบบทางเดินหายใจ มะเร็ง ฯลฯ

8.8.5 ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม มี 4 เรื่อง คือ **(1**) คุณภาพแหล่งน้ำธรรมชาติ (2) การกัดเซาะชายฝั่ง (3) การรั่วไหลของน้ำมันลงสู่ทะเล และ (4) การกำจัดขยะ

8.8.6 การคัดค้านของประชาชน มี 3 เรื่อง คือ (1) โรงไฟฟ้าถ่านหิน พ.ศ. 2550 (2) นิคมอุตสาหกรรมเหล็ก พ.ศ.2554 และ (3) การยื่นฟ้องศาลปกครองระยองให้มีการประกาศเขตควบคุมมลพิษมาบตาพุด พ.ศ. 2550

8.8.7 การแก้ไขปัญหา

(1) แผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) พ.ศ.2564

(1.1) ต้องควบคุม ลด และขจัดมลพิษที่เกินค่ามาตรฐาน

(1.2) การยกเลิกประกาศเขตควบคุมมลพิษ

(2) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 หมุดหมายเลขที่ 8 ไทยมีพื้นที่และเมืองอัจฉริยะที่น่าอยู่ ปลอดภัย เติบโตได้อย่างยั่งยืน โดยระบุว่า

“มูลค่าการลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพิ่มขึ้นตามเป้าหมายในแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติพ.ศ. 2561-2580 ประเด็น 9 เขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกมีมูลค่าการลงทุน 500,000 ล้านบาท พื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคใต้มีมูลค่าการลงทุน 100,000 ล้านบาท และเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน มีมูลค่า 10,000 ล้านบาท”

เอกสารอ้างอิง

1. กรมเจ้าท่า. 2556. ***เหตุการณ์น้ำมันรั่วไหลในภาคตะวันออก พ.ศ. 2552-2556.***

2. กรมควบคุมมลพิษ.2563. ***รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี 2563***. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

3. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.2562.***แผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ.2561-2564.***

4. กรมควบคุมโรค. 2563. ***สรุปสถานการณ์ด้านสุขภาพในพื้นที่ EEC.***

5. คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ (กป.อพช.ใต้). 2550. ***เสียงใต้....ในเสียงประเทศ. ข้อเสนอทางนโยบาย ขององค์กรประชาชนภาคใต้.***

6. เครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก. 2553. ***ยังมีตะวันที่มาบตาพุด : รวมพลังหยุดโรงไฟฟ้าถ่านหิน.*** มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.

7. ชาตรี บุนนาก.2560. ***ประวัติศาสตร์การต่อสู้ของชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม เขตมาบตาพุด จังหวัดระยอง.*** วารสารการเมืองการเมือง การบริหารและกฎหมาย ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 หน้า 484-516 มหาวิทยาลัยบูรพา.

8. เดชรัต สุขกำเนิด วิชัย เอกพลากร และปัตพงษ์ เกษสมบูรณ์. 2545. ***การประเมินผลกระทบทางสุขภาพเพื่อการสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ : แนวคิด แนวทางและแนวปฏิบัติ.*** สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

9. ไทยโพสต์. 2565. ***น้ำมันรั่วลงทะเลซ้ำซาก บทเรียนที่ไม่เคยแก้ไข.*** วันอังคาร 15 กุมภาพันธ์ 2565 www.thaipost.net. สืบค้น 16 กุมภาพันธ์ 2565.

10. เนตรทราย นิสสัยสุข. 2556. ***ผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอิสเทิร์นซีบอร์ด ระยองกรณีศึกษาชุมชนตำบลมาบยางพร อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง***. วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยบูรพา.

11. บรรจง นะแส. 2555. ***บาดแผล....ของภาคตะวันออก***. ผู้จัดการออนไลน์ วันที่ 5 มีนาคม 2555. http://mgronline.com.

12. ปาริชาติ ศิวะรักษ์ สมบัติ แซ่แฮ เดชรัช สุขกำเนิด กลุ่มศึกษาและรณรงค์ มลภาวะอุตสาหกรรม และรุ่งทิพย์ สุขกำเนิด. 2545. ***แผนภูมิภาคกับสุขภาพคนไทยวันนี้.*** เอกสารประกอบการปฏิรูปสุขภาพ ในการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ วันที่ 8-9 สิงหาคม 2545.

13. ผู้จัดการออนไลน์. 2554. ***คนเมืองจันท์เตรียมพึ่งศาลปกครองหากโดนเลือกเป็นที่ตั้งนิคมเหล็ก.*** วันที่ 12 มกราคม 2554. www.mgronline.com.

14. เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง และวลัยพร มุขสุวรรณ .2546. ***การประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและพื้นที่ใกล้เคียง*** http://kb.hsri-or.th.

15. มณฑาทิพย์ กลิ่นสุกหอม. 2558. ***ผลกระทบด้านสังคมของการจัดตั้งสวนอุตสาหกรรมเครือสหพัฒน์ กรณีศึกษา : ชุมชนบ้านหนองขาม เทศบาลนครแหลมฉบัง.*** คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

16. ศรีศักดิ์ แสงนาม. 2556. ***การประเมินยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ค.ศ. 2000-2015.*** Journal of Nakornratchasima No.1 Jan-Feb 2013. P56-63.

17. ศิริโชค ประชุมพิทักษ์. 2561. ***ผลกระทบต่อชุมชนที่เกิดจากการตั้งนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก: กรณีของเทศบาลเมืองมาบตาพุด อำเภอเมืองจังหวัดระยอง.*** วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2561.

18. ศาลปกครองระยอง.2552. ***คำพิพากษาคดีดำหมายเลขดำ ที่ 19/2550 และหมายเลขแดงที่ 32/2552***

19. ศาลปกครองสูงสุด. 2560. ***คำพิพากษาคดีเขตควบคุมมลพิษในท้องที่เขตเทศบาลเมืองมาบตาพุดและพื้นที่ข้างเคียง.*** วันที่ 18 ตุลาคม 2560.

20. สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. 2545. ***สมุดปกขาว อุตสาหกรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืน.*** ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

21. สยามรัฐ. 2555ก. ***โศกนาฏกรรมมาบตาพุดซ้ำซาก.*** วันที่ 4 มิถุนายน 2555.www.siamrath.co.th/meb/.

22. สยามรัฐ.2555ข. ***มาบตาพิษ.*** วันที่ 4 มิถุนายน 2555.www.siamrath.co.th/web/.

23. สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ. 2554. ***สงขลา-สตูล ก้าวสู่ จังหวัดอุตสาหกรรมหนัก.***

24. สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. 2561***. แผนภาพรวมเพื่อการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (พ.ศ.2560-2565) บทที่ 4 เขตเศรษฐกิจพิเศษ : จุดประกายเติบโตของประเทศไทยในทศวรรษหน้า.***

25. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2559. ***แผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ.2560-2564) รายงานหลัก***.

26. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2524. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5.***

27. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2564. ***แผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง).***

28. สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดระยอง. 2563. ***ศาลอุทธรณ์สั่ง พีทีทีจีซี จ่ายชาวประมง 1.5 แสน ชดเชยเหตุน้ำมันรั่วปี 56.***

29. สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม.2542. ***รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2540.*** กรุงเทพฯ.

30. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.2547. ***รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2546.*** กรุงเทพฯ.

31. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.2549. ***รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2548.*** กรุงเทพฯ.

32. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม .2550. ***รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2549.*** กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

33. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.2554. ***รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2553.*** กรุงเทพฯ.

34. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2563. ***ผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัด แบบปริมาณลูกโซ่ ฉบับ พ.ศ. 2562.***

35. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2564ก. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13.***

36. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2564ข. ***กรอบแผนพัฒนาภาค พ.ศ.2566-2570.***

37. เอกพล บันลือ .2560. ***บทสรุป 10 ปี คดีมาบตาพุด เขตควบคุมมลพิษกับต้นทุนราคาสูงลิ่วที่สังคมต้องจ่ายกันเอง***. เดอะสแตนดาร์ดออนไลน์. วันที่ 18 ตุลาคม 2560. www.thestandard.co/10-years-of-map-taphut-case.

38. เอกวิทย์ มณีธร ศุภลักษณ์ เหลี่ยมวรางกูร และกุลญาดา เนื่องจำนงค์ .2559. ***การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในช่วงเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก*** คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา.

บทที่ 9

สถานภาพและทัศนคติของเกษตรกรและผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ ในภาคตะวันออกต่อแนวคิดการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

บทที่ 9

สถานภาพและทัศนคติของเกษตรกรและผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ ในภาคตะวันออกต่อแนวคิดการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

9.1 บทนำ

การสำรวจสถานภาพและทัศนคติของเกษตรกรและผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ ในภาคตะวันออกต่อแนวคิดการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ดำเนินการสำรวจโดยการสัมภาษณ์ในพื้นที่ 7 จังหวัด คือ ตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว

9.2 วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจทัศนคติของเกษตรกรและผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ ในภาคตะวันออกต่อแนวคิดการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

9.3 ระยะเวลาดำเนินการ

กุมภาพันธ์ – พฤศจิกายน 2565

9.4 สถานที่ดำเนินการ

พื้นที่ภาคตะวันออกรวม 7 จังหวัด คือ ตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว

9.5 ระเบียบวิธีการประเมินผล

9.5.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เกษตรกรและผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ

(1) แบบสัมภาษณ์เกษตรกรมีคำถามทั้งแบบปลายเปิดและปลายปิด รวม 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับสถานภาพของเกษตรกรและที่ดินที่ครอบครอง

ส่วนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับการขายที่ดินและราคาที่ดิน

ส่วนที่ 3 เป็นคำถามเกี่ยวกับความเห็นต่อโครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับภาคอุตสาหกรรม

ส่วนที่ 4 ความเห็นในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออก

(2) แบบสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ (นักธุรกิจด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ธุรกิจซื้อขายที่ดิน ธุรกิจการเกษตร นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) เป็นคำถามปลายเปิดมี 2 ส่วน คือ (1) ความเห็นในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และ (2) ความเห็นในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

แบบสัมภาษณ์ที่จัดทำขึ้นมีการทดสอบในพื้นที่ 7 จังหวัด คือ ตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว จังหวัดละ 3 ตัวอย่าง รวม 21 ตัวอย่าง ในเดือนกุมภาพันธ์ 2565

9.5.2 การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง

การกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ เป็นการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ของกลุ่มเกษตรกรมีจำนวน 70 ตัวอย่าง ส่วนกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียอื่นๆ จำนวน 32 ตัวอย่าง ในพื้นที่ 7 จังหวัด ของภาคตะวันออก

หลักการที่ใช้ในการกำหนดกลุ่มตัวอย่างได้ใช้หลักการของ Roscoe (1975: 184) ที่กำหนดไว้ว่า จำนวนตัวอย่างที่น้อยที่สุดที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ไม่ควรน้อยกว่า 30 ตัวอย่าง และไม่ควรเกิน 500 ตัวอย่าง

9.5.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

มีการเก็บข้อมูลดังนี้

(1) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เกษตรกรในภาคตะวันออก รวม 7 จังหวัด จำนวน 70 ตัวอย่าง

(2) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ (นักธุรกิจด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ธุรกิจซื้อขายที่ดิน ธุรกิจการเกษตร นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) ในภาคตะวันออก จำนวน 32 ตัวอย่าง

9.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้โปรแกรม Statistical Package for Social Science/Personal Computer (SPSS/PC) มาวิเคราะห์ข้อมูล

มีการสรุปผลการวิเคราะห์ด้วยค่าสถิติ ร้อยละ ซึ่งเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางประกอบการวิเคราะห์

9.7 ผลการศึกษา

9.7.1 ผลการสัมภาษณ์เกษตรกร

ส่วนที่ 1 สถานภาพของเกษตรกรและที่ดินที่ครอบครอง

(1) เพศผู้ให้สัมภาษณ์

ผลการสัมภาษณ์เกษตรกรจำนวน 70 ราย เป็นเพศชาย 48 ราย หรือร้อยละ 68.57 เป็นเพศหญิงจำนวน 22 ราย หรือร้อยละ 31.43 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-1

ตารางที่ 9-1 เพศผู้ให้สัมภาษณ์

ลำดับที่	อายุ	ราย	ร้อยละ
1	ชาย	48	68.57
2	หญิง	22	31.43
รวม		**70**	**100**

(2) อายุของเกษตรกร

ผลการสัมภาษณ์เกษตรกรจำนวน 70 ราย มีอายุในช่วง 51-55 ปีมากที่สุดจำนวน 21 ราย หรือร้อยละ 30.00 รองลงมาอยู่ในช่วง 56-60 จำนวน 16 ราย หรือร้อยละ 22.86 อายุมากกว่า 60 ปี จำนวน 11 ราย หรือร้อยละ 15.71 อายุ 46-50 ปี จำนวน 9 ราย หรือร้อยละ 12.86 อายุ 41-45 ปี จำนวน 8 ราย หรือร้อยละ 11.43 น้อยที่สุดคือช่วงอายุ 36-40 จำนวน 5 ราย หรือร้อยละ 7.14 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-2

ข้อมูลเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนเกษตรที่รายงานโดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2564: 4) อายุเฉลี่ยหัวหน้าครัวเรือนในปีเพาะปลูก 2563/2564 ในภาคกลางซึ่งรวมภาคตะวันออกไว้ด้วยมีค่าเฉลี่ย 58.83 ปี ซึ่งสูงกว่าช่วงอายุที่มากที่สุดคือ 51-55 ปี ที่ร้อยละ 30.00 ในการศึกษาครั้งนี้

ตารางที่ 9-2 อายุของเกษตรกร

ลำดับที่	อายุ	ราย	ร้อยละ
1	36-40	5	7.14
2	41-45	8	11.43
3	46-50	9	12.86
4	51-55	21	30.00
5	56-60	16	22.86
6	> 60	11	15.71
รวม		**70**	**100**

(3) สมาชิกในครัวเรือน

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3-4 คนมีมากที่สุดจำนวน 36 ราย หรือ ร้อยละ 51.43 รองลงมาคือ 1-2 คน จำนวน 28 ราย หรือร้อยละ 40.00 และ 5-6 คน จำนวน 6 ราย หรือร้อยละ 8.57 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-3

สมาชิกในครัวเรือนที่สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2564: 4) รายงานขนาดครัวเรือนในปีเพาะปลูก 2563/2564 ในภาคกลางซึ่งรวมภาคตะวันออกไว้ด้วยมีจำนวน 3.92 คนต่อครัวเรือน ซึ่งใกล้เคียงกับช่วงอายุที่มากที่สุดคือ 3-4 คน ที่มีร้อยละ 51.43 ในการศึกษาครั้งนี้

ตารางที่ 9-3 สมาชิกในครัวเรือน

ลำดับที่	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	ราย	ร้อยละ
1	1-2	28	40.00
2	3-4	36	51.43
3	5-6	6	8.57
รวม		**70**	**100**

(4) การประกอบอาชีพของสมาชิกในครัวเรือน

สมาชิกในครัวเรือนทำการเกษตรร่วมกับหัวหน้าครัวเรือนมากที่สุดจำนวน 41 ราย หรือร้อยละ 58.57 ทำงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว 5 ราย หรือร้อยละ 7.14 ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม 6 ราย หรือร้อยละ 8.57 ค้าขายจำนวน 4 ราย หรือร้อยละ 5.71 และกำลังศึกษา 14 ราย หรือร้อยละ 20 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-4

ตารางที่ 9-4 การประกอบอาชีพของสมาชิกในครัวเรือน

ลำดับที่	การประกอบอาชีพ	ราย	ร้อยละ
1	ทำการเกษตรร่วมกับหัวหน้าครัวเรือน	41	58.57
2	ทำงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว	5	7.14
3	ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม	6	8.57
4	ค้าขาย	4	5.71
5	กำลังศึกษา	14	20.00
รวม		**70**	**100**

(5) สาขาการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือน

สมาชิกในครัวเรือนศึกษาสาขาการเกษตรและสาขาอุตสาหกรรม จำนวนสาขาละ 4 ราย หรือร้อยละ 28.57 รองลงมาคือวิทยาศาสตร์การอาหารจำนวน 3 ราย หรือ ร้อยละ 21.43 สาขาการโรงแรม จำนวน 2 ราย หรือร้อยละ 14.29 และสาขาการบัญชี 1 ราย หรือร้อยละ 7.14 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-5

ตารางที่ 9-5 สาขาของสมาชิกในครัวเรือนที่กำลังศึกษา

ลำดับที่	สาขาที่สมาชิกในครัวเรือนกำลังศึกษา	ราย	ร้อยละ
1	การเกษตร	4	28.57
2	วิทยาศาสตร์การอาหาร	3	21.43
3	อุตสาหกรรม	4	28.57
4	การโรงแรม	2	14.29
5	บัญชี	1	7.14
รวม		**14**	**100**

(6) การจ้างลูกจ้างเพิ่มจากสมาชิกในครัวเรือนเพื่อทำการเกษตร

มีการจ้างลูกจ้างเพิ่มจากสมาชิกในครัวเรือนเพื่อทำการเกษตร จำนวน 27 ราย หรือร้อยละ 38.57 และไม่มีการจ้างลูกจ้างจำนวน 43 ราย หรือร้อยละ 61.43 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-6

ตารางที่ 9-6 การจ้างลูกจ้างเพิ่มจากสมาชิกในครัวเรือนเพื่อทำการเกษตร

ลำดับที่	การจ้างลูกจ้างเพิ่มจากสมาชิกในครัวเรือนเพื่อทำการเกษตร	ราย	ร้อยละ
1	มี	27	38.57
2	ไม่มี	43	61.43
รวม		**70**	**100**

(7) ประเภทลูกจ้าง

การจ้างลูกจ้างเพิ่มจากสมาชิกในครัวเรือนนั้นเป็นลูกจ้างประจำจำนวน 7 ราย หรือร้อยละ 25.93 และเป็นลูกจ้างชั่วคราวจำนวน 20 ราย หรือร้อยละ 74.07 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-7

ตารางที่ 9-7 ประเภทลูกจ้าง

ลำดับที่	ประเภทลูกจ้าง	ราย	ร้อยละ
1	ลูกจ้างประจำ	7	25.93
2	ลูกจ้างชั่วคราว	20	74.07
รวม		**27**	**100**

(8) ที่ตั้งที่ดินทำกินกับที่อยู่อาศัย

เกษตรกรในพื้นที่ศึกษามีที่ดินทำกินที่เดียวกับที่อยู่อาศัย จำนวน 48 ราย หรือร้อยละ 68.57 และมีที่ดินทำกินอยู่คนละที่กับที่อยู่อาศัย จำนวน 22 ราย หรือร้อยละ 31.42 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-8

ตารางที่ 9-8 ที่ตั้งที่ดินทำกินกับที่อยู่อาศัย

ลำดับที่	ที่ตั้งของที่ดินทำกินกับที่อยู่อาศัย	ราย	ร้อยละ
1	อยู่ที่เดียวกับที่อยู่อาศัย	48	68.57
2	อยู่คนละที่กับที่อยู่อาศัย	22	31.42
รวม		**70**	**100**

(9) ที่ตั้งที่ดินทำกินกับพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม

ที่ตั้งที่ดินทำกินของเกษตรกรกับพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม ระยะทาง 1-5 กิโลเมตร จำนวน 4 ราย หรือร้อยละ 5.71 ระยะทาง 6-10 กิโลเมตร จำนวน 8 ราย หรือร้อยละ 11.43 ระยะทาง 11-15 กิโลเมตร จำนวน 23 ราย หรือร้อยละ 32.86 ระยะทาง 16-20 กิโลเมตร จำนวน 21 ราย หรือร้อยละ 30.00 และระยะทางมากกว่า 20 กิโลเมตร จำนวน 14 ราย หรือร้อยละ 20 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-9

ตารางที่ 9-9 ระยะทางระหว่างที่ตั้งที่ดินทำกินกับพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม

ลำดับที่	ระยะทางระหว่างที่ตั้งที่อยู่อาศัยกับพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม (ก.ม.)	ราย	ร้อยละ
1	1-5	4	5.71
2	6-10	8	11.43
3	11-15	23	32.86
4	16-20	21	30.00
5	> 20	14	20.00
รวม		**70**	**100**

(10) ระยะทางระหว่างที่ตั้งที่ดินทำกินกับถนนสายหลัก

ที่ตั้งที่ดินของผู้ให้สัมภาษณ์อยู่ห่างจากถนนสายหลัก โดยแยกเข้าทางสายรองมีระยะทาง 11-15 กิโลเมตร และมากกว่า 20 กิโลเมตรมีจำนวน 14 รายเท่ากันหรือร้อยละ 20 รองลงมาคือระหว่าง 16-20 กิโลเมตร หรือร้อยละ 18.57 และมีที่ดินที่ตั้งอยู่ติดถนนสายหลักจำนวน 12 ราย หรือร้อยละ 17.14 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-10

ตารางที่ 9-10 ระยะทางระหว่างที่ตั้งที่ดินทำกินกับถนนสายหลัก

หน่วย: กิโลเมตร

ลำดับที่	ระยะทางระหว่างที่ตั้งที่ดินทำกินกับถนนสายหลัก	ราย	ร้อยละ
1	ติดถนนสายหลัก	12	17.14
2	1-5	8	11.43
3	6-10	9	12.86
4	11-15	14	20.00
5	16-20	13	18.57
6	> 20	14	20.00
รวม		**70**	**100**

(11) การใช้ที่ดินในปัจจุบัน

ผลการสัมภาษณ์เกษตรกรจำนวน 70 ราย มีการใช้ที่ดินปลูกไม้ผลมากที่สุดจำนวน 20 ราย หรือร้อยละ 28.57 รองลงมาปลูกไม้ยืนต้นจำนวน 14 ราย หรือร้อยละ 20 ปลูกพืชไร่จำนวน 12 ราย หรือร้อยละ 17.14 ทำนาจำนวน 10 ราย หรือร้อยละ 14.29 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-11

ตารางที่ 9-11 การใช้ที่ดินในปัจจุบัน

ลำดับที่	การใช้ที่ดิน	ราย	ร้อยละ
1	ทำนา	10	14.29
2	ปลูกพืชไร่	12	17.14
3	ไม้ผล	20	28.57
4	ไม้ยืนต้น	14	20.00
5	เลี้ยงสัตว์	9	12.86
6	เลี้ยงปลา	5	7.14
รวม		**70**	**100**

(12) การถือครองที่ดิน

ผู้ให้การสัมภาษณ์มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองมากที่สุดจำนวน 49 ราย หรือร้อยละ 70.00 รองลงมาคือ ที่ดินทำกินอยู่ในโครงการจัดที่ดินทำกิน 13 ราย หรือร้อยละ 18.57 และเช่าที่ดินทำกินจำนวน 8 ราย หรือร้อยละ 14.43 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-12

ตารางที่ 9-12 การถือครองที่ดิน

ลำดับที่	การถือครองที่ดิน	ราย	ร้อยละ
1	เป็นของตนเอง	49	70.00
2	โครงการจัดที่ดินทำกิน	13	18.57
3	เช่า	8	14.43
รวม		**70**	**100**

(13) ขนาดที่ดินที่ถือครอง

ที่ดินที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีขนาดถือครอง 5-10 ไร่ มากที่สุด จำนวน 21 ราย หรือร้อยละ 30 รองลงมาคือมากกว่า 50 ไร่ จำนวน 9 ราย หรือ ร้อยละ 12.86 ขนาด 11-15 ไร่ จำนวน 8 รายหรือร้อยละ 11.43 ขนาด 16-20 ไร่ 21-25 ไร่ และ 26-30 มีจำนวนเท่ากันคือ 7 ราย หรือร้อยละ 10 ขนาด 36-40 ไร่ จำนวน 6 ราย หรือร้อยละ 8.57 ขนาด 41-45 ไร่ จำนวน 3 ราย หรือร้อยละ 4.29 และขนาด 31-35 ไร่ มีจำนวน 2 ราย หรือร้อยละ 2.86 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-13

ตารางที่ 9-13 ขนาดที่ดินที่ถือครอง

หน่วย: ไร่

ลำดับที่	ขนาดที่ดินที่ถือครอง	ราย	ร้อยละ
1	5-10	21	30.00
2	11-15	8	11.43
3	16-20	7	10.00
4	21-25	7	10.00
5	26-30	7	10.00
6	31-35	2	2.86
7	36-40	6	8.57
8	41-45	3	4.28
9	46-50	-	-
10	> 50	9	12.86
รวม		**70**	**100**

(14) สถานภาพน้ำเพื่อการเกษตร

ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลถึงสถานภาพน้ำเพื่อการเกษตรว่ามีเพียงพอต่อการประกอบการเกษตร จำนวน 38 ราย หรือร้อยละ 54.29 และขาดแคลนจำนวน 32 ราย หรือ ร้อยละ 45.71 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-14

ตารางที่ 9-14 สถานภาพน้ำเพื่อการเกษตร

ลำดับที่	สถานภาพน้ำเพื่อการเกษตร	ราย	ร้อยละ
1	มีน้ำเพียงพอ	38	54.29
2	ขาดแคลนน้ำ	32	45.71
รวม		**70**	**100**

(15) ที่ตั้งที่ดินในและนอกเขตชลประทาน

ที่ดินของผู้ให้สัมภาษณ์อยู่ในเขตชลประทานจำนวน 12 ราย หรือร้อยละ 12.86 อยู่นอกเขตชลประทานจำนวน 58 ราย หรือร้อยละ 87.14 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-15

ตารางที่ 9-15 ที่ตั้งที่ดินในและนอกเขตชลประทาน

ลำดับที่	ที่ตั้งที่ดิน	ราย	ร้อยละ
1	ในเขตชลประทาน	12	12.86
2	นอกเขตชลประทาน	58	87.14
รวม		**70**	**100**

(16) ที่มาของน้ำเพื่อการเกษตรนอกเขตชลประทาน

ที่มาของน้ำเพื่อการเกษตรนอกเขตชลประทานของผู้ให้สัมภาษณ์ มาจากน้ำฝนและแหล่งน้ำของตนเองมากที่สุดจำนวน 32 ราย หรือร้อยละ 45.71 มาจากน้ำฝนและแหล่งน้ำธรรมชาติจำนวน 16 ราย หรือร้อยละ 22.85 และจากเฉพาะน้ำฝนจำนวน 10 ราย หรือร้อยละ 14.28 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-16

ตารางที่ 9-16 ที่มาของน้ำเพื่อการเกษตรนอกเขตชลประทาน

ลำดับที่	ที่มาของน้ำเพื่อการเกษตรนอกเขตชลประทาน	ราย	ร้อยละ
1	น้ำฝน	10	14.28
2	น้ำฝนและแหล่งน้ำธรรมชาติ	16	22.85
3	น้ำฝนและแหล่งน้ำของตนเอง	32	45.71
รวม		**58**	**100**

ส่วนที่ 2 การขายที่ดินและราคาที่ดิน

(1) การติดต่อเพื่อซื้อขายที่ดิน

ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลว่ามีผู้มาติดต่อขอซื้อที่ดินจำนวน 13 ราย หรือร้อยละ 18.57 ไม่มีผู้มาติดต่อขอซื้อจำนวน 57 ราย หรือร้อยละ 81.43 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-17

ตารางที่ 9-17 การติดต่อเพื่อซื้อขายที่ดิน

ลำดับที่	การติดต่อเพื่อซื้อขายที่ดิน	ราย	ร้อยละ
1	มี	13	18.57
2	ไม่มี	57	81.43
รวม		**70**	**100**

(2) ราคาที่ดิน

ราคาที่ดินที่ผู้มาติดต่อซื้อเสนอให้กับผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีเอกสารสิทธิ์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน ไร่ละประมาณ 1-2 ล้าน มีจำนวน 45 ราย หรือร้อยละ 64.28 ในราคาไร่ละ ห้าแสนบาทถึงหนึ่งล้านบาท มีจำนวน 16 ราย หรือร้อยละ 22.85 ราคามากกว่า 2 ล้านบาทมีจำนวน 9 ราย หรือ ร้อยละ 12.87 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-18

ราคาที่ดินที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้มีราคาต่ำกว่าที่ อรวรรณ จารุวัฒนะถาวร (2561: 1-2) ฐานเศรษฐกิจดิจิทัล (2565: 1-3) และ Windmill (2564: 1-2) ได้รายงานไว้ว่าราคาที่ดินมีการปรับตัวสูงขึ้นมาก[1)]

ตารางที่ 9-18 ราคาที่ดิน

ลำดับที่	ราคาที่ดิน	ราย	ร้อยละ
1	500,000-1,000,000	16	22.85
2	1,000,000-2,000,000	45	64.28
3	>2,000,000	9	12.87
รวม		**70**	**100**

(3) การขายที่ดิน

ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลว่ามีการขายที่ดินที่ครอบครองอยู่ไปบางส่วนจำนวน 7 ราย หรือร้อยละ 10.00 ส่วนที่ไม่ขายมีจำนวน 63 ราย หรือร้อยละ 90.00 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-19

การขายที่ดินจากการศึกษาครั้งนี้ต่ำกว่า REIC (2020: 114) ได้รายงานไว้เช่นในปี 2561 มีการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินเปล่าจำนวนมากถึง 45,212 แปลง มูลค่า 121,601 ล้านบาท [2)]

[1)] ดูรายละเอียดในข้อ 4.2.2 หน้า 4-4

[2)] ดูรายละเอียดในบทที่ 4 หัวข้อ 4.5.4 หน้า 4-13

ตารางที่ 9-19 การขายที่ดิน

ลำดับที่	การขายที่ดิน	ราย	ร้อยละ
1	ขายบางส่วน	7	10.00
2	ไม่ขาย	63	90.00
รวม		**70**	**100**

(4) เหตุผลที่ขายที่ดิน

เหตุผลของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ขายที่ดินบางส่วนนั้น คือ นำเงินมาลงทุนด้านการเกษตรมากที่สุดจำนวน 3 ราย หรือร้อยละ 42.85 รองลงมาคือนำเงินมาใช้หนี้จำนวน 2 ราย หรือร้อยละ 28.57 ส่วนเหตุผลอื่นคือ นำเงินมาใช้จ่ายในการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือน และนำเงินไปซื้อที่ดินสำรองในจังหวัดอื่นจำนวน 1 ราย เท่ากัน หรือร้อยละ 14.29 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-20

ตารางที่ 9-20 เหตุผลที่ขายที่ดิน

ลำดับที่	เหตุผลที่ขายที่ดิน	ราย	ร้อยละ
1	นำเงินมาลงทุนด้านการเกษตร	3	42.85
2	นำเงินมาใช้หนี้	2	28.57
3	นำเงินมาใช้จ่ายในการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือน	1	14.29
4	นำเงินไปซื้อที่ดินสำรองในจังหวัดอื่น	1	14.29
รวม		**7**	**100**

(5) เหตุผลที่ไม่ขายที่ดิน

การไม่ขายที่ดินที่ถือครองอยู่มีเหตุผลที่สำคัญคือ สมาชิกในครัวเรือนต้องการทำการเกษตรต่อไปมากที่สุดจำนวน 23 ราย หรือร้อยละ 36.51 รองลงมาคือผลตอบแทนยังสูงพอต่อการเลี้ยงครอบครัวจำนวน 18 ราย หรือร้อยละ 28.57 ส่วนผู้ที่ต้องการอยู่อาศัยในท้องถิ่นเดิมมีจำนวน 11 ราย หรือร้อยละ 17.46 ผู้ที่ให้ข้อมูลว่าไม่มีผลกระทบจากอุตสาหกรรมมีจำนวน 6 ราย หรือร้อยละ 9.52 และผู้ที่ไม่ขายที่ดิน เพราะมีความเห็นว่าที่ดินจะมีราคาสูงขึ้นอีกในอนาคตจำนวน 5 ราย หรือร้อยละ 7.94 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-21

ตารางที่ 9-21 เหตุผลที่ไม่ขายที่ดิน

ลำดับที่	เหตุผลที่ไม่ขายที่ดิน	ราย	ร้อยละ
1	สมาชิกในครัวเรือนต้องการทำการเกษตรต่อไป	23	36.51
2	ผลตอบแทนยังสูงพอต่อการเลี้ยงครอบครัว	18	28.57
3	ได้ลงทุนพัฒนาไว้แล้วต้องการอาศัยอยู่ในท้องถิ่นเดิม	11	17.46
4	ไม่มีผลกระทบจากอุตสาหกรรม	6	9.52
5	ที่ดินจะมีราคาสูงขึ้นอีกในอนาคต	5	7.94
รวม		**63**	**100**

(6) การขายที่ดินเพื่อการเกษตรบริเวณใกล้เคียง

กรณีการขายที่ดินเพื่อการเกษตรบริเวณใกล้เคียงกับที่ดินทำกินของผู้ให้สัมภาษณ์มีผู้ขายที่ดินไปจำนวน 16 รายหรือร้อยละ 22.85 และไม่มีการขายจำนวน 54 ราย หรือร้อยละ 77.15 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-22

ตารางที่ 9-22 การขายที่ดินเพื่อการเกษตรบริเวณที่ใกล้เคียง

ลำดับที่	การขายที่ดินเพื่อการเกษตรบริเวณที่ใกล้เคียง	ราย	ร้อยละ
1	มีการขายที่ดิน	16	22.85
2	ไม่มีการขายที่ดิน	54	77.15
รวม		**70**	**100**

(7) การใช้ที่ดินที่ขายไปในบริเวณใกล้เคียง

ที่ดินบริเวณใกล้เคียงที่ขายไปมีการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร 6 ราย หรือร้อยละ 37.50 รองลงมาคือก่อสร้างห้องเช่า จำนวน 4 ราย หรือร้อยละ 25.00 โครงการบ้านจัดสรรจำนวน 3 ราย หรือร้อยละ 18.75 ทิ้งร้างไม่ใช้ประโยชน์จำนวน 2 ราย หรือร้อยละ 12.5 และก่อสร้างโรงงานขนาดเล็กจำนวน 1 ราย หรือร้อยละ 6.25 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-23

ตารางที่ 9-23 การใช้ที่ดินที่ขายไป

ลำดับที่	การใช้ที่ดินที่ขายไปในบริเวณใกล้เคียง	ราย	ร้อยละ
1	เกษตรกรรม	6	37.50
2	โรงงานขนาดเล็ก	1	6.25
3	บ้านจัดสรร	3	18.75
4	ห้องเช่า	4	25.00
5	ทิ้งร้าง	2	12.5
รวม		**16**	**100**

ส่วนที่ 3 ความเห็นต่อโครงการพัฒนาพื้นที่รองรับภาคอุตสาหกรรม

(1) ความเห็นต่อโครงการพัฒนาพื้นที่รองรับภาคอุตสาหกรรม

ผู้ให้สัมภาษณ์ เห็นด้วยต่อโครงการพัฒนาพื้นที่โดยมีเงื่อนไขจำนวน 12 ราย หรือร้อยละ 17.14 ไม่เห็นด้วยจำนวน 58 ราย หรือร้อยละ 82.86 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-24

ตารางที่ 9-24 ความเห็นต่อโครงการพัฒนาพื้นที่รองรับภาคอุตสาหกรรม

ลำดับที่	ความเห็น	ราย	ร้อยละ
1	เห็นด้วย	12	17.14
2	ไม่เห็นด้วย	58	82.86
รวม		**70**	**100**

(2) เหตุผลที่เห็นด้วยต่อโครงการพัฒนาพื้นที่รองรับภาคอุตสาหกรรม

คำถามในข้อนี้เป็นคำถามปลายเปิด ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความเห็นได้หลายข้อ ผู้ให้สัมภาษณ์ให้เหตุผลที่เห็นด้วยต่อโครงการพัฒนาพื้นที่รองรับภาคอุตสาหกรรม เพราะมีโอกาสประกอบอาชีพอื่น ๆ เสริมการเกษตร จำนวน 12 ราย หรือร้อยละ 100 รองลงมาคือมีตลาดจำหน่ายผลผลิตการเกษตรเพิ่มขึ้นจำนวน 11 ราย หรือร้อยละ 91.67 เหตุผลอื่นๆ คือ บุตร-หลานจะได้มีงานทำในโรงงาน และมีโรงงานแปรรูปอาหารเกษตร จำนวนเท่ากันคือ 10 รายหรือร้อยละ 83.33 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9.25

ตารางที่ 9-25 เหตุผลที่เห็นด้วยต่อโครงการพัฒนาพื้นที่รองรับภาคอุตสาหกรรม (ตอบได้หลายข้อ)

ลำดับที่	เหตุผลที่เห็นด้วย	ราย	ร้อยละ
1	บุตรหลานจะได้มีงานทำในโรงงาน	10	83.33
2	มีตลาดจำหน่ายผลผลิตการเกษตรเพิ่มขึ้น	11	91.67
3	มีโอกาสประกอบอาชีพอื่น ๆ เสริมการเกษตร	12	100
4	มีโรงงานแปรรูปอาหารเกษตร	10	83.33

(3) ข้อเสนอแนะประกอบความเห็น

คำถามในข้อนี้เป็นคำถามปลายเปิด ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความเห็นได้หลายข้อ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เห็นด้วยโดยมีเงื่อนไขจากภาครัฐต้องการให้มีการกำหนดเขตชุมชน และอุตสาหกรรมไม่ให้ปะปนกับพื้นที่การเกษตร จำนวน 12 ราย หรือร้อยละ 100 รองลงมาคือให้แบ่งเขตที่อยู่ของแรงงานต่างถิ่นออกจากชุมชนเดิม และให้ความสำคัญกับการจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตรเป็นลำดับแรก จำนวนเท่ากันคือ 11 ราย หรือร้อยละ 91.67 ให้โอกาสแรงงานในพื้นที่เข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม จำนวน 10 ราย หรือร้อยละ 83.33 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-26

ตารางที่ 9-26 ข้อเสนอแนะของผู้ที่เห็นด้วยกับโครงการพัฒนาพื้นที่รองรับภาคอุตสาหกรรม (ตอบได้หลายข้อ)

ลำดับที่	เงื่อนไขของผู้ที่เห็นด้วย	ราย	ร้อยละ
1	กำหนดเขตชุมชนและอุตสาหกรรมไม่ให้ปะปนกับพื้นที่การเกษตร	12	100
2	แบ่งเขตที่อยู่ของแรงงานต่างถิ่นออกจากชุมชนเดิม	11	91.67
3	ให้ความสำคัญในการจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตรเป็นลำดับแรก	11	91.67
4	ให้โอกาสแรงงานในพื้นที่เข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม	10	83.33

(4) เหตุผลที่ไม่เห็นด้วย

คำถามในข้อนี้เป็นคำถามปลายเปิดผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความเห็นได้หลายข้อเหตุผลที่ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่เห็นด้วยกับโครงการพัฒนาพื้นที่รองรับภาคอุตสาหกรรมมากที่สุดจำนวน 58 ราย หรือร้อยละ 100 คือ ผลกระทบด้านสุขภาพจากควันพิษโรงงานรองลงมาคือ มีปัญหาน้ำเสียจำนวน 53 หรือร้อยละ 91.37 ปัญหาการจราจรที่ติดขัดและส่งเสียรบกวนจำนวน 51 ราย หรือร้อยละ 87.93 ส่วนปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนมีจำนวนเท่ากัน คือ 50 รายหรือร้อยละ 86.21 และปัญหาอาชญากรรม จำนวน 47 ราย หรือร้อยละ 81.03 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-27

ความเห็นที่สรุปจากการศึกษาครั้งนี้ในด้านสุขภาพจากควันพิษโรงงานนั้น สอดคล้องกับผลการศึกษาของกรมควบคุมมลพิษ (2563: 90)[1)] เดชรัต สุขกำเนิด และคณะ (2545: 119-120)[2)] และกรมควบคุมโรค (2563: 63)[3)] ส่วนด้านการเปลี่ยนแปลงของชุมชนนั้น ผลการศึกษาสอดคล้องกับ เนตรทราย นิสสัยสุข (2556: 116) ปาริชาติ ศิวรักษ์ และคณะ (2545: 11-12) และมณฑาทิพย์ กลิ่นสุขหอม (2558: 119)

[1)] ดูรายละเอียดหัวข้อ 8.1.1 (4) หน้า 8-8

[2)] ดูรายละเอียดหัวข้อ 8.4 หน้า 2-21

[3)] ดูรายละเอียดหัวข้อ 8.4 หน้า 8-24

ตารางที่ 9-27 เหตุผลที่ไม่เห็นด้วยต่อโครงการพัฒนาพื้นที่รองรับภาคอุตสาหกรรม

ลำดับที่	เหตุผล	ราย	ร้อยละ
1	ผลกระทบด้านสุขภาพจากควันพิษโรงงาน	58	100.00
2	น้ำเสีย	53	91.37
3	ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร	50	86.21
4	การจราจรติดขัดและส่งเสียงรบกวน	51	87.93
5	อาชญากรรม	47	81.03
6	การเปลี่ยนแปลงของชุมชน	50	86.21

ส่วนที่ 4 ความเห็นในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออก

(1) ความเห็นในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออก

ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นด้วย 56 ราย หรือร้อยละ 80.00 ไม่เห็นด้วยจำนวน 14 ราย หรือร้อยละ 20.00 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-28

ตารางที่ 9-28 ความเห็นในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออก

ลำดับที่	ความเห็นในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	ราย	ร้อยละ
1	เห็นด้วย	56	80.00
2	ไม่เห็นด้วย	14	20.00
รวม		**70**	**100**

(2) เหตุผลที่เห็นด้วยในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออก

คำถามข้อนี้เป็นคำถามปลายเปิดโดยผู้ให้สัมภาษณ์ตอบได้หลายข้อ โดยมีความเห็นว่าต้องการอาศัยในพื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานาน มีอาชีพที่ถนัดและมั่นคงมากที่สุดจำนวน 50 ราย หรือร้อยละ 89.28 รองลงมาคือ ในพื้นที่ที่ยังทำการเกษตรอยู่ ชุมชนมีความเข้มแข็ง เป็นเครือญาติหรือคุ้นเคยมีปัญหาน้อย มีความสงบสุข จำนวน 49 ราย หรือร้อยละ 87.5

ความเห็นที่สำคัญ กรณีอื่น ๆ มีตามลำดับ ดังนี้ (1) ประชาชนที่ทำการเกษตรมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าแรงงานในภาคอุตสาหกรรม จำนวน 48 ราย หรือร้อยละ 85.71 ***(2) สมาชิกในครัวเรือนยังมีความประสงค์จะทำการเกษตรต่อไปจำนวน 45 ราย หรือร้อยละ 73.21 (3) มีประชากรที่ทำการเกษตรอีกจำนวนมากที่ไม่สามารถเปลี่ยนอาชีพได้ทั้งหมด จำนวน 44 ราย หรือร้อยละ 78.57*** (4) พื้นที่การเกษตรช่วยรักษาสภาพแวดล้อม ไม่มีมลพิษจำนวน 43 ราย หรือร้อยละ 76.78 (5) เกษตรกรส่วนใหญ่ได้มีการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานไว้จำนวนมากในพื้นที่ที่ทำกินอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งใช้เทคโนโลยีในการผลิต จำนวน 42 ราย หรือร้อยละ 75.00 (6) ภาคตะวันออกเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ทางการเกษตรมีการนำทุเรียนและไม้ผลอื่นๆ รวมทั้งยางพาราปลูกเป็นเวลานาน จำนวน 50 ราย หรือร้อยละ 89.28 และ (7) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจะมีส่วนในการอนุรักษ์ภูมิประเทศที่สวยงามเอาไว้ เป็นมรดกของชาติในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว จำนวน 37 ราย หรือร้อยละ 66.07 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-29

ตารางที่ 9-29 เหตุผลที่เห็นด้วยในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออก

ลำดับที่	เหตุผลที่เห็นด้วย	ราย	ร้อยละ
1	ต้องการอยู่อาศัยในพื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานานมีอาชีพถนัดและมั่นคง	50	89.28
2	ในพื้นที่ที่ยังทำการเกษตรอยู่ ชุมชนมีความเข้มแข็ง เป็นเครือญาติหรือคุ้นเคย มีปัญหาน้อยมีความสงบสุข	49	87.5
3	ประชาชนที่ทำการเกษตรมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าแรงงานภาคอุตสาหกรรม	48	85.71
4	สมาชิกในครัวเรือนยังมีความประสงค์จะทำการเกษตรต่อไป	45	73.21
5	มีประชากรที่ทำการเกษตรอีกจำนวนมากที่ไม่สามารถเปลี่ยนอาชีพได้ทั้งหมด	44	78.57
6	พื้นที่การเกษตรช่วยรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมไม่มีมลพิษ	43	76.78
7	เกษตรกรส่วนใหญ่ได้มีการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานไว้จำนวนมากในพื้นที่ที่ทำกินอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งใช้เทคโนโลยีในการผลิต	42	75.00
8	ภาคตะวันออกเป็นพื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานานมีอาชีพที่ถนัดและมั่นคง	50	89.28
9	การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจะมีส่วนในการอนุรักษ์ภูมิประเทศที่สวยงามเอาไว้เป็นมรดกของชาติในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว	37	66.07

(3) เหตุผลที่ไม่เห็นด้วยในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

คำถามข้อนี้เป็นคำถามปลายเปิดโดย ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ไม่เห็นด้วยจำนวน 14 ราย ตอบได้หลายข้อ โดยมีความเห็นที่สำคัญเรียงตามลำดับความเห็น ดังนี้ (1) เมื่อมีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมราคาที่ดินจะตกต่ำกว่าการใช้ที่ดินประเภทอื่น ๆ จำนวน 14 ราย หรือร้อยละ 100 (2) ไม่มีมาตรการใดที่เป็นการช่วยเหลือเกษตรกรในเขตที่คุ้มครองพื้นที่การเกษตรเป็นการเฉพาะจำนวน 13 ราย หรือร้อยละ 92.86 (3) หากราคาพืชผลทางการเกษตรในอนาคตตกต่ำและรัฐบาลแก้ไขไม่ได้ ทำการเกษตรก็จะมีหนี้สิน จะขายที่ดินได้ยาก จำนวน 12 ราย หรือร้อยละ 85.71 (4) ควรเป็นสิทธิของเจ้าของที่ดินที่จะจัดการด้วยตนเองว่าจะขายหรือจะใช้ทำการเกษตรต่อไป จำนวน 11 ราย หรือร้อยละ 91.66 และ (5) ขาดแคลนน้ำจนพืชผลเกษตรเสียหายซึ่งเกิดขึ้นและบางพื้นที่จะต้องเปลี่ยนการใช้ที่ดิน จำนวน 10 ราย หรือร้อยละ 83.33 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-30

เหตุผลที่เกษตรกรเห็นด้วยในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมประการหนึ่งเนื่องจากที่ดินจะมีราคาต่ำมากถึงร้อยละ 100 และเนื่องจากการเป็นสิทธิเจ้าของที่ดินที่จะจัดการด้วยตนเองว่าจะขายหรือจะใช้ทำการเกษตรต่อไปนั้น เป็นปัญหาหลักคือความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน ที่มีผลให้รัฐไม่สามารถตรากฎหมายเข้ามาบังคับใช้ได้จนถึงปัจจุบัน

ตารางที่ 9-30 เหตุผลที่ไม่เห็นด้วยในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ลำดับที่	เหตุผลที่ไม่เห็นด้วย	ราย	ร้อยละ
1	เมื่อมีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมราคาที่ดินจะตกต่ำกว่าการใช้ที่ดินประเภทอื่นๆ	14	100
2	ไม่มีมาตรการใดที่เป็นการช่วยเหลือเกษตรกรในเขตที่คุ้มครองพื้นที่การเกษตรเป็นการเฉพาะ	13	92.86
3	หากราคาพืชผลทางการเกษตรในอนาคตตกต่ำและรัฐบาลแก้ไขไม่ได้ ทำการเกษตรก็จะมีหนี้สิน จะขายที่ดินได้ยาก	12	85.71
4	ควรเป็นสิทธิของเจ้าของที่ดินที่จะจัดการด้วยตนเองว่าจะขายหรือจะใช้ทำการเกษตรต่อไป	11	91.66
5	ขาดแคลนน้ำจนพืชผลเกษตรเสียหาย ซึ่งเกิดขึ้นแล้วบางพื้นที่จะต้องเปลี่ยนการใช้ที่ดิน	10	83.33

9.7.2 ผลการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ ในภาคตะวันออก

ผู้มีส่วนได้เสียในกลุ่มนี้ประกอบอาชีพเป็นนักธุรกิจด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ธุรกิจซื้อขายที่ดิน ธุรกิจการเกษตร นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรวม 32 ตัวอย่าง

วัตถุประสงค์หลักของการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสีย กลุ่มนี้ มี 2 ประการคือ (1) ความเห็นในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออก และ (2) ความเห็นในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

(1) ความเห็นในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นด้วยกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจำนวน 21 ราย หรือร้อยละ 65.63 ไม่เห็นด้วย จำนวน 11 ราย หรือร้อยละ 34.37 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-31

ตารางที่ 9-31 ความเห็นในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ลำดับที่	ความเห็น	ราย	ร้อยละ
1	เห็นด้วย	21	65.63
2	ไม่เห็นด้วย	11	34.37
รวม		**32**	**100**

(2) เหตุผลที่เห็นด้วยในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ผู้ให้สัมภาษณ์มีเหตุผลที่เห็นด้วยในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมากที่สุดเพราะปัญหามลพิษทางอากาศ กากขยะอุตสาหกรรม และน้ำเสียในพื้นที่อุตสาหกรรมเดิม ยังแก้ไขไม่ได้และภาคตะวันออกมีผลผลิตทางการเกษตรทั้งจากพืช สัตว์ และสัตว์น้ำจำนวนมาก เป็นแหล่งวัตถุดิบในอุตสาหกรรมอาหาร จำนวน 21 ราย หรือร้อยละ 100.00 รองลงมาคือ การเกษตร ยังคงเป็นรายได้หลักของภาคตะวันออก และอุตสาหกรรมก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพจำนวน 20 ราย หรือร้อยละ 95.23 เหตุผลต่อมาคือ เกษตรกรไม่ต้องการย้ายถิ่น ต้องการอยู่ในพื้นที่ดั้งเดิม และต้องการระบบความหลากหลายทางชีวภาพไว้เพื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำนวน 19 ราย หรือร้อยละ 90.47 เหตุผลที่เห็นว่าคนในพื้นที่ได้ผลประโยชน์จากอุตสาหกรรมน้อย และโครงสร้างของชุมชนดั้งเดิมจะไม่เปลี่ยนแปลงให้เกิดปัญหาสังคม เช่น ยาเสพติด อาชญากรรม จำนวน 18 ราย หรือร้อยละ 85.71 เหตุผลที่ว่าเกษตรกรยังมีจำนวนมากที่ต้องทำการเกษตรต่อไป และภาคตะวันออกมีโรงงานอุตสาหกรรมเกษตรอยู่จำนวนหนึ่งที่รองรับผลผลิตทางการเกษตรอยู่แล้วน่าจะเพียงพอ จำนวน 17 ราย หรือร้อยละ 71.42 ส่วนเหตุผลการขายที่ดินของเกษตรกรรายย่อย ขนาดที่ดิน 4-5 ไร่ เงินจะหมดอย่างรวดเร็วปัญหาใหม่ในการดำรงชีวิตจะเกิดขึ้น มีจำนวน 16 ราย หรือร้อยละ 76.19 เหตุผลต่อมาคือระบบนิเวศจะขาดสมดุลหากมีการขยายพื้นที่อุตสาหกรรมจนเกินขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) มีจำนวน 12 ราย หรือร้อยละ 57.14 และเหตุผลที่ปัญหาน้ำท่วมถนนและชุมชนเดิมจะรุนแรงยิ่งขึ้น เพราะพื้นที่เกษตรเดิมที่เป็นพื้นที่รับน้ำลดลง มีชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรมที่ก่อสร้างขวางทางน้ำเดิม ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-32

ตารางที่ 9-32 เหตุผลที่เห็นด้วยในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ลำดับที่	ความเห็น	ราย	ร้อยละ
1	เกษตรกรยังมีจำนวนมากที่ต้องการทำการเกษตร	17	80.95
2	เกษตรกรไม่ต้องการย้ายถิ่น ต้องการอยู่ในพื้นที่ดั้งเดิม	19	90.47
3	การเกษตรยังเป็นรายได้หลักของภาคตะวันออก	20	95.23
4	การขายที่ดินของเกษตรกรรายย่อย ขนาดที่ดิน 4-5 ไร่ เงินจะหมดอย่างรวดเร็ว ปัญหาใหม่ในการดำรงชีวิตจะเกิดขึ้น	16	76.19
5	ภาคตะวันออกมีผลผลิตทางการเกษตรทั้งจาก พืช สัตว์ และสัตว์น้ำจำนวนมาก เป็นแหล่งวัตถุดิบในอุตสาหกรรมอาหาร	21	100.00
6	ภาคตะวันออกมีโรงงานอุตสาหกรรมเกษตรอยู่จำนวนหนึ่งที่รองรับผลผลิตทางการเกษตรอยู่แล้วน่าจะเพียงพอ	15	71.42
7	อุตสาหกรรมก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพ	20	95.23
8	ปัญหามลพิษทางอากาศ กากขยะอุตสาหกรรม และน้ำเสีย ในพื้นที่อุตสาหกรรมเดิมยังแก้ไม่ได้	21	100.00
9	คนในพื้นที่ได้ผลประโยชน์จากอุตสาหกรรมน้อย	18	85.71
10	ต้องการระบบความหลากหลายทางชีวภาพไว้เพื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว	19	90.47
11	โครงสร้างของชุมชนดั้งเดิมจะไม่เปลี่ยนแปลงให้เกิดปัญหาสังคมเช่น ยาเสพติด อาชญากรรม	18	85.71
12	ระบบนิเวศจะขาดสมดุลหากมีการขยายพื้นที่อุตสาหกรรม จนเกินขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity)	12	57.14

(3) มาตรการที่เสนอแนะในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เห็นด้วยกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม จำนวน 21 ราย นั้น ได้เสนอแนะมาตรการที่ควรดำเนินการดังนี้ มีการ Zoning เขตเกษตรกรรม โดยเฉพาะไม้ผลให้ชัดเจน และมีแนวกันชน (Buffer) กับสวนผลไม้หรือที่อยู่อาศัยดั้งเดิมมากพอสมควร จำนวนเท่ากันคือ 20 รายหรือร้อยละ 95.23 รองลงมาคือมาตรการ กำหนด Zone ที่อยู่อาศัยของแรงงานต่างชาติ และแรงงานต่างถิ่นให้ห่างจากชุมชนดั้งเดิมและกำหนด Zone สิ่งปลูกสร้างในเขตที่ดินประเภทชนบท (ชบ.) ตามแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ สกพอ. ประกาศให้ชัดเจน ไม่ให้กระจายไปทั่วทั้งเขต ชบ. และควรกำหนดเนื้อที่จะอนุญาตให้ก่อสร้างได้เช่นเดียวกับประเภทส่งเสริมการเกษตร (สก.) ว่ามีเนื้อที่เท่าไหร่ จำนวน 19 ราย หรือร้อยละ 90.48 ส่วนมาตรการต่อมาคือ ควรให้โรงงานที่ตั้งใหญ่อยู่ในเขตนิคมอุตสาหกรรมเดิมจำนวน 18 ราย หรือร้อยละ 85.71 มาตรการที่ผู้ให้สัมภาษณ์น้อยที่สุด คือ การกำหนด Zone สิ่งปลูกสร้างในเขตส่งเสริมการเกษตร (สก.) ตามแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดิน ที่ สกพอ. ประกาศให้ชัดเจน ไม่ให้กระจัดกระจายไปทั่วทั้งเขต สก. เพราะใช้เนื้อที่มากถึง 140,000 ไร่ ของเนื้อที่ EEC ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-33

ตารางที่ 9-33 มาตรการที่เสนอแนะในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ลำดับที่	มาตรการที่เสนอแนะในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	ราย	ร้อยละ
1	มีการ Zoning เขตเกษตรกรรมโดยเฉพาะไม้ผลให้ชัดเจน	20	95.23
2	กำหนด Zone ที่อยู่อาศัยของแรงงานต่างชาติ และแรงงานต่างถิ่นให้ห่างจากชุมชนดั้งเดิม	19	90.48
3	ควรให้โรงงานที่ตั้งใหม่อยู่ในเขตนิคมอุตสาหกรรมเดิม	18	85.71
4	มีแนวกันชน (Buffer) กับสานผลไม้หรือที่อยู่อาศัยดั้งเดิมมากพอสมควร	20	95.23
5	กำหนด Zone สิ่งปลูกสร้างในเขตส่งเสริมการเกษตร (สก) ตามแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ สกพอ. ประกาศให้ชัดเจนไม่ให้กระจายไปทั่วทั้งเขต สก. เพราะใช้เนื้อที่มากถึง 140,000 ไร่ (5%)	16	76.19
6	กำหนด Zone สิ่งปลูกสร้างในเขตที่ดินในชนบท (ชบ.) ตามแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดินที่ สกพอ. ประกาศให้ชัดเจน ไม่ให้กระจายไปทั่วทั้งเขต ชบ. และควรกำหนดเนื้อที่ที่จะอนุญาตเช่นเดียวกับ สก.ว่ามีเนื้อที่เท่าไหร่	19	90.48

(4) เหตุผลที่ไม่เห็นด้วยต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตร

ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ไม่เห็นด้วยจำนวน 11 ราย นั้นมีเหตุผลที่มากที่สุดคือเป็นการบังคับเกษตรกรควรให้สิทธิในการตัดสินใจว่าจะใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ใด จำนวน 10 ราย หรือร้อยละ 90.90 รองลงมาคือราคาที่ดินที่กำหนดเป็นพื้นที่เกษตรกรรมจะมีราคาต่ำกว่าพื้นที่ที่ไม่ได้คุ้มครองไม่เป็นธรรมกับเกษตรกรจำนวน 9 ราย หรือร้อยละ 81.82 เหตุผลต่อมาคือราคาผลผลิตตกต่ำ ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรจึงต้องการขายที่ดิน จำนวน 6 ราย หรือร้อยละ 54.55 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-34

ตารางที่ 9-34 เหตุผลที่ไม่เห็นด้วยต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ลำดับที่	เหตุผลที่ไม่เห็นด้วย	ราย	ร้อยละ
1	ราคาที่ดินที่กำหนดเป็นพื้นที่เกษตรกรรมจะมีราคาต่ำกว่าพื้นที่ที่ไม่ได้คุ้มครอง ไม่เป็นธรรมกับเกษตรกร	9	81.82
2	เป็นการบังคับเกษตรกร ควรให้สิทธิในการตัดสินใจว่าจะใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์อย่างใด	10	90.90
3	ราคาผลผลิตตกต่ำ ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร จึงต้องการขายที่ดิน	6	54.55

2.2 ความเห็นในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

(1) ความเห็น

ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นด้วยกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก จำนวน 23 ราย หรือร้อยละ 71.87 ไม่เห็นด้วย จำนวน 9 ราย หรือร้อยละ 28.13 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-35

ตารางที่ 9-35 ความเห็นในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

ลำดับที่	ความเห็น	ราย	ร้อยละ
1	เห็นด้วย	23	71.87
2	ไม่เห็นด้วย	9	28.13
รวม		**32**	**100.00**

(2) เหตุผลที่เห็นด้วยในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร

ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 23 ราย ให้เหตุผลที่เห็นด้วยในการพัฒนาอุตสาหกรรมไว้ดังนี้ เห็นด้วยเพราะภาคตะวันออกมีผลผลิตทางการเกษตรจำนวนมากทั้งจากพืช สัตว์ และสัตว์น้ำ และเป็นการสนับสนุนเกษตรกรให้มีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจำนวน 21 ราย หรือร้อยละ 95.65 รองลงมาเห็นด้วยเพราะว่ามีตลาดรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร และปัจจุบันมีโรงงานที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมอาหารจำนวนมากแต่เป็นโรงงานผลิตภัณฑ์ขั้นพื้นฐาน จำนวน 20 ราย หรือร้อยละ 86.95 เห็นด้วยเพราะเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตรจำนวน 19 ราย หรือร้อยละ 82.60 เห็นด้วยเพราะแก้ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำโดยเฉพาะผลไม้ รายได้เกษตรกรจะสม่ำเสมอ จำนวน 18 ราย หรือร้อยละ 78.26 เห็นด้วยเพราะเป็นการยกระดับการวิจัยเพื่อพัฒนาอาหารที่ตลาดต้องการทั้งในประเทศและต่างประเทศจำนวน 17 ราย หรือร้อยละ 73 .91 และเหตุผลที่ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความเห็นน้อยที่สุดคือ เพิ่มโอกาสในการจ้างงานจากภาคเกษตร จำนวน 14 ราย หรือร้อยละ 60.86 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-36

ตารางที่ 9-36 เหตุผลที่เห็นด้วยในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร

ลำดับที่	เหตุผลที่ไม่เห็นด้วย	ราย	ร้อยละ
1	มีตลาดรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร	20	95.65
2	แก้ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำโดยเฉพาะผลไม้ รายได้เกษตรกรจะสม่ำเสมอ	18	78.26
3	เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตร	19	82.60
4	ภาคตะวันออกมีผลผลิตทางการเกษตรจำนวนมากทั้งจาก พืช สัตว์ และสัตว์น้ำ	21	95.65
5	เพิ่มโอกาสในการจ้างงานจากภาคเกษตร	14	60.86
6	ปัจจุบันมีโรงงานที่เกี่ยวข้องอุตสาหกรรมอาหารจำนวนมากแต่เป็นโรงงานผลิตภัณฑ์ขั้นพื้นฐาน	20	86.95
7	ยกระดับการวิจัยเพื่อพัฒนาอาหารที่ตลาดต้องการทั้งในประเทศและต่างประเทศ	17	73.91
8	เป็นการสนับสนุนเกษตรกรให้มีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	21	95.65

(3) เหตุผลที่ไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร

ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 9 ราย ไม่เห็นด้วยการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ ไม่เห็นด้วยเพราะจะมีผลกระทบจากมลพิษทั้งทางอากาศและน้ำเสียในแหล่งน้ำตามธรรมชาติ จำนวน ที่เท่ากัน 9 ราย หรือร้อยละ 100.00 รองลงมาคือจะมีผลกระทบต่อระบบนิเวศที่เป็นปัจจัยหลักในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และมีปัญหาทางสังคมจากแรงงานต่างถิ่นที่เข้ามาทำงาน ในโรงงานอุตสาหกรรม จำนวนที่เท่ากันคือ 8 ราย หรือร้อยละ 88.89 ไม่เห็นด้วยเพราะไม่มั่นใจในมาตรการของรัฐในการควบคุมมลพิษทางอากาศ และการทิ้งกากของเสียอุตสาหกรรม และ จะแย่งน้ำจากการเกษตรจำนวนเท่ากันคือ 7 ราย หรือร้อยละ 77.78 และไม่เห็นด้วยเพราะจะเกิดน้ำท่วมมากยิ่งขึ้นเพราะพื้นที่เกษตรที่เป็นพื้นที่รับน้ำจะลดลงไปเป็นโรงงาน จำนวน 6 ราย หรือ ร้อยละ 66.67 ดังรายละเอียดในตารางที่ 9-37

ตารางที่ 9-37 เหตุผลที่ไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร

ลำดับที่	เหตุผลที่ไม่เห็นด้วย	ราย	ร้อยละ
1	ไม่มั่นใจในมาตรการของรัฐในการควบคุมมลพิษทางอากาศ และการทิ้งกากของเสียอุตสาหกรรม	7	77.78
2	จะเกิดน้ำท่วมมากยิ่งขึ้นเพราะพื้นที่เกษตรที่เป็นที่รับน้ำจะลดลงไปเป็นโรงงาน	6	66.67
3	จะแย่งน้ำจากการเกษตร	7	77.78
4	จะมีผลกระทบต่อระบบนิเวศที่เป็นปัจจัยหลักในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว	8	88.89
5	มีผลกระทบจากมลพิษทั้งทางอากาศและน้ำเสียในแหล่งน้ำตามธรรมชาติ	9	100.00
6	มีปัญหาทางสังคมจากแรงงานต่างถิ่นที่เข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม	8	88.89

9.8 สรุป

ได้มีการสำรวจสถานภาพและทัศนคติของเกษตรกร จำนวน 70 ตัวอย่าง และผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ จำนวน 32 ตัวอย่าง ต่อแนวคิดการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออก รวม 7 จังหวัด คือ ตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

(1) การสำรวจสถานภาพและทัศนคติของเกษตรกรจำนวน 70 ราย พบว่าจำนวน 56 ราย หรือร้อยละ 80.00 เห็นด้วยกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ด้วยเหตุผลที่การเกษตรเป็นอาชีพที่ถนัดและมั่นคง รวมทั้งไม่มีผลมลพิษและอนุรักษ์ภูมิประเทศที่สวยงามเอาไว้เป็นมรดกของชาติในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ส่วนผู้ที่ไม่เห็นด้วยมีเหตุผลว่าราคาที่ดินจะตกต่ำเมื่อมีการคุ้มครองเป็นพื้นที่เกษตรกรรมมากกว่าเหตุผลอื่นๆ

(2) การสำรวจทัศนคติของผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ จำนวน 32 ตัวอย่าง พบว่าเห็นด้วยต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม จำนวน 21 ราย หรือร้อยละ 65.63 ด้วยเหตุผลที่ว่า ปัญหามลพิษทางอากาศ กากขยะอุตสาหกรรมและน้ำเสียในพื้นที่อุตสาหกรรมเดิมยังแก้ไม่ได้ และการเกษตรยังเป็นรายได้หลักของภาคตะวันออก ส่วนผู้ที่ไม่เห็นด้วยมีเหตุผลว่าเป็นการบังคับเกษตรกร ควรให้สิทธิในการตัดสินใจว่าจะใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์อย่างใดมากกว่าเหตุผลอื่น

เอกสารอ้างอิง

1. กรมควบคุมมลพิษ.2563. ***รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี 2563***. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

2. กรมควบคุมโรค. 2563. ***สรุปสถานการณ์ด้านสุขภาพในพื้นที่ EEC.***

3. ฐานเศรษฐกิจดิจิทัล. 2565. ปภ. ***จันทบุรียกธงเหลือง พื้นที่ริมแม่น้ำยกของขึ้นที่สูง หลังมวลน้ำจาก อ.คิชฌกูฏ ไหลลงสู่ 5 อำเภอ ในจังหวัดจันทบุรี.*** วันที่ 9 กันยายน 2565.

4. เดชรัต สุขกำเนิด วิชัย เอกพลากร และปัตพงษ์ เกษสมบูรณ์. 2545. ***การประเมินผลกระทบทางสุขภาพเพื่อการสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ : แนวคิด แนวทางและแนวปฏิบัติ.*** สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

5. เนตรทราย นิสสัยสุข. 2556. ***ผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอิสเทิร์นซีบอร์ด ระยองกรณีศึกษาชุมชนตำบลมาบยางพร อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง***. วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยบูรพา.

6. ปาริชาติ ศิวะรักษ์ สมบัติ แซ่แฮ เดชรัช สุขกำเนิด กลุ่มศึกษาและรณรงค์ มลภาวะอุตสาหกรรม และรุ่งทิพย์ สุขกำเนิด. 2545. ***แผนภูมิภาคกับสุขภาพคนไทยวันนี้.*** เอกสารประกอบการปฏิรูปสุขภาพ ในการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ วันที่ 8-9 สิงหาคม 2545.

7. มณฑาทิพย์ กลิ่นสุกหอม. 2558. ***ผลกระทบด้านสังคมของการจัดตั้งสวนอุตสาหกรรมเครือสหพัฒน์ กรณีศึกษา : ชุมชนบ้านหนองขาม เทศบาลนครแหลมฉบัง.*** คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

8. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2564. ***สารสนเทศเศรษฐกิจการเกษตร (ข้อมูลพื้นฐาน) ปี 2564.*** เอกสารสถิติการเกษตร เลขที่ 402.

9. อรวรรณ จารุวัฒนะถาวร. 2561. ***ที่ดินปรับราคาพรึบ รับอีอีซี-ไฮสปีดเทรน.*** หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์ วันที่ 12 พฤศจิกายน 2561.

10. REIC. 2020. ***Surviving Stabilizing Sustaining Real Estate Industry.*** Annual Report 2020.

11. Roscoe, J. 1975. ***Fundamental Research Statistics for the Behavioral Sciences. Second Edition.*** Holt, Rinehart and Winston, Inc. New York. P.184.

12. Windmill. 2564. ***เจาะลึกธุรกิจอสังหาฯ รอย EEC ยังมีอนาคตอยู่หรือไม่? เมื่อดีมานด์ไม่ได้มาจากคนทำงาน.*** วันที่ 28 กันยายน 2564.

บทที่ 10

การประเมินศักยภาพของพื้นที่การเกษตร ในภาคตะวันออก

บทที่ 10

การประเมินศักยภาพของพื้นที่การเกษตรในภาคตะวันออก

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ในบทนี้จะทบทวนสาระสำคัญรวม 5 เรื่อง คือ (1) กลุ่มชุดดินในภาคตะวันออก (2) การจัดชั้นความเหมาะสมของดินตามระบบ FAO (3) ศักยภาพของที่ดินในภาคตะวันออก (4) การทับซ้อนของพื้นที่อุตสาหกรรมกับพื้นที่ที่มีศักยภาพของที่ดินเพื่อการเกษตรในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก และ (5) การแก้ไขปัญหาการทับซ้อน โดยมีรายละเอียดดังนี้

10.1 กลุ่มชุดดินในภาคตะวันออก

จากข้อมูลการสำรวจดินของกรมพัฒนาที่ดินที่ได้รวบรวมลักษณะและสมบัติต่างๆ ของชุดดิน (Soil series) ที่มีศักยภาพในการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ใกล้กันมารวมกันอยู่เป็นกลุ่มเดียวกัน สามารถจำแนกออกได้ 62 กลุ่มชุดดิน (Group of Soil Series) ตามลักษณะและสมบัติต่างๆของดิน เช่น ความลาดชันของพื้นที่ สภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินอันตรายจากการถูกน้ำท่วม ความเป็นกรดจัดรุนแรงของดิน การมีคราบเกลือปรากฏอยู่บนผิวดิน และลักษณะอื่นๆ เป็น โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มชุดดินที่ 1

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวละเอียดมาก ดินลึกมาก เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนน้ำพัดพามาทับถม หน้าดินแตกระแหง สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบมีการระบายน้ำเลว ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง เนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวจัดสีดำหรือสีเทาเข้ม มักพบจุดประสีน้ำตาลและสีเหลืองปนน้ำตาลในดินชั้นบน ส่วนดินชั้นล่างสีเทาเข้ม และมักพบก้อนปูนปะปนอยู่ในเนื้อดิน ในฤดูแล้งแตกระแหงเป็นร่องลึก เนื่องจากมีการยืดและหดตัวสูง เมื่อดินเปียกและแห้ง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ การไถพรวนลำบาก เนื่องจากเป็นดินเหนียวจัดต้องไถพรวนในช่วงระยะเวลาที่ดินมีความชื้นที่เหมาะสม ในขณะเดียวกันพืชที่ปลูกอาจขาดแคลนน้ำได้ง่ายเมื่อฝนทิ้งช่วงนานกว่าปกติ เนื่องจากน้ำที่ขังอยู่จะซึมหายไปง่าย เมื่อดินเริ่มแห้งและแตกระแหงเป็นร่องลึก

กลุ่มชุดดินที่ 2

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวละเอียดมาก ดินลึกมาก เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำพัดพาและตะกอนน้ำทะเลแล้วพัฒนาในสภาพน้ำกร่อย พบบริเวณที่ราบชายฝั่งทะเลและที่ราบลุ่มภาคกลาง สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ มีเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวหรือดินเหนียวจัด หน้าดินอาจแตกระแหงเป็นร่องลึกในฤดูแล้งและมีรอยไถลในดิน ดินบนมีสีเทาเข้มส่วนดินชั้นล่างสีเทาและมีจุดประสีน้ำตาล สีเหลือง และสีแดง จะพบชั้นดินเหนียวสีเทาที่มีจุดประสีเหลืองฟางข้าวหรือสีเหลืองของจาโรไซต์ อยู่เหนือชั้นดินเลน ซึ่งเป็นตะกอนที่ถูกพัดพามาทับถมโดยน้ำทะเลมีสีเทาปนเขียว

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ โครงสร้างของดินแน่นทึบ ดินเป็นกรดจัดมาก และมีศักยภาพก่อให้เกิดความเป็นกรดของดินเพิ่มขึ้นในดินล่าง ซึ่งจะส่งผลต่อผลผลิต แต่ถ้ามีการจัดการที่ดินอย่างดีแล้วจะให้ผลผลิตค่อนข้างสูง

กลุ่มชุดดินที่ 3

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวละเอียดมาก ดินลึก มีการระบายน้ำเลวที่เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนผสมระหว่างตะกอนลำน้ำและตะกอนน้ำทะเลแล้วพัฒนาในสภาพน้ำกร่อย ในบริเวณที่ราบลุ่มหรือที่ราบเรียบ บริเวณชายฝั่งทะเลหรือห่างจากทะเลไม่มากนัก สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ น้ำแช่ขังในช่วงฤดูฝน มีเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวหรือดินเหนียวจัด ดินบนมีสีดำหรือสีเทาเข้มมาก ส่วนดินชั้นล่างสีดำหรือสีน้ำตาลอ่อน พบจุดประสีเหลืองและสีน้ำตาลหรือสีแดงตลอดหน้าตัดดิน บางพื้นที่จะพบเปลือกหอยอยู่ในดินชั้นล่าง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ โครงสร้างแน่นทึบ ดินแห้งแข็งและแตกระแหงทำให้ไถพรวนยากการระบายน้ำเลว ถ้าเป็นที่ลุ่มมากๆ จะมีปัญหาเรื่องน้ำท่วมในฤดูฝนหรือถ้าอยู่ในบริเวณที่มีอิทธิพลของน้ำทะเลขึ้นลงอยู่ในรอบปีอาจพบปัญหาดินเค็มบ้าง บางพื้นที่อาจพบชั้นดินเลนที่มีเกลือสะสมอยู่ในดินล่าง

กลุ่มชุดดินที่ 4

กลุ่มดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวละเอียดมาก ดินลึก การระบายน้ำเลว ที่เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำ ในบริเวณที่ราบลุ่มหรือที่ราบเรียบ ที่อาจได้รับอิทธิพลจากการท่วมของน้ำจากแม่น้ำ ได้สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ มีน้ำแช่ขังในช่วงฤดูฝน หน้าดินอาจแตกระแหงเป็นร่องในฤดูแล้ง และอาจมีรอยถูไถลในดิน ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ โครงสร้างแน่นทึบ ดินแห้งแข็งและแตกระแหงทำให้ไถพรวนยาก การระบายน้ำค่อนข้างเลว อาจมีปัญหาเรื่องน้ำท่วมในฤดูฝน

กลุ่มชุดดินที่ 5

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวละเอียดมาก ดินลึกมาก เกิดจากพวกตะกอนลำน้ำพบในพื้นที่ราบเรียบตามลานตะพักลำน้ำค่อนข้างใหม่และลานตะพักลำน้ำระดับต่ำ สภาพพื้นที่เขตการใช้ที่ดินพืชเศรษฐกิจอ้อยโรงงาน กองนโยบายและแผนการใช้ที่ดินราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ มี มีการระบายน้ำเลว น้ำแช่ขังลึกน้อยกว่า 30 เซนติเมตร นาน 3-5 เดือน ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง มีเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียว เนื้อดินบนเป็นดินร่วนเหนียวหรือดินเหนียว สีเทาแก่ ดินล่างเป็นดินเหนียวสีน้ำตาลอ่อนหรือสีเทา มีจุดประสีน้ำตาล สีเหลืองหรือสีแดงตลอดชั้นดิน มักพบก้อนสารเคมีสะสมพวกเหล็กและแมงกานีสปะปนอยู่ และอาจพบก้อนปูนในชั้นดินล่าง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ การระบายน้ำเลว บางพื้นที่เสี่ยงต่อการขาดน้ำ

กลุ่มชุดดินที่ 6

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกเนื้อดินเหนียวละเอียด ดินลึกมาก เกิดจากพวกตะกอนลำน้ำเป็นดินลึกมาก พบตามที่ราบ ตั้งแต่ที่ราบน้ำท่วมถึงลานตะพักลำน้ำระดับต่ำ สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ มีการระบายน้ำ เลวหรือค่อนข้างเลว มีน้ำ แช่ขัง 30-50 เซนติเมตร นาน 3-5 เดือน ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ เนื้อดินเป็นพวกดินเหนียว ดินบนมีสีเทา ดินล่างมีสีน้ำตาลปนเทาหรือสีเทา มีจุดประสีน้ำตาลหรือสีแดง ตลอดชั้นดิน บางแห่งมีศิลาแลงอ่อนหรือก้อนสารเคมีพวกเหล็ก และแมงกานีสปะปนอยู่ด้วย

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ บางพื้นที่ดินเป็นกรดจัดมาก การระบายน้ำเลวถึงค่อนข้างเลว

กลุ่มชุดดินที่ 7

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกเนื้อดินเหนียวละเอียด ดินลึกมาก เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำ พบในบริเวณที่ราบตะกอนน้ำพา สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ มีความลาดชัน 0-2 เปอร์เซ็นต์ มีน้ำแช่ขังในช่วงฤดูฝน การระบายน้ำค่อนข้างเลว บางพื้นที่พบในพื้นที่ค่อนข้างดอน ทำให้เสี่ยงต่อการขาดแคลนน้ำ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินมีโครงสร้างแน่นทึบ ดินแห้งแข็งทำให้ไถพรวนยาก การระบายน้ำค่อนข้างเลว

กลุ่มชุดดินที่ 8

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกเนื้อดินเหนียว ดินลึกมาก มีลักษณะการทับถมเป็นชั้นๆ ของดินและอินทรียวัตถุที่ได้จากการขุดลอกร่องน้ำ บางแห่งมีเปลือกหอยปะปนอยู่ด้วย พบบริเวณที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเล สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ ดินมีการระบายน้ำค่อนข้างเลว ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง เป็นกลุ่มชุดดินที่มีการยกร่อง เนื้อดินส่วนใหญ่เป็นดินเหนียว ดินบนมีลักษณะการทับถมเป็นชั้นๆ ของดินและอินทรียวัตถุที่ได้จากการขุดลอกร่องน้ำ ดินล่างมีสีเทา บางแห่งมีเปลือกหอยปะปนอยู่ด้วยพบในบริเวณพื้นที่ราบลุ่ม ซึ่งเกษตรกรได้ดัดแปลง พื้นที่เพื่อใช้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น หรือพืชไร่ ทำให้สภาพผิวดินเดิมเปลี่ยนแปลงไป

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ขึ้นอยู่กับลักษณะและสมบัติดินเดิมก่อนมีการยกร่องและแปลงปลูก โดยทั่วไปจะนำดินชั้นล่างที่มีโครงสร้างแน่นทึบ ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ชั้นดินที่เป็นกรดรุนแรงมากหรือเป็นดินเค็มมาไว้ที่ผิวดินทำให้ไม่เหมาะสมต่อการปลูกพืช

กลุ่มชุดดินที่ 9

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกเนื้อดินเหนียว ดินลึกมาก มีเศษพืชที่กำลังเน่าเปื่อยปะปนอยู่ด้วย พบบริเวณที่ราบลุ่มตามชายฝั่งทะเล อาจมีน้ำทะเลหรือน้ำกร่อยท่วมเป็นครั้งคราว สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ ดินมีการระบายน้ำเลว ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลางเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวตลอด หน้าตัดดิน ดินชั้นบนสีเทาเข้มหรือสีเทา พบจุดประสีเหลืองหรือสีเหลืองปนแดง ส่วนดินชั้นล่างสีเทาหรือสีเทาปนเขียวมะกอก

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินเป็นกรดรุนแรงมากและเป็นดินเค็ม ในฤดูแล้งมีคราบเกลือลอยหน้าปลูกพืชไม่ขึ้นจึงจัดเป็นดินมีปัญหา

กลุ่มชุดดินที่ 10

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกเนื้อดินเหนียว ดินลึกมาก พบบริเวณที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเลน้ำแช่ขังลึก 100 เซนติเมตร นาน 6-7 เดือน สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ ดินมีการระบายน้ำเลว ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง ดินบนมีเนื้อดินเป็นดินเหนียว มีสีดำหรือสีเทาแก่ปฏิกิริยาดินเป็นกรดจัดมากถึงเป็นกรดจัด มีค่าความเป็นกรดเป็นด่าง 4.5-5.0 ดินล่างมีเนื้อดินเป็นดินเหนียว มีสีเทามีจุดประสีน้ำตาลปนเหลือง สีแดง และพบจุดประสีน้ำตาลปนเหลืองฟางข้าวของสารจาโรไซด์ ภายในระดับความลึก 100 เซนติเมตรจากผิวดิน ปฏิกิริยาดินเป็นกรดจัดมากมีค่าความเป็นกรดเป็นด่างน้อยกว่า 4.5

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินเป็นกรดจัดมากถึงเป็นกรดรุนแรงมากมักขาดแร่ธาตุอาหารพืชพวกไนโตรเจนและฟอสฟอรัส ในขณะเดียวกันจะมีสารละลายพวกอะลูมินั่มและเหล็กเป็นปริมาณมากจนเป็นพิษต่อพืชที่ปลูก ดินกลุ่มนี้จัดเป็นดินเปรี้ยวจัดหรือดินกรดกำมะถัน

กลุ่มชุดดินที่ 11

กลุ่มชุดดินนี้ที่เนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวละเอียดมาก ดินลึก การระบายน้ำเลว ที่เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนผสมระหว่างตะกอนลำน้ำและตะกอนน้ำทะเลแล้วพัฒนาในสภาพน้ำกร่อย ในบริเวณที่ราบลุ่มที่ห่างจากทะเลไม่มากนัก สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบมีความลาดชัน 0-2 เปอร์เซ็นต์ มีน้ำแช่ขังในช่วงฤดูฝน หน้าดินอาจแตกระแหงเป็นร่องในฤดูแล้งและมีรอยถูไถลในดิน ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง เนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวหรือดินเหนียวจัด ดินบนมีสีดำหรือสีเทาเข้ม ส่วนดินชั้นล่างสีเทา พบจุดประสีน้ำตาล สีเหลืองและสีแดงปะปนอยู่เป็นจำนวนมาก ในดินชั้นล่างตอนบน และพบจุดประสีเหลืองฟางข้าวของจาโรไซต์ในระดับความลึกระหว่าง 50-100 เซนติเมตร

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินเป็นกรดรุนแรงมาก อาจขาดธาตุอาหารพืชพวกไนโตรเจนและฟอสฟอรัส หรือมีสารละลายพวกอะลูมินั่มและเหล็กเป็นปริมาณมากเกินไปจนเป็นพิษต่อพืชที่ปลูก

กลุ่มชุดดินที่ 12

กลุ่มชุดดินนี้มีตะกอนเป็นดินเหนียวหรือหรือดินร่วนเหนียวปนทรายแป้ง มีการระบายน้ำเลว ดินลึก ที่เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนน้ำทะเล ในบริเวณที่ราบน้ำทะเลท่วมถึงและบริเวณชะวากทะเล สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ เป็นดินเลนเละ พบเศษรากพืชปะปนในดินเป็นจำนวนมาก ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติสูง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินเลนที่มีโครงสร้างเลว และเป็นดินเค็มไม่เหมาะที่จะนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตร นอกจากนั้นบริเวณดังกล่าวยังคงมีน้ำทะเลท่วมถึงเป็นประจำในช่วงน้ำทะเลขึ้น

กลุ่มชุดดินที่ 13

กลุ่มชุดดินนี้มีตะกอนเป็นดินเหนียวหรือหรือดินร่วนเหนียวปนทรายแป้ง มีการระบายน้ำเลว ดินลึก ที่เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนน้ำทะเล ในบริเวณที่ราบน้ำทะเลท่วมถึงและบริเวณชะวากทะเล เป็นดินที่มีสารประกอบกำมะถันปะปนอยู่มาก ตามปกติเมื่อเปียกดินจะเป็นกลาง หรือเป็นด่าง แต่เมื่อมีการระบายน้ำออกไป หรือทำให้ดินแห้ง สารประกอบกำมะถันจะแปรสภาพปล่อยกรดกำมะถันออกมา ทำให้ดินเป็นกรดจัดมาก การจัดการที่ดินจึงยุ่งยากขึ้นเป็นทวีคูณ ดินกลุ่มนี้จัดเป็นดินเค็มที่มีกรดแฝงอยู่ สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติสูง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินเลนเค็มที่มีน้ำทะเลท่วมถึงเป็นประจำมีศักยภาพก่อให้เกิดดินกรดกำมะถัน เกิดก๊าซพิษไข่เน่าและก๊าซมีเทน ซึ่งเป็นอันตรายต่อพืชความสามารถในการทรงตัวของต้นพืชต่ำมาก หักล้มง่าย เมื่อดินแห้งจะแปรสภาพเป็นดินกรดกำมะถันและเค็ม

กลุ่มชุดดินที่ 14

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นดินเหนียวมีการระบายน้ำเลว ดินลึก ที่เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนน้ำทะเล ในบริเวณที่ราบน้ำทะเลท่วมถึงและบริเวณชะวากทะเล เป็นดินที่มีสารประกอบกำมะถันปะปนอยู่มาก ตามปกติเมื่อเปียกดินจะเป็นกลาง หรือเป็นด่าง แต่เมื่อมีการระบายน้ำออกไปหรือทำให้ดินแห้ง สารประกอบกำมะถันจะแปรสภาพปล่อยกรดกำมะถันออกมา ทำให้ดินเป็นกรดจัดมาก การจัดการที่ดินจึงยุ่งยากขึ้นเป็นทวีคูณดิน กลุ่มนี้จัดเป็นดินเค็มที่มีกรดแฝงอยู่ สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินเป็นกรดจัดมาก อีกทั้งจะเป็นกรดเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ถ้าหากมีการทำให้ดินแห้งเป็นระยะเวลานานติดต่อกัน นอกจากนี้ในช่วงฤดูเพาะปลูกจะพบปัญหาเรื่องน้ำท่วมเกิดขึ้นเสมอๆ

กลุ่มชุดดินที่ 15

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินพวกดินทรายแป้ง ดินลึกมาก เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำ สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ บางแห่งเป็นดินลึกปานกลาง หรือบางแห่งมีพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อยมีความลาดชัน 2-5 เปอร์เซ็นต์ มีการระบายน้ำค่อนข้างเลว หรือเลวดินมีความสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และหน้าดินแน่นทึบทำให้ข้าวแตกกอได้ยาก

กลุ่มชุดดินที่ 16

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินทรายแป้ง ดินลึกมาก เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำพบบริเวณพื้นที่ลุ่มต่ำตะกอนน้ำพา สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ มีการระบายน้ำค่อนข้างเลวหรือเลว ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ การระบายน้ำเลวบางพื้นที่ดินเป็นกรดจัดมาก และหน้าดินแน่นทึบทำให้ข้าวแตกกอได้ยาก

กลุ่มชุดดินที่ 17

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกพวกดินร่วนปนทราย หรือดินร่วน ดินลึกมาก เกิดจากพวกตะกอนลำน้ำบริเวณลานตะพักลำน้ำระดับต่ำ น้ำแช่ขังลึก 30-50 เซนติเมตร นาน 2-4 เดือน สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อย มีการระบายน้ำเลว ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ เนื้อดินบนค่อนข้างเป็นทรายและมักจะขาดแคลนน้ำถ้าใช้ปลูกข้าว

กลุ่มชุดดินที่ 18

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนละเอียด ดินลึกมาก เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดิน พวกตะกอนลำน้ำหรือเกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่และมีการทับถมของตะกอนเนื้อหยาบในบริเวณที่ลุ่มราบเรียบ สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ มีการระบายน้ำค่อนข้างเลว มีน้ำแช่ขังในช่วงฤดูฝน ดินมีความสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ การระบายน้ำเลวถึงค่อนข้างเลวบางพื้นที่เสี่ยงต่อการขาดน้ำ

กลุ่มชุดดินที่ 19

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนละเอียด ดินลึกมาก เกิดจากตะกอนลำน้ำระดับกลาง น้ำแช่ขังลึก 20-30 เซนติเมตร นาน 3-4 เดือน สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ มีการระบายน้ำค่อนข้างเลว ดินมีความสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เนื้อดินบนค่อนข้างเป็นทรายและดินล่างแน่นทึบไม่เหมาะกับการเจริญเติบโตของพืช ถ้าฝนตกลงมาดินจะมีน้ำแช่ขัง แต่ถ้าฝนทิ้งช่วงดินจะขาดน้ำ

กลุ่มชุดดินที่ 20

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนละเอียด ดินลึก เกิดจากตะกอนลำน้ำหรือจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่ หรือจากการสลายตัวแล้วถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมของวัสดุเนื้อหยาบที่มีชั้นหินเกลือรองรับอยู่ หรืออาจได้รับอิทธิพลจากการแพร่กระจายหินเกลือทางผิวดิน มีน้ำแช่ขังในฤดูฝน น้ำแช่ขัง 30-100 เซนติเมตร นาน 3-4 เดือน สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ มีการระบายน้ำค่อนข้างเลว ดินมีความสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง ดินกลุ่มนี้ฤดูแล้งจะมีคราบเกลือเกิดขึ้น

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เป็นดินเค็ม ซึ่งจะมีปริมาณธาตุโซเดียมสูงจนเป็นพิษต่อพืช เนื้อดินค่อนข้างเป็นทราย และมีโครงสร้างของดินไม่ดี ค่อนข้างแน่นทึบ

กลุ่มชุดดินที่ 21

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนปนทราย ดินเหนียวปนทราย ดินลึก เกิดจากพวกตะกอนลำน้ำ พบบริเวณที่ราบตะกอนน้ำที่เป็นส่วนต่ำของสันดินริมน้ำ มีน้ำแช่ขังในฤดูฝนน้ำลึก 30-50 เซนติเมตร นาน 2-3 เดือน สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อย มีการระบายน้ำค่อนข้างเลว ดินมีความสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลางปฏิกิริยาดินเป็นกรดจัดถึงเป็นกลาง มีค่าความเป็นกรดเป็นด่าง 5.5-7.0

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินค่อนข้างเป็นทราย เสี่ยงต่อการขาดน้ำบางพื้นที่อาจได้รับอันตรายจากน้ำไหลบ่าท่วมขัง การระบายน้ำค่อนข้างเลวถึงดีปานกลาง

กลุ่มชุดดินที่ 22

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนปนทราย ดินทรายปนดินร่วน ดินลึก เกิดจากพวกตะกอนลำน้ำหรือจากการสลายตัวผุพังแล้วถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมของวัสดุเนื้อหยาบ มีน้ำแช่ขังในฤดูฝนสภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาด มีการระบายน้ำค่อนข้างเลว ดินมีความสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกร ได้แก่ มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ เนื้อดินค่อนข้างเป็นทราย มีความสามารถในการอุ้มน้ำต่ำ มักพบปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูเพาะปลูก

กลุ่มชุดดินที่ 23

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นเนื้อหยาบ ดินลึก เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนเนื้อหยาบ พบในบริเวณที่ลุ่มระหว่างสันหาด หรือเนินทรายชายฝั่งทะเล มีน้ำแช่ขังในฤดูฝน น้ำแช่ขังลึก 30-50 เซนติเมตร นาน 4 - 5 เดือน สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ มีการระบายน้ำค่อนข้างเลว ดินมีความสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ เนื้อดินเป็นพวกดินทราย สีดินเป็นสีเทาพบจุดประสีน้ำตาลหรือสีเหลือง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ เนื้อดินเป็นทรายจัด มีความสามารถในการอุ้มน้ำต่ำและมีน้ำท่วมขังนานในรอบปี

กลุ่มชุดดินที่ 24

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนปนทราย ดินทรายปนดินร่วน ดินลึก เกิดจากพวกตะกอนลำน้ำหรือจากการสลายตัวผุพังแล้วถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมของวัสดุเนื้อหยาบ มีน้ำแช่ขังในฤดูฝนสภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาด มีการระบายน้ำค่อนข้างเลวดินมีความสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เนื้อดินเป็นทรายจัด มีความสามารถ ในการอุ้มน้ำต่ำ พืชมักแสดงอาการขาดน้ำในช่วงฝนทิ้งช่วงและมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ

กลุ่มชุดดินที่ 25

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนปนทราย ดินทรายปนดินร่วน ดินตื้น เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำทับอยู่บนชั้นหินผุ พบบริเวณพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบตามลานตะพักลำน้ำระดับต่ำและระดับกลาง เกิดจากพวกตะกอนลำน้ำ หรือจากการสลายตัวผุพังแล้วถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมของวัสดุเนื้อหยาบ มีน้ำแช่ขังในฤดูฝน น้ำแช่ขังลึก 30 เซนติเมตร นาน 3-4 เดือน สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อยมีการระบายน้ำค่อนข้างเลว ดินมีความสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เป็นดินตื้นมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำและมีโอกาสที่จะขาดน้ำได้ง่ายในช่วงฤดูเพาะปลูก บางแห่งมีเนื้อดินบนค่อนข้างเป็นทราย

กลุ่มชุดดินที่ 26

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวละเอียด ดินลึกมาก เกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่หรือจากการสลายตัวผุพังแล้วเคลื่อนย้ายมาทับถมของวัสดุเนื้อละเอียด ที่มาจากหินต้นกำเนิดชนิดต่างๆ ซึ่งมีทั้งหินอัคนี หินตะกอนและหินแปร พื้นที่ดอนพบในเขตที่มีฝนตกชุก เช่น ภาคใต้ สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงเนินเขา การระบายน้ำดี ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ บางบริเวณอาจพบดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำในบริเวณพื้นที่ที่มีความลาดชันและเนื้อดินบนมีทรายปนจะมีอัตราเสี่ยงต่อการชะล้างพังทลายของดินสูงหากมีการจัดการดินไม่เหมาะสม

กลุ่มชุดดินที่ 27

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวที่ค่อนข้างร่วนซุย และมีโครงสร้างดี ดินลึกมากเกิดจากการสลายตัวผุพังของหินภูเขาไฟ เช่น หินบะซอลต์ พบพื้นที่ดอน พบบริเวณพื้นที่ฝนตกชุก เช่น ภาคตะวันออก สภาพพื้นที่เป็น ลูกคลื่นลอนลาดถึงเนินเขา การระบายน้ำดี ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินมีความสามารถในการซาบซึมน้ำเร็ว จึงมักจะขาดแคลนน้ำได้ง่าย ถ้าหากฝนทิ้งช่วง

กลุ่มชุดดินที่ 28

เป็นกลุ่มชุดดินที่เกิดจากตะกอนลำน้ำ หรือเกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่หรือเกิดจากการสลายตัวแล้วถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมของวัตถุต้นกำเนิดดินที่มาจากหินต้นกำเนิดพวกหินบะซอลต์หรือหินแอนดีไซต์ พบบริเวณพื้นที่ดอนที่อยู่ใกล้กับเขาหินปูนหรือหินภูเขาไฟ มีสภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงเนินเขา เป็นดินลึกที่มีการระบายน้ำดีปานกลางถึงดี เนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวหรือดินเหนียวจัด

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เนื้อดินเหนียวจัด การไถพรวนต้องทำในช่วงที่ดินมีความชื้นพอเหมาะ มิฉะนั้นจะทำ ให้ดินแน่นทึบ ในช่วงฤดูแล้งดินมีการหดตัวทำ ให้ดินแตกระแหงเป็นร่องลึก ส่วนในฤดูฝนจะมีน้ำแช่ขังง่าย ทำให้พืชชะงักการเจริญเติบโต

กลุ่มชุดดินที่ 29

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวละเอียด ดินลึกมาก เกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่หรือเคลื่อนย้ายมาทับถมจากวัสดุหลายชนิดที่มีเนื้อละเอียด หรือจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำ สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงเป็นเนินเขา การระบายน้ำดี เป็นดินเหนียวลึกมากบางแห่งลึกปานกลาง ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ในช่วงฤดูเพาะปลูกพืชอาจขาดน้ำได้หากฝนทิ้งช่วงไปเป็นเวลานาน ส่วนในบริเวณที่มีความลาดชันสูงจะมีปัญหาเกี่ยวกับการชะล้างพังทลายของหน้าดิน

กลุ่มชุดดินที่ 30

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวละเอียด ดินลึกมาก เกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่หรือจากการสลายตัวผุพังของวัตถุต้นกำเนิดดินพวกหินเนื้อละเอียด พบบริเวณพื้นที่ภูเขาสูงมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางตั้งแต่ 500 เมตรขึ้นไป สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงเนินเขา การระบายน้ำดี เป็นดินเหนียวลึกมาก บางแห่งลึกปานกลาง ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เป็นดินที่เกิดอยู่บริเวณที่มีระดับความสูงมากมีความลาดชันสูง มีแนวโน้มที่จะเกิดการชะล้างพังทลายได้ง่าย

กลุ่มชุดดินที่ 31

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวละเอียด ดินลึกมาก เกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่หรือเคลื่อนย้ายมาทับถมจากวัสดุหลายชนิดที่มีเนื้อละเอียด สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงเป็นเนินเขา มีการระบายน้ำดีถึงดีปานกลาง ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลางเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียว

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ บริเวณที่มีความลาดชันจะมีปัญหาเกี่ยวกับการชะล้างพังทลายของหน้าดิน และดินมีโอกาสขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูเพาะปลูก

กลุ่มชุดดินที่ 32

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นดินพวกทรายแป้งละเอียดหรือดินร่วน เป็นดินลึกปานกลางถึงลึกมาก เกิดจากการทับถมของตะกอนแม่น้ำบริเวณสันดินริมน้ำ บางแห่งอาจมีชั้นดินทรายละเอียดสลับอยู่และมักมีแร่ไมกาปะปนในเนื้อดินพบในพื้นที่ฝนตกชุก เช่นภาคใต้ มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อย การระบายน้ำดีปานกลาง ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เสี่ยงต่อการขาดน้ำ บางพื้นที่อาจมีน้ำไหลบ่าท่วมขังฉับพลันในระยะที่มีฝนตกหนัก

กลุ่มชุดดินที่ 33

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นดินพวกทรายแป้งละเอียด ดินลึกมาก เกิดจากตะกอนแม่น้ำพบบนเนินตะกอนรูปพัด หรือที่ราบตะกอนน้ำพา มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาด การระบายน้ำดีถึงดีปานกลาง เป็นดินลึกปานกลางถึงลึกมาก บางแห่งทำคันดินเพื่อกักเก็บน้ำสำหรับทำนา ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เสี่ยงต่อการขาดน้ำ ในระยะที่ฝนทิ้งช่วงนานบางพื้นที่อาจพบชั้นดานแข็งที่เกิดจากการเขตกรรม

กลุ่มชุดดินที่ 34

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนละเอียดปนทราย ดินลึกมาก เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำ หรือจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่ หรือถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมของวัสดุเนื้อหยาบที่ส่วนใหญ่มาจากหินอัคนีหรือหินตะกอน พบบริเวณพื้นที่ดิน ในเขตฝนตกชุก เช่น ภาคใต้สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนชัน มีการระบายน้ำดีถึงดีปานกลางดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เนื้อดินค่อนข้างเป็นทรายและดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ในบริเวณที่มีความลาดชันสูงจะมีปัญหาเกี่ยวกับชะล้างพังทลายของหน้าดิน

กลุ่มชุดดินที่ 35

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนละเอียด ดินลึกมาก เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดิน พวกตะกอนลำน้ำหรือจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่ หรือถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมของวัสดุเนื้อหยาบที่ส่วนใหญ่มาจากหินตะกอน สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงเนินเขา มีการระบายน้ำดีถึงดีปานกลาง อาจพบลูกรังในช่วงความลึก 100-150 เซนติเมตรจากผิวดิน ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เนื้อดินค่อนข้างเป็นทราย และดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ในบริเวณที่มีความลาดชันสูงจะมีปัญหาเกี่ยวกับชะล้างพังทลายของหน้าดิน

กลุ่มชุดดินที่ 36

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนละเอียด ดินลึกมาก เกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่หรือถูกเคลื่อนย้ายมาในระยะทางไม่ไกลนักของหินเนื้อหยาบ หรือเกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดิน พวกตะกอนลำน้ำ สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาดชัน มีการระบายน้ำดีปานกลาง ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ การมีเนื้อดินค่อนข้างเป็นทราย ซึ่งทำให้ดินอุ้มน้ำได้น้อย พืชอาจขาดแคลนน้ำได้ในช่วงฝนทิ้งเป็นระยะเวลานานๆ สำหรับบริเวณที่มีความลาดชันสูงอาจมีปัญหาเรื่องการชะล้างพังทลายเกิดขึ้น

กลุ่มชุดดินที่ 37

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วน ดินลึก เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำ หรือจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่ หรือถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมของวัสดุเนื้อหยาบ พบบริเวณที่ดินสภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาดชัน มีการระบายน้ำดีปานกลาง ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ในช่วงฤดูฝนดินเปียกแฉะเกินไปสำหรับการปลูกพืชไร่บางชนิด และหน้าดินค่อนข้างเป็นทรายหนา

กลุ่มชุดดินที่ 38

กลุ่มชุดดินนี้ มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วน ดินลึกมาก เกิดจากการทับถมของตะกอนลำน้ำ พบบนสันดินริมน้ำหรือที่ราบตะกอนน้ำพา มีลักษณะการทับถมเป็นชั้นๆ ของตะกอนลำน้ำในแต่ละช่วงเวลา สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาด มีการระบายน้ำดีถึงดีปานกลาง บางพื้นที่พบในพื้นที่ต่ำมีน้ำท่วมขังจากการไหลบ่าของน้ำในฤดูฝนดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เนื้อดินค่อนข้างเป็นทราย บางพื้นที่อาจมีน้ำท่วมขังหรือไหลบ่าท่วมขังอย่างฉับพลันในระยะที่มีฝนตกหนัก

กลุ่มชุดดินที่ 39

กลุ่มชุดดินนี้ มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนหยาบ ดินลึกมาก เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดิน พวกตะกอนลำน้ำ หรือจากการสลายตัวผุพังของหินเนื้อหยาบที่มาจากพวกหินอัคนี หรือหินตะกอนพบบริเวณพื้นที่ดอน อยู่ในเขตฝนตกชุก เช่น ภาคตะวันออก ภาคใต้ สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงเนินเขา มีการระบายน้ำดีถึงดีปานกลาง บางพื้นที่พบในพื้นที่ต่ำ มีน้ำท่วมขังจากการไหลบ่าของน้ำในฤดูฝน ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินค่อนข้างเป็นทรายมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำและมีปัญหาเกี่ยวกับการชะล้างพังทลายของหน้าดินโดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง

กลุ่มชุดดินที่ 40

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนหยาบ ดินลึกมาก เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำ หรือเกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่ หรือจากการสลายตัวผุพังแล้วถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมของวัสดุเนื้อหยาบ สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนชัน มีการระบายน้ำดีถึงดีปานกลาง ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เนื้อดินค่อนข้างเป็นทราย พืชที่ปลูกมีโอกาสเสี่ยงต่อการขาดแคลนน้ำได้ง่าย ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และมีปัญหาเกี่ยวกับการชะล้างพังทลายของหน้าดินโดยเฉพาะบริเวณที่มีความลาดชันสูง

กลุ่มชุดดินที่ 41

เป็นกลุ่มชุดดินที่เกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่ หรือจากการสลายตัวผุพังแล้วถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมของพวกวัสดุเนื้อหยาบหรือจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำหรือวัตถุน้ำพาจากบริเวณที่สูง วางทับอยู่บนชั้นดินร่วนหยาบหรือร่วนละเอียด พบในบริเวณพื้นที่ดอนที่มีสภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาด เป็นดินลึก มีการระบายน้ำดีถึงดีปานกลาง เนื้อดินภายในความลึก 50-100 เซนติเมตร เป็นดินทรายหรือดินทรายปนดินร่วน ส่วนชั้นดินถัดลงไปเป็นดินร่วนปนทราย และดินร่วนเหนียวปนทราย

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำมาก เนื้อดินบนเป็นทรายจัด พืชที่ปลูกมีโอกาสเสี่ยงต่อการขาดแคลนน้ำได้ง่าย แต่ถ้ามีฝนตกมากดินชั้นบนจะแฉะและอาจเป็นอันตรายต่อพืชที่ปลูกบางชนิด บริเวณที่มีความลาดชันสูงจะเกิดการชะล้างพังทลายได้ง่าย

กลุ่มชุดดินที่ 42

เป็นกลุ่มชุดดินที่พบบริเวณหาดทรายเก่าหรือสันทรายชายทะเล เกิดจากตะกอนทรายชายทะเล พบบนพื้นที่ดอนที่มีสภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ ดินลึกปานกลางถึงชั้นดานอินทรีย์ มีการระบายน้ำดีปานกลาง เนื้อดินเป็นทรายจัด สีดินบนเป็นสีเทาแก่ ถัดลงไปเป็นชั้นทรายสีขาวอยู่เหนือชั้นที่มีการสะสมอินทรียวัตถุหรือฮิวมัส มีสีน้ำตาลหรือสีน้ำตาลแดง มีชั้นดานพบภายในความลึก 1 เมตร จากผิวดินบนเป็นส่วนใหญ่ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำมาก และเนื้อดินค่อนข้างเป็นทรายจัด ไม่มีธาตุอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อพืชหลงเหลืออยู่ และพืชมักแสดงอาการขาดธาตุอาหารให้เห็นในช่วงฤดูแล้งชั้นดานจะแห้งและแข็งมาก รากพืชไม่สามารถไชชอนผ่านไปได้ ส่วนในช่วงฤดูฝนจะเปียกแฉะและมีน้ำแช่ขัง

กลุ่มชุดดินที่ 43

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกวัสดุเนื้อหยาบ ดินลึก เกิดจากตะกอนทรายชายทะเลหรือจากการสลายตัวอยู่กับที่ หรือจากการสลายตัวผุพังแล้วถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมของวัสดุเนื้อหยาบพบบริเวณลูกคลื่นลอนลาด บริเวณชายหาดทรายหรือสันทรายชายทะเลบางแห่ง บริเวณที่ลาดเชิงเขา ในเขตฝนตกชุก เช่นภาคตะวันออก ภาคใต้ สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อย มีการระบายน้ำดี ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เนื้อดินเป็นทรายจัด ทำให้มีความสามารถในการอุ้มน้ำได้น้อย พืชจะแสดงอาการขาดน้ำอยู่เสมอ นอกจากนี้ดินยังมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำมาก

กลุ่มชุดดินที่ 44

เป็นกลุ่มชุดดินที่เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำหรือจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่ของพวกวัสดุเนื้อหยาบ พบบริเวณพื้นที่ดอน มีสภาพพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดจนถึงลูกคลื่นลอนชันเป็นดินลึกมีการระบายน้ำ ดีมากเกินไป เนื้อดินเป็นพวกดินทราย ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เนื้อดินเป็นทรายจัดและหนามาก พืชมีโอกาสขาดน้ำได้ง่าย ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำและโครงสร้างไม่ดี บริเวณที่มีความลาดชันสูงจะมีปัญหาเกี่ยวกับการชะล้างพังทลายของหน้าดิน

กลุ่มชุดดินที่ 45

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวหรือดินร่วน ดินตื้น เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดิน พวกตะกอนลำน้ำ หรือเกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่ หรือสลายตัวผุพังแล้วถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมของวัสดุเนื้อละเอียดในเขตฝนตกชุก เช่น ภาคตะวันออก ภาคใต้ พบบริเวณที่ดอน สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงเนินเขา มีการระบายน้ำดีปานกลาง ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินตื้นถึงชั้นลูกรัง พบเศษหินหรือก้อนกรวด ภายในความลึก 50 เซนติเมตรจากผิวดินบางพื้นที่พบลูกรัง เศษหิน หรือก้อนกรวดกระจัดกระจายทั่วไปอยู่บริเวณผิวหน้าดิน ความอุดมสมบูรณ์ต่ำและในพื้นที่ที่มีความลาดชันจะเกิดการชะล้างพังทลายได้ง่าย

กลุ่มชุดดินที่ 46

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนหรือดินเหนียว ตื้นถึงชั้นเศษหินหรือลูกรังหนา เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำหรือเกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่หรือเคลื่อนย้ายมาทับถมของวัสดุเนื้อละเอียดและมีเหล็กเคลือบ สภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงเนินเขามีการระบายน้ำดีถึงดีปานกลาง ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ เนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวปนกรวดลูกรังหรือเศษหินที่มีเหล็กเคลือบพบภายในความลึก 50 เซนติเมตร

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เป็นดินตื้น มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ บริเวณที่มีความลาดชันสูงจะมีปัญหาเกี่ยวกับการชะล้างพังทลายของหน้าดินได้ง่าย

กลุ่มชุดดินที่ 47

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนหรือดินเหนียว ตื้นถึงชั้นหินพื้น เกิดจากการสลายตัว ผุพังอยู่กับที่หรือเคลื่อนย้ายมาในระยะทางไม่ไกลนักของวัสดุเนื้อละเอียด มีสภาพพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อยถึงเป็นเนินเขา มีการระบายน้ำดีถึงดีปานกลาง ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง เนื้อดินเป็นพวกดินเหนียวหรือดินร่วนที่มีเศษหินปะปนมาก มักพบชั้นหินพื้นตื้นกว่า 50 เซนติเมตร

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เป็นดินตื้น มีเศษหินปะปนอยู่ในเนื้อดินเป็นปริมาณมาก ในบริเวณที่มีความลาดชันสูงจะมีปัญหาเกี่ยวกับการชะล้างพังทลายของหน้าดินอย่างรุนแรง

กลุ่มชุดดินที่ 48

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนหรือดินเหนียว ตื้นถึงก้อนกรวด เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำหรือเกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่หรือเคลื่อนย้ายมาในระยะทางไม่ไกลนักของวัสดุเนื้อค่อนข้างหยาบหรือเนื้อละเอียด มีสภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงเป็นเนินเขา มีการระบายน้ำดีถึงดีปานกลาง มีชั้นเศษหินหรือก้อนหินหนามากกว่า 100 เซนติเมตรจากผิวดิน ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เป็นดินตื้นมาก บริเวณที่มีความลาดชันสูงเกิดการชะล้างพังทลายได้ง่าย นอกจากนี้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำอีกด้วย

กลุ่มชุดดินที่ 49

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกดินร่วนหรือดินเหนียว ตื้นถึงชั้นลูกรัง เกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่หรือถูกเคลื่อนย้ายมาในระยะทางไม่ไกลนักของวัตถุต้นกำเนิดดินที่มาจากหินเนื้อค่อนข้างหยาบหรือจากตะกอนลำน้ำ ทับอยู่บนชั้นดินที่เกิดจากการสลายตัวผุพังของหินพื้นหรือเกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินที่ต่างชนิดต่างยุคกัน มีสภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงเนินเขา มีการระบายน้ำดีปานกลาง ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เป็นดินตื้นและมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ บางแห่งมีก้อนศิลาแลงโผล่กระจัดกระจายอยู่ทั่วไป เป็นอุปสรรคต่อการเขตกรรม บริเวณที่มีความลาดชันสูงเกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดินอย่างรุนแรง

กลุ่มชุดดินที่ 50

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกวัสดุเนื้อหยาบ ดินลึกปานกลาง เกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่หรือสลายตัวผุพังแล้วถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมในระยะทางไม่ไกลนักของวัสดุเนื้อหยาบที่มาจากหินตะกอนหรือเกิดจากวัตถุต้นกำเนิดพวกตะกอนลำน้ำ ในเขตฝนตกชุก เช่น ภาคตะวันออก ภาคใต้พบบริเวณที่ดอน สภาพพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อยถึงเนินเขา มีการระบายน้ำดีปานกลาง ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ เนื้อดินที่ความลึกในช่วง 50 เซนติเมตร ตอนบนเป็นดินร่วนปนทรายหรือดินร่วนเหนียวปนทรายในระดับความลึก 50-100 เซนติเมตร จะพบชั้นดิน ปนเศษหินหรือลูกรังปริมาณมาก

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ เนื้อดินค่อนข้างเป็นทรายในบริเวณที่มีความลาดชันสูงจะมีปัญหาเรื่องการชะล้างพังทลายของหน้าดิน

กลุ่มชุดดินที่ 51

เป็นกลุ่มชุดดินที่พบในเขตฝนตกชุก เช่น ภาคใต้ ภาคตะวันออก เกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่หรือจากการสลายตัวผุพังแล้วถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมในระยะทางไม่ไกลนักของวัสดุ เนื้อค่อนข้างหยาบหรือค่อนข้างละเอียดที่มาจากพวกหินตะกอนหรือหินแปร พบบริเวณพื้นที่ดอน สภาพพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อยถึงเนินเขา เป็นดินตื้น มีการระบายน้ำดี เนื้อดินเป็นพวกดินร่วนปนเศษหิน ซึ่งเศษหินส่วนใหญ่เป็นพวกหินทราย ควอร์ตไซต์หรือหินดินดาน และพบชั้นหินพื้นที่ความลึก 50 เซนติเมตร ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เป็นดินตื้น มีเศษหินปะปนอยู่ในเนื้อดินเป็นปริมาณมาก และมีชั้นหินพื้นอยู่ตื้นดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ในบริเวณที่มีความลาดชันสูงจะเกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดินได้ง่าย

กลุ่มชุดดินที่ 52

เป็นกลุ่มชุดดินที่เกิดจากตะกอนลำน้ำทับอยู่บนชั้นปูนมาร์ล พบบริเวณที่ลาดเชิงเขาหินปูน มีสภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงเนินเขา เป็นดินตื้นถึงชั้นปูนมาร์ล มีการระบายน้ำดี เนื้อดินเป็นพวกดินเหนียว ดินร่วนเหนียว หรือดินร่วนเหนียวปนทรายแป้งที่มีก้อนปูนหรือปูนมาร์ลปะปนอยู่มาก ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติสูง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินตื้นถึงชั้นปูนมาร์ลหรือก้อนปูนดินแห้งแข็ง ดินเปียกเหนียว ทำให้ไถพรวนยาก ขาดแคลนน้ำและดินเป็นด่างจัด

กลุ่มชุดดินที่ 53

กลุ่มชุดดินนี้มีเนื้อดินเป็นพวกเนื้อละเอียด ดินลึกปานกลาง เกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่หรือถูกเคลื่อนย้ายมาในระยะทางไม่ไกลนักของวัตถุต้นกำเนิดดินที่มาจากหินเนื้อละเอียดพบบนพื้นที่ดอน ในเขตฝนตกชุก เช่น ภาคใต้ ภาคตะวันออก สภาพพื้นที่ลอนลาดเล็กน้อยถึงลูกคลื่นลอนชัน มีการระบายน้ำดี ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ เนื้อดินบนเป็นดินร่วนหรือดินร่วนปนดินเหนียวทับอยู่บนดินเหนียว ส่วนดินล่างในระดับความลึกระหว่าง 50-100 เซนติเมตร เป็นดินเหนียวปนลูกรังหรือดินปนเศษหินผุ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินลึกปานกลางถึงชั้นกรวดลูกรัง เศษหินหรือ ชั้นหินพื้นในช่วงความลึก 50-100 เซนติเมตร ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ในบริเวณพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงจะเกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดินได้ง่าย

กลุ่มชุดดินที่ 54

เป็นกลุ่มชุดดินที่เกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่ หรือจากการสลายตัวผุพังแล้วถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมในระยะทางไม่ไกลนักของวัตถุต้นกำเนิดดินที่เป็นพวกหินอัคนี เช่น บะซอลต์แอนดีไซต์ พบบริเวณพื้นที่ดอน มักอยู่ใกล้กับบริเวณเทือกเขาหินปูนหรือหินภูเขาไฟ มีสภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนชัน เป็นดินลึกปานกลาง มีการระบายน้ำ ดีถึงดีปานกลาง เนื้อดินเป็นดินร่วนเหนียวหรือดินเหนียว โดยปกติจะมีก้อนปูนหรือเศษหินที่กำลังผุพังสลายตัวปะปนอยู่ในเนื้อดินด้วย ในชั้นดินล่างลึกๆ อาจพบชั้นปูนมาร์ลดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เนื้อดินเหนียวจัด การไถพรวนต้องทำในช่วงที่ดินมีความชื้นพอเหมาะ มิฉะนั้นจะทำให้ดินแน่นทึบทำให้พืชชะงักการเจริญเติบโต บริเวณพื้นที่มีความลาดชันสูงจะเกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดิน

กลุ่มชุดดินที่ 55

เป็นกลุ่มชุดดินที่เกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่ หรือจากการสลายตัวผุพังแล้ว ถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมในระยะทางไม่ไกลนักของวัตถุต้นกำเนิดดินที่มาจากวัสดุเนื้อละเอียดที่มีปูนปน พบบริเวณพื้นที่ดอน มีสภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงเนินเขา เป็นดินลึกปานกลาง มีการระบายน้ำดีถึงดีปานกลาง เนื้อดินเป็นดินเหนียว ในดินชั้นล่างที่ระดับความลึกประมาณ 50-100 เซนติเมตร พบชั้นหินผุซึ่งส่วนใหญ่เป็นหินตะกอนเนื้อละเอียด บางแห่งมีก้อนปูนปะปนอยู่ด้วยดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินมีโครงสร้างแน่นทึบยากต่อการชอนไชของรากพืช มักเกิดขั้นดานไถพรวนได้ง่าย หากไถพรวนในระยะเวลาที่ไม่เหมาะสม

กลุ่มชุดดินที่ 56

เป็นกลุ่มชุดดินที่เกิดจากการสลายตัวผุพังอยู่กับที่ หรือจากการสลายตัวผุพังแล้วถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมในระยะทางไม่ไกลนักของวัสดุเนื้อหยาบที่มาจากพวกหินตะกอนหรือหินอัคนี พบบริเวณพื้นที่ดอน มีสภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบถึงเนินเขา เป็นดินลึกปานกลาง มีการระบายน้ำดี เนื้อดินตอนบนช่วง 50 เซนติเมตร เป็นดินร่วนหรือดินร่วนปนทราย ส่วนดินล่างเป็นดินปนเศษหิน มักพบชั้นพบหินพื้นลึกกว่า 100 เซนติเมตร ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำถ้าปลูกพืชในบริเวณที่มีความลาดชันสูง โดยไม่มีการอนุรักษ์ดินและน้ำที่เหมาะสม อาจเกิดปัญหาด้านการชะล้างพังทลายของดิน

กลุ่มชุดดินที่ 57

เป็นกลุ่มชุดดินที่พบบริเวณพื้นที่ลุ่มต่ำ หรือพื้นที่พรุมีน้ำ แช่ขังอยู่เป็นเวลานานการระบายน้ำเลวมาก มีเนื้อดินเป็นพวกดินอินทรีย์ที่สลายตัวปานกลางหนา 40-100 เซนติเมตร บางแห่งเป็นชั้นอินทรียวัตถุสลับกับพวกดินอนินทรีย์ สีดินเป็นสีดำหรือสีน้ำตาลในชั้นดินอินทรีย์ ส่วนดินอนินทรีย์ที่เกิดเป็นชั้นสลับอยู่มีสีเป็นสีเทาใต้ชั้นดินอินทรีย์ลงไปเป็นดินเลนตะกอนน้ำทะเลที่มักจะพบระหว่างความลึก 50-100 เซนติเมตร มีสีเทาหรือสีเทาปนเขียว และมีสารประกอบกำมะถัน (ไพไรต์) อยู่มาก ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เป็นดินอินทรีย์ เมื่อแห้งจะยุบตัวและปฏิกิริยาดินจะเป็นกรดรุนแรงมาก ทำให้ขาดธาตุอาหารพืชอย่างรุนแรง นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ที่มีน้ำแช่ขังอยู่ตลอดเวลา

กลุ่มชุดดินที่ 58

เป็นกลุ่มชุดดินที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มชุดดินที่ 57 คือ พบบริเวณพื้นที่ลุ่มต่ำหรือพื้นที่พรุมีน้ำแช่ขังอยู่เป็นเวลานานหรือตลอดปี เป็นดินลึก การระบายน้ำเลวมาก มีเนื้อดินเป็นพวกดินอินทรีย์ที่มีเนื้อหยาบที่มีความหนามากกว่า 100 เซนติเมตร มักมีเศษพืชขนาดเล็กและขนาดใหญ่ปะปนอยู่ทั่วไป ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ เป็นดินอินทรีย์ที่มีคุณภาพต่ำ เป็นกรดรุนแรงมาก ขาดธาตุอาหารพืชต่างๆ อย่างรุนแรงและยากต่อการใช้เครื่องมือทางการเกษตร เนื่องจากเป็นที่ลุ่มต่ำและดินยุบตัว หากมีการระบายน้ำออกเมื่อดินแห้งจะติดไฟได้ง่าย

กลุ่มชุดดินที่ 59

กลุ่มดินนี้พบบริเวณที่ราบลุ่มหรือบริเวณพื้นล่างของเนินหรือหุบเขาที่มีสภาพพื้นที่ราบเรียบหรือค่อนข้างราบเรียบ เป็นหน่วยผสมของดินหลายชนิดที่เกิดจากตะกอนลำน้ำพัดพามาทับถมกันดินที่พบส่วนใหญ่มีการระบายน้ำค่อนข้างเลวถึงเลว มีลักษณะและคุณสมบัติต่างๆ เช่น เนื้อดิน สีดินความลึกของดิน ปฏิกิริยาดิน ตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับชนิดของวัตถุต้นกำเนิดดินในบริเวณนั้นๆ ส่วนมากมีก้อนกรวดและเศษหินปะปนอยู่ในเนื้อดินด้วย ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินค่อนข้างเป็นทราย ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ เสี่ยงต่อการขาดน้ำและบางปีอาจถูกน้ำท่วม การระบายน้ำเลวถึงค่อนข้างเลว

กลุ่มชุดดินที่ 60

กลุ่มดินนี้พบบริเวณสันดินริมน้ำ บริเวณพื้นที่เนินตะกอนซึ่งส่วนใหญ่มีสภาพพื้นที่ค่อนข้างเรียบจนถึงลูกคลื่นลอนลาด เป็นหน่วยผสมของดินหลายชนิดที่เกิดจากตะกอนลำน้ำพัดพามาทับถมกัน ดินที่พบส่วนใหญ่มีการระบายน้ำดีถึงดีปานกลาง เป็นดินลึก เนื้อดินเป็นพวกดินร่วน บางแห่งมีชั้นดินที่มีเนื้อดินค่อนข้างเป็นทรายหรือมีชั้นกรวด ซึ่งแสดงถึงการตกตะกอนต่างยุคของดินอันเป็นผลมาจากการเกิดน้ำท่วมใหญ่ในอดีต

ปัญหาในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ดินปนทราย ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ในพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงง่ายต่อการถูกชะล้างพังทลาย และสูญเสียหน้าดิน

กลุ่มชุดดินที่ 61

กลุ่มดินนี้เป็นหน่วยผสมของดินหลายชนิด ซึ่งเกิดจากการผุพังสลายตัวของหินต้นกำเนิดชนิดต่างๆ แล้วถูกพัดพามาทับทมบริเวณที่ลาดเชิงเขา มีสภาพพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดถึงลอนชัน ดินที่พบส่วนใหญ่มีการระบายน้ำดีถึงปานกลาง มีลักษณะและสมบัติต่างๆ เช่น เนื้อดิน สีดินเขตการใช้ที่ดินพืชเศรษฐกิจอ้อยโรงงาน กองนโยบายและแผนการใช้ที่ดินความลึกของดิน ปฏิกิริยาดิน ตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติไม่แน่นอน ซึ่งขึ้นอยู่กับชนิดของวัตถุต้นกำเนิดดินในบริเวณนั้นๆ ส่วนใหญ่มักมีเศษหิน ก้อนหินและหินพื้นโผล่กระจัดกระจายทั่วไปเนื่องจากหน่วยแผนที่นี้ประกอบด้วยดินบริเวณเชิงเขาที่มีดินหลายอย่างเกิดปะปนกัน ดังนั้นในแผนที่ดินระดับจังหวัดจึงเรียกดินเหล่านี้ว่า ดินที่ลาดเชิงเขา

กลุ่มชุดดินที่ 62

กลุ่มดินนี้ประกอบด้วยพื้นที่ภูเขาและเทือกเขาซึ่งมีความลาดชันมากกว่าร้อยละ 35 ลักษณะและสมบัติของดินที่พบไม่แน่นอนมีทั้งดินลึก และดินตื้น ลักษณะของเนื้อดินและความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติแตกต่างกันไปแล้วแต่ชนิดของหินต้นกำเนิดในบริเวณนั้นมักมีเศษหิน ก้อนหินหรือพื้นโผล่กระจัดกระจายทั่วไป ส่วนใหญ่ยังปกคลุมด้วยป่าไม้ประเภทต่างๆ เช่น ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรังหรือป่าดงดิบชื้น หลายแห่งมีการทำไร่เลื่อนลอยโดยปราศจากมาตรการในการอนุรักษ์ดินและน้ำ ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดินจนบางแห่งเหลือแต่หินโผล่ กลุ่มดินนี้ไม่ควรนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตร เนื่องจากมีปัญหาหลายประการที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศ

ควรสงวนไว้เป็นป่าตามธรรมชาติ เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารต่อไป

ตารางที่ 10-1 เนื้อที่กลุ่มชุดดินในภาคตะวันออก

กลุ่มชุดดิน	เนื้อที่ (ไร่)
1	39,852
2	349,744
3	384,883
4	84,522
5	20,860
6	276,491
7	427,714
8	17,681
9	8,310
10	116,341
11	389,400
13	165,528
14	25,139
15	8,777
16	75,839
17	640,839
18	245,504
21	725
22	166,847
23	69,112
24	129,694
25	207,294
26	661,577
27	69,773
28	18,142
29	78,496
31	559,296
32	201,316
33	135,966
34	612,031
35	1,290,233
36	54,101
37	143,471
38	47,097
39	68,103
40	1,574,500
41	129,724
42	12,100
43	87,765
44	567,841

กลุ่มชุดดิน	เนื้อที่ (ไร่)
45	1,025,846
46	1,418,345
47	644,095
48	1,006,958
49	14,975
50	168,629
51	609,838
52	115,686
53	101,916
55	464,323
56	204,760
59	2,071
60	9,087
61	17,794
62	3,402,372
หน่วยรวมของดินและพื้นที่หินโผล่	20,147
พื้นที่เบ็ดเตล็ด	1,762,993
พื้นที่น้ำ	335,349
รวม	**21,487,812**

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน (2558: 26-27)

หมายเหตุ : ภาคตะวันออกไม่มีกลุ่มชุดดินที่ 12,19,20,54,57,58

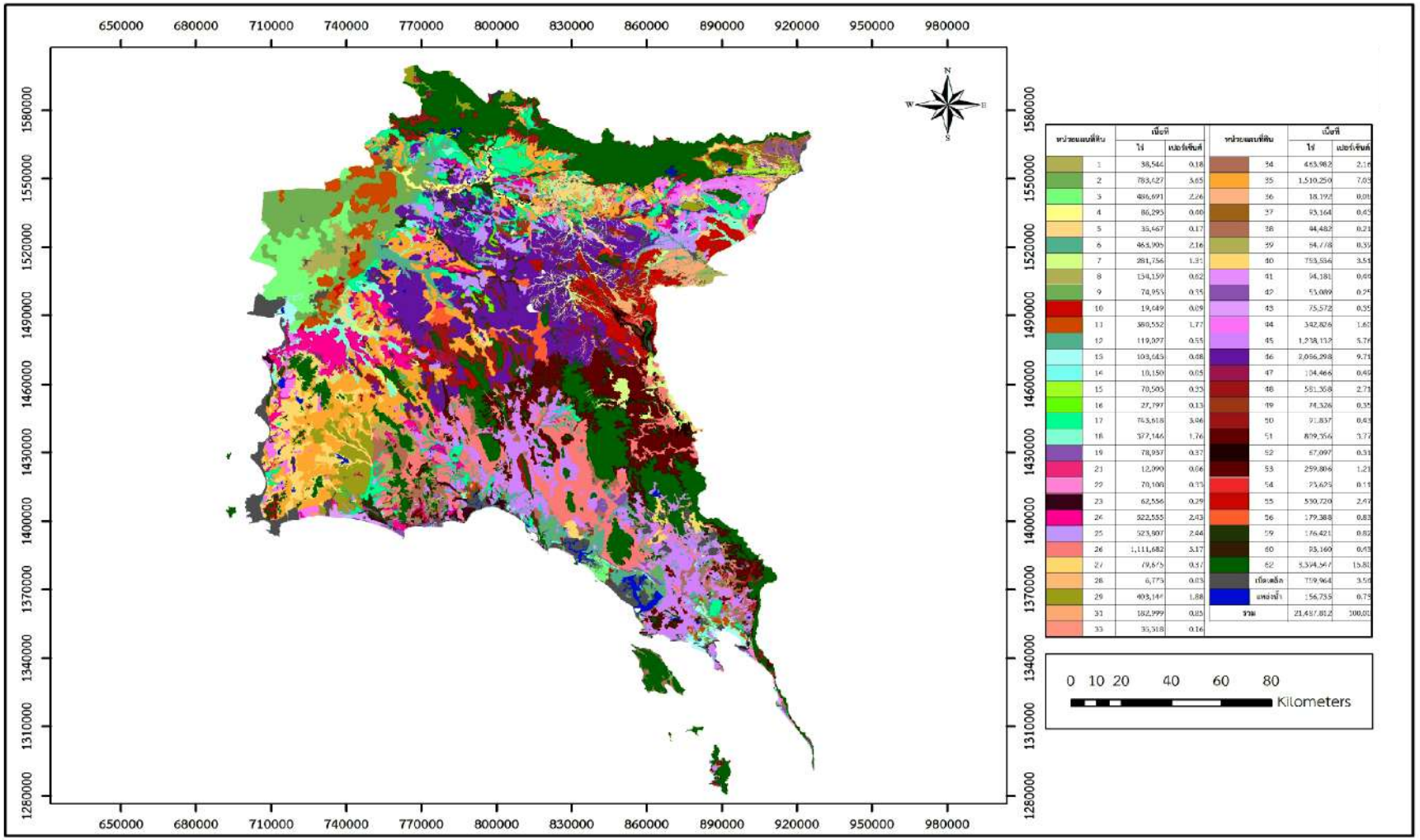

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน (2558)

รูปที่ 10-1 แผนที่แสดงกลุ่มชุดดินภาคตะวันออก

ตารางที่ 10-2 ลักษณะเด่นประจำกลุ่มชุดดิน

กลุ่มชุดดิน	ลักษณะเด่นประจำกลุ่มชุดดิน
	1. กลุ่มชุดดินในพื้นที่ลุ่มหรือพื้นที่น้ำขังกลุ่ม
	1.1 ดินเหนียว
1	- ดินเหนียวสีดำลึกมาก มีรอยแตกระแหงกว้างและลึก
3	- ดินเหนียวลึกมากที่เกิดจากตะกอนน้ำกร่อย อาจพบชั้นดินเลนของตะกอนน้ำทะเล
4	- ดินเหนียวลึกมากที่เกิดจากตะกอนลำน้ำที่มีอายุยังน้อย ปฏิกิริยาดินเป็นกลางถึงเป็นด่าง
5	- ดินเหนียวลึกมากที่เกิดจากตะกอนลำน้ำ การระบายน้ำเลว ปฏิกิริยาดินเป็นกลางหรือเป็นด่าง
6	- ดินเหนียวลึกมากที่เกิดจากตะกอนลำน้ำ ปฏิกิริยาดินเป็นกรดจัดมากถึงเป็นกรดจัด
7	- ดินเหนียวลึกมากที่เกิดจากตะกอนลำน้ำ การระบายน้ำค่อนข้างเลว ปฏิกิริยาดินเป็นกลางถึงเป็นด่าง
8	**1.2 กลุ่มดินที่มีการยกร่อง**
	- ดินที่มีการยกร่อง เพื่อเปลี่ยนสภาพการใช้ที่ดินจากนาข้าวเป็นพืชผักหรือไม้ผล
	1.3 กลุ่มดินเปรี้ยวจัด
2	- ดินเหนียวลึกมาก ปฏิกิริยาดินเป็นกรดจัดมากหรือดินเปรี้ยวจัด
9	- ดินเหนียวลึกมากที่เกิดจากตะกอนน้ำทะเลที่เป็นดินเค็มและดินเปรี้ยวจัด
10	- ดินเปรี้ยวจัดตื้นที่เกิดจากตะกอนน้ำทะเล
11	- ดินเปรี้ยวจัดลึกปานกลางที่เกิดจากตะกอนน้ำทะเล
14	- ดินเปรี้ยวจัดลึกปานกลางและมีชั้นดินเลนที่มีศักยภาพก่อให้เกิดเป็นดินเปรี้ยวจัด
	1.4 กลุ่มดินเลนชายทะเล
12	- ดินเลนเค็มชายทะเลและไม่มีศักยภาพก่อให้เกิดเป็นดินกรดกำมะถัน
13	- ดินเลนเค็มชายทะเลที่มีศักยภาพก่อให้เกิดเป็นดินกรดกำมะถัน
	1.5 กลุ่มดินทรายแป้ง
15	- ดินทรายแป้งลึกมากที่เกิดจากตะกอนลำน้ำ ปฏิกิริยาดินเป็นกลางหรือเป็นด่าง
16	- ดินทรายแป้งลึกมากที่เกิดจากตะกอนลำน้ำ ปฏิกิริยาดินเป็นกรดจัดมาก
	1.6 กลุ่มดินร่วนละเอียด
17	- ดินร่วนละเอียดลึกมากที่เกิดจากตะกอนลำน้ำ ปฏิกิริยาดินเป็นกรดจัดมาก
18	- ดินร่วนละเอียดลึกมากที่เกิดจากตะกอนลำน้ำ ปฏิกิริยาดินเป็นกลางหรือเป็นด่าง
	1.7 กลุ่มดินร่วนหยาบ
21	- ดินร่วนหยาบลึกมากที่เกิดจากตะกอนลำน้ำในส่วนที่ต่ำของพื้นที่ริมแม่น้ำ
22	- ดินร่วนหยาบลึกมากที่เกิดจากตะกอนลำน้ำเนื้อหยาบ
59	- ดินร่วนที่เกิดจากดินตะกอนน้ำพาเชิงซ้อน ชั้นดินมีลักษณะเป็นชั้นสลับ
	1.8 กลุ่มดินเค็ม
20	- ดินเค็มเกิดจากตะกอนลำน้ำ มีคราบเกลือลอยหน้าหรือมีชั้นดานแข็งที่สะสมเกลือ
	1.9 กลุ่มดินทราย
23	- ดินทรายลึกมากที่เกิดจากตะกอนทรายชายทะเล
24	- ดินทรายลึกมากที่เกิดจากตะกอนลำน้ำที่มีเนื้อดินเป็นดินทรายหนา
	1.10 กลุ่มดินตื้น
25	- ดินตื้น
	1.11 กลุ่มดินอินทรีย์
57	- ดินที่มีวัสดุอินทรีย์หนา 40 – 100 ซม. จากผิวดิน
58	- ดินที่มีวัสดุอินทรีย์หนามากกว่า 100 ซม. จากผิวดิน
	2. กลุ่มชุดดินในพื้นที่ดอนที่อยู่ในเขตดินแห้ง
	2.1 กลุ่มดินเหนียว
28	- ดินเหนียวลึกมากสีดำที่มีรอยแตกระแหงกว้างและลึก
29	- ดินเหนียวลึกถึงลึกมาก ปฏิกิริยาดินเป็นกรดจัด
30	- ดินเหนียวลึกถึงลึกมากที่พบในพื้นที่ภูเขา ปฏิกิริยาดินเป็นกรดจัด
31	- ดินเหนียวลึกถึงลึกมาก ปฏิกิริยาดินเป็นกลางหรือเป็นด่าง

ตารางที่ 10-2 ลักษณะเด่นประจำกลุ่มชุดดิน (ต่อ)

กลุ่มชุดดิน	ลักษณะเด่นประจำกลุ่มชุดดิน
	2.2 กลุ่มดินริมแม่น้ำหรือตะกอนน้ำพารูปพัด
33	- ดินทรายแป้งละเอียดมากที่เกิดจากตะกอนแม่น้ำหรือตะกอนน้ำพารูปพัด
38	- ดินร่วนหยาบลึกมากที่เกิดจากตะกอนริมแม่น้ำ
35	**2.3 กลุ่มดินร่วนละเอียด**
36	- ดินร่วนละเอียดลึกถึงลึกมาก ปฏิกิริยาดินเป็นกรดจัดมาก
	- ดินร่วนละเอียดลึกถึงลึกมาก ปฏิกิริยาดินเป็นกลางหรือเป็นด่าง
	2.4 กลุ่มดินร่วนหยาบ
40	- ดินร่วนหยาบลึกมาก
60	- ดินร่วนที่เกิดจากดินตะกอนน้ำพาเชิงซ้อน
	2.5 กลุ่มดินทราย
41	- ดินทรายหนาปานกลาง
44	- ดินทรายหนา
	2.6 กลุ่มดินตื้น
46	- ดินตื้นถึงก้อนกรวดหรือเศษหินปนลูกรังหนามาก
47	- ดินตื้นถึงชั้นหินพื้น
48	- ดินตื้นถึงก้อนหินหรือเศษหิน
49	- ดินตื้นถึงลูกรังหรือชั้นเชื่อมแข็งของเหล็กทับอยู่บนชั้นดินเหนียว
	2.7 กลุ่มดินที่พบชั้นมาร์ล
52	- ดินตื้นถึงชั้นมาร์ลหรือก้อนปูน
	2.8 กลุ่มดินลึกปานกลาง
37	- ดินร่วนหยาบลึกปานกลางทับถมบนชั้นหินผุ
55	- ดินลึกปานกลางถึงชั้นหินพื้น เศษหินหรือลูกรัง ปฏิกิริยาดินเป็นกลางหรือเป็นด่าง
56	- ดินลึกปานกลางถึงชั้นหินพื้น เศษหินหรือลูกรัง ปฏิกิริยาดินเป็นกรดจัด
	2.9 กลุ่มดินลาดเชิงเขา
61	- ดินเศษหินเชิงเขาที่เกิดจากการสลายตัวแตกผุพังของเขา
	3. กลุ่มชุดดินในพื้นที่ดอนที่อยู่ในเขตดินชื้น
	3.1 กลุ่มดินเหนียว
26	- ดินเหนียวลึกถึงลึกมากที่เกิดจากตะกอนลำน้ำหรือวัตถุต้นกำเนิดดินเนื้อละเอียด
27	- ดินเหนียวจัดสีแดงลึกมากที่เกิดจากหินภูเขาไฟ มีปฏิกิริยาดินเป็นกรดจัด
	3.2 กลุ่มดินร่วนริมแม่น้ำ
32	- ดินร่วนหรือดินทรายแป้งละเอียดลึกมากที่เกิดจากตะกอนริมแม่น้ำ
	3.3 กลุ่มดินร่วนละเอียด
34	- ดินร่วนละเอียดลึกถึงลึกมากที่เกิดจากตะกอนลำน้ำหรือวัตถุต้นกำเนิดดินเนื้อหยาบ
	3.4 กลุ่มดินร่วนหยาบ
39	- ดินร่วนหยาบลึกถึงลึกมากที่เกิดจากตะกอนลำน้ำหรือวัตถุต้นกำเนิดดินเนื้อหยาบ
	3.5 กลุ่มดินทราย
42	- ดินทรายที่มีชั้นดานอินทรีย์ภายในความลึก 100 ซม. จากผิวดิน
43	- ดินทรายลึกมากที่เกิดจากตะกอนลำน้ำหรือสันทรายชายทะเล
	3.6 กลุ่มดินตื้น
45	- ดินตื้นถึงลูกรัง เศษหินหรือก้อนหิน
51	- ดินตื้นถึงชั้นหินพื้น

ตารางที่ 10-2 ลักษณะเด่นประจำกลุ่มชุดดิน (ต่อ)

กลุ่มชุดดิน	ลักษณะเด่นประจำกลุ่มชุดดิน
	3.7 กลุ่มดินลึกปานกลาง
50	- ดินร่วนลึกปานกลางถึงเศษหิน ก้อนหินหรือชั้นหินพื้น
53	- ดินเหนียวลึกปานกลางถึงชั้นหินพื้น ลูกรังหรือเศษหิน
	4. กลุ่มชุดดินที่มีความลาดชันสูง
62	- พื้นที่ลาดชันเชิงซ้อนที่มีความลาดชันมากกว่า 35 เปอร์เซ็นต์

จากสมบัติของกลุ่มชุดดินต่างๆ ข้างต้นสรุปได้ว่าทรัพยากรดินในพื้นที่ภาคตะวันออก ประกอบด้วย

1) ดินในพื้นที่ราบลุ่มหรือพื้นที่น้ำขัง พบตั้งแต่ที่ราบชายฝั่งน้ำทะเลท่วมถึง ที่ราบน้ำทะเลเคยท่วมถึง บริเวณที่ลุ่มต่ำระหว่างสันทราย ที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงตะพักลำน้ำจนถึงที่ราบระหว่างเนินเขาและหุบเขา มีสภาพพื้นที่ราบเรียบถึงค่อนข้างราบเรียบ ช่วงฤดูฝนมีน้ำแช่ขังแฉะมีระดับน้ำใต้ดินอยู่ใกล้ผิวดิน การระบายน้ำค่อนข้างเลว เลว ถึงเลวมาก ดินมีสีเทาหรือสีเทาอ่อน จุดประสีตลอดหน้าตัดดิน ที่บ่งบอกถึงการมีน้ำแช่ขังในหน้าตัดดิน ปฏิกิริยาดินส่วนใหญ่เป็นกรดปานกลางถึงเป็นด่างปานกลาง ความอุดมสมบูรณ์ต่ำถึงสูง หากบริเวณใดมีอิทธิพลของดินเปรี้ยวจัดเข้ามาเกี่ยวข้อง ปฏิกิริยาดินจะเป็นดินกรดรุนแรงมากถึงเป็นกรดจัดมาก ประกอบด้วย 23 กลุ่มชุดดิน ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 13 14 15 16 17 18 21 22 23 24 25 และ 59 จำแนกตามกลุ่มเนื้อดินอย่างกว้างๆ ได้ 6 กลุ่ม ดังนี้

(1) กลุ่มเนื้อดินที่เป็นดินเลนเละ มีเนื้อดินเป็นดินเหนียวหรือดินเหนียวปนทรายแป้ง ดินมีศักยภาพเป็นดินเปรี้ยวจัด ยังได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลขึ้นลงเป็นประจำทุกวัน ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 13

(2) กลุ่มเนื้อดินที่เป็นดินเหนียว มีเนื้อดินบนเป็นดินร่วน ดินร่วนเหนียวปนทรายแป้งหรือดินเหนียว ส่วนดินล่างเป็นดินเหนียว หรือดินเหนียวปนทรายแป้ง บางบริเวณอาจได้รับอิทธิพลของหินปูนหรือหินอัคนี ทำให้มีเนื้อดินเป็นดินเหนียวจัด ส่วนบริเวณที่ได้รับอิทธิพลของตะกอนทะเลมักมีศักยภาพในการเป็นดินเปรี้ยวจัด ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 1 2 3 4 5 6 7 9 10 11 และ 14

(3) กลุ่มเนื้อดินที่เป็นดินร่วน มีเนื้อดินบนเป็นดินร่วน ดินร่วนปนทราย ดินร่วนปนทรายแป้ง ส่วนดินล่างเป็นดินร่วน ดินร่วนเหนียว ดินร่วนปนทราย ดินร่วนเหนียวปนทราย หรือดินร่วนเหนียวปนทรายแป้ง ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 15 16 17 18 21 22 และ 59

(4) กลุ่มเนื้อดินที่เป็นดินทราย มีเนื้อดินทั้งบนและล่างเป็นดินทราย หรือดินทรายปนดินร่วน ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 23 และ 24

(5) กลุ่มชุดดินที่ยกร่อง ส่วนใหญ่ทั้งดินบนและดินล่างเป็นดินเหนียว ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 8

(6) กลุ่มดินที่เป็นดินตื้น มีเนื้อดินบนเป็นดินร่วน ดินร่วนปนทราย หรือดินร่วนเหนียว ส่วนดินล่างเป็นดินร่วน ดินร่วนเหนียวหรือดินเหนียว มีกรวดหรือลูกรังปะปนปริมาณเท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ 35 โดยปริมาตร ภายในความลึก 50 เซนติเมตรจากผิวดิน ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 25

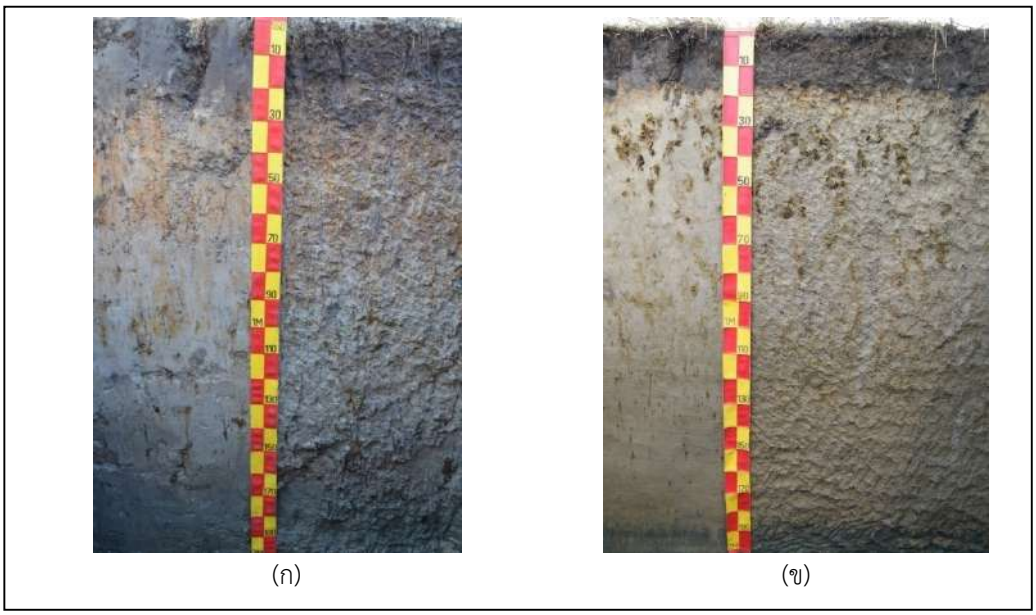

(ก) (ข)

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน (2558: 44)

รูปที่ 10-2 ดินในพื้นที่ราบ บริเวณพื้นที่ภาคตะวันออก กลุ่มชุดดินที่ 3 มีเนื้อดินเป็นดินเหนียว (ก) และกลุ่มชุดดินที่ 16 มีเนื้อดินเป็นดินร่วน (ข)

2) ดินในพื้นที่ดอนที่อยู่ในเขตดินชื้น ดินมีช่วงแห้งติดต่อกันน้อยกว่า 45 วัน หรือดินแห้งรวมกันน้อยกว่า 90 วันในรอบปี พบเฉพาะบริเวณพื้นที่ด้านตะวันออกของจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด สภาพพื้นที่มีตั้งแต่ราบเรียบ ลูกคลื่น เนินเขา บริเวณลานตะพักลำน้ำ ลานตะพักที่เกิดจากการกัดกร่อนเนินตะกอนรูปพัด ที่ลาดเขา พื้นที่ที่เกิดจากหินเหลวเย็นตัว มีระดับน้ำใต้ดินอยู่ลึกกว่า 2 เมตร การระบายน้ำดีปานกลาง ดี ไปจนถึงดีมากเกินไป ดินมีสีเทา สีน้ำตาล สีเหลือง สีแดง อาจพบจุดประสีเล็กน้อย ปฏิกิริยาดินมีตั้งแต่เป็นกรดจัดถึงเป็นกลาง มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ซึ่งขึ้นกับกระบวนการทางดินและชนิดของวัตถุต้นกำเนิดดิน ประกอบด้วย 11 กลุ่มชุดดิน ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 26 27 32 34 39 42 43 45 50 51 และ 53 จำแนกตามกลุ่มเนื้อดินอย่างกว้างๆ ได้ 4 กลุ่ม ดังนี้

(1) กลุ่มเนื้อดินที่เป็นดินเหนียว มีเนื้อดินบนเป็นดินร่วน ดินร่วนเหนียวปนทรายแป้งหรือดินเหนียว ส่วนดินล่างเป็นดินเหนียว หรือดินเหนียวปนทรายแป้ง ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 26 27 และ 53

(2) กลุ่มเนื้อดินที่เป็นดินร่วน มีเนื้อดินบนเป็นดินร่วน ดินร่วนปนทราย ดินร่วนปนทรายแป้ง ส่วนดินล่างเป็นดินร่วน ดินร่วนปนทราย ดินร่วนเหนียว ดินร่วนเหนียวปนทราย หรือดินร่วนเหนียวปนทรายแป้ง ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 32 34 39 และ 50

(3) กลุ่มเนื้อดินที่เป็นดินทราย มีเนื้อดินทั้งบนและล่างเป็นดินทราย หรือดินทรายปนดินร่วน ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 42 และ 43

(4) กลุ่มเนื้อดินที่เป็นดินตื้น มีเนื้อดินบนเป็นดินร่วน ดินร่วนปนทราย หรือดินร่วนเหนียว ส่วนดินล่างเป็นดินร่วน ดินร่วนเหนียวหรือดินเหนียว มีกรวดหรือลูกรังปะปนปริมาณเท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ 35 โดยปริมาตร หรือถึงชั้นหินพื้นภายในความลึก 50 เซนติเมตรจากผิวดินได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 45 และ 51

3) ดินบริเวณพื้นที่ดอนที่อยู่ในเขตดินแห้ง ที่ดินจะแห้งติดต่อกันมากว่า 45วัน หรือดินแห้งรวมกันมากกว่า 90 วัน ในรอบปี เป็นการเกษตรแบบอาศัยน้ำฝน สภาพพื้นที่มีตั้งแต่ราบเรียบลูกคลื่น เนินเขา มีการทำการเกษตรบริเวณลานตะพักลำน้ำ ลานตะพักที่เกิดจากการกัดกร่อน เนินตะกอนรูปพัดที่ราบเชิงเขา และเนินเขา มีระดับน้ำใต้ดินอยู่ลึกกว่า 2 เมตร การระบายน้ำดีปานกลาง ดีไปจนถึงดีมากเกินไป ดินส่วนใหญ่มีสีดำ สีน้ำตาล สีเหลือง หรือสีแดง และอาจพบจุดประสีเล็กน้อย ปฏิกิริยาดินมีตั้งแต่เป็นกรดจัดถึงเป็นด่างปานกลาง มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำถึงปานกลาง ซึ่งขึ้นกับกระบวนการทางดินและชนิดของวัตถุต้นกำเนิดดิน ประกอบด้วย 20 กลุ่มชุดดิน ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 28 29 31 33 35 36 37 38 40 41 44 46 47 48 49 52 55 56 60 และ 61 จำแนกตามกลุ่มเนื้อดินอย่างกว้างๆ ได้ 4 กลุ่ม ดังนี้

(1) กลุ่มเนื้อดินที่เป็นดินเหนียว มีเนื้อดินบนเป็นดินร่วน ดินร่วนเหนียวปนทรายแป้ง ถึงดินเหนียว ส่วนดินล่างเป็นดินเหนียวหรือดินเหนียวปนทรายแป้ง ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 28 29 31 และ 55

(2) กลุ่มเนื้อดินที่เป็นดินร่วน มีเนื้อดินบนเป็นดินร่วน ดินร่วนปนทราย ดินร่วนปนทรายแป้ง ส่วนดินล่างเป็นดินร่วน ดินร่วนเหนียว ดินร่วนปนทราย ดินร่วนเหนียวปนทราย หรือดินร่วนเหนียวปนทรายแป้ง ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 33 35 36 37 38 40 56 และ 60

(3) กลุ่มเนื้อดินที่เป็นดินทราย มีเนื้อดินทั้งบนและล่างเป็นดินทราย หรือดินทรายปนดินร่วน ได้แก่กลุ่มชุดดินที่ 41 และ44

(4) กลุ่มเนื้อดินที่เป็นดินตื้น มีเนื้อดินบนเป็นดินร่วน ดินร่วนปนทราย หรือดินร่วนเหนียว ส่วนดินล่างเป็นดินร่วน ดินร่วนเหนียวหรือดินเหนียว มีกรวดหรือลูกรังปะปนปริมาณเท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ 35 โดยปริมาตร หรือถึงชั้นหินพื้นหรือชั้นมาร์ลภายในความลึก 50 เซนติเมตรจากผิวดิน ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 46 47 48 49 52 และ 61

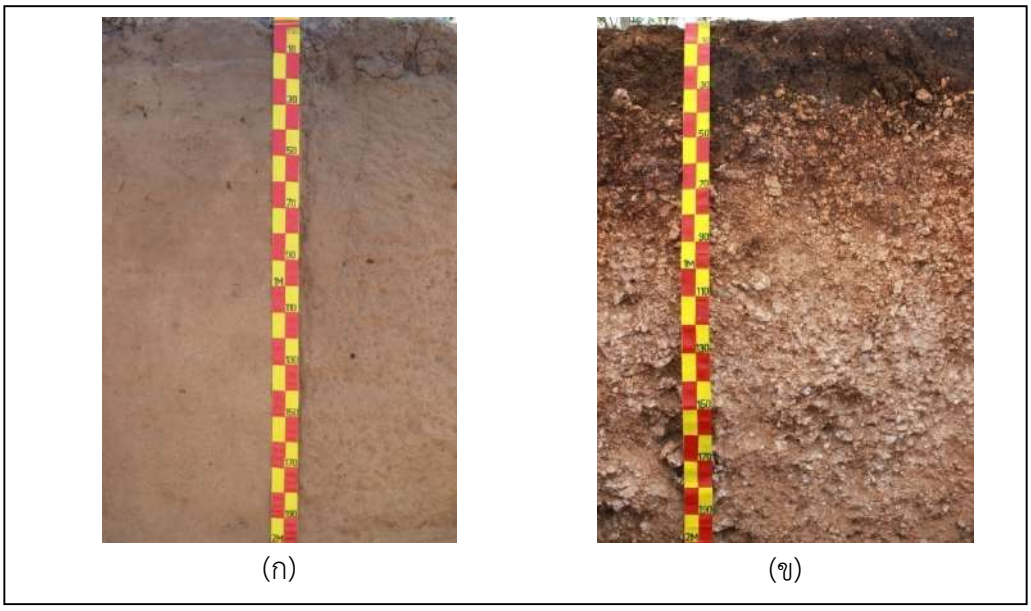

(ก) (ข)

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน (2558: 46)

รูปที่ 10-3 ดินในพื้นที่ดอนที่อยู่ในเขตดินแห้ง บริเวณภาคตะวันออก กลุ่มชุดดินที่ 35 มีเนื้อดินเป็นดินร่วน (ก) และกลุ่มชุดดินที่ 52 เป็นดินตื้น (ข)

4) ดินบริเวณพื้นที่ภูเขาสูง มีความลาดชันมากกว่า 35 เปอร์เซ็นต์ ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 62

ดินปัญหาที่พบในพื้นที่ภาคตะวันออก ประกอบด้วย ดินเปรี้ยวจัด ดินเค็มชายทะเล ดินทราย และดินตื้น

10.2 การจัดชั้นความเหมาะสมของที่ดินตามระบบ FAO

จากหลักการของ FAO Framework for Land Evaluation (1981) ได้จำแนกอันดับความเหมาะสมของที่ดินเป็น 2 อันดับ (Order) 4 ชั้น (Class) 3 ชั้นย่อย (Subclass) โดยแสดงรายละเอียดได้ ดังนี้

1. อันดับ (Order)ประกอบด้วย
   1) อันดับที่เหมาะสม (Order S; Suitability)
   2) อันดับที่ไม่เหมาะสม (Order N; Not suitability)

2. ชั้น (Class) ประกอบด้วย
   S1: ชั้นที่มีความเหมาะสมสูง (Highly suitable)
   S2: ชั้นที่มีความเหมาะสมปานกลาง (Moderately suitable)
   S3: ชั้นที่มีความเหมาะสมเล็กน้อย (Marginally suitable)
   N: ชั้นที่ไม่มีความเหมาะสม (Not suitable)

3. ชั้นย่อย (Subclass) เป็นชั้นที่มีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตของพืช ประกอบด้วย
   1) ความชุ่มชื้นที่เป็นประโยชน์ต่อพืช (Moisture availability : m)
   2) ความเป็นประโยชน์ของออกซิเจนต่อรากพืช (Oxygen availability : o)
   3) ความเป็นประโยชน์ของธาตุอาหาร (Nutrient availability : s)
   4) ความจุในการดูดยึดธาตุอาหาร (Nutrient retention capacity : n)
   5) ความเสียหายจากน้ำท่วม (Flood hazard : f)
   6) ความเสียหายจากการกัดกร่อน (Erosion hazard : e)

การประเมินความเหมาะสมของที่ดินสำหรับพืชต่างๆ นั้น เป็นการจับคู่ระหว่าง “ปัจจัยที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืช” กับ “คุณลักษณะของที่ดิน”

ปัจจัยที่สำคัญที่มีความจำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืชที่นำมาใช้ในการประเมินคุณภาพที่ดินครั้งนี้ มี 9 ปัจจัย คือ

1) ความชุ่มชื้นที่เป็นประโยชน์ต่อพืช (m)
2) ความเป็นประโยชน์ของออกซิเจนต่อรากพืช (o)
3) ความเป็นประโยชน์ของธาตุอาหาร (s)
4) ความจุในการดูดยึดธาตุอาหาร (n)
5) สภาวะการหยั่งลึกของราก (r)
6) ความเสียหายจากการกัดกร่อน (e)
7) ศักยภาพการใช้เครื่องจักร (w)
8) การมีเกลือมากเกินไป (x)
9) สารพิษ (z)

ปัจจัยทั้ง 9 ประการนี้มีปัจจัยชี้บ่งดังรายละเอียดในตารางที่ 10-3

ตารางที่ 10-3 ตัวชี้บ่งของปัจจัยที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืช

ปัจจัย	ตัวชี้บ่ง	หน่วย
ความชุ่มชื้นที่เป็นประโยชน์ต่อพืช (m)	ปริมาณน้ำฝน	ม.ม.
ความเป็นประโยชน์ของออกซิเจนต่อรากพืช (o)	การระบายน้ำ	class
ความเป็นประโยชน์ของธาตุอาหาร (s)	ปริมาณอินทรีย์วัตถุ	class
ความจุในการดูดยึดธาตุอาหาร (n)	C.E.C. ดินบน	Meq./100g.
	B.S.ดินล่าง	%
สภาวะการหยั่งลึกของราก (r)	ความลึกของดิน	cm.
	ปริมาณก้อนหิน	%
ความเสียหายจากการกัดกร่อน (e)	ความลาดชัน	-
	ปริมาณดินที่สูญเสีย	ตัน/ไร่/ปี
ศักยภาพการใช้เครื่องจักร (w)	ความลาดชัน	class
	ปริมาณหินโผล่	class
	ปริมาณหินก้อน	class
การมีเกลือมากเกินไป (x)	ค่าการนำไฟฟ้าของดิน	dS/m.
สารพิษ (z)	ระดับความลึกของจาโรไซต์	cm.
	ปฏิกิริยาดิน (ความเป็นกรด เป็นด่าง : pH)	pH

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน (2542)

10.3 ศักยภาพของพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออก

ผลจากการจับคู่ (Matching) ระหว่าง “ปัจจัยที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืช” กับ “คุณลักษณะของดิน” ได้ประเมินศักยภาพพื้นที่เกษตรกรรมออกเป็นเขตเกษตรกรรม 3 ประเภท ดังนี้

1. เขตเกษตรกรรมชั้นดี
2. เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง
3. เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตค่อนข้างต่ำ

การประเมินศักยภาพของพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออก ได้ใช้ข้อมูลจากแผนการใช้ที่ดินของประเทศไทย ที่จัดทำโดยกรมพัฒนาที่ดิน ในปี พ.ศ. 2562 (กรมพัฒนาที่ดิน, 2562: 6-16) เป็นหลักโดยนำเขตเกษตรกรรมของภาคตะวันออกจากแผนการใช้ที่ดินดังกล่าวมาประเมินเฉพาะพื้นที่การใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในปี พ.ศ. 2564/2565 ซึ่งมีจำนวน 13,636,621 ไร่ ทั้งนี้ผลจากการประเมินศักยภาพของพื้นที่เกษตรกรรมภาคตะวันออกมีดังนี้

1) เขตเกษตรกรรมชั้นดี มีเนื้อที่ 2,935,211 ไร่ หรือร้อยละ 13.66 ของพื้นที่ภาคตะวันออก เป็นเขตที่มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองไว้เป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตร ที่ให้ผลตอบแทนสูงและเพื่อรองรับอุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร โดยรัฐได้ลงทุนสร้างโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตรกรรม เช่น โครงการชลประทาน หรือโครงการป้องกันน้ำท่วมไว้แล้ว แบ่งออกเป็น 2 เขตย่อยดังนี้

1.1) เขตพื้นที่ทำนา มีเนื้อที่ 1,712,865 ไร่ หรือร้อยละ7.97 ของพื้นที่ภาคตะวันออก เป็นเขตที่สภาพพื้นที่ราบเรียบเป็นที่ลุ่ม มีการสร้างระบบชลประทาน ทำให้สามารถทำนาได้ผลผลิตสูง พื้นที่ส่วนใหญ่สามารถทำนาได้มากกว่าหนึ่งครั้งในรอบปี

1.2) เขตพืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น มีเนื้อที่ 122,346 ไร่ หรือร้อยละ 5.69 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเป็นเขตที่มีระบบชลประทาน หรือมีการพัฒนาที่ดินที่สามารถทำการผลิตพืชไร่และไม้ผลได้ผลผลิตดี สภาพพื้นที่เป็นที่ดอน การระบายน้ำดี มีความอุดมสมบูรณ์สูง

2) เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูงมีเนื้อที่ 7,055,807 ไร่ หรือร้อยละ 32.84 ของพื้นที่ภาคตะวันออก ลักษณะของพื้นที่ในเขตนี้เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตรสูง ให้ผลผลิตเกษตรในระดับปานกลางถึงสูง และสามารถพัฒนาระบบชลประทาน และโครงสร้างพื้นฐานให้เป็นพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีที่มีผลผลิตสูงได้แบ่งออกเป็น 2 เขตย่อยดังนี้

2.1) เขตพื้นที่ทำนา มีเนื้อที่ 1,626,473 ไร่ หรือร้อยละ 7.57 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเป็นเขตที่สภาพพื้นที่ราบเรียบเป็นที่ลุ่ม มีศักยภาพสูงในการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรให้สามารถทำการเกษตรแบบเข้มข้นได้

2.2) เขตพืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น มีเนื้อที่ 5,429,334 ไร่ หรือร้อยละ 25.27 ของพื้นที่ภาคตะวันออก เป็นเขตที่สามารถทำการผลิตพืชไร่ ไม้ผลได้ผลผลิตดี สภาพพื้นที่เป็นที่ดอน การระบายน้ำดี มีความอุดมสมบูรณ์สูง มีศักยภาพสูงในการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน ทางการเกษตรให้สามารถทำการเกษตรแบบเข้มข้นได้

3) เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตต่ำมีเนื้อที่ 2,263,909 ไร่ หรือร้อยละ 10.53 ของพื้นที่ลักษณะพื้นภาคตะวันออกที่มีความเหมาะสมในการผลิตทางการเกษตรค่อนข้างต่ำ หรือไม่เหมาะสมต่อการผลิตสินค้าเกษตร เนื่องจากให้ผลผลิตไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน หรืออาจมีการเสี่ยงต่อภัยพิบัติทางธรรมชาติ การใช้พื้นที่ทำการเกษตรจำเป็นต้องมีการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่โดยใช้มาตรการและความเหมาะสมร่วมกัน

แบ่งออกเป็น 2 เขตย่อย ดังนี้

3.1) พื้นที่นา มีเนื้อที่ 1,068,930 ไร่ หรือร้อยละ 4.97 ของพื้นที่ภาคตะวันออก

3.2) พื้นที่ปลูกพืชไร่ ไม้ผลและไม้ยืนต้น เนื้อที่ 1,194,979 ไร่ หรือร้อยละ 5.56 ของพื้นที่ภาคตะวันออก

เขตเกษตรกรรมทั้ง 3 ประเภท มีเนื้อที่รวมกัน 12,254,927 ไร่ นอกจากนั้นเป็นพื้นที่ไม่เหมาะสมต่อการเกษตรและการใช้ประโยชน์อื่นๆ รวม 9,232,885 ไร่ หรือร้อยละ 42.97 ดังรายละเอียดในตารางที่ 10-4

ตารางที่ 10-4 เขตเกษตรกรรมในภาคตะวันออก

เขตเกษตรกรรม	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ
1. เขตเกษตรกรรมชั้นดี	**2,935,211**	**13.66**
1.1 พื้นที่ทำนา	1,712,865	7.97
1.2 พืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น	1,222,346	5.69
2. เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง	**7,055,807**	**32.84**
2.1 พื้นที่ทำนา	1,626,473	7.57
2.2 พืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น	5,429,334	25.27
3. เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตค่อนข้างต่ำ	**2,263,909**	**10.53**
3.1 พื้นที่ทำนา	1,068,930	4.97
3.2 พืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น	1,194,979	5.56
4. พื้นที่ไม่เหมาะสมต่อการเกษตร/การใช้ประโยชน์อื่นๆ	**9,232,885**	**42.97**
รวมทั้งหมด	**21,487,812**	**100.00**

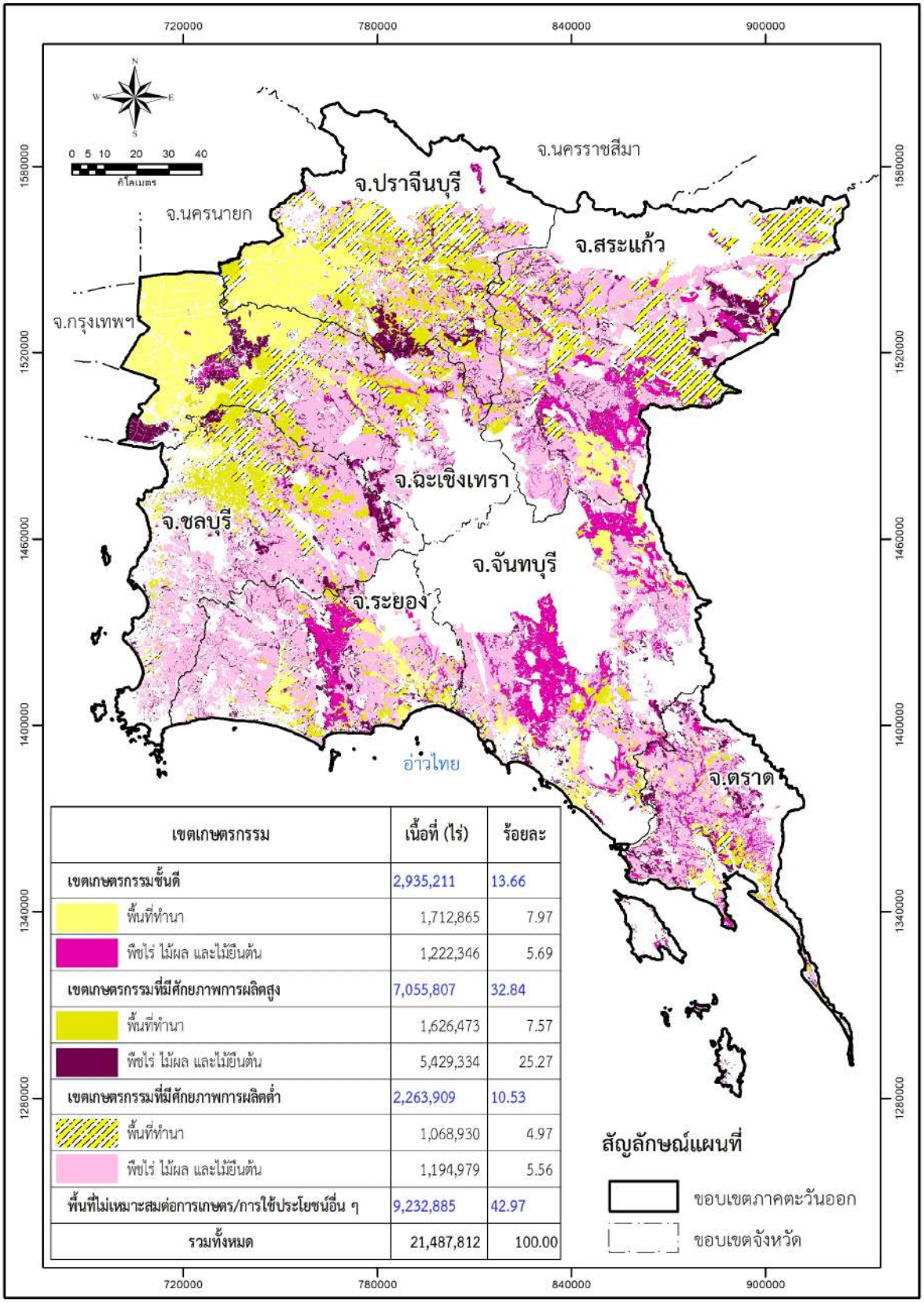

เขตเกษตรกรรม	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ
เขตเกษตรกรรมชั้นดี	2,935,211	13.66
พื้นที่ทำนา	1,712,865	7.97
พืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น	1,222,346	5.69
เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง	7,055,807	32.84
พื้นที่ทำนา	1,626,473	7.57
พืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น	5,429,334	25.27
เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตต่ำ	2,263,909	10.53
พื้นที่ทำนา	1,068,930	4.97
พืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น	1,194,979	5.56
พื้นที่ไม่เหมาะสมต่อการเกษตร/การใช้ประโยชน์อื่น ๆ	9,232,885	42.97
รวมทั้งหมด	21,487,812	100.00

รูปที่ 10-4 เขตเกษตรกรรมในภาคตะวันออก

10.4 การทับซ้อนของพื้นที่อุตสาหกรรมกับพื้นที่ที่มีศักยภาพของที่ดินเพื่อการเกษตรในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

จากการประกาศแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินของสำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกเมื่อเดือนธันวาคม 2562 เนื้อที่รวม 424,512 ไร่ นั้น ได้มีการทับซ้อนของพื้นที่อุตสาหกรรม ซึ่งจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) ที่ดินประเภทเขตส่งเสริมเศรษฐกิจพิเศษเพื่อกิจการอุตสาหกรรม (ขอ) และ (2) ที่ดินประเภทพัฒนาอุตสาหกรรม (อ.) กับพื้นที่ที่มีศักยภาพของที่ดินเพื่อการเกษตร ดังนี้

10.4.1 ที่ดินประเภทเขตส่งเสริมเศรษฐกิจพิเศษเพื่อกิจการอุตสาหกรรม (ขอ)

มีการทับซ้อนกับเขตเกษตรกรรม ดังนี้

(1) เขตเกษตรกรรมชั้นดี เนื้อที่ 7,494 ไร่

(2) เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง เนื้อที่ 18,082 ไร่

(3) เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตค่อนข้างต่ำ เนื้อที่ 949 ไร่

รวมเป็นเนื้อที่ที่ทับซ้อนกับเขตเกษตรกรรมจำนวน 26,525 ไร่ หรือร้อยละ 6.25 ของเนื้อที่อุตสาหกรรมตามแผนผังที่ประกาศ

10.4.2 ที่ดินประเภทพัฒนาอุตสาหกรรม (อ)

มีการทับซ้อนกับเขตเกษตรกรรมดังนี้

(1) เขตเกษตรกรรมชั้นดี เนื้อที่ 29,310 ไร่

(2) เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง เนื้อที่ 140,302 ไร่

(3) เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตค่อนข้างต่ำ เนื้อที่ 19,418 ไร่

รวมเป็นเนื้อที่ที่ทับซ้อนกับเขตเกษตรกรรม จำนวน 189,030 ไร่ หรือร้อยละ 44.53 ของเนื้อที่อุตสาหกรรมตามแผนผังที่ประกาศ

10.4.3 การทับซ้อนของพื้นที่อุตสาหกรรม ทั้ง 2 ประเภทกับเขตเกษตรกรรม

(1) เขตเกษตรกรรมชั้นดี เนื้อที่ 36,804 ไร่

(2) เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง เนื้อที่ 158,384 ไร่

(3) เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพค่อนข้างต่ำ เนื้อที่ 20,367 ไร่

รวมทั้งสิ้นเนื้อที่ 215,555 หรือร้อยละ 50.77 ของเนื้อที่อุตสาหกรรมตามแผนผังที่ประกาศ นอกจากนั้นอยู่นอกเขตเกษตรกรรม ดังรายละเอียดในตารางที่ 10-5 และรูปที่ 10-5

ตารางที่ 10-5 พื้นที่อุตสาหกรรมที่กำหนดตามแผนผังการใช้ประโยชน์ของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกที่ทับซ้อนกับพื้นที่ที่มีศักยภาพของที่ดินเพื่อการเกษตร

เขตเกษตรกรรม	ที่ดินประเภทเขตส่งเสริมเศรษฐกิจพิเศษเพื่อกิจการอุตสาหกรรม (ขอ.)		ที่ดินประเภทพัฒนาอุตสาหกรรม (อ)		รวม	
	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ
1.เขตเกษตรกรรมชั้นดี	**7,494**	**1.77**	**29,310**	**6.90**	**36,804**	**8.67**
1.1 พื้นที่ทำนา	7,494	1.77	22,784	5.37	30,278	7.13
1.2 พืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น	-	-	6,526	1.53	6,526	1.54
2.เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง	**18,082**	**4.26**	**140,302**	**33.05**	**158,384**	**37.31**
2.1 พื้นที่ทำนา	1,593	0.38	4,222	5.99	5,815	0.37
2.2 พืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น	16,489	3.88	136,080	32.06	152,569	35.94
3.เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตค่อนข้างต่ำ	**949**	**0.22**	**19,418**	**4.57**	**20,367**	**4.80**
3.1 พื้นที่ทำนา	-	-	3,299	0.78	3,299	0.78
3.2 พืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น	949	0.22	16,119	3.78	17,068	4.02
รวม	**26,525**	**6.25**	**189,030**	**44.53**	**215,555**	**50.77**
นอกเขตเกษตรกรรม	102,696	24.19	106,261	25.03	208,957	49.23
รวมทั้งสิ้น	**129,221**	**30.44**	**295,291**	**69.56**	**424,512**	**100**

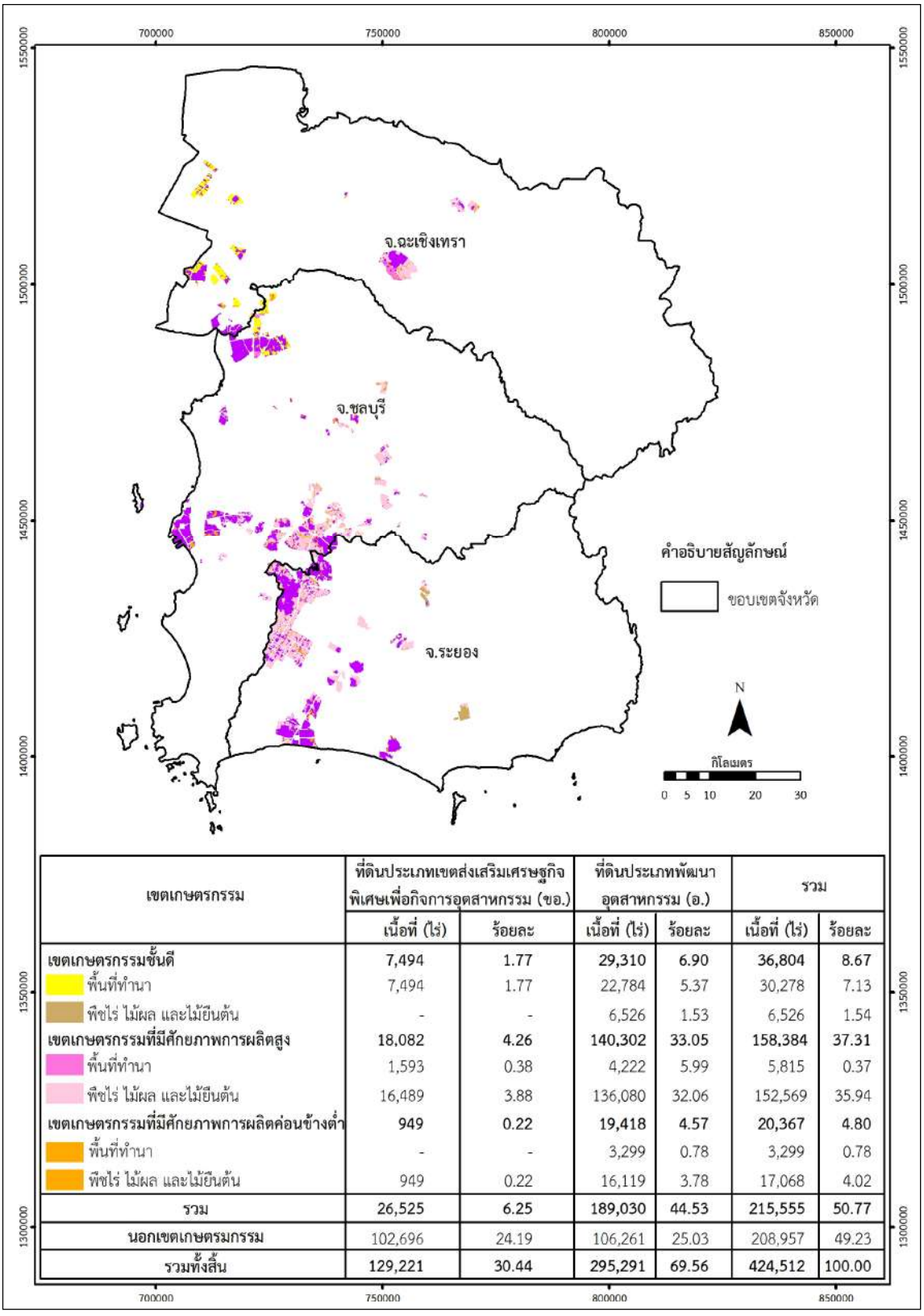

เขตเกษตรกรรม	ที่ดินประเภทเขตส่งเสริมเศรษฐกิจพิเศษเพื่อกิจการอุตสาหกรรม (ขอ.)		ที่ดินประเภทพัฒนาอุตสาหกรรม (อ.)		รวม	
	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ
เขตเกษตรกรรมชั้นดี	7,494	1.77	29,310	6.90	36,804	8.67
พื้นที่ทำนา	7,494	1.77	22,784	5.37	30,278	7.13
พืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น	-	-	6,526	1.53	6,526	1.54
เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง	18,082	4.26	140,302	33.05	158,384	37.31
พื้นที่ทำนา	1,593	0.38	4,222	5.99	5,815	0.37
พืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น	16,489	3.88	136,080	32.06	152,569	35.94
เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตค่อนข้างต่ำ	949	0.22	19,418	4.57	20,367	4.80
พื้นที่ทำนา	-	-	3,299	0.78	3,299	0.78
พืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น	949	0.22	16,119	3.78	17,068	4.02
รวม	26,525	6.25	189,030	44.53	215,555	50.77
นอกเขตเกษตรกรรม	102,696	24.19	106,261	25.03	208,957	49.23
รวมทั้งสิ้น	129,221	30.44	295,291	69.56	424,512	100.00

รูปที่ 10-5 พื้นที่อุตสาหกรรมที่กำหนดตามแผนผังการใช้ประโยชน์ของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ที่ทับซ้อนกับพื้นที่ที่มีศักยภาพของที่ดินเพื่อการเกษตร

10.5 การแก้ไขปัญหาการทับซ้อน

เนื่องจากในแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดินที่คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกได้ประกาศเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2562 นั้น ได้กำหนดให้ในพื้นที่ประเภทอุตสาหกรรมสามารถก่อสร้างที่อยู่อาศัย สถาบันราชการสาธารณูปโภค สาธารณูปการและกิจการอื่นตามประกาศข้อ 15 การกำหนดดังกล่าวนี้ โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยอาจจะกระจัดกระจายปะปนกับพื้นที่ปลูกไม้ผล ทำให้เกิดปัญหามลพิษจากน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และทำให้พื้นที่ปลูกไม้ผลไม่เป็นพื้นที่แปลงใหญ่ ซึ่งมีผลต่อการบริหารจัดการในอนาคตตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ดำเนินการส่งเสริมให้เกษตรกรที่ปลูกไม้ผลรวมกลุ่มกันมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว

การแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ ควรดำเนินการ 2 วิธีคือ

(1) อนุญาตให้ก่อสร้างที่พักอาศัยตามประกาศข้อ 15 ของแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดินในเขตเกษตรกรรมข้อ 15 ของแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดิน ในเขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพค่อนข้างต่ำ

(2) จัดทำพื้นที่กันชน (Buffer)

เครือข่ายวิชาการเพื่อมาบตาพุดและสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (2554: 45-59) ได้รายงานเรื่องแนวคิดปัญหาและอุปสรรค ในการจัดทำแนวกันชน (Buffer) ที่บรรยายโดย วีรพงษ์ บุญญานุสนธิ์ ไว้ดังนี้

“ในช่วงเริ่มต้นของการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกมีการวางและจัดทำผังใน 2 พื้นที่ คือ แหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี (เป็นเมืองท่าส่งออก/ เมืองหน้าด่านในการส่งออก) กับมาบตาพุด จังหวัดระยอง (เป็นเมืองอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของประเทศ) ผังเมืองรวมมาบตาพุดในช่วงเริ่มต้นมีพื้นที่อุตสาหกรรมประมาณร้อยละ 15 ของพื้นที่ที่วางผังเมืองรวมมาบตาพุด

ในด้านแนวกันชนนั้น มีความพยายามกำหนดแนวกันชนขึ้น โดยการวางผังเมืองเฉพาะเมืองใหม่มาบตาพุด ซึ่งกำหนดแนวเวนคืนที่ดินบริเวณโดยรอบพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม เป็นรัศมี 500 เมตร เพื่อจัดทำเป็นแนวกันชน (Buffer) ปลูกต้นไม้สูงโดยรอบ แต่เจ้าของที่ดินส่วนมาก ไม่ยินยอมและต่อรองให้กำหนดเป็นที่ดินประเภทอื่นที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ ต่อมาจึงกำหนดเป็นที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (พื้นที่สีเขียวอ่อน) จะเห็นได้ว่าแนวคิดเปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยจะกำหนดให้มีแนวกันชน โดยการเวนคืนที่ดินมาเป็นของรัฐ เพื่อสร้างแนวกันชนที่ถาวร เป็นการกำหนดเป็นที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อการนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมนั้น กรรมสิทธิ์ยังคงเป็นของเอกชน

แนวกันชนได้กำหนดไว้ในกฎหมาย ดังนี้

*1. **พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518***

พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 กำหนดไว้มาตรการที่เอื้อต่อเรื่องแนวกันชนไว้อยู่แล้วในมาตรา 17 คือ แผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินตามที่ได้จำแนกประเภทและแผนผังแสดงที่โล่ง

ตัวอย่างกรณี ผังเมืองรวมเมืองระยองตรงบริเวณพื้นที่ของบริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีกัลไทย จำกัด (มหาชน) หรือTPI ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น บริษัทไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน) หรือ IRPC เรากำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยรอบพื้นที่อุตสาหกรรมเป็นพื้นที่สีเขียวอ่อน (ที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม) ซึ่งสร้างความไม่เป็นธรรมในการใช้ประโยชน์ที่ดินเพราะไปใช้ที่ดินของชาวบ้านในที่สุดผังเมืองได้กำหนดที่ว่างให้ปลูกต้นไม้ไว้ในเขตที่ดินของบริษัทฯ รอบบริเวณโรงงานทั้งหมด

เนื่องจากประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเพื่อสร้างความเป็นธรรมในการใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่ผ่านมามีความพยายามเสนอ ร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับภาษีที่ดินและทรัพย์สิน แต่ยังไม่ผ่านการพิจารณา ในต่างประเทศจะมีกฎหมายรองรับว่าผู้ที่ถูกผังเมืองกำหนดไว้ให้ใช้ที่ดินเป็นพื้นที่แนวกันชนให้ได้รับประโยชน์จากการถูกจำกัดการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ซึ่งหากไม่มีมาตรการดังกล่าวจะสร้างความไม่เป็นธรรมแก่เจ้าของที่ดิน และกลายเป็นผู้โชคร้ายที่ต้องมาอยู่ในพื้นที่รอบบริเวณอุตสาหกรรมที่ถูกกำหนดให้เป็นแนวกันชน ซึ่งจะถูกตั้งคำถามว่าทำไมต้องมาบังคับกับที่ดินที่อยู่บริเวณรอบๆ นิคมอุตสาหกรรม หรือรอบโรงงานอุตสาหกรรมให้เป็นแนวกันชน ทำไมนิคมอุตสาหกรรมไม่ลงทุนจัดพื้นที่แนวกันชนในพื้นที่ของตนเอง

แนวกันชนในผังเมืองมี 2 ส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในกฎหมายผังเมืองเรียกว่า ผังที่โล่ง คือ

*1. **ส่วนที่ผังเมืองกำหนดไว้ให้อยู่ด้านในเขตพื้นที่ของอุตสาหกรรม** สามารถควบคุมได้โดยใช้ข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินของผังเมือง เช่น กำหนดให้บริเวณริมแนวเขตนิคมกำหนดให้ปลูกต้นไม้เป็นระยะกี่เมตร ในทางวิชาการ เรียกว่า แนวป้องกัน เป็นต้น*

*2. **ส่วนที่ผังเมืองกำหนดไว้ให้อยู่รอบนอกแนวเขตพื้นที่ของอุตสาหกรรม** ในทางวิชาการ เรียกว่า แนวกันชน โดยปกติจะห้ามอยู่อาศัยให้ทำการเกษตร เพื่อป้องกันการกระทบกระทั่งกันระหว่างการใช้ที่ดินที่อยู่ในเขตนิคมอุตสาหกรรมกับที่ดินที่อยู่รอบนิคมอุตสาหกรรม แต่ถ้าเป็นอุตสาหกรรมที่มีมลพิษมากหรือมีอันตรายมากจริงๆ อย่างพื้นที่มาบตาพุด อาจทำการเกษตรได้ยาก ผลผลิตที่ได้สามารถบริโภคได้หรือเปล่า ถ้าเป็นต่างประเทศจะห้ามคนเข้าไปอยู่อาศัยหรือทำกิจกรรมใดๆ ในระยะ 2,000 เมตร เมื่อครั้งที่กรมการผังเมืองวางผังเมืองเฉพาะชุมชนเมืองใหม่มาบตาพุดมีแนวคิดว่าจะต้องเวนคืนที่ดินแล้วปลูกต้นไม้สูงโดยรวมเป็นรัศมีระยะ 500 เมตร ของพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย **แต่ไม่มีใครยอม** นั่นคืออดีตของเรา เนื่องจากประชาชนอยากค้าขายทำมาหากิน ทำห้องเช่าอยู่รอบๆ การนิคมฯ เราพยายามคิดทำแล้วในสมัยนั้น แต่เกิดขึ้นไม่ได้ เพราะไม่มีใครทราบผลกระทบของอุตสาหกรรมปิโตรเคมี*

2. พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522

มาตรา 8 พระราชบัญญัติระบุวัตถุประสงค์ของการควบคุมอาคารไว้ว่าเป็นไป “เพื่อประโยชน์แห่งความมั่นคงแข็งแรง ความปลอดภัย ป้องกันอัคคีภัย รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การผังเมือง การสถาปัตยกรรมและอำนวยความสะดวกแก่การจราจร ตลอดจนการอื่นที่จำเป็นเพื่อปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้...” ซึ่งวัตถุประสงค์ข้างต้นนี้สามารถนำมาเป็นประโยชน์ในการกำหนดแนวกันชนได้

มาตรา 8 มี 16 อนุ ซึ่งรวมทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมอาคารไว้แล้ว หากเราจะกำหนดแนวกันชน ก็สามารถนำมาตรา 8 มาพิจารณาว่าจะควบคุมหรือกำหนดอย่างไร ซึ่งในที่นี้สามารถพิจารณานำมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งในกรณีการควบคุมอาคารในที่ดินของตน (เช่น ในที่ดินที่เป็นที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม) และการควบคุมอาคารในพื้นที่บริเวณรอบนอกเขตนิคมอุตสาหกรรม (ที่ดินของผู้อื่น) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม

ก. พื้นที่ในเขตที่ดินที่เป็นที่ตั้งอาคารโรงงาน (ที่ดินของตน)

เมื่อจะสร้างอาคารของโรงงานอุตสาหกรรม มาตรา 8 จะช่วยในการควบคุมให้เกิดแนวกันชนได้ โดยสามารถกำหนดได้ว่า อาคารควรจะสร้างได้ในขนาดเท่าไหร่ ควรสร้างในระยะห่างจากเขตรั้วที่ดินของตนเองเท่าไหร่ควรสร้างในระยะห่างจากที่ดินของผู้อื่นได้เท่าไหร่ ทั้งนี้ เพื่อให้พื้นที่นอกอาคารเกิดพื้นที่เว้นว่างต่อไป ยกตัวอย่างเช่น การนำมาตรา 8 (1) มาใช้ในการควบคุมเรื่องตัวอาคาร ขนาด ความสูง เพื่อควบคุมให้มีขนาดที่เหมาะสม เป็นต้น

ข. พื้นที่นอกเขตนิคมอุตสาหกรรม (ที่ดินของผู้อื่น)

พื้นที่นอกเขตนิคมอุตสาหกรรม (ที่ดินของผู้อื่น) นั้น พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ได้เปิดช่องที่เอื้อต่อแนวกันชนไว้ในมาตรา 8 (10) ที่ระบุให้สามารถกำหนด "บริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้ายและใช้หรือเปลี่ยน การใช้อาคารชนิดใดหรือประเภทใด" ได้ โดยรัฐมนตรีออกเป็นกฎกระทรวง และในขณะนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เช่น เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล) สามารถออกเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่นได้ในหลายกรณี"

10.6 สรุป

จากการสำรวจดินโดยกรมพัฒนาที่ดินในภาคตะวันออก ได้จำแนกดินออกเป็น 56 กลุ่มชุดดินได้นำมาประเมินความเหมาะสมของที่ดินโดยการจับคู่ (Matching)ระหว่าง "ปัจจัยที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืช" กับ "คุณลักษณะของที่ดิน" แล้วจำแนกออกเป็นเขตเกษตรกรรมตามศักยภาพออกเป็น 3 ชั้น ดังนี้

1. เขตเกษตรกรรมชั้นดี มีเนื้อที่ 2,935,211 ไร่ หรือ ร้อยละ 13.66 ของเนื้อที่ภาคตะวันออก

2. เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง มีเนื้อที่ 7,055,807 ไร่ หรือร้อยละ 32.84 ของเนื้อที่ภาคตะวันออก

3. เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพค่อนข้างต่ำมีเนื้อที่ 2,263,909 ไร่ หรือร้อยละ 10.83 ของเนื้อภาคตะวันออก

อนึ่งได้มีการประกาศที่ดินประเภทเขตส่งเสริมเศรษฐกิจพิเศษเพื่อกิจการอุตสาหกรรม (ขอ.) และที่ดินประเภทพัฒนาอุตสาหกรรม (อ) ทับซ้อนกับเขตเกษตรกรรมชั้นดี เนื้อที่ 36,804 ไร่ หรือร้อยละ 17.07 ของเนื้อที่ทับซ้อนทั้งหมด ทับซ้อนกับเขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพสูง เนื้อที่ 158,384 ไร่ หรือร้อยละ 73.48 ของเนื้อที่ทับซ้อนทั้งหมดและทับซ้อนกับเขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตค่อนข้างต่ำ 20,367 ไร่ หรือร้อยละ 9.45 ของเนื้อที่ทับซ้อนทั้งหมด

การแก้ไขปัญหาการทับซ้อนควรดำเนินการ 2 วิธี คือ

(1) อนุญาตให้ก่อสร้างที่พักอาศัยตามประกาศข้อ 15 ของแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดินในเขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตค่อนข้างต่ำ

(2) การจัดทำพื้นที่กันชน (Buffer)

เอกสารอ้างอิง

1. กรมพัฒนาที่ดิน. 2542. ***คู่มือการประเมินคุณภาพที่ดินสำหรับพืชเศรษฐกิจ.*** กองวางแผนการใช้ที่ดิน.

2. กรมพัฒนาที่ดิน. 2558**.** ***สถานภาพทรัพยากรดินและที่ดินของประเทศไทย.*** ISBN 978-616-358-1051.

3. กรมพัฒนาที่ดิน. 25**62. *แผนการใช้ที่ดินของประเทศไทย.***

4. เครือข่ายวิชาการมาบตาพุดและสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. 2554. ***เวทีวิชาการเพื่อมาบตาพุด : ทิศทางผังเมืองรวมมาบตาพุดและพื้นที่กันชน.*** เวทีวิชาการเพื่อมาบตาพุด.

5. FAO. 1981. ***A Framework for Land Evaluation.*** FAO Bulletin No.32. Rome.

บทที่ 11

การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

บทที่ 11

การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม กับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

จากการทบทวนวรรณกรรมและการสำรวจในสนามได้นำสาระสำคัญของแต่ละเรื่องมาวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหาร รวม 5 เรื่อง คือ (1) ทุนทางการเกษตรและทุนทางอุตสาหกรรมอาหาร (2) การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (3) การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร (4) ความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมอาหาร และ (5) ความเป็นได้ในการเชื่อมโยงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร โดยมีรายละเอียดดังนี้

11.1 ทุนทางการเกษตรและทุนทางอุตสาหกรรมอาหาร

สาระสำคัญในหัวข้อนี้มี 2 เรื่อง คือ (1) ทุนทางการเกษตร (2) ทุนทางอุตสาหกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

11.1.1 ทุนทางการเกษตร

(1) ศักยภาพที่ดินเพื่อการเกษตร

- ชั้นดี 2,726,274 ไร่
- ศักยภาพสูง 6,503,147 ไร่
- ศักยภาพค่อนข้างต่ำ 1,995,209 ไร่

(2) เกษตรกร 308,232 ครัวเรือน

(3) สหกรณ์การเกษตร 219 แห่ง

(4) สมาชิกสหกรณ์เกษตร 276,315 **คน**

(5) กลุ่มเกษตรกร 217 กลุ่ม

(6) สมาชิกกลุ่มเกษตรกร 13,735

(7) กลุ่มแม่บ้านเกษตร 727 กลุ่ม

(8) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน 3,408 กลุ่ม

(9) หมอดินอาสา 4,693 คน

(10) พืชที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) 11ชนิด

(11) ผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นสินค้า OTOP 56 ชนิด

(12) พื้นที่ชลประทาน 2,034,348 ไร่

(13) สถาบันการศึกษาด้านการเกษตรระดับอุดมศึกษา 5 แห่ง

(14) ศูนย์วิจัยพืชสวน พืชไร่ ศูนย์วิจัยประมง ศูนย์วิจัยด้านปศุสัตว์ สถานีพัฒนาที่ดิน

(15) มีองค์กรบริหารเกี่ยวข้องกับการเกษตร ทั้งเกษตรจังหวัด และเกษตรและสหกรณ์จังหวัดทุกจังหวัด

(16) เป็นแหล่งผลิตผลไม้

(17) เป็นแหล่งอาหารทะเล

(18) เป็นแหล่งปศุสัตว์ (สุกร ไก่ โคนม ไก่เนื้อ ไข่ไก่)

11.1.2 ทุนทางอุตสาหกรรมอาหาร

(1) มีโรงงานอุตสาหกรรมอาหารจำนวน 711 โรง เงินลงทุน 103,235 ล้านบาท

(2) มีโรงงานผลิตภัณฑ์จากพืช จำนวน 413 โรง

(3) มีสถาบันระดับอุดมศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญและความพร้อมด้านแปรรูปอาหาร จำนวน 5 แห่ง

ดังรายละเอียดในตารางที่ 11-1

ตารางที่ 11-1 เปรียบเทียบทุนทางการเกษตรและทุนทางอุตสาหกรรมอาหาร

ทุนทางการเกษตร	ทุนทางอุตสาหกรรมอาหาร
(1) ศักยภาพที่ดินเพื่อการเกษตร[1)]	(1) มีโรงงานอุตสาหกรรมอาหารจำนวน 711 โรง[19)]
- ชั้นดี 2,726,274 ไร่	(2) มีโรงงานผลิตภัณฑ์จากพืช จำนวน 413 โรง[20)]
- ศักยภาพสูง 6,503,147 ไร่	(3) มีสถาบันระดับอุดมศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญและความพร้อมด้านแปรรูปอาหาร จำนวน 5 แห่ง[21)]
- ศักยภาพค่อนข้างต่ำ 1,995,209 ไร่	
(2) เกษตรกร 308,232 ครัวเรือน[2)]	
(3) สหกรณ์การเกษตร 219 แห่ง[3)]	
(4) สมาชิกสหกรณ์เกษตร 276,315[4)]	
(5) กลุ่มเกษตรกร 217 กลุ่ม[5)]	
(6) สมาชิกกลุ่มเกษตรกร 13,735[6)]	
(7) กลุ่มแม่บ้านเกษตร 727 กลุ่ม[7)]	
(8) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน 3,408 กลุ่ม[8)]	
(9) หมอดินอาสา 4,693 คน[9)]	
(10) พืชที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) 11ชนิด[10)]	
(11) ผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นสินค้า OTOP 54 ชนิด[11)]	
(12) พื้นที่ชลประทาน 2,034,348 ไร่[12)]	
(13) สถาบันการศึกษาด้านการเกษตรระดับอุดมศึกษา 4 แห่ง[13)]	
(14) ศูนย์วิจัยพืชสวน พืชไร่ ศูนย์วิจัยประมง ศูนย์วิจัยด้านปศุสัตว์ สถานีพัฒนาที่ดิน[14)]	
(15) มีองค์กรบริหารเกี่ยวข้องกับการเกษตร ทั้งเกษตรจังหวัด และเกษตรและสหกรณ์จังหวัด ทุกจังหวัด[15)]	
(16) เป็นแหล่งผลิตผลไม้[16)]	
(17) เป็นแหล่งอาหารทะเล[17)]	
(18) เป็นแหล่งปศุสัตว์ (สุกร ไก่ โคนม ไก่เนื้อ ไข่ไก่) [18)]	

ที่มา :
[1)] จากการประเมินของคณะวิจัย
[2)] จากการสำรวจและรวบรวมของคณะวิจัย
[3)] จากการสำรวจและรวบรวมของคณะวิจัย
[4)] จากการสำรวจและรวบรวมของคณะวิจัย
[5)] จากการสำรวจและรวบรวมของคณะวิจัย
[6)] จากการสำรวจและรวบรวมของคณะวิจัย
[7)] จากการสำรวจและรวบรวมของคณะวิจัย
[8)] จากการสำรวจและรวบรวมของคณะวิจัย
[9)] จากการสำรวจและรวบรวมของคณะวิจัย
[10] กรมทรัพย์สินทางปัญญา (2561: 1)
[11)] จากการสำรวจและรวบรวมของคณะวิจัย
[12)] จากการสำรวจและรวบรวมของคณะวิจัย
[13)] สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (2561: 13)
[14)] จากการสำรวจและรวบรวมของคณะวิจัย
[15)] จากการสำรวจและรวบรวมของคณะวิจัย
[16)] จากการสำรวจและรวบรวมของคณะวิจัย
[17)] จากการสำรวจและรวบรวมของคณะวิจัย
[18)] จากการสำรวจและรวบรวมของคณะวิจัย
[19)] กระทรวงอุตสาหกรรม (2564: 5)
[20)] กระทรวงอุตสาหกรรม (2564: 5)
[21)] สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (2561ก: 20)

11.2 การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

การวิเคราะห์จะดำเนินการ 2 ระบบ คือ (1) การวิเคราะห์โดยปัจจัยการบริหารจัดการ 5 ประการ และ (2) การวิเคราะห์โดยระบบ DPSIR โดยมีรายละเอียดดังนี้

11.2.1 การวิเคราะห์โดยปัจจัยการบริหารจัดการ 5 ประเภท

ปัจจัยในการบริหารจัดการ 5 ประการคือ (1) การเมือง (Political) (2) เงื่อนไขทางสังคม (Social Condition) (3) วิชาการ (Technology) (4) เศรษฐศาสตร์ (Economic) และ (5) สถาบัน (Bureaucracy) โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) การเมือง (Political)

การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมได้กำหนดนโยบายจากรัฐบาลที่มาจากพรรคการเมืองต่างๆ ดังที่ปรากฏในคำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อรัฐสภา แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ และมติคณะรัฐมนตรีมาอย่างต่อเนื่อง

หากจะจำแนกนโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่กำหนดมาในอดีตถึงปัจจุบัน จะเป็น (1) นโยบายที่สนับสนุนให้มีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และ (2) นโยบายที่กำหนดโดยตรงในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมดังนี้

(1.1) นโยบายที่สนับสนุนให้มีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม คือ นโยบายการเกษตรที่สนับสนุนให้มีการรักษาฐานการผลิต คือ ที่ดิน รักษาระบบนิเวศการเกษตร กำหนดเขตการใช้ที่ดิน จัดหาเทคโนโลยีและปัจจัยการผลิตเพื่อให้การเกษตรเป็นอาชีพที่ยั่งยืนของเกษตรกร

(1.2) นโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยตรงในปัจจุบันที่เป็นนโยบายในภาพรวม คือ (1) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ.2565-2569) (2) ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) (3) นโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ (พ.ศ.2556-2580) ส่วนนโยบายที่กำหนดให้คุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออกโดยตรง คือ สิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ.2561-2564 ดังรายละเอียดในตารางที่ 11-2

ในอดีตนั้นได้มีแนวคิดการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของวุฒิสภาในปี 2533 และของสภาผู้แทนราษฎรในปี 2543 มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... ซึ่งผ่านการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2543 และได้ส่งให้รัฐบาลดำเนินการ แต่รัฐบาลไม่ได้ดำเนินการ ต่อมาในปี 2555 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... แต่ไม่ผ่านการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร

นอกจากนี้ได้มีส่วนราชการคือสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ได้มอบให้ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ดำเนินการจัดทำร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ. .... ในปี พ.ศ.2538 แต่ไม่ได้นำเข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภาถึงปัจจุบันร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมทั้ง 3 ฉบับ ยังไม่มีผลในทางปฏิบัติแต่อย่างใด อาจจะเนื่องจากปัญหาความเป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน

ถึงแม้ว่าจะมีนโยบายอยู่ในปัจจุบัน 4 นโยบายจากส่วนราชการ 4 แห่งก็ตาม แต่ไม่มีแรงผลักดันจากภาคการเมืองให้มีแผนปฏิบัติ ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตร โดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งอย่างจริงจังในปัจจุบัน

สรุปได้ว่าการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมขาดแรงผลักดันอย่างจริงจังจากภาคการเมือง

ตารางที่ 11-2 นโยบายของรัฐด้านการเกษตร การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมอาหาร

นโยบายเกษตร	นโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	นโยบายของรัฐด้านอุตสาหกรรมอาหาร
(1) นโยบายของคณะรัฐมนตรีที่แถลงต่อรัฐสภา[1]	(1) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569) [10]	(1) แผนแม่บทอุตสาหกรรมรายสาขา (สาขาอาหาร) พ.ศ.2545 [14]
(2) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580)[2]	(2)) ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) [11]	(2) การประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ.2551[15]
(3) แผนการปฏิรูปประเทศ[3]	(3) นโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ (พ.ศ. 2566-2580)7) [12]	(3) แผนแม่บทอุตสาหกรรมอาหาร พ.ศ.2553-2557[16]
(4) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2565-2569)[4]	(4) แผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561-2564 [13]	(4) กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย[17]
(5) แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการเกษตร [5]		(5) ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) [18]
(6) ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579)[6]		(6) ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) [19]
(7) นโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ (พ.ศ.2566-2580)[7]		(7) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) [20]
(8) กรอบการพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ.2566-2567[8]		(8) แผนการปฏิรูปประเทศ [21]
(9) แผนสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561-2564 [9]		(9) มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 29 เมษายน 2563 [22]
		(10) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ.2565-2569) [23]
		(11) กรอบพัฒนาภาคตะวันออก พ.ศ.2566-2570 [24]

ที่มา :
[1] สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2562:9)
[2] ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนที่ 82ก ลงวันที่ 13 ตุลาคม 2561
[3] ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนที่ 24ก ลงวันที่ 6 เมษายน 2561
[4] สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ก: 23)
[5] สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ข: 7-17)
[6] กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2559: 10)
[7] คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (2564: 97)
[8] สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ค: 143-144)
[9] กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2562:9)
[10] สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ก: 23)
[11] กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2559: 10)
[12] คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (2564: 97)
[13] กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2562:9)
[14] สถาบันอาหาร (2545: 8-11)
[15] ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 125 ตอนที่ 31ก ลงวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2551
[16] กระทรวงอุตสาหกรรม (2552: 1-11)
[17] คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ (2553: 8-11)
[18] กระทรวงอุตสาหกรรม (2559: 4-14)
[19] กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2559: 67-68)
[20] ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนที่ 82ก ลงวันที่ 13 ตุลาคม 2561
[21] ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนที่ 24ก ลงวันที่ 6 เมษายน 2561
[22] มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 29 เมษายน 2563
[23] สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ก: 23)
[24] สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ค: 143-144)

(2) เงื่อนไขทางสังคม (Social Condition)

สาระสำคัญของเงื่อนไขทางสังคมต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออก จะมี 3 เรื่อง คือ (1) ความเห็นของเกษตรกรในภาคตะวันออกต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (2) เครือข่ายประชาชนภาคตะวันออกฟ้องร้องต่อศาลปกครองสูงสุด (2.3) มีคำถามจากสาธารณะว่า “คนในพื้นที่ได้อะไร”

(2.1) ความเห็นของเกษตรกรในภาคตะวันออกต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรในภาคตะวันออก 7 จังหวัด คือ ตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว รวม 70 ตัวอย่าง พบว่ามีความประสงค์ให้คุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจำนวน 56 ราย หรือร้อยละ 80.00 เหตุผลที่ต้องการให้มีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมนั้นมีประเด็นที่สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตของประชากรที่ทำการเกษตรจะดีกว่าแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและต้องการรักษาโครงสร้างทางสังคมของชุมชนดั้งเดิมเอาไว้ รวมทั้งต้องการรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม เนื่องจากปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นในอดีตยังไม่สามารถแก้ไขได้หมด

(2.2) เครือข่ายประชาชนภาคตะวันออกฟ้องร้องต่อศาลปกครองสูงสุด

เครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก 3 จังหวัดได้แก่ ฉะเชิงเทรา ระยอง และชลบุรี ยื่นฟ้องคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกและคณะรัฐมนตรี เพื่อขอให้ศาลเพิกถอนประกาศเรื่องแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินและแผนผังการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ.2562 โดยมีเหตุผลประการหนึ่งคือมีพื้นที่อุตสาหกรรมตามประกาศดังกล่าวข้างต้นไปทับซ้อนกับพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเกษตร เช่นพื้นที่ตำบลเขาดิน อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทราเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2563 ซึ่งปัจจุบันอยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลปกครองสูงสุด

(2.3) มีคำถามจากสาธารณะว่า “คนในพื้นที่ได้อะไร”

จากการทบทวนวรรณกรรมได้มีคำถามว่าการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (ESB) ในอดีตและพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในปัจจุบันนั้น “ประชาชนในพื้นที่ได้อะไร”คำถามดังกล่าวนี้ได้มีที่มาจากผู้มีส่วนได้เสียหลายกลุ่มต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตพัฒนาพื้นที่พิเศษภาคตะวันออก ซึ่งเป็นปัญหาทางด้านสังคม ความเห็นที่หลากหลายของผู้มีส่วนได้เสียสะท้อนสู่สาธารณะที่ปรากฏในบทความ รายงานการศึกษาที่มีความกังวลและข้อเสนอแนะดังตัวอย่างต่อไปนี้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ในรายงานการศึกษา เรื่องแนวทางการจัดทำยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงสนับสนุนโครงการระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกของ เทอดศักดิ์ ดำขำ (2561: 55) ได้วิเคราะห์ผลกระทบอันเกิดจากความวิตกของประชาชนไว้ดังนี้

*“ ผลกระทบอันเกิดจากความวิตกของประชาชน ซึ่งจากการที่คณะทำงานได้ลงพื้นที่พบปะพูดคุยกับประชาชนในแต่ละพื้นที่ เพื่อสอบถามโครงการ EEC ซึ่งผลที่ได้คือ ประชาชนมีการรับรู้โครงการ EEC ในระดับมากโดยส่วนใหญ่มีปัญหาวิตกกังวลเรื่องการจราจร ปัญหาที่ดินแสมสารผลกระทบจากการก่อสร้าง ปัญหาแรงงาน ปัญหาประชากรแฝง ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความสะอาด ปัญหาการบุกรุกชายหาด ปัญหาเรื่องไฟฟ้าและประปา และปัญหาเรื่องน้ำท่วม จนทำให้ประชาชนในพื้นที่จำนวนมากรู้สึกว่า ไม่ได้ประโยชน์จากการจัดผังเมืองใหม่ตามโครงการ EEC โดยมีความเหลื่อมล้ำระหว่างประโยชน์ที่ได้รับของนักลงทุนกับประชาชนในพื้นที่จนเกิดเป็นคำถามในพื้นที่ว่า**“ประชาชนในพื้นที่ได้อะไร”**ซึ่งนับเป็นรากเหง้าของปัญหาความมั่นคงที่สำคัญ หากประชาชนมีความรู้สึกหรือความรู้ความเข้าใจกับนโยบายหรือโครงการของรัฐบาล ที่สามารถถูกใช้เป็นเครื่องมือในการจุดกระแสให้ความความเชื่อมั่นในการดำเนินโครงการ*

และสามารถยกระดับในการตอบโต้ในรูปแบบต่างๆ หากมีปัญหาอื่นๆ อันเป็นผลของโครงการได้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อตนเอง อาทิ การเวนคืนที่ดินการเกิดข้อจำกัดในการเดินทาง การไม่เข้าถึงพื้นที่ที่เคยถูกใช้เป็นพื้นที่สาธารณะการเผชิญต่อมลภาวะหรือภัยพิบัติที่รุนแรงขึ้นจากการดำเนินโครงการเช่นปัญหาน้ำท่วม เป็นต้น”

ในขณะเดียวกัน สำนักงบประมาณของรัฐสภา (2565: 11-13) ได้รายงานผลการพิจารณางบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ 2565 แผนงานบูรณาการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ของสภาผู้แทนราษฎรซึ่งให้ข้อสังเกตในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในพื้นที่ EEC ไว้ดังนี้

“การดำเนินงานแผนงานบูรณาการฯ ควรให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและปัญหาด้านมลพิษที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาเมือง รวมถึงการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความเห็นอย่างจริงจังเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

หน่วยงานเจ้าภาพและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความมั่นใจเพียงใดว่าการลงทุนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก รวมทั้งการสร้างรายได้จากการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมจะสามารถตอบโจทย์ความต้องการของคนท้องถิ่นที่มีภูมิลำเนาดั้งเดิมในพื้นที่ได้ และจะมีการประสานประโยชน์ให้คนท้องถิ่นอย่างไร”

ในรายงานเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนภาคตะวันออก” ที่ศึกษาโดยสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) นั้น ได้มีบทสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับคนในพื้นที่ภาคตะวันออกจากเจริญชัย ประเทืองสุขศรี กรรมการผู้จัดการ บริษัทระยองวิศวกรรมและซ่อมบำรุง จำกัด ไว้ดังนี้

“โครงการ Eastern Seaboard จริงๆการวางแผนถือว่าวางได้ดีแต่สิ่งที่เป็นปัญหาตามมาก็คือว่าจะต้องมีความต่อเนื่องด้วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องดูความต่อเนื่องด้วย งานที่เกี่ยวข้องจะต้องดูความต่อเนื่อง ซึ่งถ้ามีหน่วยงานที่กำกับดูอยู่ตลอดผมเชื่อว่ามันจะทำได้ดี ยกตัวอย่างเช่น เรื่องของผังเมืองศักยภาพของผังเมืองในตอนนั้นหรือความสามารถในการรองรับปัญหาของสิ่งแวดล้อมต่างๆ การจัดการต่างๆ อาจจะไม่ทันการณ์กัน แต่การลงทุนรอไม่ได้ เกิดการลงทุนไปก่อน พอลงทุนไปปุ๊บก็เกิดปัญหาต้องยอมรับว่ากิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ย่อมทำให้เกิดปัญหาผลกระทบมันมีทั้งส่วนได้ส่วนเสีย แต่ส่วนเสียนี่เราจะต้องจัดการกับมันอย่างไร เช่น คนนอกพื้นที่เข้ามาแล้วไปแย่งอะไรต่างๆ จากคนในพื้นที่ คนในพื้นที่ก็เกิดความไม่เข้าใจกัน มีบริบทอย่างนี้เยอะแยะไปหมด

*การที่มีหน่วยงานขึ้นมาคอยกำกับคอยดูแลต่างๆให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการดำเนินการในการทำงานในเรื่องต่างๆ ให้มันครบถ้วน และให้มันไปด้วยกันใน speed ที่เท่ากัน มันก็จะแก้ปัญหาให้นะครับ หรืออย่างศักยภาพของพื้นที่ในการรองรับเรียกว่า Waste หรือมลพิษต่างๆ การจัดการเกี่ยวกับประชาชนที่อพยพเข้ามา การดูแลอาจจะไม่ทั่วถึง เช่นศักยภาพ Infrastructure ของเมืองไม่ได้มีการรองรับให้ทันโรงพยาบาลต่างๆไม่ทันก็ทำให้สร้างปัญหาให้แก่ชุมชนขึ้นมา อีกอันหนึ่งที่สำคัญก็คือ พอความเจริญมันลงมาปุ๊บ สิ่งที่เราลืมมันไม่ได้ก็คือ **คนในพื้นที่ได้อะไร**อันนี้จะต้องตอบให้ได้จะต้องมีการพัฒนาให้เกิดการมีส่วนร่วมในการที่จะพัฒนาคนในพื้นที่ ภาคเอกชนจะทำอย่างไรภาครัฐจะต้องทำอย่างไรในการที่จะดำเนินการเรื่องพวกนี้ต้องกำกับให้ชัดเจนถ้าทำอย่างนี้ได้ผมคิดว่ามันจะไปได้อย่างยั่งยืนเลย”* (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน), 2564: 31)

กรณีของมลพิษในพื้นที่มาบตาพุดนั้น ได้มีความเห็นจาก บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์ (2565: 2) ไว้ว่า “การสร้างธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและประชาชนรวมทั้งการบังคับใช้กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง

นอกจากนี้ยังให้ความเห็นว่า *“การยกเลิกเขตควบคุมมลพิษในพื้นที่มาบตาพุดและใกล้เคียงตามที่ประกาศไว้ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2552 เพื่อดำเนินการขจัดและลดมลพิษให้หมดไป แต่จนถึงวันนี้ซึ่งใกล้ครบกำหนด 13 ปี แล้วยังไม่สามารถดำเนินการเพื่อนำไปสู่การยกเลิกเป็นเขตควบคุมมลพิษได้ หากสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวควบคู่กับการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังได้ จะยิ่งช่วยสร้างความเชื่อมั่นต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่ EEC”*

ในกรณีของการจัดทำแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดินและแผนผังการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคนั้น กิตติศักดิ์ อุตส่าห์การ (2561: 90-94) มีความเห็นว่ากระบวนการดังกล่าวขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากการลัดขั้นตอนของกฎหมายตามปกติจึงส่งผลต่อความเชื่อมั่นและความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อนโยบายดังกล่าว จึงได้สรุปไว้ว่า

“ดังนั้น เมื่อประเมินผลการนำนโยบาย นโยบายระเบียงเขตเศรษฐกิจภาคตะวันออกไปสู่การปฏิบัติในระดับหน่วยงานแล้ว จะพบว่าด้วยแรงผลักดันของรัฐบาลจะทำให้นโยบายดังกล่าวประสบความสำเร็จในช่วงเริ่มต้นเท่านั้น แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปเมื่อปัจจัยภายนอกเปลี่ยนแปลง อาทิ การเปลี่ยนรัฐบาล การเลือกตั้ง จะส่งผลต่อความสำเร็จของนโยบายอย่างมาก เนื่องจากการขาดการมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติ จะทำให้ผู้ปฏิบัติขาดความรู้ความเข้าใจในเป้าหมายนโยบาย และวิธีการในการปฏิบัตินโยบายไม่สามารถดำเนินการตามเป้าหมายหรือดำเนินการผิดไปจากเป้าหมายของนโยบายดังกล่าว ซึ่งจะทำให้นโยบายระเบียงเขตเศรษฐกิจภาคตะวันออกล้มเหลวในที่สุด”

ปัญหาอีกด้านหนึ่งก็คือมีความขัดแย้งต่อการพัฒนาพื้นที่เป็นอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยฝ่ายที่เห็นด้วยมีความเห็นว่าจะเป็นการจ้างงานของคนในพื้นที่มากขึ้นอีกฝ่ายหนึ่งมีความเห็นว่าจะมีปัญหาด้านความหลากหลายทางชีวภาพ หากมีการขุดลอกหรือขยายแม่น้ำบางปะกง รวมทั้งปัญหาน้ำเสียลงสู่แม่น้ำบางปะกงและการลักลอบทิ้งกากขยะอุตสาหกรรมที่เคยเกิดขึ้นในจังหวัดฉะเชิงเทรามาแล้ว ดังที่ Inchan (2019: 5) ได้รายงานไว้

Suksamran (2018: 18) ได้รายงานถึงความกังวลของชุมชนคาธอลิค บ้านหัวไผ่ อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี ซึ่งอยู่อาศัยและทำกินในที่ดินของ St Phillip and St James Catholic Church ประมาณ 10,000 ไร่ โดยเกรงว่าจะมีการขายที่ดินที่มีครอบครัวเกษตรกรประมาณ 3,000 ครัวเรือนทำกินอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวนี้มีโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมในการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรม และภาคอุตสาหกรรมให้ความสนใจที่จะซื้อที่ดินดังกล่าว ชุมชนเกรงว่าหากมีการขายเกิดขึ้นก็จะไม่มีที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน

สาระสำคัญในเรื่องนี้จะสรุปได้ว่า ควรให้คนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา และรัฐบาลควรสร้างความเชื่อมั่นในการแก้ไขปัญหาจากภาครัฐในการขยายพื้นที่อุตสาหกรรมในภาคตะวันออก ส่วนใหญ่จึงยังมีความเห็นในการให้มีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เพราะเกรงว่าจะเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเช่นในอดีตและการสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคตะวันออก

(3) วิชาการ

การศึกษาเรื่องการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ได้มีมาตั้งแต่ พ.ศ.2533 โดย หน่วยงานต่างๆ และนักวิชาการ เช่นวุฒิสภา (2533) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2538) โสภณ ชมชาญ (2538) สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2542) โสภณ ชมชาญ (2561) ซึ่งมีสาระสำคัญที่อธิบายให้เห็นว่ามีความจำเป็นต้องมีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมแต่ขาดประเด็นสำคัญ คือ การแก้ปัญหา ***“ความเป็นธรรม”*** ในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน ในการประกาศคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ว่าจะดำเนินการโดยวิธีใดต่อจากที่

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้เคยสนับสนุนให้มีการศึกษาเรื่อง “การสร้างความเป็นธรรมจากการบังคับใช้ประโยชน์ที่ดิน ในปี พ.ศ. 2538 แต่ยังไม่มีผลการศึกษาเพิ่มเติมที่ปรากฏแต่อย่างใด

(4) เศรษฐศาสตร์

ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะมีนโยบายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ.2524 ก็ตาม แต่ไม่มีเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์มาสนับสนุนในการดำเนินการ ดังเช่น ตัวอย่างที่ปรากฏใน Farm Bill ของประเทศสหรัฐอเมริกาในการซื้อสิทธิในการพัฒนา (Purchasing Development Right: PDR) โดยการใช้วิธี “ภาระจำยอม (Easement)” เป็นต้น ซึ่งได้มีการจัดสรรงบประมาณประจำปีให้กับ USDA การดำเนินการวิธีการดังกล่าวนี้จะเป็นทางออกของการแก้ไขความเป็นธรรมในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งอาจใช้กองทุนพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกมาดำเนินการ

(5) สถาบัน (Beaurocracy)

จากร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม จำนวน 3 ฉบับที่ได้จัดทำมาแล้วนั้น ได้กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นผู้รักษาการ ส่วนเลขานุการนั้น ร่างพระราชบัญญัติที่ร่างโดย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ในปี พ.ศ.2538 และ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรในปี พ.ศ.2542 นั้น ได้กำหนดให้ อธิบดีกรมพัฒนาที่ดิน เป็นเลขานุการ ส่วนร่างพระราชบัญญัติที่ร่างโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในปี พ.ศ. 2552 นั้น ได้กำหนดให้ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นเลขาธิการ ปัจจุบันถึงแม้จะมีนโยบายในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมแต่ไม่มีแผนปฏิบัติที่หน่วยงานใดดำเนินการ นโยบายในเรื่องนี้จึงขาดเอกภาพ

นโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในปัจจุบัน รวม 4 นโยบาย นั้น มี 2 นโยบายที่กำหนดโดยหน่วยงานสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี คือ สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ นโยบายที่ 3 กำหนดโดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นโยบายที่ 4 กำหนดโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แต่นโยบายที่กำหนดโดย 4 หน่วยงานนี้ไม่มีหน่วยงานใดจัดทำแผนปฏิบัติการด้านการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่ตอบสนองต่อนโยบายในปัจจุบันแต่อย่างใด

11.2.2 การวิเคราะห์การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยระบบ DPSIR

การวิเคราะห์โดยระบบ DPSIR มีปัจจัย 5 ประการ คือ (1) ปัจจัยการขับเคลื่อน (Driver : D) (2) ความกดดัน (Pressure : P) (3) คุณภาพ/สถิติ (State : S) (4) ผลกระทบ (Impact : I) (5) การตอบสนอง (Response : R) โดยมีรายละเอียดดังนี้

จากการวิเคราะห์สรุปผลจากปัจจัยต่างๆ ดังนี้

(1) ปัจจัยการขับเคลื่อน (Driver : D)

ปัจจัยขับเคลื่อน มี 3 ประการ ดังนี้

(1.1) กำหนดไว้ในหลักการและเหตุผลในการประกาศ พ.ร.บ. เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 ***“ให้สร้างนวัตกรรมและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและการเกษตรดั้งเดิม”***

(1.2) ความต้องการของเกษตรกรและชุมชน

(1.3) สูญเสียพื้นที่เกษตรกรรม

(2) ความกดดัน (Pressure : P)

ความกดดัน มี 4 ประการ ดังนี้

(2.1) รัฐมีนโยบายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม มาตั้งแต่ พ.ศ. 2520 จนถึงปัจจุบัน ทั้งที่เป็นมติคณะรัฐมนตรีและในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับต่างๆ แต่ไม่มีแผนปฏิบัติ

(2.2) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมสร้างความไม่เป็นธรรม ในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน

(2.3) ไม่มีนโยบายและมาตรการช่วยเหลือเกษตรกรในพื้นที่คุ้มครอง

(2.4) ราคาที่ดินที่สูงขึ้นจูงใจให้ขายที่ดินเพื่อการเกษตรไปเพื่อกิจกรรมอื่นๆ

(3) คุณภาพ/สถิติ (State : S)

คุณภาพหรือสถิติ มี 6 ประการ ดังนี้

(3.1) รัฐมีอำนาจขยายเขตพัฒนาพิเศษได้อีก ตามบทบัญญัติมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561

(3.2) ราคาที่ดินเพื่อการเกษตรสูงขึ้น

(3.3) มีเกษตรกรอีก 308,232 ครัวเรือน ทำการเกษตรอยู่ในปัจจุบัน

(3.4) ยังคงมีเขตควบคุมมลพิษ

(3.5) มีฝนกรดเกิดขึ้น

(3.6) ยังมีมลพิษทางอากาศ

(4) ผลกระทบ (Impact : I)

ผลกระทบ มี 5 ประการ ดังนี้

(4.1) มีการสูญเสียพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเกษตรเป็นชุมชนและอุตสาหกรรม

(4.2) จะมีปัญหามลพิษเพิ่มขึ้น

(4.3) จะกระทบกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

(4.4) กระทบกับโครงสร้างทางสังคมของชุมชนดั้งเดิม

(4.5) ระบบนิเวศของภาคตะวันออกขาดสมดุล

(5) การตอบสนอง (Response : R)

การตอบสนองจากภาครัฐ มี 3 ประการ ดังนี้

(5.1) มีร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม รวม 3 ฉบับ แต่ไม่ผ่านการพิจารณาของรัฐสภาเป็นกฎหมายบังคับใช้

(5.2) มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2561 เรื่องโครงการจัดตั้งระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (EFC) เพื่อยกระดับภาคตะวันออกเป็นมหานครผลไม้โลก

(5.3) นโยบายตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 9 สิงหาคม 2565 เรื่องแผนปฏิบัติการพัฒนาการเกษตรในอีอีซี พ.ศ. 2566-2570 ซึ่งเป็นการพัฒนาการเกษตรรม 5 คลัสเตอร์ งบลงทุน 2,844.55 ล้านบาท

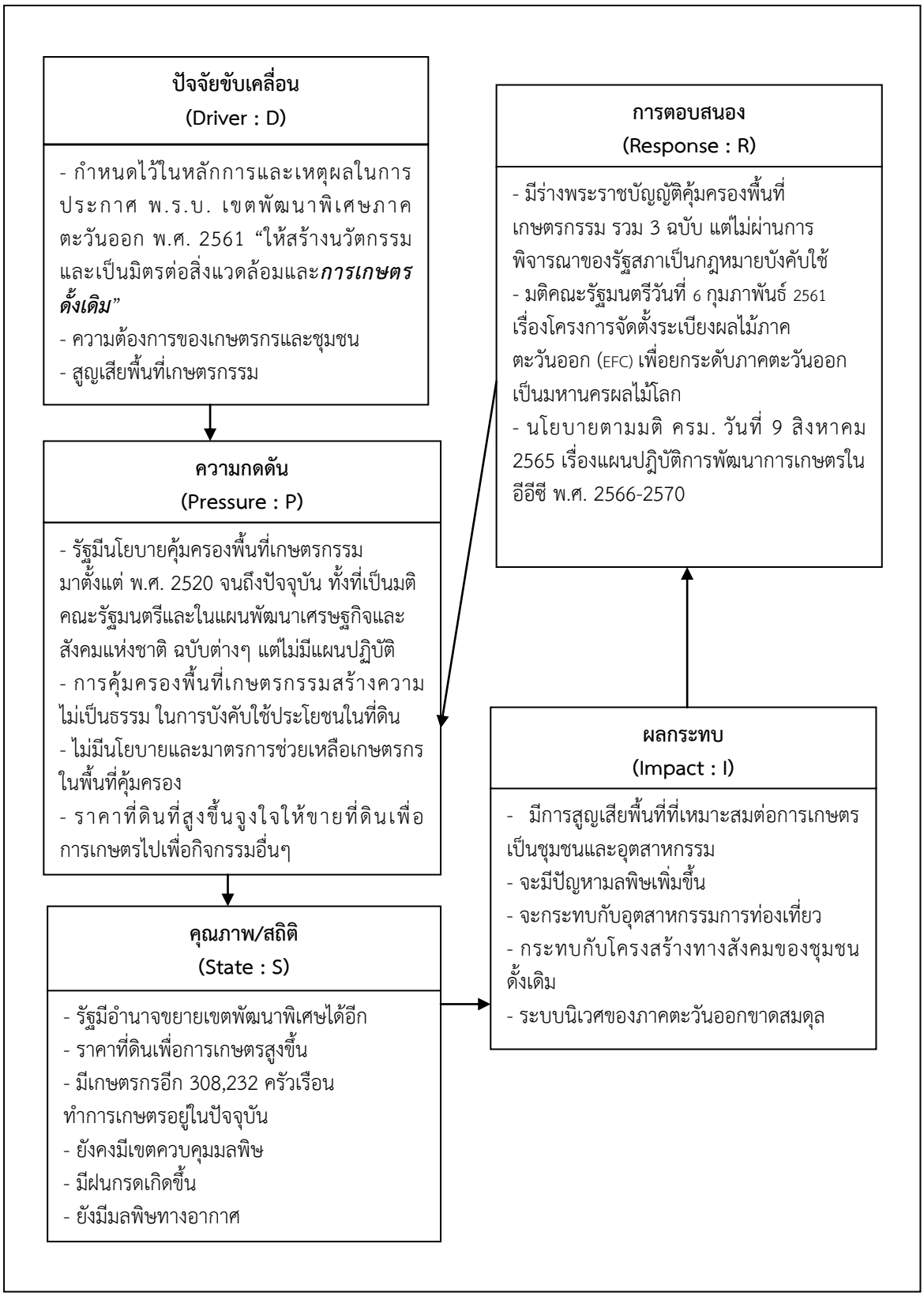

รูปที่ 11-1 การวิเคราะห์การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยระบบ DPSIR ในพื้นที่ภาคตะวันออก

11.3 การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

หัวข้อนี้จะวิเคราะห์ความเป็นไปได้ 2 ระบบ คือ (1) การวิเคราะห์โดยปัจจัยในการบริหารจัดการ 5 ประการ และ (2) การวิเคราะห์โดยระบบ DPSIR โดยมีรายละเอียดดังนี้

11.3.1 การวิเคราะห์โดยปัจจัยในการบริหารจัดการ 5 ประการ

(1) การเมือง

นโยบายจากรัฐบาลที่กำหนดเรื่องอุตสาหกรรมอาหารมีมาอย่างต่อเนื่อง ข้อที่ทบทวนไว้ในบทที่ 5 หัวข้อ 5.2 รวม 12 เรื่อง ดังนี้ (1) โครงการจัดทำแผนแม่บทอุตสาหกรรมรายสาขา (สาขาอาหาร) (2) ประกาศใช้ “พระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. 2551” (3) จัดทำ “แผนแม่บทอุตสาหกรรมอาหาร พ.ศ. 2553-2557” (4) วันที่ 13 มกราคม 2553 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบ “แผนแม่บทอุตสาหกรรมอาหาร พ.ศ. 2553-2557” (5) จัดทำ “กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย” (6) จัดทำ “ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) (7) จัดทำ “ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (2560-2579) (8) แผนการปฏิรูปประเทศด้านเศรษฐกิจ หัวข้อที่ 1 การปฏิรูปด้านความสามารถในการแข่งขัน หัวข้อย่อย 1.1 ผลิตภาพของอุตสาหกรรมอาหาร (9) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ได้กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ด้านการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับอาหาร คือเกษตรแปรรูป (10) แผนงานส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารพัฒนาเขตพื้นที่พิเศษภาคตะวันออก (EEC) (11) มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 29 เมษายน 2563 เรื่องแผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูป (12) กรอบแผนพัฒนาภาคตะวันออก (13) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569) ได้กำหนดไว้ในหมุดหมายที่ 1 กลยุทธ์ที่ 10 “การพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร”

ในกรณีภาคตะวันออกนั้นนโยบายการแปรรูปอาหารได้ปรากฏในแผนงานของ EEC ทั้งการต่อยอดอุตสาหกรรมเดิม 2 คลัสเตอร์ คือ การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ และอุตสาหกรรมการแปรรูปอาหาร

จากนโยบายดังกล่าวได้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการที่แสดงถึงเจตนารมณ์ด้านการเมือง คือ (1) การลงนามความร่วมมือระหว่างสำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.) การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (มหาชน) และการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ในการจัดทำระบบห้องเย็น (Blast freezer & Cold Storage) เพื่อรักษาคุณภาพผลไม้เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2564 ต่อมาสำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.)ได้ลงนามพัฒนาสมุนไพรครบวงจรกับสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2564 กรณีของการพัฒนาสัตว์น้ำหรืออาหารทะเลนั้น สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก องค์การบริหารส่วนจังหวัดระยอง และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ลงนามความร่วมมือกับการประมง ในการความยั่งยืนของสัตว์ทะเลในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เพื่อเสริมศักยภาพการเพาะพันธ์ลูกสัตว์ทะเล เพิ่มความสมบูรณ์และฟื้นฟูทรัพยากรประมง ให้พร้อมรองรับธุรกิจการท่องเที่ยวในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2565 เรื่องแผนปฏิบัติการพัฒนาการเกษตรรวม 5 คลัสเตอร์ คือ (1) คลัสเตอร์ผลไม้ (2) คลัสเตอร์ประมง (3) คลัสเตอร์พืช (4) คลัสเตอร์พืชสมุนไพรและ (5) คลัสเตอร์เกษตรมูลค่าสูง โดยมีงบประมาณวงเงินสูงถึง 2,845.55 ล้านบาท

จึงสรุปได้ว่าการเมืองได้มีแรงผลักดัน ด้านอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก ซึ่งแรงผลักดันดังกล่าวนี้จะมีความเชื่องโยงกับพื้นที่ที่จะทำการผลิตวัตถุดิบ เข้าสู่อุตสาหกรรมอาหาร คือ พื้นที่เกษตรกรรมที่มีอยู่ในภาคตะวันออกในปัจจุบัน

(2) เงื่อนไขทางสังคม

ถึงแม้ว่าจะมีการต่อต้านโครงการอุตสาหกรรมจากประชาชนภาคตะวันออกในอดีตก็ตาม แต่เป็นการต่อต้านโรงงานอุตสาหกรรมหนัก เช่น โรงงานเหล็กในปี 2550 ที่อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดระยอง อีกกรณีหนึ่งคือการตั้งโรงไฟฟ้าถ่านหินที่อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ในกรณีการศึกษาครั้งนี้ ความเห็นของเกษตรกรในภาคตะวันออกเห็นด้วยกับอุตสาหกรรมการแปรรูปอาหารเพียง 12 ราย หรือร้อยละ 17.14 จากการสำรวจจำนวน 70 ราย และยังมีเงื่อนไขประกอบด้วย เพราะยังกังวลเรื่องมลพิษ ปัญหาแรงงานต่างถิ่น และการขาดแคลนน้ำเป็นหลัก อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ที่ทำธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ธุรกิจซื้อขายที่ดิน ธุรกิจการเกษตร นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งทำการสำรวจ 32 ราย นั้น เห็นด้วยต่ออุตสาหกรรมอาหาร 23 ราย หรือร้อยละ 71.87

เงื่อนไขทางสังคมจึงยังคงมีระหว่างกลุ่มประชากร 2 กลุ่ม คือ เกษตรกร และกลุ่มผู้ประกอบธุรกิจ ทางออกทางหนึ่งที่จะนำเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร คือ มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 9 สิงหาคม 2565 ที่ให้สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ศึกษาการลงทุนจัดตั้งบริษัทเพื่อบริหารโครงการระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (EFC) ร่วมทุนกับเอกชน และท้องถิ่น

(3) วิชาการ

การพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร ดำเนินการโดยสถาบันต่าง ๆ ทั้งมหาวิทยาลัย หน่วยงานของกระทรวงอุตสาหกรรมจำนวนมากรวมทั้งทั้งภาคเอกชน

ในแผนการพัฒนา 10 ซูเปอร์คลัสเตอร์ของสำนักงานคณะกรรมการนโยบาย เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกมีแผนต่อยอดอุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร ดังกล่าวข้างต้น

เกษตรกรและภาคเอกชนในภาคตะวันออกได้นำเทคโนโลยีการเกษตรมาใช้เป็นเวลามากกว่า 2 ทศวรรษ ดังที่ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) (2548: 29,164,170,192,219,222) ได้ศึกษาและสรุปถึง **“เกษตรกรก้าวหน้าในภาคตะวันออก”** ซึ่งประกอบกิจการทั้งด้านการประมง เช่นการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำของบรรจงฟาร์ม อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา การเลี้ยงกุ้ง ในระบบเกษตรผสมผสาน ข้าว ปลา มะพร้าว และกุ้งแบบชีววิธี ของนายประจักษ์ เอี่ยมศิริ การเลี้ยงปลาหมอทะเลของนายสมภพ บางแจ้ง การเพาะเลี้ยงหอยหวาน ของฟาร์มหอยซันเซ็ทจอมเทียน อำเภอสัตหีบ เป็นต้น

ในด้านสวนผลไม้ มีเกษตรกรภาคตะวันออกที่ก้าวหน้าหลายราย เช่น มะม่วงน้ำดอกไม้สีทอง นอกฤดู บ้านฉาง จังหวัดระยอง ของนายวิรัตน์ ชนะไพบูลย์ การทำสวนมังคุด สวนลุงสุน ของนายนิวัติ พ้นชั่ว จังหวัดระยอง การทำสวนเงาะของนายวุฒิพงษ์ รัตนมณฑ์ เขาสมิง จังหวัดตราด และสวนเงาะศรีบัวทอง จังหวัดตราด ของนายประเสริฐ ชินกุล เป็นต้น

จากการสั่งสมประสบการณ์และนำเทคโนโลยีมาใช้ประกอบในการพัฒนาการเกษตรในด้านไม้ผลมีความก้าวหน้ามาอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันมีการนำสวนผลไม้มาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการใช้สื่อต่างๆ รวมทั้งเว็บไซต์ เช่น https://food.trueid.netwww.triptravelgang.com เป็นต้น

ในด้านรัฐวิสาหกิจ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้สร้างโรงเรือนเพื่อปลูกสตรอว์เบอร์รี่และพันธ์ไม้เมืองหนาว ที่ตำบลมาบข่า อ.เมือง จ.ระยอง โดยใช้พลังงานความเย็นเหลือใช้จากโรงงานแยกก๊าซธรรมชาติ ปัจจุบันมีการปลูกสตรอว์เบอร์รี่สายพันธ์ “อะกิฮิเมะ”จำหน่ายในห้างสรรพสินค้าแล้ว การผลิตดังกล่าวนี้ได้มีการออกแบบซอฟท์แวร์ที่ควบคุมการให้น้ำ ปุ๋ย แสงแดด ความชื้น และอุณหภูมิ ตามความต้องการของพืช เป็นการใช้องค์ความรู้ด้านวิศวกรรมและการเกษตรร่วมกันจนสามารถส่งผลผลิตทางการเกษตรที่มีคุณภาพออกจำหน่ายในตลาดได้ (เดอะ โมเม้นท์ตั้ม, 2553: 11-3)

ในส่วนของภาครัฐได้ดำเนินการพัฒนาพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับภาคตะวันออก จากศูนย์วิจัยต่างๆ ในพื้นที่

(4) เศรษฐศาสตร์

มีโรงงานอุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย จำนวน 6,701 โรง ในภาคตะวันออก มีจำนวน 711 โรงเงินลงทุน 103,235 ล้านบาท ในปี 2549 มีมูลค่าการส่งออกสินค้าอาหารไทย 1,107,450 ล้านบาท มีมูลค่าการส่งออกสินค้าอาหารไทย 1,107,450 ล้านบาท เป็นกลุ่มสินค้าเกษตรวัตถุดิบอาหารมูลค่า 506,970 ล้านบาท และสินค้าอาหารแปรรูปมีมูลค่า 600,480 ล้านบาท

ถึงแม้ว่าจะมีการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกจำนวน 500,000 ล้านบาทก็ตาม แต่ไม่มีการระบุจำนวนเงินลงทุนด้านอุตสาหกรรมอาหารเป็นการเฉพาะ

ในขณะเดียวกันคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (2561: 2, 7-8) ได้กำหนดให้ อุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร (Food for the Future) เป็นอุตสาหกรรมเป้าหมาย คือ อุตสาหกรรมหลักที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศอย่างยั่งยืน

ในเรื่องผลตอบแทนของชาวสวนผลไม้นั้น ได้ระบุไว้ในมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 9 สิงหาคม 2565 เรื่องการจัดตั้งบริษัทเพื่อบริหารโครงการระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (EFC) จะสร้างรายได้ประมาณ 10,000–150,000 ล้านบาทต่อปี คืนสู่ชาวสวนผลไม้ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการพัฒนาระบบห้องเย็นและโลจิสติกส์

(5) สถาบัน

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทยมีจำนวนมาก ทั้งที่สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยต่างๆ ในสังกัดกระทรวงอุดมศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนภาคเอกชนต่างๆ ปัจจุบันมีความร่วมมือที่ระดับหนึ่ง ไม่มีองค์กรอิสระที่ดำเนินการในลักษณะ Golden triangle Innovation ของ Food Valley ในประเทศเนเธอร์แลนด์อย่างแท้จริงตามที่เคยมีรูปแบบการศึกษาไว้ของสำนักงานวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรม (สวทน) ในปี พ.ศ.2555 ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบไว้เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2555

ได้มีการศึกษาของสถาบันทางวิชาการและหน่วยงานต่างๆ เรื่อง Food Valley หลายครั้งดังที่ทบทวนไว้ในบทที่ 5 หัวข้อ 5.4 แต่ไม่มีความเป็นเอกภาพ เจ้าภาพมีหลายหน่วยงานและอยู่ภายใต้สังกัดของกระทรวงต่างๆ การดำเนินงานจึงยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

อย่างไรก็ตามภายใต้แผนงานพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ได้มีข้อตกลงระหว่างสำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกกับส่วนราชการต่างๆ รัฐวิสาหกิจและภาคเอกชน ดำเนินการพัฒนาที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรม ทั้งเรื่องระบบห้องเย็นการพัฒนาไม้ผล การพัฒนาสมุนไพร การประมงทะเลและผลิตภัณฑ์เกษตรมูลค่าสูง ซึ่งเป็นทิศทางที่สถาบันต่างๆ ได้เริ่มบูรณาการหรือมีเอกภาพการพัฒนาในระดับหนึ่ง

11.3.2 การวิเคราะห์การพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารโดยระบบ DPSIR

การวิเคราะห์โดยระบบ DPSIR มีปัจจัย 5 ประการ คือ (1) ปัจจัยการขับเคลื่อน (Driver: D) (2) ความกดดัน (Pressure: P) (3) คุณภาพ/สถิติ (State: S) (4) ผลกระทบ (Impact: I) (5) การตอบสนอง (Response: R) โดยมีรายละเอียดดังนี้

จากการวิเคราะห์สรุปผลจากปัจจัยต่างๆ ได้ดังนี้

(1) ปัจจัยการขับเคลื่อน (Driver : D)

มี 5 ประการ ดังนี้

(1.1) ผลผลิตผลไม้ล้นตลาด ราคาตกต่ำ

(1.2) มีวัตถุดิบทั้งจากพืช สัตว์ และสัตว์น้ำ

(1.3) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภค

(1.4) มีตลาดรองรับอาหารแปรรูปทั้งภายในและต่างประเทศ

(1.5) อาหารแปรรูปสร้างมูลค่าเพิ่ม

(2) ความกดดัน (Pressure : P)

มี 3 ประการ ดังนี้

(2.1) จัดหาตลาดผลผลิต

(2.2) งบประมาณในการประกันราคา

(2.3) เกษตรกรมีปัญหาการจำหน่ายผลผลิต

(3) คุณภาพ/สถิติ (State : S)

มี 3 ประการ ดังนี้

(3.1) มีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรขั้นพื้นฐาน

(3.2) ยังมีผลผลิตอีกจำนวนมากที่สามารถนำมาแปรรูป

(3.3) มีโรงงานอุตสาหกรรมอาหารอยู่ในปัจจุบัน จำนวน 711 โรง

(4) ผลกระทบ (Impact : I)

มี 4 ประการ ดังนี้

(4.1) การสูญเสียผลผลิตทางการเกษตร

(4.2) การสูญเสียรายได้ของเกษตรกร

(4.3) ขาดโอกาสการสร้างมูลค่าเพิ่มจากภาคเกษตร

(4.4) ขาดโอกาสการจ้างงาน

(5) การตอบสนอง (Response : R)

มี 4 ประการ ดังนี้

(5.1) นโยบายแปรรูปผลไม้ สารสกัดจากผลไม้ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2561 เรื่อง การจัดตั้งระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก

(5.2) ความร่วมมือระหว่าง ปตท. กนอ. และ สกพอ. ในการจัดตั้งห้องเย็นแช่แข็งผลไม้

(5.3) มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 9 สิงหาคม 2565 สนับสนุนการเกษตร 5 คลัสเตอร์ ที่มีการแปรรูปอาหารรวมอยู่ด้วย

(5.4) มีแนวคิดการจัดตั้ง Food Valley ขึ้นในประเทศไทย

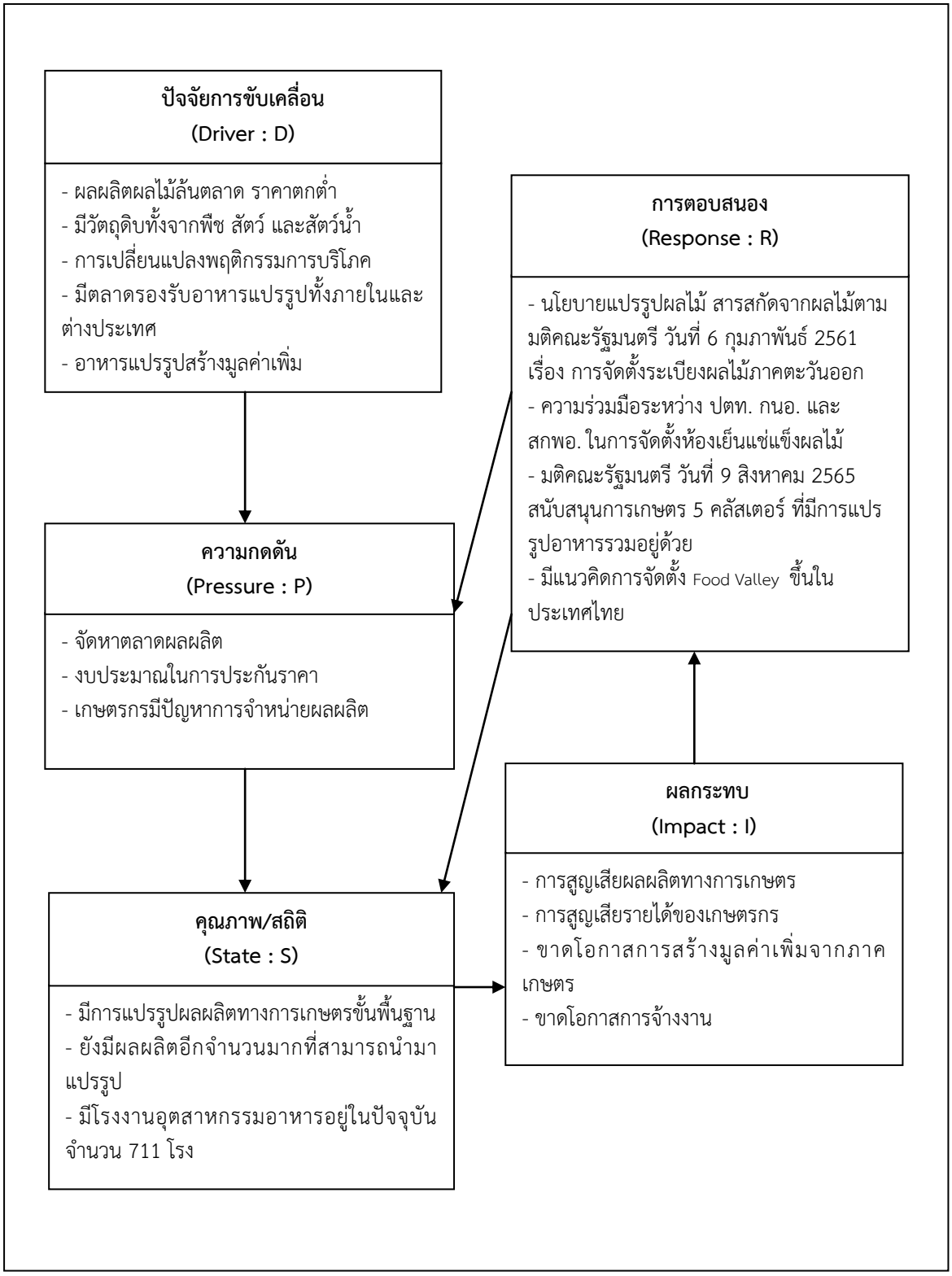

รูปที่ 11-2 การวิเคราะห์อุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออกโดยระบบ DPSIR

11.4 สรุปความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

จากการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมอาหาร ทั้งโดยระบบปัจจัยการบริหารจัดการ 5 ประการและระบบ DPSIR มีสาระสำคัญสรุปเป็น 2 เรื่องคือ (1) ความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและ (2) ความเป็นไปได้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร โดยมีรายละเอียดดังนี้

11.4.1 สรุปความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

สาระสำคัญในหัวข้อนี้จะมี 2 เรื่อง คือ (1) เหตุผลที่ควรมีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและ (2) ความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) เหตุผลที่ควรมีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

จากการวิเคราะห์พบว่ามีเหตุผล 10 ประการ ที่ควรมีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออก คือ

(1.1) หลักการและเหตุผลแห่งพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษ พ.ศ.2561 บัญญัติไว้ว่า *".....สร้างนวัตกรรมและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและการเกษตรดั้งเดิม..... มีการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ชัดเจนแน่นอนโดยเหมาะสมกับสภาพและศักยภาพของพื้นที่สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน"*

(1.2) มีพื้นที่ปลูกไม้ผลซึ่งเป็นเอกลักษณ์และที่มาของรายได้ส่วนหนึ่งของภาคตะวันออก

(1.3) ได้มีนโยบายและแผนปฏิบัติด้านการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม แผนปฏิบัติการเหล่านี้จะไม่สามารถดำเนินการได้หากไม่มีแหล่งผลิตทางการเกษตรในภาคตะวันออก เช่น (1) แผนปฏิบัติการพัฒนาการเกษตรในอีอีซี (พ.ศ.2566-2570) ตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 9 สิงหาคม 2565 ที่พัฒนาการเกษตรรวม 5 คลัสเตอร์ ได้แก่ ผลไม้ ประมงเพาะเลี้ยง พืชอุตสาหกรรมชีวภาพ พืช สมุนไพร และเกษตรมูลค่าสูง (2) โครงการระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (EFC) เพื่อให้เป็นมหานครผลไม้ของโลกตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2561 เป็นต้น (3) มีความร่วมมือในการจัดทำห้องเย็นแช่แข็งผลไม้ ระหว่างสำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน) และนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และ(4) มีข้อตกลงระหว่างสำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกกับสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ในการพัฒนาพืชสมุนไพรอย่างครบวงจร

(1.4) คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2565 ให้สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ศึกษาการจัดตั้งบริษัทเพื่อบริหารโครงการระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (EFC) โดยร่วมทุนกับเอกชนและท้องถิ่น

(1.5) เป็นความต้องการของเกษตรกรและกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มต่างๆ ทั้งนักธุรกิจและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ต้องการให้กำหนด Zone ปลูกไม้ผล และจัดทำพื้นที่กันชน (Buffer)

(1.6) ระบบนิเวศโดยรวมของภาคตะวันออกคือปัจจัยหลักของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จำเป็นต้องมีพื้นที่ส่วนหนึ่งที่เป็นที่โล่งให้อากาศถ่ายเท และรองรับน้ำในฤดูฝน เช่น พื้นที่นาข้าว มีต้นไม้ดูดซับคาร์บอน คือพื้นที่ปลูกไม้ผลและป่าไม้ตามธรรมชาติ การขยายตัวของอุตสาหกรรมโดยไม่มีขอบเขตจะทำลายระบบนิเวศอย่างค่อยเป็นค่อยไป ดังที่ปรากฏว่าในพื้นที่ตำบลมาบตาพุดยังมีสารระเหยในอากาศ (VOC) เกินมาตรฐานอยู่ในปัจจุบัน จึงมีความจำเป็นต้องคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีและเขตที่มีศักยภาพสูงส่วนหนึ่งเอาไว้

(1.7) มีการขายที่ดินในภาคตะวันออก หลังจาก พ.ศ. 2558 ที่เริ่มแผนงานเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) โดยเฉพาะในปี 2561 มีจำนวน 45,212 แปลง มูลค่าถึง 121,601 ล้านบาท พื้นที่ดังกล่าวนี้ส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่การเกษตร จึงมีการสูญเสียพื้นที่การเกษตรจำนวนหนึ่ง

(1.8) มาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 บัญญัติไว้ว่า “ให้พื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง และพื้นที่อื่นใดที่อยู่ในภาคตะวันออก ที่กำหนดเพิ่มเติมโดยพระราชกฤษฎีกาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก” ซึ่งหมายความว่าโอกาสที่ภาคอุตสาหกรรมจะขยายเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมในจังหวัดอื่นๆ ได้อีก รวมทั้งแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดิน ที่สำนักงานนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ประกาศใช้ในเดือนธันวาคม 2562 กำหนดให้สามารถสร้างที่อยู่อาศัยและสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ในพื้นที่ประเภทส่งเสริมการเกษตร (สก.) ได้อีกไม่เกินร้อยละ 5 ของเนื้อที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก จึงทำให้พื้นที่ชุมชนกับพื้นที่ปลูกไม้ผลปะปนกันซึ่งจะมีปัญหาหลายประการตามมา

(1.9) ผลผลิตทางการเกษตรโดยเฉพาะไม้ผล มีเป็นฤดูกาล บางปีผลผลิตล้นตลาด ราคาตกต่ำ เกษตรกรสูญเสียรายได้ มีความกดดันต่อรัฐบาลในการประกันราคาหรือจ่ายเงินช่วยเหลือ จำเป็นต้องมีอุตสาหกรรมอาหารโดยเฉพาะการแปรรูปเข้ามารองรับ จึงจำเป็นต้องหาแนวทางในการเชื่อมโยงในการกำหนดพื้นที่ปลูกที่สอดคล้องกับขีดความสามารถของอุตสาหกรรมอาหาร

(1.10) พื้นที่ปลูกพืชโดยเฉพาะไม้ผลนั้น ใช้เวลาตั้งแต่ปลูกจนเก็บเกี่ยวได้มีเวลาหลายปี หากมีการเปลี่ยนแปลงไปใช้เพื่อประโยชน์อย่างอื่น ปริมาณการเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมอาหารจะไม่สม่ำเสมอ

(2) ความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

เนื่องจากสาเหตุของความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดินที่เกิดจากการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและข้อจำกัดของกฎหมายที่เกี่ยวข้องในปัจจุบัน ซึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคสรุปได้ 3 ประการ ดังนี้

(2.1) ราคาที่ดิน ในเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจะมีราคาต่ำ เจ้าของที่ดินจะเป็นผู้เสียประโยชน์ และนอกเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจะมีราคาสูง เจ้าของที่ดินจะได้รับผลประโยชน์

(2.2) การเสียโอกาสในการเปลี่ยนอาชีพ หารเกษตรกรรมหรือเจ้าของที่ดินต้องการเปลี่ยนอาชีพ

(2.3) ข้อจำกัดของกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันซึ่งบังคับใช้เฉพาะในขอบเขตอำนาจตามบทบัญญัติ

“ความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจึงมีโอกาสค่อนข้างน้อย หากไม่มีการแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดินเสียก่อน”

11.4.2 สรุปความเป็นไปได้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

สาระสำคัญในหัวข้อนี้จะมี 2 เรื่องคือ (1) เหตุผลที่ควรมีการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก และ (2) ความเป็นไปได้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) เหตุผลที่ควรมีการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

จากการวิเคราะห์พบว่ามีเหตุผล 4 ประการ ที่ควรมีการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

(1.1) ภาคตะวันออกมีผลผลิตทางเกษตรที่มาจากพืช สัตว์ และประมง จำนวนมาก มีความหลากหลายชนิด เช่น ทุเรียน มังคุด ลำไย สับปะรด มะม่วง มะพร้าว อ้อย ปาล์มน้ำมัน ไก่เนื้อ ไก่ไข่ ไข่ไก่ เป็ด สุกร โคเนื้อ โคนม กุ้ง ปู ปลา หอย เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เป็นวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมอาหารทั้งสิ้น

(1.2) ได้มีโรงงานอุตสาหกรรมอาหารอยู่แล้วในปัจจุบันจำนวน 711 โรง ในปี 2563 มีเงินลงทุนสูงถึง 103,235 ล้านบาท มีโรงงานผลิตภัณฑ์ จากพืช จำนวน 413 โรง มีเงินลงทุน 27,046 ล้านบาท การพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออกจึงมีแนวโน้มว่าจะดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ในแผนงานพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) นั้น ได้มีแผนขับเคลื่อนเศรษฐกิจ (New Engine of Growth) เป็นการต่อยอด 5 อุตสาหกรรมเดิมที่มีศักยภาพ (First S-curve) โดยดำเนินการในอุตสาหกรรมเดิมที่มีอยู่ 2 อุตสาหกรรมคือ (1) การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ และ (2) อุตสาหกรรมการแปรรูปอาหารนั้นมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมอาหารที่มีความพร้อมทั้งนโยบายรัฐและภาคธุรกิจเอกชนดำเนินการอยู่แล้ว

(1.3) คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2565 เรื่อง แผนปฏิบัติการพัฒนาการเกษตรใน EEC พ.ศ.2566 -2570 ประกอบด้วย 101 โครงการ วงเงิน 2,845.55 ล้านบาท เพื่อดำเนินการใน 5 คลัสเตอร์เป้าหมายคือ (1) ผลไม้ (2) ประมงเพาะเลี้ยง (3) พืชสำหรับอุตสาหกรรมชีวภาพ (4) พืชสมุนไพร และ (5) เกษตรมูลค่าสูง เช่น เนื้อโคพรีเมียม และไข่ไก่อินทรีย์ ซึ่งเป็นการยกระดับรายได้ พัฒนาคุณภาพสินค้าที่จะมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

(1.4) การพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออกนั้นมิใช่เป็นการเริ่มต้นแต่เป็นการเพิ่มความเข้มแข็ง (Strengthening) อุตสาหกรรมที่มีอยู่แล้วให้มีคุณภาพสูงขึ้น มีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายตรงกับความต้องการของตลาดมากขึ้น โดยการนำเทคโนโลยีที่ภาครัฐและภาคเอกชนจะดำเนินการร่วมกัน

(2) ความเป็นไปได้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

เนื่องจากได้มีนโยบายจากภาครัฐที่ได้ร่วมมือกับภาคเอกชนดังที่ได้วิเคราะห์ไว้ข้างต้นในการจัดทำแผนปฏิบัติการ ซึ่งเป็นการดำเนินการทั้งการต่อยอดอุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิม รวมทั้งมีการส่งเสริมการลงทุนในการแปรรูปอาหาร ความเป็นได้จึงมีค่อนข้างสูง เพียงแต่ต้องเสริมความเข้มแข็งในการวิจัยด้านอาหารให้มีความหลากหลายที่ตรงกับความต้องการของตลาดให้มากขึ้น

11.5 ความเป็นไปได้ในการเชื่อมโยงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก

สาระสำคัญจากการวิเคราะห์ข้างต้นจะสรุปถึงความเป็นไปได้ในการเชื่อมโยงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร ดังนี้

“เนื่องจากความเชื่อมโยงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับการพัฒนาอุตสาหกรรมจะต้องมีความเป็นไปได้ทั้ง 2 เรื่อง แต่เนื่องจากการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมีโอกาสเป็นไปได้น้อย เนื่องจากมีปัญหาด้านความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดินดังที่ได้สรุปไว้ข้างต้นในขณะที่การพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารมีความเป็นไปได้สูง ความเชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับการอุตสาหกรรมอาหารจึงยังไม่มีความเป็นไปได้ในขณะนี้” แต่มีแผนปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับผลผลิตทางการเกษตร ดังรายละเอียดในตารางที่ 11-3 ซึ่งอาจจะนำไปสู่การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในภายหลัง

อย่างไรก็ตามการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและการรักษาระบบนิเวศของภาคตะวันออก ซึ่งจำเป็นต้องหาแนวทางดำเนินการแก้ไขความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน ส่วนการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้น ควรเพิ่มขีดความสามารถในการวิจัยด้านอาหารที่หลากหลายตามความต้องการของตลาดให้มากขึ้นโดยการจัดตั้ง Eastern Food Valley ขึ้นในอนาคต

ตารางที่ 11-3 เปรียบเทียบเหตุผลที่ทำให้เกิดความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร

เหตุผลที่ทำให้เกิดความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	เหตุผลที่ทำให้เกิดความเป็นไปได้ในการพัฒนาอุตสาหกรรม
1. หลักการและเหตุผลแห่งพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษ พ.ศ.2561 บัญญัติไว้ว่า *".....สร้างนวัตกรรมและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและการเกษตรดั้งเดิม.....มีการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ชัดเจนแน่นอนโดยเหมาะสมกับสภาพและศักยภาพของพื้นที่สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน"*	1. ภาคตะวันออกมีผลผลิตทางเกษตรที่มาจากพืช สัตว์ และประมง จำนวนมาก มีความหลากหลายชนิด เช่น ทุเรียน มังคุด ลำไย สับปะรด มะม่วง มะพร้าว อ้อย ปาล์มน้ำมัน ไก่เนื้อ ไก่ไข่ ไข่ไก่ เป็ด สุกร โคเนื้อ โคนม กุ้ง ปู ปลา หอย เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เป็นวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมอาหารทั้งสิ้น
2. มีพื้นที่ปลูกไม้ผลซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่มาของรายได้ส่วนหนึ่งของภาคตะวันออก	2.ได้มีโรงงานอุตสาหกรรมอาหารอยู่แล้วในปัจจุบันจำนวน 711 โรง ในปี 2563 มีเงินลงทุนสูงถึง 103,235 ล้านบาท มีโรงงานผลิตภัณฑ์จากพืช จำนวน 413 โรง มีเงินลงทุน 27,046 ล้านบาท โรงงานยางและผลิตภัณฑ์บางจำนวน 309 โรงเงินลงทุน 119,232 ล้านบาท การพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออกจึงมีแนวโน้มว่าจะดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากในแผนงานพัฒนาในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) นั้น ได้มีแผนขับเคลื่อนเศรษฐกิจ (New Engine of Growth) เป็นการต่อยอด 5 อุตสาหกรรมเดิมที่มีศักยภาพ (First S-curve) นั้น ในอุตสาหกรรมเดิมที่มีอยู่ 2 อุตสาหกรรมคือ (1) การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ และ (2) อุตสาหกรรมการแปรรูปอาหารนั้นเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมอาหารที่มีความพร้อมทั้งนโยบายรัฐและภาคธุรกิจเอกชนดำเนินการอยู่แล้ว
3. ได้มีนโยบายและแผนปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยมีประเด็นว่าแผนปฏิบัติการเหล่านี้จะไม่สามารถดำเนินการได้หากไม่มีแหล่งผลิตทางการเกษตรในภาคตะวันออก เช่น (1) แผนปฏิบัติการพัฒนาการเกษตรในอีอีซี (พ.ศ.2566-2570) ตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 9 สิงหาคม 2565 ที่พัฒนาการเกษตรรวม 5 คลัสเตอร์ ได้แก่ ผลไม้ ประมงเพาะเลี้ยง พืชอุตสาหกรรมชีวภาพ พืชสมุนไพร และเกษตรมูลค่าสูง (2) โครงการระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (EEC) เพื่อให้เป็นมหานครผลไม้ของโลกตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2561 เป็นต้น	3.คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2565 เรื่อง แผนปฏิบัติการพัฒนาการเกษตรใน EEC พ.ศ. 2566 -2570 ประกอบด้วย 101 โครงการ วงเงิน 2,845.55 ล้านบาทเพื่อดำเนินการใน 5 คลัสเตอร์ เป้าหมายคือ (1) ผลไม้ (2) ประมง เพาะเลี้ยง (3) พืชสำหรับอุตสาหกรรมชีวภาพ (4) พืชสมุนไพร และ (5) เกษตรมูลค่าสูง เช่น เนื้อโคพรีเมียม และ ไข่ไก่อินทรีย์ ซึ่งเป็นการยกระดับรายได้ พัฒนาคุณภาพสินค้า ที่จะมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก
4.คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2565 ให้สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ศึกษาการจัดตั้งบริษัทเพื่อบริหารโครงการระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (EEC) โดยร่วมทุนกับเอกชนและท้องถิ่น	
5.เป็นความต้องการของเกษตรกรและกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มต่างๆ ทั้งนักธุรกิจ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ต้องการให้กำหนด Zone ปลูกไม้ผล	
6. ระบบนิเวศโดยรวมของภาคตะวันออกคือปัจจัยหลักของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จำเป็นต้องมีพื้นที่ส่วนหนึ่งที่เป็นที่โล่งให้อากาศถ่ายเท เช่น นาข้าว และพื้นที่ปลูกพืชไร่ มีต้นไม้ดูดซับคาร์บอน คือพื้นที่ปลูกไม้ผลและป่าไม้ตามธรรมชาติ การขยายตัวของอุตสาหกรรมโดยไม่มีขอบเขตจะทำลายระบบนิเวศอย่างค่อยเป็นค่อยไป ดังที่ปรากฏว่าในพื้นที่ตำบลมาบตาพุดยังมีสารระเหยในอากาศ (VOC) เกินมาตรฐานอยู่ในปัจจุบัน จึงมีความจำเป็นต้องคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีและเขตที่มีศักยภาพสูงเอาไว้	

ตารางที่ 11-4 แผนปฏิบัติการแปรรูปอาหารที่เกี่ยวข้องกับผลผลิตทางการเกษตร

ลำดับที่	แผนปฏิบัติการ	รายละเอียด
1	การจัดทำระบบ ห้องเย็น (Blast Freezer และ Cold Storage) Blast Freezer :ห้องเย็นสำหรับแช่เยือกแป้งอาหารที่ถูกควบคุมอุณหภูมิที่ – 30 องศาเซลเซียส สถานะจากของเหลวเป็นเกร็ดน้ำแข็งในเวลารวดเร็ว โดยไม่ทำให้ผนังเซลล์แตก เพื่อการเก็บรักษาให้ได้นาน Cold storage :เป็นห้องเย็นสำหรับ แช่ในอุณหภูมิไม่ต่ำถึงขั้นจุดเยือกแข็งหรือประมาณ 3-7 องศาเซลเซียส ชะลอเวลาที่อาหารจะเสีย	สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สก พอ.) ได้ร่วมกับบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือการจัดทำระบบห้องเย็น (Blast Freezer และ Cold Storage) ในพื้นที่ Smart Park มาบตาพุด ของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2564
2	การพัฒนาพืชสมุนไพรและกิจการที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพรอย่างครบวงจร	สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมร่วมมือกับสำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.) ในการพัฒนาพืชสมุนไพรและกิจการที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพรอย่างครบวงจร ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2564
3	การศึกษาการจัดตั้งบริษัทเพื่อบริหารโครงการระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (EFC)	มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 9 สิงหาคม 2565 ให้สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.) ศึกษาการจัดตั้งบริษัทเพื่อบริหารโครงการระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (EFC) โดยร่วมทุนกับเอกชน และท้องถิ่น

ตารางที่ 11-5 นโยบายอุตสาหกรรมอาหารในภาพรวมของประเทศและนโยบายอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

นโยบายอุตสาหกรรมอาหารในภาพรวมของประเทศ	นโยบายอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก
(1) โครงการจัดทำแผนแม่บทอุตสาหกรรมรายสาขา (สาขาอาหาร) [1)]	แผนการพัฒนาพื้นที่พิเศษภาคตะวันออก (EEC) [11)]
(2) ประกาศใช้ “พระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. 2551)” [2)]	กรอบแผนพัฒนาภาคตะวันออก [12)]
(3) จัดทำ “แผนแม่บทอุตสาหกรรมอาหาร พ.ศ. 2553-2557” [3)]	
(4) วันที่ 13 มกราคม 2553 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบ “แผนแม่บทอุตสาหกรรมอาหาร พ.ศ. 2553-2557” [4)]	
(5) จัดทำ “กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย”[5)]	
(6) จัดทำ “ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) [6)]	
(7) จัดทำ “ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (2560-2579) [7)]	
(8) ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ได้กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันด้านการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับอาหาร คือเกษตรแปรรูป [8)]	
(9) แผนการปฏิรูปประเทศด้านเศรษฐกิจ หัวข้อที่ 1 การปฏิรูปด้านความสามารถในการแข่งขัน หัวข้อย่อย 1.1 ผลิตภาพของอุตสาหกรรมอาหาร [9)]	
(10) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569) ได้กำหนดไว้ในหมุดหมายที่ 1 กลยุทธ์ที่ 10 “การพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร” [10)]	

ที่มา :

[1)] สถาบันอาหาร (2545: 8)
[2)] ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 125 ตอนที่ 31ก ลงวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2551
[3)] กระทรวงอุตสาหกรรม(2552: 1-11)
[4)] มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 13 มกราคม 2553 เรื่อง “แผนแม่บทอุตสาหกรรมอาหาร พ.ศ.2553-2557”
[5)] คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ (2553: 8-11)
[6)] กระทรวงอุตสาหกรรม (2559: 4-14)
[7)] กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2559: 67-68)
[8)] ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 24ก ลงวันที่ 6 เมษายน2561
[9)] ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 82ก ลงวันที่ 13 ตุลาคม2561
[10)] สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ก: 119)
[11)] สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพื้นที่พิเศษภาคตะวันออก (2561ข: 6-38)
[12)] สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2564ข: 47,51-52)

11.6 สรุป

จากการวิเคราะห์โดยระบบปัจจัยการบริหารจัดการ 5 ประการ และระบบ DPSIR นั้น สรุปได้ว่าความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมีโอกาสน้อย เพราะมีปัญหาเรื่องความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน ส่วนการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร มีความเป็นไปได้สูงเพราะมีทั้งนโยบายและแผนปฏิบัติการของรัฐและการส่งเสริมการลงทุน

ในด้านความเชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหารนั้น เนื่องจากการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมยังไม่มีผลในทางปฏิบัติ ความเชื่อมโยงจึงยังไม่เกิดขึ้น จำเป็นต้องมีการแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดินเสียก่อน

เอกสารอ้างอิง

1. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2559. ***ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (2560-2579).*** สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.

2. กระทรวงอุตสาหกรรม. 2552. ***แผนแม่บทอุตสาหกรรมอาหาร พ.ศ. 2553-2557.***

3. กระทรวงอุตสาหกรรม**.** 2559. ***ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579).***

4. กิตติศักดิ์ อุตส่าห์การ. 2561. ***ศึกษาเชิงวิพากษ์การนำนโยบายไปปฏิบัติ กรณีศึกษานโยบายระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก ด้านผังเมืองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน HUSO.Journal of Humanities and Social science.***ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ก.ค.–ธ.ค. 2561

5. คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน. 2561. ***ประกาศที่ 3/2561 เรื่อง มาตรการส่งเสริมการลงทุนในพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ลงวันที่ 12 มีนาคม 2561.***

6. คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ. 2553. ***กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย.***

7. เดอะ โมเม้นท์ตั้ม .2553. ***เยี่ยมแปลงไม้เมืองหนาวที่ระยอง ผลิตผลจากก๊าซ LNG กับนวัตกรรมที่ไม่ยอมให้พลังงานใด ต้องสูญเปล่า***.

8. เทอดศักดิ์ ดำขำ. 2561.***แนวทางการจัดทำยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงสนับสนุนโครงการระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก.*** วิทยานิพนธ์วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 60 ประจำปีการศึกษาพุทธศักราช 2560-2561.

9. ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน). 2548. ***เกษตรก้าวหน้าเคล็ดลับสู่ความมั่งคั่งของเกษตรกรไทย.*** ISBN 974-212-015-3.

10. บัณฑูร เศรษฐศิโรจน์. 2565. ***รายงานการสัมมนาวิชาการ “การพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนภาคตะวันออก”***.จัดโดย GISDA มูลนิธิเสวนา คุณากุล และ TDRI. วันที่ 11 มกราคม 2565.

11. วุฒิสภา. 2533. ***เขตเกษตรกรรมแห่งชาติ.*** เอกสารประกอบการสัมมนา ในเอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง แนวคิดในการกำหนดเขตเกษตรกรรมแห่งชาติ คณะกรรมาธิการเกษตรและสหกรณ์. วันที่ 28 พฤศจิกายน 2533.

12. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2538. ***รายงานการศึกษาเรื่องแนวทางการให้มีกฎหมายเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (ฉบับร่าง).***

13. สถาบันอาหาร. 2545. ***รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการจัดทำแผนแม่บท อุตสาหกรรมรายสาขา (สาขาอาหาร)***. กระทรวงอุตสาหกรรม.

14. สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก.2561ก. ***แผนปฏิบัติการพัฒนาบุคลากรการศึกษา การวิจัยและเทคโนโลยีรองรับการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก.*** คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นขอบ วันที่ 30 ตุลาคม 2561.

15. สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. 2561ข. ***การส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมการเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ แผน 2.4 (กลุ่ม2-แผนงานพัฒนาอุตสาหกรรมเป้าหมายรายสาขา).***

16. สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน). 2564. ***รายงานการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนภาคตะวันออก ปี พ.ศ. 2564.***

17. สำนักงบประมาณของรัฐสภา. 2565. ***รายงานการวิเคราะห์งบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 แผนงานบูรณาการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก.*** สำนักงานเลขาธิการสภา.

18. สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. 2562. ***คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี.*** พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา แถลงต่อรัฐสภา วันที่ 25 กรกฎาคม 2562.

19. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2542. ***รายงานของคณะกรรมาธิการการปกครองสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาศึกษากรณีให้มีการควบคุมการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.***

20. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2564ก. ***แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2565-2569).***

21. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2564ข.***แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ ประเด็นการเกษตร.***

22. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2564ค. ***กรอบแผนพัฒนาภาค พ.ศ. 2566-2570***.

23. โสภณ ชมชาญ. 2538. ***การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม.*** กรมพัฒนาที่ดิน.

24. โสภณ ชมชาญ. 2561. ***รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการที่ดินเกษตรไทย : จากวิกฤติสู่ยั่งยืน” เอกสารประกอบเล่มที่ 3 นโยบายการจัดที่ดินเพื่อการเกษตรไทย.*** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

25. Inchan,S. 2019. ***EEC Megaproject Draws Flak From Residents.*** Bangkok Post. July 14, 2019.

26. Suksamran, N.2018. ***For Love of Christ and Community.*** Bangkok Post, October 20, 2018.

27. https://food.trueid.netwww.triptravelgang.com. สืบค้นวันที่ 1 กันยายน 2565.

บทที่ 12

แนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

บทที่ 12

แนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

จากการวิเคราะห์ที่สรุปได้ว่าภายใต้สถานการณ์ในปัจจุบันไม่สามารถเชื่อมโยงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออกได้เนื่องจาก มีปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดินจากการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ทั้งๆ ที่ในด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารได้มีนโยบายและแผนปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับผลผลิตทางการเกษตรรวมทั้งสนับสนุนการลงทุน เหตุผลที่ต้องคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมนั้นเพราะต้องการให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและรักษาระบบนิเวศที่สามารถผลิตวัตถุดิบเข้าสู่อุตสาหกรรมอาหารได้อย่างยั่งยืน จึงได้กำหนดแนวทางการเชื่อมโยงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออกไว้รวม 8 ประการ คือ (1) การกำหนดเป้าหมายพื้นที่ที่จะคุ้มครอง (2) การแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยการตรากฎหมายขึ้นใหม่ คือ ***“การซื้อสิทธิในการพัฒนา”*** ในลักษณะ ***“ภาระจำยอม”*** (3) การจัดตั้งกองทุนเพื่อซื้อสิทธิในการพัฒนา (4) การจัดตั้ง Food Valleyในภาคตะวันออก (5) การใช้ Soft Power สนับสนุนพื้นที่ที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการแปรรูปสินค้า OTOP ในปัจจุบัน (6) ดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการควบคู่กันระหว่าง “การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและอุตสาหกรรม” (7) การศึกษาเพื่อหาสมดุลระหว่างพื้นที่การผลิตกับอุตสาหกรรมอาหารและ (8) การส่งเสริมให้เกษตรกรลงทุนร่วมกับสำนักงานนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยมีรายละเอียดดังนี้

12.1 การกำหนดเป้าหมายพื้นที่การเกษตรที่จะคุ้มครอง

พื้นที่เป้าหมายที่จะคุ้มครองมี 2 ประเภท คือ (1) พื้นที่ปลูกไม้ผล และ(2) พื้นที่ลุ่มซึ่งเป็นนาข้าวในปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. พื้นที่ปลูกไม้ผล ซึ่งมีศักยภาพในการเกษตรชั้นดี จำนวน 1,222,346 ไร่ หรือร้อยละ 5.69 และเขตศักยภาพการผลิตสูงจำนวน 5,429,334 ไร่ หรือร้อยละ 25.27 รวมกันเป็นเนื้อที่ 6,651,680 ไร่ หรือร้อยละ 30.95 ของพื้นที่ภาคตะวันออก มีการทับซ้อนจากการประกาศแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดินของสำนักงานนโยบายเขตพัฒนาพิเศษที่กำหนดเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมไป จำนวน 159,095 ไร่ คงเหลือ จำนวน 6,492,585 ไร่ หรือร้อยละ 30.12 (ตารางที่ 12-1) ของพื้นที่ภาคตะวันออก เหตุผลที่กำหนดพื้นที่ปลูกไม้ผลเป็นพื้นที่เป้าหมายสำคัญ เนื่องจากสวนผลไม้เป็นเอกลักษณ์ของภาคตะวันออก มีภูมิอากาศที่เหมาะสม ผลไม้มีคุณภาพ เกษตรกรมีความรู้ความชำนาญ มีการนำเทคโนโลยีการเกษตรเข้ามาใช้มาเป็นเวลานาน มีศูนย์วิจัยพืชสวน ที่มีขีดความสามารถสูงรองรับ รวมทั้งรัฐมีนโยบายกำหนดให้ภาคตะวันออกเป็น ระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (EFC) เพื่อการยกระดับเป็นมหานครผลไม้โลก ตลอดจนได้มีแผนปฏิบัติการรองรับการเก็บรักษาและการแปรรูปไว้แล้ว ดังที่ได้วิเคราะห์ไว้ข้างต้น

2. พื้นที่ลุ่มซึ่งเป็นพื้นที่นาข้าว ซึ่งมีศักยภาพในการเกษตรชั้นดีจำนวน 1,712,865 หรือร้อยละ 7.97 และมีศักยภาพในการผลิตสูงจำนวน 1,626,473 หรือร้อยละ 7.57 รวมกัน มีเนื้อที่ 3,339,338 ไร่ หรือร้อยละ 15.54 ของพื้นที่ภาคตะวันออก มีการทับซ้อนจากการประกาศแผนผังการใช้ประโยชน์ในที่ดินของสำนักงานนโยบายเขตพัฒนาพิเศษที่กำหนดเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมไปจำนวน 36,093 ไร่ ยังคงเหลือรวม 3,303,245 ไร่ หรือร้อยละ 15.37 (ตารางที่ 12-1) ของพื้นที่ภาคตะวันออก พื้นที่เป้าหมายดังกล่าวนี้เป็นพื้นที่

ชุ่มน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้นประเภทหนึ่งตามที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาพื้นที่ชุ่มน้ำ (Ramsar Convention) มีบทบาทในการรักษาระบบนิเวศ เป็นที่รองรับน้ำในช่วงฤดูฝนเป็นการบรรเทาปัญหาน้ำท่วมในชุมชน ดังที่ ศุภรักษ์ พงศ์เรืองฤทธิ์ และดนัย ทายตะคุ (2561: 1-2) ได้รายงานกรณีของประเทศไทย และมีรายงานของประเทศญี่ปุ่นถึงบทบาทของพื้นที่นาข้าวในการให้บริการระบบนิเวศ (ecosystem service) ในการป้องกันน้ำท่วมและประโยชน์อื่นๆ (Natuhara, 2013: 1 ; Morimoto et.al, 2022: 209 ; Ishiyama, 2022: 189) รวมทั้ง Muto and Yokokawa ซึ่งเรียกพื้นที่นาข้าว ว่าเป็น "***Green Infrastructure Against Flood***" ในกรณีของประเทศสหรัฐอเมริกานั้น Holmes (2020: 1-2) และ Think Rice-US Grown (2020: 1-3) ได้รายงานถึงพื้นที่นาข้าวที่ทำหน้าที่บริการระบบนิเวศ โดยเป็นแหล่งอาหารของนานาชนิด และเป็นแหล่งเก็บกักน้ำ[1)] ปัจจุบันได้เกิดน้ำท่วมขึ้นบ่อยครั้งและรุนแรงขึ้นในชุมชนซึ่งเป็นเขตเทศบาลของจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออก เช่น เทศบาลเมืองระยอง เทศบาลเมืองปราจีนบุรี เทศบาลตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี[2)]

อนึ่งการคุ้มครองพื้นที่ลุ่มหรือนาข้าวดังกล่าวนี้ มิใช่เพื่อการทำนาเพียงอย่างเดียว พื้นที่นี้จะสามารถปรับปรุงโดยการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ตามพระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2558 หรือปรับปรุงโดยระบบปรับรูปแปลงนาของกรมพัฒนาที่ดินให้สามารถปลูกพืชที่ตลาดต้องการ โดยเฉพาะพืชผักราคาแพง ที่เป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมอาหาร เช่น พืชตระกูลถั่วชนิดต่างที่นำไปผลิตเป็น Plant-base Food หรือพืชที่เหมาะสมต่อการผลิต Functional Food

โดยสรุปพื้นที่เป้าหมายที่จะคุ้มครองเพื่อเกษตรกรรมในระยะแรก คือ (1) พื้นที่ปลูกไม้ผล ซึ่งอยู่ในเขตเกษตรกรรมชั้นดี จำนวน 1,215,820 ไร่ หรือร้อยละ 5.65 ของพื้นที่ภาคตะวันออก (2) พื้นที่ลุ่ม ซึ่งเป็นนาข้าวในเขตเกษตรกรรมชั้นดี จำนวน 1,682,587 ไร่ หรือร้อยละ 7.83 ของเนื้อที่ภาคตะวันออก ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้หักพื้นที่อุตสาหกรรมที่มาทับซ้อนแล้ว[3)]

พื้นที่ทั้ง 2 ประเภท ที่เป็นเป้าหมายในการคุ้มครองเพื่อเกษตรกรรมรวมกันมีจำนวน 2,898,407 ไร่ หรือร้อยละ 13.48 ของเนื้อที่ภาคตะวันออก ดังรายละเอียดในตารางที่ 12-1

อนึ่งพื้นที่ที่มีศักยภาพการผลิตสูงที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบัน ให้ใช้แนวทางการตลาดมาใช้ในคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งควรจะขึ้นอยู่กับผลการศึกษาหาสมดุลระหว่างพื้นที่การผลิตกับอุตสาหกรรมอาหารที่กำหนดเป็นแนวทางไว้ในการศึกษานี้

12.2 การแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน

จากการวิเคราะห์พบว่าการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่รัฐได้มีนโยบายมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาช้านาน แต่ไม่สามารถดำเนินการให้มีผลบังคับใช้ได้ เกิดจากความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน โดยเจ้าของที่ดินส่วนหนึ่งในเขตคุ้มครองจะสูญเสียผลประโยชน์ (Wipe out) อีกส่วนหนึ่งได้รับลาภลอยหรือผลประโยชน์ (Windfall gain)[4)] เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว จึงได้ใช้แนวทางการตรากฎหมายขึ้นใหม่ให้มีวัตถุประสงค์ในการ "ซื้อสิทธิในการพัฒนา (Purchasing Development Right : PDR)" ในลักษณะ "ภาระจำยอม (Easement)" ซึ่งมีทางเลือกดำเนินการ 2 ทาง คือ

(1) แก้ไขเพิ่มเติมใน (ร่าง) พระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีอยู่เดิม 3 ฉบับ โดยเพิ่มอีกหมวดหนึ่งว่าด้วย "การซื้อสิทธิในการพัฒนา" ใน "ลักษณะภาระจำยอม"

[1)] ดูรายละเอียดในภาคผนวก 1

[2)] ดูรายละเอียดในตาราง 2-33 หน้า 2-48

[3)] ดูรายละเอียดหัวข้อ 10.3 หน้า 10-24

[4)] ดูรายละเอียดในหัวข้อ 6.4.1 หน้า 6-31

ตารางที่ 12-1 การทับซ้อนของพื้นที่อุตสาหกรรมในเขตเกษตรกรรม

เขตเกษตรกรรม			พื้นที่อุตสาหกรรมทับซ้อน		พื้นที่เหลือจากการทับซ้อน	
ประเภท	**ไร่**	**ร้อยละ**	**ไร่**	**ร้อยละ**	**ไร่**	**ร้อยละ**
ชั้นดี	2,935,211	13.66	36,804	0.17	2,898,407	13.48
- พื้นที่นา	1,712,865	7.97	30,278	0.14	1,682,587	7.83
- พืชไร่	1,222,346	5.69	6,526	0.03	1,215,820	5.65
การผลิตสูง	7,055,807	32.84	158,384	073	6,897,423	32.09
- พื้นที่นา	1,626,473	7.57	5,815	0.02	1,620,658	7.54
- พืชไร่	5,429,334	25.27	152,569	0.71	5,276,765	24.55
การผลิตต่ำ	2,263,909	10.53	20,367	0.09	2,243,542	10.44
- พื้นที่นา	1,068,930	4.97	3,299	0.01	1,065,631	4.96
- พืชไร่	1,194,979	5.56	17,068	0.08	1,177,911	5.48
รวม	**12,254,927**	**57.03**	**215,555**	**1.00**	**12,039,372**	**56.03**
นอกเขตเกษตรกรรม	**9,232,885**	**42.97**	**-**	**-**	**-**	**43.97**
รวมทั้งหมด	**21,487,812**	**100**	**215,555**	**1.00**	**21,487,812**	**100**

ที่มา : จากการประเมินของคณะวิจัย

(2) ร่างพระราชบัญญัติการซื้อสิทธิในการพัฒนาโดยตรง

แนวทางการซื้อสิทธิในการพัฒนาจะมีประโยชน์ทั้งต่อตัวเกษตรกรและสาธารณะดังนี้

(1) การแก้ไขปัญหาความเป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน

(2) เกษตรกรยังคงใช้พื้นที่ทำการเกษตรต่อไป และตกทอดถึงลูกหลาน แต่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินได้

(3) มีเงินในการแก้ปัญหาหนี้สินที่มีอยู่เดิม

(4) มีเงินลงทุนพัฒนาพื้นที่ ทั้งจัดหาแหล่งน้ำหรือนำเทคโนโลยี เข้ามาใช้

(5) รักษาความเป็นเอกลักษณ์ของภาคตะวันออกในด้านเป็นแหล่งผลิตผลไม้ที่สำคัญของประเทศ

(6) รักษาสภาพนิเวศให้เอื้อคุณค่าต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน

(7) ดำเนินการเฉพาะเกษตรกรที่ต้องการขายที่ดินเท่านั้น

(8) มีเงินร่วมลงทุนในอุตสาหกรรมห้องเย็น หรือแปรรูปอาหาร ตามข้อเสนอในการศึกษาครั้งนี้

12.3 การจัดตั้งกองทุนเพื่อซื้อสิทธิในการพัฒนา

ผลจากการตรา “พระราชบัญญัติการซื้อสิทธิในการพัฒนา พ.ศ. ....” จำเป็นต้องมีงบประมาณเพื่อดำเนินการมีแนวทางดำเนินการ 2 ทาง คือ

(1) จัดตั้ง “กองทุนเพื่อซื้อสิทธิการพัฒนา” โดยบัญญัติไว้ในการตราพระราชบัญญัติการซื้อสิทธิในการพัฒนา พ.ศ. ....

(2) ในกรณีเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกนั้น ปัจจุบันมี ***“กองทุนพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก”*** ที่จัดตั้งขึ้นตามบทบัญญัติ มาตรา 61[1)] แห่งพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ.2561 ซึ่งระบุวัตถุประสงค์ไว้หลายประการตามบทบัญญัติมาตรา 64[2)] ในการสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่ชุมชนและประชาชนที่อยู่ภายในหรือที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก หากวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ยังไม่ครอบคลุมการใช้กองทุนเพื่อซื้อสิทธิในการพัฒนา ก็ควรต้องมีการแก้ไขเพิ่มเติม

12.4 การจัดตั้ง Food Valley ในภาคตะวันออก

ผลจากการทบทวนเรื่องอุตสาหกรรมอาหารในประเทศไทย พบว่ามีการศึกษาจากสถาบันการศึกษาและส่วนราชการต่างๆ เรื่องการจัดตั้ง Food Valley ที่ระบุว่ามีความเป็นไปได้สูง โดยเฉพาะภาคตะวันออกเป็นแหล่งผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นวัตถุดิบทางอุตสาหกรรมอาหาร การจัดตั้ง Food Valley จะส่งผลให้มีการวิจัยที่เพิ่มมูลค่าของวัตถุดิบทางการเกษตรที่ตลาดต้องการให้หลากหลายมากขึ้น เนื่องจากความต้องการของผู้บริโภคได้เปลี่ยนไป เช่น ต้องการ Plant base food หรือ Functional food[3)] ส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร ทั้งนี้ภาคตะวันออกมีความพร้อมทั้งโครงสร้างพื้นฐาน นโยบายและแผนปฏิบัติของรัฐ

[1)] มาตรา 61 ให้จัดตั้งกองทุนขึ้นกองทุนหนึ่งในสำนักงาน เรียกว่า “กองทุนพัฒนาเขตพัฒนา พิเศษภาคตะวันออก” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นทุนสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่ ชุมชน และประชาชน ที่อยู่ภายในหรือที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

[2)] มาตรา 64 เงินกองทุนให้ใช้จ่ายเพื่อกิจการ ดังต่อไปนี้ (1) เพื่อการพัฒนาพื้นที่หรือชุมชน รวมตลอดทั้งช่วยเหลือ หรือเยียวยาประชาชนและชุมชน บรรดาที่อาจได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (2) สนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาและให้ทุนการศึกษาแก่ประชาชนที่อยู่อาศัยในเขตพัฒนา พิเศษภาคตะวันออกหรือที่อยู่ใกล้เคียงและได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (3) ค่าใช้จ่ายอื่นที่จะส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพและความรวดเร็วในการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษ ภาคตะวันออกตามที่คณะกรรมการนโยบายกำหนด (4) ค่าใช้จ่ายในการบริหารกองทุน การใช้จ่ายเงินกองทุนตาม (1) และ (2) ให้คำนึงถึงความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นด้วย

[3)] ดูรายละเอียดหัวข้อ 5.3.3 หน้า 5-32

ในด้านการแปรรูปอาหารที่เป็นรูปธรรม มีมหาวิทยาลัยที่มีความเชี่ยวชาญด้านการแปรรูปอาหาร มีการส่งเสริมการลงทุนด้านอุตสาหกรรมอาหารจึงเสนอให้นำวิธีการดำเนินการของประเทศเนเธอร์แลนด์ที่ใช้หลักการ PPP (Public-Private Participation) ในลักษณะ Golden Triangle Innovation หรือ Helix[1] และให้มีการจัดตั้งศูนย์บ่มเพาะ (Bio-Partner Centre) โดยเลือกมหาวิทยาลัยแห่งใดแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกดำเนินการ

12.5 การใช้ Soft Power สนับสนุนพื้นที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการแปรรูปสินค้า OTOP ในปัจจุบัน

เนื่องจากภาคตะวันออกมีพื้นที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication : GI) อยู่รวม 11 ชนิดพืช บางชนิด คือ ทุเรียนปราจีนบุรี ได้ไปขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่สาธารณประชาชนจีนด้วย และมีสินค้า OTOP ที่เป็นสินค้าเกษตรแปรรูปจำนวน 56 ชนิด[2]

พื้นที่ดังกล่าวนี้สมควรที่จะคุ้มครองไว้เพื่อผลิตอาหาร โดยการนำมาตรการส่งเสริมทางการตลาดมาใช้ให้มีผลในทางคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

แนวคิดการตลาดที่สำคัญ คือ

(1) สนับสนุนให้พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งในภาคตะวันออกเป็น “เมืองสร้างสรรค์ทางอาหาร (City of Gastronomy” เช่นเดียวกับจังหวัดภูเก็ตและจังหวัดเพชรบุรี ที่ UNESCO ได้นำไปขึ้นทะเบียน

(2) สนับสนุนให้มีการสำรวจและจัดทำคู่มือ “มิชลิน ไกด์” ประเทศไทย (Michelin Guide Thailand) ในภาคตะวันออกเพิ่มเติมจากที่มีเดิม 5 จังหวัด เพื่อเป็นการกระตุ้นตลาดอาหารที่มีคุณภาพทั้งในประเทศและต่างประเทศโดยเฉพาะนักท่องเที่ยว ซึ่งคณะรัฐมนตรี วันที่ 5 ตุลาคม 2564 ให้เพื่อการสำรวจอีก 5 จังหวัด[3]

นอกจากนี้คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2565 เรื่อง Neo Pattaya ให้มีการพัฒนาตลาดลานโพธินาเกลือเป็นตลาดอาหารทะเล

12.6 ดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการที่เชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมอาหาร

ผลจากการวิเคราะห์พบว่าถึงแม้จะมีนโยบายการจัดทำแผนปฏิบัติการในการพัฒนาการเกษตรที่ได้เน้นเรื่องการพัฒนาด้านผลผลิตที่นำไปแปรรูปเป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่ได้มีแผนปฏิบัติการว่าพืชที่ต้องการพัฒนานั้นมาจากพื้นที่ใด จำเป็นต้องมีการกำหนดเขตไว้หรือไม่ กรณีตัวอย่างเช่นการจัดตั้งระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (EFC) นั้นไม่มีรายละเอียดว่า ***“จะจัดตั้งในพื้นที่ใดและจะดำเนินการอย่างไร”*** ความเชื่อมโยงจะไม่เกิดขึ้นระหว่าง ***“พื้นที่การผลิต”*** กับ ***“ผลผลิตที่ต้องการเข้าสู่อุตสาหกรรมอาหาร”*** มีความจำเป็นต้องดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการควบคู่กันไป

---

[1] ดูรายละเอียดหัวข้อ 7.2.1 หน้า 7-32

[2] ดูภาคผนวก 1

[3] ดูภาคผนวก 1

12.7 การวิจัยที่ควรดำเนินการเพิ่มเติม

เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออกได้ในอนาคต สมควรมีการวิจัยเพิ่มเติมรวม 2 เรื่อง คือ

12.7.1 การศึกษาเพื่อหาสมดุลระหว่างพื้นที่การผลิตวัตถุดิบกับอุตสาหกรรมอาหาร

สืบเนื่องจากแผนงานการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรของสำนักงานนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกมีแผนงานที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรที่ต่อยอดอุตสาหกรรมเดิม 2 แผนงาน คือ การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพและการแปรรูปอาหาร ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2565 เรื่องการพัฒนาการเกษตร 5 คลัสเตอร์ คือ (1) ผลไม้ (2) ประมงเพาะเลี้ยง (3) พืชอุตสาหกรรมชีวภาพ (4) พืชสมุนไพร และ(5) เกษตรมูลค่าสูง สาระสำคัญของทั้ง 2 เรื่องนี้มีเฉพาะการแปรรูปอาหารหรืออุตสาหกรรมอาหาร แต่มิได้มีการกล่าวถึงปริมาณความต้องการของผลผลิต ที่จะนำเข้าสู่กระบวนการอุตสาหกรรมอาหารแต่อย่างใด จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงขีดความสามารถในการรองรับผลผลิตของโรงงานอุตสาหกรรมอาหารให้เชื่อมโยงกับพื้นที่การผลิตที่จะต้องมีการคุ้มครองโดยวิธีใดวิธีหนึ่งให้เกิดสมดุลไม่ขาดแคลนวัตถุดิบและมีผลผลิตเกินความต้องการ

12.7.2 การศึกษาความเป็นไปได้ในการนำมาตรการ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” ในลักษณะ “ภาระจำยอม” มาใช้ในประเทศไทย

เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่จะเกิดจากการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม สมควรมีการศึกษาความเป็นไปได้ในการนำมาตรการ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” ในลักษณะ “ภาระจำยอม” ซึ่งรวมถึง การร่างพระราชบัญญัติการซื้อสิทธิในการพัฒนา อัตราการจ่ายเงินแก่เกษตรกรเจ้าของที่ดินในการซื้อสิทธิในการพัฒนา เป็นต้น

12.8 การส่งเสริมให้เกษตรกรลงทุนร่วมกับสำนักงานนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

สืบเนื่องจากมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 9 สิงหาคม 2565 มอบให้สำนักงานนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกไปศึกษาการจัดตั้งบริษัทเพื่อบริหารโครงการระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (EFC) โดยร่วมทุนกับเอกชนและท้องถิ่นนั้น สมควรที่จะให้เกษตรกรชาวสวนผลไม้หรือพืชอาหารอื่นๆ เข้าร่วมลงทุนด้วย เพื่อตอบคำถามของผู้มีส่วนได้เสียจำนวนหนึ่งว่า “คนในพื้นที่ได้อะไร” รวมทั้งเป็นการเชื่อมโยงพื้นที่เกษตรที่ควรคุ้มครองไว้ตามข้อเสนอข้างต้นกับอุตสาหกรรมอาหารและเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานของรัฐกับเกษตรกรโดยตรง

12.9 สรุป

แนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก ได้กำหนดไว้รวม 8 ประการ ดังนี้

(1) การกำหนดเป้าหมายพื้นที่ที่จะคุ้มครอง

(2) การแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยการตรากฎหมายขึ้นใหม่ คือ ***“การซื้อสิทธิในการพัฒนา”*** ในลักษณะ ***“ภาระจำยอม”***

(3) การจัดตั้งกองทุนเพื่อซื้อสิทธิในการพัฒนา

(4) การจัดตั้ง Food Valleyในภาคตะวันออก และการศึกษาความเป็นไปได้ในการนำมาตรการ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” ในลักษณะ “ภาระจำยอม” มาใช้ในประเทศไทย

(5) การใช้ Soft Power สนับสนุนพื้นที่ที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการแปรรูปสินค้า OTOP ในปัจจุบัน

(6) ดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการควบคู่กันระหว่าง “การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและอุตสาหกรรม”

(7) การศึกษาเพื่อหาสมดุลระหว่างพื้นที่การผลิตกับอุตสาหกรรมอาหาร และการศึกษาความเป็นไปได้ในการนำมาตรการ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” ในลักษณะ “ภาระจำยอม” มาใช้ในประเทศไทย

(8) การส่งเสริมให้เกษตรกรลงทุนร่วมกับสำนักงานนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

เอกสารอ้างอิง

1. ศุภรักษ์ พงศ์เรืองฤทธิ์ และดนัย ทายตะคุ. 2561***. บริการระบบนิเวศของนาข้าวในภาคอีสาน กรณีศึกษาบ้านโพนงาม ตำบลโพนงาม อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม.*** คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

2. Holme,L. 2020.***U.S. Rice Farmers Take Pride in Looking After the Land For Future Generations.*** USA Rice Foundation.

3. Muto,Y. and Yokokawa,Y. 2022. ***Wetland Paddy Fields as Green Infrastructure Against Flood.*** In Green Infrastructure and Climate Change Adaptation. Springer.

4. Natuhara,Y.2013. ***Ecosystem Services by Paddy Field as Substitute of Natural Wetlands in Japan***. Ecological Engineering Vol.56, July 2013.Pp.97-106.

5. Morimoto , J; Goto, S; Kuroyanagi, A; Toyoshima, M. and Shida, Y.2022. ***Natural Succession of Wetland Vegetation in a Flood-Control Pond Constructed on Abandoned Farmland*** .In Green Infrastructure and Climate Change Adaptation. Springer.

5. Ishiyama, N.; Yamanaka,S.; Ooue, K.; Sensaki , M.; Kitagawa, M.; Morimoto, J. and Nakanara, F. 2022. ***Flood – Control Basins as Green Infrastructure : Flood-Risk Reduction, Biodiversity Conservation and Sustainable Management in Japan***. In Green Infrastructure and Climate Change Adaptation. Springer.

6. Think Rice-U.S. Grown. 2020. ***Where Rice Grows in the USA.*** usarice.com

บทที่ 13

สรุป

บทที่ 13

สรุป

การศึกษาเรื่อง “การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก” ได้ดำเนินการในช่วงเดือนมกราคม 2565 ถึงเดือนมกราคม 2566 โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เนื่องจากมีเหตุผลและกรอบแนวคิดที่ว่าภาคตะวันออกของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจสูงจากการเกษตรและอุตสาหกรรม แต่การพัฒนาอุตสาหกรรมได้มีผลให้มีการนำพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงทางการเกษตรมาใช้จำนวนมาก ซึ่งตามหลักการการใช้ที่ดินแล้วพื้นที่ดังกล่าวต้องเก็บรักษาไว้เพื่อรักษาระบบนิเวศและเป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบทางการเกษตรเพื่อรองรับอุตสาหกรรมอาหารที่มีอยู่ในปัจจุบันและที่กำลังขยายตัวอนาคต จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาเพื่อหาความเชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

จากเหตุผลและกรอบแนวคิดดังกล่าวจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาไว้ 7 ประการคือ

1. เพื่อทบทวนที่มาและวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาของรัฐในพื้นที่ภาคตะวันออกจากอดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อประเมินศักยภาพพื้นที่การเกษตรในพื้นที่ภาคตะวันออก
3. เพื่อทบทวนการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย
4. เพื่อทบทวนการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย
5. เพื่อทบทวนประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่การเกษตรและการจัดตั้ง Food Valley
6. เพื่อถอดบทเรียนผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินโครงการพัฒนาภาคตะวันออก (Eastern Seaboard)
7. จัดทำแนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหาร

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทั้ง 7 ประการดังกล่าว ได้ดำเนินการตามขอบเขตและขั้นตอนที่กำหนดไว้ ซึ่งมีทั้งการทบทวนวรรณกรรม การสำรวจในสนาม และการวิเคราะห์ซึ่งมีผลการดำเนินการสรุปได้ดังนี้

ภาคตะวันออกมีเนื้อที่ 21,487,812 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 7 จังหวัด คือ ตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว มีประชากรในปี 2565 จำนวน 4,881,443 คน มีครัวเรือนเกษตรจำนวน 302,225 ครัวเรือน สภาพภูมิอากาศเหมาะสมต่อการเกษตร มีทิวทัศน์ที่สวยงามเหมาะแก่อุตสาหกรรมท่องเที่ยว

ในปี 2525 ได้มีโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Eastern Seaboard : ESB) เข้ามาดำเนินการในจังหวัดชลบุรี และระยอง มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ รวมทั้งท่าเรือน้ำลึกเพื่ออุตสาหกรรมและการพาณิชย์และนิคมอุตสาหกรรม ต่อมาในปี พ.ศ.2556 ได้มีการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone : SEZ) ที่จังหวัดตราด และสระแก้ว และในปี พ.ศ. 2559 ได้เริ่มต้นแผนงานระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor : EEC) ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก” การพัฒนาดังกล่าวนี้ทำให้ภาคตะวันออกมีเศรษฐกิจที่เติบโตจนจังหวัดระยองมีรายได้ต่อหัวมากที่สุดของประเทศไทยแต่มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุขภาพ และสังคมที่รัฐบาลยังคงดำเนินการแก้ไขอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งปัญหาการสูญเสียพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตรจากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและชุมชนจำนวนมาก

กรอบ 13-1

สรุปผลวิจัยกับวัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อทบทวนที่มาและวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาของรัฐในพื้นที่ภาคตะวันออกถึงปัจจุบัน

: ได้มีการทบทวนโครงการพัฒนาของรัฐในภาคตะวันออก รวม 3 โครงการ คือ (1) โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก (ESB) (2) โครงการพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (SEZ) และ (3) แผนงานพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC)

วัตถุประสงค์ข้อนี้ ดำเนินการในรายงานบทที่ 3

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อประเมินศักยภาพพื้นที่การเกษตรในภาคตะวันออก

: ได้มีการทบทวนทรัพยากรดินในภาคตะวันออกถึงคุณสมบัติของดินรวม 56 กลุ่มชุดดิน แล้วประเมินศักยภาพของที่ดินโดยระบบ FAO ได้จำแนกเป็นเขตเกษตรกรรมรวม 3 เขต คือ (1) เขตเกษตรกรรมชั้นดี (2) เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพสูง และ (3) เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพค่อนข้างต่ำ

วัตถุประสงค์ข้อนี้ ดำเนินการในรายงานบทที่ 10

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อทบทวนการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย

: ได้ทบทวนแนวคิดและนโยบายของรัฐที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มติคณะรัฐมนตรี และมติของคณะกรรมการคณะต่างๆ รวมทั้งกฎหมายในปัจจุบันที่มีข้อจำกัดที่บังคับเฉพาะในขอบเขตอำนาจ ตลอดจน (ร่าง) พระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่ดำเนินการมาในอดีต รวม 3 ฉบับ แต่ไม่ผ่านการพิจารณาจนมีผลบังคับใช้ เนื่องจากมีปัญหาความไม่เป็นธรรมจากการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน ผู้มีส่วนได้เสียบางกลุ่มเสียผลประโยชน์ แต่บางกลุ่มได้ผลประโยชน์

วัตถุประสงค์ข้อนี้ ดำเนินการในรายงานบทที่ 5

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อทบทวนการจัดตั้ง Food Valley ในประเทศไทย

: ได้ทบทวนนโยบายของรัฐเรื่องอุตสาหกรรมอาหารที่มีจำนวนมาก รวมทั้งการจัดตั้ง Food Valley โดยสถาบันต่าง ๆ ที่มีข้อเสนอแต่จนถึงปัจจุบันยังไม่มีการจัดตั้ง Food Valley ในระดับประเทศ เพราะนโยบายขาดความต่อเนื่องและมีเอกภาพ ที่เสนอโดยส่วนราชการต่างๆ บางหน่วยงานมีแผนปฏิบัติที่ชัดเจน แต่ไม่มีการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์ข้อนี้ ดำเนินการในรายงานบทที่ 6

วัตถุประสงค์ข้อที่ 5 เพื่อทบทวนประสบการณ์นานาชาติในการคุ้มครองพื้นที่การเกษตรและการจัดตั้ง Food Valley

: ได้ทบทวนการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศสาธารณะประชาชนจีน ประเทศสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย และสหพันธรัฐเยอรมนี ซึ่งใช้กฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรอีกวิธีหนึ่งคือ ใช้การตลาดและคุณภาพอาหารของประเทศอิตาลี และสเปน เป็นวิธี Soft Power ในการคุ้มครองแหล่งผลิตอาหาร กฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่ควรนำมาเป็นตัวอย่างในประเทศไทยคือ “การซื้อสิทธิในการพัฒนาในลักษณะภาระจำยอม” ที่ใช้ในประเทศสหรัฐอเมริกา “ส่วนการจัดตั้ง Food valley ได้ทบทวนการจัดตั้งของประเทศ เนเธอร์แลนด์ ญี่ปุ่น และเกาหลี

วัตถุประสงค์ข้อนี้ ดำเนินการในรายงานบทที่ 7

วัตถุประสงค์ข้อที่ 6 เพื่อถอดบทเรียนผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินโครงการพัฒนาภาคตะวันออก (Eastern Seaboard)

: ได้มีการทบทวนผลกระทบของโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (ESB) พบว่ามีผลด้านเศรษฐกิจที่ทำให้จังหวัดระยองมีรายได้ต่อหัวสูงที่สุดในประเทศไทยแต่มีปัญหาสิ่งแวดล้อม กระทบต่อสุขภาพของประชาชน รวมทั้งปัญหาด้านสังคม และในปัจจุบันยังคงมี เขตควบคุมมลพิษมาบตาพุด ส่วนการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินหลังจากมีแผนงานเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกแล้ว มีการขายที่ดินเพื่อการเกษตรจำนวนมาก

วัตถุประสงค์ข้อนี้ ดำเนินการในรายงานบทที่ 4 และบทที่ 8

วัตถุประสงค์ข้อที่ 7 จัดทำแนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหาร

: ได้มีการทบทวน ทุนทางการเกษตรและทุนทางอุตสาหกรรมอาหาร และมีการวิเคราะห์โดยระบบปัจจัยการบริหารจัดการ 5 ประการ และระบบ DPSIR พบว่าความเป็นได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมีโอกาสน้อยเนื่องจากความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน ส่วนการพัฒนาอุตสาหกรรมมีโอกาสสูงมาก จึงได้จัดทำแนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารรวม 8 ประการ

วัตถุประสงค์ในข้อนี้ ดำเนินการในบทที่ 11 และบทที่ 12

จากการสำรวจในสนามในปี 2565 พบว่าพื้นที่เกษตรกรรมลดลงจาก พ.ศ.2549 ที่มีจำนวน 13,636,621 ไร่ เหลือ 13,237,681 ไร่ ลดลง 398,940 ไร่ พื้นที่ป่าไม้ลดลงจากปี พ.ศ.2549 ที่มีจำนวน 4,926,514 ไร่ เหลือ 4,818,123 ไร่ ลดลง 108,391 ไร่ การลดลงของพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่ป่าไม้ดังกล่าวนี้จะมีผลต่อระบบนิเวศโดยรวมของภาคตะวันออก ส่วนพื้นที่ที่เพิ่มขึ้นคือพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง พื้นที่อุตสาหกรรมและพื้นที่น้ำ พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างเพิ่มขึ้นจากปี2549 ที่มีจำนวน 1,144,072 ไร่ เป็น 1,630,643 ไร่ โดยเพิ่มขึ้นจำนวน 486,571 ไร่ โดยที่ในปี พ.ศ.2558-2565 หลังการประกาศแผนงานเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกมีพื้นที่ก่อสร้างจากการอนุญาตการสร้างอาคารประเภทต่างๆ จำนวน 37,488.2 ไร่ ส่วนพื้นที่อุตสาหกรรม ได้เพิ่มจากปี พ.ศ.2549 ที่มีจำนวน 203,543 ไร่ เป็น 362,712 ไร่ ในปี พ.ศ.2565 เพิ่มขึ้นจำนวน 159,167 ไร่ โดยในปัจจุบันมีนิคมอุตสาหกรรม 37 แห่ง เขตประกอบอุตสาหกรรม 9 แห่ง เขตชุมชนอุตสาหกรรม 6 แห่ง และสวนอุตสาหกรรม 1 แห่ง มีโรงงานอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกจำนวน 11,884 โรง เงินลงทุน 2,874,314 ล้านบาท

จากการประกาศผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน และแผนผังการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ได้กำหนดการใช้ที่ดินในจังหวัด ระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทรา ซึ่งมีเนื้อที่รวม 8,291,250 ไร่ ดังนี้ (1) พื้นที่คงเดิมร้อยละ 91.71 หรือ 7,603,905 ไร่ (2) พื้นที่ที่นำไปปรับใช้ประโยชน์ร้อยละ 8.29 หรือ 687,345 ไร่ ซึ่งรวมพื้นที่การเกษตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันอยู่ด้วยจำนวนหนึ่ง

ด้วยแนวคิดที่ว่าต้องมีพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตรในภาคตะวันออกจำนวนหนึ่งเพื่อรักษาระบบนิเวศและแหล่งวัตถุดิบเพื่ออุตสาหกรรมอาหาร ได้มีการทบทวนวรรณกรรมเรื่อง การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในประเทศไทย ซึ่งพบว่าได้มีนโยบายมาตั้งแต่ พ.ศ.2523 ที่เป็นมติคณะรัฐมนตรี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 6 ถึงฉบับที่ 13 ประกาศ และมติคณะกรรมการที่เกี่ยวข้อง ได้มีร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมรวม 3 ฉบับ แต่ไม่ผ่านการพิจารณาของรัฐสภามาประกาศใช้บังคับได้ เป็นเพราะมีปัญหา “ความเป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน” คือเมื่อประกาศคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจะมีเจ้าของที่ดินที่ได้รับผลประโยชน์ (Windfall gain) และสูญเสียผลประโยชน์ (Wipe out) ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้ไม่ได้มีการแก้ไขมาจนถึงปัจจุบันเพราะขาดแรงผลักดันจากภาคการเมืองในขณะที่การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในต่างประเทศได้ดำเนินการด้วยมาตรการต่างๆ หลายมาตรการที่สามารถนำมาใช้ในประเทศไทยเพื่อแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ได้ เช่น มาตรการการซื้อสิทธิในการพัฒนา (Purchasing Development Right : PDR) ในลักษณะ “ภาระจำยอม” คือเจ้าของที่ดินขอรับเงินค่าสิทธิในการพัฒนาแล้วมีสิทธิทำการเกษตรต่อไปในที่ดินของตน แต่เปลี่ยนไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่นไม่ได้ อีกวิธีหนึ่งในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของต่างประเทศคือการใช้ Soft Power ที่มีผลต่อการตลาดให้มีการรักษาพื้นที่ที่ใช้ผลิตพืชผลทางการเกษตร เช่น (1) การอนุรักษ์พื้นที่มรดกทางการเกษตรกรรมโลก (GHIA) (2) การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) (3) กระบวนการ Slow Food Presidia (4) การปกป้องแหล่งกำเนิดผลิตภัณฑ์ (PDO) ซึ่งได้มีการดำเนินการอยู่บางมาตรการในประเทศไทย เช่น การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) เป็นต้น การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่ยังไม่มีผลในการดำเนินการในปัจจุบันจึงสมควรที่จะได้นำประสบการณ์ของต่างประเทศมาดำเนินการเพื่อให้มีผลทางปฏิบัติในอนาคต

ส่วนกรณีของอุตสาหกรรมอาหารนั้นในภาคตะวันออกมีโรงงานอุตสาหกรรมอยู่ จำนวน 711 โรง เงินลงทุน 103,235 ล้านบาท ในแผนงานของสำนักงานคณะกรรมการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกได้กำหนดให้มีการต่อยอดอุตสาหกรรม S Curve เดิม 2 คลัสเตอร์ คือ การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพและอุตสาหกรรมอาหาร รวมทั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ได้กำหนดให้อุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร (Food for the Future) เป็นอุตสาหกรรมเป้าหมาย คืออุตสาหกรรมที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่าการเมืองได้มีแรงผลักดันอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก ซึ่งแรงผลักดันดังกล่าวนี้จะต้องมีความเชื่อมโยงกับพื้นที่ที่จะทำการผลิตวัตถุดิบเข้าสู่อุตสาหกรรมอาหาร คือ พื้นที่เกษตรกรรมที่มีอยู่ในปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออกโดยใช้ปัจจัยในการบริหารจัดการ 5 ประการคือ การเมือง เงื่อนไขทางสังคม วิชาการ เศรษฐศาสตร์และสถาบัน และโดยระบบ DPSIR พบว่า ยังไม่มีความเป็นไปได้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออก เนื่องจากยังมีปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดินที่จะเกิดขึ้นจากการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ในทางตรงกันข้ามความเป็นไปได้ด้านอุตสาหกรรมอาหารมีสูงมาก เพราะมีแรงผลักดันจากภาคการเมือง

ความเชื่อมโยงระหว่าง การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออกจึงยังไม่สามารถเชื่อมโยงได้ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามความเชื่อมโยงในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออกจะเกิดขึ้นได้ หากดำเนินการตามแนวทาง 8 ประการ ดังต่อไปนี้

(1) การกำหนดเป้าหมายพื้นที่ที่จะคุ้มครอง

(2) การแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยการตรากฎหมายขึ้นใหม่ คือ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” ในลักษณะ “ภาระจำยอม”

(3) การจัดตั้งกองทุนเพื่อซื้อสิทธิในการพัฒนา

(4) การจัดตั้ง Food Valley ในภาคตะวันออก

(5) การใช้ Soft Power สนับสนุนพื้นที่ที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการแปรรูปสินค้า OTOP ในปัจจุบัน

(6) จัดทำแผนปฏิบัติการที่เชื่อมโยงระหว่าง “การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร”

(7) การศึกษาเพื่อหาสมดุลระหว่างพื้นที่การผลิตวัตถุดิบกับอุตสาหกรรมอาหาร และการศึกษาเรื่องความเป็นไปได้ในการนำมาตรการ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” ในลักษณะ “ภาระจำยอม” มาใช้ในประเทศไทย

(8) การส่งเสริมให้เกษตรกรลงทุนร่วมกับสำนักงานนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

ภาคผนวก 1

แนวคิดการใช้ Soft Power สนับสนุนการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ภาคผนวก 1

แนวคิดการใช้ Soft Power สนับสนุนการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

แนวคิดการใช้ Soft Power สนับสนุนการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจะมีการทบทวนสาระสำคัญ รวม 4 เรื่อง คือ (1) เมืองสร้างสรรค์ทางอาหาร (2) การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographic Indication : GI) (3) สินค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ (One Tambol One Product : OTOP) และ (4) มิชลินไกด์ประเทศไทย

(1) เมืองสร้างสรรค์ทางอาหาร (City of Gastronomy)

UNESCO ได้ให้คำจำกัดความ Creative City ไว้ว่า “คือความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่นและภาครัฐ ในการสร้างสรรค์เมืองผ่านการพัฒนาสภาพแวดล้อม โครงสร้างทางสังคม ระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และการนำสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ตลอดจนจารีตประเพณีของท้องถิ่นมาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อนำไปสู่การเป็นเมืองที่มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการสร้างธุรกิจหรืออุตสาหกรรมความคิดสร้างสรรค์ (Creative Industry)” (UNESCO, 2004: 1)

กรณีตัวอย่างเมืองสร้างสรรค์ทางอาหาร (City of Gastronomy) ที่ได้มีการรับรองและขึ้นทะเบียนโดยองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งประชาชาติ (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization : UNESCO) มี 2 จังหวัด คือ (1) จังหวัดภูเก็ต และ (2) จังหวัดเพชรบุรี

(1) จังหวัดภูเก็ต ได้มีการรับรองและขึ้นทะเบียนเป็น “เมืองสร้างสรรค์ทางอาหาร (City of Gastronomy) เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2558 ด้วยเหตุผล 5 ประการคือ

(1.1) ความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมอาหารที่เกิดจากพหุสังคม

(1.2) อาหารภูเก็ตเป็นองค์ประกอบสำคัญในทุกเทศกาล พิธีการความเชื่อ วิถีชีวิตในครอบครัว

(1.3) อาหารท้องถิ่นภูเก็ตหลายประเภทมีอัตลักษณ์หาที่อื่นไม่ได้ มีสูตรลับเฉพาะที่ถ่ายทอดผ่านคนในครอบครัว และหลายอย่างเป็นวัตถุดิบที่มีในเฉพาะในพื้นที่จังหวัดภูเก็ต

(1.4) ความเข้มแข็งและความร่วมมือจากภาคเอกชน ภาครัฐและสถาบันทางวิชาการในภูเก็ต ทำให้มีการสร้างสรรค์นวัตกรรมบนพื้นฐานวิทยาการด้านอาหารหลากหลายอย่าง เช่น การจำหน่ายอาหารท้องถิ่น แปรรูปเป็นของฝาก ของที่ระลึก เป็นต้น

(1.5) ชาวภูเก็ตมีน้ำใจ อัธยาศัยดีงาม (Thai Hospitality) ยินดีร่วมมือแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์กับเมืองอื่นๆ ในเครือข่าย ภายใต้แนวคิด“Good Food, Good Healty, Good Spirit ....in Phuket” หรือ กินดี อยู่ดี มีจิตงามที่ภูเก็ต

(UNESCO, 2015 : 1-2)

(2) จังหวัดเพชรบุรี ได้รับการรับรองและขึ้นทะเบียนจาก UNESCO เป็นเมืองสร้างสรรค์ทางอาหาร เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2564 เป็นแห่งที่ 2 ของประเทศไทย โดยมีเหตุผลจากการประกอบอาหารหลายชนิดที่ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน เช่น

(2.1) ขนมหม้อแกง (KhanomMor Gang : Caramelised Custard Sweetened with Palm Sugar)

(2.2) แกงคั่วหัวตาลโตนด (KangkuaHua Tan : Toddy Palm Curry)

(2.3) ขนมตาล (KhanomTan : Toddy Palm Soufle)

(Tourism Authority of Thailand, 2021: 1-3)

(2)การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographic Indication : GI)

การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในภาคตะวันออกของกรมทรัพย์สินทางปัญญาในจังหวัดต่างๆ มีดังนี้

2.1 ตราด

(1) สับปะรดตราดสีทอง

(2) ทุเรียนชะนีเกาะช้าง

2.2จันทบุรี

(1) ทุเรียนจันท์

(2) พริกไทยจันท์

2.3 ระยอง

สับปะรดทองระยอง

2.4ชลบุรี

สับปะรดศรีราชา

2.5ฉะเชิงเทรา

(1) มะม่วงน้ำดอกไม้สีทองบางคล้า

(2) มะพร้าวน้ำหอมบางคล้า

2.6ปราจีนบุรี

ทุเรียนปราจีน

อนึ่งทุเรียนปราจีนได้มีการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ที่ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนด้วย

2.7สระแก้ว

มะม่วงน้ำดอกไม้สระแก้ว

โดยมีรายละเอียดในตารางที่ ผ1-1 ดังนี้

ตารางที่ ผ1-1 ผลผลิตทางการเกษตรที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในภาคตะวันออก

ลำดับ	จังหวัด	ผลผลิตที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์
1	ตราด	(1) สับปะรดตราดสีทอง (2) ทุเรียนชะนีเกาะช้าง
2	จันทบุรี	(1) ทุเรียนจันท์ (2) พริกไทยจันท์
3	ระยอง	สับปะรดทองระยอง
4	ชลบุรี	สับปะรดศรีราชา
5	ฉะเชิงเทรา	(1) มะม่วงน้ำดอกไม้สีทองบางคล้า (2) มะพร้าวน้ำหอมบางคล้า
6	ปราจีนบุรี	ทุเรียนปราจีน
7	สระแก้ว	มะม่วงน้ำดอกไม้สระแก้ว

ที่มา : กรมทรัพย์สินทางปัญญา (2565: 1)
หมายเหตุ:ทุเรียนปราจีน ได้มีการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่สาธารณรัฐประชาชนจีนด้วย

กรณีทุเรียนในภาคตะวันออกนั้น มีรายละเอียดการขึ้นทะเบียน ดังนี้

กรมทรัพย์สินทางปัญญา ได้มีประกาศ เล่มที่ 58 เลขที่ประกาศ 175 ลงวันที่ 25 มิถุนายน 2564 เรื่องประกาศโฆษณาการรับขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ “ทุเรียนจันท์”(Chan Durian หรือ Tu-Rian-Jan)

ทั้งนี้ทุเรียนจันท์ หมายถึง “ทุเรียนพันธุ์พื้นเมือง”ได้แก่ พันธ์พวงมณี พันธ์นกหยิบ พันธ์นวลทอง-จันทร์ พันธ์กบสุวรรณ และพันธ์ทางการค้า ได้แก่ พันธ์จันทบุรี 1 ถึงพันธ์จันทบุรี 10 ที่ปลูกและผลิตในเขตพื้นที่ จังหวัดชลบุรี

ในประกาศดังกล่าวได้มีการรายงานถึงประวัติของการปลูกทุเรียนว่ามีการปลูกมาเป็นเวลานานมากกว่า 100 ปี โดยพบต้นทุเรียนอายุยืนยาวที่สุดถึง 150 ปี คือ ***“ทุเรียนหัวบ่อ”*** ในตำบลเขาบายศรี อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

ในการประชุมคณะรัฐมนตรีนอกสถานที่ในปี พ.ศ.2561 นายกรัฐมนตรีได้มีนโยบายผลักดันให้จังหวัดจันทบุรีเป็น ***“มหานครผลไม้โลก”***

(3) สินค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ (One Tambol One Product : OTOP)

สินค้า OTOP ที่มาจากผลผลิตทางการเกษตรของจังหวัดต่างๆ รวม 56 ชนิด มีดังนี้

(3.1) จังหวัดตราด มีสินค้า 6 ชนิด คือ (1) ผลิตภัณฑ์น้ำมันเหลือง (2) กุ้งแห้ง (3) น้ำปลาแท้ (4) สละลอยแก้ว (5) กะปิเกาะช้าง (6) เม็ดม่วงหินพานต์อบเกลือ

(3.2) จังหวัดจันทบุรี มีสินค้า 6 ชนิด คือ (1) ผลไม้แปรรูป (2) อาหารทะเลแปรรูป (3) หมูชะมวงบรรจุกระป๋อง (4) ก๋วยเตี๋ยวเส้นจันท์ (5) ขนมหม้อแกงทุเรียน (6) ไวน์ผลไม้ชนิดต่างๆ

(3.3) จังหวัดระยอง มีสินค้า 5 ชนิด คือ (1) ทุเรียนทอดกรอบ (2) สละลอยแก้ว (3) กล้วยหอมอบกรอบ (4) ผักกระชับ (5) สับปะรดกวน

(3.4) จังหวัดชลบุรี มีสินค้า 10 ชนิด คือ (1) น้ำเห็ดรวม (สูตรผสมน้ำผึ้ง) (2) น้ำฝรั่งตราวราภรณ์ (3) น้ำสำรองตราวราภรณ์(4) ข้าวกล้องสามกษัตริย์(5) น้ำมะขาม(6) เห็ดทอดกรอบ (7) น้ำเห็ด 3 อย่าง(8) ไข่เค็มพอกใบเตย(9) น้ำว่านหางจระเข้ (10) มะม่วงกวนอบแห้ง

(3.5) จังหวัดฉะเชิงเทรา มีสินค้า 16 ชนิด คือ (1) กระยาสารทน้ำอ้อย (2) ฝอยทอง (3) หมูแปรรูป (4) ปลาส้ม (5) น้ำสมุนไพรผสมมะรุม (6) มะม่วงน้ำดอกไม้สีทอง (7) มะม่วงกวน (8) ขนมเปี๊ยะบุญมี (9) หมี่กรอบ 8 รส 8 ริ้ว (10) ปลากุเลาเค็ม(11) ปลาสลิดกรอบ (12) ปลาไม้แปรรูป (13) ผลิตภัณฑ์สมุนไพร (14) ข้าวสารไรซ์เบอรี่ (15) ข้าวกล้อง (16) กล้วยอบแผ่น

(3.6) จังหวัดปราจีนบุรี มีสินค้า 8 ชนิด คือ (1)กระท้อนหยี (2) ข้าวไรซ์เบอรี่ (3) กระยาสาทร (4) มะม่วงผลสด (5) น้ำพริกแปรรูปต่างๆ (6) ผักอินทรีย์ (7) ผลไม้แช่อิ่ม (8) สมุนไพร

(3.7) จังหวัดสระแก้ว มีสินค้า 5 ชนิด คือ (1)ข้าวเกษตรอินทรีย์ (2) กล้วยเกรียวทอง (3) สบู่สมุนไพรขมิ้น (4) ชมพู่หวานเพชรคลองหาด (5) ชารางจืด

ตารางที่ผ1-2 สินค้า OTOP ในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก

จังหวัด	สินค้า OTOPในจังหวัดต่างๆ ภาคตะวันออก
ตราด[1)]	(1) ผลิตภัณฑ์น้ำมันเหลือง(2) กุ้งแห้ง(3) น้ำปลาแท้(4) สละลอยแก้ว(5) กะปิเกาะช้าง(6) เม็ดม่วงหินพานต์อบเกลือ
จันทบุรี[2)]	(1) ผลไม้แปรรูป (2) อาหารทะเลแปรรูป (3) หมูชะมวงบรรจุกระป๋อง (4) ก๋วยเตี๋ยวเส้นจันท์ (5) ขนมหม้อแกงทุเรียน (6) ไวน์ผลไม้ชนิดต่างๆ
ระยอง[3)]	(1) ทุเรียนทอดกรอบ (2) สละลอยแก้ว (3) กล้วยหอมอบกรอบ (4) ผักกระชับ (5) สับปะรดกวน
ชลบุรี[4)]	(1) น้ำเห็ดรวม (สูตรผสมน้ำผึ้ง)(2) น้ำฝรั่งตราวราภรณ์(3) น้ำสำรองตราวราภรณ์(4) ข้าวกล้องสามกษัตริย์ (5) น้ำมะขาม(6) เห็ดทอดกรอบ (7) น้ำเห็ด 3 อย่าง(8) ไข่เค็มพอกใบเตย(9) น้ำว่านหางจระเข้ (10) มะม่วงกวนอบแห้ง
ฉะเชิงเทรา[5)]	(1) กระยาสารทน้ำอ้อย (2) ฝอยทอง (3) หมูแปรรูป (4) ปลาส้ม (5) น้ำสมุนไพรผสมมะรุม (6) มะม่วงน้ำดอกไม้สีทอง (7) มะม่วงกวน (8) ขนมเปี๊ยะบุญมี (9) หมี่กรอบ 8 รส 8 ริ้ว (10) ปลากุเลาเค็ม(11) ปลาสลิดกรอบ (12) ปลาไม้แปรรูป (13) ผลิตภัณฑ์สมุนไพร (14) ข้าวสารไรซ์เบอรี่ (15) ข้าวกล้อง (16) กล้วยอบแผ่น
ปราจีนบุรี[6)]	(1) กระท้อนหยี (2) ข้าวไรซ์เบอรี่ (3) กระยาสาทร (4) มะม่วงผลสด (5) น้ำพริกแปรรูปต่างๆ (6) ผักอินทรีย์ (7) ผลไม้แช่อิ่ม (8) สมุนไพร
สระแก้ว[7)]	(1) ข้าวเกษตรอินทรีย์ (2) กล้วยเกรียวทอง (3) สบู่สมุนไพรขมิ้น (4) ชมพู่หวานเพชรคลองหาด (5) ชารางจืด

ที่มา :
[1)] สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตราด(2564: 33)
[2)] สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดจันทบุรี(2564: 68)
[3)] สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดระยอง(2564: 53)
[4)] สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดชลบุรี(2564: 58-59)
[5)] สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดฉะเชิงเทรา(2564: 84-85)
[6)] สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดปราจีนบุรี(2564: 106-108)
[7)] http://www.sakaeo.go.th/websakaeo/otop

(4) มิชลินไกด์ประเทศไทย(Michelin Guide Thailand)

เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2564 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ต่ออายุโครงการมิชลินไกด์ไทยแลนด์อีก 5 ปี โดยใช้งบประมาณ 135.50 ล้านบาท เพื่อจัดทำคู่มือแนะนำร้านอาหาร โดยกำหนดพื้นที่ดำเนินการคือ เชียงใหม่ ภูเก็ต พังงา และพระนครศรีอยุธยา และต้องสำรวจร้านอาหารเพิ่มอีกอย่างน้อย 3 จังหวัด

เนื่องจากภาคตะวันออกเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญแห่งหนึ่งที่มีนักท่อเที่ยวจำนวนมาก จึงควรที่จะสำรวจและจัดทำคู่มือแนะนำร้านอาหารในจังหวัดใดจังหวัดหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

1. กรมทรัพย์สินทางปัญญา.2565.***สินค้า GI ในแหล่งภูมิภาค.*** กระทรวงพาณิชย์.

2. สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตราด.2564.***แผนพัฒนาเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดตราด (พ.ศ. 2566-2570.*** สำนักปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

3. สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดจันทบุรี.2564.***แผนพัฒนาเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดจันทบุรี (พ.ศ. 2566-2570).*** สำนักปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

4. สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดระยอง. 2564.***แผนพัฒนาเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดระยอง (พ.ศ. 2566-2570).*** สำนักปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

5.สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดชลบุรี. 2564.***แผนพัฒนาเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดชลบุรี (พ.ศ. 2566-2570). สำนักปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์.***

6. สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดฉะเชิงเทรา. 2564.***แผนพัฒนาเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดฉะเชิงเทรา (พ.ศ. 2566-2570***). สำนักปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

7. สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดปราจีนบุรี. 2564.***แผนพัฒนาเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดปราจีนบุรี (พ.ศ. 2566-2570).***กลุ่มยุทธศาสตร์นิคมการเกษตร. สำนักปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

8. Tourism Authority of Thailand. 2001. ***PhetchaburiHonoured With UNESCO Creative City of Gastronomy Status.*** TAT. Press Release 2021. Bangkok.

9. UNESCO. 2004. ***Creative Cities Network.***Paris. www.en.unesco.org.

10. UNESCO. 2015. ***Phuket/Creative City Network.*** Paris.www.en.unesco.org.

11. http://www.sakaeo.go.th/websakaeo/otop.สืบค้นวันที่ 1 สิงหาคม 2565.

มติคณะรัฐมนตรี

วันที่ 5 ตุลาคม 2564 เรื่อง การก่อหนี้ผูกพันในการสนับสนุนการจัดโครงการ Michelin Guide Thailand ประจำปี 2565-2569

ภาคผนวก 2

พื้นที่นาข้าวกับบทบาทที่หลากหลาย ในการให้บริการระบบนิเวศ

ภาคผนวก 2

พื้นที่นาข้าวกับบทบาทที่หลากหลายในการให้บริการระบบนิเวศ

นาข้าวเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้น (Wetlandsorg, 1975: 1 ; Watanabe (2018: 1-3) นอกจากพื้นที่ปลูกข้าวแล้ว นาข้าวยังมีประโยชน์ในการให้บริการระบบนิเวศอีกหลายด้าน เช่น เป็นแหล่งของสารอาหารที่เกิดจากความหลากหลายทางชีวภาพแก่สิ่งมีชีวิตที่อยู่อาศัยในพื้นที่นาข้าว (ศุภรักษ์ พงศ์เรืองฤทธิ์และดนัย ทายตะคุ (2561: 1-2) ; กรมการข้าว (2551: 1) ได้มีรายงานการศึกษาถึงการให้บริการระบบนิเวศของนาข้าวในประเทศญี่ปุ่น หลายชิ้นเช่นMuto and Yokokawa (2022: 135)ซึ่งรายงานว่าพื้นที่นาข้าวช่วยลดปัญหาน้ำท่วม ในขณะที่ Ishiyama et. Al. (2022: 189) ได้ให้พื้นที่นาข้าวเป็น *“โครงสร้างสีเขียว (Green Infrastructure)”* ในการป้องกันน้ำท่วม รวมทั้งอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งนำไปสู่การใช้ที่ดินที่ยั่งยืน การศึกษาอีกชิ้นหนึ่งของ Morimoto et.al (2022: 209) ได้นำพื้นที่นาข้าวทิ้งร้างมาปรับปรุงแล้วทำนาใหม่ พบว่า ปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ตอนล่างของนาข้าวที่ปรับปรุงมีปัญหาน้ำท่วมลดลง ส่วน Natuhara (2013: 1) พบว่าพื้นที่นาข้าวให้บริการระบบนิเวศ (ecosystem service) ที่สามารถทดแทนพื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetland) ตามธรรมชาติได้

ในกรณีของพื้นที่นาข้าวในประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศที่ส่งออกข้าวรายหนึ่ง มีการปลูกในมลรัฐอาร์แคนซอ แคลิฟอร์เนีย มิซซิสซิปปี้ มิสซูรี และเท็กซัส เนื้อที่รวม 5.88 ล้านเอเคอร์ Holmes (2020: 1-2)

ทุกมลรัฐได้ใช้ประโยชน์อย่างอื่นๆ โดยเป็นแหล่งเก็บกักน้ำและแหล่งอาหารนกของนานาชนิด (Think Rice – US. Grown: 2020:1-3)

เอกสารอ้างอิง

1. กรมการข้าว. 2551.***ระบบนิเวศในนาข้าว.*** สำนักส่งเสริมการผลิตข้าว.

2. ศุภรักษ์ พงศ์เรืองฤทธิ์ และดนัย ทายตะคุ. 2561***. บริการระบบนิเวศของนาข้าวในภาคอีสาน กรณีศึกษาบ้านโพนงาม ตำบลโพนงาม อำเภอโตสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม.*** คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

3. Holme,L. 2022. ***U.S. Rice Farmers Take Pride in Looking After the Land For Future Generations.***USA Rice Foundation.

4. Muto,Y. and Yokokawa,Y. 2022. ***Wetland Paddy Fields as Green Infrastructure Against Flood.*** In Green Infrastructure and Climate Change Adaptation.Springer.

5. Natuhara,Y.2013. ***Ecosysteun Services by Paddy Field as Substitute of Natural Wetlands in Japan***.Ecological Engineering Vol.56, July 2013.Pp.97-106.

6. Morimoto , J; Goto, S; Kuroyanagi, A; Toyoshima, M. and Shida, Y.2022. ***Natural Succession of Wetland Vegetation in a Flood-Control Pond Constructed on Abandoned Farmland*** .In Green Infrastructure and Climate Change Adaptation. Springer.

7. Ishiyama, N.; Yamanaka,S.; Ooue, K.; Sensaki , M.; Kitagawa, M.; Morimoto, J. and Nakanara, F. 2022. ***Flood – Control Basins as Green Infrastructure : Flood-Risk Reduction, BiodiversityConservation and Sustainable Management in Japan***. In Green Infrastructure and Climate Change Adaptation.Springer.

8.Think Rice-US. Grown. 2020. ***Where Rice Grows in the USA.***Usarice.com.

9.Watanabe. 2018.***Paddy Fields as Artificial and Temporal World.*** In Irrigation in Agroecosystems, edited by Ondrasek,G.

10.Wetlandsorg.1975. ***Convention on Wetlands – Ramsar. Org.*** Gland, Switzer land.

ภาคผนวก 3

แบบสัมภาษณ์

3.1 แบบสัมภาษณ์สถานภาพและทัศนคติของเกษตรกรในภาคตะวันออกต่อแนวคิดการถือครองที่ดินในอนาคต

3.2 แบบสัมภาษณ์ กลุ่มที่ 2 ผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ

ภาคผนวก 3.1

แบบสัมภาษณ์

สถานภาพและทัศนคติของเกษตรกรในภาคตะวันออกต่อแนวคิดการถือครองที่ดินในอนาคต

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... วันที่ .....

ผู้สัมภาษณ์ .....

<u>ส่วนที่ 1</u> สถานภาพของเกษตรกร

1. ชื่อ.....
2. อายุ.....ปี เพศ..... ☐ ชาย ☐ หญิง
3. ที่อยู่ หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....
4. สมาชิกในครัวเรือน ..... คน
   - ☐ ทำการเกษตร ..... คน
   - ☐ ทำงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว.....คน
   - ☐ ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม.....คน
   - ☐ ค้าขาย
   - ☐ กำลังศึกษา
     - (1) สาขา..... คน
     - (2) สาขา..... คน
     - (3) สาขา..... คน
     - (อื่นๆ (ระบุ) .....
5. การทำการเกษตรในปัจจุบันมีการจ้างลูกจ้างเพิ่มจากสมาชิกในครัวเรือนหรือไม่
   - ☐ มีการจ้าง
   - ☐ ลูกจ้างประจำ.....คน
     - ☐ คนไทย
     - ☐ ต่างชาติ
   - ☐ ลูกจ้างชั่วคราว.....คน
     - ☐ คนไทย
     - ☐ ต่างชาติ
   - ☐ ไม่มีการจ้าง

6. ที่ตั้งที่ดินทำกินกับที่อยู่อาศัย

☐ อยู่ที่เดียวกับที่อยู่อาศัย
☐ อยู่คนละที่กับที่อยู่อาศัย
☐ ที่ตั้งที่ดินทำกินกับพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม ระยะทาง .....กิโลเมตร
☐ ที่ตั้งที่ดินทำกินกับถนนสายหลัก ระยะทาง.....กิโลเมตร

7. การใช้ที่ดินในปัจจุบัน

☐ ทำนา
☐ ปลูกพืชไร่ ระบุ .....
☐ ไม้ผล ระบุ.....
☐ ไม้ยืนต้น ระบุ.....
☐ เลี้ยงสัตว์
☐ เลี้ยงปลา
☐ อื่นๆ (ระบุ) .....

8. การถือครองที่ดิน

☐ เป็นของตนเอง
☐ โครงการจัดที่ดินทำกิน
☐ เช่า

9. ขนาดที่ดินที่ถือครอง

☐ 5-10 ไร่
☐ 11-15 ไร่
☐ 16-20 ไร่
☐ 21-25 ไร่
☐ 26-30 ไร่
☐ 31-35 ไร่
☐ 36-40 ไร่
☐ 41-45 ไร่
☐ >50 ไร่

10. สถานภาพน้ำเพื่อการเกษตร

☐ พอเพียง
☐ ขาดแคลน

11. ที่ตั้งที่ดินในและนอกเขตชลประทาน

☐ ในเขตชลประทาน
☐ นอกเขตชลประทาน

12. ที่มาของน้ำเพื่อการเกษตรนอกเขตชลประทาน

☐ น้ำฝน
☐ น้ำฝน และแหล่งน้ำธรรมชาติ
☐ น้ำฝน และแหล่งน้ำของตนเอง

<u>ส่วนที่ 2</u> การขายที่ดินและราคาที่ดิน

13. มีผู้มาติดต่อซื้อที่ดินจากท่านหรือไม่
    - ☐ มี
    - ☐ ไม่มี

14. ราคาที่ดิน
    - ☐ 500,000-1,000,000
    - ☐ 1,000,000-2,000,000
    - ☐ >2,000,000

15. ท่านได้ขายที่ดินไปบ้างหรือไม่
    - ☐ ขายบางส่วน
    - ☐ ไม่ได้ขาย

16. เหตุผลที่ขายที่ดิน

(1).....

(2).....

(3).....

(4).....

17. เหตุผลที่ไม่ขายที่ดิน

(1).....

(2).....

(3).....

(4).....

18. บริเวณใกล้เคียงมีการซื้อ-ขายที่ดินเพื่อการเกษตรบ้างหรือไม่
    - ☐ มี
    - ☐ ไม่มี

19. ถ้ามีการซื้อ-ขาย ทราบไหมว่าจะนำที่ดินไปใช้ประโยชน์อะไร
    - ☐ เกษตรกรรม
    - ☐ โรงงาน
    - ☐ บ้านจัดสรร
    - ☐ รีสอร์ท
    - ☐ อื่นๆ

      .....

      .....

<u>ส่วนที่ 3</u> ความเห็นต่อโครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับภาคอุตสาหกรรม

20. ความเห็นต่อโครงการพัฒนาพัฒนาพื้นที่รองรับภาคอุตสาหกรรม

☐ เห็นด้วย

☐ ไม่เห็นด้วย

21. เหตุผลที่เห็นด้วยต่อโครงการพัฒนาพื้นที่รองรับภาคอุตสาหกรรม

(1).....

(2).....

(3).....

(4).....

22. ข้อเสนอแนะประกอบความเห็น

(1).....

(2).....

(3).....

(4).....

23. เหตุผลที่ไม่เห็นด้วย

(1).....

(2).....

(3).....

(4).....

<u>ส่วนที่ 4</u> ความเห็นในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออก

24. ท่านเห็นว่าควรมีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีเหลืออยู่ในภาคตะวันออกหรือไม่

☐ เห็นด้วย

☐ ไม่เห็นด้วย

25. เหตุผลที่เห็นด้วยในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (คำถามปลายเปิด ตอบได้หลายข้อ)

(1).....

(2).....

(3).....

(4).....

(5).....

(6).....

(7).....

(8).....

26. เหตุผลที่ไม่เห็นด้วยในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (คำถามปลายเปิด ตอบได้หลายข้อ)

(1).....

(2).....

(3).....

(4).....

(5).....

(6).....

(7).....

(8).....

(9).....

(10).....

ภาคผนวก 3.2

แบบสัมภาษณ์

กลุ่มที่ 2 ผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ (นักธุรกิจด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ธุรกิจซื้อขายที่ดิน ธุรกิจการเกษตร นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....อาชีพ.....จังหวัด.....
ผู้สัมภาษณ์.....วันที่.....

ส่วนที่ 1 ความเห็นในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออก

(1) ท่านมีความเห็นว่าควรมีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในภาคตะวันออกหรือไม่

☐ เห็นด้วย
☐ ไม่เห็นด้วย

(2) เหตุผลที่เห็นด้วย (คำถามปลายเปิดสามารถตอบได้หลายข้อ)

2.1 .....
2.2 .....
2.3 .....
2.4 .....
2.5 .....
2.6 .....
2.7 .....
2.8 .....
2.9 .....
2.10 .....
2.11 .....
2.12 .....
2.13 .....
2.14 .....
2.15 .....

(3) มาตรการที่เสนอแนะในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในกรณีที่ท่านเห็นด้วย (คำถามปลายเปิดสามารถตอบได้หลายข้อ)

3.1 .....
3.2 .....
3.3 .....
3.4 .....
3.5 .....
3.6 .....

(4) เหตุผลที่ไม่เห็นด้วยต่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (คำถามปลายเปิด สามารถตอบได้หลายข้อ)

4.1 .....
4.2 .....
4.3 .....
4.4 .....
4.5 .....
4.6 .....
4.7 .....
4.8 .....
4.9 .....
4.10 .....

ส่วนที่ 2 ความเห็นในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก

(1) ท่านมีความเห็นว่าควรมีการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออกหรือไม่

☐ เห็นด้วย
☐ ไม่เห็นด้วย

(2) เหตุผลที่เห็นด้วยในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร (คำถามปลายเปิด สามารถตอบได้หลายข้อ)

2.1 .....
2.2 .....
2.3 .....
2.4 .....
2.5 .....
2.6 .....
2.7 .....
2.8 .....
2.9 .....
2.10 .....

(3) เหตุผลที่ไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร (คำถามปลายเปิด สามารถตอบได้หลายข้อ)

3.1 .....
3.2 .....
3.3 .....
3.4 .....
3.5 .....
3.6 .....
3.7 .....
3.8 .....
3.9 .....
3.10 .....

ภาคผนวก 4

สรุปผลงานวิจัย

ภาคผนวก 4.1

สรุปผลงานวิจัย/โครงการวิจัย 1 หน้ากระดาษ A4 (สำหรับประชาสัมพันธ์)

1. ชื่อผลงาน /โครงการ“การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก”
“Agricultural Land Preservation Which Related to Food Industry in Eastern Region”

2. ชื่อ-นามสกุล นักวิจัย

นาย โสภณ ชมชาญ
Mr. Sopon Chomchan

3. ที่อยู่ติดต่อได้

นาย โสภณ ชมชาญ
บ้านเลขที่ 15/49 ชินเขต 1/33 ถนนงามวงศ์วาน เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210
โทรศัพท์ 089 112 5355, 02 5894328
E-mail : sopon_7@yahoo.com

4. ชื่อหน่วยงาน นักวิชาการอิสระ

5. ปี พ.ศ. ที่ดำเนินการเสร็จ พ.ศ. 2566

6. คำค้น Keyword การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม การซื้อสิทธิในการพัฒนา ภาระจำยอม Food Valley

7. อ้างอิง -

8. รูปภาพ -

9. สรุปผลโครงการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่องนี้มาจากได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทรา เนื้อที่รวม 8.29 ล้านไร่ ในหลักการและเหตุผลบัญญัติไว้ว่าให้มีการพัฒนาที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและการเกษตรดั้งเดิม รวมทั้งการต่อยอดอุตสาหกรรมเดิมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร 2 ด้าน คือ (1) การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ และ(2) อุตสาหกรรมการแปรรูปอาหารทำให้โรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนขยายตัวเข้าสู่พื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตร หากเกิดขึ้นต่อเนื่องจะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของเกษตรกร และระบบนิเวศในระยะยาว เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมอาหาร ให้มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อมภาคตะวันออกผลการศึกษาได้จัดทำแนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก รวม 8 ประการ คือ (1) การกำหนดเป้าหมายพื้นที่ที่จะคุ้มครอง (2) การแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดินโดยการตรากฎหมายขึ้นใหม่ คือ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา”ในลักษณะ “ภาระจำยอม” (3) การจัดตั้งกองทุนเพื่อซื้อสิทธิในการพัฒนา (4) การจัดตั้ง Food Valley ในภาคตะวันออก (5) การใช้ Soft Power สนับสนุนพื้นที่ที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และการแปรรูปสินค้า OTOP ในปัจจุบัน (6) จัดทำแผนปฏิบัติการที่เชื่อมโยงระหว่าง “การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร” (7) การศึกษาเพื่อหาสมดุลระหว่างพื้นที่การผลิตวัตถุดิบกับอุตสาหกรรมอาหาร และ (8) การส่งเสริมให้เกษตรกรลงทุนร่วมกับสำนักงานนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

ภาคผนวก 4.2

สรุปผลงานวิจัย / โครงการวิจัย 5 บรรทัด (สำหรับเผยแพร่ในระบบ Explore ผ่านทาง Website www.thai-explore.net)

1. ชื่อผลงาน /โครงการ“การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก”
“Agricultural Land Preservation Which Related to Food Industry in Eastern Region”

2. ชื่อ-นามสกุล นักวิจัย

นาย โสภณ ชมชาญ
Mr. Sopon Chomchan

3. ที่อยู่ติดต่อได้

นาย โสภณ ชมชาญ
บ้านเลขที่ 15/49 ชินเขต 1/33 ถนนงามวงศ์วาน เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210
โทรศัพท์ 089 112 5355, 02 5894328
E-mail : sopon_7@yahoo.com

4. ชื่อหน่วยงาน นักวิชาการอิสระ
5. ปี พ.ศ. ที่ดำเนินการเสร็จ พ.ศ. 2566
6. คำค้น Keyword การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม การซื้อสิทธิในการพัฒนา ภาระจำยอม Food Valley
7. อ้างอิง -
8. รูปภาพ -
9. คำอธิบาย 5 บรรทัด

รัฐได้กำหนดนโยบายทั้งการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารในภาคตะวันออก แต่การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมีความเป็นไปได้น้อย เนื่องจากมีปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดิน ซึ่งต้องได้รับการแก้ไขก่อนที่จะมีความเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารที่มีความเป็นไปได้สูง เพราะมีทั้งแผนปฏิบัติการรองรับจากภาครัฐและเอกชน จึงต้องกำหนดแนวทางการเชื่อมโยงนโยบายทั้งสองด้าน ให้มีผลต่อเศรษฐกิจสังคมและระบบนิเวศของภาคตะวันออก

10. สรุปงานวิจัยในรูปแบบ infographic



แนวทางแก้ไข 8 ประการ



1. การกำหนดเป้าหมายพื้นที่ที่จะคุ้มครอง



2. การแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้ประโยชน์ในที่ดินโดยการตรากฎหมายขึ้นใหม่ คือ “การซื้อสิทธิในการพัฒนา” ในลักษณะ “ภาระจำยอม”




3. การจัดตั้งกองทุนเพื่อซื้อสิทธิในการพัฒนา

Food valley

4. การจัดตั้ง Food Valley ในภาคตะวันออก



5. การใช้ Soft Power สนับสนุนพื้นที่ที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) และการแปรรูปสินค้า OTOP ในปัจจุบัน




6. จัดทำแผนปฏิบัติการเชื่อมโยงระหว่าง “การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการพัฒนาอุตสาหกรรม”



7. การศึกษาเพื่อหาสมดุลระหว่างพื้นที่การผลิตวัตถุดิบกับอุตสาหกรรมอาหาร

EEC
เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก
เชื่อมโลก ให้ไทยแล่น

8. การส่งเสริมให้เกษตรกรลงทุนร่วมกับสำนักงานนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (ECC)

ภาคผนวก 5

รายชื่อผู้วิจัย

ภาคผนวก 5

รายชื่อผู้วิจัย

1. หัวหน้าโครงการ

ชื่อ นายโสภณ ชมชาญ
หน่วยงานสังกัด -
สถานที่ติดต่อ บ้านเลขที่ 15/49 ซินเขต 1/33 ถนนงามวงศ์วาน เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210
โทรศัพท์ 089 112 5355
E-mail : sopon_7@yahoo.com